# QUINTI HORATII FLACCI

# OPERA.

## *INTERPRETATIONE ET NOTIS*

ILLUSTRAVIT

LUDOVICUS DESPREZ,

CARDINALITIUS SOCIUS AC RHETOR EMERITUS,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

AC

SERENISSIMORUM PRINCIPUM BURGUNDIÆ,

ANDIUM ET BITURIGUM.

---

EDITIO SECUNDA IN AMERICA STEREOTYPIS IMPRESSA; CUM NOVISSIMA PARISIENSI DILIGENTER COLLATA, CÆTERISQUE HACTENUS EDITIS LONGE EMENDATIOR.

---

HUIC EDITIONI ACCESSERUNT

VITA HORATII CUM DACERII NOTIS,

EJUSDEM CHRONOLOGIA HORATIANA, INDEX ACCURATISSIMUS,

ET PRÆFATIO DE SATIRA ROMANA.

E STEREOTYPIS A D. & G. BRUCE FABRICATIS.

*PHILADELPHIÆ:*

IMPENSIS M. CAREY & FILII.

1821.

# Q. HORATII FLACCI
# VITA,
PER
# LUDOVICUM DESPREZ.

Q. [1] HORATIUS FLACCUS in Venusio Apuliæ oppido natus est. [2] Patrem habuit libertinum, et exactionum coactorem: Salsamentarium scribunt aliqui: eò quòd in altercatione quidam Horatio exprobraverit, *Quoties ego vidi patrem tuum brachio se emungentem?* cujus dicterii meminit Tullius 4, ad Heren. [3] Natalem ejus ponunt duobus annis ante conjurationem Catilinariam, L. Aurelio Cotta et Manlio Torquato iterùm Consulibus. [4] A patre Romam puer deductus, ibique honestè educatus, atque liberalibus disciplinis institutus est. [5] Orbilium grammaticum audivit. [6] Româ Athenas se contulit, Philosophiæ discendæ causâ. [7] Athenis cùm versaretur, annum ætatis agens vicesimum tertium, à Bruto abstractus ad civile bellum, ac Tribunus militum factus, Philippensi cladi interfuit. [8] Tum victus, et bonis exutus paternis, paupertate conflictatus ad poësim animum appulit. [9] Hinc Mæcenatis amicitiam demeruit: ac per eum subinde cum Augusto reconciliatus, utrique valdè charus extitit, et liberaliter ditatus. [10] Suetonio etiam teste, primùm scriba Quæstorius fuit post veniam ab Augusto impetratam. [11] Animo erat à tumultibus urbanis alieno, secessumque amabat. Apud Sabinos autem libenter morabatur in fundulo suo, quem describit Lib. i. Epist. 16. [12] Hinc scribendarum epistolarum munus ab Augusto oblatum detrectavit. [13] Victûs frugalitatem cum munditiâ dilexit. [14] Fuit corporis habitu brevi et obesus. De ingenii scriptorumque elegantiâ nihil est quod dicam, cùm tot sæcula non sine admiratione prædicaverint junctam ab eo in carminibus Anacreontis suavitatem cum Pindari virtute et sublimitate: in sermonibus verò eam dicacitatem urbanam, quâ nihil solertius et sagacius. Mortuus est anno ætatis 57. Erravitque librarii manus ex Suetonio scribentis 59. [15] Augustum hæredem palam nuncupavit. Humo conditus est extremis Esquiliis, juxta Mæcenatis tumulum.

1 Lib. 2. Satira 1. versu 35.
2 Lib. 1. Sat. 4 et 6.
3 Lib. Od. 21. Epod. 13.
4 Lib. 1. Sat. 6. Lib. 2. Epist. v. 41.
5 Lib. 2. Epist. 1.
6 Lib. 2. Epist. 1.
7 Lib. 2. Od. 7. Lib. 3. Od. 14. Lib. 1. Sat. 6. v. 48.
8 Lib. 2. Epist. 2.
9 Lib. 1. Od. 18. Lib. 3. Od. 16. Epod. 1.
10 Lib. 2. Sat. 6. v. 36.
11 Lib. 1. Sat. 6. Lib. 1. Epist. 10.
12 Sueton. in vitâ Horatii.
13 Lib. 1. Od 31. Lib. 2. Sat. 6. Lib. 1. Epist. 5.
14 Lib. 1. Sat. 3. Lib. 1. Epist. 4. et 20.
15 Sueton. cit.

# Q. HORATII FLACCI

# VITA

## E

# SUETONIO.

QUINTUS HORATIUS FLACCUS, Venusinus, patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore: at vero creditum est, salsamentario, quum illi quidam in altercatione exprobâsset, *Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?* Bello Philippensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit: victisque partibus, veniâ impetratâ, scriptum Quæstorium comparavit: ac primò Mæcenati, mox Augusto in gratiam insinuatus, non mediocrem in amborum amicitiâ locum tenuit. Mæcenas quantôpere eum dilexerit, satis demonstratur illo Epigrammate, ubi inquit:

*Ni te visceribus meis, Horati,*
*Plus jam diligo, tu tuum sodalem*
*Hinno me videas strigosiorem.*

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horatii Flacci, ut mei, esto memor.* Augustus Epistolarum quoque ei officium obtulit, ut hôc ad Mæcenatem scripto significat: *Antè ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum: nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensâ ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam aut amicitiam suam suggerere destitit. Extant epistolæ, è quibus, argumenti gratiâ, pauca subjeci. *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: rectè enim et non temerè feceris, quoniam id usûs mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri posset.* Et rursus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit ut coram illo fieret à me tui mentio. Neque enim, si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.* Præterea sæpe eum, inter alios jocos, *purissimum penem et homunicionem lepidissimum* appellat: unâque et alterâ liberalitate locupletavit. Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuò credidit, ut non modo Seculare Carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum suorum: eumque coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere; post sermones vero lectos quosdam, nullam sui mentionem factam ita sit questus: *Iratum me tibi scito, quòd non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimùm loquaris. An vereris ne apud posteros*

*infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Expressitque Eclogam, cujus initium est;

> *Quum tot sustineas et tanta negotia solus,*
> *Res Italas armis tuteris, moribus ornes,*
> *Legibus emendes: in publica commoda peccem,*
> *Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.*

Habitu corporis brevis fuit, atque obesus; qualis et à semetipso in Satyris describitur, et Augusto hâc Epistolâ: *Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego (ne accusem brevitatem) quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris ne majores libelli tui sint, quàm ipse es, sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, quum circuitus voluminis tui sit* ὀγκωδέστατος, *sicut est ventriculi tui.*

Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.

Venerunt in manus meas et Elegi, sub ejus titulo, et Epistola prosâ oratione, quasi commendantis se Mæcenati. Sed utraque falsa puto: nam Elegi vulgares: Epistola autem obscura: quo vitio minimè tenebatur. Natus est vi. Id. Dec. C. Cotta et L. Torquato Consulibus. Decessit v. Kal. Dec. C. Marcio Censorino et C. Asino Gallo Consulibus, post nonum et quinquagesimum annum: hærede Augusto palam nuncupato, quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis juxta Mæcenatis tumulum.

# V. CLAR. AND. DACERII

# NOTÆ

## IN VITAM

# Q. HORATII FLACCI.

Q. HORATII FLACCI *vita è Suetonio.*] Hanc vitam Porphyrio disertè adjudicat Suetonio in Notis suis ad Epist. I. Lib. ii. his verbis, *Augusto increpanti Horatium, quòd non ad se quoque plurima scriberet, ut Suetonius auctor est, imprimis cum laude Cæsaris se excusat.* At vel tacente Porphyrione, ita se prodit hic Suetonii stylus, ut peritum lectorem haud temerè fallat.

*Patre, ut ipse quidem tradit, libertino, et exactionum coactore.*] Hoc de seipso profitetur Horatius Sat. 6. Lib. i. v. 45.

*Nunc ad me redeo libertino patre natum.*

Et. v. 85. *Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim*
*Si præco parvas, aut, ut fuit ipse, coactor*
*Mercedes sequerer*——————

*At vero creditum est, salsamentario.*] Salsamentarium propriè nuncupant Græci ἀλλαντοπώλην, Galli *un Charcutier*, qui parat venditque farcimina, tomacula, et id genus alia.

*Quoties ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?*] Hoc convicio irridebantur salsamentariorum filii. Cic. iv. Lib. Rhetoricorum ad Herennium (siquidem ille est verus illius operis auctor) *Per consequentiam significatio sit, cum res quæ sequuntur aliquam rem, dicuntur, ex quibus tota res relinquitur in suspicione, ut si salsamentarii filio dicas, Quiesce tu, cujus pater cubito se emungere solebat.*

*Bello Philippensi excitus à M. Bruto Imperatore, Tribunus militum meruit.*] Tunc temporis Horatius literis operam dabit Athenis. Vide quod narrat ipse Epist. 2. Lib. ii.

*Scriptum Quæstorium comparavit.*] Lege scriptum pro scribatum. Vide Notas nostras ad v. 36, Sat. 6. Lib. ii.

*De re communi scribæ magnâ atque novâ te*
*Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.*

adde quod scribit Liv. cap. 46. Lib. ix. et A. Gell. cap. 9. Lib. vi.

*Ac primo Mæcenati—in gratiam insinuatus.*] Hæc ita narrantur, quasi Horatius non innotuerit Mæcenati, nisi post impetratam demum ab Augusto veniam, et comparatum scribatum Quæstorium. At istud Suetonio nunquam excidisset. Mæcenate enim deprecante, Cæsar ignovit Horatio, eique bona suo Fisco addicta reddidit. Suetonius hoc loco de eo tempore loquitur, quo cœpit Mæcenas Horatium habere in numero familiarum suorum, quocum negotia sua communicaret; quemque in otio suo jucundum adhiberet comitem.

*Hinno me videas strigosiorem.*] Non placet ista lectio. Procul dubio scripserat Mæcenas, *Ninno me videas strigosiorem*, eamque lectionem secutus est doctissimus Vossius. Fuit iis temporibus Nin. Crassus poëta quovis pumice aridior, eamque ob causam istiusmödi conviciis obnoxius.

*Eulogium.*] Græcè ἐλόγιον, propriè significat titulum, lemma, præfationem concisam, breviarium, quo quis, quid sibi velit, paucis verbis docet.

*Nunc occupatissimus et infirmus.*] Infirmâ valetudine utebatur Augustus omni tempore, post autem bellum Hispanicum, impendio magis gravescere cæpit ejus valetudo. Post istud igitur bellum constat eum hanc epistolam ad Mæcenatem scripsisse, Horatioque obtulisse munus epistolarium.

*Ab istâ parasiticâ mensâ.*] Horatius enim non erat ex Mæcenatis domesticis, neque ullius ordinarii officii causâ apud eum hærebat, ideoque eum hic irridet Augustus ut Mæcenatis parasitum, quasi ei esset assiduus conviva.

*Ac ne recusanti quidem aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam suggerere destitit.*] In primis notatu dignum est, quod hic observat Suetonius. Rara est in principibus ejusmodi moderatio: cujus quidem exhibendæ fateor non nisi rarissimas iis præbere occasiones. Adeò in paucos incidunt, qui officia ampla et honores ultro sibi oblatos detrectent.

*Si per valetudinem tuam fieri posset.*] Indicant hæc verba Horatium, valetudinis suæ excusatione illum honorem sibi ab Augusto oblatum recusasse. Jam enim consenuerat, unde etiam sequitur hoc ei non oblatum fuisse ante bellum Hispanicum, ut supra dixi.

*Septimio.*] Idem est Septimius, quem alloquitur Hor. Od. 6. Lib. ii. quem laudat Ep. 3. Lib. i. quemque Tiberio commendat Ep. 9. Lib. i.

*Unâque et alterâ liberalitate locupletavit.*] Nihil quicquam memini ab Horatio dictum de Augusti in se liberalitate, quod tamen silentium non est ab ingrato animo profectum. Nemo inquam fuit princeps, qui aliquibus non benefecerit, pauci autem fuerunt Augusti similes, qui omnibus suis subjectis benefecit. Quorsum igitur pro seipso seorsim gratias ageret, quum essent pro toto mundo gratiæ agendæ? Sola autem hujusmodi gratiarum actio gloriam principis amplificat, solaque digna est quæ literarum monumentis posteritati commendetur? Itaque Horatius, quâ erat prudentiâ, nihil prætermisit, quo demonstraret imperium universum Augusto acceptum retulisse felicitatem suam, neque quenquam fuisse civem Romanum, qui ei tranquillitatem vitamque suam non deberet.

*Vindelicam victoriam Tiberii Drusique.*] Quod quidem fecit Od. 4. et 14. Lib. iv.

*Eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.*] Qui credit omnes Odas lib. iv. ab Horatio scriptas postquam hoc erat ei ab Augusto imperatum, næ is longe errabit. Illud solum dicit Suetonius, Horatium ab Augusto coactum fuisse quartum librum edere, illasque Odas, quas ex ipsius imperio composuisset, iis adjungere, quas jampridem fecisset, necdum in lucem edidisset. Vide Notas ad Od. 1. Lib. iv.

*Habitu corporis brevis fuit et obesus.*] Quod ipse dicit Sat. 3. Lib. ii. ubi se affirmat esse staturæ non amplius bipedalis.

*Vixit plurimum in secessu ruris sui.*] Hibernos menses nonnunquam Tarenti transigebat. Sed maximam ætatis suæ partem degebat in Tiburtino suo: quem locum prætulit Tarento, quod ostendit Od. 6. Lib. ii.

*Sabini aut Tiburtini.*] Cave hinc colligas geminum fuisse Horatio rus. Villa ejus fuit inter agrum Tiburtem, et Sabinum, unde alii illam Tiburtinis accensent, alii Sabinis; quod fieri solet de villis, urbibus, et montibus qui duabus regionibus interjacent. Sic Venusium nunc Lucaniæ, nunc Apuliæ urbs habebatur, ut loquitur noster Sat. I. Lib. ii.

*———————Lucanus, an Appulus, anceps,*
*Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.*

Et Od. 4. Lib. iii. eâdem de causâ ponit montem Vulturem in Apulia et extra Apuliam. Ecce autem locum huic è Suetonio planè similem apud Catullum, qui de rure suo, quod in eâdem regione ubi et Horatii rus erat, dicit.

*O funde noster, seu Sabine, seu Tiburte,*
*Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est*
*Cordi Catullum lædere: at quibus cordi est,*
*Quovis Sabinum esse pignore contendunt:*
*Sed seu Sabine, seu verius Tiburte,* &c.

*Domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum.*] Is est Tiburni lucus, de quo Od. 7. Lib. i.

*Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda*
*Mobilibus pomaria rivis.*

Fuit autem Tiburnus Catilli et Coræ frater, qui quam condiderant urbem, Tibur ex nomine fratris sui maximi natu nuncupaverunt. Virgil. Lib. vii. v. 672.

*Sed utraque falsa puto; nam Elegi vulgares.*] Egregium est hoc loco Suetonii judicium. Ex eo, quod vulgares sunt hi Elegi, Horatio illos abjudicat. Longè aliam tulissent sententiam hodierni Critici, qui nulli labori parcunt, dum antiquorum vitia pervestigant, quique pulcherrimos sæpe locos vexant damnantque, ideò tantùm, quia quod pulcherrimum est, à Genio ipsorum abhorret maximè. Quo plura reperissent in his elegis humilia et inepta, eo impensiùs contendissent verum auctorem fuisse Horatium. Prô dolor! quanto cum ipsorum dispendio perierunt? Huc enim provocarent, tanquam ad certissimam auctoritatem, gratulantes sibi repertos esse testes qualescunque, qui causæ recentiorum faverent contra antiquos.

*Elegi vulgares.*] Potuit Suetonius, ex ipso Horatio sumpto argumento, contendere hos elegos fuisse subdititios; ipse enim de suis scriptis loquens dicit Ep. ult. Lib. ii.

*Carmina compono, hic elegos.*

*Epistola autem obscura.*] Nostro igitur vitio fit, quòd obscura quædam apud Horatium deprehendamus: plerumque verò commentatorum, et interpretum culpâ, qui sæpe clarissimis alioqui locis tenebras offuderunt, quique auctorem penitus depravàrunt inepto eo sensu quem ipsi affinxerunt.

*VI. Id. Dec.*] Hoc est, octavo ejus mensis die, anno ab U. C. 688. 63. annis ante Natum Christum.

*L. Cotta et L. Torquato Coss.*] Dicente ipso Od. 21. Lib. iii

*O nate mecum consule Manlio!*

Et Epod. 13. v. 8.

*Tu vina Torquato move*
*Consule pressa meo.*

*Decessit C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss.*] Anno ab U. C. 745. sex annis ante Natum Christum. Errat igitur Suetonius, cùm dicit *post quinquagesimum nonum annum.* Ab octavo enim Decem. die ann. 688. ad vigesimum septimum Nov. 745. non sunt amplius quinquaginta septem anni minus undecim diebus. Nisi hæc sic potius culpa librarii.

*Hærede Augusto palam nuncupato, quum urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas Testamenti tabulas.*] Jure Civili rata habentur Testamenta vivâ voce dicta, modò testator hæredem suum nuncuparit coram septem testibus. Justinian. Inst. Tit. x. Sect. 13. *Si quis autem sine scriptis voluerit Jure Civili ordinare testamentum, septem testibus adhibitis, et suâ voluntate coram iis nuncupatâ, sciat hic perfectissimum testamentum Jure Civili firmumque constitutum.*

*In extremis Esquiliis juxta Mæcenatis tumulum.*] Habitavit enim Mæcenas in extremis Esquiliis, ubi superbam sibi domum fecerat, atque sepulchrum.

*Juxta Mæcenatis tumulum.*] Decesserat Mæcenas eodem anno. Unde autem factum est, ut Horatius, superstes cùm esset, nihil in scriptis reliquerit, quo testaretur dolorem ex Mæcenatis morte conceptum? Mihì quidem illud non videtur credibile. Tanto eum affectu dilexit, tantaque in se merita ejus erant, ut nefas esset officium lugendi Mæcenatis cuiquam alteri reliquisse. Nullo pacto esset ignoscendum adeo inhumano facinori. Si ita nefariè ingratus fuisset, non tam æstimarem scripta, quàm ipsum auctorem aspernarer: meque adeo pœniteret tanti temporis in eo explicando vertendoque collocati. Videamus an historia nobis aliquid suggerat, quod eum expediat à crimine silentii istius, quod quidem primo tam suspectum tamque odiosum apparet. Dio de eo anno loquens qui Mæcenati supremus fuit, enumerat primo omnia felicia, quæ Augusto eo anno contigêrunt. Cùmque demonstrâsset priores octo menses nihil ei præter felices eventus dedisse, addit finem anni non respondisse principio, mortemque Mæcenatis derepentè interrupîsse prosperorum seriem, ad nonum usque mensem continuatam. Mors igitur Mæcenatis non nisi post octavum mensem contigit. At quamvis statim post eum mensem exactum contigisset (quod tamen non constat, cùm Dio non designet quoto die contigerit) à fine Octobris ad vigesimum septimum diem Novemb. non fuisset Horatio spatium primis lacrymis abstergendis. Itaque constat eum non diu superstitem fuisse amico suo. Quid autem aliud facere potuisset, quo clarius demonstraret, quàm vehementur eum dilexerit? Tum procul dubio id præstitit, quod ante aliquot annos pollicitus erat quum ad Mæcenatem scriberet, periculoso morbo laborantem et mortem optantem.

*Ah! te meæ si partem animæ rapit*
*Maturior vis, quid moror altera,*
*Nec carus æquè, nec superstes*
*Integer? Ille dies utramque*
*Ducet ruinam; non ego perfidum*
*Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,*
*Utcunque præcedes, supremum*
*Carpere iter comites parati*, &c.

Si astrologis advocatis de natali suâ horâ consultâsset Horatius, non potuisset de suorum temporum cum Mæcenatis temporibus consensu feliciùs ariolari. At ille magis perspectas habuit amicitiæ suæ, quam fatalis sui sideris vires. Neque difficile est vera vaticinari, cùm in tuo arbitrio situm sit, ut confiant quæ prædixeris.

# CHRONOLOGIA
## ANNORUM HORATII
PER
# CONSULES:
## DIGESTA È DACERIO.

| *Anno ab U. C.* | *Anno ante J. C.* | *Anno Hor.* | CONSULES. |
|---|---|---|---|
| 688 | 63 | 1 | L. Aurelius Cotta II.<br>L. Manl. Torquatus II. |
| 689 | 62 | 2 | L. Jul. Cæsar<br>C. Marcius Figulus |
| 690 | 61 | 3 | M. Tullius Cicero<br>C. Antonius |
| Hoc anno exarsit Catilinæ Conjuratio. | | Natus est Augustus. | |
| 691 | 60 | 4 | D. Jun. Silanus<br>L. Licinius Murena |
| 692 | 59 | 5 | Calphur. Piso<br>M. Valer. Messala |
| 693 | 58 | 6 | Q. Metellus Celer<br>L. Afranius |
| 694 | 57 | 7 | C. Jul. Cæsar<br>M. Bibulus |
| 695 | 56 | 8 | L. Calphurnius Piso<br>A. Gabinius |
| 696 | 55 | 9 | P. Lentulus Spinther<br>Q. Metellus |
| 697 | 54 | 10 | C. Cornelius Lentulus<br>L. Marc. Philippus |

Egit Horatius novem aut decem primos annos Venusii, quod patet ex Od. 4. Lib. iii. Exinde Romam ad excolendum ingenium missus est Sat. 6. Lib. i. Epist. 2. Lib. ii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 698 | 53 | 11 | Cn. Pompeius II.<br>M. Crassus II. |
| 699 | 52 | 12 | Appius Pulcher<br>L. Domit. Ænobarbus |
| 700 | 51 | 13 | Cn. Domîtius<br>M. Valer. Messala |
| 701 | 50 | 14 | Cn. Pompeius III.<br>Q. Metellus |
| 702 | 49 | 15 | M. Marcellus<br>Servius Sulpitius |
| 703 | 48 | 16 | L. Paulus<br>C. Marcellus |
| 704 | 47 | 17 | L. Lentulus<br>C. Marcellus |

| *Anno ab U. C.* | *Anno ante J. C.* | *Anno Hor.* | CONSULES. |
|---|---|---|---|
| 705 | 46 | 18 | C. Cæsar II.<br>P. Servilius |

Pompeius in Ægypto jugulatus. Circa hoc tempus Horatius Athenas studiorum causâ missus est. Noluit enim pater, ut eò proficisceretur, aut usquam à latere suo discederet, donec eâ esset ætate, ut vitæ suæ modum ipse habere, et morum integritatem in corruptissimâ civitate servare posset.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 706 | 45 | 19 | Q. Fus. Calenus<br>P. Vatinius |
| 707 | 44 | 20 | C. Cæsar III.<br>M. Lepidus |
| 708 | 43 | 21 | C. Cæsar IV.<br>Q. Fab. Maximus |
| 709 | 42 | 22 | C. Cæsar V.<br>M. Antonius |

Cæsar in Curia Pompeii confossus. C. Octavius (qui postea Augustus) ex Epiro redit Romam.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 710 | 41 | 23 | C. Pansa<br>A. Hirtius |

Duobus his Coss. uno prælio occisis, suffectus est C. Octavianus, assumpsitque sibi Collegam Q. Pedium. Brutus Macedoniam petens, Athenis plures adolescentes eduxit secum, in iis Horatium. Vide Ep. 2. Lib. ii. Horat. scribit Sat. 7. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 711 | 40 | 24 | M. Lepidus II.<br>L. Munatius Plancus |

De hoc Consulatu Horatius Od. 14. Lib. iii.

*Non ego hoc ferrem calidus juventâ*
*Consule Planco.*

Erat jam viginti quatuor annorum, et in Bruti exercitu versabatur. Aderat pugnæ Philippensi, inde fugit *relictâ non bene parmulâ :* à prælio Romam redit. Fecit Od. 14. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 712 | 39 | 25 | P. Servilius II.<br>L. Antonius |
| 713 | 38 | 26 | Cn. Domitius II.<br>Asinius Pollio |

Pollioni inscribit Od. 1. Lib. ii. Mæcenatem Brundusium comitatur, scribitque Sat. 5. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 714 | 37 | 27 | L. Censorinus<br>C. Calvisius |
| 715 | 36 | 28 | Appius Claudius<br>C. Norbanus |
| 716 | 35 | 29 | M. Vipsanius Agrippa<br>L. Caninius et *post ejus mortem*, Stat. Taurus |

Pompeius F. ruptâ societate, quam cum Augusto inierat, bellum redintegrat. Horat. de eâ componit Epod. 7.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 717 | 34 | 30 | L. Gellius<br>M. Cocceius Nerva |

Menas relictis iterum Pomp. F. partibus, Augusto se adjungit, à quo factus est Tribunus Militum. In hunc Hor. Epod. 4. invehitur.

| *Anno ab U. C.* | *Anno ante J. C.* | *Anno Hor.* | CONSULES. |
|---|---|---|---|
| 718 | 33 | 31 | Sex. Pom. August. *Cognatus.* L. Cornificius |

Pompeius in Phrygia trucidatur. Pompeianis jam secundùm venia datur. Pompeius Varus Romam redit. Horat. Od. 7. Lib. ii. scribit.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 719 | 32 | 32 | M. Antonius<br>L. Scribonius Libo |
| 720 | 31 | 33 | C. Cæs. Octavianus II.<br>L. Volcatius Tullus |

Horatius hoc anno edidit Sat. 4. et 6. Lib. ii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 721 | 30 | 34 | Cn. Dom. Ænobarbus<br>C. Socius |

Bellum civile Antonium inter et Augustum exardescit. Roma factionibus infestatur. Horatius scribit Epod. 16.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 722 | 29 | 35 | C. Cæsar Octav. III.<br>Messala Corvinus |

Parat se Mæcenas Augustum per mare ad bellum Actiacum sequi. In eam rem composita est Epod. 1. Victus Antonius, fugatusque est IV. Non. Septembris. Hanc Augusti victoriam canit Horatius Epod. 9. Lib. v. Sub finem hujus anni moritur Catius Philosophus Epicureus.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 723 | 28 | 36 | C. Cæsar Octav. IV.<br>M. Crassus |

Alexandria capta. Mors Antonii et Cleopatræ. Facta est Od. 6. et 37. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 724 | 27 | 37 | C. Cæsar Octavianus V.<br>Sextus Apuleius |

Bellorum civilium finis. Templum Jani jam primùm sub Augusto clausum. Dedit Hor. Od. 12. Lib. i. et circa hoc tempus Od. 6. Lib. iii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 725 | 26 | 38 | C. Cæsar Oct. VI.<br>M. Agrippa II. |

Titulo principis ornatur C. Cæs. Octav. Facta est Od. 2. Lib. i. Extructa Bibliotheca Palatina Apollini dedicatur; quâ de re composita est Od. 31. Lib. i. Romanos incessit metus, ne Cæsar sedem imperii Trojam transferret, cui rei ut occurreret, edidit Hor. Od. 3. Lib. iii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 726 | 25 | 39 | C. Cæsar Oct. VII.<br>M. Agrippa III. |

Cæsare Britannis bellum inferre cogitante, Horatius cùm eum in eâ expeditione comitaturum se crederet, scribit Od. 6. Lib. ii. Verùm proficiscenti principi Arimini occurrunt Britannorum legati bellum deprecantes. In hanc profectionem scripsit Hor. Od. 35. Lib. i. Eodem hoc anno, C. Cæs. Octav. pulcherrimâ oratione ad Senatum habitâ, contendit ut per Patres sibi liceret, deposito Imperio, reliquam ætatem in otio degere: inde sumptum argumentum Od. 16. Lib. ii. Cæsari delatum Augusti nomen.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 727 | 24 | 40 | Augustus Cæsar VIII.<br>Statilius Taurus II. |

Scripta est Od. 10. Lib. ii. Od. 11. Lib. iv. Ep. 5. Lib. i. Hoc ætatis finierat versus Amatorios plerosque et Sat. 2. 3. 6. 8. 9. et 10. Lib. i. Primam item Lib. ii.

| *Anno ab U. C.* | *Anno ante J. C.* | *Anno Hor.* | CONSULES. |
|---|---|---|---|
| 728 | 23 | 41 | Augustus IX. M. Silanus |

Phraates contra Tiridatem, qui Parthicum regnum occupaverat, cùm Scytharum auxiliaribus copiis proficiscitur. Tiridates ad Augustum confugit, quem sibi dedi per legatos postulat Phraates. Fit Od. 26. et 33. Lib. i. item 4. Lib. ii. Od. 26. Lib. iii. Clauditur Janus jam sub Augusto secundùm.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 729 | 22 | 42 | Augustus X. C. Norbanus |

Augustus exercitum in Arabes, duce Ælio Largo Ægypti Præfecto mittit. Facta Od. 29. Lib. i. Moritur Quintilius Varus Poeta, cognatione conjunctus Virgilio, cui consolando scripsit Hor. Od. 24. Lib. i. Mæcenas Liciniæ amore captus, quam et paulo post duxit. Huc spectat Od. 12. Lib. ii. Victa Hispania. Parthorum à Phraate defectio. Od. 8. Lib. iii. Augustus ex Hispania reversus, ubi periculoso laboraverat morbo. Reditum hunc celebrat Od. 14. Lib. iii. Huc etiam referri potest Od. 36. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 730 | 21 | 43 | Augustus XI. C. Piso |

Non sine ratione hunc annum spectare videntur Od. 36. Lib. i. Od. 13. Lib. ii. Od. 19. et 39. Lib. iii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 731 | 20 | 44 | Cl. Marcellus L. Arruntius |

Supplicium de Fannio Cœpione, et Licinio Murena, (cujus soror Mæcenati nupserat, ) in Augustum conjurantibus, sumptum.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 732 | 19 | 45 | M. Lollius Q. Lepidus |

Exeunte hoc anno, aut sequente ineunte scripta est Lib. i. Ep. 20. Mæcenati, qui jam decem ampliùs annos urbi præfectus fuerat, succedit Agrippa.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 733 | 18 | 46 | M. Aurelius P. Silius Nerva |

Tiberius cum imperio in Orientem missus, Tigranem in Armenia, Phraatem in Parthia regnum restituit. Signa Romana, quæ Parthi Crasso et M. Antonio abstulerant, reddita, Romamque remissa, Hor. scribit Lib. i. Ep. 3. 4. et 7. ut et paulo ante Od. 19. et 30. Lib. i. Od. 2. Lib. ii. et Od. 4. Lib. iii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 734 | 17 | 47 | C. Sentius Saturninus Q. Lucretius |

Debellatum in Hispania per Agrippam, res à Tiberio in Oriente gestæ Romam illatæ. Scribit Hor. Ep.12. Lib. i. Virgil. Athenas proficiscitur. Megaris in morbum incidit, Brundusii moritur: Româ discedentem prosecutus est Hor. Od. 3. Lib. i. Huic anno etiam supponi possunt Od. 9. Lib. ii. et Sat. 5. Lib. ii. nec minus commodé anno 728.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 735 | 16 | 48 | Cn. Lentulus P. Lentulus |
| 736 | 15 | 49 | C. Furius C. Silanus |

Ludos Seculares dedit Augustus. Carmen Seculare paulo ante paraverat Hor. ut et Od. 21. Lib. i. Od. 6. Lib. iv. at Ep. 13. Lib. i. et Ep. 1. Lib. ii. ad hujus anni finem referri possunt.

| *Anno ab U. C.* | *Anno ante J. C.* | *Anno Hor.* | CONSULES. |
|---|---|---|---|
| 737 | 14 | 50 | L. Domitius<br>P. Scipio |

Augustus Cæsar Liciniæ Mæcenatis uxoris amore abreptus, in Galliam proficiscitur, quo liberiùs cum eâ degeret; relicto ad urbis præfecturam Statilio Tauro, pro Agrippâ, aut potius pro Messalo Corvino, qui ad id munus minus idoneus, eam paucis diebus tenuerat; hujus anni est Od. 1. Lib. iii. Od. 2. et 10. Lib. iv.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 738 | 13 | 51 | M. Drusus Libo<br>L. Piso |

Sicambri et Rhæti per Drusum et Tiberium devicti, dum Augustus in Galliâ moram trahit.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 739 | 12 | 52 | Cn. Lentulus<br>M. Crassus |

Absentiam Augusti impatienter satis tulerunt Romani, reditum ejus avidè exoptantes. Facta est Od. 2. et 5. Lib. iv.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 740 | 11 | 53 | Tiberius Nero<br>Quintilius Varus |

Redit Augustus Romam, à quo jussus Horatius, Victoriam, quam sedecim aut octodecim mensibus ante de Vindelicis, Rhætis et Sicambris reportarant Drusus et Tiberius, cecinit. Ep. 7. et 10. Lib. i. non longè ab hoc tempore absunt.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 741 | 10 | 54 | M. Valer. Messala<br>P. Sulpitius Quirinus |

Agrippæ mors. Novæ Drusi et Tiberii de Vindelicis, Rhætis, et Sicambris victoriæ. Scripta est Od. 15. Lib. iv. Quæ Ode, meo quidem judicio, ultima fuit omnium, nec melius potuit quàm in Augusti laudibus finem facere.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 742 | 9 | 55 | P. Fab. Maximus<br>Q. Ælius Tubero |

His Coss. ni fallor, Augustus Lollium C. Cæs. Nepoti octo annorum præfecit; hac de re scribit Horat. ad Lollium Ep. 18. Lib. i.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 743 | 8 | 56 | Jul. Antonius<br>Q. Fab. Maximus |

Jul. Florus cum Tiberio in Pannonia versabatur, huic inscribit Ep. 2. Lib. ii. fuit hoc operum Horat. ultimum: non liquet certè eorum, quorum tempus est incertum, ullum post hunc annum potuisse scribi.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 744 | 7 | 57 | Cl. Drusus<br>Q. Crispinus |

Drusus tricesimo ætatis anno in Germania moritur.

| | | | |
|---|---|---|---|
| 745 | 6 | 58 | M. Censorinus<br>Asinius Gallus |

*Mensem Sextilem* ita dictum, quod à Martio vetere anni principio Sextus esset, *à suo cognomine* Augustum *nuncupavit, magis quàm Septembrem* (quod maluerant patres et amici) *quo erat natus; quia hoc sibi et primus Consulatus, et insignes victoriæ obtigissent.* Suet.

Inclinato jam anno accidit, quod ex Dione patet, Mæcenatis, quàm et post paucos dies insecuta est Horatii mors. Atque hæc sunt, quæ de vita, scriptis, et morte Horatii compertiora habuimus dicere. Nam opera ejus dimidiam plus partem incerti sunt temporis, in quibus plerisque præclarè egisse nos putamus, si quando hanc vel illam Oden, Epistolam, etc. illam vel hanc tempore antecessisse vel secutam fuisse, aliquo indicio demonstraverimus.

# TESTIMONIA

# VETERUM SCRIPTORUM

DE

# HORATIO.

OVID. *lib.* 4. *Trist. Eleg.* 10.

*ET tenuit nostras numerosus Horatius aures,*
*Dum ferit Ausoniâ carmina culta lyrâ.*

PERS. *Sat.* 1. *v.* 116.

*Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico*
*Tangit; et admissus circum præcordia ludit,*
*Callidus excusso populum suspendere naso.*

MARTIAL. *lib.* 8. *Epig.* 18.

*Sic Maro nec Calabri tentavit Carmina Flacci,*
*Pindaricos posset cùm superare modos.*

PETRON. *Sat.*

Homerus testis et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas.

LUCAN. *Poem. ad Calp. Pisonem.*

*Ausoniamque chelyn gracilis patefecit Horatî.*

QUINTIL. *lib.* 10. *cap.* 1.

Multò est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus. . . . . . Lyricorum idem Horatius ferè solus legi dignus. Nam et insurgit aliquando, et plenus est jucunditatis et gratiæ, et variis figuris et verbis felicissimè audax.

AUSON. *ad Nepotem.*

*Te præeunte, Nepos, modulata poëmata Flacci,*
*Altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.*

D. HIERON. *Præfat. in Chron.*

Quid psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci et Græci Pindari, nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

SIDON. APOLLIN. *Epist ad Lamprid*

In Lyricis Flaccum secutus, nunc ferebatur in Iambico citus, &c.
Et alibi:

*Stylus aut Maronianus,*
*Aut quo tu Latium beas, Horatî,*
*Alcæo potior Lyristes ipso.*

Comment. Vet.

Horatii satira inter Lucilii et Juvenalis satiras media est. Nam et asperitatem habet ut Lucilius, et suavitatem ut Juvenalis.

J. LIPS. *Epistolic. Quæst. lib.* 2. *Epist.* 9.

Horatius in satiris placidus, lenis, quietus, monet sæpius quàm castigat; sed ita præclare tamen hoc ipsum, ut in eà parte et arte nihil possit supra eum.

MANUT. *Epist. lib.* 6. *Ep.* 7.

Quis enim, qui de Poëtis modò judicare aliquid possit, qui inter Latinos omnes Horatio vel acumine ingenii, vel sententiarum gravitate, palmam non tribuit?

TAN. FAB. *Cap. Epist. lib.* 1. 57.

Venerum ille parens Horatius ei pro suâ elegantiâ et ingenii urbanitate haud dubiè placet.

JUL. SCAL. *De Re Poet.*

Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum, tum novitate, tum varietate, majores sunt omni non solùm vituperatione, sed etiam laude: neque solùm dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti: verùm etiam sublimi maximè commendandi.

# Q. HORATII FLACCI

# CARMINUM, SEU ODARUM,

## LIBER PRIMUS.

### ODE I. AD MÆCENATEM.

*Alios aliis rebus duci: se laude poëseos, præsertim lyricæ.*

MÆCENAS atavis edite regibus,
O, et præsidium, et dulce decus meum!
Sunt quos curriculo pulverem Olympicum

INTERPRETATIO.

[2] O Mæcenas, orte à majoribus proceribus, ò et meum columen, et chara *mea* gloria! sunt *plerique*, qui decurrentes gaudent

*ANNOTATIONES.*

Ode est monocolos, seu unius metri. Versus omnes Choriambici, Asclepiadei, Tetrametri acatalecti; constant ex Spondæo, duobus Choriambis et Pyrrhichio vel Iambo; sicque scandere licet:

Mǣcē | nās | ătăvīs | ēdĭtĕ rē | gĭbŭs;

vel isto modo faciliori,

Mǣcē | nās ătă | vīs | ēdĭtĕ | rēgĭbŭs.

1. *Mæcenas.*] Ex antiquis marmoribus Græcisque auctoribus constat ita scribendum hoc nomen, non *Mecænas*, ut quidem è vulgo. Vide Cœl. Rhodig. lib. xii. cap. 16. *Mæcenas equestri sed splendido natus genere, non minus Agrippâ Cæsari charus.* Vell. Paterculus. *Vir ingeniosus, et magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum enervâsset felicitas*, iniquit Seneca, Epist. 19.

*Atavis.*] Ex Non. Marcel. quasi *avi tata*, id est, pater. Avi proavus propriè atavus dicitur. Plaut. Pers. i, 2. 5.

*Pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus.* Qui his superiores sive anteriores sunt, Majores appellantur.

*Edite regibus.*] Id est, viris principibus quicquid garriant nonnulli de Etruriæ regibus; quamvis etiam illorum nescio quàm et aliquò nixam fundamento seriem contexant; ut Mæcenati pater fuerit Menedorus, avus Menippus, Cæcina proavus, Volturenus abavus, Titus atavus, Turrhenus tritavus, Elbius majorum primus, etc. Certè divites quosque et primarios viros nuncupari aliquando reges, constat ex auctoribus tum profanis, tum etiam sacris. Vide infra Od. 20. v. 5. ibique Annot. lib. iii. Od. 29. *Tyrrhena regum progenies.*

2. *O, et præsidium.*] Mæcenas fuit salutis atque dignitatis auctor ac defensor apud Augustum, non Horatio tantùm sed et Virgilio, Propertio, aliisque viris literatis præsidium ac tutela: Vide lib. ii. Od. 7. Tanta verò Mæcenatis apud posteros fama extitit, ut ad omnes eruditorum Patronos id nominis transierit, quorum ex munificentiâ atque ope scientiarum fata pendere videantur.

*Dulce decus meum.*] *Decus* ex nobilitate; *dulce*, ex familiaritate viri principis. Huc pertinet quod ait Persius, Sat i. v. 116.

*Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico*
*Tangit, &c.*

3. *Sunt quos, &c.*] Alii gymnicis exercitationibus impensè student, alii agriculturæ, alii navigationi, et mercaturæ, alii militiæ, alii venationi, etc.

*Curriculo.*] Pro cursu, vel ipso curru, vel etiam loco in quo decurritur, accipitur ista vox.

*Pulverem Olympicum collegisse juvat.*] Decurrendo stadium, sive Romæ, in Circo, vel in Campo etiam Martio; sive apud Græciam in Ludis illis solemnibus, qui totius orbis frequentiâ celebrantur, in quibus pentathlon, sive quinquertium, id est, quintuplex certamen: Jaculatio, disci jactus, stadii cursus, saltus, palæstra: sive mavis, Cursus, Pugilatus, Discus, Cestus, Lucta. Stadium longum erat pedes sexcentos. Victores, Olympionicæ vocabantur, coronabantur, laudabantur; vacatione munerum curæ ac tutelæ, perpetuâque immunitate donabantur; adeò ut Olympionicen esse censeretur aliquid majus quàm Romæ de hostibus triumphus. Quatuor apud Græcos ejusmodi celebres Ludi erant, Olympici, Pythii, Isthmii, Nemeæi. Annui quidam, ut Pythii; quinquennales Olympici et Isthmii; Nemeæi tertio quoque anno fiebant; plerique dies quinque durabant. Ab Olympicis Ludis nuncupatæ sunt Olympiades, ea spatia seu intervalla duas inter Ludorum celebrationes comprehensa. Institutos fama est Ludos Olympicos anno 4400, ab Hercule Cretensi quidem, in honorem Pelopis, juxta flumen Alpheum, ad delubrum Jovis in Achaiâ, juxta Pisam et Elidem, in Campo cui Olympia nomen. Victoribus oleagina dabatur corona. Vide Virgil. Georgic. iii. 5.

conspergi pulvere Olympico, et *quos* meta non tacta rotis calidis, ac illustris victoria extollit ad Deos orbis moderatores. Hunc, si conventus Romanorum inconstantium certatim evehit ad maximas dignitates; illum, si, congessit in suum granarium quicquid colligitur ex areis Libyæ;

Collegisse juvat: metaque fervidis [3]
Evitata rotis, palmaque nobilis
Terrarum Dominos evehit ad Deos. [4]
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus; [5]
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis;

*ANNOTATIONES.*

18. et seq. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 8. Cœl. Rhodig. lib. xiii. cap. 17. Pythii Ludi fiebant in honorem Apollinis ob interfectum Pythonem serpentem. Coronabantur lauro victores. Isthmici a Theseo dicati Neptuno, vel Herculi, vel Melicertæ seu Palæmoni (nam variæ sunt opiniones) in Isthmo seu in angustis faucibus Corinthiacis. Victorum corona è pinu erat. Denique Nemeæi Ludi celebrabantur vel in gratiam Herculis ob occisum in Nemeæâ sylvâ leonem prodigiosæ magnitudinis, apud Cleonas Achaiæ civitatem in Peloponneso; vel, ut alii volunt, propter Archemorum Lycurgi puerum in Nemeæâ sylvâ defunctum. Victoribus ex apio corona conficiebatur. In istis omnibus Ludis præter exercitationes corporis, erant et ingenii certamina, videlicet poëtarum, victores, heroas et athletas certatim laudantium. Vide Pindarum. Olympicis agona Musicum addidit Nero; qui et in iis non bigis sed decemjugi curru aurigavit victoriamque tulit. Sylla Olympiade 175. athletas et reliqua ex Olympiis certamina Romam traduxit. Alex. ab Alex. antè cit.

4. *Metaque.*] *Meta* lapis est, vel congeries quædam in acumen fastigiata, seu è lato in acutam erecta, circa quam currus, seu bigæ vel quadrigæ, seu etiam in mari naves cursum flectebant. Ovid. Metamorph. x. v. 106.

———*Metas imitata cupressus.*

In Circo Romano metæ primùm ligneæ; ab Imperatore Claudio factæ demum aureæ sunt. Alex. ab Alex. cit.

*Fervidis evitata rotis.*] Præcipuus erat labor et summa cautio in curuli certamine, ne in flexu currûs impingeret ad metam, ac diffringeretur. Apud Homer. Iliad. λ. Nestor Antilochum filium erudiens monet cavendum ut rotæ modiolus summam quidem metam attigisse videatur, sed lapidis tactum vitet, ne vulnerentur equi, currusque disrumpatur. Ergo non abs re in Olympicis nobilissima putabatur ea victoria curulis agonis. Patet ex Herodoto et Pindaro. Porrò circa metam currus agitari debebat septies.

Auson. Epitaph. 35.

*Prosperè clamosi spatiosa per æquora Circi*
*Septenas solitus victor obire vias.*

Propert. lib. ii. Eleg. 25. v. 25.

*Aut priùs infecto deposcit præmia cursu,*
*Septima quàm metam triverit antè rota.*

Græci duodenum flexum notant. Pindar. Olymp. Od. 3. δωδεκάγναμπτον τέρμα et Pyth. Od. 5. ποδαρκέων δυωδεκαδρόμων τέμενος. Non prætermittam hic veterem Britannorum in regendis curribus bellicis industriam ac solertiam, ad quam usu quotidiano et exercitatione assuescebant, *ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, ac brevi moderari et flectere, et per temonem currere, et in jugo insistere, et inde se in currus recipere citò possent.* Cæsar de Bell. Gall. lib. iv. cap. 33. meminit et Juvenal. Sat. iv. v. 226.

5. *Palmaque.*] Athletis qui Olympia, Pythia, Nemeæa, Isthmia, vicissent, Græci tantos honores tribuebant, ut *non modò in conventu stantes cum palmâ et coronâ ferrent laudes,* sed et cùm reverterentur in suas civitates, quadrigis triumphantes inveherentur, atque vectigalibus à Republicâ constitutis totius vitæ spatio fruerentur. Hæc Vitruv. lib. 4. Palma verò signum victoriæ passim apud omnes statuitur, ex Plutarcho, propterea quòd ea est ejus natura ligni, ut urgentibus opprimentibusque minimè cedat. Unde est illud Alciati Epigramma;

*Nititur in pondus palma, et consurgit in altum:*
*Quoque magis premitur, hoc mage tollit onus.*

6. *Terrarum Dominos.*] Ista verba quidam accipiunt de Romanis, qui fuerint victores in Ludis Circensibus, scilicet ob illud Virgilii, *Romanos rerum Dominos;* nonnulli referunt ad vitam et fortunam Olympionicarum beatissimam, quæ et in proverbium abiit. Melius tamen alii ad ipsos *Deos* orbis dominatores.

*Evehit ad Deos.*] Ad Deorum felicitatem videtur evehere. Hinc et lib. iv. Od. 2. v. 18. *Cœlestes* appellantur Olympionicæ.

7. *Mobilium.*] Quidam *Nobilium* leg. At illud aptissimum populi epithetum. *Quiritium.*] A Romulo, qui post mortem et apotheosin Quirinus vocatus, Quirites Romani sunt dicti;

*Sive quòd hasta Quiris priscis est dicta Sabinis.*

Ovid. Fast. ii. v. 477.

8. *Tergeminis honoribus.*] Amplissimis, Tribunatu, Questurâ, Ædilitate, Præturâ, Consulatu, Censurâ, Dictaturâ. Alii intelligunt iteratos Magistratus; nonnulli sublatos et congeminatos plausus in theatro, quales Mæcenati gratulatur Horatius, Ode 20. hujus libri.

10. *Libycis.*] Martial. lib. vi. Epig. 86.

*Possideat Libycas messes, &c.*

Apud Pindarum Λιβύα πυροφόρος, *Libya tritici ferax;* Claudian. de Laudib. Stilic. *Spicis insignis Africa* dicitur.

*Areis.*] Varro de Ling. Lat. 4. *Ubi frumenta secta terantur et arescant.* Festus verò ait esse *lo-*

Gaudentem patrios sindere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypriâ
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.
Est qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.
Multos castra juvant, et lituo tubæ
Permistus sonitus, bellaque matribus
Detestata. Manet sub Jove frigido
Venator, teneræ conjugis immemor:
Seu visa est catulis cerva fidelibus,

gestientem scindere sarculo rura paterna, nunquam deducas *de proposito, etiam promissione* opum Attali, ut nauta timidus findat navi Cypriâ *undas* pelagi Myrtoi. Mercator timens Africum *ventum* pugnantem cum aquis *maris* Icarii, commendat quietem, et agros sui pagi, paulo pòst *tamen* resarcit naves laceras, paupertatis impatiens. Est *alius* qui non contemnit cyathos *vini* Massici veteris, neque detrahere aliquot horas ex die integro, modò jacentes habens artus sub arbuto virenti, modò ad originem placidam fontis sacrati. Militia [6] placet multis, sonusque buccinæ ac litui mixtus, et bella matribus execranda. Venator oblitus delicatæ uxoris moratur sub aëre frigenti sive canes fidi conspexerunt cervam,

## *ANNOTATIONES.*

*cum vacuum, quasi exaruerit, et non possit quidquam generare.* Hinc et areæ vocantur loca in urbe pura, vacua, nullisque ædificiis occupata.

11. *Sarculo.*] Rusticum est instrumentum in modum falculæ incurvum, quo segetes noxiis herbis internascentibus leviter scalpendo expurgantur. Gallicè, *Un Sarcloir,* Angl. A Weeding-hook.

12. *Attalicis conditionibus.*] Opulentissimis scilicet illis, vel toto Asiæ regno, ubi Attalus, Pergami rex, floruit opibus tantis quidem, ut earum hæredem non alium quàm Populum Romanum judicârit à se instituendum. Hinc et splendida quælibet nominantur Attalica. Propert. lib. ii. Eleg. 13. v. 22.

*Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.*

De Attalo plura lib. ii. Od. 18. Vide Justin. lib. 36.

13. *Trabe Cypriâ.*] Navi fabricatâ ex optimis lignis, qualia ædificandis navibus aptissima reperiuntur in Cypro Mediterranei maris Insulâ, de quâ posteà fusiùs ad Od. 3. v. 1. *Trabs* Isidoro lignum unum quod transversum continet utrumque parietem. Navis trabica, quæ trabibus confecta est. Festus.

14. *Myrtoum.*] Pars Ægæi maris Eubœæ proxima: sic appellatur ex Plinio, ab insulâ parvâ, quæ hodie *Mandria,* olim *Myrtos.* Fabulatores volunt sic appellari à Myrtoo quodam in mare istud præcipitato: vel à muliere Myrtone. Porrò illud præ cæteris mare hic afferri videtur, quia naufragiis infestum, nautis pavorem injiciat, vixque citra periculum navigari queat, ob crebras insulas et scopulos.

15. *Icariis fluctibus.*] Hodie *Mar di Nicaria,* Ægæi pars ad Samum ac Delum Insulas, nomen habuit ab Icaro Dædali filio in illud delapso. Ovid. Fast. 4. v. 283.

*Transit et Icarium lapsas ubi perdidit alas*
*Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.*

*Africum.*] Ventum ab Africâ flantem, vernaculè South-west, inter meridiem et occasum. Virgil. Æn. i. 89.

*——Creberque procellis*
*Africus.*

17. *Laudat rura.*] Mercator rusticam laudat vitam, dum ingruit tempestas; at transacto periculo, negotiationem cogitat statim ut prius, lucro inhians.

19. *Massici.*] In Massico, monte Campaniæ, crescebat optimum vinum, Nominisque et uvarum nobilitas perdurat etiamnum. Valdè austerum esse, et stomacho robur dare dicitur. Athen. lib. i. cap. 21.

20. *Partem solido demere de die.*] Ad genio indulgendum, intermissis negotiis ac seriis occupationibus.

21. *Arbuto.*] Gallicè, *Arbusier* Angl. the Strawberry-tree.

22. *Sacræ.*] Singulis fontibus præesse Nymphas, et quædam Numina, creditum pridem. Hinc illis victimæ et libamina florum ac vini. Vide lib. iii. Od. 13.

23. *Lituo tubæ.*] Lituus minor tuba est et incurvus, insigne augurum, ex Gell. lib. 5. cap. 8. tuba directa, sic à tubo quem refert appellata, gravi sono pedites excitabat, lituus autem acuto clangore equites. Ovid. Metam. i. v. 98.

*Non tuba directi, non æris cornua flexi.*

24. *Bellaque matribus detestata.*] Per quæ nempè orbantur viris ac filiis.

25. *Manet sub Jove frigido venator.*] Cic. Tusc. ii. n. 40. *Consuetudinis magna vis est: Pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur.*

*Sub Jove.*] Jovem pro aëre usurpari docet Macrobius. Varro ex Ennio, *Istic est is Jupiter quem Græci vocant Aëra, qui ventus est et nubes, imber posteà, atque ex imbre frigus, ventus post, fit aër denuo, &c.*

27. *Catulis fidelibus.*] Cic. de Natura Deorum ii. *Canum tam fida custodia, tamque*

sive aper Marsus fregit retia rotunda. Hederæ *verò*, merces doctorum capitum, me collocant inter summos Deos: me silva frigida et celeres choreæ Nympharum cum Satyris segregant à vulgo; si neque Euterpe fistulas coërcet, neque Polyhymnia dedignatur intendere lyram Lesbiam. Quod si me annumeres Poëtis Lyricis,

Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum hederæ præmia frontium
Diis miscent superis: me gelidum nemus,
Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo; si neque tibias [7]
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboüm refugit tendere barbiton.
Quod si me Lyricis Vatibus inseres,

## *ANNOTATIONES.*

*amans dominorum adulatio.*——*tam incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos?* Vide Ælian. lib. xix. cap. 11. de animal. Huc spectat quod sunt quidem venatici canes, qui visu melius quàm olfactu feras consectantur. Gall. *Chasseur à vûë*, Angl. GAZE-HOUNDS, THAT RUN AT SIGHT. Sunt porrò fideles ii, qui à rectâ prædâ non aberrant in adventitiam. Gal. *Qui ne prennent point le change*, ou *qui se gardent contre le change*, Angl. STAUNCH-HOUNDS.

28. *Teretes plagas.*] Solunt venaturi silvas telis ac linteis circumdare, quibus feræ concluduntur. *Teretes.*] Tereti fune confecta retia.

*Marsus aper.*] Apud Marsos, Italiæ populum. Sabinis affines silvæ plurimæ, in quibus venatio frequens.

29. *Doctarum hederæ præmia frontium.*] Hederâ coronabantur Poëtæ eximii, quique in certamine ingenii et industriæ victores fuerant; vel quod æternitatem et immortalitatem carminis designet perpetuus ille viror hederæ, quemadmodum et lauri: sive quia Poëtæ Baccho perinde ac hedera sacri sunt, ob enthusiasmum, quo Bacchantium more interdum corripiuntur, vel potius ob vini ad condenda carmina utilitatem. Unde noster postea asserit non posse diu placere aut vivere carmina, *quæ scribuntur aquæ potoribus.* Virgil. Eclog. vii. v. 25.

*Pastores hederâ crescentem ornate Poëtam.*

30. *Diis miscent superis.*] Felicitate me similem Diis faciunt, ac perinde beatum, ut qui divinos honores consequuntur.

*Nemus.*] Quippe quod meditando et conscribendis versibus aptissimum. Nam,

*Carmina secessum scribentis et otia quærunt.*

Hinc et in iis locis constituuntur Nymphæ cum Satyris choros ducentes; id est, profundæ et eruditæ cogitationes doctis viris sese immiscentes et insignantes.

31. *Satyris.*] De his postea lib. ii. Od. 19. Rustica Numina sunt, quorum superna pars corporis humanam effigiem, inferior caprinam exhibebat; cæterum rerum omnium cognitionem habere atque hominibus impertire Satyri, Fauni, Silvani existimati sunt. Patet ex Virgilii Eclogâ vi. in quâ Silenus de abstrusiori rerum naturâ et origine solerter disserit. Vide Luciani Dialog. 26. cui titulis, *Dionysius.* Diodor. Sicul. Plin. lib. vii. cap. 2. Satyri humano capite, sed cornuto calvoque, acutis auribus, depressis naribus, villoso corpore ab antiquis pinguntur. Plutarchus in Syllæ vitâ refert, per Thessaliam et Macedoniam ad mare descendente Syllâ, non longè Dyrrachiâ vicinâque Appoloniâ, apud Nymphæum, sacrum quendam locum, colle virenti ac rivulis amœno, obdormiscentem Satyrum, qualem Poëtæ Picturesque effingunt, captum fuisse: qui perductus ad Syllam per varios interpretes interrogatus, quis esset, nihil quod intelligi posset respondit; tantùm vocem asperam hinnitu equino et hirci balatu mixtam edidit. Quo astantes ipseque Sylla obstupefacti Satyrum dimiserunt. Sanctus autem Hieronymus in vitâ Pauli Eremitæ scribit, temporibus Constantini visum toti Alexandriæ populo Satyrum: præterea sancto Antonio apud eremum occurrisse homuncionem aduncis naribus, fronte cornibus asperâ, cui extrema corporis in caprarum pedes desinerent; interrogatum verò quis esset, respondisse; Mortalis ego sum, unus ex eremi incolis, quos delusa Gentilitas Faunos, Satyrosque appellat et colit.

32. *Secernunt populo.*] Supra vulgi humilem imperitamque turbam attollunt, ac velut sacrum à profano segregant lib. iii. Od. 1.

*Odi profanum vulgus et arceo.*

*Si neque tibias Euterpe cohibet,* &c.] Si modò mihi suam opem non negent Musæ. Tibiæ pridem confectæ ex ossibus crurum, seu tibiarum gruis, cervi, &c. et hinc nomen. Vide Scaliger poëtic. lib. i. cap. 20. Porrò *Euterpe*, Musarum una, tibiarum inventrix dicitur, nomen autem sortita à cantûs suavitate, et à delectando *ευ benè*, et *τεϱπειν*, *delectare*, Auson. Eclog. de Musis.

33. *Polyhymnia.*] Hæc inter musas id muneris obtinet, ut multos canat hymnos, virorumque insignium laudationibus præsit. Unde nomen ei factum. Ita, inquam, scribunt Ovid. Fast. v. Herodot. lib. vii. &c. Aliis *Polymneia* à multiplici rerum memoriâ dicitur.

34. *Nec Lesboüm refugit tendere barbiton.*] Si mihi concedat facultatem optimi Carminis Lyrici, qualem habuerunt Alcæus et Sappho è Lesbo insulâ oriundi, de quibus posteà hujus lib. i. Od. 32. et lib. ii. Od. 13.

*Barbiton.*] Instrumentum musicum multas habens chordas: Anacreontis inventum facere videtur Horatius, Od. 32. et seq.

35. *Quod si me,* &c.] Si tuum, ô Mæcenas, accedat mihi judicium, sique me pronunties inter Poetas Lyricos dignum recensere, tum me Diis parem existimabo.

*Lyricis.*] Apud Græcos novem poëtæ Lyrici

Sublimi feriam sidera vertice.

cœlum attingam excelso capite.

## ODE II. AD AUGUSTUM CÆSAREM.

*Deos omnes Romanis iratos esse, ob cædem Julii Cæsaris: totamque Imperii spem in Augusto esse.*

JAM satis terris nivis, atque diræ
Grandinis misit Pater; et rubente
Dexterâ sacras jaculatus arces,
Terruit urbem:
Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ;

[8] Jupiter jam in terras immisit sat nivis et horrendæ grandinis: vibransque fulmina in sacras arces manu flammatâ Romæ terrorem incussit. *Alias* etiam na- [9] tiones fecit timere, ne redi- 6 ret triste tempus Pyrrhæ conquerentis ob prodigia inaudita:

### *ANNOTATIONES.*

celebrantur, Pindarus, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bacchylides, Simonides, Alcmeon, Anacreon. Apud Latinos Horatius princeps ac propè unicus. Huic addit Cæsium Bassum Quintilianus, lib. x. cap. 1.

36. *Sublimi feriam sidera vertice.*] Platonicorum erat sententia; Poëtam infra Deum, et supra hominem esse.

Ode II.—Ode est dicolos tetrastrophos. Tres quique priores versus sunt Sapphici. Constant è trochæo, spondæo, dactylo, et duobus trochæis. Et sic scanduntur:

Jām să | tīs tĕr | rīs nĭvĭs | ātquĕ | dīrǣ.

Quartus est Adonicus, è dactylo et spondæo.

Tĕrrŭĭt ūrbēm.

1. *Jam satis,* &c.] Optimè Turnebus lib. vi. cap. 8. Prodigia Cæsaris mortem secuta, offensionem Deorum et iram ostendentia atque augurium civilium deinceps bellorum, eventumque portendentia, Horatius commemorat: cùm autem solerent prodigia et portenta procurari et expiari, iraque Deorum obsecrationibus placari, utrumque in eâ Ode reperies. Porrò funestum ac dirum ostentum erat, cùm ædes sacræ de cœlo tangebantur. Cic. de Divinatione. ii.

*Nam pater altitonans, stellanti nixus Olympo,*
*Ipse suos quondam tumulos ac templa petivit,*
*Et Capitolinis injecit sedibus ignes.*

*Nivis atque diræ grandinis.*] Postquàm à Cassio et Bruto Julius Cæsar in Senatu interfectus est, nivis et grandinis tempestates prodigiosæ aliaque portenta acciderunt. Tiberis quoque exundans urbem agrosque fœdavit. De quibus fusè Appianus lib. iv. Diod. lib. 47. aliique. Illa verò prodigia à Diis velut immissa in ultionem occisi Principis adulatoriè noster aliique ejus sæculi Poëtæ scripserunt. Augusti gratiam captantes, quæ *omnium bellorum initium et causam hinc sumpsit, nihil convenientius ducens, quàm necem avunculi vindicare, tuerique acta.* Suet. Octav. cap. 10. Idque pro concione voverat, teste Dione lib. xlv. Idem Sueton. cap. 29. *Extruxit ædem Martis ultoris . . . quam bello Philippensi pro ultione paternâ susceptâ voverat.*

*Nivis.*] Ingens nivium copia fecit eluvionem Tiberis, adeoque portenti loco habita est. Frustrà ergo Scaliger Hypercrit. locum hunc Horatii redarguit.

*Diræ grandinis.*] Quoties erat grando solito major, lapidibus pluisse dicebant veteres, et prodigium censebant, procurabantque. Tit. Liv. pluribus locis.

3. *Sacras jaculatus arces.*] Magna tunc Jovis ira, cùm nec sibi sacratis parcit ædibus. Hinc verò portendi rerum mutationem credebant olim teste Dione et aliis. Seneca Quest. natural. l. ii. cap. 41. *Prima,* inquit, *manubia* (Tuscum est vocabulum et insignificat fulmen; nequid te remoretur, Lector) *monet et placata est, soliusque Jovis arbitrio mittitur. Secundam mittit Jupiter quidem, sed ex concilii sententiâ: nam duodecim advocat Deos; quæ manubia prodest, at non impunè. Tertiam idem mittit, sed adhibitis in consilium Diis quos Superiores vacant: et manubia hæc tertia incendit et vastat, mutatque statum privatum et publicum quem invenit, &c.*

*Urbem.*] Romam, Antonomasticè: urbium scilicet principem.

6. *Sæculum Pyrrhæ.*] Diluvium simile Deucalionæo. Eluviones fuere plures, testibus Euseb. Hieron. Isidoro, et aliis. Una mensium novem sub Ogyge prisco; altera Niliaca unius mensis sub Hercule et Prometheo Ægyptiis: tertia duorum mensium sub Ogyge Attico: quarta mensium trium in Thessaliâ tempore Deucalionis et Pyrrhæ: quinta sub Proteo Ægyptio. Has Poëtæ nonnunquam jungunt confunduntque, imò his tribuunt ea quæ ex sacris codicibus acceperant de universali diluvio, quod describit Moses Genes. cap. 6. et seq. Sic et alii pariter Ethnici. Apollodor. lib. i. *Ubi Jupiter,* inquit, *æneam prolem tollendam censuit, Deucalion Promethei consilio fabrefactâ è lignis arcâ, repositisque in eâ rebus ad vitam necessariis, ingressus in eam est cum Pyrrhâ uxore: tum Jupiter, effusis largè imbribus,*

quando Proteus totum armentum duxit in excelsos montes; atque piscium genus adhæsit ulmi fastigio: qui locus fuerat columbis cognitus: necnon damæ timidæ nataverunt *in* mari superfuso. Aspeximus flavum Tiberim ire prostratum monumenta Regis *Numæ* et ædem Vestæ, aquis magno impetu reflexis à ripâ Tusciam spectante: dum *hic* fluvius, Jove indignante, nimium indulgens uxori Iliæ dolenti præter modum, se vindicem, ostentat atque in lævum littus

Omne cùm Proteus pecus egit altos
Visere montes:
Piscium et summâ genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et superjecto pavidæ natârunt
Æquore damæ.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ:
Iliæ dum se nimiùm querenti
Jactat ultorem; vagus et sinistrâ
Labitur ripâ, Jove non probante,

## *ANNOTATIONES.*

*maximam Græciæ partem coöperuit; ut quicquid mortalium illic foret, interiret, præter admodùm paucos.* Plutarchus de animant. comparat. refert columbam, arcâ emissam, Deucalioni nunciam tempestatis fuisse cùm remearet: serenitatis, cùm evolaret.

*Pyrrhæ.*] Pyrrha uxor Deucalionis Thessaliæ Regis: qui duo tantùm fuere superstites ex eluvione; naviculâ emergentes in Parnassum, cæteris montibus aquâ submersis. Subinde verò consuluerunt Oraculum, quo pacto genus humanum posset reparari; acceptoque responso jactis post tergum lapidibus id præstiterunt. Vide Ovid. Metamorph. i. Virgil. Eclog. vi. Juvenal. Satyr. i. v. 81. et seq. etc. Thessalica illa contigit eluvio annis ferè quindecim ante Hebræorum ex Ægypto egressum; ut volunt quidam non absurdè.

7. *Omne cùm Proteus,* &c.] Proteus custos Phocarum Neptuni, in eo diluvio, inquit Poëta, gregem suum, seu vitulos marinos deduxit in altos montes, qui priùs vel in aquis vel in ripâ duntaxat degebant. Sunt enim ἀμφίβιοι, Phocæ.

9. *Piscium et summâ genus hæsit ulmo,* &c.] Fluctibus terræ superfusis, pisces arborum summo cacumini, supremisque fruticibus adhærebant.

10. *Nota quæ sedes fuerat columbis.*] At *vix hoc persuadeas rerum naturæ consultis,* inquit Scaliger. Quasi vero benè palumbes non hic intelligi queant, quas in arboribus constat nidificare. Quid porrò quod scribit Suetonius, Octav. cap. 94. Cæsare sylvam cædente, arborem palmæ in omen victoriæ servari jussam, è quâ soboles enata paucis diebus sic adolevit, ut non modò æquipararet matrem, sed et obtegeret, *frequentareturque columbarum nidis.*

13. *Flavum Tiberim.*] Seu ex eluvione turbidum ut sit; seu quod, ut scribit Virg. Æn. vii. 31.

*Vorticibus rapidis, et multâ flavus arenâ.*

*Retortis littore Etrusco violenter undis.*] Retroactis Romam versùs aquis, repulsisque ab ostio maris Tyrrheni sive Etrusci, in quod influit; quâ éxundatione vastitatem urbi visus minari Tiberis. Huc pertinet quod refert Dio lib. 45. flumina quædam in Italiâ contrarias in partes fluxisse, Augusti temporibus: piscesque innumerabiles è mari in continentem ejectos per ostia Tiberis.

15. *Monumenta Regis.*] Numæ Pompilii, secundi Romanorum Regis, Palatium, quod et Curia Pompiliana et Regia vocabatur. Intelligunt alii cætera Numæ opera seu monumenta publica.

16. *Templaque Vestæ.*] Ex Dionys. Halic. lib. ii. Templa duo Romæ habebat Vesta, alterum à Romulo, alterum à Numa Pompilio conditum, medio spatio Capitolium inter et Palatium, unis mœnibus utroque colle incluso.

*Templa.*] Abusivè pro æde quæ non erat augusta, sive augurio consecrata, at augustum erat illius atrium.

*Vestæ.*] Ejus ædes erat rotunda, quod terra, quæ rotunda est, Vesta dicta fuit, quippe quæ rebus omnibus vestitur: vel quia vi suâ stat. Alii aliter. Vide Cic. de Nat. Deor. i.

17. *Iliæ.*] Matri Romuli, suæ uxori, conquerenti de nece Julii Cæsaris sibi consanguinei. Ilia jussu Amulii in Tiberim, ut volunt quidam, præcipitata, huic proinde fluvio nupta fertur: ab eoque indulgentiùs æquo vindicatur.

18. *Sinistra labitur ripa.*] Majorem ergo urbis partem, quæ ad sinistram est, forum scilicet Romanum, atque Aventini Palatinique collium imam regionem exundans vastat Tiberis.

19. *Jove non probante.*] *Si omnia fato fiant, cur non probat Jupiter? aut si Jupiter non probat, cur adversùs fatum Tiberis ruit? sive vult Cæsaris ultor esse, quid igitur Romæ pulcherrima et religiosissima quæque demolitur, cùm Romam ipsam Cæsaris nepotibus promiserint fata?* sic magna lis Horatio mota à Jul. Scaligero. Nunquid verò nostrum erit viros inter tantos tantas componere rixas? At cavillationem agnosce, lector, ne dicam sycophantiam vitilitigatoris. Probat Jupiter sanè vindicari nefariam cædem Principis et Pontificis. Ov. Fast. iii. 705.

*At quicunque nefas ausi, prohibente Deorum*
*Numine, polluerant pontificale caput.*

At non probat quod uxori Iliæ obsequentior fluvius ultra modum evagetur, eatque dejectum sacra profanaque sine ullo discrimine. Nec absurdè alii scribunt, Jovi Diisque non placere

Uxorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum,
Quo graves Persæ melius perirent;
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara Juventus.
Quem vocet Divûm populus ruentis
Imperî rebus? prece quâ fatigent
Virgines sanctæ minùs audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? tandem venias, precamur,
Nube candentes humeros amictus
Augur Apollo.
Sive tu mavis Erycina ridens,
Quam jocus circumvolat, et Cupido:
Sive neglectum genus, et nepotes
Respicis, Auctor,
Heu nimis longo satiate ludo!

errat exundans. Juvenes [11] pauci culpâ parentum audient *aliquando* Romanos strinxisse gladios, quibus justè magis confoderentur Persæ graves; discentque bella *civilia*. Quem Deorum populus invocet labenti Republicâ? Quibus votis instabunt Virgines sacratæ apud Vestam obsecrationes minimè suscipientem? Cui Jupiter dabit munus eluendi crimen? ô [12] Phœbe fatidice obsecramus *ut* succurras, albos humeros nube velatos *habens:* seu vis potius *adesse*, ô blanda Venus, circa quam joci et amores volitant: seu abjectam prolem atque posteros respicis, *O Mars Romanæ gentis* parens, eheu bello nimis diuturno satiate!

*ANNOTATIONES.*

quod Tiberis moliatur Cæsaris ultionem, quam Augusto fata reservabant.

20. *Uxorius.*] Uxori plus æquo deditus et indulgens. Virgil. Æneid. iv. v. 226.

—*Pulchramque uxorius urbem*
*Extruis*——

21. *Audiet cives*, &c.] Quasi vaticinatur Horatius peracta jam bella civilia, quibus Italia fœdata, et mutuis vulneribus cives absumpti, juventusque imminuta ac propè exhausta fuerat.

22. *Graves Persæ.*] Parthi, ut ad calcem hujus Odes annotabo, intelligendi; *Graves*, seu ob armorum pondus, seu quod Romanis diu graves incubuere, vel propter unam cladem Crassianam, de quâ postea dicam ampliùs, tum alibi, tum præcipuè lib. iv. Od. 15.

23. *Vitio parentum.*] Per ambitionem, cupiditatem, iram, in semet gladios stringentium, quibus hostes erant petendi.

27. *Virgines sanctæ.*] Vestales ignis æterni custodes, Vestæ perpetuâ virginitate et summo cultu addictæ, hincque ad placandum ejus numen potentiores. Cicero de Legibus ii. *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Et ibid. *Vesta, quasi focus urbis . . . . . ei colendæ Virgines præsunt, &c.* Vide A. Gellium, lib. i. cap. 12. ubi inter alia benè multa, hæc scribit: *Vestalem Virginem minorem annis sex, majorem quam annos decem natam, capi fas non esse; patrimam et matrimam esse oportere: neque linguâ debili, sensuve aurium diminutam aliave quavis corporis labe insignitam, nec quæ ipsa, aut ejus pater emancipatus sit, aut cujus parentes servitutem servierint, vel in sordidis negotiis diversentur, &c.*

*Minus audientem.*] Præ irâ graviori ac ferè implacabili, tum ob effusum impiè sanguinem sibi cognatum, ut jam antè dixi, tum ob sacrilegam percussorum audaciam, quæ summum Sacerdotem violarant, absque ullâ numinum reverentiâ. Ovid. Fast. iii. ita v. 700. Vesta loquitur:

——*Meus fuit ille sacerdos.*
*Sacrilegæ telis me petiere manus.*

30. *Venias, precamur.*] Invocat præcipuè Apollinem, qui et Trojanis pridem, et post Romanis semper impensè favit.

31. *Nube candentes humeros amictus.*] Missis aliorum interpretationibus, hunc locum optimè intelligas cum iis qui putant allusisse Horatium ad id quod commemorant anno cædem Julii Cæsaris consecuto; Solem caligine obvelatum semper fuisse, quasi in sceleris admissi execrationem. Plutarch. in Cæsare, Dio. lib. xlv. Plin. lib. ii. cap. 30. *Prodigiosus*, inquit, *Solis defectus, occiso Dictatore Cæsare, totius penè anni pallore continuo.* Virg. Georg. i. v. 466.

*Sol etiam extincto miseratus Cæsare Romam,*
*Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,*
*Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.*

32. *Augur Apollo.*] Quippe qui divinationibus præesse credebatur.

33. *Erycina.*] Post Apollinem, Veneris opem implorat: quæ mater Æneæ, à cujus filio Iulo Cæsar Julius. Venus porrò in Eryce Siciliæ monte fanum habebat, unde Erycina dicta. Romam postea translata in ædem ipsi sub hac appellatione consecratam extra portam Collinam. Nec omittendum quòd Venus Cæsaris dicta sit genetrix; et ab eo dicatâ etiam Æde, singulari cultu honorata; in castris denique ejus tessera fuit *Genetrix Venus;* sicut in Syllæ *Apollo*, in Antonii *Lar Deus*, in Pompeii Junioris *Pietas*, in Majoris *Hercules invictus.*

35. *Sive neglectum.*] At Martem denique convertitur, patrem scilicet Romuli Romanæque adeò gentis auctorem.

37. *Longo satiate ludo.*] Tot bellis civilibus, quæ sunt ludus Martis. *Clamor* bellicus in pugnæ conflictu. *Galeæ leves.*] Ardentes sci-

qui gaudes vociferationibus et galeis politis, atque aspectu Mauri peditis erga sævum adversarium feroci. Sive immutatâ specie adolescentem exhibes in terrâ, *tu* alatus filius benignæ Maiæ, sinens te dici vindicem *Julii Cæsaris:* tardè remigres in Cœlum; diuque maneas cum populo Romano, neque celerior ventus rapiat te nostris criminibus infensum: Ama potius hic ingentes triumphos, et appellationem parentis auctorisque; neque patiaris, O Cæsar, te imperante, Medos impunè in equis vagari.

Quem juvat clamor, galeæque læves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.
Sive mutatâ juvenem figurâ [13]
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor:
Serus in cœlum redeas, diuque
Lætus intersis Populo Quirini;
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat: hîc magnos potiùs triumphos,
Hic ames dici pater, atque princeps:
Neu sinas Medos equitare inultos, [14]
Te duce, Cæsar.

## ANNOTATIONES.

licet bello sæpius contractantur et poliuntur.

39. *Acer et Mauri peditis cruentum vultus in hostem.*] Truculentus erat Maurorum vultus. Respiciunt hic aliqui ad historiam: grave nempe bellum Jubæ Mauritaniæ regis adversus Jul. Cæsarem: de quo Sueton. cap. 66. *Fama hostilium copiarum* suos *perterritos . . . . . . . confirmabat . . . cum expectatio adventûs Jubæ terribilis esset, &c.*] Non malè quidam censent reponendum hic, *Marsi peditis.* Isti enim optimi Italiæ et Romani exercitûs milites potiùs videntur fuisse commendandi, quàm hostes et alieni.

41. *Sive mutatâ,* &c.] Augustus, quod valdè ingeniosus Mercurius audiebat.

*Juvenem imitaris.*] Vulgaris erat opinio et fama, Mercurium Julii Cæsaris vindicem fuisse assumptâ juvenili figurâ Augusti, qui natus erat annos tantum novemdecim quando Cæsar interfectus est.

43. *Maiæ.*] Mater hæc Mercurii erat.

44. *Cæsaris ultor.*] Sueton. Octav. cap. 10. et 29. anteà cit. Ovid. Fast. iii. 707. Cæsaris interfectores tale nefas ausi, inquit,

*Morte jacent meritâ. Testes estote Philippi:*
*Et quorum sparsis ossibus albet humus.*
*Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt*
*Cæsaris, ulcisci justa per arma patrem.*

45. *Serus in cœlum redeas.*] Sic multos annos Augusto exoptat, ejusque præsentiam opemque Populo Romano necessariam atque amabilem asserit Poëta. Vide Sueton. Octav. cap. 56.

49. *Magnos triumphos.*] Sueton. Octav. cap. 25. *Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. Bis ovans ingressus urbem est, post Philippense, et rursùs post Siculum bellum.*

50. *Hic ames dici pater.*] Ex Sueton. Octav. cap. 58. nullo magis honore lætatus est Augustus, quàm cùm ab universis maximoque consensu *Pater patriæ* consalutatus est. Id enim cognomen afferenti, mandantibus cunctis, Valerio Messalæ, lachrymans ita respondit: *Compos factus votorum meorum, P. C. quid aliud habeo Deos immortales precari, quàm ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

*Atque princeps.*] Corn. Tacit. Ann. lib. i. cap. 1. *Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere: qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine Principis sub Imperium accepit.* Et Dio. lib. 53. ita scribit: *Princeps Senatûs dictus est sexto Consulatu; eo more, qui, integro etiamnum Populi in Rep. statu, receptus erat.*

51. *Medos.*] A Medis ad Persas, et ab his ad Parthos tandem orientis imperium transiit. Hinc promiscuè tria vocabula ista usurpantur sæpius ab Horatio.

*Inultos.*] Tunc populis istis inferre bellum meditabatur Augustus. Vide Od. 19. hujus libri.

*Equitare.*] Equitatu suo Romanis insultare. Vel quòd urbana etiam negotia equitando Parthi obirent. Strabone teste.

## ODE III.

*Navi quâ Virgilius Athenas vehebatur, precatur incolumitatem: deinde in hominum temeritatem invehitur.*

SIC te Diva potens Cypri,
  Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater,
  Obstrictis aliis, præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
  Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor;
  Et serves animæ dimidium meæ.

[15] Ita te *salvam* ducant Cypri Domina, et Helenæ fratres, astra fulgentia, et pa-
[16] rens ventorum, conclusis reliquis, excepto Japyge; O navis, quæ debes Virgilium tibi commissum, oro ut *eum* sospitem applices ad littus Atheniense, ac tuearis *partem* dimidiam animæ meæ.

### *ANNOTATIONES.*

Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus Choriambicus trimeter, constans é spondæo, choriambo et pyrrhichio. Ita scanditur:

Sīc tē | Dīvā pŏtēns | Cȳprĭ |

Alter quisque versus est Choriambicus Asclepiadeus tetrameter, constans è spondæo, duobus choriambis et pyrrhichio:

Sīc frā | trēs Hĕlĕnǣ | lūcĭdă sī | dĕră.

1. *Sic te Diva,* &c.] Venustatis et elegantiarum plena est hæc Ode: voces habet et sententias multas et perinde graves, exempla insignia, oratoriam tractationem egregiam. Denique hîc triumphat Heroïcus ille spiritus, quem in Poëtâ nostro laudat Quintilianus, ut Lyricorum ferè unum legi dignum existimet.

*Sic.*] Particula est adjurantis et voventis. Sic te Dii ventique integram servent, precor, inquit, ut tu sospitem deferas Virgilium, ô navis. Ille navigationem instituebat Athenas jam quinquagenario major, ut divino Æneidos operi coronidem imponeret.

*Diva potens Cypri.*] Venus, quæ præcipuos habebat honores apud Cyprum, insulam maris Mediterranei, Ciliciam inter et Syriam. Variis illa dominis subinde paruit: à Turcis denique est occupata, et erepta Venetis anno 1570. Cur autem invocatur Venus, ut faveat naviganti? An quod, ut opinatur Marcilius ejus numen in puppi appictum, et navis insigne erat et tutela? An quod Veneris stella navigantibus utilis? An quod fabulantur è maris spumâ procreatam in mare jus et imperium obtinere. Virgil. Æneid. 5. v. 800. Neptunus ita Venerem alloquitur,

*Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,*
*Unde genus ducis.*

Ovid. Epist. xvi. v. 23.

*Illa* (Venus) *dedit faciles auras, ventosque secundos,*
*In mare; nec mirum, jus habet orta mari.*

2. *Fratres Helenæ.*] Castor et Pollux. Leda Tyndari Laconiæ regis uxor, ut aiunt, ova duo peperit, è quorum altero prodierunt Pollux et Helena immortales è Jove nati, ex altero Castor et Clytæmnestra mortales è Tyndaro. Hinc illi Tyndaridæ vocantur à Latinis quidem, à Græcis verò Jovis filii, Διόσκουροι. Porrò quòd à piratis ac prædonibus mare, dum viverent, liberâssent, à Neptuno dicuntur adepti esse potestatem naufragis opitulandi. Hinc σωτῆρες dicti; et hinc *lucida sidera:* in astris nimirum recensentur Castor et Pollux: eorumque stellæ cùm simul apparent, salutares: cum solitariæ, graves et noxiæ creduntur. Arnobius ignes seu fulgores marinos vocat. Vide Plin. lib. ii. cap. 37. Hygin. lib. ii. etc. et infrà Od. 12. hujus libri Annotat.

3. *Ventorum pater.*] Jovem intelligit Marcilius, quia veteribus Physicis Jupiter est aër agitatus et fluens, adeoque id quod ventum appellamus. Alii melius exponunt de Æolo, qui ventorum rex et pater dictus, quòd ventorum astrorumque rationem apprimè calluerit. Is regnavit Iliacis temporibus apud insulas Æolias, quæ et Vulcaniæ, Italiam inter et Siciliam positæ. Plin. lib. iii. cap. 8. et 9.

4. *Obstrictis aliis.*] Cæteri venti minimè propitii retineantur, unus omittatur Iapyx Virgilio commodus in fines Atticos properanti. Alludit Horatius ad utrem Ulyssi ab Æolo donatum, in quo venti erant inclusi, præter Zephyrum navigationi ejus utilem. Quidam, legunt *obstructis,* sed malè. Homer. modo cit. Odyss. x. κατέδησε *ligavit.* Virgil. Æn. i. inclusos carcere ventos pariter canit.

*Iapyga.*] Ventus ille ex Apuliæ finibus proficiscitur, adversus Eurum flat, idem propemodum atque Caurus, in Greciam proinde ex Italiâ solventibus planè utilis. Vide Gell. lib. ii. cap. 22.

6. *Virgilium.*] Huic cum Poëta nostro familiaritas maxima, ut mirum non abs re videatur, quòd nullam fecerit usquam mentionem Lyricorum Principis Heroïcorum ille Princeps.

*Finibus Atticis.*] Attica regio Helladis in angulo Orientali et Australi; ubi longè præclarissima et nominatissima civitas caput extollit. *Athenæ omnium doctrinarum inventrices.* Cic. i. de Orat.

8. *Animæ dimidium meæ.*] S. Aug. Confess. lib. 4. cap. 6. *Bene,* inquit, *de amico suo dixit quidam,* dimidium animæ meæ: *Nam ego sensi animam meam et animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: et ideò mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere,* etc. altero scilicet mortuo. Vide Pers. Sat. v v. 22. et infrà lib. ii. Od. 17.

Is *profectò* circa cor habebat lignum tresque æris *laminas*, qui primus mari sævo credidit navem frangi facilem, neque metuit Africum violentum cum Borea pugnantem, neque Hyadas noxias, neque furorem Austri; quo nullus *est* dominator in Adriatico *mari* potentior, sive concitare sive placare fluctus velit. Quod mortis genus formidavit, qui sine lacrymis aspexit *pisces* monstrosos nautes, ac mare intumescens, et Acroceraunias rupes naufragiis famosas?

Illi robur et æs triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem [17]
 Primus; nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
 Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Adriæ
 Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,
 Qui siccis oculis monstra natantia, [18]
Qui vidit mare turgidum, et
 Infames scopulos Acroceraunia?

## ANNOTATIONES.

9. *Illi robur et æs triplex*, &c.] Is habebat cor ligno quovis et ære durius. χαλκεοκάρδιος. Theocrit. Idyll. 13. huic ferreum pectus erat, qui primus ausus est mari se credere, atque ut canit Juvenalis Sat. xii. v. 57.

—*Ventis animam committe, dolato*
*Confisus ligno, digitis à morte remotus*
*Quatuor aut septem, si sit latissima tæda.*

Sophocles in Antigone ait multa quidem cerni stupenda, at nihil magis quàm quòd homo fluctus tumidos naviculâ tamen subire non formidet. Vide Plin. Proœm. lib. xix.

*Robur.*] Pro quàlibet re duriori usurpatur. Virgil. Æneid. vii.

—*Æternaque ferri*
*Robora*—

12. *Primus.*] Tiphys Bœotius, inquiunt, à Pallade edoctus, navem primus fabricavit, quæ Argo dicta est; eaque Colchicam expeditionem est aggressus Jason. Vide Plin. lib. vii. cap. 56. Constat tamen ante illud tempus fuisse navigatum. Testis Herodotus de Phœnicibus et Græcis. Ex Athen. lib. xv. cap. 13. Janus navigia primus reperit. Ex Thucyd. et Libanio primi Corinthii naves construxerunt.

*Africum.*] Meridionalem ventum, Aquilonibus proinde colluctantem. De eo jam Od. i.

14. *Tristes Hyadas.*] Ab ὕειν *pluere* dictæ sunt quòd pluvias ferrent eæ stellæ septem in fronte Tauri collocatæ: Latinis Suculæ vocantur. Cic. ii. de Nat. Deor.

*Rabiem Noti.*] A meridie flat Notus, nebulosus et humidus, et hinc nomen: nam Græce νοτὶς *humor* dicitur. Vide Gell. jam cit. lib. ii. cap. 22.

15. *Quo non arbiter Adriæ major.*] Ratio patet ex rerum situ et naturâ, lib. iii. Od. 3. *Dux inquieti turbidus Adriæ.* Atque hypercriticè Jul. Scaliger, *Austrum*, inquit, *præter cæteros ventos summum habere imperium in mare Adriaticum scribit Horatius: quod esse falsum intelliget quisquis sciet Adriaticum rectà excurrere in Vulturnum, cujus impetu etiam crescit Ionio subinvecto Adriaticum. Boreæ quoque subjectum est qui ex alto spirat .... Auster autem ex derexiore parte flans Apennino frangitur: quamobrem non subruit, sed radit*, &c. At Parthenius ex Petro Medinâ Hispano, qui rei nauticæ et ventorum rationem luculenter investigavit, egregriè Poëtam nostrum tuetur et vindicat: *Austrum*, inquit, *Arbitrum Adriæ rectè ait Horatius.* Nam etsi non omninò in Notum excurrat Adriaticum mare, ut scribit Scaliger, nihilominus ita se habet, ut non minus ab Austro quam a Vulturno possit concitari. Enimverò principales quinque venti duas quartas habet (ita loquuntur Nautæ et ventorum periti) ergo Vulturni quartæ duæ sunt, una ad Subsolanum, altera ad Austrum respicit. Porrò hujusmodi venti principales et integri octo referuntur; intra quos alii sunt quos medios vocant, *Non profectò quòd minori spiritu ac vehementiâ ferantur quàm illi, sed quòd in eorum medio describantur.* Itaque tam vehementes esse quartas quàm principales, perspicuum sit. Hæc ille.

*Adriæ.*] Adria seu Adriaticum mare, hodie sinus Venetus inter Italiam, Græciam, Illyricumque longè porrigitur ad Septentrionem.

17. *Quem mortis timuit gradum.*] Quidam tres gradus mortis effecerunt, fatum, genituram, casum: alii mortis accessus intelligunt; certè parùm ad rem. Nostra videatur interpretatio verior quo simplicior. Varia naufragorum mortis genera, si lubet, accipe, fluctibus submergi, a piscibus devorari, ad rupes allidi, vel in scopulos insulamve desertam ejici, ibique omni ope destitutum contabescere et mori. Præterea contingit aliquando navigantes tempestate ingruenti dispelli ad barbaras oras, ubi vel ab Anthropophagis dilaniantur, vel Idolis mactantur: quo quidem fati genere tantùm non absumpti sunt Orestes et Pylades apud Tauricam regionem. Vide Eurip. Iphigen. in Tauris: item nostras annotat. lib. iii. Od. 4. v. 33. ad eas voces: *Britannos hospitibus feros.* Adde et aliud, navi etiam integrâ, periculum moriendi vel siti vel fame reflantibus et contrariis diu ventis, nimirùm in navigatione longiori: sive cum aqua dulcis jam rara ad dimensum distribuitur siticulosis: sive cùm deficientibus omnibus cibariis, navigantium unus vel aliorum conspiratione vel sorte assumitur jugulandus, urgente scilicet extremâ necessitate, alimento cæteris futurus. Quod nec cogitari potest absque horrore.

18. *Monstra natantia.*] Cete grandia et immania. Juvenal. Sat. 14. v. 283. *Oceani monstra.*

20. *Acroceraunia.*] Excelsi in Epiro montes,

Nequicquam Deus abscîdit
  Prudens Oceano dissociabili
Terras: si tamen impiæ
  Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
  Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
  Ignem fraude malâ gentibus intulit.
Post ignem æthereâ domo
  Subductum, macies, et nova febrium
Terris incubuit cohors;
  Semotique priùs tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.
  Expertus vacuum Dædalus aëra,
Pennis non homini datis.
  Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est.
  Cœlum ipsum petimus stultitiâ: neque
Per nostrum patimur scelus
  Iracunda Jovem ponere fulmina.

Frustrà Deus providus terram segregavit à mari disjungendo: si naves sceleratæ transeunt nihilominus vada minimè tentanda. Mortalium genus quidlibet aggredi *non* veretur, ferturque ad facinora prohibita. Temerarius Iapeti filius, populis advexit ignem furto improbo. Post ignem cœlo [19] subreptum terras invasit macies et frequentia morborum insolita; atque sera necessitas mortis anteà dilatæ passum acceleravit. Dædalus per inanem aërem volare tentavit alis homini non concessis. Vis Herculis sibi patefecit aditum ad Inferos. Nihil est hominibus intentatum. Cœlum ipsum affectamus per dementiam. Et nostris criminibus non sinimus Jovem iratum dimittere fulmina.

## *ANNOTATIONES.*

quòd crebro fulmine percutiantur eorum fastigia, sic dicti, à κεραυνος *fulmen et* ακρον *summum.* Hic designat Horatius Acroceraunium Promontorium Iono mari imminens, vulgò, *Capo della Chimera*, aliis *Capo della Linguetta.* In Epiro situm est, non procul Albaniæ finibus.

21. *Nequicquam Deus abscîdit*, &c.] Voluit Deus pericula maris arcere ab hominibus; ipsi verò illis se ultrò committunt. Benè Poëta Græcus ait; *Quanto est dulcior mater quam noverca, tantò esse terram mari optabiliorem.* Bias autem sapienter dicebat; *Nec vivis nec mortuis accenseri navigantes debere.*

25. *Omnia perpeti.*] Quidlibet agendo patiendoque moliri, ut nihil grave aut arduum videatur.

27. *Iapeti genus.*] Prometheus, de quo postea Ode 16. et lib. ii. Ode 13. Scribit Theophrastus, idcircò dici Prometheum hominibus dedisse ignem Cœlo dereptum, qui Philosophiam ac lumen vitæ intellectualis, quæ divina est, mortalibus invexit. Ex Cic. Tus. 5. et aliis, Prometheus Caucaso affixus fingitur, quòd ex eo monte altissimo siderum naturam ac motum studiosè contemplaretur: ibique cœlestium cognitioni sedulò incumberet. Et quòd exinde fulminum rationem perscrutatus hominibus indicâsset, fabulati sunt ignem cœlestem ab eo surreptum ac in terras delatum. Denique vultur seu aquila cor illius vellicans, optimè significat anxietatem animi naturæ arcana rimantis et non sine labore investigantis. Eccles. 1. *In multâ sapientiâ multa indignatio . . . . . . labor et afflictio spiritûs: et qui addit scientiam, addit et laborem.*

29. *Post ignem æthereô*, &c.] Animadverte expressum fabulis Adæ peccatum, peccatique stipendia, mortem, morbos, molestias, etc. ex Hesiodo, cùm ignem furatus esset Prometheus ad animandas statuas e luto à se fictas, iratus Jupiter Pandoram in terras misit, quæ apertâ pyxide mala omnia diffudit.

32. *Tarda necessitas.*] Melioribus seculis vita erat homini diuturnior. S. Cyprian. Ep. 11. S. August. lib. ii. de Civ. cap. 14. Porrò ex sacris codicibus noverant Ethnici productiorem ac longiorem fuisse vitam primis hominibus. Plin. Proœm. lib. xiv. *Quando voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.*

34. *Dædalus.*] Is faber Atheniensis peritissimus erat et perquàm ingeniosus, multa quidem invenit: navi primus dicitur vela, malum, antennas imposuisse. Pausanias in Bœticis, Plin. lib. vii. cap. 56. jam cit. Inde fabulati sunt Dædalum pennis sibi cerâ compactis avolâsse Minoïa regna fugientem, de quo Virg. Æneid. vi. v. 14. Ov. Metam. viii. Diodor. Sic. lib. v. cap. 13. &c.

36. *Perrupit Acheronta Herculeus labor.*] Is inferorum fluvius pro ipsis inferis non raró ponitur synecd. De Hercule, ejusque laboribus, alibi nos; cit. verò Diodor. fusè, lib. v. cap. 2. &c.

38. *Cœlum ipsum petimus.*] Sic Phaëton, de quo lib. iv. Od. 11. Sic Gigantes, de quibus lib. ii. Od. 12. et 19. lib. iii. Od. 4. &c.

## ODE IV. AD L. SEXTIUM.

*Veris descriptio: vitæ brevitas: carpendæ voluptates.*

Aspera hyems relaxatur jucundâ vicissitudine veris ac Zephyri: et machinæ deducunt *in mare* naves siccas: jamque nec greges amant stabula, nec agricolæ focum: neque prata albescunt pruinis candidis. Nunc Venus Cytherea Choreas agit *ad* Lunam super lucentem; Charites que cum Nymphis pulsant terram modò hoc, modò illo pede, dum Vulcanus fervens accendit fornaces operosas Cyclopum.

SOLVITUR acris hyems gratâ vice veris et [Favonî; [20]
Trahuntque siccas machinæ carinas:
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis. 4
Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente Lunâ:
Junctæque Nymphis Gratiæ decentes [21]
Alterno terram quatiunt pede; dum graves Cyclo-[pum
Vulcanus ardens urit officinas.

### ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, unica verò sui generis. Primus quisque versus est Dactylicus Archilochius heptameter. Quatuor primi pedes sunt vel dactyli, vel spondæi: tres ultimi sunt trochæi. Sic

Sōlvĭtŭr|ăcrĭs hȳ|ĕms grā|tā vĭcĕ|vērĭs|ĕt Fă|vōnĭ|

Secundus quisque versus est Archilochius constans è penthemimeri Iambicâ. Primus pes Spondæus vel Iambus: secundus semper Iambus cum syllabâ: tres posteà sequuntur Trochæi; sic,

Trăhūnt|quĕ sĭc|cās|māchĭ|nǣ că|rīnās

Nonnulli tricolon faciunt Odem hanc, et sic distinguunt rursus:

*Solvitur acris hyems gratâ vice*
*Veris et Favoni:*
*Trahuntque siccas*, &c.

1. *Solvitur*, &c.] Terra, quæ priùs hyeme et frigore constricta fuerat, jam resolvitur et aperitur grato reditu vernæ tempestatis: in quâ et areolæ florum explicant sese; et mare gelu antè præclusum, jam adiri et navigari potest. Veris descriptionem, si lubet, pete Lector, e Virgil. Georg. ii. v. 324. et seq.

*Favonî.*] Favonius, à *fovendo* vel *favendo* dictus, idem qui Zephyrus, qui ventus flare incipit initio veris. Vid. lib. iii. Od. 1. Annot. ad vocem, *Zephyris.*

2. *Trahuntque siccas*, &c.] Jam machinis ad mare subducuntur naves quæ per hyemem in sicco positæ fuerant, extra aquam, in navalibus. *Machinæ*, instrumenta quibus graviores quæque moles faciliùs moventur. Nonnius Marcel. palangas vocat, et sic describit: *Palangæ*, inquit, *dicuntur fustes teretes, qui navibus subjiciuntur quando attrahuntur ad pelagum; vel cùm ad littora subducuntur.*

5. *Cytherea.*] Cythera hodie *Cerigo* insula maris Ægæi ad oram Peloponnesi. In eâ templum Veneris antiquissimum. Inde *Cytherea* cognomen.

*Choros ducit Venus, imminente Lunâ.*] Novilunii lætitiam et sacra hìc plures notari volunt, sicut lib. iii. Od. 19. v. 9. At alii Calendas Aprilis Veneri sacras intelligunt, qui mensis ab aperiendo dictus convenit iis quæ initio hujus Odes afferuntur. Alii Calendas Martias accipiunt, sive matronalia, de quibus Ovid. Fast. iii. Nam quamquam matronarum erat iste festus, inquit Marcilius, et nihil pertinebat ad viros austeros quidem et negotiosos, verùm lætus erat hilarioribus hic quoque nepotulis Venereis, ut Flacco et similibus, paratis semper cantillare partem lætitiæ inter Veneres illas, et gaudentibus spectare Nympharum choreas ac mulierum cœtus et choros.

*Imminente Lunâ.*] Incipientem Lunam intelligunt interpretes modò citati: nobis verò magis placent alii, qui Lunam provectiorem ac desuper lucentem explicant, adeoque nolunt ipsas hic accipi Calendas vel Martii, vel Aprilis.

6. *Junctæque Nymphis Gratiæ*, &c.] Cum Venere tripudiant et saltant Nymphæ, Gratiæque tres, Aglaia, Euphrosyne, Thalia: Sannazar:

*Tum manibus simul implicitis per gramina fes-[tas*
*Exercent choreas: alios aliosque reflexus*
*Inter se lætæ repetunt: nunc corpora librant*
*In saltus: nunc molle latus, nunc candida jac-[tant*
*Brachia, et alternâ quatiunt vestigia plantâ.*

7. *Dum graves Cyclopum*, &c.] Dum Vulcanus in Ætnâ monte Jovi cudit fulmina æstate sequenti vibranda. *Cyclopes* ex Hesiod. Theog. Cœlo Terraque nati; ex aliis, Neptuni ex Amphitrite filii. Vulcano adesse ministri dicuntur et ferrariam exercere: alii aiunt Siciliæ populos fuisse barbaros et prædones. Vide Plin. lib. vii. cap. 2. init. et Virg. Georg. i. v. 471. et Æn. viii. v. 418. et seq. Nomen, à κυκλος *circulus*, et ωψ *oculus*, quòd unum haberent oculum in fronte instar circuli.

Virgil de Polyphemo, Æn. iii. v. 635.

. . . . . . . . . *Telo lumen terebramus acuto*
*Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,*
*Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.*

8. *Vulcanus.*] Is Junone Joveque natus, ob deformitatem dejectus est ab iis in insulam Lemnum, et claudus è casu factus; ubi officinam instituit ferrariam, quam tamen alii collocant in Ætnâ monte apud Siciliam: alii in Hierâ quæ una est è Vulcaniis insulis.

Nunc decèt aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ.
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agnam, sive malit hœdum.
Pallida mors æquo pulsat pede pauperum taber- [22]
Regumque turres. O beate Sexti, [nas,
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Jam te premet nox, fabulæque Manes,
Et domus exilis Plutonia: quò simul meâris,
Nec regna vini sortiere talis,
Nec tenerum Lycidam mirabere, quo calet juventus
Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

Nunc juvat caput *unguentis* delibutum coronare vel myrto virenti, vel flore quem producit tellus aperta. Nunc etiam convenit Fauno sacrificare in lucis opacis, sive petat agnam sive hædum. Mors pallens æquali pède ferit egenorum casas atque regum palatia. O fortunate Sexti, breve spatium vitæ prohibet nos incipere spem diuturnam. Statim urgebunt te tenebræ, et Inferi celebratissimi, et Plutonis domus levis, ad quam ubi deveneris, neque talorum jactu eliges regem convivii, neque admiraberis Lycidam delicatulum, cujus *amore* ardent jam cuncti juvenes, et paulò post puellæ fervescent.

## *ANNOTATIONES.*

9. *Nunc decet aut viridi,* &c.] De myrto, deque coronarum et unguentorum usu in conviviis apud veteres celebri, plura dicam postea. Vide ultimam Oden hujus libri.

11. *Fauno.*] Huic ruris Deo sacrificabatur Idibus Februarii ex Ovid. Fast. ii. Nimirum placabatur initio veris, ut propitius esset gregibus, qui tum foras incipiunt pabulatum educi. De illo Dionysius Halicarn. lib. i. Cic. de Naturâ Deor. ii. Vide et lib. iii. Od. 18. v. 1. Annot.

12. *Seu poscat agnam.*] Legunt alii, *agnas,* &c. et magis Latinitati et elegantiæ congruum volunt. Certè nodus in scirpo.

13. *Pallida mors æquo,* &c.] Claudian.
*Omnia mors æquat.*——

14. *O beate Sexti.*] Lucius Sextius, vel Sestius, ille est qui tam fidelem Bruto etiam profligato amicitiam servavit, ut et probaretur ab Augusto, et Consul post ipsum fuerit substitutus cum Cn. Calpurnio Pisone, ann. U. C. 730. Vide Dion. lib. xliii. Sigon. etc.

15. *Vitæ summa brevis,* &c.] Non debemus mortales vitam sperare diuturnam.

16. *Nox.*] Mors, tenebrosique Inferi. Infra Od. 28. *Omnes una manet nox.*

*Fabulæque manes.*] Infernales dicti per antiphrasin *Manes,* id est, boni Dii; sæpius usurpantur pro ipsis inferis, de quibus multa fabulantur et jactantur. Vide Epod. 5. v. 94.

17. *Domus exilis.*] Plutonis domum, angustam ob frequentiam animarum eò descendentium, nonnulli interpretantur. Sed meliùs alii referunt ad exilitatem umbrarum sive animarum oculos fugientium. Homer.
——Νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα.
*Capita mortuorum levia et exanida.*
Virg. Æneid. vi. v. 269.
*Domos Ditis vacuas et inania regna.*

*Quò simul meâris.*] Cùm illuc perveneris, jam non licebit luxuriari, indulgere genio, convivia celebrare, &c.

18. *Nec regna vini sortiere talis.*] In conviviis eligebant veteres regem, seu bibendi magistrum, cui parebant convivæ omnes: eaque electio fiebat sorte et talorum jactu. De eo nos amplius lib. ii. Od. 7. 25. ad ea verba. *Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Meminit Plautus Asinar. Scen. 14. Curcul. Scen. 6. Stich. Scen. 12. Cic. in Verrem. 5. *Iste Prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, iis legibus quæ in poculis ponebantur, obtemperabat:* Plutarchus in Apophthegm. refert Agesilaum in compotatione, magistrum convivii, sorte creatum, requirenti pocillatori, quantum cuique ministraret vini, respondisse: *Si multum vini adest, quantum quisque petierit: si parum, ex æquo omnibus.* Cornel. Tacit. Annal. 13. festis Saturno diebus, inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Hic itaque convivii præfectus et rex dictus est. Arrian. in Epicteto, in Saturnalibus sortitione factâ, Rex ita jubet: *Tu bibito, tu infundito, tu abito, tu venito.*

*Talis.*] De talis ac tesseris jam disserui ad Pers. Sat. iii. vers. 48. et 49. dicam et aliquid ad lib. ii. Od. 7. v. 25. De his accuratè Meursius.

19. *Tenerum Lycidam.*] Formosum puerum quem deperibat Sestius.

20. *Tepebunt.*] Mistâ quorundam interpretatione subtiliori, sic explico: puellæ mox inardescent amore Lycidæ pueri, cum adoleverit.

## ODE V. AD PYRRHAM.

*Miseros esse amatores Pyrrhæ: se ex ejus illecebris velut è naufragio enatâsse.*

Quis adolescens exilis, delibutus unguentis suaveolentibus, te amplectitur, ô Pyrrha, multas inter rosas sub jucundâ specu? Cujus gratiâ flavos crines nodo colligis, ornatu simplex? Eheu, quoties deplorabat *violatam* à te fidem, Deosque inconstantes, et non assuetus stupebit mare sævum atris procellis, qui te nunc amabili potitur, facilè confisus *te fore* semper vacantem, semper gratam, ignorans ventos instabiles? O infortunati, quibus haud expertis, fulges! murus sacratus ostendit me tabellam ex voto, et vestes madidas affixisse *in æde* Numinis mari dominantis.

QUIS multâ gracilis te puer in rosâ [23]
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam,
Simplex munditiis? Heu, quoties fidem,
Mutatosque Deos flebit, et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aureâ, [24]
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescius auræ
Fallacis! Miseri quibus
Intentata nites. Me tabulâ sacer
Votivâ paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

### *ANNOTATIONES.*

Hæc Ode est tricolos tetrastrophos. Priores duo versus Asclepiadei sunt, ut in Ode primâ,

*Mæcenas ataris edite regibus.*

Tertius quisque Pherecratius heroïcus trimeter, è spondæo, dactylo, spondæo: sic;

Grātō | Pȳrrhă sŭb | āntrō |

Quartus est Glyconius, qualis est iste Odes præcedentis,

*Sic te Diva potens Cypri.*

1. *Quis multâ,* &c.] Merum nectar esse hanc Oden, agnoscit Scaliger Hypercrit.

*Gracilis.*] Tenuior non obesus. Gallicè *de belle taille.* Angl. SLENDER-WAISTED. Terent. Eunuch. Act. ii. Scen. 2. *Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student demissis humeris esse, vincto corpore, ut graciles fient. Si qua est habitior paulò, pugilem esse aiunt, deducunt cibum. Tametsi bona est natura, reddunt curaturâ junceas.*

3. *Pyrrha.*] Meretrix formosa.

*Sub antro.*] Sub fornice.

4. *Cui flavam religas,* &c.] Ex more puellarum Lacænarum. Vide lib. ii. Od. 11. in fine.

5. *Simplex munditiis.*] Vestes non habens nimis exquisitas aut magnificas: sine mundo muliebri. Terent. Phorm. i. 2. 54. *Virgo pulchra, et quo magis diceres, nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem. . . . . Vestitus turpis,* &c.

6. *Mutatosque Deos.*] Venerem, Cupidinem, antea faventes, postmodum verò contrarios.

*Aspera nigris æquora,* &c.] Allegoriam adverte perpulchram. Plaut. Asin. i. 2. 8. *Mulier mare acerrimum.* Sicut in mari ventus, ita sæpe amantis animus derepentè mutatur.

8. *Emirabitur.*] Vocem hanc reprehendit graviter Scaliger, levi profectò ratione.

*Insolens.*] Insuetus. Cicer. de Orat. i. *Ea requiruntur à me quorum sum insolens et ignarus.* Cæsar. Bell. Civ. lib. ii. cap. 36. *Erat in oppido, multitudo insolens belli, diuturnitate otii.*

9. *Aureâ.*] Pretiosâ velut aurum, charâ, optabili.

10. *Semper vacuam.*] Alios amatores non habentem.

11. *Nescius auræ fallacis.*] Nondum sciens quàm crebra sint amantium perjuria. Virg. Æneid. 4. v. 570.

——*Varium et mutabile semper*
*Fœmina.*

12. *Miseri quibus,* &c.] Eheu quàm sunt infelices ii qui te amant, neque nôrunt quàm sis futura paulò post acerba et immitis!

13. *Me tabulâ sacer,* &c.] Ego quidem tali è naufragio evasi nec impunè. Pyrrham deperii ego quoque; sævam expertus, post multa mala tantùm non perii.

*Tabulâ sacer,* &c.] Solebant naufragi pro servatâ vitâ gratias referre Diis, imprimisque Neptuno: unde et in ædibus sacris appendebant tabellam: in quâ depictum erat suum naufragium: item vestimenta in quibus enatârant. Virg. Æneid. xii. v. 769.

*Votas suspendere vestes.*

Juvenal. Sat. xii. v. 27.

*Votivâ testantur fana tabellâ.*

## ODE VI. AD AGRIPPAM.

*Bellicas ejus laudes à Vario scribi oportere: se esse conviviis tantùm et amoribus canendis aptum.*

SCRIBERIS Vario fortis, et hostium
Victor, Mæonii carminis alite,
Quam rem cunque ferox navibus, aut equis
Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Peleidæ stomachum, cedere nescii,

[25] Varius, Homerici cantûs alite, te dicet strenuum, [26] victorem hostium, et quicquid milites, te imperante, fortiter egerunt navibus aut equis. Nos, ô Agrippa, nec ista scribere, neque acrem iram Achillis cedere nescientis,

### *ANNOTATIONES.*

Hæc Ode est dicolos tetrastrophos. Tres primi versus Asclepiadei, qualis iste,

*Mæcenas atavis edite regibus.*

Quartus quisque versus est Glyconius, ut

*Sic te Diva potens Cypri.*

1. *Scriberis Vario*, &c.] Res à te in bello præclarè gestas describat summus quisque, Poëta; non ego, tenuis. Observa, lector, quemadmodum se Horatius eximit à triviali laudantium consuetudine, qui se bellè fecisse existimant, cùm per singula laudum capita diligenter, ne dicam insulsè, ierint.

*Vario.*] L. Varius Poëta, non è vulgo, scripsit Augusti Panegyricum, Tragœdias, et alia quædam: Thyestem ejus cuilibet Græcorum posse comparari affirmat Quintil. l. x. Ad nos pervenerunt pauca tantùm fragmenta. Macrobius l. vi. c. 1. Virgilium è Vario nonnulla imitatum ostendit: hosque illius refert versus de Morte.

*Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum*
*Eripuit: fixit leges pretio, atque refixit.*

Item,

*Incubet et Tyriis, atque ex solido bibat auro.*

Item,

*Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ*
*Quousque ire velit; sed angusto prius ore coërcens,*
*Insultare docet campis fingitque morando.*

Item. c. 2.

*Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem*
*Si veteris potuit cervæ comprendere lustra;*
*Sævit in absentem, et circum vestigia lustrans,*
*Æthera per nitidam tenues sectatur odores.*
*Non amnes illam medii, non ardua tardant;*
*Perdita nec serâ meminit decedere nocti.*

Nonnulli ex Servio perperam scribunt hunc esse Varium, cujus meminit Virgilius Ecl. ix. verùm hallucinantur. Illic enim legere oportet, *Neque adhuc Varo videor digna dicere:* sicut est paulo ante: *Vare, tuum nomen.*

*Fortis, et hostium Victor.*] Vell. Paterc. lib. ii. *M. Agrippa virtute nobilissimus*, &c. Cornel. Tacit. Annal. i. init. *M. Agrippam ignobilem loco, bonum militiæ, et victoriæ socium geminatis Consulatibus extulit; mox defuncto Marcello generum sumpsit.* Augustus nempe. Senec. Epist. xciv. *M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solitus erat multum se huic debere sententiæ:* Concordiâ parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.

2. *Mæonii carminis alite.*] *Alite*, quasi volucri grandiore, ceu Cycno, cantum sublimem pariter et sonorum tollente. Sic Theocrit. Poëtas vocat *ορνιθας μουσαων, aves musarum.* Non moror aliorum interpretationem, *alite*, pro penna, calamo, stylo *Mæonii carminis.* Mæonis filius, aut fortasse è Mæoniâ, regione Asiæ Minoris, urbe Smyrnâ, oriundus erat Homerus, qui heroïci carminis Princeps et quasi Deus. Hinc Mæonium carmen pro Epicæ, Heroïcæ, eximiæ Poëseos facultate et spiritu, quibus præditum Varium Horatius indicat.

3. *Navibus, aut equis.*] Seu navali seu terrestri prœlio, terrâ marique.

*Equis.*] Nam Gallos Germanosque equitatûs robore præstantes debellàrat Agrippa. Appian. lib. v. Bell. Civil. Sext. Pompeium vicerat; res præclare gesserat in Hispania, Thracia, Germania; ac secundus Romanorum transgressus Rhenum fuerat: quare detulit ei triumphum Augustus Cæsar. Dio. lib. xlviii.

*Navibus.*] Vell. Paterc. cit. lib. ii. *Ædificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque assuescendo certaminibus, atque exercitationibus, præfectus est M. Agrippa, virtutis nobilissimæ, labore, vigiliâ, periculo invictus, parendique sed uni scientissimus, aliis sane imperandi cupidus, et per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta conjungens.* Et postea, *Insigne classicæ coronæ, quo Romanorum nemo unquam donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit.* Meminit et Virg. Æneid. viii. v. 682.

*Parte aliâ, ventis et Diis Agrippa secundis*
*Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum,*
*Tempora navali fulgent rostrata coronâ.*

Sueton. Octav. cap. 5. *M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam cœruleo vexillo donavit:* huc et pertinet cujus duplex denarius, quorum unus hinc Augusti caput præferebat, illinc Agrippæ cum civicâ et rostratâ coronâ. Alter exhibebat unâ parte Agrippæ caput rostratâ coronâ exornatum, in aversâ vero Neptunus Delphinum manu dextrâ gestans effictus erat.

4. *Te duce.*] Vell. cit. *Navali primo prœlio apud Mylas, ductu Agrippæ pugnatum prosperè.* Vide Plin. lib. xvi. cap. 4. Appian. et Dion. jam cit. Oros. lib. vi. cap. 15. &c.

5. *Gravem Peleidæ stomachum*, &c.] Achilles Pelei filius, *iracundus, acer, inexorabilis, nihil non armis arrogans*, ut ait noster ad Pi-

Nec cursus duplicis per mare Ulyssei,
Nec sævam Pelopis domum [27]
 Conamur, tenues grandia: dum pudor,
Imbellisque lyræ Musa potens vetat
Laudes egregii Cæsaris, et tuas
Culpâ deterere ingenî.
 Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Dignè scripserit? aut pulvere Troïco
Nigrum Merionem? aut ope Palladis
Tydiden Superis parem?
 Nos convivia, nos prœlia virginum
Sectis in juvenes unguibus acrium,
Cantamus vacui; sive quod urimur,
Non præter solitum leves.

nec errores maritimos Ulyssis dolosi, neque familiam crudelem Pelopis, parvi, magna non tentamus, dum verecundia, et musa citharæ non bellicosæ præses, *me* prohibet laudes eximii Cæsaris atque tuas imminuere tenuitate ingenii. Quis *poterit* celebrare, ut decet, Martem armatum loricâ adamantinâ, vel Merionem pulvere Trojano sordidum, vel Diomedem æqualem Diis auxilio Minervæ? Nos epulas; nos certamina canimus puellarum sectis unguibus ferocium adversus adolescentes; *sive* liberi sumus, sive ardemus *amore* aliquo, more *nostro* inconstantes.

## ODE VII. AD MUNATIUM PLANCUM.

*Aliis aliæ placent regiones: sibi verò præ cæteris Tiburtina. Vino diluendæ solicitudines.*

LAUDABUNT alii claram Rhodon, aut Mitylenen, [28]

Alii laudabunt illustrem Rhodum, vel Mitylenen,

### ANNOTATIONES.

son. nec cedit Græcorum legatis, nec Agamemnoni exercituum summo imperatori ac regum regi: sed nec Diis quidem. Nam et Apollini Hectorem protegenti minas intentat. Hom. Iliad. x.

7. *Cursus per mare.*] Longam illam navigationem Ulyssis. *Duplicis,* subdoli, fallacis, Græcis διπλους, *duplex,* aliud nempe dicens, aliud sentiens. Legunt aliqui, *cursus duplices* cum Prisciano l. i. et vii. referuntque ad Ulyssis navigationem per Oceanum, et mare Mediterraneum; vel ad bis decennalem cursum; sed apage. Animadverte, lector, Homero delatum honorem, cujus est Ilias de Achille, Odyssea de Ulysse.

8. *Sævam Pelopis domum.*] Tot homicidiis funestam. Pelops à Tantalo patre, Atreus et Agamemnon ab Ægistho, Clytemnestra ab Oreste filio cæsi sunt. Adde Thyestis liberos jugulatos ab Atreo, ipsique patri appositos in cibum, quod Sol ne videret, refugisse dicitur. Horatius notare vult hic Thyesten eximiæ artis Tragœdiam à Vario, ut jam ante dixi, compositam.

9. *Tenues grandia.*] Modestiam Horatius commendat suam.

10. *Imbellisque lyræ.*] Atqui rebus etiam gravioribus idoneos versus lyricos, præsertim Alcaïcos, ostendit Pindarus; nosterque ipse pluribus Odis, maxime vero 4. 14. 15. lib. iv, &c. ad Pisones denique sic scribit:

*Musa dedit fidibus Divos puerosque Deorum,*
*Referre*———

13. *Martem tunicâ,* &c.] Viros militares loricâ armatos forti et durâ, instar adamantis: vel ipsum Martem, quem Homerus æreâ induit oricâ.

14. *Pulvere Troïco nigrum.*] In acie acriter dimicantem, et non indecoro pulvere Trojani campi co-opertum et quasi nigrum.

15. *Merionem.*] Quemlibet virtute bellicâ gloriosum, Merionis similem; apud Græcos tam inclyti, ut Marti par jactaretur. Homer. Iliad. xiii.

15. *Ope Palladis Tydiden Superis parem.*] Diomedem Tydei filium, quem suâ Pallas ope semper juvit, Diisque non inferiorem præstitit, ut et Mars et Venus ab eo vulnerati referantur: quin et immortalem fecit, et numero Castorum ascripsit, Iliad. 5. v. 335. 857. Pindar. Nem. Virgil. Æneid. xi. 276.

*—Ferro cœlestia corpora demens*
*Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.*

17. *Nos convivia,* &c.] Nos res ludicras et tenuiora argumenta tractare duntaxat et canere amamus.

Ode VII.—Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est Hexameter heroïcus: quinque primi pedes sunt vel spondæi vel dactyli. Alter quisque versus est Dactylicus tetrameter, quatuor ultimos habens pedes versûs Hexametri sive Heroïci.

1. *Laudabunt alii.*] Elegans est versibus hæc Ode, quam è duabus coaluisse volunt quidam: nimirum novæ Odes initium statuunt ad hæc verba: *Albus ut obscuro,* &c. Veteres codices adstipulantur, præfigentes istis novum hunc titulum; *Cohortatur Plancum ad hilariter vivendum.* Quicquid sit, tota est ad L. Munatium Plancum, cujus patria Tibur, aut qui saltem

Aut Ephesum, bimarisve Corinthi
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos
Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, et

[29] vel Ephesum, aut muros Corinthi inter duo maria positæ, aut Thebas Baccho, vel Delphos Apolline insignes, vel Tempe Thessalica. [30] Sunt *Poëtæ*, quorum unicus labor est laudare carmine continuo civitatem Minervæ castæ,

*ANNOTATIONES.*

villam habebat Tiburi proximam, proindeque ab Horatiano prædio non longè remotam. In priori Odes parte, per comparationem, Tiburtinæ regionis amœnitatem extollit Poëta; et alterâ Plancum hortatur ut vino curas abstergat: utiturque exemplo viri fortis, Teucri nimirum, qui graviores animi ægritudines vino temperavit. Vide postea Annot. ad vocem *Plance.*

*Claram Rhodon.*] Rhodus insula Minoris Asiæ, ad Cariæ oram, emporium est nobile. *Clara* certè pridem, tum ob Colossum sive Statuam Solis septuaginta cubitis altam, et inter orbis miracula numeratam: tum propter ingentem signorum numerum, atque *operum nobilitatem*, ut ait Gell. lib. vii. c. 3. tum qui nunquam tot nubibus cœlum obducitur, quin aliquâ horâ Sol ibi cernatur, quod asserit Plin. lib. ii. cap. 42. Adde urbium pulchritudinem, portuum commoditatem, aëris salubritatem. Strab. lib. xiv. scribit Rhodum ita præstare cæteris, ut nullam possit huic parem, nedum meliorem commemorare. Vide Diodor. Sicul. lib. vi. cap. 13. nec prætermittendum est, Rhodum mitti solitos Romanos juvenes, discendæ facultatis oratoriæ gratiâ. Eò Tullius ipse adiit, quem lege ad Attic. lib. ii. Epist. 1. et in Bruto, n. 51. ubi sic loquitur: *Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem, nec celeritate nec copiâ; sed parùm pressi et nimis redundantes. Rhodii saniores et Atticorum similiores.* Anno salutis reparatæ 1300, Equites Hierosolymitani eam invaserunt, indeque Rhodii appellati; servârunt ad ann. 1522, quo à Turcis pulsi Melitam concessere, et exinde Melitenses cognominati.

*Mitylenen.*] Hæc urbs Lesbi insulæ, cui et eadem appellatio, viz. *Metelin.* A Cicerone commendatur Agrar. ii. *Et naturâ, et situ, et descriptione ædificiorum, et pulchritudine in primis nobilis Mitylene; agri jucundi et fertiles,* &c. Vide et Strab. lib. xiii. et Vitruv. lib. i. cap. 6. ubi scribit eam urbem; *Eleganter et magnificè ædificatam, sed non prudenter positam. In eâ quippe, dum flat auster, incolæ ægrotant; dum Caurus, tussiunt; cum septentrione, in salubritatem restituuntur.* Adde ei regioni claritatem è natalibus Pittaci, (qui unus è septem Græciæ sapientibus,) Alcæi Poëtæ, aliorumque illustrium hominum.

2. *Ephesum.*] Asiæ Minoris ista civitas in Ionia sita est ad littus maris Ægæi et sinûs Ionii, versùs ostia Caystri fluminis: portum habet valde commodum, arcemque munitissimam. In eâ celebratum est Concilium generale tertium anno Salutis reparatæ 431, sub Cælestino Papa, adversùs errores Nestorii hæresiarchæ. Olim claruit Ephesinæ Dianæ templo, toto orc celebri: ab Amazonibus condita etiam fertur.

*Bimarisve Corinthi Mœnia.*] Corinthus hodie *Coranto*, urbs Peloponnesi, in Isthmo est medio sita, inter duo maria, Ægæum et Ionium; unde *Bimaris* dicitur: æri et figulinâ celebratur: *Totius Græciæ lumen* vocat Cic. pro lege Manil. et Agrar. ii. n. 86. ita scribit: *Posita Corinthus in angustiis atque in faucibus Græciæ, sic ut terra claustra locorum teneret, et duo maria navigationi diversa penè conjungeret, cùm pertenui discrimine separentur.* Luxuriæ vero infamiâ laboravit, adeò ut Corinthiari dicerentur qui impudicè viverent. Lippis atque tonsoribus audita Laïs meretrix ibidem famosa, tamque pretiosa, ut Demostheni sui copiam non nisi decem millibus drachmarum vendere vellet; quapropter abstinuit ille, et respondit, *Tanti non emo pœnitere.* Ex illa natum est adagium: *Non licet omnibus adire Corinthum.*

3. *Baccho Thebas.*] Cadmus ædificavit eam urbem in Bœotia, sed nobilitavit maxime Bacchus ibi natus. Apollodor. lib. iii.

*Apolline Delphos.*] Parnassi juga, fons Castalius, at præ omnibus oraculum Apollinis, efferunt Delphos. Solin. Strab. lib. ix. Alex. ab Alex lib. vi. cap. 2. *Delphi,* inquit, *orbis umbilicus, commune omnium oraculum, in alto Parnasso, urbe non mœnibus sed abruptis rupibus munitâ, arduo ac difficili ascensu. Templum Apollinis cultu et religione celebratissimum intra urbem non manu exstructa, sed nativa præcipitia, munivere.* Hæc ille. Admirabilem porro Gallorum stragem, Brenno duce, Delphos impie oppugnantium, Apollinemque sese acriter vindicantem, lege apud Justinum lib. xxiv.

4. *Thessala Tempe.*] Horum in Thessaliâ locorum tanta fuit amœnitas, ut si quæ deinceps regio celebraretur, amœna velut Tempe diceretur. Illic Peneus fluvius inter Ossam et Olympum decurrebat; colles erant dextra lævaque molliter incurvi, nemorosæ convalles, etc. Vide Solin. Strab. l. ix. Ælian. lib. iii. init. etc. nos iterum postea, Od. 21. et lib. iii. Od. 1.

5. *Sunt quibus unum opus est,* &c.] Sunt Poëtæ qui semper canunt Athenas et olivam Palladi sacras, nihilque nôrunt scribere præter Neptuni ac Minervæ certamen de nomine Athenis imponendo: hujusque in illum victoriam; cùm, Neptuno equum proferente, Pallas oleam, quæ præstantior visa et judicata est, produxisset.

*Palladis urbem.*] Athenæ quidem omnis doctrinæ parens: Pallas autem seu Minerva scientiis præesse cognoscitur: non ergo mirum si urbs ista illius veluti propria censetur. Quod si fabulari juvat, vid. Apollodor. lib. iii. Hygin, etc.

6. *Carmine perpetuo.*] Cyclicum carmen doctè Heinsius intelligit, quod perpetuâ serie complectatur laudes Athenarum, etc. De eo dicam in Epist. ad Pison. v. 136. ubi *scriptor cyclicus.*

Undique decerptæ frondi præponere olivam.
Plurimus, in Junonis honorem,
Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon,
Nec tam Larissæ percussit campus opimæ,
Quàm domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, et Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitæque labores

ac præferre olivam foliis undequaque collectis. Plerique in honorem Junonis commendant Argos equis nutriendis idoneum, ac Mycenas divites. Me nec Sparta *illustris ob* patientiam, nec ager Larissæ fertilis tam affecit, quàm fons Albuneæ perstrepentis, et Anio cadens, et nemus Tiburni, et pomaria rivulis decurrentibus irrigua. Quemadmodum Leuconotus aliquando nubibus expurgat cœlum caliginosum, nec pluvias parit semper; ita, Plance, recordare prudens imponere finem mœrori et vitæ laboribus,

## ANNOTATIONES.

7. *Undique decerptæ frondi*, &c.] Ut præ cæteris urbibus Athenas, sic et olivam præ omnibus arboribus efferre. Scilicet ea est, quam Tull. de Leg. i. init. laudat, ita scribens; *Nulla autem agricolæ cultu stirps tam diuturna, quàm Poëtæ versu seminari potest.* Ex vet. Cod. nonnulli hic legunt, *Undique decerptam fronti præponere olivam:* intelliguntque tonsiles coronas, id est, circumcirca detonsas, ut sint foliis brevioribus atque ornatioribus; quo videtur pertinere quod ait noster lib. i. Epist. 19.

*At ne me foliis ideo brevioribus ornes.*

Alii explicant, ex omni loco et materia colligere, quod in Palladis Athenarumque et olivæ, quæ ad Palladem præcipuo jure pertinet, laudes convertatur. Denique *fronti præponere olivam*, interpretantur ex olivâ sibi coronam texere, eâque frontem exornare. Verum prima lectio atque interpretatio magis arridet: eamque sequi doctiores jam assuevere.

8. *Plurimus, in Junonis honorem*, &c.] Plerique amant celebrare Argos equis nutriendis aptum, ob læta pascua urbi circumjecta; vel Mycenas auro et divitiis insignis, Agamemnonis regni sedem inclytam. Vide Strab. lib. viii. Sophocles in Electra, *πολυχρυσους Μυκηνας* vocat. *In Junonis honorem*, quia in utrâque urbe ista Juno præcipue colebatur.

10. *Me nec tam patiens Lacedæmon*, &c.] Me Horatium, nec Lacedæmon, nec Larissa, æque movet et afficit, ut domus Albuneæ, etc.

*Patiens Lacedæmon.*] Hæc Peloponnesi urbs, Laconiæ caput ad Eurotam fluvium posita, dicta est et Sparta, hodie *Misitra;* servitutis olim impatiens, at malorum tolerantissima; ut *Spartana generositas et patientia* in proverbium abierit. Spartani liberos ad severam omnem disciplinam instituebant. Cic. Tuscul. v. n. 77. *Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut exanimarentur priusquam se victos faterentur.* Idem. Tuscul. ii. n. 34. *Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur ut multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam ad necem; quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem.*

11. *Larissæ campus opimæ.*] Urbs Thessaliæ Larissa, agris perquàm fertilibus gloriabatur: cum vero proxima Phthiæ, quæ Achillis patria; inde factum ut Larisseus ille sæpius dictus sit.

12. *Domus Albuneæ resonantis.*] Albunea Nympha, quæ et Sibylla Italica, Tiburi colebatur, atque lucum et fontem sacrum habebat. Virgil. Æn. vii. v. 82.

——*Lucosque sub altâ*
*Consulit Albuneâ, nemorum quæ maxima sacro*
*Fonte sonat*——

Lactant. l. i. c. 5. *Tiburtem Sibyllam dicunt nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur ut Dea, juxta ripas amnis Anienis, cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum, cujus sacra Senatus in Capitolinum transtulerit.*

13. *Præceps Anio.*] Strabo lib. v. *In Romæ conspectu sunt Tibur, Præneste, et Tusculum. Tibur quidem Herculeum, et Cataracta, sive descensus quem facit Anio, ubi navigabilis esse incipit, cùm è sublimi in profundam vallem præceps defertur, et per vicina urbi nemora.* Dionys. Halicarn. lib. v. refert Anienem ex urbe Tiburi effundi per excelsum scopulum, atque in planitiem ferri Romanorum ac Sabinorum, utrorumque disterminando regionem, ac denique in Tiberim influere, aspectu quidem jucundum et pulchrum, potu verò etiam gratum.

*Tiburni lucus.*] Tiburnus, Tiburis conditor, vicinis quoque nemoribus dat nomen.

*Uda mobilibus pomaria rivis.*] Legunt quidam *nobilibus*, intelliguntque Albulas et Labanas aquas salubritate nobiles, de quibus Strabo lib. v. alii *mobiles* interpretantur ductiles rivos. Item legunt *pomœria*, referuntque ad Tibur, cujus muros alluit et rigat Anio.

15. *Albus ut obscuro*, &c.] Non secus ac Leuconotus (*λευκος candidus*, et *νοτος notus.*) Ventus iste à meridie spirans, nonnunquam serenitatem affert quamvis sæpe imbres pariat: ita licet Reipublicæ curam geras semper, interdum hilaritati vacare debes, et animum vino recreare tantisper, ne illum nimiæ obruant solicitudines.

18. *Tristitiam.*] Si rei cura privatæ comites habeat ægritudines aliquando magnas; certè Reipublicæ fere semper maximas.

Molli, Plance, mero; seu te fulgentia signis
Castra tenent, seu densa tenebit [32]
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cùm fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ:
Sic tristes affatus amicos:
Quò nos cumque feret melior fortuna parente,
Ibimus, ô socii comitesque;
Nil desperandum Teucro duce, et auspice Teucro:
Certus enim promisit Apollo,
Ambiguam tellure novâ Salamina futuram. [33]
O fortes, pejoraque passi
Mecum sæpe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

*bibendo* vinum suave. Seu castra splendida signis teneant te, seu densa umbra tui Tiburis tenebit te. Teucer fugiens patrem atque Salamina, dicitur nihilominus caput vino madidum cinxisse coronâ populeâ; sic allocutus mœrentes amicos: ô socii et comites, pergemus quocumque nos ducet fortuna patre benignior. Nil non sperandum ductu et auspiciis Teucri. Nam Phœbus veridicus pollicitus est ancipitem fore Salaminem *in* terrâ novâ. O viri strenui et sæpius deteriora mecum perpessi, jam vino mœrorem detergite, cras iterum navigabimus magnum mare.

### ANNOTATIONES.

19. *Plance.*] L. Munatius Plancus maximis honoribus functus est, consulatu cum M. Æmilio Lepido, Censurâ, etc. Nullâ re autem nobis quidem videatur illustrior, quàm quòd Lugdunum nobilissimam Romanorum in Gallia coloniam condiderit, dum Galliæ Comatæ præfectus fuisset: sunt tamen qui eam urbem longè antiquiorem asseverant. Is porro non leves putandus labores exhausisse in tot civilibus tumultibus, quibus imperium Romanum suo tempore concussum est, atque in tot rerum mutationibus. Ipse nimirum à Senatu primum stetit, deinde ad M. Antonium defecit, postea ad Augustum Cæsarem transfugit. Vell. Paterc. lib. ii. Extant Ciceronis ad Plancum istum, et Planci ad Ciceronem epistolæ perelegantes.

*Seu te fulgentia signis,* &c.] Sive sis militiæ, sive domi, et in villâ tuâ Tiburtinâ. *Fulgentia castra.* Cornel. Tac. Annal. xiii. *Fulgentibus Aquilis, signisque, et simulacris Deûm in modum templi.* Porro signa militaria seu vexilla sunt, aquilæ, dracones, apri, lupi, equi, minotauri, etc. Vide Veget. de Re Milit. lib. ii. cap. 13. et lib. iii. cap. 5. Plin. lib. x. cap. 4.

21. *Tiburis umbra tui.*] Densum notat villæ nemus, quod umbram amœnam prætenderet. Vide postea Od. 18. et lib. ii. Od. 6. v. 5. ibique Annot.

*Teucer Salamina,* &c.] Exemplo Teucri fortiter adversa sustinentis, hortatur Plancum ut pariter fortis sit in fortunæ vicissitudine, vinoque ut ille, depellat curas.

*Salamina patremque cum fugeret.*] Post expeditionem Trojanam reversus in patriam Teucer à Telamone patre repulsus est, dolente et indignante quòd Ajacem fratrem non reduxisset. Profisciscentibus enim mandàrat, ne alter sine altero rediret. Atqui Ajax se ipsum interemerat, iratus quòd Achillis arma Ulyssi potius quàm sibi fuissent adjudicata.

*Salamina.*] Salamis, hodie *Coluri,* urbs et insula maris Ægæi, in sinu Saronico, qui nunc dicitur *Golfo di Egina,* inter Atticam et Peloponnesum. Illic regnavit Telamon, Ajacis et Teucri pater.

22. *Lyæo.*] Cognomen est Bacchi, à λυω, *solvo,* quia metu et curis virum liberat. Horat. Epist. 15. lib. i.

——*Generosum et lene requiro*
*Quod curas abigat*——
Ovid. Art. Am. i. 237.
*Vino parant animos*———
*Tunc dolor, et curæ, rugaque frontis abit.*

23. *Tempora populeâ fertur vinxisse coronâ.*] Ita se Teucer instruit adversùs mœrores. Vinum sumit; populeâ se coronâ redimit, seu quòd Herculi sacrificet sic ornatus ex more; seu ad significandam animi fortitudinem. Nam hujus symbolum est populus arbor Herculi sacra. Demum ad omnes fortunæ casus socios parat. *Tristes* ob exilium, et quod carendum esset patriâ, quæ semper charissima cuilibet, dulcis atque jucunda, ut ait Cicero in Catil. iv.

25. *Melior fortuna parente.*] Nam patrio solo et paternis Laribus exterminantur, à Telamone patre. At fortuna spondet nobis exulibus offertque novas sedes in alienâ regione. Aiunt profectam à Teucro exulante sententiam hanc: *Ibi patria est omnibus, ubi bene.*

27. *Duce, et auspice Teucro.*] Auctore Teucro, bonis avibus rem gerente, post acceptum felix ab Apollinis oraculo responsum.

28. *Certus enim promisit Apollo,* &c.] Apollo, cujus haud incerta sunt oracula, jussit me Cyprum contendere, ibique novam condere Salaminam; ut deinceps ambiguum sit hoc nomen, cùm duplex erit urbs ejusdem appellationis; altera apud Atticam regionem in quâ nati sumus, è quâ pellimur; altera in Cypro mox à nobis ædificanda, sic fatis volentibus. Vide Euripid. Helen Act. i. Scen. 1.

30. *O fortes, pejoraque passi.*] O viri qui mecum exantlàstis ærumnas apud Trojam majores quidem et graviores istis malis, quibus jam conflictamur, forti estote animo; certè meliora propedièm omnia experiemini.

32. *Cras ingens iterabimus æquor.*] Hodie epulemur, genio indulgeamus, vino curas abigamus; at cras iterum conscendemus illud idem mare quod nuper enavigavimus, à Troade huc in Græciam remigrantes. Denique nova domicilia, novam patriam quæsituri apud Cyprum, priorem cursum relegemus. Vell. Paterc. l. i. c. 1. *Teucer non receptus à patre Telamone, ob segnitiem non vindicatæ fratris injuriæ, Cyprum appulsus, cognomen patriæ suæ Salamina constituit.*

## ODE VIII. AD LYDIAM.

*Sybarim juvenem notat, quòd relictis honestis exercitationibus, meretricio amore se mancipârit.*

O Lydia, per cuncta Numina te obsecro, fare quamobrem festines amoribus tuis corrumpere Sybarim? quare *Martium* Campum Soli expositum aversetur *valens* tolerare pulverem et æstum? quare nec bellicosus equum

LYDIA, dic, per omnes [34]
Te Deos oro, Sybarin cur properas amando
Perdere? cur apricum [35]
Oderit campum, patiens pulveris atque solis?
Cur neque militaris

*ANNOTATIONES.*

Ode est dicolos distrophos: at metri singularis. De eo sic scribit Attilius eruditus Grammaticus: *Hoc metrum Horatius ignorando quale esset, laboriosâ observatione, semel omnino facere conatus est: at in eo tamen parùm decenter erravit. Nam fecit illud asperius uno immutato pede. Quod si scirisset Choriambicum esse, et habere clausulas certas, non in illam salebram incidisset. Nam primum comma ex Choriambo et Bacchio constat.*

Lȳdĭă dīc | pĕr ōmnēs.

*Secundum colum, quod est longius, tres habet Choriambos, et unum Bacchium, scilicet clausulæ gratiâ. Quod metrum Alcæus sic ordinavit, vir in musicis exercitatissimus. At Horatius primum Choriambum durissimum fecit, pro Iambo Spondæum infarciendo sic,*

Tē Dēōs ō | rō . . . . . . .

*Error tamen illius habet excusationem, quòd in eâ perseveravit lege, quam ipse sibi aliquo casu fecerat, usque ad ultimam partem non mutando.*

1. *Lydia, dic,* &c.] Lydiam ironicè compellat Horatius, at Sybarim petit, suum, ut videtur, rivalem, sicut et Telephum Ode 13. Expressit autem hac Ode istam sane Terentii sententiam: Eunuch. Act. ii. Scen. 1. v. 19.

*Adeon' hominem immutarier ex amore, ut non*
*Cognoscas eundem esse?*

Hic igitur Sybaris adolescens, Comici Phædriæ instar, totus ex amore meretricis immutatus perit. Nec enim, ut ante, laboris cujuslibet patiens, jaculando, equitando, luctando, natando, inter æquales excellit; sed abjectis campestribus armis, et exercitationibus viro dignis, meretriciis captus illecebris latet apud Lydiam, atque iners ac perditus elanguescit.

2. *Sybarin.*] Lydiæ luxu perditum: sic et Sybaritæ deliciis fracti malè audiebant. Sybaris tamen urbs ad oram Tarentini sinus olim sita, potens adeò primùm fuit, ut finitimis gentibus quatuor dominaretur: at deinde proverbialiter usurpatum est ejus nomen pro perditissimo luxu, Philostrat. Strabo lib. vi. Athen. lib. ii. Plutarch. Lamprid.

*Amando Perdere.*] Antiphrasis. Cæterùm ut scribit Virgil. Eclog. iii. 310.

———*Quisquis amores*
*Aut metuet dulces, aut experietur amaros.*

Quisquis enim meretricum amoribus se dat, brevi opes absumet, vires corporis animique perdet, et famam flocci habens ad quodvis malum ruet, omnis decoris immemor. Virgil de Didone Æneam depereunte. Æneid. 4. v. 86.

*Non cœptæ assurgunt turres, non arma juventus*
*Exercet; portusve aut propugnacula bello*
*Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque*
*Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.*

Lege Plaut. Mercat. Prolog. et Terent. Eunuch. Act. i. Scen. 1. &c. lib. iii. Od. 12. ibique Annot.

3. *Cur apricum Oderit campum.*] Cur honestis exercitationibus, quas antea frequentabat, jam se mollis subducit? *Campum* hunc Gellius, lib. vi. cap. 7. scribit Populo Romano condonatum à Tarritiâ virgine Vestali: at Livius Tarquiniorum primo fuisse affirmat, et his pulsis, Marti consecratum. Vegetius de Re Milit. lib. i. cap. 10. sic habet: *Romani Campum Martium Tiberi vicinum delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret, ac lassitudinem cujusque ac laborem natando deponeret.* Describit vero Strabo lib. i. his verbis: *Magnam ornamentorum partem Campus Martius continet . . . Etenim admirabilis magnitudo, cum Equitia, id est, Ludos Curules, et alias Equestres pugnas suppeditet; locum tamen multis Pilâ, Circo, Palæstrâque se exercentibus vacuum relinquit . . . . solum herbis consertum omni tempore anni: collium denique vertices Theatri speciem, et ornatum ad alveum usque fluminis præ se ferentes, spectaculum præbent ita amœnum, ut ægrè et invitus ab eo discedas.*

4. *Patiens pulveris atque solis,* &c.] Plutarchus in vitâ Catonis Censoris refert filium ab eo literis institutum, deinde verò edoctum artem corporis exercendi, jaculandi, equitandi, calorem et frigus tolerandi, rapidosque gurgites ac fluvios tranandi, &c. *Pulveris.* Vide Annot. ad Od. i. v. 3.

5. *Cur neque militaris inter æquales equitat?*] Cur more solito strenuè non decertat equitando cum æqualibus ætate ac studio juventibus? Equitandi studium nobili viro maximè convenire asserit Plato in Lachete. Plutarchus autem refert, Julio Cæsári equitandi usum adeo facilem à pueritiâ fuisse, ut reflexis in tergum manibus, equum cursu velocissimum concitaret.

Inter æquales equitat? Gallica nec lupatis
Temperat ora frænis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino [36]
Cautiùs vitat? neque jam livida gestat armis
Brachia; sæpe disco,
Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinæ
Filium dicunt Thetidis, sub lacrymosa Trojæ 14
Funera; ne virilis [37]
Cultus in cædem, et Lycias proriperet catervas?

agitat cum paribus? neque frænis lupatis moderatur *equorum* ora Gallicorum? quare formidat contingere Tiberim luteum? quare oleum diligentiùs fugit, *quàm* viperæ cruorem? nec deinceps liventibus lacertis arma portat, frequenter disco, frequenter telo ultra metam projecto illustris? cur *se* abscondit, quemadmodum aiunt *latuisse* filium Thetidis marinæ, circa luctuosum Trojæ excidium; ne viri habitus pertraheret *ipsum* ad stragem, et *contra* turmas Lyciorum?

## ANNOTATIONES.

6. *Gallica nec lupatis Temperat ora frænis?*] Hinc peritum equitandi ostendit Sybarin, qui Gallicos etiam equos domare consuevisset. Nam et hi Romæ in pretio, et feroces fuisse perhibentur, quos lupatis coërceri opus fuerit. Apuleius, *Jumenta Gallicana, quibus generosa soboles perhibet generosam dignitatem.*

*Lupatis.*] Frænis asperioribus instar lupinorum dentium. Hæc etiam lupi dicebantur. Ovid. Trist. iv. 6. 4.

*Et placido duros accipit ore lupos.*

8. *Cur timet flavum Tiberim tangere?*] Cur se ad natationem non exercet, ut ante? hæc enim valdè utilis, et pridem commendabatur. Sic Horatius ille Cocles è ponte sublicio in Tiberim desiliens ad suos armatus tranavit. Sic Julius Cæsar Alexandriæ circa pontis oppugnationem, cùm in mare desiliisset, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elatâ quidem lævâ manu, ne madefierent libelli, quos tenebat; paludamentum verò mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Suet. Hinc ex eodem Suetonio Augustus nepotes docuit natare. Et Plato iii. de Legibus, probosum ait, si quis natare non didicisset.

*Flavum Tiberim.*] Hic fluvius olim Albula dictus, postea Tiberis ac Tiberinus vocatus est ab hujus nominis rege in eo submerso. Eustath. *Flavum.* Sic Æneid. vii. v. 31.

——*Multâ flavus arenâ.*

*Cur olivum Sanguine viperino cautiùs vitat?*] Cur nunc luctam fugit Sybaris, et angue pejus odit; adeòque se nequaquam ceromate perungit, ut solent athletæ, quo membra reddant tum robustiora, tum lubrica.

9. *Sanguine viperino.*] Quod venenum est præsentissimum, quippe calidissimum, Alberto teste.

10. *Neque jam livida gestat armis brachia.*] Cur arma non amplius contractare, portare, vibrare amat? hinc non jam livent ejus brachia, nec attritu armorum et pondere, nec ictibus. Vide Veget. cit. lib. i. cap. 11.

11. *Sæpe disco, Sæpe trans finem,* &c.] Robore brachiorum contendebat seu discum seu jaculum projiciendo. Duplex est autem ea exercitatio, artis altera, altera virium. In priori collineatur ad certum scopum. In posteriori vincebat qui longissimè contorsisset; et de hâc fit hìc mentio. Sic Iliad. Ψ. dicitur Ajax discum ejaculatus prævalidâ manu, et omnium metas exsuperâsse. Et Odyss. θ Ulysses discum lapideum ultra metas aliorum longè torquet.

*Disco.*] Ἀπὸ τοῦ δίσκειν, *jacere.* Orbis erat ferreus, æneus, ligneus, plerumque lapideus, qui medius loro circumnexus in auras totâ vi jaciebatur, à quibusdam circumrotando; ut patet ex cit. Homeri locis. Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 21.

12. *Trans finem jaculo nobilis expedito.*] Frequenti nobilitatus victoriâ, jaculo scilicet et disco trans aliorum finem, seu signum, Græce σῆμα, expeditè projecto.

13. *Ut marinæ Filium dicunt Thetidis,* &c.] Achillem nempe mater habitu muliebri inter Lycomedis puellas abscondisse narratur, ne ad bellum Trojanum raperetur, eò quòd in fatis erat, si gloriæ bellicæ operam daret, brevi perimendum. At quia sine eo capi Troja non potuisset; Calchantis responso, Ulysses detexit Achillem, et abduxit eò, quo nôrunt omnes, modo; propositis scilicet armis.

*Marinæ.*] Thetis erat maris Nympha, Nerei filia, Achillis autem mater.

16. *In cædem, et Lycias,* &c.] Adversus Trojanas copias atque exercitus. Lycia duplex: altera est Troadis regio, ex Homero et Strabone; altera est Cariæ finitima. Hujus quidem populi Trojanis auxilium tulerunt. Ab utrâ verò Trojani denominentur Lycii; arbiter esto lector: certe dices, non ab hâc, sed ab illâ. Mecum igitur mirare turbam interpretum, qui fere omnes hactenus contrarium scripsêre.

*Catervas.*] Hic Grammatistæ vulgò monent Catervam militum sena millia continere, propriamque Afrorum esse, sicut Phalanx est Macedonum, Legio verò Romanorum. Sed quid ad rem? Ecquid hoc juvat ad Horatii sensum hìc expiscandum, ubi omnia in propatulo sunt?

## ODE IX. AD THALIARCHUM.

*Dum sævit hyems, voluptati indulgendum.*

Cernis, ô Thaliarche, quemadmodum Soracte densis nivibus album rigescat, neque sylvæ fatiscentes ferre amplius *queant* pondus: et fluvii acri glacie hæserint. Arce *vero tu* frigus, ligna copiosè congerens ad ignem, et vinum quatuor annorum liberaliter exhibe vase Sabino. Remitte Diis reliqua: qui statim ac dejecere ventos, æstuante mari luctantes, nec moventur cupressi nec orni vetustæ.

VIDES, ut altâ stet nive candidum [38]
Soracte, nec jam sustineant onus
Sylvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto?
Dissolve frigus, ligna super foco
Largè reponens, atque benigniùs
Deprome quadrimum Sabinâ,
O Thaliarche, merum diotâ. [39]
Permitte Divis cætera: qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprœliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.

### ANNOTATIONES.

Ode est tricolos tetrastrophos. Duo primi versus sunt Dactylici, Alcaïci, Acatalecti: pes primus est Spondæus vel Iambus: secundus est Iambus semper cum cæsurâ: tertius et quartus sunt dactyli.

Vĭdēs | ŭt āl | tā | stĕt nĭvĕ | cāndĭdŭm.

Tertius est Iambus Archilochius dimeter hypercatalectus. Pes primus et tertius est Iambus vel Spondæus: Secundus et quartus semper Iambi cum syllabâ superstite.

Sylvæ | lăbō | rāntēs | gĕlū | quĕ.

Quartus est Dactylicus Alcaïcus Acatalecticus, (vel, ut alii vocant, Pindaricus) è duobus Dactylis, et totidem Trochæis.

Flūmĭnă | cōnstĭtĕ | rĭnt ă | cūtō |

1. *Vides, ut altâ,* &c.] Hypotyposis, seu descriptio accurata hyemis.

2. *Soracte.*] Mons Apollini quondam sacer, de quo Virgil. Æn. ii. et xi. v. 785.

*Sancti custos Soractis Apollo.*

Plin. lib. vii. c. 2. *Haud procul urbe Româ in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpi, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soracten Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes, non aduruntur.* Idem ferè Strabo lib. v. Dictus exinde mons Divi Sylvestri, quoniam in ejus speluncâ delituit sanctus ille pontifex cùm in Christianos sæviret Maxentius. Hodie *Monte S. Oreste* vocatur, ab adjacente oppido, in ditione Pontificiâ, recentioribus *Mons sancti Oedisti.*

*Nec jam sustineant onus Sylvæ laborantes.*] Hyperbole, asperitatem frigoris et nivium copiam exhibens. Quasi arborum fatiscant et incurventur rami sub pondere nivis et glaciei.

3. *Geluque Flumina constiterint acuto?*] Quæ nempe fluere ex naturâ postulant, hærent jam, et stant gelu constricta. *Acuto.*] Seu quòd frigus vehemens haud secus pungat ac ferri acies et acumen: seu quòd acutæ sint glaciei crustæ.

5. *Dissolve frigus,* &c.] Imitatio versuum Alcæi, hyeme potandum asserentis, apud Athen. lib. x. cap. 1.

7 *Sabinâ diotâ.*] Vase in Sabinis fabricari solito, quod quidem utrinque ansas habet velut auriculas, *diota* διώτη. Quadrantal dicunt octo et quadraginta sextarios capiens. Alii vas non ita magnum hic intelligunt, sed potius in quo hauriatur vinum è dolio. Perperam nonnulli scribunt, *dyota,* quasi ὦτα δύο ἔχουσα, *amphora.*

8. *Thaliarche.*] Nomen hoc idem sonat quod symposiarchus, θαλείας ἄρχων, *convivio præsidens.*

9. *Permitte Divis cætera.*] Uni vaca voluptati, cæterorum verò curam Diis relinque.

*Qui simul Stravere ventos,* &c.] Hic Stoïcum agit Horatius, alibi vero sæpius Epicureum; nempe, mortalia hæc et infima Diis esse curæ asserit, potentiamque et providentiam videtur stabilire exemplo isto. Cùm primùm illi, inquit, ventos deprœliantes retinent, quiescunt; cùm sedari tempestates volunt, mare statim pacatur atque subsidit: adeòque tranquilla sunt omnia, ut nec orni, nec cupressi moveantur. Sic ergo et curabunt ea quæ ad homines spectant, adversa quæque et contraria in melius commutantes.

11. *Cupressi.*] Pro quâlibet arbore hic ponuntur, sicut et *orni.* Cato de re rusticâ cap. 42. et 151. de illis abundè. Plin. lib. xvi. cap. 33. *Cupressus satu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, Diti sacra,* &c. Ex Varrone, rogis adhibetur, propter gravem ustrinæ nidorem: quoniam fœtorem cadaveris, dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Servius ait, Ideo cremandis cadaveribus convenire, quia præciso capite moritur, et subsecta non renascitur, quemadmodum è mortuis nihil speratur.

12. *Orni.*] Arbores proceræ et graciles, silvestres fraxini: montes amant, ex Plinio.

Quid sit futurum cras, fuge quærere : et
Quem sors dierum cunque dabit, lucro
Appone : nec dulces amores
Sperne, puer, neque tu choreas ;
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus, et areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Compositâ repetantur horâ.
Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellæ risus ab angulo :
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito malè pertinaci.

Cave percontari quid cras eventurum sit : et quemlibet diem fortuna largietur, quæstui adjice. Neque verò suaves amores tu juvenis contemne, neque choreas, [10] dum à te valido procul est senectus difficilis. Jam et Campum Martium et areas frequenta: nec non secretas ad noctem condictâ horâ confabulationes. Jam quoque revocetur jucundus adolescentulæ cachinnus ab angulo secreto absconditam indicans: atque pignus detractum brachiis, vel digito parùm tenaci.

## ODE X. AD MERCURIUM.

MERCURI facunde, nepos Atlantis,

[41] O diserte Mercuri, Atlantis nepos,

### *ANNOTATIONES.*

13. *Quid sit futurum cras, fuge quærere.*] Sive ex naturæ sibi timentis solicitudine, sive ex curiosâ futurorum investigatione per Genethliacos, noli te discruciare. Nam Mathematici plus torquent, quàm juvant : et hoc Deos offendit, qui notitiam hanc sibi reservârunt. Phavorinus apud Gellium, lib. iv. cap. 1. *Aut adversa prædicunt Genethliaci, aut prospera. Si prospera et fallunt, miser fies, frustra expectando. Si adversa et mentiuntur, miser fies, frustra timendo*, &c. Vide Annot. ad Od. 11. seq.

14. *Quem sors dierum cunque*, &c.] Pro lucro habe singulos qui tibi conceduntur vitæ dies : ac velut lucrum lucro appone quotquot jam ante concessis adduntur. Cum enim *morti debeamur*, ut ait ad Pisones, quot dies vivimus, et quot *fors*, seu deorum voluntas dat, totidem ei velut eripiuntur, nobis vero quasi lucrum accedunt. Cic. ad Famil. lib. ix. epist. 17. *De lucro jam quadriennium vivimus.*

*Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.*

15. *Nec dulces amores Sperne, puer*, &c.] Dum juvenis es, juveniles exercitationes et oblectationes ne omitte ; antequam veniat senectus, quæ his omnibus finem imponit.

18. *Morosa.*] Cic. de Senectute, par. xviii. *Morosi, anxii, iracundi, et difficiles senes sunt. Morositas illa tamen excusationis habet aliquid . . . . contemni se putant, despici, illudi. Præterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* Et paulo post: *Quarta restat ratio, quæ maximè augere ac solicitam habere nostram ætatem videtur : appropinquatio mortis, quæ certè à senectute non potest longè abesse*, &c.

*Campus.*] Exercitationes juventuti idoneas in Campo Martio celebrari solitas frequenta. De illis vide Annot. ad Od. 8. supra.

*Areæ.*] Loca vacua ædificiis, adeoque ad exercendos juvenes destinata. *Campus* est ampla terræ planities ; *area* vero est paulo magis angusta. Valla Vitruv. lib. i. cap. 7.

19. *Lenesque sub noctem susurri.*] Colloquia clam in submissâ voce cum amicâ, quæ blanditias et murmura nuncupat Ovidius.

21. *Nunc et latentis*, &c.] Ludos amatorios Horatius exprimit, in quibus lascivæ puellæ latebras petunt, et se cupiunt tamen intelligi, &c. Virg. Eclog. iii. 64.

*Malo me Galatea petit lasciva puella ;*
*Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.*

Maximianus Eleg. i. v. 66.

*Erubuit vultus ipsa puella meos.*
*Et nunc subridens latebras fugitiva petebat :*
*Non tamen effugiens, tota latere volens :*
*Sed magis ex aliquâ cupiebat parte videri ;*
*Lætior hoc multo, quòd malè tecta foret.*

23. *Pignusque dereptum*, &c.] *Pignus*, armilla, chirotheca, annulus, &c. *Dereptum* vel ab amatore, vel à puella. Potest enim intelligi hæc abstulisse quidpiam ab illo, ut redeundi locum det repetituro : vel ab hâc ille, ut referendi, atque iterum conveniendi ansam arripiat.

*Dereptum.*] Malè quidam, *direptum*. Nam diripere est discerpere et lacerare : quod hic non convenit. At *deripere* est movere et rapere de loco. Virg. Georg. ii. v. 242.

*Colaque prælorum fumosis deripe tectis.*

Æneid. i. v. 211.

*Tergora deripiunt costis.*

Cicer. Verr. iv. *Victoriam deripere, et Deam Deæ detrahere conatus es.*

24. *Malè pertinaci.*] Quia simulet retinere velle quod sibi adimi gaudet, maxime, ut repetendi occasio detur, rursumque commessandi.

Ode X.—Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Mercuri facunde.*] Hymnum hunc tanti facit Lilius Gyraldus, ut non modò legendum, sed ediscendum censeat. Quædam tamen reprehendit Scaliger suo more. In eo Mercurium celebrat Horatius, ut scribunt aliqui, quoniam ejus ope civilis tumultûs pericula evasisset. Imitatio est Alcæi. Laudatio petitur à

qui hominum novorum agrestes mores sermone finxisti doctus, et ritu pulchræ palæstræ: Te celebrabo summi Jovis aliorumque Deorum interpretem, atque inventorem citharæ incurvæ:

Qui feros cultus hominum recentum
Voce formâsti catus, et decoræ
More palæstræ :
Te canam magni Jovis et Deorum [42]
Nuncium, curvæque lyræ parentem ; 6

*ANNOTATIONES.*

quatuor præcipuè locis : a genere ; versu 1. a rebus inventis ; v. 4. 6. 7. a rebus gestis ; v. 2. 13. ab officio et auctoritate : v. 5. 17. &c.

*Mercuri.*] Quasi medicurrius, seu medius currens dictus est, tanquam internuncius Deos inter et homines. Festus à mercibus originem trahit, quia negotiationibus præest Mercurius. Uni Mercurio tribuuntur vulgò quæ plurium sunt. Tres alii, alii quinque memorant, aut plures etiam Mercurios.

*Facunde.*] Est enim eloquentiæ Deus, et orationis inventor. Hinc et Lystrenses viso signo per Barnabam et Paulum facto, velut Diis sacrificare voluerunt : atque illum quasi Jovem reveriti sunt, hunc vero sicut Mercurium, *quoniam ipse erat dux verbi.* Act. Apost. cap. 14.

*Nepos Atlantis.*] Scilicet natus Maiâ filiâ Atlantis, qui Mauritaniæ rex, et Astrologiæ inventor, unde cœlos humeris sustinere dictus. S. August. refert tempore quo Moses natus est, floruisse Atlantem Astrologum, Promethei Physici fratrem, maternum autem avum majoris Mercurii, cujus nepos fuerat Mercurius ille Trismegistus.

2. *Qui feros cultus,* &c.] Quod Orpheo in Epist. ad Pisones versu 391. hoc idem Mercurio tribuit hic ; scilicet a victu agresti homines recens terrâ editos (ut fabulantur) ad cultiorem traduxisse facundiæ vi, et orationis suavitate. Vid. Cic. i. de Orat. et i. de Invent. *Feros cultus.* S. Aug. de Civit. ait, Feram nullam immaniorem esse homine, si quis affectibus relinquatur.

3. *Voce formâsti.*] Nempe orationis inventor pariter et Musices. *Catus.*] Vocem hanc Sabinam esse, et acutum significare, auctor est Varro vi. de Ling. Lat. Cic. i. de Legibus : *Prudens et ut ita dicam, catus,* i. de Orat. *Egregiè cordatus homo catus Ælius Sextus.*

*Decoræ more palæstræ.*] In tribus his vocibus tria carpit Scaliger. Primò scribendum fuisse, *lege,* non *more,* contendit. Sed quæ auctoritas ? Deinde sono se rhythmico offendi ait. Verum quot ejusmodi locutiones Tullius ipse non scripsisse modò, sed amâsse reperiatur ? Postea epitheton *decoræ* velut parùm conveniens notat. At enim palæstra duplex est : rudis altera et sine arte, quâ solunt se rustici exercere, qualitercumque se agitando ac decertando. Hanc descrebit Virgil. Georg. ii. 532.

*Corporaque agresti nudat prædura palestrâ.*

Altera est artificiosa, et *decora* sanè, quæ partes corporis singulas format ad decorem, et decentem actionem præceptis et exercitatione fingit. Tullius de Oratore : *Numerus quandam veluti palæstram orationi et extrema lineamenta confert.* Et postea : *Ut athletas videmus nihil aut vitando facere, aut petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæstram quandam ; ut quicquid in rebus fiat utiliter, ad pugnam, idem ad aspectum etiam fit venustum ; sic oratio nec plagam gravem facit, nisi petitio fuerit apta, nec satis recte declinat impetum, nisi etiam cedendo quid deceat intelligit.* Quintil. lib. i. cap. 11. Palæstricis vacandum censet, *Quibus gestus motusque formantur . . ne indoctæ, rusticæve manus : ne status indecorus,* &c.

*More palæstræ.*] Sunt qui intelligunt Mercurium ita recentes homines formâsse ad humaniorem cultum, atque artes, ut formari solent in Academiæ modo et palæstrâ. At aliis videtur Horatius respexisse ad ea quæ à Mercurio traduntur inventa : his autem accensetur palæstra, Græcè πάλη, gymnica exercitatio nimirum seu luctatio, quâ nudi undique exercebantur, valetudinis quidem tuendæ causâ, tum verò roboris etiam et agilitatis et artis acquirendæ.

5. *Jovis et Deorum Nuncium.*] Hesiod. ἀθανάτων κήρυκα, *præconem immortalium :* Orpheo. Διὸς ἄγγελον, *Jovis nuncium :* Hom. Hymn. in Mercur. v. 3.

Ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα.
*Nuncium immortalium perquam utilem,*
*quem peperit Maia.*

Virg. Æn. iv. 356.

*Interpres Divum Jove missus ab ipso*
*. . . . celeres mandata per auras*
*Detulit*———

6. *Curvæque lyræ parentem.*] Mercurii inventum esse Lyram constat, quam tamen Apollini alii tribuunt aliquando, quoniam hanc ei concessit Mercurius, ut infra dicemus ad vocem, *virga.* Sic autem inventa fertur. Post inundationem Nili testudinem reperit mortuam, exesâ etiam tractu temporis carne : nervi autem qui superstites erant tensi, cùm digitis essent pulsi, sonum aliquem reddiderunt. Itaque ad ejus similitudinem lyram construxit Mercurius, quæ exinde testudo vocata est. Aliter paulò alii rem afferunt, aiuntque testudinem vocatam à testâ istius animalis : ut mox fusiùs explicabo.

*Lyræ.*] Lyram cum citharâ confundunt Grammatici vulgò, ipseque Eustathius, qui ait, *Chelyn citharam dictam esse, quod testudinis testa jugo addita, fidibusque tensa lyram deformarit ;* et rursus : *Chelyn, id est, lyram, è testudinis testâ factam.* Quod porro inter illas discrimen, vix statuas : quanquam fuisse non est dubitandum. Diodorus trichordon lyram extitisse auctor est : at Horatius citharam seu testudinem septem nervis tensam et instructam scribit, imitatione Pindar. qui ἑπτάγλωσσον

Callidum, quicquid placuit jocoso
Condere furto.
Te, boves, olim, nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetrâ
Risit Apollo.
Quin et Atridas, duce te, superbos,
Ilio, dives Priamus, relicto,
Thessalosque ignes, et iniqua Trojæ
Castra fefellit.

[43] *necnon* solertem clam surripere joci gratiâ quodcunque libuit. Te puerum quondam cùm verbis minacibus Apollo territaret, nisi vaccas per fraudem abactas restitueres; risit *ipse advertens se* pharetrâ *quoque* spoliatum. Quinetiam Priamus opulentus Trojâ discedens, ducen-
[44] te te, latuit arrogantibus Atridis, excubiis Thessalorum et castris Trojæ infestis.

*ANNOTATIONES.*

φόρμιγγα, id est, septenos edentem sonos ait. S. Hieron. scribit, *Citharam effici in modum literæ Δ, cum chordis viginti quatuor, et per digitos variis vocibus, tinnulisque ictibus in diversis modis concitari.* Hoc autem observare licet, dici chelyn seu testudinem et citharam digitis aut pectine pulsari: Seneca *Chelyn plectro verberari,* ait. Lucanus:

*Seu chelyn digitis, et eburno verbere pulsas.*

At lyra pelli dicebatur. Idem ibidem.

*Nec pudeat pepulisse lyram*——

Ovid Metamorphos. x. v. 205.

*Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt.*

Cruquius ita in hunc locum scribit, ex Idiomate Italico, Alemannico, Flandrico, Gallico; lyra suum adhuc nomen habet integrum. Ea nimirum est, quâ mendicos vicatim stipem quæritare notum est, nam et incurva est, et δέλτωτου formam refert propiùs intuenti. Cithara vero testudo vocata, formâ testæ ejus animalis, etc.

7. *Callidum, quicquid placuit,* &c.] Clam, ingeniosè, jocosè, furandi magistrum. Duplex nimirum est furti species, seu furandi ars. Una seria, improba, injuriosa, legibus vetita; et de hâc non est mentio. At altera est oblectationis, joci, et industriæ ludicræ; in quâ excelluit Mercurius. Hinc et Lycurgus ad acuendos furandi solertiâ Spartanorum animos, impunita esse furta sanxerat. Philostrat. Imagin. lib. i. furta Mercurii jocosa vocat ἡδείας κλοπάς. Fulgentius ideo negotiatoribus præesse dixit Mercurium, quòd illi vix à furto immunes sint. Alii volunt designari vim orationis, quæ audientium animos captat ac rapit. Huc etiam ab aliis refertur Magiæ ac præstigiarum inventio, quæ tribuitur Mercurio: ars nempe sic astantium oculos præstringendi, ut dolum non advertant coram ipsis perpetratum.

9. *Te, boves, olim,* &c.] Calliditatem Mercurii, et peritiam jocosè furandi probat. Hæc autem est historia, seu fabula: quùm Apollo ob Cyclopas interfectos divinitate aliquamdiu privatus esset, atque interim Admeti Thessaliæ regis armenta pasceret, boves aliquot exerrantes et longiùs progressos abegit Mercurius et occuluit. Ille vero hunc pueri formâ indutum quasi bubulcum furacem aggressus mortem minatur, nisi abacta pecora restituat: ac telum proferre volens, quasi percussurus, vacuam sensit pharetram, vel hanc quoque sibi subreptam. Tum denique Apollo Mercurii subtilem in furando industriam demiratus risum tenere non potuit; *Iracundiam voluptate superante;* ut ait Philostratus. Imagin. lib. i. ubi fabulam hanc egregiè expressit. Vide Homer. Hymn. in Mercur. Ovid. Metamorphos. ii. cap. 11. &c. et Annot. infra ad vocem *virga.*

11. *Viduus pharetrâ.*] Infra lib. ii. Od. 9.

*Et foliis viduantur orni.*——

Virgil. Æneid. viii. v. 571.

——*Viduasset civibus urbem.*

Quem in locum Servius laudat Virgilium, tanquam propriè locutum, Horatium vero carpit et vellicat tanquam hic malè scripserit *viduum Apollinem.* Sed O puerilem astutiam!

13. *Quin et Atridas,* &c.] Præclarè et benignè à Mercurio facta jam ostendit. Nimirum ex Homer. Iliad. ult. Mercurius à Jove missus præbet se ducem Priamo Hectoris interfecti corpus redemptum pergenti: eumque per media hostium castra ad Achillem, usque sic deducit, ut nec tentus à quoquam, imò nec visus fuerit.

*Atridas.*] Agamemnonem et Menelaum Atrei filios, Græci exercitûs imperatores.

14. *Dives Priamus.*] Et in hunc locum Scaliger stylum acuit et vibrat. *An dives,* inquit, *ille qui miserrimus, orbus liberis, regno spoliatus, quique adeò mœrens potius et inops?* Scilicet non meminerat quod legitur Iliad. ult. copiosa sanè et pretiosa munera ad Achillem delata à Priamo Trojam deserente; atque, ut est ibid. *Infinita donare thalamo in currum exportata ad Hectorem redimendum:* quæ etiam ibi recensentur; *duodecim lænas, totidem tapetas, totidemque pallia eximia item et sagula: auri vero talenta decem; duos insuper tripodas ardentes, lebetes quatuor; poculum denique conspicuum, quod Thraces donârant.*

15. *Thessalosque ignes.*] Nocturnas Thessalorum sive Græcorum excubias circa tentorium Achillis collocatas. Synecdoche. Nam et Thessali Græciæ populi, et ipse Achilles Thessalus erat. Homeri Scholiastes ad Iliad. xviii. *nocturnum signum castrense, ignis: diurnum, fumus,* inquit.

*Iniqua Trojæ Castra fefellit.*] Castra nempe Græcorum Trojæ hostium occultè ingressus, et usque ad tentorium Achillis sic penetravit Priamus, duce Mercurio, ut vigilum nemo senserit, nemo interceperit aut prohibuerit. Quâ verò id ratione factum sit explicat Homerus, ubi ait: *Cum ad turres navium et fossam venissent,*

Tu animas bonorum beatis sedibus collocas; atque aureâ virgâ catervam exilem summoves, superis æque numinibus ac inferis gratiosus.

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus; virgâque levem coërces
Aureâ turbam, superis Deorum [45]
Gratus et imis.

## ODE XI. AD LEUCONOEN.

*Indulgendum voluptati, omissâ futurorum curâ.*

Tu ne cupiveris nôsse (nec *enim* licet) quem mihi, quem tibi, Leuconoë, concesserint Numina terminum *vitæ*; neque experiare Chaldaicos

TU ne quæsieris scire (nefas) quem mihi, quem tibi [46]
Finem Dii dederint, Leuconoë; nec Babylonios

### *ANNOTATIONES.*

*custodes quidam è cœna laborabant: his verò Mercurius somnum injecit.*

17. *Tu pias lætis*, &c.] Jam præstans Mercurii officium et insignis auctoritas declaratur. Videlicet priscis illis existimatum, animas corporibus excedentes à Mercurio suscipi, atque vel ad campos Elysios seu beatas sedes perduci, vel ad inferos. *Unde dispensator ac deductor animarum* dictus est ille. Quod munus tamen Plutoni assignat Pindarus Olymp. Od. 9.

18. *Virgâque levem coërces*, &c.] Caduceo domas, regis, deducis animas spiritales corporeæ molis expertes, adeoque *leves* et agiles: separasque alias ab aliis pro tuâ auctoritate atque ex officio, secundùm variam benè vel malèfactorum ac meritorum rationem: has quidem ad tartarea supplicia; illas autem ad sedes lætas ac fortunatas. Homer. Odyss. ult. Virg. Æn. iv. 242.

*Tum virgam capit: hâc animas ille evocat Orco*
*Pallentes; alias sub tristia Tartara mittit,*
*Dat somnos, adimitque, et lumina morte resignat.*

*Coërces.*] Hoc referunt aliqui ad eloquentiæ vim, quâ sedantur et coërcentur homines concitati; et inertes è contrario ignavique concitantur.

*Virgâ.*] Hanc ab Apolline Mercurius acceperat, concessâ vicissim lyrâ: postquam enim boves, ut ante dictum, hic furatus esset; ita demum convenerunt eâque lege et conditione venia est data Mercurio, ut Lyræ inventor Apollo diceretur. Huc pertinet quod Homeri Pindarique Schol. aiunt, λυραν, quasi λυτραν dictam esse quod eâ se Mercurius ab irato Apolline redemerit. Ergo mirificâ illâ instructus virgâ, profectus in Arcadiam Mercurius pugnantes duos cùm Dracones reperisset, hâc inter eos projectâ prœlium diremit. Exindeque pacis conciliatricem virgam appellârunt: eique duo circumvoluti serpentes additi sunt. Hygin. lib. ii. Hinc etiam legati pacis caduceatores vocantur, quia ejusmodi caduceo insignes procedunt. Tit. Liv. Denique virga illa auctoritatem ac dicendi vim denotat: circumplexi verò serpentes indicant prudentiam: quippe hæc illius individua comes esse debet.

Ode XI.—Ode hæc est monocolos. Versus nempe omnes sunt Choriambici, Alcaïci, Pentametri, Acatalectici; constantque Spondæo, tribus Choriambis, et Pyrrhichio, vel Iambo. Sic:

Tū nē|quæsĭĕrīs|scīrĕ nĕfās|quēm mĭhĭ quēm|
tĭbĭ

1. *Tu ne quæsieris.*] Oden hanc velut indignam Horatio notat Scaliger. Quam verò ob rationem ego nescio; nec, ut opinor, ipse scivit, qui nullam profert. Horatius Leuconoën Mathematicis prædictionibus plus æquo addictam hortatur, ut relinquat Diis futurorum curam, ipsa vero præsentibus utatur.

*Scire nefas.*] Has alii separant voces; alii parenthesi includunt utramque. Perinde est. Quòd si cui videtur nimis abscissa interpositio (nefas); meminerit frequentes legi tam contractas apud optimos auctores, Terent. *Quid tuâ (Malum) id refert?* Cic. in Verrem. *Quæ (malum) ista fuit amentiâ?* ii. de Off. *Quæ te (malum) ratio in istam spem induxit?*

*Quem mihi, quem tibi Finem Dii dederint.*] Ne scire desidera quod nefas; ne affecta quod sibi reservârunt Dii, futuri nempe cognitionem. Cic. ad Familiar. lib. vi. Epist. 4. *Equidem mihi omnia propono; nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cùm plus in metuendo mali sit quàm in illo ipso quod timetur, desino; præsertim cùm id impendeat, in quo non modò dolor nullus, verùm finis etiam doloris futurus sit.* Seneca vero sic paucis vanas eas solicitudines perstringit; *Quod times, aut futurum est, aut secus. Si secus; frustra vexaris. Si venturum est; tum satis dolebis tandem, cùm adfuerit tribulatio.*

2. *Leuconoë.*] Alii legunt *Leucothoë.* Fictum nomen est à poetâ. Ludunt aliqui in etymologiâ nominis istius, et quidem operam ludunt. Fuit olim Leuconoë filia Lycambis, quam Archilocus acribus conviciis ad suspendium adegit.

*Nec Babylonios Tentâres numeros.*] Nec Mathematicos adi, et consule, neve iis crede; sunt enim fallaces. Quod quidem probant egregiè tum historiæ passim, tum ratio. Vide Cic. i. et ii. de Divin. Item de Fato. Item. iii. de Nat. Deor. A. Gell. lib. xiv. cap. 1. ubi refutat eos qui curiosiùs auscultant Genethliacis, futura dicturos per artes prodigiosas spondentibus. S. Aug. de Civ. Dei, &c. Tacitus, lib. xvii. Mathematicos appellat, *Genus hominum petentibus*

Tentâris numeros: est melius, quicquid erit, pati.
Seu plures hyemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum; sapias, vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida

[47] calculos: est satiùs tolerare quodcunque acciderit. Sive multas hyemes Jupiter largiatur, sive postremam *det hanc*, quæ modò Etruscum pelagus frangit objectis rupibus; sapiens sis, vina fundas: ac limite angusto [48] spem longam rescindas. *En* dum fabulamur ævum præterit invidum.

*ANNOTATIONES.*

*infidum, sperantibus fallax.* Cic. i. de Divin. *Contemnamus Babylonios, et eos, qui è Caucaso cœli signa servantes, numeris, et motibus stellarum cursus prosequuntur.* Juvenal. Sat. vi. à versu 550. ad 590. ejusmodi studium in mulieribus præsertim, graviter insectatur.

*Babylonios.*] In Babyloniâ templum erat Beli sideralis scientiæ inventoris, ex Plin. lib. vi. cap. 26. Babylonii, seu Chaldæi Babyloniam incolentes Astrologiæ peritissimi erant, ex Cic. de Divin. Diodor. Sicul. Gell. lib. i. cap. 9. Quint. Curt. lib. v.

*Babylonios numeros.*] Certè necessaria valdè numerorum cognitio et praxis accurata, ad dimensionem horoscopi aspectumque ad alia sidera planetasque diligenter inquirendum. Hinc Arithmetica sæpe usurpatur pro Astrologiâ (ut vocant) Judiciariâ, Lactant. *Arithmetici, quos Mathematicos dicimus, quorum in numeris est tota doctrina,* &c. Auson.

*Tu cœli numeros et conscia sidera fati*
*Callebas.*———

3. *Est melius, quicquid erit, pati.*] Quanta hic apud Interpretes dissensio? Alii jungunt ista cum voce, *sapias;* quæ vero intermedia sunt, parenthesi includunt. Alii sensum finiunt voce *pati;* explicantque sic: cùm melius sit, vel tanquam melius sit pati constanter quicquid evenerit, quàm animam distorquere, anxiè quæ sint eventura inquirendo. Alii, *ut melius* interpretantur: Quàm, vel quanto melius et quo animo ferre quicquid acciderit!

4. *Seu plures hyemes,* &c.] Gratis profectò se discruciant aliqui, ut ostendant vocem, *hyemes,* priori loco poni pro toto anno; posteriori verò pro tempestate hyemali; quandoquidem satis patet, quid velit Horatius.

5. *Quæ nunc oppositis,* &c.] Synecd. id est, quâ hyeme, fluctus Tyrrheni maris ut fit procellis agitati ad rupes alliduntur, *debilitantur,* franguntur. Quidem legunt *qui,* et referunt ad vocem, *Jupiter.* Sed vulgata lectio præferenda videtur doctissimis.

*Pumicibus.*] Pumex lapis est spongiosus, asper, foramine multiplici pertusus, cavus, cavernosus, unde ab Ovid. *multicavus,* à Virg. Æneid. v. 214. et xii. 587. *latebrosus* dicitur. De isto lapidum genere, Plin. lib. xxxvi. c. 21.

*Mare Tyrrhenum.*] Thuscum, Inferum, quod pars est maris Mediterranei: id verò nominis ei dedit Tyrrhenus Atyos Lydiæ regis filius, postquam ad vicinas terras cum coloniâ appulisset, Tusciam nempe, ibique sedem fixisset.

6. *Sapias.*] Explicant nonnulli: si sapias scilicet utere vitâ, genio indulge, vina bibe quàm optima, liquata, &c. Priscian. l. xviii. c. 3.

*Vina liques.*] Vel simpliciter, vina bibas, ac veluti per guttur coles. Vel potiùs, hilaritatis causâ satage, ut pars tibi vini sacco percolata, defæcata, dulcis sit effecta, adeoque naturæ et palato muliebri accommodatior. Veteres nempè, mustum priusquam ferbuisset, per saccum toties colabant ut defæcaretur: atque sic adempta, quæ vini vim alit augetque, fæce, liquidius, imbecillius, lenius, ac dulcius reddebant vinum, potuique jucundius. Hinc vocatur à Theophrast. l. vi. c. 24. εὔνουχον, *castratum,* quod nempe sparteis est saccis colatum. Cœl. Rhodig. l. xxviii. c. 26. *Eunuchum et effœminatum,* ex Plutarcho mox citando, *quia percolatio illa vini nervos excidit, ac genuinum restinguit calorem: mollius autem facit ad gulæ curiositatem: hoc veluti sophismate invento et excogitato, ut perdendo nati vino plurimum valeant ingurgitare.* Plin. l. xiv. c. 22. *ut plus capiamus vini, sacco frangimus vires: et alia irritamenta excogitantur,* l. xix. c. 4. *Ferendum sanè fuerit . . . . inveterare vina, saccisque castrari:* al. *castigari,* lib. xxiii. cap. 1. *Utilissimum vinum omnibus sacco viribus fractis.* Plutarch. Sympos. sive Convival. Quest. lib. vi. Probl. 7. ait. *Exolescere vinum, cùm tam crebrò diffunditur, esseque ad bibacitatem commentum ejusmodi percolationem: detrahi vino firmitatem relicto blandimento, vi illâ quæ mentem solicitat et infestat ejectâ et exclusâ; ipsum vero jucundius effici: neque sicut à ferro acumine decusso: sed potiùs velut rubigine et sordibus detersis. Quippe defæcatio illa vini vim, quæ caput tentat, detrahit, atque ad statum redigit mitem et salubrem.*

*Spatio brevi Spem longam reseces.*] Quanto brevius est vitæ nostræ spatium, tanto resecandæ spes longæ: minus expectandum, minus fidendum futuro: neque adeò differendum carpere præsentes lætandi occasiones. Od. 4. supra.

*Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.*

7. *Dum loquimur, fugerit invida Ætas.*] Legunt alii, *Diffugit invida ætas.* Dum enim sic elabitur et nos quasi fugit, nobis videtur invidere usuram præsentis temporis. Juvenal. Sat. ix. v. 126.

———*Festinat enim decurrere velox* [*Te*
*Flosculus angustæ, miseræque brevissima vi-*
*Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas*
*Poscimus, obrepit non intellecta senectus.*

Pers. Sat. v. 153.

*Vive memor lethi: fugit hora. Hoc quod loquor inde est.*

*Ergo* diem *hodiernum*, sequenti minimè confisa, arripe.

Ætas : carpe diem, quàm minimùm credula postero.

## ODE XII. AD AUGUSTUM.

*Deos et Heroas primùm, dein Augustum laudat.*

O Clio, quem virum, aut heroëm, quem Deum suscipias laudare citharà, vel acutâ fistulâ? Eccujus laudes resonabit similitudo ludicra? seu in regione umbriferà Heliconis, seu in Pindo, seu in Hæmo frigido? Hinc sylvæ secutæ sunt canentem Orpheum,

QUEM virum, aut heroa lyrâ vel acri [49]
Tibiâ sumes celebrare, Clio?
Quem Deum? Cujus recinet jocosa
Nomen imago,
Aut in umbrosis Heliconis oris, [50]
Aut super Pindo, gelidove in Hæmo? 6
Unde vocalem temerè insecutæ
Orphea sylvæ,

*ANNOTATIONES.*

8. *Carpe diem.*] Utere præsenti tempore, in diem vive, fruere deliciis et voluptatibus, cùm licet, et dum vita stat: nihilque tibi pollicere de futuro. Epicurea cohortatio; ut notant vulgò, quæ quidem frequens passim apud Horatium. Vide Sapient. cap. 2. ubi sic impii loquuntur: *Fruamur bonis quæ sunt, tanquam in juventute celeriter : pretioso vino et unguentis nos impleamus, ut non prætereat nos flos temporis: coronemur rosis, antequam marescant.*

Martial.——*Fugitivaque gaudia carpe.*

Pers. mox. cit. loco.

——*Carpamus dulcia.*

Multo vero sapientius Seneca ad Lucil. Epist. 62. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies quisque. Nec mehercule tanquam ultimum rapio, sed illum sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Ante senectutem curavi, ut benè viverem : in senectute, ut benè viverem : in senectute, ut benè morerer: benè autem mori, est libenter mori.*

Ode XII.—Metrum idem quod supra, Od. 2.

1. *Quem virum.*] Plena est artis et elegantiarum hæc Ode : artis quidem eo plus habet, quo apparet minus; elegantias autem, lepores ac veneres affatim agglomerat. Figuris lucet, varietate distinguitur, rerum atque verborum copiâ et pulchritudine dives est; mirâ insuper suavitate conditur. Fingit Horatius œstro se correptum poëtico, dignum ardore hoc divino argumentum quærere Hinc Augusti grave texit eulogium ex conglobatâ veluti artificiosâ comparatione. Quanquam enim Diis, Semideis, ac viris illustribus suas laudes non negat, collineat tamen ac recidit eo tandem, ut Augustum quasi Jovem alterum constituat. Simile adulationis genus in eundem Augustum habet Virgilius Georgic. initio, et in fine libri primi. Huc etiam facit quod ex Dione lib. xv. asserunt; nimirum post Actiacam victoriam, decretum à Senatu fuisse, ut in Hymnis solemnibus Augusti mentio fieret honorifica, perinde ac Deorum immortalium. Est igitur Hymnus hic de genere eorum, qui diebus festis ac profestis cani solebant inter epulas, ad tibiam lyramve, teste Horatio, lib. iv. Od. 15. Vide ibi Annot.

*Quem virum, aut heroa,* &c.] Contra Pindarus Olymp. Od. 2. *Quem Deum, quem heroa, quem virum celebrabo?* uter melior? lector erudite judica. Mihi quidem potior videtur gradatio Horatii ab homine ad heroas ac Deos, quàm descensus ille Pindari ab immortalibus ad mortales.

*Lyrâ vel acri Tibiâ.*] Lyram cum tibiâ jungere amabant veteres, illa dulciori sonum hujus acriorem benè temperante. Alii sic explicant; carmine Lyrico suavi et moderato. Diis ac heroïbus canendis idoneo: vel Epico graviori, sublimiorique, bellicis virorum nobilium facinoribus referendis accommodato Vide Epist. ad Pisones, v. 37. et 83.

2. *Clio.*] Hanc è Musis apte invocat, quippe quæ præsit laudationi virorum illustrium; quibus et celebritatem nominis et immortalitatem conferre dicitur κλείω, *laudo, celebrem reddo:* κλέος et κλεῖος *fama, nominis splendor.* Virgil. de Musis.

*Clio gesta canens transactis tempora reddit.*

3. *Cujus recinet jocosa Nomen imago.*] Cujus laudes nobis decantatas repetet Echo, quæ est vocis imitatio? Adeòque imago dicta, quasi imitatio. Vide infra, Od. 20. eandem locutionem ibi fusius explicatam. Quam tamen auctoritate propriâ Scaliger pervertit, legens, *Vetusta nomen imago :* quo enimverò sensu? Quâ autem ratione fiat Echo, sic Plinius exponit, lib. ii. cap. 44. *Montium flexus, crebrique vertices, et conflexa cubito, aut anfracta in humeros juga, vallium sinus concavi, scindunt inæqualiter inde resultantem aëra; quæ causa etiam voces multis in locis reciprocas facit.*

5. *Umbrosis Heliconis oris,* &c.] Tres montes Apollini Musisque sacros nominat: Heliconem in Bœotiâ, Pindum in Arcadiâ, Hæmum in Thraciâ.

7. *Unde vocalem,* &c.] Ex Hæmo Thracem Orpheum silvæ secutæ sunt, dulcedine cantûs velut animatæ : *temerè,* id est facile et sine

Arte maternâ rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresque ventos,
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid priùs dicam solitis Parentis
Laudibus, qui res hominum ac Deorum,
Qui mare et terras, variisque mundum
Temperat horis?
Unde nil majus generatur ipso,
Nec viget quicquam simile, aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber, et sævis inimica virgo
Belluis: nec te metuende certâ,
Phœbe, sagittâ.
Dicam et Alciden, puerosque Ledæ;
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor,

matris arte retardantem præcipites fluviorum cursus, velocesque ventos, atque suavem auritas quercus trahere chordis sonantibus. Quid *verò* ante canam *quàm* præconia consueta patris, qui res mortalium et immortalium, qui mare terrasque et orbem diversis temporibus moderatur? Quare nihil ipso majus oritur: *imò* neque par quidpiam vel proximum valet. [51] Attamen Pallas obtinuit sequentem gradum. Nec tacebo te, Bacche, certaminibus strenue: *neque te*, virgo feris crudelibus infesta: neque te Apollo, telis ineluctabilibus formidande. Canam etiam Herculem, necnon filios Ledæ; alterum equis, alterum pugnis illustrem; quorum sidus candidum ubi primum nautis illuxit, *statim* concitata unda scopulis decidit,

*ANNOTATIONES.*

cunctatione; vel confusè per devia et invia. Nota lippis et tonsoribus fabula. Vide Epist. ad Pisones, v. 391. *Vocalem.*] id est, canorum, vel, voce pariter et lyrâ canentem.

9. *Arte maternâ.*] Musicâ et suavitate vocis, ad quam formatus à matre Calliope Orpheus.

11. *Blandum et auritas*, &c.] Tam blandè canentem, ut arbores duceret, haud secus ac si auritæ et animatæ fuissent illæ.

13. *Quid priùs dicam solitis Parentis*, &c.] Legunt aliqui, *parentum;* hoc sensu. Quid priùs dicam quàm eas Jovis laudes, quas majores nostri solent dicere. Alii melius *parentis*, id est, quid prius aut potiùs referam, quàm notas omnibus, ac passim celebrari solitas, laudes Jovis omnium *parentis*, qui res æquè Deorum ac mortalium curat, regit, moderatur?

15. *Variisque mundum Temperat horis.*] Variis tempestatibus, vere, æstate, autumno, hyeme: calorem frigore, frigus calore temperat.

17. *Unde nil majus*, &c.] Alii interpretantur: à quo Jove utpote optimo maximo nihil ipso majus gignitur. Alii, *unde*, id est, quapropter.

18. *Simile, aut secundum.*] Par et proximè accedens: æquè magnum ac potens.

19. *Proximos illi tamen*, &c.] Non. Marcel. *Proximum dicebant veteres, non solùm adhærens et adjunctum: verùm etiam longè remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset.* Virgil. Æneid. v. 320.

*Proximus huic, longo sed proximus intervallo,*
*Insequitur Salius.*

Tull. in Bruto: *Luc. Philippus Antonio proximus accedebat, sed longo tamen intervallo proximus.* Pallas honores occupat Jovi proximos, quippe nata ex illius cerebro. Alii volunt spectari ab Horatio, quòd in Jovis Capitolini templo cellæ tres erant, quarum media Jovis, dextra Minervæ, sinistra Junonis: unde Pallas ante Junonem poni solebat. Varro iv. de Ling. Lat.

21. *Prœliis audax, neque te silebo, Liber.*] Quòd curis liberet animum Bacchus, Liber dictus: vel quòd devictis hostibus se suosque asseruit in libertatem. De bellicâ ejus virtute ac prœliis vide Diod. Sic. lib. v. item infra lib. ii. Od. 19.

22. *Et sævis inimica virgo belluis.*] Diana venatrix, eodem cum Apolline partu edita, Jovis filia, nemorum ac sylvarum Dea, arcu et sagittis feras sectari assueta.

23. *Nec te metuende certâ, Phœbe, sagittâ.*] Arcu enim et sagittis valere, præsertim ob Nioben cum filiis interfectam, semper creditus Apollo. Dictus autem Phœbus, quasi φῶς βίου, *lux vitæ*.

25. *Alciden.*] Hercules ita dictus, seu quòd esset Alcei nepos; ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, a *robore*.

*Puerosque Ledæ.*] Castorem et Pollucem, alium equestri, alium pedestri inclytum pugnâ. Ovid. Fast. v. 700.

*Tyndaridæ fratres: hic eques, ille pugil.*

27. *Quorum simul alba nautis*, &c.] Vide Homeri Hymn. in Dioscuros. Et supra Od. 3. v. 2. ad verba hæc; *Lucida sidera.* Aiunt nempe Astrologi propitias ac salutarias esse stellas geminas, non ita vero solitarias.

29. *Defluit saxis agitatus humor.*] Unda spumans jactata in scopulos et in altum sublata defluit, cùm primùm faventibus Castore

quiescunt venti, nubila evanescunt, et maris irati subsidunt fluctus, quoniam ita jussere. Post istos *quem* potissimum referam ambigo; Romulumne, an tranquillum Numæ imperium, an Tarquinii regnum potens, an mortem Catonis gloriosam? *Certè* Regulum et Scauros, et Paulum generosæ vitæ liberalem, victore Carthaginiensi; *quin* et Fabricium *beneficii* memor, celebrabo versibus magnificis.

Concidunt venti, fugiuntque nubes, [52]
Et minax (quòd sic voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos priùs, an quietum
Pompilî regnum memorem, an superbos
Tarquinî fasces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.
Regulum, et Scauros, animæque magnæ
Prodigum Paulum, superante Pœno, [53]
Gratus insigni referam Camœnâ,
Fabriciumque;

## *ANNOTATIONES.*

et Polluce tempestas sedatur. Vel, aqua per hyemem gelu concreta, et saxis adhærens, tum resolvitur ac fluit, cùm oriuntur Castor et Pollux, vere nimirum, et ascendente Geminorum sidere. Quidam interpretantur *defluit*, fluere et agitari desinit aqua maris, ante in rupes illisa per impulsionem ventorum, et concitationem fluctuum.

31. *Quòd sic voluere.*] Pro suâ potestate, atque benigno favore in navigantes, sic jussere placari omnia ante naufragium minitantia. Legunt alii, *Dii voluere*, nempe Castor et Pollux: quibus cùm placuit, redit serenitas, et maris agitatio planè cessat.

33. *Romulum post hos.*] Post Deos ac Semideos, Romæ Romanique Imperii conditorem in primis celebrare est æquum.

*Quietum Pompilî regnum.*] Numam deinde laudat, secundum Romanorum regem, qui mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus, Jani templum clausit, novamque civitatem vi et armis conditam, jure ac legibus, moribusque de integro condere aggressus, quieta fecit omnia, et Rempublicam religione justitiàque firmavit. Tit. Liv. lib. i. c. 18. et seq. Flor. &c.

34. *Superbos Tarquinî fasces.*] Ambitiosam dominationem Tarquinii, non Superbi (is enim indignus Hymno celebrari) sed Prisci, qui bello strenuus Imperium Romanum devictis finitimis populis auxit; circo, ludis, fascibus, aliisque insignibus decoravit. Flor. lib. i. cap. 5. Tit. Liv. lib. i. cap. 35. *Tarquinium Priscum, virum cætera egregium, secuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem, ambitio est.* Quidam non absurdè intelligunt Junium Brutum, qui fasces Tarquiniis pulsis ereptos splendidè gestavit ac tenuit. Virg. Æn. vi. 817.

*Vis et Tarquinios reges, animamque superbam*
*Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?*

35. *Catonis nobile lethum.*] De eo Cæsar dixisse fertur; *Invideo morti tuæ, Cato: nam et tu gloriæ meæ invidisti.* Nimirum ille ad Uticam obsessus, Pompeianas partes aspiciens victas, propriâ manu se peremit, postquam bis legisset Platonis librum de Animâ, inquiunt; *ac*, ne *Tyrannum videret*, ut ait Cicero Offic. i. Vide Appian. Plut. Dion. etc. S. Aug. de Civ. lib. xix. cap. 3. mortem Catonis indignam laude asserit, ut qui Cæsarianæ de Pompeio victoriæ impatientiâ, violentas sibi manus intulerit.

37. *Regulum.*] Hujus egregia virtus postea fusè laudatur, lib. iii. Od. 5. Vide et Cic. i. et iii. de Offic. et in Pisonem, sic habet: *Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses resectis palpebris illigatum in machinâ vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus.*

*Scauros.*] Horum familia consulari dignitate illustris et clara virtus extitit in administrandâ Republicâ. Ex illis M. Scaurus à Q. Vario Hispano accusatus est, quòd Socios ad arma concitâsset. Ita se verò ille constantia plenus et gravitate defendisse fertur; Q. Varius Hispanus M. Scaurum Principem Senatûs arguit socios ad arma concitâsse; M. Scaurus Princeps Senatûs negat; testis nemo: Utri vos, Quirites, credere debetis? Quibus quidem auditis, absolutus est. Vide Val. Max. lib. iii. c. 7. n. 8. Plin. lib. xxxvi. c. 15. etc.

*Animæque magnæ Prodigum Paulum.*] L. Æmilium Paulum, qui nullum periculi genus pro Republicâ detrectavit; et si non habuisset Collegam Terentium Varronem, aut plus certaminis cum ipso suo Collegâ, quàm cum Annibale, (ut ait Q. Fabius Maximus apud Liv. l. xxii. c. 39.) non majori quidem animo, at certè majori felicitate, meliorique exitu ad Cannas pugnâsset. Verùm, ut est apud eundem Liv. eod. lib. c. 43. *Ad nobilitandas clade Rom. Cannas urgente fato profecti . . . . dum altercationibus magis, quàm consiliis tempus teritur,* miserè ibidem cæsi, pulsi, fugatique sunt; atque Paulus *unus insons* tam horrendæ cladis interiit, ut rectè testatus Cn. Lentulus, cit. mox lib. cap. 49.

38. *Superante Pœno.*] Annibal certè nusquam magis insigni de Romanis victoriâ exultare potuit; nam plus quadraginta Romanorum millia præter Socios, octoginta Senatores, aliique viri graves benè multi interciderunt. Vide cætera apud Livium loco cit. etc.

40. *Fabriciumque.*] Hic contra Pyrrhum regem missus, cùm nec ab ipso priùs, quartâ regni parte promissâ, solicitari potuisset; nec Pyrrhi medicum veneno regem tollere spondentem audire voluisset, imò perfidum illum catenis vinctum ad suum dominum remisisset; justam hanc ab rege mirabundo laudem pro-

Hunc, et incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit, et Camillum
Sæva paupertas, et avitus apto
Cum lare fundus.
Crescit occulto velut arbor ævo
Fama Marcelli. Micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Hunc, et Curium impexis crinibus bello idoneum *pa-* [54] *riter* et Camillum produxit inopia durior, et patrius agellus cum domo conveniente. Marcelli *porrò* nomen augescit sicut arbor secreto temporis *progressu.* [55] At cæteros inter splendet astrum Julii, ut Luna inter minores stellas.

### *ANNOTATIONES.*

meruit. *Ille est Fabricius; qui difficiliùs ab honestate quàm Sol à suo cursu averti posset.* Aurel. Victor. Alia Fabricii elogia hauri è Plutarcho; Cic. iii. de Offic. Gell. lib. i. c. 14. Vide et seq. Annot.

41. *Hunc, et incomptis Curium capillis,* &c.] Virtutem paupertate educatam, ac celebrem factam, in tribus summis viris cum Horatio venerare, lector; in Fabricio, in Curio, in Camillo. Hos enim vero *sæva paupertas,* id est, magna frugalitas, tenuis admodum res familiaris; *fundulus,* seu pauca agri jugera sibi ab *avis* relicta, *cum lare apto,* id est, pariter modico, *bello utiles* fecit. Nimirum victu aspero indurati ad laborem, morum autem integritate ad virtutem omnem formati, egregiam Reipublicæ difficillimis temporibus operam navaverunt; non tam suæ quàm publicæ utilitati studentes; unde et summam laudem consecuti sunt.

*Hunc.*] Nempe C. Fabricium Luscinum, ter Consulem; de quo ante; et Valer. Maxim. lib. iv. cap. 3. *Is honoribus et auctoritate omni cive temporibus suis major; censu verò par unicuique pauperrimo; decem æris et quinque pondo argenti, servosque totidem sibi missos à Samnitibus, quos universos in clientelâ habebat, in Samnium remisit; continentiæ suæ beneficio sine pecuniâ prædives; sine usu familiæ abundè comitatus; quia locupletem illum faciebat non multa possidere; sed modica desiderare. Ergo domus ejus ut ære et mancipiis vacua; ita gloriâ ex his contemptis partâ referta fuit,* &c. Vide et ejusdem Valer. lib. ii. cap. 9.

*Curium.*] *Curius Dentatus, exactissima norma Romanæ frugalitatis, idemque fortitudinis perfectissimum specimen, Samnitium legatis agresti se scamnio assidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem (quales epulas apparatus indicio est) spectandum præbuit. Ille eorum divitias contempsit; at paupertatem ejus Samnites mirati sunt.* Offerentibus aurum respondit; *Malle se locupletibus imperare, quàm ipsum fieri locupletem; et Curium nec acie vinci nec pecuniâ corrumpi posse,* &c. quæ lege apud Valer. Maxim. lib. iv. cap. 3. Vide et Aurelium Victorem de Viris illustribus; Cic. de Senectute, etc.

*Incomptis Curium capillis.*] Legunt quidam cum Quintiliano lib. ix. c. 3. *intonsis capillis;* scilicet priscis temporibus nondum erant Romæ tonsores; et cultum negligebant maximè bellatores viri. Hoc quidem perinde significatur per vocem *incomptis;* sed non illud, quod sanè ab Horatio spectari oportuit; sic Ovid. Fast. ii.

*Hos apud intonsos nomen habebat avos.*

Et Fast. iv. 665. de Numa;

*Bis caput intonsum fontanâ spargitur undâ.*

Codices tamen ferè omnes habent; *incomptis Curium capillis;* unde ab eâ lectione temere discedendum non fuit.

42. *Camillum.*] M. Furius Camillus quinquies Dictator fuit; de Gallis bis triumphavit, Romamque jam ab his captam strenuè pugnando vindicavit. Ad annos octoginta Reipublicæ semper utilis vixit; hinc pater patriæ, alter Romulus, ac urbis conditor meritus appellari. Vide Liv. lib. v. etc.

45. *Crescit occulto velut arbor ævo Fama Marcelli.*] Sicut arbor sensim ac nemine advertente crescit, *occulto ævo,* labente clam tempore, progressu mensium et annorum, ita Marcelli fama indies augetur ac celebrior evadit. Erasmus hunc locum sic illustrat; *Solent præcoquia subitò flaccescere; sed quod paulatim accrescit, durabile est. Unde Horatius Marcelli famam velut cum rore arborem surgentem celebrat.*

46. *Marcelli.*] Quis ille, non planè constat. Alii volunt M. Marcellum Octaviæ Augusti sororis filium, cui in Imperii successorem adoptato, suam illi filiam desponderat Juliam. De eo Virgil. Æneid. vi. v. 861. et seq. et Seneca ad Marciam c. 2. Verùm cùm is admodùm juvenis, solâ indole præclarâ nobilitatus obierit; quo pacto ejus fama crescere indies ab Horatio dicitur? Itaque malim ego cum aliis intelligere M. Claudium Marcellum, quinquies Consulem, qui Gallos Germanosque debellavit ipsumque Annibalem invictum antea vinci posse docuit: atque ab eo demum circumventus ac cæsus, etiam coli et observari meruit post mortem; nam et honorificè cremandum Annibal curavit, ejusque cineres urnâ argenteâ inclusos et coronâ aureâ decoratos ad ejus filium misit. Plutarch. Tit. Liv. l. xxiii. et seq. Virg. Æn. vi. 855.

*Micat inter omnes Julium sidus.*] Sueton. Jul. cap. 88. ita scribit; *In Deorum numerum relatus est, non ore modò decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primò consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cœlum recepti: et hâc de causâ simulachro ejus in vertice additur stella.* Idem refertur in Epistolis Augusti. Virgil. Eclog. ix. 47.

*Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.*

Vide et Plutarch. Dion. lib. xlv. Senec. Quæst.

O fili Saturni, *Jupiter*, humani generis auctor et conservator, commissa tibi *est à* fatis summi Cæsaris tutela; *ergo* tu regna *primus;* Cæsar *autem sit à te* secundus. Sive is Parthos Italiæ bellum inferentes legitimà victorià fractos subegerit; sive Seras Indosque in orientali plagà domuerit: Te *quidem* inferior justè gubernabit *ille hunc* orbem amplum, tu *verò* tremendo curru Cœlum concuties; tu infesta in contaminatos lucos tonitura vibrabis.

Gentis humanæ Pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæsaris fatis data: tu secundo
Cæsare regnes.
Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos Orientis oris
Seras et Indos:
Te minor latum reget æquus orbem; 56]
Tu gravi curru quaties Olympum;
Tu parùm castis inimica mittes
Fulmina lucis.

## *ANNOTATIONES.*

Natural. lib. vii. cap. 17. Plin. lib. ii. cap. 35. ubi Augusti ipsius de crinito illo sidere testimonium refert. Porro cometes ille Christi Servatoris nostri natalem prænunciasse multò meliùs creditur.

49. *Gentis humanæ pater*, &c.] Præclarè ad Augustum, quò totus tendebat, laudandum venit tandem, per Apostrophen ad Jovem, cui divisum cum ipso imperium asserit.

50. *Tibi cura magni Cæsaris fatis data.*] Duo nempe veteribus credita; primum Reges, Imperatores, Principes in tutelà esse Jovis; alterum, fato sic omnia decerni, gubernari, subesse, ut ipsi Dii fati legibus tenerentur.

51. *Tu secundo Cæsare regnes.*] Tu quidem ita supremum rerum omnium dominium habe, O Jupiter! ut Augustus sit a te secundus.

53. *Ille seu Parthos*, &c.] Sueton. August. c. 21. *Parthi quoque et Armeniam vindicanti facilè cesserunt; et signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt; denique pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum comprobaverunt.* Vide et infra Od. 19. v. 12. Annot. Quoniam verò Parthos antea victoriis feroces, Romanisque etiam terribiles, jam eò deduxerat Augusti fama, ut ultro virtuti Romanæ observantiam deferrent, hinc bene ominatur Horatius, justo eos triumpho aliquando profligandos.

55. *Sive subjectos orientis oris Seras et Indos.*] Sive ille remotissimas nationes subegerit; vel *Seras*, vel *Indos*, de quibus, teste Diodoro Siculo, solus triumphavit Bacchus.

56. *Seras.*] Seres interioris Æthiopiæ sunt populi; sunt etiam ex Orosio citerioris Indiæ; sunt et alii ad ortum extremi ultra Sinas, quorum regio Serica, nunc *Catay*. Metropolis autem Sera, serico opere celebris. De eis Strabo, Ptolem. Ferrar. &c. Plin. lib. vi. c. 17. *Primi sunt hominum qui noscuntur Seres lanificio silvarum nobiles, perfusam aquâ depectentes frondium canitiem.* Ammian. Marcellin. *Seres*, inquit, *armorum expertes . . . . nulli finitimorum molesti . . . Cœli apud eos jucunda salubrisque temperies, aëris facies munda, ventorum commodissimus flatus, et abundè sylvæ sublucidæ; à quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris, velut quædam vellera mollientes, ex lanugine et liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina conficiunt sericum ad usum antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ullâ discretione proficiens. Ipsi præter cæteros frugalissimi, pacatioris vitæ cultores*, &c.

*Indos.*] Horum regio India Asiæ est ad ortum amplissima ab Indo fluvio dicta; Gange fluvio item rigatur, et scinditur media; ab Ortu Sinas habet, à Septentrione Tartariam, ab Occasu Persiam, ab Austro Oceanum Indicum. Parte Septentrionali, inter Gangem et Indum fluvios continetur hodie Imperium Magni Mogolis, in quo numerantur provinciæ triginta septem satis amplæ.

57. *Te minor latum reget æquus orbem;* &c.] Sensus est: Augustus autem, ô Jupiter, sic orbem hunc inferiorem, ita volentibus fatis, reget, ut se gerat semper minorem te, sicut decet et æquum est. Et quanquam laudibus omnium jam efferatur; *Et virtutis moderationisque famâ Indos etiam ac Scythas, auditu modò cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam;* (ex Sueton. Octav. cap. 21.) quanquam Parthos etiam nominis sui splendore similiter perculit, eorumque ferociam sine armis fregit: attamen ille seu novis indies triumphis augeatur, seu tot populos sibi subjectos cernat, nunquam tamen animos ultra quàm fas est superbos tollet.

*Latum.*] Virgil. Æneid. i. 278.

*His ego nec metas rerum, nec tempora pono.*

Legunt alii *lætum* nimirum ob *æquitatem* Augusti, qui jus summâ lenitate pariter ac diligentià dixisse scribitur à Suetonio.

58. *Tu gravi curru quaties Olympum.*] Tu in Cœlo regnabis, indeque tonitru in hæc infima, cùm fueris ad justam provocatus iram, vibrabis. Nempe vulgus opinabatur è *curru* Jovis *cœlum quatiente* formari tonitrua, et *mitti fulmina.*

59. *Tu parùm castis*, &c.] Quoniam luci Diis sacri habebantur, hinc si aliquo scelere ac flagitio in iis perpetrato contaminati essent, Jovis excitari credebant furorem, et sacrilegium vindicari, misso fulmine. Unde et satagebant expiare locum, et cæsis hostiis Numinis iram placare.

## ODE XIII. AD LYDIAM.

*Zelotypum se pingit Horatius, ac rivalem suum vellicat.*

CUM tu, Lydia, Telephi
  Cervicem roseam, et cerea Telephi
Laudas brachia, væ, meum
  Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
  Certâ sede manet: humor et in genas
Furtim labitur, arguens
  Quàm lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
  Turpârunt humeros immodicæ mero
Rixæ; sive puer furens
  Impressit memorem dente labris notam.

[57] O Lydia, quando tu collaudas collum rubicundulum Telephi, et molles lacertos Telephi, væ, meum hepar turgescit acri cholerâ inflammatum. Tum neque animus mihi, neque co- [58] lor statu firmo manet: lachrymæ clam decidunt in malas, patefacientes quantum intus absumar flammis secretis. Effervesco, sive jurgia ex vino immoderata deformârunt albas tibi scapulas: sive juvenis insaniens memorem cicatricem labellis tuis dente incussit.

### ANNOTATIONES.

Ode est dicolos distrophos, ut tertia supra, *Sic te Diva*, &c.

1. *Cùm tu, Lydia, Telephi*, &c.] Non caret arte repetitio vocis *Telephi.* Nam et qui amant, nunquam satis id loquuntur quod amant; et zelotypo illud idem est intolerabile. Lydia cervicem roseam Telephi, iterumque cerea brachia Telephi laudare gaudet: at Horatio id ciet bilem, doletque quòd rivalem suum in ore frequentiùs habeat. Unde, cùm presentem convellere amorem nequeat, de futurâ ejus immutatione se consolatur.

2. *Cervicem roseam.*] Pulchram instar rosæ, et fragrantem; vel rosei coloris. Scaliger hîc Horatium graviter, reprehendit, et *lacteam* dici oportuisse contendit, non *roseam.* Verùm quidni adolescens amore fervidus roseâ cervice et rubicundulâ celebretur? Virg. Æn. i. 402.

——*Roseâ cervice refulsit.*

*Cerea brachia.*] Mollia, tenera, fortasse etiam candida, politula, nitida, puta, pura, formosa, instar imaginum cerearum, quæ sine ossibus, nervis, pelle, pilis. Vide Non. Marcel. in voce *putus.*

3. *Væ.*] Interjectio dolorem indicans atque indignationem. Sunt qui legant, *næ*, *ναὶ*, id est, *certè, herclè.*

4. *Bile tumet jecur.*] Intumescit fellis receptaculum jecori annexum. In felle ira, in jecore amor ac libido, in splene risus, in corde sapientia, apud priores resident. At Horatius modò libidinem in jecore statuit, ut lib. iv. Od. 1. v. 12.

*Si torrere jecur quæris idoneum.*

Aliàs iracundiam, ut hîc: pariter et Juvenalis Sat. i. v. 45.

*Quid referam quantâ siccum jecur ardeat irâ?*

Secuti videntur Archilochum Χολην ουκ εχεις εφ' ηπατος· *Bilem non habes in hepate.* Apud Athen. lib. iii. cap. 24.

5. *Tunc nec mens mihi, nec color*, &c.] Variis se perturbationibus agitari indicat, pudore, timore, irâ. Opportunè Macrob. lib. vii cap. 11. *Natura, cùm quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo commoto atque diffuso, cutis tingitur, indeque nascitur rubor . . . gaudium extrinsecùs contingit. Ad hoc animoso natura occursu festinat, quàm sanguis comitando, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem; et inde similis color nascitur. Contra qui metuunt, pollescunt. Natura enim, cùm quid de extrinsecùs contingentibus metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoque, cùm timemus, latebras quærimus. Sic natura tota descendens, ut lateat, trahit secum sanguinem. Hoc verò demerso, humor dilutior cuti remanet, et inde pallescit*, &c.

7. *Furtim labitur.*] Invito mihi excidunt lachrymæ propter vim indignationis et zelotypiæ. Hanc describit Tullius, Tuscul. iv. *Ægritudinem ex eo quod alter potiatur eo, quod ipse concupierit.*

8. *Macerer.*] Porphyrio legit, *Concremer.*

9. *Uror, seu tibi candidos*, &c.] Dolore gravi afficior, cùm video te mihi adamatam vexari crudelitèr, atque ictibus laniari ab juvene temulento et post epotum vinum petulco, sine modo lascivienti, rusticè jurganti, imò durè ac barbarè te molliculam tractanti. Horatius nempe ut Lydiam demereatur, suum ei tenerum exponit amorem, qui ejus cruciatus persentiat, illumque opponit sævæ rivalis libidini, quæ, ut se expleat, amicæ haud parcit: sicque Telephum in invidiam adducere conatur. Hinc et malignè interpretatur comessationes illas, necnon morsiunculas amatorias; ac velut diras plagas trucesque ac belluinos morsus traducit, ut Lydiam à Telepho quâcumque ratione abstrahat.

11. *Sive puer furens*, &c.] Sive Telephus effrœnatâ et impotenti abreptus libidine, ac propè furiosus momorderit labia tua, ad relinquendam qualemcunque sui memoriam, in crudeli etiam cicatrice. Cic. vii. in Verrem, *Metuendum . . . . ne excitetur Verres, ne*

Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbarè
Lædentem oscula, quæ Venus
Quintâ parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et ampliùs [59]
Quos irrupta tenet copula; nec malis
Divulsus querimoniis,
Supremâ citiùs solvet amor die.

O si mihi sat auscultes, ne expecta constantem *eum fore, qui* immaniter vulnerat basia suavissima, quibus indulsit Venus quintum suæ dulcedinis gradum. O ter et plus beati quos, nectit stabilis conjunctio, nec amor improbis querelis divisus separabit ante diem ultimam.

## ODE XIV.

*Non esse redintegrandum civile bellum.*

O NAVIS, referent in mare te novi
Fluctus? O quid agis? fortiter occupa [60]
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,

O navis, novi fluctus in mare te reducent? O quid facis? Firmiter portum tene. Annon cernis, quòd latus *tuum est* remis destitutum,

*ANNOTATIONES.*

*denudetur à pectore, ne populus Romanus aspiciat cicatrices ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequitiæ.*

13. *Non, Speres perpetuum.*] Si mihi credis, Lydia, ne perpetuum tui amatorem spera illum fore, qui sic abutitur amore tuo, ut osculando vulnera infligat, œstro velut percitus. Nam, ut aiunt, *Omne violentum non est durabile.*

16. *Quintâ parte sui nectaris.*] Missâ plurium interpretatione in putidis et obscœnis plus æquo sagacium, ego cum paucis sentio, et *oscula quæ Venus quintâ parte sui nectaris imbuit*, intelligo valdè fragrantia, nectaris instar suavia. Eo ferè modo apud Athen. lib. ii. cap. 2. sub finem, Ibycus, ut significet mel esse dulcissimum, ait, mel nonam esse partem ambrosiæ: id est, habere nonam partem suavitatis quæ est in ambrosiâ.

17. *Felices ter*, &c.] Sic denique tentat Horatius expugnare Lydiæ amorem, dicens longè feliciorem eam fore, si se Horatium constanter amaturum præferet Telepho nunc ardenter quidem, sed ad tempus duntaxat amanti.

18. *Malis Divulsus querimoniis.*] Bonæ sunt in amore querimoniæ, ob absentiam, ob desiderium: malæ verò ob inconstantiam, mutationem, ac fidem fractam.

20. *Supremâ citiùs solvet*, &c.] Non antè desinam te amare, Lydia, si me ames, quàm desidero vivere, inquit Horatius: imò, ut ait ipse in personâ Lydiæ, Ode 9. lib. iii.

*Tecum vivere amem, tecum obeam libens.*

Ode XIV.—Metrum est idem quod supra Od. 5.

Non pauca ex Alcæo imitatus est Horatius in hâc Ode, quam ferè omnes allegoricam agnoscunt totam, ipseque Quintilian. lib. viii. c. 6. In eâ certè plurima dicuntur figuris ac tropis involuta, quæ apertè nequaquam dici fas fuisset: vel rempublicam, vel Brutum, vel Sextum Pompeium alloquitur dehortaturque à reparandis civilibus tumultibus, quibus velut novis procellis non nisi ingenti suo malo Respublica concutienda sit.

Porro sic interpretari singula nobis licet. *Navis*, est Respublica Romana: *mare*, civile bellum: *fluctus*, discordiæ ac tumultus; *portus*, pax: *nudum remigio latus*, Cassius cum sinistro cornu, cui præerat, militibus cæsis ac fugatis, fractus: *malus saucius Africo*, Magnus Pompeius a Ptolemæo Ægypti rege, nefariè obtruncatus: *antennæ gementes*, Senatores aliique Principes Pompeii fatum dolentes: *carina sine funibus*, ærarium sine pecuniâ, quæ nervus belli est; *lintea non integra*, vexilla et legiones dissipatæ: *æquora Cycladas nitentes interfusa*, quæ caveri atque evitari debeant; quorundam potentium occulta ambitio invidiaque alienæ gloriæ: Quippe hi sæpe specioso publicæ utilitatis prætextu, rebus suis student; atque ut militaria imperia, dignitates ac magistratus captent, pacem impediunt, turbas fovent, populis illudunt, perniciem civium moliuntur.

1. *Navis.*] Bruti pars intelligi potest, sicut Pompeianæ partes navi designantur apud Cic. lib. ii. Epist. 5. et lib. xii. Epist. 25.

*Novi Fluctus?*] Primum civile bellum exarsit Cæsarem inter et Magnum Pompeium; alterum inter Augustum Antoniumque, et Cæsaris percussores Cassium et Brutum; tertium inter Sextum Pompeium, Magni filium, et Augustum; de quibus vide Appian. lib. iv. Plutarch, &c.

2. *O quid agis?*] Nempè Antonio hoste Patriæ judicato, literisque per senatum datis ad Julii Cæsaris interfectores de recuperandâ libertate, quid aliud quàm incenditur grave bellum, ac Romanum pessundatur imperium?

*Fortiter occupa Portum.*] Una salutis ratio est: compone pacem cum Octav. Augusto, cui nisi summam defers rerum, nunquam sane conquiesces. Conjecturam audaciorum quorundam retundere videtur iste locus. Nec est

Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
Æquor? non tibi sunt integra lintea;
Non Dii, quos iterum pressa voces malo;
Quamvis Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
Jactes et genus, et nomen inutile.
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
Nuper sollicitum quæ mihi tædium,

5 et malus Austro præcipiti labefactus, atque antennæ strideant, et vix carina sine rudentibus valeat sustinere mare violentius? Non adsunt tibi vela salva; neque Numina, quæ invoces rursus
[61] ærumnis obruta; licèt
11 Ponti *sis* pinus orta è silvâ celebri, atque originem ostentes, vanamque famam. Nauta meticulosus haud confidit pictæ puppi. Tibi
15 prospice, nisi ventis *in* jocum sis destinata. *Tu* quæ mihi nuper molestum *creabas* tædium,

*ANNOTATIONES.*

quod aut Muretus Quintiliano dormitationem ita objiciat, aut Faber Critic. Epist. 54. alterque ei adstipulatus sibi plaudant et acclamant velut invento Api, exultantes, εὑρήκαμεν· συγχαίρωμεν. Enim verò si, quod volunt illi, citra metaphorum aut allegoriam scribit ad eam navim, quâ sui amici iratum Augustum metuentem fugere properabant, sique hâc Ode secundam ei navigationem apprecetur, non secus ac navi Athenas Virgilium transvehenti, Od. 3. quo sensu diceret hic; *fortiter occupa portum?* Imò verò debuisset inclamare ad immorantes, *Solvite protinus;* ad navim autem; *Portum hunc citò desere non tutum; statione malè fidâ statim cede, in quâ periculosius quàm in alto mari versabere.*

5. *Africo.*] Vento Meridionali, de quo Virg. Æneid. i. 85.

———*Creberque procellis*
*Africus.*

6. *Antennæque gemant?*] Fracto navis malo, dependentes ex eo antennæ concidant necesse est; sic et Senatores ac Proceres, qui adhæserant Pompeio, eo quidem sublato gemunt ac dilabuntur. Hi certè alii in aliis diffluxere provincias ex Appiano cit. loc. *Antennæ*, trabs in summo navis malo transversa, cui velum alligatur.

8. *Imperiosius Æquor?*] Virtutem ac fortunam Augusti manifestè prævalentes.

10. *Non Dii, quos iterum pressa voces.*] Cùm enim fatis destinatum Augusto videatur orbis Imperium, tibi contra fata pugnanti non aderunt aut favebunt Dii. Adde quòd *frustra Neptunum invocat, qui secundum patitur naufragium.*

*Dii.*] Castor et Pollux, Apollo, Minerva, aut quilibet alius, solebat esse et vocari tutela et insigne navis; et sacrarium in puppi collocabatur, vel in prorâ. Act. Apost. cap. 28. scribitur navigare Paulus Alexandrinâ quâdam navi, cujus insigne Dioscuri. Pers. Sat. vi. 29.

*Jacet ipse in littore, et una*
*Ingentes de puppe Dii.*

Quidam sic interpretantur locum hunc: *Tibi non sunt Dii, quos iterum pressa voces malo;* jam Pompeius occidit, Cassius periit, divini illi libertatis vindices; quid tentes ultra?

11. *Quamvis Pontica pinus,* &c.] Sicut adversùs tempestatem sævam parùm valet nobilitas arborum è quibus compacta est navis, minimè quoque picta et ornata puppis; sic à naufragii periculo nequaquam eximit Rempublicam contentionibus laceram, aut ipsius fama quantumlibet celebris, aut Ducis exercitûs generositas. Hæc enim quid juvant? præsertim si desint præsidia sat firma; ærarium locuples, etc.

12. *Silvæ filia nobilis.*] In Ponti regione multiplex erat silva, egregiæque arbores fabricandis navibus idoneæ.

14. *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.*] Ne splendori tui nominis fide, O Respublica Romana, vel origini præclaræ; neque tu, Brute, aut ingenitæ nobilitati, aut propriæ existimationi. Sunt enim hæc vana præsidia ac firmamenta.

*Timidus navita.*] Ne cum Scaligero putes legendum, *tumidus.* Est enim *timidus* epitheton nautis semper conveniens, et hic maximè. Sic enim significatur nauta prudenter metuens omnia ab infido mari, ab instabilibus ventis, à repentinis tempestatibus, cùm præsertim vehitur navi jam debilitatâ.

15. *Nisi ventis Debes ludibrium.*] A bello desine, nisi vis fortunæ jocantis, aut Martis communis, aut etiam fatorum ludibrium esse.

17. *Nuper sollicitum quæ mihi tædium,* &c.] Militaverat Horatius sub Cassio et Bruto; postea tamen Augusto victori conciliatus, veniam obtinuerat; hæc autem scripsisse fertur post Cassium cæsum, et antequam Brutus adversùs Augustum belli aleam experiretur. Ait ergo; O publica salus, quæ tædium mihi tunc præbuisti ob diuturnitatem discordiarum ac militiæ labores; nunc autem solicitudinem et curam præstas ob novos tumultus; cur evidens periculum, talesque angustias sponte adis? Vel ad Brutum loquitur. O Brute, qui sollicitum me habuisti de eventu belli, sub tuis signis merentem; nunc autem tui ac libertatis, quam vindicas, desiderio crucias, cùm præcisam salutis tuæ spem animo jam concipiam; si mihi credis, ne Augusti partes fortiores lacesse, pone arma, neve tam periculosæ plenos aleæ labores incassùm subi;

Nunc desiderium, curaque non levis, [62]
Interfusa nitentes
Vites æquora Cycladas.

jam verò desiderium ac sollicitudinem haud modicam, fuge maria Cycladas micantes interfluentia.

## ODE XV.

### *Vaticinium de Trojæ excidio.*

PASTOR cùm traheret per freta navibus
Idæis Helenam perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio [65]
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata. Malâ ducis avi domum,
Quam multo repetet Græcia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moves funera Dardanæ

Cùm pastor fallax per maria abduceret Helenam hospitam navibus Trojanis, injucundâ tranquillitate ventos veloces oppressit Nereus, ut dira præcineret fata, *sic.* Infaustis auspiciis domum ducis *eam,* quam numeroso exercitu reposcet Græcia, conspirans tuas dissolvere nuptias, atque antiquum Priami regnum. Eheu, quantus equis, quantus viris sudor instat! Quantas cædes Trojanæ

### *ANNOTATIONES.*

imo conciliandæ pacis consilia et rationes ini. Vide lib. ii. Ode 7. et Epist. 2. lib. ii.

20. *Cycladas.*] Insulæ sunt circiter quinquaginta, in Ægæo mari in cycli propè formam dispositæ: quæ quidem ob frequentes scopulos, et maris angustias adiri, aut circumnavigari vix citra periculum possunt.

Ode XV.—Metrum idem quod supra, Ode 6.

1. *Pastor cùm traheret,* &c.] Sicut apud Bacchylidem Cassandra Paridi Trojam ingredienti, ita hic eidem iter agenti, Helenamque belli facem ducenti, Nereus vaticinatur quanta ferat mala, adeòque Trojæ ruinam. Antonium Cleopatræ amoribus irretitum exemplo Paridis admoneri ab Horatio non nemo opinatur. Cæterùm cuncta ferè ex Homero deprompta. Sensus est: Cùm Paris Helenam raperet Hospitis Menelai uxorem, atque è Spartâ Trojam navigaret, Nereus Deus marinus ventos cohibuit, dum perfido illi raptori caneret impendentem cladem, ob violatum jus et incestas nuptias. Vide Herodot. lib. ii. Eustath. in vi. Iliad.

*Pastor.*] Paris, alio nomine dictus Alexander, expositus in Idâ monte, educatusque à pastore, et ipse aliquando pastor, quanquam erat filius Priami Trojanorum regis et Hecubæ, quæ prægnans facem se ardentem parere somniavit; quo territa et conjectorum impulsa responso exponendum curavit filium.

*Traheret.*] Per varias regiones, diversaque maria, tandemque in patriam suam Trojam pertraheret.

*Navibus Idæis.*] Fabricatis in Idâ Troadis monte.

2. *Helenam perfidus hospitam.*] Paris hospitio receptus apud Menelaum, eo absente, in adulterium pellexit abduxitque Helenam ejus uxorem; adjuvante nimirum Venere, quæ formosissimam Paridi sponderat fœminam, in præmium judicii, quo Junoni et Palladi prælata ab eo fuerat.

3. *Ingrato celeres,* &c.] Quoniam ventorum natura est erumpere et vagari: hinc nihil injucundius ipsis est quam frœnari, et in otio contineri. Est qui referat ad Paridem, celeritèr avehere prædam suam cupientem: cui proinde valdè ingrata fuerit ea mora. Sed cùm per multas ac diversas regiones Paris Helenam circumduxisse legatur, antequam in Troadem perveheret, non videtur eam posse interpretationem stare.

4. *Ut caneret fera Nereus fata.*] Dum excidium patriæ ac paterni regni prænunciaret flagitioso Paridi, ventos compressit Nereus, silentiumque imposuit. Quidam contentiosè legunt *Proteus,* eò quòd apud Homerum ille de Trojanis rebus vaticinaretur: Nereo autem vix id muneris tribuatur. Verùm poëtæ quid non licet? Deinde naviganti quis melius vaticinans inducatur quàm marinus Deus? Adde quod Apollonii Rhodii Interpres in iv. Argonautic. ex Pherecydis sententiâ scribit Nereum coactum respondere velut Oraculum. Apollodorus, l. ii. de Nymphis Jovis ac Thetidis filiabus, vatem facit Nereum: et Hesiodus in Theogon. veridicum eum appellat. Maneat ergo Nerei Prosopopœia, et rectè posita censeatur.

5. *Malâ ducis avi domum.*] Ex Augurum observatione tracta dictio; id est, malo omine, infelici augurio Helenam ducis, O Pari, tibique assumis, rapis enim uxorem alienam.

6. *Multo milite.*] Homer. naves Græcorum numerat 1146.

7. *Conjurata.*] In portu Aulidis Græciæ Principes universi jurejurando se adstrinxerunt non discessuros à bello, donec Helena restitueretur, illataque Græcis injuria vindicaretur, eversâ Trojâ.

9. *Quantus equis, quantus,* &c.] Quanta discrimina, quantæ strages ac labores virorum et equorum in decennali bello!

10. *Dardanæ Genti.*] Dardanus Jovis ex

Genti! Jam galeam Pallas, et ægida,
Currusque, et rabiem parat.
Nequicquam Veneris præsidio ferox,
Pectes cæsariem; grataque fœminis
Imbelli citharâ carmina divides:
Nequicquam thalamó graves
Hastas, et calami spicula Gnossii
Vitabis, strepitumque, et celerem sequi
Ajacem. Tamen, heu, serus adulteros
Crines pulvere collines.
Non Laërtiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Nestora respicis?

nationi paras! Jam Pallas [64] aptat cassidem et clypeum, et currus, et furorem. Frustra superbus ob Veneris favorem pectes comam; et lyrâ molli jucundas mulieribus cantilenas distribues: frustra fugies lanceas *nuptiali* thoro molestas, et acumen telorum Cretensium, sonitumque, et acrem in [65] sequendo Ajacem. Attamen, heu, tardè mœchos capillos pulvere consperges. Nonne vides filium Laërtis, nonne Pylium Nestorem populo tuo fatales?

## *ANNOTATIONES.*

Electrâ filius in Asiam veniens condidit eam gentem, quæ à Troë postea Trojana dicta est. Ab eo ortus Priamus. Virgil. Æneid. viii. 134.

*Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor*, &c.

11. *Jam galeam Pallas, et ægida.*] Pallas et Juno pro Græcis pugnabant, nempè tum quòd manebat altâ mente repostum judicium Paridis, spretæque injuria formæ; tum quia virgo Pallas flagitioso Paridi infensa erat. Porrò bellicosæ Palladi sueta aptantur hìc arma. Ovid. Met. vi. 79.

*Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.* Virgil. Æneid. viii. 435.

*Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma.* Quem in locum Servius ita scribit: *Ægis pectoris est munimentum, habens in medio Gorgonis caput. Quod si in pectore Numinis fuerit, ægis vocatur: si in hominis pectore, ut in antiquis Imperatorum statuis videmus, lorica dicitur.*

12. *Currusque, et rabiem.*] Bigas et quadrigas bellicas Pallas invenisse fertur: et apud Hom. è curru, non ex equo pugnari scribitur. *Rabiem*, iram, indignationem, furorem, et impetum animi, quæ quidem vix absunt à quocunque bello.

13. *Nequicquam Veneris præsidio ferox*, &c.] Tunc parùm juvabit te præsidium Veneris minimè bellicosæ, multo minus decebit illa tua venustas et cultus corporis: quæ apud mulieres quidem valent, non ita verò adversùs hostem. Vide supra Od. 12. v. 41. Apud Homer. iii. Iliad. idem Paris sic admonetur, objurgaturque: *Inutilis erit tibi cithara, ac munera Veneris, et coma, et species, quando humi in pulvere jacebis mixtus.*

15. *Citharâ carmina divides.*] Modulaberis distinctè, concinnè, ex arte, modò hos, modò istos carpendo nervos: non malè sic; melius tamen, modò lyrâ, modò voce alternatim canendo: at optimè alii interpretantur, mulierosum Paridem modò huic, modò illi fœminæ gratificari, ac suam cuique cantilenam dispertire. Sic infra Od. 36. v. 6. *dividere oscula*, est singulis dare oscula.

*Imbelli citharâ.*] Hâc quidem valebat Paris, sed quàm bellicoso viro parùm conveniret, ostendit Alexander ille Magnus, cùm Paridis sprevit citharam, Achillis optavit. Illâ videlicet amores ac nugæ, hâc heroum laudes celebrantur. Plutarch.

16. *Nequicquam thalamo graves Hastas*, &c.] Licet illicito amori ac nuptialibus jocis vaces, ac tandem ad arma concurrendum erit, et seras licet pœnas exsolves, cùm humi prostratus in pulvere volutaberis, traherisque à victore hoste crinibus illis, adulterii illecebris.

17. *Gnossii.*] Gnossius urbs Cretæ, cujus populus sagittas emittendi arte pollebant. Adde quod ex Plinio, abundat Creta cannis gravioribus ad faciendas sagittas aptissimis. Porrò inter proceres Græcos erat Idomeneus Cretensium dux, Meriones comes.

18. *Celerem sequi Ajacem.*] Pedum celeritate Ajax clarus, ut eum insequentem evaderet nemo. Verum Oileiusne, an Telamonius? Hic certè, si Dareti Phrygio fides, Paridem occidit.

19. *Serus adulteros Crines pulvere collines.*] Quamvis effugias aliquandiu, non tamen poteris semper declinare pugnam et congressum, in quo cùm vel prostratus vel occisus fueris, pulvere tandem fœdabuntur crines illi tui tanto studio calamistrati, et unguentis delibuti, quibus Helena in amorem, et hinc in adulterii facinus à te pertracta est. Vel simpliciter, crines illos tuos oportebit tandem bellico pulvere aspergi et illini, quos unguentis duntaxat anteà illinere satagebas. Sunt enim qui affirment Paridem Ajacemque Oileium concertantes mutuis occubuisse vulneribus; alii volunt Paridem, postquam Achillem interemisset, à Pyrrho, alii autem, à Philoctete interfectum.

21. *Laërtiaden.*] Ulyssem filium Laërtis, Ithacæ et Dulichii insularum regem, prudentiâ solertiâque super æthera notum. *Exitium tuæ gentis:* nempe quia detexit ipse atque ad Trojanum bellum adduxit Achillem, absque quo ex fatis capi Troja non potuisset.

22. *Pylium Nestora.*] Hic sapientiâ, et vitæ diuturnitate inclytus, apud Pylum Peloponnesi oppidum educatus, jam senior cum aliis Græciæ proceribus convenit ad expeditionem Trojanam. De eo fertur Agamemnon dixisse, brevi expugnandum Ilium, si decem Nestores adessent.

Te Salaminius Teucer, te Sthenelus belli guarus, ac si oportet equos regere, ductor haud segnis, intrepidi persequuntur. Senties etiam Merionem. En ardet incurrere in te impavidus Tydei filius genitore fortior. Hunc tu, velut cervus aspectum in adversà vallis regione lupum, herbarum oblitus, fugies effeminatus, graviter anhelans: quod *quidem* tuæ nequaquam promisisti. Indignata classis Achillis Trojæ Trojanisque fœminis, *fatale* tempus differet: *at* post aliquot annos ignis Græcorum Trojanas ædes incendet.

Urgent impavidi te Salaminius
Teucerque, et Sthenelus sciens
   Pugnæ, sive opus est imperitare equis,
Non auriga piger. Merionem quoque
   Nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre :
   Quem tu, cervus uti vallis in alterâ
Visum parte lupum, graminis immemor,
   Sublimi fugies mollis anhelitu, [66]
Non hoc pollicitus tuæ.
   Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum classis Achillei.
   Post certas hyemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

*ANNOTATIONES.*

23. *Salaminius Teucer.*] Ajacis ille frater. Vide suprà, Od. 7. v. 27. et seq.

24. *Sthenelus.*] Vir pugnacissimus, comes Diomedis, unus eorum qui equo se Trojano abdiderunt.

26. *Merionem quoque Nosces.*] Tuo quidem malo cognosces et experiere virtutem, iram, acresque animos Merionis. Hic patruelis erat Idomenei Cretensium ducis. De eo supra, Od. 6. v. 15.

28. *Tydides melior patre.*] Supra Od. 6. v. 16. *Tydiden superis parem* vocat Horatius, sanè qui Iliad. v. dicitur Martem ac Venerem in prœlio vulneràsse. Unde ibid. Homerus ejus ferociam comparat flumini omnia subvertenti, ac leoni vulnerato. Non mirum ergo, si hic Tydeo patre, quanquam bono et forti, melior tamen ac fortior Diomedes nuncupetur.

31. *Sublimi fugies mollis anhelitu.*] Ferocem illum Diomedem patre meliorem ac superis parem fugies, tam graviter anhelans, præ metu et pavore, quàm cervus lupum aspiciens. Mecum verò, lector, mirare, quò ducat carpendi cacoëthes. En Scaliger, *Ex toto Galeno,* inquit, *non intelligo quid sit sublimis anhelitus.* Verùm enim sine Medicæ scientiæ aut Medicorum ope, benè intelligitur, copiosè, et ex alto pectore anhelare cervum, vel potiùs, elato, et sublimi, ut fit, capite fugientem, ore quoque sublimem anhelitum ac spiritum efflare.

32. *Non hoc pollicitus tuæ.*] Intrepidum te nimirùm jactaveras, O Pari, Helenæ per illicitos amores *tuæ*, et Menelao totique Græciæ parem te unum ostentàras. At facile est apud amasiam gloriari; non ita apud Græcos raptam perfidè, et ultionem justam *multo milite repetentes.* Ovid. Epist. Paridis ad Helenam: v. 351.

*Finge tamen, si vis, ingens consurgere bellum :*
*Et mihi sunt vires : et mea tela nocent.*
*Nec plus Atrides animi Menelaus habebit*
*Quàm Paris, aut armis anteferendus erit.*

Et quidem provocatus à Menelao Paris ad singulare certamen, vixque tandem congressus, nisi ope Veneris subtractus esset, certè victus occubuisset, ex Homer. Iliad. iii. unde ibid. Helena inducitur suam Paridi exprobrans ignaviam; et Menelai, quem priùs illè contempserat, virtutem experto insultans.

33. *Iracunda diem proferet Ilio,* &c.] Achilles ob ereptam sibi Briseïden iratus, à pugnâ et bello suam classem continens, Trojæ quidem fatum aliquamdiu retardabit, diemque Trojæ ac Trojanis ultimam differet: at ubi Patroclum audiet ab Hectore peremptum, tum ad arma, et amici vindictam convolabit, nec ponet iram donec Hectorem, Iliensium defensorem unicum, prosternat. Virg. Æn. ii. 324.

*Venit summa dies et ineluctabile tempus*
*Dardaniæ : fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens*
*Gloria Teucrorum,* &c.

34. *Phrygum.*] Phrygia Asiæ Minoris regio, cujus pars est Troas, ac Metropolis Troja.

*Achillei.*] Achilles fortissimus Græcorum, vel suo nomine apud omnes famosus.

35. *Post certas hyemes.*] Post certum annorum spatium fatis decretum. Calchas augur è passerum numero, post annos decem Trojam expugnandam diruendamque prædixerat.

*Uret Achaicus ignis Iliacas domos.*] Achaia Græciæ pars, Synecdoche. Quidam legunt, *Pergameas domos.*

## ODE XVI.

## PALINODIA AD AMATAM PUELLAM.

O MATRE pulchrâ filia pulchrior,
Quem criminosis cumque voles modum
Pones Iambis; sive flammâ,
Sive mari libet Adriano.
Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem Sacerdotum incola Pythius,
Non Liber æquè, non acuta
Sic geminant Corybantes æra,
Tristes ut iræ; quas neque Noricus

[67] O formosâ genetrice nata formosior, quem libuerit finem dabis injuriosis Iambis; seu igne, seu mari placet Adriatico. Nec Cybele, nec Apollo inhabitator, animum sacrificulorum in sacrariis ita commovet, nec [68] Bacchus, neque Corybantes tam crebrò pulsant cymbala acuta, sicut mœsta indignatio: quam nec gladius ex Illyrio

### *ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod Od. 9. supra.

Quæcunque valent ad placandam iram, hæc adhibet Horatius ad mitigandum offensæ puellæ animum. Scripserat olim Iambos aut adversùs ipsam, aut contra matrem ipsius. Jam volens redire in gratiam cum eâ quam deperibat, 1. Fatetur se peccâsse: 2. Non per contemptum se fecisse quidquam, sed per iram, asserit: 3. Vindictam offert. Porrò quæ sit, quæque vocetur amica illa non constat. Gratidiæ nomen reperitur in quibusdam codicibus inscriptum. Alii volunt hanc esse Tyndaridem illam, ad quam Ode sequens nuncupata est.

1. *O matre pulchrâ filia pulchrior.*] Aiunt quidam scriptam dicaciter ante ab Horatio fuisse:

*O matre turpi filia turpior!*

Quicquid sit: jam laudat egregiè puellam, sciens nihil ferè mulieri jucundius esse, quàm formâ et pulchritudine commendari. Imitatio verò est Stesichori, qui cùm Helenam quandam Siculam Iambis proscidisset, Apollinis Oraculo monitus primus Palinodiam canens, oculorum usum, quem amiserat, recepit.

2. *Quem criminosis cumque,* &c.] Crimen se admisisse, pœnamque subire quamlibet, paratum profitetur; ejusque, quam læsit, arbitrio cuncta permittit.

3. *Iambis.*] Sunt enim Iambici versus ad maledicendum aptissimi. *Sicut Iambus ex brevi et longâ constat; ita contumelia ex parvis initiis ad magna procedit:* Suidas ἰαμβιζειν Græcis, est *maledictis insectari.* Horat. ad Pisones.

*Archilochum proprio rabies armavit Iambo.*

*Sive flammâ, Sive mari libet.*] Ipse suum carmen maledicum damnat igni vel aquæ, ut placuerit. Tibul. lib. i. Eleg. 9. v. 49.

*Illa velim rapidâ Vulcanus carmina flammâ*
*Torreat: et liquidâ deleat amnis aquâ.*

4. *Adriano.*] Synecdoch. pro quolibet mari.

5. *Non Dindymene,* &c.] Ita describit vim et impotentiam, in eamque culpam omnem suam transferre satagit, ut odium et contemptum, quo gravius nihil ad offensam, omninò abfuisse comprobet.

*Dindymene.*] A Phrygiæ monte Dindymo dicto Cybele, cujus ibi sacra peragebantur, Sacerdotesque furore perciti membra sibi incidebant.

*Non adytis quatit,* &c.] Conglobatâ comparatione iræ vehementiam exaggerat. Nec Cybele, inquit, suos sacrificulos, nec Apollo Phœbades oracula responsaque edituras, nec Bacchus Mænadas et Bacchantes in Orgiis tanto furore implent, quanto irritatur amor amantum.

6. *Incola Pythius.*] Apollo Delphos, quæ urbs etiam Pytho dicta, incolens, ibique præcipuè cultus et celebris: vel ita dictus à Pythone serpente interfecto. De quo vide Macrob. lib. i. Saturnal. cap. xvii. Cœl. Rhodig. lib. xvi. cap. 19. Alex. ab Alex. lib. vi. c. 2. *Incola,* insessor, invadens et afflans mentem Pythiæ tripodi insidentis in adytis ac penetralibus templi, ut extra se rapta, jamque enthea, divina loquatur.

7. *Non Liber æquè.*] De Bacchanalium origine, insaniâ, aberratione. Vide Tit. Liv. lib. xxxix. cap. 8. et seq.

*Non acuta Sic geminant Corybantes æra.*] Neque tam crebris ictibus pulsant Corybantes ærea cymbala, cùm furiosi discurrunt, quàm ira mentem variis motibus concutit. *Corybantes,* Rheæ sacrificuli iidem qui Curetes, ex Strabone lib. x. et Lucret. lib. ii. dicti vel à κόρυς, *galea,* vel à κορυττω, *cornibus peto*; item *caput jacto:* vel à κρυβειν, vel κρυβαζειν; quoniam adjuverunt Rheam in abscondendo partu. Vel à κρουειν *pulsare,* et strepitum ac sonitum reddere: quoniam ex Lucret. cit. *Pulsabunt æribus æra,* et ex Apollod. lib. i. τοις δορασι τας ασπιδας συνεκρουον, *Hastis clypeos percutiebant:* sic nimirùm *Jovis illum vagitum in Cretâ quondam occultâsse feruntur, ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,* Lucret. ii. 636. et paulò antea.

*Tympana tenta sonant palmis et cymbala circum*
*Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,*
*Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes,*
*Telaque præportant violenti signa furoris.*

Omnes autem à Græco origines parùm satisfaciunt, et longè petitæ ac perperam confictæ videntur. Magis certè ad rem est quod refert Diod. Sic. l. vi. c. 11. Corybantas dictos à Cybeles filio Corybante, qui sacra Matris Deûm in Phrygiam detulit; quique ab se nominavit eos, qui Matris sacrificiis incumbebant.

cohibet, nec mare naufragiis infestum, nec dira flamma, nec ipse Jupiter horrisono fragore. Dicitur Prometheus primario limo obstrictus adjungere portiuncio hinc et inde decerptam, pectori nostro indidisse vehementiam furentis leónis. Iracundia Thyestem perdidit execraudâ strage, atque extremas præbuit causas maximis civitatibus, ut prorsus diruerentur, ac mœnibus infestum aratrum applicaret superbus exercitus. Animum reprime; me etiam impulit cordis

Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec sævus ignis, nec tremendo [69]
Jupiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Iræ Thyesten exitio gravi
Stravêre; et altis urbibus ultimæ
Stetêre causæ, cur perirent
Funditùs, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens. [70]
Compesce mentem; me quoque pectoris

## *ANNOTATIONES.*

9. *Tristes ut iræ.*] Nihil æquè violentum est ac iratus amor, aut tristis, quòd se sperni sentiat, aliumque præferri; tunc extrema quæque meditatur, atque etiam tentat ac molitur sæpiùs.

*Neque Noricus Deterret ensis.*] Pergit ostendere iræ pertinaciam, quam nec frangit armorum aut mortis horror; nec ignium aut Jovis ipsius tonantis fragor ac metus. *Noricus ensis.*] optimi scilicet enses fabricantur in eâ regione Illyrici. Plin. lib. xxxiv. c. 14. s. 41. *Aliubi vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua.*

10. *Nec mare naufragum,* &c.] Sic qui ad ultionem parandam, vel ad quærendum quod vehementer amat, contendit, per maris discrimina quælibet, per tela, per ignes intrepidus, ac cæco velut impetu rapitur et properat; nec ullà unquam reverentià, nec pavore tonitruum ac fulminum retardatur aut deterretur.

13. *Fertur Prometheus,* &c.] Amplificatio est per amœnam causæ disquisitionem; unde nempè homini sic dominetur ira? fabellamque confingit vel intexit de Prometheo, qui formans hominem varias ei indiderit affectiones diversis ex animantibus depromptas, ut vulpis astutiam, leonis iracundiam ferventemque bilem, etc. *Coactus.*] qui cùm in fingendis brutis omnes naturæ facultates absumpsisset, coactus est demum è singulis aliquid decerpere, quod homini daret. Vid. Fulgent. Mytholog. lib. iii. cap. de Peleo.

*Principi Limo.*] Homine, qui licet ex argillâ et limo non secus ac cætera animantia conflatus, in eâ tamen principatum obtinet. Vide Lucret. lib. v. Diodor. Sicul. lib. i. c. 1. &c.

17. *Iræ Thyesten,* &c.] Effectus iræ persequitur. De Thyeste atque Atreo fratribus tam infanda in sese invicem perpetrantibus, ut Sol aversatus retro conversus sit, omnibus auditum: et jam dictum est, Od. 6. v. 8. ad *sævam Pelopis domum,* quæ quidem per iram perdita et consumpta interiit *exitio gravi:* seu cùm Thyestes appositum ab Atreo filium devoravit; seu cùm ob vitiatam uxorem Atreus execrandâ illâ ratione ultionem petiit, &c.

18. *Altis urbibus ultimæ Stetêre causæ, cur perirent Funditùs.*] Interdum urbes expugnantur non odio, sed quâdam eas tenendi cupiditate: at cùm ira facit ut capiantur, tum ultimi quoque fit causa excidii, impellitque ad eas à fundamentis diruendas, ne quod vestigium supersit civitatis.

20. *Imprimeretque muris Hostile aratrum,* &c.] Per iram victor hostis non solùm urbes aliquando demolitur, sed et excisis mœnibus ædibusque universis, solum arat, *imprimitque aratrum* iis locis, in quibus erant *muri* antea, arces, ædesque. Hinc illud:

*Et seges est, ubi Troja fuit.*

Manilius, lib. iv. 555. ejus qui sub ortum caudæ Scorpii fuerit natus, gravem iram et victoriam ita præsagit:

*Aut sternet positas urbes, inque arva reducet*
*Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.*

Socrates Ecclesiast. Histor. lib. iv. cap. 31. de Valente imperatore Constantinopolitanis irato, refert minatum esse civitati vastitatem, adeòque *ἀροτρον βαλλειν κατ' αυτον, aratrum in eam immissurum.* Seneca de Clementiâ lib. iv. 26. *Injicere tectis ignem,* inquit, *aratrum vetustis urbibus inducere, potentiam putat.* Quem in locum. Lipsius citat Horatii locum quem explicamus, aitque, mos erat iste in evertendis olim urbibus: et sicut aratro condebantur, ita aratro pariter solebant exscindi; affert quoque Modestinum Juriscons. *Si usus fructus civitati legatus sit, et aratrum in eam inducitur, civitas esse desinit: ut passa est Carthago; ideòque quasi morte desinit habere usum fructum.* Vide Isidor. l. xv. c. 11. Cœl. Rhodig. l. xxvi. c. 5. Alex. ab Alex. l. vi. c. 14. ubi non ædificandis modò urbibus, sed et funditùs evertendis aratrum induci ait, quasi segetes ibi mox futuras denotareretur. Imò quandoque tantum est odium, tantus ulciscendi appetitus, ut versa aratro terra sale inspergatur, ad eam sterilitati damnandum. Quod egregiè suo more explicans S. Hieron. in Matth. cap. v. *Legimus,* inquit, *in Scripturis urbes quasdam irâ victorum sale seminatas, ut nullum in ipsis germen oriretur.* Scilicet Judic. lib. cap. ix. Abimelec Sechemitarum maledictis exacerbatus eorum *urbem cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipsâque destructâ, ita ut salem in eâ dispergeret.*

22. *Compesce mentem.*] Quandoquidem igi-

Tentavit in dulci juventâ
Fervor, et in celeres Iambos
   Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quæro tristia, dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas.

ardor in amœnâ juventute, atque ad citos Iambos iracundum adegit. Jam verò cupio vertere dira suavibus, modò, retractatis conviciis,
[71] mihi fias propitia, atque benevolentiam repares.

## ODE XVII.

*Tyndaridem invitat in villam suam, ejus ostentans amœnitatem et commoda.*

VELOX amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus; et igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
   Impunè tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes et thyma, deviæ

Celer Faunus Lycæum frequentèr commutat Lucretili jucundo; caprasque meas tuetur semper ab æstate fervidâ, ventisque imbriferis. Feminæ masculi
[72] fœtentis, citra periculum
6 errantes per silvam, securæ investigant arbutos occultos ac thymum,

### *ANNOTATIONES.*

tur tam ferox et impotens ira est, ut ad ultima quæque preter jus et fas adigat; quæso obtestorque, ne ei indulgeas; sed *compescas mentem iracundam.* Nam et ego malè me ipsi indulsisse jam agnosco. Unde et *mutare quæro.* Juveniliter in culpam lapsus sum: nunc ætate factus sapientior, errati veniam peto.

*Me quoque pectoris,* &c.] Ex dictis infert Horatius idem ferè quod habet Cicero ad Attic. lib. i. Epist. 17. *Si quidem ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum sæpe hominum et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem (ut ita dicam) molitiemque naturæ plerumque bonitati: et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive injurias esse tolerandas: facile hæc, quemadmodum spero mitigabuntur. Quod ego ut facias te oro, qui te unicè diligo,* &c.

23. *In dulci juventâ.*] Quò voluptatis avidior est juvenis, eò est irritabilior, si negentur ea ad quæ anhelat, vehementiùsque ad ulciscendum fertur. Id sibi contigisse Horatius fatetur, atque Iambos ita scripsisse mordaces quidem, dum non alia suppeteret ratio sedandi animum amore et irâ *furentem.* At nunc laudes et encomia se scripturum pollicetur, ut quasi deleat quæ tristia priùs et acerba scripserat. Nam quod ait lib. iii. Od. 14.

*Lenit albescens animos capillus,*
*Litium et rixæ cupidos protervæ.*
*Non ego hoc ferrem calidus juventâ,*
*Consule Planco.*

24. *Celeres Iambos.*] *Pes citus,* ad Pisones: seu quòd facilè incurrit, seu propter frequentes syllabas breves in puris Iambicis.

26. *Dum mihi Fias recantatis amica,* &c.] *Dum,* id est, modò tu quòque desinas me lacerare conviciis et dictis probrosis. Vel potiùs, *dum,* id est, donec mihi desinas esse inimica, cùm me videris palinodiam canere: donec igitur mihi priora opprobria recantanti, ac mitibus tristia mutanti fias amica, non cessabo tibi supplicare, mitia scribere, atque omni ratione animum tuum demereri.

28. *Animumque reddas.*] Hinc videtur significare Horatius, extitisse quandam olim amicitiam, quam velit reparari; proindeque non matrem puellæ istius, sed ipsam puellam Iambis et dicteriis abalienatam intelligere oportere.

Ode XVII.—Metrum idem quod Od. 9.

Non vulgaria dictionum ornamenta continet hæc Ode: ea, lector, collige. *Igneam æstatem defendit capellis, pluviosque ventos. Olentis uxores mariti. Martiales lupi. Usticæ cubantis saxa lævia. Benigno cornu manabit opulenta copia ruris honorum. Reducta vallis. Fide Teïa Laborantes in uno. Lesbium innocens. Incontinentes manus. Malè dispari. Immeritam vestem,* &c.

1. *Velox.*] Fauni agrestes Dii cursu saltuque agiles, proindeque caprinis pedibus finguntur.

*Lucretilem Mutat Lycæo Faunus.*] Hypallage, pro, *Lycæum mutat Lucretili,* Sabinorum monte, ad cujus declive sita erat Horatii villa et fundus, de quo ipse initio Epistolæ 16. lib. i. Hujus verò tantam asserit amœnitatem, ut eo sæpius immigraret Faunus, seu Pan Deus Pastorum, relicto quidem Lycæo Arcadiæ monte sibi sacro; ejus porro Numinis præsentiâ quicquid noxium est propulsari.

2. *Igneam Defendit æstatem capellis,* &c.] Æstum arcet à gregibus, pestiferasque tempestates. Columell. lib. vii. cap. 6. *Capellis nocet æstus, sed magis frigus.* Ventum etiam cum tepore humidum (qualis Notus) animantibus quibuslibet, autumno præsertim, esse pestiferum nemo nescit. Virgil. Eclog. vii. 47.

*Solstitium pecori defendite.*

5. *Arbutos Quærunt latentes et thyma.*] Grata sibi pabula. Plin. lib. xii. cap. 17. *frutices odoratos appeti* quærique à capellis, testatur Virg. Eclog. iii. 82.

hœdi verò non timent colubros virides, neque lupos Martios; quandocunque, ó Tyndari, suavi *ejus* tibiâ resonuere valles, rupesque haud asperæ *montis* Usticæ declivis. Numina me protegunt: Pietas mea, Poësisque placent Numinibus. Illinc tibi liberali cornu fluet affatim dives abundantia opum agrestium. Ibi profundâ in convalle fugies ardorem Caniculæ; chordâque Teïâ cantabis

Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubros,
  Nec Martiales hœdilia lupos;
Utcunque dulci, Tyndari, fistulâ
Valles, et Usticæ cubantis
Lævia personuere saxa.
  Dii me tuentur: Diis pietas mea, [73]
Et musa cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
  Hinc in reductâ valle, Caniculæ
Vitabis æstus, et fide Teïâ
Dices laborantes in uno

## *ANNOTATIONES.*

*Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis.* Georg. iii. 300.

——*Jubeo frondentia capris*
*Arbuta sufficere.*

Arbutus, Gall. *arboisier*, Angl. STRAWBERRY-TREE, pridem fuit in deliciis, quod αειφυλλος frondes lauro, fructus cerasis non absimiles, profert. Vide Columell. cit.

7. *Olentis uxores mariti.*] Capræ caprique gravem emittunt odorem. Unde et proverb. *Hircum olet.* Virg. Eclog. vii. 6.

——*Dum teneras defendo à frigore myrtos,*
*Vir gregis ipse caper deerraverat.*

9. *Nec Martiales hœdilia lupos.*] Martis in tutelâ dicuntur esse lupi, utpote rapaces ac violenti deprædatores. Virg. Æneid. ix. 565.

——————————*Agnum*
*Martius à stabulis rapuit lupus.*

Alludit fortasse Poëta ad id quod aiunt templum fuisse in Parthenio Arcadiæ monte sacrum Fauno seu Pani, quod asylum erat pecudibus insequentes leones ac lupos fugientibus, qui quidem eò adire non audebant.

*Hœdilia.*] Magna de eâ voce contentio. Quidam legunt *hœdulei.* Nam inquiunt, ab *hœdus*, *hœdulus* et *hœduleus:* sicut ab *hinnus*, *hinnulus*, et *hinnuleus.* Alii *hœduliæ* vel *hœdiliæ* ex membranis non paucis; sicut enim *hœdile, is*, sic et *hœdilia, æ,* dicitur. Ego ex Lambini Muretique placito, nihil censeo mutandum in vulgatâ lectione, ut pes sit Ionicus pro Choriambo, certè ισοχρονος. Itaque, de metro non ampliùs soliciti, dicamus *hœdilia*, hœdorum septa vel stabula, synecdochicè poni pro hœdis.

10. *Utcunque dulci*, &c.] Greges securi pascuntur, *utcunque*, ubicunque, quandocunque, simul atque suam inflat fistulam Pan seu Faunus qui ex Virgil. Eclog. ii. 32.

*Pan primus calamos cerâ conjungere plures*
*Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.*

Hinc verò potestatem ac præsidium Numinis ostendit, quòd vel levis ejus fistulæ sonus fugat et avertat noxia quæque, et securitatem præbeat.

*Tyndari.*] Hanc esse eandem quidam volunt quam in Epodis Canidiam vocat, et salsè proscindit, Gratidiam autem in Odæ præcedentis inscriptione plerisque in codicibus appellat, nimirùm ut offensam mitiget; nunc verò sibi reconciliatam, in formæ commendationem Tyndaridem nuncupat, quasi Helenam alteram ob pulchritudinem, atque invitat ad rusticationem ac delicias apud suum in Sabinis fundum, ad montem Lucretilem.

11. *Usticæ cubantis.*] Ustica mons in Sabinis leniter declinans hominis instar decumbentis.

13. *Dii me tuentur.*] Quasi sibi ipse applaudens infert: sic me tuentur Dii, quorum laudes versibus meis piè celebro, ipsis non ingratas. Contra verò, si quis Numinum cultor non fuerit, hunc *insignem* licet *attenuat Deus.* Ut scribit Od. 34. hujus libri.

14. *Hinc tibi copia Manabit*, &c.] Ex amœnâ hâc villâ meâ, cùm adfueris, O dilecta Tyndari, colliges frugum omnis generis copiam. Hi sunt enim *ruris honores.*

16. *Cornu.*] Alludit ad copiæ, vel Amaltheæ cornu fabulosum. Scilicet Hercules, inquiunt, detractum victo Acheloö cornu Fortunæ dedit, è quo illa bonorum omnium abundantiam promit ac elargitur. Porrò ex Eustath. in Perieges. Dionys. Amalthea fuit vetula quædam avara mercatrix, quæ nummos benè multos ingesserat in cornu: quod Hercules adeptus in voluptates ac genium liberaliter profudit. Hinc verò fabulæ et commenta vulgi.

17. *Caniculæ Vitabis æstus.*] Noxios ardores vitabis sideris istius, ex opinione vulgi; non enim ortus Caniculæ æstum facit, sed Sol Leoni junctus, nempè sub finem Julii, ad usque Augusti diem 23. Dies Caniculares vulgò, indeque morbi frequentes et acerrimi. Vide plura infra, lib. iii. Od. 13. et 29.

18. *Fide Teïâ Dices laborantes in uno*, &c.] Cantabis Lyricos versus et amatorios ad modum Anacreontis oriundi ex urbe Teïo in Paphlagoniâ, apud Asiam Minorem. Vid. lib. iv. Od. 9. et Epod. Od. 14. *Dices laborantes in uno*, recitabis carmen de amoribus Penelopes uxoris, et Circes amicæ, famosæ illius veneficæ, erga unum et eundem Ulyssem. *Laborantes*, amore tabescentes, amore certantes. Vide Lil. Gyrald.

Penelopen, vitreamque Circen.
Hîc innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbrâ; nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Prælia; nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne malè dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

Penelopen, et Circen fulgidam pro eodem soilcitas Illic innoxii Lesbii scyphos [74] hauries in umbrâ; neque furens Semeles filius cum Marte pugnas miscebit; neque timebis suspicionem creare petulanti Cyro, ne tibi minimè æquali intemperantes manus adhibeat, frangatque corollam impositam capillis, et innocens vestimentum.

## ODE XVIII. AD QUINTILIUM VARUM.

*Usum vini moderatum commendat.*

NULLAM, Vare, sacrâ vite priùs severis arborem
Circa mite solum Tiburis, et mœnia Catili:

O Vare, nullam arborem potiùs *quàm* vitem sacram [75] plantes circa benignam terram Tiburis, ac muros Catili:

### ANNOTATIONES.

20. *Vitreamque Circen.*] Instar vitri nitidam, splendentem, decoram, speciosam.

21. *Hîc innocentis pocula Lesbii.*] Epulaberis etiam hilaritèr et jucundè: bibes nempè vinum innocuum, è Lesbo Ægei maris insulâ, hodie *Metelino:* ob tenuitatem non lædens, nec tentans caput, nec pectus inflammans, nec adeò impellens ad rixas: quapropter *non confundet cum Marte Bacchus prælia.* Vinum saccatum hic aliqui comminiscuntur, quod sit magis ad mulieris salivam ac palatum. Sed quid opus? cum tale sit per se Lesbium, quo *nullum potu suavius;* cui ατελειαν impertivit Bacchus, id est, *immunitatem ac innocentiam:* quod νεκταρòσταγη, *manans nectare, ambrosiæque propiùs quàm vino,* veteres illi passim vocàrunt, apud Athenæum lib. i. cap. 22. & 23, &c. Vide, si vacat, apud Gell. xiii. cap. 5. lepidum Aristotelis acutumque de Lesbio vino judicium, quo successorem suæ diatribæ designavit Theophrastum è Lesbo.

22. *Nec Semeleïus Cum Marte,* &c.] Nec bibendi certamen desinet in pugnas ac rixas. Semeles filius Bacchus: ea porro etiam Thyone dicta. Nec tamen inde *Thyoneum* hîc appellari credas, cum pluribus: aliàs idem his perperam dixisset Horatius. Sed potius à θυω *ferveo, insanio, impetu feror,* intellige violentum, petulantem, &c. Vide Diodor. Sic. lib. iv. c. 5. Id est, vinum istud innocens non creabit ebrietatem, nullasque proindè contentiones ac certamina Marti propria provocabit. Nam του παροινειν εκ του μεθυειν. Athen. lib. x.

24. *Nec metues protervum Suspecta Cyrum.*] Cyrus iste Horatii rivalis, Tyndaridis autem vel amicus, vel etiam maritus non benè cum eâ consentiens. Qui quidem si rescisset cum alio familiariter versari, haud æquo tulisset animo, sed zelotypiâ accensus, aut velut in suam manus injecisset, aut etiam verbera intentaret, ruptâ convivali coronâ, laceratâ veste, ultus adulterium quod suspicaretur.

25. *Malè dispari.*] Viribus impari ad resistendum ictusque declinandos. Vel moribus planè diversis, ut Tyndaris lepida hilarisque fuerit, Cyrus tristis, morosus ac ferox; unde non ferat ejus ingenium ac vivendi institutum.

26. *Injiciat manus.*] Jure sibi vindicans quod suum est ubicunque reperit. Quo vir ejus fuisse, indicare videtur. Numquid enim in alienam tantum ausus fuerit alienus, in liberam liber? nisi fortè vis et impetus zelotypiæ significetur illius, qui ab amicâ suâ alium amari intellexerit; quique sibi temperare, seque continere haud queat, cùm epulantem cum alio viderit, quin pugnas misceat, coronamque ex more conviviorum capiti additam discerpat, nec vestibus parcens, ut quocunque modo suo dolori satisfaciat.

28. *Immeritamque vestem.*] Quid enim peccavit, quid malè meruit vestis mœchæ vel infidæ amasiæ, ut ab irato zelotypoque diffringatur?

Ode XVIII.—Metrum idem quod suprà Ode 11.

Horatius Quintilium Varum monet, ut nimium vel Reipublicæ, vel literarum studium usu vini temperet moderato. Quis verò ille? Videtur certè is quem in Arte Poëticâ celebrat velut optimum Judicem ac censorem Poëmatum. Epist ad Pisones, v. 438. inscriptionem tamen hujus Odes falsam asserit Marcilius, vultque sibi ipsi Horatium loqui sicut et Epod. 5. et 17. Adde quòd abest illa à plerisque membranis.

1. *Nullam, Vare, sacrâ vite priùs severis arborem.*] Metrum pariter et sententiam mutuatus est ab Alcæo: cujus apud Athen. hæc leguntur: Μηδεν αλλο φυτευσης προτερον δενδρον αμπελου. *Sacra vite,* Baccho nempè consecratâ: vel quia libationes in sacris inde fiebant.

2. *Mite solum.*] Plin. lib. xvii. cap. 5. *Optima terra est quæ vocatur pulla; tenera, temperatæ*

Siccis omnia nam dura Deus proposuit; neque
Mordaces aliter diffugiunt solicitudines. [76]
Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?
Quis non te potiùs, Bacche pater, teque decens Venus?
At, ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero

Sobriis enim cuncta præbet gravia Deus; nec aliàs fugantur edaces curæ. Post vina *epota*, quis incommoda belli queritur aut paupertatis? Quis non te magis, Bacche parens, *laudat*; teq; ô decora Venus? Verùm enimverò pugna Centaurorum adversùs Lapithas inter potaudum commissa docet, ut nemo dona Bacchi moderati

## ANNOTATIONES.

*ubertatis, mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, post vomerem nitescens.* Ibid. *Optimus ager est ad radicem montium, planitie in meridiem excurrente; qui totius est Italiæ situs:* ex Catone lib. xxxiv. cap. 5. Columel. lib. ii. cap. 2. et lib. iii. cap. 11.

*Tiburis.*] De eâ urbe jam ante Od. 7. hodie *Tivoli*, sita est ad fluvium Anienem, in Sabinorum confinio, singulari verò gaudet aëris temperie. Hinc fortasse *mite solum* appellatur. *Tiburtes originem multò ante Romam habent. Conditor eorum Tiburtus, quem filium fuisse tradunt Amphiarai, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Plin. lib. xvi. cap. 44.

*Mœnia Catili.*] Urbem Tibur iterum designari aliis verbis aiunt: quippe quam operâ communi condiderunt Amphiarai filii tres, Tiburtus, Coras, Catillus, ac de nomine fratris maximi natu appellârunt. Virgil. Æneid. vii. 670.

*Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,*
*Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,*
*Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus.*

Repugnat verò Theod. Marcil. cit. tum quòd bis idem perperam dixisset Horatius; tum quòd ex Servio ad cit. Æn. locum, aliæ quoque urbes ab illis fratribus ædificatæ referuntur: contenditque *mœnia Catili*, esse montem Catilli. Catilus autem, seu Catillus, Arcas, classis Evandri præfectus: Tibur, qui et Tiburnus et Tiburtus, ejus frater fuit.

3. *Siccis omnia nam dura,* &c.] Qui naturâ vinosi, sunt plerumque hilares, nullàque aut valdè exiguâ curâ torquere se consueverunt: contrà, sobrii res penitùs considerant, atque hinc soliciti, difficiles, ac morosi esse solent. Quare *dura* et gravia his esse notum est, quæ aliis levia. Sicut enim omnia sana sanis, et contrà: sic tristi ingenio præditis tristia sunt omnia; læta verò aut saltem parùm molesta quælibet jocosis ac festivis hominibus. *Siccis,* vino non madidis, sobriis, jejunis. Plaut. in Persâ, *Jamdiu factum est, cùm bibimus: nimis sicci sumus.* Tull. contra Rullum in Senatu. *An consilia siccorum, an vinolentorum somnia videntur?* Pers. Sat. v. 163.

*An siccis dedecus obstem Cognatis?*

*Neque Mordaces aliter diffugiunt solicitudines.*] Lib. Judic. cap. ix. 13. *Mustum Deo et hominibus lætitiam dare solet.* Prov. xxxi. 6. 7. *Date vinum iis qui amaro sunt animo; bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non amplius recordentur.* Psalmus civ. 15. *Vinum lætificat cor hominis.*

5. *Quis post vina gravem,* &c.] Anacreon. Οταν Βακχος εισελθη, ευδουσι μεριμναι, *Cùm Bacchus advenerit, dormiunt curæ.* Tibul. lib. i. Eleg. 7. v. 41.

*Bacchus et agricolæ magno confecta labore*
*Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.*
*Bacchus et afflictis requiem mortalibus affert.*

Sensus Horatii est; cùm quis se plusculum vino exhilaravit, tum nec meminit laborum, nec ægritudines sentit: imò jocatur hilariter, Bacchi munera laudat, et cantiunculis animum recreat, *decentique Venere,* seu non indecorâ aut invenustâ festivitate. Sic aiunt Catonem Uticensem cum amicis ad auroram perpotando vigilâsse; quòd existimaret vini potu largiori animum reddi hilariorem, ex Platone videlicet.

7. *At, ne quis modici transiliat,* &c.] At verò servandum in primis illud Græcorum μηδὲν ἄγαν, *ne quid nimis:* Item, quod monet Plin. lib. xiv. c. 5. *Nec viribus corporis aliud, si modus adest, utilius; nec aliud perniciosius vino, si modus absit.* Ibidem, Androcydes, sapientiâ clarus, ad Alexandrum Magnum scribebat intemperantiam ejus cohibens: *Vinum potaturus, rex, memento te bibere sanguinem terræ.* Quibus ille si obtemperâsset, profectò amicos in temulentiâ non interemisset. Hactenus Plinius. Bellè suo more Apuleius Flor. 20. *Prima cratera pertinet ad sitim; secunda ad hilaritatem; tertia ad voluptatem; quarta ad insaniam.* Vide Athen. lib. ii. c. 1. et 2. ubi de juvenibus temulentis triremi se navigare credentibus faceta historia: quam quidem haud à vero alienam probat Casaubonus in dictum locum. Ibidem, Menesitheus, *Vinum rectè utentibus Dii monstrârunt summum bonum, intemperantibus summum malum,* &c.

8. *Centaurea monet cum Lapithis,* &c.] Centauri Thessaliæ populi cùm venissent ad nuptias Pirithoi principis Lapitharum, propè montem Olympum in Thessaliâ pariter degentium; vino immodicè hausto, in furorem ac libidinem acti, novam nuptam Hippodamiam rapere, vel ut scribunt alii, Lapitharum uxoribus vim inferre tentârunt. Unde gravis pugna, cædesq; Centaurorum ferè omnium. Tull. in Pisonem, c. 10. meminit: *Istius in illis Reipublicæ luctibus symposium, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur.* Vide Ovid. Metam. xii.

Debellata; monet Sithoniis non levis Evius,
Cùm fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam; nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam. Sæva tene cum Berecynthio
Cornu tympana, quæ subsequitur cœcus amor sui,
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem,

[77] prætergrediatur: docet et Bacchus Thracibus gravis, quando voluptatum cupidi licitum et illicitum parvo discrimine separant. O [78] Bacche sincere, non ego te repugnantem exagitabo; neque proferam in lucem abscondita foliis diversis. Comprime dira cymbala cum Phrygio cornu, quæ comitatur obcæcatus sui amor, atque arrogantia plusquam satis efferens inane caput,

## *ANNOTATIONES.*

9. *Sithoniis non levis Evius.*] Ipse quoque Bacchus rectum vini usum docet, qui populis eam Thraciæ partem incolentibus, quæ *Sithonia* dicta est, Thracibusque universis infensus et ultor instat, quoties illi suis abusi muneribus, nimio potu in insaniam, indeque in flagitia ruunt. Vide infra Oden 27. Apud Athen. l. cit. Eubulus ita Bacchum fingit loquentem: *Tria ego pocula tantùm misceo illis qui sapiunt; unum sanitatis; alterum voluptatis; soporis tertium. Quo quidem epoto, ii quos dicimus sapientes, domum sese recipiunt. Postea verò si quartum additur, non est id amplius nostrum, sed protervic; quintum vociferationis; sextum petulantis commessationis; septimum macularum et vulnerum; octavum apparitoris: nonum iracundiæ; decimum furoris, quo prosternuntur qui bibunt*, &c.

*Evius.*] Ita Bacchus est appellatus, vel à voce Bacchantium εὐοῖ, vel potius ex eo quòd cum debellatis fortiter gigantibus revertentem Jupiter sic affatus est; *εὖ υἱὲ, euge fili.*

10. *Exiguo fine libidinum.*] Per fas et nefas voluptates quærit et consectatur temulentus, accensâ vino libidine. Juvenal. Sat. vi. 299.

*—Quid enim Venus ebria curat?*

11. *Non ego te, candide Bassareu*, &c.] Quasi diceret; Thraces et Bacchantes, specioso sacrorum prætextu, cùm celebrant Orgia, infanda pleraque committunt ultra modum poti, te quidem invito, O bone pater Bacche; at ego sanior illis temulentiam vitabo, neque proinde præter aut contra Numen tuum quidquam perpetrabo; nec te irritabo ebrius, nec indecorè agitabor, aut discurram furiosus.

*Candide Bassareu.*] Simplex, aperte, verax. Tibull. iii. 6. 8.

*Candide Liber, ades.*

Item, i. 7. 46.

*Candidior semper, candidiorque veni.*

*Bassareu.*] Vel ob tunicam è pelle vulpinâ, vel à calceamento, quæ Βασσαρα dicuntur; vel à talari veste apud Bassarum Lydiæ locum confici solitâ; quorum usus in Orgiis. Alii alias quoque etymologias comminiscuntur. Tibull. i. 7. 46.

*Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.*

*Non ego te Invitum quatiam.*] Etsi videntur hæc satis intellecta ex iis quæ ante dixi; ampliùs tamen explicantur, enodanturque allato ritu veteri Bacchanalium seu Orgiorum, in quibus Thyades seu Bacchæ sacra movere dicebantur; cùm furiosæ his in festis cursitantes, thyrsos quaterent, ipsumque Bacchi simulachrum loco suo motum circumferrent, ac velut invitum temulentæ sacrificulæ exagitarent. Virgil. Æneid. iv. 301.

*——Qualis commotis excita sacris*
*Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho*
*Orgia.*

Catull. lxii. 254. de nuptiis Pelei ac Thetidis;

*——Lymphatâ mente furebant;*
*Evoë bacchantes, Evoë capita inflectentes.*
*——Pars tectâ quatiebant cuspide thyrsos.*

12. *Nec variis obsita frondibus*, &c.] Non temerè pervulgabo tua mysteria, aut secreta revelabo; alludit rursum ad Orgiorum morem, quo sacra Bacchi in cistis condita, hederâque et pampinis contecta, è templo atque urbe in montes agrosque exportabantur. Catull. Cit. v. 259.

*Pars obscura cavis celebrabant Orgia cistis;*
*Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani.*

Tibul. i. 7. 48.

*Et levis occultis conscia cista sacris.*

13. *Sub divum.*] Pro *sub dio*, vel *sub dium*, id est, sub cœlo, quod Græci Δία vocant. Varro, Ascon. in Verr. i. id est, ex arculis et cistis non extraham tua sacra, quæ foras et in publicum efferam.

*Sæva tene cum Berecynthio.*] Contine cymbala et cornua tua apud Berecyntheum Phrygiæ montem in sacris adhiberi solita, quibus ad furorem lucitantur sacerdotes. Porro illa duo jungit Horatius, ob affinitatem sacrorum Bacchi, et Cybelæ matris Deûm, quæ Berecynthia inde nuncupatur; pariter ut et supra Od. 16. v. 5. ac seq. sensus est; à me coërce ac depelle ebrietatem, insaniam, furorem. Catull. Cit. ii. 61.

*Plangebant alii proceris tympana palmis,*
*Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant;*
*Multi raucisonis efflabant cornua bombis,*
*Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.*

14. *Quæ subsequitur cœcus amor sui*, &c.] Ebrietatem nempe sequuntur multa mala, quorum alia jam proposuit; hæc sunt rixæ, contentiones, flagitiosæ libidines sine ullâ cujusquam reverentiâ. Alia verò jam exponit; quæ sunt φιλαυτία, superbia, loquacitas, arcanorum proditio.

*Cœcus amor sui.*] Congruens epithetum: nihil enim tam impellit in errorem, quàm *sui amor*. Hinc Tull. ad Attic. lib. xiii. Ep. 13. *Nisi fortè me communis φιλαυτία decepit.* Et de Offic. lib. i. *Tales non esse putamus, ut jure laudemur . . . . . cùm homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, et in maximis versantur erroribus.*

15. *Tollens vacuum plus*, &c.] Vana gloria-

et fides secretum prodens vitro pellucidior.

Arcanique fides prodiga, pellucidior vitro.

## ODE XIX.

*Glyceræ se uri amore scribit.*

Crudelis amorum genetrix et filius Semeles Thebanæ, atque luxuriosa libertas cogit me ad extinctos amores reducere animum. Accendit me decor Glyceræ marmore Pario clariùs refulgentis: Inflammat *me* jucunda *ejus* procacitas,

MATER sæva Cupidinum, [79]
Thebanæque jubet me Semeles puer,
Et lasciva licentia, [80]
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor,
Splendentis Pario marmore puriùs;
Urit grata protervitas,

*ANNOTATIONES.*

tio, quâ homo inaniter se extollit prudentiâ *vacuus.* Quod plerisque passim, at nemini frequentiùs accidit, quàm vino effervescentibus.

16. *Arcanique fides prodiga.*] Denique sicut vitrum nihil abscondit, sic vinum tegenda revelat, retinenda prodigit, involvenda silentio divulgat, adeòque fidem labefacit ac violat, cùm religiosæ taciturnitati commissa et credita temerè profert et propalàm effutit.

Ode XIX.—Metrum est idem quod suprà Od. 3.

1. *Mater sæva Cupidinum.*] Tria sunt irritamenta libidinis præcipua, humorum crasis et temperies, vinum, familiaritas et comessatio cum mulieribus. His se revolvi in abjectos amores atque abripi scribit Horatius, *Venere, Baccho, lascivâ licentiâ.* Cæterùm versiculus iste non temerè scriptus, qui rursum habetur Od. 1. lib. iv. Singulas ergo voculas ponderemus. *Mater sæva,* Venus. Nam,

———————*Quisquis amores*
*Aut metuet dulces, aut experietur amaros.*

Virg. Eclog. iii. 109. et Eclog. viii. 47.

*Sævus amor docuit,* &c.

et Eclog. viii. 50.

*Improbus ille puer,* &c.

Benè Anacreon:

Χαλεπὸν τὸ μὴ φιλῆσαι,
Χαλεπὸν δε και φιλῆσαι,
Χαλεπώτατον δὲ πάντων,
Αποτυγχάνειν φιλοῦντα.

*Durum est non amare;*
*Durum est etiam amare;*
*Durissimum verò omnium,*
*Non frui re amatâ.*

*Cupidinum.*] Non una Venus, nec unus Cupido fuit. Duas Veneres esse ait Plato in convivio, alteram veterem, juniorem alteram. At Cic. iii. de Naturâ Deorum, *Venus prima,* inquit, *Cœlo et Die nata, cujus Elide delubrum videmus. Altera spumâ procreata. . . . . Tertia Jove nata et Dione . . . Quarta Syria, quam Adonidi nupsisse traditum est.* Et num. 60. *Cupido primus, Mercurio, et Dianâ primâ natus dicitur: secundus, Mercurio, et Venere secundâ: tertius quidem est Anteros, Marte et Venere tertiâ.* Quid ergo hìc? Certè Poëtis solenne est uni tribuere quod plurium est, præsertim cùm nomen idem occurrit. Sic uni Herculi ea tribuunt omnia, quæ tamen à diversis confecta sunt. Pariter ab Ovid. Fast. iv. 1. Venus appellatur *geminorum mater Amorum.* Et hìc *mater Cupidinum.* Sic et à Pausan. in Attic. tres Veneris filii referuntur, Ἔρως, Ἵμερος, Πόθος. Apud Lucianum verò Venus Paridem alloquens duos sibi filios jactet eximios esse, Ἵμερον καὶ Ἔρωτα. Alii *Cupidinum matrem* dici Venerem contendunt, ob varios et multiplices affectus, qui eam et amorem nunquam non comitantur. Nam qui amant, modò spe recreantur, aut gaudio fruuntur; sæpiùs autem tristitiâ ob repulsam, irâ adversùs rivalem, interdum etiam desperatione aguntur, usque ad suspendium, &c. minus placent qui *matrem Cupidinum* explicant per amoris asseclas, ludum, jocum, saltus, cantus, &c.

2. *Thebanæ Semeles puer.*] Bacchus, qui natus fertur Semele Cadmi Thebarum regis filiâ; ibique ipse colebatur. Vino autem accendi Venerem quis nescit? Apost. ad Ephes. cap v. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* S. Hieron. *Venter mero æstuans facilè despumat in libidinem.*

3. *Lasciva licentia.*] Otium, indulgentia, lascivia. Theophrastus ait amorem esse *affectum animi otiosi,* πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

5. *Urit me Glyceræ nitor.*] Amoris tyrannidem excusserat Horatius, at aspectus Glyceræ novas ei catenas injecit. Nimirùm pulchritudo est *splendor quidam in oculorum fulgore, in lineamentorum concinnitate ac decore consistens, humanum ad se rapiens animum.* Virgil. Georg. iii. 215.

————*Uritque videndo*
*Fœmina.*————

6. *Splendentis Pario marmore puriùs.*] Paros insula maris Ægei, Cycladum una, candidi marmoris ferax, eoque nomine celeberrima, Strab. lib. x. Plin. lib. xxxvi. c. 5, &c. Pindar. de Callicle.

Παρίου λίθου λευκοτέραν.

*Pario lapide candidiorem.*

7. *Urit grata protervitas.*] Superbia quædam et severitas saltem ficta; ferocia quæ plerum-

Et vultus nimiùm lubricus aspici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit; nec patitur Scythas,
Et versis animosum equis
Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.
Hîc vivum mihi cespitem, hîc
Verbenas, pueri, ponite, thuraque

et facies intuitu nimis periculosa. Venus Cyprum relinquens me tota invasit, neque sinit *me* referre Scy-
[81] tharum *bella*, neque Parthos equis conversis strenuos, nec quæcunque *ad ipsam* nihil spectant. O famuli, istic cespitem virentem, istic verbenas et thura mihi afferte

*ANNOTATIONES.*

que amantes plus accendit; qui quod negari videtur eo ferventiùs appetunt, eòque jucundiùs prosequuntur.

8. *Vultus nimiùm lubricus aspici.*] Aspectus enim mulieris formosæ in lapsum statim impellit, Metaph. à locis lubricis, in quibus sine cadendi periculo nemo stat aut incedit. Virg. Eclog. viii. 41.

*Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!*

Alii interpretantur, oculos Glyceræ mobiles, lubricos, petulantes, ad libidinem pellicientes. Anacreon. carm. 2. ait, *Naturam dedisse tauro cornua, calces equis, cursum leporibus, dentes leoni, &c. viris prudentiam, at mulieribus pulchritudinem, quæ parmis et lanceis fortior ferrum flammamque vincit, et domat.*

9. *In me tota ruens Venus Cyprum deseruit.*] Adeò nempè me Venus obsidet et occupat, inquit, ut videatur reliquisse Cyprum, ubi tamen dominatur potentissimè, et colitur. Virgil. Æneid. i. 718.

——————*Inscia Dido,*
*Insideat quantus miseræ Deus.*

10. *Nec patitur Scythas, &c.*] Non me patitur aliis vacare quibuslibet rebus, nisi amori: unde nequaquam possum scribere Scytharum vel Parthorum prælia, nec alia bella, nec verò ea quæ ad Romanam Rempublicam et gloriam spectant. Posterius hoc opinatur Cruquius dici ab Horatio, ut se excuset atque commendet, et adulctur Augusto, cui, inquit, tunc fortè remissa fuerint ultrò à Parthis ea signa militaria, quæ M. Crasso et M. Antonio erepta fuerant. De quibus Justin. in fine lib. xlii. infrà citand. Verùm hæc nullo sunt argumento subnixa.

*Scythas.*] Hi populi sunt Asiæ Borealis celeberrimi, et latè patentes; de quibus fusè Strabo, Ptolem. Plin. &c. tria de illis notatu digna memorantur à Justino lib. xxi. antiquitas, virtus bellica, et quòd Parthicum regnum condiderint. Adde Amazonum famam toto orbe omnibusque sæculis diffusam. *Non virorum magis imperio, quàm fœminarum virtutibus claruere. Quippe cùm ipsi Parthos Bactrianosque; feminæ autem eorum Amazonum regna condiderunt:* et cap. 3. *Imperium Asiæ ter quæsivere, ipsi perpetuò ab alieno Imperio aut intacti, aut invicti, mansere. Darium regem Persarum turpi ab Scythiâ summoverunt fugâ. Cyrum cum omni exercitu trucidarerunt. Alexandri magni ducem Zopyriona cum copiis universis deleverunt. Romanorum audivere, non sensere arma . . . . Gens laboribus et bellis aspera. Vires corporum immensæ. Nihil parare quod amittere timeant, nihil victores præter gloriam concupiscunt.*

11. *Et versis animosum equis Parthum.*] Virg. Georg. iii. 30.

*Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,*
*Fidentemque fugâ Parthum, versisque sa-* [*gittis.*

Justin. Lib. xli. 2. *Parthi*, inquit, *pugnant procurrentibus equis aut terga dantibus. Sæpe etiam fugam simulant, ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant . . . Intolerandi forent, si quantus impetus est, vis tanta et perseverantia esset. Plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulò post pugnam ex fugâ repetunt, ut cum maximè vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit.* Ergo non abs re Horatius *Parthum* dicit *animosum:* adeò virtus etiam in hoste laudatur. Nam Romanis Parthi formidabiles semper fuere, sub Mithridate præsertim illo, *cui res gestæ Magni cognomen dedere*, ut ait Justin. lib. xlii. imò sæpe illorum fuderunt exercitus Ducesque. Justin. lib. xli. init. *A Romanis quoque trinis bellis per maximos Duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gentibus non pares solùm, verùm etiam victores fuere.* Tandem illi tamen Augusti famâ perculsi, ejus arma pertimescentes, captivos è Crassiano atque Antoniano exercitu totâ Parthiâ recollectos, signaque cum his militaria remiserunt. Unde et cusi nummi cum hâc epigraphe: SIGNIS RECEPTIS. *Plusque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius imperator facere potuisset.* Hæc Justin. cit. lib. xlii. in fine. Vide et Flor. lib. iii. cap. 11. et lib. iv. cap. 9. præsertim autem cap. 10. ubi virtus Romana hanc expressit laudem è Barbaris: *Ite, et benè valete, Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugistis.*

Vide et supra Od. 12. Annot. ad v. 53.

13. *Hîc vivum mihi cespitem, &c.*] Victus denique amore Glyceræ Horatius, sacra parat, quibus ejus animum placatâ Venere demereatur. Sui verò ardorem amoris et impatientiam denotat, vel ex eo quòd aram è cespite extruat brevi quidem et expeditâ ratione; quod fieri solitum duntaxat in subitis rebus et moram haud ferentibus.

14. *Verbenas.*] Herbas in sacris assuetas parate. Propriè verbena est herba quædam, Gal. *De la Verveine*, Angl. VERVAIN; ANY HOLY HERBS. De hâc Plin. lib. xxv. cap. 9. *Herba nulla Romana nobilitatis plus habet quàm hierabotane; nostri verbenacam vocant.*

cum cratere vini bimi. *Post* immolatam victimam mitior fiet *Glycera*.

Bimi cum paterâ meri. [82]
Mactatâ veniet lenior hostiâ.

## ODE XX.

### *Mæcenati spondet convivium, sed frugale.*

O dilecte Mæcenas eques, *apud me quidem* mediocribus *in* poculis bibes ignobile Sabinum,

VILE potabis modicis Sabinum [83]

### *ANNOTATIONES.*

*Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. Hâc Jovis mensa verritur; domus purgantur lustranturque.* Servius ait esse virgulta quæ semper vireant. Ex Donato verbena quasi herbena dicitur, estque herba è puro loco decerpta cum terrâ adhærente. Similiter Plin. lib. xx. cap. 2. *Verbenæ nomine significatur gramen ex arce* (al. arcâ) *cum suâ terrâ evulsum,* &c. Constat eo nomine censeri eas omnes herbas, quæ in sacris adhibentur. Virg. Eclog. viii. 65.

*Verbenasque adole pingues, et mascula thura.*

Ubi per epithetum, *pingues,* volunt indicare olivam. Terent. And. iv. 4. 5.

*Ex arâ hinc sume verbenas tibi.*

Atqui apud Menandrum, unde sententiam ille transtulit et verba, verbenæ sunt myrti. Plinius quoque dixit *myrteam verbenam.* Ergo per catachresin verbenæ appellantur rami, virgæ, frondes, è lauro, myrto, olivâ, rore marino, aliæque felices herbæ religioni et sacris servientes: his nempe aras coronabant; deinde thus adolebant; postea vinum è paterâ libabant.

15. *Bimi cum paterâ meri.*] *Bimi,* id est, duorum annorum; *du vin de deux feuilles.* Angl. WINE OF TWO YEARS OLD. Affectabant veteres in sacras vetus vinum, tanquam optimum: item *merum,* et purum, sine aquæ admixtione. Quapropter *Græca vina libare nefas, quoniam aquam habeant;* ex Plin. lib. xiv. cap. 19.

16. *Mactatâ veniet lenior hostiâ.*] An Venus *sæva Cupidinum mater;* an Glycera *proterva?* Hanc ego potiùs, quàm illam intelligi ab Horatio censuerim, leniorem futuram, quæ dura priùs erga illum et immitis fuerat. Scilicet hoc sperat per Veneris favorem, quem sacro peracto ambit et sibi conciliare nititur. At enim quid illud sacrificium? Quæ hostia mactanda? *hostia* quidem et victima differunt, quòd hæc minor sit, illa major. *Mactata* porro dicitur, quasi magis aucta, cujus capiti nimirum imposita ex hordeo tosto mola, sale conspersa, thure suffita. Sunt qui Venerem sanguine non placari, nec cæsâ victimâ pridem solitam contendunt: eo quòd genitrix passim vocaretur: nec deceret eam ita coli, per quam vita datur; afferuntque Virg. Æn. i. 415. ubi in templo Veneris Paphiæ thus et serta duntaxat memorantur:

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit*
*Læta suas; ubi templum illi, centumque Sabæo*
*Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.*

Hìc et Erasmus locum hunc sic explicat: postquam Venerem placavero verbenis, thure, vino, ex more; Glycera veniet lenior, eritque tam facilis ac domita, quàm sit hostia mactata. Dormitâsse verò ille bonus tunc credendus, meo quidem judicio: Alii contra sentiunt, hostiam hìc ab Horatio verè mactandam significari, seu columbam, utpote Veneri sacram; seu quamcunque aliam, Cruquius, Turnebus. Certè *Veneri suem immolari quandoque Callimachus scribit. Factum id Argis adnotavit historia.* Cœl. Rhodig. lib. xxv. cap. 26. *Apud Tussas autem in Ægypto Veneri, quæ ibi Cornuta colitur, vaccam sacrificari,* refert Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 12. Aiunt verò, primis quidem seculis incruenta fuisse quævis sacrificia, litatumque duntaxat arborum fructibus, ramis, foliis, herbis: at postea usum invaluisse mactandi victimas Diis quibuslibet, ipsique Veneri.

Ode XX.—Hæc Ode ejusdem est metri, ut suprà 2. *Jam satis terris.*

1. *Vile potabis,* &c.] Profecturus erat Mæcenas seu in Apuliam (ut vult Cruquius ex Divæi codice, quod idem notat Lubinus) seu quovis alio; antea verò se Horatio pro summâ inter eos familiaritate convivam fore significârat. Hàc Ode rescribit Horatius Mæcenati, gratum id sibi quidem, at pro suâ tenuitate tenue fore convivium; cœnæque caput ex more proponit *Sabinum vinum,* ut eruditè monet Theod. Marcel.

*Sabinum.*] Non quale tu habes in cellariis generosum bibes apud me; sed tantùm modò *vile* et modicum: nempe vinum vel *ex uvâ Bituricâ, cui eligendum solum; nam in pingui putrescit, gracili omnino non provenit: mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris.* Ex Plin. lib. xiv. c. 2. vel è *vinaciolâ, quam soli novere Sabini ac Laurenti:* ex eodem ibid. c. 3. Athenæus autem lib. i. c. 21. ait. *Inter Italica vina levissimum esse Sabinum, potuique tempestivum ab anno septimo usque ad decimum quintum.*

*Modicis Cantharis.*] Gall. *Petits brocs.* Ang. *in* LITTLE CUPS. Pro quolibet vase hìc ponitur *cantharus,* qui quidem non parvum est vas, cùm Sileno attribuatur perquam ebrioso, gravisque appelletur. Virg. Eclog. vi. 17.

*Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.*

Xenarchus apud Athen. lib. xi. cap. 6.

*Ne effunde, O puer, in argenteum poculum,*

Cantharis, Græcâ quod ego ipse testâ
Conditum levi, datus in theatro
Cùm tibi plausus,
Care Mæcenas eques; ut paterni
Fluminis ripæ, simul et jocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubum, et prælo domitam Caleno

quod egomet illivi Græco [84] fictili reclusum; quando in amphitheatro acclamationes tibi sublatæ *fuerunt tantæ*, ut applausum iterarent tibi littora patrii fluvii, pariter et ludicra species collis Vaticani. Tu *domi* potabis Cæcubum, atque uvam *in* torculari Caleno pressam:

*ANNOTATIONES.*

*sed potiùs in profundum cantharum.* Ibid. Epigenes. *At Cantharos nunc non fingunt amplos illos et capaces, sed humilia pocula*, &c.

2. *Græcâ quod ego ipse testâ Conditum levi.*] Vinum alioqui non exquisitum ex eo commendat Horatius, quod ipse studiosè condiderit; obturârit, notârit. Quatuor ista nempe veteres vinum servaturi faciebant: diffundebant in vasa; deinde condiebant, *admista calce, sale, croco, resinâ, pice*, &c. *ut odor vino contingeret et saporis acumen*, ex Plin. lib. xiv. cap. 19. 20. et 21. tum diligenter obturabant atque illinebant pice, gypso, limo. Docet Columella lib. ult. et Plin. cit. *Picari dolia oportere, dein perfundi aquâ marinâ aut salsâ; posteà cinere sarmenti aspergi.* Et paulò post, *Sic opercula doliorum medicanda, additâ mastiche ac pice.* Pers. verò Sat. iv. 29.

*Seriolæ veteris metuens deradere limum,*
*Ingemit.*

Denique notabant quale vinum et quo tempore conditum fuisset. Id passim observare est; et postea notabimus pluribus locis. Hic ergo priora tria quatuor verbis exprimuntur, quartum sequentibus. *Græcâ testâ conditum levi*, inquit, *datus in theatro cùm tibi plausus.* Quasi diceret, condidi, seu in vasa infudi: *Græcâ testa*, vel super fæcem vini Græci, vel in doliis in quibus ante fuerat vinum Græcum, ut ita vis Sabino saporque accederet. Tertio *levi*, seu pice, seu gypso. Demum tempus notat, addendo; *Cùm datus tibi plausus*, &c.

*Testâ Græcâ.*] Cado testaceo, quod vasis genus è Græciâ ortum. Plin. lib. xiv. cap. 21. cit. *Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt.* Quibus verbis ostendit Romæ ista vasa nondum tunc in usu fuisse.

3. *Datus in theatro Cùm tibi plausus.*] Jucundè simul et honorificè refricat Horatius Mæcenati memoriam dati per Populum Romanum plausûs, cùm ad spectacula venisset; (solebant enim viri graves ac de Republicâ benè meriti acclamationibus excipi;) seu cùm ludos ipse exhibuisset pro suâ liberalitate magnificos; seu ob lætitiam recoperatæ à Mæcenate valetudinis; varias enim varii plausûs hujus causas comminiscuntur.

5. *Eques.*] Modestia hic Mæcenatis celebratur qui cùm summos quosque capessere magistratus potuisset, ultro delatos recusavit, et Equestri dignitate contentus vixit. Propert. lib. iii. Ecl. 9. 1.

*Mæcenas Eques Etrusco de sanguine regum,*
*Intra fortunam qui cupis esse tuam.*

*Ut paterni Fluminis ripæ*, &c.] Tantus porro fuit ille plausus, ut unde personarent ripæ Tiberis scaturientis in Hetruriâ, quæ Mæcenatis patria erat; necnon acclamantium voces ingeminaret Echo residens in concavis locis apud montem Vaticanum, qui theatro Pompeii proximus, sicut et fluvius Tiberis.

7. *Vaticani Montis.*] Hic unus è collibus in quibus Roma ædificata est, adhuc retinet vetus nomen, insuper autem ostentat insignem S. Petri Basilicam, et palatium Pontificium. Dictus est, à vaticiniis illic edi pridem solitis. Vide Gell. lib. xvi. cap. 17.

8. *Imago.*] Repetitio vocis, et acclamationum populi repercussio facta in monte. *Jocosa.*] Quia jocari videtur Echo, dum ultima tantùm verba repetit atque ingeminat. Supra Od. 12. 3.

*Recinet jocosa Nomen imago.*

Virgil. Geor. iv. 50.

*Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.*

Tullius Tuscul. lib. iii. simile quid habet ubi scribit: *Popularem gloriam in summâ inanitate versari*, neque hanc esse *eminentem virtutis effigiem, sed adumbratam imaginem gloriæ.* Additque, *Est enim gloria, solida quædam res, et expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellente virtute. Ea virtuti resonat, tanquam imago* gloriæ.

9. *Cæcubum, et prælo domitam Caleno Tu bibes*, &c.] Tu quidem apud te bibes vina ejusmodi haud vulgaria, non ita verò apud me. Exquisita certè vina sectatum esse Mæcenatem indicat, quòd ejus nomine quædam celebrata sint ac Mæcenatiana dicta; quæ quidem refert et inter generosa censet Plinius lib. xiv. cap. 6.

*Cæcubum.*] Cæcubus mons Latii ad sinum Cajetanum, Fundis vicinus et Amyclis, optimi vini ferax. Martial. lib. xiii. Epigram. 115.

*Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis:*
*Vitis et in mediâ nata palude viret.*

Plin. lib. xiv. c. 6. *Generositas celeberrima in palustribus populetis.* Athen. lib. c. 22. ex Galeno scribit, *Cæcubum generosum, firmum, infestum capiti non nisi post annos plures vetustum.* Porrò non à loco dictum vult Cæcubum Galenus variis locis, sed ita vocari vetustissimum quodlibet et ob vetustatem fulvum.

*Caleno.*] Cales, vel Calenum, urbs Campaniæ seu regni Neapolitani, in provinciâ terræ Laboris, à Cala Boreæ filio, Argonautâ, ut ferunt, condita, fertilem habet agrum vino generoso: nec minus celebrem aquâ temulentos facienti, si Plinio fides. Athen. cit. *Calenum*

*uam certè* mea vasa neque Falerni condiunt racemi, nec montes Formiani.

Tu bibes uvam: mea nec Falernæ [85]
Temperant vites, neque Formiani 11
Pocula colles.

## ODE XXI. IN DIANAM ET APOLLINEM.

Molles puellæ canite Dianam; adolescentuli canite Apollinem crinitum, et Latonam omnino charam summo Jovi. Vos *celebrate* gaudentem fluminibus et silvarum *densis* frondibus, quæcunque vel frigido extat Algido, vel nemoribus umbrosis Erymanthi, vel Cragi viridantis.

DIANAM teneræ dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium, [86]
Latonamque supremo
Dilectam penitùs Jovi.
Vos lætam fluviis, et nemorum comâ,
Quæcunque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi
Sylvis, aut viridis Cragi. [87]

### ANNOTATIONES.

*lene magis quàm Falernum stomacho placet* ὁ Καλῆνος κοῦφος, τοῦ Φαλέρνου εὐστομαχώτερος.

10. *Mea nec Falernæ.*] Mea vina non sunt è nobilioribus.

*Falernæ.*] Cui non audita fama vini è monte et agro Falerno in Campaniâ? De eo Strabo lib. v. Athen. cit. *Falernum anno decimo tempestivum esse potui*, &c. Plin. cit. *Secunda nobilitas Falerno*, Lib. vero xxiii. cap. I. ejus salubritatem persequitur, sicut et aliorum.

11. *Formiani.*] Et hoc celebre vinum erat ex agro Formiano in Campaniâ, non procul Cajetâ. Athen. cit. *Formianum statim viget.*

Ode XXI.—Metrum idem quod suprà Ode 5.

Triplex apud Horatium carmen seculare inscriptum legimus. Unum tamen ludis secularibus decantatum; illud nempe quod est post Epodos; alia Duo, (ut volunt quidam) hoc scilicet et Ode 6. libri quarti ludis Apollinaribus, de quorum origine fusè disserit Macrob. lib. i. Saturn. c. 17. Est hic igitur Hymnus Apollini et Dianæ, Diis averruncis et ἀλεξικάκοις, dedicatus, ut mala in hostes avertant; Populo verò Romano securitatem, sanitatem, frugumque abundantiam impertiant; Augustum autem Principem diu servent. De seculari carmine plura suo loco.

1. *Dianam.*] Hanc fortassè priorem invocat, quia prior nata parturienti fratrem geminum Apollinem matri Latonæ obstetricis officium præstitisse fertur: *Dicite virgines*, his mandabatur cantandum carmen in honorem Deorum, quia *casta placent superis.*

2. *Intonsum.*] Pindaro ἀκειρεκόμην, *non raso capillo.* Nimirùm ob radios solares: Vide Macr. ante cit. et ob perpetuam juventutem, Tibull. i. 4. 36.

*Solis æterna est Phœbo Bacchoque juventa;*
*Et decet intonsus crinis utrumque Deum.*

*Pueri.*] Tit. Liv. lib. xxxi. *Carmen ab ter novenis virginibus cani, per urbem jusserunt.* Et lib. xxxvii. *Decem ingenui, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id sacrificium adhibiti.* Zosimus Histor. novæ lib. xi. *Ter novem pueri illustres, totidemque puellæ.* Flav. Vopiscus, Aurelian. *Patrimis matrimisque pueris carmen indicite.*

*Dicite Cynthium.*] Apollinem, qui natus apud Cynthium montem in Delo insulâ. Hunc verò pariter et Dianam præcipuè celebrat, quòd eorum oraculis motus Æneas in Italiam venit. Æneid. iii. 97. et 381. Æneid. iv. 385. Æneid. vi. 66. ubi sic precatur Æneas:

———*Da . . . . Latio considere Teucros;*
*Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templa*
*Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.*

In Carmine Seculari posteà Horatius ad Apollinem et Dianam,

*Roma si vestrum est opus.*

3. *Latonam.*] Hæc velut Apollinis et Dianæ mater ab Horatio jungitur hìc iis Numinibus, quibus edebantur Ludi Seculares. Ita verò recensentur ab Zosimo cit. *Jupiter, Juno, Apollo, Diana, Parcæ, Lucina, Ceres, Pluto, Proserpina.*

4. *Dilectam penitùs Jovi.*] Et quidem tantâ Junonis zelotypiâ, ut eam pellicem ejusque fœtus omni conatu perdere tentârit, immisso adversùs prægnantem Pythone serpente; incassùm tamen. Varias enim illa regiones fugiendo pervagata, appulit in Ortygiam insulam, quæ et Delos nominata; ubi ex Jove Dianam et Apollinem uno partu edidit. Vide Ovidium, Macrob. cit. &c.

5. *Vos lætam fluviis, et nemorum comâ.*] Vos, O virgines, laudate virginem Dianam propterea gaudentem *silvis* ac venatione, ut virorum fugiat consortium; *fluviis* autem, in quibus abstergeret sudorem in sectando feras contractum. Ov. Metam. iii. 163.

*Hìc dea sylvarum venatu fessa solebat*
*Virgineos artus liquido perfundere rore.*

6. *Quæcunque aut gelido prominet,* &c.] Sive in *Algido* Latii, ab urbe pass. 20,000. sive in *Erymantho* Arcadiæ, sive in *Crago*, Lyciæ montibus. In hoc aiunt fuisse agrestium Deorum antra. Apud *Erymanthum* venari Diana scribitur Homer. Odyss. vi. *Algidum* denique perinde ac Aventinum tenere, seu in iis dominari, jactata Diana Carmine Seculari, sub finem.

Vos Tempe totidem tollite laudibus,
Natalemque mares, Delon Apollinis,
Insignemque pharetrâ,
Fraternâque humerum lyrâ.
Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem [33]
Pestemque à populo, et principe Cæsare, in
Persas atque Britannos,
Vestrâ motus aget prece.

Vos, ô masculi, tôt encomiis efferte Tempe, et Delum Phœbi natalibus *inclytam*; et scapulam *ejus* exornatam pharetrâ, et fratris citharâ. Vestris ille votis exoratus, à plebe et Augusto Imperatore luctuosum bellum ac famem ærumnosam, atque luem propulsabit ad Persas et Britannos.

## ODE XXII.

*Innocentiam ubique tutam esse.*

INTEGER vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis neque arcu,

O Fusce, *quisquis* innocenter vivit et sine crimine, non habet opus Maurorum telis, nec arcu,

### *ANNOTATIONES.*

9. *Vos Tempe totidem,* &c.] Vos autem, O casti pueri, canite loca Phœbo dilecta, velut *Tempe* in Thessaliâ, crebris lauris, quæ sacræ sunt Apollini, præcipuâque amœnitate inclyta. *Delum* item insulam ejus ortûs, summâque eam ob rem religione nobilem ac reverendam. Cic. Ver. iii. &c. *Apollinem tu Delium spoliare ausus es? Illic tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas afferre conatus es? . . . proditum memoriæ ac literis Latonam ex longo errore et fugâ gravidam, et jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem ac Dianam peperisse: quâ ex opinione hominum, illa insula eorum Deorum sacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis et est, et semper fuit, ut ne Persæ quidem cùm bellum toti Græciæ, Diis hominibusque indixissent, et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare aut attingere.*

*Tempe.*] Plin. l. iv. c. 8. *Inter Ossam et Olympum nemorosâ convalle . . . . . Tempe vocantur quinque millium passuum longitudine, et fermè sesquijugeri latitudine ultra visum hominis attollentibus se dexterâ lævâque leniter convexis jugis: intus sub luco viridante allabitur Peneus viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu.*

10. *Delon.*] Plin. modò cit. cap. 12. *Longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis et mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem . . . . . hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata . . . . Cynthiam, Ortygiam, &c. alii vocant . . . . cingitur quinque millibus passuum: assurgit Cyntho monte.* Et sub finem ejusdem cap. scribit. *Hyperboreos frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles,* &c.

11. *Insignemque pharetrâ.*] Jaculandi peritus habitus est semper Phœbus, atque *certâ metuendus sagittâ,* ut est Od. 12. suprà; tum ob interfectum Pythonem serpentem, occisosque Niobæ filios. Adde Virgil. Æneid. vi. 57. tum verò quod radiis in mortales ferventi æstu vibratis, morbos pestemque gignat. De quo Macrob. cit. cap. 17. lib. i. Saturn.

12. *Fraternâque humerum lyrâ.*] Insignem etiam lyræ inventione et melodiâ ipsi à Mercurio concessâ: quæ fusè explicui Annot. ad Od. 10. suprà. *Fraternâ.*] Apollo et Mercurius, fratres noscuntur, ambo nimirùm ex eodem patre Jove procreati, hic quidem Maiâ genetrice, ille verò Latonâ Cœi Titanis filiâ, ut suprà jam dictum.

13. *Hic bellum lacrymosum,* &c.] Apollo Deus averruncus prece vestrâ permotus in hostes depellet impendentia nobis mala: *Bellum* matribus filios amittentibus ac deflentibus detestatum, ut est Od. 1. *Famem,* quâ nihil miserabilius, cùm proprios aliquandò filios parentes comederint, urgente fame. *Pestem* denique è fame sæpiùs exortam; tria nempe mala omnium maximè formidanda.

15. *In Persas atque Britannos.*] Ab Augusto Cæsare feliciter rempublicam administrante Phœbus dicta avertet mala in hostes Populi Romani *Persas,* qui pro Parthis hic positi videntur; quos ille per Ventidium legatum subegit. Sueton. Flor. *Britannos,* hodie *Anglos,* de quibus Virgil. Eclog. i. 67.

——*Toto divisos orbe Britannos.*

Ode XXII.—Metrum idem quod Od. 2.

Eidem hanc Oden, atque Epistolam decimam ejusdem ferè argumenti scribit Horatius, Aristio Fusco, viro probo, Grammatico, amico. Ob bonam morùm integritatem laudat; amico declinatum à se vitæ periculum significat: Philologo dictionum et verborum elegantiâ studiosè velificatur. Hæc tria, Lector, observa, dum ego cætera persequor.

2. *Non eget Mauri jaculis,* &c.] Vir innocens suâ satis probitate tutus, armis non eget, quibus arceat quævis pericula. *Mauri,* quidam legunt *Mauris.* Hi jaculatores eximii pedem efferre domo vix audent sine telis, ob

Nec venenatis gravidâ sagittis,
Fusce, pharetrâ;
Sive per Syrtes iter æstuosas, [89]
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silvâ lupus in Sabinâ,
Dum meam canto Lalagen, et ultra
Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem;
Quale portentum neque militaris [90]

nec pharetrâ plenâ sagittis toxico infectis; seu ambulet per Syrtes fervidas, seu per Caucasum hospitibus carentem, seu *per* regiones, quas alluit Hydaspes fabulis celebratus. Enimvero *nuper* in Sabinâ silvâ, dum canerem Lalagen meam *amicam*, atque præter limites exerrarem liber *ab omni* solicitudine, armis *licèt* destitutum vitavit me lupus; quale monstrum haud nutrit Apulia bellicosa

## *ANNOTATIONES.*

frequentiam ferarum à quibus discrimen imminet. Herodian. Ælian. lib. xiv. de Animal. cap. 5. Mauritania Africæ regio Barbarica, ubi nunc regna Fessanum, Marochium, Tremisenum, Algerianum.

3. *Venenatis sagittis.*] Plin. lib. xviii. cap. 1. *Quod num animal tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos et sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus . . . à nullo animalium præter hominem, veneno pugnatur alieno.* Vide Cœl. Rhodig. lib. xxiii. c. 10. ubi de multiplici ratione tela veneno imbuendi plura.

5. *Syrtes æstuosas.*] Non de Syrtibus maritimis hìc agitur; sed de arenosis iis locis Africæ, apud Libyam, solis ardore sabulique siccitate æstuantibus seu fervidis, per quæ iter fieri nequit, nisi ex siderum observatione, et cum magno quidem vitæ periculo, tùm à feris, venenosisque animalibus, tum ob volubiles arenæ cumulos, quos ventus tollit ac transfert. Prudent. in Apotheosi, cap. 4. adversus Judæos.

*Nec responsa refert Libycis in Syrtibus Ammon.*

6. *Inhospitalem Caucasum.*] Asiæ montem altissimum atque celebratissimum, vel ob Prometheum, quem ibi fabulantur vinctum, ejusque jecur ab aquilâ perpetuò arrodi. *Inhospitalem*, ob nives assiduas inhabitalem, item ob scopulos unde Virgil. Æneid. iv. 366.

——————*Cautibus horrens*
*Caucasus*———

Mons ille inter duo maria Caspium et Euxinum, tantæ fertur altitudinis, ut ejus vertex ad tertiam noctis partem Solis radiis illustretur. Vide Aristot. Meteor. i. c. 3. Quint. Curt. lib. vii. ejus pars à quibusdam creditur mons Ararath versùs Armeniam, in quo post diluvium quievit arca Noë.

7. *Vel quæ loca fabulosus Lambit Hydaspes.*] Per Indiam nimirum. Duplex est Hydaspes fluvius in Asiâ: Alter Medos alluit, et hinc Georgic. iv. dicitur *Medus Hydaspes:* alter Indiam citeriorem irrigat, hodie *Rouvey*, fuitque terminus victoriarum Alexandri Magni; in Indum illabitur, apud Nysam urbem: unde à Lucano lib. viii. vocatur *Nysæus Hydaspes.* Hic porro nuncupatur *fabulosus*, quoniam multa de illo fabulantur; ut quòd arenam volvat auream; quòd gemmas ferat: unde *aurifer* Claudiano, *gemmifer* Senecæ Trag. in Medeâ appellatur; quòd tanto sonitu vortices agat, undas collidat, spumas attollat, ut non sine trepidatione procul adspiciatur; atque remiges Alexandri Magni reddiderit attonitos ac stupentes; ipsis etiam gubernatoribus rei novitate suspensis. Arrian. lib. vi. paulò post initium.

9. *Sabinâ.*] Hæc Italiæ regio, pridem Latium inter Umbriam atque Hetruriam, adhuc nomen servat, sed angustiores habet fines: in ditione Pontificiâ continetur.

10. *Dum meam canto Lalagen.*] Dum meditor et compono de amoribus meis in Lalagen versus et carmen: *et ultra terminum vagor:* cum œstro poëtico et amatorio abreptus in sylvam aliquantò longius progredior, non advertens incidi in lupum ingentem et magnitudine portentosum, qui tamen non modò non læsit, sed sponte me, licet *inermem fugit.*

11. *Curis expeditus.*] Quidam legunt *expeditis*, perinde est.

12. *Fugit inermem.*] Meam reveritus innocentiam, non armis territus, ille lupus cessit fugitque, inquit Poëta. S. August. lib. i. contra Julianum: *Omnes bestiæ*, inquit, *ante peccatum homini erant subjectæ. Quòd autem nunc nocent, pœna prima est peccati. A principatu decidimus; a fiduciâ, et honore.* Ille quidem principatus utcunque est restitutus, post diluvium Deo Noë et filiis ejus loquente, Genes. cap. ix. 2. *Sit terror vester ac tremor super cuncta animalia terræ:* unde S. Ambros: Epist. xxxviii. *Feræ suos morsus sæpe suspenderunt revocante sono vocis humanæ. Leones ipsos videmus, si vox hominis resultârit, prædam dimittere; pardos et ursos incitari ac revocari vocibus.* At cùm sanctitate morum ac vitæ integritate, ad priorem innocentiam atque ad plenam apud Deum gratiam homo rediit, tum certè bestiis, ut in felici quondam illo statu, dominatur plenè et ad arbitrium. Sic leones in eremo dejectâ cervice ad S. Antonium accedentes ejus manus ac pedes lingebant: Serpens Hilarioni morem gessit, duo dracones Ammoni, crocodilus Heleno, leæna Joanni Abbati, hyæna Macario Alexandrino, &c. si Legendis fides.

13. *Quale portentum*, &c.] Talis ac tantus erat lupus iste, ut major haud occurrit bellua sive in Apuliæ silvis, sive in Libyæ desertis.

*Militaris Daunia.*] A Dauno rege, Diomedis, ut aiunt, socero, Daunia dicta est, olim

Daunia in latis alit esculetis,
Nec Jubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor æstivâ recreatur aurâ;
Quod latus mundi nebulæ, malusque
Jupiter urget:
Pone sub curru nimiùm propinqui
Solis, in terrâ domibus negatâ;
Dulcè ridentem Lalagen amabo,
Dulcè loquentem.

in patentibus esculetis, nec gignit terra Jubæ, sicca leonum altrix. Colloca me in agris sterilibus, ubi nulla arbor fovetur tepenti aëre; quam orbis partem infestant nubila, et malignus Jupiter: Constitue *me* sub curru Solis nimis vicini, in regione ædificiis carente;
[91] *ubicunque* diligam Lalagen suaviter arridentem, suaviter et verba facientem.

## *ANNOTATIONES*

Italiæ regio quædam in Apulia, hodie *la Capitanata;* alluitur Adriatico mari; regni pars est Neapolitani. Synecdoche. Vide Plin. lib. iii. cap. 11. et alibi. *Militaris,* multos habens militiæ viros benè aptos.

14. *In latis esculetis.*] In latè patentibus silvis, quæ consitæ sunt esculis arboribus glandiferis: Plin. lib. xvi. *Jovi sacris.* Lib. xii. c. 1. *Arborum genera Numinibus dicata .... Jovi esculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus.*

15. *Nec Jubæ tellus.*] Mauritania, in quâ regnavit Juba, qui Pompeio addictus, Cæsari primùm acriter restitit, et ab eo tandem debellatus est, Plutarch. in Cæsare. Synec. ponitur pro Africa, cujus est pars versùs Occidentem. Plin. lib. v. cap. 1.

*Leonum Arida nutrix.*] Tum arenarum siccitate, tum etiam aquarum penuriâ laborat et arescit tota illa regio: leones aliasque feras innumerabiles gignit. Vide Plin. lib. viii. c. 16. ubi inter alia multa, sic ait initio capitis. *Leoni præcipua generositas, tunc cùm colla armosque vestiunt jubæ .... Africam hæc maximè spectant, inopiâ aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformis ibi animalium partus .... unde vulgare dictum: Semper aliquid novi afferre Africam.* Vide et Cœl. Rhodig. lib. xiii. cap. 8. et 19. ubi de leonum naturâ quæpiam disserit non spernenda.

17. *Pone me, pigris ubi nulla,* &c.] Ergo intrepidus ubique fuero et securus, etiamsi me ponas in terris horrorem incutientibus, vel ob nimium frigus, vel ob æstum intolerabilem.

*Ubi nulla campis Arbor,* &c.] Apud utrumque mundi Polum Arcticum, et Antarcticum, ubi assiduum prope gelu terras facit steriles; longioreque Solis absentiâ, per sex nempe circiter menses, *pigri* manent *campi, arborque nulla* crescit, ubi *non æstivâ recreatur aurâ;* benigno carens eo tepore, quo plantis incrementum ac fœcunditas præstatur. Hoc etiam *latus mundi* infestant semper *nebulæ,* quippe quas non discutit Sol, *malusque Jupiter urget;* id est, rigidum, insalubre, graveque cœlum, seu aër nunquam serenus et clemens. Ovid. Met. viii. 789.

*Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore, tellus;*
*Frigus iners illîc habitant, Pallorque Tremorque,*
*Et jejuna Fames*———

21. *Pone sub curru nimiùm,* &c.] In Zonâ torridâ, inter utrumque Tropicum, ubi sol *nimium propinquus* terras adurit, nullosque proinde incolas ac domicilia permittit. Ovid. Metam. i. 49.

*Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.*

In eo scilicet errore versati sunt antiqui, quo nos levârunt ii qui navigando peragrandoque totum orbem lustrârunt, habitatoresque non deesse iis in plagis viderunt, quas inhabitabiles olim existimavere. Neque est immodicus illic æstus quem valdè temperari constat noctium diebus æqualium longitudine. Adde quod ait Justinus lib. ii. initio. *Naturam, cùm primùm incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam animalia quoque generâsse; sed et arborum atque frugum pro regionum conditione aptè genera variata.* Compertum itaque modò est, et salubrem satis aërem, et frequentes adesse populos in regionibus Æquatori subjectis ac vicinis; v. g. in insulis Java, Sumatra, Borneo, Maldivis, Delpbina, seu Madagascaria, &c. In continentibus verò terris, apud Malacam in Asia, Guineam in Africa; in America verò, apud Castellam auream, Guaianam, Peruviam, &c.

## ODE XXIII. AD CHLOEN.

*Ut jam nubilis haud ita viros fugiat.*

O Chloë, me fugis velut hinnulus timidam parentem requirens *per* montium devia, haud sine inani formidine ventorum ac nemoris. Corde enim ac genibus contremiscit, sive frondes vitis leves aurâ concutiuntur; sive lacerti virides dumum commovent. Verùm ego te nequaquam insequor, *ut* dilacerem quasi tigris violenta, aut leo è Gætuliâ. Ergo viro matura, desine aliquando genitrici inhærere.

VITAS hinnuleo me similis, Chloë, [92]
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et silüæ metu.
Nam seu mobilibus vitis inhorruit
Ad ventum foliis, seu virides rubum
Dimovêre lacertæ ; [93]
Et corde et genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aspera,
Gætulusve leo, frangere persequor.
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

*ANNOTATIONES.*

Metrum est idem quod suprà Od. 5.

Arguit Horatius in Chloë id quod in ingenuâ maximè laudandum puellâ videri debeat. Nam lasciviens queritur quòd illa jam grandior non audeat absente matre virum se alloqui, sermonesque miscere.

1. *Vitas.*] Quibusdam placet *vitat.* Verùm, ut benè monet Theodorus Marcilius, Flaccum velle *vitas* liquet cùm subjungit, *Atqui non ego te,* &c.

*Hinnuleo similis.*] Tam meticulosa quàm hinnulus, cervi, damæ, aut capreoli pullus, à matre præsertim abstractus.

*Chloë.*] Nomen adolescentulæ conveniens, Nam χλόη est herba virens.

2. *Quærenti pavidam Matrem.*] A quâ aberraverat. *Pavidam.*] Cerva enim semper timet, ejusque in fugâ securitatem natura constituit, tum à venatoribus, tum à feris.

*Montibus aviis.*] A tritâ nempe viâ declinare amant feræ.

4. *Silüæ.*] Diæresis. Sic Tibull. i. 10. 64.

*Sit satis ornatas dissoluïsse comas.*

5. *Nam seu mobilibus vitis inhorruit Ad ventum foliis.*] Hanc in interpretatione secutus sum lectionem quæ Mureti est atque Scaligeri ; quanquam non satisfacit. Quid enim hinnulo per nemus cervam matrem quærenti, cum vite? Legunt vulgò : *Nam seu mobilius veris inhorruit Adventus foliis:* ut sit hypallage ; pro, seu folia veris adventu inhorruere motâ, scilicet vento quolibet tenui, puta, Zephyro. Quod nec omninò placet. Quid si feratur ad vocem antecedentem, *silüæ ;* legamusque, planiori certè sensu ac sententiâ. *Seu mobilibus veris inhorruit Ad ventum foliis ;* id est, Seu motis foliis silva inhorruit ad ventum levem, Zephyrum nempe veris comitem ; Vel, *Seu mobilibus veris inhorruit Adventu foliis;* id est, Seu tremuit silva foliis motis veris adventu, flante Zephyro nimirùm.

6. *Seu virides rubum Dimovêre lacertæ.*] Sive latentes in rubo lacertæ, discurrendo strepitum edidère, tantulùm commoventes fruticem et spinas: tum verò hinnuleus trepidat, cor palpitat, et genua labant. De *lacertis* vide Plin. lib. viii. cap. 39. et alibi.

9. *Atqui non ego te, tigris ut aspera,* &c.] Ego non nocendi, sed amandi cupiditate persequor te, Chloë: cur me fugis? Apud Ovid. Met. i. 504. Apollo Daphnen insequens:

*Nympha, precor, Peneïa mane: non insequor hostis:*
*Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,*
*Sic aquilam pennâ fugiunt trepidante columbæ.*

*Tigris ut aspera.*] Hujus tantâ fertur crudelitas, ut sponte hominem petat, cùm reliquæ feræ, nisi fames aut ira stimulet, ultrò fugiunt. Plin. lib. viii. cap. 11. *Tigrin Hircani et Indi ferunt animal ferocitatis tremendæ,* &c.

10. *Gætulusve leo.*] *Gætulia tota ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopiâ dirimit,* inquit Plin. lib. v. cap. 4. lib. verò viii. c. 16. *Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: et ubi sævit, in viros priùs quàm in feminas fremit: infantes non nisi magnâ fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certè Gætuliæ reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi cæterisque imperantis, indignam ejus gloriâ prædam. Varia circa hæc opinio,* &c. Gætulia Libyæ interioris regio, hodie *Biledulgerid*, magnam habere ferarum copiam à nemine ignoratur.

*Frangere persequor.*] Phrasis Græca.

## ODE XXIV. AD VIRGILIUM.

### *De Morte Quintilii Vari.*

QUIS desiderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum citharâ dedit.
Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget? Cui Pudor, et Justitiæ soror
Incorrupta Fides, nudaque Veritas,
Quando ullum invenient parem?
Multis ille bonis flebilis, occidit;
Nulli flebilior, quàm tibi, Virgilî.
Tu frustra pius, heu, non ita creditum

[94] Quæ sit verecundia, vel finis dolori, *ob jacturam* viri adeò dilecti? Doce querulum carmen ô Melpomene, cui genitor impertivit amœnam vocem cum lyrâ. *An* igitur sempiternus Varum [95] somnus occupat? Cui verecundia atque integra fides justitiæ germana, et veritas simplex, quando reperient similem quemquam? Is *certè* plurimis occubuit probis lugendus; *at* nemini magis quàm tibi, Maro. Tu religiosus incassùm, eheu Quintilium repetis

### *ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod suprà Ode 6.

Suas Horatius querelas jungit lacrymis et querimoniis Virgilii dilectum caput morte sublatum deflentis; ejusque dolorem dividit artificiosè quidem, ut imminuat atque consoletur. Vult Sigonius prosopopœiam esse et Dialogum Virgilii et Melpomenes, quos Horatius inducit; illum à Musâ consilium opemque implorantem, duabus strophis prioribus; hanc respondentem deinceps et consolantem, ab his verbis, *Multis ille bonis*, &c. Sigon. emendat. lib. ii.

1. *Quis desiderio sit Pudor*, &c.] Quem dolere pudeat, quis luctui modum putet adhibendum, amisso tam charo capite? Seneca tamen Epist. 100. sic præcipit: *Est aliquis et dolendi decor; hic sapienti servandus est; et quemadmodum in cæteris rebus; ita et in lacrymis aliquid sat est. Imprudentium ut gaudia, sic dolores exundavere. Æquo animo excipe necessaria.*

2. *Chari capitis.*] Eam dicendi formam Græcis Homeroque imprimis amatam notat Eustath. Sic Odyss. Penelope de absente Ulysse:

Τοίην κεφαλὴν ποθέω, Τεῦκρε, φίλη κεφαλή.

*Tale caput desidero, Teucer, charum caput.*

Hanc et Latini usurpârunt, *Lepidum caput*, &c.

*Præcipe lugubres*, &c.] Quidam legunt, *lugubris*, et subaudiunt, *Dea;* hoc sensu. O Melpomene, lugubris cantûs Dea, præcipe modum lugendi tam dilectum caput. Hanc verò Musam præ cæteris invocat, utpote inventricem Tragœdiæ, rebusque mœstis præsidentem, Auson. Eidyl. xx.

*Melpomene Tragico proclamat mœsta boatu.*

3. *Cui liquidam pater Vocem*, &c.] Musæ sunt filiæ Jovis et Mnemosynæ. Melpomene à cantûs suavitate dicta: à μέλπομαι, *cano. Liquidam*, suavem, dulciter fluentem. Macrob. lib. vi. c. 3. ex Hostio poëta:

*Si mihi linguæ*
*Centum, atque ora fient totidem, vocesque liquatæ.*

Pers. Sat. i. 34.

———*Plorabile si quid*
*Eliquat.*———

5. *Ergo Quintilium*, &c.] Exclamatio gravis index doloris. Sic amici luctum luctu suo evincere conatur; sic et illabitur in ejus animum, ut majorem habens fidem, solatium faciliùs admittat, imò et aliquantulam objurgationem. Sic benè utitur Poëta consilio à Musâ, quam statim invocavit, accepto.

*Quintilium.*] Vel Cremonensem illum Virgilii atque Horatii amicum, cujus meminit Euseb. Chron. Olymp. 189. vel Præfectum Romani exercitûs, qui cum tribus legionibus atque auxiliaribus copiis cæsus in Germaniâ ab Arminio Germanorum rege. Dio. lib. lvi. Sueton. Aug. c. 23.

*Perpetuus sopor.*] Sic et *longus somnus*, pro morte, lib. iii. Od. 11. v. 38.

6. *Cui Pudor*, &c.] Breve sed ingens Quintilii elogium. *Pudor*, quem Tull. de finibus ii. *Moderatorem cupiditatis* appellat. Hinc et de Orat. i. Crassum ita laudat: *Fuit mirificus quidam in Crasso pudor.*

*Justitiæ soror Incorrupta Fides.*] Ex Platone, justitia cùm in Deos observatur vocatur pietas; fides autem, cùm erga homines. Tull. Offic. i. *Fundamentum justitiæ fides.* Et partit. Orat. *Justitia erga Deos, religio, erga parentes, pietas, vulgò autem bonitas; creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentiâ nominatur.*

7. *Nudaque Veritas.*] Cujus *magna vis quæ contra hominum calliditatem et solertiam se per se ipsam defendat*, ut ait Tull. pro Cœlio; et Offic. i. *Sunt alii simplices et aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici.*

9. *Multis ille bonis*, &c.] Legunt alii, *Multis ille quidem*, &c. *nulli flebilior quam tibi, Virgili:* utpote vir bonus, amicus, cognatus.

11. *Tu frustra pius*, &c.] Jam castigare incipit leniter immoderatum amici luctum: *Non ita creditum*, id est, non eâ lege ut non more-

a Numinibus, haud sic concessum. Etiam si dulciùs, *quàm* Thrax Orpheus, chordam pulses arboribus auscultatam, minimè *tamen* vita reddatur inani simulachro, quod tremendo semel caduceo ad turbam atram aggregarit Mercurius, nequaquam facilis exorari, *ut* fata *rescindat*. Grave *quidem est illud:* at tolerabilius ferendo efficitur, quodcunque immutare haud licet.

Poscis Quintilium Deos.
  Quòd si Threïcio blandiùs Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem,
Non vanæ redeat sanguis imagini, [96]
Quam virgâ semel horridâ
  Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum: sed levius fit patientiâ
  Quicquid corrigere est nefas.

## ODE XXV.

*Lydiæ jam vetulæ amatoribus carenti insultat.*

Fenestras *tuas* clausas rariùs *modò* verberibus impetunt adolescentes procaces, neque tibi soporem auferunt, *jamque* limini adhærent fores, quæ antea valdè volubiles agebant

PARCIUS junctas quatiunt fenestras [97]
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt, amatque
  Janua limen,
Quæ priùs multùm faciles movebat

### ANNOTATIONES.

retur. Scilicet quæ donantur non solent reposci: at quæ credita et commissa sunt, cùm libuerit repetuntur. Quintilius ita creditus nobis ad tempus tandem sine injuriâ eripitur: imò tum creditor utitur jure suo. Vide ergo, Virgili, ne cùm poscis Quintilium Deos, videare non solum pius, heu! frustra, sed et præposterè; atque in Deos iniquus. Lucret. lib. iii. 984.

*Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.*

13. *Quod si Threïcio.*] Alii legunt, *quid si:* Alii, *qui si.* Et pro *non*, interrogativè *num*. *Threïcio blandiùs Orpheo*, &c. Adverte comparationem Virgilii cum Orpheo. Sensus est; nòsti Orpheum arboribus cantûs suavitate pertractis, à se demulcendum etiam sperâsse Inferorum tyrannum, ut Eurydicen uxorem morte ablatam redderet, sed irrito et inani conatu: sic tu etsi vincas Orpheum carminis dulcedine, haud tamen flectas Numina, ut Quintilium restituant.

15. *Non vanæ redeat sanguis imagini.*] Non vita redeat mortuo, non anima remittatur in corpus exanime. Itaque *vanam imaginem* interpretari libet hominis umbram, manes. Virgil. Æn. iv. 654.

*Et nunc magna mei sub terras ibit imago.*

Et Æneid. vi. 292.

*Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas*
*Admoneat volitare cavâ sub imagine formæ.*

*Sanguis.*] Vita, Æneid. ix. 349.

*Purpuream vomit ille animam*, &c.

16. *Quam virgâ semel*, &c.] De caduceo Mercurii, ejusque animas deducendi potestate, vide supra Ode 10. v. 18.

17. *Non lenis precibus fata recludere.*] Virgil. Georgic. iv. 469. de Orpheo.

——*Manesque adiit, regemque tremendum,*
*Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.*

Æneid. vi. 376.

*Desine fata Deûm flecti sperare precando.*

18. *Nigro compulerit gregi.*] Cæteris Manibus aggregârit, et ad Plutonem perduxerit.

19. *Levius fit patientiâ Quicquid*, &c.] Eurip. Phœniss. Δεῖ φέρειν τὰ τῶν θεῶν Senec. *Optimum est pati quod emendare non possis.* Plaut. Cant. ii. 1. 1. *Decet id pati æquo animo: si id facietis, levior labos erit.* Virg. Æn. v. 710.

——*Superanda omnis fortuna ferendo est.*

Ovid. Metamorph. viii. 633.

. . . . . *Paupertatemque ferendo*
*Effecêre levem.*————

Contra verò, quisquis mala necessaria impatienter et iniquè fert, quid aliud, quàm novum sibi dolorem creat, et malum malo addit? Ejusmodi hominem, qui communia cunctis mortalibus incommoda respuit, egregiè sugillat Juvenalis, et *gallinæ filium albæ*, per ludibrium vocat, Sat. xiii. 141.

Ode XXV.—Metrum idem quod suprà Od. 2.

1. *Parciùs junctas quatiunt*, &c.] Solebant juvenes meretricum fores ac fenestras lapidibus quatere noctu quidem, ut aperire cogerent, seque admittere. Vide plura Annot. ad Od. 10. et 26. lib. iii.

3. *Amatque Janua limen.*] Janua vix discedit à limine, illudque videtur amare: jocus amarulentus, quo significatur raró januam aperiri, paucis adeuntibus, Lydiamque annis deflorescentem cunctis fastidientibus.

5. *Quæ prius multùm faciles movebat Cardines.*] Usu nempe assiduo volubilis erat cardo, vel benè unctus haud strepebat, atque ut ait Plautus, *Lepidus non mutiebat*, dum *aperirentur ædes festivissimè;* et paulò antea, *Bellis-*

Cardines. Audis minùs et minùs jam,
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis!
Invicem mœchos anus arrogantes
Flebis, in solo levis angiportu,
Thracio bacchante magis sub interlunia vento;
Cùm tibi flagrans amor, et libido
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa jecur ulcerosum;
Non sine questu,
Læta quòd pubes hederâ virenti

cardines. Infrequentiùs deinceps et infrequentiùs audis, *dum ego tuus pereo*, Lydia, quiescis longis noctibus! *Jam* vetula plorabis
9
vicissim adulteros superbos,
[98] contempta in angiportu deserto, dum Thrax ventus sævit gravius circa Lunæ intermenstruum; quando libidinosus ardor, qui suevit equas reddere furiosas,
15 inflammabitur ad hepar *tuum* ulceribus plenum, haud sine luctu, *eò* quòd
[99] juventus hilaris hederâ virenti

*ANNOTATIONES.*

*simum hercle et taciturnissimum ostium*, quod *nunquam ullum verbum mutit; quum aperitur, tacet; cùmque illa noctu clanculùm exit*, meretricula, *tacet.* Curcul. i. 1. Item, *Placidè egredere, sonitum prohibe forum, et crepitum cardinum . . . suffundam aqulam.* Ibid. i. 3. init.

6. *Audis minùs et minùs jam*, &c.] Minùs minùsque indies ad te mœchi ventitant: pauciores jam habes amatores, qui occentent fores tuas, id est, ante illas cantiones amatorias canant, qualis est Ode 10. lib. iii. qualis et hæc: *Me tuo longas pereunte noctes, Lydia, dormis:* id est, Me præ amore tuo contabescente, somnumque haud capiente, altum dormis: tu quieta valdè stertis longas noctes, dum inquietum me solicitumque tui desiderium excitat, et vigilare cogit.

7. *Longas noctes.*] Expectanti nimirùm et desideranti longum semper videtur tempus.

9. *Invicem mœchos anus arrogantes Flebis*, &c.] Tandem vices tuæ adventârunt; olim flore juventutis ac formæ superba, depereuntes te ridebas adolescentes virosque quoslibet: jam anus facta frustra lucrum et mœchos quæres; hi verò te senio deformatam spernent arrogantes. Ovid. Art. Amat. iii. 70.

*Tempus erit quo tu, quæ nunc excludis amantem,*
*Frigida desertâ nocte jacebis anus.*

10. *In solo levis angiportu.*] Vaga, observans si quis triobolaris agaso commeat ad te: vel, amans leviter, juvenili more, et fiens te despici: vel nullius pretii, jamque ab omnibus relicta *in angiportu* solitario et à paucissimis frequentato.

11. *Thracio bacchante magis*, &c.] Tumque frigidum perpetiere ventum; et sicut olim tui amatores eò algentes vidisti, et contempsisti: ita nunc alii te ridebunt sub dio pernoctantem. *Thracio vento:* hic, respectu Græciæ, Septentrionalis est: adde quòd regio perquàm frigida est Thracia: unde officina ventorum appellata; atque in eâ regnâsse Aquilo fertur: hinc apud Græcos Poëtas, Thracius ventus, pro Aquilone passim usurpatur. Latini verò eam quòque dictionem imitati sunt, quanquam impropriè et *καταχρηστικῶς*; quandoquidem ventus Septentrionalis in Italiam nequaquam à Thracia venit. Epod. xiii. 3.

——*Nunc mare, nunc silüæ*
*Threïcio Aquilone sonant*, &c.

*Bacchante magis sub interlunia.*] Eo tempore quod intercedit inter duas Lunas, veterem et novam; id est, cum Luna non apparet, tum crebræ sunt tempestates, et frigidiores vehementioresque venti. Theophrast. libello de ventis, *χειμεριώτεραι τὰν μεταξὺ αἱ σύνοδοι, interlunia:* Plinius lib. xvi. cap. 39. *Interlunium alii Lunæ coitum* (quia nempe tunc Sol cum Lunâ conjungitur et congreditur; Græci *σύνοδον* vel *συνόδιον*) *alii silentia Lunæ appellant*, et lib. xviii. cap. 32. *In coitu, quod interlunium vocant, cùm apparere desierit.* Hoc porrò Apul. Metam. ix. Illunium. Varro intermenstruum nuncupat. Lege, si vacat, Cœl. Rhodig. lib. xx. cap. 32.

14. *Quæ solet matres furiare equorum.*] Rem explicat Virgil. Georgic. iii. 266.

*Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;*
*Et mentem Venus ipsa dedit*, &c.

Prudent. contra Symmach. lib. i. de Saturn. 15.

*Advena quos profugus gignens et equina libido*
*Intulit Italiæ; Thuscis namque ille puellis*
*Primus adhinnivit simulato numine mœchus.*

Huc etiam pertinet audax et elegans ea dictio, quam in Pisonem adhibet Tullius; *Itaque admissarius iste, simul atque audivit à Philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic ad illius hanc orationem adhinnivit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis à se illum inventum arbitraretur.*

15. *Sæviet circa jecur ulcerosum.*] Cùm te libidinis aget furor talis, qualis esse solet equina, inflammabitque jecur tuum, tum certè mirum in modum discruciabere. *Jecur*, in quo amoris sedes est atque libidinis, ex Platone et aliis. *Ulcerosum*, intus libidine multâ saucium, tectisque ulceribus corruptum. Non. Marcell. *Ulcus*, inquit, *tecta est et clausa malignitas.* Et Servius ex Varrone, *Vitium obscænæ libidinis ulcus vocatur.*

16. *Non sine questu: Læta quòd pubes*, &c.] Neque poteris dolorem continere, quin erumpat in querimoniam, quòd juvenes vetulam te fastidiant, marcescentem posthabeant; adolescentulas autem ætate virentes sectentur.

17. *Hederâ virenti Gaudeat, myrto.*] Appo-

myrtoque subnigrâ lætetur amplius, sicca verò folia consecret Hebro hyemis socio.

Gaudeat, pullâ magis atque myrto,
Aridas frondes hyemis sodali
Dedicet Hebro.

## ODE XXVI.

*Ælium Lamiam egregiè laudat.*

*Ego* Musis charus, ægritudinem ac timores dabo procacibus ventis deferre in mare Creticum: nequaquam solicitus, quis ad *polum* Arcticum regionis frigidæ tyrannus timeatur; quidve Tiridati formidinem

MUSIS amicus, tristitiam et metus [100]
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis: quis sub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ;
Quid Tiridatem terreat, unicè

### *ANNOTATIONES.*

sitè comparat juvenculas cum *hederâ* quæ facilè adhærescit, et *sequax* vocatur à Persio in Prologo: Item cum *myrto*, quæ Veneri sacra est; cujus etiam color nigricans et constans est, et id quod veteribus in formosis laudabatur, exhibet, teste nostro Poëtâ in Epist. ad Pisones. 37.

*Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.*

19. *Aridas frondes*, &c.] Vetulas cute contractâ et rugosâ arescentes non pluris faciat, quàm aridas frondes arborum flumini adsitarum.

20. *Dedicet Hebro.*] Sponte relinquat, oblivioni tradat ac devoveat, non secus ac decidentes in flumen frondes circa autumnum. *Hyemis sodali*, ob regionis illius frigus asperrimum, ut ante dixi. Hebrus enim ex Hæmo fluens monte, Thraciam perfundit, ac in Ægæum mare delabitur. Indicat Horatius vultum mulieris jam marcidum non longè abesse à senili fœditate ac deformitate, quæ cum hyeme similitudinem habet. Quidam legunt *Euro:* ut indicetur vilitas ac levitas scorti vetuli, per folia Euro vento seu quovis alio, velut ad ludibrium, volvi rapique solita. Scaliger mavult, *igni;* multaque in hac Ode carpit: at profecto κακοζηλίᾳ toties litâsse videtur. Judex sit literator quisque. En ejus reprehensionis capita. Sic igitur ille: *Vicesima quinta in humili genere dicendi est, Illa duo membra sine copulâ non conhærent:*

*Audis minùs, et minùs jam:*
*Me tuo longas pereunte noctes,*
*Lydia, dormis.*

*Neque satis mollis illa locutio:* flebis mœchos arrogantes, *nisi addas* effectos.

Levem *pro* nudâ *videtur posuisse, satis durè. Illa quoque omnia*, bacchante magis sub interlunia vento, *videntur esse unum epithetum Boreæ: alioqui ipso Borea frigidiora sunt.*

Ulcerosum, *non servit potiùs jecori indicando quàm metro sustinendo.*

Tu, lector erudite, hinc jam infers, sine affectu esse oportere omnem Aristarchum; intelligisque quàm Censoriâ dignus interdum virgâ sit magnus quisque Censor.

Ode XXVI.—Metrum idem quod suprà Ode 9.

1. *Musis amicus*, &c.] Pulchram init Horatius laudandi viam, quæque à tritâ imperitorum consuetudine longè recedat. Illi, si laudum quidem acervum congesserint, bellè se fecisse existimant. At ingeniosus Poëta Lamiam arte novâ celebrat. Primò curâ liberum se ab omni jubet esse; tum se convertit ad Musam, quasi minùs idoneum tanto se operi intelligit: illamque obtestatur, ut Lamiæ coronam paret, hoc est, eum consecret immortalitati. Hæc bene, ut omnia, notavit Parthenius, Horatii adversùs maledicos acerrimus vindex.

*Musis amicus.*] Nimirùm quisquis Musas colit, earum præsidio tutus ac lætus semper esse debet; nemo verò iis sedulam potest operam navare, quin omnem animi solicitudinem antea deposuerit. Ov. Trist. i. 1.

*Carmina secessum scribentis et otia quærunt.*

2. *Mare Creticum.*] Pro quolibet mari ponitur, mare quod proximum est Cretæ, insulæ maris Mediterranei amplissimæ, quæ hodie *Candia* vocitatur.

3. *Quis sub Arcto.*] Quis dominetur et regnet ad Boream.

*Sub Arcto.*] Sub Ursâ; quod cœleste sidus Septentrionale duplex est. Ursa Major et Minor, quas Græci ἄρκτους nuncupant. Ab his Polus Arcticus dicitur ea pars orbis quæ axi et Aquiloni propinqua est. Ovid. Fast. iii. 107.

*Esse duas Arctos, quorum Cynosura petatur*
*Sidoniis, Helicen Graia carina notet.*

4. *Gelidæ oræ.*] Ad utrumque polum sævire frigus nemo nescit. Ad Arcticum, mare congelatum seu glaciale, quod anni parte maximâ gelu concretum sit, omnibus auditu saltem cognitum. Vide Annot. supra Od. 22. v. 17. et seq. Terræ Arcticæ versùs Boream sunt Spitzberga, Grenelandia, nova Dania, Estonilandia, &c. Has verò omnino Boreales non videtur habuisse in animo Horatius; sed potiùs magis cognitas ipsius ævo, et paulò minùs Septentrionales, nempe Britanniam, Germaniam, Daciam, Scythiam, &c.

*Metuatur.*] Ad duas clades in Germaniâ acceptas (de quibus Sueton. Octav. cap. 23.) poëtam respicere falsò suspicatur non nemo.

5. *Quid Tiridatem terreat.*] Is, ejecto in exi-

Securus. O, quæ fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei
Prosunt honores. Hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro,
Teque tuasque decet sorores.

[101] incutiat. O, Pimplea suavis, quæ puris fontibus delectaris, apricos flores collige, corollam texe meo Lamiæ. Absque te nihil juvant meæ laudes. Novis illum cantilenis, illum citharâ Lesbiâ æquum est consecrari cùm à te, tum à tuis sororibus.

## ODE XXVII.

*Sodales hortatur ne inter potandum rixentur.*

NATIS in usum lætitiæ scyphis
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum
Morem; verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces

Thracum est decertare [102] poculis ad hilaritatem idoneis: rescindite immanem consuetudinem; et cruentas contentiones à Baccho modesto removete. Persicus gladius mirum quantum distat *à*

### *ANNOTATIONES.*

lium Phraäte Parthorum rege, nobilitatis unanimi conspiratione in locum ejus fuerat subrogatus; at cùm audisset maximo Scytharum auxilio Phraätem juvari ad recuperandum imperium, ita perterritus est, ut ad Augustum, relictâ Parthiâ, fugerit. Hæc fusè Justin. lib. xlii. sub finem. Dio. lib. li. et lii. Plutarch. in Antonio, &c.

*Unicè Securus.*] Quidam vocem, *unicè*, referunt ad verbum *terreat;* alii jungunt cum hac voce, *securus;* id est, Singulariter ego et maximè abjeci magnas curas de republicâ, et Imperiis exterarum gentium, ut Musis vacem.

6. *O quæ fontibus integris Gaudes,* &c.] O Musa tuum est laudare meum Lamiam; meos conatus parùm valere intelligo; virum immortali dignum honore à te celebrari convenit. Ergo quod mihi imprudens sumpseram, tu tibi assumas æquum est.

7. *Apricos necte flores.*] Necte coronam ex optimis floribus in aprico nascentibus, quibus exornes pro meritis meum amicum Ælium Lamiam.

8. *Lamiæ.*] Is anno post Horatii mortem octavo Consul fuisse cum M. Servilio dicitur, ann. ab U. C. 755. Corn. Tacit. Ann. lib. vi. cap. 27. ita scribit, *Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata, qui administrandæ Syriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. Genus illi decorum; virida senectus, et non permissa provincia dignationem addiderat.* Vide Od. 17. lib. iii.

9. *Pimplea.*] A Pimplâ Macedoniæ monte pariter et fonte Musis sacro, Musæ dictæ sunt Pimpleides.

*Nil sine te.*] Huc pertinet adagium, Μετὰ μουσῶν, quo significatur ope Musarum grave quodvis inceptum perfici.

10. *Hunc fidibus novis,* &c.] Præter solitum magnifico genere carminis vir tantus ad immortalitatem consecrandus est.

11. *Lesbio plectro.*] Carmine Sapphico et Alcaïco; vel eximiis versibus, quales fuere Alcæi et Sapphûs, qui in Lesbo Ægæi maris insulâ, nati. Hæc hodie *Metelina,* olim *Mitylene,* celebrata est vini generositate, ubertate soli, cantorum peritiâ, et ædificandi ratione speciali, è quâ natum proverbium, *Lesbia regula,* de quo Aristot. Moral. v. cùm nempe lex ad mores accommodatur; non, quòd oportet, mores ad legem. A Lesbiis siquidem ad lapidum figuram plumbea ædificationis regula dirigebatur; non contra. Vide Cœl. Rhodig. lib. vii. cap. 22. et Annot. ad Od. 17. v. 21. supra.

Ode XXVII.—Metrum idem quod Od. 9.

2. *Thracum est.*] Hic enim non solùm bibacitatis infamiâ, sed et inter potandum petulantiæ vitio laborabant. Hinc πολυπόται, et ἀκρατοπόται dicti, Athen. lib. 10. Ibidem et ὡρμηκότες ἐπιεικῶς, &c. c. 12. Idem. lib. i. c. 24. magnam fuisse scribit ob vini præstantiam Thraciæ celebritatem. Vide supra Od. 18. ibique Annot.

*Tollite barbarum Morem.*] Solebant Thraces non solùm hianti ore affatim vinum bibere, ex Callimacho apud Athen. cit. lib. x. cap. 12 sed etiam ferro accincti epulabantur, et quemlibet cogebant æquales bibere cyathos. Quod certè barbarum.

3. *Verecundumque Bacchum.*] Cum verecundiâ et moderatione tractandum: aliàs enim ulciscitur vino abutentes, et immodicè haurientes furore aliisq; malis percutiendo. Supra Ode 18.

4. *Sanguineis prohibete rixis.*] De Centaureâ cum Lapithis rixâ super mero, supra Ode 18. et Virgil. Georgic. ii. 455.

————*Ille furentes*
*Centauros leto domuit, Rhœtumque, Pholumq,*
*Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.*

5. *Vino et lucernis Medus acinaces,* &c.] Quid gladio, quid armis cum hilaritate et epulis? Vide Macrob. lib. vii. cap. 1. et Plutarch. Sympos. lib i. cap 4.

Immane quantum discrepat: impium
Lenite clamorem, sodales, [103]
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiæ
Frater Megillæ, quo beatus
Vulnere, quâ pereat sagittâ.
Cessat voluntas? Non aliâ bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus, [104]
Non erubescendis adurit
Ignibus; ingenuoque semper
Amore peccas. Quicquid habes, age,

mero et candelis. O socii, cohibete vociferationes execrandas, cubitoque innixi consistite. *An* jubetis etiam me capere portionem Falerni austeri? Declaret Opuntiæ Megillæ frater, quo felix ictu, quo telo intereat. *Scilicet* renuis? *At* ego non aliâ conditione potabo. *Certè* quisquis te amor tenet, haud pudendâ incendit flammâ; atque liberali semper amore delinquis. Euge, quodcunque tibi est,

## *ANNOTATIONES.*

*Lucernis.*] Convivia vespere incipiebant, et in multam sæpe noctem protrahebantur: ad hæc igitur lucernis opus erat. Quòd autem veteres largiùs cœnarent, quàm pranderent, idque rectè et ad sanitatem, exponit Cœl. Rhodig. lib. xiv. cap. 9. sub finem.

*Medus.*] Quoniam Medi, Persæque vicini, uni Cyro paruère: hinc promiscue ponuntur, maxime à Poëtis.

*Acinaces.*] Est Persarum hasta pariter et ensis ex Hesychio et Suida. Περσικὸν ξίφος ἀκινάκην καλέουσι, Herodot. lib. vii. *Persicum ensem acinacem vocant*, παρὰ τὴν ἀκὴν, ob mucronem scilicet et cuspidem. Erat igitur acinaces ut et sagaris, Persis ac Medis proprius, sicut pila Romanis, gesa Gallis, gladius Lacedæmoniis, sarissa Macedonibus, lancea Hispanis, falarica Saguntinis, romphæa Thracibus, framea Germanis, sparus Rusticis, Theutonicis cateiæ, &c. Alex. ab Alex. lib. i. cap. 22.

6. *Immane quantum.*] Cic. de Finib. *Nimium quantum*, et de Oratore. *Mirum quantum* Tacit. Hist. iii. 62. *Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit.* Græci θαυμαστὸν ὅσον, Plato Epist. 7, &c.

*Impium.*] Mensa res inter sacras numerabatur, ex Plutarch. Sympos. itaque genialem mensam, et convivalem hilaritatem vociferando confundere, impium est. Adde quòd sic violatur silentium mensæ et Angeronæ Deæ debitum. Just. Lips. mox citandus. *Angeronæ*, silentii Deæ, *sacra mensa habetur.*

8. *Cubito remanete presso.*] Ita compositi veteres mensæ accumbebant, reclinatâ supremâ parte corporis in cubitum sinistrum, inferâ in longum porrectâ et jacente: capite leviter erecto, dorso pulvillis modicè suffulto. J. Lips. antiq. Lect. lib. iii. cap. unico. Cætera notabuntur postea ad istos Horatii locos. Sat. 4. lib. i. 86.

*Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.*

Et Sat. 4. lib. ii. 39.

———*in cubitum jam se conviva reponet.*

9. *Severi Falerni.*] Acrioris, inquiunt, saporis: vel meri, ut placet Theod. Marcilio aliisque veteribus. Seneca Epist. 63. *In vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat.*

10. *Dicat Opuntiæ*, &c.] Ut rixandi animum à conviviis arceat Horatius, statim læta proponit, imprimisque morem hunc, quo suos quisque amores ex ordine debebat proferre. De eo cit. Lipsius. Inter leges convivii, hæc una est ibidem.

*Dominam si quis habessit, indicium facito.*

Interpres Theocriti ad Idyll. 14. *solebant*, inquit, *merum sumere in symposiis, et nominare aliquos amores aut amicos, tum terræ invergere, et pronunciare amicissimorum nomina.* Nempe et cottabismus illic habebat locum. Sic igitur epuli progressu merum poscebant; atque amico vel amicæ libabant, ac bene precabantur. Tibull. ii. 8. 31.

*Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat,*
*Nomen et absentis singula verba sonent.*

Quinetiam tot cyathos hauriebant, quot literas amici vel amicæ nomen continebat. Martial. i. 72.

*Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur.*

*Opuntiæ Frater Megillæ.*] Per notam pulchritudine Megillam ejus frater indicatur. Oriundi erant ex Opunte Locridis urbe.

11. *Quo beatus Vulnere.*] Cujus amore teneatur: quâ Cupidinis sagittâ percussus langueat, quam virginem aut mulierem depereat. *Beatus*, si quidem redamabatur.

13. *Cessat voluntas?*] Renuebat indicare Horatio Megillæ frater, quam adamaret: at ille monet jus esse convivarum, id ab unoquoque sodalium exigere: quare hic statim postea obtemperat, suosque amores clam tamen, et in aurem declarat.

*Non aliâ bibam Mercede.*] Nisi hanc convivii legem observas, nec aliam ego. Si quæ sit amica tua, recusas aperire; ego quoque more majorum bibere detrectabo. Apud J. Lips. cit. et hæc convivii lex habetur; *à summo ad imum more majorum bibunto.* Item hæc altera; *decem cyathi summa potio sunto.*

14. *Quæ te cunque domat Venus*, &c.] Instat Horatius, ne erubescat ille indicare amasiam, cujus sanè amor, utpote ingenuæ, et honestus sit, et gloriosus; quantum ipse quidem existimabat.

17. *Quicquid habes, Depone tutis auribus.*] Quisquis sit amor tuus, tutò mihi declara fide-

Depone tutis auribus. Ah miser,
Quantâ laboras in Charybdi,
Digne puer meliore flammâ!
Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus?
Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimærâ.

fidelibus crede auriculis. Ah infelix, quàm pravâ cum voragine luctaris! O adolescens, clementiores amores meritus *fuisti.* [405] Ecqua venefica, quis incantator herbis è Thessaliâ venenosis, quod Numen te queat expedire? *Ipse* Pegasus implicitum te vix liberabit *ex istâ* Chimærâ triformi.

## *ANNOTATIONES.*

li arcanorum custodi; clam saltem aperi, si non vis palam; ne dubita mihi secretum committere, quod invito te nunquam revelabo.

18. *Ah miser.*] Ergo Megillæ frater annuit tandem, et amicam suam indicat Horatio; at hic audiens quæ sit illa, erumpit in commiserationis voces istas.

19. *Quantâ laboras in Charybdi.*] Tam periculosè amas, quàm si cum Charybdi luctaretis. Scilicet ejusmodi mulierem deperis? Ah miser periisti; meliori profectò sorte et amore dignus eras. *Charybdi* omnia absorbenti benè comparatur avara meretrix. Cicero Philip. ii. *Quæ Charybdis tam vorax?* Est propriè vorago, seu gurges vorticosus in freto Siculo, ad Messanam, hodie, *Capo di Faro*, vel, *Capo Faro*, ob Pharum illic excitatam. Fabulantur autem scortum fuisse rapacitate famosum, quòd càm Herculis adduxisset boves, à Jove fulminatum in mare præcipitatum est, atque in hanc voraginem mutatum. Virgil. Æneid. iii. 420.

*Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis*
*Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos*
*Sorbet in abruptum fluctus*, &c.

Senecæ Epist. lxxix. *Charybdis an respondeat fabulis, prescribi mihi desidero . . . Fac nos certiores utrum uno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempestas æquè illud mare contorqueat: et an verum sit quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa millia trahi.*

21. *Quæ saga*, &c.] Cùm videaris fascino et incantamentis tam pernicioso amore implicitus; vix apparet salutis via. Quis enim te homo magicis artibus pollens? Quis et Deus expedire queat fatali velut nexu astrictum atque illigatum?

*Thessalis Magus venenis.*] Venenatis et ad incantamenta efficacissimis herbis in Thessaliâ copiosè crescentibus. Aiunt nimirùm Poëtæ, Medeam illâc fugientem, aëre sublatam, scriniolum veneficiis et herbis magicis plenum dejecisse, sicque sparsa illa pullulasse. Apuleius apud Thessaliam in asinum se mutatum scribit; Metamorph. seu de asino aureo: ibidemque describit veneficarum Thessalarum apparatum, atque, ut ait ipse, *feralem officinam.* Vide Plin. lib. xxx. cap. 1. ubi et refert *Menandrum Thessalam cognomināsse fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.*

23. *Vix illigatum te triformi*, &c.] Ipse Bellerophon, qui Pegaso insidens Chimæram interfecit, capite et formâ triplici horrendam, vix te liberabit ab istâ pravâ muliere huic monstro non absimili. Vide infra.

24. *Pegasus.*] Apud Strab. et Palæphat. Pegasus non est equus, sed navis longa et citissima, hoc ideò nomine insignita, quâ Bellerophon insecutus comprehendit et cecidit Lyciorum ducem, nomine Chimæram, piraticâ infamem, vectum navi, cujus prora leonis, puppis draconis, medium capræ effigiem aut imaginem depictam exhibebat. Hincque fabulæ locus datus; teste etiam Plutarcho de claris mulieribus.

*Chimærâ triformi.*] Ex Strab. cit. mons ille Lyciæ ignivomus, in vertice leones, in medio capras, ad radicem serpentes habebat. Hunc verò Bellerophon expurgavit et inhabitabilem priùs exinde habitabilem reddidit. Apud fabulatores *Chimæra* est monstrum *triforme*, caput et pedes leonis habens, capræ ventrem, draconis caudam. Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ Χίμαιρα. Hinc Lucretius, lib. v. 903.

*Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra.*

Ov. Met. ix. 646 . . *Mediis in partibus hircum,*
*Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.*

Hoc verò Bellerophon Neptuno adjutus, alato equo invectus, sagittis confecit. Lucianus Dial. de Astrol. ait minimè sibi persuasum, alatum Bellerophonti equum fuisse; verùm putare illum talis sapientiæ studio deditum, sublimia et quæ ad sidera pertinet meditantem, in cœlum ascendisse, non equo sed monte. Vide et Cœl. Rhodig. lib. xiii. cap. 9. Porrò bene Horatius meretricem cum Chimærâ confert. Hujus enim habet illa venenum, fætorem, feritatem; impuræque libidinis flammas passim eructat. Adde quòd amoris principia impetum leonis, medium capræ salacitatem, finis autem doloris morsus, velut serpentis ac draconis, letiferos nunquam non exerit. Fulgent. Mythol. lib. iii. Chimæræ, tanquam rei quæ nunquam fuerit aut esse potuerit, meminit Tullius de Naturâ Deorum, lib. i. et ad Attic. lib. ii. Epist. 16. ubi et citat versiculum Græcum, qui supra habetur.

## ODE XXVIII.

*Inducitur Archytas naufragus, orans nautam prætereuntem, ne se insepultum relinquat.*

O Archyta, te qui mare terramque et sabulum innumerabile dimensus es, modici pulveris donum tenuc coërcet juxta oram Matinam; nil *ergo* proficit tibi mortali, *quòd* cœlestes regiones lustrâsti, ambitumq; orbis mente circuisti.

TE maris et terræ numeroq; carentis arenæ [106]
Mensorem cohibent, Archyta,
Pulveris exigui prope littus parva Matinum [107]
Munera; nec quidquam tibi prodest
Aërias tentâsse domos, animoque rotundum
Percurrisse polum, morituro.

### ANNOTATIONES.

Metrum est idem quod suprà Od. 7.

1. *Te maris*, &c.] Idolopœiam insignem simul et irrisionem Pythagoricæ disciplinæ exhibet Horatius, ipse quidem Epicureus: in primis autem carpit Mathematicas artes divinandi. Inducit nautam obvio cadaveri Archytæ non leviter exprobrantem, quod miserè jaceat; nec Babylonicorum numerorum ope tam dirum fatum evitârit. Ecce verò Jul. Scaliger humilem stylum interruptaque orationis membra culpat: nimirùm hoc vitio dat quod erat laudi vertendum. Agitur de humando cadavere: Archytas sortem suam lamentatur: an non ista decet oratio tenuis? An magniloquentia hîc congrueret? An insurgit ille porro: *quid quod sibi Poëta contradicit?* &c. Vide infra v. 23.

*Te maris et terræ*, &c.] Alloquitur Poëta Archytam; siccine deest sat pulveris ad operiendum totum cadaver: idque fata negant tibi, qui Geometra egregius, Astrologusque, et in Pythagoricâ disciplinâ perfectus fuisti? Aiunt apud Ægyptos inventam primùm Geometriam. Cùm enim singulis annis exundaret Nilus, et limo cuncta coæquaret, ut illo abeunte nulli agrorum limites, nulla discrimina apparerent, atque lites hinc frequentes orirentur; tum demum per lineas et mensuras agri notati sunt; curaque illa sacerdotibus demaudata. Hanc porro scientiam ad Græcos transtulisse Pythagoras fertur. Vide Cœl. Rhodig. lib. xviii. cap. 34.

*Numeroque carentis arenæ Mensorem.*] Ecclesiastici cap. i. *Arenam maris quis dinumeravit?* Pindar. Olymp. Od. 2. in fine, *ψάμμος ἀριθμὸν περιπέφευγε, arena fugit numerum. Mensorem.*] Hyperbole. Scilicet, quod erat innumerabile cæteris, ipse numerare potuit. An respicit Horatius ad Oraculum Apollinis, quo numerum arenæ sibi notum esse gloriatur; *οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης.* an ad librum, ab Archimede compositum, cui titulus *ψαμμίτης*, in quo initur ratio arenam numerandl, si mundus eâ foret oppletus? Vide Turneb. lib. xxvi. c. 1. Hyginus lib. de Limitibus: *Archimedem præclari virum ingenii ferunt scripsisse quantum arenarum capere mundus queat, si eâ repleretur.*

2. *Archyta.*] Cruquius perperam intelligit quendam Archytam Firmanum Horatio coævum, Geometricis et Astronimicis observationibus nimis indulgentem, de quo Cicero de Divin. ii. *O vim magnam erroris!* &c. Juvat cum cæteris omnibus accipere hìc Archytam Tarentinum, Platonis familiarem et à Dionysii crudelitate vindicem, siquidem illum ob verba quædam de tyrannide liberiùs prolatâ neci addictum per epistolam eripuit. Diogen. Laërt. lib. iii. et viii. Is præfuit septies suæ civitati, cùm tamen imperandi tempus anno esset uno aliis definitum: item ibidem. Honorificam Archytæ mentionem habet Tullius de Senectute, c. xii. *Virumque magnum in primis et præclarum* nominat dicere, quidem egregiè solitum: *Capitaliorem hominibus pestem nullam esse à naturâ datam, quàm corporis voluptatem, cujus avidæ libidines temerè et effrænatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditionis*, &c. Is Pythagorica in Philosophis, Platonica in Geometricis præcepta hauserat. Mathematicis et Mechanicis artibus excellens, columbam ligneam *libramentis suspensam, et aurâ spiritûs inclusâ atque occultâ concitam fecerat volantem.* Gell. lib x. cap. 12. Cubum primus invenit. Platone teste in Republ. Diogen. Laërt. cit. lib. viii.

3. *Pulveris exigui.*] Te dignum insigni mausoleo, nempe tot meritis præstantem, heu! cohibet ac tegit pulvisculus marinis undis advolutus.

*Prope littus Matinum.*] Ad oram Apuliæ: ubi in Lucaniæ confinio populi degunt Matini; sunt et saltus buxetis abundantes, de quibus Lucanus lib. ix. 185.

———*Calidi lucent buxeta Matini.*

4. *Nec prodest Aërias tentâsse domos.*] Quî factum, ut mortis hoc genus miserandum ab astris tibi parari non intellexeris, ne effugeres, eruditus apprimè astronomiâ et mathesi? Quin præscisti et eluctatus es fatum, O Archyta! Sic Astrologos futura prævidere et prædicere tentantes datâ semper occasione sugillat Horatius. *Aërias tentâsse domos.*] Planetarum domicilia, siderum affectiones, virtutes, situs, aspectus contemplatum fuisse. *Animoque rotundum Percurrisse polum,*] sphæram, sphæræque inclinationes; orbis varia climata, diversasque regiones cognovisse.

6. *Morituro.*] Est qui vocem hanc jungat cum præcedente *animo*, ut ex opinione Epicuri

Occidit et Pelopis genitor, conviva Deorum,
  Tithonusque remotus in auras,
Et Jovis arcanis Minos admissus; habentque
  Tartara Panthoïden iterum Orco
Demissum; quamvis clypeo Trojana refixo
  Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atræ;
  Judice te, non sordidus auctor
Naturæ, verique. Sed omnes una manet nox,
  Et calcanda semel via lethi.

*Sic* et Pelopis obiit pater, [108] Numinum conviva, Tithonus etiam in cœlum sublatus, nec non Minos secretorum Jovis particeps; Panthoï filius quoque rursum ad Inferos trusus ibidem tenetur; quanquam detracto scuto res Trojanas testificatus, præter nervos et pellem nigro letho nihil [109] tradiderat; te arbitro, non ignobilis testis naturæ et veritatis. Verùm nox eadem cunctos expectat, semelque mortis iter peragendum *est.*

*ANNOTATIONES.*

(cujus egregiè Horatius) mortales animi asserantur. Ita Plutarch. de Placitis Philosophorum, lib iv. cap. 7. Ἐπίκουρος τὴν ψυχὴν φθαρτὴν τῷ σώματι συνδιαφθειρομένην.

7. *Occidit et Pelopis genitor.*] Hæc verba quidam et sequentia usque ad ista, *Me quoque devexi*, &c. nautæ esse continua, pronunciant: alii attribuunt Archytæ ad nautam respondenti sic: quid miraris quòd interierim, cùm nemo summorum virorum huc usque mortem effugerit? En Pelopis genitor occidit, Tantalus ipse Deorum conviva, &c. Pindar. Olymp. Od. 1. canit, si quem mortalium honorârunt Dii, maximè Tantalum.

*Pelopis genitor*, &c.] Tantalus Phrygiæ rex, Agamemnonis et Menelai proavus Deos convivio excepit, utque eorum divinitatem experiretur, Pelopem filium iis epulandum apposuit; quas illi dapes exhorruere, detrusoque ad inferos Tantalo facinus vindicavere. Diod. Sicul. lib. vi. cap. 11. ait, Tantalum Jovis filium divitiis et gloriâ insignem, regnasse apud Asiæ partem quæ Paphlagonia dicitur, Diis etiam carum ob generis claritatem; postea verò felicitate insolentiorem evulgasse hominibus immortalium secreta, quæ mensæ communione et consuetudine cum Diis noverat; cujus criminis pœnas solvit ad inferos detrusus; ut usque ad mentum insurgant aquæ, et ad libia usque poma dependeant: et tamen in magnâ siti et fame nec bibere liceat, nec edere. Pindar. modo cit. addit, Tantalum suam felicitatem utpote, nimiam concoquere non potuisse, sed saturitate damnum tulisse immensum ab ipso Jove patre irrogatum.

8. *Tithonusque remotus in auras.*] Quin et Tithonus Auroræ maritus, quanquam ab uxore cœlesti succo perfusus, atque ita vivax effectus, fatis tandem concessit. *Remotus in auras,*] ab Aurorâ adamatus, et hinc in cœlum raptus. Insuper fabulantur Tithonum senectutis incommoda pertæsum in cicadam optavisse converti, sicque adeò transformatum in aëre suspensum in canistro fuisse. Eustath. ad Iliad. penult. Athen. lib. iii. et xxii. cap. 12.

9. *Et Jovis arcanis Minos admissus.*] Pariter et Minos Jovis familiaritate insignis, tamen mortuus est. Is apud Homer. Odyss. xix. Διὸς μεγάλου ὀαριστής. Plato in Min. hunc affert Homeri locum, scribitque Minoëm à Jove eruditum et nono quoque anno cum eo versari solitum et colloqui. Aiunt nempè Minoëm regem Cretensibus dare leges volentem in antro sese condidisse, ubi se cum Jove sermocinantem prædicavit, atque ex ejus consilio cuncta statuisse; porro justitiæ famâ clarum apud Inferos judicem à Plutone constitutum. Hinc non abs re credunt aliqui per *Jovem* hic significari Plutonem, qui quidem *Jupiter Stygius* à Virgilio dicitur. Æneid. iv. 638.

*Habentque Tartara Panthoïden.*] Ex hâc etiam vitâ denuo cessit, jamque in Inferis degit celebratissimus ille transmigrationis animarum auctor Pythagoras, qui se fuisse jactabat Euphorbum Panthoï filium apud Trojam, atque à Menelao interfectum, subinde revixisse, ac factum Pythagoram; idque intellexisse agnito clypeo quem gestârat olim in Trojano bello, dum Euphorbus esset. Clypeus autem ille repertus in templo sive Apollinis apud Cariæ oppidum, sive Junonis apud Argos. Prius illud refert Diogen. Laërt. lib. viii. Hoc verò posterius Ovid. Metamorph. xv. fab. 3. Ex his habes explicata quæ sequuntur, *Iterum Orco demissum.* Item, *Quamvis clypeo Trojana refixo Tempora testatus.* Ovid. cit. 158. sic loquentem inducit Pythagoram;

*Morte carent animæ; semperque, priore relicta*
*Sede, novis domibus vivunt habitantque receptæ.*
*Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli*
*Panthoïdes Euphorbus eram; cui pectore quondam*
*Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.*
*Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ*
*Nuper Abanteis templo Junonis in Argis.*

12. *Nihil ultra Nervos,* &c.] Animo semper vivens, corpore duntaxat mortuus, non semel. Sic palingenesiam et metempsychosin Pythagoræ explodit noster Poëta. Vide Pers. Sat. vi. 11. ubi et annotavi non pauca. Cic. i. de Nat. Deorum. Valer. Maxim. lib. viii. cap. 7. &c.

15. *Sed omnes una manet nox.*] Omnes perinde mortales seriùs ocyùs hinc migrare debent et vitam exuere. Catull. v. 5.

*Nobis, cùm semel occidit brevis lux,*
*Nox est perpetua una dormienda.*

16. *Calcanda semel via lethi.*] Apostolus ad Heb. cap. ix. 27. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.* 1. Reg. ii. 2. David morti proximus ita loquitur; *Ego ingredior viam.*

Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti:
Exitio est avidis mare nautis.
Mista senum ac juvenum densantur funera; nullum
Sæva caput Proserpina fugit.
Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis.
At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus et capiti inhumato

Quosdam Furiæ præbent ludum atroci Marti: perniciosum mare est nautis cupidis. Confusæ vetulorum ac juvenum mortes conglobantur; caput nullum eripitur crudeli Proserpinâ. *Sic* etiam me Illyricis fluctibus submersit Auster declivis Orionis asseccla præceps. Tu verò nauta, ne improbus *mihi sis, neve te* pigeat errantis sabuli portionem injicere ossibus

## ANNOTATIONES.

*universæ terræ:* pariter et Josuē, c. xxiii. 14. Propertius, iii. 18. 22.

*Sed tamen huc omnes; huc primus et ultimus ordo;*
*Et mala, sed cunctis ista terenda via est.*

17. *Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti.*] Quosdam Furiæ mactant, et quasi ludum Marti dant; id est, alios ad mortem trahit bellandi ardor, alios navigandi, negotiandi, lucrum faciendi cupiditas.

19. *Nullum Sæva caput Proserpina fugit.*] Nullum caput fugit sævam Proserpinam; id est, Mortem eluctatur nemo. Proserpina uxor Plutonis credebatur morituris capillos resecare; ac velut primitias inferis sacras præmittere; nec aliàs potuisse animam corpore exsolvi. Ad hanc superstitionem respicit Horatius hîc; pariter et Virgil. Æneid. iv. 698.

*Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem*
*Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.*

Allusit et Martial. lib. iii. Epigram. 43.

*Non omnes fallis. Scit te Proserpina canum,*
*Personam capiti detrahet illa tuo.*

Vide Macrob. Saturn. lib. v. cap. 19. ubi quædam habet eximia de illo crinis abscindendi ritu.

21. *Me quoque devexi,* &c.] Ne mirare igitur nauta, quòd interii, inquit Archytas; sicut illi suo quisque modo obiere mortem; ita ego submersus Illyrico mari.

*Devexi.*] Sive quod Australis est Orion, adeòque in parte cœli devexâ, sicut opposita Borealis est subvexa et superior: seu quod Orionis figura statuitur prona in phænomenis: unde et *Pronus Orion,* lib. iii. Od. 27. v. 18. vel denique notatur occasus hujus sideris; quod ad rem certè magis videtur. Nam tempestates tunc maximè excitat Orion, cùm oritur vel occidit. Hinc *comes* ejus dicitur *Notus* ventus meridionalis valdè nebulosus; νοτὶς, *humor;* unde nomen. Gell. lib. ii. cap. 22.

*Orionis.*] De Orione verò multa fabulantur quæ ad rem præsentem non attinent. De sidere agitur stellas continente plurimas; quæ dum refulgent, serenitatem; sin minùs, tempestates minantur: jugula vocantur Latinis, Plaut. Amphitr. Act. i. Scen. 1.

22. *Illyricis Notus obruit undis.*] Obrutus aquis perii in sinu Illyrico (Dalmatico, Hadriano, hodie *Veneto*) tempestatem cientibus Austro pariter et Orione. Sic et jungit utrumque Virgilius Æneid. i. 535.

*Cùm subitò assurgens fluctu nimbosus Orion*
*In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,* &c.

Æneid. iv. 52. *aquosus Orion.* Noster Epod. x. 9.

*Nec sidus atrâ nocte amicum appareat,*
*Quâ tristis Orion cadit.*

Epod. xv. 7.

*——Nautis infestus Orion.*

*Illyricis.*] Illyricus olim sinus dicebatur universum illud mare, quod est Italiam inter et Illyricum. Postea Adriaticum mare continebatur ab Epidamno ex parte Illyrici, ad Garganum montem ex parte Italiæ: reliquum autem mare ad sinûs fauces Ionium vocatum est: Adriaticum verò Dalmatici nomen accepit. Tandem sinus universus hodie Venetus appellatur.

23. *At tu, nauta, vagæ ne parce,* &c.] Hic gravem Horatio dicam dicit, magnamque litem movet magnus Scaliger tanquam contraria loquenti. Quid enim, inquit, rogat nautam *ut pusillam sibi terram injiciat inhumato, quem in ipso statim Odes initio, pulvere contectum ait? Satis erat quippe vel minimâ terrâ partem quampiam corporis tegi.* Scilicet arenam mare advolverat aliquantulam, et corpus utcunque texerat. At nunquid hæc erat legitima sepultura? Talem verò poscit Archytas.

*—Qui solus honos Acheronte sub imo est.*

ex Virgil. Æneid. xi. 23. Eâ porrò qui carebant, annos centum errare veterum superstitio existimabat. Virgil. Æneid. vi. 325.

*Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est:*
*Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.*
*Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta*
*Transportare priùs, quàm sedibus ossa quiêrunt.*
*Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:*
*Tum demùm admissi stagna exoptata revisunt.*

Adde quod habet Alex. ab Alex. lib. v. cap. 26. ubi sic scribit: *Ludi ad Tarentum Seculares dicti, qui singulis centum annis ex præcepto Sibyllinorum carminum fiebant ad placandos Manes; quorum auctor Valer. Publicola .... Proditur decretum inter Pontifices, ut si defuncto cadaveri justa quispiam exhibere velit, et an humatum esset, in dubium veniret, satis haberent si quibusdam sacris precationibusque exhibitus glebam absenti cadaveri, aut terram injicerent, terque injecto pulvere à labe erroris*

Particulam dare. Sic, quodcunque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur sylvæ, te sospite: multaque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere forsan:
Debita jura vicesque superbæ
Te maneant ipsum. Precibus non linquar inultis;
Teque piacula nulla resolvent.

et capiti insepulto. Ita, [111] quicquid Eurus minitabitur Italico mari, luant silvæ Venusinæ, te incolumi: præmium quoque multiplex undecunque fas erit, tibi conferatur à Jove justo, et à Neptuno sacrati Tarenti defensore. *Quod si* fortè spernis admittere delictum posteris innocentibus exitio [112] futurum: ipsi tibi jus acquisitum ac vices arrogantes reddantur. Haud *ego* destituar votis inutilibus; te verò nullæ purgabunt expiationes.

## *ANNOTATIONES.*

*cadaver manesque expiatos ducerent: at si operto humo cadavere, os exceptum fuisset, donec purgetur, inhumatum videri.* Hæc ille. Atqui hic *inhumato capiti arenæ dari particulam* orat Archytas. Ergo caput opertum non erat; quâ corporis præcipuâ parte non contectâ; insepultum censeri debet corpus. Quod quidem intelligitur ex sententiâ jurisconsultorum, apud quos sacrum habetur sepulchrum in quo conditum sit caput hominis, etiamsi reliqua absint membra; item offenso capite, violatum habetur sepulchrum, quoniam arx sensuum et rationis caput est, eoque amoto cætera prorsus ignota omnique decore jacent exuta; et quicquid honoris contribuitur capiti, universo planè corpori attributum existimatur; quæ Ambrosii sententia est. Hæc apposité Cœl. Rhodig. lib. xvii. cap. 19.

25. *Sic, quodcunque minabitur,* &c.] Sic te pietas numinum ab omni vindicet malo, teque bonis cumulet, ut erga me pius fueris, et quæ justa peto concesseris. Ergo si me sepelieris, avertant Dii à te pericula tempestatum, ventorumque furorem, mari, quod navigas, minantium, in sylvas propinquas depellant: insuper autem et quæstum lucrumque tuum promoveant; adeòque exigui laboris pro me sit tibi *merces multa ab Jove Neptunoque* concessa.

*Eurus.*] Synecd. pro quolibet vento. Ille dicitur ab ἕω ῥέων, ab *oriente fluens;* alio nomine ἀπηλιώτης; Romanis autem nautis Subsolanus. Gell. lib. ii. cap. 22.

26. *Fluctibus Hesperiis.*] Italiam Græci Hesperiam dixere, quòd sit ipsis ad occasum; hos imitati Poëtæ Latini pariter vocavere. Virgil. Æneid. i. 530.

*Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.*

Vel sic appellata est Italia ab Hespero, qui regionem istam à fratre Atlante pulsus adiit; vel etiam ab Hespero stellâ quæ Vesper dicitur, et ad occasum apparet. Postremam hanc originem asserit Macrob. Saturn. lib. i. c. 3. ita scribens; *Italia dicta est Hesperia, quod occasui subjecta sit.*

*Venusinæ sylvæ.*] Metonym. Venusia et Venusium est urbs Apuliæ in Lucaniæ confinio; continetur hodie Basilicata Neapolitani regni provincia ad radices Apennini montis sita; parva quidem, sed principatûs titulo nobilitatur, vernaculè *Venosa.*

29. *Neptunoque sacri custode Tarenti.*] Cic de Nat. Deor. ii. *Datum est Neptuno alteri Jovis, ut volunt, fratri, maritimum omne regnum; nomenque productum, ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando, paulùm primis literis immutatis.* Porrò sacrum illi Tarentum dicitur, quòd in ejus sit tutelâ, cumque præcipuè colat: sive quòd aiunt Phalantum Herculi et Neptuno templa ibi erexisse; vel quòd ea urbs à Tarente Neptuni filio condita atque nominata: olim Magna Græcia fuit in Salentinis: hodie verò in terrâ Hydruntinâ, arcem habet portumque et principatûs insignia.

30. *Negligis immeritis nocituram,* &c.] Id est, Si mihi suprema et justa persolvere parùm curas, sic per socordiam admittes piaculum tibi posterisque tuis nociturum. Semper enim grande nefas habitum est, insepultum relinquere obvium cadaver; quique id neglexisset, piacularis existimabatur. Athenis autem Buzyges ejusmodi reum criminis etiam execrabatur.

31. *Fraudem.*] Nam debito defraudat officio mortuum, qui inhumatum negligit.

*Forsan.*] Legunt alii *forsit,* vel *forset;* alii *fors,* &c. junguntque cum sequentibus. Sed quid inde?

32. *Debita jura vicesque,* &c.] Par tibi sors contingat jure merita, tuæque superbiæ et socordiæ debita; sic tu quoque inhumatus aliquando projiciare. *Superbæ.*] Passeratius legit, *superbè.* Alii per *superbas vices* intelligunt graves atrocesque pœnas, ex Prisciano.

33. *Precibus non linquar inultis.*] Dii certè meas preces exaudient justi justas; nec inultum me, nec te impunitum dimittent. Plaut. Captivi, ii. 63.

*Et profectò Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque et videt.*

34. *Teque piacula nulla resolvent.*] Nullis sacris tantum scelus eluere unquam licebit. Nimirùm execrationes veteribus credebantur inexpiabiles. Nam alicui præcidaneâ porcâ expiari consueverat, qui insepultum reliquerat fortè obvium cadaver, nec glebâ operuerat. Festus.

*Itaque* licet properes, non diu tardabis; ter injecto pulvere, transgredi fas erit.

Quanquam festinas, (non est mora longa) licebit,
Injecto ter pulvere, curras.

## ODE XXIX. AD ICCIUM.

*Miratur illum, relicto Philosophiæ studio, militiam sectari.*

O, Icci, jam *ergo* felices Arabum Thesauros æmularis atque grave bellum molliris tyrannis Sabææ nondum subactis, et Medo formidabili vincula fabricas. Quæ *verò* puellarum barbararum, occiso *suo* sponso, obsequetur tibi? Quis puer ex aulâ crinibus unguento perfusis ad pocula præficietur,

ICCI, beatis nunc Arabum invides [113]
Gazis, et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas. Quæ tibi virginum
Sponso necato, barbara serviet? [114]
Puer quis ex aulâ capillis
Ad cyathum statuetur unctis,

### ANNOTATIONES.

36. *Injecto ter pulvere, curras.*] Hæc est illa tandem, quam à nautâ petit Archytas, humatio legitima; glebæ injectio scilicet; sive ut quis mortalium cadaveri ter injiciat pulverem. Rem totam explicat Tullius de Leg. iii. *Antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur; redditur enim terræ corpus, et ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur. . . .* Atque *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt. Nec tamen eorum ante sepulchrum est, quàm justa facta et corpus incensum est. Et quòd nunc communiter in omnibus sepultis penitus, humati dicuntur; id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret; eumque morem Jus Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis. Injectâ glebâ tum et illic humatus est, et gleba vocatur; ac tum denique multa religiosa jura complectitur.* Igitur hoc est quod istic Archytas deposcere putandus est, tum ne religioso isto careat honore, tum ne centum annos errans ab Elysio diutiùs arceatur, quem admodùm ante annotavit. Sic et Palinurus item insepultus rogat Æneam, apud Virgil. Æn. vi. 365.

> *Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram*
> *Injice; namque potes.*

Vide Cœl. Rhodig. lib. xvii. cap. 20.

Ode XXIX.—Metrum idem quod Od. 9.

1. *Icci.*] Sunt qui legi velint *Iti*, quod familia sit Itia, nusquam autem Iccia. Is fuisse dicitur Agrippæ in Siciliâ Procurator, ab eoque opimis ibidem agris donatus.

*Beatis nunc Arabum invides Gazis.*] Grandes igitur accumulare thesauros statuisti? Tantane est avaritiæ vis, divitiarum cupiditas tanta, ut faciat te sapientiæ desertorem? *Beatis.*] Ex opinione vulgi, nemo felix nisi dives.

*Arabum.*] *Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria . . Verùm Arabiæ etiamnum feliciùs mare est: ex illo namque margaritas mittit: minimâque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India, et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ et fœminæ constant.* Plin. lib. xii. cap. 18.

*Gazis.*] Persica vox. Virgil. Æneid i. et ii. *Troïa Gaza.* Tull. pro Leg. Manil. c. xxiii. *Qui ab auro gazâque regiâ maris cohibere possit.*

2. *Acrem militiam paras Non ante devictis Sabææ Regibus.*] Acer habendi ardor, ac ditescendi, acrem militandi animum creat scilicet. *Non ante devictis;* victis olim ab Alexandro, sed nondum à Romanis. Ex Dione lib. liii. Ælius Gallus Ægypti præses in Arabiam cum exercitu venit, multasque urbes cepit. Plin. lib. vi. c. 31. Hard. *Romana*, inquit, *arma solus in eam terram adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar, Augusti filius, prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit . . . . retulit Sabæos ditissimos sylvarum fertilitate odoriferâ, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque proventu.* Porrò *Saba* felicis Arabiæ civitas in monte, perampla et regia Sabæorum; ubi thus, myrrha, casia, cinnamomum abundè proveniunt. Vide infra Od. 35. Annot. ad v. 31.

4. *Horribili Medo.*] Medi terribiles Romanis ob cæsum ab eis Crassum, fugatumque Antonium. At post bella civilia missis ad Augustum legatis mitiores se ostenderunt. Vide supra Od. 2. v. 51. Græcis etiam infestus dicebatur Medorum exercitus. Theogon. Στρατὸν ὑβριστὴν Μήδων.

7 *Puer quis ex aulâ, &c.*] Tit. Liv. lib. xlv. *Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad ministerium regis electi.* Ita veteres opulenti pueros egregiæ formæ ministros sibi conquirebant, item generis claritate conspicuos. Patet ex Daniel. cap. i. Athen. lib. x. cap. 6. *Capillis unctis.*] Ad majorem lasciviam et luxuriam. Vide lib. ii. Od. 7. v. 8. Annotat. *Ad cyathum statuetur*, pocillator,

Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus, et Tiberim reverti:
  Cùm tu coëmptos undique nobiles
Libros Panætî, Socraticam et domum
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis?

arcu patrio tela Serum vibrare peritus? Ecquis modò inficiabitur fluvios defluentes retro ferri ad altos montes, ac Tiberim regredi posse, quando tu comparatos undequaque Panætii codices eximios, et familiam Socratis universam permutare studes thoracibus Hispanicis? certè laudabiliora
[115] promiseras.

## ODE XXX.

### *Rogat Venerem ut veniat in sacellum à Glycerâ ipsi dedicatum.*

O, Venus, regina Cnidi Paphique,

O, Venus, Cnidi et Paphi domina,

*ANNOTATIONES.*

qui epulanti tibi vinum fundat. Nota fabula de Ganymede Jovi ad cyathos. Sueton. Jul. Cæs. c. xlix. *Sed C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse objecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio,* &c.

9. *Doctus sagittas tendere Sericas, Arcu paterno?*] More patrio eruditus sagittas arcu torquere, perinde ac Parthi, Medi, aliique orientales, inter quos Seres numerantur. Vide suprà Annot. Od. 12. v. 56. ad vocem *Seres.*

10. *Arduis Pronos relabi posse rivos Montibus.*] Sursum fluere ad montes, è quibus defluunt. Proverb. Gr. Ἄνω ποταμῶν, quo significatur naturæ ordinem inverti. Initium autem est versus Euripidis in Medea: qui sic habet; Ἀνῶ ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαὶ, *Sursum fluminum sacrorum feruntur fontes.* Ovid. Ep. v. 31.

*Xanthe, retro propera; versæque recurrite lymphæ.*

13. *Cùm tu coëmptos,* &c.] Cùm tu repentè mutatus deseras Philosophiæ studium, quod fueras amplexus, atque longè contrariam, militiæ nempè, viam ineas.

14. *Panæti.*] Is natione Rhodius, instituto Stoïcus, Scipionis Africani ac Lælii præceptor fuit. Scripsit libros tres περὶ τοῦ καθήκοντος, quos laudat, citatque, atque est imitatus Cicero suis lib. de Officiis. A. Gellius lib. xiii. cap. 28. *Legebatur,* inquit, *Panætii Philosophi liber de Officiis secundus, ex tribus illis inclytis libris, quos M. Tullius magno cum studio maximoque opere æmulatus est.* Tum ex multis ab eo sapienter scriptis, et *ad bonam frugem ducentibus,* eam affert ejus sententiam, quâ præcipit, exemplo Pancratiastarum ad vitandos ictus in certaminibus, omni se ratione præmunientium, debere viri prudentis mentem adversùs injurias semper esse paratam, *erectam, arduum, septam, solidam, expeditam.*

*Socraticam domum.*] Socraticæ disciplinæ antesignanos et coryphæos, Platonem, Xenophontem, aliaque Academiæ lumina.

15. *Loricis Iberis.*] Hæc ferebantur optimæ, ob eximiam ferri temperaturam, inquit Torrent. et Plinius auctor est lib. xxxiv. cap. 14. ubi ita scribit: *Ferri metalla ubique propemodum experiuntur . . . . differentia ferri numerosa . . . . fornacum maxima . . . summa autem in aquâ est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, sicuti Bibilin in Hispania,* &c. Idem lib. vii. cap. 56. ait loricam inventam à Midia Messenio. Porro nomen à loris, è quibus primùm confecta, quod postmodum longè alia tamen retinuit.

*Iberis.*] Hispania ex Strabone et Plinio dicta est Iberia, sive ab rege, sive à flumine Ibero. Hoc enim affatim rigatur atque scinditur regio Tarraconensis. Scaturit in Castellâ veteri, perfusisque variis terris in mare Mediterraneum delabitur.

16. *Pollicitus meliora.*] Meliorem sanè de te spem concitaveris. Certè militiâ quam assumpsisti, relictum à te sapientiæ studium, quod multò melius fuit.

*Tendis.*] Quidam legunt *temnis.*

Ode XXX.—Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *O Venus.*] Glyceræ se amore torreri scribebat supra Od. 29. ejusque animum reddere mitiorem mactatâ hostiâ satagebat. Jam voti reus Venere μέλος ἐπιβώμιον canit in dedicatione ædiculæ quam in suo larario Glycera ei consecrârat. Simile carmen et Epigramma scribit Paci Tibullus lib. i. Eleg. 10.

*Regina Cnidi Paphique.*] Æschyli circumfertur hic versiculus de Venere;

Κύπρου, Πάφου, τ' ἔχουσα τὸν πάντα κλῆρον.

Scilicet in istis urbibus sanctiùs illa colebatur, ex Pausan. in Atticis, Strab. Plin. &c.

*Cnidus.*] Urbs Cariæ portu duplici insignis, magis autem natalibus Eudoxi Mathematici Platonis condiscipuli; Agatharchidis, tempore Strabonis historici; (quem tamen Samium Plutarchus facit) Theopompi Jul. Cæsari familiaris, atque Artemidor iejus filii: Ctesiæ rerum Syriacarum et Persicarum scriptoris, ex Strabone, lib. xiv. at maximè Veneris statuâ, quod Praxitelis opus tam admirabile videndi causâ multâ Cnidum navigârant. Auctor est Plin. lib. xxxvi. cap. 5. ubi et addit; *Voluit eam à Cnidiis mercari rex Nicomedes. totum æs civi-*

contemne caram Cyprum, et migra in exornatum Glyceræ sacellum, te plurimo thure invitantis. Veniant tecum flagrans *tuus* filius, et Charites cingulis laxatis, et Nymphæ, et Juventas absque te minimùm suavis, et Mercurius.

Sperne dilectam Cypron, et vocantis [116]
Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in ædem.
Fervidus tecum puer, et solutis
Gratiæ zonis, properentque Nymphæ [117]
Et parùm comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

*ANNOTATIONES.*

*tatis alienum dissolvere promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Cnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsâ, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est.*

*Paphus.*] Urbs Cypri portum habens, et templa egregie structa: Strabo. Plinius autem lib. ii. cap. 96. ita scribit: *Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram* (al. *aream*) *non impluit.* Cornel. Tacit. Histor. lib. ii. c. 2. idem refert. *Vespasianum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiæ Veneris inclytum per indigenas advenasque . . .* et cap. 3. *Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quanquam in aperto, madescunt.*

2. *Sperne dilectam Cypron.*] Cypro tibi licèt tot nominibus dilectâ, præfer tamen, obsecro, Glyceræ sacellum. Quamvis enim tot sacras ædes illic habeas, universaque insula tibi devota sit; at apud Glyceram quoque dominaris; novamque possidebis ædem, quam magnâ curâ, summo studio exornavit, et tibi paravit. Illùc insuper thure te plurimo invitat. Veni ergo ad ejus consecrationem. De Cypro Strabo lib. xiv. Plinius lib. v. cap. 31. *quondam tibi novem regnorum sedem* fuisse scribit. Vide et supra Od. 19. Annotationes.

3. *Thure te multo.*] Floribus enim et thure, potiùs quàm victimis, placari Venus et coli amabat. Virg. Æneid. i. 415.

*Ipsa Paphum sublimis adit, sedesque revisit*
*Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo*
*Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.*

Vide Annot. ad Od. 19. v. 16.

4. *Transfer.*] Propria vox, et solemnis, è Jure Pontificio arcersita, cum ædes sacratur. At contra cùm locus è sacro privatus redditur, *evocari sacra dicuntur.* Plin. lib. x. Epist. 58. Trajano Pontif. Max. sic ait; *Ego quum quærerem num aliqua lex dicta templo, cognovi alium hîc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem salvâ religione posse transferri,* &c. Vide et Epist. 73. et 74. ejusdem libri.

5. *Fervidus tecum puer.*] Solitus Veneris comitatus pariter ab Horatio invocatur; atque in dedicatum à Glycera sacellum invitatur; imprimis autem Cupido filius ejus. *Fervidus,*] quia πυροφόρος, et facem gestat, quâ indicatur, ea, quâ pollet, vis accendendi animos et amore inflammandi. *Puer* verò dicitur, ut significetur stulta et puerilis libidinosorum cupiditas, eo studio turpia consectantium, quo pueri solent crepundia.

*Solutis Gratiæ zonis.*] Plin. lib. xxxv. cap. 11. *A Nicearcho picta Venus inter Gratias et Cupidinem* (al. *Cupidines*) *celebratur.* Apul. Met. ii. p. 44. *Venus omni Gratiarum choro stipata.* Hesiod. in Theogon. tres Charites nominat, Aglaiam, Euphrosynen, Thaliam: pariter et Pindarus Olymp. Ode ultimâ, ubi et ait: *Per eas omnibus mortalibus fieri dulcia, si quis vir sapiens, si pulcher, si splendidus; sed nec Deos sine Charitibus, in cœlo quidquam moliri.* Πάντων ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ, *Omnium dispensatrices in cœlo operum.* Seneca de Benefic. lib. i. cap. 3. *Nunc dicam quare tres Gratiæ, quare sorores, quare implexis manibus, quare ridentes, juvenes et virgines, solutâque ac pellucidâ veste.* Et paulò post: *Hesiodus Aglaiam maximam natu appellavit, mediam Euphrosynen, tertiam Thaliam. Homerus nomen uni mutavit: Pasitheam appellavit* (nempe Iliad xiv.) *Mercurius unà stat.* Gratiæ porro *solutis zonis* pinguntur ac pellucidis vestibus, quia amicorum animi sibi invicem debent esse aperti, sine fuco, sine ambagibus.

6. *Nymphæ.*] Et hæ comitatum Veneri præstant, quia matres amorum, illa verò unius mater Cupidinis fertur: ex Philostrato, Claudian. de nuptiis Honor. et Mar. v. 73.

*——Gens mollis amorum,* [*solum*
*Hos Nymphæ pariunt, illum Venus aurea*
*Edidit. . . .*

Nymphæ aliæ maris, quæ Nereides, fontium ac fluminum Naïades, sylvarum Dryades, Hamadryades, quæ cum arboribus oriuntur et cadunt, Oreades montium, Napeæ florum.

7. *Parùm comis sine te Juventas.*] Hæc juventutis Dea, Græcis Hebe, etiam Veneri comes additur, at apud Homer. in Odyss. Ἥβη τὲ Διὸς θυγάτηρ τ' Ἀφροδίτη. Quoniam verò ii qui à Venere abhorrent, etsi juvenes, solent esse morosi, severi, tristes, difficiles, quod senum est proprium, hinc *parùm comis sine Venere Juventas* dicitur. Vel Horatium ex Horatio interpretari licet hoc modo: *Juventas parùm comis,* decora, gratiosa, *sine Venere,* id est, sine venustate. Epist. ad Pisones, 42.

*Ordinis hæc virtus erit et venus, aut ego fallor.*

*Juventas.*] Tit. Liv. lib. v. cap. 54. *Cùm augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminusque, maximo gaudio patrum nostrorum, moveri se non passi sunt.*

8. *Mercuriusque.*] Denique Veneri Mercurius adjungitur, sermonis nempe Deus. Seu quòd amor disertos faciat, seu quia per diser-

## ODE XXXI.

*Quid petat ab Apolline, explicat.*

QUID dedicatum poscit Apollinem
Vates? Quid orat, de paterâ novum
Fudens liquorem? Non opimas
Sardiniæ segetes feracis;
  Non æstuosæ grata Calabriæ
Armenta: non aurum, aut ebur Indicum;
Non rura, quæ Liris quietâ
Mordet aquâ taciturnus amnis.
  Premant Calenâ falce, quibus dedit
Fortuna vitem; dives et aureis

[118] Quid Poëta petit à Phœbo consecrato? Quid precatur recens vinum effundens è craterâ? Haud arva pinguia Sardiniæ fertilis; haud pulchros greges ferventis Calabriæ: haud aurum, vel [119] ebur Indiarum; haud agros, quos undis lentè *fluentibus* lambit Liris silens fluvius. *Ii* quibus sors donavit Calenas vineas, *eas* cultro reprimant. Opulentus etiam

### *ANNOTATIONES.*

tam et facundam orationem solet amor conciliari. Unde Ovid. Art. Amat. ii. 123.

*Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses:*
*Et tamen æquoreas torsit amore Deas.*

Hinc etiam Veneri πάρεδρος et σύνεδρος celebratur ille, et ejusdem cum eâ ædis, sedis ac religionis consors. Plutarch. in præceptis connubialibus scribit, juxta Venerem in eodem sacello veteres collocâsse Mercurium συγκαθιδρῦσαν, inquit, rationemque ibid. subjungit, eò quòd sermone blando, non jurgiis aut contentione à se mutuò, quod cupiunt conjuges, debeant obtinere.

Ode XXXI.—Metrum idem quod supra Od. 9.

Longè se alienum ab omni avaritiâ declarat Horatius hâc Ode, cùm summa votorum ejus sit, ut ab Apolline Vatum Patrono nihil aliud exposcat præter mentem sanam in corpore sano, quod ait Juvenalis unicè postulandum à Diis, Sat. x. Vide Pers. ii. Lucian. in Icaromenippo.

1. *Dedicatum.*] Vel ab ipso Poëta consecratum Phœbo sacellum suis in ædibus intelligit; vel ab Augusto post Actiacam victoriam templum Apollini in Palatio dedicatum.

2. *De paterâ novum Fundens liquorem.*] Tunc cùm vini primitias libat et sacrificat Apollini Palatino. Hoc intelligi potest ab Horatio factum inter epulas; nam supra notavimus id observatum ab Antiquis, ut in mensâ aliquid vini defunderetur ac Diis libaretur. Hinc Æneid. i. 736.

*Dixit, et in mensam laticum libavit honorem.*

Et Æneid. viii. 279.

*In mensam læti libant, Divosque precantur.*

Vid. J. Lips. antiq. lect. lib. iii. ubi morem hunc in omni convivio religiosè servatum pridem asserit, tum ex Homero, tum ex allatis modò Virgilii locis, tum ex Dione Cassio: additque, *Ergo ut amatores Veneri, bellatores Marti, quidni Musis et Apollini studiorum præsidi ritè libemus nos eorum alumni?* vel Poëta de Vinalibus prioribus dixit in quibus gustabantur vina, novumque vinum libabant; nempè 9. Calend. Maii; nec enim antea censebant prisci vinum deferbuisse, nec purum aut sacris idoneum. Vide Varron. 5. de Ling. Latin. Plin. lib. xviii. cap. 29. Festum, in voce *Calpar;* quo nomine vocabatur patera, quâ vinum novum libabant. Huic interpretationi posteriori favet quod ait Horatius, *novum,* &c.

4. *Sardiniæ.*] Hæc insula, inter mare Tyrrhenum ac Balearicum sita, tritici feracissima, à Sardo Herculis filio dicta est Sardinia. *Segetes.*] Ex Varrone de Re Rust. lib. i. cap. 29. *Seges est quod aratum et satum est; arvum, quod aratum necdum satum.*

5. *Calabriæ.*] Italiæ regio est inter mare Tyrrhenum et Ionium, ubi olim Brutii populi et magna Græcia; hodie pars est regni Neapolitani versùs austrum ac Siciliam porrecta.

*Æstuosæ.*] Solis ardoribus valdè expositæ et æstuantis.

6. *Armenta.*] Laudantur equi Calabri in eâ regione abundantes; sicut et in Apulia quæ proxima est Calabriæ. Vide Varronem de Re Rust. lib. ii. cap. 7. Ibidem et pascua erant optima, quorum mentio est Epod. i.

*Aurum, aut ebur Indicum.*] Ab Indo flumine dicta eâ Orientis ampla regio; auri et argenti metallis, gemmis quoque dives est. Ebur quoque præ cæteris habet. Hinc Virgil. Geor. i. 57. *India mittit ebur.* Vide Plin. &c.

7. *Non rura, quæ Liris,* &c.] Non agros peto in Campaniâ fertiles.

*Liris.*] Hic fluvius aliis vocatur *Liternus,* supra Soram scaturit, et ad Minternas labitur in mare Tyrrhenum. Ejus meminit Martial. lib. xiii. Epig. 83.

8. *Taciturnus amnis.*] Leniter fluens ac tacitè, non rapido cursu, aut ingenti murmure.

9. *Premant Calenâ falce,* &c.] Non aliis invideo vites optimas ac generosa vina. De Caleno supra Od. 20. v. 9.

*Falce.*] Cultello incurvo falcis instar.

*Premant.*] Scindant racemos è vite, vel ipsam vitem putando, luxuriantem coërceant. Vel, uvas à Calenis vitibus in torculari calcent ac premant. Virgil. Georg. i. 156.

——— *Ruris opaci*
*Falce premes umbras. . . .*

10. *Dives et aureis Mercator,* &c.] Per me licet, fruantur alii suâ felicitate, suis opibus,

negotiator vina Syriis mercibus commutata bibat poculis ex auro, ipsis Numinibus gratiosus, siquidem ter et quater annis *singulis* sine infortunio lustrat mare Occiduum. Me nutriunt olivæ, me cichorea, et malvæ tenues.

Mercator exsiccet culullis
Vina Syrâ reparata merce,
Diis charus ipsis; quippe ter et quater
Anno revisens æquor Atlanticum [120]
Impunè. Me pascunt olivæ,
Me cichorea, levesque malvæ.
Frui paratis et valido mihi, [121]

## *ANNOTATIONES.*

suis deliciis; ego verò tenui meâ sorte victuque contentus sum.

11. *Culullis.*] Fictilibus calicibus, qui cululli dicti sunt, Vestæ ac Diis libabant Vestales; inquit Alex. ab Alex. lib. v. cap. 12. significatur hic quodlibet poculi genus: A culeo, inquiunt, quod ingens est vas, seu maxima liquorum mensura, fit culeolus, et inde colullus, quod poculum fuit sat capax, quo usi Pontifices olim in sacris, et reges in conviviis. De his rursum ad Pisones, v. 434.

12. *Vina Syrâ reparata merce.*] Vina exquisita empta per commutationem pro mercibus è Syriâ advectis, nardo, balsamo; unguentis, odoribus, &c. Syria Asiæ provincia, hodie, *la Saurie,* continet Palæstinam, Phœniciam, et Syriam propriè dictam: Euphrate rigatur. Cic. pro domo. *Illa opima fertilisque Syria.* Paul. Pandect xviii. ter. 1. *Non aliud olim merx, aliud pretium vocabatur; sed quisque secundùm necessitatem, utilibus inutilia permutabant; quando plerumque evenit, ut quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper nec facilè concurrebat, ut cùm tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem ergo quod tu accipere velles; electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret. Ea materia formâ publicâ percussa,* &c.

13. *Diis charus ipsis.*] Castori et Polluci, et Neptuno, quorum favor est navigantibus optabilis.

14. *Æquor Atlanticum.*] Quod Africam alluit ad occasum, ita dictum ab Atlante Mauritaniæ monte. Virg. Æneid. iv. 480.

*Oceani finem juxta, solemque cadentem,*
*Ultimus Æthiopum locus est; ubi maximus Atlas*
*Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.*

15. *Impunè.*] Ironicè dictum volunt quidam in mercatorum fraudibus et avaritiæ obnoxium, qui tamen mare quodlibet anno toto quæstui inhians percurrat, citra ullum naufragii periculum, Diis ad ejus crimina conniventibus, certè nequaquam vindicantibus. Interim verò ille merces ab Oriente advectas in Occidente commutat, Syriis unguentis vina comparat generosa, lætus *bibit, ac fruitur Diis iratis,* non secus ac Marius apud Juvenal. Sat. i. 49. At cùm iste mihi locus objicitur, *Cynthius aurem vellit, et admonet* parùm solerter ac naviter illum à me haud ita pridem explanatum, imo vim et lucem diminutam eximiæ alioqui Satirici sententiæ: Fatebor ego quod res est candidi semper ingenii, mens enim tum læva dormitavit. Enimvero illic Juvenalis non modò significare vult Marium impunem ferre sua furta, et raptis frui, ut ibidem annotâram, sed et de exilio suo lætari, in quo à curis Reip. expeditus genio liberiùs indulget, *ab octavâ horâ,* suaviter *bibit,* otiosè epulatur, atque adeò ex infensis Diis capit emolumentum, ex ira Numinum sibi quasi delicias facit. Vide ad Pis. v. 445. ibique Annot.

*Me pascunt olivæ,* &c.] Ego verò me feliciorem illis hominibus existimem, modico et parabili cibo victitantem, si modò largiantur Dii bonam valetudinem, fortunæ tenuis usum tranquillum, ac poëseos oblectamenta.

*Olivæ.*] Plin. lib. xiii. cap. 3. *Olivæ in Ægypto carnosissimæ, olei tamen habent exiguum; in Syria parvæ nec cappari majores, carne commendantur. Quam ob causam Italicis transmarina præferuntur in cibis, cum oleo vincantur; et in ipsâ Italiâ cæteris Picenæ et Sidicinæ. Sale illæ primùm condiuntur, et ut reliquæ, amurcâ,* (muria) *sapâve; necnon aliquæ oleo suo . . . . . herbarumque viridium sapore condiuntur,* præcipuè fœniculi in Narbonensi Gallia, inquit Dalecamp.

16. *Cichorea.*] Κιχώρια, κιχόρια, et κιχόρεια pluralis nempe numeri, quæ agrestes herbæ sicut et *malva,* inter cibos et edulia veterum, pariter et *olivæ,* recensentur à Jul. Polluce lib. vi. cap. 9. Vide Casaubon. in cap. 32. lib. ii. Athen. ubi Alexidis versum ita corrigit, Τῶν γοῦν κιχορείων οὐκ ἔπραξα σ' οὐδὲ ἕν. Porrò quâ ratione quòque veteres olera ista pararent et condirent, edisserit Galenus ex Erasistrato lib. de Sectione venæ ad Erasistrateos. Id Casaub. Ibid. Latinis vocatur ambubeia, intybus, et intybum. Non. Marcell. ex Lucil. Sat. lib. v. Virgil. Georgic. iv. 120.

*Quoque modo potis gauderent intyba rivis.*

Pomponius in Placenta, *Rustici edunt libenter atros intybos.*

*Levesque malvæ.*] Quæ ventrem levant gravem atque emolliunt. Apud Athen. lib. ii. cap. 18. Diphilus tradit, malvam esse boni succi: arteriam lenire, acres in corporis superficie succos educere, renum et vesicæ irritationibus prodesse, excerni facilè, mediocriter alere, hortensique silvestrem esse meliorem. Ibidem Hermippus Callimach. *malvam utilissimam* apellat. Quo autem modo in cibum paretur, docet Dioscorid. lib. ii. cap. 144. Tzetzes ad hunc Hesiodi versum 41. Oper.

*Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ, neque nôrunt quàm magnum sit bonum in malvâ et asphodelo.*

17. *Frui paratis.*] Ecclesiastæ cap. v. 19. *Cui*

Latoë, dones; et precor, integrâ
Cum mente, nec turpem senectam
Degere, nec citharâ carentem.

O, Latonæ ...., da mihi valere, et potiri acquisitis; necnon cum sanâ mente senectutem ducere haud fœdam, quæso, et lyrâ non destitutam.

## ODE XXXII.

### *Ad Lyram suam, quam commendat.*

POSCIMUS, si quid vacui sub umbrâ
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat, et plures: age, dic Latinum,
Barbite, carmen,
Lesbio primùm modulate civi;

[122] Deposcimus, si quidpiam privatim otiosi tecum cecinimus, quod vigeat et hunc in annum, et *in alios* multos; heus recita poëma Latinum, ô testudo, *quæ* Lesbio primùm civi modulos dedisti;

### *ANNOTATIONES.*

*dedit Deus divitias atque substantiam, potestatemque tribuit, ut comedat ex eis, et fruatur parte suâ, et lætetur de labore suo, hoc donum Dei est.*

18. *Latoë.*] Apollo filius Latonæ, inde Latoüs et Latonius dictus, sicut et Diana ejus soror, eodem cum eo partu edita.

*Et precor.*] Non absurdè Theod. Marcilius quovis pignore certet, fuisse à manu Horatii, *Adprecor integrâ cum mente;* sicut Ode 15. lib. iv. 28. *Ritè Deos prius apprecati.* Sacerdos nimirum precatur, adprecatur populus, id est, verba precantis sacerdotis iterat; quod *Favere linguis*, dicebatur. Ita ille.

19. *Nec turpem senectam.*] Non corporis infirmitatibus aut animi gravem et molestam; non languidam, inermem, imbecillam, non delirantem, non querulam, morosam, anxiam, sed vegetam, honoratam, jucundam. Cicero de Senect. c. viii. ex Cæcilio: *Tùm equidem in senectâ hoc deputo miserrimum, sentire eâ ætate esse se odiosum.* Plin. lib. vii. cap. 50. *In senectute*, inquit, *hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.* Vide et cap. 41. ejusdem libri, ubi mentio de Georgiâ Leontino, qui centum et septem complevit annos; interrogatus autem quâ ratione tamdiu esset robusto corpore, sensibus integris, memoriâ firmâ, ingenio vegeto, prosperâ denique valetudine, respondit; οὐδὲν πώποτε ἡδονῆς ἕνεκα πράξας. *Nihil unquam voluptatis causâ faciens.* Is Empedoclis fuerat discipulus; præceptor autem Periclis, Isocratis, aliorumque. Cic. de Senect. et alibi. Philostrat. Plato, &c.

20. *Nec citharâ carentem.*] Poëseos facultate, quæ solet in senibus senescere; vel suavitate musicæ et cantûs, quâ Solon narratur senectutis mala temperâsse ac levâsse, et Socrates ætate provectus citharæ operam dedisse. Sic et Achilles apud Homer. Iliad. ix.

Ode XXXII.—Metrum idem quod supra Ode 2.

1. *Poscimus, si quid,* &c.] Suam ipse lyram compellat; quod Poëtis familiare est. Sic Virg. Eclog. viii.

*Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.*

Sic et Pindar. Olymp. Ode 2. ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, et Pyth. Od. 1. χρυσέα φόρμιγξ Ἀπόλλωνος. Sic etiam regius Psaltes Ps. cviii. *Exsurge Psalterium et cithara.*

*Poscimus.*] Placet sanè quorumdam lectio, *poscimur.* Hoc sensu; à Mæcenate poscimur, si quid dignum memoriâ *sub umbrâ*, secessu et inter privatos parietes scripsimus, ut id in lucem edamus et in publicum; utque palam omnibus fiant nostri versus, solis prius amicis duntaxat auditi.

*Vacui.*] Curis soluti.

2. *Lusimus.*] Animi relaxandi causâ lyram pulsantes, et Lyricos versus conscribentes. Vel potiùs ex more Poëtarum, carmina sua studio quamvis et arte elaborata, lusus vocat.

*Tecum.*] Modò voce tantùm, modò fidibus et voce simul canebant veteres: modò alternatim ac vicissim fidibus ac voce. Ammian. Marcell. lib. xv. *Bardi* (Gallorum vates) *fortia virorum illustrium facta heroïcis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitârunt.* Tibull. lib. iii. Eleg. 4. 39.

*Hunc primùm veniens plectro modulatus eburno,*
*Felices cantus ore sonante dedit.*
*Sed postquam fuerant digiti cum voce locuti,*
*Edidit hæc tristi dulcia verba modo.*

*Quod et hunc in annum Vivat, et plures.*] Non *metuentia scombros carmina, nec thus;* sed *digna cedro*, id est, Immortali hominum memoriâ. Pers. Sat. i. 43.

3. *Dic Latinum, Barbite, carmen.*] Latini carminis Lyrici auctor ac princeps Horatius, sicut Alcæus Græci.

4. *Barbite.*] Βάρβιτος musicum instrumentum pluribus intentum chordis; unde Theocrit. πολύχορδον. Supra Od. 1. *Lesboum barbiton.*

5. *Lesbio primùm modulate civi.*] Celebrate imprimis ab Alcæo, duce poëtâque eximio, Mitylenis oriundo, in Lesbo insulâ, de quâ ante.

*Modulate.*] In modulis obsecute, id est, Qui modulatus es, modulos reddidisti, ad Alcæi arbitrium. Alii passivam hic significationem notant; sicut in Arte Poët. v. 263. *Immo-*

qui militiâ *licet* efferatus, tamen *seu* in bello, seu navem agitatam *in* humidâ ripâ alligaverat, cantabat Bacchum, atque Musas, et Venerem, puerumque semper eam comitantem, necnon Lycum oculis et capillis nigris conspicuum. O, lyra, Apollinis ornamentum, summique Jovis epulæ jucunda, ave, ô ærumnarum

Qui ferox bello, tamen inter arma, [123]
Sive jactatam religârat udo
Littore navim,
Liberum, et Musas, Veneremque, et illi
Semper hærentem puerum canebat;
Et Lycum nigris oculis, nigroque [124]
Crine decorum.
O decus Phœbi, et dapibus supremi
Grata testudo Jovis, ô laborum

## *ANNOTATIONES.*

*dulcia poëmata.* Quod autem ait Horatius, *primum,* Videtur, Alcæum facere barbiti inventorem, quod quidem Anacreonti ipso posteriori tribuitur apud Athen. lib. iv. cap. 23. Verùm ibid. cap. 25. Euphorion ait, barbiti meminisse tum Sapphonem tum Anacreontem, novumque non esse instrumentum. Dicendum igitur antiquiùs videri ipso Alcæo, sed ab eo modulis novis auctum ac perfectum duntaxat, vel quod primus Odas Alcaïcas barbiti fidibus cecinerit, hinc ejus inventionem ipsi adscribi. Ex Lilio Gyraldo, Attilio Donatiano, et aliis, in Musicis et in arte modulandorum carminum peritissimus Alcæus, et Athen. lib. xiv. cap. 5. *Alcæus poëta si quis alius, musices erat scientissimus.* Floruit ante Christum annis sexcentis.

6. *Qui ferox bello, tamen inter arma,* &c.] Qui seu in castris, seu à bello et navigatione quiesceret, citharæ studium et oblectationem non omittebat. Athen. lib. v. Alcæus dicitur fortissimus ac belliger poëta. Et lib. xiv. cit. pugnacem strenuitatem anteposuisse poëticæ, plus æquo bellicosum; ibidemque refertur ejus carmen, quo suas ædes omni genere armorum splendidas et ornatas ostentat et gloriatur; illaque fusè describit. Cic. Tuscul. iv. *Fortis vir,* inquit, *Alcæus in suâ Republicâ cognitus.* Pittacum nempe tyrannum Mitylenis expulit; aliosque armis persecutus est, Athenienses quoque et Tyrrhenos bello fatigavit. Strabo. Laërt. Suidas. Quintil. lib. x. cap. 1. sic scribit: *Alcæus in parte operis aureo plectro meritò donatur, quia tyrannos insectatur: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis, et magnificus, et diligens, Homero similis; sed et in lusus et in amores descendit, majoribus tamen aptior.* Dionys. Halycarnass. *Alcæi,* inquit, *ingentem considera spiritum, et brevitatem, et suavitatem cum vehementia: præterea figuratam orationem cum perspicuitate . . . ante omnia verò politicorum negotiorum affectus,* lib. de Structurâ orationis. Vide et lib. ii. Od. 13. v. 29.

9. *Liberum.*] Apud Athen. lib. i. cap. 19. Alcæus Mitylenæus ita canit: Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ, &c. *Riga pulmones vino,* et alibi: μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρον ἀμπέλω, *nullam aliam plantaveris arborem prius vite.* Quod imitatus Horatius, Od. 18. supra v. 5. Ejusdem sententiæ carmina perlegas apud eundem Athen. variis locis, quibus Alcæus ad bibendum largiùs invitat, quod *vinum inducat dolorum oblivionem, quod sit remedium mœroris præstantissimum, à Jovis ac Semeles filio hominibus datum,* &c.

*Veneremque,* &c.] Amatoria namque scripsit etiam carmina. *Sed et in lusus et in amores descendit Alcæus.* Quintil. paulo ante citatus. Apud Arist. Rhet. i. Alcæus ita loquitur: θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς· *Volo tibi aliquid dicere, sed me prohibet pudor.* Cui respondit Sappho; Si res honestas ac bonas animo ac desiderio concepisses, nec trepidaret lingua, nec pudor oculos occupâsset. Vide Athen. lib. xiii. cap. 8. ubi de *Alcæo Sapphûs amorem citharâ canente.*

10. *Semper hærentem illi puerum.*] Veneri filium Cupidinem appingi semper, et comitem addi solitum, notavimus ante, ad Od. 30. v. 5.

11. *Lycum.*] Dilectum Alcæo puerum. Cic. Tuscul. iv. *Quæ non juvenum amore scripsit Alcæus?* et de Nat. Deor. lib. i. *Nobis, qui, concedentibus Philosophis antiquis, adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus: illi tamen hoc lumen videbatur.*

*Nigris oculis nigroque Crine decorum.* Sic ad Pisones, v. 37.

*Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.*

Ita nimirùm formosi pridem commendabantur. Pindar. init. Pyth. nigrum Musis capillitium cum laude assignat; ἰοπλοκάμων. Apud eundem alibi, pariter et Homer. Iliad. pulchra ea celebratur, quæ ἑλικῶπις; quod etiam epithetum Veneri tribuitur.

13. *O decus Phœbi.*] Citharam enim ipse dicitur invenisse, lyram verò sibi concessam à Mercurio velut propriam usurpâsse. Quod fusiùs supra monui, Od. 10.

*Dapibus supremi Grata testudo Jovis.*] Jovis epulum summâ lætitiâ, adeòque non sine Musicæ ac citharæ jucunditate, celebrabatur. Athen. lib. xiv. c. 6. ex Homero ait; *citharam epularum sociam à Diis factam:* quoniam utilis convivantibus ars Musica, tum quòd temulentorum petulantiam mitiget et cohibeat; tum quòd tristitiam discutiat, liberalemque pariat lætitiam. Quapropter Homerus in primâ Iliade, post ambitiosam illam de Achille contentionem, fingit Musicâ Deos recreari, Apolline citharam pulsante, Musis autem dulci voce accidentibus. Et paulo post subjungit;

Dulce lenimen, mihi cunque salve
Ritè vocanti.

levamen suave, mihi quandocunque bene advocanti.

## ODE XXXIII.

*Albium Tibullum consolatur, quòd à Glycerâ non redametur.*

ALBI, ne doleas plus nimio, memor
Immitis Glyceræ; neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi junior
Læsâ præniteat fide.
Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor: Cyrus in asperam
Declinat Pholoën. Sed priùs Appulis
Jugentur capreæ lupis,
Quàm turpi Pholoë peccet adultero.

[125] Tibulle, ne plus quàm decet mœreas, revolvens animo crudelem Glyceram; neve lugubres elegias recites, quòd fractâ fide, præ te fulgeat adolescentior. *Ecce* amor Cyri adurit Lycoridem fronte exili decoram: Cyrus *autem* fertur erga Pholoën immitem. At capræ lupis Apuliæ antea sociabuntur quàm Pholoë
[126] amatori fœdo *moremgerens* delinquat.

### ANNOTATIONES.

Priscos statuisse Deorum hymnos in conviviis cantari, ut reverentiâ numinum graviores fierent epulantium mores, &c.

15. *Dulce lenimen.*] Athen. modò cit. ibid. *Fortissimi quidem Lacedæmonii cum tibiâ sub signis sunt; Cretenses cum lyrâ; cum fistulis et tibiis Lydi, ut scribit Herodotus. Ex barbaris autem multi legatos ad hostes cum tibiis et citharâ mittunt, ut eorum infestas mentes emolliant.* Theopompus lib. xlvi. histor. *Tradit Getarum legatos citharas pulsantes advenire.* Hæc ille. Constat certè musicis modulis ac citharæ cantu leniri anxietates animi, ac discuti mœstitiam; patet ex sacris etiam codicibus, 1. Sam. cap. xvi. v. 23. ubi Saul, malo vexatus spiritu, citharam pulsanti Davide, recreatur ac levius habet. Horatius Ode præcedenti senectam exoptat citharæ oblectamento non carentem.

*Cunque.*] Expletiva solùm et inanis videtur quibusdam ista vox; sed non vacat ornatu, eamque non raro adhibere amavit noster Poëta nusquam vanus. Sic Terent. *adesdum*, pro *ades.* Sic πᾶς neque Græcis, nec aliis hactenus παρέλκον existimatum est.

*Salve.*] Videtur hic significare, saluti sis, fave, lenimen, et auxilium præsta.

Ode XXXIII.—Metrum est idem quod supra Od. 6.

1. *Albi.*] Hic ille est, cujus Elegiæ manibus omnium tantâ cum voluptate teruntur, *Tersus ac elegans Tibullus*, ut ait Quintil. lib. x. cap. i.

*Plus nimio.*] Ad Attic. lib. x. Epist. *Te nimio plus diligo*, inquit Ciceroni Antonius.

2. *Immitis Glyceræ.*] Ejus enim ipse noverat ingenium intractabile, et in ejus proterviam impegerat haud secus ac Albius Tibullus. Vide infra lib. iii. Od. 19. v. 28. Sunt qui fictum *Glyceræ* nomen hic poni velint, pro Delia vel Nemesi, quas Tibullus amavit; nominare verò noluerat Horatius, seu ob verecundiam, seu metu legis Juliæ; de quâ dixi, ad Juvenalis Sat. 1. v. 22. et Sat. ii. v. 37.

*Miserabiles elegos.*] Rebus mœstis aptum carminis genus: ab ἔλεε *miseratione*, vel Ἒ, dolentis particulâ factum nomen. Ad Pisones 75.

*Versibus impariter junctis querimonia primùm*, &c.

4. *Læsâ præniteat fide.*] Pulchrior videatur in amore, præferatur junior amasius, non habitâ ratione fidei, quam tibi dedit Glycera. Vide Tibull. passim. Ita verò scribit, lib. iii. 7. 17.

*Nulla fides inerit: perjuria ridet amantum*
*Jupiter, et ventos irrita ferre jubet*, &c.
. . . . . . . . . . . . . . . . .
*Perfida, sed quamvis perfida cara tamen.*

5. *Insignem tenui fronte Lycorida*, &c.] Affert exempla aliorum infeliciter amantium, quibus eum consoletur. Lycoris amorem suum defert Cyro; hic vero illam spernit, et aliam amore prosequitur, à quâ redamari nulla spes est.

*Tenui fronte.*] Sunt qui interpretantur tenuem et pellucidam cutem in fronte. Alii angustam et parvam frontem in pulchritudine commendari asserunt; uno tamen refragante Scaligero, qui hunc Horatii locum vellicat suo more. Noster lib. Epist. 7. v. 25.

————————*Reddes* . . . . .
*Forte latus, nigros angustâ fronte capillos.*

7. *Sed prius Appulis*, &c.] Ἀδύνατον. Sic Virgil. Eclog. i. 60.

*Antè leves ergo pascentur in æthere cervi*, &c.

Et Eclog. viii. 27.

*Jungentur jam gryphes equis*, &c.

*Appulis.*] Synec. pro quibuslibet aliis. De Apuliâ Italiæ regione jam ante non semel.

9. *Quàm turpi Pholoë peccet adultero.*] Id est, nunquam Pholoë redamabit Cyrum, à quo perditè amatur; ejus nullis flectetur officiis.

*Turpi.*] An quòd sine ratione Lycoridis amari dignæ oblatos amores contemnat Cyrus? An quòd Pholoë nequaquam Cyrus placeat, nec amabilis sed turpis videatur; quamvis Lycoris formosum existimet? An quod fidem alteri dederit Pholoë, quam violare nefas putet?

Ita placitum Veneri, quæ gaudet dissimiles formas ac mores subjicere jugo ineluctabili, non sine gravi ludibrio. Meinet, cùm requireret amasia præstabilior, jucundis vinculis innexuit Myrtale libertina, asperior Adriatico mari Calabriæ sinus inflectente.

Sic visum Veneri; cui placet impares
Formas atque animos sub juga ahenea
Sævo mittere cum joco.
Ipsum me melior cùm peteret Venus,
Gratâ detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Adriæ
Curvantis Calabros sinus.

## ODE XXXIV.

*Arguit seipsum, quòd Epicureos secutus, cultum Deorum neglexerit.*

Numinum rarus et remissus venerator *quidem;* dum vesanâ Philosophiâ eruditus, aberro; jam *verò* contra velificare adigor et dimissam viam relegere.

PARCUS Deorum cultor et infrequens [127]
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro; nunc retrorsùm
Vela dare, atque iterare cursus

### ANNOTATIONES.

10. *Cui placet impares,* &c.] Delectatur Venus sibique ludum parat, faciendo ut quis depereat omnino disparem ætate, naturâ, moribus, conditione, neque adeò frui possit unquam cupitis. Euripides, *Stulta,* inquit, *mortalibus proponit Venus.* Τὰ μῶρα παρέχει Ἀφροδίτη βροτοῖς.

11. *Sub juga ahenea Sævo mittere,* &c.] Duro et insuperabili amoris nexu devincire, atque addicere alterum alteri nequaquam redamanti.

*Ahenea.*] Sic alibi noster, nempe Epist. lib. i. v. 60.

——*Hic murus aheneus esto.*

12. *Sævo mittere cum joco.*] Interpretentur licèt quidam Cupidinem Veneris perpetuum comitem, quæ mater sæva Cupidinum, &c. at cum aliis, malim intelligere sicut Fortunæ, quando res humanas disturbat ac vertit, sic Veneri ludum esse, quoties, ut dixi, quis amore uritur ac languet infelici, suumque nunquam finem assecuturo. Infrà lib. iii. Od. 27. *Perfidum ridens,* &c.

13. *Ipsum me,* &c.] Sui dat ipsius exemplum, ut magis persuadeat.

*Melior Venus.*] Puella, amica, vel pulchrior, vel nobilior, vel facilior, quæ me ipsa expetebat amatorem. Virgil. Eclog. iii. 68.

*Parta meæ Veneri sunt munera.*

14. *Gratâ detinuit compede,* &c.] Ita suam amant servitutem Veneris et Cupidinis mancipia, licèt duram ac molestam.

15. *Libertina.*] Iis nata qui servierant, et in libertatem asserti fuerant.

*Fretis acrior Adriæ.*] Maris fluctibus instabilior, vehementior, ac perfida magis.

*Adriæ.*] Sinus ille est amplissimus Mediterranei maris, inter Italiam hinc, et Illyricum atque Græciam inde protensus. Hodie, Ang. The Gulf of Venice.

16. *Curvantis Calabros sinus.*] Fluctuum impetu atque æstu ripas diruentis, in terras se insinuantis, sinusque efficientis. Calabriam veterem notat, quæ erat velut peninsula inter mare Adriaticum et sinum Tarentinum, ubi nunc terra Hydruntina, urbes verò præcipuæ Tarentum, Brundusium, Hydruntum, Gallipolis, &c. Sinus autem ac portus multiplex, inter quos Tarentinus famâ super æthera notus, Ionii maris undas amplo, ac sinuoso influxu recipit affusas.

Ode XXXIV.—Metrum idem quod Od. 9.

1. *Parcus Deorum.*] Quoniam de religione et cultu numinum agit, περὶ θεῶν, ὡς περὶ θεῶν locuturus, undique congerit et cumulat quicquid gravitatis esse potest in verbis, in figuris, in sententiis. Eas passim attende, lector, et consectare.

2. *Insanientis sapientiæ.*] Ὀξύμωρον. Sic in Ajace Sophocles ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. S. Gregor. Nazianzen. ἄσοφος σοφία. Tull. Philip. i. *Insepultam sepulturam.* S. Aug. de Civit. Dei, lib. xvii. cap. 3. *Insipienter sapere.*

3. *Erro.*] Ex Epicuri disciplinâ, omnes spernens religiones in gravissimum errorem impegi. Cic. i. de Nat. Deor. *Epicurus ex animis hominum extraxit radicitùs religionem, cùm Diis immortalibus et opem et gratiam sustulit. . . . . . Tollit id, quod maximè proprium est optimæ præstantissimæque naturæ. Quid enim melius, aut quid præstantius bonitate et beneficentiâ? Quâ cùm carere Deum vultis . . . . neminem ab eo amari, neminem diligi vultis . . . Quanto Stoïci melius, qui à vobis reprehenduntur!* Atque *At etiam liber est Epicuri de sanctitate. Ludimur ab homine non tam faceto, quàm ad scribendi licentiam libero. Quæ enim potest esse sanctitas, si Dii humana non curant?* &c.

*Nunc retrorsùm Vela dare.*] Metaph. à nautis, qui à recto se aberrâsse cursu intelligentes, in contrarium jam convertuntur.

4. *Iterare cursus Cogor relictos,* &c.] Fateri cogor hunc à Diis orbem regi, resque humanas ab iis curari: adeòque Stoïcam disciplinam amplexus, Epicuri dogmata erroresque abjicio. Namque video non solùm coactis et collisis nubibus fulgura et tonitrua fieri, sed puro etiam cœlo; quod cùm præter naturam

Cogor relictos. Namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum;
Quo bruta tellus et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat Deus,
Obscura promens. Hinc apicem rapax

Enimverò Jupiter qui nu-
[128] bilo cœlo coruscare plerumque consuevit, nunc tonantes equos et velocem currum per purum impulit; quo terra gravis, errantesque fluvii, quo Styx atque odiosi Tænari aspera do-
[129] micilia, terminusque Atlantis quassantur. Potest numen infima supremis commutare: excellentem etiam deprimit, attollitque humilia. Inde rapida

*ANNOTATIONES.*

sit, divinum esse oportet: hinc ergo sapientior effectus Jovis potentiam, numen, iramque revereri disco. Vide Cic. ii. de Divinat. Lucret. lib. vi. paulo post initium, &c.

5. *Diespiter.*] Jupiter, diei pater dictus. Varro de Leg. 4. A. Gell. lib. v. cap. 12. Macrob. Saturn. lib. i. cap. 15. *Jovem lucis auctorem accipiamus: unde et Lucetum Salii in carmine canunt: et Cretenses* Δία τὴν ἡμέραν *vocant: ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem.*

6. *Igni corusco nubila dividens.*] Cic. de Divin. lib. ii. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quòd tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem. . . . . Placet Stoïcis eos anhelitus terræ qui frigidi sunt, cùm fluere cœperint, ventos esse; cùm autem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere atque disrumpere, idque crebrius facere et vehementius; tum fulgura et tonitrua existere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen,* &c.

7. *Per purum.*] Sic opinati veteres ea tonitrua quæ sereno aëre fierent, esse portentosa, et tristia minari hominibus; taliaque in libro Augurum notabantur velut ominosa et à Jove aliquid monstrante immissa. Quare hæc ab Horatio afferuntur ut certum divinitatis argumentum. Hom. Odyss. xx. 123. ex eo quòd stellis micante cœlo, tonitru factum erat, monstri quidpiam alicui à Jove ostendi, conjicitur et infertur:

Ζεῦ—
—μεγάλ' ἐβρόντησας ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Οὐδὲ ποθὶ νέφος ἐστί. τέρας νύ τεῳ τόδε φαίνεις.
*Jupiter graviter è cœlo tonuisti stellato,*
*Neque usquam nubes est: ostentum hoc certè*
*alicui præbes.*

Virgil. Georgic. i. 487.

*Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno*
*Fulgura.*

Cic. i. de Divin.

*Aut cum terribili perculsus fulmine civis,*
*luce serenanti, vitalia lumina liquit.*

Plin. lib. ii. cap. 51. *M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.* Sueton. Tit. cap. 10. *Sabinos petit aliquanto tristior, quòd sacrificanti hostia aufugerat; quòdque tempestate serenâ tonuerat.* Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 13. et Turneb. lib. ix. cap. 9. et 13.

*Tonantes Egit equos,* &c.] Secundùm vulgi opinionem, fulmen erat ac tonitru, Jove currum cum impetu per aërem agente. Supra Od 12. in fine. Hinc Græcis dictus καταιβάτης, *descensor;* et Latinis, Elicius: quòd putaretur curru suo invectus in nubes descendere, unde gravi sonitu fulgura et tonitrua eliceret; ac fulmen jacularetur.

9. *Quo bruta tellus,* &c.] Fulminante Jove summa et infima commoventur. Servius in v. 102. Æneid. x. 102. *Et tremefacta solo tellus,* &c. ita scribit: Loquente Jove stupor elementorum ostenditur. Nam quod in motu est, quiescit; et contra terra movetur quæ est immobilis; ibidemque locum hunc Horatii affert. Cœl. Rhodig. lib. vii. cap. 29. ait fulmine mox petendos prius hebetare. Potest igitur *bruta tellus* explicari, hebes, immobilis, sine sensu, stupens, iners.

10. *Styx, et invisi horrida Tænari Sedes.*] Ipsi quoque inferi, tonante Jove, obstupescunt. *Styx.*] palus aut flumen Inferorum. *Tænarus.*] Laconiæ promontorium, ubi per specum et hiatum ingentem descensus est ad inferos, si Poëtis fides.

11. *Atlanteus finis.*] Limitis Occidentis ad mare Atlanticum, Atlantemque montem. Vide supra Od. 31. v. 14. ibique Annot.

12. *Valet ima summis Mutare.*] Stoïcum planè agit. Apud Laërt. lib. i. Chilon interrogatus, quid egerit Jupiter; respondit: *Deprimit excelsa, attollit abjecta.* Senec. Thyest. 598.

*Ima permutat brevis hora summis.*

13. *Insignem attenuat Deus.*] Ex Hesiod. Op. init. per Jovem mortales sunt obscuri, clarique, nobiles et ignobiles; alius extollitur, alius deprimitur elatus: præclarus minuitur, obscurus augetur, superbus desiccatur, &c.

Βριάει, βριάοντα χαλέπτει,
Ἀρίζηλον μινύθει, ἄδηλον ἀέξει, &c.

14. *Obscura promens.*] Eos qui latebant ignoti et abjecti, erigens, provehens, jamque nitescere ac fulgere imperans. Psalm. lxxv. v. 7. *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* Senec. Thyest. 612.

*Omne sub regno graviore regnum est.*
*Quem dies vidit veniens superbum,*
*Hunc dies vidit fugiens jacentem.*
. . . . . . . . . . . . . . . . . . .
*Res Deus nostras celeri citatas*
*Turbine versat.*

sors culmen aufert, cum strepitu resonante; hic verò deposuisse delectatur.

Fortuna cum stridore acuto
Sustulit; hîc posuisse gaudet.

## ODE XXXV. AD FORTUNAM.

*Ut servet Cæsarem in Britannos profecturum.*

O, Dea, quæ charo dominaris Antio, parata hominem morti obnoxium aut ex infimo loco erigere, aut arrogantes victorias mutare in clades: tibi votis anxiis supplicat inops agricola: Te maris potentem

O, DIVA, gratum quæ regis Antium, [130]
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit solicitâ prece [131]
Ruris colonus: te dominam æquoris

### ANNOTATIONES.

*Hinc apicem rapax Fortuna,* &c.] Opes, dignitates, diadema, summum imperium ab isto aufert, et alteri tradit.

*Apicem.*] Propriè est insigne sacerdotum apex, ex Festo. Valer. Maxim. *Sulpicio inter sacrificandum apex capite prolapsus eidem sacerdotium abstulit.* Ovid. ex Pont. iv. 3. 49.

*Ludit in humanis divina potentia rebus.*

Item, 36.

*Et subito casu, quæ valuere ruunt.*

Vide Juvenal. Sat. vi. 604. et seq. Item Sat. x. 56. et seq.

15. *Cum stridore acuto.*] Volubilis fortunæ rotam, ejusque rapidæ conversionis stridorem notat. Et quidem non sine gravi mortalium concussione, perturbatione, querimoniâ, fiunt illæ mutationes, quibus imperia ab his ad illos transferuntur.

Ode XXXV.—Metrum idem quod Od. 9.

1. *O, Diva.*] Fortuna, quam nos imprudentes facimus Deam, tametsi nullum numen habet, ut ait Juvenalis in Sat. x. 365. et Sat. xiv. 315. huic tamen omnia stulti assignat; atque ut ait Plin. lib. ii. cap. 7. *Toto mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus, Fortuna sola invocatur; una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur volubilis, et cæca etiam existimata, inconstans, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: et in totâ ratione mortalium sola utramque paginam facit. Adeòque obnoxiæ sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, quâ Deus probatur incertus.*

*Gratum quæ regis Antium.*] Equestri Fortunæ templum erat Antii, et valde quidem famosum, tum ob multa principum virorum dona, quibus erat exornatum; tum præcipuè ob Antianas Sortes, de quibus Sueton. Caligul. cap. 57. *Monuerunt et Sortes Antianæ, ut à Cassio caveret.* Macrob. lib. i. cap. 25. *Videmus apud Antium promoveri simulachra Fortunarum ad danda responsa,* &c. Alii *gratum* dici volunt, ob amœnum adeò secessum, ut eo cogitârit Nero sedem transferre Imperii. Vide Strab. lib. v. Cic. ad Attic. lib. iv. Epist. 8. scribit, *Antio nihil quietius, nihil altius, nihil amœnius.*

*Antium.*] Urbs fuit Latii maritima, Volscorum caput, Neronis patria, classe potens: nam cùm interdictum mari esset Antiati populo, sæpius rebelli, *Naves Antiatium partim in navalia Romæ subductæ, partim incensæ, rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: Rostraque id templum appellatum.* Tit. Liv. lib. viii. cap. 14. In tutelâ Fortunæ erat, quæ ibi religiosè colebatur. Quo pertinere non abs re videatur quod narrat Tit. Liv. lib. vi. cap. 9. *Animus Camilli, rei majori, Antio imminebat . . . . . . . sed quia nisi magno apparatu, tormentis, machinisque, tam valida urbs capi non poterat; relicto ad exercitum collegâ, Romam est profectus, ut Senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem ejus (credo rem Antiatem diuturniorem manere Diis cordi fuisse) legati ab Nepete ac Sutrio auxilium adversùs Etruscos petentes veniunt, brevem occasionem esse ferendi auxilii memorantes. Eò vim Camilli ab Antio Fortuna avertit,* &c.

2. *Præsens vel imo tollere de gradu,* &c.] Potens et parata derepentè ac subitò *ima summis mutare, insignem attenuare, obscura promere, apicem inde rapere non sine strepitu ac stridore acuto, atque illic ad arbitrium ponere:* ut est in Ode superiore, quem locum cum isto confer, studiose lector. Vide et Macrob. lib. v. cap. 16. ubi sic habet: *Fortunam Homerus nescire maluit, et soli deo, quam μοίραν vocat omnia regenda committit; adeò ut hoc vocabulum τύχη in nullâ parte Homerici voluminis nominetur. Contra Virgilius non solùm norit et meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quam et Philosophi, qui eam nominant, nihil suâ vi posse, sed decreti sive providentiæ ministram esse voluerunt.*

5. *Te pauper ambit,* &c.] Nemo non tuam opem invocat; tuum ambit favorem agricola, nauta, mercator, miles, &c. Vide Pindar. Olymp. Od. 12. ubi Σώτειρα Τύχη, τὶν γὰρ ἐν πόντῳ κυβερνῶνται θοαὶ νᾶες, ἐν χέρσῳ τε λαιψηροὶ πόλεμοι, κ᾽ ἀγοραὶ βουλαφόροι. *O servatrix fortuna, à te in mari gubernantur*

Quicumque Bithynâ lacessit
Carpathium pelagus carinâ.
Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque, gentesque et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni :
Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam; neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit sæva necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans ahenâ; nec severus

*orat* quisquis mare Carpathium fatigat navi Bithynâ. Te ferox Dacus, te errantes Scythæ, civitates etiam et nationes, nec non Latium bellicosum, et matres regum barbarorum, atque tyranni purpurati venerantur: [132] Ne pede noxio subvertas columnam subsistentem; neve plebs aggregata ad arma quietos, ad arma provocet, ac imperium labefaciat. Te nunquam non præcedit dura necessitas æneâ manu ferens clavos prægrandes, et cuneos :

*ANNOTATIONES.*

celeres naves, in terrâ verò rapida bella, et conciones consilium ferentes.

7. *Bithynâ.*] Metonym. pro quâlibet aliâ navi. Seu quòd Bithyni rei nauticæ peritissimi, ναυτικοί apud Eustath. in Dionys. seu quòd frequens erat negotiatio ad eam Asiæ Minoris regionem Euxino mari circumfusam, Propontidi vicinam, Thraciæ adversam, &c. Similiter pro quolibet mari ponitur *Carpathium* dictum ab Insulâ Carpatho, Cretam inter et Rhodum, hodie *Scarpanto.*

9. *Te Dacus asper,* &c.] Te nationes omnes, O Fortuna, colunt. *Daci,* gens bellicosa, ad Istrum seu Danubium fluvium, Transylvaniâ, Moldaviâ, Valachiâ hodie continentur.

*Profugi Scythæ.*] In plaustris vagantes nullam habentes sedem fixam et stabilem. Justin. lib. xxxviii. 7. de illis: *Ne spes quidem præmii foret, ex hoste vago, nec tantùm pecunia, sed etiam sedis inope.* Infra lib. iii. Od. 24. v. 9.

*Campestres meliùs Scythæ,*
*Quorum plaustra vagos ritè trahunt domos,*
*Vivunt,* &c.

10. *Latium ferox.*] Bellis inclytum, ac vel unâ Româ Gentium et Orbis dominâ superbum. Virgil. Æneid. v. 730.

———*Gens dura, atque aspera cultu,*
*Debellanda tibi Latio est.*———

11. *Regumque matres barbarorum,* &c.] Sic Ode 1. dixit, *Bella matribus detestata.* Metuunt nempe filiis matres nunquam non, deprecanturque mala quævis humanitùs accidentia.

12. *Purpurei metuunt tyranni.*] Et benè quidem, memores hunc esse fortunæ ludum alta deturbare, humilia sublevare. Et, quod ait Juvenalis Sat. x. 112.

*Ad generum Cereris sine cæde ac vulnere pauci*
*Descendunt reges, et siccâ morte tyranni.*

14. *Stantem columnam.*] Ne subruas imperium Romanum jam stabilitum, vel imperatorem feliciter omnia moderantem. Neve facias ut seditiones populus movens quietas res perturbet, atque ita pessum eant ea quæ videbantur modò firma et ære pereuniora.

17. *Te semper anteit sæva necessitas.*] Quidam legunt *serva necessitas.*] quasi Fortunæ famula. Sed apage. Sic enim et lib. iii. Od. 29. v. 49. *Fortuna sæva læta negotia.* Et Od. 24. v. 6. ejusdem libri, *Dira necessitas.* Ita Sophocles in Ajace, ἀναγκαῖαν τύχην vocat. Et Laberius apud Macrob. lib. ii. cap. 8. Necessitatem Fortunæ pariter adjungit, his versiculis:

*Necessitas, cujus cursus transversi impetum*
*Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,*
*Quò me detrusit penè extremis sensibus?*
. . . . . . . . . . . . .
*Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.*
. . . . . . . . . . . . .
*Nunc me quo dejicis?* &c. . . .

Huc et facit quod Aristot. rerum causas enumerat hasce quatuor, Naturam, necessitatem, fortunam, mentem.

18. *Clavos trabales et cuneos manu Gestans ahenâ,* &c.] Talem Antii referunt in Fortunæ templo fuisse picturam, quâ exhibebantur varia illa instrumentorum genera, clavi, cunei, unci, plumbum liquidum, &c. seu cruciandis reis, seu rebus firmandis, ac stabiliter defigendis idonea. *Clavos trabales,*] hi ferrei sunt, ingentes et validi, quibus trabes figuntur: unde proverb. *Trabali clavo figere,* pro *firmiter stabilire,* Cic. vii. in Verrem. Erasm. Chiliad. *Herculeanus nodus,* et noster cit. lib. iii. Od. 24. *Clavos adamantinos* eodem sensu, *figi* à necessitate, ait. Item pali sunt lignei præacuti, quibus olim et modò apud immanem Turcam homines transadacti perimuntur. Ammian. Marcell. lib. xvi. *Trabalibus telis capita discissa quorundam,* nimirum ut ait paulò ante, *cum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebant.* Itaque trabalia illa tela stipites erant acuti per suffixi corporis caput eminentes.

*Cuneos manu Gestans ahenâ.*] Stabilitatem ac firmitatem notat *manus ahena,* item *cuneus* ferreus, quo solebant stringi compedes, manicæ et pedicæ. Duobus etiam cuneis simul adactis aliquid magis adstringitur. Unde Plaut. Stich. Scen 9. *Vel inter cuneos fe-*

Uncus abest, liquidumque plumbum. [133]
Te Spes, et albo rara Fides colit
Velata pannò; nec comitem abnegat,
Utcunque mutatâ potentes
Veste domos inimica linquis:
At vulgus infidum, et meretrix retro
Perjura cedit: diffugiunt, cadis
Cum fæce siccatis, amici
Ferre jugum pariter dolosi.
Serves iturum Cæsarem in ultimos [134]
Orbis Britannos, et juvenum recens

adest etiam uncus, et liquefactum plumbum. Te reveretur spes, et fides infrequens, candido panno coöperta; neque recusat *tibi* adhærere, quandocunque mutato pallio ædes magnatum adversa deseris: plebs autem instabilis, et meretrix perfida contra fugit; amici *quoque* falsi jugum simul portare nolentes abscedunt, *post* exhausta ad fæcem *usque* dolia. *O, Fortuna* incolumem præsta Cæsarem profisci meditantem adversùs ultimos terræ Britannos; *serves* etiam novum agmen adolescentium,

## *ANNOTATIONES.*

*reos*, scilicet, in arcto parasitus ait accumbere se posse. Cuneis præterea res finduntur ac scinduntur: his etiam rei velut clavis affinguntur cruci. Sic apud Cicer. Tuscul. ii. Prometheus à Vulcano se affixum Caucaso quæritur.

*Jovisque numen Mulcibri ascivit manus.*
*Hos ille cuncos fabricâ crudeli inserens,*
*Perrupit artus:* &c.

Clavi nimirum ad crucem ligneam, cunei ad lapideam: inquit, Theodor. Marcilius.

20. *Uncus.*] Seu quo rei trahebantur ad scalas Gemonias; seu quo annecti ac teneri firmiter aliquid solet.

*Liquidumque plumbum.*] Hoc notum est et affuso cruciatos aliquando reos; et ferreas manus, uncos, cuneos arctiùs alligari, tenaciùsque adhærere. Arnob. vi. contra gentes; *Quid miserius aut infelicius his esse poterit, quàm si eos in basibus ita unci retinent, et plumbeæ unctiones!*

21. *Te Spes*, &c.] Hæc solet afflictos sustentare, et solari adversis pressos. Hi enim sperantes meliora, Fortunamque rotæ conversione benigniorem fore præsentes ærumnas æquiori ferunt animo.

*Et albo rara Fides colit Velata panno.*] Licèt enim rari sint in adversis amici, aliqui tamen reperiuntur interdum fideles usquequaque. Sic *fides colit* Fortunam, *nec* adversanti refragantique se *comitem negat*. Et ob hoc fortasse dicitur *albo velata panno;* id est, simplex, sincera, non fallax; vel quòd albo velabant panno caput, qui fidei sacrificabant. Alii locum hunc interpretantur de candidatis, adeptâ dignitate parùm curantibus ea persolvere, quæ tum maximè promiserant, cùm magistratum ambirent. Quod mihi quidem longè petitum videtur. Tuum esto judicium, lector sagax et erudite. Virgil. Æn. i. 292.

*Cana Fides.*

Quo tamen loco significare videtur antiquam fidem.

22. *Nec comitem abnegat, Utcunque mutatâ*, &c.] Id est, Non deserit fides amicos, etiam cùm ab eis recedit Fortuna, *mutatâ* cum vestibus mente; quando miseros reddit eos, qui beati erant; et facta jam *inimica linquit domos potentium*, et aliò migrat.

25. *At vulgus infidum, et meretrix*, &c.] Veri quidem amici in adversis perinde ac in secundis manent fidi, et juvare perseverant. At hæc paucorum virtus est. Alii enim è multis et è vulgo, amicum fovent quamdiu felix est; reflante verò Fortunâ protinus avolant; in primis autem meretrix datæ fidei immemor abscedit; et quanquam utriusque statûs, calamitosi nimirum et fortunati, *jugum ferre pariter* spoponderant, *dolosi* tandem apparent. Nam *diffugiunt siccatis cum fæce cadis*, ubi quæstûs nulla spes amplius; atque ut est in Proverb. *Fervet olla, vivit amicitia.* Et Ovid. de Pont. ii. *Vulgus amicitias utilitate probat*, Ecclesiastici cap. vi. *Est amicus socius mensæ; et non permanebit in die necessitatis.*

29. *Serves iturum Cæsarem*, &c.] Antii fortasse tum diversantem Antiati Fortunæ commendat, tumque, ut videtur, illic meditantem eam *in Britannos* expeditionem, de quâ Dio. lib. liii. *Ultimos orbis.*] Virgil. Eclog. i. 67.

*Et penitus toto divisos orbe Britannos.*

Vide infra, lib. iii. Od. 4. v. 33.

30. *Et juvenum recens Examen*, &c.] Appositè Marcilius observat duplicem hîc ac diversum Augusti consulatu belli apparatum notari; alterum in Britanniam (majorem nempe, sive Angliam) ductu et auspiciis ipsius Augusti; alterum in Arabiam Felicem ductu Ælii Galli; ex Dione cit. lib. liii. Plin. lib. vi. cap. 28. &c. Strab. lib. ii. et xvi. &c. Sensus est; Conscriptum in illâ priori expeditione *juvenum examen*, seu *novum exercitum*, ob Romani famam nominis jam tum *Eoïs timendum partibus*, ac paulò post terrorem illaturum esse Parthis, Medis, Persis; *Oceanoque Rubro*, Arabibus nimirum illi proximis. Nam *ipsa peninsula Arabia inter duo maria Rubrum Persicumque procurrit:* ex Plin. modò cit. Ergo perperam alii interpretantur Oceanum Britanniæ majori vicinum occidentis solis rubescentem radiis; accipe verò sinum Arabicum, seu ipsum Mare Rubrum, quod Græci Erythræum vocant quoniam ἐρυθρὸς vel ἐρυθραῖος rubrum significat, scilicet ob terram rubram, sive miniatam aquæ substratam, vel ab imminentibus ejusdem coloris montibus; unde Sole affulgente species rubra præbetur mari: Aliis ab Ery-

Examen, Eois timendum
Partibus Oceanoque Rubro.
Eheu, cicatricum et sceleris pudet,
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Ætas? Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit? Quibus
Pepercit aris? O, utinam novâ
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum.

formidandum *quidem* orientalibus regionibus, ac mari Erythræo. Heu, pudet vulnerum criminisque, et fratrum *à fratribus interfectorum.* Ecquid exhorruimus nos homines sævi; quid impii dimisimus non violatum? à quo manum cohibuerunt adolescentes *ob* reverentiam Numinum? [135] Quæ non altaria polluerunt? *O, Fortuna* hebetatos *malè nostros* enses, utinam novâ incude fabrices contra Massagetas et Arabas, *benè.*

## ODE XXXVI.

### *Faustum ex Hispaniâ reditum Numidæ gratulatur.*

ET thure, et fidibus juvat
Placare, et vituli sanguine debito
Custodes Numidæ Deos;
Qui nunc Hesperiâ sospes ab ultimâ
Caris multa sodalibus,

Et thure, et Lyricis *carminibus*, et debito cruore vituli expedit litare Numinibus servatoribus Numidæ; qui jam incolumis ab [136] extremâ *rediens* Hispaniâ dilectis sociis oscula plurima,

### *ANNOTATIONES.*

thræo rege factum nomen placet. Eustath. in Perieges. Dionys.

33. *Eheu, cicatricum et sceleris pudet.*] Inhonesta quippe sunt vulnera in bellis civilibus accepta; et quicquid adversùs cives perpetratur flagitiosum est ac pudendum. *Pudet* igitur et *fratrum*, in contrariis ut fit, militantium partibus, atque ita sæpius à consanguineis trucidatorum.

34. *Quid nos dura refugimus Ætas?* &c.] Nos hâc ætate ferreâ odiisque plusquam civilibus infestâ viventes, armaque in propinquorum corpora immaniter exacuentes, quid mali ac scelesti patrare detrectavimus? quod infandi non attentavimus?

35. *Nefasti.*] Execrandi, conscelerati, nefarii. Cic. ii. de Legib. *Quæque augur injusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit, irrita, infestaque sunto.*

36. *Unde manus juventus Metu Deorum continuit?* &c.] Legunt alii *manum.* Quos religio cohibuit ab audendo scelere, à violandis sacris, à templis atque aris violandis, impièque diruendis?

38. *O, utinam novâ Incude diffingas retusum,* &c.] Quidam legunt *distringas*, et *recusum.* Sensus est; O, Fortuna, finge de nova et fabrica nobis gladios, gloriosè quidem in hostes Imperii Romani stringendos; nam illi prius à nobis male *retusi* sunt adversùs fratres, cives, propinquos; civiles discordias extingue semper funestas, ut externa duntaxat bella deinceps moliamur, signaque Romana cum decore et gloriâ inferamus in Scythiæ populos, (ubi nunc pars Australis Tartariæ;) Paludem Mæoticam incolentes, *Massagetas* quasi *graves Getas* appellatos; *massa* enim Scythicâ linguâ, grave significat, ex Isidoro Origin. 9. Priscianus in Pirieg. 718.

. . . . *Massagetæ*———
*Hospitibus sævi cunctis, belloque feroces.*

Item in Arabes gazis ac divitiis famosos: Arabia inter præcipuas Asiæ partes censetur. Terminos habet à Septentrione Syriam, et fluvium Euphratem; ab Oriente sinum Persicum, ab Occidente sinum Arabicum, à Meridie mare Arabicum, sive partem Indici Oceani. Porro ad rem præsentem facit quod habet Strab. lib. vii. *Eo tempore,* inquit, *Byrebistas Getarum tenebat Imperium, adversùs quem Cæsar instruxit exercitum.* Et quod Ammian. Marcell. *Arabiam* vocat *Getarum desertum.*

Ode XXXVI.—Metrum idem quod supra Ode 3.

Ad Plotium, vel, ut aliis placet, Pomponium inscribitur Ode hæc. *Numida* verò cognominari videtur ab illâ regione Africæ Libyæ interiori et Mauritaniæ finitimâ, in quâ militaverat.

1. *Et thure, et fidibus juvat,* &c.] Æquum est sacrum Diis facere, adhibitis, ex more veteri, thure, et musicâ, vitulumque mactare Diis ex voto pro felici reditu facto ab amico nostro Numidâ.

3. *Custodes.*] Castorem et Pollucem navigationis, vel Mercurium peregrinationis præsides. Unde hic sub nomine εὐοδίου colebatur, teste Hesychio.

4. *Qui nunc Hesperiâ sospes ab ultimâ.*] Qui salvus rediit à bello Cantabrico. In eâ Hispaniæ regione, Oceano Septentrionali proximâ, ab Augusti ducibus gestum est non semel, nec valdè feliciter bellum. Quo magis nimirum, inde sospitem Numidam rediisse.

at nemini plura quàm suavi Lamiæ partitur, recordatus adolescentiæ non alio ductore transactæ, et mutatæ pariter togæ. Ne lætæ diei signum desit Cretense: neve prolato cado parcatur, neque sit pedum cessatio ad ritum Saliorum: Neve Damalis plurimi vini *bibax* certet cum Basso poculis Thracibus;

Nulli plura tamen dividit oscula,
Quàm dulci Lamiæ; memor
Actæ non alio rege puertiæ,
Mutatæque simul togæ.
Cressâ ne careat pulchra dies notâ:
Neu promptæ modus amphoræ, [137]
Neu morem in Saliûm sit requies pedum:
Neu multi Damalis meri
Bassum Threïciâ vincat amystide;

*ANNOTATIONES.*

*Hesperiâ ab ultimâ.* Quod addit, *ultimâ*, Hispaniam clarè designat: aliàs enim Italiæ quoque Hesperia dicitur; ut supra notavi ad Od. 28. v. 26. Vide ibi Annot. Strabo lib. i. Hispani ad occidentem vergunt maximè, μάλιστα ἑσπέριοι, inquit.

6. *Dividit oscula.*] Quotidiana quidem obviis familiaribus dabantur: at præcipuè vel proficiscentibus, vel è peregrinatione redeuntibus. Cic. Ep. Fam. xvi. 27. ita scribit Tironi suo. *Oculos tuos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor.* Sueton. Tiber. cap. 10. *Paucos in digressu osculatus.* Et cap. 34. *Quotidiana oscula prohibuit edicto.* Neron. cap. 37. *Certè neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.* Sic et sacræ literæ; *Salutate invicem in osculo sancto.* De Paul. Rom. cap. xvi. 7. I. ad Cor. cap. xvi. De Petr. 1. Epist. cap. v. 14.

7. *Lamiæ.*] De Ælio Lamia supra, Od. 26.

*Memor Actæ non alio rege puertiæ*, &c.] Magnam animorum conjunctionem parere hæc solent. Lamia et Numida eodem Pædagogo seu rectore usi, pueritiam simul exegerant; prætextam quoque deponentes pariter circa annum 17. togam virilem unà sumpserant, tum ex more, *tandem custode remoto;* ut ait noster ad Pisones Epist. Sunt qui *pueritiæ regem* interpretantur patronum potentem; sed quid hoc ad pueros? Alii creatum sorte regem inter pueros colludentes in βασιλίνδα, de qua Plato in Theæteto; Jul. Pollux lib. ix. cap. de convivalibus ludis, et nos postea Epist. lib. i. 1. 59. ubi.

——*At pueri ludentes, rex eris, aiunt*, &c. Melius certè alii intelligunt magistrum, sive inspectorem et curatorem, qui duobus aut pluribus pueris nobilibus instituendis præficiebatur: παιδῶναξ, quasi παίδων ἄναξ.

*Puertiæ.*] Syncope. Sic *lamnæ* pro *laminæ*. Sic *porgite* pro *porrigite:* Virgil. Æneid. viii. 274. *surpite* pro *surripite:* infra lib. ii. Sat. 3. et lib. iv. Od. 13. *Porgam* pro *porrigam*, teste Festo; et Sil. lib. ix.

10. *Cressâ ne careat*, &c.] Dies ista, quâ redditus mihi es, notetur læto signo, vel cretà, albo nempe lapillo, seu Cretensi; ex more apud Thracas instituto lætos dies ac felices candido notandi calculo. Plin. lib. vii. cap. 40. Hinc legendum quidam putârunt *Thressâ;* sed malè, ut notavi ad Pers. Sat. ii. 1. Nec enim de consuetudine Thracum hic agitur, sed de Cretensi notâ felicitatis indice, candidà nimirum. Sic postea Sat. 2. lib. iii. 336.

———*Cretâ an carbone notandi?*

Et Pers. Sat. v. 108.

*Illa prius cretâ, mox hæc carbone notâsti?*

11. *Neu promptæ modus amphoræ.*] Ad plenæ significationem lætitiæ, largè bibendum ait: simul et veterum tangit morem, quo amicos vel proficiscentes, vel è peregrinatione revertentes convivio excipiebant. Quæ quidem epulæ dicebantur viaticæ, et adventitiæ.

12. *Neu morem in Saliûm sit requies pedum.*] Nec omittantur tripudia et saltationes iis similes, quas exercent Salii Martis sacerdotes à Numa Pompilio instituti, numero duodecim, è Patricio genere; à Tullo deinde Hostilio duplicati. Hi æneâ galeâ, baltheo, ac thorace armati, per urbem incedebant, gradu composito, atque ad tibiæ modulos subsilientes; unde nomen. Sacra illa cœnis quoque sumptuosis, cantibus, et symphonià opiparè celebrabant. Vide plura apud Liv. lib. i. cap. 20. Jul. Poll. lib. iv. cap. 14. maximè verò Alex. ab Alex. lib. i. cap. 26. &c. Dionys. Halicarn. lib. ii. sic habet: *Hi autem Salii omnes saltatores sunt, et laudatores armatorum Deorum*, &c. Varro iv. de Ling. Lat. sic habet: *Salii à saltando, quòd facere in comitio quotannis in sacris solent et debent.*

13. *Neu multi Damalis meri Bassum*, &c.] Ad convivium amica Numidæ Damalis invitata cum novo sic amatore consuescat, ut relictâ veteris amici familiaritate, Bassi videlicet, non ampliùs cum eo certet bibacitate vinosa mulier.

*Multi meri.*] Tull. Fam. ix. 26. *Non multi cibi hospitem accipies, sed multi joci.* Alii sic interpretantur: Bassus et Damalis certent poculis, nec in pergræcatione huic ille cedat.

14. *Bassum.*] Is fortasse est Iambicus ille Poëta ad quem est Propertii Eleg. 4. lib. i. et Eleg. 10. lib. iv. Trist. Ovidii. At malè, *Saltus*, legitur; Bassius enim vocatur apud antiquiores vitæ Ovidii scriptores. Testis Scaliger.

*Threïcià amystide.*] Vel poculo valdè capaci, vel bibendi genere apud Thracas et Scythas usitato ἀπνευστὶ, sine respiratione, ἀμυστὶ, hiante et patenti ore et rictu: unde ἀμυστίζειν dicitur is qui sic vinum ingurgitat, largo haustu, ductim, confertim et confestim; non autem sorbillando, vel lento ductu. Vide Plutarch. Sympos. Cœl. lib. iv. cap. 26. et lib. xv. cap. 6 Turneb. lib. xi. cap. 27.

Neu desint epulis rosæ,
Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres
Deponent oculos : nec Damalis novo
Divelletur adultero,
Lascivis hederis ambitiosior.

neve convivium rosis careat, nec apio constanti, nec fugaci lilio. In Damalin cuncti [138] defigent aspectus lascivos : at Damalis ab novo non abstrahetur amatore, hederis hærentibus tenacior.

## ODE XXXVII.

*Sodales hortatur ad lætandum, extinctâ Cleopatrâ.*

NUNC est bibendum ; nunc pede libero
Pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis ; dum Capitolio

Jam compotandum est, O, socii ; jam plantâ levi [139] terra percutienda *est;* jam tempus adest epulis Saliaribus decorare Numinum lectos. Non licebat antea Cæcubum *vinum* proferre è cellis vetustis, dum Capitolio

### *ANNOTATIONES.*

15. *Neu desint epulis rosæ.*] Ad corollas nempe texendas ex epulantium more veterum tum ad delicias, tum ebrietatis coërcendæ causâ, ut notavi jam alibi, et mox dicam Ode 38.

16. *Neu vivax apium.*] Diu virens, quodque *μένειν*, propterea dicitur, ac inter coronarios flores censetur apud Athen. lib. xv. Vide lib. ii. Od. 7. v. 24.

*Neu breve lilium.*] Brevi durans.

17. *Omnes in Damalin putres Deponent oculos.*] Omnes in Damalin oculos amore languentes defigent, condent, ac veluti sepelient. At illa contemptis amatoribus cæteris quidem omnibus, uni se addicet Numidæ.

*Putres.*] Lascivos, libidine fractos, Pers. Sat. v. 57.

*——Hunc alea decoquit: ille*
*In venerem est putris.*

*Deponent.*] Timentium et languentium oculi dejecti ac depositi; contra securorum elati et recti. Propert. lib. i. v. 3.

*Tum mihi constantis dejecit lumina fastûs,*
*Et caput impositis pressit Amor pedibus.*

18. *Nec Damalis novo Divelletur,* &c.] Damalis in amore constans et fida non recedet ab unius Numidæ complexu, ei tenaciùs adhærens quàm hedera muro vel arbori.

Ode XXXVII.—Metrum est idem quod supra Od. 9.

1. *Nunc est bibendum ;* &c.] Post insignem illam ad Actium Augusti victoriam, superatumque Antonium cum suâ Cleopatrâ, quæ Romanis dominari stultè appetebat; liberè jam tripudiandum, hilariter epulandum est. De his Flor. lib. iv. cap. 11. Liv. lib. cxxxii. et cxxxiii. Plutarch. in vitâ Antonii, Sueton. Oros. &c. Scilicet Imperio Romano Triumviris partito, Augusti sorori Octaviæ, quam duxerat uxorem, repudio remisso, Cleopatræ se amoribus immersit Antonius. Hinc iratus Cæsar bellum ei molitus, in Epirum copias transportavit, navalique prælio ad Actium Epiri promontorium commisso, Antonium et Cleopatram tam gloriosè vicit, ut victos ad fugam, indeque ad ultimam rerum ac ipsius vitæ desperationem adegerit. Ob res tam præclarè gestas, supplicationes etiam, ut videtur, ad pulvinaria Deorum institutas, indictaque lectisternia, gratulatur Augusto Romanisque Horatius hâc Ode, ut et Epod. ix. Vide ibi.

2. *Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum,* &c.] *Tempus erat:* vel enallage; pro, *tempus est;* vel, destinatum fatis hoc erat tempus, ad gratias Diis agendas, nostramque lætitiam exhibendam, tum lectos ac pulvinos in templis Numinibus sternendo, tum opiparas celebrando cœnas et epulas, quales Saliis consuetæ et solennes, ut locum dederint proverbio, *Saliares cœnæ,* id est, sumptuosæ. Vide supra Annot. Od. 36. ad vocem *Salium.* Turneb. lib. vii. cap. 17. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 27. Tit. Liv. passim de lectisterniis, quorum superstitionem insectatur Arnob. lib. vii. contra gentes, his verbis; *Lectisternium Cereris erit Idibus proximis. Habent enim Dii lectos, atque ut stratis possent mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impressio.*

5. *Antehac nefas depromere,* &c.] Laborante civilibus discordiis antea republicâ, et feminâ jugum Romanis intentante, lætari non licebat, nec è cellis promere vina generosa, quale Cæcubum è Campaniæ fertilibus agris, prope Fundos et Amyclas urbes. Martial. lib. xiii. Epig. 115.

*Cæcuba Fundanis generosa coquuntur Amyclis.*

6. *Dum Capitolio Regina,* &c.] Dum Romano Imperio cladem moliretur Cleopatra Ægypti regina, furiosa, ambitione acta, solitis cubiculariis stipata, eunuchis nimirum, omnia sibi spondens, atque ob aspirantem fortunam animo impotenter elata.

eversionem, et exitium Imperio *Romano* moliebatur regina insaniens cum turma fœdâ hominum lue inquinatorum, nihil non *sibi* temere promittens, fortunâ favente dementata. Verùm fastum *ejus* imminuit unica navicula vix ab incendio salva; et animum Mareotico furentem ad veros metus compulit Augustus, quando *illam* fugientem ab Italiâ persecutus est remigatione, (tanquam accipiter teneras columbas, aut leporem velox insecutor per agros Æmoniæ nivosæ) ut in vincula conjiceret funestum portentum. Illa *verò* strenuè

Regina dementes ruinas,
Funus et Imperio parabat,
  Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum; quidlibet impotens [140]
Sperare, fortunâque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
  Vix una sospes navis ab ignibus:
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Cæsar ab Italiâ volantem,
  Remis adurgens, (accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Æmoniæ) daret ut catenis
  Fatale monstrum; quæ generosiùs [141]

## ANNOTATIONES.

7. *Regina dementes ruinas, Funus et Imperio parabat,* &c.] Rectè observant docti interpretes, mentionem hic Antonii fieri nullam, sed Cleopatræ duntaxat; tum quòd è civili bello nulla triumphi manet gloria; tum quia vulgò dicebatur mulier Ægyptia Romanum affectare Imperium. Flor. lib. iv. cap. 11. ita scribit. *Furor Antonii, quatenus ambitu non interiret, luxu et libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma in otia ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio Imperatore, pretium libidinum Romanum Imperium petit, et promisit Antonius; quasi facilior esset Parthis Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque, et cultu desciverat,* &c.

9. *Contaminato.*] Ex Donato, *contaminare,* est, rem rei sic miscere, ut corrumpatur utraque, neutra permaneat; quod quidem spadonibus competit. Nam ex Greg. Nazien. in Epitaph. Basilii magni, inter mulieres viri esse videntur, inter viros autem sunt mulieres, ad obscœna verò quælibet paratissimæ. Hinc sequitur, *Cum grege turpium morbo.* Quidam legunt *congrege.* Porrò *contaminati, turpesque morbo,* seu ob emasculationem, seu ob cinædicam fœditatem. Juvenal. Sat. ii. 50.

*Hispo subit juvenes, et morbo pallet utroque.*

10. *Quidlibet impotens Sperare.*] Sunt qui interpretantur, valdè potens; sed alii melius; impar et impotens ambitionem frænare, quidlibet temerè sperabat. Sic enim qui se continere ab illicitis nequit, sui dicitur non compos, et animi impotens; quoniam affectus, motus, cupiditates non valet coërcere, imo ab iis victus, huc illuc ut servus trahitur.

12. *Sed minuit furorem Vix una,* &c.] Bene scripsit quidam: *Fortuna vitrea est; cùm splendet frangitur.* Itaque spes insanas, superbos fastus, et arrogantes animos tandem Cleopatra fregit, quando e classe tam numerosâ, vix ab incendio Romanorum navem unam eripuit, quâ fugerit. Subtiliter hìc à nonnullis intelligitur Augustus, qui fuerit unus sospes ab impuris illis Cleopatræ ardoribus quibus deflagràrant Julius quidem Cæsar primùm, ac subinde Antonius. Flor. *Prima dux fugæ Regina, cum aureâ puppe, veloque purpureo, se in altum dedit. Mox secutus Antonius; sed instare vestigiis Cæsar . . . . . . prope manu tenebatur. Prior ferrum occuparit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis, frustra. Nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit.*

14. *Lymphatam Mareotico Redegit,* &c.] Vel exquisito vino ex illâ Ægypti regione, Mareotidi paludi vicinâ, apud Alexandriam; quod laudant Columella, Athenæus, Strabo, &c. et meminit Virgilius Georgic. ii. 91.

*Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ.*

Eo nempe, cum suo Antonio, frequenter epulata, animum exhilarabat. Vel regni *Mareotici,* id est, Ægyptii opibus nimium confisa, indeque velut cæco animi impetu abrepta ad quandam insaniam, cùm jam sibi arrogàrat aliena, de propriis laboravit, sibique timuit, ne hostium præda fieret; quod reverà contigit.

16. *Ab Italiâ volantem, Remis adurgens,* &c.] Addente alas timore fugiebat celeriter Cleopatra; sed institit Augustus (teste Floro cit.) navibus Liburnis, quæ velocissimæ sunt, ut postea dicetur; hinc accipitri citoque venatori comparatur. *Ab Italiâ.*] Porro illa abhorrebat, eò timens abduci ad hostilis triumphi pompam suo dedecore exornandam.

20. *Æmoniæ.*] Vel Thraciæ; sic dictæ ab Æmo, seu Æmone nivoso monte, vel potiùs, Thessalicæ regionis Macedonibus proximæ ab Æmone Deucalionis filio nuncupatæ.

*Daret ut catenis Fatale monstrum.*] Ut captivam aveheret Cleopatram Reipublicæ Romanæ fatalem et exitiosam, vel suæ gloriæ ac triumpho fatis reservatam. Addunt alii, thesauris ejus potiundi spem insequendi causam fuisse.

21. *Quæ generosiùs Perire quærens,* &c.]

Perire quærens nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe citâ reparavit oras.
  Ausa et jacentem visere regiam
Vultu sereno fortis, et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum;
  Deliberatâ morte ferocior:
Sævis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

mori volens, haud gladium exhorruit more fœmineo, nec reconditas celeri navigio terras requisivit. *Sed* fronte lætâ desperatum etiam regnum adire non verita est: et constans sævas
[142] aspides attrectavit, ut nigrum virus corpore hauriret; morte constitutâ audacior. Nempe fœmina haud ignobilis ad magnificum Augusti triumphum Liburnis ferocibus *velut* privata devehi abhorrebat.

*ANNOTATIONES.*

Haud muliebrem animum, sed virilem potiùs gerens in corpore muliebri, nequaquam more fœminarum ensis aciem expavit. Nimirum cùm Augustus Alexandriam, obsessosque ibi Antonium et Cleopatram redigisset in suam potestatem; se quidem interemit Antonius; arripuit et Cleopatra gladium, quo sibi mortem inferret; sed prohibita est à Proculeio, intra sepulchrorum claustra, misso à Cæsare, qui vivam servare ad sui triumphi decus exoptabat. Plutarch. in vitâ Antonii. Tit. Liv. lib. cxxxiii. cit.

23. *Nec latentes Classe citâ reparavit oras.*] Nec in remotas Ægypti regiones clam aufugit, aut usquam latere voluit, sed Alexandriam recto cursu contendit.

*Latentes.*] Cic. Agrar. ii. *Quid Alexandria, cunctaque Ægyptus? ut occultè latet, ut recondita est?* Suum tamen postea damnavit errorem; intellexitque satiùs futurum fuisse cedere tempori, et in tutum aliquem locum se recipere, dum bellum repararet: conspirante præsertim in ejus auxilium totâ Ægypto. Vide Virg. Æn. viii. 707. et seq. et Servium in eum locum. Vide et Plutarch. Dionemque, tentatam ab eâ fugam per sinum Arabicum, contrà narrantes.

25. *Ausa et jacentem visere regiam*, &c.] Desperatum licet regnum ingressa nihil de superbiâ remisit; *vultu sereno* regiam adit, ibique in omni luxu versatur; teste Plutarcho.

26. *Fortis, et asperas Tractare serpentes.*] Cùm in victoris potestate esset, morique constituisset, secretum mortis genus tentavit. Flor. iv. 11. 10. *Cleopatra*, inquit, *non jam de vitâ, quæ offerrebatur sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à Principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit; ubi maximos, ut solebat, induta cultus; in differto odoribus solio, juxta se suum collocavit Antonium; admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.* Similiter Plutarchus refert; omnium genera venenorum in damnatis expertam; anxiam autem fuisse, quæ citò extinguerent, quæ crearent dolorem; quæ verò sine dolore essent, quæ celeritate carerent; tandem verò deprehendisse aspidis morsum et citò et sine dolore enecare, gravato ex somno capite, et leni sudore per vultum diffuso. Cæterùm nemini compertum est, quo mortis genere Cleopatra obierit; puncturas tantùm in brachio constat exiguas apparuisse. Hinc Augustus ejus simulachrum in triumpho duxit, admorso aspidibus brachio. De quo Propert. lib. iii. 11. 53.

*Brachia spectari sacris admorsa colubris,*
*Et trahere occultum membra soporis iter.*

29. *Deliberatâ morte ferocior.*] Eo ferocior, quòd mori quoquomodò statuerat. Adverte pluribus extolli Cleopatræ generositatem suprà muliebrem sexum; ut hinc victori accedat et crescat gloria. Aliàs enim habere locum potuisset, quod scribit Virg. Æn. iv. 93.

*Egregiam verò laudem——*
*——Si fœmina victa est.*

30. *Sævis Liburnis.*] Non parùm juverant Augustum in reportandâ navali victoriâ Liburni Illyrici populi, Liburnæque naves celeritate insignes. Ex quo patet non cymbas quasdam aut naviculas bello ineptas fuisse, ut putàrunt quidam; Suidas certè rostratas et constratas extitisse tradit, aliâ tamen quàm triremes formâ. Vide Veget. lib. iv. de Re Milit. Appian. lib. iv. &c.

*Sævis.*] Si quidem Romam deportâssent vivam ad hostis triumphum.

*Scilicet invidens Privata deduci superbo Non humilis mulier triumpho.*] Dio. cit. lib. li. ita scribit; *Tantas inter calamitates regni memoriam retinebat ut mallet nomine et ornamentis ejus retentis mori, quàm privatâ vitâ frui.* Nihil itaque magis Cleopatra formidabat, quàm triumphari, invidens Augusto illum quem tantopere anhelabat honorem, victam et vinctam scilicet Reginam per Urbem Italiamque circumducendi in suo triumpho. Hinc aiunt, cùm capta ab Augusto clementiùs de industriâ tractaretur, quâ verò mente et consilio satis intelligeret, dicere solitam: *Non triumphabor.*

## ODE XXXVIII.

*Parvo gaudere se in conviviis apparatu.*

O, Famule, aversor Persarum sumptus; non placent corollæ philyrâ colligatæ: Omitte perscrutari quibus in regionibus durent rosæ serotinæ. In primis studeo, ne quidquam laboriosè adhibeas *ad*

PERSICOS odi, puer, apparatus; [143]
Displicent nexæ philyrâ coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum [144]
Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabôres,

### *ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod Od. 2.

1. *Persicos odi, puer, apparatus.*] Persarum luxus passim famosus ex Herodoto, Xenophonte, Plinio, Athenæo. Illi nempe vasa pretiosa in conviviis, lectos etiam discubitorios aureos et gemmeos requirebant. Patet ex Herodot. lib. ix. quòd unguenta et odores amabant. Testis Plin. lib. xiii. cap. 1. quòd opsonia exquisita, tibicines, ministros succinctos adhibebant. Ex Plutarch. novæ alicujus voluptatis inventoribus præmia dabant. Valer. Maxim. lib. ix. cap. 1. Cœl. Rhodig. lib. viii. cap. 2. &c. *Persæ et Medi omnium hominum maximè voluptatem ac delicias colere:* et paulò post, *Omnium primi luxu celebres fuisse Persæ* referuntur ab Athen. lib. xii. cap. 1. et lib. iv. cap. 10. ex Theophrasto; *Persarum reges luxu effeminati ingentem pecuniæ summam per præconem iis pollicentur, qui novum voluptatis genus excogitârint.* Item ex Heraclide Cumano, *qui cœnanti regi Persarum ministrant, loti omnes, pulchris induti vestibus assistunt, ac diei parte dimidiâ circa cœnæ apparatum occupantur.* Denique ex Xenophonte in Agesilao, sub finem; *Apud Persas sunt qui totum orbem circumeant quæritantes quid regi sit potu gratissimum; alii solerter inquirunt quid libenter edat; ubi et quomodo suaviter dormiat. Neque est facile dictu, quàm anxiè talia procurent.*

2. *Displicent nexæ philyrâ coronæ.*] Coronatos epulari veteres assuetos constat, sed et luxum in texendis arte et labore corollis istis fuisse non minus certum est. Ait verò Horatius odisse se sumptuosas ac operosas has etiam coronas, quæ vel texerentur è floribus ac foliis inventu difficilibus; vel necterentur magno labore et apparatu.

*Philyrâ.*] Tenui membranâ, quæ corticem inter et lignum tiliæ arboris succrescit. Hâc utebantur tum ad nectendos flores, tum ad lemniscos appendendos. Plin. lib. xvi. cap. 14. *Inter corticem et lignum tenues tunicæ, multiplici membranâ, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore;* et lib. xii. cap. 3. *Crassus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserunt et lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat . . . Claudius Pulcher bracteas etiam Philyræ dedit.* Angel. Politian. Miscel. cap. 1 xii. ita scribit: *Philyræ usus percelebris olim in texendis coronis: è Philyris etiam fiebant lemnisci, id est, fasciolæ è coronis pendulæ.*

*Coronæ.*] Hæ fiebant è frondibus ac floribus hederæ, rosæ, violæ, lauri, lilii, narcissi, myrti, &c. hisque discuti, ebrietatem, et capitis dolores credebant, seu constringendo, seu refrigerando. Plutarch. Sympos. lib. iii. quæst. 1. An inter potandum, coronis floreis, ac sertis utendum sit, multi disputant: ait vero *Hederâ crapulam restingui . . . amethysto herbâ sicut et gemmâ vinolentiam retundi . . vinum si quando caput tentaverit, florum auram auxiliari, et munire adversùs crapulam; eò quòd flores calidi leniter spiramenta laxantes spiraculum vino præstant: frigidi verò modicè stringendo repellunt inhibentque evaporationes: ceu viola et corona ex rosis,* &c. Et ex his aliisque ibidem compluribus concludit, coronis floreis inter pocula usos propterea veteres. Athen. lib. iii. cap. 21. jubet ex Archestrato, *Perpetuò coronis inter cœnam caput omnifariis redimiri.* lib. verò xv. cap. 5. ex Aristotele et Aristone, affirmat: *Antiquos ob capitis gravitatem et dolorem à vini potu vinculum temporibus adhibuisse, quòd eam ligaturam prodesse crederent: posteros autem, ornatûs et oblectamenti gratiâ, coronas in compotationibus excogitâsse.* Et paulò post ait: *Capitis dolori florum fasciculos ac serta mederi suo compressu et vinculo,* Plin. lib. xxi. cap. 3. jam cit. sic habet: *Apud Græcos de coronis scripsere Mnestheus et Callimachus Medici, quæ nocerent capiti: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio; in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surrepente fallaciter,* &c. ubi etiam refert Cleopatram per illas venenatas coronas Antonio insidiatam. Ex illis verò quæ ante dicta sunt, Ovidius ita canit, Fast. v. 337.

*Ebrius incinctis philyrâ conviva capillis*
*Saltat, et imprudens vertitur arte meri.*

3. *Mitte sectari, rosa quo,* &c.] Ne labores ad investigandas rosas extra tempus, texendasve è raris floribus coronas. Athen. cit. in conviviis roseas coronas commendat. At eas, cùm natura negat, luxuriosè sectantes ita corripit Seneca, Epist. cxxii. An vivunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? Et qui aquarum fomento calentium, et calorum aptâ mutatione (vel potiùs *imitatione,* id est, imitando calorem æstivum, qui à naturâ est, ex Lipsio ibid.) brumâ, lilium, florem vernum, exprimunt?

5. *Simplici myrto nihil allabores,* &c.] Nihil

Sedulus curo : neque te ministrum
Dedecet myrtus, neque me sub arctâ
Vite bibentem.

[145] myrtum solam. Neque erit tibi famulo myrtus indecora, nec mihi subter densam vitem perpotanti. 8

*ANNOTATIONES.*

volo præter myrtum, itaque ne quid ultra quærere ad convivii hilaritatem satagas. Intelligit autem vel myrti ramum, quem olim convivæ alter alteri porrigebant, suam quisque edendo cantilenam: ex Plutarcho, in Sympos. et Victorio lib. xvi. cap. 2. ubi sic scribit : *Qui in conviviis olim carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant: laurum, qui versus Homericos recitarent; myrtum qui Æschyli, Simonidis, Stesichori.* Vel implexam simpliciter è myrti surculo coronam. Athen. cit. lib. xv. cap. 5. *Jam inde voluptatibus illecti homines, præter eam vim quâ ebrietatis incommodis medetur corona è floribus, oculorum quoque et narium delectationem expetiverunt; ac tum maximè coronam myrteam, quæ astringit, et vini arcet exhalationes; tum etiam è rosis, quæ gravitatem capitis sedat, et æstuantes potione refrigerat, usurpârunt.* Et cap. 6. *Herostratus myrtos extemplò virentes consecravit in æde Veneris, ejusque dicatâ imagine, spectatissimos civium ad epulum vocavit in delubrum, eorumque singulos coronâ donavit myrteâ, quam Naucratiten appellârunt.* Additque, nihil aliud esse coronam illam ab Anacreonte gestatam, præter myrteam adjectis rosis : verùmque se arbitrari, quod prodidit Philænides ; è myrto coronam meri vapores prohibere ; è rosis autem, refrigerando vim habere leniendi capitis dolores.

6. *Neque te ministrum Dedecet myrtus.*] Tu quoque satis decorus et ornatus mihi videbere simplici myrto, cùm mihi potanti ministrabis. Persæ contra, more suo luxuriosi, pueros seu ministros in conviviis optabant succinctos, et lemniscatis coronis exornatos. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 21. ait pariter; *Festis diebus coronatos cum lemniscis veteres epulari consuevisse ; fercula quòque lautiora à coronatis item ministris afferri solita cum cantu et tibicine.* Athenæus autem lib. v. cap. 10. ex Philoxeno sic refert ; *Aqua lavandis manibus allata est ; molliculus puellus argenteo gutto, quem tenebat, affudit ; deinde coronas advexit tenues è puris myrti ramis, magno labore contextas.*

7. *Neque me sub arctâ Vite bibentem.*] Mihi pariter sufficiet myrtus simplex confidenti quidem, et hilariter bibenti ; non ut Persæ sub lacunari splendido, sed sub vitis umbraculo, sub humili et arctâ vite, id est, sub palmitibus et pampinis pergula intextis et suffultis : *Sous la treille. Angl.* UNDER AN ARBOUR MADE OF A VINE.

---

# Q. HORATII FLACCI

# CARMINUM, SEU ODARUM,

## LIBER SECUNDUS.

---

## ODE I.

*C. Asinium Pollionem monet ne bella civilia describere intermittat : tum laudat ejus scripta.*

MOTUM ex Metello consule civicum,

INTERPRETATIO.
[146] Bella civilia à Metelli consulatu,

*ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Metello consule.*] Plures hujus nominis cùm fuerint Consules, ambigitur sanè, de quo potissimùm loquatur Horatius. Verùm ex adjunctis tamen intelligendus maximè videtur Q. Metellus Celer, qui consulatum gessit cum L. Afranio anno ab urbe conditâ 690 ; vel ut aliis placet, 693. Sub his enim bellum exarsit Cæsarem inter et Pompeium, ut fusè narrat Florus, lib. iv. cap. 2. Res itaque per annos circiter viginti, civilibus dissidiis gestas, hoc est, ab eo, quod notavi, tempore, ad suum usque consulatum Pollio persequebatur. Sed Pollionis historiam altiùs repetitam volunt alii, nempe à consulatu Q. Metelli Numidici, qui fuit Consul cum M. Junio Silano, an. U.C.

et discordiarum origines, criminaque et rationes, et fortunæ jocum, et ducum consensiones reipublicæ damnosas, et arma

Bellique causas, et vitia, et modos,
Ludumque fortunæ, gravesque [147]
Principum amicitias, et arma [148]

*ANNOTATIONES.*

641. vel 644. secundùm alios; asseruntque testimonium vetustissimi codicis, in quo sic annotatum legitur; *ex Metello*, id est, ex eo tempore, quo Metellus fuit Consul contra Jugurtham. Sed quæ fides? Certè negotium mihi facessit majus eorum sententia, qui Torrentio duce, intelligunt Q. Metellum Scipionem à Pompeio tertium Consule in Collegam adscitum, anno U. C. 701. quoniam lata est tunc ea lex, quâ à petitione Magistratuum absentes arcebantur, ne excepto quidem Cæsare: Sueton. Jul. Cæsar. cap. xxviii. nam et cap. seq. *Commotum his Cæsarem*, et paulò post, *Prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuisse*, idem testatur. Non moror Q. Metellum Pium cum Syllâ Consulem, an. 673. quem asserunt quidem nullo certè, aut levi admodum fundamento.

2. *Bellique causas.*] Aliæ fuerunt simulatæ, aliæ veræ; hæ profectò erant odium et invidia partium, Ducum autem superbia, avaritia, ambitio, dominandi cupiditas. Lucan. i. 126.

*Nec quenquam jam ferre potest Cæsarve priorem,*
*Pompeiusve parem.*——

Alias verò Principes ipsi obtendebant. Pompeius defensionem libertatis publicæ; Cæsar factam sibi contumeliam, &c. Vide Suet. Jul. Cæsar. cap. xxviii. xxix. xxx. Flor. lib. iii. cap. ult. et lib. iv. c. 2. et seq. Plutarch. Appian. Oros. Dion. Cæsar etiam de Bell. Civil. lib. i. c. 4. ubi sic habet: *Ipse Pompeius ab inimicis Cæsaris incitatus, et quòd neminem dignitate secum exæquari volebat, totum se ejus amicitiâ averterat, et cum communibus inimicis in gratiam redierat; simul infamiâ legionum permotus quas ab itinere Asiæ Syriæque ad suam potentiam dominatumque converterat, rem ad arma deduci studebat*, &c. De seipso verò scribens, c. 7. ita queritur; *Novum in republicâ introductum exemplum, ut Tribunitia intercessio armis notaretur atque opprimeretur, quæ superioribus annis esset restituta*: et c. 9. *sibi semper reipublicæ primam dignitatem, vitâque potiorem; doluisse se quòd populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur, ereptoque semestri imperio in urbem retraheretur*, &c.

*Et vitia, et modos.*] Vitiosos modos, improbas agendi rationes. *Jus datum sceleri*, quod ait Lucanus i. 2. Florus cit. iv. 2. 2. Marianam Cinnanamque rabiem, Syllanamque tempestatem; Cæsaris furorem atque Pompeii vocat. Et paulò post. *Non rectè tantum civile, nec sociale aut externum* dici bellum oportere ait, *sed commune quoddam ex omnibus, et plusquam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus; si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem et octo. flos omnis et robur Italici sanguinis; si auxilia sociorum, hinc Gallici Germanique delectus; inde Dejotarus, Ariobarzanes*, &c. . . . . *si moram belli, quatuor anni, et pro clade rerum breve tempus; si locum et spatium ubi commissum est: intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit: hinc Ægyptum subito transiliit; inde respexit Asiam; inde Africæ incubuit; postremo in Hispaniam remigravit, et ibi aliquando defecit. Sed non et odia partium finita cum bello. Non enim priusquam in urbe ipsâ, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent*, &c. et hi quidem *modi*, hæc belli *vitia*. Ducum autem pravas affectiones quis non intelligebat? Flor. iv. 2. 14. *Pompeio suspectæ Cæsaris opes, Cæsari verò Pompeiana dignitas erat gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti Imperii fortuna non caperet*, &c. et iv. 2. 21. *Pompeius ab Italiâ, quàm Senatus ab urbe, fugatur prior. Quam pœnè vacuam metu Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quòque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi; censumque et patrimonium Populi Romani ante rapuit quàm Imperium.* Hisce tamen tam violentæ cupiditatis conatibus Juris speciem prætexebat Cæsar. de Bell. Civil. lib. i. 22. scribens: *Se non maleficii causâ ex provinciâ egressum, sed uti se à contumeliis inimicorum defenderet, ut Tribunos plebis ex civitate pulsos in suam dignitatem restitueret; ut se et Populum Romanum paucorum factione oppressum in libertatem vindicaret.* Et apud Suet. Jul. cap. xxx. Asinius ipse Pollio testatur Cæsarem Pharsalicâ cæsos acie cernentem adversarios, in hæc erupisse verba: *Hoc voluerunt; tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem.*

3. *Ludumque fortunæ.*] Quæ gaudet res quietas miscere; hos attenuare, illos imo tollere de gradu; vertere funeribus triumphos. Vide supra lib. i. Ode 34. et 35. et Flor. ante cit. *Turpe dictu; modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacerâ et inermi nave fugiebat.*

*Gravesque Principium amicitias.*] Triumviratum nempe, quo nihil unquam fuit bonis ac reipublicæ gravius. Cato dicebat non ex inimicitiis Cæsaris et Pompeii sed ex ipsorum et Crassi societate et amicitiâ provenisse omnia Reipublicæ mala. Hos igitur *Principes* intellige; vel Augustum, Lepidum, et Antonium; qui certè omnes rem suam, non publicam, quærentes, Imperii Populique Romani libertatem pessundedere. Lucan. i. 98.

*Temporis ad Augusti mansit concordia discors;*
*Paxque fuit non sponte ducum.*——

4. *Arma Nondum expiatis uncta cruoribus.*] Bella vix dum benè sopita, recrudescentes,

Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas: et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.
Paulùm severæ Musa Tragœdiæ
Desit theatris: mox ubi publicas
Res ordinâris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,
Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ;

nondum lustrato sanguine conspersa describis; argumentum sanè periculosum et lubricum; et ambulas per ignes sub fallaci latentes favillâ. A scenâ tantisper absit austeræ Musa
[149] Tragœdiæ; deinde cùm
11 belli civilis descripseris historiam, resumes stylum Tragicum, ô præclarum solatium tristibus reis, et Senatui consilium exposcenti, Pollio;

## ANNOTATIONES.

quotidie dissensiones, *nec finita cum bello partium odia,* ut ait Flor. cit. Theodorus Marcilius explicat, cives armilustrio nondum expiatos, nondum acto censu, nec lustro condito; tunc nimirùm cives omnes in Campum Martium armati conveniebant, ibique sacrificiis, sive suovetaurilibus lustrabantur. Dionysius Halicarn. lib. iv. Antiq. Rom. scribit. *Servium Tullium cives omnes in maximum ante urbem campum in armis convenire jussos et in suis quosque ordinibus constitutos expiâsse, tauro, ariete, et hirco, ter exercitum circumductis, moxque immolatis; atque censu peracto eam purgandi rationem apud Romanos hactenus observatam ab iis, qui sacratissimum obtinent magistratum, Lustrumque appellatum.* Hæc verò jam potitus rerum Augustus religiosè præstitit anno sui regni 16. cùm anno præcedenti, celebri triumpho Romam ingressus, Cleopatræ liberos ante currum duxisset; atque Nicopoli juxta Actium conditâ, ibidem agonem Actiacum instituisset. Euseb. Chron. Vide Varronem lib. v. de Ling. Lat. Tit. Liv. lib. i. cap. 28. et 44. Festum in Armilustrio; Asconium, Alex. ab Alex. lib. v. cap. 27. Horat. Od. lib. i. 2. 29.

*Cui dabit partes scelus expiandi*
*Jupiter?*——————

6. *Periculosæ plenum opus aleæ Tractas.*] Monet Pollionem Horatius, ne properet suum de bellis civilibus opus, seu poëma, seu historiam evulgare; sed potiùs expectet donec compositæ res sint, cùm metuenda non erit ampliùs cujusquam offensio.

7. *Incedis per ignes Suppositos cineri doloso.*] Recenti nempe injuriarum memoriâ flagrantibus adhuc discordiis, quis posset res ex fide historiæ narrare et persequi, citra plurimorum offensionem? Certè ut è scintillis sub cinere latentibus incendium; ita è potentium vituperatione suboriuntur, iræ, odia, ultio.

9. *Paulùm severæ Musa Tragœdiæ Desit theatris.*] Seu Tragœdia, cui præest Melpomene, seu historia bellorum civilium res Tragicas complectens, cui præsidet Clio, ne proferatur in lucem ante commodum tempus. At ubi pro Consulis auctoritate et diligentiâ res turbatas pacaveris, tum verò edes quæ à te gravi stylo scripta sunt. Certè Pollionem Tragœdias scripsisse, et bellè quidem, satis indicat Virg. Ecl. viii. 9. ubi ait.

*En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem,*
*Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?*

Nec enim de Augusti Ajace imperfecto intelligunt ea verba docti, sed Pollionis Tragœdiis; sicut et Dalmaticum ejusdem triumphum notant apertè quæ sequuntur et præcedunt.

*Sive oram Illyrici legis æquoris*
. . . . . . . . . .
——*hanc sine tempora circum*
*Inter victrices hederam tibi serpere lauros.*

Horat. Sat. 10. lib. i. 42.

———*Pollio regum*
*Facta canit pede ter percusso:*

Id est, Senariis versibus Iambicis, quorum usus est in Tragœdiis. Servius autem in Eclog. iii. ad v. 86. *Pollio et ipse facit nova carmina,* citat hanc Horatii Oden, ut Tragœdiarum scriptorem probet fuisse Pollionem.

12. *Cecropio cothurno.*] Cothurnus Tragœdorum altus et sublimis calceus poni solet pro excelsâ et magnificâ oratione, qualis decet Tragœdiam, cujus origo ex Athenis, ubi regnavit Cecrops; claruerunt autem primi Tragœdiarum scriptores Thespis, Æschylus, Sophocles. Euripides.

13. *Mœstis præsidium reis.*] Seu quòd dicendi facultate clarissimus multos in foro defenderat; seu quòd Senatores aliique proceres, qui contra Augustum steterant ad Pollionis confugientes patrocinium, in Cæsaris gratiam redire, veniamque impetrare satagebant; quibus ille opitulari, ut et Horatio, Virgilioque, præsidiumque salutis esse non detrectabat, perinde ac Mæcenas Od. 1. lib. i.

14. *Consulenti curiæ.*] Tum quia dare consilia laboranti curiæ Pollio Consul debebat; tum verò maximè quòd ob summam prudentiæ laudem, nec minorem apud viros principes gratiam, de constituendæ Reipublicæ rationibus, rebusque componendis à Patribus enixè consulebatur.

*Pollio.*] Is orator, poëta, et historicus non vulgaris, exercituum etiam ductor non inglorius, consulatum laudabiliter gessit cum Cn. Domitio Calvino, an. U. C. 713. Ejus meminere Quintil. pluribus in locis; Sueton. tum in Cæsare, cap. xxx. et xxxv. tum de illustr. Gram. cap. 10. Dio. lib. 37. 49. 55. Tacitus lib. vi. Seneca lib. de Tranquill. Animi, sub finem; et Epist. 100. Vell. Paterc. lib. ii Plin. lib. vii. cap. 30. et alibi; Plut. in vitâ Cæs. &c. Virgilium autem Bucolica Pollioni

cui laurea immortale paravit decus *in* triumpho Dalmatico. Jamjam aures verberas minaci tubarum sonitu: jam clangunt litui: jam splendor armorum percellit equos fugientes, et equitum faciem. Jam videor audire summos principes glorioso pulvere squalidos, omnemque terrarum orbem domitum,

Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho. [160]
Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.
Audire magnos jam videor duces, [161]
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,

*ANNOTATIONES.*

inscripsisse non dubitant eruditi, ut Mæcenati Georgica, Æneida Augusto.

15. *Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.*] Qui laudem et gloriam nactus es nunquam intermorituram tum cum lauro, ex more coronatus, triumphâsti de Salonâ, Dalmatiæ urbe à te expugnatâ. Inde Salonium vocavit ille natum eo tempore filium, cujus Genethliacon canit Virgil. Eclog. iv. Fueritne Pollio Consul antequam triumpharet, an triumphum duxerit ante consulatum, disputant aliqui, sed quid hæc ad nos, et ad hunc Horatii locum?

17. *Jam nunc minaci murmure cornuum,* &c.] Belli tumultum, prælii strepitum, clangentium et increpantium tubarum quasi minas ac terrorem sic depingis, O Pollio, ut his adesse videatur sibi quisquis tua scripta perlegit. Quod fit per hypotyposin, quam et hic Horatius præbet egregiam, tam graphicè exprimens ea ipsa quæ laudat in Pollione, ut ea veluti ponat ob oculos, rerumque atrocitate mentem concutiat.

*Cornuum.*] Varro, lib. iv. de Ling. Lat. *Cornua dicuntur, quòd ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.*

*Murmure cornuum Perstringis aures.*] Cæsar Bell. Civil. lib. iii. cap. 92. *Neque frustra antiquitùs constitutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent: quibus rebus et hostes terreri, et suos incitari existimaverunt.* Contra tamen alii sensere, teste Gell. Noc. Attic. lib. i. cap. 11. ex Homero: *Ast ibant taciti spirantes robur Achivi.* Additque: *Quid ille vult ardentissimus clamor Romanorum militum, quem in congressibus præliorum fieri solitum scriptores annalium memoravere? Contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ? Utrumque probabile. Nam tum etiam gradu clementi et silentio est opus, cùm ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem. Cùm verò prope ad manus ventum est, tum jam è propinquo hostis et impetu propulsandus et clamore terrendus est?* &c.

19. *Fugaces Terret equos, equitumque vultus.*] Cæsar. de Bell. Civil. lib. iii. cap. 49. *Cùm recentes atque integri defessis successissent, alii autem à tergo adorirentur, sustinere Pompeiani non potuerunt, atque universi terga verterunt . . . . . . Primùm equitatus est pulsus . . . . . Pompeius ut equitatum suum pulsum vidit, cui maximè confidebat . . . . . protinus se in castra equo contulit,* &c. Quare verò tacet hic Cæsar suum illud stratagema, quo maximè hostium fuga, et strages, sibique victoria contigit? Nimirùm ex Plutarcho, Appiano, Lucano, aliisque, cohortibus suis mandaverat Cæsar, ut adversariorum ora, oculos, vultusque gladiis peterent. Flor. lib iv. cap. 1. *Obequitantis Cæsaris exceptæ voces, altera cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax:* MILES, FACIEM FERI: *altera ad jactationem posita;* PARCE CIVIBUS. Virg. Æ. ii. 390. *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* Sua certè Cæsarem non fefellit callida mens. Enimvero sciebat Pompeianos omnes ferè nobiles, ætatis flore orisque venustate nimium quantum affectos, nunquam laturos impetum et ignominiam istam, atque eâ vultûs deformatione, à quâ abhorrebant, in fugam avertendos. Flor. cit. *stragem fugientis equitatûs levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis reliqua strages quasi unâ manu facta est.*

21. *Audire magnos jam videor duces.*] Utriusque partis imperatores ante prælium oratione incitantes militum animos virtutemque acuentes, pollicitis etiam et obtestationibus adhibitis. Suet. Jul. Cæs. cap. xxxiii. *Pro concione fidem militum flens, ac veste à pectore discissâ invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis, per quos dignitatem suam defensurus esset,* &c. Vel *audire videor duces* victæ partis subactam deflentes causam meliorem, atque pessumdatam libertatem et Rempublicam.

*Magnos duces.*] Pompeium in acie Pharsalicâ profligatum: Labienum, Afranium, Jubam, in Africâ: Pompeium filium in Hispaniâ ad Mundam urbem: ejusque fratrem Sextum Pompeium, qui Cordubâ in Siciliam, et hinc in Asiam fugiens tandem ab Antonianis ibi cæsus est.

22. *Non indecoro pulvere sordidos.*] In ipso conflictu, mediâque acie per singulos ordines discurrunt interdum duces, hos illosque ad strenuè pugnandum adhortantur, non verbis solùm, sed et exemplo glorioso proinde ipsi pulvere conspersi. Apud Livium passim. Flor. cit. de Pharsalico certamine. *Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter imperatorem et militem. Voces quoque obequitantis exceptæ,* &c. Apud Mundam verò idem Cæsar, *ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare per totum denique agmen, oculis, manibus, cla-*

Præter atrocem animum Catonis.
Juno et Deorum quisquis amicior
Afris, inultâ cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Retulit inferias Jugurthæ.

24 excepto Catonis animo invicto. [152] Juno aliique Dii qui Africanis faventes demigrârant impares, terrâ illâ non vindicata; victorum posteros Jugurthæ immolârunt inferias.

## *ANNOTATIONES.*

*more volitare.* Vel si referas ad posteriorem interpretationem mox allatam, *pulverem* accipe, in quo volutantur occumbentes pro patris et libertate civium. Vide lib. i. Od. 1. v. 3. Od. 15. v. 20.

24. *Præter atrocem animum Catonis.*] Cato apud Uticam interire maluit, quàm hostis patriæ, qui jam vicerat atque omnia pænè tenebat, faciem videre. Plutarch. De eo Cæsar dixisse narratur; *Tuam ego tibi mortem invideo, Cato, quia tu mihi salutem tuam invidisti.*

Lucan. i. 28. *Victrix causa Deis placuit; sed victa Catoni.*

Flor. cit. *In Africâ cum civibus multò atrociùs quàm in Pharsaliâ . . . . satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam et Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior, Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium, crevisse bellum . . . . . . Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit . . . . . perlecto nocte ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit; tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit,* &c. Benè ergo Poëta ait *cuncta terrarum subacta,* sed non sub actum Catonis animum *atrocem,* id est, invictum, intrepidum, flecti nescium, denique Portiâ gente ac severitate superbum.

25. *Juno et Deorum quisquis amicior Afris,* &c.] Dii qui Numidis in bello Jugurthino faverant, cum tunc eos defendere non possent, urgentibus nimirùm fatis, cùmque amicam ulcisci terram ac gentem non liceret, suum in Romanos odium distulerunt, tandemque expleverunt, quando victores ipsos, aut eorum nepotes velut hostias mactarunt, atque inferias Jugurthæ et Afrorum manibus in Africâ ipsâ dederunt ac retulerunt; tum nempe cùm ad Thapsum urbem Africæ maritimam quinque hostium myriadas interfecit Cæsar, adnitente quidem Asinio Pollione unâ die tribus exercitibus superatis, consularibus ac prætoriis viris compluribus, aut captis, aut cæsis, aut ad voluntariam necem adactis; victis denique Scipione, Afranio, Jubâ, Catone. Plutarch. in vitâ C. Cæsaris, Florus, &c.

*Juno.*] Virgil. Æneid. i. 13. Carthaginem Junoni dilectam ostendit eis verbis.

*Carthago . . . . . . . . . .*
*Quam Juno fertur terris magis omnibus unam*
*Posthabitâ coluisse Samo. Hic illius arma,*
*Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,*
*Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.*

26. *Cesserat.*] Demigrârat inde, velut resistere fatis impotens. Ex veteri porrò consuetudine Romanorum evocabatur ex obsessis urbibus Dii earum Tutelares. Solenne illud evocationis carmen refert Macrob. Saturnal. lib. iii. cap. 9. *Si Deus, si Dea est, cui populus civitasque Carthaginiensis est in tutelâ; tuque, maximè ille, qui urbis hujus populique tutelam recipisti, precor veneror que, veniamque à vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthaginiensem deseratis; loca, templa sacra, urbemque relinquatis, absque his abeatis; eique populo civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis; proditique Romam ad me, meosque veniatis; nostraque vobis loca, templa sacra, urbs acceptior probatiorque sit; mihi quoque, populoque Romano, militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum.*

27. *Victorum nepotes.*] Scipionis Africani, qui victo Annibale vectigalem populo Romano fecerat Carthaginem, nepos Q. Scipio primo quidem in Cæsarianos bellum non infeliciter gerens, ab iis demum profligatus occubuit, ut ante dixi, Appian. lib. ii.

28. *Retulit inferias.*] In mortuorum sacris olim juvenes inferebantur mactabanturque ad placandos horum sanguine illorum manes; postea gladiatores introducti ad tumulos defunctorum pugnantes. Cùm verò dux in acie cæsus esset, captis ex hostibus ad ejus sepulchrum immolabantur, ac velut inferiæ ei mittebantur. Iliad. xxiii. 175. Achilles Patrocli manibus placandis duodecim Trojanos mactat, atque in ejus pyram injicit. Virg. Æneid. x. 517.

*. . . . . Sulmone creatos*
*Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,*
*Viventes rapit; inferias quos immolet umbris,*
*Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.*

*Jugurthæ.*] Is rex Numidarum, acri vir impigroque ingenio, manu promptus, et gloriæ militaris appetens, magnum et atrox variâque victoriâ cum populo Romano bellum gessit, donec missus in Numidiam Marius Jugurthæ fregit opes, ipsumque ad extrema compulit. Is enim ad Bocchum Mauritaniæ regem fugere coactus; ab ipso proditus, ac Syllæ traditus est, à quo, perductus ad Marium, hujus triumphum decoravit; denique trusus in carcerem, illic mærore contabuit. Sallust.

Quis ager pinguior Latinorum cruore non exhibet tumulis infanda certamina, et cadentis Italiæ fragorem Medis auditum? Quæ vorago, quive fluvii non noverunt pugnas funestas? Et cujus maris colorem non mutârunt Italicæ strages? Quæ regio non imbuta nostro sanguine? Verùm ô Musa audacior, ne dimissis ludis, Ceios luctus reponas; mecum *potiùs* sub Dionæo specu tenta modulos pectine leviori.

Quis non Latino sanguine pinguior [153]
Campus sepulchris impia prælia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? Quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne relictis Musa procax jocis,
Ceæ retractes munera næniæ; [154]
Mecum Dionæo sub antro
Quære modos leviore plectro.

*ANNOTATIONES.*

29. *Quis non Latino sanguine pinguior Campus.*] Istum Poëtæ nostri à Pollionis laudatione ad civilium bellorum deplorandas clades et ærumnas transitum non probat Scaliger, cùm tamen Pindarus aliique insignes Poëtæ frequentius nihil habeant, nihilque ornatius quàm ejusmodi digressiones; iisque summam artem exhibere soleant.

31. *Auditumque Medis Hesperiæ sonitum ruinæ.*] Tantam Romanorum cladem, et tam famosam, ut remotissimis usque ad orientem populis audita sit. De *Medis* et *Hesperiâ* dixi lib. i.

34. *Dauniæ.*] Id est, Apuliæ, ut notavi lib. i. Hanc verò memorat Horatius, eò quòd per Adriaticum mare Cæsar Brundusio profectus Pompeium insecutus sit. Vide Comment. Cæsar. de Bell. Civil. lib. i. cap. 27. et seq. et lib. iii. cap. 2. et seq. ubi hoc habetur. *Dictaturâ se abdicat Cæsar, ab urbe proficiscitur, Brundusiumque pervenit. Eò legiones duodecim, equitatum omnem venire jusserat. Sed tantum navium reperit,* &c. . . . . *gravis autumnus in Apuliâ circumque Brundusium* . . . . &c.

35. *Decoloravere cædes.*] Lucanus ii. 714.

*Hic primùm rubuit civili sanguine Nereus.*

36. *Quæ caret ora cruore nostro?*] Vid. supra Annot. ad v. 2. ubi è Floro verba hæc retuli; *Bellum intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamque deflexit; reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque consedit; hinc in Ægyptum, inde in Asiam, rursumque in Africam, postremo in Hispaniam remigravit,* &c.

37. *Sed ne relictis Musa procax jocis,* &c.] Ad seipsum convertitur Horatius: Quo verò progrederis, mea Musa? inquit. Quidve refricas obducta vulnera? Et cur ab instituto recedimus? Ne relictis jocis mihi familiaribus, et cantilenis facetis et amatoriis, ad graviora pariter ac tristiora deflectamus: Ergo tenuiores potius modulos atque joculari carmina more nostro consectemur. Certè leviora ista minori periculo tractabimus.

38. *Ceæ munera næniæ.*] Luctuosos versus velut inditos à Næniâ Deâ; de quâ Cœl. Rhodig. lib. xxix. cap. 3. vel lugubre carmen, quod primus invexit Lyricus Poëta Simonides, è Ceâ insulâ oriundus; quæ una è Cycladibus est. Ovid. Ep. xx. 222.

*Cingitur Ægeo nomine Cea mari.*

Doricam ille secutus est Dialectum. Quintil. lib. x. cap. 1. sic habet; *Simonides tenuis, alioqui sermone proprio, et jucunditate quadam commendari potest; præcipua tamen ejus in commovendâ miseratione virtus, ut quidam in hâc eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.* Hoc idem testatur Dionys. Halicarnas. Refert Suidas Stesichoro posteriorem, Melicerten cognominatum ob suavitatem; Threnos, Encomia, Tragœdias, et alia scripsisse, &c. Meminit et alterius Simonidis Ceii, qui prioris fuerit è filiâ nepos, et scripserit quædam ante bellum Peloponnesiacum.

*Næniæ.*] Ex Non. Marcello carmen est inconditum quod mulier, dicta præfica, exhibit his, quibus mortuis propinqui non essent. Ex Varrone iv. de vitâ populi Romani, ad tibias et fides cantari solebat. Cic. de Leg. ii. *Honoratorum,* inquit, *virorum laudes in concione memorantur; easque ad cantus et tibicinem prosequuntur, cui nomen Næniæ; quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.*

39. *Mecum Dionæo sub antro.*] Dionæa modulemur carmina, id est, Amatoria et Venerea, ut dixi, vel fortassè in honorem Augusti, qui ducit genus à Venere, cujus matrem Dionem celebrat Homer. Iliad. v.

40. *Leviore plectro.*] Stylo mediocri. Pollio quidem sublimi, et heroïco versu Tragica describit; nos autem leviori decet canere Lyrica.

## ODE II. AD C. SALLUSTIUM CRISPUM.

*Divitiarum non possessio, sed contemptus ac laudabilis usus beatum facit.*

NULLUS argento color est, avaris
Abditæ terris, inimice lamnæ,
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget pennâ metuente solvi
Fama superstes.
Latiùs regnes, avidum domando
Spiritum, quàm si Libyam remotis

O, Sallusti Crispe, qui aversaris laminas terris a- [155] varis conditas, certè pecunia non habet ullum splendorem, nisi usu fulgeat moderato. Proculeius vigebit ætate prorogatâ, conspicuus *ob* animum erga fratres paternum; illum fama perennis vehet alâ dissolvi refugiente. Amplius dominaberis, cupidam vincendo [156] mentem quàm si Libyam addas longinquis

### *ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod supra Od. 2. lib. i.

1. *Nullus argento color est*, &c.] Si quid habet pecunia nitoris, id omne mutuatur à recto usu. Quapropter, O, Sallusti, jure inimicus es iis, qui opes suas terræ infodiunt et abscondunt, auro et argento non utentes, quæ tamen sunt duntaxat ad usum facta. Aristot. Ethic. iv. 'Ο πλοῦτος δ' ἐςὶ τῶν χρήσιμων. Cyrus apud Xenophont. *Pecuniis utimini. Nam in terram satis sit corpora defodi, cum quisque diem obierit.* Cassiod. lib. iv. Epist. 34. *Divitis auri vena similis est reliquæ terræ si jaceat: usu crescit ad pretium.*

2. *Abditæ.*] Alii legunt *abdito*. Sed quorsum tanta eâ de lectione contentio, cùm par utrinque sensus exoriatur? *Abditæ* verò seu in fodinis à naturâ, seu in cavernis et terræ latebris, ab hominibus avaris, thesauros ut plurimùm defossos custodientibus.

*Lamnæ.*] Lamina, et per Syncopen lamna, item lamella, bractea est seu crusta exilis ex auro, argento, aliove metallo; ponitur hìc pro pecuniâ. Sunt qui putent alludi ad *Æs Sallustianum in Centronum Alpino tractu* à Sallustio primùm effossum. Plin. lib. xxxiv. cap. 2. Argentum in laminis servari pridem solitum innuit Seneca de Vitâ Beatâ, cap. xxi. scribens; *Sæculum illud, in quo Censorium crimen erat, paucæ argenti lamellæ.*

3. *Crispe Sallusti.*] C. Sallustium Crispum rerum Romanorum scriptorem intellexere hactenus omnes ferè post Acronem interpretes: verùm bene Torrentius temporum rationem haud convenire subodoratus est. Enimvero de restituto in regnum Phraate mox Horatius; quod aliquot post Actiacam victoriam annis contigit. Non igitur scripta est hæc Ode ad illum Sallustium, qui *diem obierat quadriennio ante Actiacum bellum*, teste Eusebio in Chron. Quem igitur hic compellat Horatius? Accipe ex Annal. iii. Cornel. Tacit. *Crispum equestri ortum loco Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen ascivit.* Hunc igitur laudat quòd avaritiæ sordes aversetur; solerter autem, occultè, ac velut aliud agens docet (quod infra declaro) ne, impingat in majoris avunculi vitia. Is enim inter alia, ut lucro, popino, et decoctor notatus. Vide Sueton. de illust. Gram. cap. xv.

5. *Vivet extento Proculeius ævo*, &c.] Nunquam peribit aut deficiet memoria viri liberalitate et pietate conspicui; qualis Proculeius, ille Romanus Eques; Augusto sic gratiosus, ut ei filiam nuptui dare meditatus sit. Sororem habuit Terentiam Mæcenatis uxorem: fratres autem Scipionem et Murænam, qui Pompeianas secuti partes, victoris Cæsaris offensionem incurrerunt, publicatoque patrimonio ad inopiam redacti. At Proculeius iis sese velut patrem exhibens, divisâ, quæ sua erat, hæreditatis parte, quâ victitarent ac sustentarentur, reconciliationem insuper et veniam procuravit. Vide Dion. lib. liv. Plutarch. in vitâ Antonii. Plin. lib. vii. cap. 45.

7. *Illum aget pennâ*, &c.] Traducet fama nomen Proculeii gloriamque ad posteros, *Pennâ metuente solvi*, nunquam dissolvendâ celebritate. Sic alibi, *Culpari metuit fides*, id est, cavet culpari, ita ut nunquam culpetur. Quintil. declam. vi. *In Ipsa astra sublimem pennata virtus feret.* Sidon. Appollinaris lib. viii. Epist. 11. *Eum jure censeres post Horatianos et Pindaricos cycnos, gloriæ pennis evolaturum.*

9. *Latiùs regnes*, &c.] Cornel. Tacit. lib. iii. Annal. de C. Sallustio Crispo: *Ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu Mæcenatem æmulatus, sine dignitate Senatoriâ multos triumphalium consulariumque potentiâ anteiit: diversus à veterum instituto, per cultum et munditias copiâque et affluentiâ luxui propior*, &c. Hunc itaque monet Poëta, ambitionem frænare, avidum seu pecuniæ seu honoris spiritum domare, gloriosius esse quam dissitas regiones sub jugum mittere. Ut ergo Sallustius ille prior quanquam Numidiæ præfectus, nequaquam inde beatior fuit, sic nec posterior ab ipso adoptatus, quamvis Libyam Africæ, et Gades Hispaniæ, provincias domet, non proinde felix habendus: etsi ei *uni serviat* ac subjiciatur *uterque Pœnus*, utraque Carthago, Africana quam Dido, et Hispanica quam Asdrubal condidit.

Gadibus, atque uni subjiciatur gemina Carthago. Sæva hydropisis sibi largiens ingravescit, neque sitim compescit, donec è venis origo mali, et aquea ægritudo pallente corpore depellatur. Virtus populo dissentiens è numero felicium expungit Phraatem throno Cyri restitutum; atque emendat plebem

Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraatem [157]
Dissidens plebi, numero beatorum
Eximit virtus, populumque falsis [158]

## *ANNOTATIONES.*

11. *Gadibus.*] Gadira Ptolemæo, Gaddir seu Gadir apud Pœnos, hodie Gall. *Cadix*, Ang. *Cadiz*, insula et urbs Hispaniæ Bæticæ à Tyriis condita. Ferrar. Γαδειρα quasi γῆς δειρὴ, *Terræ cervix*. Eustath. in Dionys. veriorem tamen etymologiam expiscatus videtur, qui sic canit:

*Gadir prima fretum solidâ supereminet arce,*
*Attollitque caput geminis inserta columnis.*
*Hæc Cotinusa priùs fuerat sub nomine prisco:*
*Tartessumque dehinc Tyrii dedêre coloni.*
*Barbara quinetiam Gades hanc lingua frequentat;* [septum.
*Pœnus quippe locum Gadir vocat undique*

Idem testatur Plin. lib. iv. cap. 22. et Hesych. Γαδειρα, inquit, Phœnices vocant τὰ περίφραγματα *septa.*

13. *Crescit indulgens sibi dirus hydrops*, &c.] Trita similitudo, quam eleganter adhibit Poëta, at sine apodosi, ut alias sæpe. Hanc vero sic licet supplere. Hydropisis non curatur, imò irritatur aquarum potu: sic avaritia et cupiditas augescit, nedum satiatur, opum accessione. Juvenal. Sat. xiv. 193.

*Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.*

Ovid. Fast. i. 211.

*Creverunt et opes, et opum furiosa cupido;*
*Et, cum possideant plurima, plura volunt.*
*Sic quibus intumuit suffusâ venter ab undâ,*
*Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.*

*Hydrops.*] Metonymia pro hydropicus. Nomen à Græco, ὕδωρ, *aqua;* ὕδρωψ, morbus, Latinis, aqua intercus; ejus non una species: lucophlegmatian indicant hæc voces: *Aquosus albo Corpore languor.*] quando nempe corrupto jecore, vel splene non convertitur chylus in sanguinem, sed humore aqueo replentur venæ aliaque minora spatia corporis, quod eo morbo albescit, Cœl. Rhodig. lib. xxvi. cap. 3. *Hydropiseos tertiam speciem Celsus leucophlegmatian vocat; nos albam pituitam dicere possumus*, inquit, &c. ubi et cæteras, ejus morbi species, variasque affectiones fusè juxta et doctè persequitur. Pariter et Sammonicus ritè canit;

*Corrupti jecoris vitio vel splenis, acerbus*
*Crescit hydrops; aut cum siccatæ febre medullæ*
*Atque avidæ fauces gelidum traxere liquorem,*
*Tum lympha intercus vitio gliscente tumescit,*
*Secernens miseram proprio de viscere pellem.*

17. *Redditum Cyri solio Phraatem*, &c.] Ut porro ostendat non eos omnes regnare, aut beatos esse, qui populis præsunt et imperant, affert exemplum Phraatis, qui licèt in regnum sit restitutus, tamen quia sceleribus inquinârat sese, minime censendus in beatorum numero. Atque hinc virtutis documenta instillat Crispo, ne propter summâm apud Cæsarem gratiam, plusculum fortunæ credat, minus autem virtuti innitatur. De eo Cornel. Tacit. Annal. i. *Sallustius Crispus particeps secretorum*, &c. Lib. ii. *Tiberius ancipiti curâ distractus postremo dat negotium Sallustio Crispo*, scilicet coërcendi Clementem servum Agrippæ nomine habituque assumpto res novas molientem. lib. iii. cit. *Sallustius incolumi Mæcenati proximus, mox præcipuus, cui secreta Imperatorum innitérentur; et interficiendi Posthumi Agrippæ conscius; ætate provectâ speciem magis in amicitiâ Principis, quam vim tenuit. Idque et Mæcenati acciderat fato potentiæ raro sempiternæ.*

*Cyri solio.*] Metonym. totum pro parte. Parthiæ regno, quod tenuit etiam Cyrus subacto toto Oriente. Phraatis historiam narrat integram Justinus lib. xlii. sub finem. *Fatum Parthiæ fecit, in quâ jam quasi solenne est reges parricidas haberi, ut sceleratissimus omnium, et ipse Phraates nomine, rex statueretur. Itaque statim quasi nollet mori, patrem interfecit; fratres quoque triginta trucidat. Sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cùm infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet . . . cùm multa crudeliter consuleret, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cum magno tempore finitimas civitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur*, &c. Phraatem ab Augusto restitutum alii referunt. Vide Dion. lib. li. et seq. Strabonem, &c.

18. *Numero beatorum.*] Versus hypermeter, cujus ultima syllaba, ad sequentem versum pertinet.

19. *Eximit virtus.*] Beatum plebs imperita vocet et dicat Phraatem, quòd regno potitur; at *virtus* aliud omnino decernit, *eximit* enim et expungit, è *numero beatorum* sceleratos quosque licèt opulentos.

*Populumque falsis Dedocet uti Vocibus.*] Laborat et satagit, ut errorem hunc plebis excutiat, quo dives quisque ab eâ existimatur ac prædicatur beatus: Stoïcum verò dogma asserit, *Solum sapientem beatum esse, regem*, &c. ipsa enim virtus *propriam* sibi *laurum* et gloriam, proindeque *tutum diadema regnumque,*

Dedocet uti
Vocibus; regnum et diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

fallaci utentem sermone; securum principatum, et imperium, atque specialem gloriam attribuens *ei* soli, quicunque grandes cumulos rectis oculis intuetur.

## ODE III. AD Q. DELIUM.

*Nec adversis frangi, nec prosperis extolli debet moriturus, sed moderatè lætari.*

ÆQUAM memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis,
Ab insolenti temperatam
Lætitiâ, moriture Deli;
Seu mœstus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum beâris
Interiore notâ Falerni;

Inter adversa pariter et [159] prospera stude animum æqualem custodire à lasciventi gaudio moderatam, O, Deli moriture; sive tristem semper egeris vitam sive genio indulseris in feriis, *bibens* Falernum reconditioris tituli, recumbens in herbâ semotâ,

[160]

### *ANNOTATIONES.*

veram denique felicitatem ei *defert uni*, qui opes contemnit, oblatisque auri argentique acervis adeò non movetur, ut nec oculos convertat. Sic Curius Samnitum et Pyrrhi sprevit dona. De quo lib. ii. Od. 12. v. 41.

23. *Oculo irretorto.*] Rectis oculis, non obliquis, strabis, invidis, adeòque non sæpe ad id quod concupiscitur, retortis. Græci, Ὀρθοῖς ὄμμασι προσβλέπειν. Ov. Met. ii. 776. describens Invidiam, ait,

*Nusquam recta acies*——

Facit ad rem quòd Nonius Marcellus in voce *Strabones*, refert ex Varrone, περὶ ἐπαρχιῶν, *Multi enim qui limina intrârunt integris oculis, strabones sunt facti; habet quiddam enim* ἑλκτικὸν *provincialis formosula uxor.* Lucil. lib. xxvii. *Nulli me invidêre, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.* Vel, *oculo irretorto*, id est, aspectu simplici, nec iterato; quod contemptum indicat, sensumque nostri Poëtæ planè assequitur, sine tot ambagibus quibus non rarò interpretes auctoris sententiam involvunt impediuntque, dum expedire et explanare satagunt. Vox tamen sequens *spectat*, aliquid amplius innuere videatur; eam nempe qui ingentes acervos contemplatur fixis, immotis constantibus oculis, aut auri fulgore acies oculorum non præstringatur, aut retorqueri ac reflecti cogatur. Seneca beatum asserit *cui non magis auri fulgor, quàm gladii perstringat oculos.*

Ode III.—Metrum idem quod suprà Od. 9. lib. i.

1. *Æquam.*] Nec superbiâ elatam in secundis rebus, nec mœrore fractam in adversis. Aristot. Εὐτυχῶν μέτριος, ἀτυχῶν μεγαλόψυχος, ad Theoc. i. Euripid. autem monet: Ἔνεστι πάντων πρῶτον εἰδέναι τοῦτο φέρειν, τὰ συμπίπτοντα μὴ παλιγκότως, *Primum omnium scire decet casus adversos non ægrè excipere.*

3. *Ab insolenti temperatam Lætitiâ.*] Est enim temperantia *commotionum omnium moderatrix; quæ tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat.* Cic. Tuscul. v. *In alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio.* ii. de Invent.

4. *Moriture Deli.*] Quoniam ineluctabilis est fati vis mortisque necessitas, certè non decet eum superbire, qui se novit morti obnoxium; sed nec debet animo cadere, cùm ei quidpiam humanitùs accidit; quique humani nihil à se alienum existimat, is profectò æquus est.

*Deli.*] Frustra quidam *Aul. Gellium* hic comminiscitur. Intelligendus certè est Q. Delius vel Dellius, qui primùm sub Cassii militavit signis, ab hoc deinde transfugit ad Antonium, tantàque apud eum gratià valuit, ut Cleopatram, quòd Cassium in bello juvisse accusaretur, judicium subituram per ipsum accersiverit: Plutarcho teste in vitâ Antonii. Is demum rebus suis maximè studens, paulo ante bellum Actiacum relicto Antonio se contulit ad Augustum, à quo benignè exceptus, Cæsaris familiaritate opibusque floruit. Vide Dion. Plut. cit. Sen. &c. ita sentit Torrent. ac Theod Marcil. contra Cruq. &c.

5. *Seu mœstus omni,* &c.] Quandoquidem mori necesse est, sive mœstus vixeris, sive lætitiæ te dederis; juvat, dum licet, indulgere genio, neque prætermittenda ætas et occasio voluptatibus opportuna. Ergo *vina et unguenta afferri jube*, &c.

6. *In remoto gramine.*] In loco herboso ab hominum frequentià ac tumultu separato.

*Per dies Festos.*] Quibus feriari impensiùsque lætari apud veteres institutum erat.

8. *Interiore notâ Falerni.*] Epulando cum

Quà pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina, et unguenta, et nimiùm breves
Flores amœnæ ferre jube rosæ ;
Dum res, et ætas, et sororum
Fila trium patiuntur atra. [161]
Cedes coëmptis saltibus, et domo,
Villâque, flavus quam Tiberis lavit :
Cedes ; et extructis in altum
Divitiis potietur hæres.
Divesne prisco natus ab Inacho
Nil interest, an pauper, et infimâ

ubi alta pinus et candida populus gaudent umbram ramis conjungere hospitibus amœnam, et aqua saliens obliquo nititur alveo perfluere. Illuc vina et unguenta et valdè fluxos rosarum flores, gratos *tamen*, apportari cura ; dum sinunt res ac tempus, et nigra stamina trium Sororum. Relinques *enimvero tandem* nemora pretio comparata, et ædes, et villam quam rigat flavus Tiberis : hinc demigrabis ; hæres autem fruetur opibus in acervum *à te* congestis. Nullum discrimen *est ;* sive opulentus *fueris* antiquo ab Inacho oriundus, sive inops, atque ignobili

## *ANNOTATIONES*

amicis, et animum exhilarando exquisitissimi vini potu, quod quidem in cellà interiore condi solebat; quod erat autem minoris pretii et quotidiano usui destinatum, magis ad manum ponebatur. Porro vini cadis inscribi solitam epigraphen ac titulum, quibus quo loco natum, quoque tempore conditum esset, maximè per nomen Consulis notabatur, nec sciolis latet. Indicat Tull. in Bruto 286. *Si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursus ita vetere ut Opimium aut Anicium Consulem quærat. Atqui eæ notæ sunt optimæ. Credo: sed nimia ve'ustas nec habet eam quam quærimus suavitatem, nec est jam sanè intolerabilis.* Vide Plin. lib. xxiii. cap. 1. Nos etiam pridem annotavimus ad Juvenal. Sat. v. 33.

*Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de*
*Setinis, cujus patriam, titulumque senectus*
*Deleverit multa, veteris fuligine testæ.*

Hic itaque *nota interior* excellentiam vini designat, seu ob vetustatem, seu ob patriam; vel utramque.

9. *Quà pinus*, &c.] Descriptio amœni loci, seu villæ Delii peramœna.

*Albaque populus.*] Plin. lib. xvi. cap. 23. *Populi arboris tria genera, alba, nigra, et quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima . . . Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte viridi.*

10. *Umbram hospitalem consociare amant.*] Ramis amanter junctis, insertis, consociatis, umbram præbent ac velut hospitium parant eò venientibus, sedentibus, epulantibus.

11. *Obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.*] Ubi rivus sonorum edit murmur ob frequentiorem aquarum ad ripas et lapides collisionem et conflictum, quod obliquus et flexuosus facit alveus.

12. *Trepidare.*] Quasi strepitare; à strepitu pedum subito currentium: unde significat *metuere*, et *festinare*. Ex Non. Marcello.

13. *Huc vina, et unguenta*, &c.] Ista ad lætitiam adhiberi consueta, fusè docuimus lib. i. Od. 36. 38 et alibi.

*Nimium breves Flores*, &c.] Elegans Epigramma:

*Quàm longa una dies, ætas tam longa rosarum,*
*Quas pubescentes juncta senecta premit.*
*Quàm modò nascentem rutilus conspexit Eous,*
*Hanc rediens sero vespere vidit anum.*

15. *Dum res, et ætas*, &c.] Dum licet per tranquillum rerum statum, per juventutem, per vitæ usuram, quam largiuntur ac prorogant Parcæ. De his lib. i.

16. *Fila trium patiuntur atra*, &c.] Clotho, Lachesis, Atropos, sorores tres mortâlium vitam et fata regere superstitiosis veteribus creditæ: prima colum gestare pensumque velut materiam vitæ hominum: altera nere, at stamen ducere seu atrum seu album, prout bona vel mala dispensantur; tertia denique filum abrumpere, vitæque terminum definire. Hinc nomen vel à partiendâ vitâ, vel à non parcendo per antiphrasin. Quid igitur Scaliger in Horatium excandescit, quòd *atra* dicat fila, vitæ lucisque seriem trahentia, quæ candida potius, inquit ille, dici oportuit? At enim Ovid. in Ibin. 246. de Clotho.

*Nerit et infestà stamina pulla manu.*

Ego vero *atra fila sororum* interpretor fila Parcarum, quæ atræ morti præsunt, ipsæque dicuntur atræ, Erebo et Nocte videlicet natæ, ex Tullio iv. de Naturâ Deorum.

17. *Cedes coëmptis saltibus.*] Tandem amœna villa, nemus, ædes opulentæ ac splendidæ sunt deserenda ac hæredi relinquenda.

18. *Tiberis lavit.*] Alluit, rigat, humectat, ex Prisciano, pro *lavat*. Dixere passim veteres *lavere* et *lavare* Non. Marcell. Ennius,

*Lavere lachrymis vestem sordidam.* Virg. Georg. iii. 221.

——*Lavit ater corpora sanguis.*

21. *Inacho.*] Is Argivorum primus rex, floruit temporibus Abrahæ et Isaac ejus filii, circa annum mundi bis millesimum centesimum. Virg. Æn. vii. 371.

*Et Turno, si prima domûs repetatur origo,*
*Inachus Acrisiusque patres.*——

De gente sub Dio moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eòdem cogimur: omnium
Versatur urna, seriùs, ocyùs
Sors exitura, et nos in æternum
Exilium impositura cymbæ.

de stirpe, sub Jove *frigido* maneas; *perinde fies* victima Plutonis nulli parcentis. [162] Cuncti *locum* in eundem compellimur. 26 Communis agitatur sors, tardè vel citò, ex urnâ proditura, nosque navigio transvehet in perpetuum exilium.

## ODE IV. AD XANTHIAM PHOCEUM.

*Ancillam ab eo sine notâ posse adamari.*

NE sit ancillæ tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu priùs insolentem
Serva Briseïs niveo colore
Movit Achillem:

Ne pudeat te servam diligere, Xanthia Phoceu: [163] ante *te* Achillem superbum Briseïs ancilla perculit candore *suo*:

### ANNOTATIONES.

23. *Sub Dio moreris.*] Sive tam pauper fueris ut sine lare, sine foco, sine tecto, sub dio et aperto cœlo maneas et cubes, nihilominus te prædam Orcus suam faciat: à morte victus, O Deli, victima Plutonia mactaberis: *Victis hostibus victima propriè cæditur.* Festus. Ovid. Fast. i. 335.

*Victima, quòd dextrâ cecidit victrice, vocatur:*
*Hostibus amotis hostia nomen habet.*

24. *Nil miserantis Orci.*] Tullius iii. de Nat. Deor. *Age porro, Jovem, et Neptunum, Deos numeras. Ergo etiam Orcus, frater eorum, Deus, et illi qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus, Styx, Pyriphlegeton: tum Charon, tum Cerberus, Dii putandi.* Quem verò nihil miserantem hic appellat, illachrymabilem dicit Od. 14. v. 6. seq. Virgil. Georgic. iv. 489.

*Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.*

Est et Proverb. *Orco implacabilior.*

25. *Omnes eodem cogimur.*] Ovid. at Liviam, 359.

*Tendimus huc omnes: metam properamus ad unam,*
*Omnia sub leges mors vocat atra suas.*

25. *Omnium versatur urna.*] Illa nempe fatalis urna; in quam omnium mortalium nomina et sortes conjiciuntur, versantur; atque ut cujusque nomen et sors educitur, ita et mortis præda existit, fatique legem, volens nolens, subit. Lib. iii. Od. I. v. 16. *Omne capax movet urna nomen.* Virg. Æn. vi. 431.

*Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes.*
*Quæsitor Minos urnam movet.*———

27. *Nos in æternum Exilium impositura cymbæ.*] Sors educta vitæ finem imponit, ex hoc orbe ablegat animam in perpetuum, atque ad inferos transmittit, traducente eam per Acherontem fluvium Charonte in suâ naviculâ, de quâ Propertius, iii. 18. 24.

*Scandenda est torvi publica cymba senis.*

vide lib. i. Od. 4. et hujus lib. Od. 14.

28. *Exilium.*] Sunt qui legunt *exitium.* Exules, inquit Nonius Marcellus, dicuntur extra solum. Virg. Georg. iii. 225.

—*Longèque ignotis exulat oris.*

Et post v. 228.

—*Regnis excessit avitis.*

Ode IV.—Metrum idem quod Od. ii. lib. I.

1. *Ne sit ancillæ,* &c.] Xanthiam Phoceum Phyllidis genere servili natæ amoribus irretitum consolatur Horatius; atque heroüm exemplis expugnat eam vulgi opinionem, quâ servilem conditionem sic aspernatur, ut Plautus Amphitr. scripserit: *Quem Jupiter odit, servum hunc primum facit;* et Romani per ludibrium *ancillarios* appellabant eos, qui ancillas sectarentur, ac diligerent. Hinc dicaciter Martialis lib. xii. Epigram. 58. ad quendam nomine Alaudam;

*Ancillariolum tua te vocat uxor; at ipsa*
*Lecticariola est; estis, Alauda, pares.*

2. *Priùs insolentem.*] Interpretari quibusdam placuit; non antea suetum amare; quasi non meminissent Deidamiæ Lycomedis filiæ, susceptique ex eâ Pyrrhi, qui Trojæ fatum adolescentulus implevit. Videtur itaque melius, *insolentem* vocari Achillem, id est, *ferocem;* siquidem ad Pisones scribens Horatius 121. ita vult ut pingatur,

*Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,* &c.

3. *Serva Briseïs,* &c.] Hippodamia à patre Brise sic dicta, quæ, Lyrnesso urbe captâ, in prædæ partem cessit Achilli victori, cui postea ab Agamemnone erepta grave peperit dissidium, quòd Trojæ fatum remoratum est, ut fusè explicui ad finem Odes 15. lib. i. in nota 33.

*Serva.*] Jure belli capta, adeòque in servitutem redacta.

*Niveo colore.*] Colore candido, qui in formosis spectatur. Homerus Junonem λευκώλενον, Virgilius niveos lacertos Veneris, Propertius niveum Adonin laudat.

4. *Movit.*] Ita quidem, ut ob eam sibi ereptam à bello recesserit, vixque ut alibi diximus, redierit. Homer Iliad. ii. Ovid. Epist. iii. *quæ*

perculit *etiam* Ajacem Telamonis filium pulchritudo captæ Tecmessæ, *licet ejus* dominum: Agamemnon *pariter* inter ipsam victoriam adamavit puellam *aris* abstractam; posteaquam Phrygiæ cohortes profligatæ Thessalico victore *fuerant*, Hectorque interemptus pertæsis Græcis dimisit

Movit Ajacem Telamone natum
Forma captivæ dominum Tecmessæ;
Arsit Atrides medio in triumpho [164]
Virgine raptâ;
Barbaræ postquam cecidêre turmæ
Thessalo victore, et ademptus Hector
Tradidit fessis leviora tolli

## *ANNOTATIONES.*

*est Briseïdis ad Achillem.* Vide et Dictyn. Cretensem lib. ii. ubi scribit; *Lyrnessum ab Achille paucis diebus pugnando captam; et properè inde expugnatam Pedasum, Lelegum urbem, ubi rex Brises; abductamque filiam regis Hippodamiam.* Dares autem Phrygius ita describit *Achillem pectorosum, ore venusto, membris valentibus et magnis, bene crispatum, clementem, in armis acerrimum, vultu hilari, largum, dapsilem, capillo myrteo.* Briseïdem porro *formosam, altâ staturâ, candidam, capillo flavo et molli, superciliis junctis, oculis venustis, corpore æquali, blandam, affabilem, verecundam, animo simplici, piam.*

5. *Movit Ajacem Telamone natum,* &c.] Dictys citatus, *Ajax,* inquit, *Telamonius iter ad Phrygas convertit, ingressusque eorum regionem, Teuthrantem dominum locorum solitario certamine interficit; ac post paucos dies expugnatâ atque incensâ civitate, magnam vim prædæ trahit, abducens Tecmessam filiam regis.* Et postea *Ajaci ob egregia laborum ejus facinora, Teuthrantis filiam Tecmessam concedunt,* Græci nempe, reliquam prædam inter se partientes. Dares item cit. ita describit *Ajacem Telamonium valentem, voce clarâ, capillis nigris, in hostem atrocem.* Ovid. de Arte Amandi; lib. iii. 517.

*Odimus et mœstas; Tecmessam diligat Ajax.*
. . . et 523.
*Scilicet Ajaci mulier mœstissima dixit;*
*Lux mea; quæque solent verba jurare viros.*

7. *Arsit Atrides,* &c.] Agamemnon Atrei ex Aerope, vel Plisthenis, ut scribunt alii, filius, Mycenarum et Argivorum rex, Græcorum in expeditione Trojanâ summus Imperator, in ipso urbis excidio, mediâ in victoriâ, Cassandræ Priami filiæ amore incensus captusque, in prædæ partem eam depoposcit, quæ tamen rapta ab Ajace Oilei et vitiata fuerat in ipso Minervæ templo. Hinc Virg. Æn. ii. 403.

*Ecce trahebatur passis Priameïa virgo*
*Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ.*

Dictys Cretensis, lib. v. *Priamus ad aram Jovis confugit, Cassandra in ædem Minervæ, multique ad reliqua Deorum templa . . . . Cæterum Cassandram Ajax Oileus è sacro Minervæ captivam abstrahit . . . Agamemnoni Cassandra datur, postquam ejus formâ captus, quin palam desiderium fateretur, dissimulare nequiverat.* Dares jam cit. refert *Cassandram mediocri staturâ, ore rotundo, rufam, oculis micantibus, futurorum præsciam:* et paulo post, *Agamemnonem albo corpore, magnum, membris valentibus, facundum, prudentem, nobilem.*

9. *Barbaræ postquam cecidêre turmæ,* &c.] Post victos ac profligatos Trojanos ab exercitu Græcorum, maximè verò ab Achille è Larissâ urbe Thessaliæ oriundo.

*Barbaræ.*] Hoc nomine vocabantur a Græcis omnes aliæ gentes, imprimis autem Phryges et Trojani. Patet ex Dicty Cretensi passim. Plutarch. de audiendis Poëtis, disparitatem Græcorum et Trojanorum commemorans, ait. *Probatam esse Græcorum providentiam, ferociam verò Barbarorum vitiosam;* et paulò post; in potestatem hostium Trojanos vivos complures venisse, Achæorum verò neminem; atque illorum nonnullos fuisse hostibus supplices, ut Adrastum, Antimachi filios, Lycaonem, ipsumque Hectorem, qui Achillem de sepulturâ exoravit; horum verò, neminem. *Quod Barbarorum sit supplices esse in conflictibus, et summittere se ad pedes; Græcorum autem vincere dimicantem, aut occumbere,* &c. Itaque vox *Barbarus,* aliquando nihil aliud sonat quàm extraneus et peregrinus. Vide Turneb. lib. vi. cap. 18. ubi è Tuscul. i. verba ista, *Astante ope barbaricâ,* de Priamo, et regno Phrygum florente, bene interpretatur, &c.

10. *Thessalo victore.*] Quanquam à Paride jam interfectus erat Achilles, antequam Troja caperetur, is tamen rectè victor dicitur, sine quo capi non potuisset, ita volentibus fatis. Vide lib. i. Od. 15. in fine.

*Ademptus Hector Tradidit fessis,* &c.] Postquam ab Achille peremptus Hector, adeòque Trojanis ademptus veluti suus clypeus, qui solus robore ac virtute singulari Græcos terrebat, ex Homero. *Quo stetit stante Ilium.* Senec. Troad. initio. Et postea chorus ejus sic luget interitum. *Columen patriæ, mora fatorum, tu præsidium Phrygibus, tu murus eras, humerisque tuis stetit illa decem fulta per annos. Tecum cecidit; summusque dies Hectoris idem patriæque fuit.*

11. *Tradidit fessis leviora tolli Pergama Graiis.*] Sublato scilicet Hectore jam capi evertique Troja facilè potuit à Græcis decennali quamvis obsidione fessis. Virg. Æneid. ii. 108.

*Sæpe fugam Danai Trojâ cupiêre relictâ*
*Moliri, et longo fessi discedere bello.*

Et Æneid. ix. 155.

——*Decimum quos distulit Hector in annum.*

*Leviora tolli.*] Translatum ex ultimo Iliados, 243. ubi Priamus sic alloquitur Trojanos de amisso Hectore: Jupiter mihi dolores de-

Pergama Graiis.
Nescias an te generum beati
Phyllidis flavæ decorent parentes :
Regium certè genus, et Penates
Mœret iniquos.
Crede non illam tibi de scelestâ
Plebe delectam ; neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci
Matre pudendâ.
Brachia et vultum, teretesque suras
Integer laudo. Fuge suspicari
Cujus octavum trepidavit ætas
Claudere lustrum.

Trojam everti facilem.
[165] Quid si genero tibi aureæ Phyllidis parentes opulenti decus afferant? Origo profectò regia *est;* et *quidem* infestos Penates lamentatur. Sic habe non
[166] eam infelici de plebiculâ tibi electam; nec ita fidam, ita quæstûs aspernatricem
[167] turpi matre gigni potuisse. *Cæterum* intactus laudo brachia, et faciem, et tibias rotundas *illius.* Noli suspectum habere *me* cujus ætas properavit octavum lustrum finire.

*ANNOTATIONES.*

dit, filium ut optimum perderem ; quod et vos sentietis. *Deinceps enim Achivis faciliores eritis tolli eo mortuo.* Ῥηΐτεροι γὰρ μᾶλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ ἔσεσθε κείνου τεθνεῶτος ἐναιρέμεν.

*Pergama.*] Arces erant Trojanæ ex Servio : synecdochice Trojam ipsam significant.

13. *Nescius an te generum,* &c.] Per Prolepsin ingeniosè occupat Horatius id quod objici poterat puellas ante memoratas licèt captivas, è regiâ tamen stirpe ; non ita verò Phyllida ; respondet igitur ; An verò quis eam humili sorte ac genere credat, quæ tam nobilem præfert indolem ?

15. *Regium certè genus.*] Hinc igitur honos tibi et decus accedat, si talem tibi despondeas; ejusque parentes familiam tuam illustrabunt potiùs quàm dedecorent.

*Penates Mœret iniquos.*] Sententiam hanc vulgò jungunt cum præcedenti, eo sensu ; Phyllis certè cùm suam dolet vicem, regio se ortam genere lamentatur ad servitutem redactam, indeque Penates accusat, qui tutelæ suæ fidentem tam miserum in statum labi permiserint. Placuit tamen interpungere, atque sententias separare, non sine aliquâ venustate, ut visum est. Suus tamen sit honos antiquitati, Lectori verò judicandi jus atque arbitrium.

*Penates.*] Qui dicantur, Macrob. Saturn. cap. 4. fusè docet. Hyginus Deos patrios, alii domesticos, quibus in penetralibus domûs litari solebat, interpretantur; alii etiam aliter.

17. *Crede non illam tibi,* &c.] Nequaquam credenda est è fæce plebis illa, quæ nihil habet sordidum ac vile. Plebeiæ animæ lucro sese vendunt ultro ac sponte ; meretrices in primis infidæ ac perjuræ, lucri verò perquam avidæ. lib. i. Od. 35. *Vulgus infidum et meretrix perjura.* At Phyllis mirum quantum *fidelis,* tum quæstui et *lucro aversa.* Honestam igitur educationem generosus animus ; nobilis autem institutio originem haud vulgarem indicat certè et arguit.

*De scelestâ Plebe.*] Vel, impurâ et sceleri pravisque affectionibus ut plurimùm obnoxiâ ; vel, infortunatâ, et paupertatis incommodis ac ludibriis damnatâ velut et conspurcatâ. Hinc non abludit quod Plaut. Mostell. iii. 1. 1. scribit.

*Scelestiorem ego annùm argento fœnori* (locando)
*Nunquam ullum vidi, quàm hic mihi annus obtigit.*

18. *Delectam.*] Alii legunt *dilectam.*

19. *Aversam.*] Alii *adversam,* perinde est, et par utrobique sensus.

*Fidelem.*] Castitatis amantem, honesti propositi tenacem, quam à fide non facilè dimoveas, nec oblato quæstu corrumpas.

20. *Matre pudendâ.*] Improbis ac flagitiosis moribus turpificatâ ; vel inope, et abjectâ, cujus nomen ac memoria pudorem et verecundiam facere queat. Ex moribus natales posse ac debere æstimari, ostendit Juvenalis, Sat. vi. 238.

*Scilicet expectas, ut tradat mater honestos,*
*Aut alios mores, quàm quos habet? utile porro*
*Filiolam turpi vetulæ producere turpem.*

22. *Integer laudo.*] Cæterum, O Phoceu, si laudo tuam illam Phyllidem, noli me arbitrari specie illius captum. *Integer* ego castusque laudo *brachia* torosa et candida, *vultum* speciosum, *suras teretes,* totamque formosam. Itaque ne zelotypus inde fias neque suspiceris rivalem me tuum quoquomodo esse.

23. *Cujus octavum trepidavit ætas Claudere lustrum.*] Nimirum deferbuit ardor ille primus adolescentiæ, nec ita me jam, ut olim, cruciat amor. Annum ætatis quadragesimum prætergressus, æstus illos priores evasi.

24. *Lustrum.*] Ex Varrone, Festo, et aliis dictum à luendo, id est, solvendo ; pendebantur enim vectigalia quinto quoque anno. Est igitur annorum quinque spatium ; adeoque *lustrum octavum* annos quadraginta *claudit* impletque. Cic. ad Attic. ii. 6. *Populi autem, nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt.* Ovid. in Ibin. v. 1. sic orditur.

*Tempus ad hoc lustris mihi jam bis quinque peractis.*

Martial. lib. iv. Epigram. 45.

*Ut qui prima novo signat quinquennia lustro.*

## ODE V.

*Coërcendus amor intempestivus virginis haud maturæ.*

Nequit adhuc portare jugum submisso collo, nec assequi officia conjugis, nec sustinere impetum tauri Venerem appetentis. Circa virides agros versatur mens buculæ tuæ, modò fluminibus temperantis molestos *Solis* ardores, modò gaudentis colludere cum vitulis inter humidas salices. Cohibe desiderium uvæ acerbæ. Mox Autumnus varietate gratus pinget colore purpureo tibi racemos liventes. Mox curret post te. Nam properat ætas vehemens: atque illi addet annos, quos tibi detraxerit. Mox audaci vultu Lalage virum quæret;

NONDUM subactâ ferre jugum valet [168]
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.
Circa virentes est animus tuæ
Campos juvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ: jam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos [169]
Purpureo variis colore.
Jam te sequetur, currit enim ferox
Ætas, et illi, quos tibi dempserit,
Apponet annos: jam protervâ
Fronte petet Lalage maritum;

### ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Nondum subactâ.*] Ad amicorum aliquem, an seipsum admoneat Horatius, planè incertum est. Rem vero cæteroqui turpiculam allegoriâ multiplici contexit ac prope honestavit. Cupidinem virginis intempestivæ indicat per appetentiam uvæ nondum maturæ. Puellæ verò junioris indolem bellè notat per juvencam cum vitulis exultantem in campo, jugum portare aut Venerem sequi adhuc ignorantem.

2. *Munia comparis Æquare.*] Onera conjugii sustinere, æqualem operam præstare marito, puellulla ante pubertatem, nondum viro matura.

5. *Circa virentes, est,* &c.] Aliud nihil amat aut cogitat virgo ea ætate teneriore, quàm ludum cum pueris aut puellis æqualibus. Animusque illius totus est in campis, in lusibus, &c. Sic Terent. Eunuch. iv. 7. 46.

*Animus est in patinis.*

Horat. lib. iii. Od. 11. v. 9.

*Quæ, velut latis equa trima campis,*
*Ludit exultim, metuitque tangi,*
*Nuptiarum expers, et adhuc protervo*
*Cruda marito.*

9. *Prægestientis.*] Summoperè cupientis. Ex Prisciano, et Festo, *gestire*, est rem aliquam tam vehementer appetere, ut corporis gestus ejus desiderium exprimentes continere non valeamus.

*Tolle cupidinem Immitis uvæ.*] Desine amare, aut saltem concupiscere puellam impuberem, immaturam, atque ut Varro appellavit, acerbam; utens eâdem, quâ Poëta noster, metaphorâ, ab uvâ immiti ductâ. Exspecta donec illam ætas idoneam fecerit ac nubilem. Tull. de Senect. *Uva primo est peracerba gustu, deinde matura dulcescit.*

10. *Jam tibi lividos Distinguet,* &c.] Autumnus varietate fructuum abundans, et eorum multiplici diversitate utilis pariter et jucundus, liventes ante immitesque uvas purpureo statim colore pulchras, simul et maturitate gustui dulces facit. Sic tibi paulo post maturam ac tempestivam licebit sectari Lalagen. Imò ipsa ætate jam perfectâ virum petet: sicut uva planè matura carpi desiderat.

12. *Purpureo varius colore.*] Is color in racemo propinquam notat maturitatem. Hinc Virg. *rubentes* uvas, Ovid. *purpureas* laudat: Horatius autem Epod. 2. 20. *Certantem et uvam purpurâ* dixit. Theophrast. de Caus. Plant. lib. iii. cap. 22 ὅταν ἄρχωνται περκάζειν οἱ βότρυες. *Cùm incipiunt uvæ nigrescere, seu nigris distingui maculis.* Propert. iv. 2. 13.

*Prima mihi variat liventibus uva racemis.*

13. *Jam te sequetur.*] Lalage, quæ te sequentem nunc fugit, postmodo vel fugientem te prosequetur, ubi ferventis æstu juventutis agitari cœperit. Quod quidem brevi fiet. *Currit enim ferox ætas.* Labitur celeriter imò *volat*, ut ait Tull. Tusc. i.

*Ferox Ætas.*] Juventus, quæ valens, acris, ardens, vehemens, petulans, elata, superba, nisi libidinis stimulos tum maximè prurientis virtute fregerit, etiam ferox, indomita, et impotens. Apage verò Cruquium dubitantem numquid transposita sint Epitheta ista; ut legendum sit: *Ætas fugax, et Pholoë ferox.*

14. *Illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.*] Dum tu annis decresces, et imminueris viribus, illa crescet atque augescet. Tu enim ab ætate perfectâ vergis ad senium: illa ad annorum ætatisque firmitatem, quam nondum attigit, properat.

16. *Lalage.*] Eam ipsam ætatis flore decoram laudat lib. i. Od. 22. quo patet Oden istam ab Horatio post hanc esse scriptam.

Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris; albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet
Luna mari, Cnidiúsve Gyges;
Quem si puellarum insereres choro,
Mirè sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crinibus, ambiguóque vultu.

amata plus quàm Pholoë *viros* abhorrens, vel Chloris splendens humero candido, non secus ac Luna clara noctu micat in mari, aut Gyges Cnidius; quem [170] si misceas cœtui virginum, advenas maximè perspicaces deciperet incerta differentia, passis capillis, dubiâque facie.

## ODE VI. AD TIT. SEPTIMIUM.

*Apud amœnum Tiburtinæ, vel Tarentinæ regionis secessum, tandem cum eo quietam degere senectutem expotat.*

SEPTIMI Gades aditure mecum, et
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, et

O Septimi, perrecture [171] mecum ad Gades et Cantabros nobis servire nescios, atque

### ANNOTATIONES

17. *Dilecta, quantum*, &c.] Cùm verò Lalage juventutis pariter ac formæ perfectionem adepta fuerit, tum certè multos amatores habebit quos nunquam *Chloris* pulcherrima, vel speciosa *Pholoë* Chloridis filia, quæ tamen eò diligitur amplius, quò magis amantes fugit aspera et repellit. De hâc Cyro adamatâ, ipsumque spernente; lib. i. Od. 33.

19. *Ut pura nocturno renidet Luna mari.*] Tam nitens, quàm Luna nullis infuscata nebulis, sudo cœlo, noctu splendet ac mari navigantibus formosa apparet.

20. *Cnidiusve Gyges*] Vel ut formosus ille puer Gyges, virgineâ specie inclytus, oriundus à Cnido, urbe Cariæ maritimâ, hodie, *Cabo di Chio*, Ang. *Chios*, ubi Veneris effigies valdè celebris. Vide lib. i. Od. 30. formosos olim pueros in deliciis fuisse, vel è Virgil. notum, Bucol. Eclog. ii. 1.

*Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,*
*Delicias domini.*———

21. *Quem si puellarum insereres*, &c.] Gygis nempe vultus lævis, tener, candidus, venustus, adeò virginis speciosæ pulchritudinem refert, ut vix internosci queat, *Si puellarum choro inseratur:* puellam etenim non puerum Gygen affirmaverit hospes.

21 *Falleret hospites.*] Nos quidem cives, qui eum cognoscimus, fortasse non falleret Gyges: hospites autem et peregrini nequaquam à puellis puellum hunc discernerent. Tam enim *obscurum* est *discrimen.*

23 *Solutis Crinibus.*] Prolixis et passis more scilicet virginum; at contra nuptæ capillos religabant.

24. *Ambiguoque vultu.*] Ut sexum non distinguas. Sic Juvenalis Sat. xv. 136. de pupillo à tutore defraudato,

———*Cujus manantia fletu*
*Ora puellares faciunt incerta capilli.*
Ovid. Metam. viii. 323.
*Talis erat cultus; facies quam dicere verè*
*Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.*
Idem lib. ix. 711.
*Cultus erat pueri; facies quam sive puellæ,*
*Sive dares puero, fieret formosus uterque.*
Auson. Epigram. cvii.
*Dum dubitat natura marem, faceretne puellam;*
*Factus es, O pulcher, pœnè puella, puer.*

Ode VI.—Metrum idem quod. 2. lib. i.

1. *Septimi.*] Tit. hic Septimius, Romanus Eques, Poëta etiam Lyricus et Tragicus, cum Horatio diuturnâ familiaritate conjunctus, imò et commilito. Hujus meminit lib. i. Epist. 3. 5. 9. fertur et Augustus ad Horatium ita de eo scripsisse: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio nostro cognoscere*, &c.]

*Gades aditure mecum*, &c.] Hoc interpretes huc usque fere omnes intellexerunt de magnâ Horatii Septimiique consensione: quasi paratus esset alter alteri comes ire ad ultimas usque orbis plagas; quemadmodum Catullus Carm. xi. Furium et Aurelium sibi spondet comites, *Sive in extremos penetrarit Indos*, &c. Et Propert. lib. i. Eleg. 6. Tullo sese offert, ut cum eo *Rhiphæos etiam montes* superare non vereatur, et *Ægæo ducere vela mari.* Cruquius autem opinatur hæc ab Horatio scripta, *Cùm Augustus esset in expeditione Cantabricâ, quinto vix anno peractâ, quo Septimius Eques invitabat Horatium*, inquit ille; non malè quidem ariolatus; credo tamen hæc scripta esse cùm Cæsar expeditionem illam moliretur, et ad eam Horatius pariter ac Septimius sese accingerent: *De Gadibus* supra, Od. 2. v. 11.

2. *Cantabrum.*] Cantabri Hispaniæ Tarraconensis populi ad Oceanum Borealem, qui et inde Cantabricus vocatur; *Biscaia.*

*Indoctum juga ferre nostra.*] *Serâ* nempe *domitum catenâ*, ut ait Od. 8. lib. iii. ab Augusto tandem, sive ab Agrippa Augusti auspiciis Cantabri devicti sunt; teste Suet. Octav. cap.

Barbaras Syrtes, ubi Maura semper [172]
Æstuat unda;
Tibur Argæo positum colono
Sit meæ sedes utinam senectæ;
Sit modus lasso maris, et viarum,
Militiæque.
Unde si Parcæ prohibent iniquæ;
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, et regnata petam Laconi [173]

ad Syrtes feras, ubi mare Mauritaniæ nunquam non fervet: faxint Dii ut Tibur *ab* Argivo colono conditum, meæ sit domicilium senectutis; sit requies pertæso maris, itinerumque, et belli. Hinc *verò* si Parcæ me arceant improbæ; adibo fluvium Galesum ovibus pelle coöpertis jucundum, agrosque ubi rex fuit

*ANNOTATIONES.*

xx et xxi. Dio. lib. li. et seq. Strab. lib. iii. &c. Flor. lib. iv. cap. 12. *Duæ validissimæ gentes, Cantabri et Astures, immunes Imperii agitabant. Cantabrorum et pejor, et altior, et magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant,* &c. Casi verò fugiunt in *eminentissimum Vinnium montem, quo maria prius Oceani, quàm arma Rom. ascensura esse crediderant.* Et paulò post: *Ipse præstas hos diduxit montibus; hos obsidibus astrinxit: hos sub coronâ jure belli venundedit,* &c. Sil. Ital.

*Cantaber ante omnes hyemisque, æstûsque famisque*
*Invictus.*———

Observandum porro, sic sub jugum mitti solitos olim victos hostes: hastæ duæ interjecto spatio in terram defigebantur, terrâ superimpositâ atque hinc et inde alligatâ. Sub hanc igitur inermes et discincti transire coacti, jugum subire, victique esse censebantur. Vide Tit. Liv. lib. ix. cap. 6. ubi Rom. Coss. et legiones turpiter ad furculas Caudinas sub jugum mittuntur.

3. *Barbaras Syrtes.*] Inhospitas, inaccessas, sævas, ob æstus ac motus maris dubios.

*Ubi Maura semper Æstuat unda.*] Ubi mare Mauritaniæ seu Africæ crebris æstuariis fervet, vadosum passim et scopulosum. Vide Plin. lib. ii. cap. 97. et Epod. 9. sub finem, ibique Annot.

*Tibur Argæo,* &c.] Detur utinam mihi lætam agere senectutem apud Tibur Latii oppidum ædificatum à Tiburno Argivo, ibique quietem nancisci, post labores ac tædia navigationis, itinerum ac militiæ. Tiburtinâ suâ villâ imprimis se delectari jam indicavit lib. i. Od. 7. et 18. Vide ibi Annot.

7. *Lasso maris, et viarum, Militiæque.*] Ex Suetonio cit. bellicam in Cantabros expeditionem suscepit Augustus devicto jam Antonio; in bellis antecedentibus militaverat Horatius ut patebit ex Ode sequenti; ad hoc etiam, ut dixi, sese accingebat; Deos itaque rogat, ut sibi fortunatam dent quietamque senectam, postquam eas iterum ærumnas exantlârit.

9. *Unde si Parcæ prohibent.*] Quod si fatis ita volentibus, non liceat apud Tibur conquiescere; apud Tarentum saltem detur mihi secedere, ubi Galæsus leniter fluit, rigatque istam regionem Calabriæ, in quâ pascuntur oves exquisito vellere ac lanâ, &c.

10. *Pellitis ovibus.*] Vel eximias pelles, eximium vellus, habentibus, per antonomasiam; vel potius quæ ob lanam præ cæteris exquisitam adversùs aëris injurias teguntur pellibus, ad conservationem excellentis earum velleris, tenuioris, mollioris; neve illud inquinetur. Hinc Plin. *tectas,* Varro et nostor *pellitis* nuncupat Tarentinas illas oves, quas et Græcas alii vocant. Vide Columell. lib. vii. cap. 4. *Græcum pecus, quod et Tarentinum plerique nominant, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi,* &c. *ex omnibus est mollissimum,* &c. Polybius μαλακὰ πρόβατα similiter appellat. Varro Rei Rust. lib. ii. cap. 2. 18. *Pleraque similiter faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem (ut sunt Tarentinæ et Atticæ) pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè possit, vel lavari ac parari. Harum præsepia ac stabula, ut sint pura, majorem adhibent diligentiam, quam hirtis;* id est cæteris ovibus, quæ, et hirtæ, et montanæ, et salaces dicebantur, &c. Plin. lib. viii. cap. 47. *Ovium summa genera duo, tectum et colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatus; quippe cum tectum rubis vescatur:* (colonicum vero solo gramine) *operamenta eis ex Arabicis præcipua.*

*Galesi flumen.*] Quidam legunt *Galæsum.* Sic et lib. iv. Od. 4. *Metauri flumen,* ubi plures tamen, *Metaurum flumen.* Galæsus vel Galesus hodie *Galeso,* Calabriæ fluvius agrum Tarentinum rigat, ac in sinum defluit lento cursu; umbris arborum, et pascuorum copiâ circum amœnus. Hinc Propert. lib. Eleg. 34. v. 67.

*Tu canis umbrosi subter pineta Galesi.*

Et Virgil. Georg. iv. 126.

*Quo piger* (al. niger) *humectat flaventia culta Galesus.*

11. *Regnata petam Laconi Rura Phalanto.*] Virgil. Æneid. iii. 14.

——*Acri quondam regnata Lycurgo.*

Et Æneid. vi. 793.

——*Regnata per arva Saturno.*

Sic Tull. pro Muræna, *Pugna cum rege commissa est, et summâ contentione pugnata.* Porro sensus Horatii est hic: Si negetur mihi secessus Tiburtinus, ibo Tarentum, quam urbem Taras Neptuni filius olim condiderat. Phalantus autem Lacedæmonius cum Partheniis Spartâ profectis et sedes quærentibus instauravit, ibique regnavit. Justin. lib. iii. ubi *Parthenii vocati, cùm ad annos triginta pervenissent, metu inopiæ . . . ducem Phalantum*

Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet; ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro;
Ver ubi longum, tepidásque præbet
Jupiter brumas; et amicus Aulon
Fertili Baccho minimùm Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, et beatæ
Postulant arces: ibi tu calentem
Debitâ sparges lacrymâ favillam
Vatis amici.

Phalantus Lacedæmonius. Illa mihi regio præ cæteris placet, in quâ mel cum Hymetto, et olivæ cum Venefranis *bonitate* contendunt. Illic ver diuturnum, et hyemes temperatas dat Jupiter; atque Aulon [174] abundanti vino ferax nequaquam desiderat racemos Falernos. Terra hæc et fortunatæ arces, me tecum exoptant. Illic tu cineres tepidos familiaris poëtæ justo luctu prosequêris.

### *ANNOTATIONES.*

*assumunt, filium Araci . . . ad sedes inquirendas proficiscuntur . . tandem in Italiam delati, occupatâ arce Tarentinorum, et expugnatis veteribus incolis sedes ibi constituunt,* &c. Vide et Pausan lib. x. in Phocaïcis.

14. *Angulus.*] Scilicet urbs ea Calabriæ in extremâ peninsulâ sita est ad maris littus.

*Ubi non Hymetto Mella decedunt.*] In Tarentinâ regione mel optimum est, nec bonitate concedit ei quod provenit apud Hymettum, huncque Atticæ regionis collem excellentiâ suâ celebrem toto orbe fecit: sicut et Hybla Siciliam pariter melle inclytum reddidit.

15. *Decedunt.*] De viâ decedit, qui honorem alicui defert, et primus fatetur deberi.

*Viridique certat Bacca Venafro.*] Ibi quoque crescunt olivæ Venefranis adeò non deteriores ut cum eis de excellentiâ contendant et certent.

*Certat.*] Virgil. Eclog. v. 8.

*Solus tibi certet Amyntas.*

16. *Venafro.*] Urbs hæc Campaniæ in Samnii confinio sita, olearum optimarum laude præcelluit. Plin lib. xv cap. 2. *Principatum in hoc quoque bono* (oleo) *obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano,* &c. Martial. Epigram. xii. 94. 1.

*Uncto Corduba lætior Venafro.*

Et lib. xiii. Epigram. 98.

*Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri.*

17. *Ver ubi longum.*] Ubi verna temperies perdurat. Ita Servius explicat Virg. Georg. ii. 149. *Hic ver assiduum;* citatque hunc locum Horatii.

*Tepidasque præbet Jupiter brumas.*] Hybernis etiam mensibus nulla ibi est aëris inclementia. *Bruma,* solstitium hybernum, quod sic Ovid. explicat, Fast. i. 163.

*Bruma, novi prima est, veterisque novissima*
*Solis.*

18. *Et amicus, Aulon Fertili Baccho,* &c.] Est et proximus collis Aulon, in quo vinum provenit Falerno minimè inferius; proindeque non ei invidet, à quo superari nequaquam timet. In agris Tarentinis vinum crescere generosum, testis Plin. lib. xiv. cap. 6. ubi vina recenset exquisita: *Verum et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloriâ, Tarentina, et Servitiana,* &c. Martial. lib. xiii. Epigram. 125.

*Nobilis et lanis, et felix vitibus Aulon,*
*Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.*

Strabo lib. vi. Aulonia quasi Vallonia à vicinâ convalle nominata, inquit: Hanc autem urbem ab Aulone monte, vel potius promontorio, puto dici, in Tarentino tractu sitam. Porro textûs Horatiani ordo hic est. Aulon fertili Baccho amicus minimum Falernis, &c. Sic apud Tibull. i. 9. 34. dicitur,

———*Bacchi cura Falernus ager.*

21. *Ille te mecum locus,* &c.] Tam lætus et amœnus videlicet secessus te mecum invitat.

*Beatæ arces.*] Explicant alii, *editi colles optimis uvis beati;* quia edita quæque loca arces vocantur. Ego malim de urbe Tarento intelligere, ubi fuit arx munitissima ex Polybio lib. viii. Tit. Liv. lib. xxv. *Beatæ* vero *arces,* et felix Tarentum satis exprimitur apud L. Florum lib. i. c. 18. his verbis; *Tarentus Lacedæmoniorum opes, Calabriæ quondam et Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cùm magnitudine, et muris portuque nobilis tum mirabili situ; quippe in ipsu Adriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum,* &c.

22. *Ibi tu calentem Debitâ,* &c.] Ibi tu mihi justa et extrema persolves officia, cum fatis et vitâ functus fuero; cremato nempe cadavere, calentibus adhuc cineribus lachrymas impendes, infundes, ac velut immiscebis; mortuum recens amicum luctu prosequêris, vatem vates, et decorabis. Ennius verò contra, et arrogantius paulo;

*Nemo me lachrymis decoret; neque funera fletu*
*Faxit. Cur? Volito viv' per ora virûm.*

Miserrimum etenim ac velut infaustum veteribus putabatur, si sine lachrymis humatio fieret, et funebri isto honore privaretur. Virgil. Æneid. xi 372.

*Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba.*

Hinc et præficas accersebant olim, quæ luctum facerent. Imò et exiguam ampullam lachrymis plenam urnæ ferali inserebant, sepulchroque inferebant; ut benè Torrentius observavit.

24. *Vatis amici.*] Horatii sui.

## ODE VII.

*Pompeio Varo felicem ex infelici militiâ reditum gratulatur.*

O Vare meorum prime commilitonum, mecum frequenter ad extremum diem redacte, Bruto belli principe, ecquis Romanum te reddidit numinibus patriæ, atque Italico aëri? Cum quo non semel *bibendo* vino interrupi tardantem diem, redimitos *habens* crines unguento Syrio nitidos.

O, Sæpe mecum tempus in ultimum [175]
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Diis patriis, Italoque cœlo,
Pompei, meorum prime sodalium?
Cum quo morantem sæpe diem mero [176]
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.

### ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

Athenis versabatur Horatius, Philosophiæ dans operam sub Academico preceptore, cum ad militiam est pertractus a Bruto tum Achaiam atque Athenas tenente, ut ait vetus interpres. Hæc ipse de se testatur Epist. 2. lib. ii. 43. et seq. Deinde et Tribunus legioni Romanæ præfuit; quod declarat lib. i. Sat. 6. v. 48. interfuitque demum ei pugnæ, Philippicis in campis, quâ Brutus cæsus tandem ac fusus est. In eâ vero militiâ sodalem habuit Pompeium Varum qui post cladem Philippicam, non, ut Horatius armis valedixit, sed Brutianis reliquiis novoque bello se implicuit. Quibus extinctis, salvus tamen rediit Varus; quapropter incolumitatem ei gratulatur Horatius, ac Soteria canit hac Ode, atque ad convivium invitat.

1. *Sæpe mecum tempus in ultimum Deducte.*] Qui toties vitæ periculum adiisti mecum in eo fatali bello, in quo Cassius et Brutus Julii Cæsaris interfectores adversùs Augustum atque Antonium pro libertate publicâ dimicârunt; sicuti antea Cn. Pompeius contra Jul. Cæsarem.

3. *Quis te redonavit Quiritem.*] Quis te patriæ restituit, vel Deus propitius, vel patronus apud victorem Augustum potens et gratiosus?

4. *Diis patriis.*] Dii patrii vocantur, qui singulis præsunt urbibus, suntque illarum propugnatores; atque à civibus honore præcipuo coluntur eximiè; ut Mars Romæ; Athenis Apollo et Minerva; Apollo Delphis et Rhodo; Bæotiis Hercules et Bacchus; Juno Carthagini, Samo, Spartæ, Mycenis, Argis; Diana Cretensibus; Venus Cypro, Papho, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 4. Fortasse Horatius hìc Penates Deos intelligit, ut gratuletur Varo, quòd redux iterum videat suam domum ac Penates. *Extat Quinti Ennii carmen, Deorum continens Penatium nomina, quos patrios alii, Varro Terentius etiam urbanos nuncupat;*

*Juno, Vesta, Minerva, Ceresque, Diana, Venus, Mars,*
*Mercurius, Jupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

Cœl. Rhodig. lib. xv. cap. 30.

*Italoque cœlo.*] Cœlum pro aëre, et climate poni constat, vel ex hoc Horatii Epist. i. 11. 26.

*Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.*

5. *Meorum prime sodalium.*] Vel amicissimè; patet ex fine hujus Odes. Vel, cum quo militavi primùm: sic et condiscipulus in Philosophiæ studio videatur fuisse Varus Horatii, et cum eo ad civile bellum Athenis evocatus. Epist. ii. 2. 47.

*Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,*
*Cæsaris Augusti non responsura lacertis.*

6. *Morantem diem.*] Vel æstivum, reipsà longiorem; vel morari visum præ tædio civilium tumultuum, ac laborantis Reipublicæ, itemque ærumnarum bellicarum, quæ Horatio quidem ad studia literarum Musarumq; otium magis quàm ad strepitus militares nato, graves erant ac molestæ.

7. *Fregi.*] Per intervalla tecum potando rupi, transegi; atque ita solicitudines ac dolorem fefelli utcunque, pertuli, superavi.

*Coronatus ninentes Malobathro Syrio capillos.*] Floreis quidem coronis inter epulandum solitos uti veteres ostendimus Od. 38. lib. i. unguentis etiam perfudisse caput, notum ferè, et ex dicendis patebit. Ab Ionibus primùm ad feminas Rom. delicatiores translatus iste mos coronarum in conviviis atque unguentorum, maximè verò malobathri, quod et foliatum dicebatur: testis Galenus. Observa porro corollas istas unguentis interdum fuisse delibutas. Athenæus item lib. xv. Plin. lib. xxi. cap. 3. *Lautissimum,* inquit, *dari coronas è nardi folio, aut versicolores unguentis madidas.*

8. *Malobathro Syrio.*] Malobathrum, sive malabathrum, unguentum erat exquisitum è folio quod gignunt Indicæ paludes, in regione Malabar, et vernaculè *bathrum* vel *bethrum* vocant Indi. Nomen hinc factum satis apparet. In Syriam apportabatur ex India: illinc autem Romani mercatores deferebant: unde Syrium Romæ vocabatur. Galen. cit. Dioscorid. Plin. lib. xiii. cap. 1. lib. vero xii. cap. 26. ita scribit: *Dat malobathron Syria, arborem folio convoluto, arido colore: ex quo paratur oleum ad unguenta: fertiliore ejusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,* (lenticulæ

Tecum Philippos, et celerem fugam
Sensi, relictâ non bene parmulâ;
Cùm fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigêre mento.

Tecum expertus sum Philippos, et fugam præcipitem, abjecto indecorè clypeo; [177] quando virtus debilitata est, et terræ mentum fœdè applicuerunt qui minas jactabant.

*ANNOTATIONES.*

palustris modo aquis innatare. Dalecamp.) *odoratius croco nigricans, scabrumque, quodam salis gustu . . . . ejus sapor nardo similis esse debet sub linguâ: odor autem in vino subfervefacto antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est,* &c.

9. *Tecum Philippos,* &c.] Adfui tecum in campis illis prope Philippos urbem Macedoniæ in Thraciæ confinio, ad Pangæi montis radices; quam Philippus Alexandri Magni pater instauravit, ac de suo nomine appellavit. Ibi nimirum commisso duplici prælio Augustus atque Antonius Cassii et Bruti exercitus fuderunt, viceruntque eos qui triumphum ante victoriam et pugnam cecinerant. Vide infra.

10. *Relictâ non bene parmulâ.*] In eâ clade fugam suam non dissimulat hîc Horatius, insuper et clypei projectionem: quod ad primum attinet non semper caret excusatione. Nam fortis est non modò resistere, sed et sapienter cedere ac fugere. Sic Homerus Æneam laudat velut metuendi fugiendique peritum: et hanc ei laudem juste dari agnoscit Plato in Lachete. Vide et initium vitæ Pelopidæ apud Plutarch. Alterum verò culpâ nunquam vacare creditum est. Unde apud Germanos sacris interdictum est ei, qui in acie scutum amisisset. Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 17. apud Spartanos autem capite luebat. Idem lib. ii. cap. 12. Vide Aristot. lib. ii. Rhetoric. Modestin. Jurisc. lib. iii. de Re Militari. Hinc teste Ammiano Marcell. lib. xxv. paulo post initium: *Epaminondas ille dux inclytus lethaliter apud Mantinæam saucius, reversus ex acie, scutum solicitè conquirebat: quod cum vidisset propiùs, lætior vi vulneris interiit; et qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit.* Quod idem ita refert Justinus lib. vi. *Relatus in castra semianimis Epaminondas, ut vocem spiritumque collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis: quod ut servatum audivit, allatumque velut laborum gloriæque socium osculatus est.* Apud Plutarch. Apophthegm. Lacon. Demaratus interrogatus, cur dedecus, et probrum sit clypeum abjicere, non ita verò galeam aut gladium, respondit, quia hæc suâ ipsorum causâ sumunt, clypeum autem communis aciei gratiâ.

11. *Cùm fracta virtus.*] Cùm Bruti pars et virtus victa est, fatis adversantibus et Augusto imperium orbis destinantibus. Tum enim in summâ rerum desperatione ille apud suos conquestus fertur; *Frustra coluisse se virtutem, quæ inane esset nomen, et fortunæ serviret.* Plutarch in Bruto. Dio. lib. xlvii. Appian. lib. iv. Tit. Liv. Epitome lib. cxxiv. *C. Cæsar et Antonius apud Philippos vario eventu contra Brutum et Cassium pugnaverunt; ita ut utriusque partis cornua dextra vincerent . . . . . . Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit, qui cùm in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus et ipse vitam finivit, annorum circiter quadraginta; exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret.* Xiphilinus in Augusto sic rem describit: *Si Brutus cum Antonio decertâsset, et Cassius cum Augusto Cæsare; ipsi pares inter se fuissent: sed dum Brutus Cæsarem imbecillum vicit: Antonius autem Cassio, qui par ei bellicis in rebus non erat, superior fuit; victores quodammodo victi discesserunt,* &c.

*Minaces.*] Milites Bruti scilicet ac eorum duces arrogantiùs jactabant minas in Cæsarianos, quos priori certamine superaverant, tam apertâ quidem victoriâ, ut *castra Cæsaris et Antonii, quæque in castris erant, omnia capta sint; ac Cæsar ipse mirabiliter salvus evaserit* Ex Xiphil. loco modò cit. item ex Appiano lib. iv. Civ. Bell. Rom. Brutus ipse hostes retrocessisse accipiens, sic illudit; *Hi ut defessos nos provocantes minimè experiri ausi sunt.* Cùm autem Cæsarianos intelligeret inediâ et fame prope enectos, ac morando citra suorum periculum conficere vellet, *Conquerebantur milites, mulierum more intra vallum se contineri; excandescebant etiam eorum duces . . . . hostesque ab exercitu prompto et parato facillimè vinci posse existimabant . . . . . tandem exercitus per cohortes, ac deinde per concursus, apertiùs conqueritur; quid tandem imperator noster meditatur? In quo nuper victoriam adepti deliquimus? . . . . . Instantibus denique pertinaciter ducibus ac primoribus Brutus indignatus, eorum temeritati, proprioque discrimini assensus est.* Xiphil. ibid.

12. *Turpe solum tetigêre mento.*] Id est, victi procubuere, non sine gravi turpitudinis notâ, ob priorem arrogantiam ac minas; at enim meminisse oportebat, quod scribit Cic. ad Attic. lib. vii. Ep. iv. *Armorum exitus incertos esse semper:* atque *Ancipitem fortunam belli,* pro M. Marcello. Alii explicant *turpe solum,* terram cruore fœdatam, quàm qui vulneribus confecti cadunt, dentibus solent apprehendere; aut saltem labra mordicus premere: seu dolore et irâ adacti, seu ne quam emittant vocem querelarum, suâ virtute et existimatione indignam.

*Tetigêre mento.*] Pronâ in terram facie, in pulvere volutati. Virgil. Æneid. xi. 418.

*Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.* Et. 669. ibid.

*Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam*
*Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.*

At velox Mercurius tremebundum me per hostes aëre spisso rapuit; te mare fremens et æstuans retraxit, iterumque ad militiam deduxit. Debitum igitur epulum Jovi persolve; et corpus diuturno fatigatum bello reclina sub meâ lauro: neque doliis abstine tibi servatis. Polita vasa reple Massico oblivionem *malorum* afferente: et unguenta de amplis vasibus effunde.

Sed me per hostes Mercurius celer [178]
Denso paventem sustulit aëre:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.
Ergo obligatam redde Jovi dapem;
Longâque fessum militiâ latus [179]
Depone sub lauru meâ, nec
Parce cadis tibi destinatis.
Oblivioso lævia Massico,
Ciboria exple; funde capacibus

*ANNOTATIONES.*

13. *Sed me per hostes Mercurius celer*, &c.] Metaph. Tum verò fuso exercitu nostro, furtim me proripui, ac celeriter fugi, duce Mercurio, qui alatus fingitur et furti Deus. Od. 10. lib. i. in cujus etiam tutelâ sunt docti, qui idcirco *Mercuriales* vocantur, Od. 17. libri hujus. Ingeniosè porro suæ fugæ alioquin indecoræ ac turpi colorem dat Horatius, subtractum se discrimini, protectumque à Mercurio dicens: id nempe fingens sibi accidisse, quod Priamo scribit Homerus. Vide Annot. lib. i. Od. 10. v. 14. quodque Paridi; Od. 15. lib. i. Item Hectori, quem Apollo pari modo servat ἠέρι πολλῇ. Iliad. xx. Sic et Virgil. Æneam à Neptuno de Achillis manibus ereptum inducit. Æneid. v. 809.

*. . . . . Pelidæ tunc ego forti*
*Congressum Ænean, nec diis, nec viribus æquis,*
*Nube cavâ eripui.*——————

14. *Denso aëre.*] Nube, quâ densatus est aër. Homer. Iliad. 3. de Paride ab impetu Menelai per Venerem exempto: τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ.

*Te rursus in bellum resorbens*, &c.] Me quidem Horatium paventem Mercurius sublimem rapuit, ac nebulâ protexit: te verò, Pompei, Martis ardor in nova pericula conjecit, ac recrudescenti bello implicuit, semper intrepidum ac publicæ libertatis pertinaciter vindicem.

*Resorbens Unda fretis tulit æstuosis.*] Sicut in fretis æstuosis unda recedens iterumque accedens ea resorbet, quæ evomuerat, ac in littore reliquerat: sic bellum, cæsis Cassio Brutoque, quasi profligatum ejecerat te, Vare, non secus ac me, et modò non liberum fecerat: verùm exardescens porro tumultus civilis in arma te rursus abripuit. His Horatii verbis non abs re volunt quidam alludi ad prælium Sextii Pompeii in Siculo freto commissum; adeoque ad illum cum aliis Varum confugisse, post cladem Brutianam; unde tandem salvus ille, Romam redierit, et Augusto reconciliatus sit. Æstus illos marinos egregiè describit Virgil. Æneid. xi. 624.

17. *Ergo obligatam redde Jovi dapem.*] Pro incolumitate istâ tuâ post tot labores et pericula, tu Vare, grates Diis persolve, fac sacrum Jovi Servatori Dapali; de quo M. Cato de Re Rust. cap. cxxxii. *Obligatam dapem.* sacrificium inter discrimina promissum ac votum à Pompeio Varo, interpretari licet, ex Prisciano lib. vii.

18. *Longâque fessum militiâ.*] Multò longiori quàm mea, inquit Horatius; nempe sub Cassio et Bruto, deinde sub Sexto Pompeio in Siciliâ, ut dictum est. Ergo tot ærumnis vires exhaustas recrea, epulare mecum, quiesce apud me; *sub lauru meâ* tutus; patrocinio meo confisus, adeoque omni depositâ sollicitudine. Spondet nempe Varo Horatius fortasse nondum perfectè ab Augusto veniam consecuto, favorem Mæcenatis, per quem ipse cum illo victore metuendo jam reconciliatus fuerat. Cum enim proscriptione bonorum, cum aliis partes adversas secutis, mulctatus esset, inops rerum, coactus est faciendo versus victum quæritare. Quod ita narrat Epist. ii. 2. 49.

*Unde simul primùm me dimisêre Philippi,*
*Decisis humilem pennis, inopemque paterni*
*Et laris et fundi; paupertas impulit audax*
*Ut versus facerem.*——————

Itaque Mæcenatis primum animum demeruit, perque hunc Augusti placare iram aggressus est; et quod scribit ad Pisones 403. quanquam alio ibi proposito;

*. . . . . Gratia regum*
*Pieriis tentata modis; ludusque repertus,*
*Et longorum operum finis.*——————

Mæcenatem autem potentem fuisse et idoneam laurum ad averruncandum Augusti fulmen, patet ex Xiphilino cit. qui in Augusto scribit; *Mæcenati tantam à Cæsare delatam potestatem in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel ad alios mitteret, ipse prius legere posset, et ex eis quæ vellet immutare.* Et postea; *Cæsari Mæcenatem profuisse tum cæteris in rebus, tum verò quoties vehementiùs irascebatur, quòd ejus iram leniebat; et quòd in multos alioqui mortis dicturus sententiam, à Mæcenate correptus nemine capitis condemnato statim surrexerit*, &c.

21. *Oblivioso lævia Massico Ciboria exple.*] Largè peta vinum è Campaniâ melioris notæ, quod oblivisci faciat ærumnas priores, omnemque mentis ægritudinem detergeat et discutiat. De *Massico* Od. 1. lib. i. *exple*, vel imple, vel exhauri et sicca scyphos et calices. Utrumque enim significat ea vox, apud Ennium, Terent. Vide Donat. Nonnium Marcellum.

22. *Ciboria.*] Vasa seu pocula satis capacia ex Athen. lib. iii. et lib. xi. cap. 7. quem in lo•

Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas,
Curátve myrto? Quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego saniùs

[180] Quis *verò* texet diligenter corollas ex apio humido vel myrto? Quem potandi magistrum creabit Venus? Ego [181] *certè* non moderatiùs

## *ANNOTATIONES.*

cum Casaubonus ita scribit; *Græcis peregrinum poculum opinor et nomen, etsi potest videre derivatum, unde et κιβωτος. Sed constat in Ægypto primum cœpta fieri ciboria ex Ægyptiæ fabæ ciboriis deinde ex aliâ materiâ, figurâ eadem. Hesychius discrtè,* Κιβώριον Αἰγύπτιον ὄνομα ἐςὶ ποτήριου, *Ecclesia usu fecit suum hoc nomen,* &c. Dalecamp. in Athen. cit. τὰ κιβάρια et κιβώτια, id est, arculos in hujus fabæ capite vocabant eos loculos, quibus semen continetur, inquit. Fabæ istius descriptionem hic attexere non pigebit. *In Ægypti lacubus et stagnantibus aquis faba nascitur, scapo amplissima, longitudine ad cubitos quatuor surrecto, digiti crassitudine, arundinaceo, molli, non geniculato, qui totus rimis intrinsecus pertusus atque distinctus est, ut in tilio. Huic insidet caput rotundo vesparum favo simile. Fabæ in singulis veluti nucamentorum loculis, aliquantulum prominent, ad summum numero triginta. Flos duplo major quàm papaveris, rosæ color. Extat caput super aquam. Singulis fabarum plantis adnascuntur folia magnitudine pilei Thessalici, quorum caulis idem qui fabarum,* &c. Ex Theophrasto apud Athen. init. lib. iii.

*Funde capacibus Unguenta de conchis.*] Ne quid hilaritati desit, adhibe unguenta et copiose quidem. Vide supra Annot. ad v. 7. hujus Odes. Item quæ postea mox.

23. *Conchis.*] Vel accipe pro quolibet vase ex alabastro; vel simpliciter intellige reposita pridem in *conchis unguenta;* quæ sunt odorum permistio cum oleo vel balsamo, ad delicias, vel ad sanitatem etiam corporis. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxvii. cap. 26. Cur autem in compotationibus ungerent caput veteres, explicatur apud Atheneum lib. xv. cap. 13. nempe quòd *vini vim imbecilliorem fore crederent, si eo pacto quasi dilueretur,* &c. De unguentorum luxu et mollitie, Plin. lib. xiii. cap. 3. et Plutarch. Apophthegm. Lacon. ubi scribit, *Unguentariis aditum Spartæ præclusum a Lycurgo, unguentaque velut corruptelam et perniciem omnino proscripta atque amandata.* Cœl. Rhodig. cap. 24. lib. xxvii. ex Xenophonte et Socrate, refert; cum bellariis corollisque in secundas mensas venisse unguenta, profligatis congrua moribus atque impudicis.

*Quis udo Deproperare apio,* &c.] Ad famulum hæc. Quis protinus texet nobis corollas ex apio vel myrto, quibus ex more inter epulas caput exornemus? *Udo,* vel recenti, vel potius quòd humidis in locis crescit affatim et colligitur. *De myrto* lib. viii. Od. 38.

24. *Apio.*] Plin. lib. xx. cap 11. *Apio gratia vulgo inest. Namque rami largis portionibus per jura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Honos ipsi in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.* Hæc posteriora addit idem Plin. lib. xix. cap. 8. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 8. Athenæus lib. xv. cap. 10. inter flores coronarios apium ita recenset ex Pherecrate. *Age tu, qui malvam intueris, hyacinthum spiras melilotum loqueris, rosas distractis labiis rides, amaracum oscularis, dimoto corpore apium oles, cosmosandalum incedis, vinum affunde, et acclama tertium Pæana, ut est lege sancitum.* Sunt qui apio dicant ebrietatem impediri, ideoque veteres eo se coronare in conviviis. At repugnant botanici doctores; id verò hederæ quidem, non apio tribuunt.

25. *Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*] Quis erit et fiet convivii rex, jactu Venereo in talis felici? Horat. lib. i. Od. 4. *Nec regna vini sortiere talis.* Vide et quæ ibi annotavimus. Ad intelligendum sensum Horatii duobus istis locis observa 1. in compotationibus veterum creari solitum Regem, à quo poculorum leges aliaque in convivio observanda præscriberentur; eum porro Græcis appellatum συμποσιαρχὸν, βασιλέα, ςρατηγὸν; Latinis autem convivii Dictatorem, Plaut. Modimperatorem, Varro. Arbitrum, Horat. Vulgo Convivii Magistrum. Regem, Ducem, Symposiarchum. Strategum, etiam dixit Plautus, et Dictatricem. 2. Consuetum id fortè fieri, et quidem talorum vel esserarum summo jactu, qui *Venus* dicebatur; eratque cum tali quatuor diversâ facie cadebant: in tesseris autem quando ter senarius contingebat. De his ludis plura ad Persii Sat. 5. annotavimus. Vetus interpres hic ita scribit; ἀρχιποσίαν *significat, id est, tesserarum jactu datum in bibendo primatum Veneris autem jactus lætissimus dicitur, qui numerorum habet ter senarium.* Sic enim legendum est, non autem *tricenarium,* cum insanientibus librariis quibusdam Acronis, Porphyrionis et aliorum. Quod optime sensit pridem et correxit Hadrianus Junius, Animadvers. Hesychius τρὶς ἓξ νικητήριος βόλος. Quo pertinent etiam Prov. ἢ τρὶς ἓξ, ἢ τρεῖς κύβοι, cujus et meminit Jul. Pollux, lib. ix. cap. 7. id est, felix vel infelix jactus, senio, vel canis; seu, tres senarii, vel tres unitates. Nam κύβος idem sonat, interdum quod μόνας, sive κύων, et χῖος: quod fefellit nonnullos malè feriatos interpretes. De talis autem Lucian. in Amor. Μηδενὸς ἀςραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι καλεῖται Ἀφροδίτη.

*Venus.*] Is jactus dicebatur et Basilicus. Plaut. Curcul. Act ii. Scen 3. Vide Eustath. ad Il. xxiii. et. Odyss. i. Cic. de Divinat. i. et ii. Martial. lib. xiv. Epigram. 12. Propert. lib. iv. Eleg. 9. Isidor. Origin. lib. xviii. cap. 65, et 60, &c.

26. *Dicet.*] Designabit, præficiet, decernet, creabit velut edicto. Solenne verbum juris.

agam quàm Edoni: Nam et mihi suave est insanire amico recuperato.

Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

## ODE VIII. AD BARINEN.

*Juranti licèt ei non esse cur credatur, quoniam amantium perjuria à Diis non plectuntur.*

O, Barine, siqua tibi punitio aliquando contigisset, *ob* fidem violatam; si deformior esses effecta atro dente, vel ungue uno; crederem. Verùm simul ac promissis fallacibus caput obstrinxisti, longè formosior splendes,

ULLA si juris tibi pejerati 182]
Pœna, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui;
Crederem. Sed tu simul obligâsti [183]
Perfidum votis caput, enitescis 6

### *ANNOTATIONES.*

*Arbitrum bibendi.*] Is Convivii Moderator ubi creatus erat, pro arbitrio condebat leges; quales expressas legere est apud Lipsium, antiq. Lect. lib. iii. capite unico. Unde et multa ad rem præsentem spectantia hausimus; ergo et hæc accipe. Quindecim illic statuta præscribuntur; quorum præcipua sunt ista:

*Vinum purum, putum puer infundito.*
*A summo ad imum more majorum bibunto.*
*Decem cyathi summa potio sunto.*
*Musis nonum, decumum Apollini libanto.*
*Dominam si quis habessit, indicium facito.*
*Rixæ, clamor, contentio, ad Thracas*
*Ablegantur; eorum vicem carmen,*
*Aliudve quid Musæum proferunto,* &c.

*Non ego saniùs Bacchabor Edonis,* &c.] Adeò me afficit, ac quasi extra me rapit, ingens lætitia ob receptum præter spem Pompeium Varum mihi dilectissimum, ut mihi temperare nequaquam possim; nullumque gaudio modum adhibere queam. Itaque desideratissimâ illius præsentiâ fruens totum me hilaritati tradam. Hinc et bibam largiùs, et saltabo, discurram instar Bacchantium: et quamvis *furere,* et insanire videar, hoc etiam *dulce* mihi futurum est.

27. *Edonis.*] Edon Servio, Edonus Plinio lib. xiv. cap. 11. Mons Thraciæ à quo Thraces Edoni vel Edonii: Bacchus etiam Edonius, Bacchantes quoque Edonides et Edonæ cognominantur. Propert. i. 3. 5.

*Nec minus assiduis Edonis fessa choreis*
*Qualis in herboso concidit Apiano.*

Porro cùm Edoni, tum Thraces universi bibacitate ac petulantiâ famosi noscuntur. De quibus et supra ad Od. 27. lib. i.

*Natis in usum lætitiæ scyphis*
*Pugnare Thracum est.*

Ode VIII.—Metrum idem quod Od. 2 lib. i.

1. *Ulla si juris.* Si non impunè toties fregisses fidem, si vel semel pœnam inde aliquantulam pertulisses, atque ultores perjuriorum Dii tantulo deformiorem effecissent, dente vel ungue uno denigratam; (quo quidem gravius nihil accidere tibi posse existimo) tibi juranti, Barine, crederem, ratus nimirum formidaturam ne deinceps ulterius mulcteris, si iterum pejeraris. Alii interpretantur, *crederem* vindices adesse Deos fidem violantibus. Ea nempè apud antiquos inoleverat opinio, mentientes quâdam parte corporis illico pœnam ferre, seu pustulam naso, aut linguâ, seu notam vultu, oculis, dentibus, manibus, alibive, nigram ac deformem, &c. Hinc. Theocrit. Idyll. ix.

Μηκέτ᾽ ἐπὶ γλώσσας ἄκρας ὀλοφλυγδόνα φύσῃς
*Nec amplius in linguâ extremâ pustulam produxeris.*

Et Idyll. xii.

———Ἐγὼ δὲ σε τὸν καλὸν αἰνῶν,
Ψεύδεα ῥινὸς ὕπερθεν ἀραιᾶς οὐκ ἀναφύσω.
*Ego verò te pulchrum prædicans, mendacia super summum nasum non produxero;* id est, nihil falsi edidero. Hinc Ovid. Amor. iii. Eleg. 3. de amica quæ pejeraverat quasi admirans ait:

*Esse Deos credamne? Fidem jurata fefellit*
*Et facies illi, quæ fuit ante, manet.*
*Quam longos habuit nondum perjura capillos.*
*Tam longos, postquam Numina læsit, habet,*
*Candida candorem roseo suffusa rubore*
*Ante fuit: niveo lucet in ore rubor.*
*Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma,*
*Longa decensque fuit, longa decensque manet.*
*Argutos habuit, radios ut sidus, ocellos,*
*Per quos mentita est perfida sæpe mihi.*

2. *Barine.*] Julia Barine, formâ spectabilis adolescentula; Romana, ut habent codices quidam, quanquam nomen istud Romani, Latini, Græcive nihil habet. Non absurdè igitur *Earine,* legendum suspicantur viri certe eruditi, ab ἔαρ, quod ver sonat.

3. *Dente si nigro,* &c.] Dentes albos ad pulchritudinem pertinere nemo nescit.

*Vel uno turpior ungui.*] Vel parte minimâ corporis mutilâ vel deformatâ.

5. *Sed tu simul obligâsti,* &c.] At ubi malum omne ipsa tibi, si fallas, imprecata es, fallis tamen mali nihil metuens, mali nihil ferens: imò verò pulchrior evadis, pluresque nanciseeris amatores.

6. *Perfidum votis caput.* Virg. Æn. ix. 300.
*Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.*

Pulchrior multò, juvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos
Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum cœlo, gelidâque Divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa; rident
Simplices Nymphæ, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruentâ.
Adde quòd pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova; nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt
Sæpe minati.
Te suis matres metuunt juvencis

fisque adolescentium communis solicitudo. *Ergo* juvat fraudare sepultos cineres genitricis, astraque noctu silentia, Olympumque universum, atque Numina frigidæ mortis expertia. Id, inquam, ipsa ridet Venus: rident faciles Nymphæ, *imò* et sævus Cupido ignitas as- [184] siduè sagittas exacuens cote sanguinolentâ. Præterea juventus tibi cuncta adolescit, totidemque captivi parantur novi: veteres autem irreligiosæ dominæ domum, frequenter minati *licèt*, haud deserunt. Te matres suis adolescentibus,

*ANNOTATIONES.*

9. *Expedit matris cineres*, &c.] Ergo si è perjuriis enascuntur emolumenta, nedum incommoda vel pœnæ subeantur, certe expedit religionem omnem flocci facere; adeoque promissa matri jam sepultæ non valdè refert implere, imò juvat non persolvere, et *fallere*. Flagitium tamen ac nefas maximum, parentum cineres violare, veteres crediderunt. Virgil. Æneid, iv. 427.

*Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.*

10. *Et toto taciturna noctis Signa cum cœlo*, &c.] Expedit, inquam fallere, mentiri, perfidè testari ac jurare sidera. Deos immortales, totumque cœlum. Virg. Æneid. vi. 458.

*———Per sidera juro,*
*Per Superos*, &c. . . . . .

*Taciturna noctis Signa.*] Hypallage; sidera nocte tacenti lucentia. Cæsar. lib. vii. de Bello Gall. *Id silentio noctis conati.* Et postea; *Silentio noctis Cæsare castris egressus.* Virgil. Æneid. iv. 524.

*———Cùm medio volvuntur sidera lapsu;*
*Cùm tacet omnis ager*, . . . .
. . . . . . . . . . .
. . . . . . . *sub nocte silenti*
*Lenibant curas, et corda oblita laborum.*

13. *Ridet hoc, inquam, Venus*, &c.] Non offenditur, imò delectatur Venus perjuriis ejusmodi inter amantes frequentibus. Quare verò? Quoniam pejerantes in rebus amatoriis, similes pueris, minimum mentis habent. Ὡς καθάπερ παίδων, τῶν ἡδονῶν οὐδὲ τὸν ὀλίγιστον κεκτημένων. *Voluptates*, id est, qui eas cæco impetu sectantur, *velut pueri minimum rationis possident*, adeoque vix intelligunt quid agant; quo levius fit quod peccant. Plato in Philebo. Ov. Amor. ii. 3, 11.

*Scilicet æterni falsum jurare puellis*
*Dii quoque concedunt.———*

Et Art. Am. i. 633.

*Jupiter ex alto perjuria ridet amantum,*
*Et jubet Æolios in freta ferre Notos.*

Tibul. i. 4, 21.

*Nec jurare time; Veneris perjuria venti*
*Irrita per terras et freta summa ferunt.*

Hinc et Proverb. *Aphrodisium juramentum*, pro vano et futili.

14. *Simplices.*] Mites, benignæ, indulgentes, ad ignoscendum *faciles*, ex Virgil. Eclog. iii. 9.

*Et quo, sed faciles Nymphæ risêre, sacello.*

*Nymphæ.*] Asseclæ comitesque Veneris, Jocus, Risus, Gratiæ, &c.

*Ferus et Cupido.*] Necnon ipse, qui videtur *ferus*, Cupido ridet perjuria istiusmodi, quamvis ad vindictam parata semper gerat arma, arcum, *sagittasque*, easque, *ardentes et acutas cote cruentâ.* Nimirum quas pugnas, quæ vulnera, quas cædes amor non gignit?

17. *Pubes tibi crescit omnis*, &c.] Impuberes crescere, adolescere videntur ad tibi serviendum, augendumque captivorum tuorum numerum. *Nec priores* tamen *amatores relinquunt* te, licèt experti perfidiam tuam; quamvis etiam relicturos te, aliamque fideliorem amicam quæsituros, non semel ante *minati* fuerint. Verum *fixus his est apud te animus* eorum *clavo Cupidinis*, ut est apud Plaut. Asin. i. 3, 4. Tibull ii. 6, 13.

*Juravi quoties rediturum ad limina nunquam?*
*Cùm bene juravi, pes tamen ipse redit.*

Propert. ii. 3, 49.

*Sic primo juvenes trepidant in amore feroces,*
*Dehinc domiti posthac æqua et iniqua ferunt.*

Vide Pers. Sat. v. 161. et seq.

21. *Te suis matres metuunt juvencis.*] Ne capti illecebris tuis adolescentes, meretriciisque amoribus innexi, pessundato pudore, *siccis dedecus sint cognatis.* Pers. modò cit. *Te senes parci*, timent pariter; ne juvenes illi *rem patriam rumore sinistro limen ad obscœnum frangant*, ibid. id est, patrimonium dilapident in impurâ consuetudine. Meretricem esse, quasi voraginem nihil non absorbentem, alibi notavimus. Itaque filiis suis parentes metuunt te velut scopulum, ad quem rerum imperiti illidantur, faciantque naufragium honoris ac fortunarum.

te senes avari timent: puellæ quoque recens matrimonio junctæ *metuunt*, ne viros *suos* remoretur fulgor tuus.

Te senes parci, miseræque nuper
Virgines nuptæ, tua nec retardet
Aura maritos.

## ODE IX. AD VALGIUM.

*Ut desinat tandem lugere Mysten puerum.*

Amice Valgi, haud perpetuò fluunt è nebulis pluviæ in campos asperos; nec variæ tempestates agitant semper mare Caspium; nec per menses singulos pigrum gelu manet in Armeniæ regionibus: nec Gargani quercus vexantur Septentrionalibus *ventis;* et frondibus spoliantur fraxini. Tu *verò* modulis tristibus

NON semper imbres nubibus hispidos [185]
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque; nec Armeniis in oris, [186]
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes; aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.
Tu semper urges flebilibus modis

*ANNOTATIONES.*

22. *Miseræque nuper Virgines nuptæ*, &c.] Puellæ denique recens nuptæ metuunt, ne maritos suos à se abalienet, abducat, ac detineat *aura tua*, favor, odor, fragrantia, venustas arte conquisita; sicque *miseræ* ipsæ fiant, parùm dilectæ, spretæ, neglectæ, dum tuis blanditiis illi occupantur.

Ode IX.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

Inscripta est Ode hæc ad Valgium, Poëtam certè haud ignobilem, ipsius Horatii judicio; quippe illum nobilioris notæ vatibus accenset. Sat. 10. lib. i. 81.

*Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,*
*Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque*
*Fuscus, et hæc utinam Viscorum laudet uterque.*

Tibullus quoque eum ita commendat, lib. iv. Eleg. i. v. 179.

*Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,*
*Valgius: æterno proprior non alter Homero.*

Consularem virum produnt aliqui, quod non ita certum est: Romæ verò fuisse hujus nominis illustres constat vel ex Comment. lib. vi. de Bello Civili, seu de Bello Hispaniensi, ubi sic habetur: *A. Valgius Senatoris filius, cujus frater in castris Pompei fuisset*, &c. T. Valgii carmina quædam affert Servius in Æneid.

*Sed nos ante casam tepidi mulctralia lactis*
*Et sinum vini cessamus fundere Baccho.*

Isidorus, ex Annotatione Lilii, hæc etiam citat.

*Hic mea me longo succedens prora remulco*
*Lætantem gratis sistit in hospitiis.*

1. *Non semper imbres.*] Vide Ovid. ex Ponto, lib. iv. Eleg. 4. *Hispidos agros* vel spicis ac frugibus maturis hispidos et hirsutos; vel potius hyemis asperitate horridos ac deformes.

Ovid. Metam. ii. 30.

*Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.*

2. *Mare Caspium.*] Hoc et Hyrcanum dicitur Hyrcaniâ regione proximâ, quam alluit, ut et Mediam, Albaniam, Margianam, Sogdianam, Scythiam. Hodie *Mer de Sala*, vel *Mer de Baccu*, &c. *Hoc sævum et procellis undique expositum* Mela refert: et proinde nominari illud potissimùm hìc dixeris. Adverte conglobatam figuram speciei pro genere, *Mare Caspium, Armeniis in oris, Aquilonibus querecta Gargani, orni*, pro quolibet mari, Boreali terrâ, vento, sylvâ, arbore, monte; quâ non mediocris carmini venustas et elegantia comparatur.

3. *Inæquales procellæ.*] Inæquale reddentes æquor, seu mare antea pacatum turbantes, fluctusque varios modò tollentes, modò deprimentes.

4. *Armeniis oris.*] Hæc Asiæ regio duplex est, utraque Turcis nunc paret; Major, quæ hodie *Turcistan et Turcomania;* et Minor, quæ *Aladulia* vocatur. Inter montes Taurum et Caucasum sita est.

5. *Glacies iners.*] Aqua nimirùm congelata cursum non habet, vel quod pigros et inutiles agros faciat.

7. *Querceta Gargani.*] Altæ quercus in Gargano, Apuliæ monte, qui vetus nomen hodie servat, et dicitur etiam Mons Sancti Angeli. De Gargano promontorio Lucanus, lib. v. 380.

*Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.*

9. *Tu semper urges*, &c.] Haud hyems perpetuò sævit, non imbres semper decidunt, non continuæ sunt in mari procellæ, &c. Tu verò non desinis lachrymari, ac lugere tuum *Mysten* morte ablatum.

*Flebilibus modis.*] Elegiacis versibus luctui accommodatis. Vide Epist. ad Pisones v. 75. Tull. Tusc. i. *Hæc cum pressis et flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur*, &c.

Mysten ademptum; nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non, ter ævo functus, amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos; nec impubem parentes
Troïlon, aut Phrygiæ sorores
Flevêre semper. Desine mollium
Tandem querelarum; et potiùs nova
Cantemus Augusti trophæa
Cæsaris, et rigidum Niphaten,
Medúmque flumen gentibus additum

ereptum *tibi* Mysten continuò prosequeris: neque tui desinunt amores exorto Vespere, neque cedente *illo*
[187] Soli rapidè *exurgenti*. Atqui *Nestor* vetulus triplici ætate exactâ, haud cunctis annis deflevit Antilochum dilectum: neque Troïlum impuberem indesinenter luxerunt parentes vel sorores Trojanæ. Aliquando cessa in teneris querimoniis; magis autem celebremus recentes Augusti
[188] Cæsaris victorias; *dicamus* et algentem Niphaten, fluviumque Medum subactis nationibus adjunctum,

*ANNOTATIONES.*

10. *Mysten.*] Alicujus numinis initiatum sacris è nomine conjiciunt et augurantur aliqui. At puerumne dilectum Valgio, an ejus filium, quis asserat? Filium sanè fuisse indicare videntur exempla modò allata, quæ singula sunt parentum filios lugentium.

*Nec tibi Vespero Surgente,* &c.] Nec cessas desideria et lamenta iterare, sive cùm stella Veneris exoritur, serò nempe, et Vesper appellatur; sive cùm occidit, et surgentem Solem fugit, mane scilicet, et Lucifer dicitur. Cic. de Nat. Deorum. *Infima est quinque errantium, terræque proxima, stella Veneris, quæ φωσφόρος Græcè, Lucifer Latinè dicitur, cùm antegreditur Solem; cùm subsequitur autem, Hesperus.* Plin. lib. ii. cap. 8. *Infra solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans; contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem,* &c. Ovid. Metamorph. ii. 112.

——*Ecce vigil nitido patefecit ab ortu*
*Purpureas aurora fores, et plena rosarum*
*Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit*
*Lucifer, et cœli statione novissimus exit.*

11. *Decedunt amores.*] Virg. Georg. iv. 466. *Te veniente die, te decedente canebat.*

13. *At non ter ævo functus,* &c.] Verùm, O Valgi, considera Nestorem senio et annis gravem, amisso perquam amabili Antilocho filio suo modum tamen aliquem posuisse fletibus et lachrymis; pariter et Priamum, &c

*Ter ævo functus.*] *Tertiam enim jam ætatem hominum vivebat,* inquit. Tull. de Nestore, in Catone Majore. Porro trecentis licèt annis illum vixisse Poëtæ narrent, tresque ætates totidem seculis definiant: melius tamen homini ætas triginta duntaxat annos complecti, et Nestor annos vixisse nonaginta dicatur; ut optimè probat Lambinus è Plutarcho in Catone Seniore: ubi is Servilium Galbam accusâsse nonaginta annos natus refertur, suæque patriæ, non secus ac Nestor, dum tertiam ætatem viveret, utilem operam navâsse. Vide Ovid. xii. Metamorph. cap. 3. Juvenal. Sat. x. 246. et seq. Plin. lib. vii. cap. 38. Cœl. Rhodig. lib. xix. cap. 21. Apud Athen. lib. x. cap. 9. Nestor ter senex, ὁ τριγέρων dicitur.

*Amabilem.*] Seu valdè dilectum patri natu minimum; seu quòd saucio parenti et in acie periclitanti adversùs Memnonem impigram opem tulit, ac demum pro patre tuendo occubuit. Ut est apud Pindar. Pyth. Od. 6. *Ploravit Antilochum,* ab Hectore occisum.

15. *Nec impubem.*] Neque imberbem *Troïlum* ab Achille interemptum sine modo *flevêre parentes,* Priamus et Hecuba; *aut Phrygiæ sorores,* Polyxena, Cassandra, Lycaste, Creüsa Ilione, &c. Virgil. Æneid. i. 474.

*Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis.*
*Infelix puer, atque impar congressus Achilli*

17. *Desine mollium tandem querelarum.*] Phrasis Græca, Homer.

Ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδος.

18. *Et potiùs nova cantemus Augusti trophæa.*] Quasi aliud agens, nobili quâdam arte Cæsaris Augusti laudationem molitur Horatius. Hoc certè jucundius, quàm si statim celebrandas ejus victorias assumeret et exequeretur.

19. *Trophæa.*] Victoriæ monumenta à τρέπειν *vertere in fugam.* Olim enim eo in loco quo fugere hostes cœperant ac vinci, detracta illis arma et spolia ramis arborum victores suspendebant. Postea verò in montibus et locis eminentioribus trophæa constituta sunt ad posteritatis documentum. Sallust. victis Hispanis trophæa in jugis Pyrenæi Montis à Pompeio erecta commemorat.

20. *Rigidum Niphaten.*] Vel fluvium, vel montem potiùs nivibus regentem Pars Tauri Montis, inter Armeniam Majorem et Mesopotamiam, Niphates appellatur; unde et manat fluvius ejusdem nominis, Armenios rigans, Medos, et Mesopotamios; dein in Tigrin allabitur. Lucan, lib. iii. 245.

*Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten.*

21. *Medumque flumen,* &c.] Medus fluvius à quo Media nomen accepisse creditur, in Araxem influit. Strab. lib. xv. Alii interpretantur Tigrin, Araxem, Euphratem. Virg. Georg. v. 560.

——*Cæsar dum magnus ad altum*

fluctus minores agere: atque Scythas angustis *jam* agris nec ultra definitos *limites* excurrere.

Victis, minores volvere vortices:
Intràque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

## ODE X. AD LICINIUM.

*Servandam esse animi æquabilitatem in utrâque fortunâ.*

O, Licini, meliùs ages, neque semper altum petendo, neque ripam plusquàm decet stringendo haud tutam, dum tempestates solicitus fugis.

RECTIUS vives, Licini, neque altum [189]
Semper urgendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimiùm premendo
Littus iniquum.

### ANNOTATIONES.

*Fulminat Euphratem bello, victorque volentes*
*Per populos dat jura.*———

21. *Gentibus additum victis.*] Armenis, Parthis. Ovid. Trist. 227.

*Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus*
*Parthus eques, timidâ captaque signa manu.*

Vide Virgil. Æneid. i. in fine. Et quæ annotavi, lib. i. Od. sub finem; Od. 19. v. 12. et Od. 35. in fine . . . . Quibus adde quæ narrat Xiphilinus in Augusto. *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit; et signa militaria, quæ à Crasso ademerat. Quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quòd sine labore recuperâsset ea, quæ alii magnis præliis amisissent. Ob eam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est . . . Cùm esset in Asia, regnaque et principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset, condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis et in amicitiam receptis, quamplurimæ legationes ad eum venerunt. Nam et Indi, qui antea quoque legatos miserunt, tunc amicitiam confirmaverunt, datis muneribus,* &c. Et postea, *Phraates, Parthorum rex, de Armeniâ jussus decedere, Augusto sine regis nomine rescribenti paruit.* Ibid. Vide et Luc. Florum, lib. iv. cap. ult. sub finem; ubi Armenios subactos, Parthos rapta clade Cassianâ signa referentes ultro, tandemque clausum tertiò Jani templum ab Augusto Cæsare observabis.

22. *Minores volvere vortices.*] Eleganter attribuit Poëta fluviis, quod gentium est. Niphates et Medus minores jam æstus agunt, non ita fluctus tolluut, id est, minus superbire didicerunt; quo fracta populorum audacia et arrogantia designatur. Sic Virgil. Æneid. viii. 726.

——*Euphrates ibat jam mollior undis.*

23. *Intraque præscriptum,* &c.] Referamus etiam et canamus debellatos *Gelonos,* Scythiæ Europæ populos; id est, Scythas Armeniæ vicinos, ab Augusto Cæsare intra certos fines compulsos, ut non liceret deinceps excurrere *equitando* ultra *præscriptum* sibi terminum, nec, ut antea, quolibet vagari, et prædas agere. Virg. Æneid. viii. 725.

*Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos.*

Ode X.—Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Rectiùs vives,* &c.] Tritam hanc sententiam non uno tractat Horatius loco, sed novâ quâdam ratione, novo semper ornatu; ut novum quid ubique esse videatur; nimirum præstat ipse quod in arte Poëticâ præcipit eleganter, ac difficile esse fatetur: v. 128. *Propriè dicet communia.* Hic allegoriis conglobatis ostendit, extrema semper fugienda; ne quod aiunt incidas in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

*Licini.*] Quis ille, magna lis. Plerique M. Licinium Crassum prætorem intelligunt, qui cùm ad Consulatum aspiraret, tum spei frustrationem impatienter et ægrè ferens, ritè ab Horatio sit monitus. Is verò postea consulare munus adeptus est, gessitque cum Augusto, anno U. C. 723. Ita Acron. Porphyrio, Lamb. Cruq. &c. Verùm hos expugnat Epigraphe hujus Odes vetus, Cod. MS. quæ sic legitur; *Ad Licinium Murænam;* optimum esse medium vitæ statum. Quæ cùm ita sint, cum Torrentio et aliis intelligo Licinum Varronem Murænam, qui frater erat Proculeii, ac Terentiæ uxoris Mæcenatis. Is ambitione raptus, et cupiditati frænum laxans adversùs Augustum cum Fannio Cæpione conspiravit, tristemque merito suo nactus exitum est; de quibus Dio lib. liv. &c. Vide supra Od. 2. v. 5. Annot. Bene itaque, licet frustra, Licinius ille Muræna docebatur ab Horatio, ut sibi temperaret, nec rapido huic et cæco indolis impetui obsequendum; mediocritatem verò esse tutiorem, auroque præferendam.

*Neque altum Semper urgendo.*] In alto mari semper navigando, id est, summa quæque semper appetendo; altas dignitates quærendo, altumque fortunæ statum.

2. *Urgendo.*] Assiduè, vehementer, et avidè prosequendo.

*Neque, dum procellas Cautus horrescis,* &c.] Neque decet, ut timidus plus æquo pusillusque animus deprimat te, et adigat ad infima nimis ac sordida.

3. *Premendo Littus iniquum.*] Legendo littus semper, quod tamen ob scopulos et vada non caret periculis. Pythagoræ monitum erat; ἐπὶ γῆς μὴ πλεῖν, *circa terram non navigandum;* quo docebat terrestribus haud sic adhærendum ut non ad sublimia assurgeretur

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti; caret invidendâ
Sobrius aulâ.
Sæpiùs ventis agitatur ingens
Pinus; et celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriúntque summos
Fulmina montes.
Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem benè præparatum
Pectus. Informes hyemes reducit
Jupiter, idem
Summovet: non, si malè nunc, et olim
Sic erit. Quondam citharâ tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.

Quicunque amat pretiosam mediocritatem, securus, et immunis est à squalore domûs vetustæ, *pariter* temperans abstinet aulâ invidiæ obnoxiâ. Frequentiùs excelsa pinus ventis concutitur, et turres editæ majorem trahunt ruinam, ac tonitrua verberant altos montes. Animus ritè præmunitus spem non abjicit *in* adversis, [190] *in* prosperis *autem* contrariam timet fortunam. Hyemes horridas revocat Jupiter, idemque pellit. Si modo *res se habent* malè, non etiam post ita se habebunt. Musas dudum silentes *aliquando* lyrâ Phœbus excitat, nec arcum semper intendit.

*ANNOTATIONES.*

Cic. ad Q. fratrem lib. ii. Epist. 1. *Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas aut demittas animum, neve te obrui tanquam fluctu, et magnitudine negotii sinas; contraque erigas, ac resistas, etiamque ultro occurras negotiis.* Vide supra Od. 3.

5. *Auream quisquis mediocritatem diligit,* &c.] Medii status ac mediocris fortunæ demonstrat emolumenta; quod nec paupertatis malum habeat, e. g. obsoletum domicilium, vetustate labens ac deforme, vel sordibus putidum; nec summæ conditionis comitem invidiam; ac proinde curas et labores. Hesiodus vult ut sapiens sectetur *μέτρια*, *mediocria;* quod *καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος*, *Mediocritas in omnibus optima sit.* Hinc Proverb. *Μηδὲν ἄγαν*, *Ne quid nimis.* Et Solomon ipse rex sapientissimus sic Deum optimum precabatur; *Divitias et paupertatem ne dederis mihi.*

6. *Obsoleti Sordibus tecti.*] Horat. Epist. 2. lib. ii. 99.

*Pauperies immunda domûs procul absit.*——

7. *Invidendâ aulâ.*] Martial. *Invidiosa regis atria*, dixit.

9. *Sæpiùs ventis agitatur ingens Pinus,* &c.] En summarum dignitatum mala et incommoda! O Licini, tibi cave. Ovid. Art. Am. 369.

*Summa petit livor; perflant altissima venti.*
*Summa petunt dextrâ fulmina missa Jovis*

Juvenal. Sat. x. 105.

. . . *Numerosa parabat,*
*Excelsæ turris tabulata, unde altior esset*
*Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ.*

Claudian. in Ruf. 22. . . *Tolluntur in altum,*
*Ut lapsu graviore ruant.*——

13. *Sperat infestis.*] Jam monet quid in utrâque fortunâ cavere oporteat virum prudentem; nempe ne frangatur ac deficiat animo in adversis, neve prosperis infletur, ac benignæ nimium credulus auræ, supra se rapiatur. Quæ quidem Licinius cùm nequaquam servâsset, immodicæ cupiditatis ac superbiæ pœnas luit. Sapientis est præceptum: *In die malorum, ne immemor sis bonorum;* et, vice versa, *In die bonorum, ne immemor sis malorum.* Menander apud Stobæum:

*Ἐν ἐλπίσι χρὴ τοὺς σοφοὺς ἔχειν βίον.*
*Ἄνθρωπος ἀτυχῶν σώζεται ὑπὸ τῆς ἐλπίδος.*
*In spe decet sapientes agere vitam,*
*Vir infelix servatur spe.*

Hinc et apud Pindar. spes *γηροτρόφος* dicitur.

*Metuit secundis.*] Horatius, Lib. i. Epist. 10. v. 30.

*Quem res plus nimio delectavere secundæ,*
*Mutatæ quatient.*———

Sapienter itaque Philippus Macedo, cùm tres uno die lætos accepisset nuncios, exclamâsse fertur: *Magne Jupiter, pro his tantis bonis modicum reponas mali.*

14. *Benè præparatum Pectus.*] Virtutis ac sapientiæ documentis instructus animus.

15. *Informes hyemes reducit Jupiter,* &c.] Non ergo desperandum, desperatis etiam rebus; quandoquidem quotidianæ vices abjectum sæpe erigunt; summovetque tandem *Jupiter hyemes*, et ærumnas, quas invexerat. Hinc Cic. ad Brutum Epist. 17. *Rempublicam desperatam quoque sanari puto posse,* inquiebat.

17. *Non, si malè nunc, et olim Sic erit.*] Sophocl. in Electrâ; *fortasse oras erit melius.* *Τάχ' αὔριον ἔσσεται ἄμεινον.* Tibull. ii. 6. 19.

. . . . . *Credula vitam*
*Spes fovet, et fore cras semper ait melius.*

18. *Quondam citharâ tacentem suscitat Musam,* &c.] Armatus ipse arcu et sagittis Apollo, hæc ponit interdum, et ad hilaritatem provocat Musas, citharam prior accipiens et pulsans. Pæan à *παίειν*, *ferire*, dictus; ex Festo. *Neque semper arcum tendit;* non semper nocet. Macrob. Saturn. lib. cap. 17. *Apollinem adoramus,* inquit, *cognominibus, modo sospitatem, modo pestem significantibus.* Vide lib. i. Od. 12. v. 23. Pingebatur olim Apollo dextrâ Gratias, lævâ sagittas et arcum tenens; quòd modò radiis et calore Naturam recreet ac beet universam; modò æstus immodicos, morbos, luem, gignat.

Mœstis rebus generosum te et constantem exhibe: aurâ verò propitiâ, ipse prudenter constringes vela plusculum inflata.

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimiùm secundo
Turgida vela.

## ODE XI. AD Q. HIRPINUM.

*Hilariter vivendum, omissis curis.*

O, Quinti Hirpine, desine percontari quid meditetur bello strenuus Cantaber, ac Scytha, separatus interposito *mari* Adriatico: neque solicitus sis utilium vitæ modica requirenti. Abit retrorsùm polita juventus ac pulchritudo, siccâ senectute amovente amores luxuriosos ac soporem facilem. Haud eadem semper dignitas manet floribus

QUID bellicosus Cantaber, et Scythes, [191]
Hirpine Quinti, cogitet, Adriâ
Divisus objecto, remittas
Quærere, nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca. Fugit retro
Levis juventas et decor, aridâ
Pellente lascivos amores [192]
Canitie, facilemque somnum.
Non semper idem floribus est honos

### *ANNOTATIONES.*

23. *Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.*] Si prospero fortunæ utaris statu, ait Tullius, si res fluant ad arbitrium, ne superiora semper et ulteriora prosequere; imò et ambitionem coërce et arrogantiam, unde tibi sit ruinæ causa. Quemadmodum nautæ, cùm remittit ventus, expansis velis captant auram; at si vehementior evadet, vela contrahunt; ne validiore abrepti impetu, navim haud possint regere, atque in scopulos impellantur, illidanturque. Ovid. Trist. iii. 4. 31.

*Tu quoque formida nimium sublimia semper;*
*Propositique precor contrahe vela tui.*

Isocrates ad Demonicum; Οὔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς, οὔτε δυστυχῶν περίλυπος ἴσθι· Neque beatus supra modum exultes; neque infortunatus sine modo mœreas et contristeris.

Ode XI.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Quid bellicosus Cantaber*, &c.] Ne tam anxiè quæras, O, Hirpine, quid moliantur exteri populi contra Rempublicam Imperiumque Romanum, neve metuas plus æquo, ne in Italiam irrumpant agrosque devastent eæ nationes, quas mare à nobis disjungit. De *Cantabris* vide Annot. lib. ii. Od. 6. v. 2. De *Scythis* lib. i. Od. 35. v. 9. Hic verò per *Scythas* intellige Illyrios, Dalmatas, Pannonios, Dacos. Eos enim, ut et omnes Septentrionales, Scytharam nomine veteres indigitabant: hos verò tunc bello fatigabat Tiberius Nero, Drusi Neronis frater, qui consulatum gessit cum T. Quinctio Crispino, ut observat Cruq. unde et Crispinum pro Hirpino hic legendum ac substituendum opinatur. Favet etiam quòd inter Quinctiæ gentis cognomina haud *Hirpinus* recenseatur: quod acutè suo more Torrentius indicat. Verum enimvero nullus non codex habet Hirpinum. Vide paulo post. Vide et Epist. 16. lib. i. huic eidem inscriptam.

2. *Adriâ.*] Sinus est ingens Illyricum inter atque Italiam, hodie *Sinus Venetus.* De eo plura lib. i. Od. 16. v. 4.

4. *Nec trepides in usum*, &c.] Hinc videtur habuisse prædia Quinctius noster, quibus calamitatem aut vastitatem metueret ab hostibus supra memoratis, si in Apuliam venirent; ubi fortasse et sita erant illa, et ipse fortasse natus, aut diu commoratus cognomen sortitus erat. Nam Hirpini Apuliæ populi. Saltem id conjicere liceat, dum certi nihil aliunde suppetit.

5. *Poscentis ævi pauca.*] Consolatur itaque Horatius Hirpinum, quod, etsi detrimentum capiat res sua familiaris, satis ipsi superfuturum sit unde sustentet vitam, quæ quidem brevis, et parvo contenta est. Unde postea recte infert Poëta, præsentibus utendum hilariter, ac jucundè vivendum, quamdiu sinunt fata.

*Fugit retro Levis juventas*, &c.] En vides abiisse dudum juventutem nostram: instare jam canitiem ac senii incommoda: ergo carpamus diem et oblectamenta, dum licet adhuc.

6. *Levis.*] Lævis, imberbis, polita, λεία.

*Aridâ Pellente lascivos*, &c.] Tum ob caloris naturalis, tum humidi radicalis diminutionem ac defectum. Valeant qui aridos senes hîc interpretantur parcos et miserè victitantes. Parùm enim ad rem.

9. *Non semper idem floribus est honos*, &c.] Nec miremur, aut conqueramur de prioris ætatis amisso decore; cùm nec ver sit perpetuum, aut vernis floribus perennis nitor: nec Luna suum servet integrum semper splendorem ac speciem. Ovid. Art. Am. ii. 115.

*Nec semper violæ, nec hiantia lilia florent,*
*Et riget amissâ spina relicta rosâ.*

Propert. i. 10. 8.

*Et mediis cœlo Luna ruberet aquis.*

Cave autem ne *rubens Luna*, tibi aliter intelligatur, quam nitida, et rubore quodam interfuso pulchra.

Vernis, neque uno Luna rubens nitet
Vultu. Quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?
Cur non sub altâ vel platano, vel hâc
Pinu jacentes sic temerè, et rosâ
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriâque nardo
Potamus uncti? Dissipat Evius
Curas edaces. Quis puer ocyùs
Restinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lymphâ?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburnâ dic age cum lyrâ
Maturet, incomptam Lacænæ
More comam religata nodo.

vernis: nec pari facie micat Luna rubicundula. Quare mentem crucias sempiternis propositis inferiorem? Quin su hac procerâ vel pinu vel platano, ut casus tulerit, prostrati bibimus, quamdiu *per vitam* licet, albescentibus capillis odoriferâ rosâ, et nardo [193] Syriâ delibutis? Bacchus solicitudines discutit mordaces. Quis servus calidi Falerni vasa quàm primùm refrigerabit aquâ defluente? Quis ædibus evocabit Lyden meretricem à viâ remotam? Heus jube cum eburneâ citharâ *huc* festinet capillos *habens* incomptos, sicut Laconica *mulier*, nodo collectos.

## *ANNOTATIONES.*

11. *Quid æternis minorem Consiliis*, &c.] Cùm fluxa ætas brevi prætereat, morsque advolans hominum consiliis finem citò imponat, cur æterna struis, et infinita consilia meditaris? Quare animum discrucias istis longioribus propositis et curis, cùm mens humana sit imbecillior quàm ut valeat consulere, providere, statuere aliquid æternum: *Vel* quàm ut æterna Dei consilia possit comprehendere: quod minus placet. Aristot. Θάνατα χρὴ τὸν θάνατον, οὐκ ἀθάνατα θάνατον φρονεῖν, *Mortalia mortalem, non immortalia decet cogitare.*

13. *Cur non sub altâ vel platano*, &c.] Cur genio non indulgeamus, posthabitis omnibus curis, in umbrâ procumbentes?

14. *Temerè.*] Sine ullis ceremoniis, Gall. *sans façon; à la negligence.* Angl. AT RANDOM, WITHOUT ORDER, CARELESSLY..

*Rosâ Canos odorati capillos*, &c.] Perfusis succo rosæ capillis, aliisque pretiosis unguentis. Hoc enim pertinebat ad hilaritatem et læta veterum convivia, ut annotavi fusè lib. i. Od. ult. et alibi.

15. *Canos.*] Hinc liquet Horatium Hirpinumq; tum senes fuisse, cùm hæc ab illo scriberentur.

16. *Assyriâque nardo.*] Nardino unguento, de quo Plin. lib. xiii. cap. 1. *Nardinum sive foliatum constat omphacio, balanino junco, costo, nardo, amomo, myrrhâ, balsamo.*

*Assyriâ.*] Pro Syria: non quod in Syriâ nardus crescat; sed quod ibi mercatores comparabant, indeque Romam advehebant nardum, quæ ad Syres deferebatur ex Indiâ, ubi copiosè, provenit. Sic et malobathrum Syrium vocatur supra Od. 7. v. 8. Plin. cit. mox loco *nardum Indicam* appellat. Et lib. xii. cap. 12. *In nostro orbe laudatur Syriacum*, inquit. Et paulo post: *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassâ radice, sed brevi et nigrâ, fragiliq; quamvis pingui . . . folio parvo densoque, cacumina in aristis se spargunt, ideoque geminâ dote nardi spicas ac folia celebrant.* Hic patet cur spicatum et foliatum appelletur nardinum unguentum, Marci cap. xiv. 3. *Venit mulier habens alabastrum nardi spicati pretiosi.* Nardini velut exquisiti meminit Athen. lib. xv. cap. 12. et 13. Cœl. Rhodig. lib. L. cap. 24.

17. *Dissipat Evius Curas.*] Cur Evius dicitur Bacchus, vid. Annot. lib. i. Od. 18. v. 9. quòd animo pellat curas et solicitudines, lib. i. Od. 7. 18. 27.

18. *Edaces.*] Curas, quasi cor urentes dici aiunt.

*Quis puer ocyùs.*] Quasi sit jam in convivio, sic ista profert; quis vini ardorem aquâ temperabit? vel potius, quis lagenas, pocula, vasa, refrigerabit aquis immersa?

20. *Prætereunte lymphâ?.*] In fonte qui frigidus præterit, ac in rivos defluit.

21. *Quis devium scortum eliciet.*] Lyden fidicinam, citharâ canendo quæstum facere solitam? quæ non se vulgare quibusvis consuevit, nec per vias oberrare. Hinc *deviam* vocat. Locum hunc ampliùs explanare nec licet, nec libet. Addam tamen fortasse comissatum vocari, atque hinc duntaxat *scortum* dici.

23. *Incomptam Lacænæ More comam religata nodo.*] Habens comam nodo religatam tantùm, parùm verò comptam, more puellarum Laconicarum, quæ non eleganti corporis ornatui studebant, sed ad palæstram, venationem, et alia ejusmodi, neglecto cultu, exercebantur. Itaque vetat ne dum crines nodarentur in aurum, ac studiosè comerentur, expectantes fatiget mora. Legunt quidam *incomptam*, et, *nodo*, alii; *incomptum*, et, *nodum*; alii *incomptum.* Varièque se torquent ut perturbata satis verba ordinent. Verùm cùm eodem recidat sensus utrobique non obscurus; non est ita de cætero laborandum.

## ODE XII. AD MÆCENATEM.

*Lyræ suæ haud convenire res graves: Mæcenas Augusti bella scribat, dum à se cantabuntur Liciniæ laudes.*

Ne carmine Lyrico leniori decantari jubeas *à me* diuturna prælia ferocis Numantiæ, vel sævum Hannibalem, vel mare Siciliæ Carthaginiensium cruore rubicundum, vel immanes Lapithas, et Hylæum vino immoderatum, et subactos Herculis dextrâ filios terræ, à quibus cladem timuit domus splendens antiqui Saturni. Tu verò, Mæcenas, solutis narrationibus referes

NOLIS longa feræ bella Numantiæ, [194]
Nec dirum Hannibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharæ modis;
Nec sævos Lapithas, et nimium mero [195]
Hylæum, domitosque Herculeâ manu
Telluris juvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Tuque pedestribus
Dices historiis prœlia Cæsaris,

### ANNOTATIONES.

Ode XII.—Metrum idem quod Ode 6. lib. i.

1. *Nolis*, &c.] Ne à me exigas, inquit Horatius, quod tu longè melius exequere, O Mæcenas; perge Augusti bella describere, et quod jam feliciter auspicatus es, confice. Ego verò Liciniæ tuæ laudes persequar.

*Longa feræ bella Numantiæ.*] Longa quæ per annos tot exarsêre; Strabo 20. Polyb. 18. Florus et Orosius 14. numerant. Confecta tandem sunt ab Æmiliano Scipione Africano, qui urbem istam octo jam annis obsessam cepit ac delevit; imò fame ad extrema compulit: indeque Numantini cognomen alterum consecutus est. L. Flor. lib. ii. c. 18. *Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine ac honoris par omnibus; summumque, si vires æstimes, Hispaniæ decus. Quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec sustinuit modò sed sævius aliquando perculit, pudendisque fœderibus affecit*, &c. Et postea, *exitu denique deplorato, in ultimam rabiem furoremque conversi . . . duces suos, seque, patriamque ferro et veneno, subjectoque undique igne peremerunt*, &c. Idem memorant Oros. lib. v. cap. 6. Vide et Strabon. Polyb. lib. i. Valer. Maxim. lib. vii. cap. 6. Eutrop. Plin. Tit. Liv. et August. de Civit. Dei, lib. iii. cap. 21.

2. *Dirum Hannibalem.*] Romanorum hostem per annos septemdecim infestissimum. Alii legunt, *durum*, id est, *indefessum*. Vide Tit. Liv. lib. xxi. cap. 4. ubi sic scribit: *Annibali plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat*, &c. . . . . . *virtutes æquabant vitia; inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica; nil veri, nil sancti*, &c.

*Siculum mare Pœno purpureum sanguine.*] C. Duilius Consul in mari Siculo primus omnium Carthaginienses navali prælio superavit, captis navibus triginta, mersis tredecim, tribus hominum cæsis millibus, captis septem. Unde perpetuus illi honos habitus est, ut revertenti à cœnâ tibicines præcinerent, et funale præferretur. Aurel. Victor. de viris illust. Oros. lib. iv. cap. 7. Flor. lib. ii. cap. 2. &c.

5. *Sævos Lapithas.*] Vide lib. i. Ode 18. v. 8. Metamorph. Ovid. lib. xii.

*Nimium mero Hylæum.*] E Centauris unum vini potu nimio ebrium, petulantem, superbum, libidinosum. Virgil. Georg. ii. 457.

*Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.*

6. *Domitosque Herculeâ manu Telluris juvenes.*] Gigantes, terræ fili dicti ob ingentem corporis molem, γηγενεῖς, Homer.

7. *Unde periculum Fulgens contremuit domus Saturni veteris.*] A quibus periculum timuerunt Dii, totumque cœlum *contremuit*, cùm illi bellum moverunt; at Herculis auxilio domiti ac debellati sunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. et postea Od. 19. hujus libri.

9. *Saturni veteris.*] Quia primus ante Jovem regnavit. Hinc et Virgil. Æn. vii. 180.

*Saturnusque senex.*

*Tuque pedestribus.*] Et certè ipse tu, Mæcenas, meliùs et ornatiùs referes egregia Cæsaris facinora et triumphos.

*Pedestribus historiis.*] Prosâ oratione; quam Græci πεζὸν λόγον dicunt, contra Poësim ἔποχον, orationem equo velut insidentem; solitamque recitari ἐξ ἁμάξης, ἐξ ἅρματος, è *curru, è plaustro* et quadrigis velut invectam. Unde Cic. ad Quinctum fratrem, lib. ii. Epist. 14. *Quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule sæpius excitando, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum verò (quoniam scribis poëma ab eo nostrum probari) quadrigis poëticis*, &c. Pindarus. Ἀναγεῖσθαι ἐν μοισᾶν δίφρῳ. *Tolli in curru Musarum.* Porro Mæcenatem constat fuisse literarum peritum, et plura composuisse carmina. *Nam et Augusti Cæsaris gesta descripsit*, inquit Servius ad ii. Georg. 42.

*Non ego cuncta meis amplecti versibus opto.* Ubi et affert locum hunc Horatii. Ne verò

Mæcenas, meliùs, ductaque per vias
Regum colla minacium.
Me dulces dominæ Musa Liciniæ
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos, et benè mutuis
Fidum pectus amoribus:
Quàm nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus sacro
Dianæ celebris die.
Num tu, quæ tenuit dives Achæmenes,
Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes
Permutare velis crine Liciniæ,
Plenas aut Arabum domos;

convenientiùs bella Cæsaris, ac reges superbos *domitâ* cervice per vias *Ro-*
[196] *mæ* tractos. *At* Musa me celebrare jussit amicæ *tuæ* Liciniæ suaves modulos, oculos admodum nitentes, animumque amori *tuo* æquè et fideliter respondentem: quàm decuit et choris interesse, et facetiis contendere, et saltantem *cum* puellis ornatis brachia jungere, in religioso celebratæ Dianæ festo. *Enimverò* tu-
[197] ne Liciniæ capillum mutare consentias opibus quas possedit Achæmenes vel divitiis Mygdoniis opimæ Phrygiæ, vel refertis Arabum ædibus;

## *ANNOTATIONES.*

quis inde arbitretur scriptam versibus à Mæcenate Cæsaris historiam.

11. *Ductaque per vias Regum colla minacium.*] Reges in Triumpho ab Augusto circumductos per mediam urbem, et Velabrum, perque Sacram viam ad Capitolium. Quo verò id fieret apparatu, quâ pompâ, fusè narrat Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 6. De triumphis Augusti, Sueton. in Octav. cap. 22. *Bis ovans ingressus est urbem, post Philippense, et rursus post Siculum bellum. Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.* Anno scilicet, U. C. 724. *Jamque tantus erat Cæsar, ut posset triumphos contemnere,* inquit L. Flor. lib. iv. 12. 53. Adde quod ait Eutrop. vii. 10. *Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt.*

13. *Me dulces dominæ,* &c.] Dum tu Italiæ bella, et Augusti bellicas laudes magnificâ oratione celebrabis; ego dilectæ tibi Liciniæ tuosque amores carmine Lyrico molli et dulci decantabo. Dicam quàm illa suaviter canat, quàm *fulgentes* habeat *oculos,* quàm fideliter te redamet, quàm molliter ac decorè saltet, quàm scitè et ingeniosè cavilletur, ac sales jactet, &c.

*Liciniæ.*] Quidam *Lycymniæ.* Ea verò Terentia sive Licinia fuit soror Licinii, cui est inscripta Ode 10. hujus libri. Vide ibi Annot. Mæcenati verò, cùm scriberet hanc Oden Horatius, nondum erat nupta Licinia. Patet ex eo quod virginum choris Dianam colentium in ejus festo inserta dicatur mox; inde enim arcebantur nuptæ. Accedit quòd *bene mutuis fidum pectus amoribus* hîc laudatur: at longè aliter fuit posteaquam nupta est. Senec. de Provid. cap. iii. refert, *Mæcenati amoribus anxio, et morosæ uxoris quotidiana repudia deflenti somnum per symphoniarum cantum ex longinquo lenè resonantium, quæsitum fuisse.* Ubi J. Lipsius anxium fuisse Mæcenatem dicit quòd uxorem amabat, nec fortasse solus. Additque; Cæsarem Augustum eâ suspicione aspergit Dio. lib. liv. *Quòd creditus Gallicanam peregrinationem suscepisse, ut liberiùs et procul à vulgo sermonibusque, frueretur Terentiâ Mæcenatis.* Itaque et ob hanc causam occultè infensus Cæsari Mæcenas; quod idem scriptor lib. lv. tangit, in Mæcenatis obitu. Potes tamen angorem hunc fateor, aliò referre, et ad nudum ipsum amorem, qui semper querulus et anxius, præsertim ubi non respondetur. Hæc Lips. cit. Idem Seneca Epist. cxiv. iterum de Mæcenate; *Hunc esse qui uxorem millies duxit, cùm unam habuerit;* Terentiam nempe suam, cum quâ assidua jurgia, divortia, iterumque conjugia, inquit Lips. ibid.

18. *Certare joco.*] Scitè gesticulari, ut quidam interpretantur; vel potius, ut alii, faceta, lepida, acuta jactare dicteria, sive breves et falsas cavillationes. Quo quidem in certamine qui vicisset, olim eum coronari institutum fuit.

19. *Sacro Dianæ celebris die.*] In frequenti ac celebri Dianæ festo, cujus sacra virginum choris ac religiosis tripudiis peragi solita, Idibus Augusti. Vide lib. i. Od. 1. v. 21. ubi,

*Dianam teneræ dicite virgines.*

21. *Achæmenes.*] Rex Persarum primus, à quo Persiæ Reges ad Darium usque sunt omnes orti ac denominati Achæmenidæ, Herodot. lib. i. et alibi.

22. *Pinguis Phrygiæ Mygdonias opes.*] Fertilem et opulentam ignorat nemo Phrygiam extitisse. Hujus rex Midas ille pecuniæ et auri tam avidus quàm dives, vel unus testis fuerit locupletissimus. Adde Priami gazas, ac Trojanorum opes. Mygdonia porro Phrygiæ finitima erat regio; ex Plin. lib. v. &c. Mygdones autem populi è Macedoniæ parte Thraciæ proximâ in Asiam venisse, Phrygiæ quandam regionem occupâsse, nomenque suum indidisse, ibidem referuntur.

23 *Permutare velis crine Liciniæ.*] Sic quale placet dat pretium rebus amor, non quantæ sunt, sed quantus ipse est.

24. *Arabum domos.*] Plenas opibus et aromatibus exquisitis. Vide supra lib. i. Od 29. v. 1.

quando collum flectit ad basia suaviolentia vel molli asperitate denegat, quæ plus lætetur à petente surripi, nonnunquam ipsa præripit?

Dum fragrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili sævitiâ negat,
Quæ poscente magis gaudeat eripi;
Interdum rapere occupat?

## ODE XIII.

*In arborem, cujus casu penè est oppressus.*

O, arbos, quisquis ille fuit qui olim plantavit te, et infausto die et impiâ dextrâ protulit ad ruinam posterorum, ac vici dedecus. Eum etiam patris sui guttur præfocasse crediderim, atque *domûs* interiora

ILLE et nefasto te posuit die [198]
Quicunque primùm, et sacrilegâ manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum et parentis crediderim sui
Fregrisse cervicem, et penetralia [199]

### ANNOTATIONES.

25. *Fragrantia.*] Alii legunt *flagrantia*, id est, amoris ardore ferventia.

26. *Facili sævitiâ negat,*] Ficta nimirum sævitia, quæ facilè vincatur; et postquam paulisper irritavit amorem, amanti sponte cedat; interdum etiam ultro occurrat et occupet. Terent. Eunuch. iv. 7. 43.

*Nolunt ubi velis; ubi nolis; capiunt ultrò,* Ovid. Art. Amat. iii. 579.

*Quod datur ex facili, longum malè nutrit amorem.*
*Miscenda est lætis rara repulsa jocis.*

Cæterùm Oden hanc allegoricè interpretari sanè licet. Itaque per Gigantes et Lapithas, Thessaliæ quidem populos, junctis viribus in Deos bellum moventes ab Hercule verò domitos, intellige Brutum et Cassium in campis Philippicis ab Augusto victos ac debellatos. Hylæus mero nimius, ab Atalanta interfectus, Antonium Cleopatræ amoribus et immodicis cum eâ conviviis perditum, Bacchi insuper nomen et insignia affectantem optimè designat. Denique sicut Gigantes et Lapithæ domum Saturni pavore concusserunt; ita Brutus et Cassius, atque Antonius totam commoverunt Italiam, ipsamque Romam, eâ sitam regione, quæ Saturnia dicta est, à Saturno postquam à Jove pulsus est, eò confugiente. Hæc recens auctor et Gallicus interpres ingeniosè, ut cætera sagaciter et eruditè.

ODE XIII.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Ille et nefasto,* &c.] Deambulantem in agro suo Sabino Poëtam nostrum cadens inopinatò ferè oppressit arbos; atque, ut ait Od. 17. seq. *Truncus illapsus cerebro sustulerat, nisi Faunus ictum dextrâ levâsset.* Hinc illius beneficii memor et quòd *propè funeratus arboris ictu,* ac tantùm non examinatus fuerat, erga Deos gratus, *anno redeunte,* ipsis quidem die *festo* Calendis Martiis sacrificium parat, ac festivas epulas, Od. 8. lib. iii. Hìc autem ominosam illam arborem tanquam inauspicatò satam duntaxat execratur; ac velut œstro quodam percitus in abruptas indignationis voces erumpit. Rem verò totam mirâ expolitione amplificat. Tum de variis humanæ vitæ casibus belle disserit. Denique velut ἐν παρέργῳ et παρόδῳ, occasionem arripit Alcæi et Sapphonis versus extollendi; et omnia quidem non sine mirabili artificio. Valeat ergo Scaliger, qui et in hanc eximiam Oden stylum suum strinxit, ut dicetur ad calcem.

*Nefasto.*] Quid propriè sit nefastus dies, in quo nimirum Prætor Jus non dicebat, Gall. *Jour non plaidoyable;* Ang. No COURT-DAY, docet Ovid. Fast. i. 47.

*Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.*

Scilicet, do, dico, addico. Contra dies fastus, Gall. *Jour d'Audience.* Angl. â COURT-DAY, Ovid. Ibid.

*Fastus erit per quem lege licebit agi.*

At præterea *nefastus dies,* ut et hoc Horatii loco, significat infortunatum et malè ominatum; Græci *ἀποφράδας ἡμέρας dies infandos et conceleratos,* dixere. Romani pariter, quosdam atros et nefastos habuere, eò quòd in iis clades acceperant; in primis postriduanos, seu qui sunt postridie Calendas, Nonas, Idus; Item alios aliquot: de quibus fusè Macrob. mox citand. Cœl. Rhodig. lib. xiv. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 20. Macrob. lib. i. Saturnal. cap. 16. *Dies postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putarunt: quos etiam atros velut infaustâ appellatione damnârunt.* Gellius lib. iv. cap. 9. item lib. v. cap. 17. *Religiosos seu tristi omine infames* nuncupat: additque, *Quos vulgus pravè, perperam, et imperitè nefastos dicit.* Non. Marcell. *Atri dies dicuntur,* inquit, *quos nunc nefastos vel posteros vocant.* Afranius Fratriis; *Septembris heri Calendæ, hodie ater dies.* Claudet scenam Cicero ita scribens, ii. de Leg. 8. *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dirave dixerit, irrita infectaque sunto.*

5. *Illum et parentis,* &c.] Epod. 3. 1.

*Parentis olim siquis impiâ manu*
*Senile guttur fregerit,* &c.

6. *Penetralia sparsisse nocturno cruore Hospitis.*] Jus Hospitale violasse, hospite noctu

Sparsisse nocturno cruore
Hospitis: Ille venenâ Colchica,
Et quicquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas. Navita Bosphorum
Pœnus perhorrescit, neque ultrà
Cœca timet aliundè fata;
Miles sagittas et celerem fugam
Parthi; catenas Parthus, et Italum
Robur: sed improvisa lethi
Vis rapuit rapietque gentes.
Quàm pænè furvæ regna Proserpinæ,
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedesque discretas piorum, et

sanguine hospitis, noctu polluisse: Is toxica Colchidis, et quodcunque uspium flagitium *animo* volvitur, præparavit, qui *in* agro meo collocavit te, lignum infelix, te ruinosum in caput domini innocui. Nunquam satis homo providere *potest*, quid horis singulis sibi fugiendum sit. Nauta Carthaginiensis Bosphorum formidat, nec ampliùs occulta fata aliundè metuit. [200] Miles Parthorum spicula et fugam velocem; Parthi vincula et potentiam Romanorum *reformidant*. At mortis inopinatæ violentia populos abstulit, et aufert. Quàm propè aspexi imperium nigræ Proserpinæ, et judicem Æacum; et bonorum domicilia separata; et

## *ANNOTATIONES.*

interfecto, in ædium penetralibus, ubi colebantur Penates Dii, quod sceleri scelus addere est. Virgil. Æneid. i. v. 731.

*Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur.*

A. Gell. lib. v. cap. 13. *Primum juxta parentes locum tenet pupilli: secundum clientes; tertium hospites; postea cognati, affines,* &c.

8. *Venena Colchica.*] Colchis Asiæ regio ad oram Euxini maris, Ponto vicina, hodie *Mingrelia*, estque pars Georgiæ. Venenis autem eas regiones famosas reddidit vel una Medea regis Colchorum filia veneficiis suis inclyta; vel quod *nascantur plurima Ponto*, ut canit Virgil. Eclog. 8. Adde Mithridatem Ponti regem, qui venenis etiam impunè vescebatur.

*Colchica.*] Quidam legunt *Colcha*, ut opus non sit ultimam hujus versûs syllabam rejicere ad sequentem versum.

11. *Triste lignum.*] Infelices arbores qui dicantur, enarrat Plin. lib xiii cap. 21. et lib. xvi. cap. 26.

*Caducum.*] Quod minatur casum et ruinam: hic verò significat quod jam cecidit; quo sensu fulmen etiam caducum vocatur.

13. *Quid quisque vitet,* &c.] Egregiè divertit ad locum communem de periculis et casibus improvisis, quibus ut plurimùm ad mortem abripimur. Alius, inquit, maris, alius belli solum cavet discrimina: uterque verò quod non timet, subit genus mortis; v. g. morbo extinguitur.

14. *Bosphorum.*] Angustas fauces quaslibet designat, per quas nemo sine periculo ac formidine navigat. Duplex autum Bosphorus celebratur; Thracius inter Pontum Euxinum et Propontidem, seu Thraciam inter et Asiam Minorem, quatuor stadiis patens; et Cimmerius, inter Mæotidem Paludem et Pontum Euxinum: hodie *Fretum Caffa.*

15. *Pœnus.*] Pro quolibet nautâ ponitur per synechdochen; vel antonomasticos *Pœnum* dicit; tum quòd emporium orbe toto celeberrimum erat Carthago: tum quia ejus ùrbis cives navigatione longinquâ clari. Quàm inclytus fuerit Hanno dux ille Carthaginiensium, docet Mela, lib. iii.

16. *Timet aliundè.*] Observa vel cæsuram brevem licenter productam; vel tribrachyn pro dactylo.

18. *Parthi.*] De Parthis eorumque certandi ratione, lib. i. Od. 19. ad v. 12.

21. *Quàm pænè furvæ regna Proserpinæ,* &c.] Quantulum à morte abfui!

*Furvæ.*] Ex Varrone *fur* dicitur ex eo quòd *furvum* atrum appellarent, et fures atrà nocte faciliùs furentur, Non. Marcellus. Contra tamen de eâ etymologiâ sentit A. Gellius lib. i. cap. 18. vultque deduci ab antiquâ voce φὼρ: quanquam aptiùs fortasse, furem à furvo, id est, nigro, dici putârit vir excellentis doctrinæ, Varro scilicet, inquit ille, ibid.

*Proserpinæ.*] De eâ lib. i. Od. 28. v. 20.

22. *Æacum.*]. Ex eo quod Plato, in Gorgiâ, Rhadamanthum Asianorum, Europæorum verò Judicem Æacum scribit, inde convenientiùs hunc quàm illum ab Horatio quidem Europæo nominari, eruditè nonnulli observant. Ego tamen crediderim respexisse potiùs nostrum Poëtam ad id quod lib. de Luctu, Lucianus refert: *In Orci aditu portâque adamantinâ fuisse custodem Æacum Regis patruelem; atque juxta eum canem tricipitem.* Bene igitur Horatius qui morti proximus fuerit, ait se propè salutâsse Æacum, Orci Janitorem, perinde ac judicem cum Minoë ac Rhadamantho, ob insignem justitiæ famam, à Plutone constitutum.

23. *Sedesque discretas piorum.*] Elysios campos, quos describit et laudat Virg. Æneid. 6. v. 638. Legunt alii *discriptas*, alii *descriptas*, id est assignatas ac notatas; *discretas* habent tamen optimi codices; et vox illa pulchrum sanè ac nobilem sensum efficit, ut boni designentur

Æoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus; [201]
Et te sonantem pleniùs aureo,
Alcæe, plectro, dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli!
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbræ dicere; sed magis [202]
Pugnas et extractos tyrannos

Sappho chordis Æoliis expostulantem de virginibus patriæ suæ; necnon te, ô Alcæe, aureâ citharâ canentem altiùs molesta navigationis, mœsta exilii, gravia militiæ incommoda! Manes *autem* admirantur ambos loquentes religioso dignas res silentio: verùm turbæ scapulis confertæ libentiùs excipiunt auribus prælia et expulsos tyrannos.

## *ANNOTATIONES.*

à reliquis, et à vulgo segregati. Sic Virgil. Æneid. 5. 734.

> . . . . . . . . *Non me impia namque*
> *Tartara habent tristesque umbræ; sed amœna piorum*
> *Concilia, Elysiumque colo.*———

24. *Æoliis fidibus querentem Sappho*, &c.] De popularibus puellis, quas amabat, Sappho conquerentem, quòd in amore sibi non responderent. Tres verò potissimùm Suidas recenset ab eâ dilectas, Atthin, Telesillam, Megaram; plures Ovidius aliique numerant. Vel zelotypiâ Sappho percita de virginibus æmulis suis querebatur, quòd Phaoni, quem ipsa deperibat, adhærerent, ejusque amorem retardarent. Ovid. Epist. xv. 15. Sapphus ad Phaonem:

> *Nec me Pyrrhiades Methymniadesve puellæ,*
> *Nec me Lesbiadum cætera turba juvant.*
> *Vilis Anactorie, vilis mihi candida Cydno;*
> *Non oculis grata est Atthis, ut ante, meis.*
> *Atque aliæ centum quas non sine crimine amari,*
> *Improbe, multarum quod fuit, unus habes.*

Narrat Plinius lib. xxii. cap. 8. in Phaonis amorem Sappho incidisse per herbam, centumcapita, nuncupatam, cujus radix, rara quidem inventu, quibus contigerit, amabiles facit. Porro ex Suida, item ex Æliano duplex Sappho fuit, utraque è Lesbo insulâ: prior Eresia, Alceæi, Stesichori, et Pittaci coætanea, quæ tres habuisse fertur sodales seu amicas ante memoratas, plectrum invenisse, scripsisse verò Lyricorum carminum libros novem, Epigrammata, Elegias, Iambos, et Monodias. Posterior Mitylenæa, quæ psaltria fuerit, Lyrica scripserit etiam, atque ob amorem Phaonis Mitylenæi, à quo spernebatur, de Leucate promontorio in mare se præcipitem dederit. De quo vide quæ annotabo lib. i. Epist. 19. v. 28. ad has voces *mascula Sappho*. Utut sit, quemadmodum unum Herculem, etsi plures extiterunt, nominat; et quod multorum est, eidem tribuunt, ut alibi notavimus; ita unam Sappho vulgò celebrant, Sapphici carminis auctorem, tam venustam et elegantem, ut decimæ Musæ cognomen obtinuerit: *Veris nuntiam, blandiloquam lusciniam*, vocat Sophoclis Scholiastes. Floruit Alcæo cum et Stesichoro, annis ante Christum circiter sexcentis. Ejus (quæ temporum injuria est) apud varios auctores sparsas quasdam poëmatum reliquias duntaxat veneramur: et mirè laudant Strabo, Aristot. Socrates, Dionys. Halicarn. Plutarch. Longinus, &c. Catullus Carmen suum lii. quod est ad Lesbiam, transtulitè Sapphûs Græco, quod Longinus lib. de Sublimi genere dicendi, sic habet:

> Φαίνεταί μοι 'κεῖνος ἴσος θεοῖσιν
> Ἔμμεν ἀνὴρ ὅστις ἐναντίον τοι
> Ἰζάνει, καὶ πλασίον ἁδὺ φωνούσας ὑπακούει,
> Καὶ γελώσας ἱμερόεν, &c.

*Æoliis fidibus.*] Æolica nempe dialecto usa est Sappho. Æoles Græciæ populi cùm eam Asiæ Minoris regionem, quæ ante Mysia dicebatur, invasissent, quasdam insuper Lesbi insulæ tenuere civitates, ac in primis aliarum caput Mytilenen Sapphûs patriam. Hinc noster lib. iv. Od. 9. v. 12. *Æoliæ fidibus puellæ.* Et Ovid. Epistolâ Sapphonis ante citatâ. v. 200.

> *Lesbides, Æoliâ nomina dicta lyrâ.*

26. *Et te sonantem pleniùs aureo, Alcæe, plectro.*] Ovid. Epist. modò cit. v. 29.

> *Nec plus Alcæus, consors patriæque lyræque,*
> *Laudis habet: quamvis grandiùs ille sonet.*

Herodot. lib. v. de Alcæo multa refert, quæ redarguuntur à Plutarcho, in suo de Herodoti malignitate libello. Vide quæ de illo ampliùs annotavi lib. i. Od. 32. v. 5. et seq. Item, lib. iv. Od. 9. v. 7. ubi *Alcæi minaces Camœnæ* appellantur.

27. *Dura navis, Dura fugæ mala, dura belli.*] Ea videlicet quæ pertulit Alcæus atque exantlavit pericula, mala, difficultates, ærumnas, cùm navigando fugere, patriâque exulare coactus est, eò quòd civibus, ut aiunt, suis amorem libertatis suaderet, invisus Tyrannis: quos tandem collectâ exulum manu Mitylene exegit, patriamque vindicavit.

29. *Utrumqae sacro digna silentio Mirantur umbræ dicere.*] Alcæum et Sappho *umbræ mirantur* canentes *digna* silentûm concilio: de quo Virgil. Æneid. 6. 432. Vel Ditis digna sacrariis, quæ asserit idem Virgil. Æneid. 12. 199. vel auscultari digna cum eo *silentio*, quod adhibetur in sacris. Vel denique, *Sacro digna silentio*, id est, non profanis revelanda, nec evulganda quibuslibet, veluti quædam mysteria. Huc facit μυστηριώδης ἡ σιγὴ, apud Plutarch, lib. de Garrulitate.

30. *Sed magis Pugnas et exactos tyrannos.*] Quamvis autem uterque admiranda loqueretur, et ab ore utriusque penderent umbræ; hoc tamen erat discrimen, quòd amatoria quidem Sapphûs carmina eximia prorsus atque divina vulgus admirans auscultaret: at longè tamen attentiùs, cupidiùs, jucundiùs, audiebat *pugnas* ab Alcæo descriptas, et quâ ratione *exactos tyrannos* Pittacum, Myrsilum, Megalagirum in

Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps
Aures, et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues.
Quin et Prometheus, et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono,

Quid mirum? ubi attonita cantilenis istis bestia centum capitum, nigras deprimit auriculas, atque demulcentur serpentes Furiarum crinibus implexi. [203] Imò etiam Prometheus, et Pelopis pater suavi cantu *captus*, ærumnas obliviscitur,

## *ANNOTATIONES.*

sectari non destiterat, donec omnino exterminaret.

32. *Densum humeris*, &c.] Confertum, turmatim aggregatum, contentè et certatim appropinquans, auresque arrigens, præ aviditate capiendi quæ dicebantur de expulsis tyrannis, quos odit *vulgus* maximè et de restitutâ civibus libertate, quam omnibus antefert, ipsiusque interdum vitæ periculo redimit ac vindicat. Virgil. Æneid. 10. 361.

*Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.*

*Bibit aure vulgus.*] Hunc locum imitatus Persius, Sat. iv. 50.

*Nequicquam populo bibulas donaveris aures.*

33. *Quid mirum? ubi illis carminibus stupens*, &c.] Neque verò mirandum, quòd ita curiosè umbræ affluant, audiantque versus Alcæi et Sapphonis; siquidem iis etiam oblectatur terribilis inferorum canis Cerberus, atque voluptatem suam præ se fert *demissis auriculis*, quibus depositam iram ac furorem indicat. Contrarium ostendunt *sublatæ aures*, Epod. 6. Lactant. de Irâ Dei, vii. *Risus homini propriùs est* inquit, *et tamen videmus in aliis quoque animalibus signa quædam lætitiæ, cùm ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt.*

34. *Bellua centiceps.*] *Canis apud inferos fabulosus*, ut ait Suidas; *immanis trifauci latratu tria pandens guttura, horrentia colubris colla* exerens; Virgil. Æneid. 6. 417. et seq. *Plutonis canem æreâ voce* πεντηκοντοκάρηνον *quinquaginta capitum, crudivorum, impudentemque fortemque* appellat Hesiodus in Theogonia; τρικάρανον ἅδου σκύλακα *tricipitem orci canem*, Sophocles in Trachiniis. Cerberus quasi κρεωβόρος, *carnivorus*, Mythol. terram designat cadavera consumentem. Quoniam verò mortales universi triplici extinguuntur mortis genere, naturali, violento, et fortuito, quæ tria rursus infinita sunt; hinc Cerbero quidam tria capita, alii quinquaginta, nonnulli denique centum affinxerunt. Sic Horat *bellua centiceps.*

35. *Intorti capillis Eumenidum recreantur angues.*] Eumenides per antiphrasin dictæ, quia nequaquam benignæ, tres censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone. Sensus est: Infernales illæ Furiæ ejusmodi carminibus placari, imò et serpentes earum crinibus intorti iis recreari pariter ac demulceri videbantur. Virg. Georgic. 4. 482.

——*Cæruleosque implexæ crinibus angues Eumenides.*——

Hæ quidem scelerum ultrices multiplici colubrorum morsu bellè exprimunt conscientiæ stimulos, quibus scelerati vellicantur intus, semperque plectuntur.

36. *Recreantur angues.*] Propriè dictum. Nam cantu delectari naturaliter serpentes aiunt: et Plinius auctor est lib. viii. cap. 16.

37. *Quin et Prometheus*, &c.] Prometheus quoq; item Tantalus suum uterq; laborem ac supplicium non sentit, velut raptus extra se, et deceptus amœnitate carminum Alcæi et Sapphonis. Illum ignis cœlestis raptorem, in furti pœnam, aquilæ rostro jecur depascentis excruciari Caucaso affixum vulgò fabulantur; in inferis tamen collocat Aristot. Poëtices, cap 17. quod idem facit hic Horat. de Prometheo jam lib. i. Od. 3. et 16.

*Pelopis parens.*] Tantalus *Deorum conviva*, ut est lib. i. Od. 28. v. 7. quid sciant ac possint numina, ausu temerario expertus, filium suum Pelopem coctum iis apposuit. Tanti verò sceleris pœnas luit apud Inferos detrusus ubi perpetuâ fame ac siti cruciatur, ita ut aquis Eridani mento tenus immersus, et poma cernens ex arbore capiti impendentia, nec tamen hæc neque illas capere queat. Cic. Tus. i. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus.* Ovid. Metam. iv. 458.

——*Tibi, Tantale, nullæ*
*Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit arbos.*

38. *Laborum decipitur.*] Græca dictio ἐπιλανθάνεται πόνων. Sic et Supra Od. 9. *Desine querelarum.* Od. seq. 14. *Damnatus longi laboris Sisyphus.* Lib. iii. Od. 27. *Abstineto irarum calidæque rixæ.* Od. ult. ejusdem libri; *Regnavit populorum.* Nec Horatius verò solus ejusmodi locutionibus atque Hellenismis usus. Plaut. Mercat. *Animi pendeo.* Virg. Æneid. i. 219.

*Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.*

Et Æneid. xi. 126.

*Justitiæne prius mirer, belline laborum?*

Unde igitur hoc dicendi genus tam novum aliquibus visum? Et quæ mens læva doctos alioque viros impulit, ut aut lectionem comprobatam, aut sensum pervertèrent? Porphyrione duce, quidam legunt *laborem*, et *decipitur* accipiunt pro *decipit*. Quorsum verò tam audax figura atque mutatio. Turnebus Alcæi labores intelligit, ut sit sensus, Prometheum ac Tantalum proprias oblivisci pœnas, delinitos scilicet ac veluti deceptos suavi cantu et narratione laborum Alcæi: de quibus supra. Verùm de Promethei Tantaliq; laboribus hic sermo

nec Orion satagit venari leones, vel lyncas meticulosos.

Nec curat Orion leones,
Aut timidos agitare lyncas. [204]

## ODE XIV. AD POSTUMUM.

*Vitari mortem non posse.*

Heu, Postume, Postume, anni citò prætereunt. Neque religio rugas, et urgens senium, fatumque ineluctabile retardabit: nec si tauros quotidie trecentos immoles Plutoni inexorabili,

EHEU, fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni; nec pietas moram [205]
Rugis et instanti senectæ
Afferet indomitæque morti:
Non si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem

### ANNOTATIONES.

est apertus quidem et manifestus; sensusque est: *Prometheus et Pelopis parens dulci sono* et modulatione Alcæi carminum et Sapphûs uterque adeò *capitur* et fallitur, ut quasi sensum atque memoriam amittat *laborum* et cruciatuum suorum.

39. *Nec curat Orion leones*, &c.] Denique Orion cum aliis ad audiendum properat, abjectâque venandi curâ, quâ solet occupari, ad dulces cantus accurrit. Aiunt nimirum eadem apud Inferos umbris inesse ac vigere studia, quibus viventes tenebantur. Virgil. Æneid. vi. 653.

*Quæ gratia currûm*
*Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes*
*Pascere equos; eadem sequitur tellure repostos.*

Ovid Metamorph. iv. 433.

*Errant exangues sine corpore et ossibus umbræ:*
*Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni;*
*Pars aliquas artes, antiquæ imitamina vitæ,*
*Exercent.*———

Vide et Odyss. xi. et Macrob. in Somn. Scip. liv. 1. cap. 9. &c. In Horatium vero bellum movet Scaliger hoc etiam loco; *Nondum*, inquit, *apud Inferos hæc inveni, aut Prometheum tormentis addictum, aut Oriona venantem.* Ergone vir perspicax, quicquid rerum ibi geritur perspexisti? an illic diversatus aliquando singula otiosè tamque luculenter indagasti, ut asseveranter dicas, scribasque, hæc à te tibi minimè visa aut reperta? quæ tamen, ex Aristotelis citati, item ex Homeri mox citandi fide, inveniri ego credam; teque exploso credent alii.

*Orion.*] De eo variè fabulantur; illum constat, acrem et strenuum venatorem extitisse Homer. Odyss. λ. paulo ante finem, narrat hunc *apud Inferos etiam visum Ulyssi per floridum pratum feras persequentem, in desertis autem montibus clavâ ferreâ occidentem*, &c.

40. *Lyncas.*] Lynx animal pardo non prorsus absimile, ex Gesnero de quadrup. perinde maculosum. Virgil. Æn. i. 127. acutissimi visus, ex Plutarch. Plin. lib. xxviii. cap. 8. &c.

Ode XIV.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Eheu, fugaces.*] Dolet vitæ brevitatem, mortisque duram necessitatem. Virg. Georg. 3. 284.

*Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.* Ovid. Metam. xv. 183. *Tempora sic fugiunt.* Pers. v. 151. *Fugit hora.*

*Postume.*] Parvi refert seu legas, *Postume*, quo significatur ultimo loco natus; sive *Posthume*, id est, qui post humatum patrem in lucum editus. Hoc cognomen est, ut volunt quidam, parvo certè nixi fundamento, Julii Flori, ad quem Horatius inscribit Epist. 3. lib. i. et secundam secundi. Conjectori tamen danda venia, cùm certi nihil aliunde suppetat Virgil. Æneid. 6. v. 763. Aul. Gell. lib. ii. cap. 16. &c.

2. *Nec pietas moram*, &c.] Et si Deos colas religiosissimè, haud proinde vita continget tibi diuturnior. Ita quidem Ethnicus de falsis Numinibus non falsò. At sacris nos codicibus instructi multis dialatam ope Dei præpotentis mortem, non ambigimus. Exod. cap. xx. et Deuteron. cap. v. *Honora patrem et matrem, ut longo vivas tempore, ac bene tibi sit in terrâ*, &c. lib. ii. Reg. cap. xx. Ezechias usque ad mortem ægrotans, sanitatem oratione piisque lachrymis obtinet, mereturque audire Deum ita pollicentem; *Vidi lacrymas tuas: ecce servavi te: et addam diebus tuis quindecim annos*, &c.

3. *Rugis et instanti senectæ.*] Deficientibus in senectute humoribus subtilioribus, paulatim arescit corpus ac durescit, et cutis in rugis contrahitur.

5. *Non si trecenis.*] Etiamsi tribus quotidie Hecatombis Plutonem satagas placare; non litabis tamen, et mortem frustra deprecabere. Æschyl. Μόνος Θεῶν γὰρ Θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, οὐδ' ἂν θύων οὔτ' ἐπισπένδων ναοῖς, &c. *Sola Deorum mors non capitur muneribus, nec si sacrifices in templis.*

*Trecenis.*] Perperam aliqui, *tricenis* cujus prima syllaba, cùm sit longa, metri lege arcetur.

6. *Illacrymabilem.*] Lacrymabiles dicuntur ii, qui ad misericordiam facilè moventur per lacrymas et preces: è contrario Pluto vocatur illacrymabilis, quia nunquam flectitur. Sic

Plutona tauris; qui ter amplum
Geryonem, Tityonque tristi
Compescit undâ, scilicet omnibus,
Quicunque terræ munere vescimur,
Enavigandâ; sive reges,
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Adriæ:
Frustra per Autumnos nocentem

qui ter magnum Geryonem, [206] et Tityum coercet fluvio lethali, nempe tranando cunctis, quotquot nutrimur frugibus telluris, seu principes, seu egeni agricolæ fuerimus. Abstinebimus incassum sanguinolento Marte, et illisâ undâ maris Adriatici frementis: incassum [207] cavebimus Notum

*ANNOTATIONES.*

Erasm. 'ἀδακρυς, *implacabilis*, cujus ob inexorabilem sævitiam illacrymemus, inquit Torrentius.

7. *Plutona.*] Inferorum et mortuorum Deum. Is Saturni filius, frater autem Jovis ac Neptuni. Hi tres ita paternum regnum divisêre. Jupiter quidem Orientalis plagæ sortitus est imperium; et cùm inde lux oriatur, Cœlum dictus est occupâsse. Neptunus insulas habuit, unde et Maris Dominus ac Deus appellatus est. Pluto natu minimus Occidentalem obtinuit regionem, secus inferum mare. Hinc fabula dominari inferis ait: et quoniam terræ visceribus conduntur metalla auri et argenti, Divitiarum Deus existimatus est, et Dis Plutus dictus. Lactant. lib. i. Divin. Institut. Neque verò prætermittendum quod testatur Cœl. Rhodig. lib. xvii. cap. 21. Eorum quæ ad defunctorum spectant cultum Plutonem fuisse auctorem primum. Quo nomine creditum, modò vitâ functis præsidere.

*Qui ter amplum Geryonem,* &c.] Qui potentes quosque et magnos domat, v. g. Geryonem et Tityum, scil. ut sbribit Juvenal. Sat. x. 172.

——————*Mors sola fatetur*
*Quantula sint hominum corpuscula.*——

*Ter amplum Geryonem* vocat Horatius; *tergeminum* Virgil. Æneid. viii. 202. ex eo quod fabulantur, triplex ei corpus fuisse. Hinc Virgil Æn. vi. 289.

———*Forma tricorporis umbræ.*

Fingendi porro ansam præbuit triplex regnum, sive triplicis circa Hispaniam insulæ dominium; vel potiùs trium fratrum corporis robore præstantium concordia, quæ tanta erat, *ut uno regi animo viderentur,* inquit Justin. ad calcem libri ultimi. Quod idem ferè narrat Diodor. Sicul. lib. v. cap. 2. ubi decimum Herculis laborem in debellando Geryone exponit. Porro valdè arridet sententia Palæphati asserentis, è Tricareniâ ad Pontum Euxinum insulâ Geryonem fuisse, adeoque Tricarenum; et ex ambiguâ vocis significatione tricipitem ac proinde tricorporem dictum.

8. *Tityon.*] Is mole corporis plus quam Gigantæâ fertur, et quòd Latonæ vim inferre tentasset, ab Apolline sagittis trusus ad inferos, ubi vulture jecur perpetuo renascens exedente et laniante torquetur. Virgil Æneid. vi. 595.

*Nec non et Tityon, terræ omniparentis alumnum,* [*corpus*
*Cernere erat: per tota novem cui jugera*
*Porrigitur; rostroque immanis vultur adunco*
*Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis*
*Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto*
*Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.*

9. *Compescit undâ tristi.*] Detinet in Inferis, et coërcet *undâ* Stygiâ, seu palude illa horrida et irremeabili, de quâ Virgil. Æn. vi. 436.

————*Quàm vellent æthere in alto*
*Nunc et pauperiem et duros perferre labores!*
*Fata obstant, tristique palus inamabilis undâ*
*Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.*

10. *Terræ munere vescimur.*] Plin. lib. ii. c. 63. *Terra, quæ hominum, ut cœlum Dei, nos nascentes excipit, natos alit, semetque editos sustinet semper . . . sola quæ nunquam irascitur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes. Aër densatur in nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, ususque mortalium semper ancilla. Quæ coacta generat! Quæ sponte fundit! Quos odores saporesque! Quos succos! Quàm bonâ fide creditum fœnus reddit! Quæ, nostri causâ alit!* &c. quæ lege.

11. *Enaviganda.*] Mors omnibus subeunda; mortali cuilibet *calcanda est semel via lethi,* ut est in Ode 28. lib. i. Styx tranandа et *enaviganda* vectore et portitore Charonte, qui *ferrugineâ subvectat corpora cymbâ.* Virgil. Æn. vi. Vide locum à v. 295. ad 317.

*Sive reges sive inopes.*] Vide lib. i. Od 4. et 28.

13. *Frustra cruento Marte carebimus,* &c.] Nihil secius moriemur, etsi abstinuerimus bello, mari, &c. frustra cavebimus pericula militiæ et navigationis, aut pestiferi Austri flatus, in Autumno præsertim. Quamvis enim mortis unum aliquod spiculum eluctemur, at altero percussi occumbemus. *Improvisa lethi vis rapuit rapietque gentes;* ut est in Ode superiori.

14. *Fractis fluctibus.*] Virg. Æn. i. 161.

————*Omnis ab alto*
*Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.*

*Adriæ.*] Supra Od. 11. v. 2.

*Rauci.*] Horrendum frementis quando tumentes fluctus ad scopulos illiduntur ingenti sonitu et fragore.

15. *Per Autumnos nocentem Corporibus Austrum.*] *Autumno* quidem morbi semper acutissimi et exitiales, ex Hippocrat. lib. v. Aphor 9. Hinc Juvenal. Sat. iv. 56. *letiferum* appellat; et Sat. x. 221.

corporibus noxium Autumnali *tempestate.* Adeundus niger Cocytus lentâ fluens aquâ, Danaïque stirps conscelerata, et Sisyphus Æoli filius æternæ pœnæ addictus. Deserenda terra, et domicilium, et grata conjux. Et harum, quas educas, arborum, nulla te comitabitur haud diuturnum possessorem, præter ferales cupressos.

Corporibus metuemus Austrum.
Visendus ater flumine languido
Cocytus errans, et Danaï genus
Infame, damnatusque longi [208]
Sisyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor: neque harum, quas colis, arborum,
Te, præter invisas cupressos,
Ulla brevem dominum sequetur.

*ANNOTATIONES.*

*Quot Themison ægros Autumno occideret uno.* In causâ sunt inæqualitas caloris et frigoris eodem sæpius die ingruentium. Deinde æstate successio; in quâ biliosi humores accumulati dein facilè computrescunt. Adde cutis constipationem à frigore, per quam tetri halitus retinentur intus, et morbos creant. Denique debilitatæ per æstatem vires corporis, fructuumq; copia noxiorum humorum colluviem gignens, Autumnum verè θηριώδη *ferinum* ab Hippocrat. dici fecerunt. Causas afferunt istas quinque Galen. aliique; necnon Plutarch. Sympos lib. cap. ult.

16. *Austrum.*] Hujus natura cùm calida sit et humida, valet ad procreandas ægritudines, replendumque caput, indeque ad gravedinem inducendam, sensus torpore inficiendos, viresque dissolvendas et enervandas. Hippocrat. lib. iii. Aphorismo 3. *Auster auditum hebetat, caliginem offundit, caput gravat, pigros et languidos facit.*

17. *Visendus ater flumine languido.*] Id est, migrare tandem ad Inferos oportebit; illicque visere Cocytum, &c. Vide lib. i. Od. 28.

*Flumine languido.*] Virgil. ante cit. *tardam* Stygem vocat.

18. *Cocytus.*] Ejus derivatur nomen, à κωκύω, *lamentor.* Macrob. in Somn. Scip. lib. i. cap. 10. Quicquid homines in luctum lacrymasque compellit, *Cocytum:* quod in gurgite mergit odiorum, *Stygem* interpretati sunt, inquit. Sic et ipsas pœnas, quas apud Inferos memorant. Vulturem jecur immortale tundentem, intellige tormenta conscientiæ indefessâ sceleris admissi admonitione laniantis, &c. Vide cætera ibidem.

*Danaï genus infame.*] Danaus Argis regnavit an. M. 3716. Euseb. Chron. hujus filiæ quinquaginta suos, unâ exceptâ, viros jugulavere, patris mandato nefario obsequentes: quam ob noxam pertusum aquis implere dolium in Inferis coguntur. Vide lib. iii. Od. 11. Virgil. Æn. x. 497.

——*Unâ sub nocte jugali*
*Cæsa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti.*

Tibull. i. 3. 79.

*Et Danaï proles, Veneris quæ numina læsit,*
*In cava Lethæas dolia portat aquas.*

19. *Damnatusque longi,* &c.] Ellipsis, supp. pœnâ.

20. *Sisyphus Æolides.*] Latrociniis, ut aiunt, infamis à Theseo est occisus: alii dicunt virum fuisse rerum multarum notitiâ pollentem; et cùm immortalitatem sibi parare attentâsset longo isto labore damnatum, ut ad apicem montis portaret saxum inde relapsurum. Vide Epod. ult. Ovid Metamorph. iv. 460.

*Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphe, saxum.*

Virgil. Georgic. iii. 39.

——*Non exsuperabile saxum.*

Lucret Lib. iii. 1013.

——*Nixantem trudere monte*
*Saxum, quod tamen à summo jam vertice rursum*
*Volvitur,* &c.——

Vid. et Odyss. xi. ubi Sisyphi labor graphicè describitur ac pingitur, ut observari oculis videatur Sisyphus trudens saxum, connitens, totoque sudans corpore.

21. *Linquenda tellus.*] Supra Od. 3. v. 17.

*Cedes coëmptis saltibus, et domo,*
*Villâque,* &c.

*Et placens uxor.*] Vel decora et pulchra, vel *benè conveniens,* ut apud Sueton. Tiber. cap. 7. et hinc viro dilecta et omninò placens.

22. *Quas colis, arborum.*] In colendis arboribus luxum atque delicias Romanorum alibi notavi. Vino etiam platanos irrigâsse Q Hortensium, testis Marcrobius lib. iii. cap. 13. Valer. Max. lib. ix. cap. 1. art. 4. de Cn. Domitio, et Luc. Crasso altercantibus. *Uter luxuriosior?* inquit Crassus. *Egone qui decem columnas centum millibus nummûm emi: an tu qui decem arbuscularum umbram tricies sestertiûm summâ compensas?* Idem ferè narrat Plin. lib. xvii. Vide seq. Od. Annot. initio.

23. *Cupressos.*] Funebres arbores, ideòque *invisas* appellat Horatius: Proserpinæ Ditique sacras, ex Servio, Festo, Plinio. Hic. lib. xvi. cap. 33. ita scriptum reliquit. *Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbrâ quidem gratiosa.*

24. *Brevem dominum sequetur.*] *Sequetur,* foribus tuis ex amore apposita, cum vitâ excesseris.

*Brevem.*] Paucis annis usum possessione, ὀλιγοχρόνιον. Valeant qui ad tumuli vel urnæ angustias redactum interpretantur. Quæ si cui placeat explicandi ratio, lucem huic afferet Juvenal. Sat. 10. v. 168. et quinque sequentibus.

*Dominum.*] Te potentem ac divitem. Plin. modò cit. *Cupressus,* inquit, *Diti sacra, et ideò funebri signo ad domos posita; adde nobilium,* ex Lucano,

Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus; et mero
Tinget pavimentum superbum
Pontificum potiore cœnis.

[209] Hæres dignior consumet
26 *vina* Cæcuba centenis clavibus custodita; superbumque pavimentum asperget vino meliore Pontificum epulis.

## ODE XV.

*Immoderatum sui seculi circa ædificia luxum reprehendit.*

JAM pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent: undique latiùs
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu, platanusque cœlebs

[210] Regales deinceps substructiones modicam terram relinquent arandam. Undequaque venient spectatum stagna magis spatiosa, *quàm sit* Lacus Lucrinus, platànus quoque sterilis

### ANNOTATIONES.

*Et non plebeios luctus testata cupressus.* Ad rem præterea faciunt, quæ de cupresso scribunt. Præciso capite moritur, et subacta non renascitur, sicut ex mortuis nihil speratur: Servius. Rogis adhibetur, et cremandis utilis est cadaveribus, ob gravem ustrinæ nidorem; quoniam fœtorem cadaveris dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Ita Varro. Leges publicas et sacrorum ritus, ob æternam firmitatem, in tabulis cupressinis describi Plato jubebat. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxv. cap. 2.

25. *Absumet hæres Cæcuba dignior,* &c.] Hæres dignior te, quia liberalior, et sciens uti iis, quæ ad usum sunt facta, quibus improbè avari velut sacris parcunt. Quæ verò tu parcè nimis servâsti vina exquisita, hæc ille absumet, et sine modo fundet.

*Cæcuba.*] Lib. i. Od. 20. Vinum optimum profundet disperdetque.

26. *Mero Tinget pavimentum.*] Cic. Philipp. ii. *Natabant pavimenta vino.* Porro in deliciis fuisse olim respergi pavimentum vino fragrantissimo, auctor est Athen. lib. xv. Alii referunt ad cottabismum; quo veteres inter potandum usi, non siccantes omnino calicem, sed arte quâdam vini reliquias in terram elidentes, ut sonus inde redderetur. Ita J. Lips. antiq. lect. lib. iii. de eo more et joco à Siculis invento. Hesychio teste. Suidas paulo aliter, in κοττάβιζειν. Athen. variis locis, maximè verò lib. xv. Jul. Pollux, lib. vi. cap. 19. Cœl. Rhodig. lib. vii. cap. 26. &c.

27. *Pavimentum superbum.*] *Marmoreum solum* vocat Tibull. lib. iii. Eleg. 3. et Cic. Parad. vi. de pavimentis arte et picturâ elaboratis, deque lithostrotis ac vermiculatis, Plin. lib. xxxvi. cap. 25. Quidam legunt *superbo*, referuntque ad vocem, *mero;* ut per Hypallagen significetur hæres superbus vinum pretiosum effundere. Alii *merum superbum* aiunt, quod non ampliùs clavibus inclusum jam marmoreo liberè decurrat pavimento. Sed vix id venisse in mentem Horatio, si dicam; plus credat mihi quisque cordatus injurato, quàm juratis illis.

28. *Pontificum potiore cœnis.*] Meliore, pretiosiore, quàm illud quod adhibetur in sumptuosis illis Pontificum cœnis; quando novi quidam inaugurabantur, et in eorum collegium admittebantur. Varro, lib. iii. cap. 6. Macrob. lib. iii. Saturnal. cap. 13. Chiliad. 3. Centur. 2. Adag. 36. et supra lib. i. Od. 37. v. 2.

Ode XV.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Jam pauca,* &c.] Hæc Ode superiori juncta legitur in quibusdam exemplaribus; sed perperam: ut satis ostendit argumentorum diversitas.

*Pauca aratro jugera regiæ Moles relinquent.*] Occupantibus ferè omnia ædificiis sumptuosis, operosis, rege dignis. Cic. pro Milone, *Insanas substructiones.* Et postea *Substructionum insanas moles* vocat.

2. *Undique latiùs Extenta visentur,* &c.] In illis ædibus magnificè structis visentur piscinæ, vivaria, stagna, Lucrino lacu ampliora; qui tamen ingens et spatiosus. Val. Max. lib. i. cap. 1. *C. Sergius Orata, ne gulam Neptuni arbitrio subjectam haberet, peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus, pisciumque diversos greges separatos, molibus includendo; ut nulla tam sæva tempestas incideret, quâ non Oratæ mensæ varietate ferculorum abundarent. Ædificiis etiam spatiosis et excelsis deserta ad id tempus ora Lucrini lacûs pressit,* &c.

3. *Lucrino lacu.*] Hic et Baianus appellabatur, inter Puteolos et Baias situs, ac inter Avernum Lacum et Tyrrhenum: maximè piscosus, et proindè afferens lucrum; hinc nomen. Ita quidem olim: at anno 1538, terræ motus novum excitavit extulitque Montem Cinereum dictum; nihilque reliquit è Lacu Lucrino præter cœnosam paludem cum arundineto, quod quidem in suo Lexico affirmat Michael Anton. Baudrandus rerum Geographicarum studiosissimus, testisque oculatus. Strabo, lib. v. stadiis octo longum fuisse refert. Suet. Aug. cap. xi. *Portum Julium apud Baias immisso in Lucrinum et avernum Lacum mari, effecit.* Virgil. Georgic. ii. 161.

*An memorem portus, Lucrinoque addita claustra:*
*Atque indignatum magnis stridoribus æquor* &c.

4. *Platanusque cœlebs evincet ulmos.*] Ar

ulmos excludet. Dein violaria, myrteta et uberes odoratûs opes afflabunt suavitatem per loca oleis antè consita, *quæ* priori possessori fructum dabant. Mox densa laurus ardentes *Solis* radios ramis arcebit. Non sic erat licitum per leges Romuli et Catonis criniti, vel priscorum instituta. Res familiaris aderat eis exigua,

Evincet ulmos: tum violaria, et [211]
Myrtus, et omnis copia narium,
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori.
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Præscriptum, et intonsi Catonis [212]
Auspiciis, veterumque normâ.
Privatus illis census erat brevis,

*ANNOTATIONES.*

bores ad umbrarum delicias, sed ad mollitiem duntaxat utiles, frugiferis arboribus præferentur. Plin. lib. xii. cap. 1. *Quis non miretur arborem umbræ gratiâ tantùm ex alio petitam orbe? Platanus hæc est, per Mare Ionium in Diomedis insulam ejusdem tumuli gratiâ primùm invecta; inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ . . . in tantumque posteà honoris increvit, ut mero infuso enutriatur. Compertum id maximè prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare.* Platani folia latissima, umbramque peramœnam alibi notat. Vide apud Herodot. lib. iv. Xerxem cum ingenti exercitu in Lydiam pergentem platani pulcherrimæ admiratione captum, circa illam stantem, aureo monili donautem, ejus denique curam viro immortali committentem. Decem erant nempe millia virorum selectorum è Persicâ militiâ, qui dicebantur immortales; quoniam uno moriente, statim alter substituebatur, ut completus esset semper ille numerus. Horum meminit Q. Curtius, lib. iii. Porrò platanum auream sibi fundi jussit Xerxes, quæ supra memoratam exprimeret, ejusque leniret desiderium, et regiæ mentis ob ejus absentiam æstuationem. Cœl. Rhodig. lib. xxv. cap. 1. Vide supra Od. 14. sub finem Annot. ad ea verba, *quas colis, arborum.*

*Platanus cœlebs.*] Martial. lib. iii. Epigram. 57. *viduam* appellat: intellige sterilem, vel non vitibus, ut solet ulmus, maritatam. Vide Plin. lib. xvi. cap. 17. Senec. Lib. v. Epist. vi.

5. *Evincet ulmos.*] Expellet, quasi dimovebit loco earumque plantaria occupabit.

*Tum violaria*, &c.] Similiter et flores odoriferi exterminabunt fructuosas arbores, hisque neglectis et ejectis, excolentur. Quidam legunt, *myrtusque et omnis*, &c. ut metri constet ratio. Alii volunt hic *myrtus* 4. declin. esse, et num. plural. adeoque ultimam syllabam produci. Plin. lib. xxi. cap. 11. *In Italiâ violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus.* De myrto plura lib. i. annotavi ad Od. 38. v. 5.

6. *Omnis copia narium.*] Abundantia florum et odorum, qui sunt odoratûs opes quasi ac divitiæ, voluptas ac delectatio. Est qui *dormitâsse* hic Horatium cavilletur, nec satis *intendisse animum.* Quasi verò temerè quidquam scribere soleat tantus Poëta. Imò feliciter *intendebat animum*, forsan *rivos et roderat ungues, et in versu faciendo sæpe caput* jam *scaberat*, atque, ut ait etiam Persius, *Pluteum ceciderat*; cùm scripsit; *Omnia copia narium*: dictio sanè tam grandis quàm insolens, tam pulchra et dives, quàm audax et nova.

7. *Spargent olivetis odorem Fertilibus domino priori.*] Odoriferæ omnis generis plantæ diffundent fragrantiam iis in locis, quæ priùs olivis consita uberem domino proventum afferebant.

9. *Tum spissa ramis laurea fervidos Excludet ictus.*] Seu quòd adversùs fulmen ejusque ignitos ictus valere laurus dicatur ex Plinio, lib. xv. cap. ultimo. Sueton. Tiber. cap. lxix. &c. Sive quòd arte quâdam laurus apud Romanos veluti silvescebat, ramosque tam altè latèque extendebat, ut spissam et opacam umbram prætexeret, Solisque ardorem arceret, *ictusque fervidos*; qui Lucretio *verbera Solis* nuncupantur. *Spissam* quoque *ramis lauream* referunt aliqui ad hortos operis topiarii. De quibus omnibus Plin. citato loco. Laurus nempe aliique frutices gradatim modicis intervallis inflecti, annectique, et cancellatim pingi possunt, inquit Cruq. hìc.

10. *Non ita Romuli Præscriptum*, &c.] Non ita majores nostri; nec ista grassabatur luxuria temporibus *Romuli*; qui singulis civibus duo tantùm agri jugera distribuit, aut *Catonis* Censorii, Portiæ familiæ principis, luxuriæ hostis infensissimi: qui Dux, Orator, ac Senator præclarus, frugalitate et continentiâ longè clarior, quater et quadragies accusatus, toties est absolutus. Plutarch. in ejus vitâ. Plin. lib. vii. cap. 27. Valer. Maxim. lib. iii. cap. 7.

11. *Intonsi.*] Nimirum Romani usi tonsoribus anno ab urbe conditâ 454, *anteâ* vero *intonsi fuere*; quod ex Varrone asserit Plin. lib. vii. cap. 59. Vide Gell. lib. iii. cap. 4. Quod si Catonem intelligere Uticensem placet: hic etiam intonsus, quia ex quo civilia bella exarsere, tonderi nunquam voluit: Lucan. ii. 372.

*Ille nec horriferam sancto dimovit ab ore*
*Cæsariem, duroque admisit gaudia vultu;*
*Ut primùm tolli feralia viderat arma,*
*Intonsos rigidam in frontem descendere canos*
*Passus erat, mœstamque genis increscere barbam.*

13. *Privatus illis census erat brevis.*] Exiguæ nunc erant privatorum opes; nec dives esse quisquam satagebat; at universi Reipublicæ decus, gloriam, potentiam augere et amplificare studebant. Vide paupertatem laudatam apud Valer. Maxim. lib. iv. cap. 4. ubi inter exempla

Commune magnum: nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton;
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant; oppida publico
Sumptu jubentes, et Deorum
Templa novo decorare saxo.

publica *autem* dives. Nemini privato porticus mensa decem pedum perticâ colligebat *auram* Septen- [213] trionalem umbrosam. Neque fas erat contemnere glebam obvenientem; urbes *autem* communibus impensis, ac numinum fana lapidibus novis exornare præscriptum *erat*.

*ANNOTATIONES.*

non pauca, hæc affert. Valerii Poplicolæ, *Cui mortuo lectus funebris et rogus defuit; exequiæ verò pecuniâ publicâ ductæ sunt.* Agrippæ Menenii, *qui publicæ salutis arbiter ita pecuniæ inops decessit, ut sepulturæ honore caruisset, nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset.* Et paulo post, idem sic scribit: *Imò verò quos pericula Reipublicæ Imperatores afferebant, angustia rei familiaris (quid cesso proprium nomen veritati reddere?) bubulcos fieri cogebat.* Et postea: *Quid Ælia familia, quam locuples? Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una domuncula erat eodem loco, quo nunc sunt Mariana monimenta; et unus in Agro Veiente fundus minus multos cultores desiderans, quam dominos habebat,* &c.

14. *Commune magnum.*] Τὸ κοινὸν apud Cicer. Sensus est; magni putabatur publica res, salus, auctoritas; commodo privato Reipublicæ utilitas anteponebatur. Cic. pro Flacco. *In privatis rebus minimo contenti erant majores nostri; in imperio et publicâ dignitate omnia ad gloriam splendoremque revocabant.*

*Nulla decempedis Metata privatis,* &c.] Privatorum nemini porticus erat pluribus metata decempedis, adeoque valdè longa, ex arte, et magno proinde sumptu extructa.

15. *Opacam excipiebat Arcton.*] Quæ porticus Septentrioni obversa, apta esset ad captandum æstate frigus plurimum, et ad amœnam ambulationem, fervente etiam die. *Arctos* Græcis Ursa, Latinis sidus Boreale, polo Arctico nomen fecit: regionem septentrionalem designat, unde frigidæ et salubriores spirant auræ. *Porticus* definiri potest ambulacrum columnis septum, Gall. *une Gallerie.* Ang. a Cloyster. Aliæ centenariæ, aliæ milliariæ dicebantur à longitudine et numero passuum, quos continebant. Sueton. Vitruv. lib. v. cap. 9. et 11. Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 22. et 23. ubi et multiplex porticus recensetur; præ cæteris autem Porticus Claudia, in quâ subdiales ambulationes, miro ingenio elaborata; item Porticus Augusti, in Palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore per symmetriam extructa, &c. Vide et Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 39. Juv. Sat. vii. 182.

*Parte aliâ longis Numidarum fulta columnis*
*Surgat, et algentem rapiat cœnatio Solem.*

17. *Nec fortuitum spernere cespitem Leges sinebant;* &c.] Legum pœnis erat obnoxius, quisquis operosas ædes sibi molitus esset e saxo quadrato; quæ quidem structura templorum erat. At privatis vel crudo cespititio solo, aut coctis tantùm lateribus ædificare licebat. Turneb. lib. x. cap. 21. Itaque nemo spernebat casam hæreditate sibi obvenientem, agellum, prædiolum. Neminem pigebat habitare domunculas,

*Pauperis et tuguri congestum cespite culmen.*

Virg. Eclog. i. 69. vel, passim, et sine discrimine cibum aut quietem captabant majores nostri ubicunque sors tulerat. Ovid. Fast. i. 205.

*Nec pudor, in stipulâ placidam cepisse quietem,*
*Nec fœnum capiti supposuisse, fuit.*

Tibull. ii. 5. 99.

*At sibi quisque dapes et festas extruet altè*
*Cespitibus mensas, cespitibusque thorum.*

Huc facit quod de Tiberio Sueton. ait, cap. xviii. *Trans Rhenum verò eum vitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet, sæpe etiam sine tentorio pernoctaret.*

*Fortuitum.*] Hujus vocis penultimam corripit Juven. Sat. xiii. 225. hic verò productam vides, à *fortuna et ire.* Servius in Æn. vi. 179.

18. *Oppida publico Sumptu jubentes et Deorum Templa,* &c.] Hinc Ædiles, seu publicarum ædium, totiusque urbes curatores. Hoc et ad Augusti laudem scripsisse Horatius creditur. Sueton. August. cap. xxx. *Spatium urbis in regiones vicosque divisit; instituitque ut illos annui magistratus sortitò tuerentur . . . Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit; easque et ceteras opulentissimis donis exornavit,* &c.

20. *Novo saxo.*] Vel secto, quadrato, et polito; vel è longinquis terris Romam advecto; quale est marmor ex Armenia, Paro, Chio, Ægypto, Numidia, &c. Juvenal. Sat. xiv. 86. et seq.

*Ædificator erat Centronius——————*
*———Alta parabat*
*Culmina villarum, Græcis, longèque petitis*
*Marmoribus,* &c.

## ODE XVI. AD GROSPHUM.

*Animi tranquillitatem non nisi cupiditates coërcendo parari.*

OTIUM Divos rogat in patenti [214]
Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
  Sidera nautis :
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetrâ decóri, [215]
Grosphe, non gemmis, neque purpurâ ve-
  nale, nec auro.
Non enim gazæ, neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum

O, Grosphe, quietem à numinibus petit quilibet in aperto *mari* Ægæo deprehensus, simul atque nigra nubila texerunt Lunam, neque apparent nautis astra non dubia. Quietem Thracia bello efferata ; Parthi insignes pharetrâ quietem *poscunt* nec lapillis, nec purpurâ nec auro venalem : enimvero divitiæ vel Consulis apparitor haud pellunt graves animi turbas ac solicitudines circa palatia laquearibus ornata volitantes.

### ANNOTATIONES.

Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

*Ad Grosphum.*] Hunc Pompeium Grosphum nobilem et Magistratibus perfunctum innuit, quod in fine hujus Odes purpurâ vestiri scribit. Siciliensem aiunt nonnulli, eò quòd ibidem Horatius Siculus gregibus et armentis opulentum notat. Virum autem frugi celebrat Epist. lib. i. 12. v. 22.

*Utere Pompeio Grospho; et si quid petet ultro*
*Defer; nil Grosphus, nisi verum orabit, et æquum.*

1. *Otium Divos rogat,* &c.] Otium poscunt omnes, et tamen omnes avaritiam et ambitionem colunt, per quas assiduis laboribus et periculis exercentur, atque otio frui prohibentur. Sic impiger ad Indos, quæstûs causâ currens mercator, cùm se jactatum tempestatibus, et mortis discrimini proximum sentit, tum mare et navigationem detestatur, otiumque rogat à Castore et Polluce; at ultra pergit tamen, urgente avaritiâ, cùm primum periculum præteriit. Lib. i. Od. 1. v. 15.

*Luctantem Icariis fluctibus Africum*
*Mercator metuens, otium et oppidi*
*Laudat rura sui:* &c.

2. *Ægæo.*] Quod mare altum et scopulosum, et multis adeò naufragiis infestum. Unde Proverb. Τὸ Αἰγαῖον πλεῖν, ab Ægâ insulâ, vel ab Ægis Eubœæ insulæ oppido, ut Straboni placet, Ægæum mare dictum est. Alii alia fabulantur. Situm est Græciam inter et Asiam, plures habet insulas quasi passim disseminatas; hodie Archipelagus nominatur.

3. *Neque certa fulgent Sidera.*] Cum ortis nubibus obducta cœli facies, non ostendit ea sidera certâ semper regione apparentia, quibus dirigi navigantes solent, et tutus esse cursus ac non dubius. Æneid. i. 88.

*Eripiunt subito nubes cœlumque, diemque,*
*Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.*

Lucan.

*——Miseros fallentia nautas*
*Sidera non sequimur.*

5. *Otium bello furiosa Thrace.*] In mediis belli periculis et ærumnis fatigatæ gentes etiam maximè bellicosæ otium desiderant: vix tamen postea bello abstinet, prædâ alliciente.

*Furiosa Thrace.*] An quòd atris infuscati sagulis (qui furiarum color est) ad bellum procedunt Thraces? An quòd terribili specie? Sic apud Plutarch. in vitâ Pauli Æmilii, *Pugnantium Thracum aspectu Nasica maximè exhorruit. Erant nempe in acie primâ, homines proceris corporibus; albis ac lucentibus scutis, ocreis armati, tunicas induti nigras; graves enses et rectos à dextris humeris quatientes.*

6. *Medi pharetrâ decori.*] Parthos indicat Medorum victores; de quibus lib. i. Od. 12 et 19. arcubus armatos in Xerxis exercitu: testis Herodot. lib. vii. Sagittas ab inguine jaculari seu torquere solitos, annotavi ad Pers. Sat 5. v. 4. ex Casaubone.

7. *Non gemmis, neque purpurâ,* &c.] Non emitur aut venditur ullo pretio liberalis illa animi pax et tranquillitas, imò generosa virtus, quam movere aut concutere nihil potest. Eam verò sibi parat, quisquis affectus atque appetitus cogit rationi morem gerere et obtemperare.

9. *Non enim gazæ,* &c.] Nec divitiæ, nec dignitates conferunt immunitatem à curis et solicitudinibus.

*Consularis lictor.*] Minister publicus ante Consulem aliosq; magistratus tum honoris causâ, tum summovendæ turbæ gratiâ præcedens, Imperiique insignia, fasces et secures, præferens. Tit. Liv. lib. iii. cap. 48. *I lictor, summove turbam.*

10. *Miseros tumultus Mentis.*] Animi perturbationes, metum, iram, cupiditatem, quibus miser homo afficitur, quando se illis huc illuc distrahi patitur, et discruciari. Tumultus quasi timor multus.

11. *Curas laqueata circum Tecta volantes.*] Palatia divitum curis obsidentur: et quò majores adsunt opes, eò plures et graviores comi-

Tecta volantes.
Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensâ tenui salinum,
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriæ quis exul
Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naves
Cura: nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, et agente nimbos
Ocyor Euro.

Is felix *est è* modicâ vitâ, cui majorum salinum rutilat in frugali mensa, neque tranquillum soporem metus
[216] adimit vel turpis cupiditas. Exiguo tempore valentes cur plura intendimus? Cur petimus regiones diverso calefactos Sole? Ecquis extorris à patriâ, procul est etiam à scipso? Naves ære munitas ingreditur prava
[217] solicitudo, nec deserit equitum cohortes, velocior cervis, et Euro nubes discutiente rapidior.

## ANNOTATIONES

tantur atque urgent curæ, quasi cor urentes dicuæ. Cornel. Tacit. *Invidia summa quæque appetit.* Juvenal. Sat. xiv. 303.

*Tantis parta malis, curâ majore, metuque*
*Servantur. Misera est magni custodia censûs.*

Tull 2. de Legib. *Magnificas villas, pavimenta marmorea, et laqueata tecta contemno.*

12. *Volantes.*] Φροντίδες πτερὰ ἔχουσαι, *Alas habentes curæ.* Theognis.

13. *Vivitur parvo benè, cui,* &c.] Contra verò lætam ducit ille vitam, qui parvo contentus, modicam supellectilem et mensam satis habet, gaudetque suà conditione mediocri. Unde pacatum capit somnum, quem non interrumpit vel habendi cupiditas, vel timor perdendi.

*Paternum Splendet in mensâ tenui salinum.*] Egregiè locum hunc illustrat Turneb. lib. x. cap. 22. Insulsus, inquit, videatur sensus, nisi intelligas salis olim quondam in mensâ religionem fuisse, unde ἱεροὺς ἅλας Græci dicunt: et appositus sal mensam consecrare videbatur. Arnob. lib. ii. *Sacras facitis mensas salinorum apposilu, et simulacris Deorum.* Sed tamen potissimùm tenuem et parcum pauperemque victum Horatius significat hominum pro obsonio salem lingentium, quod pauperes olim faciebant, ut apud Pers. Sat. v.

*Raro regustatum digito terebrare salinum*
*Contentus perages?*

Huc usque Turnebus. Salinum verò præcipuè memorat Horatius; tum quia primo loco solet apponi: tum præsertim quòd veteres poculo et salino à majoribus accepto libenter utebantur. Et quibus nullum erat argenteum vas, salinum tamen ex argento habebant. Ex quibus intelliguntur hæ voces, *splendet*, et *paternum.*

15. *Leves somnos.*] Dulces, molles, placidos, et tranquillos; vel solvi faciles.

*Cupido Sordidus.*] Amor pecuniæ sordidus, turpis avaritia. *Sæva cupido indomiti censûs.* Juvenal. Sat. xiv. 175.

17. *Quid brevi fortes jaculamur ævo Multa?*] Cùm sciamus paucis nos annis esse victuros, cur tam multa et magna prosequimur et captamus? Lib. i. Od. 4.

*Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.*

Et Od. 11.

*Spatio brevi spem longam reseces.*

18. *Quid terras alio calentes Sole mutamus?*] Cur, patriâ relictâ, pergimus in alia planè climata, remotasque valdè regiones, alio veluti Sole calescentes; Virgil. Georg. ii. 511.

*Exilioque domos et dulcia limina mutant,*
*Atque alio patrium quærunt sub sole jacentem.*

Contra Juvenalis, Sat. xii. 103.

*Nostro sub sidere.*

19. *Patriæ quis exul Se quoque fugit?*] Translata sententia è Græco: Τίς πατρίδος φυγὰς ὤν, καὶ ἑαυτὸν ἔφυγε; id est, Quis paternum deserens solum, pravam simul indolem pravosque affectus relinquit? Imò se quisque secum defert, id est, animum suum seu probum seu improbum. Senec. de Tranquill. vit. *Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? Sequitur scipsum, et urget gravissimus comes.* Sic mercator avarus, quolibet peregrinatus fuerit, avaritiam circumfert. Horat. lib. i. Epist. 11. v. 27.

*Cælum, non animum mutant, qui trans mare currunt.*

Epist. 14. v. 13.

*In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.*

Lucret. lib. iii. sub finem.

*Hoc se quisque modo fugit. At quem scilicet, ut fit,*
*Effugere haud potis est, ingratis hæret et angit.*

Varro et Petronius *longè fugit, qui suos* (id est se) *fugit.*

21. *Scandit æratas,* &c.] Seu navim, seu equum conscendas, ut effugias curam, hæc te facilè consequetur, utpote cervis pernicior et ventis. Horat. lib. iii. Od. 1. v. 37.

———*Sed timor et minæ*
*Scandunt eodem quo dominus; neque*
*Decedit ærata triremi, et*
*Post equitem sedet atra cura.*

23. *Ocyor Cervis.*] Cervorum pernicitas cuivis nota.

24. *Euro.*] Ab ortu flat iste ventus. Ovid. Metamorph. i. cap. 2.

*Eurus ad auroram Nabathæaque regna recessit,*

Lætus in præsens animus, quod ultrà est
Oderit curare; et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem:
Longa Tithonum minuit senectus:
Et mihi forsan, tibi quod negârit,
Porriget hora.
Te greges centum, Siculæque circum [218]
Mugiunt vaccæ: tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa: te bis Afro
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, et
Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ

Mens præsentibus contenta caveat inquirere quidquam ulteriùs: molesta verò quâdam lætitiâ moderetur. Non est aliquid omni ratione perfectum. Achillem gloriosum sustulit mors repentina: Tithonum debilitavit senecta prolixior. Mihique forsitan indulgebit tempus id quod tibi non concesserit. Greges numerosi et boves è Siciliâ circa te mugitum edunt: hinniunt tibi equi trahendis curribus idonei. Te operiunt *panni è* lanâ semel atque iterum Africano murice imbutâ. Mihi Parca verax largita est agellum, et aliquantulam Græcæ Musæ

*ANNOTATIONES.*

*Persidaque, et radiis juga subdita matutinis.*

25. *Lætus in præsens animus,* &c.] In diem vive: *Dona præsentis rape lætus horæ,* lib. iii. Od. 8. utere presenti fortunâ: quod ultra præsens tempus est, ne cura, neque futuro te distorque.

26. *Amara lento Temperet risu,* &c.] Si quid ingruit adversi et amari, id animo læto perfer. Nam *levius fit patientiâ quicquid corrigere est nefas.* Lib. i. Od. 24. v. 19.

*Lento risu.*] Moderatâ lætitiâ. Alii legunt *læto.*

27. *Nihil est ab omni Parte beatum.*] Cic. l. de Invent. *Nihil omni ex parte perfectum atque beatum.* Οὐδεὶς πάντ' ἐστὶ πανόλβιος, *Nemo peromnino felix et beatus.*

29. *Abstulit clarum cita mors Achillem.*] Quod modò protulit, exemplis comprobat Poëta. Fuit illustris *Achilles,* at paucis annis inclaruit, et cita mors finem gloriæ subitum imposuit. E contrario *Tithonus* diu vixit quidem, sed incommoda senii persensit adeò, ut vitæ pertæsus fuerit, optàritque in cicadam mutari, quod et à Diis obtinuit. Vide lib. i. Od. 28. De Achille verò eodem lib. i. Od. 6. v. 6. Od. 8. sub finem; Od. 15. ad finem lib. ii. Od. 4. v. 3. lib. iv. Od. 6. Epod. 13. v. 17.

31. *Et mihi forsan, tibi quod negârit, Porriget hora.*] Parvo mihi fortasse vitam dabit longiorem, tibi verò diviti negabit.

32. *Hora.*] Vel tempus: sic Pers. Sat. 5. v. 14. *Fugit hora.* Vel horoscopus: Idem. Pers. ibid. v. 48.

*——————Seu nata fidelibus hora*
*Dividit in geminos concordia fata duorum.*

33. *Te greges,* &c.] Tu te beatum existimas gregibus et armentis abundans, et optimâ purpurâ vestitus. At ego mihi videor æquè ac tu fortunatus, tenuibus prædiis victitans et contentus, poeticâ gaudens facultate, et vulgi spernens rumores. Divites Homero πολύῤῥηνες καὶ πολυβοῦται, *agnis et bobus affluentes;* Hesiodo πολύμηλοι, *ovibus abundantes* nuncupantur.

*Siculæ vaccæ.*] Opimis è Siciliæ pascuis valdè pingues

34. *Tibi tollit hinnitum,* &c.] Equorum etiam greges tibi adsunt, hinnitu generositatem exhibentium. Æneid. iii. 672. *Clamorem immensum tollit.* Cic. ad Q. fratrem Epist. 1. lib. ii. *Clamorem satis magnum sustulerunt.*

35. *Apta quadrigis equa.*] Curulibus et circensibus ineundis certaminibus hoc aptior, quo velocior. In illis bigæ, trigæ, quadrigæ; sive currus duobus, tribus, quatuor equis tracti. Vide lib. i. Od. 1. Annot. ad hæc verba; *Sunt quos curriculo,* &c. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 8. &c.

*Te bis Afro Murice tinctæ Vestiunt lanæ.*] Pretiosæ nobilesque te operiunt et decorant vestes ex optimâ purpurâ, seu è panno sanguine muricis piscis semel atque iterum imbuto; sic enim purpureus color efficitur exquisitus, præsertim cùm murex est è mari Africano, vel Tyrio. Testis Plinius lib. ix. cap. 36. ubi *murices et purpuræ,* inquit, *colorem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquor is nimirum est in candidâ venâ, unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosæ color sublucens . . Præcipuus hic in Meninge Africæ et Getulo littore Oceani . . . Huic fasces et secures Romanæ viam faciunt, idemque pro Majestate pueritiæ est. Distinguit ab Equite Curiam, in triumphali miscetur auro,* &c.

*Bis tinctæ.*] Dibapham purpuram vocant, Plin. lib. ix. cap. 39. *Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi . . . dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio. Qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur.* Cic. lib. ii. Epist. 16. *Curius noster dibaphum cogitat; sed eum infector moratur.*

38. *Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ.*] Lyricæ poëseos ab Alcæo aliisque Poëtis Græcis desumptæ facultatem, quâ *sublimi feriam sidera vertice,* tribuit mihi.

*Camœnæ.*] Quasi Canenæ à canendo dictæ, teste Macrob. in Somn. Scip. lib. ii. cap. 5. Vide lib. iv. Od. 6. 29.

*Spiritum Phœbus, mihi Phœbus artem*
*Carminis, nomenque dedit Poëtæ.*

Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

[219] facultatem, necnon contemnere improbum vulgus.

## ODE XVII. AD MÆCENATEM, ÆGROTUM.

*Superstitem ei se non futurum.*

CUR me querelis exanimas tuis?
Nec Dîs amicum est, nec mihi, te priùs
Obire, Mæcenas mearum
Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec charus æquè, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcunque præcedes, supremum

Quare mihi vitam aufers per querimonias tuas? Neque numinibus placet, neque mihi, ut prior moriaris, ô Mæcenas, insigne ornamentum ac tutela rerum [220] mearum. Ah! si promptior mors aufert te, dimidi-
6 um vitæ meæ, quorsum *ego* restabo *dimidium* alterum, haud pariter dilectus, neque remanens totus? Dies iste feret ambobus exitium. Haud falsum juravi: pergemus *unà*, quocunque modo anteibis, pergemus ultimam

### ANNOTATIONES.

39. *Parca non mendax.*] Pers. Sat. v. 48. *Parca tenax veri.* Immutabile fatum. Hujus intelligentia loci pendet è vetere ritu. Ultimâ scilicit hebdomadis die, quâ quis in lucem editus erat, fata vocabantur, quæ scriberentur; quòd eo die viderentur Parcæ in totam statuere vitam, quâ fortunâ futurus quis esset. Tertullianus; *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur; dum ultimâ die fata scribenda advocantur:* Hæc Turneb. lib. x. cap. 22. Credebant veteres nascenti cuilibet adnasci genium; deinde verò septimo, à quo natus erat die, Parcas statuere, quâ ille per totam vitam fortunâ usurus esset.

*Et malignum Spernere vulgus.*] Populi malignitatem, invidiam, opinionem, favorem etiam et applausum. Quæ qui non spernit, is nunquam beatè vixerit.

Ode XVII.—Metrum est idem quod Od. 9. Lib. i.

1. *Cur me querelis,* &c.] Vix è pertinaci morbo convalescentem inviserat Mæcenatem Horatius, atque seu affectæ valetudinis tædio seu integræ salutis desperatione, graviores in quærelas erumpentem, ærumnosæ etiam isti vitæ mortem præoptantem audierat. Quo ipse dolore perculsus Oden hanc ei scribit.

*Exanimas.*] Mærore conficis ac perimis, Cic. pro Milone. *Me quidem exanimant et interimunt hæ voces Milonis.* Virg. Æn. iv. 360.

*Desine, meque tuis incendere, teque querelis.*

2. *Dîs amicum.*] Dictio Græca θεοῖς φίλον Epod. 1. v. 5. ad eundem Mæcenatem.

*Quid nos, quibus te vita sit superstite*
*Jucunda; si contra, gravis?*

4. *Grande decus columenque.*] Vide Od. i. lib. i. *Partem animæ.* lib. i. Od. 3. *Animæ dimidium meæ.* Pythagoras aiebat amicum esse animam unam duobus in corporibus.

6. *Maturior vis.*] Celerior quàm ferat naturæ lex.

7. *Nec charus æquè.*] Vel populo Romano non perinde charus, ut Mæcenas; vel ipsi sibi molestus, ablato amico.

*Nec superstes Integer.*] S. Aug. Conf. lib. iv. cap. 6. *Sensi ego,* inquit, *animam meam et animam illius* (amici) *unam fuisse . . . ideoque eo morte sublato, mihi horrori vita erat; quia nolebam dimidius vivere,* &c. S. Gregorius Naz. suam cum D. Basilio animi conjunctionem et amicitiam συμψυχίαν vocat, *eandem animam.*

8. *Ille dies utramque Ducet ruinam.*] Qui te dies vivis auferet, is et me videbit morientem. Hoc ferè ita contigit: nam obiit Mæcenas ann. U. C. 746. Horatius verò anno præcedenti, qui Imperii Augusti 34. erat. Dio. Euseb. Chron.

9. *Non ego perfidum Dixi sacramentum.*] Non temerè, aut fallaciter, sed ex animo et sincerè spondeo fore me tibi vitæ mortisque comitem, atque devoveo. Itaque Horatius ostendit esse se ex eorum numero, qui Principibus devoti appellabantur. Cæsar de Bell. Gall. lib. iii. cap. 23. *Aliâ ex parte oppidi Adcantuanus, qui summam Imperii tenebat, eruptionem facere conatus est cum sexcentis devotis; quos illi Soldurios appellant, quorum hæc est conditio, ut omnibus in vitâ commodis unà cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderunt; si quid eis per vim accidat, aut eundem casum unà ferant, aut sibi mortem consciscant; neque adhuc hominum memoriâ repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret.* Dio. lib. liii. morem istum fluxisse ab Hispanis ait, favetque Sallustius: *Hispani se regibus devovent, et post eos vitam recusant.* Et Val. Max. lib. ii. cap. vi. *Celtiberi nefas esse ducebant prœlio superesse, cùm is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant.*

11. *Supremum Carpere iter.*] Discessum è

inire viam expediti socii. Neque me separabit unquam à te Chimæra flammas spirans, neque redivivus Gyas centum manus habens. Ita decretum Themidi prævalenti et Fatis. Sive Libra, sive Scorpius timendus mihi dominatur, pars temporis natalitii periculosior; sive Capricornus occidentalis Oceani potens; vix credibili ratione

Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec si resurgat centimanus Gyas,
Divellet unquam: sic potenti [221]
Justitiæ, placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ; [222]
Utrumque nostrûm incredibili modo

*ANNOTATIONES.*

vitâ hàc ad inferas regiones, mortisque imperium.

13. *Me nec Chimæræ*, &c.] Non divellar ego à te ullâ re quantumvis terribili. De Chimærâ lib. Od. 27. Πῦρ πνέουσα, *Ignam spirans* dicitur Pindaro.

14. *Nec si resurgat*, &c.] Epod. 1. v. 11.

——*Et te vel per Alpium juga,*
*Inhospitalem et Caucasum,*
*Vel Occidentis ad usque ultimum sinum*
*Forti sequemur pectore.*

*Centimanus Gyas.*] Is unus è natis cœlo terràque, de quibus Apollodorus. Legunt alii, *Gyges*; alii *Gigas*. In scirpo est nodum quærere. De nomine controversia est. Designatur certè Gigas aliquis, qualis Briareus, de quo Virgil. Æn. x. 565.

——*Centum cui brachia dicunt*
*Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem*
*Pectoribusque arsisse.*

15. *Sic potenti Justitiæ, placitumque Parcis.*] Has cum illâ jungit, quasi justæ Deorum ac fatorum legis ac decreti vindices et administras.

17. *Seu Libra, seu me*, &c.] Quodcunque nascenti mihi sidus affulsit, ac dominatum vitæ meæ obtinuit; eundem affirmaverim tuis natalibus horoscopum fuisse. Adeò comparabant evenire nobis paria. Enimvero tu emergis vix è periculosâ ægritudine; ego propè casu sum arboris oppressus. Scilicet ex eâ parte Zodiaci quæ nostræ genituræ tempore in hemisphærium nostrum assurgit, natalitias suas prædictiones colligunt Astrologi; quarum tamen vanitatem suggillat Juvenalis Sat. vi. 552, et seq.

*Libra.*] Septimum hoc est è duodecim Zodiaci signis, quod Sol ingressus circa diem 20. Septembris, equinoctium Autumnale facit. Vide Macrob. in Somn. Scip. lib. i. cap. 18. Virgil. Georgic. i. 208. Manil. lib. ii.

*Quosquè dabunt chelæ* (Libra) *et quos dat Aquarius ortus,*
*Unum pectus habent, fideique immobile vinclum.*

Et lib. v.

*Felix æquato genitus sub pondere Libræ.*

Pers. Sat. v.

*Nostra vel æquali suspendit tempora Libra,*
*Parca tenax veri.*

*Scorpius.*] Octavum est hoc Zodiaci Signum, tunc oriens cùm Orion occidit. Hinc fabula, interemptum Scorpionis aculeo Orionem, qui juvenili robore ferox nullam esse feram jactaret, quam conficere non posset. Ejus vero superbiam ultus Jupiter mortales docere voluit, non plus æquo viribus suis fidere. Hygin. lib. vi de Sign. Cœlest.

18. *Formidolosus, pars violentior Natalis horæ.*] Nempè sidus hoc ad Martem pertinet, qui et inclemens, maleficus, horribilis. Unde referri huc potest Horatii in Philippensi clade periculosa fuga, de quâ supra Od. 7. Vide Cic. 2. de Nat. Deor. Virgil. Georg. i. 38. Manil lib. iv.

*Scorpius armatâ violentâ cuspide caudâ,*
*In bellum ardentes animos, et Martia castra*
*Efficit*, &c.

Hinc et Arat.

*Scorpius infestus præportans flebile acumen.*

Quidam codices habent, *lethalis horæ.* Sed apage. Aiunt porrò sub hoc natis astro et horoscopo vitam esse breviorem.

19. *Seu tyrannus Hesperiæ Capricornus undæ.*] Sive prodii in lucem sub Capricorni sidere quod, cùm Saturnus obtinet, graves excitat pluvias atque tempestates in mari præsertim occiduo; teste Servio in Georgic. i. cit. Et Manil lib. iv.

*Tu, Capricorne, regis quicquid sub Sole cadente*, &c.

Propert. lib. iv. Eleg. 1.

*Lotus et Hesperiâ quid Capricornus aquâ?*

Decimum hoc signum Zodiaci solstitium Decembri mense facit hybernum; unde Cic. 2. de Nat. Deor.

*Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans*
*Corpore semifero, magno Capricornus in orbe.*
*Quem cum perpetuo vestirit lumine Titan,*
*Brumali flectens contorquet tempore currum.*

21. *Utrumque nostrum incredibili modo Consentit astrum.*] Sensus est; etsi non est idem mihi, qui tibi horoscopus; at certè magna et incredibilis inter meum natalitium sidus ac tuum consensio est, convenientia, similitudo: quapropter ut mutuus dudum coaluit inter nos amor, ut etiam mortis pariter effugimus periculum, istâ quidem efficiente cœlestium vi; sic licet spondere, alterum ab altero nec in morte sejungendos aut divellendos. Persius Horatii perpetuus imitator hoc loco videatur superâsse, Sat. v. 45.

Consentit astrum. Te Jovis impio
  Tutela Saturno refulgens
    Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, cùm populus frequens
Lætum theatris ter crepuit sonum:
  Me truncus illapsus cerebro
    Sustulerat, nisi Faunus ictum
Dextrâ levâsset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas,
  Ædemque votivam memento:
    Nos humilem feriemus agnam.

convenit sidus nostri ambo-rum. Te à crudeli Saturno defendit Jovis fulgor propitius; atque fati præcipitis volatum remoratus est, quando plebs numerosa alacrem ter sustulit acclamationem in theatro. Me de-
[223] cidens in caput arbor oppressisset, nisi manu casum avertisset Faunus, tutor clientium Mercurii. Cura ut offeras victimas, et promissum templum: ego parvulam agnam immolabo.

*ANNOTATIONES.*

*Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo*
*Consentire dies, et ab uno sidere duci.*

22. *Te Jovis impio Tutela,* &c.] Benignus Jovis aspectus Saturni (ut fit) malignitatem correxit infregitque, contra fulgendo, in horâ natali. Pers. cit. mox. v. 50.

*Saturnumque gravem nostro Jove frangimus unâ.*

*Impio Saturno.*] Fabulantur nimirum Saturnum proprios devorasse filios; hinc et aiunt sub ejus sidere genitos sævos et impios effici. Propertius et Pers. cit. Saturnum *gravem*, Juvenalis *tristem* appellat.

24. *Eripuit.*] E gravi morbo incolumem præstitit, ac veluti rapuit violentiæ Saturni falcem jam tibi suam intentantis ad vitam intercidendam.

*Volucrisque fati Tardavit alas.*] Advolantem properè, ut solet, mortem retardavit.

25. *Cùm populus frequens,* &c.] Istam Jovis tutelam animadvertit, ac celebravit; teque sibi redditum Populus Romanus gratulatus est, Jovique gratias retulit, sublatâ in lætitiæ signum triplici acclamatione et plausu, quando te post morbi periculum, melius habentem in theatrum adventare conspexit. Vide lib. i. Od. 20.

27. *Me truncus illapsus cerebro,* &c.] Ut te Jupiter, sic me Faunus imminenti exitio subtraxit, cum *triste lignum* declinavi *caducum in domini caput immerentis;* ut est in Od. 13. hujus libri. Vide ibidem.

28. *Nisi Faunus ictum Dextrâ levâsset.*] Perieram, nisi subvenisset Faunus Mercurii amicus et secundùm aliquos, idem Deus: certè literatorum uterque patronus. De Mercurio dictum jam non semel, maximè verò supra Od. 7. Porrò quod ruri beneficium, servatam nempè salutem, accepit, bene refert ad ruris sylvarumque Deum. Porrò dicitur Faunus doctorum virorum *custos* ac tutor, vel ob hoc quod studiosi secessum et quietem, ac liberale otium ruri conquirunt et captant, quæ quidem in urbibus, ac inter populares strepitus, obtinere vix possunt.

29. *Mercurialium.*] Viros eruditos Mercuriales nuncupat: eò quòd illi clientes habeantur Mercurii. Hic enimvero disciplinarum et artium repertor asseritur à Diodoro Siculo lib. ii. cap. 1. et lib. i. cap. 2. inventor literarum, vocum, palæstræ, numerorum, lyræ, medicinæ, astronomiæ, denique interpretationis verborum, unde cognominatus Hermes. Idem affirmat Plinius lib. vii. cap. 56 et Gellius. Mercurio sacras esse linguas ob eloquentiam, refert Athenæus lib. i. cap. 14. et lib. xv. cap. i. statuis Mercurii tanquam orationis et facundiæ præsidis ornata fuisse Gymnasia. Quod et testatur Tullius ad Attic. ut observat Casaubonus in citatum Athenæi locum.

30. *Reddere victimas,* &c.] Votivas offer victimas Jovi Servatori: ædem quoque seu templum, quod æger vovisti, si convalesceres, jam voti reus. Saluti ædifica et persolve.

32. *Nos humilem feriemus agnam.*] Jovi taurus aliæque id genus majores hostiæ cædebantur; minores autem cæteris Diis. Hinc Horatius, non pro suâ præ Mæcenatis opulentiâ tenuitate, ut garriunt aliqui: sed more majorum et ex solenni instituto scribit, et spondet Fauno *humilem* ferire *agnam.* Sic lib. i. Od. 4. v. 11.

*Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,*
*Seu poscat agnam, sive malit hædum.*

## ODE XVIII.

*Mediocri se fortunâ beatum esse: desipere eos qui luxui et avaritiæ student, mortis immemores.*

Nec ebur nec aurum splendet in laqueari ædium mearum: Haud Hymettiæ trabes innituntur columnis extremâ in Africâ excisis. Neque Attali hæres incognitus, regalem *potentiam* invasi.

NON ebur, neque aureum [224]
Meâ renidet in domo lacunar:
Non trabes Hymettiæ
Premunt columnas ultimâ recisas [225]
Africâ. Neque Attali
Ignotus hæres regiam occupavi:

### *ANNOTATIONES.*

Hæc Ode est dicolos distrophos. Metrum dicitur vel Hipponactium, ab auctore; vel Euripideum, quod eo frequenter usus sit Euripides.

Primus versus est Trochaicus dimeter catalecticus; ubi deest una syllaba ad perfectionem: et scanditur hoc modo;

Nōn ĕ | būr nĕ | que āurĕ | ūm.

Alii volunt esse Iambicum Archilochium dimetrum acatalectum; qui constat Amphimacro, et duobus Iambis; hàc ratione:

Nōn ĕbūr | nĕque āu | rēūm.

Alter versus est Iambicus Archilochius trimeter catalecticus, constans quinque Iambis et unâ syllabâ: admisso locis imparibus Spondæo; et sic scanditur.

Mĕā | rĕnī | dĕt īn | dŏmo | lăcū | nar.

1. *Non ebur, neque,* &c.] Opes et divitias nec possideo, nec cupio, quæ omnibus appeti solent; at ea quæ paucorum sunt habeo; indeque me beatum existimo. Fide integer, ingenio valens, cuilibet me ostento et præfero.

*Neque aureum Meâ renidet in domo lacunar.*] Domus non habito magnificas, ebore et auro exornatus, marmore peregrino ædificatas et fulgentes. Arnob. lib. vi. *Laquearibus renideant aureis.* Lucret. lib. ii. sub init.

*Nec domus argento fulgens, auroque renidens:*
*Nec citharis reboant laqueata aurataque templa.*

3. *Non trabes Hymettiæ Premunt columnas,* &c.] In meis ædibus non sunt pretiosæ ex Hymetto trabes, columnis exquisiti marmoris sustentatæ. Hymettus, Atticæ mons regionis, melle quidem abundans, insigni verò marmore clarus. Plin. lib. xvii. cap. 1. columnas quatuor Hymettii marmoris ad scenam ornandam advectas refert. Has porrò centum millibus nummûm emptas ait Valer. Max. Idem Plin. lib. xxxvi. cap. 3. ita scribit; *L. Crassus orator primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem palatio Hymettias.* Valer. Max. lib. ix. cap. 1. *Cn. Domitius L. Crasso collegæ suo, altercatione ortâ, objecit, quòd columnas Hymettias in porticu domûs haberet.* Magna porro lis, fuerintne trabes illæ ligneæ, an marmoreæ. Verùm enim è ligno potius Hymettio quàm è marmore crediderim: quanquam et ex lapide trabes extitisse clarè docet Plin. lib. xxxvi. cap. 8. ubi sic habet: *Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante Pyrropœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere Reges quodam certamine obeliscos vocantes, Solis numini sacratos.* Vide Strabon. lib. ix. ubi ex Hymetto advectas trabes longas et densas commemorat.

4. *Ultimâ recisas Africâ.*] Columnas intelligit è marmore Numidico, cujus pretium ingens, fuisse testatur Plinius lib. xxxvi. cap. 6. his verbis. *M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina è Numidico marmore in domo posuit magnâ reprehensione.* Numidia Africæ regio ultima, et maximè occidentalis.

5. *Neque Attali Ignotus hæres regiam occupavi.*] Nec divitis cujusquam hæreditatem captavi, ullave fraude et arte malâ invasi, opulentus quoquo modo esse volens: sicut Aristonicus (quem sanè respexit hoc loco Horatius) regnum Asiæ sibi vindicavit. Duo fuerunt Attali Pergami Reges; prior, Eumenis frater, posterior autem filius. Hic Attalo patruo successit in Asiæ Imperium. Post annos verò quinque instare sibi mortem sentiens, Populum Romanum opum suarum regnique hæredem nuncupavit. Quod ut accepit Aristonicus Eumenis ex pellice filius, regiam stirpem ostentans, conscripto exercitu, Pergamum invasit, et principatum ac dominationem Asiæ obtinuit. Crassi verò à Romanis missi Prætoris fractis viribus et auctoritate, post annos ferè quatuor debellatus à Perpenna, moxque ab Aquilio Consulibus, planè extinctus est. Justinus lib. xxxvi. sub finem: *In Asiâ Rex Attalus florentissimum et ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus fædabat . . . . . morbum ex Solis fervore contraxit, et septimâ die decessit. Hujus testamento hæres Populus Romanus tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesiâ citharistæ cujusdam filiâ genitus, qui post mortem Attali velut paternum regnum Asiam invasit,* &c. Vide et Luc. Florum Histor. Rom. lib. ii. cap. 20. ubi *Aristonicus,* inquit, *regii sanguinis, ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim solicitat: paucas resistentes vi recepit: Crassi quoque Prætoris cecîdit exercitum . . . . . mox à Perpennâ domitus et captus . . Aquilius Asiatici belli reliquias confecit; mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium,* &c.

Nec Laconicas mihi
  Trahunt honestæ purpuras clientæ.
At fides et ingenî
  Benigna vena est: pauperemque dives
Me petit. Nihil supra
  Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
  Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
  Novæque pergunt interire Lunæ.
Tu secanda marmora
  Locas sub ipsum funus, et sepulchri
Immemor, struis domos;

Nec clientæ haud viles nent mihi purpuram Laconicam. Verùm fidelitas adest et co-
[226] piosus ingenii fons. Et exiguum me opulentus requirit. Nihil præterea à Numinibus efflagito: neque ab amico divite majora posco, contentus ad modum agro tantùm Sabino. Urgetur dies die; et novæ Lunæ properant deficere. Tu morti vicinus incidenda marmora pacisceris; et tu-
[227] muli oblitus ædificas;

*ANNOTATIONES.*

7. *Nec Laconicas mihi Trahunt honestæ purpuras clientæ.*] Nec habeo clientes, quos soli divites ac potentes habent: nec adeò clientium uxores nent mihi lanas, è quibus pannus confectus, imbutus humore piscis muricis ad Tænarum Laconicæ promontorium capti, suppeditet mihi vestes purpureas, easque valdè exquisitas, quæ ad solos nobiles, Patricios, ac Magistratus pertinent. Cic. Ver. *Ipse dabat purpuram tantùm, amici operam.* Laconia Peloponnesi regio purpuræ excellentiâ nobilis. Plin. lib. xxi. cap. 8. *Unguento naturam vicisse gaudens luxuria, vestibus quoque provocarit eos flores, qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil aspectu. Trahitur in purpuras Tyras, dibaphasque et Laconicas,* &c. Et lib. xxxv. cap. 6. *Et liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum . . . . . . laudatur Laconicum unde pretiosissimæ purpuræ.* Vide suprà Od. 16. sub finem Annot. ad has voces: *Te bis Afro murice tinctæ vestiunt lanæ.*

9. *At fides et ingenî Benigna vena est.*] Quòd si desint opes, at opibus quidpiam melius ac præstantius habere contigit, nimirum fidei virtutem, nec non ingenii lumen et facultatem.

10. *Benigna vena.*] Metaphora à terræ venis, è quibus fontes promanant uberes: designat optimè discendi scribendique facilitatem, quâ qui destitutus fuerit, is invitâ Minervâ, invitis Apolline ac Musis, literarum studium capessit, hoc est, oleum et operam perdit. Epist. ad Pisones, v. 385.

*Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ.*

Et v. 408.

*Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,*
*Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ,*
*Nec rude quid prosit video ingenium.*

Ib. *Pauperemque dives Me petit.*] Me diligit, ac familiaritatem meam petit Mæcenas, tum ob fidem, tùm propter ingenium ad artes liberales idoneum. Epist. ad Pisones, v. 404.
*Gratia regum Pieriis tentata modis.*
Quoties verò Doctores et Sapientes à Principibus viris sunt honorati ac accersiti!

11. *Nihil supra Deos lacesso.*] Ut largiantur quidquam præter ista, non importunis Deos precibus fatigo, non urgeo, non efflagito. Sed nec Mæcenatem *amicum*, plura si rogitem, dare paratum ac *potentem*, nequaquam ego lacesso, nec ampliora flagito, quàm quæ jam donavit, videlicet agrum in *Sabinis*, quo victito beatus et contentus. Sic cupiditatem aversatur omnem ac libidinem, ut vocat Tullius. Hanc ferocienti equo similem aiebat Plato in Phædro. Diogenes autem Cynicus *arcem omnium malorum* vocitabat.

13. *Flagito.*] Quid valeat ista vox docet Cic. lib. ix. Epist. 9. ad Varronem: ubi sic scribit: *Metuo ne te fortè flagitent; ego autem mandari ut rogarent.*

14. *Satis beatus unicis Sabinis.*] Prædio in Sabinis, quo donatus sum à Mæcenate, satis me locupletem existimo, nec ab eo quidquam ultra peto, vel cupio. Vide lib. iii. Od. 13. v. 1. ibique Annot. Item Epist. 16. initium, ubi suam ipse villam describit Poëta.

15. *Truditur dies die.*] Epod. 17.
*Urget diem nox, et dies noctem.*
Senec. Epist. xxiv. *Nullius rei finis est. Sed in orbem nexa sunt universa. Fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit, dies noctem. Æstas in Autumnum desinit. Autumno Hyems instat, quæ Vere compescitur. Omnia transeunt, ut revertantur.* Sic ferè ad rem nostram Ecclesiastes cap. i. *Oritur Sol et occidit, et ad locum suum revertitur; ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad Aquilonem.* Vide Pers. Sat. v. 66. et seq.

16. *Novæque pergunt interire Lunæ.*] Ita labuntur menses annique: novæ Lunæ complentur; tum decrescunt, ac intereunt; rursumque renascuntur, et crescunt, perpetuis vicibus. Ita fugit tempus, ita fluit ac perit ætas et vita nostra. Tu tamen, ô superbe et ambitiose, quasi vitæ sit tibi securitas, et immunitas à morte, insanas moliris substructiones.

17. *Tu secanda marmora Locas.*] Mercede conducis sectores marmoris et sculptores; vel redemptori negotium das secandorum marmorum, ad extruendas domos superbas.

Marisque Baiis obstrepentis urges
Summovere littora,
Parùm locuples continente ripâ.
Quid, quòd usque proximos
Revellis agri terminos, et ultra
Limites clientium
Salis avarus? Pellitur paternos [228]
In sinu ferens Deos
Et uxor et vir, sordidosque natos:
Nulla certior tamen
Rapacis Orci sede destinatâ
Aula divitem manet
Herum. Quid ultrà tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur,
Regumque pueris; nec satelles Orci
Callidum Promethea

atque satagis extendere littus maris ad Baias frementis, non sat dives stabili terra. Quid *dicam*, quòd vicinos etiam agri limites removes, et clientium terminos transilis, *per* avaritiam? Ejicitur et maritus, et conjux portans in gremio Penates, et pueros squalidos. Attamen potentem dominum haud expectat ulla basilica melior paratâ sede Inferorum *omnia* absorbentium. Quid ampliùs quæris? Terra pariter inopi *sinum* aperit, atque principum filiis: neque Inferorum custos, auro corruptus, astutum Prometheum reportavit.

*ANNOTATIONES.*

20. *Marisque Baiis obstrepentis urges Summovere littora.*] Molibus in mare jactis extendis littus, ut ibi ædifices, amœno loco, ad Baias, ubi fluctus marini ventis agitati fremunt et obstrepunt vehementer; quasi non sufficiat continens terra ad construendas ædes. Sallust. *Divitias profundunt in extruendo mari, et montibus æquandis.* Senec. Controvers. 5. *Maria summoventur projectis molibus.* Vide suprà Od. 15. init. ibique Annot. Item postea, lib. iii. Od. 1. v. 33. et Od. 24. v. 3.

*Baiis.*] Baiæ civitas Campaniæ, à Baio Ulyssis socio ibi sepulto nominata; sita Puteolos inter et Cumas, in eo sinu qui nunc dicitur *Golfo di Puzzuolo* et *di Napoli;* calentibus aquis ad sanitatem valdè utilibus, cœli temperie, amœno secessu, Romanorum Procerum nitidas illic ædes habentium frequentiâ, perquam felix; ut etiam vitanda, velut occasio luxuriæ dicatur à Seneca ad Lucil. Epist. lii. *Illic,* inquit, *tanquam loco debeatur licentia, magis luxuriæ solvitur. Non tantùm corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus.*

23. *Quid, quòd usque proximos,* &c.] Quinetiam sacrilegâ ratione rem augere non vereris; tum vicinorum, tum etiam clientium terminos removendo. Duo sunt itaque delicta, alterum contra fidem clientibus debitam, alterum contra Justitiæ et religionis virtutem. Quod ad primum attinet: illatam clienti injuriam eò constat graviorem esse, quòd post parentes et pupillos fidei tutelæque nostræ creditos proximum obtineant locum clientes, qui sese pariter in fidem patrociniumque nostrum dederunt; ut asserit A. Gellius. lib. v. cap. 13. et lex 22. xii. Tab. hæc est; *Si clienti patronus fraudem fecerit, sacer esto.*

24. *Revellis agri terminos.*] Hoc alterum est peccati genus, et sacrilegum quidem, ex istâ Numæ Pompilii lege, quæ jubebat ut qui terminum exarâsset, ipse et boves Deo sacri fierent. Eodem pertinet, quòd Terminum Deum consecrabant colebantque veteres. Translator etiam terminorum damnatus lege divinâ noscitur, Deuteron. cap. xix. 14. Proverb. cap. xxii. 28. &c.

26. *Pellitur paternos,* &c.] Expositio ad augendam invidiam. Sic possessione legitimâ deturbatur cliens à te, et ad inopiam redactus abit cum uxore gemebundâ, sed religiosâ, quæ portat *in sinu Deos* familiares, puerosque ob egestatem *sordidos.*

29. *Nulla certior tamen,* &c.] Quòd si opibus mortem eluctari liceret, aut si potiorem apud Inferos sedem opulentus quisque occuparet; libens ego tibi sanè condonarem, quòd quo jure, quâ injuriâ, divitias accumules. Verùm non ita se res habet; nec enim *divitem manet Herum ulla certior aula aut finis,* quàm quæ *Orco destinata* est. Non sors ibi aut conditio melior opulento cuilibet quàm inopi. *Quid* ergo *ultrà tendis,* quàm sancitum decretumque tibi est fatorum ac Numinum lege immutabili? Horat. Lib. ii. Epist. 2. v. 175.

*Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris*
*Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus*
*Grandia cum parvis, non exorabilis auro?*

32. *Æqua tellus Pauperi recluditur,* &c.] Lib. i. Od. 4. v. 13.

*Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,*
*Regumque turres.*

34. *Nec satelles Orci,* &c.] Nec mors muneribus ac donis corrumpitur, ut suam dimittat prædam; omnes mortales rapit. Æschyl. Μόνος θεῶν θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ, *Inter Deos sola mors non capitur muneribus.* Theognis: Οὔτις ἄποινα διδοὺς θάνατον φύγοι. *Nemo pretium offerens sese à morte redemit.* Vide suprà Od. 3. et 14.

*Satelles Orci.*] Charon, de quo suprà Od. 3. ad v. ult. et alibi.

35. *Callidum Promethea.*] De eo, Lib. i. Od. 3. v. 27. et Od. 16. v. 13. Sensus est; nec Charon oblato captus auro transvectum in alteram Cocyti ripam Prometheum revexit ad

Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali
Genus coërcet: hic levare functum
Pauperem laboribus,
Vocatus, atque non vocatus, audit.

Ille Tantalum, Tantalique posteros tenet. Ille ipse egenum ærumnas perpes- [229] sum sive rogatus, sive non rogatus, auscultat levatque.

## ODE XIX.

*Bacchi laudes eò canit aptiùs quòd ejus Numine est plenus.*

BACCHUM in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite posteri)
Nymphasque discentes, et aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ! recenti mens trepidat metu,

Bacchum versus dictantem in secretis aspexi cau- [230] tibus, et Nymphos auscultantes, arrectasque aures Satyrorum caprinos pedes habentium. Fidem habete, nepotes. Euhoë! timore nuper incusso agitatur animus,

### *ANNOTATIONES.*

vivos rediturum. Et Prometheus, quantumvis sagax, qui hominem sapienter è luto finxerat, qui cœlestem ignem ferulâ ad Solis currum extensâ callidè suffuratus in terras detulerat, is tamen nec astu nec pretio Satellitem Orci vicit, ut mortem evadere posset. Lib. ii. Epist. 2. v. 178. mox cit.

——————*Metit Orcus.*
*Grandia cum parvis, non exorabilis auro.*

36. *Hic superbum Tantalum,* &c.] Hic ipse Charon neque superbos veretur, imò domat, et in Inferis coërcet. De Tantalo supra Od. 12. ad finem.

37. *Tantali genus.*] Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem.

38. *Hic levare functum Pauperem,* &c.] Idem ille pauperi præsto est; atque laboriosâ et ærumnosâ defunctum vitâ ultrò sublevat, cymbâ excipit, et transfert in sedes quietas. Cic. Catilin. iv. parag. 3. scribit. *Mortem à Diis Immortalibus non esse supplicii causâ constitutam, sed aut necessitatem Naturæ, aut laborum ac miseriarum quietem esse.*

40. *Vocatus, atque non vocatus.*] Alludit ad Oraculum Lacedæmoniis redditum; Καλούμενος κ' ἄκλητος Θεος παρέσαι, *Vocatus et non vocatus Deus aderit.*

Ode XIX.—Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. i.

1. *Bacchum in remotis,* &c.] Festum Poëtis Bacchi idem, epulumque tum poëticum esse sacrumque celebre, et hymnum solemnem decantari solitum constat; auctoresque sunt Ovid. Trist. lib. v. Eleg. 4. et Propert. lib. iv. Eleg. 6. sive quòd Liber et Apollo Deus idem est, ut pluribus asserit Macrob. lib. i. Saturnal. cap. 18. ac evincunt Æschyli, Euripidisque testimonia ibidem allata. Æschyl. Ἀπόλλων ὦ Βάκχε ὦ Μάντις. Euripid. φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἀπολλων, Ἐυλυρε. Sive quòd Bacchus, id est, vinum, scribendis versibus ingenium exacuat. Unde,

—*Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,*
*Quæ scribuntur aquæ potoribus,* &c.

Ut noster egregiè docet, lib. Epist. 19. Istius igitur generis hymnus est Ode hæc elegantissima, et quæ sanè probet *benignam ingenii venam,* quâ gloriabatur Poëta Ode superiori. Talis etiam Od. 25. lib. iii. Et Propert. Eleg. 16. lib. iii.

*In remotis carmina rupibus.*] Longè à strepitu tumultuque populari, urbano, forensi. Nam

*Carmina secessum scribentis et otia quærunt.*

2 *Vidi docentem.*] Sic et apud Virgil. Eclog. vi. Silenus in antro à pueris Nymphisque deprehensus petita dudum carmina tandem pangit;

————*Satis est potuisse videri.*
*Carmina quæ vultis cognoscite,* &c.

3. *Nymphasque discentes.*] Musas intellige. Sic Eclog. vii. 21.

*Nymphæ noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,*
*Quale meo Codro, concedite.*

*Aures Capripedum Satyrorum acutas.*] Vel in acumen factas et formatas: tales enim habere dicuntur Satyræ; vel ad audiendum erectas, paratas, avidas. Lucian. Οἱ δὲ σάτυροι ὀξεῖς τὰ ὦτα, καὶ αὐτοι φαλακροί. Et alibi; ὦτα μεγάλα ὄρθια, dicit habuisse unum è Bacchici exercitùs ducibus, *magnas aures rectas.* Dialog. cui tit. *Bacchus.* Ovid. Trist. lib. v. Eleg. 3.

*Fer, bone Liber, opem: et*
*Sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava juventus*
*Adsit; et attonito non taceare sono.*

Vid. lib. i. Od. 1. De Satyris plura ad v. 31.

5. *Evœ.*] Vel, Euhoë; ut doctiores aliqui volunt; quâ voce Bacchantes in sacris divino se furore concitabant, ut aiunt, Juv. Sat. vii. 62.

*Satur est, cùm dicit Horatius, Euhoë.*

Vide lib. i. Od. 18. ibique Annot.

*Recenti mens trepidat metu,* &c.] Enthusiasmum sibi affingit Poëta, quem semper comita-

et ob repletum Baccho pectus, non sine gaudio conturbatur. Euhoë! indulge, Bacche, indulge, verendo thyrso formidande. Licet mihi cantare Bacchantes protervas, et vinum defluentem, et lac copiosè manantem, et mel ex cavatis arboribus stillantem, celebrare; necnon felicis uxoris ornamentum astris insertum; Pentheique domum gravi deturbatam casu et Lycurgi Thracii mortem.

Plenoque Bacchi pectore turbidum
  Lætatur. Evœ! parce, Liber,
    Parce, gravi metuende thyrso
Fas pervicaces est mihi Thyadas,
Vinique fontem, lactis et uberes [231]
  Cantare rivos, atque truncis
    Lapsa cavis iterare mella.
Fas et beatæ conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
  Disjecta non levi ruinâ,
    Thracis et exitium Lycurgi.

## ANNOTATIONES.

tur sacer quidam ac religiosus horror, ob Numinis præsentis agentisque reverentiam vehementemque vim, quâ turbatur nonnihil simulque lætatur mens divinitùs afflata, extra se posita et alienata, superiorisque potentiæ arbitrio mota.

6. *Plenoque Bacchi pectore turbidum Lætatur.*] Numine incidente correptus de divino gaudet consortio, non tamen sine perturbatione.

7. *Parce, Liber, Parce.*] Indignum tali se visitatione professus veniam rogat, ne in ultionem visi Numinis id sibi contingat mali, quod Actæoni, Pentheo, Lycurgo, aliisque acciderat. Deprecatur et vehementiorem Dei agitationem, quà de suà sede mens omninò dejiciatur.

8. *Gravi metuende thyrso.*] Quo tot adversarios perculisti ac perdidisti.

*Thyrso.*] Hasta erat hederis et pampinis intecta, quibus obvoluta etiam cuspis inopinatos ictus certumque exitium inferebat.

9. *Fas pervicaces,* &c.] Divino itaque spiritu correptus Poëta, vimque Numinis sentiens, rectè ait, fas mihi esse Dei laudes exequi.

*Pervicaces.*] Concepto furore petulantes et protervas. Pervicacia interdum est bonarum rerum perseverentia, pertinacia semper malarum; inquit Non. Marcell. Acciique ad Myrmidones verba hæc affert: *Tu pertinaciam, Antiloche, esse hanc prædicas: ego pervicaciam aio . . . Tu addis quod vitio est; demis quod laudi datur.*

*Thyadas.*] A θύω, *sacrifico, feror impetu quodam furibundo.* Thyades appellatæ sunt Bacchi sacrificulæ seu Bacchantes.

10. *Vinique fontem, lactis et uberes,* &c.] Licet mihi referre et cantare patrata Baccho prodigia et miracula. Perperam, ut videtur afferunt hic aliqui morem veterem Baccho seu Dionysio in spelæis sacrificandi vino, lacte et melle. Sanè respexit, ea scribens, Horatius Euripidis locum, in Bacchis Act 3. in quo *Baccharum una thyrso dicitur petram verberâsse, et mox inde prosiluisse aquæ fons; alia ferulam projiciente in terram, rivum Deus emisisse; quæ verò candidi potus cupidæ fuerunt, summis digitis terram scalpentes, lactis flumina statim elicuisse: è thyrsis autem hederaceis flava mella guttis dulcibus stillâsse.*

13. *Fas et beatæ conjugis additum Stellis honorem.*] Dicam et Ariadnes coronam nuptialem inter sidera relatam. Hujus meminit Virgil. Georgic. i. 222. Ovid. Trist. v. Eleg. 3.

*Sic micet æternum, vicinaque sidera vincat*
*Conjugis in cœlo clara corona tuæ.*

Quomodo verò desertam à Theseo Ariadnen sibi in uxorem adoptârit Liber, coronamque in cœlum transtulerit, canit idem Ovid. lib. viii. Metam. cap. 2.

———*Desertæ et multa querenti*
*Amplexus et opem Liber tulit; utque perenni*
*Sidere clara foret, sumptam de fronte coronam*
*Immisit cœlo. Tenues volat illa per auras,*
*Dumque volat, gemmæ nitidos vertuntur in ignes;*
*Consistuntque loco; specie remanente coronæ:*
*Qui medius nixique genu est anguemque tenentis.*

14. *Tectaque Penthei Disjecta.*] Et hîc alludit ad Euripid. cit. loc. ubi Penthei palatium brevi subvertendum minatur Bacchus; Δατινάξαντος Βάκχιου δῶμα Πένθεως. Pentheus rex Thebarum Bacchantes noctu discurrentes, quod nefas, spectans, iram in se Numinis concitavit, unde et ab ipsâ matre suâ Agave sociisque Bacchantibus discerptus, miserè periit. Ita Pausan. in Corinth. Euripid. cit. &c. Hyginus autem à Libero patre insaniâ et furore perculsum violentas ipsum sibi manus intulisse refert. Vide Ovid. Metamorph. lib. iii. cap. 7. et seq. Pers. Sat. i. 100. Diodor. Sicul. lib. iv.

15. *Non levi ruinâ.*] Legunt alii *non leni ruinâ,* id est, sævâ. Alii *non levi,* seu *lævi,* id est, asperâ.

16. *Thracis et exitium Lycurgi.*] Referam quoque vindicatum Bacchi Numen, prostratis quotquot huic adversari refragarive ausi sunt; quales Pentheus, de quo mox; et Lycurgus, qui spreto illo pœnas luit, seu à Jove privatus oculis vitâque ipsâ, ut scribit Homerus; seu ab ipso interfectus Baccho, ut volunt alii. Is Thracum rex multa per temulentiam pravè committi videns, excidi vineta jussit omnia, vinumque aboleri; hinc porrò fabulati sunt, ultore Baccho, versum in furorem crura sibi amputâsse, falce vinitoriâ. Hygin. et Plutarchus, aliter paulò, quòd nimirùm in carcerem Bacchus et Satyros conjecisset. Lycurgo exitium accidisse narrant Apollodorus, lib. iii. et Euripides antea citatus, Ovid. Trist. v. Eleg. 3.

Tu flectis amnes, tu mare barbarum :
Tu separatis uvidus in jugis
Nodo coërces viperino
Bistonidum sine fraude crines.
Tu, cùm parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhœcum retorsisti leonis
Unguibus, horribilique malâ ;
Quanquam choreis aptior et jocis
Ludoque dictus, non sat idoneus
Pugnæ ferebaris : sed idem
Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, et recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

[232] Tu domas fluvios, et mare longinquum. Tu secretis in montibus Thraciarum *mulierum* capillos nodo ser-
20 pentino citra periculum constringis, *vino* madens. Cùm *verò* scelerata Gigantum turma per sublime appeteret imperium *Jovis* patris *tui*, tu Rhæcum dejecisti leonis unguibus, ac terri-
[233] bili maxillâ : quamvis sal-
26 tationibus, cavillationibus, lusibusque habebaris magis idoneus, nec ita ad certamina habilis : verumtàmen paci atque bello communis eras. Innoxius te Cerberus
[234] aspexit aureo cornu insig-
31 nem, movens caudam leviter, et regredientis pedes cruraque triplici linguâ et ore delixit.

*ANNOTATIONES.*

*Ossa bipenniferi sic sint malè pressa Lycurgi;*
*Impia nec pœnâ Pentheos umbra vacet.*
Propert. lib. iii. Eleg. 16.

*Vesanumque nova nequicquam in vite Lycurgum ;*
*Pentheos in triplices funera grata greges.*

17. *Tu flectis amnes.*] Gangem et Indum fluvios intelligunt quidam: alii Hydaspen et Orontem, quos Bacchus transiit in Indiam pergens. Alii Strymonem Thraciæ fluvium, cujus accolæ Edoni cum suo rege Lycurgo primùm reluctati, posteà verò domiti à Baccho, ejus se legibus ac disciplinæ subdiderunt. Favet Ovid. mox cit.

*Nec patria est habitata tibi: sed ad usque nivosum*
*Strymona venisti, Marticolamque Geten.*
*Persidaque, et latè spatiantem flumina Gangem,*
*Et quascunque bibit decolor Indus aquas.*

*Tu mare barbarum.*] Indicum mare, populosque Indos sub jugum tuum misisti. Ex Diodor. Sic. lib. v. cap. 1. Triumphator Bacchus est appellatus quoniam ille primus de Indis cum spoliis opimis in patriam reversus triumphavit.

18. *Tu separatis uvidus in jugis*, &c.] Per te fit, ut Bacchantes viperis ac serpentibus implicitos habeant crines, sine ullo damno suo. Scribit Plutarchus in Alexandro, mulieres istas Orgia Baccho celebrantes impunè serpentes tractâsse; volunt alii alludi ad fabulam, quâ Bacchus infans anguibus à Parcis cinctus fertur, qui nihil intulerint mali, sed ora pueri lamberint.

20. *Bistonidum.*] A Bistone stagno vel lacu dicti Bistonii et Bistones, Thraciæ populi; et Bistonides mulieres ibidem sacra Baccho facientes. Est et Bistonia urbs propè mare hodie *Bouron* dicta.

21. *Tu, cùm parentis*, &c.] Quin et præclarè à te in bello gesta celebrabo. Tu enim, Bacche, opem Jovi patri tuo egregiam operamque navâsti, quando impiè tentârunt Gigantes cœlum scandere montes montibus imponendo. Tum siquidem assumptâ leonis specie, unguibus et dentibus decertando, Rhœcum aliosque vicisti, dejecisti, profligâsti. Leonis pelle indutum pugnâsse Bacchum aiunt alii, leoninâque audaciâ : quòd quidem minus fabulosum. Diodor. verò pardorum pellibus usum refert.

25. *Quanquam choreis aptior*, &c.] Duo extitere Dionysii, inquit Diodor. Sic. lib. v. cap. 1. Prior senex promissâ *barbâ*, ex veteri more. Alter juvenis, speciosior, et deliciosus. Is Satyrorum saltatione, risu, et joco delectabatur. Omnes etiam qui in exercitu musicis exercerentur, immunes fecit. Hæc Diod. ex quibus mollities Bacchi notatur, qui etiam in Indiam duxerit exercitum mulierum et delicatorum hominum tripudiis et cantionibus operam dantium. Lucian. in Dial. cui titulus, *Dionysius.* Diodor. cit. &c.

*Aptior et jocis Ludoque dictus.*] Huc pertinet quod vulgò circumfertur adagium: *Sine Cerere et Baccho friget Venus.*

27. *Idem Pacis eras mediusque belli.*] Ad utrumque pariter, seu ad pacem sanciendam, seu ad bellum movendum paratus et accommodatus, Diodor. cit. loco; *Quidam duplicem ei formam attributam volunt, quoniam ebrietas et iracundos efficiat et hilares.* Medium belli pacisque, communem interpretatus sum.

29. *Te vidit insons Cerberus.*] Cùm ad Inferos denique descendisti, Semelen matrem, vel, ut alii narrant, Ariadnen conjugem inde reducturus, Cerberus, ultrò tuum Numen reveritus est, caudâ leniter motâ blandiens, tibias etiam et pedes lambens. De Cerbero plura ad Od. 13. hujus libri, sub finem.

*Aureo Cornu decorum.*] Cornua tribuuntur Baccho, quòd immoderatè bibentes quemlibet obvium ferire soleant. Unde et tauro similem faciunt, quòd, perindè ut ille, bibaces sint, iracundi, petulci: teste Athenæo, lib. i. Non ita videtur ad rem quod ex eodem Athenæo afferunt quidam, cornua pro poculis fuisse olim ; nec quòd ex Diodoro, lib. iv. pri-

## ODE XX. AD MÆCENATEM.

*Famam sui nominis semper et ubique celebrem futuram.*

Nec solitâ nec levi per aëra fluentem alâ vehar *ego* Poëta duplici formâ pollens.

NON usitatâ nec tenui ferar
Pennâ, biformis per liquidum æthera

### ANNOTATIONES.

mus ille terram junctis bobus exercuerit: multò minùs quod idem alibi ait, cornutum dici Bacchum, ob acumen in excogitandis rebus ad vitam utilibus.

Cæterùm sacros Moysis libros haud Ethnicis auctoribus incognitos fuisse alibi quidem annotavimus: inde verò pleraque veri Dei miracula expiscatos imitatosque fabulatores falsis Numinibus et heroibus suis affinxisse, sciolus quilibet vix ignorat. At cùm id abundè probet et ostendat vel una hæc Ode, non est leviter prætermittenda, quin rem penitùs excutiamus, atque paulò otiosiùs inspiciamus et perscrutemur. Enimverò quanta et quot attribuuntur Baccho, quæ vel Noachi sunt, vel ipsius Moysis? Singula perstringamus; quorum plurima tamen alii non absurdè jam protulerunt, occuparuntque. Bacchus inventor vini vitesque plantare docuisse jactatur. Diodor. Sicul. lib. v. cap. 1. Atque hoc longè veriùs Noacho vindicatur. Genes. cap. ix. 20. ubi et inebriatus ille et nudatus in tabernaculo suo, necnon majori filio ludibrio habitus refertur; quæ ad Bacchum transtulere ferè omnia.

Bacchus ut in Sylvis et rupibus Satyris et Musis, sic documenta varia tradidit Noachus post diluvium, devastatâ ac in solicitudinem redactâ terrâ, et de cultu Dei præcepta hominibus sedulò inculcavit.

Bacchus amnes et mare flexit; Noachus aquarum eluvionem arcâ evasit, superavitque

Bacchus Gigantes Jovi bellum moventes expugnavit: Noachus Chamo filio impiè se colendum Numinis instar exhibenti, posterisque ejus idolatris vel atheis fortiter repugnavit.

Bacchus pacis bellique medius et arbiter extitit: Noachus sequester et conciliator Deum inter et homines, audire meruit; *Non erunt ultra aquæ diluvii, ad delendum universam carnem*: item, *Ponam arcum meum in nubibus, eritque signum fœderis inter me et inter terram.* Genes. cap. ix. cit. ad v. 13.

Quod si Moysen, Josuen, et quæ ad eos pertinent, conferamus cum iis quæ Baccho assignat Horatius, eadem propriè esse agnoscemus. Moyses in Monte Sina acceptas Dei leges populo Hebræo prefert. *Bacchus in rupibus Satyros et Nymphas docet.*

Bacchi *thyrsus*, quid aliud quàm virga Moysis? Per hanc patrata certè prodigia, per illum similiter facta mentiti sunt.

*Vini fontem, lactis rivos, mel stillans*, quis non intelligat ficta, vel ex promissâ Hebræis terrâ lacte et melle manante; vel ex erutis è silice per Moysen aquis? Virga Moysis in serpentem versa, et sine damno apprehensa, serpens item æneus in deserto jussu Moysis erectus, Exod. 4. &c. nonnè locum dederunt *viperis* et anguibus Baccharum *crines* implicandi *sine fraude* quidem et *coërcendi?* Jam domita Baccho *flumina* ipsumque *mare*, vel lippientibus ostendunt Jordanis Marisque Rubri sicco vestigio transitum, ducibus Moyse et Josue. *Disjecta* verò *Penthei tecta*, *Lycurgi*que fatale *exitium*, adumbrant satis clarè urbes deletas, reges victos, gentesque fractas ab Israëlitis, Deo suffragante et opitulante. Denique Gigantes et potentes à seculo viri famosi, Genes. cap. vi. et monstra filiorum Enochi de genere giganteo. Num. cap. xiii. 34. necnon turris Babel. Genes. cap. xi. gigantomachiam, cœlique per arduum oppugnationem fabulosam peperere.

Cornutum verò Bacchum dixere, juxta id quod Exodi cap. xxxiv. 29. et seq. legitur de cornutâ Moysis facie, seu duplici luminis radio conspicuâ, ex consortio sermonis Domini, quem Israëlitæ non sine metu ac stupore animadverterunt.

Adde, si lubet, Bacchi descensum ad Inferos, ac reditum incolumem, imaginem videri genuinam Moysis in monte nebuloso dies quadraginta commorantis, quem omnium opinione mortuum cùm rursus viderunt Israëlitæ, velut ab Inferis reducem ac redivivum exceperunt.

Ode XX.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Non usitatâ*, &c.] Scaliger. lib. vi. Poët. Oden hanc ait *magni spiritûs, et tanto dignam ingenio.* Se suosque versus immortales futuros præsagit Horatius, atque suo nomine et famâ implendum orbem totum gloriatur. Quo si quis offendatur, summis quibusque Poëtis magna de se, nec omninò sine causâ, jactare solitis, succenseat necesse est. Paulò certè audaciùs canebat et vaticinabatur Ovidius, in fine Metamorph.

*Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,*
*Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.*

*Nec tenui ferar Pennâ.*] Non tenui aut fragili volatu, qui dissolvatur, et brevi cadat, famamque meam perire sinat. Ovid. mox. cit.

*Parte tamen meliore mei super alta perennis*
*Astra ferar; nomenque erit indelebile nostrum.*

2. *Pennâ.*] Alæ naturam, commune quidpiam cum Deo habere, asserit Plato in Phædro.

*Biformis.*] Lyricus vates atque Satyricus, inquiunt plerique. At videntur alii sapere plusculum, sic interpretantes: paulò antè ho-

Vates: neque in terris morabor
Longiùs; invidiâque major
Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte, Mæcenas, obibo,
Nec Stygiâ, cohibebor undâ.
Jamjàm residunt cruribus asperæ
Pelles, et album mutor in alitem
Supernè, nascunturque læves
Per digitos humerosque plumæ.
Jam Dædaleo ocyor Icaro
Visam gementis littora Bosphori,
Syrtesque Getulas, canorus
Ales, Hyperboreosque campos.
Me Colchus, et qui dissimulat metum
Marsæ cohortis Dacus, et ultimi

Nequaquam in terris manebo diutiùs; invidiâque superior deseram civitates. Ego proles majorum inopum, ego quem appellas, charissime, O, Mæcenas, haud moriar, nec Stygiâ [236] palude coërcebor. En modò tibiis increscunt pelles scabræ, atque in avem candidam transformor *secundùm* superiores *partes*; et plumæ tenues exoriuntur in brachiis et scapulis. Nunc ad littus Bosphori frementis, et Libycas Syrtes, regionesque Boreales pergam, *factus* avis canens suavitèr, velocior *autem* [237] Icaro Dædali filio. Me Colchus, Dacusque Italum exercitum simulans non timere, atque extremi

## *ANNOTATIONES.*

mo, jam verò cycnus: binâ formâ præditus, humanâ et cycneâ.

4. *Invidiâque major*, &c.] Plutarch. de Invidiâ et Odio: Ut Sol, inquit, supra verticem extans aut umbram adimit, aut certè parvam facit; ita summa felicitas comprimit invidiam, quasi supra caput ejus consistens.

5. *Pauperum Sanguis parentum.*] Obscuro loco natus, avo nempe liberto, patre libertino.

6. *Quem vocas, Dilecte.*] Sic interpunge sedulò; id est, quem tibi dilectum vocas, pro tuâ in me animi propensione, O, Mæcenas, quâ me ignobilem et humilem prosequeris, exornas, beas. Mæcenatis in Horatium morte sublatum næniola erat.

*Lugens te, mea vita, nec smaragdos,*
*Beryllos neque, Flacce, pernitentes,*
*Nec mî candida margarita quæro*, &c.

8. *Nec Stygiâ, cohibebor undâ.*] Id est, non moriar, nec proindè in Inferis detinebor aut coërcebor. Ovid. cit.

*Quâque patet domitis Romana potentia terris,*
*Ore legar populi; perque omnia secula famâ,*
*Si quid habent veri vatum præsagia, vivam.*

Vide supra Od. 14. v. 8. De *Styge* dixi lib. i. Od. 34. v. 10.

9. *Jamjàm residunt cruribus*, &c.] Sentio me transformari in cycnum; jamque meis tibiis, humanâ carne et cute spoliatis, succrescunt pelles asperæ, quales sunt in cruribus cycnorum.

10. *Album mutor in alitem.*] Ex Pythagoræ sententiâ loquitur Horatius. Aiebat ille Poëtarum animas transire in canoras aves; ac vicissim lusciniarum ac cycnorum animas Poëtis immitti. Porrò cycnos, ut et Poëtas, in tutelâ esse Apollinis creditum est. Unde cycni appellantur boni Poëtæ, mali autem anseribus comparantur. Cic. Tusc. i. *Cynci non sine causâ Apollini dicati sunt; sed quòd ab eo divinationem habere videantur, quâ providentes quid in morte boni sit cum cantu et voluptate moriantur.* Virg. Eclog. ix. 27.

*Vare, tuum nomen——*
*Cantantes sublimè ferent ad sidera cycni.*

Infra noster de Pindaro, Od. 2. lib. iv.

*Multa Dircæum levat aura cycnum.*

13. *Dædaleo ocyor Icaro.*] Id est, non ego temerè volatum tentabo, velut Icarus, neque pennas assumam fictitias et adscititias. De *Icaro* ejusque patre *Dædalo*, lib. i. Od. 3. sub finem.

14. *Visam gementis littora Bosphori*, &c.] Barbaris etiam populis, et regionibus innotescam; meaque poësis ad remotissimas orbis partes celebris erit. De *Bosphoro*, supra Od. 13. v. 14.

*Gementis.*] Illic enim horrendum stridet ac fremit mare, angusto coarctatum spatio, et ad comprimentes ripas fluctus alliduntur ac gemunt.

15. *Syrtesque Getulas.*] Ad Africæ littora Vide lib. i. Od. 22. v. 5. *Getulia* regio Libyæ circa Syrtes; de quâ lib. i. Od. 23. v. 10.

*Canorus ales.*] Cycni more, canens dulcitèr Sitne verò fabulosus iste cantus, disserui ad Juvenalem.

16. *Hyperboreosque campos.*] Ad polum Arcticum, ultimumque Septentrionem, quasi ultra Boreæ flatus et originem. Vide lib. i. Od. 12. ad penultimam strophen Annot.

17. *Me Colchus.*] Asiæ populus ad oram Euxini Maris Orientalem. Ea regio vocatur hodiè *Mingrelia*.

*Qui dissimulat metum.*] Istâ periphrasi videtur Horatius indicare Parthos, de quibus vide Annot. lib. i. Od. 19. v. 12. Quidam tamen referunt ad sequentem vocem *Dacus*.

18. *Marsæ cohortis.*] Vel per synechdochen Marsos pro Italis ponit; vel potiùs illos præ cæteris nominat, quòd in bello erant *genus acre virûm*, ut vocat Virg. Georg. ii. 167. Marsi Italiæ populi fuere, ubi nunc est pars Abrutii ulterioris, juxta lacum Fucinum; nomenque regiuncula conservat adhuc Marsi ducatûs titulo insignita.

*Dacus.*] Gens vicinam Danubio regionem incolens, Transylvani, Moldavi, &c.

celebrabunt Geloni. Me cognoscet doctus Hispanus, et qui bibit *aquas* Rhodani. Apage cantus lugubres inutilibus exequiis, fletusque indecoros, et querelas. Comprime ejulatus, et prætermitte vana tumuli ornamenta.

Noscent Geloni: me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor.
Absint inani funere næniæ,
Luctusque turpes, et querimoniæ:
Compesce clamorem, ac sepulchri
Mitte supervacuos honores.

*ANNOTATIONES.*

19. *Geloni.*] Scythiæ populi ad fluvium Borysthenem, à Gelono Herculis filio cognominati. De illis jam supra Od. 9. v. penult. Intelligi possunt etiam Scythæ remotissimi, de quibus lib. i. Od. 19. v. 10.

*Peritus Iber.*] Hispaniæ populus ab Ibero, seu Rege, seu fluvio, dictus.

*Peritus.*] Literarum studiosus, variâque instructus doctrinâ. Alii referunt ad navigandi peritiam.

20. *Rhodanique potor.*] Lugdunenses Gallos innuit et designat, apud quos facundiæ certamen erat; cujus meminit Juvenalis Sat. i. 44. *Palleat*, inquit,

*Ut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.*

Rhodanus fluvius Galliæ præcipuus, apud Helvetios scaturiens, per lacum Lemanum tam rapidè fluens, ut suas non coïnquinet aut permisceat aquas. Genevam alluit; Galliam à Sabaudia, Delphinatum à Bressiâ discernit; ad Lugdunum excipit Ararim amnem, Isaram autem ad Valentiam et Vivarium; Occitaniam inter et Provinciam, ad Avenionem perlabitur: inde verò non procùl, Druentiâ fluvio auctus Arelatum adit. Demùm ostiis quinque Mare Mediterraneum ingreditur. Rhodani magnitudinem commendat M. Varro, nec inferiorem Istro prædicat, Apud Aul. Gell. lib. x. cap. 7.

21 *Absint inani funere næniæ*, &c.] Funus, velut inane; nænias, luctus et querimonias, ut turpes viris; denique sepulchri honores tanquam supervacuos respuit, quippe vivens immortalisque futurus; quibus expressit Ennii Epitaphium ita de se ominati;

*Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu*
*Faxit. Cur? Volito vivu' per ora virum.*

*Næniæ.*] De his supra Od. 1. ad finem.

23. *Sepulchri Mitte supervacuos honores.*] Planè loquitur ex mente ipsius Mæcenatis, cujus hæc apud Senec. Epist. 92. refertur sententia.

*Nec tumulum curo: Sepelit Natura relictos.*

---

# Q. HORATII FLACCI
# CARMINUM, SEU ODARUM,
## LIBER TERTIUS.

---

## ODE I.

*Non opibus aut honoribus, sed mediocri fortunâ, vitâque tranquillâ constat felicitas.*

Imperitum vulgus aversor atque amoveo.

ODI profanum vulgus, et arceo. [238]

*ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod Od. 9. Lib. i.

1. *Odi profanum.*] Quod Persius sub finem Satiræ primæ, hoc odes hujus initio præstat Horatius. Nimirùm quibus scribat, et quos lectores velit, uterque imperiosè statuit. Est igitur prima strophe velut procemium gravissimi carminis gravissimè quidem tractati, documenta pleraque ad mores pertinentia continentis. Certè in hujus et sequentis libri carminibus potissimùm enitescit illa, quam laudat Petronius, *Horatii curiosa felicitas.* Audiatur hîc Scaliger hypercritic. tertii libri Ode prima *magnifico dicendi genere structa est.* Et posteà; *Sequuntur carmina plena sapientiæ, numerosa, ardua.* Secunda Ode pariter altiloqua; tertia gravissima; quarta nec Pindaro cedit ac

Favete linguis : carmina non priùs
  Audita, Musarum Sacerdos
    Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
  Clari Gigantæo triumpho,
    Cuncta supercilio moventis.

[239] Obsecundate ore : Musarum *ego* antistes inauditos antea versus cano puellis ac juvenibus. Reges metuendi potestatem habent suos in populos, [240] ipsos *autem* in reges *potestatem habet* Jupiter victis gigantibus inclytus, omnia nutu concutiens.

*ANNOTATIONES.*

ne quinta quidem. Sexta altissimè sonat, &c. Hæc ille.

*Profanum vulgus.*] Orphæus; φθέγξομαι οἷς θέμις ἐςὶ, θύρας δ' ἐπιθεσθε βέβηλοις, *Loquar quibus fas est, at fores occludite profanis.* Arcet vulgus indoctum et rude, utpote Musarum sacris haud initiatum. Solennis erat sacrorum formula quam habet Virgil. Æneid. vi. 258.

——*Procùl, ô procùl este profani.*

Callimach. Ἑκὰς ἑκὰς, ἔςε βέβηλοι. In Petronii Satyrico, Eumolpus ita præcipit: *Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate; et sumendæ voces à plebe summotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus, et arceo;* quibus verbis explicari, quid voluerit Horatius per *vulgus profanum*, benè monet Cruq. A. Gell. ad finem lib. ult sic ait; *Commentariis his legendis dabo legem, ut ne eam attingat, neve adeat profestum et profanum vulgus à ludo musico diversum.* Apud Macrob. in Somn. Scip. lib. i. cap. 2. Philosophia ex fabulis quædam abs se abdicat, ac *velut profana ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludit.*

2. *Favete linguis.*] Vox in sacris olim usitata, quâ silentium imperabatur. Et certè nihil est, quo reverentiam Numinis aptiùs aut ampliùs liceat declarare, quàm profundâ illâ taciturnitate atque attentione animi ad divina quasi stupentis. Hùc facit Psal. lxv. v. 1. Interpretatio sancti Hieronymi ex Hebræo. *Tibi silentium laus, Deus, in Sion.* Aristophanes, *Linguis faveat omnis populus ore clauso, ædes enim ingressus est Musarum cætus.* Senec. de Vitâ Beat. cap. xxvii. *Hoc verbum, Favete linguis; non, ut plerique existimant, à favore trahitur; sed imperatur silentium, ut ritè peragi sacrum possit, nullâ voce malâ obstrepente.* Quæ postrema verba favent iis, qui interpretantur; benè precamini; cavete ne quidquam loquamini infaustum, et mali ominis. Cicer. 1. De Divin. *Non solùm Deorum voces Pythagoræi observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant, omina. Quæ majores nostri, quia valere censebant, idcircò omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, fortunatumque sit, præfabantur; rebusque divinis, quæ publicè fierent, ut faverent linguis, imperabatur.* Festus: *Faventia bonam ominationem habet; nam præcones clamantes populum sacrificiis favere jubebant. Favere est bona fari.*

*Carmina non priùs Audita.*] Nova Lyrica scilicet à nemine Latinorum hactenus saltem exactè facta. In hujus libri ultimâ Ode pariter gloriatur. *Princeps Æolium carmen ad Italos deduxisse modos.*

3. *Musarum Sacerdos.*] Bonus omnia Poëta Musarum et Apollinis antistes et Sacerdos audit. Virgil. Æneid. vi. 645. de Orpheo.

*Necnon Threïcius longâ cum veste Sacerdos.*

Ovid. Amor. lib. iii. Eleg. 8. v. 23.

*Ille ego Musarum purus Phœbique Sacerdos.*

Tibull. lib. ii. Eleg. 5.

*Phœbe, fave, novus ingreditur tua templa Sacerdos,*
*Huc age cum citharâ carminibusque veni.*

4. *Virginibus puerisque canto.*] Velut castis et docilibus, proindeque idoneis tum ad sacra, tum ad præcepta morum capessenda. Sic et in carmine sæculari ait à Sibyllis moneri. *Virgines lectas puerosque castos Diis dicere carmen.* Et lib. i. Od. 21. v. 1.

*Dianam teneræ dicite virgines:*
*Intonsum, pueri, dicite Cynthium.*

5. *Regum timendorum,* &c.] Docet in primis in quo non sit felicitas statuenda: et quàm aberrent, qui supremâ potestate præditum censeant beatum, quod ab aliis timeatur; nullum verò timeat. Enim verò mortalium nemo quantumvis potens ejusmodi est; cùm supra se Deos habeat æqui et iniqui vindices, et regum perinde, ut hi populorum, cervicibus incubantes. Plaut. Casin. 25. 26. *Quasi tu nescias repentè, ut emoriantur humani Joves,* Id est, Reges et Principes.

*In proprios greges.*] Sunt Reges quasi pastores populorum. Psal. lxxvii. v. 20. *Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysis et Aaron.* Et Psal. lxxviii. v. 52. *Abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem.*

6. *Reges in ipsos imperium est Jovis.*] Sueton. Jul. Cæsar, cap. vi. *Est in genere et sanctitas Regum, qui plurimum inter homines pollent; et ceremonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

7. *Clari Gigantæo triumpho.*] Apparuit satis quantum Dii hominibus prævaleant cùm Gigantes immani robore superbientes Jupiter debellavit. Vide lib. i. Od 11. et 19. et Od. 4. hujus libri.

8. *Cuncta supercilio moventis.*] Orbem universum nutu unico quatientis. Virg. Æn. ix. 106.

*Annuit: et totum nutu tremefecit Olympum.*

Egregia divinæ Majestatis declaratio: ex Homeri Iliad. i. Ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, *Superciliis annuit Saturnius,* id est, Jupiter; hinc et concussis comis cœlum concussisse ibidem dicitur. Quibus è versibus Phidias aiebat Jovis se Olympi simulachrum mirâ arte effinxisse. Plin. lib. ii. cap. 37. ita scribit: *Superciliis negamus, annuimus. Hæc maximè fastum in-*

Fit ut alius alio spatiosiùs disponat arbores scrobibus. Ille candidatus in campum *Martium* nobilior veniat, iste virtutibus et existimatione potior concertet. Huic adsit amplior clientium numerus: *at* pari jure magnos et parvos regit mors: quodlibet nomen urna complectitur et versat. Cui supra sceleratum caput strictus gladius impendit, gustum suavem haud comparabunt epulæ Siculæ; nec soporem revocabit volucrum aut lyræ modulatio. Quictus sopor haud aspernatur abjectas hominum agrestium casas, et littus umbrâ amœnum,

Est ut viro vir latiùs ordinet
Arbusta sulcis; hic generosior
  Descendat in campum petitor:
    Moribus hic meliorque famâ
Contendat: illi turba clientium
Sit major. Æquâ lege necessitas
  Sortitur insignes et imos; [241]
    Omne capax movet urna nomen.
Districtus ensis cui super impiâ
Cervice pendet, non Siculæ dapes
  Dulcem elaborabunt saporem,
    Non avium citharæque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
  Fastidit, umbrosamque ripam,

*ANNOTATIONES.*

*dicant.* Ibid. *Frons severitatis index ut et clementiæ* Ammianus Marcell. *Supercilia velut cornua erigi*, dixit. Vide Cœl. Rhodig. lib. iii. cap. 26.

9. *Est ut viro vir*, &c.] Nec eos esse felices putâris, qui ingentibus prædiis, magistratibus, palatiis fruuntur. Nam sint quidem alii opulentiores aliis, nobiliores, potentiores, famâ celebriores, at nemini propterea mors parcit; omnes æquat, et pariter aufert. Quæ sententia variis est locis apud Horatium variâ ubique dictione expolita. Lib. i. Od. 1. &c.

*Latiùs ordinet Arbusta sulcis.*] Vineta vel arbusta plantet agro ampliora, spatiosiora.

10. *Hic generosior Descendat*, &c.] Ille claritate generis fretus ambiat magistratum, proindeque veniat, *in Campum* Martium, quo ad ferenda suffragia Populus Romanus conveniebat.

*Descendat.*] Erat campus ille inferior urbe in collibus ædificatâ. Adde quod in edito colle spectandum se populo præbebat candidatus antequam in campum descenderet. Vide Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 3. ubi fusè de comitiis, et de ratione creandorum apud Romanos magistratuum.

12. *Moribus hic meliorque famâ Contendat.*] Alius accedat minùs fortasse domi nobilis, sed virtutum gloriâ conspicuus; et de eodem honore et magistratu capessendo adversus alterum contendat.

13. *Illi turba clientium Sit major.*] Alius potentiam ostentet numerosâ clientium turbâ stipatus, ut ad munera publica evehatur.

14. *Æquâ lege necessitas*, &c.] Numinis voluntas, æternum decretum, fatum, sine delectu summos æquè ac infimos complectitur, movet, amovet, absumit. Benè apud Suidam, *Lex quidem similis est Tyrannidi: terrore enim et vi cuncta perficit.*

16. *Omne capax movet urna nomen.*] Omnium perinde mortalium nomina fatalis urna continet, donec suo quæque tempore educantur. Atque ita cuncti seriùs ocyùs ultimæ necessitati mancipantur et traduntur. Vide lib. iii. Od. 3.

17. *Districtus ensis cui super*, &c.] Quòd si legitima dominatio non reddit fortunatum, ut initio asseruit, multo minus tyrannica et per scelus occupata. Nam, ex Tullio mox citando, *Cui semper aliquis terror impendeat, nihil ei beatum:* is nec epularum nec somni dulcedinem experitur. Quod sanè Damocles impius ille Dionysii Syracusarum Tyranni assentator intellexit, vel ab ipso Tyranno edoctus. Cùm enim regiam experiri fortunam ab eo petisset, aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, collocatus est: aderant unguenta et coronæ: odores incendebantur: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur: ad mensam eximiâ formâ delecti ministrabant pueri. Jamque fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc autem medio apparatu fulgentem gladium è lacunari setâ equinâ appensum demitti jussit Tyrannus, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pompam, nec dapes, nec pueros aspiciebat. Jam ipsæ defluebant coronæ. Denique exoravit Tyrannum, ut sibi abire liceret, quòd jam beatus esse nollet. Hæc Cicero Tuscul. 5.

18. *Siculæ dapes.*] Harum ut lautissimarum meminit Plato 3. de Rep. Tullius 2. de finibus, et Tuscul. 5. Athenæus lib. i. cap. 59. Coquos item Siculos velut ciborum optimè condiendorum artifices eximios laudat lib. xiv. cap. 23.

21. *Somnum reducent.*] Quem abstulit mortis pavor imminentis.

*Somnus agrestium Lenis virorum*, &c.] Rusticis contra viris somnus adest ultro suavis et placidus, seu in agresti tugurio, seu ad fluminis ripam sub arboribus, frigus, umbram, et amœnitatem prætendentibus. Virgil. Georgic. ii. 467.

*At secura quies* . . . . .
*Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,*
  . . . *mollesque sub arbore somni*
*Non absunt.* . . . .

Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis Hœdi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundusque mendax; arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt,
Jactis in altum molibus. Huc frequens

24 nec Tempe Zephyris affla-
[242] ta. Qui cupit *duntaxat* quod sufficit, *hunc* nec angit mare procellosum, nec violentia occidentis Arcturi, vel Caprorum surgentium; neque vineæ per grandinem percussæ, vel ager fallax,
30 arboribus modò pluvias accusantibus, modò constellationes arva exurentes, modò frigoris sævitiam. Aquas
[243] molibus in mare projectis coarctatus sentiunt pisces. Illuc

## *ANNOTATIONES.*

24. *Tempe.*] Accusativus est pluralis neutrius generis. Nomen erat vallis amœnissimæ in Thessalia, Peneo irrigatæ fluvio, montibus Ossâ, Pelio, Olympo circundatæ. Pro locis quibuslibet amœnis usurpari solet. Vide lib. i. Od. 7. v. 4.

*Zephyris agitata.*] Leniter aspirante eo vento, qui *genitalis spiritus mundi* appellatur à Plinio lib. xvi. cap. 25. *Flat ab Æquinoctiali occasu, ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Favonius* Latini à favendo vel fovendo: *Zephyrus Græcis nominatus, quasi ζωηφόρος, vitam ferens,* Id. Plin. lib. xviii. cap. 34.

*Agitata.*] *Incertas Zephyris motantibus umbras,* ut canit Virgil. Eclog. 5. Quæ quidem omnia somnos dulces faciunt.

25. *Desiderantem quod satis est,* &c.] Qui parvo contentus agit, et necessaria tantùm desiderat, is pecunias augendi parùm cupidus, longinquam negotiationem minimè suscipit, adeoque maris pericula declinat; nec ille angitur valdè, si quando calamitatem grando, aut agrorum sterilitas annonæ penuriam invehat. Senec. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper; si ad opiniones, nunquam eris dives.*

26. *Tumultuosum mare.*] In fine Odes 29. hujus libri *Ægæos tumultus,* vocat.

27. *Sævus Arcturi cadentis Impetus.*] Arcturus sive Arctophylax, quòd Ursam sequatur ac velut custodiat dicta constellatio, magnas tempestates movet, præsertim cùm occidit, videlicet, Octobri ineunte. Vide Plaut. Rudent. Prolog. v. 69. ubi sic loquens inducitur illud sidus.

*Increpui hybernum, et fluctus movi maritimos.*
*Nam Arcturus signum omnium sum acerrimum;*
*Vehemens sum exoriens; cum occido, vehementior.*

28. *Orientis Hœdi.*] Pro *hœdorum.* Sunt enim duæ stellæ in sinistrâ manu Aurigæ, quibus orientibus sævit mare; tum scilicet cùm Sagittarium Sol decurrit. Virgil. Georg. i. 204.

*Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis*
*Hœdorumque dies servandi,* &c.

30. *Fundusque mendax.*] Ager infructuosus, spemque et laborem agricolæ destituens, *Spem mentita seges,* ut ait Epist. ad Mæcen. Petronius ait similiter, *Fundos menduces.* Et Psal. xxxiii. v. 17. *Fallax equus ad salutem.*

*Arbore nunc aquas Culpante,* &c.] Arbore sterilitatem suam quasi excusante, tres ejus afferente causas, culpamque derivante vel in *aquas* et imbres nimios, quibus putrefactio generatur; vel *in torrentia agros sidera,* æstus nimirum et calores immoderatos, qui succum et humorem absumunt omnem; nam calor qui ex humido et calido attemperatus est, fructum ac fœtum quemlibet producit et procreat; vel in asperitatem denique *hyemis,* et immodicum gelu, quod nimis astringit, fruges adurit, arboresque enecat, dum vegetandi vim prorsus extinguit. Lucret. v. 214.

*Et tamen interdum magno quæsita labore,*
*Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent;*
*Aut nimiis torret fervoribus æthereus sol,*
*Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ.*

33. *Contracta pisces æquora sentiunt,* &c.] Invehitur modò insanas substructiones inque stultam ædificandi in mari libidinem, de quibus jam lib. ii. Od. 14 et 18. Item postea Od. 24. hujus libri. Petronius in Satyrico, cap. 120.

—————*Aspice latè*
*Luxuriam spoliorum, et censum in damna furentem.*
*Ædificant auro, sedesque ad sidera mittunt.*
*Expelluntur aquæ saxis; mare nascitur arvis;*
*Et permutatâ rerum statione rebellant.*
*En etiam mea regna petunt; perfossa dehiscit*
*Molibus insanis tellus, jam montibus haustis*
*Antra gemunt,* &c.

Sall. Bell. Cat. cap. xiii. *Nam quid ea memorem, quæ nisi his videre, nemini credibilia sunt? à privatis compluribus subversos montes, maria constrata,* alii legunt, *constructa,* &c. Seuton. Caligul. cap. xxxvii. *In extructionibus Prætoriorum atque villarum, omni ratione posthabitâ, nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negaretur. Et jactæ itaque moles infesto ac profundo mari; excisæ rupes durissimi silicis; et campi montibus aggere æquati; et complanata fossuris montium juga incredibili quidem celeritate; cùm moræ culpa capite lueretur.*

34. *Huc frequens Cæmenta remittit,* &c.]

cæmenta sæpius immittit operum conductor cum servis, necnon possessor terram contemnens. At metus et formido eodem quo dominus ascendunt; neque triremem ære munitam deserit molesta solicitudo, imò equitanti assidet. Quòd si malè se habentem haud sublevat Phrygium saxum, nec *vestis* purpurea astris splendidior, neque vinum Falernum et unguentum Persicum; quare, celsas ædes construam postibus invidiam cientibus, et ratione singulari? Quare vallem Sabinam commutem opibus nimium laboriosis?

Cæmenta remittit redemptor  
Cum famulis, dominusque terræ  
Fastidiosus. Sed timor et minæ  
Scandunt eodem quo dominus: neque  
Decedit æratâ triremi, et  
Post equitem sedet atra cura.  
Quòd si dolentem nec Phrygius lapis, [244]  
Nec purpurarum sidere clarior  
Delenit usus, nec Falerna  
Vitis, Achæmeniumque costum;  
Cur invidendis postibus, et novo  
Sublime ritu moliar atrium?  
Cur valle permutem Sabinâ  
Divitias operosiores?

## ODE II.

*Pueros ab ineunte ætate assuefaciendos esse rei militari et vitæ laboriosæ.*

O, amici, puer gravi bello fortis discat tolerare arctam

ANGUSTAM, amici, pauperiem pati [245]  
Robustus acri militiâ puer

### *ANNOTATIONES.*

Variam è rudi saxo lapidumque cæsorum frustis et fragmentis materiam in mare dejecit, ut substratis molibus positoque fundamento ædificium superstruat ille fabricæ susceptor, ἐργολάβος, manceps apud Cicer. Item *redemptor*, qui nempe quodlibet opus suo periculo certâ mercede faciendum assumit.

36. *Dominusque terræ Fastidiosus.*] Superbus et ambitiosus dominus fastidiens ædes habere in terrâ, jamque novi quidpiam moliri volens, in mari ædificat.

37. *Sed timor et minæ Scandunt eodem*, &c.] Verùm sive ille dives et luxuriosus habitet in ædibus ejusmodi maritimis; sive naves et triremes; sive equum inscendat, non effugiat usquam solicitudines et metus. Vide lib. ii. Od. 16.

41. *Quòd si dolentem nec*, &c.] Quòd si magnifica palatia, si vestes molles et nitidæ, si lautæ dapes, si odores et unguenta nihil prosunt ad levandam corporis aut animi ægritudinem, cur fortunam ego meam tenuem, sed tranquillam et felicem non anteferam opibus summis, quas magni perinde labores et curæ nunquam non comitantur?

*Phrygius lapis.*] Innixæ et exornatæ basilicæ columnis è marmore Phrygio rubris insperso maculis. Tibull. lib. iii Eleg. 3. v. 13.

> *Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis?*

44 *Achæmeniumque costum.*] Unguentum pretiosum et exquisitum è costo frutice, cujus *radix gustu fervens, odore eximio;* proveniente in Persiâ; ubi regnavit Achæmenes. Vide Plin. lib. xii. cap. 12. Dioscorid. &c.

45. *Invidendis postibus.*] Invidiæ expositis ob luxum et pompam. Sic. lib. ii. Od. 10. dixit *aulam invidendam.* Et Martial. Spectac. Epigr. 2. *invidiosa atria.*

47. *Cur valle permutem Sabinâ*, &c.] Cur præ majoribus possessionibus curarum feracibus, præ basilicis atque divitiis Regum, non amem et colam prædiolum meum, in Sabinis, amœnâ situm valle, unde mihi quod satis est suppeditatur; et quo valdè contentus et quietus victito, Regibus proinde beatior?

Ode II.—Metrum idem quod supra Od. 9. lib. i.

1. *Angustam, amici*, &c.] Horatii mentem et propositum in hâc Ode præ cæteris expiscatus est Theod. Marcilius. Hujus itaque non solùm interpretandi rationem, sed ipsa verba libet afferre. *Tria*, inquit, *Reipublicæ quasi membra complexus est* Poëta; *artes belli*, *artes pacis, religionem:* in tribus nempe hujus Odes partibus. In primâ laudat *disciplinam militarem:* in secundâ *virtutem*, quam *ad forum et campum refert;* in tertiâ denique *silentium, quod ad religionem.* Tribus istis sanè tota Respublica continetur.

*Amici.*] In quibusdam codicibus legitur, *amice*, in nonnullis etiam adverbialiter, *amicè;* quod ita explicant: tam libenter amanterque colendam esse paupertatem, ut jam gravis non sit, aut videatur toleranti.

*Pauperiem pati.*] Id est, ut miles Romanus fiat robustus ac strenuus, assuescat puer militiæ laboribus; discatq; in primis ferre *pauperiem*, quâ prisci inclaruere tum Romani tùm Græci. Apuleius in Apolog. *Paupertas*, inquit, *populo Romano imperium à primordio fundavit.* Et paulò ante, *Hæc in Aristide justa, in*

Condiscat, et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hastâ:
Vitamque sub dio, et trepidis agat
In rebus: illum ex mœnibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens, et adulta virgo
Suspiret, Eheu! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira cædes.
Dulce et decorum est pro patriâ mori.
Mors et fugacem persequitur virum;
Nec parcit imbellis juventæ
Poplitibus, timidoque tergo.
Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus;

inopiam; atque bellicosos Parthos urgeat equitans, telo formidabilis: sub aperto
[246] cœlo degat etiam inter pericula. Illum è muris hostium videns uxor Regis præliantis, et grandior puella, ingemat; Heu! ne maritus regalis certaminum imperitus incurrat in *istum* leonem conflictu sævum, quem furor sanguinolentus agit in medias strages. Jucundum atque gloriosum est occumbere pro patriâ. Fugientem etiam hominem mors consectatur; nec indulget ignavis adolescentibus genu trementibus et
[247] dorsum *vertentibus*. Virtus turpem repulsam ignorat; puris honoribus decoratur;

## *ANNOTATIONES.*

*Phocione benigna, in Epaminondâ strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.* Vide Valer. Maxim. lib. ii. cap. 5. et 7. lib. iii. cap. 3. lib. iv. cap. 4. Plutarch in vitâ Phocionis; ubi Dux ille eximius Atheniensium refertur nudus semper fuisse pedibus cùm ruri tum militiæ, nisi ad calceos impulisset hyems atrocior. Unde jocantes milites asperum et crudele frigus arguebant, ex eo quod calceatus esset Phocion. Cicero Tus. 34. *Cretum leges . . . . . . . itemque Lycurgi, laboribus erudiunt juventutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo; æstuando.* Theocrit. Idyll. 22. init. Πενία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει, αὕτα τοῦ μόχθοιο διδάσκαλος. *Paupertas sola artes excitat: ipsa laboris magistra est.* Menander; Πενία γάρ ἐστιν ἡ τρόπων διδάσκαλος. *Paupertas morum est magistra.* Paupertatis è contrario incommoda, si vacat et libet, vide apud Juvenal. Sat. iii. 143. et seq.

3. *Parthos feroces Vexet eques mutuendus hastâ.*] Equitando jaculandoq; se valdè exerceat, ut par evadat propulsandis Romani nominis hostibus. Præcipuè verò Parthis equitandi et sagittandi solertiâ pollentibus. Vide lib. i. Od. 8. De Parthis autem jam ante sæpius.

5. *Sub dio.*] Sub ardoribus Solis, sub imbre, sub frigore, ut quamlibet aëris inclementiam æquo animo ferat, robusto corpore perferat. Lib. i. Od. 1. *Sub Jove frigido.*

*Trepidis agat In rebus.*] Inter belli tumultus, perpetuamque trepidationem versetur, ut fiat intrepidus impavidusque; nam, ex Philosophis, assuetis parùm aut nihil movemur et afficimur.

6. *Illum ex mœnibus hosticis,* &c.] Egregiè tractatus per prosopopœiam locus; in quo virtutem Romanam facit exhibetque hosti admirabilem, quo eam Romanis juvenibus amabilem reddat. Tam acer, inquit, inter dimicandum appareat, ut eum in acie decertantem è muris aspiciens Tyranni contra pugnantis uxor aut filia, cum gemitu statim exclamet; Heu! de viro eo, vel sponso conclamatum est, si in talem incidat adversarium. Hic enim in præliis exercitatus; ille *rudis agminum*, scilicet instruendorum ac ducendorum. Romanus iste quasi leo ferox et sævus quidquid objicitur dejicit et vastat; sponsus autem meus nihil par habet isti bellico ardori.

13. *Dulce et decorum est pro patriâ mori.*] Mortis pavorem et metum adimere etiam Poëta solers conatur, gloriam certam generosis, meticulosis autem nihilo secius instare exitium asseverans. Cic. 1. Offic. *Pro patriâ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?* Ad Attic. lib. viii. Epist. 2. *Pro patriâ mori præclarum est.* Quam sententiam Tyrtæus carm. de virtute bellicâ non uno loco jactitat; occumbere pro patriâ *pulchrum est,* inquit, καλόν ἐστι. *honorabile et splendidum* τιμῆεν τε καὶ ἀγλαόν, &c.

14. *Mors, et fugacem persequitur virum.*] Per prolepsin diluit quod objici posset; satius esse fugâ saluti consulere, quàm se prædam instanti morti dedere. Atque ingloriam velle vitam protrahere, stultum est et vanum, inquit; nam *mors apprehendit eum quoque qui pugnam refugit,* ex Simonide: Θάνατος ἔφηκε καὶ τὸν φυγομάχον. Et Tyrtæus modò cit. ait: *Eum qui è prælio telisque sæpe elapsus est, domi à morte corripi.*

15. *Nec parcit imbellis juventæ Poplitibus, timidoque tergo.*] Huc revocari possunt et debent plures et variæ fugacium et delinquentium in bello punitiones, quas fusè refert Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 15.

17. *Virtus repulsæ nescia sordidæ,* &c.] Hæc secunda pars est Odæ, in quâ Stoicè prorsus omnia. Virtus, inquit, puris fruitur honoribus; proprios in semet ipsâ fulgores habet, quos ei vel auferre vel obscurare nihil potest. Contra honores à populi arbitrio pendentes, ambitionis, largitiouum; corruptelæ sordibus contaminantur; abjectarum prensationum adulationumque maculis fœdantur, turpis etiam repulsæ ignominiâ dehonestantur. Quot et quàm indecoris artibus merentur candidati ad ple-

neque accipit vel deponit fasces ad voluntatem plebis faventis. Virtus Olympum aperiens dignis immortalitate, semitas init arduas: vulgi turbam despicit, ac terram humidam *linquit*, alâ fugaci *assurgens*. Fidæ taciturnitati securum quoque constat præmium. Qui revelârit secreta mysteria Cereris, prohibebo ne sub eodem tecto maneat, *neve* cymbam levem impellat mecum.

Nec sumit, aut ponit secures
 Arbitrio popularis auræ.
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negatâ tentat iter viâ:
 Cœtusque vulgares, et udam [248]
 Spernit humum fugiente pennâ.
Est et fideli tuta silentio
Merces. Vetabo, qui Cereris sacrum
 Vulgârit arcanæ, sub iisdem
 Sit trabibus, fragilemque mecum

*ANNOTATIONES.*

beculæ favorem aucupandum, vide apud Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 3.

*Repulsæ nescia sordidæ.*] Cato cùm peteret magistratum, repudiatus, populi judicium contempsit, aiebatq; familiaribus perperam et incassum pudibundis, non sibi qui rectè petiisset, sed populo, qui malè judicâsset, ignominiosum illud esse. Vide Plutarch. Cicer. Tusc. 5. *Sic in virtute satis est præsidii ad benè vivendum satis est etiam ad beatè* . . . . . *Cùm sapiens et bonus vir suffragiis præteritur; populus a bono Consule potiùs, quàm ille à vano populo repulsam fert.*

19. *Nec sumit, aut ponit secures Arbitrio popularis auræ.*] Insignia magistratûs, fasces et secures extitisse, et pro eo sæpius usurpari, nemo qui vel primoribus labris litteras attigit aut delibavit, ignorat. Crassus petens consulatum, populo blandiri et supplicare noluit, coram socero suo Scævolâ viro gravissimo. Apud Græcos autem Phocioni minimè plebem palpitanti, imò ejus voluntatibus sæpe acriter et mordaciter reluctato, comitiis etiam adesse recusante, honores delati sunt. Plutarch. cit. &c. Adeò verum est quod canit Claudianus; Carm. xvii.

*Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè*
*Fortunæ secura nitet, nec fascibus ullis*
*Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi;*
*Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,*
*Divitiis animosa suis, immotaque cunctis*
*Casibus, ex altâ mortalia despicit arce.*
*Attamen invitam blandè vestigat, et ultro*
*Ambit honor. Docuit toties à rure profectus*
*Lictor, et in mediis Consul quæsitus aratris.*

20. *Popularis auræ.*] Favor populi vento levioris bene sic appellatur: Virg. Æn. vi. 815.

. . . . . *Jactantior Ancus,*
*Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.*

21. *Virtus, recludens immeritis mori Cœlum.*] Iis qui semper vivere digni forent, cùm urgente fati necessitate cedunt hâc vitâ, nominis immortalitatem æternumque decus virtus confert: cœlestes etiam honores tribuit heroïbus inter Deos relatis. Apud Senec. Trag. Herc. Oet. v. 1943. Hercules de se ita jactat:

. . . . . *Virtus mihi*
*In astra, et ipsos fecit ad Superos iter.*

22 *Negatâ tentat iter viâ,* &c.] Contendit ad cœlum per excelsa facinora ignavis haud concessa: vel simpliciter, per *liquidum aëra* subvolat, *in terris non morando*, ut est in Ode ult. lib. ii. Quæ *negata* est hominibus *via*, quippe non volucribus, aut alis à naturâ donatis. Sic lib. i. Od. 3. v. 34. dicitur.

*Expertus vacuum Dædalus aëra,*
*Pennis non homini datis.*

At virtus supra vulgares sensus plebeiosque affectus assurgens, *pennâ*, id est, alto spiritu et generoso, *udam spernit* et fugit *humum*, quasi cœnosam et lutosam, id est, cupiditates sordidas, in quibus vulgi mens demersa hærere solet.

25. *Est et fideli tuta silentio Merces.*] Pars hæc est Odes tertia, in quâ silentii laudationem agnoscit vulgus Interpretum. Verùm non tam silentii religio, quàm religionis silentium et sanctitas hic commendatur. Errant ergo qui Horatium ab instituto vel aberrare vel digredi existimant. Imò ut Deorum cultum universè persuadeat, sacra Eleusinæ Cereris religioso quidem silentio peragi solita, velut speciem pro genere, assumit; eorumq; violationem pro quolibet sacrilegio affert. Quæ quidem sagaciter observârunt tum Parthenius, tum Marcilius jam citatus. Vide apud Valer. Maxim. initio lib. i. emolumenta observatæ religionis, neglectæ verò pænas et mala, Tertull. Apologet cap. 7. *Vel ex formâ omnibus mysteriis silentii fides debetur.* Et contra Valentin. cap. 1. *Elusinia Valentiniani fecerunt lenocinia sancta silentio magno sola taciturnitate cœlestia.* Vide S. August. de Civit. Dei, lib. vii. cap. 20. Arnob. lib. v. &c.

*Fideli tuta silentio Merces.*] Grande semper credidere piaculum, tacenda effutire, seu Reipublicæ arcana, seu privatæ fidei commissa evulgando. Unde vindices perfidiæ aut temerariæ loquacitatis Deos semper jactarunt Servius in Georgic. i. sub finem scribit Tribunum in Crucem actum, quod urbis nomen, quod nefas erat nominari, enunciasset. Euripides ait, κόσμον σιγῆς στέφανον ἀνδρὸς ου κακοῦ, pulchram silentii coronam viri boni. Et ex Simonide, *nulli unquam tacuisse nocet, nocet esse locutum.* Vide Plutarch. de garrulitate.

26. *Vetabo, qui Cereris sacrum,* &c.] Si quis arcana sacrorum Eleusinorum mysteria revelârit, adeoque sancti silentii religionem vio-

Solvat phaselum. Sæpe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum:
Rarò antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

*Etenim* haud rarò Jupiter spretus innocentem scelerato junxit: *et* vix unquam flagitiosum fugientem dimisit punitio lento gressu *insequens*. [249] 31

## ODE III.

*Virum justum nihil extimescere. Item de non reparandâ Trojâ.*

JUSTUM et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solidâ, neque Auster

Virum integrum et in sententiâ constantem de firmo proposito non dimovet [250] vehementia civium improba præscribentium, nec facies tyranni urgentis, neque Notus

### ANNOTATIONES.

laverit, ejusmodi hominem qui tantum crimen admisit procul arcebo, ne, si contubernalis fuerim cum eo, plectar ab ultoribus violatæ religionis Diis. Itaque sub eodem tecto manere, aut simul navigare, fugiam. Proverb. est: Cum viro scelesto ne viæ comes fueris:

Κακῷ σὺν ἀνδρὶ μηδ' ὅλως ὁδοιπόρει.

Æschyl. in septem ad Thebas:

Ἢ γὰρ ξυνεισβὰς πλοῖον εὐσεβὴς ἀνὴρ,
Ναύτῃσι θερμοῖς ἐν κακουργίᾳ τινι,
Ὄλωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει.

*Ingrediens navim pius quispiam, nautis improbitate ferventibus, cum hominum gente Diis invisâ perit.*

29. *Phaselum.*] Navis erat oblonga et velox, quæ tam velis, quàm remis agi poterat, myoparoni non absimilis. Erat fluviale navigium. Virgil. Georgic. iv. 289.

*Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.*

*Sæpe Diespiter,* &c.] Diei pater, scilicet Jupiter iratus repertum cum nocente innocentem simul plectit, et quasi participes ejusdem improbitatis utrumque mulctat. Hesiod. Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ. *Sæpe civitas universa viri improbi pœnas luit.* In sacris etiam codicibus ob unius peccata in omnes exarsisse divina ultio legitur, lib. ii. Reg. cap. xxi. 11. 12. *Quia fecit Manasses Rex Judæ abominationes istas . . . ecce ego inducam mala super Jerusalem et Judam,* &c.

31. *Rarò antecedentem,* &c.] Pœna licet *claudo,* id est, tardo *pede* gradiens, *scelestum* assequitur tandem, nec inultum *deserit,* quamvis ille fugâ evadere malum speret. Huc pertinet quod ex adagio feruntur. *Dii laneos habere pedes.* Vide Plutarch. de serâ Dei vindictà. Valer. Maxim. lib. i. cap. 1. *Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: tarditatem verò supplicii gravitate compensat.* Quam sententiam prior extulit Homerus Iliad. iv. 160. Tibull. lib. i. Eleg. 9. v. 4.

*Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.*

Juvenal. Sat. xiii. 100.

*Ut sit magna, tamen certè lenta ira Deorum est.*

Ode III.—Metrum idem quod Od. 9. Lib. i.

1. *Justum et tenacem,* &c.] *Non usitatâ* profectò *nec tenui pennâ* hæc Ode scripta est, in quâ cæco velut impetu fertur vates ac certè divino: divino, inquam, ubi graves prorsùs ac sublimes sunt cùm res, tum dictio; cæco tamen, ut videtur; quandoquidem temerè quolibet abripitur, atque à viri justi laudatione subitò digressus, longiùsque evagatus ad canenda Trojæ fata prorumpit; ipse *propositi* parum tenax, ac immemor sui ad Pisones v. 242. moniti, quod ibi præcipit:

——*Tantum series juncturaque pollet!*

Quid ergo navus Poëta? Quid interpretes? Horum plerique obvia certatim explicant, finem verò et propositum Odes satis abstrusum, minimè scrutati, quod præcipuum est, omittunt. Nonnulli Oden hanc nec inscriptione, nec literis à præcedenti sejunctam in antiquis codicibus legi duntaxat admonent. Quidam Apotheosim Romuli, alii Augusti laudationem esse volunt. Verùm quò tam accurata illa Junonis oratio Trojam restitui vetantis? Hoc in summâ suâ felicitate Romani tunc fortasse moliebantur, inquit Georg. Fabritius. At Fabritio sagacior Faber, non in paucis eruditus vir acrisque judicii, mentem Horatii subodoratus, aut feliciter indagavit, aut certè conjecturam omninò vero similem, pulchram sanè protulit. Is ita rem statuit. Ex Sueton. Jul. cap. 79. Cæsar Ilium migrare, eoque Imperii opes transferre cogitaverat. Atque ne Augustus Julii hærés idem moliretur, non abs re trepidatum est; quo Roma dubio procul extincta foret. Itaque solerter quidem, obliquè et arte singulari, ut tale consilium discutiat Horatius, exhibet ac minatur Junonis iram, quam jam tum à primordiis suis gravem experti fuerant Romani.

2. *Prava jubentium.*] *Velitis, jubeatis, Quirites?* verba Tribuni solemnia, *volumus jubemusque,* populi erant legem sancientis.

3. *Non vultus instantis tyranni.*] Ita *Q. Scævola truculentius sibi minitanti Syllæ; Licet, inquit, mihi agmina militum, quibus Curiam circumsedisti, ostentes, licet mortem miniteris, nunquam tamen efficies. ut propter exiguum senilemque sanguinem meum, Marium, à quo urbs atque Italia conservata est, hostem judicem.* Alia vides exempla apud eundem Valer. Maxim. lib. iii. cap. 8.

4. *Auster Dux inquieti turbidus Hadriæ.*] Lib. i. Od. 3. v. 12. et seq.

. . *Nec timuit præcipitem Africum,*

turbator Adriatici *maris* procellosi, nec potens dextra Jovis fulmen vibrantis: Si ruat mundi soluta *compages*, intrepidum opprimet casus. Istâ pollens virtute Pollux, et errabundus Hercules, ædes ad ignitas ascendit: inter quos Augustus sedens ore roseo nectar potat. Istâ clarum te, Liber pater, traxère tuæ tigres indomitâ cervice jugum ferentes. Per istam Romulus Martis equis effugit inferos; Junone apud Deos concilium habentes dicente rem jucundam; funestus (*dixit*) et flagitiosus arbiter, et barbara fœmina

Dux inquieti turbidus Hadriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus:
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.
Hâc arte Pollux, et vagus Hercules,
Innixus arces attigit igneas: [251]
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hâc te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexêre tigres, indocili jugum
Collo trahentes: hâc Quirinus
Martis equis Acheronta fugit;
Gratum elocutâ consiliantibus
Junone Divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque judex,
Et mulier peregrina vertit [252]

## *ANNOTATIONES.*

*. . . . . nec rabiem Noti,*
*Quo non arbiter Adriæ*
*Major, tollere seu ponere vult freta.*

7. *Si fractus illabatur orbis.*] Alludit ad veterum quorundam opinionem, cœlum constare lapidibus, et aliquando ruiturum. Vide Aristot. Metaph. 5. Diog. Laert. lib. ii. in Anaxagora. Celtæ quærenti Alexandro, quid potissimùm formidarent, hoc responderunt, ne cadente cœlo opprimerentur. Quint. Curt. Est et proverb. apud Erasm. *Quid si cœlum ruat?*

9. *Hâc arte Pollux,* &c.] Eà virtute, æquitate, et constantiâ heroes immortalitatem adepti, divinosque honores sunt consecuti, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus, de quibus lib. i. Od. 12.

*Vagus Hercules.*] Qui varias Orbis regiones peragravit, et multa passim, monstris etiam domitis, virtutis suæ monimenta reliquit.

10. *Arces attigit igneas,* &c.] Adiit cœlum sideribus micans et ardens.

11. *Quos inter Augustus,* &c.] Deorum epulis accumbens nectar potat, jam tum cùm in terris degeret, factus Divus: nimirùm post debellatum omnino Sext. Pompeium. De quo vide Appian. lib. v. de Bell. Civil. antea tamen quoque, sed per adulationem, in Virgilio appellatus, deus, Ecloga i. 6.

———*Deus nobis hæc otia fecit.*

12. *Purpureo bibit ore.*] Deorum statuis os seu vultus minio pingebatur. Quò respexisse Horatium non dubitaverim.

*Nectar.*] Vide quæ mox annotabo ad eas voces, *ducere nectaris succos.*

13. *Hâc te merentem, Bacche,* &c.] Istâ pariter virtute clarus, O Bacche, meruisti divinos honores, ferasque intractabiles ad currum tuum junxisti, ac numine tuo domitas jugum ferre docuisti naturâ suâ indociles. Tigres ebriosorum feritatem optimè designant: unde iis Bacchi currum trahi dixere; seu quòd nullum sit tam ferox ingenium, quod non vino mansuescat et cicuretur.

15. *Hâc Quirinus Martis equis Acheronta fugit.*] Romulus etiam virtute bellicâ insignis, veluti Martis patris sui equis invectus ad Superos evasit, adeoque infernales effugit lacus. Vide Cic. de Leg. lib. i. Ovid. Fast. ii.

*Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.*
*. . . . . . . . Quirites*
*Thura ferant: placentque novum pia turba Quirinum.*
. . . . . . . . . . . . . . . . . .
*Templa Deo fiunt: collis quoque dictus ab illo est.*

17. *Gratum elocutâ consiliantibus Junone Divis.*] Junone in Deorum consilio elocutâ rem Marti aliisque gratam: scilicet non prohibere se, quominus immortalibus accenseatur Romulus, quòd graves iras adversùs Trojanos eorumque posteros Paridis causâ dudum conceptas ipsa ex animo jam deposuerat.

*Consiliantibus.*] Deliberantibus de recipiendo in cœlum Romulo, deque fato Imperii Romani. Cic. ad Attic. lib. xv. Epist. 10. *Difficili ad consiliandum legatione.* Cornel. Tacit. Histor. ii. *Rediere omnes Bononiam consiliaturi.*

18. *Ilion, Ilion.*] Motum animi gravem indicat geminatio vocis, veteremque iram exprimit. Porro sicut à Troë rege Troja et Troas; sic ab Ilo ejus filio Ilium et Ilienses nomen sortiti sunt; cùm hic eam ampliàsset urbem, quam priores condiderant reges, aut exornârant.

19. *Fatalis incestusque judex,* &c.] Ilium, inquit Juno, perdidit Paris inter Deas de pulchritudine contendentes malo suo patriæque *fato, judex* electus, cùm Junone et Minervâ posthabitis, Veneri primas detulit.

*Incestus.*] Qui Helenam Menelaï conjugem, violatâ hospitii sanctitate, *rapuit.* Vide lib. i. Od. 15.

20. *Et mulier peregrina vertit In pulverem.*] Helena Spartana, à Paride è Græcia in Phrygiam abducta, causa fuit, cur Græci injuriam ulturi conjurârint in Trojanos, Trojamque decennali bello captam ferro flammâque devastârint. Vide Senec. Trag. Troad.

In pulverem, ex quo destituit Deos
Mercede pactâ Laomedon, mihi
Castæque damnatum Minervæ,
Cum populo et duce fraudulento.
Jam nec Lacænæ splendet adulteræ
Famosus hospes; nec Priami domus
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protinus et graves
Iras, et invisum nepotem,
Troïa quem peperit sacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas
Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.

in favillas redegit Trojam, mihi et pudicæ Palladi cum plebe et rege fallaci addictam, ex quo *tempore* Laomedon numina defraudavit promisso stipendio. Non ampliùs mœchæ Lacedæmoniæ fulget hospes infamis; neque Priami gens fraudulenta Græcos feroces expugnat viribus Hectoris; quievitque bellum nostris [253] discordiis protractum. *Ergò* etiam deinceps grandes inimicitias, et nepotem odiosum, quem genuit sacrificula Trojana, Marti remittam. Hunc ego sinam ingredi domicilium splendens bibere nectaris liquores, atque numinum felici numero accenseri.

## *ANNOTATIONES.*

21. *Ex quo Laomedon*, &c.] Hîc declaratur prima excidii Trojani origo, nimirùm fraus Laomedontis patris Priami. Is enim Trojæ muros ædificans, Neptuni et Apollinis operâ usus, eos *mercede pactâ* defraudavit. Quo Jupiter offensus regni istius perniciem et ruinam decrevit. Tam notæ fabulæ dedit locum, quòd rex ille cùm extruendis urbi muris vel reparandis pecunia deesset, Deorum istorum thesauros accepit, repositurum sacramento se obligans. Quod tamen postea minimè præstitit. Homer. Iliad. xxi. paulo ante finem.

22. *Mihi Castæque damnatum Minervæ*, &c.] Addictum, damnatum, traditum ad quamcumque perniciem in ultionem injuriæ judicio Paridis nobis illatæ. Loquitur Horatius ex more Romanorum, debitores qui non erant solvendo creditoribus obnoxios facere, addicere, tradere, consuetorum.

24. *Cum populo et duce fraudulento.*] Apud Homerum Iliad. modo cit. Neptunus Apollini exprobat, quòd pro Trojanis fœdifragis militat, immemor superbiæ et injuriæ Laomedontis, qui locatæ in annum operæ pactam mercedem nedum persolvisset, sed etiam minas sibi ut Diis intendisset. Virg. Æneid. v. 810.

————*Cuperem cùm vertere ab imo*
*Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.*

25. *Jam nec Lacænæ splendet*, &c.] Non vivit ampliùs Paris, nec jam speciosum ac splendidum Helenæ se ostentat, ut in adulterium pelliciat.

26. *Famosus hospes.*] Impurus. Vide lib. iii. Od. 15. v. 3. Annot.

*Nec Priami domus*, &c.] Nec Trojani Græcis jam repugnant, Hectoris ferè unius virtute nixi. Vide lib. ii. Od. 4. v. 10. ibique Annot.

29. *Nostrisque ductum seditionibus Bellum resedit.*] Tandemque finitum est illud bellum, quod nostris erat discordiis ad annos decem productum et dilatum. Pro Trojanis videlicet stabant Apollo, Mars, Diana, Latona, Venus; pro Græcis autem Neptunus, Mercurius, Vulcanus, Juno, Minerva, Homer. Iliad. xx.

30. *Resedit.*] Quievit, pacatum est bellum. Cic. ad Famil. lib. viii. Epist. 2. *Marcelli impetus resederunt, non inertiâ, sed (ut mihi videbatur) consilio.* Tuscul. iii. *Timor animi resedit.* Tit. Liv. *Postquam iræ resedissent.*

*Protinus et graves Iras*, &c.] Deinceps igitur condonabo priores inimicitias, et Marti concedam, ut in cœlum admittatur Romulus ejus filius meus verò *nepos* eò mihi *invisus* quòd è stirpe Trojanâ fit, matre scilicet Iliâ, seu Rheâ Numitoris filiâ, Vestæ Sacerdote: Virg. Æneid. i. 273.

————*Donec Regina Sacerdos*
*Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.*

Et Æneid. vii. 293.

*Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris*
*Fata Phrygum!*

At cit. modò Æneid. i. 279. Veneri prædicit Jupiter meliora, et sic spondet:

————*Quin aspera Juno,*
*Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,*
*Consilia in melius referet, mecumque fovebit*
*Romanos rerum dominos, gentemque togatam.* &c.

34. *Ducere nectaris Succos.*] Cœlesti cibo potuque, adeoq; immortalitate frui; Deorum consortem esse. Apud Pindar. dicitur Tantalus Deorum furatus nectar et ambrosiam in quibus Dii immortalitatem posuerunt. Vide Lucian. in fabulosis, Dialog. 25. cui titul. *Deorum consilium:* ubi facetè et lepidè nectar et ambrosia deficere dicuntur ob multitudinem bibentium, sic ut non jam constet sextarius; unde et statuitur animadvertendum in falso ascriptos, et nescio quomodo existimatos Deos.

35. *Quietis Ordinibus Deorum.*] Apud Boëtium Deus stabilis *Immotusque manens dat cuncta moveri.* Virgil. Æneid. iv. 379.

*Scilicet is superis labor est, ea cura quietos*
*Sollicitat.*

Nempe solius divinitatis est quies.

Dummodò Trojam inter et Romam ingens mare fremat, quàcumque in regione imperent fortunati extorres: Modò super sepulchrum Priami et Paridis greges lasciviant, et belluæ illæsæ fœtus *suos* abscondant, stabile floreat Capitolium, et Roma bellicosa leges imponat victis Medis. *Illa* formidabilis procùl ad extremas *orbis* partes famam propaget, *sive* ubi mare interfusum separat Europam ab Africâ; *sive* ubi Nilus intumescens agros perfundit: Generosior contemnendo aurum nondum inventum, atque ita convenientiùs positum, dum terra contegit; quàm addicendo *illud* usui hominum, manu quodlibet sanctum deprædante.

Dum longus inter sæviat Ilion
Romamque pontus; qualibet exules
In parte regnanto beati:
Dum Priami Paridisque busto [254]
Insultet armentum, et catulos feræ
Celent inultæ; stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda latè nomen in ultimas
Extendat oras, quà medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Quà tumidus rigat arva Nilus:
Aurum irrepertum, et sic melius situm [255]
Cùm terra celat, spernere fortior,
Quàm cogere humanos in usus,
Omne sacrum rapiente dextrâ.

*ANNOTATIONES.*

37. *Dum longus inter*, &c.] Dummodo Ilium inter et Romam magnum interfluat mare, quo Romani à restituendâ Trojâ repetendâque vetere patriâ deterreantur, arceanturque: *quâlibet in* orbis *parte* sint *beati;* quin et *regnent*, ac dominentur; at *exulent* procul à regione et solo patrio.

40. *Dum Priami Paridisque busto*, &c.] Modò tam deserta sit Trojana terra, ut gramen producat armentis pascendis idoneum; sit et lustrum ferarum, ubi impunè illæ catulos eniti et educare queant sine ullo metu. Eà conditione *stet Capitolium, Roma* floreat, atque *nomen*, famam, Imperiumque *ad ultimas extendat oras.* Ad Orientem *det jura Medis;* ad Occidentem Hispanis, *quà medius liquor*, &c. ad Meridiem Afris; *quà tumidus rigat*, &c.

44. *Dare jura Medis.*] Ubi regnum aliquod in provinciam redegerant victores Romani, eo statim mittebant viros, qui jus et leges præscriberent.

*Medis.*] Id est Parthis, at jam non semel annotavi.

46. *Quà medius liquor Secernit Europen ab Afro.*] Ad fretum usque Gaditanum. Solin. *Oceanus ab occasu irrumpens lævo latere Europam radit, Africam dextro; scissis Calpe et Abylà montibus, quos dicunt columnas Herculis; inter Mauros funditur et Hispaniam.*

48. *Quà tumidus rigat arva Nilus.*] Per Africam, Æthiopiam, Ægyptum, Cic. de Nat. Deorum i. *Ægyptum Nilus irrigat et, cum totâ æstate obrutam, oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque, et oblimatos agros ad serendum relinquit.* Plin. lib. v. cap. 9. *Nilus incertis ortus fontibus it per deserta et ardentia, immenso longitudinis spatio ambulans. . . . observatum, est, prout in Mauritaniâ nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere . . . Africam ab Æthiopiâ dispescens, feris et belluis frequens . . medios Æthiopas secat . . . Insulas innumeras spargit . . . certis diebus auctu magno per totam spatiatus Ægyptum, fœcundus innatat terræ. Causas incrementi varias prodidere. . . incipit crescere Lunâ novâ, quæcunque post solstitium est, sensim modicèque, Cancrum Sole transeunte, abundantissimè autem Leonem. Residit in Virgine iisdem quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas, in Librâ, ut tradit Herodotus, centesimo die. Justum incrementum est cubitorum sexdecim. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent, tardiùs recedendo . . . . in duodecim cubitis famem sentit Ægyptus; in tredecim esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim securitatem, sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum octodecim, Claudio principe*, &c. Nili aquas laudant Arist. Galen. &c. originem nuper inquisivit Isaacus Vossius. De eo multa Herodot. lib. ii. Senec. nat. qu. lib. iv. A. Gell. lib. x. cap. 7. &c.

49. *Aurum irrepertum*, &c.] Ordo est: Roma fortior spernendo aurum, quod è fodinis nondum erutum est, quàm illud inde eruendo, et ad usum fabricando, nummosque cudendo. De contemptu divitiarum apud priscos Romanos usitato Valer. Maxim. lib. iv. cap. 3. De Curio, Fabricio, Camillo, aliisque diximus lib. 1. ad Od. 12. et alibi.

*Sic melius situm, Cùm terra celat.*] Seu quòd raptoribus non est expositum, dum latet in visceribus terræ; seu potiùs, quòd tunc avaritiam et cupiditatem non accendat, nec ad scelus impellat, aut ad explendas libidines fomitem præbeat et facultatem. Ovid. Metam. i. 140.

*Effodiuntur opes irritamenta malorum.*

51. *Cogere*, &c.] Vis siquidem inferri metallis videtur, cùm è terræ visceribus extrahuntur.

52. *Omne sacrum rapiente dextrâ.*] Duplici hoc sensu potest accipi, vel quòd à Romanis spernatur aurum, cujus rapiendi causâ nec sacris parcunt homines: vel quòd ipsi Romani prisci nempe, fortiores et nobiliores, aurum

Quicumque mundi terminus obstitit,
Hunc tangat armis; visere gestiens,
Quâ parte debacchentur ignes,
Quâ nebulæ pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
Hâc lege dico, ne nimiùm pii,
Rebusque fidentes, avitæ
Tecta velint reparare Trojæ.
Troja renascens alite lugubri
Fortuna, tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis et sorore.
Ter si resurgat murus aheneus,
Auctore Phœbo, ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor

Quisquis mundi finis impedivit, hunc bello obtineat, cupiens investigare, quo loco æstus, quo nubila et imbres sæviant. Verùm fata sancio Romanis militiâ inclytis, eâ conditione, ut, non plus quàm fas est pii, neve opibus innixi satagant antiquæ Trojæ domos in- [256] staurare. *Namque* sors Tro-
61 jæ resurgens infaustis auspiciis, repetetur, casu iterùm luctuoso, triumphantis exercitûs ductrice me Jovis uxore et sorore. Si ter ex ære mœnia reparentur, favente Apolline, ter *quoque* diruta prosternantur à [257] Græcis mihi dilectis: ter captiva conjux

## *ANNOTATIONES.*

contemnendo se præbuerint, quàm posteri illud ab exteris nationibus devictis auferendo, sacra etiam è templis ac pretiosa quælibet ornamenta vi armorum et jure belli diripiendo. Dionys. Tyrannus Syracusanus Jovi Olympio detraxit amiculum aureum, addito etiam ludibrio, quòd æstate gravius, hyeme frigidius esset. Val. Maxim. i. 1. ext. 3.

53. *Quicumque mundi terminus obstitit*, &c.] Si quis ante orbis angulus Romanis haud patuit, deinceps pateat, eoque victricia inferant arma; seu ad Zonam torridam, ubi *debacchentur ignes* sævitque æstus: seu ad mundi polos, ubi *nebulæ*, glacies, caligo perpetua, *pluvii rores*, imbres. Vid. lib. i. Od. 22. Lucret. lib. i. ponit etiam *rores* pro imbribus et aquis pluviis.

57. *Sed bellicosis fata Quiritibus*, &c.] Bis jam dixi, et tertiùm repeto, me Romanis indulgere, ut sint orbis domini, sed eâ tantùm lege, ne præposterâ moti pietate in patriam avorum suorum Trojam, ejus muros et *tecta velint reparare*, neve suis opibus ac *rebus* prosperis *fidentes* id unquam moliantur. Quod si fecerint, malis auspiciis *et alite lugubri* faxint; enimvero *tristi clade* iterum subvertetur Troja, quamvis *muris aheneis*, *auctore* etiam *Apolline*, stabiliatur.

59. *Avitæ.*] Æneas cum Trojanorum coloniâ, *Ilium in Italiam portans victosque Penates.* Æn. i.

60. *Tecta velint reparare Trojæ.*] Patriæ certè charitatis in illum antiquæ suæ originis locum Romani sensum habere se testati sunt non semel: Nam deletum à C. Fimbriâ Cinnæ legato, Ilium restaurarunt. Vide Tit. Liv. Epit. 83. Appian. Sueton. Claud. cap. xxv. *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit, recitatâ vetere epistolâ Græcâ Senatûs Populique Romani Seleuco Regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.*

61. *Alite lugubri.*] *Malâ avi.* lib. i. Od. 15. v. 5. Ex avium aspectu, volatu, cantu, auspicia captari solita, notum est.

64. *Conjuge me Jovis et sorore.*] Virg. Æn. i. 46.

*Ast ego, quæ Divum incedo Regina, Jovisque*
*Et soror et conjux.*

Servius ibid. *Physici*, inquit, *ætherem Jovem, id est, ignem volunt intelligi, Junonem verò aërem; et quia tenuitate hæc elementa paria sunt, dixerunt esse germana; et quoniam Juno, id est aër, igni subjectus est, jure superposito elemento mariti nomen traditum.* Cic. de Nat. Deor. ii. *Aër, ut Stoïci disputant, interjectus inter mare et cœlum Junonis nomine consecratur; quæ est soror et conjux Jovis; quòd et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio. Effœminârunt autem eum, Junonique tribuerunt, quòd nihil est eo mollius.* Macrob. in Somn. Scip. lib. i. cap. 17. *Apud Theologos*, inquit, *Jupiter est mundi anima; hinc illud,*

Ab Jove principium, Musæ; Jovis omnia plena.

*Quod alii Poëtæ sunt mutuati ab Arato, qui de sideribus locuturus, à Cœlo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Jove incipiendum memoravit. Hinc Juno et soror ejus et conjux vocatur. Est autem Juno aër, diciturque soror, quia seminibus iisdem, quibus cœlum, etiam aër est procreatus; conjux, quia cœlo subjectus est aër.*

66. *Auctore Phœbo.*] Hunc impensè Trojanis favisse compertum est. Legunt quidam, *ductore*.

*Ter pereat.*] Allusum videtur ad triplex Ilii excidium, primò ab Hercule, deinde à Græcis, postea à C. Fimbriâ, Syllanis temporibus, ut ante annotavi. Vide Appianum.

*Meis Excisus Argivis.*] Argivos Juno fovebat maximè, quòd ipsa præcipuè Argis colebatur; quæ urbs Argiæ Peloponnesi regionis princeps et caput erat. In eâ sedebat Rex Agamemnon Græcæ in Trojanos expeditionis Dux et Imperator. Virgil. Æneid. i. 23.

*——————Memor Saturnia belli,*
*Prima quod ad Trojam pro charis gesserit Argis.*

67. *Ter uxor Capta*, &c.] Vel Trojanæ mulieres quælibet cæsos aut captos lugeant et

plangat maritum ac filios. At ludenti citharæ ista minimè congruunt. Quò pergis, ô Musa? cessa audax Deorum verba narrare, atque humili carmine diminuere grandia.

Capta virum puerosque ploret.
Non hæc jocosæ conveniunt lyræ.
Quò, Musa, tendis? Desine pervicax
Referre sermones Deorum, et
Magna modis tenuare parvis.

## ODE IV.

*Musarum se præsidio tutum semper et ubique fuisse, gratus profitetur.*

O, Princeps Calliope, veni ex Olympo; et cantionem longiorem cane fistulâ, sive places magis, voce clarâ, vel chordis vel lyrâ Apollinis. *An* auditis? An me decipit jucundus furor? Videor audire et *cernere illam* ambulantem in sacris nemoribus, per quæ rivi penetrant ac venti. Me puerum

DESCENDE cœlo, et dic age tibiâ,
Regina, longum, Calliope, melos, [258]
Seu voce nunc mavis acutâ
Seu fidibus citharâve Phœbi.
Auditis? An me ludit amabilis
Insania? Audire, et videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos et aquæ subeunt et auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo,

### *ANNOTATIONES.*

ipsæ captivæ, aliæ viros suos, aliæ filios. Vel, *uxor capta virum*, Hecuba Priamum, Andromache Hectorem, *puerosque ploret*, hæc Astyanacta, illa verò Hectorem, Parin, Deiphobum, Troilum, &c.

69. *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ*, &c.] Egregiè se Poëta comprimit in ipso Poëtici ardoris impetu, quasi tam grave argumentum haud Lyricis versibus bene conveniat: ipse tamen ad Pisones ita docet;

*Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,*
*Et juvenum curas, et libera vina referre.*

Et Pindarus aliique res quasque graves lyrâ graviter cecinerunt. Verùm bellè Horatius tum desinit, cùm ultra vix sine offensione Augusti progredi se posse intelligeret.

Ode IV.—Metrum idem quod supra Od. 9. Lib. i.

Oden hanc inter eximias censet eruditus quisque; respondere superiori, imò et continuari, placuit nonnullis; sed perperam. Musis accepta refert Horatius pleraque, id verò potissimùm, quòd redierit in gratiam cum Augusto, contra quem militaverat. Hanc ejus Principis moderationem et clementiam extollit egregiè; eoque duntaxat spectàsse non immeritò videatur.

1. *Descende cœlo.*] Gravis et solemnis invocatio res graves notat, gravemque enthusiasmum præsagit.

*Cœlo.*] Illic etiam Musis sua sedes est. Hesiod. init. Theogon. nec semel, Musas nuncupat *Olympiades Jovis filias;* pariter et Homer. Hymn. in Mercur. &c. Iliad. verò ii. in cœlo domos habere scribit.

Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι
Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.

Ennius similiter.

*Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.* Vide et Macrob. in Som. Scip. lib. ii. cap. 3.

2. *Regina Calliope.*] Musarum princeps vel cantu aliis præstans. Regum etiam comes. Hesiod. Theogon. Ἀπασῶν προφερεστάτη, *Omnium excellentissima,* Βασιλεῦσιν ὀπηδεῖ, *Reges comitatur.* Diod. Sicul. lib. iii. cap. I. *Musis nomina cuique à proprio munere tribuerunt. Clio propter gloriam,* &c. . . . . *Calliopen quòd cantûs suavitate cæteris antecedens magni ab auditoribus æstimatur.*

*Longum melos.*] Certè est Ode hæc è longioribus. Vide A. Gell. lib. xvi. cap. 18.

3. *Seu voce, Seu fidibus,* &c.] Istis nempe constat exerceturque Musica, voce, lyrâ, tibiâ. De citharâ ab Apolline inventâ, lib. i. Od. 21.

5. *Auditis? An me ludit,* &c.] O sodales, an mecum auditis Calliopen canentem, meisque jam votis respondentem?

*Amabilis Insania.*] Voluptatem sanè maximam præstat ardor poëticus iis, qui divinâ illâ facultate sunt donati.

6. *Audire, et videor pios Errare per lucos.*] Veluti præsentiam numinis sentiat, atque enthusiasmo correptus ità loquitur.

7. *Lucos.*] In solitariis maximè locis delubra statuebant veteres; ibique Deos credebant libentiùs habitare, ubi quies et silentium, ubi nullæ turbæ aut strepitus mentium integritatem labefactarent; ubi *Sapientiæ Gymnasium, ubi mores bene instituuntur, et animi virorum diriguntur.* Hæc enim solitudo præbet, ex Plutarcho.

8. *Quos et aquæ subeunt et auræ.*] Perfluentes aquæ, et aspirantes seu perflantes auræ ac Zephyri amœnos faciunt in primis lucos.

9. *Me fabulosæ,* &c.] Hæc strophe magnam interpretibus crucem fixit hactènus. Etenim quò referenda vox *fabulosæ?* Deinde, quid ait Poëta de *Vulture Appulo, extra Apuliam?* Quod primum spectat; sunt qui Apuliam dici fabulosam velint, ac de insulis etiam Diome-

Altricis extra limen Apuliæ,
  Ludo fatigatumque somno,
    Fronde novâ puerum palumbes
Texere: mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acherontiæ,
  Saltusque Bantinos, et arvum
    Pingue tenent humilis Ferenti:
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis; ut premerer sacrâ
  Lauroque collatâque myrto,
    Non sine diis animosus infans.
Vester, Camœnæ, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum
  Præneste, seu Tibur supinum,
    Seu liquidæ placuêre Baiæ.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,
  Devota non extinxit arbor,
    Nec Siculâ Palinurus undâ.

[259] defessum ludendo, somnoque *oppressum* celebratæ palumbes recentibus foliis coöperuere in vulture Apulo extra fines Apuliæ nutricis *meæ*. Quæ res admirationem cunctis faceret, quotquot sublimis Acherontiæ domos incolunt, et Bantiæ campos, agrosque opimos Ferenti depressi: quo pacto somnum caperem securo corpore à nigris viperis atque ursis: quâ *etiam* ratione contectus essem sacratâ lauro et myrto congestâ, puerulus *ego* non sinè [260] numinum *tutelâ* impavidus. Vester, ô Musæ, vester *sum;* seu vehor ad Sabinos asperos; sive algidum Præneste, seu declive Tibur, seu Baias amœnas *adire* libuerit. Vestros fontes et choros amantem haud me vitâ privavit actus in fugam exercitus apud Philippos, neque arbor execranda, neque Palinurus *in* mari Siciliæ.

## *ANNOTATIONES.*

deis Apuliæ proximis meras ipsi fabulas texunt. Quidam nutricem Horatii Apuliam vocari, quæ fabulosa narrare solita sit, comminiscuntur, nec cudere se anile figmentum advertunt. Verùm enim, an palumbes (quod restat) fabulosas dicat poëta, quando rem ut verè gestam commemorat? Ita sanè melioris notæ interpretes. Imò *palumbes fabulosæ,* inquam ego; sicut *Hydaspes fabulosus,* lib. i. Od. 22. v. 8. Et apud Plin. lib. v. cap. 1. Atlas *mons Africæ vel fabulosissimus;* nimirum quòd de illis valdè multa scribunt, dicunt, fabulantur; præsertim verò poëtæ. Sic palumbes currui Veneris trahendo jungunt; eique numini sacras, atque, ut in hoc loco, ministras faciunt.

*Vulture in Appulo, Altricis extra limen Apuliæ.*] Est Vultur mons in Apuliæ Luconiæque confinio, quem admodum et Venusia Horatii patria et a*ltrix*. Itaque nullo negotio omnis solvetur, si quis est, nodus. Erat *in Appulo Vulture* poëta, ibique obdormivit puer; extra fines tamen Apuliæ tum fuit: siquidem versabatur in istius latere montis ad Lucanos respiciente et pertinente. Sic de seipso ait, Sat. 1. lib. ii. v. 34.

> ————*Lucanus, an Appulus, anceps:*
> *Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.*

12. *Fronde novâ puerum palumbes Texere.*] Jam tum suam mihi tutelam obtulere Dii, quam postea abundè expertus sum.

*Palumbes.*] Columbæ silvestres.

14. *Nidum Acherontiæ.*] Acherontia est urbs Lucaniæ in montis vertice, ut nidus in arboris fastigio, posita. Cicero i. de Orat. *Tanta vis patriæ est ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulam affixam sapientissimus vir immortalitati anteposnerit.*

15. *Saltusque Bantinos.*] Bantia, oppidum est Apuliæ in Lucaniæ confinio, pascuis abundans, Venusiæ proxima.

16. *Humilis Ferenti.*] Hæc etiam urbs Apuliæ, Lucaniæ fines attingit inter Venusiam et Acherontiam sita.

17. *Ut tuto ab atris, &c.*] Circumstantibus nempe istarum urbium incolis mirum visum est, quî fieret, ut puer ego dormirem tutus illic cùm à viperarum venenis, tum et ab ursorum voracitate. Quo etiam præsagio obtectus essem laureâ Apollini, myrtoque Veneri consecratâ. Illic autem ostensum est Poëtam me fore, hinc verò ad canendas res amatorias destinari.

20. *Non sine Diis.*] Pindar. Pyth. Od. 5. ὀυ θεῶν ἄτερ. Virg. *Non sine numine Divûm.* Sallust. *Tanta repentè mutatio non sine Deo videretur.*

21. *Camœnæ.*] A cantu Servius, à castitate mentis Festus nomen hoc factum ait.

*In arduos Tollor Sabinos.*] Sive quando montosam Sabinorum regionem scando, pergens ad prædium meum ibi situm. Supra, in fine primæ Odes hujus libri.

22. *Frigidum Præneste.*] Latii oppidum frigidas habens et salubres aquas. Strabo lib. v.

23. *Tibur supinum.*] In montis ascensu ædificatum. De eo lib. i. Od. 7. et 18.

24. *Liquidæ Baiæ.*] Urbs Campaniæ maritima, calidis aquis, aëre puro, secessu grato celebrata, lib. ii. Od. 18.

25. *Vestris amicum fontibus, &c.*] Ope vestra et patrocinio quoties salvus fui? Primò non perii in cæde ac fugâ exercitûs Bruti et Cassii ad Philippos urbem Thessaliæ, lib. ii. Od. 7. Deinde me non oppressit arbor *cerebro* propè *illapsa,* de quâ lib. ii. Od. 13. et 17.

27. *Devota.*] Diris nempe, sacra, detestabilis. Postea cùm à Philippensi bello redirem in

Quandocunque mihi post aderitis, ultrò Bosphorum æstuosum navigabo, et peragrabo sicca sabula finium Syriæ: pergam ad Britannos advenis crudeles, atque ad Concanos cruoris equini *pota* gaudentes; Gelonos pharetram gestantes, atque fluvium Scythiæ adibo illæsus. Vos magnum Augustum finem laboribus petentem oblectatis *in* specu Pierio, quando fatigatas bello turmas *in* urbibus collocavit. Vos mansuetum animum et donatis, et donato

Utcumque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosphorum
Tentabo, et arentes arenas
Littoris Assyrii viator.
Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum: [261]
Visam pharetratos Gelonos,
Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militiâ simul
Fessas cohortes reddidit oppidis,
Finire quærentem labores,
Pierio recreatis antro.
Vos lene consilium et datis, et dato [262]

*ANNOTATIONES.*

Italiam, periclitatus sum graviter quidem, at naufragium tamen non feci, ad promontorium Lucaniæ, nominatum à Palinuro Æneæ nauclero illic merso, quod mari Siculo profunditur.

29. *Utcumque mecum vos eritis.*] Vestram ergo tutelam sæpe expertus, nihil est quod usquam formidem, nullum certè non periculum intrepidus adibo, vestrâ fretus ope et præsidio.

30. *Insanientem Bosphorum.*] Æstuosas ac frementes maris angustias. Lib. ii. Od. 13. v. 14. Virgil. Eclog. ix. 43.

*Huc ades; insani feriant, sine, littora fluctus.*

31. *Arentes arenas Littoris Assyrii.*] Quidam legunt *urentes*. Intellige Syriæ seu Assyriæ vel fines extremos; nam veteribus quælibet regionum et agrorum extremitates, littora vocabantur: vel solitudines arenosas et ferventes, in quibus viatores æstu soluti nonnunquam intereunt. Ab Assur filio Sem dicta Assyria, Asiæ regio, Mesopotamiæ affinis, ab eâ, Tigri flumine distincta; Isid. Etym. S. Aug. Quod si placet Assyriam poni pro Syriâ, hæc certè ad mare extenditur, ejusque tenet littus. Plin. v. cap. 12. *Juxta Syria littus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus. . . Assyria ante dicta,* &c.

33. *Britannos hospitibus feros.*] Ab his olim hospites immolari solitos aiunt; sicut apud Tauricæ regiones populos id factum constat. Vide Euripid. Iphigen. in Taurid.

34. *Lætum equino sanguine Concanum.*] Concani, Cantabrorum pars, apud Hispaniam Tarraconensem, Massagetarum colonia fuere; quædam habuere communia cum Thracibus et Scythis, quod spectat ad crudelitatem belluinumque ritum, ex Strabone lib. v. Istis omnibus, sicut et Sarmatis mos erat, è pedis vel cruris equini venis eductum sanguinem lacti permixtum potare. Plin. lib. xviii. cap. 10. *Pulte aluntur, et crudâ etiam farinâ, equino lacte, vel sanguine è cruris venis admisto.* Virgil. Georg. iii. 459.

. . . . . . . . . . . . . . . *Inter*
*Ima ferire pedis salientem sanguine venam:*
*Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,*
*Et lac concretum cum sanguine potat equino.*

Martial. Spectac. 3.

*Venit et epoto Sarmata pastus equo.*

Sil. Italic. lib. iii. 360.

*Nec, qui Massageten monstrans feritate parentem,*
*Cornipedis fusâ satiaris, Concane, venâ.*

35. *Pharetratos Gelonos.*] Scythiæ populos, de quibus lib. ii. Od. 9. et 20. Virgil. Æneid. viii. *Sagittiferos.*

36. *Scythicum amnem.*] Tanaim fluvium (vernac. *Don*) inter Europam et Asiam limitem celeberrimum. Lucan. lib. iii. 272.

. . . *Vertice lapsus*
*Riphæo, Tanais diversi nomina mundi*
*Imposuit ripis, Asiæque et terminus idem*
*Europæ, mediæ dirimens confinia terræ.*

37. *Vos Cæsarem,* &c.] Vos etiam, O, Musæ, Augustum Cæsarem, post bellicos labores, recreatis cantionibus vestris ac modulis poëticis; *in antro Pierio,* secessu et otio liberali.

*Militiâ simul Fessas cohortes reddidit oppidis.*] Cùm in urbibus copias, hyemandi causâ, seu in hybernis collocavit.

39. *Finire quærentem labores.*] His quidam alludi volunt ad id quod refertur Augustus quietem optâsse et vacationem à Reipublicâ petivisse. Vide Sueton. Octav. cap. 28. Sed potiùs notatur Augusti consuetudo per hyemes vacandi literarum studio, ingenii deliciis, carminum scriptioni. Sueton. Octav. cap. 84. *Eloquentiam studiaque liberalia ab ætate primâ et cupidè et laboriosissimè exercuit,* &c. cap. 85. *Multa varii generis prosâ oratione composuit . . . Poëticam summatim attigit. Unus liber extat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus et argumentum et titulus est,* Sicilia. *Extat alter æque modicus Epigrammatum, quæ ferè tempore balnei meditabatur. Tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo abolevit.* De Ajace illa erat, &c.

40. *Pierio recreatis antro.*] Pierius mons est Thessaliæ, Musis sacer. Inde Pierides illæ dictæ sunt, et quicquid ad eas pertinet Pierium vocari, notum est ac tritum. Cicero de Naturâ deorum, à Pierio patre nomen desumit: at Pomp. Festus à dicto monte, cujus amœnitas et solitudo opportuna est et grata studiosis.

41. *Vos lene consilium et datis.*] Humanæ

Gaudetis almæ. Scimus ut impios
Titanas, immanemque turmam,
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turmas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi
Fidens juventus, horrida brachiis,
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

benignæ lætamini. Novimus quomodo sceleratos Gigantes, ac ferocem phalangem misso fulmine profligârit is, qui terram immobilem, qui mare ventis obnoxium moderatur, atque oppida, mæstasque regiones, Deosque et homines solus gubernat potestate le-
[263] gitimâ. Jovi metum ingentem incusserant immanes illi juvenes, lacertis confisi, et fratres Pelion superaddere conati Olympo umbroso.

*ANNOTATIONES.*

literæ, quæ ad humanitatem et lenitatem instituant Sueton. Octav. cap. 51. *Clementiæ civilitatisque ejus multa et magna documenta sunt*, &c. Vide cap. seq. ibid. Erga literatos et ingeniosos benignitate ac liberalitate summâ usum, nemo nescit. Sueton. cap. 89. *Ingenia sui seculi modis omnibus fovit. Recitantes et benignè et patienter audivit*, &c.

*Consilium.*] Adverte duas breves pro unâ longâ: sic et postea Od. 6. v. 6.

*Hinc omne principium.*

*Dato Gaudetis.*] Non vos pœnitet datæ Cæsari humanitatis, quâ vestros clientes fovet. Sueton. modo citatus.

42. *Scimus ut impios Titanas*, &c.] Clarè patet per Jovem designari Augustum, per Titanas et Gigantes omnes Augusti adversarios, quibus sublatis, ac virtute domitis, rerum potitus est. Mirè verò Augusto blanditur, dicens pro eo stetisse Palladem, id est, sapientiam cum virtute conjunctam: Bruto verò et Cassio fuisse vim consilii expertem, quæ propriâ mole corruerit. Porro ista Cæsaris elogia allegoricis ambagibus ingeniosè exornat.

*Impios Titanas.*] Terræ ac Titanis filios Gigantes, qui Deos lacessere ausi, Jovemque cœlo pellere moliti sunt; quasi patris ulciscendi causâ, cujus hæreditario jure cœli regnum erat, utpote fratrem Saturni natu majorem. Vide lib. ii. Od. 12. et 19. Virgil. Æneid. vi. 580.

. . . *Genus antiquum terræ, Titania pubes,*
*Fulmine dejecti.*

Diodor. Sicul. lib. iv. cap. 3. scribit Cœlum è Titæà uxore decem et septem filios procreâsse, proprioque nomine singulos, communi autem omnes à matre Titanas appellâsse.

*Impios.*] Macrob. Saturnal. lib. i. cap. 20. *Quid Gigantes aliud fuisse credendum est, quàm hominum impiam quandam gentem, Deos negantem; et ideò existimatum Deos pellere de cœlesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significabat nihil eos rectum, nihil superum cogitâsse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.*

45. *Terram inertem.*] Lib. i. Od. 34. v. 9. *Bruta tellus.*

46. *Regnaque tristia.*] Inferos. Nec enim credendum Cruquio interpretanti, Tyrannidem, ob vocem, *urbes;* Inferis haud convenientem, inquit ille: quasi vero jungenda essent hæc, *urbes regnaque tristia.* Imò Jovis imperium extendit Poëta ad Superos Inferosque, et orbem hunc seu mare, terramque, in quâ urbes. Quæ omnia complectitur his vocibus. *Divosque mortalesque turmas regit unus,* scilicet Jupiter. Virg. Æn. i. 65.

. . . . *Divûm pater, atque hominum rex.*

49. *Magnum illa terrorem intulerat Jovi*, &c.] Illa Gigantum turma immani robore prædita Jovem, cæterosque Deos terruit, ac *periculum* inde *fulgens contremuit domus Saturni veteris;* ut est lib. ii. Od. 12. Vide Hesiod. Theogon. Ovid. Metamorphos. lib. v. 321.

*Emissumque imâ de sede Typhoëa terræ*
*Cœlitibus fecisse metum; cunctosque dedisse*
*Terga fugæ: donec fessos Ægyptia tellus*
*Ceperit*, &c.

50. *Fidens juventus, horrida brachiis.*] Virgil. Æneid. vi. 582.

. . . . . . *Immania vidi*
*Corpora: qui manibus magnum rescindere cœlum*
*Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.*

51. *Fratresque tendentes*, &c.] Intelligunt nonnulli Otum et Ephialtem, *Aloidas geminos,* quos memorat Virgil. mox. cit. sed Gigantes omnes eodem patre, vel eâdem matre genitos, adeoque fratres, melius est accipi. De his Virgil. Georgic. i. 280.

*Et conjuratos cœlum rescindere fratres.*
*Ter sunt conati imponere Pelio Ossam*
*Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:*
*Ter Pater exstructos disjecit fulmine montes.*

52. *Pelion imposuisse Olympo.*] Montes montibus aggerere.

*Pelion.*] Mons Thessaliæ, Olympo et Ossæ contiguus: *Olympus,* Thessaliam à Macedoniâ dirimit, nubes attingit vertice. Unde pro Cœlo ponitur sæpius apud Poëtas. Sunt et alii montes ejusdem nominis tres, primus in Mysiâ, alter in Lyciâ, tertius in Cypro. Sed de his non agitur.

Verùm quid Typhon et fortis Mimas, vel quid Porphyrion staturâ terribili, quid Rhœcus et Enceladus eradicatas arbores torqueri nisus, valent adversùs crepantem Minervæ clypeum irrumpentes? Ex hâc parte certabat ardens Vulcanus, et domina Juno, necnon Phœbus arcum semper humeris gestans, qui Castalii *fontis* aquâ liquidâ passos capillos perfundit, qui Lyciæ nemora et silvam natalem obtinet, Patareus atque Delius *hinc dictus.* Robur sine prudentia proprio cadit pondere. Moderatum robur ipsa numina promovent ad amplius; vires autem quodlibet scelus machinantes aversantur. Dicta mea manifestè comprobat Gyas centum manus habens, *pariter* et Orion oppugnator

Sed quid Typhoëus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœcus, evulsisque truncis
Enceladus jaculator audax,
Contra sonantem Palladis ægida [264]
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus, hinc matrona Juno, et
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos; qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit suâ:
Vim temperatam Dii quoque provehunt
In majus: îdem odêre vires
Omne nefas animo moventes.
Testis mearum centimanus Gyas [265]
Sententiarum notus, et integræ

*ANNOTATIONES.*

53. *Sed quid Typhoëus.*] Quid gigantum vis, insolentia, temeritas. adversùs Deos? Ne legas cum vulgo *Typhœus.* Τυφωεὺς qui et Τυφὼς vel Τυφῶν, à τῦφ☉ *arrogantia*, duplici fuisse naturâ, humanâ, et ferinâ, dicitur ab Apollodoro, lib. i. et à Jove percussus, eminùs, quidem fulmine, cominùs autem adamantinâ falce.

*Validus Mimas.*] Hic totam Lemnon insulam jaculari in Deos nisus dicitur apud Claudianum: at ipse Prochytæ Tyrrheni maris insulæ subjectus. Sil. Ital. lib. xii. 147.

*Apparet Prochyte sævum sortita Mimanta.*

54. *Minaci Porphyrion statu.*] Ingenti staturâ insolens et minax. De eo Claud. in Gigantomach.

55. *Rhœcus.*] Is et *Rhetus*, lib. ii. Od. 19.

56. *Enceladus jaculator audax.*] Tam robustus ut evulsas arbores intorqueret; omnibus Gigantum maximus fuisse perhibetur. De eo postea ad voces, *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*

57. *Palladis ægida.*] Iste Palladis clypeus, quo dicitur Jupiter Gigantum repressisse audaces conatus, significat sapiens consilium virtutis comes et præsidium, sine quo ipsa parùm valet. Utrumque verò Augusto adfuisse, ut ante jam annotavi, Horatius indicat. De *Ægide*, lib. i. Od. 15.

58. *Hinc avidus stetit Vulcanus*, &c.] Pro Jove dimicavit *Vulcanus; avidus*, seu, quòd ignis omnia corripiat et depascatur; seu quòd ille pugnæ avidus, præliumque ardens capesseret.

59. *Matrona Juno.*] Ovid. Fastis. vi. 33.

*Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis.*

60. *Et Nunquam humeris positurus arcum*, &c.] Apollo pharetrâ semper et arcu instructus, quæ sunt ejus arma et insignia, de quibus vide Macrob.

61. *Qui rore puro Castaliæ*, &c.] Cui sacer fons Castalius ad radices Parnassi. lib. iv. Od. 6. v. 26.

*Phœbe, qui Xantho lavis amne crines.*

62. *Qui Lyciæ tenet Dumeta.*] Sacrum erat Phœbo delubrum in silvâ Lyciæ, Asiæ Minoris provinciæ, cujus civitas insignis Patara, in quâ et ille præcipuè colebatur, et oracula edebat: hinc dictus *Patareus.* Strab. lib xiv. A Pataro Apollinis filio Pataram nomen habuisse scribit Stephanus.

63. *Natalemque silvam, Delius.*] Apud Delum insulam et Cynthi montis nemora, natus Apollo fertur: sexque ibi mensibus æstivalibus responsa dabat; sex autem hyemalibus, apud Pataram, teste Servio. Ovid. de Arte Amandi, ii. 80.

———*Clario Delos amata Deo.*

65. *Vis consili expers mole ruit suâ.*] Robur quantum fuerit, nisi consilio et prudentiâ temperetur et regatur, parùm juvat aut proficit: quin potiùs ut plurimum nocet, ex Euripide,

Ῥώμη δ' ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην.

Sic Bruti virtus et Cassii Romanæ juventutis ac nobilitatis delectu et robore quamvis stipata ad irritum cecidit, quia consilio caruêre: suâque illi clade et ruinâ totam prope rempublicam implicuere. Contrà Augusti virtutem sapientiâ temperatam Diî provexère ad Romani clavum Imperii, et ad orbis universi dominationem. Ipsi verò Dii omnibus iis adversantur, qui suâ fortitudine abutuntur ad scelus.

69. *Gyas.*] Vel *Gyges*, Briarei frater, vel ipse Briareus, aut Gigantum quispiam ad Tartara cum aliis deturbatus. Vide lib. ii. Od. 17.

70. *Integræ Tentator Orion Dianæ.*] Hanc ille ausus interpellare de stupro, ejus sagittis est confossus ac peremptus. De eo tamen longè aliter alii fabulantur. Vide lib. i. Od. 28. v. 21. et lib. ii. Od. 13. v. penultimo.

Tentator Orion Dianæ,
Virgineâ domitus sagittâ.
Injecta monstris terra dolet suis;
Mœretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Ætnam:
Incontinentis nec Tityi jecur
Relinquit ales, nequitiæ additus
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ.

castæ Dianæ *hujus* Virginis telis confossus. Terra suis portentis imposita ægrè fert: atque filios ad fœtida Tartara fulmine detrusos dolet. At vorax flamma non absumit Ætnam injectam; neque libidinosi Tityi hepar dimittit vultur luxuriæ vindex appositus; [266] amantem *verò* Pirithoum trecenta coërcent vincula.

## ODE V.

*Augusti laudes. Crassi vituperium. Reguli virtus, fides, constantia.*

CŒLO tonantem credidimus Jovem

Non dubitavimus Jovem Cœlo

### ANNOTATIONES.

73. *Injecta monstris terra dolet suis.*] Monstrosis filiis, nempe gigantibus fulminatis, terra dolet quòd etiam pœnæ ac supplicio illorum servire, eosque premere cogatur ipsis injecta: unde et in ultionem suique doloris qualecunque solatium, famam, quæ Deorum probra evulgaret, dicitur gemuisse, *irâ irritata Deorum*, ut canit Virgil. Æneid. iv. 178.

*Injecta.*] Gigantes præcipui variis sunt insulis obruti, Otus Cretâ: Prochytâ Mimas ex Silio ante cit. vel Typhoëus, ut aliis placet: insulâ Co, Polybœtes; Siciliâ Enceladus, vel aut alii scribunt, Typhon seu Typhoëus. Virgil. Æneid. iii. 578.

*Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus*
*Urgeri mole hâc: ingentemque insuper Ætnam*
*Impositam, ruptis flammam expirare caminis:*
*Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem*
*Murmure Trina... am, et cœlum subtexere fumo.*

Ovid. Metamorphos. v. 346.

*Vasta Giganteis ingesta est insula membris*
*Trinacris: et magnis subjectum molibus urget*
*Æthereas ausum sperare Typhoëa sedes.*
*Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:*
*Dextra sub Ausonio manus est subjecta Peloro:*
*Læva, Pachyne, tibi: Lilybæo crura premuntur.*
*Degravat Ætna caput, sub quo resupinus arenas*
*Ejectat, flammasque fero vomit ore Typhoëus,* &c.]

74. *Luridum.*] Plumbei coloris, lividum pallore et nigrore mixtum.

75. *Nec peredit Impositam celer ignis Ætnam.*] Neque tamen ignis per Ætnæ hiatus è Gigantis suppositi ore prorumpens absumit cum montem: adeoque non minuuntur ejus cruciatus. Vide Lucret. lib. vi. Ætnæ descriptionem, &c.

77. *Incontinentis nec Tityi jecur Relinquit ales.*] Vultur Tityi jecur vellicans haud illum unquam patitur interquiescere; quòd Latonæ vim inferre tentaverit. Vide lib. ii. Od. 14.

78. *Nequitiæ.*] Libidinem non rarò notat ea vox. Cic. in Verrem: *Vestigia libidinis et nequitiæ.* Tuscul. iii. *Frugalitatis est motus animi appetentis regere et sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur, frugalitas à fruge . . . nequitia ab eo quod ne quidquam est, in tali homine; ex quo idem nihili dicitur,* Gell. lib. vii. cap. 11. *Nequam hominem Græci dicunt* ἀκόλαστον, *libidinosum; vel* μιαρὸν: *scelestum,* &c. Vide Macrob. Saturnal. lib. ii. in fine.

79. *Amatorem trecentæ Pirithoum cohibent catenæ.*] Amator ille temerarius Proserpinam ut raperet ad Inferos profectus, ibi catenis constrictus pœnas luit graves ac diuturnas suæ intemperantiæ.

Ode V.—Metrum idem quod supra Od. 9. lib. i.

1. *Cœlo tonantem,* &c.] Quando potentiam suam Jupiter ostendit fulgoribus ac tonitruis, tum credidimus eum in Cœlo regnare; sic Augustum degentem in vivis ac nobis præsentem nemo dubitabit inter numina recensere, et colere, qui facinora plusquam humanæ virtutis ediderit; reparans gloriam nominis Romani per Crassum ejusque milites obscuratam et infractam. Porrò quas gentes et quot Augustus subegerit, vide apud Sueton. L. Flor. lib. ult. Sext. Aurel. Victor. Oros. lib. vi. &c.

*Tonantem credidimus Jovem Regnare.*] Cic. de Nat. Deor. ii. *Nonne perspicuum est ex primâ admiratione hominum, quòd tonitrua jactusque fulminum extimuissent, credidisse ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem?* Sueton. Octav. 29. *Tonanti Jovi ædem consecravit liberatus periculo, cùm expeditione Cantabricâ per nocturnum iter, lecticam ejus fulgur per-*

dominari, quando intonuit: et Augustus vivens censebitur numen, additis Imperio *Romano* Britannis, et Persis terribilibus. *Ergo* ne Crassi miles uxoris peregrinæ vir infamis extitit? Etiamne Marsus et Appulus in agris hostium socerorum consenuit sub principe Medo,

Regnare: præsens divus habebitur [267]
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milésne Crassi conjuge barbarâ
Turpis maritus vixit? Et hostium [268]
(Proh Curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in armis
Sub rege Medo, Marsus et Appulus,

*ANNOTATIONES.*

*strinxisset, servumque prælucentem exanimâsset.* Lucan. lib. iii. 319.

. . . *Per fulmina tantum*
*Sciret adhuc solum Cœlo regnare tonantem.*

2. *Præsens divus habebitur.*] Non à Romanis tantùm sed et ab exteris nationibus. Nam ex Sueton. *Pleraque provinciarum templa et aras constituerunt, quod aliis non nisi post mortem contigerat.* Id factum Pergami in Asiâ. Nicomediæ in Bithyniâ refert Dio. lib. li. Virgil. Eclog. i. 6.

*O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit,*
*Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram,*
*Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.*

3. *Adjectis Britannis Imperio.*] Ille tamen ipse *Intactus Britannus*, Epod. 7. v. 7. et *post Divum Julium nulli tentatus*, nec nisi ab Imperatore Claudio triumphatus dicitur. Sueton. Claud. xvii. Tacit. in vitâ Agricolæ, &c. Ergo quasi futuræ victoriæ præsagium scripta est hæc Ode proficiscenti ad bellum Britannicum Augusto, unde tamen revocatus est motibus ac tumultibus Dalmaticis et Pannonicis, ex Dione, lib. xlix. vel eos quasi victos Poëta canit, qui ad Augustum aliquot post annos arma rursum eò parantem inferre, jamque *iturum Cæsarem in ultimos orbis Britannos*, legatos de pace miserunt; quâ impetratâ, Capitolio dona intulerunt, suamque Romanis insulam propè totam addixerunt. Testis Strabo, lib. iv. Οἰκείαν σχεδὸν παρεσκευάσαν τοῖς Ῥωμαίοις ὅλην τὴν νῆσον, &c. Alii; quòd per Drusum Augusti privignum sint superati, ejus nempe felicibus auspiciis. Vide lib. iv. Od. 14. ad finem.

4. *Gravibusque Persis.*] Graves Persas quidam intelligunt, quia gravis armaturæ; meliùs alii ob Crassi gravissimam certè cladem, de quâ mox. Hi porrò, qui pro Parthis ponuntur sine dubio dicuntur Subacti, quòd *Armeniam vindicanti Augusto facilè cesserunt; obsides obtulerunt.* Jus creandi regis permiserunt; adempta denique M. Crasso et M. Antonio signa militaria remiserunt. Sueton. Octav. cap. ii. Eutrop. Flor. Aurel. Victor, &c. Vide etiam quæ annotavi lib. i. Od. 19. ad v. 11. Adde Xiphilinum, in Augusti Monarchiâ; *Phraates per id tempus metuens ne Cæsar contra se exercitum duceret, captivos ad eum remisit, et signa militaria, quæ à Crasso acceperat; quâ ex re Cæsar gloriâ efferebatur, quòd sine labore recuperasset ea, quæ alii magnis prœliis amisissent; ob cam causam sacra fecit, atque sedens in equo urbem ingressus est. Tum laudabatur, quòd sibi nihil præterea acquirendum esse putaret . . . cùm esset autem in Asiâ, regnaque et principatus partim aliis confirmâsset, partim ad alios transtulisset; condemnatis quibusdam regibus, nonnullis etiam laudatis, atque in amicitiam receptis, quàm plurimæ legationes ad eum venerint*, &c.

5. *Milésne Crassi conjuge barbarâ*, &c.] Auget Poëta invidiam ac turpitudinem Crassiani exercitûs, ut hinc majorem paret Augusto gloriam, qui dedecus illud absterserit, eos vincendo qui anteà victores, et *clade Crassianâ altiùs animos erexerant*, ex Flor. lib. iv. cap. 9. exinde Romanis formidabiles; ut dixi lib. i. ad Od. 19. v. 11. cit.

*Crassi.*] Luc. Flor. lib. iii. cap. 11. *Cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro undecim strage legionum et ipsius capite mulctata est . . . . Filium ducis penè in conspectu patris telis obruêre hostes. Reliquiæ infelicis exercitûs, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextrâ manu ad Regem reportatum, ludibrio fuit, nec indignè. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exangue corpus auro ureretur.*

*Conjuge barbarâ Turpis maritus vixit?*] In eâ nimirùm clade Romani exercitûs ad viginti millia desiderati sunt, ad decem verò millia capti, turpitudine barbararum conjugum vitam redemerunt, imò et consenuerunt, cum hostibus soceris, et in eorum castris militârunt. Appian lib. ii. de bello Parthico; Plutarcho, &c.

6. *Turpis maritus.*] Justum enim matrimonium est inter cives tantum: sic Jurisc. In eo prætereà turpitudo, quòd uxores ducerent filias Parthorum, qui inter Assyrios, Medos, ac Persas obscurissimi; quique Scytharum ferebantur exules ac profugi, quod sonat vocabulum; denique, quòd conscripti in eorum exercitu, qui totus penè è servis constaret. Nam et cum M. Antonio occurrissent millia Parthorum equitum quinquaginta; quadringenti ad summum fuerunt ingenui.

7. *Proh Curia, inversique mores!*] O Senatûs infracta majestas Consulis turpi cæde! O mores corrupti militum Crassianorum, qui contra nominis Romani honorem serviant hostibus; Orodi Parthorum Regi fidem et sacramentum præstare non erubescant *Marsus et Appulus*, optimi Italiæ bellatores, ut alibi jam annotavi.

Anciliorum, nominis, et togæ
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Jove et urbe Româ?
Hoc caverat mens provida Reguli
Dissentientis conditionibus
Fœdis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in ævum;
Si non periret immiserabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, et arma
Militibus sine cæde, dixit,
Direpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clausas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior

Anciliorum, nominis, togæque, et perennis Vestæ immemor, stante Jove et civitate Romanâ? O Senatus et corrupti Mores! Reguli prudens animus id præsen- [269] serat, cùm refragatus est ignominiosis legibus, et exemplo in posterum damnoso, nisi juvenes bello capti interire *sinerentur*, sine miseratione. Ego, inquit, *ille*, templis Carthaginiensibus appensa conspexi vexilla *Romana*, atque arma militibus haud repugnantibus adempta. Ego civium *Romanorum* conspexi manus post dorsum ingenuum in- [270] versas, et portas apertas; et agros arari nostris armis *paulò ante* devastatos. Nimirum redemptus auro

## *ANNOTATIONES.*

10. *Anciliorum, nominis, et togæ Oblitus,* &c.] Dignitatem nominis Romani, sacra et religionem pessundantes. *Ancilia* scuta erant brevia duodecim, *dicta ab Ancisa, quòd ea arma ab utrâque parte, ac peltæ Thracum, incisa,* ex Varrone 6. de Ling. Lat. Horum unum cœlo emissum ibi fore imperium spondebat; quod ne dignosceretur ac surriperetur, undecim ei similia fabricari Numa jussit, simulque omnia in æde Martis condi et servari. Dionys. Halic.

11. *Æternæque Vestæ.*] Ignis illius æterni, qui in Vestæ templo debebat à Virginibus Vestalibus custodiri, ut Imperium Romæ staret perpetuum. Dionys. Halic. lib. ii. Cic. ii. de Legibus; *Virgines Vestales in urbe custodiunto ignem foci publici sempiternum.* Virg. Æneid. iv. 200.

. . . . *Vigilemque sacraverat ignem,*
*Excubias Divûm æternas*——

12. *Incolumi Jove et urbe Româ.*] Si quidem Roma non fuisset ampliùs, culpandi sanè non essent, qui apud exteros sedem et familiam figerent. At stante Urbe et Capitolino Jove Romanos protegente, barbaris nomen et manus dare, hoc certè probrosum Romanis militibus.

13. *Hoc caverat mens provida Reguli.*] Hoc grande malum præcavebat M. Attilius ille Regulus, *primi Punici belli gloria cladesque maxima,* ut ait Valer. Maxim. lib. v. cap. 4. quando reddi pro se captivos Carthaginiensium vetuit; timebat nempè ne spem vitæ milites ignavi ponerent in captivitate, adeòque remissiùs in acie dimicarent, ac mortis metu ad fugam, abjiciendave arma incitarentur. Noluit itaque perniciosum de se exemplum posteris relinqui, quo disciplina militaris, ipsaque subinde Respublica deperiret.

17. *Si non periret immiserabilis Captiva pubes.*] Ut ergo totam duntaxat in virtute et armis vitæ spem collocarent milites, volebat eos, qui sese dedentes vitam ab hoste precati essent, ei necandos permitti, nec quemquam redimi; quod quidem sanxerat et Plato 5. de Rep. Cic. iii. Offic. *Octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relicti in castris fuissent à Paulo et Varrone Consulibus; eos Senatus non censuit redimendos, cùm id parvâ pecuniâ fieri potuisset; ut esset insitum militibus nostris, aut vincere, aut emori. Quâ quidem re auditâ, fractus animus Hannibalis, quòd Senatus P. Q. R. rebus afflictis tam excelso animo fuisset.*

18. *Signa ego Punicis,* &c.] Hæc Reguli verba sunt, illum cum hostibus pactum dissuadentis in Senatu; ostensâque militum inertium indignitate et honoris Romani labe omnem erga illos misericordiæ sensum ex animo Senatorum amovere satagentis. Ego vidi, inquit, signa Romana hostium delubris affixa, vidi arma ignavis illis militibus erepta, per quæ tamen vitam servare et tueri debuissent; vidi cives Romanos, vinctis post tergum manibus, fœdam servitutem gloriosæ morti, quod nefas ingenuis, anteposuisse.

19. *Affixa delubris.*] Ex more veteri, qui etiamnum viget apud varias nationes; ut sic accepta Deo victoria referatur.

23. *Portasque non clausas,* &c.] Vidi et Carthaginis portas præ securitate non clausas, velut in mediâ pace; adeò procul aberat omnis metus hostilis, post cladem nostri exercitûs, agrosque liberè arari, coli; quos tamen paulò ante armis populati fueramus. Flor. lib. ii. cap. 2. *M. Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum . . . . ventis remisque properatum est; tantusque terror hostici adventûs Pœnis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur . . . . nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est . . . . . Sed omnium victor Regulus cùm terrorem nominis sui latè circumtulisset, . . . . . Carthaginem belli caput urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.*

25. *Auro repensus scilicet,* &c.] Ironicè. Redemptus scilicet miles in altero certamine

Miles redibit! Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cùm semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus:
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.
Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago probrosis [271]
Altior Italiæ ruinis!
Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,

miles animosior fiet! *Imò* crimini jungitis detrimentum. Nec deperditum colorem lana reparat fuco tincta; nec sincera virtus, si quando fuerit labefactata, satagit restitui depravatis. Si *quidem* cerva strictis retibus expedita, dimicat, erit *etiam* strenuus is qui perjuris hostibus se commisit; atque in alio certamine Carthaginienses conculcabit, qui ligatis retro brachiis vincula tulit ignavus, ac mori formidavit. Ignorans ille unde vitam acciperet, pacem cum bello confudit. Proh dedecus! O gloriosa Carthago turpibus Italiæ cladibus excelsior! *Regulus* velut capite diminutus, à se dicitur repulisse suavium castæ uxoris, atque filiolos, et faciem generosam

## *ANNOTATIONES.*

fortior et acrior erit! Quisquis hoc sperat, quanto versatur in errore? et pretium disperdere est, et ignaviam augere atque infamiam. Enimverò sicut *lana fuco medicata* genuinum et nativum colorem seu candorem amissum nunquam recuperat; ità virtus semel deformata et detrita ad pristinum splendorem nunquam redit, nec reparatur in iis, qui per inertiam et socordiam deteriores facti fuerint. Virgilius tamen contra scribit. Æn. ii. 367.

*Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.*

*Repensus.*] Æs olim non numerabatur ut nunc, pendebatur verò.

28. *Fuco.*] Fucus herba est marina vestibus tingendis idonea. Plin. lib. xxvi. cap. 10. *Tria sunt genera; latum, et alternum longius, quadamtenus rubens; tertium crispis foliis, quo in Cretâ vestes tinguntur; omnia ejusdem usûs;* cap. 12. *fucum maris* appellat.

31. *Si pugnat extricata,* &c.] Altera similitudo. Si vidistis aliquando cervam plagis extricatam in venatorem insurgere, et animosè aggredi, videbitis quoque militem è captivitate redemptum ad hostes majori animo debellandos ire. Atqui cerva retibus expedita meticulosior; sic et miles. *Vulpes quæ plagas effugit, non rursum irretitur.* Plutarch. et Horat. lib. ii. Sat. 7. 70.

*——————Quæ bellua ruptis,*
*Cùm semel effugit, reddit se prava catenis?*

33. *Perfidis hostibus.*] Adag. *Punica fides,* pro perfidiâ. Pœnos etiam Tit. Liv. hâc aspergit labe.

37. *Hic unde vitam sumeret inscius,* &c.] Iners et ignavus iste miles velut ignorans armis non precibus, non cedendo sed reluctando fortiter, vitam esse duntaxat tuendam; *pacem duello miscuit,* unius ab altero discrimen malè statuens, utrumque confudit: nam in medio bello abjecit arma, in pace tantùm deponenda; et in ardentissimo conflictu segnis fuit: seque tum hosti dedidit, cùm maximè repugnandum fuisset.

39. *Magna Carthago.*] Carthago æmula urbis orbis dominæ, cujus tanta fuit olim potentia, ut totâ Africâ cultiore potiretur: In Hispaniâ verò ab Herculis columnis, ad usque Pyrenæos Montes maximis civitatibus imperaret. Polybius, Strabo. Ab Æmiliano Scipione tandem bello Punico tertio excisa et *finita est:* ut ait L. Flor. lib. ii. cap. 15. *Quanta verò urbs deleta sit,* inquit ille ibid. *ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui.*

40. *Altior Italiæ ruinis!*] Post fusum Romanum exercitum, captumque Imperatorem Regulum, *spirantibus altius Pœnis,* ut ait Luc. Flor. lib. ii. cap. 2. ubi et sic habetur: *Tum fœda clades, Romanisque usu incognita. Vivus in manus hostium venit fortissimus imperator,* &c.

41. *Fertur pudicæ conjugis,* &c.] Attilius ille Regulus *nec uxori suæ loqui voluit, nec intrare urbem, quasi exul esset.* Dio. Reguli conjux Martia dicebatur ex Silio lib. vi. 403.

*Ecce trahens geminum natorum Martia pignus,*
*Infelix nimiâ magni virtute mariti,*
*Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus.*

---

*Atque ea postquam habitu juxta et velamine Pœno*
*Deformem aspexit, fusis ululatibus ægra*
*Labitur, et gelidos mortis color occupat artus.*

---

*——————————me voce quietâ*
*Affatus, jubet et vestros, et conjugis undà*
*Arcere amplexus. Patet impenetrabilis ille*
*Luctibus,* &c.

42. *Ut capitis minor.*] Capite diminutus, id est, mutatâ sorte et conditione: Jam non civis

Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor nunquam aliàs dato,
Interque mœrentes amicos
Egregius properaret exul.
Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen

ferox in terrâ defixisse, usque dum vacillantes Senatores suasor confirmaret
[272] monitione haud unquam da-
46 tâ; et per medios familiares dolentes illustris exul abiret. Noverat tamen quæ sibi statuerat immanis carnifex. At nihilominus

[273]

*ANNOTATIONES.*

Romanus, nedum Senator; scilicet factus è libero servus, ex Imperatore et Duce captivus Carthaginiensium. Capitis dimihutio vocatus prioris statûs mutatio. Caput enim statum significat. Cic. Top. *Si mulier testamentum fecit, quæ se capite nunquam diminuit,* id est, quæ per conjugium in viri manum non convenit. Paul. Jurisc. *Tria sunt*, inquit, *quæ habemus, libertatem, civitatem, familiam. Cùm hæc amittimus maxima est capitis diminutio. Cùm amittimus civitatem, et libertatem retinemus, media est diminutio. Denique cùm libertatem et civitatem retinemus, familia verò sola mutatur,* (putà per adoptionem) *est diminutio capitis minima.* Ex his intelligitur cur servi non habere caput, nec diminui capite dicantur: quia nullum statum habent, videlicet, neque libertatem, neque civitatem, nec familiam. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxv. cap. 23.

45. *Donec labantes consilio patres Firmaret,* &c.] Incertos etenim quid statuerint Senatores ipse *firmavit auctor*, et compulit traduxitque in utilissimam Reipublicæ, quamvis sibi gravem, sententiam. Cic. iii. Offic. *Cùm Regulus, iterum Consul in Africâ ex insidiis captus esset, juratus missus est ad Senatum, ut nisi redditi essent Pœnis captivi nobiles quidam rediret ipse Carthaginem . . . Is cùm Romam venisset, . . . . in Senatum venit; mandata exposuit: sententiam ne diceret recusavit: quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse Senatorem: reddi captivos negavit esse utile, illos enim adolescentes esse et bonos duces; esse se jam confectum senectute. Cujus cùm valuisset auctoritas, captivi retenti sunt; ipse Carthaginem rediit . . . Senatui nisi ipse auctor fuisset, captivi profectò Pœnis redditi essent; incolumis in patriâ Regulus restitisset.*

*Consilio nunquam aliàs dato.*] In propriam nempe sui perniciem, solius utilitatis publicæ habitâ ratione; piâ etiam fraude usus, ut pacem et captivorum permutationem dissuaderet. Nam affirmavit, *Venenum sibi Carthaginienses dedisse, non præsentaneum, sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret; eo consilio ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio; post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret.* Gellius auctor est lib. vi. cap. 4.

48. *Egregius properaret exul.*] Egregius sanè et singularis exul, qui patriâ carere consenserit, caritatis patriæ gratiâ, quique ultro sua omnia desereret, salutis publicæ causâ. Ad cujus exemplum illustre postea decem nobilissimi captivi ab Hannibale ad Senatum missi, post Cannensem pugnam, jurati se redituros, nisi de redimendis captivis impetravissent, re non impetratâ, reversi sunt. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius bonus auctor in primis scribit, novem ex iis revertisse; unum verò per fraudem et stultam calliditatem quasi jurejurando liberatum Romæ remansisse; quem deinde senatus vinctum ad Hannibalem duci jussit. Hæc et alia Cic. iii. Offic. Florus jam cit. lib. ii. cap. 2. *Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est; nec legatione susceptâ. Quippe diversa quàm mandaverant hostes, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec voluntario ille ad hostes reditu, nec ultimo sive carceris sive crucis supplicio deformata majestas; imò his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit?*

49. *Atqui sciebat quæ,* &c.] Cic. Epist. ad Famil. lib. vi. epist. 6. de seipso ita scribit; *Ut in fabulis Amphiarius, sic ego prudens et sciens de peste ante oculos positâ sum profectus.* De Regulo verò cit. Offic. iii. *Neque verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci.* Valer. Max. lib. i. cap. 1. *Regulus ex victore speciosissimo ad miserabilem captivi fortunam deductus . . . . . Carthaginem repetiit, non ignarus ad quàm crudeles, quàmque etiam meritò sibi infestos Deos reverteretur.*

*Quæ sibi barbarus Tortor pararet.*] Tullius in Pisonem. *M. Regulum illigatum in machinâ resectis palpebris Carthaginienses vigilando necaverunt.* Valer. Maxim. lib. ix. cap. 2. *Regulum palpebris resectis, machinâ, in quâ undique præacuti stimuli eminebant, inclusum vigilantiâ pariter et continuo tractu doloris necaverunt.* Tertull. ad Martyres, cap. iv. *Maluit hostibus reddi, et in arcæ genus stipatus, undique extrinsecùs clavis confixus tot cruces sensit.* Aurel. Vict. de Viris Illustr. *In arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis vigiliis ac dolore punitus est.* Ex Appiano, positus in caveâ stimulos undique habente. Sen. de Tranquil. Animi, lib. i. cap. 15. *An flcam Regulum, quòd tot clavis configitur?* Suidas. *Regulus Carthaginem reversus omni suppliciorum genere conficitur. Nam præter cæteros cruciatus, domunculâ angustâ inclusus, quæ magnitudini corporis ejus responderet, intus crebris clavis ferreis transfixa, periit; cùm nec immotus stare posset et quieturus statu corporis utcunque inclinato in ferreas cuspides incideret.* Gell. cit. lib. vi. cap. 4. *In atras et profundas*

cognatos dehortantes, plebemque discessui obsistentem amolitus est, non secus ac si post litem decisam negotia prolixa dimitteret, in campos Venafri properans, vel Tarentum Spartanum.

Dimovit obstantes propinquos
 Et populum reditus morantem,
Quàm si clientum longa negotia
Dijudicatâ lite relinqueret,
 Tendens Venafranos in agros,
 Aut Lacedæmonium Tarentum.

## ODE VI. AD ROMANOS.

*E religionis contemptu, et depravatione morum, fluxisse Italiæ calamitates.*

O, Romane, solves *pœnas* quos non es meritus, *ob* peccata patrum, donec resarcieris fana et delubra Numinum decidentia, atque imagines atro squalore deformatas. Regnas, quia te præstas inferiorem Numinibus.

DELICTA majorum immeritus lues, [274]
Romane, donec templa refeceris
 Ædesque labentes Deorum, et
 Fœda nigro simulacra fumo.
Diis te minorem quod geris, imperas. [275]

### *ANNOTATIONES.*

*tenebras Regulum includebant; ac diu post, ubi erat visus sol ardentissimus, repentè educebant; et adversus ictus solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant. Palpebras quoque ejus, ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant.* Ex Tuberone hæc. Tuditanus autem, *somno diu prohibitum, atque ita vitâ privatum,* refert; *idque ubi Romæ cognitum est, nobilissimos Pœnorum captivos liberis Reguli à Senatu deditos, et ab iis in armario muricibus præfixo destitutos, eàdemque insomniâ cruciatos interiisse.* Gell. ibid.

*Barbarus Tortor.*] Apud Fest. et Non. Marcell. Ennius Annal.

*Nam Pœni soliti suos sacrificare puellos.*

51. *Dimovit obstantes propinquos.*] Cic. jam cit. *Neque eum patriæ caritas retinuit, nec suorum.* Suidas. *Lacrymis et lamentationibus suorum invicto animo neglectis.*

55. *Tendens Venafranos in agros,* &c.] Quasi post forenses strepitus, post litium et negotiorum ambages ac tædia, relaxandi causâ animi otiique captandi, pergens Venafram, in urbem Campaniæ deliciis accommodatam. Vide lib. ii. Od. 6. v. 16.

56. *Lacedæmonium Tarentum.*] Civitatem à Phalanto Lacedæmonio conditam; de quâ lib i. Od. 28. sub. finem, et lib. ii. Od. 6. v. 12.

Ode VI.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Delicta majorum,* &c.] Quanquam pœnas debet luere solus peccans, tamen ad quarti gradûs posteros peccatorum pœnas interdum vel extendi vel reservari existimabat Plato. Quod dubio procul hauserat è notitiâ sacrorum codicum. Exod. cap. xx. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.* Idem reperitur cap. xxxiv. seq. et Deuteronom. cap. v. &c. posteriorem istam sententiæ partem videtur quoque expressisse Aristoteles Rhetor. ad Alex. cap. iii. ubi scribit, æquum esse ut benevolentiores Dii sint in eos, à quibus magis coluntur.

*Delicta.*] Is peccare dicitur, qui viam rectam delinquit, et à legis præscripto recedit.

*Immeritus lues.*] Deuteron. xxiv. 16. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur.* Id habetur 2. Reg. cap. xiv. 6. *Non morientur filii pro patribus,* &c. Ezekiel, cap. xviii. *Filius non portabit iniquitatem patris . . . . Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et paulò antè: *Quid est quòd inter eos parabolam vertitis in proverbium istud, in terrâ Israel dicentes; Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt?* &c. ubi Chald. *Patres peccaverunt, et filii vapulant.* Sic et Jerom. xxxi. 29. *In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate suâ morietur: omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.*

2. *Donec templa refeceris.*] Seu vetustate collapsa, seu bellorum civilium incendio correpta, labefactata, fœdata, absumpta; quin et victorum avaritiâ direpta. Quo spectat id quod est in lib. i. Od. 35. v. 35.

 ———*Quid intactum nefasti*
*Liquimus? Unde manus juventus*
 *Metu Deorum continuit; Quibus*
 *Pepercit aris?*

Porrò quod hìc, itemque sub finem Od. 15. lib. i. dixit Horatius, totum vergit in laudem et commendationem Augusti, qui non modò sacras ædes ipse multas exstruxit, sed cæteros principes viros hortatus est, ut pro facultate quisque reficeret, excoleret, adornaret: ut *jure gloriatus sit urbem se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset.* Sueton. cap. 28. et 29.

5. *Diis te minorem quod geris, imperas.*] Quoniam pius es in Deos, quos, ut decet, observas et colis; idcirco imperium orbis tibi donant illi. Hæc ad Augustum sanè pertinent, de quo jam lib. i. Od. 12. v. 57.

Hinc omne principium, huc refer exitum.
  Dii multa neglecti dederunt
    Hesperiæ mala luctuosæ.
Jam bis Monæses, et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
  Nostros, et adjecisse prædam
    Torquibus exiguis renidet.
Pænè occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthiops;

6 Inde omne primordium: illuc finem reduc. Spreta Numina plures calamitates intulerunt afflictæ Italiæ. Jam semel atque iterum
10 Monæses et Pacori exercitus repulit nostros conatus
[276] inauspicatos: gaudetque *nostra* spolia addidisse torquibus *suis* minoribus. Civitatem dissensionibus detentam propemodum extinxit Dacus et Æthiops,

## ANNOTATIONES.

*Te minor, latum reget æquus orbem.*

6. *Hinc omne principium.*] Cicer. de Haruspic. Respons. *Ego verò primùm habeo auctores ac magistros religionum colendarum majores nostros . . . Quis tam vecors, qui aut cùm suspexerit in cœlum, Deos esse non sentiat; . . . aut cùm Deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc totum Imperium esse natum, et auctum, et retentum? Quàm volumus licèt ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terræ domestico nativoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione, atque hâc unâ sapientiâ, quòd Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.*

*Principium.*] Ut suprà Od. 4. v. 41. *Vos lene consilium*: utrobique in cæsurâ accipe vel duas breves pro unâ longâ, vel Crasin, vel conversionem vocalis in consonantem, quemadmodum fieri solet in *ariete*, *abiete*, *genua*, &c.

*Hùc refer exitum.*] Diis accepta refer tum Imperii primordia, tum propagationis et amplificationis incrementa, et felicem quarumcumque rerum exitum. Nam sicut à religione imperii hujus fundamenta locata sunt, ita quoque per eandem in Deos pietatem illud retinebis exornabisque. Tit. Liv. *Invenietis omnia prospera evenire colentibus Deos, adversa spernentibus.* Vide Dion. Halicarn. lib. iii. ubi à Martio Rege instaurata diligenter sacra, quæ ante neglecta aut pravè culta.

7. *Dii multa neglecti*, &c.] Religio Deorum neglecta causa fuit calamitatum, quas tulit Italia, quæ *Hesperia* dicitur, ut notavi lib. ii. Od. 1. Plurima tum observatæ tum neglectæ religionis exempla pete è Valer. Max. lib. i. cap. 1. Pariter et bona ingentia promittit sua præcepta servantibus, negligentibus autem mala gravia minitatur Deus Opt. Max. Levit. xxvi. Deuter. xxviii.

9. *Jam bis Monæses*, &c.] Jam bis victi sumus à Parthis contra auspicia scilicet dimicantes. Impetus nostros contudit Monæses apud Parthos insignis vir potentiâ et opibus, qui fortasse idem ac Surena, à quo deletus cum exercitu Crassus. Appian. lib. de Bellis Parthicis. Iterum profligati sumus à Pacoro Orodis Parthorum Regis majore natu filio; quem tamen paulò pòst Ventidius Antonii legatus, universamque simul Parthorum manum delevit; ut ait Justin. lib. xlii. Vide et Dion. lib. xlviii. et xlix. Tit. Liv. lib. cxxvii. Flor. lib. iv. cap. 9. et 10. &c.

10. *Non auspicatos.*] Cic. de Divin. i. *Nihil ferè quondam majoris rei, nisi auspicatò; nec privatim quidem gerebatur; quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant. . . .* Ubi multis exemplis auspiciorum contemptum aut vitium, magnarum populo Romano calamitatum fuisse causam ostendit. *Quid vetera?* inquit, *M. Crasso quid acciderit, videmus, dirarum obnuntiatione neglectâ*, &c. De Harusp. resp. cit. *Majores nostri rerum benè gerendarum auctoritatem, augurio . . . . . contineri putârunt.* Vide Valer. Maxim. lib. i. cap. iv. et seq. cap. 6. *Crassus inter gravissimas nostri Imperii jacturas numerandus, plurimis et evidentissimis ante ruinam monstrorum pulsatus ictibus . . . . . . Sic Dii spreti excandescunt. Sic humana consilia castigantur, ubi se cœlestibus præferunt.* De Crasso vide et Appian. Dion. lib. xl. Oros. lib. vi. Flor. lib. iii. cap. 11. et quæ annotavi superiori Od. v. 5.

11. *Et adjecisse prædam Torquibus exiguis renidet.*] E spoliis nostris, detractoque nobis auro auxêre Parthi suos torques, majoresque fecere eos, qui ante erant exigui. *Torques* nimirùm colli erant ornamenta, seu aurea, seu argentea, iis etiam in præmium dari solita, qui strenuam in bello operam navârant. His insignibus ornabant se pridem Parthi, Galli, aliique, etiamnum verò Germani.

12. *Renidet.*] Quidam interpretantur, splendet: meliùs alii gestit, lætitiam præ se fert.

13. *Pænè occupatam seditionibus*, &c.] Bellis civilibus distractam ac laceram urbem et Rempublicam Romanam propè delevit exercitus è Dacis atque Æthiopibus conflatus. Ex illis nempe constabant terrestres Antonii copiæ; ex Ægyptiis verò Cleopatræ navales et maritimæ. *Daci*, seu Scythæ sagittas mittere periti, cùm ad Cæsarem missis legatis non impetrâssent quæ petebant, ad Antonium se converterunt. Dio. lib. li. *Daci* propriè sunt hodie accolæ Danubii fluminis, Moldavi, Transilvani, Valachi.

14. *Æthiops.*] Populus Ægypto contermínus. Æthiopia, regio Africæ perampla, duplex est: Una inferior; ultra Æquatorem, veteribus incognita; superiori autem seculo detecta Lusitanis et perlustrata. De hâc itaque non agitur nunc; sed de alterâ, quæ su-

hic navibus potens, ille telis jaciendis peritus. Ævum delictis fertile primò fœdavit conjugia, et stirpem, et familias. *Ex* istâ origine manans calamitas in patriam et populum grassata est. Nubilis puella studet ediscere saltationes Ionum, et jam formatur membris; atque flagitiosos amores

Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.
Fœcunda culpæ sæcula nuptias [277]
Primùm inquinavêre, et genus, et domos.
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artubus
Jam nunc, et incestos amores [278]

ANNOTATIONES.

perior, et sub Ægypto appellatur, proque illâ nonnunquam sumitur; Abyssiniam continet ad sinum Arabicum porrectam.

15. *Hic classe formidatus.*] Plutarchus in Anton. refert ejus classem octingentas habuisse naves cum onerariis, quarum Cleopatra ducentas Ægyptiis militibus armatas contulit, quæ magna pars maritimarum copiarum; Cæsarem auditâ celeritate Antonii et magnitudine exercitûs, vehementer trepidasse; nimirùm Augusto naves duntaxat adfuisse ducentas et quinquaginta, Antonio verò bellicas quingentas, easque tam firmas et ligneis turribus instructas, ut tanquam è terrâ pugnaturi essent; atque una earum tres et quatuor hostium naves decertando occuparet, &c. Flor. lib. iv. cap. 11. *Hostium naves turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. . . . . Nec ullâ re magnis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur; Arabumque et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque in ripam assiduè mota ventis maria removebant.* Vide Epod. 9.

17. *Fœcunda culpæ sæcula*, &c.] In depravatis istis sæculis crebra perpetrata sunt adulteria, quibus inquinatæ sunt familiæ; quin et inde *clades in patriam fluxit.* Nam procreati sunt degeneres, imbellesque homines à priscâ Romanorum indole ac virtute prorsùs alieni. Hinc vitia grassata in populum; hinc ignaviâ militum exercitus profligati; hinc prima Reipublicæ gloria multùm defloruit. Hinc denique violatâ sanctitate nuptiarum, et Pronubâ Junone illarum præside, aliisque numinibus graviter læsis, *in populum derivatæ clades*, calamitates, pestilentiæ, ab iratis atque ultoribus Diis immissæ.

*Nuptias Primùm inquinavêre.*] Tanta verò fuit aliquando Romæ ea licentia, ut lege Juliâ coërceri opportuerit. Vide lib. iv. Od. 5. v. 21.

21. *Motus doceri gaudet Ionicos Matura virgo.*] Unde porrò tot adulteria, totque flagitiorum infamia et pravitas? Nimirum quòd nubiles puellæ ad impuras artes formantur, Ionicis indulgent saltationibus, quibus mens pariter et corpus corrumpuntur. Hoc fonte manant tot mala. Nam primò incestos amores adolescentula meditatur, antequam nubat: nupta mœchos sectatur; demum lenocinante marito palàm servit meretricio quæstui. Animadverte gradus ad summam impudicitiæ labem.

*Motus Ionicos.*] Lascivas saltationes ab Ionibus inventas. Cœl. Rhodig. lib. xviii. cap. 25. *Ionicam mollitiem, et choreis mancipatos animos* vocat. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 25. *Saltationis genera, et motus Ionicos ediscere Romanam juventutem aliquando mos fuit*, inquit: *siquidem Iones psallendi normam, et molles saltus primi invenisse traduntur.* Plut. Stich. sub finem. *Quis Ionicus aut cinædicus, qui hoc tale facere posset?* Apud Aristophan. ἰωνικῶς ponitur pro ἁβρῶς, *molliter, delicatè, festivè.* Athen. lib. ii. cap. 5. *Iones molles, delicatis amicti vestibus, voluptate diffluentes*, appellantur. Ibid. ex Theophrasto. Ionum luxus immodicus in proverbium abiisse dicitur, ad suum usque seculum, lib. xiv. cap. 5. *Ionum mores deliciis perditissimi, cantus à vetusto longè diversus, harmonia remissior* nuncupatur cap. 7. ἦν δέ τις καὶ Ἰωνικὴ ὄρχησις παροίνιος, *Ionica saltatio inter vina.*

*Ionicos.*] Iones in Asiâ Minori, ab Ionibus Græciæ populis oriundi, regionem tenebant Æolidis et Cariæ mediam, cœli clementiâ et bonitate, soli etiam amœnitate et ubertate præstantem.

22. *Fingitur artubus.*] Alii *artibus:* eodem certè recidit sententia: id est, secundùm artem moveri et saltare docetur. Quidam, *frangitur artubus*, Mollia studet membra ad motus quoslibet efficere. Macrob. lib. iii. cap. 14. *Saltandi cura non inhonesta, dummodo non curiosa et usque ad artis perfectionem. Quid enim Sallustius psallere, saltare elegantiùs quàm necesse est probæ?* nimirùm matronæ, aut virgini. Addit ille; *Nobilium verò filios, et (quod dictu nefas est) filias quoque virgines inter studia numerâsse saltandi meditationem, testis est Scipio Æmilianus, qui in oratione contra legem judiciariam Tib. Gracchi sic ait: docentur præstigias inhonestas; cum cinædulis . . . . discunt cantare; cum sambucâ et psalterio eunt*, &c. *quæ majores nostri ingenuis probro duci voluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium, inter cinædos, virgines puerique ingenui . . . . In eo ludo vidi plus pueris et virginibus quingentis; in his vero unum (quo me maximè Reipublicæ misertum est) puerum bullatum petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare; quam saltationem impudicus servulus honestè saltare non posset*, &c.

23. *Incestos.*] Non castos, impuros.

De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros
Inter mariti vina: neque eligit
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis:
Sed jussa coràm non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister,
Dedecorum pretiosus emptor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico,
Pyrrhumque, et ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum:

cogitat ab ætate molliori Deinde mœchos adolescentiores sectatur inter viri sui convivia; nullumque delectum adhibet, cui voluptates haud licitas furtim indulgeat, extinctis lucernis: Sed præsente et consentiente viro pergit vocata, sive petit negotiator, sive dominus navis Hispanicæ flagi- [279] tia remunerans *ingenti* mercede. Non ejusmodi parentibus nati juvenes mare tinxerunt cruore Carthaginiensium, et profligavère Pyrrhum, magnumque Antiochum, et sævum Hannibalem:

## *ANNOTATIONES.*

24. *De tenero meditatur ungui.*] A teneris, ut Græci dicunt, unguiculis, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων. Cic. ad Famil. Ep. 6. lib. i.

25. *Mox juniores*, &c.] Cùm verò nupta est, marito suo juniores mœchos quærit, vel inter ipsas nuptiales epulas, vel dum ille amicos convivio excipit, vel cùm *ingurgitavit sese in cœnâ plusculum, atque appotus probè est*, quod ait. Plaut. Amphitr.

26. *Neque eligit Cui donet*, &c.] Eò tandem impudentiæ progreditùr, ut non clàm, raptim, furtim, aut per tenebras noctis, remotisque lucernis, adulteria perpetret, mœchisque indulgeat; sed palam, et quod turpius, *conscio marito*, quemlibet vocantem sequitur, ac sine ullo discrimine obvio cuivis pretium offerenti, non secùs ac publicum et vile scortum, venalem se prostituit.

29. *Non sine conscio Surgit marito.*] Vidente et sciente marito, surgit è triclinio, et ad mœchum accersentem pergit; sive ille conniveat et mercede corruptus uxoris flagitiis annuat, inde lucrum faciens. Juvenal. Sat. i. 56.

*. . . . . Doctus spectare lacunar,*
*Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso.*

Sive ille imperiosæ non ausit petulantiam uxoris coërcere. Juv. Sat. vi. 135. et seq. Item 269.

*Tunc gravis illa viro, tunc orbâ tigride pejor.*
. . . . . . . . . . . . . . . . .
*——————olim convenerat inquit,*
*Ut faceres tu quod velles; necnon ego possem*
*Indulgere mihi. Clames licet, et mare cœlo*
*Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis*
*Deprensis. Iram atque animos à crimine sumunt.*

30. *Institor.*] Gall. *Facteur de Marchand*, dictus quòd instet gerendo negotio. Angl. A Factor.

31. *Navis Hispanæ magister.*] Seu nauclerus, seu navis dominus, seu mercator et negotiator. Hispani frequentes in Italiam negotiaturi commeabant et navigabant, vina scilicet advehebant, alias autem reportabant merces. Vide lib. i. Od. 31.

32. *Dedecorum pretiosus emptor.*] Quovis pretio emens et remunerans flagitia et adulteria Italicarum mulierum.

33. *Non his juventus orta*, &c.] Non talibus effœminatis et corruptis orti parentibus fuerant ii milites, qui præclaros Populo Romano triumphos pepererunt; qui navali certamine vicerunt Carthaginienses, et *Siculum mare Pœno purpureum sanguine* reddiderunt; ut est in Od. 12. lib. ii. Vide ibi Annot. qui Pyrrhum, qui Antiochum, qui Annibalem superaverunt, ac ceciderunt.

35. *Pyrrhum.*] Is Epirotarum rex, paternum genus ad Herculem, maternum ad Achillem, referebat. Imperium orbis animo versans de bello Romanis inferendo Apollinis oraculum consuluit, delususque est ancipiti responso; *Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.* Itaque Tarentinis ferens auxilium adversùs Romanos, ingenti quidem apparatu, à Curio Fabricioque Consulibus profligatus est. L. Flor. lib. i. cap. 18. ita scribit; *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prœlio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore; quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses; et relictæ in vultibus minæ, et in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò miratus est Pyrrhus, ut diceret; O quàm facile erat orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis*, &c.

*Ingentem Antiochum.*] Commune regum Syriæ nomen hoc erat, teste Appiano. Hìc apertè designatur Antiochus cognomento Magnus. Bellum movit impellente Annibale, qui *victus et profugus hostem populo Romano toto orbe quærebat.* Acilio Glabrione Consule debellatus est, cæsis quadraginta millibus, captis ad quinque millia. Tullius pro Sexto: *Antiochum illum Magnum majores nostri magnâ belli contentione, terrâ marique superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt.* Et pro Dejotaro; *Antiochus magnus ille rex . . . cùm omnem hanc Asiam, quæ nunc est nostra provincia, amisisset; dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quòd nimis magnâ procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur.* Vide Oros. lib. iv. cap. 20. Flor. lib. ii. cap. 8. Justin lib. xxxi. T. Liv. xlvi. Appian, &c.

36. *Hannibalemque dirum.*] Vide Annot. lib. ii. Od. 12.

Sed strenui filii militum agrestium, assueti terram colere bipalio Sabino, et ad austeræ matris voluntatem amputata referre ligna, cùm montium vertit umbras et juga fessis bobus detrahit Sol, horam adducens jucundam, recedente curru. Quid tempus edax non corrumpit? Ævum patrum *nostrorum* avis deterius produxit nos pejores, deinde prolem edituros *etiam* improbiorem.

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus [280]
Versare glebas, et severæ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes, Sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens, abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos [281]
Progeniem vitiosiorem.

## ODE VII.

*Asterien consolatur de Gygis Absentiâ, et ad Fidem hortatur.*

O, Asterie, quare ploras Gygen, stabili fidelitate adolescentem, quem boni Zephyri

QUID fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,

*ANNOTATIONES.*

37. *Sed rusticorum mascula militum Proles.*] Sed filii virorum rustico labore et militià robustorum, et ipsi pariter agresti vità indurati, diuturnoque operi assueti; proindeque virili animo juxtà et forti corpore, non molles et voluptatibus fracti.

38. *Sabellis docta ligonibus Versare glebas.*] Jam notavimus alibi optimos Italiæ bellatores existimatos pridem Appulos et Samnites, qui et Sabelli, à Sabinis orti, ex Strabone, lib. v. et Plin. lib. iii. cap. 12.

39. *Et severæ Matris ad arbitrium,* &c.] Qui et matris imperio et severâ disciplinâ facti ad virtutem laboriosam: nam jubebat illa post diuturnum opus, ligna etiam cædere, atque in usum domesticum reportare.

41. *Sol ubi montium Mutaret umbras.*] Vesperi, cùm vergens Sol ad occasum auget umbras aut convertit ad orientem, quæ mane ad occidentem fuerant. Prior interpretatio magis arridet. Virgil. Eclog. i. 84.

*Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.*

Eclog. ii. 67.

*Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.*

*Sol.*] Cic. de Nat. Deorum. *Sol dictus vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet.*

42. *Et juga demeret Bobus fatigatis.*] Quo tempore demitur jugum bobus arando fatigatis, solutique ab aratro domum reducuntur. Virgil. modò cit.

*Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci;*
*Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.*

43. *Amicum Tempus agens, abeunte curru.*] Adducens tempus optimæ et jucundæ post laborem quieti destinatum, *Sol se convolvens, elabitur atque abit,* ut ait Cicer. i. de Divinat. Virgil. Æneid. ii. 9.

——*Et jam nox humida cœlo*
*Præcipitat; suadentque cadentia sidera somnos.*

Georgic. iii. 358.

*Nec cùm invectus equis* (Sol) *altum petit æthera, nec cùm*
*Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.*

45. *Damnosa quid non imminuit dies?*] Quid non absumit tempus, rebus omnibus ferens damnum interitumque? Cic. pro Marc. *Nihil est opere aut manu factum, quod non aliquando conficiat et consumat vetustas.*

46. *Ætas parentum pejor avis,* &c.] Avis pejores fuêre patres nostri: nos patribus deteriores sumus: nobis etiam vitiosiores posteros relinquemus: Homer. Odyss. ii.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

*Pauci enim filii similes patri;*
*Plerique pejores, pauci verò patre meliores sunt.*

Ode VII.—Metrum idem quod suprà Od. 5. lib. i.

1. *Quid fles, Asterie,* &c.] Accommodata valdè apostrophe ista cum leni increpatione, principio consolatorii sermonis, et ad demulcendum muliebrem animum idonea. Propert. lib. ii. Eleg. 20.

*Quid fles abductâ graviùs Briseide? Quid fles*
*Anxia captivâ tristiùs Andromache?* &c.

*Asterie.*] Amica, vel uxor Gygis: ab ἀστὴρ stella factum nomen.

*Quem tibi candidi,* &c.] Paulò post frueris tuo Gyge; cùm primùm licebit navigare, ad te advolabit cupientem et ipse cupiens.

2. *Primo vere.*] Cùm flare ob occasu incipiunt Zephyri, seu *Favonii: candidi,* sereni, mites, propitii, faventes, Plin. lib. ii. cap. 47. *Ver aperit navigantibus maria, cujus in prin-*

Thynâ merce beatum,
Constanti juvenem fide
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum,
Post insana Capræ sidera, frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrymis agit.
Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloën, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.
Ut Prœtum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis
Casto Bellerophonti

initio verni temporis tibi reddent Bithynis mercibus opulentum? Hic ad Ori
[282] cum ab Austris pulsus, post violentum Capræ astrum, noctes algentes ducit non dormiens, et abundè plorans. Verùm internuncius hospitæ anxiæ declarans afflictam Chloën ingemiscere, tuisque flammis ardere, variis *illum* rationibus astutè solicitat. Exponit quemadmodum infidelis fœmina levem Prœtum
[283] injustis calumniis excitarit mortem accelerare Bellerophonti nimium pudico.

*ANNOTATIONES.*

*cipio Favonii hybernum molliunt cœlum.* Vide lib. i. Od. 4. initio.

*Favonii.*] Plaut. Mercat. v. 2. 35. *Hîc Favonius serenus est, istic Auster imbricus: hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.* Vide lib. iii. Od. 1.

3. *Thynâ merce.*] Vel annulis Thynicâ limâ perpolitis, quorum mentio est in næniolâ de morte Horatii, apud Isidor. lib. xix. cap. 32. vel cultellis Bithynicis, de quibus Non. Marcell. ex Varrone, in Satyr. seu γεροντοδιδάσκαλω: fortasse et thynnis piscibus, qui bene multi capiuntur à Thynis populis, inde etiam adepti nomen; ut placet quibusdam, Pers. Sat. v. 183.

. . . *Rubrumque amplexa catinum*
*Cauda natat thynni.*

Ex Ammiano Thynia pars est Bithyniæ. Plin. lib. v. cap. 32. *Thyni ex Europâ transiêre, à quibus appellantur Bithyni.* Et paulò post: *Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est,* &c. ibid. cap. 27. *Est etiam Thynos oppidum Ciciliæ.* Et lib. iv. cap. 11. *Thyni sunt Thraciæ populi.* De his Claudian.

*Thyni Thraces arant, quæ nunc Bithynia fertur.* Vide lib. i. Od. 35. v. 7.

4. *Constanti juvenem fide.*] Hàc lectione vulgatà memoriam vetustatis aboleri quidam indignantur; leguntque ex vett. codd. *constantis juvenem fide*, pro *fidei* nimirum; quod ita pridem usurpatum docent Priscianus, A. Gellius, lib. ii. cap. 14. Virgil. Georgic. i. 208.

*Libra die* (id est diei) *somnique pares ubi fecerit horas.*

5. *Ille Notis ad Oricum,* &c.] Cùm Italiam adpeteret Gyges, reditumque maturaret, prohibitus est ventis ab Austro flantibus, actusque ad Oricum; quæ prima est Epiri civitas à Colchis condita; ex Plin. cap. 23. lib. iii. urbs illa ad oram maris Ionii in Epiro sita, ad radices montis Acroceraunii, cum portu satis amplo, Orcum Strabone, Horicum Ptolemæo, Orcha Nigro dicitur. Multa de illâ Tit. Livius.

6. *Post insana Capræ sidera.*] Postquam ille jactatus fuit magnis tempestatibus, quas excitavit sidus Capræ, quæ est in humero Aurigæ sinistro, sicut in manu sunt Hœdi. Hygin. Capram Amaltheæ, cujus lacte nutritus est Jupiter, ab eo inter astra collocatam fabulantur. Oritur sub finem Septembris; pariter et Hœdi: de quibus Ode i. hujus libri. Pluvialem Capram vocat Plinius. Ex arato, Capra et Hœdi jactatas in mari naves, et pavidos homines frequenter viderunt.

*Frigidas Noctes, non sine lacrymis,* &c.] Coactus hyemare Orici Gyges, Asteriæ desideria contabescit, somno caret, lacrymatur ubertim, aliis mulieribus friget, etiam tentatus non cedit. Adverte singulas voces amoris significationem habentes, à Poëtâ coacervatas. Quid verò jucundius seu amicæ seu uxori proferri poterat? Quid efficacius ad leniendum vel abstergendum dolorem; imò et ad excitandam fidem?

9. *Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,* &c.] Interea verò Chloë, apud quam diversatur et manet Gyges, ejus animum solicitat interposito nuntio, qui *mille vafer modis* suadere conatur, ut obsequatur amori hospitæ suæ.

10. *Chloën.*] Χλόη, *viriditas*, adolescentiæ florem vox designans.

*Tuis Dicens ignibus uri.*] Tui Gygis amore incensam, adeòque tuo flagrantem igne, quo tu nempe ureris et flagras ipsa. Virgil. Eclog. iii. 66.

*At mihi sese offert ultrò meus ignis Amyntas.*

13. *Ut Prœtum mulier,* &c.] Pluribus exemplis Gygen movere incusso metu nititur Chloës nuntius. Narrat Bellerophontem simili causâ et occasione propè interemptum. Scilicet is Glauci Regis Ephyræ filius apud Prœtum Regem Argivorum hospes erat. Antea ex Homero, ex aliis Sthenobæa ejus uxor, Bellerophontis amore capta stuprum obtulit. Hic respuit. Tum illa perfidiæ suæ crimen in eum conjecit, innocentem criminata apud Prœtum; qui credulus irâ exarsit. Cùm tamen hospitii jura violare, hospitemque ipse perimere nollet, ad alios occidendum transmisit. Vide Hom. Iliad. vi. Apollodor. lib. ii. &c.

14. *Impulerit Maturare necem.*] Ne temporis morâ et cunctatione, Bellerophontis innocentia, à se verò cogitati facinoris infamia detegeretur, tandemque non sine gravi dedecore à viro ipsa mulctaretur. De Bellerophonte jam lib. i. Od. 27. in fine.

Maturare necem, refert.
Narrat pænè datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens :
Et peccare docentes
Fallax historias monet
Frustra : nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave.
Quamvis non alius flectere equum sciens [284]
Æquè conspicitur gramine Martio ;
Nec quisquam citus æquè
Thusco denatat alveo.
Primâ nocte domum claude : neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ :
Et te sæpe vocanti
Duram, difficilis mane.

Refert Peleum tantùm non interfectum, cùm temperans eluctatur Hippolytam è Magnesiâ. Quin etiam deceptor narrat historias crimen admittere suadentes: *Sed* incassum. Etenim rupibus Icarii *maris* durior *ista* verba excipit hucusque incorruptus. Tibi verò cave nè, plusquam par est, arrideat Enipeus vicinus. Tametsi nemo tam peritus equum regendi *in* Campo Martio spectatur; nullusque tam expeditè flumen Hetruscum trauat. Ædes occlude nocte ineunte : nec in vias deorsum aspice ad sonitum canoræ fistulæ ; et crudelem frequenter appellanti, crudelis persiste.

## *ANNOTATIONES.*

17. *Narrat pænè datum Pelea Tartaro,* &c.] Refert etiam quemadmodum erepta ferè sit vita Peleo Achillis patri, dum castus amantem fugit ac repulit Hippolyten. Hæc enim excandescens velut insidiatum suo pudori juvenem detulit viro suo. Jovis quidem Hospitalis iram veritus ille, Centauris inermem, atque procul interficiendum tradere cogitavit. At innocenti opem tulerunt Dii, misso Vulcano; à quo accepto Peleus gladio Centauros debellavit, mortemque evasit. Vide Pindar. Nem. Carm. iv. et v. Ovid. Metam. xi. Apollodor. lib. iii. &c.

18. *Magnessam Hippolyten.*] Uxorem Acasti Regis Magnesiæ, quæ Thessaliæ regio. Hinc cognomen, quo distinguitur ab Hippolyta Amazonum Reginâ.

19. *Peccare docentes Fallax historias monet.*] Quoniam periculi mortisque metus parùm valuit, aliâ jam ratione Gygis animum impellit Chloës internuntius. Affert historias et exempla eorum, qui rejectis primis amoribus, novos non injucundè nec infeliciter admiserunt. Ipsum Jovem commemorat Alcmenæ, Danaës, et aliarum amores consectatum, &c. Fortasse addit Paridem et Helenam, &c. *Peccare docentes.* Certè nihil magis, quàm exemplum, vitium suadet. Viam enim ostendit quasi tritam et facilem, atque à notâ criminis propè immunem. Apud Cicer. *Historia Magistra vitæ.* Sunt qui legunt, *Historias movet,* nec absurdè.

21. *Scopulis surdior Icari Voces audit,* &c.] At Gyges *adhuc integer, voces* internuntii Chloës solicitantis *audit* immotus, veluti scopulis maris surdior, *Icarium* mare, hodie *Nicarium;* pars est Ægæi, versùs Icariam insulam: frequentes habet scopulos. Nomen ab Icaro in illud lapso, cùm volare tentâsset. De eo lib. i. Od. 1. v. 15. lib. ii. Od. 20. v. 13. lib. iv. Od. 2. v. 2.

22. *At tibi Ne vicinus,* &c.] Tu verò, Asterie, fac ut æquè fidelis tuo Gygi permaneas. Cave itaque ne vincaris aut indulgeas amoribus Enipei vicini, etiamsi habeat unde amari possit.

25. *Quamvis non alius,* &c.] Quamvis Enipeus equitandi peritiam in Campo Martio, in Tiberi verò solertiam natandi et agilitatem præ cæteris ostentet. Vide lib. i. Od. 8.

28. *Thusco alveo.*] Tiberino fluvio, qui Hetruriam ab Umbriâ, Sabinis, et Latio discriminat, Romam interluit, in mare Tyrrhenum delabitur.

29. *Primâ nocte domum claude.*] Ne irrumpat Enipeus, noctis umbrâ et silentio abusus. T. Livius *primas tenebras,* dixit, pro *noctis initio.*

*Neque in vias Sub cantu querulæ despice tibiæ.*] Ne per fenestram in vias despecta, neve sic videaris Enipei respondere amoribus, cùm ille, ex more amantium, ànte foras tuas noctu canet tibiâ. Vide lib. i. Od. 25. et hujus libri Od. 10. ibique annot.

30. *Querulæ.*] Suaviter ludentis ac resonantis ; vel molliori sono experimentis amorem. Enipei et ejus querimoniam, quòd erga ipsum dura sis.

31. *Vocanti Duram, difficilis mane.*] Licet ille te incuset velut ferream, quæ laborantis ægritudine parùm movearis ; inexorabilis tamen et inexpugnabilis persevera libidinosam Enipei contentionem eluctari.

# ODE VIII. AD MÆCENATEM.

*Reddit rationem cur Martiis Calendis sacrificet.*

MARTIIS cœlebs quid agam Calendis,
Quid velint flores, et acerra thuris
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.
Voveram dulces epulas, et album
Libero caprum, propè funeratus
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, festus
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere institutæ

[285] O, *Mæcenas*, callens utramque linguam, demiraris quid ego sine uxore faciam Calendis Martiis, quid denotent flores, et vasculum thure refertum, atque prunæ constitutæ in gramine virenti. *Scilicet* arboris *ego* lapsu ferè exanima-[286]tus lautas dapes et hœdum candidum Baccho promiseram. *En* dies iste lætus, anno vertente, *recurrens* corticem pice affixum auferet dolio quod fumum contrahere cœpit

*ANNOTATIONES.*

Metrum est idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Martiis cœlebs quid agam Calendis*, &c.] Miraris quòd ego cœlebs diem hunc festum habere videar solis conjugibus celebrari solitum. Singulorum mensium Calendæ, præcipuè verò Martiæ Junoni dicatæ erant: dictaque Matronalia, quoniam pro conjugii felicitate matronæ sacrificabant. Adde quòd eâ die coli cœpta est ædes Junonis, quæ conjugio præsidet. Macrob. lib. i. cap. 9. Alex. ab Alex. lib. vi. cap. iv. Belli etiam per Sabinas mulieres compositi memoria tunc colebatur Ovid. Fast. iii. Hinc *fœmineas* vocat has Calendas Juvenalis Sat. ix. 53. At mariti quoque Junoni supplicabant, ut uxorum pudicitiam tueretur. Porrò quòd primus anni mensis apud Romanos erat Martius, et inde Calendæ appellatæ disce ex Macrob. lib. i. cap. 12. et 15.

*Cœlebs.*] Romani cœlibem dicebant quasi cœlitem, qui vitam ageret in terris, cœlesti similem. Donat. in Terent.

2. *Quid velint flores*, &c.] Omnia nempe Horatius ad sacrificium persolvendum comparabat, tanquam voti reus.

*Acerra.*] Vas fictile seu patera, in quâ ponebatur thus adolendum.

3. *Positusque carbo*, &c.] Ignis in arâ è vivo cespite, seu virenti gramine structâ. Vide lib. i. Od. 19.

5. *Docte sermones utriusque linguæ.*] Qui libros tam Græcos quàm Latinos cognitos habes. Cic. Offic. initio. *Et ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina conjunxi; neque id in philosophiâ tantùm, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis utriusque orationis facultate.*

6. *Voveram dulces epulas*, &c.] Graviorem itaque cæteris habeo causam celebrandi Martias Calendas, in quibus mortis evasi periculum; unde et sacrificium vovi et sacras epulas.

*Album Libero caprum.*] Albæ victimæ Diis Superis, nigræ Inferis mactabantur: Arnob. lib. vii. &c. Baccho præsertim caper, qui vitibus infestus, eas arrodendo. Virg. Geor. ii. 380

*Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris*
*Cæditur.*——————

Ovid. Fast. lib. v. 357.

*Rode, caper, vitem; tamen hinc cùm stabis ad aram,*
*In tua quod spargi cornua possit, erit.*
*Verba fides sequitur; noxæ tibi deditus hostis*
*Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.*

7. *Propè funeratus Arboris ictu.*] Cadente arbore propèmodum oppressus et extinctus. Vide lib. ii. Od. 13. et 14.

9. *Hic dies, anno redeunte, festus*, &c.] Anniversarius adest iste dies festivis epulis mihi ducendus; quare vinum vetustate præcipuum hodie promam.

*Anno redeunte.*] Ita cum Græcis Horatius. Virgil. *Volventem annum* ait. Cic. *Vertentem annum.* Somn. Scip. xvii. *Cum ad idem unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem, longis intervallis, retulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest.*

10. *Corticem adstrictum pice dimovebit*, &c.] Resignabit, relinet operculum amphoræ, è subere vel cortice, pice quidem astrictum. Cato. *In amphoram mustum indito, et corticem oppicato.* Tibull. lib. ii. Eleg. i. 28.

. . . *Chio solvite vincla cado.*

11. *Fumum bibere institutæ.*] Fumo dudum expositæ, unde contentum in eâ vinum jam maturum et lene prorsùs.

Ovid. Fast. v.

——————*Fumea vina.*

Martial. lib. iii. Epig. 81.

*Cocta fumis musta Massilianis.*

Idem lib. x. Epig. 35.

*Improba fumaria* dicit; et,
*Accipit ætatem quisquis ab igne cadus.*

Tibull. modò cit.

*Nunc mihi fumosum veteris proferte Falernum*
*Consulis.*——————

Columell. lib. i. cap. 6. apothecæ superponun-

*sub* Consulatu Tulli. O, Mæcenas, accipe centenos scyphos, *ob* amicum incolumem, et lychnos accensos produce *usque* ad diem. Longè absit vociferatio quælibet et rixa. Dimitte solicitudines de civitate. Deletus est exercitus Cotisonis Daci. Medus sibimet adversarius bello fatali distrahitur:

Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici [287]
Sospitis centum; et vigiles lucernas
Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus infestus sibi luctuosis [288]
Dissidet armis:

*ANNOTATIONES.*

tur locis, unde plerumque fumus exoritur; quoniam vina fumo celeriùs vetustescunt; ejus tenore præcocem maturitatem trahunt, &c. Plin. lib. xxiii. cap. 1. *Minus infestat nervos, quòd vetustate dulcescit . . . Nos fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus*, Meminit et Cœl. Rhodig. lib. xxvi. cap. 21.

12. *Consule Tullo.*] Consulum nomine solebant notari vina, ut alibi ampliùs dixi. Vide lib. i. Od. 20. et lib. ii. Od. 3. Hìc certum nomen pro quolibet incerto poni, vinumque vetus duntaxat commendari crediderim. Quòd si vinum illud conditum fuerat sub L. Volcatio Tullo, Urb. Conditæ 687, prolatum verò est ab Horatio paulò post subjugatos ab Agrippâ Cantabros, de quibus sub hujus finem Odes, anno scilicet 734, ut ait Cruquius, vinum illud vetus fuisset annos 47. Intereà meminisse oportet, quod scribit Plin. modò cit. *Falernum nec in novitate, nec in nimiâ vetustate corpori salubre est. Media ejus ætas à 15. anno incipit. . . Si sit fumo inveteratum, insalubre est. Mangones ista in apothecis excogitavêre. Jam et patres familias ætatem ademêre his, quæ per se cariem traxêre. Quo certè vocabulo satis consilii dedêre prisci*; nempe vina ad extremam senectutem, quæ cariosa est, non esse recondenda. Dalecamp.

13. *Sume cyathos centum.*] Ob lætitiam de amici sospitis incolumitate, seu de Horatii tui salute, bibe centum cyathos, id est, plures et plures, et totâ nocte mecum perpota. Numerus finitus pro infinito.

14. *Vigiles lucernas Perfer in lucem.*] Prandium ignorabant veteres; at cœnam maximè non quidem ut nos ad candelas, sed ad lychnos et lucernas, producebant usque ad lucem posteram, pergræcando, id est, ritu Græcorum totâ nocte compotando. Plaut. Menæch. i. 2. 62. *Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.* Horat. lib. iii. Od. 21. v. 23.

*Vivæque producent lucernæ,*
*Dum rediens fugat astra Phœbus.*

Propert. lib. iv. Eleg. 6. v. 85.

*Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec*
*Injiciat radios in mea vina dies.*

Erat etiam olim perpotandi certamen, propositumque victoribus bibonibus prœmium placenta, ut ampliùs exponam, Ep. xix. lib. i. v. 11. ad hæc verba. *Nocturno certare mero.* Nocturnas autem cœnas utiliores esse corpori, ob Lunæ sidus vim habens putrefaciendi, adeoque cibos concoquendi; crede, si lubet, asserenti Athenæo, lib. vii. cap. 1. Quin potiùs ausculta Casaubono eò loci, concoctionem cum putrefactione confundi perperam Athenæumque Philologiæ quàm Philosophiæ sacris auspicatiùs initiatum, benè doctèque redarguenti.

15. *Procul omnis esto Clamor et ira.*] Ebrietatis incommoda et vitia Horatius arcet à suis epulis: quo fortasse etiam notat bonitatem et lenitatem vini sui, cujus cyathos queat Mæcenas centum bibere, citra noxam; ut nec ad vociferandum nec ad rixandum impellatur. Vide lib. 1. Od. 27.

17. *Mitte civiles super urbe curas.*] His verbis patet urbis præfecturam tunc gessisse Mæcenatem: qui si *privatus* mox appellabitur, ne accipe aliter quàm par est, et illic explicabo.

18. *Occidit Daci Cotisonis agmen*, &c.] O Mæcenas, omitte paululum curas et solicitudines, quibus civitati provides sedulus: en hostes populi Romani jam domiti sunt: nec ab ullo quidquam metuendum. *Cotison* Dacorum Rex ab Augusto victus L. Flor. lib. iv. cap. 12. *Daci montibus inhærent: Cotisonis Regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari. Visum est Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam; citraque præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Illud verò postea factum est. Sueton. Octav. cap. xxi. *Coërcuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magnâ copiâ cæsis*, &c. cap. lxiii. *M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Juliam, dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam Regis in matrimonium petisset.* De *Dacis* jam lib. ii. Od. 10. Hos porro eosdem esse ac Getas, certum est. Plin. lib. iv. cap. 12. *Getæ, Daci Romanis.* Xiphillin. in Domitiano ita scribit, *Per id tempus bellum fuit populo Romano cum Dacis . . . Porro eam gentem Dacos apello. Nam ita se ipsi nominant: eodemque nomine à Romanis appellantur: etsi non ignoro eos à quibusdam Græcis Getas esse dictos. Quod an rectè factum sit, nescio; illud quidem scio Getas trans Hæmum apud Danubium incolere.*

19. *Medus infestus sibi*, &c.] Medi seu Parthi bellis civilibus occupati sunt. Vide Strabonem lib. 10. et quæ antea nec semel de iis annotavi lib. i. Od. 26. v. 5. et alibi.

Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, serâ domitus catenâ;
Jam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne quâ populus laboret
Parce privatus nimiùm cavere; ac
Dona præsentis rape lætus horæ, et
Linque severa.

Cantaber Hispaniæ fines *incolens* antiquus *noster* inimicus, subactus est, *quàmvis* tardâ profligatus victoriâ. Jam Scythæ arcu remisso incipiunt agris discedere. *Tu quasi* privatus omitte curare, et plusculum contulere ne quid detrimenti capiat populus: atque temporis præsentis usurâ fruere, genio indulgens, et molesta abjice.

## ODE IX.

### *Dialogus Horatii et Lydiæ.*

*Hor.* DONEC gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici juvenis dabat;
Persarum vigui Rege beatior.
*Lyd.* Donec non aliâ magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën;
Multi Lydia nominis
Romanâ vigui clarior Iliâ.

[289] *Hor.* Quamdiu charus tibi extiti, neque alius prestantior adolescens brachia referebat collo *tuo* candido, felicior *ego* vixi Rege Persarum. *Lyd.* Quamdiù non alteram plus dilexisti, nec Lydia posthabita est Chloë. *Ego* Lydia magnæ famæ; illustrior florui *quàm* Ilia Romana.

*ANNOTATIONES.*

21. *Servit Hispanæ,* &c.] Cantabri ab Agrippa, serò licèt, fracti et subacti sunt. Vide lib. ii. Od. 6. Sueton. Octav. cap. xx. Augustus *externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. xxi. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam,* &c.

23. *Jam Scythæ laxo,* &c.] Scythæ armis depositis cedunt. Vide lib. ii. Od. 9. in fine ibique annot. Sueton. Octav. cap. xxii. *Ea virtutis moderationisque fama, Indos ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam Populique Romani ultro per legatos petendam.*

25. *Negligens, ne quâ populus,* &c.] Dum mei sacrificii particeps sacras mecum epulas carpes, ita lætitiæ vaca, ut si privatus esses. Ergo paululum abjice omnem curam urbis, et solicitudines de Republicâ.

26. *Privatus.*] Quidam explicant, inter privatos parietes, genio indulge. Alii interpretantur absolutè: quandoquidem non geris magistratum; volunt nimirum urbis præfecturam esse officium duntaxat, nec inter magistratus censeri: Ex Sueton. Octav. cap. xxxvii. *Quo plures administrandæ Reipublicæ partem caperent, nova officia excogitavit; curam operum publicorum . . . præfecturam urbis,* &c. Quod minimè placet. Sic igitur intelligo; tu *linque severa* tantisper, i. e. serias et graves occupationes intermitte; *præsentis horæ dona,* seu gaudia *rape,* cape, animo planè tranquillo, teque privatum hoc nocturno saltem convivio finge et cogita.

Ode IX.—Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Donec gratus,* &c.] Amœbæum carmen est, cujus hæc lex est, ut qui posterior dicit, priorem vincat, majus aliquid subjiciendo. Ode porro hæc tanti æstimatur à Scaligero, ut ejus describere sententiam non pigeat. Sic ait lib. vi. Poët. *Omnes Horatii Odæ tantæ sunt venustatis, ut et mihi, et aliis prudentioribus omnem ademerit spem talium studiorum. Inter cæteras verò, duas animadverti quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia quarti libri.* Quem tu, Melpomene, semel, &c. *Altera est nona tertiæ;* Donec gratus eram tibi, &c. *Quarum similes à me compositas malim, quàm Pythionicarum multas Pindari et Nemeacenicarum; quarum similes malim composuisse, quàm esse totius Tarraconensis Rex.* Vide in Virgil. Eclog. iii. et vii. Hic zelotypiam uterque suam bellè exprimit, restituendisque amoribus prioribus viam sternit.

2. *Nec quisquam potior,* &c.] Dum non amplexus tuos alteri concessisti, nec alium mihi prætulisti in amore.

4. *Persarum vigui Rege beatior.*] Antiqui Persarum Reges, Cyrus, Darius, ad summas opes elati proverbio locum dedere. Illorum quisque Regem Regum se jactabat. Quin et Persarum montes pro montibus aureis dicti, Plaut. Stich. i. 1. 14.

*Neque ille mereat Persarum sibi*
*Montes, qui esse perhibentur aurei.*

5. *Non aliâ magis Arsisti.*] Alii legunt, *aliam.* Æquè eleganter utrumque.

*Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.*
Virgil. Ecl. ii. 1.

6. *Neque erat Lydia post Chloën.*] Dum non amâsti Chloën præ Lydiâ. De hâc jam, lib. i. Od. 8. v. 1.

8. *Romanâ vigui clarior Iliâ.*] Ego me for-

*Hor.* Mihi jam dominatur Chloë è Cretâ, perita suavium modulorum, ac pulsandæ lyræ; pro quâ non verebor vitam profundere, si fata indulgeant animæ residuæ. *Lyd.* Me urit mutuo amore Calaïs filius Ornithi è Thurio, pro quo bis mortem oppetam ultrò, si juveni vivo fata indulgeant. *Hor.* Quid si vetus amor reviviscat, et divulsos copulet æreo vinculo? Si formosa Chloë rejicitur, et ostium *meum* aperitur pulsæ Lydiæ? *Lyd.* Tametsi ille est astro splendidior; tu *verò es* levior subere, atque Adriatico *mari* procelloso ferocior; tecum vivere cupiam, tecum gaudeam mori.

*Hor.* Me nunc Cressa Chloë regit,
Dulces docta modos et citharæ sciens; [290]
Pro quâ non metuam mori,
Si parcent animæ fata superstiti.
*Lyd.* Me torret face mutuâ
Thurini Calaïs filius Ornithi;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.
*Hor.* Quid si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit aheneo?
Si flava excutitur Chloë,
Rejectæque patet janua Lydiæ?
*Lyd.* Quanquam sidere pulchrior
Ille est; tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adriâ;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

## ODE X.

*Lycen admonet ut paulum mansuescat erga se.*

O, Lyce, si potares ultimum Tanaïm

EXTREMUM Tanaïm si biberes, Lyce, [291]

### ANNOTATIONES.

tunatiorem existimabam, quàm fuit unquam Ilia, seu Rhea, quæ Marte gravida Romulum Romanæ gentis auctorem protulit. De illâ lib. i. Od. 2.

9. *Me nunc Cressa Chloë regit.*] Nunc ego servio amoribus Chloës, quam præter formam commendat Vocis et Musicæ suavis modulatio. Quidam legunt *Thressa,* i. e. è Thraciâ; verùm lectioni nostræ favet quòd Cretes Musicæ valdè studiosos refert Ælianus.

12. *Si parcent animæ fata superstiti.*] Moriar ego libens ad redimendam Chloës vitam; ut illa superstes vivat, quæ est altera pars mei. De superstitione veterum pro alterius salute sese devoventium, alibi dixi.

13. *Me torret face mutuâ,* &c.] Mutuo me amore detinet Calaïs adolescens pulcherrimus. Alludi volunt aliqui ad nomen Callaïdis lapilli, quem Sapphiri æmulum dixit Plin. xxxvii. cap. 10.

14. *Thurini.*] Thuria, sive Thurium, civitas erat in Sinu Tarentino.

16. *Si parcent puero.*] Pro Calaï bis ego mortem oppetere velim.

17. *Quid si prisca redit Venus?*] Quid faceres, O, Lydia, si Horatii vetus in te amor denuò accendatur; nosque dissociatos reconciliet, arctiùsque jungat quàm olim, imò constringat *jugo aheneo,* seu ære firmiori, et nunquam dissolvendo? Vide lib. i. Ode 23.

22. *Levior cortice.*] Ode superiori, *corticem astrictum pice;* pro subere nempe ponitur cortex, teste Plinio, lib. xvi. cap. 8. Proverbium est in inconstantes, *Cortice levior;* suber enim naturali suâ levitate super aquas fertur et natat.

23. *Iracundior.*] Hoc sibi vitium imputat Horatius non semel. Epist. 20. lib. i. v. 25.

*Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.*

*Adria.*] De eo lib. i. Od. 33.

24. *Tecum vivere amem,* &c.] Ita facilè reconciliantur discordiæ amantium. Et verè dixit Terentius Andria iii. 3. 23.

*Amantium iræ amoris integratio est.*

Plaut. Amphitr. Act. iii. 2. 59.

*Iræ interveniunt; redeunt rursum in gratiam;*
*Verùm Iræ, si quæ fortè eveniunt hujusmodi,*
*Inter eos, rursum si reventum in gratiam est,*
*Bis tanto amici sunt inter se quàm priùs.*

Ode X.—Metrum idem quod suprà Od. 6. lib. 1.

1. *Extremum,* &c.] Ejusmodi cantiones et querelas noctu canebant amantes ad fores meretricum aliarumque mulierum quas deperibant, ut sic eas demererentur, atque ab iis tandem suâ patientiâ victis admitterentur in domum antea sibi clausam. Vide quæ annot. lib. i. Ode 25. Plura verò dixi ad Pers. Sat. v. 165. ubi sic habetur.

*Limen ad obscœnum . . dum Chrysidis udas*
*Ebrius ante fores extinctâ cum face canto.*

*Extremum Tanaïm si biberes.*] Si nata in Scythiâ in remotissimis illis et frigidissimis partibus ubi scaturit Tanaïs: si barbaro proinde, et *sævo* quoque *viro nupta* esses, quem vereri deberes; te tamen opporteret moveri

Sævo nupta viro; me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis quo strepitu janua, quo nemus
Inter pulchra situm tecta, remugiat
Ventis? Et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam,
Ne currente retro funis eat rotâ.
Non te Penelopen difficilem procis

marito juncta barbaro, nihilominùs fleres me ante januam *tuam* duram extensum exponere ventis Septentrionalibus *illic* habitantibus. [292] *Nonne* audis quo murmure *tuæ* fores, quo nemus in ædibus magnificis consitum resonet ventis *perflantibus*? utque Jupiter puro numine constringat nives demissas? Abjice fastum Veneri odiosum, ne funiculus retrorsum abeat rotâ versatâ. Tyrrhenus pater haud procreavit te Penelopen amantibus

## *ANNOTATIONES.*

meis amoribus, cùm ante fores tuas excubantem cerneres in istâ aëris intemperie.

*Tanaïm.*] Fluvius iste notissimus, è Riphæis montibus vel è Caucaso monte fluere dictus, Asiam ab Europâ dividit: hodie *Don* vocatur. Est maximè Septentrionalis, et qui Nomades Tanaïm accolebant, erant agrestiores, ex Strabone lib. xi. De eo jam antea Od. 4. hujus libri, ubi *Scythicum amnem* appellat Horatius.

2. *Me tamen asperas,* &c.] Non tamen tam dura esses ut me jacentem super limen januæ tuæ, frigidissimâ et molestissimâ tempestate, videres sine ullo humanitatis sensu. Ovid. Art. Am. ii. 237.

*Frigidus inque udâ sæpe jacebis humo.*

3. *Objicere incolis Plorares Aquilonibus.*] Doleres, ægrè sineres me objici noctu ventis istis à Scythiæ regione flantibus, ac velut incolis. Ovid. Met. i. 64.

. . . . *Scythiam septemque trionem*
*Horrifer invasit Boreas.*———

4. *Plorares objicere.*] Sic et locutus Plaut. Aul. ii. 4. 29. *Aquam hercle plorat, cùm lavat, profundere.*

5. *Audis quo strepitu,* &c.] Quàm vehemens sæviat ventus, judica è concussione tuæ januæ, et è murmure arborum viridarii tui graviter stridentium.

*Nemus Inter pulchra situm tecta.*] In septis domorum nemora etiam habebant veteres, quorum struendorem rationem docet Vitruv. lib. v. cap. 11. *Sit,* inquit, *inter duas Porticus situs, et in his perficiantur inter arbores deambulationes,* &c. Sueton. Oct. cap. lxxii. *Prætoria sua quamvis modica non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quàm xystis et nemoribus excoluit,* &c. Tibull. lib. iii. Eleg. 3. v. 15.

*Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.*

Cic. ad Quintum fratrem lib. v. Ep. 1. *Nunc domus suppeditat mihi hortorum amœnitatem.* Vide Senec. Epist. cxxii. Item supra lib. ii. Od. 3. et Epist. 10. lib. i. v. 22.

*Nempe inter varias nutritur sylva columnas.*

7. *Et positas ut glaciet nives Puro numine Jupiter?*] Æstimare potes etiam quantum frigus perpetiar, ex eo quòd purum sit cœlum, æther sudus ac serenus, quo nives gelu concrescunt et constringuntur; quia tunc facilè diffunditur, quando scilicet in aëre nihil est quo reprimatur frigus: contra nebuloso æthere coërcetur ne ad nos usque perveniat, ut docet Aristot. in Problem.

*Positas.*] E cœlo delapsas et humi jacentes.

*Glaciet.*] Per licentiam poëticam usurpatur hoc verbum activè, quod tamen absolutè poni solet, pro *coalescit, concrescit.* Cic. de Nat. Deor. ii. *Tum aquæ declarat effusio, quæ neque conglaciaret frigoribus, neque nive, pruinâve concresceret, nisi eadem se, admisto calore, liquefacta et dilapsa diffunderet. Itaque et Aquilonibus, reliquisque frigoribus adjectis, durescit humor,* &c.

8. *Puro numine Jupiter?*] Bene sic legito; alii, *Puro lumine,* vel *limine*; sed perperam. Jovem pro æthere non raro usurpari, notum; ergo respondet vox *numine.* Pro lumine Sol quidem dicatur; at non Jupiter, præsertim concubiâ nocte, quâ Lyces januam occentabat, de more, Poëta noster.

9. *Ingratam Veneri pone superbiam.*] Venus enim jocis, gratiis, amoribus, stipata ubique memoratur, quibus adversatur omnino superbia, lib. i. Od. 2. v. 33.

. . . . . *Erycina ridens,*
*Quam Jocus circumvolat, et Cupido.*

10. *Ne currente retro funis eat rotâ.*] Ne offensa Venus iram in te suam stringat: tuque favore ejus destituta contemnaris, ut nunc me contemnis. Time ergo sapienter fortunæ vices. Tibull. lib. i. Eleg. 5. v. 67.

*Heu canimus frustra; nec verbis victa patescit*
*Janua, sed plenâ est percutienda manu.*
*At tu, qui potior nunc es, mea fata caveto:*
*Versatur celeri sors levis orbe rotæ.*

Isto tamen loco metaphora videtur esse ducta non à rotâ fortunæ volubili et instabili: sed potiùs à rotis et trochleis, quibus circumvolutus funis ingentia sublevat et trahit pondera, si bene teneatur: at si dimissus fuerit, et rota et funis et pondus in partem contrariam feruntur, currunt, fugiunt, deturbantur. Sensus itaque Horatii erit: O, Lyce, ne Veneris tu vincula, nexusque sperne, quæ si dimiseris, cave ne res tuæ retro et pessum eant ac dissolvantur. Virg. Eclog. viii. 78.

———*Veneris, dic, vincula necto.*

11. *Non te Penelopen difficilem,* &c.] Non es ut Penelope Spartana, nec educata instructaque duris moribus austeràque vivendi ratione; imò venustam, lepidam, tractabilem

intractabilem. O, licet te nec dona flectant, nec vota, nec violaceus pallor amore *tabescentium*, neque maritus tuus amore pellicis Pieriæ vulneratus, indulge supplicantibus tibi, *quæ hactenus* es durâ quercu non flexibilior, neque mansuetior serpentibus Mauritaniæ. Latus istud haud semper erit tolerans liminis et pluviæ.

Tyrrhenus genuit parens. [293]
O, quamvis neque te munera, nec preces,
Nec tinctus violâ pallor amantium,
Nec vir Pieriâ pellice saucius
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, nec rigidâ mollior æsculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.
Non hoc semper erit liminis, aut aquæ [294]
Cœlestîs, patiens latus.

## ODE XI. AD MERCURIUM.

*Ut sibi dictet cantus quibus Lyde flectatur.*

O, Mercuri, (siquidem te præceptore Amphion saxa cantu movit)

MERCURI (nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo)

### *ANNOTATIONES.*

genuit te pater Hetruscus. Hetruscos ludorum ac voluptatum amatores nemo nescit, ut refert Cœl. Rhodig. lib. xv. cap. 11. atque à Lydis traxisse originem suspicatur.

*Penelopen difficilem procis.*] Hæc Ulyssis uxor viro suo fidem servans viginti annos absenti, procos bene multos acriter solicitantes, patrem etiam novas nuptias suadentem eluctata est. Homer. Odyss. ii. 6. 7.

12. *Tyrrhenus.*] Tyrrheni Hetruriæ populi. Tyrrhenia Straboni eadem regio ac Thuscia. Ovid. Metam. xiv. 452.

*Concurrit Latio Tyrrhenia tota.*——

Porro synecdochicos illi pro Italis universis vel Romanis accipi possunt.

14. *Tinctus violâ pallor.*] Color vultûs mei pallidus instar violarum, quo etiam pallentes vocavit Virgil. Eclog. ii. Sunt etiam aliæ purpuræ, aliæ luteæ, aliæ albæ; ex Plin. lib. xxi. cap. 6. Quanquam duo tantùm genera violarum agnoscit Nicander, pallidum et luteum; apud Athenæum lib. xv. cap. 9. *Pallor amantium.* Ovid. Art. Am. lib. i. 729.

*Palleat omnis amans; hic est color aptus amanti.*

Nimirum recurrente ad cor amoris centrum calore naturali, et quoniam intensior in amantibus est, utpote spiritus vitales magis dissipante, in vultu pallor efficitur.

15. *Nec vir Pieriâ pellice saucius.*] Quanquam nec offensa viri tui pellicem Pieriam depereuntis injuriâ, ad me amandum non inclinaris. Hoc certè est irritamentum uxoris maximum ut inducatur in alterius amorem. Ex Euripide, quædam alia minus gravatè fert uxor; at si à marito fallatur, quicquid est in vitâ jucundi perdit. Ovid. Art. Am. lib. ii. 373.

*Sed neque fulvus aper mediâ tam sævus in irâ est.*

————————————————

*Nec lea,*——————————————

*Fœmina quam socii deprensâ pellice lecti*
*Ardet,* &c.——

*Pieriâ.*] Vel nomen factum à solo natali, ad augendam invidiam, quasi diceret, peregrinâ, et ex eâ Macedoniæ regione; vel notat fidicinam, psaltriam, ob Pierium montem Musis sacrum; cujusmodi mulieres ut plurimùm exercebant meretriciam artem.

16. *Supplicibus tuis Parcas.*] Indulge aliquid supplicanti etiam apud te. Quis enim supplices unquam acerbè repulit, nisi qui humanitatem exuit? Ex sententiâ veterum, qui talem hominem velut execrabilem aversabantur; cùm et natura supplicibus parcere doceat.

17. *Æsculo.*] Arbor est glandifera, quam pro duritie ponit Horatius. De eâ Plin. lib. xvi. et nos jam lib. i. Od. 22.

18. *Mauris.*] Mauritania Africæ regio ab ortu in occasum extensa, ubi nunc Barbaria Occidentalis. Arenosa ista loca aquarum penuriâ et Solis æstu arentia et fervida, omne genus serpentum alunt etiam sævissimorum.

19. *Non hoc semper erit liminis,* &c.] Amores meos tibi sponte oblatos ne sperne: nec enim ero semper eâ robustâ et fervente ætate, quâ tui gratiâ possim et velim pernoctare ante januam, et cubare super durum limen ædium tuarum, Epod. xi. 20.

————————*Ferebar incerto pede*
*Ad non amicos, heu, mihi postes, et heu*
*Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.*

19. *Aquæ Cœlestis, patiens.*] Imbres aliaque hyemalis tempestatis incommoda perpeti non semper libebit. Certè contra in Lycen jam vetulam acriter scripsit Ode 13. lib. iv. Ovid. Art. Am. ii. 237.

*Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum,*
*Frigidus, inque udâ sæpe jacebis humo.*

Ode XI.—Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Mercuri.*] De eo multa lib. i. Od. 10.

2. *Movit Amphion lapides canendo.*] Jovis ille ex Antiopâ filius suavi lyræ sono dicitur movisse lapides, ut ipsis inter se compositis et superstructis, Thebarum muri atque urbs ædi-

Tuque, testudo, resonare septem
Callida nervis,
Nec loquax olim, neque grata, nunc et
Divitum mensis et amica templis,
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures.
Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.
Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, et rivos celeres morari:
Cessit immanis tibi blandienti
Janitor aulæ
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter saniesque manet
Ore trilingui.

et tu, lyra, chordis septenis resonare perita, neque canora pridem neque jucunda, jam *verò* familiaris [295] tum opulentorum mensis, tum fanis *Deorum*, numeros ede, quibus pervicaces auriculas admoveat Lyde. Quæ sicut equa trium annorum exultat et ludit per apertos agros; fugitque attrectari, à nuptiis immunis, necdum petulanti viro idonea. Tu vales trahere tigres silvasque simùl, et rapidos tardare fluvios. Tibi demulcenti morem gessit [296] Cerberus crudelis aulæ janitor; licet caput illius furiale stipent serpentes multi, et *ex* ore tres linguas habente halitus pestilens et tabum fluat.

## *ANNOTATIONES.*

ficata fuerint. Vide Epist. ad Pisones, v. 394. Plut. de Musicâ. Propert. lib. iii. Eleg. 2. v. 5.

*Saxa Cithæronis Thebas agitata per artem*
*Sponte suâ muri membra coïsse ferunt.*

3. *Testudo, resonare septem Callida nervis.*] E testudine lyra per Mercurium facta atque exornata, ut annotavi, lib. i. Od. 10. Tribus primò chordis, deinde quatuor, tum septem, postea novem instructa; demum etiam pluribus. Vide Macrob. lib. i. Saturn. cap. 19. Diodor. Sicul. lib. i. Pindar. Φόρμιγγα ἑπτάγλωσσον, id est, ἑπτάφωνον, vocat. Virgil. Eclog. ii. 36.

*Est mihi disparibus septem compacta cicutis*
*Fistula.*———

Et Æneid. vi. 646.

*Obloquitur numeris septem discrimina vocum.*

Porro septenas diapason species seu modos, quos nunc tonos appellant, debere intelligi locis istis singulis, non abs re contendit Glareanus.

5. *Nec loquax olim, neque grata.*] Priùs muta et sine ullo pretio; at postquam in lyram est concinnata, gratum edidit sonum, dulcesque modos ac numeros expressit; ut requisita et adhibita sit in divitum conviviis et Deorum sacris.

6. *Divitum mensis.*] Quòd vini vim fervidiorem elidere valeat Musica, hanc ideo prisci adhibebant in suis conviviis. Testis Plutarch. lib. de Musicâ: et Homer. Odyss. ubi Cithara convivii sodalis nuncupatur.

*Et amica templis.*] Vide T. Liv. lib. ix. cap. 30. ubi de tibicinibus ad præcinendum in sacrificiis Deorum solerter revocatis, historiam narrat sat lepidam.

7. *Dic modos, Lyde quibus obstinatas Applicet aures.*] Cantus dulcedine contumacem Lydes animum flecte, per aures delinitas ad cor penetra, demulce, viam sterne, sensimque meos amores insinua. Ex Plutarcho, Musica concinno suo temperamento corpora mentesque revocat et emollit. Et lib. de Superstit. ait ex Platone, Musicam non deliciarum causâ, et pruritûs aurium datam, sed ut animi motiones improbè lascivientes decenter reducat.

9. *Quæ, velut latis equa trima campis, Ludit.*] Velut equa non domita juveniliter lascivit et ludit per campos discurrendo et exiliendo: sic Lyde juveniles sectatur cum æqualibus ludos, à virili autem consortio hactenus abhorret. lib. ii. Od. 5. v. 5.

*Circa virentes est animus tuæ*
*Campos juvencæ,* &c.

10. *Ludit exultim.*] Anacreon.

Πῶλε Θρηίκιη, τί δὲ μὲ
———
Νηλεῶς φύγεις·
———
Νῦν δὲ λειμῶνας τὲ βόσκεαι,
Κοῦφα τὲ σκιρτῶσα παίζεις, &c.
*Equulea Threïcia quid me*
*Crudeliter fugis?*
*At nunc prata depasceris,*
*Et agiliter exiliens ludis.*

13. *Tu potes tigres,* &c.] Nota est Orphei fabula feras et arbores trahentis ad lyræ dulces modos: Vide lib. i. Od. 12. et Epist. ad Pisones, v. 393.

14. *Rivos celeres morari.*] Virgil. Eclog. viii. 3.

———*Quorum stupefactæ carmine lynces,*
*Et mutata suos requierunt flumina cursus.*

15. *Cessit immanis tibi blandienti,* &c.] Et hoc ad Orpheum pertinet, qui profectus ad Inferos ut reduceret inde dilectam Eurydicen, Cerberum demulsisse lyrâ fertur. De eo jam lib. ii. Od. 13. et Virg. Georg. iv. 481.

*Quin ipsæ stupuere domus, atque intima leti*
*Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues*
*Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;*
*Atque Ixionii vento rota constitit orbis.*

Quinetiam Ixion et Tityus facie prætulerunt hilaritatem non spontè; stetit dolium tantispèr aridum, dum suavi cantu Danai filias detineres. Discat Lyde crimen et supplicia famosa puellarum, et vacuum aquâ vas evanescente *ex* imo fundo, perennemque sortem delictis etiam apud Inferos reservatam. Sceleratæ (quid enim pejus valuerint?) Sceleratæ, *inquam, illæ* sævo gladio perimere sponsos valuerunt. *At* è pluribus, una tædis nuptialibus idonea, egregiè fraudulenta erga patrem fallacem, et in cuncta secula illustris virgo extitit: Quæ ait adolescenti sponso: Exurge, ne diuturnus tibi sopor undè

Quin et Ixion, Tityusque vultu
Risit invito: stetit urna paulùm
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum pœnas, et inane lymphæ
Dolium fundo pereuntis imo, [297]
Seraque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco.
Impiæ, (nam quid potuere majus?)
Impiæ sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, perjurum fuit in parentem
Splendidè mendax, et in omne virgo
Nobilis ævum:
Surge, quæ dixit juveni marito,
Surge; ne longus tibi somnus, undè

*ANNOTATIONES.*

21. *Quin et Ixion, Tityusque vultu Risit.*] Pulsante citharam Orpheo recreari visi sunt illi, suasque pœnas oblivisci; ut vultu quædam signa lætitiæ dederint.

22. *Invito.*] Ob acerbitatem supplicii, tristitiam exigentis. De Tytio Od. 4. hujus libri sub finem. Ixion Junoni stuprum inferre conatus ad inferos pulsus est, et rotæ inter serpentes alligatus assiduè circumvolvitur. Tibull. lib. i. Eleg. 3. v. 73.

*Illic Junonem tentare Ixionis ausi*
*Versantur celeri noxia membra rotâ.*

Vide Pindar. Pyth. Od. 2. ubi refert. Ἰξίονα ἐν πτερόεντι τροχῷ πάντα κυλινδόμενον. *Ixionem in alatâ rotâ circumquaque versatum.*

*Stetit urna paulùm Sicca*, &c.] Danai Argivorum Regis filiarum diri cessaverunt cruciatus paululùm, dum caneret Orpheus. Vide lib. ii. Od. 14. Lucret. lib. iii. 1021.

*Hoc (ut opinor) id est, ævo florente, puellas*
*Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,*
*Quod tamen expleri nullâ ratione potest.*

Hinc Proverb. apud Plaut. Pseud. i. 3. 135. *in pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.*

25. *Audiat Lyde scelus*, &c.] Discat Lyde quas pœnas Dii attribuant mulieribus in suos amatores crudelibus: hincque desinat mihi dura esse.

26. *Virginum.*] Danaidum.

*Inane lymphæ Dolium*, &c.] Vide supra.

28. *Seraque fata.*] Vel, longa et diuturna; vel tardè venientia, eòque graviora.

33. *Una de multis*, &c.] Hypermnestra Lynceo sponso pepercit, salvumque abire et fugere jussit; dum sorores jussu patris suos sponsos nefariè jugularent; at ipsa noluit exequi impiè præscripta; unde et nomen sibi fecit immortale. Quidem scribunt duas fuisse quæ sponsis vitam adimere non sustinuerunt. Hypermnestram et Bebrycen. Eustath. in Dionys. Alex.

*Face nuptiali Digna.*] Honore matrimonii digna. Quòd noctu seu vesperi nuptæ deducebantur domum sponsi, hinc fax præferebatur. Festus. *In nuptiis*, inquit, *facem præferebant in honorem Cereris, et aqua spargebatur nova nupta, sive ut casta puraque ad virum perveniret, sive ut ignem et aquam cum viro communicaret.*

34. *Perjurum in parentem Splendidè mendax.*] Rectè fallens patrem Danaum, qui Ægyptum fratrem ejusque filios generos suos impiâ et cruentâ fraude circumveniebat. Ægyptus quinquaginta filiis suis Danai fratris totidem filias in matrimonium poposcit. Hic recusavit, quod ex Oraculo accepisset à genero sibi mortem inferendam. At cùm instaret ille, fraudulenter annuit filias monens, ut ipsâ nocte nuptiarum, sponsos vino luxuriàque sopitos cultro singulæ conficerent. Itaque patri contra fas morem gerentes, captatâ horâ viros enecarunt, exceptâ Hypermnestrâ, quæ Lynceum servavit. Hic verò postea Danao interempto Argivum regnum invasit, atque Oraculi fidem implevit.

35. *In omne virgo Nobilis ævum.*] Hypermnestram virginem mansisse, hocque pactum cum Lynceo sponso, nonnulli tradunt. Vide Pausan. in Corinthiacis Pindar. Nem. Od. x. &c.

38. *Ne longus tibi somnus*, &c.] Ne tibi mors afferatur à Danao patre sororibusque meis; Ægypti enim patris tui stirpem extinguere conjurârunt. Ovid. Epist. xiv. 73.

*Surge age, Belide, de tot modò fratribus unus:*
*Nox tibi, ni properas, una perennis erit.*

Apud Hesiod. *Somnus mortis frater;* apud Virgil. *Consanguineus, lethi sopor,* dicitur Catull. Eleg. 5. v. 6.

*Non est perpetuò una dormienda.*

Non times, detur: socerum et scelestas
Falle sorores;
Quæ velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos (eheu!) lacerant: ego illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis,
Quòd viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quò te rapiunt et auræ,
Dum favet Nox et Venus: I secundo
Omine, et nostri memorem sepulchro
Sculpe querelam.

[298] non metuis comparetur: socerum et impias sorores effuge; quæ tanquam leænæ vitulos adeptæ totidem, (heu!) discerpunt. Ego illis clementior neque te percutiam, neque detinebo intra septa. Me parens duris vinculis obruat, quoniam sponsum infelicem benigna servavi; me navi amandet ad ultimos etiam Numidarum campos. Abi quò te ferent pedes et venti, dum nox et Venus obsecundant: abi faustis auspiciis, et tumulo inscribe querimoniam, *quâ* nostri recordatio *permaneat*.

## ODE XII. AD NEOBULEN

### *Hebri Amore contabescentem.*

MISERARUM est neque amori dare ludum,

[299] Ærumnosarum est nec amori indulgere,

### *ANNOTATIONES.*

39. *Scelestas Falle sorores.*] Celeriter fugiendo, prava sororum mearum consilia elude.

45. *Me sævis oneret catenis*, &c.] Observa quàm artificiosè Poëta amplificet ac laudet fidem et lenitatem Hypermnestræ, ut ejus exemplo Lyden impellat ad sibi amanti favendum. Vide Ovid. Epist. xiv. 3. ubi Hypermnestra Lynceo ita scribit:

*Clausa domo teneor, gravibusque coërcita vinclis,*
*Est mihi supplicii causa, fuisse piam.*

---

*Me pater igne licèt, quem non violavimus, urat,*

---

*Aut illo jugulet, quem non benè tradidit ense,*
*Ut quâ non cecidit vir nece, nupta cadat.*

47. *Extremos Numidarum in agros.*] Me in barbaras nationes exulem mittat, etiam trans mare. Numidia propriè litoralis Africæ pars erat ubi nunc regnant Algerii. Hic verò non ita strictè sumitur. Ex Plin. lib. v. cap. 3. Numidia præter marmor et feras nihil habet insigne; Masinissæ nomine tantùm clara. Hodie *Biledulgerid* quibusdam vocatur.

49. *I, pedes quò te rapiunt et auræ.*] Seu terrà seu mari fuge quamprimùm: *dum favet nox et Venus, i. e.* amor in te meus.

51. *Nostri memorem sepulchro Sculpe querelam.*] Cùm me à patre morti addictam acceperis, Epitaphium scribe, quo discat posteritas meam in te Pietatem Danai crudelitate malè pensatam. Pausan. in Corinth. refert Hypermnestram in judicium vocatam à patre, quòd Lynceo salutem dederit sibi perniciosam, &c. Ovid. Epist. xiv.

*Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa;*
*Scriptaque sint titulo nostra sepulcra brevi:*
*Exul Hypermnestra pretium pietatis iniquum,*
*Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.*

Ode XII.—Hæc Ode est dicolos tristrophos: Metrum singulare. Sotadicum vocant aliqui, quod sæpe à Sotade usurpatum. Alii Rythmicum, quòd ferè nullus pedum numerus insit.

Primi quique duo versus tribus constant Ionicis à minore, tertius verò quatuor; hoc modo:

Mĭsĕrārūm ĕst | nĕquĕ ămōrī dărĕ lūdūm.

Alii longè aliter, volunt carmen esse tricolon tetastrophon; ut duos priores versus sint Sapphici trimètri acatalecti; tertius Anacreonticus dimeter catalecticus; quartus Adonicus; sicque scribunt,

*Miserarum est neque amori dare ludum,*
*Neque dulci mala vino lavere, aut ex-*
*animari metuentes patruæ*
*Verbera linguæ*, &c.

1. *Miserarum est*, &c.] Magna dissensio de metro, de ordine versuum deque fine et proposito hujus Odes. De carmine diximus, de versuum serie, vide Annot. ad v. 9. denique quid velit Poëta, et quâ mente scribat, haud liquet. Quidam putant hortatoriam esse Oden, quâ Neobulen in Hebri amore confirmet adversùs patrui seu cujuslibet censoris reprehensiones. Alii ironicam arbitrantur, nec absurdè; ut Horatius irrideat mulierculam adolescentis amore perculsam, opus diurnum deserentem, ac præ animi impotentiâ desidem.

*Miserarum est neque amori dare ludum*, &c.] Sanè puella et mulier omnis misera est, quæ nullam carpit hilaritatem et gaudium, vel ex amore vel è vino, quæque ita metuit reprehensiones et castigationes hominum, ut nihil genio quidquam indulgere ausit. Pessimi profectò

nec mœrores diluere vino suavi, vel discruciari, metuentes ictus linguæ patruæ. At tibi calathum, ô Neobule, filius pennatus Veneris, tibi telas et laboriosæ Minervæ opus excutit pulchritudo Hebri Liparensis; *qui* eques solertior ipso Bellerophonte, nec pugillatu nec tardo cursu superatus,

Neque dulci mala vino lavere, aut ex-
animari metuentes patruæ verbera linguæ.
Tibi qualum Cythereæ puer ales, [300]
Tibi telas operosæque Minervæ
Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri:
Eques ipso melior Bellerophonte, [301]
Neque pugno neque segni pede victus,

*ANNOTATIONES.*

exempli monitum, nisi sarcasmi sale condiatur, et corrigatur, ut ante dixi.

*Amori dare ludum.*] Ita Plaut. Bacchid. iv. 10. 7.

*Ego dare me ludum meo nato institui, ut animo obsequium*
*Sumere possit, æquum esse puto; sed nimis nolo desidiæ*
*Ei dare ludum.*———

Theophrast. apud Athen. lib. xiii. *Quis negabit eos solos vivere qui amant?* &c. Theophil. ibid. *Qui amantes amentes esse putat, ipse desipit*, &c.

2. *Neque dulci mala vino lavere.*] Vino pelli curas jam dictum alibi sæpius, eoque exhilarari animum testis etiam sacer codex.

*Lavere.*] Ita veteres; *lavo, lavis; et sonere* pro *sonare*, &c.

3. *Exanimari metuentes.*] Metu reprehensionis propè mori.

*Metuentes patruæ verbera linguæ.*] Pater filio semper indulgens, at patruus severior: et hinc proverbio locus, *Patrua lingua, sapere patruum.* Pers. Sat. i. 11. *Cùm sapimus patruos.* Noster postea lib. ii. Sat. 3. *Ne sis patruus mihi.* Cic. pro Cælio; *Qui in reliquâ vitâ mitis esset. . . . fuit in hâc causâ pertristis quidam patruus, censor, magister: objurgavit M. Cœlium, sicut neminem unquam parens.* Et de Quinto fratris filio, Cicero patruus ad Atticum ejus avunculum, lib. x. Epist. 6. *Vellem suscepisses juvenem regendum; pater enim nimis indulgens quicquid ego astrinxi, relaxat. Si sine illo, possem, regerem quod tu potes.*

4. *Tibi qualum Cythereæ*, &c.] At tu, Neobule, quid valeat amor, experiris: ipsius imperio domita, sponte obtemperas; ipsi tota vacas lanificio et quotidiano opere prorsus abjecto.

*Qualum.*] Quasillum, calathum, in quo reponunt mulieres pensum, filum, stamen, fusos, forficulas.

*Cythereæ.*] Ita dicta Venus, vel à Cythero Cypri insulæ oppido; vel potiùs à Cytheriâ insulâ, hodie *Cerigo*, contra Cretam, in mari Ægæo ipsius nomini sacrâ; in quam et dicitur primùm advecta marinâ conchâ. Ovid. Fast. iv. 286.

. . . . *Veneri sacra Cythera petit.*

*Puer ales.*] Cupido Veneris filius, cui alas affingunt et appingunt. Vide apud Athen. lib. xiii. cap. 2. de alato Cupidine versus planè lepidos. Eubulus quidem hoc ferè sensu ibi scribit: *Quisquis mortalium primus alatum Amorem pinxit, aut cerâ finxit, is hujus Dei ingenium ignorabat; levis enim minimè est aut facilis; imo gravis supra modum. Quorsum ergo illi penna?* &c. Alexis ibid. *Aiunt vulgò non volare Deum Amorem, sed illos qui amant; aliâ verò de causâ alas affingi.* Arist. ibid. *Amor, apud Superos perturbans omnia, è Deorum est ejectus concilio, et huc ad nos exilio depulsus. Audaci autem et petulanti præcisæ alæ ne revolare in cœlum posset; ablatas verò pennas dederunt Victoriæ gestandas, præclara hostis spolia*, &c.

5. *Operosæ Minervæ Studium.*] Lanificio textrinisque artibus præest Minerva. Hesiod. oper. dier. v. 63.

———————————’Αθήνην
’Εργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἱστὸν ὑφαίνειν.
———————————*Minervam*
*Opera docere, ingeniosam telam texere.*

Virgil. Æneid. v. 284.

. . . . *Operum haud ignara Minervæ.*

Æneid. vii. 805.

*Bellatrix: non illa colo calathisve Minervæ*
*Fœmineas assueta manus.*———

6. *Studium aufert*, &c.] Sic amor die noctuque rem amatam animo duntaxat objecit, aliarum omnium rerum cogitationem et curam aufert. Sappho.

Γλυκεῖα μήτερ, οὔ τοι
Δύναμαι κρέκειν τὸν ἱστὸν,
Πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς,
Βραδεῖαν δι' Ἀφροδίταν.

*Dulcis mater haud possum ordiri telam,*
*Correpta amore pueri per lentam Venerem.*

Apud Virgil. Dido, amore capta Æneæ, cætera negligit omnia. Æneid. iv. 86. Vide lib. i. Od. 8. ibique annot.

*Neobule.*] Νέα βουλὴ, *juvenile consilium*; vel νέος βῶλος, *nova gleba.*

*Liparæi nitor Hebri.*] Species et decor adolescentis Hebri è Liparâ oriundi; quæ præcipua est inter Æolias insulas, in mari Tyrrheno; hodie *Lipari*; pendet à Siciliâ; nunc bene culta, et arce munita est.

7. *Eques ipso melior Bellerophonte*, &c.] In Campo Martio passim victor.

*Bellerophonte.*] Hujus inventum esse, equo vehi, affirmat Plin. lib. vii. cap. 56. Vide lib. i. Od. 27. in fine, ibique Annot.

8. *Neque pugno neque segni pede victus*, &c.] Exercebat se Romana juventus pugilatu, cursu pedestri, equitando, natando, &c. lib. i. Od. 8.

Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis :
Catus idem per apertum fugientes
Agitato grege cervos jaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

simul humeros oleo perfusos abluit in flumine Tiberi, atque peritus etiam configere cervos ex agitato agmine fugientes patenti *campo*, atque velox opprimere aprum denso virgulto abditum.

## ODE XIII.

## AD FONTEM BLANDUSIÆ.

O FONS Blandusiæ splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis hœdo,
Cui frons turgida cornibus
Primis, et Venerem, et prælia destinat
Frustrà : nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi soboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculæ

O, Fons Blandusiæ, vitro [302] lucidior, digne vino suavi, cum floribus ; cras tibi mactabo capreolum, cui frons tumet cornibus novis ; *quique* lasciviam et certamina incassum præparat ; nam proles gregis luxuriosi tibi tinget frigidas aquas rubro cruore. Te minime attingit asperum tempus ardentis Caniculæ :

### *ANNOTATIONES.*

9. *Simul unctos Tiberinis humeros,* &c.] Hunc versum interserunt aliqui septimo loco, planiori quidem sensu, verùm præterquam quod repugnat carminis lex, et instituta versuum series; siquidem hoc pacto duo tetrametri continui ponerentur; id insuper rectum perturbaret ordinem exercitationum Romanis usitatarum. Nam post decursionem in Campo Martio duplicem, equo nempe et pedibus, postq; luctamen seu pugilatum, sequebatur natatio in Tiberi, ad detergendum sudorem ac pulverem; quod Horatius bellè hìc expressit. Vide Veget. de Re Milit. lib. i. cap. 10.

10. *Catus idem,* &c.] Hebrus non tantùm campestri victoriâ insignis, sed et venandi solertiâ.

11. *Agitato grege cervos.*] Turmatim cervi per silvas et campos vagari solent. Virg. Georg. iii. 369.

——*Confertoque agmine cervi.*

12. *Alto latitantem fruticeto.*] Quidam legunt *arto* sive, *arcto*, id est, denso. Videtur tamen Horatius Homerum secutus, Iliad. xi. circa medium, *de apro.*

Ὁ δέ τ' εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο.

*Ille verò prodit è profundo fruticeto,* seu *loco arboribus condenso.*

*Excipere.*] Incautum et ex insidiis capere.

Ode XIII.—Metrum est idem quod supra Od. 5. lib. i.

1. *O fons,* &c.] Hìc fontis Blandusiæ apotheosim quandam agnoscunt nonnulli. At saltem notare licet, ex mente veterum fontes sacros fuisse, et aliquid numinis habuisse; quare illis sacrificabant, ut et Horatius præstat lib. i. Od. 1. *Aquæ caput sacræ.* Vide ibi Annot.

*Fons Blandusiæ.*] Is apud Sabinorum fines, ad Mandelam pagum, situs erat in prædio nostri Poëtæ, de quo lib. ii. Od. 18. v. 14. et Ep. xvi. init. ubi, v. 12.

*Fons etiam rivo dare nomen idoneus.*

2. *Dulci digne mero.*] Digne sacrificiis, in quibus adhibetur vinum ac libatur.

*Non sine floribus.*] Libantes vina coronabant. Virg. Georg. ii. 528.

——*Socii cratera coronant,*
*Te libans, Lenæe, vocat.*——

Et Æneid. i. 724.

*Crateras magnos statuunt, et vina coronant.*

Tibull. lib. i. Eleg. 5. v. 98.

——*Coronatus stabit et ipse calix.*

Ex Homer. Iliad. ix.

Κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Quidam flores istos referunt ad hœdum mactandum. Nam mos erat coronari victimas. Alii, eò quod floribus spargebantur fontes.

3. *Cras donaberis hœdo.*] Immolabitur tibi hœdulus tener cui erumpere cornua incipiunt. Is ergo frustra meditatur prœlia in alios hœdos Ovid. Fast. v. 300.

——*Fonti Rex Numa mactat ovem,*
*Plenaque odorati disponit pocula Bacchi.*

5. *Venerem, et prælia destinat.*] Lascivum et petulans animal hœdus. Sic et Od. 22. seq. v. 7.

*Verris obliquum meditantis ictum*
*Sanguine donem.*

9. *Te flagrantis atrox,* &c.] Diebus etiam Canicularibus æstum nequaquam sentis; tuque vel tuam umbram et frigus præbes, cùm Sol primam partem Leonis ingreditur, mense Julio; quando per dies multos sævit *insana Canicula et siccas messes coquit;* ut ait. Pers. Sat. v. 5. Vide lib. i. Od. 17. v. 17. Annot. Plin. ii. cap. 40. *Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? Cujus sideris effectus amplissimi in terrâ sentiuntur. Fervent eo exoriente maria, fluctuant in cellis vina, moventur stagna . . .* Eodem lib. cap. 47. *ardentissimo æstatis tempore exortum Caniculæ sidus, Sole*

Nescit tangere: tu frigus amabile [303]
Fessis vomere tauris
Præbes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis, unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

Tu amœnum frigus suppeditas tauris aratro fatigatis atque erranti gregi. Tu censeberis etiam inter illustres fontes, cùm prædicavero ilicem extensam super rupibus excavatis, è quibus defluunt aquæ tuæ *leniter* strepentes.

## ODE XIV. AD POPULUM ROMANUM.

### *De Augusti reditu ex Hispaniâ, Cantabris devictis.*

HERCULIS ritu, modò dictus, ô plebs, [304]
Morte venalem petiisse laurum
Cæsar, Hispanâ repetit Penates
Victor ab orâ.
Unico gaudens mulier marito
Prodeat, justis operata Divis;
Et soror clari ducis, et decoræ

O, Popule *Romane*, Augustus quem paulò antè dicebamus quæsivisse lauream morte emendam, instar Herculis, *jam* ex Hispanâ regione domum redit triumphans. *Ergo* fœmina, singulari læta viro procedat, sacro facto æquis Numinibus; nobilis etiam Imperatoris soror,

*ANNOTATIONES.*

*primam partem Leonis ingrediente, qui dies* 13. *ante Augusti Cal. est . . . Solis vapor geminatus ardore sideris.* Idem. lib. ix. cap. 17. *totum mare sentit exortum hujus sideris . . .* lib. xviii. cap. 28. *Canis ortum vocamus, Sole primam partem Leonis ingresso. Hoc fit post Solstitium* xxiii. *die. Sentiunt id maria et terra. . . . accenditque Solem; et magnam æstûs obtinet causam.*

13. *Fies nobilium tu quoque fontium.*] Tu eris unus è fontibus nominatissimis, me celebrante amœnitatem tuam, aquarum perspicuitatem ac suave murmur, loquacitatem umbræ tuæ, aliaque quæ hinc enascuntur commoda: *cavis impositam ilicem saxis* innatam saxis quercum: et ex iis desilientes cum jucundo strepitu aquas: unde

*——Quercus et ilex*
*Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ.*

———

*Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec*
*Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,*
*Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.*
*Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ.*
*Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.*

Epist. 16. lib. i. v. 9.

Ode XIV.—Metrum est idem quod Od 2. lib. i.

*Herculis ritu,* &c.] Horatius hâc Ode Augusto gratulatur incolumi tum è morbo sat diuturno, tum è periculis belli difficillimi. Nimirum ex Sueton. cap. xx. *Externa duo bella per se gesta: Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto, Cantabricum.* Et cap. xxi. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabrium,* &c. Porro ad expeditionem Cantabricam profectus Cæsar Tarracone detentus est morbo pertinace, è quo tamen convaluit; rebusque per legatos feliciter confectis Romam rediit Cantabrorum victor: quanquam illi subinde rebellarunt. Vide lib. ii. Od. 6. init. ibique Annot.

*Dictus, Morte venalem petiisse laurum,* &c.] De Augusto ægrotante dicebamus nuper illum periculo vitæ comparandam sibi quæsivisse laurum et gloriam; nobis verò pacem: sicut Hercules orbem suscepit monstris liberandum, non sine gravi discrimine. At ecce victor et salvus rediit ad nos ex Hispaniâ ut Hercules olim profligato Geryone.

5. *Unico gaudens mulier marito Prodeat,* &c.] Ergo singuli gratias Diis agant pro salute Imperatoris optimi, præ ceteris autem Livia Drusilla Augusti conjux amantissima, eique pariter dilectissima, et formâ ac pudicitiâ perinde insignis. De eâ quædam satis singularia narrat Dio. lib. lviii. 9. illam obvios fortè nudos habuisse, quos majestatis reos agi intelligens, periculo exemerit, dicendo; apud castas illos nihil à statuis differre, &c. Vix ad rem attinet quod aliqui hic observant monogamiam pudicitiæ esse notam, atque eas coronâ solitas honorari castimoniæ, quæ uno contentæ matrimonio fuerant, ex Valer. Maxim. lib. ii. Quidam legunt *Unicè.*

6. *Prodeat.*] Supplicet ad Deorum pulvinaria, aras, templa.

*Operata Divis.*] Facto prius ex more domi sacrificio, placatisque Diis domesticis, *Justis* qui Imperatoris virtuti ac merito debitam felicitatem et incolumitatem præstitere. Quidam pro *Divis,* legunt *sacris.*

7. *Et soror clari ducis.*] Pariter etiam Octavia Augusti soror, Antonio nupta: procedant et matronæ Romanæ, *matres juvenum,* qui ex

Supplice vittâ
Virginum matres juvenumque nuper
Sospitum. Vos ô pueri, et puellæ
Jam virum expertæ, malè nominatis
Parcite verbis.
Hic dies verè mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæsare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli:
Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.
Dic et argutæ properet Neæræ

atque matres puellarum et [305] adolescentium haud ita pridem salvorum, ornatæ tæniâ supplicanti. Vos ô juvenes et adolescentulæ marito junctæ, abstinete vocibus inauspicatis. Ista lux mihi sanè festiva depellet molestas solicitudines. Ego neque bellum civile formidabo, neque interire per vim *hostilem*, Augusto orbis domino. Perge, famule, affer unguentum et coronas, atque amphoram testem [306] belli Marsorum, si *forte* aliquod fictile dolium potuit latere Spartaco grassanti. Jube quoque Neæræ canoræ *ut* festinet

## *ANNOTATIONES.*

eo bello salvi redierunt. *Decoræ supplice vittâ;* qui vestitus et ornatus matronarum erat propriùs; in primis autem supplicantium et sacrificantium. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 27.

10. *Vos ô pueri, et puellæ.*] Hos in sacris adhiberi patet ex Ode primâ hujus libri. Quidam legunt, *virûm expertes.*

11. *Malè nominatis Parcite verbis.*] Et hæc intelligentur facilè ex dictis in Ode mox cit. *malè nominatis,* quæ nefas est nominari, quæque malum omen afferrent. Non absurdè legunt aliqui, *malè ominatis.*

12. *Parcite verbis.*] Favete linguis, ne sacra violate; silentio potiùs et mente attentâ juvate.

14. *Ego nec tumultum,* &c.] Dum rerum potiretur Augustus, nec ullas civiles turbas metuam, nec hostiles impetus et incursiones.

*Tumultum.*] Cic. Philip. viii. *Potest esse bellum sine tumultu: tumultus esse sine bello non potest. Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum est tumultus.*

15. *Nec mori per vim metuam, tenente Cæsare terras.*] Sueton. Octav. cap. xxii. *Janum Quirinum semel atque iterum à conditâ urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terrâ marique pace partâ, ter clausit.* Lib. iv. Od. 5. v. 25.

*Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?*
*Quis Germania quos horrida parturit*
*Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ*
*Bellum curet Iberiæ?*

Et Od. 15. v. 17.

*Custode rerum Cæsare, non furor*
*Civilis, aut vis eximet otium,* &c.

17. *I, pete unguentum, puer,* &c.] Lætitiæ signa plurima; epulæ, et in his vinum vetustate exquisitum, unguenta, flores, coronæ, musica. Vide lib. i. Od. 9. 38. &c.

18. *Cadum Marsi memorem duelli.*] Vinum diffusum et in cellâ conditum tempore belli, quod Marsicum, Italicum, Sociale, nuncupatum est: nimirum ante annos plus sexaginta. Tum *ab omni parte Italiæ, duce et auctore belli discursante Popedio,* qui Marsos sub signis habebat, *diversa per popûlos, et urbes signa cecinere.* Tandem *Marsos Gabinius discussit.* Vide L. Flor. lib. i. cap. 18.

19. *Spartacum si qua potuit vagantem Fallere testa.*] O, Puer, quære nobis vinum Marsici belli notam habens; si quiddam ex eo superfuit, et effugit Spartaci vastationem et depopulationes, quæ annis circiter sexdecim grassatæ sunt post bellum Marsicum. Luc. Flor. lib. iii. cap. 30. *Bellum Spartaco duce concitatum quo nomine appellem nescio,* inquit, *quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint,* &c. . . . *Spartacus, Crixus, Oenomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta aut ampliùs ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum et ad auxilium vocatis, cùm statim decem ampliùs millia coïssent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicari volebant . . . . totam pervagantur Campaniam . . . terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos, è ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt,* &c. . . *Ille* Spartacus *de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator . . . . Consulares quoque aggressus in Apennino Lentuli exercitum percecidit; apud Mutinam C. Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis de invadendâ urbe Româ deliberavit. Tandem totis Imperii viribus contra mirmillonem consurgitur; pudoremque Rom. Licinius Crassus asseruit . . . Spartacus, in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator, occisus est.* Vide Plutarch. in Vitâ Crassi. Appian. lib. i. Bell. Civil. Oros. lib. v. cap. 26. &c.

21. *Dic et argutæ properet Neæræ,* &c.] Adduc, ô puer, et Neæram voce ac fidibus canoram, ad plenam hilaritatem convivii nostri. Veniat autem protinus vel incompta, et collectis tantùm in nodum capillis. Nam *dum comatur annus est;* repentinum verò gaudium nostrum haud fert moram. Vide lib. ii. Od. 11. v. 23. in fine.

in nodum colligere capillos myrrheos. *Quod* si impediaris ab importuno januæ custode, abscedito. Canescentes crines mitigant animum appetentem jurgiorum ac petulcæ contentionis. Id *verò* minimè tolerâssem juventute fervidus, sub Munatii Consulatu.

Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus [307]
Litium et rixæ cupidos protervæ.
Non ego hoc ferrem callidus juventâ,
Consule Planco.

## ODE XV.

### *In Chlorin jam Vetulam.*

Tu conjux Ibyci egeni, impone finem aliquando tuæ libidini et infami operæ. Jam propinqua morti festinanti cessa colludere cum adolescentulis, atque pulchris sideribus caliginem inspergere. Si quidpiam Pholoë convenit, haud etiam tibi, O, Chlori. Nata tua aptiùs aggreditur ædes adolescentium velut Baccha pulsato tympano concitata. Eam Nothi amor adigit lascivire capræ instar petulantis. Tibi exoletæ convenit lana ad celebrem

UXOR pauperis Ibyci,
Tandem nequitiæ fige modum tuæ,
Famosisque laboribus.
Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines,
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non si quid Pholoën satis,
Et te, Chlori, decet. Filia rectiùs [308]
Expugnat juvenum domos,
Pulso Thyas uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivæ similem ludere capreæ.
Te lanæ prope nobilem

### *ANNOTATIONES.*

22. *Myrrheum crinem.*] Vel myrrhino ungueuto delibutum; vel, subflavum et myrrhei coloris. Quibusdam placet legere *myrtium*, id est, medium inter flavum et nigrum.

23. *Si per invisum mora janitorem Fiet, abito.*] Redi verò quamprimùm, si non statim admittaris, sique moram faciat custos januæ ædium Neæræ. Ovid. Amor. lib. i. Eleg. vi.

*Janitor, indignè durâ religate catenâ,*
*Difficilem moto cardine pande forem!*
———————————
*Aspice ut invideas, inimicaque claustra relaxa.*
———————————
*Non te formosæ decuit servare puellæ*
*Limina; solicito carcere dignus eras.*

Et lib. ii. Eleg. ii.

*Quem penès est dominum servandi cura, Bagoë.*
———————————
——————————— [*mereri*
*Si sapis, ô custos, odium (mihi) crede Desine.*———

25. *Lenit albescens animos capillus.*] Jam nempe deferbuit prima ætas et ardor juvenilis, injuriæ ac repulsæ impatiens. At, si olim, simile quid contigisset, continuò exarsissem irâ et mox vecte, armis, vi, effractum fores properassem: quando Munatius Plancus consulatum gerebat anno U. C. 711. ego verò Horatius annum ætatis agebam vigesimum quartum. Vide postea Od. 26. v. 7. Annotat.

Ode XV.—Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Uxor.*] Cùm meretricem appellet, abutitur hoc nomine; siquidem dignitatis est, non autem voluptatis, ut aiebat Commodus imperator. Porrò solebant exoletæ meretrices pauperibus nubere: Ita Chloris vetula Ibyco.

2. *Nequitiæ.*] Luxuriæ et lasciviæ. Vide Annot. supra Od. 3. in fine.

3. *Famosisque laboribus.*] Quæstui meretricio: nec plura comminisci decet nos cum nonnullis gravi quidem pudoris injuriâ. Cic. de Rep. iv. apud Non. Marcell. *Si quæ erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.* De Orat. ii. *Ad famosas vetuit me mater accedere.* Plaut. Fragm. iii. 15. *Miserum me famosum facit suis flagitiis.*

4. *Maturo propior desine funeri ludere.*] Publ. Syrus ad rem prorsus ita scribit, *Anus cùm ludit, morti delicias facit.* Cic. Offic. i. *Luxuria cùm omni ætate turpis, tum senectuti fœdissima est. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quòd et ipsa senectus concipit dedecus, et facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.* Ovid. *Turpe senilis amor.*

10. *Thyas.*] Bacchi sacerdos, à θυεῖν. Unde et Thyonæus dicitur Bacchus. Vide lib. ii. Od. 12. v. 5. Annot.

*Concita tympano.*] Furore percita. Vide lib. i. Od. 18. sub finem, ibique Annot.

11. *Nothi.*] Hoc amatoris nomen erat.

*Te lanæ,* &c.] Te lanificium decet jam ad

Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ,
Nec poti vetulam fæce tenus cadi.

Luceriam detonsa, minimè verò lyra, aut sertum è rosis rubicundis, vel amphora ad fundum exhausta.

## ODE XVI. AD MÆCENATEM.

*Auro expugnari omnia: se tenui re contentum ac beatum vivere.*

INCLUSAM Danaën turris ahenea,
Robustæque fores, et vigilum canum
Tristes excubiæ, munierant satis
Nocturnis ab adulteris,
Si non Acrisium virginis abditæ
Custodem pavidum Jupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium Deo.
Aurum per medios ire satellites,

Turris ex ære, et validæ [309] januæ, necnon vigilantium canum mœsta custodia clausam Danaën abundè tuebantur noctu à mœchis, nisi Jupiter et Venus irrisissent Acrisium inclusæ puellæ meticulosum observatorem; quippe viam fore securam opertamque numini in aurum mutato. Aurum solet [310] pervadere medios custodes,

### ANNOTATIONES.

senium vergentem; non autem lascivia vel ebrietas.

14. *Luceriam.*] Ea civitas Apuliæ Dauniæ, quibusdam Nuceria dicitur, hodie *Lucera*, sita est in planitie pascuis abundante, in quâ educantur multi ovium greges, quarum lanæ in primis laudantur. Columell. lib. vii. cap. 2. *De ovibus generis eximii, Calabras Appulasque milites nostri existimabant.* Plin. lib. viii. cap. 48. *Lanæ Appulæ laudatissimæ . . . villo breves, penulis celebres,* &c. Martial. lib. xiv. Epig. 155.

*Velleribus primis Appulia, Parma secundis*
*Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.*

In eâ quoque urbe templum erat sacrum Minervæ ex Strab. lib. vi. quod ad rem facit; nam illi curæ fuisse lanificium, fusè dixi ad Od. 12. præced.

*Non citharæ, decent.*] Alibi notavi citharistrias ut plurimùm fuisse meretrices: patet è Terentio, aliisque passim.

15. *Nec flos purpureus rosæ.*] Coronæ et serta è rosis in conviviis usitata tibi minimè conveniunt; siquidem ætati solùm florenti flores idonei.

16. *Nec poti vetulam,* &c.] Quidam legunt *sed* pro *nec;* ut bibacis Vetulæ vitium notetur. Sed Poëta voluit magis indicari vetulam Chlorim minus jam bibacitati aptam: meretricum porro id proprium fuisse constat. Vide lib. i. Od. 36. v. 13. et seq. Contra honestis mulieribus, et quidem *matronis Romanis usus vini pridem ignotus; ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur; quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit:* Inquit Valer. Maxim. lib. ii. cap. 1. Idem testatur Polybius lib. vi. Plut. Athen. lib. x.

*Vetulam fæce tenus,* &c.] Quidam legunt *vetula fæce tenus,* voluntque designari vetus vinum; sed O, nugæ; tu lector adverte potiùs expressam Theocriti sententiam Idyl. vii. 70.

Πίομαι.——
——κυλίκεσσι καὶ ἐς τρύγα χεῖλος ἐρείδων.
*Bibam,*
——*Calicibus ad fæcem labrum infigens.*

Ode XVI.—Metrum idem quod supra Od. 6. lib. i.

1. *Inclusam Danaën,* &c.] Continet hæc Ode Stoïca pleraque dogmata, et gravia adversùs avaros axiomata, quibus vix acrius aut sanctius quiddam habet aut pronunciat Schola Christianorum.

*Danaën turris ahenea,* &c.] Danaës pater Acrisius Rex Argivorum, cùm ex oraculo accepisset se occisum iri ab eo qui è filiâ suâ nasceretur, eam tenebat arctâ custodiâ inclusum. At Prœtus Acrisii frater auro primùm custodes, dein ipsam Danaën corrupit, ex eaque Perseum suscepit. Vide Apollodor. lib. ii. Fabulantur autem Jovem ad illam venisse in aureum imbrem versum. Vide Pindar. Pyth. Idyl. xii. Ovid. Amor. iii. Eleg. iv. 29.

*Jupiter, admonitus nil esse potentius auro,*
*Corruptæ pretium virginis ipse fuit.*

*Turris ahenea,* &c.] Validissima, firmissima.

2. *Vigilum canum.*] Ex Epiro canes illi ingentes custodiendis ædibus abducebantur, præsertim è Laconiâ et Arabicâ regione. Vide Cœl. Rhodig. lib. xvii. cap. 28. Plin. lib. viii. cap. 40. ubi de canum fide pluribus disserit, vocatque *fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga.*

3. *Tristes excubiæ.*] Latratu et ululatu tristitiam ingenerantes. Adde carceris horrorem.

4. *Nocturnis.*] Qui ut plurimùm noctu grassantur, quasi sua flagitia tenebris occultare cupientes. Nam *qui malè agit, odit lucem, ut non arguantur opera ejus.*

5. *Si non Acrisium,* &c.] Si libido auro munita inanem Acrisii diligentiam non reddidisset.

6. *Custodem pavidum.*] Qui suæ vitæ timebat, ob Oraculi responsum, de quo ante.

9. *Aurum per medios ire satellites,* &c.]

ac rupes frangere, vi fulminis validius. Vatis Argolici familia interiit propter quæstum. Vir Macedonius portas civitatum perrupit, ac Reges invidos profligavit donis. Dona irretiunt feroces navarchos. Augescentes opes comitatur solicitudo, et cupiditas ampliorum. O, Mæcenas, equitum gloria, non sine causâ timui caput erigere valdè splendidum. Quò majora sibi quisque ademerit; eò ampliora consequetur à Numinibus. Pauper transeo ad partes nihil appetentium,

Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus ob lucrum,
Demersa exitio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit æmulos
Reges muneribus. Munera navium [311]
Sævos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames. Jure perhorrui
Latè conspicuum tollere verticem,
Mæcenas equitum decus.
Quantò quisque sibi plura negaverit,
A diis plura feret. Nil cupientium

## *ANNOTATIONES.*

Χρυσὸς ἀνοίγει πάντα, κ' ἄδου πύλας.

*Aurum aperit omnia, etiam inferorum portas.*] Apul. lib. ix. auro solent adamantinæ etiam perfringi fores. Huc facit epithetum εὐρυσθενὴς, *viribus latè potens*, quod Plutoni tribuitur, Homer. Odyss. v. Pindar. Pyth.

11. *Concidit auguris Argivi domus*, &c.] Adrastus Argivorum Rex Polynici genero suo Thebarum regnum asserere armis suscepit; ad bellum autem trahere voluit Amphiaraum vatem. Hic auguriis suis doctus malè cessuram in Thebanos expeditionem, avertere illam frustra conatus est; ipse verò fugit, et latuit, unâ consciâ Eriphyle uxore suâ. Cùm ergo quæreretur, latebras illa detexit, pacta monile aureum sibi dandum ab Argiâ uxore Polynicis, Adrasti filiâ; quod olim summâ arte Vulcanus fabricarat gemmisque exornarat. Tractus itaque est Amphiaraus ad id bellum, exitium in eo sibi suisque impendere non ignarus. Porro cùm didicisset se ab Eriphyle proditum, filio Alcmæoni, ut matrem interficeret, mandavit. Quod cùm præstitisset, Furiis agitatus periit. Amphiaraus in primo belli Thebani conflictu dehiscente terrâ cum suo curru et aurigâ absorptus est: Amphilochus etiam alter ejus filius in acie cecidit. Sic tota *concidit* ejus *domus ob lucrum demersa excidio;* vel, ut legunt alii, *exitio.* Vide Stat. Thebaid. lib. vi. Cic. lib. vi. Epist. 6. ad Cæcinam ita scribit: *Veritus sum deesse Pompeii saluti, cùm ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel famâ bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens et sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus.* Et in Verrem lib. iv. *Eriphylen accepimus in fabulis eâ cupiditate, ut cùm vidisset monile (ut opinor) ex auro et gemmis, pulchritudine ejus incensa salutem viri proderet.* Et de Invent. lib. i. *Eriphyle auro viri vitam vendidit.* Ejus quoque meminit Plato ix. de Republ. quòd in perniciem viri monile aureum acceperit. Virg. Æneid. vi. 445.

——————*Mæstamque Eriphylen*
*Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.*

13. *Diffidit urbium Portas vir Macedo.*] Philippus, Macedoniæ rex, Alexandri Magni pater, urbium custodes pecuniâ solebat corrumpere: et cùm expugnari vix posse nunciaretur arcem quandam undique præmunitam, respondit, annon asellus auro onustus in eam penetrare poterit? Hinc dicebatur non Philippus, sed ejus aurum Græciam subegisse. Plut. in Pauli Æmilii vitâ, et Valer. Max. lib. 7. cap. 2. ait *Philippum majore ex parte mercatorem Græciæ ante* fuisse *quàm victorem;* à Juvenale Satyr. lib. ii. appellatur *Callidus emptor Olynthi.* Porro id faciebat ritè, ex Pythii Apollinis Oraculo, quod ita ei consulenti responderat:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ παντα κρατήσεις.

*Argenteis hastis pugna et omnia expugnabis.*

14. *Subruit æmulos Reges.*] Vel sibi invidentes Græciæ imperium, vel inter se de eo contendentes. Certè, cùm infirmiores juvaret semper donec mutuis contentionibus omnes conciderent, omnium tandem factus est dominus. Vide Justin. lib. viii. et ix. Oros. lib. iii. cap. 12. Plutarch. in Æmilio.

17. *Crescentem sequitur cura pecuniam*, &c.] *Cura* servandi, et *majorum fames,* seu desiderium et cupiditas quam esse infinitam asserit Aristot. de Rep. vi. unde et ait, avaris pecuniam esse τέλος, *finem*, non πέρας, *terminum*, Juv. Sat. xiv. 139.

*Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit,*
*Et minus hanc optat qui non habet.*——

18. *Jure perhorrui Latè conspicuum tollere verticem.*] Meritò abhorrui à magnis opibus nimiâque potentiâ; quia noveram in his curas et solicitudines certas esse et molestas; contra, in mediocri fortunâ inesse felicitatem.

21. *Quantò quisque sibi plura negaverit.*] Quanto paucioribus quisque fuerit contentus, infinitæ cupiditati frænum injiciens, negansque ambitioni quod petit: tanto plura obtinebit à Diis. Interrogatus Epicurus quo pacto quis ditesceret, respondit; non pecuniæ suæ apponens, sed multa de rebus necessariis amputans. Stob. Serm. xxxix.

22. *Nil cupientium Nudus castra peto*, &c.] Malo nihil habere; seu omnibus nudari et nihil cupere quàm dives esse et solicitus. De-

Nudus castra peto; et transfuga divitum
Partes linquere gestio;
Contemptæ dominus splendidior rei,
Quàm si, quidquid arat impiger Appulus,
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, silvaque jugerum
Paucorum, et segetis certa fides meæ,
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit sorte beatior.
Quanquam nec Calabræ mella ferunt apes,
Nec Læstrigoniâ Bacchus in amphorâ
Languescit mihi, nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis;
Importuna tamen pauperies abest:
Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contractâ meliùs parva cupidine
Vectigalia porrigam,

atque opulentiorum castra fugitivus deserere aveo, honorum spretorum possessor magis illustris, quam
[312] si meis granariis conderem id omne quod colit Appulus laboriosus; *ego interim* egens summis in divitiis. Rivus aquæ liquidæ, et silva paucorum jugerum, messisque meæ spes secura, est ignota illi qui fœcundæ Libyæ dominatur; *ejusque* fortunâ melior *est*. Licet mihi neque apes Calabricæ mel producant, neque vinum *apud me* senescat in cado Formiano, neque lanæ pretiosæ crescant in Galliæ
[313] pascuis; at gravis egestas non adest: sique majora cuperem, tu donare minimè recusares. Exigua tributa solvam faciliùs refrœnatâ cupiditate,

## *ANNOTATIONES.*

mocritus aiebat; *Si multa non desideres, pauca tibi multa videbuntur.* Juvenal. Sat. xiv. 311.

*Sensit Alexander, testâ cùm vidit in illâ,*
*Magnum habitatorem, quanto felicior hic, qui*
*Nil cuperet, quàm qui totum sibi posceret orbem,*
*Passurus gestis æquando pericula rebus.*

23. *Transfuga divitum Partes linquere gestio.*] Ratus divites esse miserrimos, ab his libens transfugio ad eos qui beatiores sunt nihil cupiendo, parvo contenti.

25. *Contemptæ dominus splendidior rei.*] Quia imperiosè dominor exiguis meis bonis, et majora despicio, mihique ipsi ea denego; hinc splendidè me ostento. Contra dives avarus velut mancipium servit opibus, sordidèque vivit; estque *inter opes inops.* Senec. Epist. lxxiii. *occurrunt (quod genus egestatis gravissimum est) in divitiis inopes.* Nam *deest avaro tam quid habet, quam quod non habet.* Claudian. in Ruf. lib. i. 200.

*Semper inops quicunque cupit.*———

29. *Puræ rivus aquæ,* &c.] Est mihi apud Sabinos in valle amœnissimâ prædiolum, ubi è fonte Blandusiæ Digentia rivus limpidissimus in fluvium Farfarum dimanat; de quo supra Ode 13. Est *silva paucorum jugerum,* sed ad necessitatem usumque foci sufficiens; est *seges certa,* et fundus non mendax ad panem. Hæc, inquam, pauca habens, *sorte beatior* sum eo, qui *fulget* imperio fertilis Africæ, et *condidit horreo Quidquid de Libycis verritur areis,* lib. i. Od. 1. v. 9. Mea tamen felicitas illum *fallit;* id est, nescit me beatum, seque infelicem et miserum esse, quòd et parta servandi, et majora acquirendi nunquam non curâ discrucietur.

33. *Quanquam nec Calabræ,* &c.] Etsi nihil exquisitum possideo, nec mel Calabriæ, quâ in regione sunt flores apibus gratissimi; unde et optimum conficiunt mel; nec vetus vinum ac delicatum; nec lanas maxime laudatas; at res habeo necessarias ad victum; neque mala paupertatis sanè importuna experior.

34. *Nec Læstrigoniâ Bacchus in amphorâ Languescit mihi.*] Nec domi habeo vinum Formianum quod reservem donec vetustate pretiosum fiat. Læstrygones, qui et Cyclopes, olim Siciliam, dein Formias Campaniæ urbem, incoluerunt. Vide lib. i. Od. 20. in fine, ubi de Formianis collibus, vitibus, vino.

35. *Languescit.*] Sic Od. 21. v. 8. seq. *languidiora vina* ponit pro exquisitis, ob maturitatem quam vetustas attulit.

*Nec pinguia Gallicis Crescunt vellera pascuis.*] Nec mihi sunt greges lanigeri in præpinguibus Galliæ pascuis, lanam afferentes laudatissimam. Columell. lib. viii. de ovibus emendis scribit; *generis eximii Calabras Appulasque milites nostri existimabant, earumque optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretiosiores habentur, earumque præcipuæ Altinates.* Altinum urbs olim præclara Venetiæ, quæ regio Galliæ Transpadanæ erat. Istius regionis atque urbis lanas commendat Martial. lib. xiv. Epig. 155.

*Velleribus primis Appulia, Parma secundis*
*Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.*

Plin. lib. viii. cap. 48. idem testatur; additque *alba Circumpadanis nulla præfertur.*

38. *Nec, si plura velim, tu dare deneges.*] Ita Mæcenati gratias agit, laudemque tribuit egregiè Poëta, accepti beneficii memor et toties præco. Vide lib. ii. Od. 18. v. 12. et Epod. 1. v. 31. sic eidem scribit;

*Satis superque me benignitas tua*
*Ditavit.*

39. *Contractâ meliùs parva cupidine,* &c.] Vitam facilius sustentabo, et exigua pendam vectigalia, pauca possidens, quàm si ingentes habenti divitias magna perinde tributa essent exsolvenda.

quàm si Lydiæ ditionem agris Phrygiis adjungam. Plurima cupientes egent plurimis. Felix est *is* cui manu contractâ Dii dederunt quantum sufficit.

Quàm si Mygdoniis regnum Alyattëi
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est cui Deus obtulit
Parcâ quod satis est manu.

## ODE XVII. AD ÆLIUM LAMIAM.

*Ejus Nobilitatem commendat: deinde monet ut Diem crastinum hilariter agat.*

O, Æli illustris ab Lamo antiquo, (quandoquidem aiunt inde priores etiam Lamias appellatos, ac universam posterorum familiam in annalibus mentionem *eorum* facientibus, genus refers ad eum conditorem, qui primus traditur incoluisse Formiarum civitatem; et *circa* Lirin, Maricæ ripas alluentem, longe regnasse,) crastinâ die procella ab Euro excitata nemus

ÆLI vetusto nobilis ab Lamo, [314]
(Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, et nepotum
Per memores genus omne fastos;
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, et innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirin
Latè tyrannus,) cras foliis nemus [315]

### *ANNOTATIONES.*

41. *Quàm si Mygdoniis regnum*, &c.] Quàm si totas Phrygiæ Lydiæque opes possiderem. Vide lib. ii. Od. 12. sub finem.

*Regnum Alyattëi.*] Alyattes Crœsi pater fuit; uterque rex fuit Lydiæ, et divitiis celebratus, quas è Lydiæ metallis hauserant. Vide Herodot. lib. i. Strabo lib. ix. 14. 15.

42. *Multa petentibus Desunt multa.*] Vide lib. ix. cap. 8. *Verum profectò est*, inquit, *quòd observato rerum usu sapientes viri dixere, multis egere eum qui multa habeat . . . et minus habendum esse, ut minus desit*, &c.

43. *Bene est cui Deus obtulit Parcâ*, &c.] Sapientissimus Regum ita Deum optimum maximum rogabit; *Divitias et paupertatem ne dederis mihi; sed tantùm victui meo tribue necessaria.*

Ode XVII.—Metrum est idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Æli.*] Ælia gens, etsi plebeia, Romæ inclaruit honoribus et præclarè gestis. Variis cognominibus totidem illustres habuit familias, in quibus Tuberones, Pœti, Galli, Sejani, Ligures, Lamiæ, &c. nec omittendus est ortus ex eâ stirpe Antoninus Imperator. Lamiarum porro tam celebre nomen, ut Juvenalis Sat. vi. 384. scripserit; *quædam Lamiarum*, pro unâ matronarum vetustâ nobilitate superbarum. Hinc intelligendus videtur idem, qui lib. i. Od. 26. designatur, scilicet Q. Ælius Lamia, bello Augusti Cantabrico præfecturâ et bellicis rebus insignis.

*Nobilis ab Lamo.*] Nobilitatem trahens et appellationem ab Lamo Neptuni filio, Rege et conditore Formiarum. Has tamen à Laconibus ædificatas alii contendunt: Eustath. Strabo lib. v. Plin. lib. iii. cap. 5. *Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimavere, antiqua Læstrigonum sedes.* His verò Lamus imperavit.

2. *Hinc Lamias ferunt Denominatos.*] A Lamo tamen Lamides, ut Priamides à Priamo rectiùs efferatur.

4. *Fastos.*] Annalium libros in quibus totius anni fit descriptio, atque nomina Consulum, et res egregiè confectæ annuatim et breviter notantur. Fest.

6. *Qui Formiarum*, &c.] Urbs illa pridem in litorali orâ Campaniæ inter Cajetam et Minturnas, ubi nunc Mola pagus elegans; à Saracenis excisa est anno Domini 956.

7. *Innantem Maricæ Litoribus tenuisse Lirin.*] Liris fluvius, qui et Liturnus Appiano, Latium separat à Samnio et Campaniâ, in mare Tyrrhenum labitur, Minturnas perfluit, ubi Marcia Nympha uxor Fauni colitur, vel, ut placet quibusdam, Venus marina, cui sacellum erat ad ripam Liris. De eo flumine jam lib. i. Od. 31. v. 7.

*Maricæ.*] Illa ante dicta Circe, ut Quirinus ante Romulus; ex more veterum mortuis nomina mutantium. Lactant. Institut. lib i. cap. 21. Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 4. ita scribit; *ob æternam gloriam Dii Indigetes dicti, nominibus plerumque mutatis, novis et coöptatis; si quidem Romulus Quirinus, Juno Matuta . . . Circe Marica*, &c. Virg. Æneid. vii. 47. ait Latinum Regem *Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ.* Fuit et Marica silva in Latio novo, et Campaniæ confinio, ad Lirin fluvium à Nymphâ Maricâ denominata. Martial. lib. xiii. Epig. 83.

*Liris quem silva Maricæ*
*Protegit*———

9. *Tyrannus.*] Regis ac tyranni, ut Græca probat etymologia, discrimen nullum; vox ta-

Multis, et algâ litus inutili,
Demissa tempestas ab Euro
Sternet: aquæ nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potes, aridum
Compone lignum: cras genium mero
Curabis, et porco bimestri,
Cum famulis operum solutis.

frondibus plurimis, ripam autem inani algâ consperget: si *me* non decipit cornix longæva, pluviam præsagiens. Sicca ligna congere, dum licet; cras ge- [316] nium placabis vino et procello duorum mensium, cum servis à labore vacantibus.

## ODE XVIII. AD FAUNUM.

*Ut sibi suisque propitius sit.*

FAUNE Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura

Faune amans Nymphas fugientes, transi benignus per meos limites agrosque

### ANNOTATIONES.

men odiosa cœpit esse ob aliquorum sævitiam. Senec. de Clementiâ, lib. i. cap. 2. *Tyrannus factis à Rege distat, non nomine . . . species ipsa fortunæ, ac licentia par est: nisi quòd tyranni ex voluptate sæviunt; Reges ex causâ et necessitate. Quid ergo? Non Reges quoque occidere solent? Sed quoties utilitas suadet: Tyrannis sævitia cordi est.*

*Cras foliis nemus,* &c.] Cras vehemens tempestas erit, quæ arborum folia decutiet, et agitato mari algas ad littus bene multas aggeret, nec proinde licebit in agris versari et operi rustico incumbere; ergo interim hilaritati et genio indulge, et ad id omnia hodie ante pluviam compara.

10. *Algâ.*] Herba est marina ad nihil utilis.

11. *Euro.*] Plin. lib. ii. cap. 47. flat *ab Oriente brumali Vulturnus,* quem *Eurum Græci appellant.* Epod. 16. v. 54.

*——————Ut neque largis*
*Aquosus Eurus arva radat imbribus.*

12. *Aquæ nisi fallit augur Annosa cornix.*] Pluvium autem fore cœlum ac fœdam tempestatem, auguror è cornice crocitante. Hæc si ter aut quater liquidâ voce crocitet, serenitatem indicat. Servius in Virgil. Georgic. i. 410.

*Tum liquidas corvi presso ter gutture voces*
*Aut quater ingeminant.——*

At si plenâ voce et raucâ, diuque, pluviam. Ibid. 388.

*Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce.*

Ex Plin. lib. xviii. cap 35. hyemem præsagiunt terrestres volucres contra aquam dantes clangorem, perfundentes sese: sed maximè cornix.

13. *Annosa cornix.*] De hujus vivacitate Hesiodus apud Plutarch. de oraculorum defectu. Hesiodi versus ita Latinè vertit quidam:

*Secla viri novies pubentis garrula cornix*
*Vincit, cornicis cervus quater; at tria cervi*
*Tempora corvus agit, quem deinceps Indica phœnix,*
*Egreditur novies,* &c.

Quos si mavis ex Ausonio, vide Idyll. xviii.

*Dum potes, aridum Compone lignum,* &c.] Igne frigus, mœstitiamque ex aëris intemperie nasci solitam, hilari convivio propulsa. Certè cœlo malè affecto, affici pariter corpus nostrum et ingravescere, non rarò experimur. Contra id incommodi valet focus luculentus et *lætitiæ Bacchus dator.*

14. *Genium mero Curabis, et porco bimestri.*] Sacrificium Genio, die natali Lamiæ, nonnulli perperam commenti sunt hìc. Imò verba ista contrarium ostendunt. Nam quo die hauserant vitales auras, eo vitam adimere victimæ religioni ducebant veteres; nec proinde sanguinem fundebant aut mactabant hostias, ut annotavi, ad Pers. Sat. ii. 3. Suadet igitur duntaxat Horatius epulas et hilaritatem, curandamque cuticulum. Quod quoties faciebant, curare genium et placere sibi existimabant. Unde manarunt istæ loquendi formulæ; genio indulgere, genium defraudare, ut bene observat Casaubonus.

15. *Porco bimestri.*] Porcellus tener etiam priscis exquisitum ferculum. Varro de Re Rustic. lib. ii. cap. 4. *Suillum pecus donatum ab naturâ dicunt ad epulandum: iis itaque animam esse datam proinde ac salem, quæ servaret carnem.* Hinc Juvenal. Sat. i. 14. vocat.

*——Animal propter convivia natum.*

16. *Cum famulis.*] Familiares adhibebant in epulis placandi Genii causâ celebratis. Nunc verò ita curabant non in natali solùm, sed quolibet anni die.

Ode XVIII.—Metrum idem quod supra Od. 2. lib. i.

1. *Faune.*] Is Pan Græcis, Faunus Latinis dictus est Varrone, vi. de Ling. Lat. quòd *soleat fari in silvestribus locis:* unde et silvarum et agrorum Deus habitus est. Huic Romæ sacra fiebant bis anno, ineunte vere, ut novam sementem servaret ac foveret; et Nonis Decembribus, cùm jam conditæ sunt omnes fruges: utque pecori sanitatem et fœcunditatem daret Tunc ergo nuncupatam Fauno Oden hanc, et

Soli expositos, ac discede propitius tenellis fœtibus; siquidem tibi mactatur capreolus anno completo, additurque vinum copiosum *in* paterâ Veneri amicâ, atque ara antiqua plurimo thure incenditur. Quoties Nonæ Decembris tibi *sacræ* recurrunt, pecudes cunctæ lasciviunt in pratis: vicus festum celebrans herboso campo requiescit cum bobus non laborantibus. Lupus vagatur inter agnos nihil timentes: nemus sternit folia in tuum honorem: agricola humum molestam ter plantâ ferire lætatur.

Lenis incedas, abeasque parvis [317]
Æquus alumnis:
Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ; vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herboso pecus omne campo,
Cùm tibi Nonæ redeunt Decembres;
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus.
Inter audaces lupus errat agnos: [318]
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

## *ANNOTATIONES.*

in sacris decantatam patet. De eo jam lib. i. Od. 4. et 17.

*Nympharum fugientum amator.*] Faunis, Silvanis, Satyris affingebant Prisci caprorum pedes et salacitatem. Hinc invisi erant Nymphis, castisque Dryadibus et Hamadryadibus, quas silvis et arboribus præesse ethnici credebant. De lasciviâ agrestium illorum numinum S. Augustin. de Civit. Dei lib. xv. cap. 33. Virg. Georg. i. 10.

*Et vos agrestûm præsentia numina Fauni,*
*Ferte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ:*
*Munera vestra cano.*———

3. *Lenis incedas.*] Optat hunc lenem et placidum habere; etenim iracundus putabatur et pestilens, utpote infernus Deus: ex Theognide Theocrit. Idyll. i. πικρὸς, *amarulentus* dicitur. Ab eo quoque pueris noctu insomnia et terriculamenta immitti credita. Unde *Panici terrores* nominati, vani scilicet et inanes.

*Abeasque parvis Æquus alumnis.*] Quoniam ea erat superstitio veterum, ut à quibusdam Numinibus mala, ab aliis bona tribui crederent, precatur Horatius hunc, ut dixi, pestilentem Deum, ne agnis et Capreolis noceat, qui aluntur in agris et villis. Frustra nonnulli interpretati sunt vernas, famulos, pueros, per vocem *alumnis.*

5. *Si tener pleno,* &c.] Si tibi ritè quotannis sacrificio, vel quemadmodum plus in te sum, ita mihi propitius sis.

6. *Larga nec desunt,* &c.] In sacris anniversariis hœdum tibi immolo tenerum; vinumque copiosè libo.

*Veneris sodali crateræ.*] Scilicet absque Baccho friget Venus. Ex Aristophane apud Athen. lib. x. cap. 12. Οἶνος Ἀφροδίτης γάλα, *Vinum lac Veneris.* Ovid. Art. Amat. i. 237.

*Vina parant animos Veneri.*

7. *Vetus ara.*] Vel quòd ab Horatio dudum erecta; vel quia Faunus Aboriginum Rex primus, pater Latini, antiquam religionem tradidit rusticis istis Numinibus ab eo trahentibus originem.

8. *Fumat odore.*] Incenso thure bene olentem fumum tulit odoremque Superis gratum.

9. *Ludit herboso,* &c.] Cùm Faunalia celebrantur Nonis, seu die quintâ mensis Decembris, tum ex more pecus otiosum aratro omnique opere solutum quiescit et ludit in campis; ut et pagani ipsi festa hæc agentes lætitiæ vacant. Quem certe ritum deprompserant è sacris codicibus. Exod. cap. xx. 10. *Septimo die Sabbatum Domini Dei est. Non facies omne opus in eo, tu et filius, et filia, et servus, et ancilla, et jumentum tuum:* et cap. xxiii. 12. *Septimo die cessabis, et requiescent bos et asinus tuus,* &c.

*Pecus omne.*] Fauno rei pecuariæ presidenti ædes Romæ ædificatæ pridem è multatitiis pecuariorum pecuniis.

13. *Inter audaces lupus errat agnos.*] Tunc agni tuam custodiam et tutelam quasi sentientes in lupum audacter incurrunt, seu nil mali ab eo metuunt.

14. *Spargit agrestes tibi silva frondes.*] Velut in honorem tuum arbores suis se foliis exuunt, atque humi spargunt; nimirum sub Autumni finem. Hoc enim pertinet ad rusticum solenne. Virgil. Eclog. v. 40.

*Spargite humum foliis.*———

15. *Gaudet invisam pepulisse fossor,* &c.] Choreas et saltationes in festis celebrari mos erat.

16. *Ter pede.*] Hinc *tripudiare* factum videtur. Turneb.

*Invisam terram.*] Cujus opere et culturâ quotidie fatigatur. Itaque agricola, vinitor, fossor, intermisso diurno labore, tunc otio, quieti et hilaritati indulget. Lucret. lib. v. 1393. rusticam festivitatem et saltationem ita describit:

*Non magnis opibus jucundè corpora habebant.*
. . . . . . . . . . . .
. . . . . . . . . . . .
*Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni*
*Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat.*
*Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,*
*Floribus, et foliis lascivia læta monebat:*

## ODE XIX. AD TELEPHUM.

*Quòd veteres Historias curiosiùs sectetur; Voluptatem verò negligat.*

QUANTUM distet ab Inacho
  Codrus, pro patriâ non timidus mori,
Narras, et genus Æaci,
  Et pugnata sacro bella sub Ilio.
Quo Chium pretio cadum
  Mercemur; quis aquam temperet ignibus;
Quo præbente domum, et quotâ
  Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ properè novæ,
  Da noctis mediæ, da, puer, auguris

[319] Quàm longè remotus ab Inacho sit Códrus, pro patriâ occumbere non veritus, refers, atque stirpem Æaci, et certamina commissa ad Trojam sacratam. Siles *au-*
[320] *tem* quo pretio emamus am-
6 phorum *vini* Chii; quis calefaciat aquam; quis domum suppeditet et quâ *horâ* frigus Pelignum repellam. Da citò, famule, *poculum* novæ Lunæ, da noc-
10 tis mediæ, da Murenæ Auguris;

*ANNOTATIONES.*

*Atque extra numerum procedere membra morentes*
*Duriter, et duro terram pede pellere matrem*, &c.

Ovid. Fast. ii. lib. 6. v. 293.

*Hi ludunt: hos somnus habet: pars brachia nectit,*
*Et viridem celeri ter pede pulsat humum.*

Ode XIX.—Metrum idem quod Ode 3. lib. i.

1. *Quantùm distet*, &c.] Telephus Poëta Horatii familiaris, et ejus certè rivalis in amore Lydiæ, ex Ode 13. lib. i. Is Græcorum antiquas historias evolvere et eloqui amabat. Ejusmodi itaque res intempestivè et prolixè narrantem interpellat Horatius, in medio, ut videtur, convivio: ad sermones traducit loco et tempori magis congruos; invitatque ad lætitiam pleniorem, ob factum Augurem Licin. Murenam utriusque amicum.

*Quantùm distet ab Inacho Codrus.*] O, Telephe, diligenter numeras quot anni effluxerint ab Inacho Argivorum primo Rege ad Codrum Atheniensium Regum ultimum: verùm nunc quærendum est potiùs unde et quo pretio mercemur vinum optimum.

*Ab Inacho Codrus.*] Inachus Argis primus imperavit, circa finem annorum Abrahæ Patriarchæ. Ex Euseb. Chron. ann. M. 3344. Ex Beda ann. M. 2508. Alii etiam aliter. De illo Apollod. lib. ii. Inter Inachum et Codrum intercesserunt anni septingenti et septuaginta quinque, aut non multò secùs.

2. *Pro patriâ non timidus mori.*] Codrus Rex Atheniensium, cùm ex Oraculo didicisset eos fore victores in eo bello quod cum Doriensibus sui gerebant, quorum Dux cecidisset, hostium castra vili habitu adiit, militem jurgio lacessivit, atque vulneratum ad sui cædem provocavit. Quod ubi Dorienses accepere, sponte se victos confessi abscesserunt. Vide Justin. lib. ii. Valer. Maxim. lib. v. cap. 6. &c. Ex Euseb. Chron. ann. M. 4130. *Codrus juxta responsum seipsum morti tradens interimitur bello Peloponnesiaco, in quo Heraclidarum regnum destructum est, quod 38*. *annis perseveraverat.*

3. *Genus Æaci.*] Narras quæ pertinent ad Jovem Æaci patrem, vel quæ ad ipsum Æacum, ejusque posteros Pelea, Achillem, Pyrrhum, &c. Apollodor. lib. iii.

4. *Pugnata sacro bella sub Ilio.*] Bis capta fuit Troja: primùm ab Hercule: deinde Græcis, quinquaginta post annis.

*Sacro.*] Vel quòd urbis ejus muri à Diis sunt ædificati. Supra Od. 3. v. 21. Vel quòd multa illic erant templa. Vel potiùs ex Homeri sententiâ, apud quem non semel *ἱερὴν Ἰλίον*, leg. Alii *sacrum* pro execrabili hîc sumunt, at existimo, absurdè.

5. *Chium.*] In Græcis vinis, Chium excellebat, ut Falernum in Italicis. Ex Athen. lib. v. cap. 20. Chii vites severunt primi. Ex Plin. lib. xiv. 7. *In summâ gloriâ fuit Chium.*

6. *Quis aquam temperet ignibus.*] Quis paret balneum; quod veteres semper ante convivium inibant. Alii interpretantur de Thermopolio seu de potione calidâ, quam quidem in deliciis apud veteres fuisse multis probavi ad Juvenal. Sat. v. 64.

7. *Quo præbente domum*, &c.] Quis nobis domum præbebit, seu apud quem epulabimur, dum in Pelignis versabimur. Nam vel eo erant perrecturi, vel ibi jam erant, cùm hæc Horatius scribebat: vel certè Pelignum frigus metonymicè dicit: speciem pro genere. *Quotâ* horâ mensæ accumbam, et cum quibus; in cujus domo luculentus accendetur mihi focus ad propulsandum frigus, quod riget in Pelignorum regione, ob montes plurimos; et nunc *Valva* dicitur, estque in Aprutio; olim in Samnitio.

9. *Da Lunæ properè novæ.*] Invitat, imò traducit Telephum ad hilaritatem extempore Horatius, jubens affundi vinum copiosè, ipseque prior arripit scyphum et propinat. *Lunæ novæ* poculum petit, vel quòd oriente Lunâ et vesperi convivia adibant veteres; vel quia festæ erant Calendæ et epulis vespertinis celebrabantur.

10. *Noctis mediæ.*] Ad id tempus producebatur Cœna.

*Da, puer, auguris Murenæ.*] Propter novæ dignitatis accessionem optimo et amico viro factum, impensè lætemur; nec vino tempere-

tribus aut novem scyphis aptè pocula miscentur. Qui colit Musas impari *numero*, poëta stupescens novem poscet scyphos. Gratia nudis sororibus comitata contentiones timens vetat sumere plusquam tria *pocula*. Placet furere. Quare tacet sonus fistulæ Phrygiæ? Quare tibia cum citharâ pendens non resonat? Manus ego cessantes aversor. Sterne rosas *puer*. Strepitum insanum audiat Lycus invidus, necnon vicina Lyco vetulo minimè idonea.

Murenæ; tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis. [321]
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates. Tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis juncta sororibus.
Insanire juvat. Cur Berecynthiæ
Cessant flamina tibiæ?
Cur pendet tacitâ fistula cum lyrâ?
Parcentes ego dexteras
Odi. Sparge rosas. Audiat invidus [322]
Dementem strepitum Lycus,
Et vicina seni non habilis Lyco.

*ANNOTATIONES.*

mus. Auguratus in primis honoribus Romæ censebatur, solusque erat perpetuus. Augures auspiciis, ut Pontifices sacris, præfuere; velut interpretes internunciique Deorum tantæ dignationis habiti sunt, ut qui aruspicinam fecerat, in Senatum ascribi et inter Patres legi fas esset. Et à primâ urbis origine iidem Reges et Augures, ipseque Romulus hoc munere est functus. Fab. Maximus proditur duobus et sexaginta annis summâ cum laude Auguratum gessisse ad ultimam senectam. Horum proprium fuit ex avibus vaticinia observare; à Diis monita contemplari; de somniis, auguriis, oraculis, extis, portentis, responsa dare; prodigia procurare et expiare, vatum libros explanare, &c. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 19. nec non lib. ii. cap. 8.

11. *Murenæ.*] Is putatur fuisse L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenatis uxoris frater de quo lib. ii. Od. 10. Non miror quòd somniarunt aliqui, ab Horatio indicari, ad mane posterum cœnam esse protrahendam; nimirum quia mane Auguria captari consueverant, et sub ortum Solis. O, sagax nimis commentum!

*Tribus aut novem,* &c.] Cuique fas est tres aut novem cyathos poscere; nimirum qui demereri volet Charites seu Gratias, ob ternarium earum numerum, tria sibi pocula misceri jubebit; qui verò colit Musas novenas Poëta, is novies bibit in honorem illarum, Auson.

*Ter bibe, vel toties ternos; sic mystica lex est.*

12. *Commodis.*] Justæ magnitudines, inquiunt aliqui; alii, plenis et perfectis; alii contra; minoribus et ebrietatem non inducentibus; optimè convenientibus; ut sit sensus; commodè et convenienter quisque impari numero vel ter vel novies potat.

14. *Ternos ter cyathos attonitus,* &c.] Etiamsi inde fieri debeam attonitus è vino, novies attamen ego Poëta bibam, tum ob Musarum numerum, tum quòd hilaritatis modum nesciam in istâ Murenæ honoris amplitudine. Auson. *Propter mediam noctem, et novam Lunam, et Murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus petit Vates.*

15. *Tres prohibet supra,* &c.] Charites rixarum metuentes, quæ ex ebrietate et nimio vino sæpius excitantur, amantes autem pacem et animi tranquillitatem, tria tantum pocula indulgent, plura verò prohibent.

17. *Nudis.*] Sine dolo, fraude, fuco.

*Sororibus.*] Tres numerantur enim, Aglaia, Thalia, Euphrosyne. Vide lib. iv. Od. 27. v. 5. ibique Annot.

18. *Insanire juvat.*] Lib. i. Od. 27. de insaniâ ex immodicâ compotatione. *Verecundum Bacchum sanguineis prohibere rixis,* et, *impium clamorem lenite, sodales.* De liberiore paulo animi gestientis lasciviâ, lib. ii. Od. 7. v. 26.

——————*Non ego saniùs*
*Bacchabor Edonis: recepto*
*Dulce mihi furere est amico.*

18. *Cur Berecynthiæ Cessant flamina tibiæ?*] Cur non jam inflantur et insonant tibiæ et citharæ, ad integram convivii hilaritatem? Illæ adhibebantur in Sacris Cybeles, quæ à Berecyntho Phrygiæ monte, ubi colebatur, Berecynthia dicta est. Alii dicunt tibias inventas primùm in Phrygiâ et Lydiâ; ac præterea Berecynthias hic vocari, Lydias autem lib. iv. Od. ult. in fine. Porro harum modus et numerus concitatior, proindeque bacchantibus Matris Deûm sacrificulis magis etiam permovendis (de quibus lib. i. Od. 18.) quibusvis epulantibus etiam et compotantibus plusculum excitandis accommodatus. Contra, Doricus modus, ut gravis ac sedatus, eum, docendos pueros præcipit Arist. Polit. 8. Æolius, saltationi aptus. Ionius vetus asperior, novus mollior.

21. *Parcentes dexteras.*] Vel parcè vinum ministrantes, vel à cantu pulsandisque instrumentis Musicis cessantes, torpentes, otiosas.

22. *Sparge rosas.*] Ut nihil lætitiæ desit, O, puer, etiam floribus sterne mensam ac triclinium.

*Audiat invidus Dementem strepitum Lycus.*] Clamor ac strepitus noster ebriosis consuetus et hilaritatis index, Lyci vicini nostri, capularis, morosi, auribus obstrepat, bilemque et invidiam moveat.

24. *Vicina seni non habilis.*] Quippe junior

Spissâ te nitidum comâ,
Puro te similem, Telephe, Vespero,
Tempestiva petit Chloë:
Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

O, Telephe, nubilis Chloë quærit te densis capillis splendidum, te nitido parem Vespero: me incendit lentus amor Glyceræ meæ.

## ODE XX. AD PYRRHUM.

*Ne à Puellâ Nearchum dilectum conetur abstrahere.*

NON vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Getulæ catulos leænæ?
Dura post paulò fugies inaudax
Prælia raptor,
Cùm per obstantes juvenum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi præda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos:
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam

O, Pyrrhe, *an* non agnoscis quàm periculosè Getu- [323] læ leænæ fœtus auferas? Paulò post *tu* prædo timidus sæva certamina detrectabis, quando per turmas adolescentum obsistentes pergit *illa* excellentem Nearchum requirens. Magna contentio *utrum* præda tibi potior an illi eveniat. Interea, dum tu velocia tela educis, illa *verò* dentes formidandos exacuit: dicitur controversiæ judex collocasse victoriam sub nudâ plantâ

### *ANNOTATIONES.*

adolescentula. Ergo et ipsa, quæ tristiori seni nubere voluerit, nostram audiat lætitiam, quo perperàm se fecisse non sine dolore agnoscat.

25. *Spissâ te nitidum comâ.*] Densi capilli juvenem indicant; nam in senibus caloris defectus calvitiem gignit.

26. *Vespero.*] Sideri Vespertino.

27. *Chloë.*] Alias *Rhode.*

28. *Me lentus Glyceræ,* &c.] Contabescere facit, languore afficit, et consumit; *lentis penitus macerat ignibus,* ut est in lib. i. Od. 13. v. 8.

Ode XX.—Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Non vides quanto,* &c.] Missis figmentis ad somniatores quosdam, qui hìc commenti sunt nescio quam allegoriam de Pyrrho Epirotarum Rege pro Tarentinis adversùs Romanos bellante, et per *leænam* urbem Romam, per *catulos* Rom. principes interpretati sunt; explosis etiam aliis, qui M. Antonii res gestas metaphoricè hìc notari, perperam dixere; tu, Lector emunctæ naris, intellige simpliciter Pyrrhum Horatii quendam sodalem mulieri amanti puerum Nearchum eripere atque sibi addicere nitentem, quem à tali consilio dimovere conatur Poëta.

*Quanto moveas periclo,* &c.] Nimirum tam periculosè amasium suum puellæ abstrahis quàm leænæ catulos rapere. Vide Plin. lib. viii. cap. 16.

2. *Getulæ.*] Getulia Africæ regio, leonum aliarumque ferarum nutrix; de quâ jam lib. i. Od. 22. v. 15. et lib. ii. Ode 20. v. 15.

3. *Dura post paulò fugies,* &c.] Nil enim acrius irritatâ muliere, præsertim sibi quod amat asserere laboranti. Senec. Herc. Oet. v. 233.

*Cruentus fœminas stimulat dolor———*

*Scylla et Charybdis Sicula contorquens freta*
*Minus est timenda. Nulla non melior fera est.*

*Inaudax.*] Vox nova ab Horatio uno usurpata. De jure voces novas fingendi ipse ad Pisones disserit v. 55. et seq. ubi, inter alia, hæc scribit.

*———Ego cur acquirere pauca*
*Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et Ennî*
*Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum*
*Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit*
*Signatum præsente notâ producere nomen,*&c.
*———si volet usus*
*Quem penès arbitrium est, et jus, et norma loquendi.*

5. *Cùm per obstantes juvenum catervas.*] Observa, lector, quàm eleganter in allegoriâ suâ persistat. Sensus est; cùm illa, spretis amatoribus benè multis, unum quærit Nearchum.

6. *Insignem.*] Præclarum semper videtur quodcunque amatur.

7. *Grande certamen, tibi præda,* &c.] An tibi potiùs quàm illæ cedat Nearchus, quem uterque ardetis ac deperitis.

9. *Dum tu celeres sagittas Promis.*] Dum tu artes omnes insumis ad puerum tibi asserendum; illa iram, odium, probra, vindictam in te raptorem comparat, omnique ope suum sibi vindicat.

11. *Nudo Sub pede.*] Nearchus, citra periculum, imò cui cedat parùm solicitus, vos de se contendentes otiosè, et frigidè spectat, suosque duntaxat curat capillos comere et odoribus aspergere.

ac levi aurâ oblectare crines odoribus perfusos, in scapulam pendentes: similis vel Nireo, vel *Ganymedi* ex Idâ aquis abundante subtracto.

Fertur, et leni recreare vento [324]
Sparsum odoratis humerum capillis:
Qualis aut Nireus fuit, aut aquosâ
Raptus ab Idâ.

## ODE XXI. AD AMPHORAM.

*Monet eam facetè, ut Vinum fundat optimum in Corvini gratiam.*

O, bona amphora, sub Manlii Consulatu mecum facta, sive querimonias, sive risus, sive jurgia et dementes amores, sive placidum soporem producis; quocumque titulo condis exquisitum Massicum, digna proferri celebri die;- veni fundere vina senescentia, volente Corvino. Hic licèt imbutus sit Socraticis

O, NATA mecum Consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris jocos, [325]
Seu rixam, et insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum;
Quocumque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die,
Descende, Corvino jubente,
Promere languidiora vina.
Non ille, quanquam Socraticis madet

*ANNOTATIONES.*

14. *Sparsum odoratis,* &c.] Vide lib. ii. Ode 11. v. 15.

15. *Nireus.*] Hic Naxi Rex, Græcorum post Achillem formosissimus; de quo Hom. Iliad. ii. Propert. lib. iii. Eleg. xviii.

*Nirea non facies, non vis exemit Achillem.*

16. *Raptus ab Idâ.*] Ganymedis Troïs regis filius, ob pulchritudinem à Jove aquilæ speciem induto raptus, cùm in Idâ monte puer venaretur; atque in conviviis Deorum factus pocillator. De eo vide Luciani Dialogum; et Metam. lib. x. cap. 4. Hàc porrò fabulâ indicatur sapientem virum luminibus et claritate virtutum refulgentem Dei consuetudine dignum effici, atque ad Deum per sapientiam rapi et sublevari. Vide Cic. Tuscul.

*Idâ.*] Mons duplex hujus nominis; alter apud Cretam insulam de quo non mentio est hic; alter in Troade apud Phrygiam Asiæ Minoris regionem; Paridis judicio famosus, omnium qui circa Hellespontum sunt, altissimus. Diodorus Siculus, lib. vi. cap. 15. et lib. xvii. cap. i.

*Aquosâ.*] Ex illo Troadis monte dicuntur manasse pridem flumina quindecim; at eorum plurima suo tempore jam exaruisse, scribit Plin. Apud Athen. lib. xv. cap. 1. vocatur ὄρος πολυπίδακου Ἴδης, *Mons Idæ plures habens fontes.* Præ cæteris autem fluviis ibi scaturientibus nominatur Xanthus seu Scamander, Simoïs, &c. Hom. Iliad. iv.

Ode XXI.—Metrum idem quod Ode 9. lib. i.

1. *O, nata mecum.*] Vina impleta et condita in horreo tum cùm ego natus sum Venusii in urbe Apuliæ; Consulatum Romæ gerente L. Manlio Torquato cum L. Aurelio Cottâ, anno Urbis conditæ 688. Vide Epod. 13. v. 8. ubi hunc Torquatum vocat suum Consulem.

2. *Seu tu querelas, sive geris jocos,* &c.] Varios effectus vini juxta varias hominum affectiones bellè exprimit. Nam qui à naturâ biliosus, vino fit iracundior; qui libidinosus, lascivior, petulantior, &c. Quidam jocosi post vinum, alii somniculosi, &c.

5. *Quocumque lectum nomine,* &c.] Cujuscumque nomen Consulis inscriptum habes, quo ætas notetur vini quod contines. Vide lib. ii. Od. 3. v. 8. Annot. De Massici bonitate et patriâ, lib. i. Od 1.

6. *Bono die.*] Festivum mihi fortunato et honorabili, cùm dignatur Corvinus divertere apud me, cœnare domi meæ, et poscere si quod habeo melioris notæ vinum.

7. *Descende.*] Ex istâ voce patet olim vasa vinaria non, ut apud nos hodie, in subterraneis sed in editioribus apothecis atque horreis collocari solita, ut fumosa indeque matura fierent; quod jam alibi notavi, iterumque Poëta noster innuit frequenter. Vide Ode 28. v. 7. et supra Ode 8. hujus libri.

*Corvino jubente.*] M. Valerius Messala Corvinus Augusti ævo vir clarissimus, Consul anno U. C. 722. ubi et de Gallis quatuor post annis triumphavit. Is est quem suis carminibus adeò celebrat Tibullus, lib. i. Eleg. 3. et lib. iv. sic incipit;

*Te Messala canam; quanquam tua cognita virtus*
*Terret, ut infirmæ valeant subsistere vires.*

8. *Promere.*] Hoc jungunt alii cum voce *descende;* alii cum *jubente.* Quicquid sentiant aliqui, parvi refert ad utrum referas.

*Languidiora vina.*] Senectute seu vetustate matura, mitiora, salubriora. Vide supra Ode 16. v. 35. ibique Annot.

9. *Non ille, quanquam Socraticis,* &c.] Etsi refertus, id est apprimè instructus est Corvinus Socraticâ et Academicâ Philosophiâ, non te despicit, O, pia testa: et quanquam madet totus placitis ejusmodi severioribus, haud tamen refugit interdum madere etiam vino, ad diluendas curas levandosque animi labores

Sermonibus, te negliget horridus.
Narratur et prisci Catonis
Sæpe mero incaluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro: tu sapientium
Curas et arcanum jocoso
Consilium retegis Lyæo.

disciplinis, haud austerus
[326] te aspernabitur. Refertur antiqui virtus Catonis etiam vino frequenter calefacta
[327] fuisse. Tu dulcem vim adhibes animo interdum asperiori; tu sapientium intimas et anxias cogitationes revelas per vinum festivum.

*ANNOTATIONES.*

suos pro Republicâ: nam et hoc novit sapientissimo cuique usurpatum. Plato scribit vinum hominibus à Deo contributum velut remedium adversùs senectutem, ut redire ad juventutem videantur, et mœstitiæ eos capiat oblivio. Seneca Stoïco supercilio mirè gravis aiebat nonnunquam usque ad ebrietatem veniendum, non quæ mergat nos, sed deprimat curas. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxi. cap. 32. et alibi.

*Socraticis Sermonibus.*] Socrates hominum sapientissimus Apollinis Oraculo declaratus est. Ejus dogmata amplexi sunt præ cæteris benè multis, illustriores isti, Plato, Xenophon, Antisthenes. Diogen. Laert. lib. ii. &c. Cic. Tuscul. iii. ait ab eo *omnem, quæ de vitâ et moribus est, Philosophiam manasse:* Tusc. v. *Primum illum derocasse Philosophiam è cælo . . et coëgisse de vitâ, moribus, rebusque bonis et malis quærere.* Noster ad Pison. v. 310.

*Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.*

11. *Narratur et prisci Catonis,* &c.] Ipse Cato virtute insignis narratur vino liberaliùs hausto sæpe incaluisse. Hìc verò quæri potest, an vino corpus incalescat, ut calido medicamento? Respondit Galenus Constat. 3. non incalescere nisi ut alimonia corpori accommoda. Nam sicut igni congruens materia incendium facit majus, ita corporibus simile alimentum quæ naturà calent satis, et robur adjicit, et calorem auget, &c. Hæc ille. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 29. ubi explicat cur prosit senibus vinum.

*Catonis.*] Quis ille, an Major, an Uticensis et junior: De Uticensi proditur sanè, integras duxisse perpotando noctes. Testis Plutarchus, aliique. Et, cùm Memmius quidam in conventu dixisset, Catonem totas noctes in vino permanere et ebrium esse, suscepto sermone Cicero respondit: quin addis etiam totos dies aleâ ludere? Seneca de Tranq. cap. xv. *Cato,* inquit, *vino laxabat animum curis publicis fatigatum.* Ubi Lipsius de Uticensi disertè explicat, huncque affert Horatii locum; quem jam tractamus. Idem Cato mensam maximè amicorum parentem et procreatricem existimavit, idem solitus erat dicere Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam Rempublicam. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 8 et 32. At duo tamen arguunt Catonem hunc juniorem minimè hìc ab Horatio indicari. Alterum est vox *narratur,* quæ nequaquam adhiberetur à Poëta, si innueret Catonem illum Uticensem cum quo vixerat, quemque florentem viderat; siquidem Horatius annos ætatis habebat viginti, quando se Cato Uticæ interemit. Alterum est epithetum *prisci,* quæ omnino Porcio Catoni, non ita verò Uticensi congruit. Nec enim satisfaciunt qui priscam virtutem pro solidâ, verâ, severâque poni obtendunt. Ergo Cato Major accipiendus. Quamvis etenim valdè sobrium fuisse constet; at ei nihilominùs ebrietas seu vinositas ab æmulis et adversariis objecta est; ad quod allusit Poëta. Adde quòd apud Ciceronem de Senectute, ille ipse Cato Major profitetur ita de se: *Ego propter sermonis delectationem tempestiris quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solùm, qui pauci ad modum restant, sed cum vestrâ ætate etiam atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Quòd si quem ista delectant, (ne omnino bellum indixisse videor voluptati, cujus est etiam fortasse quidam naturalis modus,) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me verò delectant et sermo in poculis, et pocula . . . . . conviviumque vicinorum quotidie compleo, quod ad multam noctem quàm maximè possumus vario sermone producimus.* Huc etiam facit quod scribit Plin. lib. xiv. cap. 1. *Catonem, ille primus,* inquit, *triumpho, et censurâ insignis, magis tamen claritate literarum, præceptisque . . . agrum colendi . . . . . de ritibus urisque ita prodidit; qui locus vino optimus,* &c.

13. *Tu lene tormentum,* &c.] Per te leniter ingenia torquentur, et qualia sint explorantur; severiora mitigantur, duriora molliuntur, &c. Plato de Legibus ait vinum esse tormentum minimè sumptuosum aut periculosum ad explorandos hominum affectus. Theognis dicebat aurum et argentum igne probari et dignosci, at vino mentem hominis quamlibet sapientis. Vide Ep. ad Pison. v. 434. Non abludit adagium, *In vino veritas,* et Persæ cujusdam apophthegma, *Nequaquam opus tormentis esse ad exquirendum verum, vino cam rectius dici.* Vide Erasm. Sunt qui putent hìc alludi ad arietes aliasque machinas ejusmodi bellicas, quibus admotis urbium muri concutiuntur, dejiciuntur, expugnanturque; pace tamen illorum, prior interpretatio non est posthabenda, multò minùs, ut sanciunt, explodenda.

14. *Tu sapientium Curas,* &c.] Graviores cogitationes reconditaque consilia hilari compotatione in lucem aliquando proferuntur.

16. *Lyæo.*] Unum est è Bacchi cognominibus à λύειν, quòd solvit et discutit ægritudines et curas.

Tu reddis fiduciam et robur solicito ingenio: dasque animos inopi post te nec timenti Regum diademata nec bellatorum tela. Te expromeut Bacchus, et Venus si favens adfuerit, necnon Charites vinculum laxare tardiores, atque ardentes lychni, donec Sol reversus expellat sidera.

Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque; et addis cornua pauperi,
  Post te neque iratos trementi
    Regum apices, neque militum arma.
Te Liber, et si læta aderit, Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiæ, [328]
  Vivæque producent lucernæ,
    Dum rediens fugat astra Phœbus.

## ODE XXII. IN DIANAM.

*Ei consecrat pinum Villæ suæ.*

O, Virgo præses montium et silvarum, Dea formæ triplicis, quæ ter invocata subvenis mulieribus parturientibus, et *eas* morti eripis;

Montium custos nemorumque virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho,

### *ANNOTATIONES.*

17. *Tu spem reducis.*] Apud Athen. lib. ii. cap. 1. ex Diphilo, *Bacchus, cordatis et prudentibus viris amicus, ipseque sapiens æquè ac suavis abjectos et humiles facit assumere magnos spiritus, superciliosis ac tetricis persuadet ut rideant, ignavis ut audeant, timidis ut fortes sint.* Ex Chæremone, *per vinum concilientur bibentibus risus, sapientia, docilitas, bona omnia.*

18. *Addis cornua pauperi.*] Baccho veteres affingebant cornua, quoniam è nimio vino truces fiunt ebriosi instar belluarum, inquit Festus. Vide supra lib. ii. Ode 19. in fine Ovid. Art. Am. lib. i. 239.

*Tunc veniunt risus; tunc pauper cornua sumit,*
*Tunc dolor et curæ, rugaque frontis abit.*

Per cornua designantur audacia, confidentia, robur, superbia, temeritas etiam et petulantia. Athen. lib. x. cap. 14. τῶν ἀγαθῶν βασιλεὺς οἶνος, *Bonorum omnium rex vinum.* Lib. ii. cap. 1. Ἰσχὺν δίδωσι ταῖς ψυχαῖσι καὶ τοῖς σώμασι, *Robur et vires dat animis et corporibus.* Eodem lib. cap. 2. Ἐσθλὸν ἀλεξίκακον πάσῃ ἀνίῃ, *Potens remedium adversùs omnem tristitiam.*

19. *Post te neque iratos trementi,* &c.] Vino sumpto roboratus inops et timidus quisque, jam nec iratos Regum vultus aut minas expavescit nec militum arma.

21. *Te Liber,* &c.] O, Testa, amphora, O, bonum vinum, te in convivio *producent* Bacchus, *Venus læta, Gratiæ, lucernæ* accensæ.

*Liber.*] Cur pater Liber dicitur? An quod bibenti sit causa libertatis? Fiunt enim audaciores ex vino homines plerique. An quia pro libertate Bœotia depugnavit? Plutarch. Probl.

*Læta Venus.*] Mitis, bella, propitia, placida, non miscens contentiones et rixas, aut etiam prælia, ut sæpius fit.

22. *Segnesque nodum solvere Gratiæ.*] Detrectantes, nolentes separari, distrahi, abalienari quos junxerunt: concordiæ tenaces, amantesque, insolubiles. Unde illæ implexis et consertis inter se manibus pingi solent. Vide lib. ii. Ode 4. et 30.

Ode XXII.—Metrum idem quod supra Od. 2. lib. i.

1. *Montium custos,* &c.] Venatrix incola silvarum. Adde quòd herbis, plantis, arboribus vegetandi vim impertitur Luna.

2. *Quæ laborantes utero,* &c.] Parturientes juvas ad infantem edendum in lucem: quæ et matri fratrem Apollinem parturienti opem et munus obstetricis exhibuisti. Luna scilicet poros et meatus corporis tempestivè relaxans dat facilitatem partui et salubritatem. Cic. de Nat. Deor. ii. *Adhibetur ad partus, quòd ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut ut plerumque novem Lunæ cursibus, qui quia mensa spatia conficiunt menses vocantur.* Idem ferè Varro iv. de Ling. Lat. ubi *Luna nascentium dux . . . . parientes eam invocant.* Diodor. Sicul. lib. vi. Plutarch. Sympos. iii. Probl. 1. &c.

3. *Ter vocata.*] Ternarius numerus religione consecratus lib. i. Ode 28. v. ult.

*Audis, adimisque letho.*] Terent. And. act. iii. sc. 1 v. 15.

*Juno Lucina, fer opem, serva me obsecro.*

Catull. Carm. xxxii. 13.

*Tu Lucina dolentibus*
*Juno dicta puerperis.*

Ovid. Fast. lib. ii. 451.

*Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis,*
*Maturumque utero molliter aufer onus.*

Dionys. Halicarnass. lib. v. in ædem Junonis Lucinæ recens natorum infantium nomina ætatemque referri solita testatur. Cic. ante cit. *ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant.* Ne, Lector, mirere quòd videantur confundi Junonis ac Dianæ munia. Nam Deos omnes ad Solem, Deas ad Lunam referri

Diva triformis;
Imminens villæ tua pinus esto,
Quam per exactos ego lætus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

sit tibi sacra pinus fundo
[329] meo impendens; quam ego
6 singulis annis evolutis gaudens aspergam cruore porci transversam morsionem tentantis.

## ODE XXIII. AD PHIDYLEN.

*Puris tantùm manibus Deos placari.*

CŒLO supinas si tuleris manus,
Nascente Lunâ, rustica Phidyle;
Si thuro placâris et hornâ
Fruge Lares, avidâque porcâ;
Nec pestilentem sentiet Africum
Fœcunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni

O, Agrestis Phidyle, si
[330] manus supplices ad cœlum tollas Lunâ incipiente; si Lares placaveris thure et hornotinis frugibus atque sue edaci; neque fertilis
5 vinea experietur Africum perniciosum, neque spicæ rubiginem sterilitatis causam, nec teneri fœtus

### *ANNOTATIONES.*

egregiè docet Macrob. Saturnal. lib. i. cap. 17. et seq.

4. *Diva triformis.*] Triplex quasi numen habens: Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina apud inferos. Virg. Æn. iv.511.

*Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ*

Hinc illud,

*Terret, lustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana,*
*Ima, superna, feras, sceptro, fulgore, sagittà.*

Alii quòd modò gibbosa, modò dimidiata, modò plena.

5. *Imminens villæ tua pinus esto.*] Volo tibi sacram esse pinum meæ villæ imminentem; et ad eam quotannis tibi mactabo aprum.

6. *Per exactos annos.*] Completo et finito unoquoque anno.

7. *Obliquum meditantis ictum.*] Qui licèt junior jam ex suà naturâ meditatur obliquo dentium exertorum ictu vulnerare. Quidam aprum in mactantem sævire et transversum ictum meditari: alii in ipsum illam pinum dentes intentasse; nonnulli ab apri sævitie Poëtam nostrum Dianæ patrocinio servatum, comminiscuntur: sed gratìs et perperàm.

Ode XXIII.—Metrum idem quod supra Od. 9. lib. i.

1. *Cœlo supinas,* &c.] Si Deos ritè colueris et piè supplicaveris, licèt modica offerens munera, placatus illos habebis.

*Supinas.*] Versis ad cœlum palmis; quæ contra invocando Inferos Deos ad terram vertebantur.

2. *Nascente Lunâ.*] In novilunio et Calendis solebant rusticæ mulieres sacra Lunæ facere plantarum matri, altrici, custodi.

*Phidyle.*] Hæc videtur fuisse villica, seu Horatianæ villæ procuratrix: convenit nomen, sive proprium fuerit, seu factum sit à Poëtà φειδωλὴ, *Parca.* Gallicè, *Ménagère.* Anglicè, THRIFTY.

3. *Hornâ Fruge.*] Vino vel spicis novellis atque hujus anni. Diis enim primitias et quod novam optimumque, offeri æquum est.

4. *Porcâ.*] Hâc utpote fœcundâ placabantur Dii Lares et domestici ad fœcunditatem familiæ ac rei domesticæ impetrandam.

5. *Pestilentem Africum.*] Ventum humidum et calidum adeòque pestilentem et noxium frugibus ac vitibus Italiæ. Plin. lib. ii. cap. 47. De eo jam lib. i. Od. 1

7. *Rubiginem.*] Gall. *la Nielle.* Angl. BLASTING, aliàs SMUT, quâ nigrescunt spicæ et sterilescunt. Oritur ex pluviâ vel rore, si quando non decussa fuerint è spicis, sed Sole superveniente calefacta computrescant. Ita Scaliger. Plin. lib. xviii. cap. 17. *Cœleste frugum vinearumque malum nullo minus noxium est rubigo Frequentissima hæc in roscido tractu, convallibusque ac perflatum non habentibus. E diverso carent ea ventosa et excelsa.* Et cap. 28. in fine. *Alia sunt* mala, *quæ silente cœlo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cùm facta sunt . . . . Aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem.* Hinc Romæ ad eam pestem avertendam colebatur Rubigus Deus: et agebantur Rubigalia festa sub finem Aprilis. Plin. cit. lib. xviii. cap. 29. *Rubigalia Numa constituit anno regni sui 11 quæ nunc aguntur ad 7. Calend. Maii, quoniam tunc ferè occupat segetes rubigo: quod tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente.* Ex Plutarchi Quæst. Natural. post init. Rubigo humescentia occupat semina. Theophrast. de Caus. Plantar. lib. iv. cap. 15. et alibi, &c.

*Dulces alumni.*] Dulces et chares filios interpretantur aliqui, magis tamen intelligendi videntur catuli pecudum, agni, capreoli, &c. ut supra Od. 11 v. 4.

noxiam tempestatem anni parte fructiferâ. Etenim hostia *Diis* destinata, quæ in Algido nivoso educatur inter quercus et ilices, vel crescit in Albano gramine, cultros Pontificum collo imbuet. Te verò Deos exiguos rore marino tenuique myrto coronantem nihil juvat solicitare plurimo cruore pecudum. Etsi manus sine munere tenuerit aram, offensos Penates haud placabit efficaciùs per majorem victimam, quàm per religiosum ador et sal crepitans.

Pomifero grave tempus anno. [331]
Nam quæ nivali pascitur Algido
Devota, quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis,
Victima, Pontificum secures
Cervice tinget. Te nihil attinet
Tentare multâ cæde bidentium
Parvos coronantem marino
Rore Deos, fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus, [332]
Non sumptuosa blandior hostia,
Mollibit aversos Penates,
Farre pio et saliente micâ.

## ODE XXIV. AD AVAROS.

Quamvis totum mare Tyrrhenum atque Apulicum tuis ædificiis teneas, ditior

INTACTIS opulentior

### *ANNOTATIONES.*

8. *Pomifero grave tempus anno.*] Grave pestilensque cœlum: adeòque morbos haud sentiet greges eâ anni tempestate quâ fructus colliguntur, scilicet Autumno, quem *letiferum* vocat Juven. Sat. iv. 55. Vide et supra lib. ii. Od. 14. v. 15.

9. *Nam quæ nivali*, &c.] Pontificum est in sacris publicis immolare victimas sumptuosas; at te, Phidyle, rusticam et privatam muliereulam decet offerre Diis familiaribus minuscula quæque dona et sacrificia.

*Quæ nivali pascitur Algido.*] Pascebantur olim greges ad sacrificia publica destinati ac devoti.

*Algido.*] De eo monte lib. i. Od. 21. v. 6.

11. *Albanis in herbis.*] In pascuis Albani montis, qui ab urbe Româ distat 16 mill. pass. ortum versùs. Martial. lib. iv. Epig. 64.

*Albanos quoque Tusculosque colles.*

Arnob. lib. ii. *In Albano antiquitùs monte nullos alios licebat quàm nivei tauros immolare candoris; nonne istum morem religionemque mutastis?* &c.

13. *Te nihil attinet*, &c.] Tuum non est mactare pecudes; Deos perfectè coles et placabis, nectendo tantùm et adornando serta et corollas ex herbis et floribus, quæ illis dones.

14. *Bidentium.*] Nonius Marcellus ita dictas oves, quòd duos dentes habeant, mordicùs negat; asserit verò dici quasi biennes; auctoritate Pomponii in Attellanâ. Vide Macrob. lib. vii. cap. 9. et Gellium lib. xvi. cap. 6. ubi uterque idem astruunt, contenduntque, *Non oves solas, sed omnes bimas hostias bidentes appellari.*

15. *Parvos Deos.*] Lares, Penates, quorum *imagines parvæ* scilicet in privatis ædibus; in fanis autem ac templis majores Deorum statuæ, majora simulacra habentur et coluntur.

*Coronantem marino Rore, fragilique myrto.*] In sacrificiis multiplices adhibebantur ejusmodi corollæ. Ipse sacrificans coronabatur, hostia quoque, imago Deorum et ara, &c.

*Marino Rore.*] Plin. lib. xxiv. cap. 11. *Est et rosmarinum*——*foliis odor thuris*, &c. *De Myrto*, lib. i. Od. 38.

17. *Immunis.*] Innocens, à scelere vacua et exempta, ex quibusdam; alii aliter et meliùs, ut existimo, hoc sensu; etiamsi non offeras Diis ingentia munera, tam litabis, tamque obtinebis quod postulas, exiguo quovis sacrificio, quàm magno et sumptuoso, si modò vitæ innocentiam et pietatem et religionem erga eos exhibeas. Luc. cap. xxi. Christus paupereulæ viduæ minuta duo laudat præ ingentibus divitum muneribus in gazophylacium missis. Ex Plutarcho Lycurgus interrogatus, cur vilia et parva constituisset sacrificia? respondit; Ut nunquam desinamus Deos venerari. Vide Pers. Sat. ii. in fine; ubi

*Dicite, Pontifices, in sacris quid facit aurum?*
——————*farre litabo.*

*Aram si tetigit manus.*] Ara quasi ansa dicta pridem, quoniam eam tenebant seu tangebant quicumque vel sacris operebantur, vel jurabant, vel preces et vota faciebant. Varro, Macrobius, Saturnal. lib. iii. cap. 2. &c. Vide et Plin. lib. ii. cap. 7.

20. *Farre pio et saliente micâ.*] Molâ salsâ quæ constabat ex aquâ, farre, et sale. Seneca Epist. 114. *Crepacem molam.*

Ode XXIV.—Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Intactis*, &c.] Sui vitia seculi hâc Ode proscribit. Animadverte, quæso, Lector studiose, quàm variè quàmque feliciter idem sæpiùs ita retractet argumentum, ut novum quid semper esse videatur. Et hoc est quod ipse præcipit ac docet ad Pisones Epist. v. 128. et 240. quæ duo loca spectant eòdem, et egregiè declarant rerum communium et cuivis notarum novam dispositionem ex arte atque ingenio, scitamque et callidam tractationem longè

Thesauris Arabum, et divitis Indiæ,
Cæmentis licèt occupes
Tyrrhenum omne tuis, et mare Apulicum;
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira necessitas
Clavos, non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres meliùs Scythæ,
(Quorum plaustra vagas ritè trahunt domos,)
Vivunt, et rigidi Getæ,

nondum tentatis gazis Arabum ac Indiæ opulentæ, [333] si fatum sævum clavos adamantinos excelsis culminibus infigit, neque mentem formidine, neque caput mortis retibus liberabis. Feliciùs in campis degunt Scythæ, quorum incertas habitationes carpenta circumferunt, [334] nec non asperi Getæ,

## *ANNOTATIONES.*

præstare rerum novarum inventioni. Quod quidem literatores ac de trivio homines et sciolos latet, nôrunt verò sentiuntque quotquot sano et sagaci pollent judicio. Vide quæ ibi annotabuntur.

*Intactis opulentior Thesauris Arabum.*] Ipsis opulentior Arabibus, quorum adeò jactatur opulentia. Vide lib. i. Od. 29. et lib. ii. Od. 12. Stroph. penult.

*Intactis.*] Vel Thesauris nondum effossis, vel Arabibus bello nondum petitis ac subactis populo Romano. *Ælius* enim *Gallus ex Equestri Ordine, solus Romana arma in eam terram intulit——oppida diruit,* &c. Plin. lib. vi. cap. 28. Strabo. lib. vi. *Recens Romæ expeditio nostro tempore duce Ælio Gallo in Arabiam facta.* Missus ille cum exercitu ab Augusto decimùm Consule, Arabes tentaturus. Propert. lib. ii. Eleg. 10. v. 15.

*India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho,*
*Et domus intactæ te tremit Arabiæ.*

2. *Divitis Indiæ.*] Hæc enim Asiæ regio dives est auro, argento, lapillis, gemmis. Strabo lib. xvi, &c.

3. *Cæmentis licèt occupes,* &c.] Licèt præclaras ædes habeas maris littoribus extructas, quid hoc ad vitam beatam? An sic effugies curas et mortem? Vide Od. 1. hujus lib. Stroph. 9. ibique Annot.

4. *Tyrrhenum mare.*] Idem est quod Thuscum et Inferum: pars est Mediterranei, Thusciam alluens, Ditionem Pontificiam, ac regnum Neapolitanum, à fluvio Macrâ ad Fretum Siculum.

*Et mare Apulicum.*] Omnes ferè codices habent *Ponticum,* id est, Euxinum: Quidam *Punicum,* id est, Africanum; et hanc lectionem defendunt eò quòd mare Punicum seu Africanum continetur cum Tyrrheno, quod nunc nominatur. Verùm enimvero quid hoc ad Italiam et Romanos? An ut notetur vesania ædificare cupientium non modò in littoribus maris proximi sed et longinqui? Longè sanè petita reprehensio, Lectori tamen judicandi sit plena libertas: ut fuit hactenus. Alii etiam *Publicum* absurdè quidem legunt. Placuit lectio, *Apulicum,* non nobis primùm, sed gravibus viris pridem ante nos; ut denotetur utrumque Italiæ littus maris; per *Apulicum* superi sive Adriatici, inferi verò per *Tyrrhenum.*

5. *Si figit adamantinos,* &c.] Si magnificas illas ædes mors etiam obsidet ingrediturque et habitatores earum non mitiùs tractat quàm infimos et egentes, et in illis ædium *summis verticibus clavos figit adamantinos,* id est, imperii ac dominatûs sui jura exercet; metaphora ducta ab annali clavo, qui in parietibus ædium sacrarum figebatur singulis annis ut numerus annorum inde colligeretur. De quibus Liv. passim. Alii sic explicant; si summos etiam apices seu capita virorum principum spiculis suis durissimis transfigit mors, et enecat.

*Adamantinos.*] Adamante firmiores, lib. i Od. 36. v. 18. *trabales clavos.* Sic bellè exprimit Poëta fatum ineluctabile, mortis necessitatem, et nunquam mutabile Jovis ac Deorum decretum. Pindar.

Τίς κίνδυνος κρατεροῖς 'αδάμαντος δῆσεν ἅλοις.

9. *Campestres meliùs Scythæ,* &c.] Avaris divitibus sapientiores ac beatiores sunt ii populi qui inopes quidem, at sine curis vivunt. Scythæ nullas domos extruunt, per campos vagantur, modò in his pascuis, modò in illis subsistentes, suamque secum familiam plaustris vehunt, hinc ἁμαξόβιοι et ἁμαξοφόρητοι dicti; *quibus plaustra sedes sunt,* inquit Sallust. Vide lib. i. Od. 19. v. 10. et Od 35. v. 9. et lib. ii. Od. 9. in fine, ibique Annot. Justin. lib. ii. sub initium: *Scythis inter se nulli fines, nec enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus coriis imbrium hyemisque causâ tectis pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta non legibus . . . aurum et argentum non appetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus . . . pellibus vestiuntur ferinis. Hæc continentia illis morum quoque justitiam dedit, nihil alienum concupiscentibus . . . . . utinam reliquis mortalibus similis moderatio . . . prorsùs ut admirabile videatur hoc illis naturam dare, quod Græci longâ sapientium doctrinâ præceptisque Philosophorum consequi nequeunt; cultosque mores incultâ barbarie superari,* &c. Hinc apud Homerum Iliad v. δικαιότατοι, *justissimi,* vocantur Scythæ. De his Strabo vii. Herodot. lib. iv. Virgil. Georgic. iii. &c.

11. *Rigidi Getæ,* &c.] Et hi Scythis affines duram pariter vitam agunt, frigidissimâ regione. Ex Strabone, ad Pontum, Orientem versùs, circa ostium Danubii sedes habent. Plin.

quibus arva minimè circumscripta producunt communes segetes ac messes; neque exercetur cultura diuturnior *uno* anno; atque *alter* vices assumens pari fortunâ quietem tribuit *alteri* laboribus exsoluto. Ibi fœmina innoxia parcit privignis matrem non habentibus, neque uxor dote potens marito imperitat, nec splendido auscultat mœcho *Illic* maxima dos æstimatur virtus parentum, et pudicitia insolubili puncto alterum virum abhorrens. *Illic* non licet delinquere, vel merces est mors. O, quicunque voluerit sceleratas strages furoremque civilem abolere, si cupiet imagini subscribi PARENS CIVITATUM,

Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annuâ,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic, matre carentibus [335]
Privignis mulier temperat innocens,
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero.
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo fœdere castitas;
Et peccare nefas, aut pretium est mori.
O, quisquis volet impias
Cædes, aut rabiem tollere civicam;
Si quæret PATER URBIUM [336]

*ANNOTATIONES.*

lib. iv. cap. 12. *Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes; variæ tamen littori apposita tenuêre: aliàs Getæ, Daci Romanis dicti,* &c.

12. *Immetata quibus,* &c.] Scythis nimirùm atque Getis agri nullis definiuntur limitibus nullique sunt cuiquam proprii; omnes omnibus communes vicissim coluntur ab aliquibus, duntaxat quantum satis est ad annonam et victum unius anni.

15. *Defunctumque laboribus,* &c.] Alii post alios culturam agrorum, sationem ac messem curant, et quiescunt: atque ad annuum opus ac laborem alii aliis succedunt. De Suevis idem propè refert Cæsar de bello Gallico, initio lib. iv. *Gens maxima et bellicosissima Germanorum, Suevi; centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula millia armatorum, bellandi caussâ suis è finibus educunt. Reliqui domi manent; pro se atque illis colunt. Hi rursus invicem anno pòst in armis sunt; illi domi remanent . . . privati ac separati agri apud eos nihil est: neque longiùs anno remanere uno in loco, incolendi caussâ, licet,* &c.

17. *Illic matre carentibus,* &c.] Ubi nulla est cupiditas, illic nec ulla novercalia odia, flagitia, veneficia; nulla uxorum aut adulteria, aut imperiosa insolensque dominatio in viros. Ea est Scythicarum mulierum fides, pudicitia, virtus, probitas.

18. *Privignis mulier temperat innocens.*] Noverca non sævit in *privignos,* id est, mariti sui è priori conjuge filios, nec eos veneno tollere meditatur; quod Romæ non infrequens. Juv. Sat. vi. 152.

*Hippomanes, carmenque loquar, coctumque venenum,*
*Privignoque datum?*

19. *Nec dotata regit virum.*] Plaut. Aulul. in fine scen. 17. *Quæ indotata est, ea in potestate est viri: dotatæ mactant et malo et damno viros.* Et Asinar. Scen. 1. *Argentum accepi, dote imperium vendidi.* Juvenal. Sat. vi. 223. *Imperat ergo viro.* Vide ibid. in superbiam mulierum plurima. Et Justino lib. iii. Lycurgus apud Spartanos *virgines sine dote nubere jussit; ut uxores eligerentur, non pecuniæ: severiùsque matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis dotis frænis tenerentur.*

20. *Nec nitido fidit adultero.*] Non sinit se in adulterium pertrahi ab adultero bene compto; vel, amatori et mœcho potenti non confidit pòst flagitia sperans ab eo defendi tum adversùs leges adulterium punientes, tum adversùs maritum suum vindictam meditantem.

21. *Dos est magna parentium Virtus,* &c.] In deligendis uxoribus ubi non sperantur opes, sed virtus majorum et parentum, ac puellæ castimonia. Plaut. Amphitr. Act. ii. Scen. 2. sub finem.

*Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:*
*Sed pudicitiam, et pudorem, et sedatam cupedinem,*
*Deûm metum, parentum amorem,* &c.

Repete modò allatam Lycurgi legem de dote virginum Spartanarum. Juvenal. Sat. vi. 169.

*Malo Venusinam, quàm te, Cornelia,* &c.

23. *Certo fœdere castitas.*] Fides conjugalis, quam illic violare *nefas,* aut peccanti *mors* certa est, certumque *peccati stipendium,* quod ait Paulus Apostolus.

25. *O, quisquis volet impias,* &c.] Profectò cupiditas tollenda, si quis bonus Princeps velit seditiones tollere, tumultus, cædes, bella civilia, aliasque civitatum pestes. His videtur Augustum respicere: nam sic ei posteà gratulatur, lib. iv. Od. 15. v. 9.

————*Ordinem*
*Rectum et vaganti fræna licentiæ*
*Injecit, amovitque culpas*
*Et veteres revocavit artes,* &c.

27. *Si quæret* PATER URBIUM *Subscribi statuis.*] Si volet dignus esse, cui statua erigatur cum hâc epigraphe, *pater patriæ.* Quæ quidem

Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrænare licentiam,
Clarus postgenitis: quatenus (heu nefas!)
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.
Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt, si neque fervidis,
Pars inclusa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Duratæque solo nives,
Mercatorem abigunt; horrida callidi
Vincunt æquora navitæ?
Magnum pauperies opprobrium jubet
Quidvis et facere et pati;
Virtutisque viam deserit arduæ.
Vel nos in Capitolium,
Quò clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum,

*is* infrænatam coërcere cupiditatem suscipiat à posteris celebrandus; quandoquidem (prô scelus!) viventem virtutem adversamur invidentes, ereptam *verò* aspectui desideramus. Quorsum mœstæ querelæ, si pœnâ non crimen amputatur? Quid leges prosunt absque moribus inutiles, si negotiatorem haud deterrent vel orbis regio æstu ferventi præclusa, nec pars Aquiloni proxima, nivesque humo constrictæ *et*
[337] solertes nautæ maria formidabilia exsuperant? Inopia dedecus ingens impellit quidlibet et moliri et perferre: atque iter asperæ virtutis relinquit. *Ergo* nos aut deferamus in Capitolium, ad quod invitat applausus et concursus *populi* acclamantis, aut in mare vicinum *projiciamus*

*ANNOTATIONES.*

appellatio honorifica contigit Camillo, Ciceroni, Julio Cæsari, Augusto, aliis item posteà bonis Imperatoribus. Tit. Liv. Appian. Flor. Sueton. &c. Hìc Octav. cap. li. *Senatus te consentiens cum Populo Romano consalutat* Patriæ Patrem. *Cui Augustus . . . compos factus votorum meorum, P. C. quid habeo aliud Deos immortales precari*, &c. Juv. Sat. viii. 244.

*Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

30. *Clarus postgenitis.*] Quidam legunt *charus*, Supra lib. i. Od. 28. v. 31. *Postmodo te natis . . .*

*Quatenus (heu nefas!)* Ea siquidem est pravitas morum nostrorum, ut invideamus virtuti, excellentiæ, honoribus eorum qui nobiscum vivunt: mortuis autem gloriam sponte deferimus et laudationem. Egregiè Vell. Paterc. *Præsentia invidiâ, præterita veneratione prosequimur. Et his nos obrui, illis instrui credimus.*

32. *Sublatam ex oculis quærimus.*] Sic fit: sic vivitur. Homines quæ habent præ manibus bona vix antè cognoscunt, aut ut par est æstimant, quum ea amiserint. Quam sententiam expolitam efferunt, inter tot alios, Sophocles in Ajace, Plaut. Captiv. Cic. in Orat. post reditum, ad Quirites.

34. *Si non supplicio culpa reciditur?*] Si culpæ non puniuntur; vel si non cessant improbi crimina perpetrare, quamvis ea puniri interdum cernant.

35. *Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt.*] Quid prosunt leges, si non observentur, sique ad earum amussim mores non fingantur?

36. *Si neque fervidis Pars inclusa caloribus*, &c.] Si homines lucri causâ nihil non tentant, et ad præclusas veluti à naturâ partes mundi contendunt; ad Zonam torridam, atque ad frigidam et glacialem, ubi *nives* asperitate ac diuturnitate frigoris *duratæ* sunt instar soli, vel, *solo* astringuntur. Vide lib. i. Od. 22. sub finem. Et hujus lib. Od. 3. Stroph. 14.

40. *Mercatorem.*] Qui quærit opes, ac paupertatem fugit per mare, per saxa, per ignes.

*Horrida callidi Vincunt æquora navitæ?*] Sic Mare Glaciale, sic Bonæ Spei quod vocant promontorium, ubi horrorem faciunt omnia, quotidiè tamen tentatur atque superatur.

42. *Magnum pauperies opprobrium*, &c.] Ex opinione vulgi scilicet. Nam longè aliter sentiunt vel Ethnicorum sapientes. Vide Apuleii Apolog. ubi, *Paupertas*, inquit, *etiam Populo Romano Imperium fundavit*, &c.

44. *Arduæ.*] Hesiodus ait viam ad virtutem longam esse et arduam, saxisque asperam, Deosque velle eam sudore parari.

45. *Vel nos in Capitolium*, &c.] Ex ante dictis rectè concludit; si opes non juvant, imò impedimento sunt bonis moribus, certè debemus eas abjicere: itaque, ut ex malis boni aliquid faciamus, deferamus eas ad Jovem Capitolinum, ad ornatum templi. Ac si minus movet nos religio Deorum, at moveat saltem honos et gloria nominis nostri. Nam illuc *vocat* et prosequetur nos *clamor et turba faventium.* Istæ nempè donationes magno populi applausu fiebant, quasi triumphum parantis ei qui cupiditates subegisset. Petron. *Ipse Senatus recti bonique præceptor mille pondo auri promittere solet Capitolino.* Sueton. Octav. cap. 50. *In cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties H. S. unâ donatione contulit.*

47. *Vel nos in mare proximum*, &c.] Sic Crates Philosophus Thebanus magnum auri pondus in mare dejiciens aiebat: Abite pessum, malæ cupiditates; vos eò mergam, ipse ne mergar à vobis.

gemmas et lapillos, atque aurum exitiale, omnis mali causam. Si verè crimina detestamur, extirpanda sunt improbæ cupiditatis principia, animique molliores quàm oportet durioribus instituendi *sunt* exercitationibus. Nobilis adolescens ignorat equo insistere haud assuetus, ac venari fugit; peritior ludere, seu jubeas trocho Græco sive magis placuerit aleâ legibus prohibitâ: dum parens fide perjurio *fractâ* defraudat consortem socium et hospitem, atque divitias accumulat hæredi immerito. Nimirùm iniquæ

Gemmas et lapides, aurum et inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus. Scelerum si benè pœnitet,
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa, et teneræ nimis [338]
Mentes asperioribus
Formandæ studiis. Nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet; ludere doctior
Seu Græco jubeas trocho,
Seu malis vetitâ legibus aleâ.
Cùm perjura patris fides
Consortem, socium fallat, et hospitem,
Indignoque pecuniam, [339]
Hæredi properet. Scilicet improbæ

*ANNOTATIONES.*

48. *Gemmas et lapides.*] Gemmæ pellucent, lapides minimè, margaritæ nec inter gemmas, nec inter lapillos censentur.

*Aurum inutile.*] Vel nihil juvans ad beatè vivendum: vel quo non utimur, per avaritiam defraudantes genium.

49. *Materiam mali.*] *Lycurgus aurum argentumque velut omnium scelerum materiam sustulit.* Justin. lib. iii. Ovid.

*Opes irritamenta malorum.*

51. *Eradenda cupidinis,* &c.] Tull. Tusc. iv. *Cùm est concupita pecunia, nec adhibita, continuò ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanet eam cupiditatem, permanat tunc in venas et inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus et ægrotatio, quæ avelli inveterata non possunt; eique morbo nomen est avaritiæ.*

*Cupidinis Pravi.*] Pravè quidam legunt *pravæ*. Cupidinem pro cupiditate in genere masculino usurpat Horatius, lib. ii. Od. 16. v. 15. *Cupido sordidus,* et Sat. i. 61.

——*Pars hominum decepta cupidine falso,*
*Nil satis est, inquit.*

52. *Elementa.*] Primordia, Juv. Sat. xiv. 123.

*Sunt quædam vitiorum elementa.*

52. *Teneræ nimis Mentes asperioribus Formandæ studiis.*] Vel à teneris, ut aiunt, unguiculis: vel ad laborem resque duras et asperas *formandæ* sunt mentes nimis effœminatæ et delicatæ. Vide Oden 2. hujus libri.

54. *Nescit equo rudis Hærere,* &c.] Generosus ac nobilis puer (proh dedecus!) nescit equitare, timetque venari: scit verò et amat ludere mollioribus ludis Græcorum. De Romanis exercitationibus ingenuo juvene dignis, vide lib. i. Ode 8. De venatione lib. i. Epist. 18. v. 49. ita canit;

*Romanis solemne viris opus, utile famæ,*
*Vitæque, et membris.*———

57. *Græco trocho.*] Duplex fuit trochus: alter dicebatur turbo, eratque *buxum volubile* scuticâ agitari à pueris solitum; de quo Virg. Æneid. vii. 378. Alter ludus trochi erat, circuli cujusdam ferrei vel ænei impulsio, artem requirens ac studium, neque solis conveniebat pueris. De hoc videtur loqui noster hìc ut et ad Pisones Epist. v. 380. ubi rem vide fusiùs explicatam in annotationibus nostris.

58. *Vetitâ legibus aleâ.*] In Saturnalibus permittebatur alea, mense Decembri: reliquis anni mensibus probrosa erat; puniebaturque legibus Corneliâ, Publiâ, Titiâ. Ædilibus ea cura incumbebat. Cicer. Philip. ii. *Licinium de aleâ condemnatum collusorem suum restituit.* Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 21. et quæ annotabo ad lib. i. Epist. 18. v. 21. ad has voces:

——*Quem præceps alea nudat.*

59. *Cùm perjura patris fides,* &c.] Dum puer indulget mollibus et futilibus studiis, interim pater ei congerit opes per fas et nefas, quas malè partas malè dilapidet. Nam ille societatis fidem atque hospitii jura violare non dubitat.

60. *Consortem socium.*] Has voces alii separant explicantque *consortem* cohæredem; *socium* qui negotiationis societatem ac fœdus inito contractu fecit. Alii jungunt et ad unam posteriorem sententiam referunt. Nempè consors vocatur, qui tantundem sortis ad mercaturam confert. Nam prima pecunia in societatem, ut lucrum inde fiat, collata sors et caput nuncupatur; quod verò ex illâ per communem negotiationis laborem accedit accrescitque, corpus societatis vocitant. Itaque ille fallit consortem socium, cùm subtrahit quidpiam è lucro, et in privatam rem convertit id quod esse commune oportuit. Cicero pro Sexto Roscio; *Rectè majores nostri eum, qui socium fefellisset, in bonorum virorum numero habendum nullo modo putaverunt.* Vide eundem pro Publio Quinctio. Animadverte porrò quot et quanta mala committat ille avarus pater. 1. Periculis et laboribus se conficit. 2. Paupertatem esse malum stultè credit. 3. Omne fas violat quæstûs causâ. 4. Pravo exemplo filium corrumpit. 5. Seipsum defraudat victu necessario, *inter opes inops.*

Crescunt divitiæ; tamen,
Curtæ nescio quid semper abest rei.

augescunt opes: veruntamen aliquod semper deest angustis bonis.

## ODE XXV. AD BACCHUM.

*Se afflatu ejus de Augusto eximia dicturum.*

QUO me, Bacche, rapis tui
Plenum? Quæ nemora aut quos agor in specus,
Velox mente novâ? Quibus
Antris egregii Cæsaris audiar,
Æternum meditans decus,
Stellis inserere, et concilio Jovis?
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio. Non secùs in jugis
Exsomnis stupet Evias,
Hebrum prospiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro

Quò me agis, Bacche, te repletum? Quas in silvas atque antra præceps rapior [340] spiritu insolenti? Quibus speluncis meditabor immortales honores Augusti, *ut* audiar inserens *illum* sideribus ac Jovis concilio? Canam splendores novos, necdùm ab aliis celebratos. Haud aliter attonita est Baccha, in montibus expergiscens, cùm cernit Hebrum et Thraciam nivibus albescentem, atque Rhodopen pedibus barbarorum

### *ANNOTATIONES.*

64. *Curtæ nescio quid semper abest rei.*] Nam *multa petentibus desunt multa* Supra Od. 16. in fine. Benè Seneca in Hercule Oetæo, v. 625.

*Cupit his gazis implere famem:*
*Nec tamen omnis plaga gemmiferi*
*Sufficit Istri; nec tota sitim*
*Lydia vincit; nec quæ Zephyro*
*Subdita tellus, stupet aurato*
*Flumine clarum radiare Tagum:*
*Nec si totus serviat Hebrus,*
*Ruraque dives cingat Hydaspes;*
*Intraque suos currere fines*
*Spectet toto flumine Gangem.*
Avidis, avidis Natura parùm est.

Ode XXV.—Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Quò me, Bacche, rapis,* &c.] Ad quid me rapis, meque suprà me tollis? Instruis me scilicèt ad canendas Divi Augusti laudes; quod sine divinâ ope nequaquàm tentarem. De Baccho vide lib. ii. Od. 19. ibique Annot. Augusti elogia persequitur Horatius lib. i. Od. 12. lib. iii. Od. 5. et 14. lib. iv. Od. 5. 14. et 15. lib. ii. Epist. 1.

2. *Quæ nemora,* &c.] Lib. ii. Epist. 2. v. 77.

*Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes,*
*Ritè cliens Bacchi.*——

Item,

*Carmina secessum scribentis et otia quærunt.*

3. *Mente novâ.*] Divino instinctu, dicendi facultate plusquam humanâ. Adverte, studiose Lector, incisam passim orationem. Talis enim entheum decet.

*Quibus Antris,* &c.] Quibus in locis à turbâ semotis, sacrisque, animo soluto meditabor dignos Augusto versus; quibus illum cœlo consociem? Vide suprà Od. 5. Stroph. 1. ibique Annot.

6. *Concilio Jovis.*] Deorum cœtui. Fingunt enim Jovem in gravioribus Deos convocare et consulere. Vide Homer. Iliad. xx.

8. *Indictum ore alio.*] Seu quòd primus Latinorum Horatius Lyrica scripserit, seu quia Augusti gesta et virtutes sunt quid novum ac inauditum, adeòque mortalium nemini cognita aut relata sunt adhuc ejus insignia.

*Non secùs in jugis,* &c.] Tantus me stupor divina Cæsaris encomia canendi meditantem corripit, quantus invadit Bacchas è furore divino et somno exsolutas. Vel tanto ardore aggredior Augusti laudes, quanto Bacchæ Orgia.

9. *Evias.*] Bacchi sacrificula, ab Evio Bacchi cognomine, de quo lib. i. Od. 18. v. 9. *Exsomnis,* vel, excitata ab eo somno, qui post divinum furorem occupare solet, animoque tranquillitatem reddit. Vel, pervigil; noctu enim celebrantur Orgia, in Thraciæ præsertim montibus. Unde et mox Hebri Rhodopesque mentio.

10. *Hebrum.*] Hic Thraciæ fluvius oritur è monte Rhodope, non procul Adrianopoli, labitur in Ægeum mare, è regione insulæ Samothraciæ, volvens aureas arenulas. Solin. lib xv. De eo jam. lib. i. Od. 25. v. ultimo.

*Nive candidam Thracen.*] Regio hæc frigidissima nunquam non habet nives, *nec cœlo læta, nec solo,* ex Pomp. Melâ. Inter alios montes tollit *Rhodopen,* incoliturque gente, cui velut insita à naturâ barbaries. Vide lib. i. Od. 27.

11. *Pede barbaro Lustratam Rhodopen.*] Hic subtiliores aliqui afferunt Orpheum *pede barbaro,* id est, carminibus, illustrantem Thraciam suam patriam, et in eâ montem Rhodopen; eo sensu, ut tam sit omnibus admirabilis Horatius Augusti laudes celebrans, quàm

Lustratam Rhodopen. Ut mihi devio [341]
Rupes et vacuum nemus
Mirari libet! O, Naïadum potens,
Baccharumque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos;
Nil parvum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O, Lenæe, sequi Deum
Cingentem viridi tempora pampino.

peragratam. Quàm placet mihi *longè* aberranti admirari cautes et silvam desertam! O, Rex Naïadum et Bacchantium altas fraxinos manibus revellere potentium, nihil exiguum aut vile, nihil humanum canam. Suave est periclitari, O, Bacche, sequendo numen quod circumdat caput virenti palmite.

## ODE XXVI. AD VENEREM.

*Ut Chloës arrogantiam coërceat.*

VIXI puellis nuper idoneus, [342]
Et militavi non sine gloriâ:
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,
Lævum marinæ qui Veneris latus
Custodit. Hîc, hîc ponite lucida

Haud ita pridem vigebam aptus virginibus, nec inglorius bellavi. Jam arma et perfunctam militiâ *istâ* lyram tenebit murus ille, qui stipat latus sinistrum Veneris maritimæ. Istic, istic deponite faces accensas

### ANNOTATIONES

Bacchis Thrax Orpheus canens, et ob cantum toto orbe nominatus Sed ô commentum quod nostrum etiam Poëtam latuisse credendum est!

12. *Ut mihi devio*, &c.] Afflatus numine Horatius duntaxat ea loquitur, quæ meditabundum juvant Poëtam, desertas regiones, specus, rupes, nemora.

13. *Rupes.*] Sic appositè Muretus doctis visus correxisse, quia *rupes* ad rem convenientiores: cùm tamen plerique codices habeant *ripas;* nec ita absurdè, ut quidam volunt. Nam et flumina et fluminum ripæ ad solitarium et cogitabundum pertinent.

14. *O, Naïadum potens*, &c.] Quòd aquis vinum est potentius ac validius, hinc veteres Naïadum, id est, Nympharum fluminibus præsidentium Regem finxère Bacchum.

15. *Baccharum.*] Bacchi sacerdotum. Quod additur, *valentium Proceras manibus vertere fraxinos*, videtur allusisse Horatius ad id quod scribit Euripides in Bacchis, Actu. 4. cùm evasisset in abietem Pentheus rabiem fugiens Bacchantium, eò statim accurrisse illas omnes, ac duce Agave saxa primùm molitas in eum contorsisse, posteà verò ipsam arborem radicitùs concussisse, ac tandem prostravisse.

17. *Aut humili modo.*] Quidam legunt *humile modo.*

18. *Dulce periculum est.*] Scio me periculosum tentare opus et arduum; at, duce Deo, non indignum immortali Cæsare carmen edam.

19. *Lenæe.*] Unum est è Bacchi cognominibus, ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, *torculari*, in quo vinum exprimitur. Ex Diod. Sic. lib. iv. cap. 5. et lib. v. cap. 1. Donatus perperàm Latinam commentus est originem, à *leniendo*. Cui et refragatur Servius in Virgil. Georg. ii. 4.

20. *Cingentem viridi tempora pampino.*] Hoc et suos clientes, et seipsum coronare amat Bacchus. Infra lib. iv. Od. 8. v. 33.

*Ornatus viridi tempora pampino.*

Ode XXVI.—Metrum idem quod supra Od. 9. lib. i.

1. *Puellis nuper idoneus.*] Jam verò annos quadraginta natus ab eis contemnor; quare ab istâ militiâ cessare debeo in posterum. Vide lib. i. Od. 9. lib. iv. Od. 1.

2. *Militavi.*] Ovid. Art. Am.

*Militat omnis amans: et habet sua castra Cupido.*

3. *Nunc arma*, &c.] Jam abjicienda mihi sunt arma, atque ex more suspendenda in templo Veneris, funalia, vectes, arcus.

4. *Barbiton.*] Versus lyricos et amatorios. De hoc instrumento musico, lib. i. Od. 1. v. 34.

*Paries habebit, Lævum marinæ qui Veneris latus Custodit.*] Quia fortunatus fui in eâ Veneris militiâ, hinc volo suspendi arma mea congruo loco et meæ felicitatis indice. Videlicet statuæ Deorum meridiem aspiciebant, proindeque occasum habebant ad dextram, ortum ad sinistram: porrò ex Etruscâ disciplinâ pars orientalis boni ominis erat, ideòque fausta quælibet ad ortum auguria et auspicia habebantur. Unde Virg. *intonuit lævum*, ad quod ea erat Horatii dextra ad Veneris imaginem conversa, et pars quoque templi dextra: quæ quidem semper felix censetur. Hinc igitur ad lævum simulachri Veneris latus, hoc est, ad dextrum fani parietem arma collocat, quibus non sine gloriâ militàrat.

5. *Marinæ Veneris.*] E maris spumâ genitæ, ut fabulantur. Hesiod. Theogon. Inde

Funalia, et vectes, et arcus
Oppositis foribus minaces.
O, quæ beatam, Diva, tenes Cyprum, et
Memphim carentem Sithoniâ nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

et vectes, et arcus præclusis januis minitantes. O, Dea, quæ fortunatam obtines [343] Cyprum, atque Memphin nivibus Sithoniis immunem regis, semel feri superbam Chloën elato flagello.

## ODE XXVII. AD GALATEAM.

*Eam à navigando deterret, præsertim exemplo Europæ.*

IMPIOS parræ recinentis omen
Ducat, et prægnans canis, aut ab agro
Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fœtaque vulpes:
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittæ,

Sceleratos deducat augurium [344] parræ cantum iterantis, et canis gravida, vel lupa rufa veniens ab agro Lanuvino, et vulpes *catulos* enixa. Anguis quoque viam incœptam remoretur, cùm velut sagitta è transverso

### *ANNOTATIONES.*

Græcum nomen 'Αφροδίτη, nam 'αφρὸς, *spuma* dicitur.

7. *Funalia.*] Noctu amatores ad amicarum fores, accensis facibus pergebant, atque illas, his demum extinctis, occentabant. Pers. Sat. v. 166.

*Chrysidis . . . ante fores extincto cùm face canto.*

Vide supra Od. 10. hujus libri.

*Vectes, et arcus,* &c.] His scilicet armis atque instrumentis quatiebant effringebantque fores meretricum occlusas. Vide supra Ode 14. sub finem. Et lib. i. Ode 25. Apud Terent. in Eunucho, Thraso Thaidis ædes expugnaturus, *Procede*, inquit, *huc cum vecte.* Bellè Cato vecticulariam appellat vitam furum, qui vecte parietes domorum soleant perfodere.

9. *Beatam Cyprum.*] Insulam, de quâ lib. i. Ode 3.

*Beatam.*] Vel opibus, vel patrocinio Veneris.

10. *Memphim.*] Ægypti urbem, in quâ celebre Veneris templum, teste Strabone, lib. xvii.

*Carentem Sithoniâ nive.*] Ea regio utpote fervida non habet nives, ut Sithon Thraciæ mons. Virg. Eclog. x. 66.

*Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ.*

11. *Regina.*] Mentium dominatrix Venus.

*Sublimi flagello,* &c.] Ictu vehementiori percute; fastidium Chloës et superbiam tibi ingratam ulciscere: ferociam elide. Animadverte porrò amantium levitatem ac stultitiam. Videbatur Horatius primò velle amores abjicere; ecce verò, seu amans, seu iratus, supplicat Veneri, ut frangat Chloës arrogantiam, eamque tangat, à quâ ipse spernebatur.

Ode XXVII.—Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Impios parræ,* &c.] Hæc Ode præ cæteris involuta, multum negotii semper Interpretibus facessivit; multum quoque habet gravitatis et elegantiæ. Quæ et qualis sit Galatea illa, et cur ita studiosè ad eam scribat Horatius, haud notum est.

*Impios parræ recinentis omen Ducat,* &c.] Impii iter facturi triste quodlibet auspicium habeant, pro suo malo merito: tibi verò, Galatea, fausta quæcumque adsint.

*Parræ.*] Ingratæ et infaustæ fuit vocis parra avis; quæ verò, fuerit, illa, minimè liquet. Quibusdam *mesange*, aliis *rameau*, aliis aliter appellatur, Angl. A JAY. Plin. lib. xi. 37 init. *volucribus apices diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie . . . Phasianæ corniculis: præterea parræ* (alii tamen legunt, *parvæ*) *quæ ab illo galerita appellata quondam, posteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dedit alaudæ. Dedit cirros Pico quoque Martio,* &c. Lib. verò xviii. cap. 29. manifestè ac disertè scribit, *avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat.*

*Recinentis.*] Quædam aves cantu omen faciebant, ut noctua, corvus, cornix, picus, parra; hinc oscines, quasi oricines: aliæ volatu et alis, unde alites ac præpetes dictæ; ut aquila, vultur, milvus, accipiter, aliæque altum volantes. Virg. Æneid. iii. 361.

*Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ.*

2. *Prægnans canis, aut,* &c.] Veteres superstitiosi multa quidem ominosa existimabant nullâ aut levi ratione; ut si quid malè cesserat, cùm v. g. prægnans canis occurrisset, inde talem occursum deinceps habuerunt infelicem et mali ominis. Ejusmodi plurima profert hic Poëta noster. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 13. &c.

3. *Lanuvino.*] Pro quolibet positum quibusdam videtur; non ita verò aliis, eò quòd per illud ad viam Appiam oppidulum iter erat Galateæ Brundusium pergentis ad conscendendam ibi navem. Res exigui momenti.

5. *Rumpat et serpens,* &c.] Græcis ἀκόντιας, Latinis *jaculus*, serpentis genus est, ex arboribus in prætereuntes sese vibrantis ad modum sagittæ. Ælian. lib. vi. hist. animal. cap. 18. Plin. lib. viii. cap. 23. *Vulgatum est,* inquit, *jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantùm cavendas serpentes, sed et missili volare tormento.*

6. *Similis sagittæ.*] Nolunt hîc intelligi mis-

| | | |
|---|---|---|
| equis pavorem injecit. Ego cui metuam augur prævidens *futura?* priusquàm avicula pluviæ proximæ prænuncia redeat ad paludes minimè fluentes, votis vocabo corvum | Terruit mannos. Ego cui timebo | |
| | Providus auspex? | |
| | Antequàm stantes repetat paludes, | [345] |
| | Imbrium divina avis imminentûm, | [346] |
| | Oscinem corvum, prece suscitabo, | 11 |

*ANNOTATIONES.*

silem ex arcu sagittam, quanquam nihil vetat, ut patet ex Annot. præced. At placet indicari eam surculi partem in vitibus postremam et superiorem, quæ incurva et contorta serpentem refert, vocaturque sagitta. Columell. lib. iii. cap. 17. Plin. lib. xvii. cap. 21 *Sagittæ vocantur* surculi, *cum intorti panguntur . . . sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facilè rumpitur quod intortum fuit.*

7. *Terruit mannos.*] Exterruit equos currum trahentes, in eos insiliens, eo modo quo mox explicuimus. *Mannus* vocatur equus minor ad manus facilis et obsequens. Torrentio est gradarius equus, tolutim et sine equitis molestiâ decurrens.

*Ego cui timebo Providus auspex?*] Ita ferè omnes codices. Sensus est; non est quod timeam tibi, Galatea: cùm nullo sis crimine obstricta, felici exitu ut et auspicio fluent tibi omnia; nec non faustum tibi augurium et ego precabor navigare cupienti; sis ubique felix. Quòd si liceat aperire quod sentio, malim certè, cum eruditis nonnullis, interrogationis notam expungere, et continuato sensu et oratione, jungere cum sequentibus hoc sensu: Ego Horatius, si cui timebo auspex providus (ut tibi navigaturæ timeo, Galatea) huic *prece suscitabo oscinem ab ortu Solis corvum*, quo deterreatur à conscendendo mari, isto scilicet malo augurio. Vide mox annotanda.

8. *Auspex.*] Is augurium captans sedebat capite velato: lituum sine nodo tenens aduncum, quo cœli regiones et certa spatia notabat, quibus videnda ad se pertinere designabat, &c. Alex. ab Alex. ante cit. Quam verò mundi partem spectabat augur? hinc enim pendet multarum solutio quæstionum, nimirum ubi dextra pars, ubi læva constituenda; adeòque quod felix, quod infelix omen. Primi Rom. Augures orientem spectârunt ab Albanis et Latinis edocti. Patet ex Virg. Æn. viii. 61. Æn. xii. 172. Subinde verò, ex Hetruscâ disciplinâ, ad meridiem conversi omen capiebant et auspicium. Vide Varron. lib. vi. Plin. lib. i. cap. 54. Quæ cùm ita sint, ortus Solis erat eis ad lævam, occasus ad dextram: ergo quod mox ait Horatius, *Corvum ab ortu Solis oscinem*, sinistrum infelixque augurium denotet. Adde quòd vulgò putabantur auspicia corvi dextri fausta, lævi infelicia: cornicis contra. Plaut. Asinar. infra citand. Item Aulul. Scen. 20. *Non temerè est quod corvus cantat mihi nunc ab lævâ manu*, &c. Cic. de Divin. i. *Quod augurium à dextrâ corvus, à sinistrâ cornix faciat ratum?* Et antea. *Panætius requirit Jupiterne cornicem à lævâ corvum à dextrâ canere jussisset?* Et de Divin. ii. *Cur aliis à dextrâ, aliis à lævâ datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint?* Verùm enimvero *magna hujus observationis vanitas*, ut ait ipse Plin. modò cit. Et Cic. de Divin. ii. *Quæ autem est inter Augures conveniens et conjuncta constantia? Ad nostri augurii consuetudinem, dixit* Ennius.

Cùm tonuit lævum benè tempestate serenâ.

*At Homericus Ajax, apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nunciat;*

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.

*Ita nobis sinistra, Graiis et barbaris dextra meliora esse videntur. Quanquam haud ignoro quæ bona sint sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint. Sed certè nostri sinistram nominarunt* (quod à sinendo dictum putant) *externique dextram, quia plerumque melius id videbatur.* Vide Just. Lips. Elect. ii. cap. 2. Ex his, lector, vides non absurdam quoque sententiam priorem illorum, qui corvum oscinem ab ortu felix augurium fuisse scripserunt, tametsi ad lævam esset; ubi et distinguendum aiunt inter Auguris dextram manum lævamque, et mundi partem dextram ac sinistram, cùm Poëtæ nunc hoc, nunc illo modo loquantur. Adde Plutarchum in quest. Centur. Rom. ita scribentem; *Cur avis sinistra est secunda?*——— *Nam sinistrum lævum significat. Potest etiam deduci à verbo sinere. Eam igitur rem quæ sinit avem*———*vocat vulgus sinistram. Cur verò? An quòd Æneæ in acie contra Mezentium stanti fulgur à sinistrâ victoriæ index micasset, in augurium id verterunt; ac deinceps ita observant? Etenim Thebani cùm sinistro suo cornu ad Leuctram hostem profligassent, deinde observârunt ut in omnibus conflictibus sinistro cornu imperium tribuerent. An potiùs, ut auctor est Juba, respicientibus orientem Aquilo ad sinistram est, quam mundi partem dextram et supremam habent*——*An quia terrestria et caduca cœlestibus et divinis cùm sint opposita, putabant nobis ea quæ sinistra sunt, Deos à dextrâ ostendere?* Vide et Arnob. lib. iv. paulò post init. ubi *læva naturâ esse ulla* negat egregiè. Nec omitte quod Non. Marcell. docet aliquando etiam *lævum* in bonam partem, et à levando dici.

9. *Antequàm stantes repetat paludes*, &c.] Antequàm tempestatem denunciet cornix ad paludes suo more volitans ac sedens: ibique præsentiens imbrem divinansque et voce indicans. Supra Ode 17. *aquæ augur cornix* dicitur. Vide ibi annotata.

11. *Oscinem corvum*, &c.] Ore futura præcinentem. Vide Gell. lib. vi. cap. 6. Plin. lib. x. cap. 12. *Pessima corvorum significatio, cùm glutiunt vocem velut strangulati.* Et lib. xviii.

Solis ab ortu.
Sis licet felix ubicunque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas;
Teque nec lævus vetet ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion? Ego quid sit ater
Adriæ novi sinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hostium uxores puerique, cæcos
Sentiant motus orientis Austri, et
Æquoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.
Sic et Europe, niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum, mediasque fraudes
Palluit audax.

ab oriente canentem. Esto fortunata ubicunque volueris, ô Galatea, et vive nostri memoriam servans; et te nec pergere impediat sinister picus, nec cornix vagabunda. At cernis quanto fragore properet Orion declivis? Ego scio quàm periculosum sit Adriaticum mare, neque fallit Iapyx serenus. Conjuges et filii [347] hostium experiantur occultos motus Austri surgentis, et tumultus atri maris, ac litora ictibus *fluctuum* concussa. Ita etiam Europa fallaci tauro commisit latus candidum; atque mare bestiis refertum et apertos dolos expavit *antè* imperterrita.

## *ANNOTATIONES.*

cap. ult. *corvi singultu quodam latrantes, seque concutientes, si continuabunt, ventos; si verò carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem præsagiunt.* Contrà si ab ortu clarè vocem ediderit corvus, felix auspicium fuisse narrant quidam. Vide supra Annot.

15. *Nec lævus vetet ire picus, Nec vaga cornix.*] Plaut. Asinar. Scen. 4. *Picus et cornix ab lævâ est: corvus porrò* (aliàs parra) *à dextrâ, consuadent.* Plin. lib. x. cap. 12. *Cornix inauspicatæ est garrulitatis, à quibusdam tamen laudata.* Id. eod. lib. cap. 18. *Pici* (Gallicè *piverts*) *Martio cognomine, insignes et magni in auspiciis———Ipsi, principales Latio sunt in auguriis à Rege qui nomen huic avi dedit. Unus eorum in capite Prætoris urbani L. Tuberonis in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, ut manu prehenderetur. Respondêre Vates, exitium Imperii portendi, si dimitteretur; at, si exanimaretur, Prætori. At ille avem protinus concerpsit; nec multò pòst implerit prodigium.* C. Cœlio sive Lælio id tribuit Frontinus in Stratagem.

17. *Sed vides quanto,* &c.] Attamen ô Galatea, ne temerè te perfido committas mari; animadverte imminentem ab Orione tempestatem.

18. *Pronus Orion?*] Devexus, ad occasum vergens. De eo lib. i. Ode 28. v. 21. lib. ii. Ode 13. v. 39.

*Ego quid sit ater Adriæ novi sinus,* &c.] Cave etiam et time Adriatici maris navigationem. Hujus ego pericula sum expertus, inquit Horatius, cùm Athenas profecturus, conscendi mare Brundusii. Tunc etiam intellexi *quid albus peccet Iapyx,* quàm sæpe fallat et decipiat ventus ille flans ex Apuliâ, in Græciam pergentibus initio propitius, ac repentè è cœlo sereno procellas ciens, et naufragia parans. De eo lib. i. Od. 3. v. 4.

21. *Hostium uxores,* &c.] In hostes vertantur et irruant mala quæque: à Galateâ avertantur.

*Cæcos Sentiant motus orientis Austri.*] Meridianum hunc ventum ignorat nemo valdè esse procellosum.

*Cæcos motus.*] Quidam interpretantur, nocturnos, eò quòd *noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior———et Austro majores fluctus eduntur.* Plin. lib. ii. cap. 47. in fine. Alii legunt *orientis Hœdi.* De Hœdorum exortu tempestuoso, vide Annot. hujus libri Od. 1. Stroph. 7. Nunquid verò sagax Poëta junxisset Hœdorum ortum cum occasu Orionis, quem modo attulit? Hic siquidem longè est post illum. Veruntamen quid vetat Horatium Galateæ interminari Orionis, hostibus verò Hœdorum malignitatem?

25. *Sic et Europe,* &c.] Vide ne tibi contingat id quod contigit Europæ. Hæc mansuetum et amabilem taurum conspicata, non est verita ejus tergo insidere, atque etiam maris inire fluctus et inambulare. At pœnituit seriùs, cùm se avectam longiùs sensit. Sic tu, Galatea, placidum nunc mare ultrò conscendis; at mox pœnitebit te, cùm turbatum ac procellis elatum intuebere. Europa à Jove in tauri formam converso decepta, avecta, vitiata est; tu ab Iapyge, Austroque, ventis; et ab Orione, Hœdoque sideribus noxiis poteris, falli. Vide Herodot. Diodor. Sicul. lib. vi. cap. 15. Ovid. Metamorph. ii. Fab. ult. et Fast. v. Apollodor. lib. iii.

*Niveum latus.*] Candore insignis Europa celebrata est.

27. *Mediasque fraudes Palluit audax.*] Quæ audacter ac sine ullo metu tauri dorsum inscenderat, tum expalluit cùm in alto mari nil præter undas et marina monstra aspexit. Hæc et quæ sequuntur è Moscho transtulit Horatius, pariterque Ovidius, aliique. Scripsit Theod. Marcilius è Theocrito, quoniam inter hujus opera, Idyll. xix. reperitur inscriptum *Europa,* quod tamen Moschi esse non est ambigendum.

Paulò antè flores in pratis colligens texensque corrollas Nymphis meritas, nocte parùm lucida nihil aspexit nisi sidera et aquas. Cùm *verò* pervenit ad Cretam centenis urbibus validam, irâ percita ait: O, parens, nomen à filiâ neglectum, et pietas *etiam relicta!* Unde et quò deveni? Unica mors *pœna* est minor flagitio virginum. An experrecta fleo crimen fœdum? An scelere immunem *me* decipit species inanis, quæ dilapsa per januam eburneam insomnium emittit? An satiùs fuit longa tranare maria, an flores novos colligere? Si aliquis modò tradat iratæ mihi taurum flagitiosum, conabor ferro discerpere ac rumpere cornua juvenci priùs dilecti nimiùm. Sine verecundiâ deserui paternam domum; sine pudore cunctor Inferos. O, si quis Deorum audis ista, faxis

Nuper in pratis studiosa florum, et
Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri, nihil astra præter
Vidit et undas.
Quæ simul centum tetigit potentem [318]
Oppidis Creten: pater ô relictum
Filiæ nomen, pietasque! dixit
Victa furore;
Unde? Quò veni? Levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilansne ploro
Turpe commissum? An vitio carentem,
Ludit imago
Vana, quæ portâ fugiens eburnâ,
Somnium ducit? Meliùsne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Si quis, infamem mihi nunc juvencum [319]
Dedat iratæ; lacerare ferro, et
Frangere enitar, modò multùm amati,
Cornua tauri.
Impudens liqui patrios Penates!
Impudens Orcum moror! O, Deorum
Si quis hæc audis, utinam inter errem

*ANNOTATIONES.*

29. *Nuper in pratis*, &c.] Legentem pariter flores, cùm rapta est à Dite, Proserpinam exhibent. Ovid. Metamorph. v. item Lucanus.

33. *Centum potentem Oppidis Creten.*] Hom. ἑκατόμπολιν. Hinc Virgil. Æneid. iii. 106. de Cretensibus,

*Centum urbes habitant magnas.*

Plin. lib. xii. cap. 1. *Est Gortynæ in insulâ Cretâ juxta fontem platanus una, insignis utriusque linguæ monumentis, et nunquam folia dimittens; statimque ei Græciæ fabulositas adfuit, Jovem sub eâ cum Europâ consedisse.*

34. *Pater ô relictum*, &c.] Tandem planè deceptam se intelligens Europa, sic ingemuit: Miseram me, quæ insano tauri amori obsecuta patris domum reverentiamque deserui!

37. *Levis una mors est Virginum culpæ.*] Scilicet irreparabilis est jactura virginitatis. Catull. Carm. lx. 46.

———*Virgo dum intacta manet, dum cara suis est;*
*Cùm castum amisit polluto corpore florem,*
*Nec pueris jucunda manet, nec cara puellis.*

40. *Imago Vana, quæ portâ fugiens eburnâ.*] Post Homer. Odyss. xix. 562. alii Poëtæ fabulati sunt, duas esse somniorum portas, alteram corneam, eburneam alteram; per hanc falsa, per illam vera emitti somnia. Vide Virg. Æneid. vi. 893. Hujus figmenti rationem alii aliter investigant. Quidam in etymologiâ rem versari opinantur: ἐλεφαίρω, inquiunt, est *decipio*; hinc vanum est insomnium è portâ, quæ *candenti nitens elephanto*, ut ait Virg. cit. Illud autem est verum quod è corneâ portâ. Nam à κέρας *cornu*, κεραίνω indeque κραίνω, *effectum reddo*. Alii, quòd ebur densum nihilque dat oculis pervium; at contrà pellucidum cornu est; hinc illud nihil ostendit, hoc verò aliquid exhibet et indicat. Aliis per ebur, quod dens est elephanti, significari os putatur; per cornu verò oculos, quia prima oculi tunica ejus speciem refert; ac proinde hoc aliquid certi continet, illum autem non ita; nam quæ oculis videntur, manifesta sunt; ac incerta quæ alièno ore famâque percipiuntur. Vide Eustath. Macrob. in Somn. Scip. lib. i. cap. iii.

42. *Meliùsne fluctus Ire*, &c.] Id est, potuitne igitur vigilanti mihi melius videri tauri dorso marisque longi fluctibus me credere, quàm in pratis otiosè ludendo flores colligere? Vix sanè opinionem somnii excutere possum, inquit stupens Europa.

47. *Multùm amati tauri.*] Huic divinum odorem spiranti, aut, ut ait Moschus, miti, formoso, blandienti libens collusit Europa; contrectat, manibus spumam ab ore abstergit, osculatur, dein et dorso insidet. Taurus Europæ lambit collum, ac demulcet puellam. Apud Ovid. autem Metamorph. ii. Fab. 13. ori flores porrigit, cornua sertis exornat, pectus manu plaudit; gaudet amans. Meminit quoque Cic. de Nat. Deor. i. *Non audeo dicere pulchriorem esse me quàm ille fuit Taurus, qui vexit Europam.*

50. *Orcum moror.*] Mori differo, mororque debitam Orco prædam tradere.

51. *Utinam inter errem Nuda leones.*] Jam

Nuda leones.
Antequàm turpis macies, decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.
Vilis Europe pater urget absens:
Quid mori cessas? Potes hâc ab orno,
Pendulum zonâ benè te secutâ, e-
lidere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant; age, te procellæ
Crede veloci: nisi herile mavis
Carpere pensum,
Regius sanguis, dominæque tradi
Barbaræ pellex." Aderat querenti
Perfidùm ridens Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox ubi lusit satìs, "abstineto
(Dixit) irarum, calidæque rixæ,
Cùm tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis?
Mitte singultus: benè ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

nuda ambulem inter leones. Priusquàm fœda tabes invadat pulchras genas, ac delicatæ prædæ succus dilabatur, cupio formosa tigres satiare. Infamis Europa, absens pater instat: quorsum mori differs? Frangere cervicem potes ab istà orno suspensam obsequente tibi cingulo. Seu magis placent cautes et scopuli ad [350] mortem expediti: age, committe te celeri tempestati, nisi pensum dominæ trahere vis *tu* Regis filia, atque dari pellex heræ barbaræ. Lugenti astabat Venus improbè ridens, natusque laxato arcu: postquam verò satis ludificata est, ait: Modum pone furori et ardenti jurgio, quando tibi juvencus odiosus cornua dabit frangenda. Ignoras *te* esse conjugem supremi Jovis? Omitte querimonias. Disce altam sortem sustinere, ut decet: divisus mundus tuam feret appellationem.

## *ANNOTATIONES.*

Europa non somniasse, sed re ipsâ flagitium perpetràsse se agnoscens iram in taurum primò, deinde verò in seipsam vertit.

55. *Speciosa quæro Pascere tigres.*] A feris citò devorari exoptans, nuda et formosa illis cupit objici; fortasse et pœnas luere vult eam, quæ culpæ et turpi commisso ansam præbuerat, formam nempè et pulchritudinem. Porrò tigres ac leones memorat, quales omnino belluas Creta non habet aut nutrit; verùm attonitæ, idque citra notam ignoranti, virgini non est indecorum.

57. *Pater urget absens.*] Conscia mens exprobrantem scelus patrem flagitiosæ mihi exhibet durum perindè at justum vindicem; eaque me imago urget et torquet.

58. *Potes hâc ab orno*, &c.] Vitam infamem potes finire laqueo et suspendio vel præcipitio, seu in mare seu in scopulos acutos.

63. *Nisi herile mavis Carpere pensum.*] Nisi mavis servire, et lanam in fila ducere ab herâ certo pondere traditam ad opus diurnum, tu regio sanguine prognata: nimirum Agenoris Phœnicum Regis filia; quæ mater fuit Minoïs ac Rhadamanthi.

66. *Pellex.*] Mariti concubina.

*Aderat querenti Perfidum ridens Venus.*] Dum in has querelas erumperet Europa, propè stans Venus ridebat virginem dolis quidem deceptam suis ac filii Cupidinis, qui cùm sat vulnerum intulisset, arcum remiserat.

69. *Abstineto (Dixit) irarum*, &c.] Tota hæc strophe ironiam complectitur salsissimam.

73. *Uxor invicti Jovis esse nescis?*] Apud Moschum antè cit. Jupiter ipse se Europæ, qualis sit, aperit, et consolationem adhibet, quamvis in tauro latens.

74. *Benè ferre magnam Disce fortunam.*] Vel tolerare gravem animi dolorem; vel regiam fortunam sustinere ac tueri. Nam scribunt quidam Jovem (alii dicunt, Xanthum) Cretæ Regem nave, cui taurus appellatio et insigne fuit, Europam rapuisse, atque ex Phœniciâ in Cretam abductum uxoris loco habuisse. Alii paulò aliter, à Cretensi Rege nomine Tauro, illatis in Phœniciam armis, victore, Europam regis Cretæ filiam cum aliis puellis captivam esse transportatam. Vide Euseb. &c. Cœl. Rhodig. lib. xvi. cap. 17. Apud Lycophronem, inquit, taurus qui rapuit Europam, non aliud est quàm ταυρόμορφον τόπωμα, id est, tauri formâ præsigne navigium.

75. *Tua sectus orbis Nomina ducet.*] Orbis in duas vel tres divisi portiones (nam olim alii aliter senserunt) una pars de tuo nomine appellabitur Europa. Ex vulgatâ opinione. Nam alioquin Herodot. scribit, *Nemini mortalium constare unde Europa nomen adepta sit, nisi dicatur ab Europâ Tyriâ (aliis Syriâ) nomen accepisse regionem anteà nomine carentem;*

## ODE XXVIII. AD LYDEN.

*Diem Neptuno sacrum hilariter esse transigendum.*

FESTO quid potiùs die [351]
Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde strenua, Cæcubum,
Munitæque adhibe vim sapientiæ.
Inclinare meridiem [352]
Sentis? ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli Consulis amphoram?
Nos cantabimus invicem
Neptunum et virides Nereïdum comas:
Tu curvâ recines lyrâ
Latonam, et celeris spicula Cynthiæ:

Quid melius agam die Neptuno sacrâ? Profer, Lyde cita, Cæcubum remotum, atque severitati obfirmatæ vim infer. Vides mediam diem recedere; et *tamen* cunctaris detrahere ex apothecâ inutilem cadum Bibulo Consule *conditum*; quasi consistat tempus fugax. *Age* alternis canemus Neptunum, et cæruleos Nereïdum capillos. Tu citharâ incurvâ sæpiùs cantabis Latonam, atque tela Dianæ velocis:

### *ANNOTATIONES.*

*illam porrò ex Asiâ certè fuisse*, in hanc verò minimè *commeâsse terram, quæ nunc à Græcis vocatur Europa, sed à Phœnice tantùm in Cretam, et è Cretâ in Africam.* Apud Moschum anteà cit. Idyl. initio, refertur, dum adhuc virgo in Phœniciâ versaretur Europa, in somnis sibi videre visa terras duas, Asiam, et alteram ei oppositam, de se contendentes, muliebri formâ erant: harum altera peregrino vultu et habitu; altera similis erat indigenæ, atque, ut filiam magis vindicabat, quòd eam genuisset ac nutrivisset; verùm altera validis contendens manibus trahebat non invitam, quòd ea sibi fato destinata esset, &c.

*Sectus orbis.*] Fama fuit orbem quondam totum continentem extitisse; at irrumpente subinde ad Herculis columnas Oceano sectum ac divisum? et hinc mare Mediterraneum esse. Plin. lib. ii. cap. 90. *Oceanus in totum abstulit terras. Primùm omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio.* Et lib. iii. Proœm. *Africæ Abyla, Calpe Europæ claustra, laborum Herculis metæ. Quam ob causam columnas ejus Dei vocant indigenæ; creduntque perfossas exclusa anteà admisisse maria, et rerum naturæ mutâsse faciem.* Et cap. 1. rursùm, *Oceanus*, inquit, *hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido meatu terras, quæcunque venientem exparêre, demergens, resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessibus crebris excavans.*

ODE XXVIII.—Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Festo quid potiùs die*, &c.] Quid aptius et convenientius diei festivo, quàm genio indulgere?

2. *Neptuni.*] Hujus festum agebatur Romæ die Julii vicesimâ tertiâ. Meminit Plin. lib. xviii. cap. 12. Athenis autem dies octavo cujuslibet mensis erat Neptuno sacra. Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 18.

*Reconditum.*] Ideòque pretiosum et optimum.

3. *Lyde.*] Eadem fortasse quæ suprà Od. 11. Stroph. 7. ubi quidem *obstinata*, hîc verò facilis et amica.

*Cæcubum.*] Vinum eximium, de quo lib. i. Od. 20. v. 9.

4. *Munitæque adhibe vim sapientiæ.*] Animo à naturâ serio et à nugis voluptatibusque alieno vim adhibe; remitte aliquid de tuâ indole serviori; mecum vaca hilaritati, vino, jocis.

5. *Inclinare meridiem Sentis.*] Vides Solem jam descendere, et peracto medio cursu vergere ad occasum. Dies jam media abiit; cœnæ hora carpenda est.

7. *Horreo.*] Græcè ὡρεῖον. Ita vocatur locus rebus condendis et servandis idoneus. In superioribus apothecis condi solere vasa vinaria jam dixi Od. 8. et 21. hujus libri.

8. *Cessantem amphoram.*] Satìs veterem.

*Bibuli Consulis.*] Sub consulatu Bibuli anno U. C. 694. in horreo conditam: quo quidem tempore Horatius puerulus erat. Vinum igitur illud debebat esse maturum. Jam notavi nec semel veteres consuevisse ætatem vini designare nomine Consulis tunc Rempublicam administrantis. Sunt qui Horatium velint hîc jocari, ac per vocem *cessantem* alludere ad Bibulum cum Julio Cæsare Consulem, nihil verò Consulis agentem: quemadmodum narrat Suetonius Jul. cap. xx. vide locum, et in eam rem Epigramma ibi relatum.

10. *Neptunum.*] Quandoquidem ejus festo epulabimur, hunc sanè celebrare æquum fuerit, Deum maris, marinasque Nymphas pariter *Nereïdes*, Nereï filias. Harum nomina recenset ad triginta tria Homerus Iliad. 7. non longè ab initio.

*Virides Nereïdum comas.*] Ob maris colorem.

11. *Tu curvâ recines lyrâ*, &c.] Tu, Lyde, cantabis Deas partui præsidentes.

*Curvâ lyrâ.*] Vide lib. i. Od. 10.

12. *Latonam.*] Dianæ et Apollinis matrem.

*Celeris spicula Cynthiæ.*] Celebrabis Dianam venatricem, spiculis feras configentem, et celeri cursu assequentem: quæ à Cyntho

Summo carmine, quæ Cnidon
  Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon
Junctis visit oloribus,
  Dicetur merità nox quoque næniâ.

Ultimo cantu *dicetur Venus*, quæ Cnidum obtinet et Cycladas emicantes, atque junctis cygnis adit Paphum. Nox etiam canetur apto carmine.

## ODE XXIX. AD MÆCENATEM.

*Invitat eum ad frugalem cœnam: et opum contemptum laudat.*

TYRRHENA Regum progenies, tibi
Non antè verso lene merum cado
  Cum flore, Mæcenas, rosarum, et
    Pressa tuis balanus capillis
Jamdudum apud me est. Eripe te moræ:
Neu semper udum Tibur, et Æsulæ
  Declive contempleris arvum, et
    Telegoni juga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, et
Molem propinquam nubibus arduis.
  Omitte mirari beatæ
    Fumum et opes strepitumque Romæ.

O, Mæcenas, proles Hé- [353] trusca Regum, jam pridem apud me tibi est dulce vinum in amphorâ, non hactenus inversâ, cum floribus rosarum, et balanus expressa tuis crinibus. Subtrahe te cunctationi: ne continuò spectes humidum Tibur, et pronos agros Esulæ, collesque Telegoni parricidæ. Relinque abun- [354] dantiam fastidium afferentem, et ædes excelsis nubibus proximas. Intermitte admirari tantum, et potentiam, tumultusque Romæ felicis.

### *ANNOTATIONES.*

Deli insulæ monte *Cynthia* dicta est. Lib. i. Od. 21. v. 2.

13. *Cnidon.*] Cariæ urbem, de quâ lib. i. Od. 30. init.

14. *Cycladas.*] Ægæi maris insulas, in orbem dispositas; unde nomen. Vide lib. i. Od. 14. v. ult.

*Paphon.*] De eâ urbe Cypri clarissimâ lib. i. Od. 30. init.

15. *Junctis oloribus.*] Trahere currum Veneris dicuntur aliquando Cygni: sic lib. iv. Od. 1. v. 10. *Purpureis ales oloribus:* aliàs columbæ. Propert. lib. iii. Eleg. 3. 31. et Apul. Metam. lib. vi. paulò post initium: interdum passeres. Ita Sappho, Καλοὶ δέ σ' ἄγον στροῦθοι.

16. *Dicetur meritâ nox quoque næniâ.*] Nox etiam cantabitur *meritâ næniâ:* vel quòd in eâ epulis, lætitiæ, voluptati operam dabimus; vel quòd carmen erit lugubre, nocti tenebrosæ ac tristi idoneum. De *nænia* lib. ii. Od. 1. v. 39.

Ode XXIX.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Tyrrhena Regum progenies.*] Inter eximias Poëta nostri Odas hanc censebis, Lector, seu versus ac poësin, seu res et materiam perpendas. Dictio grandis; Stoïcæ mentis ac disciplinæ explicatio gravis. Tuum, lector, ingenium, tua sagacitas cætera non sine voluptate loquetur.

*Tyrrhena Regum progenies.*] Ab Hetruscis regibus oriunde. Vide lib. i. Od. 1. et 20. ibiq; Annot.

2. *Non antè verso lene merum cado.*] Plenus vini cadus nec delibutus, nec resignatus, necdum suo loco motus.

3. *Cum flore rosarum.*] Serta et corollas è floribus, ad convivia semper adhibuisse veteres, fusè dixi lib. i. Od. ult. et alibi.

4. *Pressa tuis balanus capillis.*] Et unguenta pertinuisse ad hilaritatem pompamque convivii, notum est ex dictis ibid.

*Balanus.*] Myrobalanum, unguentum balaninum è glande unguentariâ, non absimili nucis avellanæ, quam ferebat quædam arbuscula. Glans Latinis, βάλανος Græcis. Vide Plin. lib. xii. cap. 21. lib. xiii. cap. 1. et 4. et aubi Pers. Sat. 4. lib. xxvii. *Balantum Gausape* nuncupat balano defusum capillitium.

5. *Apud me est.*] Tibi pridem destinata atque reservata.

*Eripe te moræ.*] Excute quælibet impedimenta; nihilque te remoretur, quò minùs apud me cœnatum venias.

6 *Ne semper udum,* &c.] Relinque tantulum ædes tuas excelsas, è quibus prospicis Tibur, Esulam, etc.

*Udum Tibur.*] Aquis abundans. Vide lib. i. Od. 7. et 11. et lib. ii. Od. 6. init.

*Æsulæ Declive,* &c.] Vicinum Tiburi oppidum, in declivi seu latere montis ædificatum.

8. *Telegoni juga parricidæ.*] Tusculum Latii urbem duodecim millibus passuum a Româ distantem, à Telegono Ulyssis è Circe filio, qui patrem imprudens occidit, conditam ad radices montis, ita tamen ut in ejus jugo amplissima eminerent ædificia: vulgò *Frascati.* Ibidem etiamnum extant magnificæ procerum villæ Romanorum. et palatia benè multa.

9. *Fastidiosam desere copiam.*] Ad modicum tempus desere rerum omnium copiam, quam domi habes. Abundantia satietatem parit, hæc autem fastidium generat.

10. *Molem propinquam nubibus arduis.*] Vel sublimes ædes, vel turrim, quam habebat Mæcenas in Esquilino monte, è quâ Nero spectâsse dicitur incendium urbis. Suet. Nero. cap. lxxxviii. *incendium è turri Mæcenatianâ prospectans, lætus flammæ, ut aiebat, pulchritudine.*

12. *Fumum.*] Auram popularem, ambitionem, honores, vanam gloriam

Non rarò jucunda opulentis varietas et nitidæ cœnæ in exiguâ domo pauperum, sine tapetibus et purpurâ, vultum anxium porrexerunt. Jam lucidus parens Andromedæ promit ardorem absconditum. Jam sævit Anticanis, ac sidus Leonis furiosi, Sole reducente dies aridos. Nunc pastor *æstu* fatigatus cum grege languente petit umbras, et amnes, atque densa nemora Silvani hirsuti; et littus silens leves non habet auras. Tu laboras quis urbi status conveniat, ac mentis anxius quid *adversus* Rempublicam moliantur Seres, et Bactriani Cyro subjecti, atque Tanaïs seditiosus.

Plerumque gratæ divitibus vices,
Mundæque parvo sub lare pauperum
Cœnæ, sine aulæis et ostro,
Sollicitam explicuère frontem.
Jam clarus occultum Andromedæ pater
Ostendit ignem : jam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Jam pastor umbras cum grege languido [355]
Rivumque fessus quærit, et horridi
Dumeta Silvani; caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu civitatem quis deceat status,
Curas; et urbi sollicitus times,
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent, Tanaïsque discors.

*ANNOTATIONES.*

13. *Plerumque gratæ divitibus vices.*] Natura diverso gaudet.

14. *Mundæque cœnæ.*] Paratum *non ampliter sed munditer* convivium; ut habet Comicus.

16. *Sollicitam explicuère frontem.*] Frontem scilicet mœstitia in rugas contrahit, hilaritas verò solvit et explicat.

17. *Jam clarus occultum,* &c.] Æstivos ardores adducit ac notat sidus Cephei, quod oritur 7. Id. Jul. ex Columell. lib. xii. Cepheus Æthiopum Rex inter sidera relatus cum Cassiope uxore, Andromede filià, et Perseo ejus liberatore ac sponso.

*Occultum ignem.*] Tum quòd Cephei sidus ponè minorem Ursam collocatum est: tum quia circulo Arctico magnâ ex parte obtegitur: Hygin. lib. i. Apollodor. Arat. &c. vel potiùs, quòd antè non apparebat, jamque ortum ostendit se.

18. *Procyon.*] Latinè Anticanis, sidus quod ante Caniculam oritur, Idibus Julii. Columell. &c. ex Arato, Cicer. de Nat. Deor. ii.

———————*Geminis est ille sub ipsis*
*Anticanis Graio Procyon qui nomine fertur.*

19. *Stella vesani Leonis.*] Quintum est hoc Zodiaci signum, quod ingrediente Sole, incipit sævire Canicula *insana* dicta Persio Sat. iii. 5. fortasse et alludit Horatius ad stellam quæ in pectore Leonis oritur 9. Cal. Augusti. Columell. &c.

20. *Sole dies referente siccos.*] Scaliger offensus epitheto, *siccos*, in fine versûs, mallet *Sole graves referente luces.* Age, vir gravis; æstivos dies et calores Poëta vult indicare; at hyemis graves perinde luces ac æstatis. O, hypercritici conatus ingenii!

21. *Jam pastor umbras,* &c.] Priore strophe anni tempestatem æstivam; hàc autem diei horam ferventissimam designat, nempe meridiem, quo solebant pastores et greges *umbras et frigora captare.* Virg. Eclog. ii. 8.

23. *Dumeta.*] Silvas suâ densitate umbram et frigus suppeditantes.

*Silvani.*] Dei silvarum.

*Horridi.*] Caprinis pedibus, cornuto capite, corpore hirto et villoso. Vide suprà Od. 18. v. 1. ibique Annot.

*Caretque Ripa vagis taciturna ventis.*] Nulla est aura, ne levis quidem spirat ventus ad ripas fluminum.

25. *Tu civitatem quis deceat status,* &c.] Dum quiescunt omnia, tu etiam laboras de statu Reipublicæ constabiliendo. Atque otium carpe tantillum, ô Mæcenas, urbis Præfecte. De hâc Mæcenatis Præfecturâ Dio lib. xlix. et lv. Vide et Vell. Paterc. lib. ii. Senec. Epis. xciv. Cornel. Tacit. Annal. vi. Suprà noster Ode 8. v. 17.

*Mitte civiles super urbe curas.*

27. *Seres.*] Asiæ populi ultra Sinas, à Serâ urbe dicti. Regio illorum Serica, hodie *Cattay,* serico opere inclyta. Vide lib. i. Ode 12. sub finem.

*Regnata Cyro Bactra.*] Hæc urbs primaria Bactrianæ, Regionis Asiæ, inter Parthiam ad Occasum et Indiam ad Ortum, Oxo flumine alluitur: pars olim erat imperii Persarum.

*Cyro.*] Hic filius Cambysis, Persarum ac Medorum, subindeque totius Orientis Rex, profanis imò et sacris literis celebratus, à Tomyri Scytharum Reginâ cum suo exercitu contrucidatus. Vide Justin. lib. i. &c. Paralipomen. Esdr. Daniel. maximè verò Isaiæ cap. xlv. 1. et seq. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa Regum vertam— Ego ante te ibo——Dabo tibi thesauros absconditos et arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel ——accinxi te, et non cognovisti me,* &c.

28. *Tanaïsque discors.*] Populi ad Tanaïm quietis impatientes, ad bellum proclives, inter-

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus;
Ridetque, si mortalis ultrà
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus: cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, et pecus, et domos
Volventis unà, non sine montium
Clamore, vicinæque silvæ;
Cùm fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætusque deget, cui licet in diem
Dixisse, VIXI: cras vel atrâ
Nube polum Pater occupato,
Vel Sole puro: non tamen irritum
Quodcunque retrò est, efficiet; neque
Diffinget, infectumque reddet
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna sævo læta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.

Dii sapientes obscuris tenebris involvunt venturi ævi sortem: derident que si homo [356] plus quàm decet angatur. Satage bene moderari præsentia: reliqua dilabuntur instar fluvii *Tiberis* modò intra ripas quietè defluentis in mare Thuscum, modò saxa corrosa evulsasque stirpes, et greges, atque ædificia simul abripientis, haud sine sonitu montium et silvæ proximæ; quando immanis eluvies solicitat fluvios tranquillos. Is compos sui *est*, vivetque hilaris, qui diebus singulis dicere potest, Vixi: [357] crastinâ die Jupiter cœlo producat vel obscura nubila, vel serenam diem: at nequaquam rescindet quicquid actum est, neque mutabit ac destruet quod semel attulit fluxum tempus. Fors gaudens rebus adversis, et obstinata ludere ludum petulantem, subvertit dignitates caducas, jam mihi, mox alteri propitia.

*ANNOTATIONES.*

que se frequentiùs dimicantes, Parthi, Scythæ, Sarmatæ. De illo flumine Asiam ab Europâ disterminante jam dixi. Vide Ode 4. hujus lib. stroph. 9.

29. *Prudens futuri temporis*, &c.] Sapienter Dii hominibus cognita esse futura noluerunt, sive ne malis ante tempus torqueantur: sive ut incertâ rerum expectatione penduli ad ipsos recurrere ac vereri moneantur.

31. *Ridetque, si mortalis ultrà Fas trepidat.*] Lib. ii. Ode 16. v. 25.

*Lætus in præsens animus, quod ultrà est*
*Oderit curare.*

32. *Quod adest, memento Componere æquus.*] Præsentibus utere prudenter, rectè, justè.

33. *Cætera fluminis Ritu feruntur.*] Futurum tempus fluit, et sensim elabitur, rebus modò pacatis, modò turbidis.

36. *Nunc lapides adesos, Stirpesque*, &c.] Exundans rapit omnia, cursu rapidiori lapides arrodit et excavat, arbores extirpat, &c. Vide Homer. Iliad. xi. 492. Lucret. lib. i. 285.

*Fragmina dejiciens silvarum, arbustaque tota,*
*Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis*
*Grandia saxa*, &c.

Virgil. Æneid. ii. 305.

——*Rapidus montano flumine torrens*
*Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores;*
*Præcipitesque trahit silvas: stupet inscius alto*
*Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.*

40. *Cùm fera diluvies quietos Irritat amnes.*] Amnes scilicet in Tiberim influentes, ipsumque augentes supra modum exundatione suâ; illi sunt Tinia, hodie *Topino;* Nar, hod. *Terone* flu. Sabinorum; Pellia flu. Hetruriæ, hod. *Paglia.* Lege Plin. lib. viii. Epist. 17. ubi de Tiberis frequentibus incrementis ita scribit. *Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis altè superfunditur*——*premit valles, innatat campis*——*Inde quæ solet flumina accipere et permista devehere, retro cogit, atque ita alternis aquis operit agros. Anio delicatissimus amnium, ideòque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magnâ ex parte nemora quibus inumbratur, et fregit et rapuit. Subruit montes, et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas erexit atque extulit*, &c.

43. *Vixi.*] Vox contemnentis mortem, inquit diserte, suo more, Marcilius: sic Æneid. iv. 653.

*Vixi, et quem dederat cursum fortuna, peregi.*

Posset etiam jungi cum vocibus præcedentibus *in diem*, eo sensu: is beatus semperque *lætus deget*, qui in diem vixerit, id est, qui præsenti tempore, hodiernâque die utetur, futuri et crastini minimè anxius. *Sufficit diei malitia sua*, inquit Christus in Evangelio.

49. *Fortuna sævo læta negotio*, &c.] Vide lib. i. Ode 34. in fine. Juvenal. Sat. iii. 39.

*Quales ex humili magna ad fastigia rerum*
*Extollit, quoties voluit fortuna jocari.*

Et Sat. vi. 604.

——————*Stat fortuna improba*, &c.
*Secretumque sibi mimum parat*, &c.

Laudo stantem: *Quid* si leves alas movet, reddo quæ donavit, ac meâ me virtute protego, atque honestam paupertatem indotatam peto. Si navis gemat Africis tempestatibus, non ad me attinet confugere ad vota luctuosa et precibus obtinere, ne Cypriæ vel Tyriæ merces mari avido opes adjungant. Tum *etiam* me securum ventus lenis ac geminus Pollux per fluctus Ægæos vehet ope naviculæ duos remos habentis.

Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit, et meâ
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quæro.
Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces [358]
Decurrere et votis pacisci,
Ne Cypriæ Tyriæque merces
Addant avaro divitias mari.
Tunc me biremis præsidio scaphæ
Tutum per Ægæos tumultus
Aura feret, geminusque Pollux.

## ODE XXX.

*Carminum suorum gloriam æternam fore.*

Absolvi opus ære stabilius,

EXEGI monumentum ære perennius, [359]

### *ANNOTATIONES.*

53. *Laudo manentem.*] Quamdiù stat et manet mecum fortuna, laudo: quòd si recedat et aufugiat, minimè indignor. Illâ instabili, firmus ego meâ virtute haud moveor; meâ tranquillitate non dejicior. Testibus oculis, extant etiamnum Commodi Imperatoris (non autem Adriani, ut scripsit non nemo) numismata ænea et argentea, quorum pars altera effigiem habet Fortunæ sedentis, dextrâ fugitivi frænum equi, lævâ copiæ cornu tenentis, cum hâc epigraphe:

FORTVNAE MANENTI.

Servantur in cimeliarchio Ludovici magni.

55. *Probamque Pauperiem sine dote quæro.*] Vulgatum erat de bonâ conjuge inter probos effatum: Satis dotata, si benè morata: Sic Horatius pauperiem ait se expetere velut felicis vitæ ducem: sibique videri satis dotatam, utpote *probam*. Vide supra Oden 16. à medio ad finem.

57. *Non est meum, si mugiat,* &c.] Qui opes avidè quærunt, ac paupertatem velut summum fugiunt malum, ii medio mari et naufragii discrimine cum Diis paciscuntur, ne suæ pereant merces; at ego, tametsi talibus in angustiis fuero, nec opum jacturam timebo, nec precibus redimere satagam, atque divitiarum neglectu, paupertatisque honestæ amplexu, tutus ero ac lætus. Vide hujus libri Ode 3. init.

*Si mugiat Africis Malus procellis.*] Si navis malus vel quassatus vel excussus fuerit seu Africo vento, seu fluctibus maris Africam alluentis.

59. *Votis pacisci, Ne Cypriæ Tyriæque merces,* &c.] Diis vota nuncupare, et dona polliceri, si salvas præstent merces, impediantque naufragium. Plin. lib. viii. cap. 16. *Tunc præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est.* Pers. Sat. ii. 3.

*Non tu prece poscis emaci,* &c.

60. *Cypriæ Tyriæque merces.*] Emporia scilicet erant orbe toto celeberrima, *Cyprus,* insula maris Mediter. de quâ lib. i. Ode 3. et *Tyrus* Syriæ urbs maritima, portu commoda, olim quidem probè munita et dives, claritate et magnitudine urbium Phœniciæ præstantissima, nunc in ruinis ferè jacet, et paucos habet incolas. Insula pridem erat freto quatuor stadiorum divisa; ab Alexandro Magno continenti juncta est. Quint. Curt. lib. iv. Hujus populi navigârunt primi, ex Tibullo lib. i. Eleg. 7. v. 20.

*Prima ratem ventis credere docta Tyrus.*

Idem scribit Pompon. Mela.

62. *Tunc me biremis,* &c.] Tum ego fractâ navi perditisque omnibus, biremi tantummodò scaphâ vectus, nihilominùs pacatâ mente constabo perinde ac si Castor et Pollux duces affulgeant.

63. *Ægæos tumultus.*] Lib. ii. Ode 16. v. 2.

64. *Geminusque Pollux.*] Separati dicuntur nocere fratres illi gemini; ambo verò simul propitia sunt et *lucida sidera.* Vide lib. i. Ode 3. v. 2. et Ode 12. v. 25. Sunt qui allegorias hic somniant, putantque Horatium alludere ad id quod sibi contigerat: adeòque per *Ægæos tumultus* significare bella civilia. è quibus evaserat *biremi scaphâ,* id est, virtute et innocentiâ subnixus, aspirante *aurâ* et favore *gemini* sideris, Mæcenatis nimirùm et Augusti.

Ode XXX.—Metrum idem quod suprà Od. 1. lib. i.

1. *Exegi monumentum,* &c.] Carminum volumen ingenii sui monumentum perenne jactat, quo posteritati æternæque memoriæ commendetur. Vide lib. ii. Oden ult. hanc cum illâ confer; et eundem utriusque scopum, eandemque sententiam variâ, dictione tantùm distinctam animadverte. Sanctus Hieron. Epitaphium Paulæ sic concludit; *exegi mo-*

Regalique situ pyramidum altius;
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar; multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego posterâ
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacitâ virgine Pontifex.
Dicar, quà violens obstrepit Aufidus,

atque pyramidum constructione sublimius, quod neque pluvia corrumpens nec Boreas [360] violentus destruere queat, vel temporum lapsus et longinquitas. Haud totus interibo; et portio mei plurima mortem effugiet. Ego semper novus posterorum laudatione augebor, quamdiù summus Sacerdos ascendet Capitolium cum silenti virgine. Ubicunque rapidus Aufidus murmurat,

*ANNOTATIONES.*

*numentum ære perennius, quod nulla destruere possit vetustas,* &c.

*Monumentum ære perennius.*] Ita durant monumenta literarum plus quàm æreæ statuæ ad memoriam collocatæ. Nam Mariana de Cimbris trophæa potuit quidem abolere Sylla: Maronis autem et Livii scripta, quantumvis nixus sit, Caius Princeps absumere ac delere non valuit.

2. *Regalique situ pyramidum altius.*] Ægyptiorum Regum opus et sepulchra fuêre pyramides; quarum nonnullæ inter orbis miracula numeratæ. *Tres orbem terrarum implerêre famâ: Regum Ægyptiorum pecuniæ otiosa stultaque ostentatio,* inquit Plin. lib. xxvi. cap. 12. prope Memphim erant sitæ; unde Martial. Epigram. i.

*Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.*

Herodot. lib. ii. eas describit accuratè: Unam, ait, quinque stadiis longam, decem annis elaboratam, in aliam verò annos viginti absumptos, &c. Ammian. Marcell. lib. xxii. *Pyramides ad miracula septem provectæ, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ hominibus confici potest; erectæ sunt turres ab imo latissimæ, in summitates acutissimas desinentes; quæ figura apud Geometras ideò sic appellatur, quòd ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum; quarum magnitudo, quoniam in celsitudinem nimiam scandens gracilescit paulatìm, umbras quoque mechanicâ ratione consumit.* Vide Strabonem lib. xvii. et Diod. Sicul. lib. ii. cap. 2. Hic pyramidem ait maximam à Chemmi Rege extructam artificio et opere mirabili, quæ *quatuor erat laterum, quorum quodlibet ab inferiori parte jugera septem continebat. Altitudo ampliùs quàm jugera sex tolleret . . . fermè annis mille, ut referunt quidam; ut alii tradunt, amplius tribus millibus quadringentis, ad nos usque ea moles integra permansit; ex Arabiâ longo admodum itinere advectis lapidibus constructa.* Istam se vidisse adhuc stantem anno 1638, in suæ peregrinationis narratione testatur Joannes Greaves Astronomiæ Professor Anglus; eamque tam interiorem quàm exteriorem egregiè describit, qualem inspexit ac dimensus est, vix paululùm deformatam; altamque dicit pedes ferè septingentos; et convenientem Diodori mensuram seu metiendi rationem asserit, &c.

3. *Quod non imber,* &c.] Imitatio est Pindaricæ dictionis, Pyth. Ode 6. ubi Xenocrati paratus dicitur laudum thesaurus, quem diruere seu auferre nequeat vel hybernus imber, aut ventus, aut series annorum et lapsus temporum.

6. *Non omnis moriar,* &c.] Non tam animæ, quàm sui nominis immortalitati et memoriæ velificatur Poëta noster.

7. *Vitabit Libitinam.*] Superstes erit, æternùm durabit. Libitina feretrum significat. Est etiam funerum Dea, in cujus æde vendebantur et locabantur quæcumque ad sepulturam pertinebant. A *libendo* dicta, ex Varrone, eadem quæ Proserpina; nec etiam alia quàm Venus antiquis existimata, ut eadem natalibus et morti Dea præsideret, atque principium finemque vitæ in potestate haberet; quò fragilitatis humanæ mortalium quisque admoneretur. Auctor Plutarchus in Numâ et in Problem. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxix. cap. 18.

*Usque ego posterâ Crescam laude recens.*] Novis indies laudibus cumulabor à posteris; sicque velut innovata mei memoria semper inclarescet, concidet nunquam, aut senescet.

8. *Dum Capitolium Scandet,* &c.] Dum sacra Romæ fient in Capitolio, ac proinde quamdiù stabit urbs illa æterna. Virg. Æneid. ix. 448.

*Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum*
*Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.*

9. *Cum tacitâ virgine.*] Quamdiù et Vestales ritè silentium observantes operabuntur sacris, æternumque ignem fovebunt. Quibus omnibus temporis diuturnitatem ac perpetuitatem indicat Horatius, quam sibi suoque spondet nomini. Comminiscuntur hìc nonnulli Nympham illam, quam Numa colendam Tacitamque appellandam sanxerat, teste Plutarcho; alii Edulia sacra afferunt, ad quæ singulis mensibus in Capitolium procedebat Pontifex. Sed quid hæc ad rem? Sanè quælibet sacra intelligi par est, in Capitolio peragi consueta; nec præ ceteris Angeronalia, quæ obtrudit Marcilius Angeronæ silentii Deæ, urbis etiam inter tutelaria numina, ex Macrob. lib. vii. cap. 9.

10. *Quà violens obstrepit Aufidus,* &c.] In Apuliâ, suâ nempe patriâ, maximè cupit celebrari Horatius. Est enim *Aufidus* Apuliæ amnis, hodie dicitur *Ofanto,* ex Apennino defluit in Adriaticum mare.

Et quà pauper aquæ Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens
Princeps Æolium carmen ad Italos [361]
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quæsitam meritis, et mihi Delphicâ
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

vel Daunus aquarum egens rusticis gentibus dominatus est: *ego* clarus è tenui memorabor Alcaïcos versus primus transtulisse ad Latinum carmen. *Age*, Melpomene, partam virtutibus magnitudinem assume, capillosque meos circumda ultrò laureâ Delphicâ.

*ANNOTATIONES.*

11. *Daunus.*] Hic Turni avus regnavit in Apuliâ, quæ et ab eo Daunia vocata est. Fuit etiam fluvius eo nomine appellatus.

*Pauper aquæ.*] In Apuliâ nimirùm fervent æstus et calor, hincque est arida valdè regio, ac penuriâ aquæ laborat; unde *siticulosam Apuliam*, vocat noster Epod. 3. v. 16. Vide lib. i. Od. 14.

12. *Regnavit populorum.*] Phrasis Græca ἐβασίλευσε τῶν λαῶν. Legunt alii ex Manuscriptis plerisque codicibus, *regnator populorum.* Quod referendum erit ad vocem *Daunus.*

*Ex humili potens.*] Libertini scilicet generis Horatius, ex humili fortunâ in summam famæ claritatem et nominis amplitudinem evasit, per ingenii opes ac *benignam venam*, de quâ lib. ii. Ode 18. v. 10.

13. *Princeps Æolium carmen ad Italos Deduxisse modos.*] Vel inde nominabor passim, quòd primus Alcaïcos versus Latinè scripserim, ad imitationem Alcæi è Lesbio insulâ, in quâ regnavit Æolus. Vide lib. ii. Od. 13.

14. *Sume superbiam*, &c.] Suam alloquitur Musam Poëta ut semetipsam ostendat. Grandes assume spiritus, inquit; ostende tuam nobilitatem; mihique texe et impone coronam è lauro sacrâ Apollini, qui colitur editque oracula apud Delphos, urbem Achaiæ, ad Parnassum montem.

# Q. HORATII FLACCI

# CARMINUM, SEU ODARUM,

## LIBER QUARTUS.

### ODE I. AD VENEREM.

*Ætate suâ se jam rebus Veneris haud esse idoneum.*

INTERMISSA, Venus, diu, [362]
Rursus bella moves. Parce, precor, precor.
Non sum qualis eram bonæ
Sub regno Cynaræ. Desine, dulcium

INTERPRETATIO.
Interrupta dudum Venus, iterum prælia indicis. Abstine, oro obtestorque. Non sum qui eram sub dominio benignæ Cynaræ. Crudelis parens amorum suavium

*ANNOTATIONES.*

Metrum idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Intermissa.*] Suetonius in vitâ Horatii ita scribit: *Scripta quidem ejus usque adeò probavit mansuraque perpetuò credidit* Augustus *ut non modò seculare carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* In hoc tamen libro quarto nonnullæ sunt Odæ, quas constat esse factas ante quasdam prioribus libris contentas; v. g. 12. hujus libri ante tertiam lib. i. Intelligendus fortasse est Suetonius de edito in lucem potiùs, quàm de conscripto, post alios tres, quarto hoc libro.

2. *Parce, precor.*] Per ætatem se excusat, abiisse juveniles nimirùm ludos et artes, quibus pollebat, dum ambeat Cynaram meretricem speciosam in primis, et ab eâ diligebatur maximè; illam vocat *protervam* lib. i. Epist. 7. *rapacem* Epist. 14. Hic appellat *bonam*, vel significans formâ egregiam et perfectam; vel quia immunis ei placuerat, ut scribit ipse citato loco, id est, sine ullâ præmiorum

Mater sæva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus
Jam durum imperiis. Abi
Quò blandæ juvenum te revocant preces.
Tempestiviùs in domo
Pauli, purpureis ales oloribus,
Comissabere Maximi,
Si torrere jecur quæris idoneum.
Namque et nobilis, et decens,
Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
Latè signa feret militiæ tuæ.
Et, quandoque potentior
Largis muneribus riserit æmuli,
Albanos prope te lacus
Ponet marmoream sub trabe citreâ.
Illic plurima naribus

parce *me* intractabilem subjicere dulcibus imperiis, circa decem lustra. [363] Ito quò invitant te vota adolescentium amore plena. Opportuniùs lascivies in ædibus Pauli Maximi; *illuc* velox cycnis purpureis, si cupis aptum hepar inflammare. *Is* enim juvenis et nobilis, et pulcher, et pro reis anxiis haud mutus, ac multiplici industriâ *præditus*, longe portabit vexilla tuæ militiæ. Et, cùm rivalis donis amplis *superior*, *ut* victor gaudebit, [364] prope lacus Albanos te è marmore effectum locabit sub trabe è citro. Ibi thus multum naso

*ANNOTATIONES.*

spe, cæterisque amatoribus antepositus fuerat.

5. *Mater sæva Cupidinum.*] Hunc versiculum jam posuit lib. i. Od. 19. Vide ibi Annot.

6. *Circa lustra decem.*] De lustro Annot. lib. ii. Ode 4. in fine. Est spatium quinque annorum: hinc annum ætatis suæ quinquagesimum notat Poëta. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 25. Just. Lips. Elect. lib. i. cap. 27.

10. *Pauli Maximi.*] Paulus Fabius Maximus Consul Romæ fuit anno urbis cond. 743. cum Julio Antonio, ad quem est inscripta sequens Ode. Vetus codex titulum quarto huic libro præfert; *Ad Fabium Maximum* Torrentio teste.

*Purpureis ales oloribus.*] Venus curru vecta ab oloribus tracto, atque alitis modo volans et celeriter decurrens. Vide lib. iii. Ode 1. v. 42.

*Purpureis.*] Magna est contentio de istâ voce cum cycni planè sint candidi, non purpurei. Vel, purpureus vocabatur omnis color valdè nitens, qualis est cycnorum candor; unde et nix purpurea dicitur ab Albinovano: vel, quòd purpura etiam alba quædam erat. Plutarch. in Alexandro, refert Hermionicam purpuram annis fermè ducentis repositam suum adhuc colorem servâsse; cujus hæc afferebatur ratio, quòd rubræ tinctura melle, candidæ autem oleo albo confecta esset. Xenophon Pædiæ lib. viii. Cyro fuisse ait tunicam è purpurâ semialbam vel albo distinctam; χιτῶνα πορφύρουν μεσόλευκον. Forsitan et color purpureus attribuitur cycnis Venerem trahentibus, qui ipsius Veneris est; per hypallagen. Apud Anacreontem Ἀφροδίτη πορφύρα.

11. *Comissabere.*] Comissari propriè est post cœnam et epulas jocari, ludere, lascivire; quanquàm et significat post cœnam luxuriosè iterùm epulari, Sueton. Vitell. cap. 13. *Epulas* quadrifariàm dispertiebat, in jentacula, prandia, cœnas, comissationes.

12. *Jecur.*] In jecore sedes amoris ac libidinis. Vide lib. i. Od. 13. et 25.

13. *Nobilis.*] Fabiæ gentis claritatem omnes fasti loquuntur: Vel hoc fidem non modo facit, sed propè superat, quòd plus trecenti ex eâdem hâc familiâ unâ die pro Republicâ ceciderint; cum sibi unis Veientium expugnationem demandari petiissent. Ovid. Fast. i.

*Una dies Fabios ad bellum miserat omnes*
*Ad bellum missos perdidit una dies.*

14. *Pro sollicitis non tacitus reis.*] In foro sese, ex laudabili nobilium adolescentium more, exercens agendis causis, defendendis reis, de bonis, de vitâ periclitantibus, adeoque solicitis; disertè perorans, bonis artibus abundè instructus.

16. *Latè signa feret militiæ tuæ.*] Ovid.

*Militiæ species amor est,————*
*————————sævique labores*
*Mollibus his castris et dolor omnis inest.*

17. *Et, quandoque potentior,* &c.] Ille verò Paulus, si quando per tuum, ò Venus, favorem apud amicam plùs valuerit, quàm suus rivalis muneribus pugnans, tum eriget tibi statuam è marmore in æde constructâ è lignis pretiosis, *prope lacus Albanos* ubi prædia ille habet.

19. *Albanos Lacus.*] Non procul erant urbe Româ civitas, mons, et lacus Albani. Cic. de Divin. i. *Veienti bello cum lacus Albanus præter modum crevisset,* responsum est, dum is lacus redundaret, *si in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios. Inde admirabilis illa Albanæ aquæ facta deductio est.* Et de Divin. ii. *ad utilitatem agri suburbani Albana aqua deducta est.*

20. *Sub trabe citreâ.*] Duplex citrus arbor; altera humilis et fructifera; altera silvestris et infructuosa, sed grandis; è quâ fiebant opera magni pretii, lecti, mensæ, trabes, &c. Vide Plin. lib. xiii. cap. 16. Pers. Sat. i. 53. &c. Quidam legunt, *sub trabe Cypriâ,* quòd multæ erant arbores faciendis operibus, navibus præsertim fabricandis, idoneæ, in insulâ Cypro Veneri sacrâ, ut dictum est lib. i. Ode 1. et 2.

21. *Illic plurima naribus Duces thura.*] In eo templo, quod tibi consecrabitur, thus

hauries, et recreaberis carminibus junctis citharæ, et tibiæ Berecynthiæ et fistulæ. Ibi pueri cum puellis numen tuum bis *in* die collaudantes albis pedibus terram pulsabunt ter, ritu Saliorum. Nunc me neque mulier, neque puer, neque facilis spes mutui amoris oblectat, nec vino contendere, neque floribus caput coronare. At quare, Ligurine, cheu! quare per malas meas fluunt aliquot stillæ? quare lingua diserta in vocibus hæsitat silentio non decenti? Ego te nocte in somnis modò prehensum amplector, modò te per herbam campi Martii, te per undas fluentes, ô crudelis, fugientem prosequor.

Duces thura, lyræque et Berecynthiæ
Delectabere tibiæ
Mistis carminibus, non sine fistulâ.
Illic bis pueri die,
Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes, pede candido
In morem Saliûm ter quatient humum.
Me nec fœmina, nec puer [365]
Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,
Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parùm decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis te ego somniis
Jam captum teneo, jam volucrem sequor
Te per gramina Martii
Campi, te per aquas, dure, volubiles.

## ODE II. AD ANTONIUM IULUM.

*Laudat Pindarum.*

O, Iule quicunque vult imitari Pindarum,

PINDARUM quisquis studet æmulari, [366]

*ANNOTATIONES.*

plurimum incendetur tibi, hymnusque cantabitur musicis instrumentis. Lib. ii. Ode 15. v. 6. *copia narium.*

22. *Lyræque,* &c.] Lyra ab Apolline vel Mercurio, fistula à Pane, tibia à Marsya fertur inventa. In Berecyntho verò Phrygiæ monte matris Deûm sacra celebrabantur variis instrumentis, tibiâ præsertim quæ inde cognomen habuit. Vide lib. i. Ode 16. et 18. sub finem, et lib. iii. Ode 19. v. 18. et seq.

25. *Bis die.*] Manè et vesperè tuas laudes canent *pueri cum teneris virginibus.* Vide lib. i. Od. 21. init.

28. *In morem Saliûm ter quatient humum.*] Choreas etiam in sacris adhibitas annotavi tum alibi, tum lib. i. Od. 36. ubi et de Saliis Martis Sacerdotibus.

29. *Me nec fœmina, nec,* &c.] Vergens ego ad senium minùs aptus sum amoribus, imò nec jocis et certaminibus poculorum. Sed neque juvat me floribus coronari inter epulandum, ex more, de quo lib. i.

33. *Sed cur, heu! Ligurine,* &c.] Me verò eà ætate cur tamen amore tuo incendis, ô Ligurine, puer formâ conspicue? Cur ô Venus, *rursus bella moves,* post acceptam rudem et vacationem à tuâ militiâ? Siquidem annos quinquaginta natus sum, cur ad juvenilem me lasciviam revocas.

34. *Manat rara meas lacryma per genas?*] Amor elicit lacrymas; paucas tamen, præ pudore: nam ex Ovid. Amor. i.

*Turpe senex miles, turpe senilis amor.*

35. *Cur facunda parùm decoro,* &c.] Quod etiam indicium amoris est ardentissimi, lingua alioqui facunda jam titubat, verbaque intercepta præfocantur; quod sanè indecorum mihi est. Virg. Æneid iv. 76.

*Incipit effari, mediâque in voce resistit.*

37. *Nocturnis te ego somniis,* &c.] Inter somniandum te mente verso. Modò mihi videor amplecti te, modò te fugientem persequi.

39. *Per gramina Martii Campi,* &c.] In campo Martio exercebat se juventus cursu, luctatu, equitatione, deinde natatione in Tiberi proximo post exercitationem, ad pulverem sudoremque detergendum, ut annotavi fusè lib. i. Od. 8.

Ode II.—Metrum idem quod suprà Ode 2. lib. i.

1. *Pindarum,* &c.] Laudaverat Horatium Iulus Antonius, æmulumque Pindari dixerat. Rescribit hanc Oden Horatius quâ mirè Pindarum extollit supra se, pariterque facundiam et modestiam expromit suam.

*Pindarum.*] Is Lyricorum antesignanus Thebis in Bœotiâ natus, *auræ Bœoticæ,* id est, crassi, stupidi, insulsique Bœotiorum ingenii famam et proverbium abstersit. Floruit circa Olympiadem 75. seu annis ante Christum 476. quo tempore Æschylus, et Anacreon. Doricè scripsit. Threnos ejus, Dithyrambos, et alia quædam subtraxit nobis injuria temporum: restant encomia, seu Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea.

Iule, ceratis ope Dædaleâ
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore;
Laureâ donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis;
Seu Deos, Regesque canit, Deorum

sublevatur alis cerâ compactis auxilio Dædali, et mari pellucido cognomen præbebit. Pindarus abundans alto sermone volvitur, et rapidè fertur instar fluminis è monte labentis, quod pluviæ supra consuetas ripas extulerunt. Lauream Apollinis meretur, sive profert [367] voces insolitas in dithyrambis audacibus, scribitque metris liberis: sive canit Divos, ac Reges Deorum

## *ANNOTATIONES.*

Ælianus lib. xii. refert idem Pindaro contigisse, quod Platoni, nimirùm infantem expositum melle ab apibus nutritum: et alibi quinquies in Poëtarum commissionibus prælatam ei tamen Corinnam, auditorum quidem inscitiâ. Memoria porrò ejus tam venerabilis, ut Lacedæmonii, Bœotiam vastantes, propter Pindarum, Thebis pepercerint. Alexander verò Magnus cùm eam urbem expugnâsset, domum Pindari intactam servari jusserit. Vide Valer. Maxim. Plin. lib. vii. cap. 20. Plutarch. in Alexandro. Cœl. Rhodig. lib. xxi. cap. 44. &c.

*Quisquis studet æmulari*, &c.] Qui Pindarum contendit imitatione assequi, is eandem habebit sortem cum Icaro Dædali filio, qui affixis cerâ pennis volare tentans in mare decidit, ac de suo nomine Icarium fecit appellari. Vide lib. i. Ode 3. lib. ii. Ode 20.

2. *Iule.*] Dissyllabam alii faciunt istam vocem, alii cum Passeratio synalœpham ponunt ex primâ vocali vel syllabâ hujus nominis cum primâ precedentis versûs: quemadmodum lib. i. Ode 2. v. 20. in voce *uxorius.* Vide infrà ad vocem *Antoni.*

3. *Vitreo.*] Non abs re interpreteris, cæruleo.

5. *Velut amnis.*] Copiosa Pindari oratio similis est fluvio exundanti.

7. *Immensusque ruit profundo Pindarus ore.*] Quintil. lib. x. cap. 1. *Novem Lyricorum Pindarus longè princeps, spiritûs magnificentiâ, sententiis, figuris, beatissimâ rerum verborumq; copiâ, et veluti quodam eloquentiæ flumine. Propter quæ Horatius eum meritò credidit nemini imitabilem.*

9. *Laureâ Apollinari.*] Vid lib. iii. Od. ult. in fine.

10. *Dithyrambos.*] Hymnus seu carmen erat in honorem Bacchi, qui et ipse dictus est Dithyrambus, quasi δὶς θύρας ἀμείβων, vel ἀμβαίνων, *bis vitæ portas transiens*, quia primùm natus ex utero Semeles matris, deinde è Jovis femore, ut fabulantur. Alii alias etymologias afferunt. Apage qui Syriacam originem in merè Græciâ voce expiscantur. Ingeniosè verò Moses, eruditis idem qui Bacchus intelligitur hâc appellatione Dithyrambi, utpote qui duas quasi matres habuerit, ab alterâ genitus, aquis et morti ereptus alterâ, atque educatus, scilicet à filiâ Pharaonis. Vide Suidam. Scalig. Poët. lib. i cap. 46. ubi etiam addit, Dithyrambici carminis stylum tumidum esse, plenumq; Baccho, numeris, et vocibus compositis, quas vocant ampullas et sesquipedales voces; atque idcircò *audaces* ab Horatio dici dithyrambos; ab Æschylo verò carmen tumens, exultans, totum Bacchicum. Ibidemque ille affert Hegesandri Epigramma adversùs Philosophos, ejusmodi vocabulis inflatum: sic incipit:

Ὀφρυανασπασίδαι, ῥινεγκαλαπυξογένειοι, &c.

Ex Athenæo lib. xiv. cap. 6. non semper veteres, cùm libarent, usi sunt dithyrambis, versibus tumultuosis, vehementibus, concitatis; sed duntaxat vino madidi, et Liberum patrem si invocarent: sin Apollinem, placidè canebant. Unde Epicharmus lepide ibid. οὐκ ἐστὶ διθύραμβος, ἂν ὕδωρ πίνς, *Nullus est dithyrambus, aquam si bibas.* Cicero. iii. de Orat. *Inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus cujus membra et pedes sunt in omni locuplete oratione diffusa.* Pindarus Olymp. Od. 13. Corinthis tribuit dithyramborum inventionem.

11. *Numerisque fertur Lege solutis.*] Non quòd in dithyrambis nulla esset lex aut mensura pedum, sed quia magna erat metrum variandi licentia; et quòd in his Poëtæ vehementiam impetumque animi potissimùm sequerentur magìsque attenderent modulationem carminis, quàm pedum certam ubique legem. Vide Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 17. sub finem.

13. *Seu Deos, Regesque canit Deorum Sanguinem.*] Pindarus enim Pæanas cecinit, seu hymnos in honorem Apollinis. Porrò notat hîc Horatius præcipua Lyricorum argumenta, ut et ad Pisones Epist. v. 83.

*Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,*
*Et pugilem victorem, et equum certamine primum,*
*Et juvenum curas, et libera vina referre.*

*Regesque.*] Hieronem Syracusanum. Olymp. Od. 1. &c. *Deorum sanguinem.* Reges Deorum filii appellantur. Vel designat Poëta noster Herculem Jovis, et Theseum Neptuni filios, item Pirithoum à Marte genus trahentem, *Per quos Centauri cecidêre.* Vide lib. i. Ode 11. lib. iii. Ode 4. De *Chimærâ* per Bellerophontem à Neptuno adjutum deletâ, lib. viii. Ode 27. Pindarus autem Olymp. Ode 13.

filios, à quibus Centauri legitimâ cæde prostrati sunt, *atque* extinctus est ignis Chimæræ horrendæ: sive laudat eos, qui domum redeunt Eleâ victoriâ gloriosi, canitque vel pugilem vel equitem, et donum *eis* tribuit excellentius statuis centenis; sive deflet adolescentem *morte* ablatum nuptæ mœstæ, *illiusque* virtutem animumque ac bonos mores extollit *usque* ad cœlum, atrisque inferis eximit. O, Antoni, fortis volatus effert cycnum Thebanum, quotiescunque assurgit in superas cœli regiones. Ego exiguus, velut apis thyma dulcia in Matino *monte* maximâ sedulitate colligit, *sic* ingenti labore condo versus, prope silvas et fontes Tiburis humidi. *Tu* vates *eximius* celebrabis

Sanguinem, per quos cecidêre justâ
Morte Centauri, cecidit tremendæ
Flamma Chimæræ:
Sive quos Elea domum reducit [368]
Palma cœlestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat:
Flebili sponsæ juvenemve raptum
Plorat, et vires animumque moresque
Aureos deducit in astra, nigroque
Invidet Orco.
Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinæ [369]
More modòque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poëta plectro

## *ANNOTATIONES.*

17. *Sive quos Elea,* &c.] Quando laudat victores in certaminibus apud Elidem Peloponnesi regionem, seu pugilatu. Pindar. Olymp. Ode 7. 10. 11. seu equorum cursu, ibid. Ode 1. et alibi multis locis. Virgil. Georg. i. 59.

*Eliadum* mittit *palmas Epirus equarum.*

Georgic. iii. 202.

——*Ad Elei metas et maxima campi*
*Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas.*

Elis, et Pisa quæ et Olympia, urbes sunt Elidis regionis: ibidem fanum Jovis Olympii, et ludorum Olympicorum celebritas. Vide lib. i. Ode 1. v. 3. et seq. Annot.

18. *Cœlestes.*] Lib. i. Ode 1. v. 5. *Palmaque nobilis evehit ad Deos.* Gloriâ sublimes quasi cælum Deosque attingunt.

*Equumve.*] Equus ipse, qui velociore cursu ac pernicitate suâ victoriam pepererat, coronabatur etiam, nec non carmine pariter, ut eques, celebrari consueverat. Pindar. Olymp. Ode 1. Pyth. Ode 3.

19. *Potiore signis.*] Vide posteà, Ode 8. hujus libri.

21. *Flebili sponsæ juvenemve raptum Plorat.*] Seu cùm struit et componit Epitaphium sponsi morte præmaturâ extincti, sponsæque luctum describit.

22. *Mores aureos.*] Castos, sanctos, antiquos, quales ætate aureâ.

24. *Invidet Orco.*] Oblivioni præripit, immortali memoriæ consecrat.

25. *Multa Dircæum levat aura cycnum.*] Pindarum altè volantem et suavè canentem instar cycni idem semper vigor, eadem vis sublevat et sustinet.

*Cycnum.*] Vide lib. ii. Ode 20.

*Dircæum.*] Dirce fons Bœotiæ, item fluvius Thebas alluens in Ismenium devolvitur, Strabo, &c. Hinc Dircæus pro Thebano.

26. *Antoni.*] Iulus hic Antonius M. Antonii Triumviri ac Fulviæ filius, post cæsum extinctumque patrem, Augusti gratiam nactus ejus etiam neptem duxit. Romæ Consulatum gessit anno urbis cond. 743. cum Paulo Maximo, cui prior Ode est scripta. Dio lib. li.

27. *Ego apis Matinæ More,* &c.] Ego Horatius non ita celsa peto, sed, velut apis inferiora circumvolo, et flores humiles carpo: *Matinus* Calabriæ mons thymo abundat, è quo mel optimum apes conficiunt. Eam porrò memorat Horatius regionem, quòd non longè ab eâ natus, ut dixi alibi.

30. *Uvidi Tiburis.*] Vide lib. i. Ode 7. et 18. lib. ii. Od. 6. lib. iii. Od. 29. Od. verò seq. v. 10. *Tibur aquæ præfluunt.*

31. *Operosa parvus Carmina fingo.*] Scilicet opus accuratum sine magno labore nullum. Deterere multa ac recidere, imò et recudere, stylumque sæpiùs vertere oportet, sæpè caput etiam scabere, vivosque ungues rodere; ut planè docet noster lib. i. Sat. 10. At poëtastri carmen contrà, ut canit Pers. Sat. i. 106.

*Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.*

*Parvus.*] Animadverte, Lector, quàm se deprimat istic Horatius, alias certè non mediocriter extollens sese. Vide Ode ult. lib. ii. et iii. Etenim præ Pindaro se parvum dicit, et operosa carmina vix fingere, fortasse quòd inops Latinus sermo multòque inferior ubertate et copiâ cedit Græcæ linguæ tanquam locupletiori.

33. *Concines majore poëta plectro Cæsarem.*] Tu Iule, scribes elogia Cæsaris, grandiori stylo, carmine heroïco. Iulius Antonius heroïcis versibus Diomedeas conscripsit duodecim libris.

Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, meritâ decorus
Fronde, Sicambros:
Quo nihil majus meliusve terris
Fata donavêre bonique Divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines lætosque dies, et urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forumque
Litibus orbum.
Tum meæ (si quid loquar audiendum)
Vocis accedet bona pars: et, O, Sol
Pulcher, O, laudande, canam, recepto
Cæsare felix.
Tuque dum procedis, Iö triumphe,
Non semel dicemus, Iö triumphe,
Civitas omnis, dabimusque Divis
Thura benignis.
Te decem tauri totidemque vaccæ,
Me tener solvet vitulus, relictâ
Matre, qui largis juvenescit herbis

Augustum carmine sublimiori quoties debitâ insignis coronâ ducet Sicambros immanes per collim sacrum. [370] Quo *Cæsare* grandius aut pretiosius nihil fata et numina propitia terris donaverunt, aut donabunt, etiamsi revocetur seculum vetus aureum. Cantabis festos dies et communem lætitiam civitatis, forumque contentionibus vacuum, ob reditum invicti Augusti *à Diis* concessum. Tunc, si canam aliquid auditu dignum cantûs mei maxima pars adjicietur: et beatus dicam, ô læta, ô celebris dies, *qua* Cæsar *nobis* est redditus. Dum verò progrederis, Iö triumphe, sæpiùs repetemus, Iö triumphe, omnisque urbs *pariter;* [371] et adolebimus thura numinibus propitiis. Te decem tauri et vaccæ totidem *promissis* liberabunt; me juvencus matri subtractus, qui crescit *in* abundanti gramine

## *ANNOTATIONES.*

34. *Quandoque trahet feroces,* &c.] Cùm subactos hostes in triumpho ducens, ascendet Capitolium, per viam sacram clivo Capitolino adhærentem, pergens, &c.

36. *Sicambros.*] Hos leviter si præteriero, piaculum admisisse videar, quippe quos majores agnoscimus, nosque Francos ab eis ortos. Illorum Regi Clodovæo cùm ad sacrum baptisma accederet, Remigius Rhemensis Præsul sanctissimus ita locutus fertur: *Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorâsti.* Gregor. Turon. Germaniæ Inferioris populi erant, Rheni accolæ, hodie *Gheldrenses.* Strabo lib. vii. &c. *Feroces* non sine ratione gravi Horatius vocat. Nam Dio refert exercitus Romanos ab ei fusos, tantumque terrorem incussum, ut adversùs eos Augustus profectus sit, et quos dare obsides, re compositâ, adegerit: unde seq. Od. 14. v. 51.

*Te cæde gaudentes Sicambri*
*Compositis venerantur armis.*

Addunt prætereà Centuriones Romanos ad exigenda tributa missos cruci ab eis suffixos: eorum verò mulieres, cùm deessent lapides jacendi, filios etiam parvulos humi allisos in hostium ora contorquere non veritas. Vide Oros. &c. Tandem Sicambros tamen subegit Augustus, ac *dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit:* Sueton. Octav. cap. 21. L. autem Florus cap. ult. sic testatur: *Validissimas nationes Cheruscos, Suevos, Sicambros pariter aggressus est, qui viginti Centurionibus incrematis, hoc velut sacramento bellum sumpserant, adeò certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque in prædam divisit ac vendidit.*

43. *Augusti reditu.*] Ex Hispaniâ et ex bello Cantabrico, quod multis annis protractum fuerat. Lib. i. Od. 12. sub finem. lib. iii. Od. 5. et 14. hujus etiam libri Od. 15. &c. reditum Augusti ex Galliâ, cùm Sicambros profligâsset, hîc intelligunt alii. Suet. Octav. cap. 20. *Reliqua* bella *per legatos administravit, ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret, aut non longè abesset.*

*Forum Litibus orbum.*] Ferias, justitium, seu vacationem à litibus dirimendis et à forensi strepitu, mos erat indici in ludis, festis, triumphis, supplicationibus, adeòque in omni publicâ lætitiâ, vel etiam luctu.

45. *Tum meæ, si quid,* &c.] Tum verò sublimibus tuis carminibus, O, Antoni, meos etiam qualescumque versus adjungam in tam solemni occasione, reverso incolumi è belli periculis Augusto, exoptato jam diù. Suet. Octav. cap. 47. *Revertentem ex provinciâ non solùm faustis ominibus, sed et modulatis carminibus, prosequebantur.*

49. *Tuque dum procedis, Iö triumphe,* &c.] Hoc referunt alii ad Iulum Antonium vel Prætorem vel Consulem designatum; leguntque, *Duxque dum procedis,* sed absurdè; alii ad Augustum triumphantem. Verùm ipso duce contextu, sanè referes, ingeniose lector, ad ipsum triumphum, quem sic interpellat Horatius procedentem: O, triumphe, dum procedes, Iö sæpiùs, Iö repetemus, &c.

53. *Te decem tauri.*] Tu, Antoni, summe vir, pro Cæsaris felici reditu à Diis impetrando

propter meum votum *exolvendum*. *Is* fronte æmulatur Lunam incurvam tertiâ *ab* ortu *die* ardescentem; eâ *parte insuper* contraxit notam, *quæ* spectatur nive *candidior*, in reliquis rufus.

In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum,
Quà notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

## ODE III. AD MELPOMENEN.

*Se Poëticâ Facultate ab eâ donatum immortalem fore.*

O, Melpomene, quem tu nascentem aspexeris semel oculis benignis, eum non athletam nobilitabit Isthmium certamen; non equus acer victorem curru vehet Achaïco;

QUEM tu, Melpomene, semel [372]
Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem; non equus impiger
Curru ducet Achaïco [373]

### ANNOTATIONES.

vovisti grandes victimas, quas voti reus mactabis; ego verò tenuis, immolato juvenco quem promisi, voto solvar.

57. *Fronte curvatos*, &c.] Describit juvencum, quem parat sacrificio quod vovit. Lunæ paulò post novilunium similem dicit ob parvula cornua: et in fronte notam habere candidam stellæ ad instar conspicuam. Sic Hom. Iliad. ψ. Diomedis equum toto rufum corpore, candidâ in fronte notâ ad modum Lunæ plenæ rotundâ, insignem exhibet. Et Moschus, in Idyll. quod Theocrito malè ascribitur, ut alibi annotavi, Europæ taurum similiter flavum reliquo fuisse corpore, at in fronte mediâ orbem argenteum refulsisse commemorat.

Ode III.—Metrum est idem quod Od. 3. lib. i.

1. *Quem tu, Melpomene*, &c.] De hujus Odes eximio lepore insigne est Scaligeri judicium, quod retuli ad init. Od. 9. lib. iii. Vide ibi Annot.

*Melpomene.*] Pro quâlibet Musarum hanc promit. De eâ lib. i. Od. 24. v. 3.

2. *Nascentem placido lumine videris*, &c.] Desumpta ab Hesiodo aliisque Græcis sententia. *Placido lumine*, εὐμενέστεροις ὄμμασιν. Sic et Tibull. lib. ii. Eleg. 4. in fine.

*Si modò me placido videat Nemesis mea vultu.*

Huc facit quod scribit Juvenal. Sat. vii. 195.

———————*distat enim, quæ*
*Sidera te excipiant modò primos incipientem*
*Edere vagitus*, &c.

3. *Illum non labor Isthmius*, &c.] Quem facili et benevolo Musa vultu nascentem viderit: is quidem non illustris erit pugilatu, quadrigali cursu, aut alio Isthmiorum ludorum certamine; non etiam bello clarus evadet: sed nobilis erit poëta, ubique celebrior quàm sint illi Isthmicâ vel militari victoriâ. Eam verò sibi gloriam à Musis concessam prædicat Horatius.

*Labor Isthmius.*] Certamen et victoria in ludis iis qui tertio quoque anno, totius Achaiæ concursu, fiebant in Isthmio prope Corinthum, de quo lib. i. Od. 7. v. 2. Ibidem erat sacrum Neptuno fanum. Ludos illos instituit Sisyphus Rex Corinthiorum, ut scribunt aliqui, in honorem Melicertæ seu Palæmonis, aut Portuni marini Dei; vel, ut alii referunt, Theseus in honorem Neptuni æmulatione quidem Herculis qui Olympia Jovi dicaverat. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 8. Plut. in Thesei vitâ. Strab. Geo. lib. viii. Tit. Liv. lib. xxxiii. cap. 32. *Isthmiorum*, inquit, *statum ludicrum aderat . . . quo certamina omnis generis artium viriumque ac pernicitatis visuntur . . . propter opportunitatem loci per duo diversa maria omnium Græcorum undique conventus erat.* In iis victores pinu coronabantur, ex Plin. lib. xv. cap. 10. Contra Cœl. Rhodig. lib. vii. cap. 10. Coronam Isthmiacam contexi ex apio consuêsse scribit. Et lib. xiii. cap. 17. in Olympicis cotino (seu oleastro) in Pythiis lauro, in Nemeis selino virenti, id est, apio, in Isthmiis selino item sed arescente solitos coronari. Archias Poëta Epig. lib. i. de quatuor Græciæ certaminibus ita canit.

Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

4. *Clarabit.*] Pro *declarabit*, inquiunt; nam voce præconis victorum nomina declarabantur et pronunciabantur. Illud quoque verbum usurpârunt apud Tull. de Divin. i. Poëtæ.

*Jupiter excelsâ clarabat sceptra coronâ.*

Lucret. lib. iv. Virgil. Æneid. xi. 407. ait.

———————*Crimen acerbat.*

*Pugilem.*] Vide Annot. Ode superiori, strophe 5.

*Non equus impiger Curru ducet Achaïco.*] De curuli certamine, lib. i. Od. 1. v. 4. Non videtur facere ad rem quod nonnulli afferunt hic, in Achaia sacros agonas celebrari consuevisse, in quibus qui vicerant, Hieronicæ dicti, in patriam reducebantur curru quasi triumphali equis albis quatuor tracto. Apud Diod. Sicul. lib. xiii. Exænetus Agrigentum invehitur; comites sunt bigæ curules trecentæ. Vitruv. lib. ix. procem. *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia vicissent Græcorum majores ita magnos honores consti-*

Victorem ; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quòd regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio :
Seu quæ Tibur aquæ fertile perfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem.
Romæ principis urbium
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros :
Et jam dente minùs mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas !
O, mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum !
Totum muneris hoc tui est,

6 nec militare facinus imperatorem ostentabit Capitolio, frondibus Apollinaribus coronatum, eò quòd superbas Regum minas fregerit: Verùm aquæ fœcundum Tibur irrigantes et silvarum densa folia Æoliis clarum [374] versibus efficient. Proles Romæ, civitatum Reginæ, inter claros Poëtarum cœtus me collocare dignatur ; jamque minùs æmulorum morsibus vellicor. O, Musa, quæ suavitatem eximiæ lyræ *meæ* sonum moderaris ! O, quæ mutis etiam piscibus cycni cantum dare potes, si velis, illud omne ex dono tuo est,

*ANNOTATIONES.*

*tuêrunt, uti non modò in conventu stantes cum palmâ et coronâ ferant laudes, sed et cùm revertantur in suas civitates, cum victoria triumphantes quadrigis in mœnia invehebantur, èque Republicâ, perpetuâ vitâ, constitutis vectigalibus fruantur.* Sueton. Neron. cap. 22. *Mox et ipse aurigare, atque etiam spectari voluit . . .* tum etiam *in circo maximo . . . nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam petiit.* Cap. 23. *Certamina deinceps obiit omnia.* Cap. 24. *Aurigavit plurifariàm, Olympiis etiam decemjugem . . . sed excussus curru . . . nec eò seciùs coronatus est . . Decedens deinde provinciam universam libertate donavit simulque judices civitate Romanâ, et pecuniâ grandi. Quæ beneficia è medio stadio, Isthmiorum die, suâ ipse voce pronunciavit.* Cap. 25. *reversus è Græciâ Neapolin . . . albis equis introiit, disjectâ parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam . . . veste purpureâ . . . coronam capite gerens Olympiacam, dextrâ manu Pythiam,* &c.

6. *Neque res bellica Deliis Ornatum foliis,* &c.] Nec fortiter in bello gestis triumphans coronabitur laureâ sacrâ Apollini apud Delum insulam nato et eximie culto. Vide lib. i. Ode 21. v. 10.

9. *Ostendet Capitolio.*] Triumphans quisque inaurato curru per viam sacram vehebatur ad Capitolium, seu arcem Romanam, in monte Tarpeio extructam, ob inventum ibi caput humanum sic appellatum. Illic Jovi Diisque gratias referebat, spoliaque de hostibus relata consecrabat.

10. *Sed quæ Tibur aquæ,* &c.] Sed insignem eum facient carmina in amœno Tiburis secessu condita, vel ejus loci descriptionem et amœnitatem continentia. De Tibure aquis udo lib. i. Ode 7. v. 21. et lib. iii. Ode 29. v. 6. Quòd eò sedere amaret Poëta lib. i. Ode 18. v. 2. et lib. ii. Ode 6. v. 5.

12. *Æolio carmine.*] Lib. ii. Ode 13. v. 24. *Æoliis fidibus.* Vide ibi Annot. Alcaïcos versus designat Latinè primùm à se factos, ad imitationem Alcæi, de quo lib. i. Ode 32. et lib. iii. Ode 30.

13. *Romæ principis urbium Dignatur soboles.*] Intelligunt vulgò Romanorum posteros, vel Augusti privignos; sed eruditus non nemo sensit dictionem esse à Græcis Hebræisque ductam; ut enim hi filium hominis dicunt pro homine; sic noster Romæ sobolem dicit, pro Româ, urbium et orbis dominâ, atque ut Martialis ait, *Terrarum gentiumque Deâ.*

14. *Amabiles Vatum choros.*] Vel poëtas excellentes et amari dignos, vel de rebus amabilibus carmine lyrico scribentes, putâ de laudibus Divorum, de Heroüm præclarè gestis, de vitâ seu hilariter exigendâ, seu laudabiliter instituendâ, &c

16. *Et jam dente minùs mordeor invido.*] Ex quo me Roma universa judicio suo probavit vatemque sanxit, jam mihi obtrectare æmuli desinunt: atque adeò virtute invidiam superâsse mihi videor. Vide lib. ii. Ode ult.

17. *O, testudinis aureæ,* &c.] O, musa, hoc beneficium cum aliis benè multis tibi acceptum refero.

18. *Pieri.*] Pierides Musæ dicuntur vel à Pierio Thessaliæ monte illis sacro ; vel ob filias Pieri novem devictas, cùm ausæ essent ad cantum Musas provocare; quapropter in picas mutatæ temeritatis pœnas exsolvêrunt.

19. *Mutis quoque piscibus.*] Utpote carentes vocalibus instrumentis, pulmone, arteriâ, gutture, muti sunt pisces. Arist. de Animal. Hinc proverb. *Pisce magis mutus:* ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων. Lucian. in Gallo, &c.

20. *Cycni sonum.*] Plato in Phædone testatur Cycnos mortis tempore esse maximè canoros: idem Aristoteles quoque refert. Hinc Ovid.

*Dulcia defectâ modulatur carmina linguâ*
*Cantator cygnus funeris ipse sui.*

Plin. contra lib. x. cap. 23. *Olorum,* inquit, *morte narratur flebilis cantus, falsò, ut arbitror, aliquot experimentis.* Vulgari pariter opinioni refragatur Athenæus lib. ix. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. ix. cap. 5. scribit hæc: *Canentem*

quòd manu prætereuntium ostendor Latinæ lyræ auctor; quòd vivo, et probor, si *tamen* probor, à te est *mihi datum.*

Quòd monstror digito prætereuntium [375]
Romanæ fidicen lyræ :
Quòd spiro, et placeo (si placeo) tuum est.

## ODE IV. DRUSI LAUDES.

*Earum partem maximam Augusti institutioni attribuit.*

Qualem volucrem fulminis administrum, (cui summus Deorum Jupiter dedit principatum in vagabundas aves, probatâ ejus fide in Ganymede flavo) aliquando juventus et paterna virtus ignarum laboris expulit nido, vernique venti jam transactis imbribus timidum docuère conatus insuetos; mox *autem* vis acerrima infestum in ovilia perpulit;

QUALEM ministrum fulminis alitem,
(Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem,
Jupiter in Ganymede flavo)
Olim juventas et patrius vigor [376]
Nido laborum propulit inscium ;
Vernique, jam nimbis remotis,
Insolitos docuêre nisus
Venti paventem ; mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus;

### ANNOTATIONES.

*cycnum pauci audivêre, etiamsi vulgatior fama tenet ingruente fatali momento εὐφωνότατον, καὶ ᾀδικότατον, vocè cantuque in primis valere,* auctor tamen, variæ narrationis Ælianus est, audisse quandoque se canentem cycnum. Sic enim ait: ἐγὼ δὲ ᾄδοντος κύκνου ἤκουσα. De cycnis jam lib. ii. Ode ult.

22. *Quòd monstror digito prætereuntium.*] Cicero Tusc. v. *Leviculus sane Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græciâ est, insusurrantisque alteri. Hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius?* Pers. Sat. i. 29.

*At pulchrum est digito monstrari, et dicier,*
*Hic est.*———

Tertullianus huc alludens de velandis virginibus cap. xiv. scribit. *Periclitari virginitatem, cùm digitis demonstrantium titillatur.*

23. *Romanæ fidicen lyræ.*] Lyrici apud Romanos carminis auctor atque princeps lib. iii. Od. ult. jam cit.

24. *Quòd spiro*, &c.] Non tantùm poëseos facultatem, sed et vitæ usuram Musis debere se profitetur. Vide lib. iii. Ode 4. Strophe 7.

*Quòd placeo.*] Quòd Augusto et Mæcenati præcipuè, tum etiam aliis probentur mea carmina, quòd *invidiâ* sim *major*, lib. ii. Ode 20. v. 4. quòd *usque ego posterâ crescam laude recens*, &c. lib. iii. Ode 30. v. 7.

*Si placeo.*] Ita modestiæ velificatur Poëta, quasi subdubitans adeò posse se *principibus placuisse viris*, quæ *laus est non ultima.*

Ode IV.—Metrum idem quod suprà Ode 9. lib. i.

1. *Qualem ministrum*, &c.] Drusi Neronis Augusti Cæsaris privigni celebrat victoriam de Rhætis ac Vindelicis reportatam. Ejus autem virtutum gloriam ferè totam derivat in Augustum, cujus educatione et institutione laus omnis ea Druso accesserit accreveritque. Ode perelegans, et regali mandato composita: stylus et dictio grandis, è capite ad calcem elaborata; initium eò sublimius, quod videtur aliquantò perturbatius. Ordo est : *Drusum sub Alpibus bella gerentem Rhæti et Vindelici* talem *videre, qualem ministrum fulminis . . . . Juventas et patrius vigor nido propulit . . mox in ovilia demisit hostem vividus impetus,* &c. *qualemve caprea leonem vidit, dente novo peritura,* &c. Sensus autem est: Rhæti ac Vindelici cum Druso bellantes talem eum conspexère juvenili ardore ac paterno robore invictum ac formidabilem, qualis esse solet aquila rex avium, cùm jam nido exire audet, primosque nisus ac impetus exerit, agnos mox et dracones rapiens et expugnans. Idem Princeps adolescens tantâ vi Rhætos et Vindelicos aggressus est, atque oppressit, quantâ leo capram aggreditur pascentem et dilaniat.

*Ministrum fulminis alitem.*] Plin. lib. ii. cap. 55. *Solam è volucribus aquilam fulmen haud percutit: quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur.* Et lib. x. cap. 3, in fine: *Negant unquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideò armigeram Jovis consuetudo judicarit.* De rapto Ganymede per aquilam, seu per ipsum Jovem aquilæ specie, ut quidam volunt, vide Annot. lib. v. Ode 23. in fine.

8. *Insolitos docuêre nisus.*] Volatum docent venti *insolitum* hactenus et nondum tentatum ; hinc ad primos illos *nisus* aëri se committere expavescit pullus aquilæ alitumque cæterorum.

9. *Mox in ovilia Demisit hostem vividus impetus.*] Cùm primum vires suas expertus est in ovilia devolat agnumque rapit. Plin. modò cit. lib. x. *Adultos pullos aquila persequitur, et longè fugat, æmulos scilicet rapinæ : et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget, ut satietur . . . . . rapta non protinùs ferunt; sed primò deponunt; expertæque pondus tunc demum abeunt.* Idem scribit Aristot. Hist. Animal. cap. 32.

Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:
Qualemve lætis caprea pascuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit:
Vidêre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, et Vindelici: quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli;
Nec scire fas est omnia. Sed diù

deinde prædæ ac certaminis aviditas incitavit adversùs dracones repugnantes; [377] et qualem leonem jam à lacte et uberibus fulvæ parentis remotum capra amœnis occupata pascuis aspexit recenti dente lanianda; *talem* ad Alpes bella facientem Drusum vidêrunt Rhæti atque Vindelici; [378] quibus mos omni ævo manus armandi securi Amazonum unde fluxerit, investigare omisi; neque omnia cognosci possunt. Verùm diù

*ANNOTATIONES.*

11. *Nunc in reluctantes dracones, &c.*] Plin. cit. lib. x. cap. 34. *Acrior est cum dracone pugna, multòque magis anceps, etiamsi in aëre. Ova hic consectatur aquilæ aviditate maleficâ; at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidant.* Plutarch. de Invid. et ait; tam grave esse aquilis et draconibus odium inter se, ut ne quidem interfectorum sanguis commisceatur, ac si confuderis, dissociet sese, ac seorsim fluat. Ejusmodi certamen bellè describit Hom. Iliad. μ. 201. Virgil. Æneid. xi. 751.

*Utque volans altè raptum cùm fulva draconem*
*Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:*
*Saucius et serpens sinuosa volumina versat,*
*Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,*
*Arduus insurgens: illa haud minùs urget adunco*
*Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.*

17. *Vidêre Rhæti.*] Rhæti appetentem se armis infestis Drusum vidêrunt aquilæ instar pugnacem, at leonis robore, audaciâ, ferocitate præditum.

*Rhæti.*] Hodie *les Grisons* vernac. Alpes Tridentinas occupant: Helvetiis et Boiis finitimi, ex Strabone lib. iv. qui et ibid. Drusi victoriam de illis prædicat. Vide Flor. lib. iv. cap. 12. et Dionem. lib. liv.

18. *Vindelici.*] Hi Borealem Alpium regionem tenebant, sicut Australem Rhæti, utrique æquè bellicosi. Hodie Suevi, et Bavari Vindeliciam incolunt. Sunt qui Vindelicos cum Rhætis confundunt; sed errorem manifestè ostendit Vell. Pater. lib. ii. cap. 97. et 94. ita referens: *Tib. Claudius Nero . . . . . innutritus cœlestium præceptorum disciplinis juvenis, genere, formâ, celsitudine corporis, optimis studiis maximoque ingenio instructissimus, qui protinus, quantus est sperari potuerat, visusque prætulerit Principem: Quæstor undevicesimum annum agens capessere cœpit Rempublicam, &c.* Et paulò post, *Reversum ex Armeniâ in potestatem Populi Romani redactâ, Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterque divisis partibus Rhætos Vindelicosque aggressi, multis urbium et castellorum oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quàm damno Romani exercitûs, plurimo cum earum sanguine perdomuêrunt.* Suetou. Octav. cap. 21. *Rhætiam et Vindelicos . . . . . gentes Inalpinas, coërcuit.*

*Drusum bella gerentem.*] Claudius Drusus Tiberii Neronis ac Liviæ filius anno 23. natus, Rhætos ac Vindelicos expugnavit an. U. C. 738. citatus Flor. lib. iv. cap. 12. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non posset ascendere: sed omnes, illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos per privignum suum Claudium Drusum perpacavit.* De eo sic scribit Vell. Patercul. lib. ii. cit. *Cura deinde atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis, adolescenti tot tantarumque virtutum, quot et quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrum belli magìs operibus, an civilibus, suffecerit artibus in incerto est. Morum certè dulcedo et suavitas, atque adversùs amicos æqua et par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. Pulchritudo oris proxima fraternæ fuit. Sed illum magnâ ex parte domitorem Germaniæ——fatorum iniquitas Consulem, annum agentem tricesimum rapuit.*

19. *Mos unde deductus, &c.*] Hæc ironiam sanè continent in quosdam eo tempore de nugis ejusmodi acriùs et perperàm disputantes. Nam alioqui non est obscurum aut valdè incertum, Rhætos et Vindelicos ab Amazonibus oriundos; atque ab his Scythicis mulieribus accepisse morem illum pro armis securim habendi.

20. *Amazoniâ.*] Strabo, lib. ii. de Amazonibus fide majora referri ait. Vide Justin. lib. ii. Oros. lib. i. cap. 15. nec non eruditam dissertationem seu disquisitionem de Amazonibus scriptam à Petro Petito, viro non Medecinæ solùm, sed rerum omnium scientissimo, nuper editam.

*Securi.*] Hæc σάγαρις dicta propriè, Xenoph. πέλεκυς μονόστομος erat, seu unicum habens στόμα, unâ tantum parte secans; contrà bipennis utrinque. Hesych.

latèque victrices turmæ adolescentis superatæ industriâ expertæ sunt, quid ingenium, quid animus in felici domo institutus, quidque Cæsaris erga Nerones juvenes paterna mens valeat. Strenui gignuntur strenuis atque generosis. In juvencis et in equis patrum virtus residet. Nec aquilæ producunt columbam minimè bellicosam. At eruditio virtutem ingenitam provehit, et bona disciplina reddit animum fortem; quandocumque disciplina deest, vitia deturpant naturæ bonitatem. O, Roma, quantum debeas Neronibus testatur Metaurus fluvius, atque Asdrubal profligatus, et dies ille Italiæ caligine depulsâ lætus

Latèque victrices catervæ
Consiliis juvenis revictæ
Sensêre, quid mens ritè, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum [379]
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Utcumque defecêre mores,
Dedecorant benè nata culpæ.
Quid debeas, ô Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Asdrubal
Devictus, et pulcher fugatis

*ANNOTATIONES.*

23. *Latèque victrices catervæ.*] Rhæti sæpiùs anteà victores. Strabo lib. iv. Luc Flor. et Vell. Paterc. antè citati.

24. *Juvenis.*] Claudii Drusi, de quo antè.

25. *Sensêre, quid,* &c.] Intellexêre quid et quantum valeret institutio et educatio Augusti Cæsaris, qui *paternum* exhibuit *animum* et affectum erga pueros *Nerones*, Tiberium ac Drusum, quos adoptârat, et bonis artibus erudire curaverat. Nam Tiberius Nero, Liviâ Drusillâ uxore suâ tum etiam prægnante, Augusto petenti concessa, paulò post è vivis excessit; eundem verò Augustum scripserat tutorem filiorum suorum, nempe Tiberii quatuor ferè annos nati, ac Drusi quem enixa est Livia, mensibus tribus post suum cum Augusto conjugium. Hinc ergo *paternus Augusti animus in pueros Nerones;* tum quòd eorum matrem duxerat; tum quòd eorum tutor esset à Tiberio patre nuncupatus. Sueton. Octav. cap. 6. et 36. Vell. Patercul. jam cit. Cornel. Tacit. Annal. i. &c.

29. *Fortes creantur fortibus.*] Ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοὶ, Aristot. contrarium tamen evenit non rarò: nam et *filii heroüm noxii* interdum. Sic degeneres extitère filii Samuelis Prophetæ, Alcibiadis, Dionysii, Periclis, Socratis, Ciceronis, &c. Porrò vice versâ è malis et ignavis aliquando exorti sunt boni et fortes, testibus historiarum monumentis. Vide Valer. Max. lib. iii. cap. 4. et 5.

*Et bonis.*] Hæc aliqui jungunt cum sequentibus, nec absurdè.

33. *Doctrina sed vim promovet insitam.*] Bona educatio et studiosa institutio promovet εὐγένειαν seu naturæ bonitatem; sustinet, excolit, auget.

35. *Utcumque defecere mores,* &c.] Si quando non aderit bona disciplina et morum institutio, tum corrumpitur optima quælibet indoles, continuò perit, et in pravitatem defluit. Cic. Tuscul. iii. cap. 2. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatos sic restinguimus, ut nusquàm naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ac in lucem editi sumus, in omni continuò pravitate, et in summâ opinionum perversitate versamur—— tum variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, ut opinioni confirmatæ natura ipsa cedat,* &c.

37. *Quid debeas, ô Roma, Neronibus.*] Scilicet *Claudius Nero advenientem ex Hispaniâ cum ingentibus copiis Asdrubalem, priusquàm Annibali fratri conjungeretur, oppressit.* Suet. Tib. cap. 2. opportunè quidem: nam actum erat de Imperio Romano, si cum Annibale fratre novum ac integrum exercitum Asdrubal junxisset.

*Nero.*] Sabina vox significans strenuum ac fortem.

38. *Metaurum flumen,* &c.] Hoc Umbriæ flumen, hodie *Metro*, labitur in Adriaticum mare. Strabo lib. vi. Plin. lib. iii. illìc verò Claud. Nero Consul junctis celeriter copiis cum suo collegâ M. Livio Salinatore, ivit obviàm Asdrubali, cum millibus hominum quinquaginta sex adventanti, ut dictum est, ac devicit, an. U. C. 526. ejusque caput præcisum ad Annibalis castra perlatum et ad pedes cùm esset projectum, hunc tanto pavore ac stupore concussit, ut infelicitatem Carthaginis agnoscens incusansque de fugâ deinceps tantummodò cogitaverit. Valer. Maxim. lib. iv. cap. 1. Oros. lib. iv. cap. 18. Tit. Liv. lib. xxvii. cap. 28. Luc. Flor. lib. ii. cap. 6. &c. Adverte Drusum ac Tiberium oriundos ab illis Consulibus; et paternum genus duxisse à Claudio Nerone, maternum autem à Livio Salinatore.

*Asdrubal Devictus.*] Is nimirùm qui Scipiones in Hispaniâ profligârat.

39. *Pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris.*]

Ille dies Latio tenebris,
Qui primus almâ risit adoreâ;
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tedas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit, et impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuêre rectos.
Dixitque tandem perfidus Hannibal;
Cervi, luporum præda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio
Jactata Tuscis æquoribus, sacra
Natosque maturosque patres
Pertulit Ausonias ad urbes;
Duris ut ilex tonsa bipennibus

qui primus victoriâ gloriosâ resplenduit, quando [380] crudelis Africanus per Italiæ civitates discurrebat velut ignis per tedas, vel Eurus per mare Siciliæ. Exinde Romana juventus semper felicibus expeditionibus inclaruit: et templa scelerato Carthaginiensium bello diruta stantes habuerunt Deos. Tandemque perfidus Annibal dixit: *Nos tanquam* cervi, præda luporum rapacium, sponte [381] sequimur *Romanos*, quos declinare et evitare insignis est triumphus. *Illa* natio, quæ ab incensâ Trojâ ad Italiæ civitates, Etrusco exagitata mari, fortiter transportavit sacra, liberos, et senes grandævos; sicut ilex durâ securi attonsa

## *ANNOTATIONES.*

Tit. Liv. lib. xxviii. cap. 9. *Omni multitudine obviàm effusâ——non salutabant modò universi circumfusi* (circa Claudium et Salinatorem Coss.) *sed et contingere pro se quisque victrices dextras Consulum capientes, alii gratulabantur, alii gratias agebant, quòd eorum operâ incolumis Respublica esset. In Senatu quoque,* &c.

41. *Adoreâ.*] Victoriâ, laude, gloriâ. Fest. adoream, laudem seu gloriam dicebant, quia gloriosum putabant eum, qui farris copiâ abundaret: meliùs alii, quia strenuis et iis qui fortiter dimicâssent militibus farris mensura distribui solita erat. Unde et *adorea* pro laude bellicâ. Nam far seu frumentum appellatum est *ador*, ab edendo, vel adurendo. Plaut. Amphitr. Act. i. *Qui multâ prædâ atque adoreâ effecit populares suos.* Plin. lib. xviii. cap. 3. *Gloriam denique ipsam à farris honore adoream appellabant.* Apuleius lib. iii. *Possum istam virtutis adoream mihi numerare.*

42. *Afer.*] Annibal, de quo lib. ii. Od. 12. v. 2.

43. *Ceu flamma.*] Omnia igni ferroque vastans.

*Tedas.*] Arbores ignem facilè concipientes, ob resinam quam continent: è genere sunt pinuum. De iis Plin. lib. xvi. cap. 10. et seq.

*Eurus.*] Ventus ab ortu flans, pro quolibet vento: et *undæ Siculæ*, pro quolibet mari. Synecdoch.

45. *Post hoc secundis usque laboribus,* &c.] Cæso Asdrubale, Annibale verò et Pœnis ex Italiâ exterminatis, indies magìs ac magìs prospera gessère bella Romani; increvit inclaruitque *pubes* et virtus *Rom.* imò belli incendia in Africam et Carthaginem ipsam transmissa sunt. Vide Flor. lib. ii. cap. 6.

48. *Fana Deos habuêre rectos.*] Quidam explicant *rectos* æquos et vindices in impium Annibalem: alii stantes, ac in suâ basi restitutas Deorum imagines, quas impiè deturbarant Pœni, sine ullâ Numinum reverentiâ. Tit. Liv. lib. xxvi. cap 11. *Ad lucum Feroniæ . . . templum eâ tempestate inclytum divitiis, . . . his omnibus spoliatum est.*

49. *Perfidus Hannibal.*] Tit. Liv. lib. xxi. cap. 14. vivam Annibalis imaginem graphicè delineatam exhibit. *Plurimum audaciæ . . . plurimum consilii . . . nullo labore corpus fatigari, aut animus vinci poterat . . . Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

*Dixitq; Cervi, luporum,* &c.] Bella hæc laus ex hostium ore profecta. Aristoteles eum asserit verè bonum, quem pariter inimici et improbi adeoque universi laudant.

50. *Cervi, luporum præda,* &c.] Nos Carthaginienses, tanquam *cervi* imbelles, *ultro sectamur* Romanos, quorum veluti *luporum rapacium* futuri sumus *præda; quosque* proinde *fallere*, seu evitare contra debemus: nam hos *effugere opimus* nobis *est triumphus.* Scilicet fortiorem declinare hostem, species est quædam victoriæ.

53. *Gens, quæ cremato,* &c.] Romana gens à Trojanis oriunda. Vide Justin. lib. xliii. item Carmen Seculare post Epodos.

54. *Sacra Natosque,* &c.] Æneid. i. 6.

*Inferretque Deos Latio.*

Et Æneid. ii. 747.

*Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates.*

55. *Maturos.*] Ætate et virtute.

56. *Ausonias.*] Synecdoch. pars pro totâ Italiâ. Nam Ausonia regio est Campaniæ.

57. *Duris ut ilex,* &c.] Sicut ilex et alia quælibet arbor resecatis ramis uberius pullulat et crescit: ita Romani adversis casibus attriti invalescunt magis ac magis. Certe quando Annibal maximè Romanos, deletis eorum exercitibus, premebat; tum copias

in Algido umbrosarum frondium fertili, jacturas inter et cædes, potentiam ac virtutem depromit ab ipso ferro. Non hydra amputato corpore vegetior repullulavit contra Herculem superari haud æquo animo ferentem: neque gravius portentum invexêre Colchi, vel Thebæ Echionis *opus*. Si mari demergas, clarior redit: si oppugnes, cum summâ gloriâ debellabit victorem integrum, ac certamina matronis prædicanda conficiet. Non ultra ego nuntios arrogantes mittam ad Carthaginem. Certè spes omnis, et fortuna nostræ gentis interiit, Asdrubale interfecto. Claudiæ *stirpis* potentia quidlibet molietur. Hanc et tuetur Jupiter Numine propitio, et liberat solers consilium inter militiæ difficultates.

Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra, secto corpore, firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve summisêre Colchi [382]
Majus, Echioniæve Thebæ.
Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctêre, multâ proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prælia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Hasdrubale interempto.
Nil Claudiæ non perficient manus,
Quas et benigno Numine Jupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

## ODE V. AD AUGUSTUM.

*Ut suum in urbem reditum acceleret.*

O, Populi Romani tutor præstantissime, numinibus propitiis nate, jam nimis diu abseus fuisti;

DIVIS orte bonis, optime Romulæ [383]
Custos gentis, abes jam nimiùm diu;

### ANNOTATIONES.

tamen summittebant in Hispaniam, Siciliam, Sardiniam: adeoque locis quatuor uno eodemque tempore depugnabant. Vide Æneid. ii.

58. *Algido.*] Hic mons agri Tusculani pro quolibet alio ponitur. De eo lib. i. Ode 21. v. 6.

61. *Hydra.*] Portentosa serpens, pluribus horrida capitibus, quorum uno abscisso, aliud renascebatur, imò septem alia succrescebant. Ita fabulatores. At constat Hydram fuisse locum aquas evomentem copiosiores, in intimo sinùs Argolici recessu, et quæ, uno meatu obstructo, multis aliis erumpebant, totam regionem circùm vastantes; tamen adhibito incendio Hercules exsiccavit eam paludem, Lernam nomine: unde Lernæum monstrum ab illo domitum inter alia celebratur. Palæph. Hygin. Diodor. Sicul. lib. v. cap. 2. Virg. Æneid. viii. 300.

*Lernæus turbâ capitum circumstetit anguis.*

*Firmior.*] Supple, quàm fuit Romana gens et excrevit invaluitque in nos Pœnos: sicut hydra adversùs Herculem ubique vincere assuetum, proindeque nec semel vinci patientem.

63. *Monstrumve summisêre Colchi.*] Loquitur de dracone insomni ac terribili velleris aurei custode, cujus è dentibus seminatis armati homines exorti Medeæ carminibus ad mutuam internecionem incitati periêre: vel de ipsis illis prodigiosis hominibus. Vide Metamorph. lib. vii.

*Colchi.*] Hi populi Asiæ ad Euxinum Pontum, ubi nunc Mingrelia, pars Georgiæ regionis.

64. *Echioniæve Thebæ.*] Cadmus Rex Thebarum seminatis pariter, ut de Jasone suprà dictum, draconis dentibus, repentè nasci vidit exercitum ad arma mutuamque cædem paratum. Inde verò superfuit Echion, posteà Cadmi gener, atque in ædificandis Thebis adjutor.

65. *Merses.*] Ab inusitato *merso, as.*

68. *Conjugibus loquenda.*] Inter conjuges et quaslibet mulieres sermone celebranda prælia; seu viri illarum aut filii vel cognati victi victoresve fuissent.

69. *Carthagini jam non ego nuntios Mittam,* &c.] Non deinceps mittam Carthaginem superbos victoriarum mearum nuntios, inquit Annibal, quales post Cannensem cladem, &c. Vide Tit. Liv. lib. xxiii. cap. 11. et 12.

73. *Claudiæ manus,* &c.] Vires, consilia, solers industria Neronum Claudiâ gente oriundorum. Sueton.

76. *Acuta belli.*] Belli subita pericula, doli, insidiæ, strategemata.

Ode V.—Metrum idem quod Ode 6. lib. i.

1. *Divis orte,* &c.] Senatùs populique Romani amorem erga Cæsarem Augustum vivis pingit coloribus.

2. *Abes jam nimium diu.*] Tribus annis

Maturum reditum pollicitus patrum
    Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, Dux bone, patriæ:
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
    Et soles meliùs nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora
Cunctantem spatio longiùs annuo
    Dulci distinet à domo,
Votis omnibus hunc et precibus vocat,
Curvo nec faciem littore demovet:
Sic desideriis icta fidelibus
    Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit culta Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitæ:
    Culpari metuit fides.
Nullis polluitur casta domus stupris;
Mos et lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperæ:
    Culpam pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? Quis gelidum Scythen?

revertere, qui promisisti sacro Senatorum cœtui celerem reditum. Optime Princeps, restitue lumen patriæ tuæ. Nam quando facies tua tanquam vernum tempus apparuit, jucundiores fluunt horæ, et dies clariùs fulgent. Sicut mater crebris votis ac precibus expetit filium, quem Auster adversis flatibus removet à dulci domo, plus annuo intervallo morantem, ultra mare Carpathium: neque vultum avertit ab incurvâ [384] ripâ: ita patria desideriis accensa fidelibus exoptat Augustum. Nam bos securus per campos vagatur: agros fovet Ceres et abundans felicitas: nautæ mare tranquillo navigant: fidelitas cavet vituperari. Nullis flagitiis contaminantur familiæ pudicæ: disciplina et leges vicerunt turpe crimen; matres laudantur ob filios similes: pœna sequitur et plectit scelus. Augusto salvo quis timeat Parthos? Quis Scythas frigidos?

## *ANNOTATIONES.*

Româ Cæsar abfuit, in Gallias profectus, an. U. C. 737.

3. *Maturum reditum pollicitus,* &c.] Seu antequam abiret, seu per literas, seu legationibus, à Senatu populoque Romano ad Augustum missis. Cunctanti verò hanc Oden scripsit Poëta.

9. *Ut mater.*] Nil suavius istâ comparatione.

10. *Carpathii.*] De eo mari lib. i. Od. 35. v. 8.

13. *Votis omnibus hunc.*] Legunt plerique *votis omnibusque*, hoc sensu; mater anxia non tantùm vota precesque Diis nuncupat pro filii reditu et incolumitate, sed et omina quævis arripit, quasi totidem præsagitiones.

14. *Nec faciem littore demovet.*] Observans adventantes undequaque naves, præ desiderio filii absentis, quem singulis horis redeuntem expectat et exoptat. Sic Tobiæ mater *quotidie exiens circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem . . . Et sedebat secus viam quotidie, in supercilio montis, undè respicere poterat de longinquo. Et dum specularetur adventum filii* jam dudum absentis, *vidit à longè, et illum agnovit venientem, currensque nuntiavit viro suo,* &c. cap. x. et xi. Tob.

16. *Quærit patria Cæsarem.*] Vota publicè suscepta pro reditu Augusti, refert Dio lib. liv. Vide Sueton. Octav. cap. lvii. Huc et referri potest cusum numisma ex unâ parte continens Epigraphen, *S. P. Q. R. Cæsari Augusto:* ex alterâ verò, *Vota publicè suscepta pro salute et reditu.*

17. *Tutus bos etenim,* &c.] Rationes affert ob quas Romani tantopere Augustum diligant: nimirum tot acceptis per eum muneribus ac beneficiis non poterant non vehementer amare. Per Augustum ubique firmata pax, terrâ marique securitas, leges constitutæ, nefas quodvis edomitum, repressi hostes, &c. Vide Oden 14. et 15. hujus libri.

22. *Mos et lex.*] Lib. iii. Od. 24. v. 35. *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt?* Vide Sueton. Octav. cap. xxxiv. ubi mentio legis Juliæ *de coërcendis adulteriis et de pudicitiâ,* &c. . . . *cumque vim legis eludi sentiret crebrâ matrimoniorum mutatione,* &c. *tempus sponsas habendi coarctavit; divortiis modum imposuit.*

23. *Laudantur simili prole puerperæ.*] Martial. lib. vi. Epigram. 27.

*Est tibi, quæ patris signatur imagine vultûs,*
*Testis maternæ nata pudicitiæ.*

Catull. in Nuptiis Juliæ et Manlii Torquati. Car. lxii.

*Torquatus volo parvulus*

---

*Sit suo similis patri*
*Manlio, et facile insciis*
*Noscitur ab omnibus;*
*Et pudicitiam suæ*
*Matris indicet ore.*

24. *Culpam pœna premit comes.*] Frustra lex vetat scelus, nisi in sceleratos animadvertatur. At *pœna comes* coërcet peccandi libidinem. Plato de Leg. v. τιμωρία 'αδίκιας 'ακόλουθος.

25. *Quis Parthum paveat?* &c.] Vide lib. i.

Quis homines quos gignit immanis Germania? Quis expavescat bella Hispaniæ ferocis? Unusquisque diem finit in suis collibus, atque vitem maritat viduis arboribus; inde hilaris revertitur ad cœnam, teque numen invocat mensis secundis; te pluribus votis, te vino de crateribus fuso colit, et numen tuum adjungit Laribus; quemadmodum Græcia Castoris et magni Herculis, *erga illos* grata. O, utinam, bone Princeps, Italiæ dones festos diuturnos. *Hoc* precamur sobrii primo diluculo: *Hoc et* repetimus benè poti, quando Sol occidit sub Oceano.

Quis Germania quos horrida parturit
Fœtus, incolumi Cæsare? Quis feræ [385]
Bellum curet Iberiæ?
Condit quisque diem collibus in suis
Et vitem viduas ducit ad arbores.
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet Deum.
Te multâ prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum
Miscet numen, utì Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas, ô utinam, Dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci manè die; dicimus uvidi, [386]
Cùm Sol Oceano subest.

## ODE VI. AD APOLLINEM ET DIANAM.

O, Deus, quem superbi sermonis ultorem experti sunt filii Niobes

DIVE, quem proles Niobæa magnæ

### ANNOTATIONES.

Od. 12. v. 53. Od. 19. v. 12. lib. iii. Od. 5. v. 4. *Quis gelidum Scythen?*] Lib. i. Od. 19. v. 10. et 35. v. 9. lib. ii. Od. 9. in fine. lib. iii. Od. 24. v. 9.

26. *Quis Germania quos,* &c.] Vide Flor. lib. iv. cap. 12. *Domuit Usipetes, Tenctheros, Cattos . . inde validissimas nationes, Cheruscos, Sueros, Sicambros,* &c. . . *Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, viderentur.*

*Horrida.*] Sive ob mores barbaros, sive ob prægrandes viros et ingentia corpora Germanorum. Cæsar. Comment. Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Plutarch. &c.

28. *Iberiæ.*] Ab Ibero flu. Iberia dicta: est Hispaniæ pars, et per Synec. tota sic vocatur. Vide lib. ii. Od. ult. v. 20. Flor. mox cit. *Pacata fere omnis Hispania,* &c. Et postea: *Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ,* &c.

29. *Condit quisque diem,* &c.] Arat colitque agros suos quisque, et operi vacat rustico, à mane ad vesperam, sine ullo metu hostili. Virgil. Eclog. ix. 52.

*Cantando puerum memini me condere soles.*

31. *Alteris Te mensis adhibet Deum.*] Ex Senatusconsulto cautum fuit, ut in conviviis, tum publicis, tum privatis, Augusto ab omnibus libaretur. Dio lib. 50. is nempe mos apud veteres, ut remotâ primâ mensâ, quæ ciborum seu carnium erat, secunda adhiberetur fructibus et bellariis onusta, cum exquisitissimo vino, è quo fiebant libationes adjunctis precibus, in honorem Deorum. Vide Virg. Æneid. i. 723. et 731. et Æneid. viii. 283. nec non Georg. ii. 101.

34. *Laribus.*] Diis Imperii Tutelaribus perinde ac ædium privatarum.

*Tuum Miscet numen.*] Teque adeò veneratur, ut numen aliquod, Romanis rebus propitium. Non absurdè legunt quidam, *nomen.*

36. *Memor.*] Acceptorum videlicet ab eis beneficiorum. Hercules enim à monstris et aliis incommodis vindicavit multas ac diversas Græciæ regiones. Castor autem et Pollux mari piratas exegerunt, navigationem que ideò juvare tanquam numina quædam benigna existimati sunt; imò velut maris Dii coluntur, &c.

37. *Ferias.*] Dies festos lætosque; diuturnum otium, securitatem perpetuam.

38. *Hesperiæ.*] Italia sic appellata. Vide lib. i. Od. 28. v. 26. ubi, *fluctibus Hesperiis.* Et lib. ii. Od. i. sub finem, ubi, *Hesperiæ sonitum ruinæ.* Nec non lib. i. Od. 36. v. 4.

*Integro.*] Vixdum incepto.

39. *Sicci.*] Sobrii, abstemii, jejuni.

*Uvidi.*] Vino profusi, cœnati.

40. *Cùm Sol Oceano subest.*] Nam veteres cœnam producebant ad multam noctem.

Ode VI.—Metrum idem quod Od. 2. lib. i.

1. *Dive,* &c.] Carmen hoc, ut et 21. lib. i. Seculare inscribi solet, ut annotavi ibidem; neutrum tamen propriè titulum hunc meretur, sed illud tantùm quod habetur post Epodos. Vide ibi annotata.

*Quem proles Niobæa,* &c.] Apollo, qui honorem Latonæ matris tuæ vindicâsti adversus arrogantiam Niobes, quæ se ausa est jactare fœcundiorem ac feliciorem partubus ac sobole, præ ipsâ Latonâ duos tantùm enixâ, cùm ipsa numerosam pulchramque genuisset prolem. Gell. lib. xx. cap. 6. *Mira,* inquit, *et propè adeò ridicula diversitas fabulæ apud Græcos poëtas deprehenditur super numerum Niobæ filiorum. Nam Homerus pueros puellasque ejus senos fuisse dicit, Euripides bis septenos, Bacchylides et Pindarus bis denos. Quidam alii tres fuisse solos scripserunt.* Porrò filios

Vindicem linguæ, Tityosque raptor
Sensit, et Trojæ propè victor altæ
Phthius Achilles;
Cæteris major, tibi miles impar,
Filius quamvis Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremendâ
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit latè, posuitque collum in
Pulvere Teucro.
Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, malè feriatos
Troas et lætam Priami choreis

ac Tityus raptor, atque Phthius Achilles famosæ Trojæ propemodum expugnator; aliis *quidem* fortior,
[387] te *verò* inferior miles; quanquam Thetidis marinæ filius Trojanas arces impugnaret hastà tremendà certans. Is, sicuti pinus edace securi percussa, vel cupressus Euro dejecta, latè procubuit, cervicemque demisit in pulvere Trojano. Ille non clausus equo sacra Palladis simulante decepisset Troja-
[388] nos perperam otiantes, et aulam Priami saltationibus

*ANNOTATIONES.*

Niobes omnes Apollo, filias Diana, sagittis confixos peremêrunt; Niobe verò in saxum mutata fertur. Homer. Iliad. ult. Ovid. Metam. vi. lib. iii. Diod. Sicul. lib. v. cap. 11. Juvenal. Sat. vi. 173. et seq. Auson. Epitaph. xxvii. de Niobe.

*Bis septem natis genitrix læta, atque superba,*
*Tot duxi mater funera, quot genui.*
*Nec satis hoc diris; duro circumdata saxo*
*Amisi humani corporis effigiem,* &c.

Niobe Tantali filia, uxor verò Amphionis Thebarum regis.

2. *Tityosque raptor.*] Vide lib. ii. Od. 14. v. 8. lib. iii. Od. 4. v. 77.

3. *Trojæ prope victor.*] Qui, interfecto Hectore Trojæ defensore præcipuo, ejus urbis expugnationem reddidit facilem; quam certè accelerâsset nisi à Paride fuisset interemptus, ut mox dicetur.

4. *Phthius Achilles,* &c.] Oriundus è Phthiâ urbe Thessaliæ.

5. *Impar tibi.*] Achilles Græcorum fortissimus, Trojanorum terror, haud verò par tibi, Phœbe, qui sub figurâ Paridis latens eum occidisti. Hygin. &c. aut, quod scribit Virgil. Æneid. vi. 57.

*Dardana qui Paridis dirêxti tela manusque*
*Corpus in Æacidæ.*———

6. *Thetidos marinæ.*] Achillis erat mater Thetis, filia Nerei Dei marini. Lib. i. Od. 8. v. 14.

7. *Dardanas turres.*] Dardanus Jovis filius, ex Electrâ Atlantis filiâ, ab Africâ venit in Asiam, conseditque in regione Hellesponto vicinâ. Ibi Dardanum urbem condidit, quæ postea Troja à rege Troë dicta. Virgil. Æn. viii. 134.

*Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor.*

*Tremendâ Cuspide.*] Ex Homeri Iliad. xix. sub finem; hastam Achilles paternam gerebat gravem et ingentem, quam crispare aut vibrare solus noverat, à Chirone incisam, ad cædem heroum.

9. *Ille, mordaci velut,* &c.] Casus Achillis gravis et magnus, quemadmodum corpus et animus magna fuerunt. Sic de Entello Virg. Æneid. v. 447.

*Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto*
*Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,*
*Aut Idâ in magnâ, radicibus eruta pinus.*

10. *Impulsa cupressus Euro.*] Velut ingens arbos vi ventorum prostrata.

11. *Posuitque collum in Pulvere Teucro.*] Lib. ii. Od 7. v. 12. similem dictionem vide, ibique Annot. Hic noster indicat Achillem cecidisse in Trojano campo et certamine; quod idem scribit Ovid. Metamorph. lib. xii. 604. ubi Apollo Paridi.

——*Ostendens sternentem Troïa ferro*
*Corpora Peliden, arcus obvertit in illum.*
*Certâque letiferâ direxit spicula dextrâ.*

Itaque *non indecoro pulvere sordidus* occubuisset. Alii verò, cùm ad nuptias Polyxenæ contenderet, in templo Apollinis sagittâ in calce percussum à Paride post illius Dei simulacrum latente.

12. *Teucro.*] Pro *Teucrio.* Teucri dicti sunt Trojani, et Troas ac Troja Teucria, à Teucro (non illo Græco, Ajacis fratre) Phrygiæ rege, cujus filiam duxit Dardanus, eique in regnum successit.

13. *Ille non inclusus,* &c.] Adverte quàm extollat Achillis fortitudinem, ut eo majorem paret gloriam victori ejus Phœbo. Quod si, inquit Poëta noster, vixisset Achilles, nequaquam opus Græcis fuisset machina illa, seu equo ligneo, quem placandæ Minervæ causâ fabricatum illi mentiti sunt; sed aperto Marte, sine dolis aut insidiis, Trojam ac Trojanos debellasset. Vide Virg. Æneid. ii. 17.

*Votum pro reditu simulant.*———

14. *Malè feriatos.*] Imprudenter ac intempestivè abjectis armis festa celebrantes, dum suis adhuc cervicibus incubaret hostis. Virg. Æn. ii. 25.

*Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.*
*Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:*
*Panduntur portæ;* &c.

15. *Lætam choreis,* &c.] Aulam regis totamque urbem choreis et lætitiæ vacentem,

gaudentem; sed apertè in expugnatos immitis, heu nefas, heu! infantes cremasset ignibus Græcis, nec non ventre materno inclusos; nisi Deorum pater tuis ac Veneris jucundæ precibus exoratus concessit Æneæ laboribus mœnia felicioribus auspiciis extructa. O, Apollo citharista, Thaliæ benè canentis eruditor, qui Xantho flumine lavas capillos; imberbis Agyieu, tuere gloriam Musæ Apulæ. Apollo mihi, ingenium, Apollo facultatem

Falleret aulam:
Sed palàm captis gravis, heu nefas, heu!
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo:
Ni, tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, Divûm pater annuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ, [389]
Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camenæ
Lævis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem

*ANNOTATIONES.*

cùm tamen extrema instarent fata. Virgil. Æneid. ii. 234.

*Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.*
———*Scandit fatalis machina muros,*
*Fœta armis: pueri circùm innuptæq; puellæ*
*Sacra canunt*, &c.

et Æneid. id. 248.

*Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset*
*Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.*

17. *Sed palàm captis*, &c.] Sic bellè exprimit Horatius indolem Achillis, ut et Epist. ad Pisones, v. 120.

———*Si fortè reponis Achillem;*
*Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,*
*Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.*

19. *Etiam latentes Matris in alvo.*] Apud Homer. Iliad. Agamemnon præcipit Menelao, ne parcat cuiquam Trojanorum, neque ipsis infantibus materno utero inclusis.

21 *Ni, tuis victus*, &c.] Apollo et Venus Trojanis faventes Jovi supplicarunt, ut, quoniam in fatis erat Trojam exscindi, saltem, perempto inexorabili Achille, liceret Æneæ ac sociis aliquot è Græcorum evadere manibus, atque novam gentem urbemque feliciori augurio condere in Italiâ. Vide Æneid. i. 229. et seq. 256. et seq.

23. *Potiore Alite.*] Ex alitum aspectu captari auspicia, alibi notavi. Huc verò spectat quod æternam fore Romam credebant Romani, et apud Virgil. Æneid. i. 279. ita spondet Jupiter:

———*Imperium sine fine dedi.*———

25. *Doctor argutæ*, &c.] Placet quibusdam *ductor*, ut reddatur illud Græcorum μεσηγέτης Veruntamen nihil mutabit lector sagax.

*Thaliæ.*] Pro quàlibet Musarum hæc ponitur, quæ dicta ἀπὸ τοῦ θάλλειν *florere;* quòd Poëtas faciat gloriâ et famâ florentes.

26. *Qui Xantho lavis amne crines.*] Vide lib. iii. Ode 4. v. 61.

*Qui rore puro Castaliæ lavit,*
*Crines solutos.*———

Capillos antiqui in fluviis aut fontibus lavabant, seu munditiei, seu nitoris augendi causâ. Sensus itaque est; qui dominaris iis regionibus, quas rigat Xanthus. Porro Xanthus duplex; alter in Troade, ex Idâ monte in Hellespontum defluens, qui et Scamander appellatur à nonnullis. Neque hunc intelligere istic licet; siquidem in eâ regione Apollo non colebatur. Alter ejusdem nominis fluvius est in Lyciâ, è monte Cadmo scaturiens, Xanthumque urbem interfluens, Glaucus Plinio, Straboni Sirbis dictus, vulgò etiam *Sirbi;* quem sanè designat hic Horatius, qui loco supra citato de eodem Apolline dixit: *qui Lyciæ tenet dumeta.* Sunt qui alludi putent ad vocem ξανθὸς, flavus, eò quòd Apollinis flava cæsaries celebretur.

27. *Dauniæ defende decus Camenæ.*] Mihi patrocinare; cui *spiritum et carminis artem dedisti, nomen et decus* tribue, defende, amplifica; pariterque gloriam Latinæ poëseos.

*Dauniæ.*] Vel, per synecdochen, intellige totam Italiam, cujus pars est Daunia, sive Apulia à Dauno rege appellata; hodie, *la Capitanata.* De eâ jam lib. i. Od. 22. v. 14. et lib. ii. Od. 1. v. 35. vel respexit noster poëta suam patriam, adeòque suam Musam Apollini commendat. Sic *Calabras Pierides* pro Ennianâ poësi; *Ceam Camenam* pro Simonideâ; *Teiam Musam* pro Anacreonticâ, antè dixit. Ergo et hîc *Dauniam Camenam* pro Venusinâ; quia Venusium in finibus est Apuliæ sive Dauniæ, quâ in urbe natus Horatius.

28. *Lævis.*] Sive *levis;* λεῖος, *politus, imberbis,* utpote juventute florens perpetuâ. Talis enim colitur Apollo.

*Agyieu.*] Ἀγυιὰ, *vicus, via.* Hinc Apollo Ἀγυιεὺς, eò quòd in viis coleretur, et columnæ Apollini sacræ præ foribus starent. Eustath. Sive Dorico isto vocabulo significantur columnæ in coni formam desinentes. Apollini vel Baccho sacræ, quas ante fores ædium pridem erigebant. P. Bembus ex Suidâ. Macrob. lib. i. Saturn. cap. 2. *Apud Græcos Apollo* ἀγυιεὺς *nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis, illi enim vias quæ intra pomœrium sunt,* ἀγυιὰς *appellant.*

29. *Spiritum Phœbus*, &c.] Hactenus poëta laudat invocatque Apollinem; jam quæ ab illo

Carminis, nomenque dedit poëtæ,
Virginum primæ, puerique claris
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem, meique
Pollicis ictum:
Ritè Latonæ puerum canentes,
Ritè crescentem face noctilucam;
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices: Ego Dîs amicum,
Seculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

poëseos et vatis appella-
[390] tionem tribuit. O, puellæ primariæ, et pueri illustribus parentibus nati, clientes Deæ Deliæ, quæ timidos lyncas et cervos arcu prosternit, custodite mensuram Sapphicam, et pollicis mei sonum; ritè celebrantes filium Latonæ, ritè Dianam lumine augescentem, frugibus propitiam, fluxis mensibus evolvendis promptam. Aliquando connubio juncta dices: Ego poëtæ Horatii
[391] versibus erudita cecini carmen gratum Numinibus, *quando* seculum reduxit dies solemnes.

## *ANNOTATIONES.*

afflatus condit carmina, prædicat, ac ritè et religiosè canenda præcipit. *Spiritum*, venam divitem, Ep. ad Pison. *artem carminis*, ingenium non rude, sed arte excultum, ibid. vocat.

31. *Virginum primæ*, &c.] Julia Augusti filia, Marcella Marcelli et Octaviæ sororis Augusti filia; vel Julia et Agrippina neptes ex Agrippâ et Juliâ.

*Puerique*, &c.] C. et L. nepotes Augusti. Hæc Lambinus certè dormitans. Imò compellat Horatius virgines quasque nobiles, ac pueros prætextatos, à quibus ex more carmen seculare concinendum erat; ut ampliùs deinde suo loco dicam, nimirum in Carmine Seculari, post Epodos.

33. *Deliæ tutela Deæ.*] Hujus enim erant in clientelâ seu tutelâ, ejusque laudes celebrare consueverant. Vide lib. i. Ode 21.

*Deliæ.*] A Delo insulâ, ubi nata et præcipuè observata Diana. Vide lib. iii. Ode 4. v. 64. Catull. xxxiii.

*Dianæ sumus in fide*
*Puellæ et pueri integri.*

34. *Lyncas et cervos cohibentis arcu.*] Venatione gaudentis, ferasque sagittis et arcu vulnerantis occidentisque. *Lynx*, acutissimi visûs animal, instar leopardi distinctum maculis, vernaculè THE OUNCE vocatur. Lupum cervarium aliqui dicunt; jure an injuriâ? Vide Gesn. de Quadruped. Plin. lib. xxviii. &c. De iis jam lib. ii. Ode 13. v. ult.

35. *Lesbium servate pedem*, &c.] Sapphici mei carminis observate mensuram, et ad meæ lyræ sonum voces et cantus vestros aptate diligenter. Sappho, è Lesbo insulâ, nomen dedit et originem Sapphico carmini. Vide lib. ii. Od. 13. cit. ibique Annot.

*Meique Pollicis ictum.*] Quasi pulsasset ipse citharam, hæc ait, ac veluti chorodidascalus, exemplo Græciæ Lyricorum. Theod. Mar.

37. *Ritè.*] Ex ritu antiquo et solemni.

38. *Crescentem face noctilucam.*] Diana eadem quæ Luna, nocte lucens, Νυκτιλαμπὴς Simonidi apud Dionsy. Hal. Incrementa lucis ac decrementa singulis mensibus habere cognoscitur; orbem suum conficit diebus circiter 28. unde *menses pronos celeriter volvere* dicitur mox. Cic. de Nat. Deor. ii. *Luna à lucendo nominata, eadem Lucina: ut apud Græcos Diana eaque Lucifera invocatur à parentibus, sic apud nostros Juno Lucina. Eadem Diana omnivaga dicitur, non à venando, sed quòd in septem numeratur tanquam vagantibus. Diana dicta quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut plerumque novem Lunæ cursibus; qui, quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur.*

39. *Prosperam frugum.*] Frugibus vegetandi vim humore suo impertit Luna.

41. *Nupta jam dices*, &c.] Cùm nupta olim eris, tum non sine gaudio dices: Ego pridem, adolescentula et virgo, carmen seculare ab Horatio compositum recitavi cum meis æqualibus. Hoc ideò ait, quod ea veteribus opinio inoleverat, connubium celerius ac felicius iis provenire, à quibus seculare carmen, in honorem scilicet Apollinis ac Dianæ, decantatum fuisset in ludis secularibus.

42. *Seculo festas referente luces.*] Quanto apparatu, quantâ lætitiâ celebrarentur ludi seculares, dicam in carmine seculari. Tunc feriari omnes, et hilaritati sacrisque operam dare jubebantur.

## ODE VII. AD TORQUATUM.

*Vita hilariter ducenda, quia res omnes diffluunt.*

DIFFUGERE nives, redeunt jam gramina campis
Arboribusque comæ.
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina prætereunt.
Gratia cum Nymphis geminisq; sororibus audet [392]
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, et almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas
Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia Lunæ.
Nos, ubi decidimus
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, et Ancus:
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit an adjiciant hodiernæ crastina summæ [393]
Tempora Dî superi?

Abièrunt nives, jam agris herbæ renascuntur, et frondes arboribus. Terra mutat conditionem; atque fluvii imminuti labuntur juxta ripas. Gratia cum Nymphis ac binis sororibus non veretur nuda choreas celebrare. Annus, et hora, quæ gratum diem aufert, immortalitatem sperare vetat. Hyems temperatur Zephyris: vernam tempestatem absumit æstiva *similiter* peritura, posteaquàm autumnus fruges produxerit: statimque pigra redeunt frigora. Lunæ tamen citò resarciunt detrimenta cœli: *at* nos simul ac devenimus *eò*, quò bonus Æneas, Tullus opulentus, atque Ancus, *deciderunt*, sumus *duntaxat* cinis et umbra. Quis novit utrum cœlestia Numina diem crastinam hodiernæ sint additura?

### *ANNOTATIONES.*

Ode VII.—Hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroïcus, alter est dactylicus archilochius dimeter, constans duobus dactylis et unâ syllabâ.

1. *Diffugêre nives.*] Hæc Ode simile prorsus argumentum habet atque quarta lib. i. dictiones pares, ingenii tamen Horatiani fœcunditate gratam varietatem indutas. Scripta est ad Manlium Torquatum, qui fuit Consul A. U. 689. atque sub eo natum volunt poëtam nostrum.

3. *Mutat terra vices.*] Terra priùs hyemali constricta gelu mœstaque, jam *solvitur gratâ vice veris et Favoni*, jucundamque experitur amœnitatem.

*Decrescentia ripas Flumina prætereunt.*] Salmasius legit *recrescentia;* alii *decrescentia* explicant, valdè crescentia, scilicet liquatis nivibus; sicque ripas suas transiliunt ac superant; quoniam, inquiunt, hyemis nives ineunte vere liquescunt et fluvios augent. Pace tamen tantorum virorum aliter interpretari placuit, hoc verius quò simplicius, nec lector refragabitur, ut spes est. Sensus est; flumina, antè nivium aquas aucta et ripas supergressa jam ad eas redièrunt, euntque et fluunt præter, id est, secundùm ripas, nec ultra suum alveum feruntur, aut exundant.

5. *Gratia cum geminis sororibus.*] Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

6. *Nuda.*] Ob calorem viris, vel ob rationes alibi allatas. Vide lib. i. Ode 4. et 20. Item lib. iii. Ode 19.

7. *Monet annus,* &c.] Tempus fluxum vitam nostram pariter effluere et absumi docet; lib. ii. Ode 18. v. 15. *Truditur dies die.*

9. *Zephyris.*] Ventis tepidis, *veris comitibus.* Vide lib. iii. Ode 1. v. 24. et infrà Ode 12. hujus lib. iv.

13. *Damna tamen celeres,* &c.] Luna quidem suum orbem novo curriculo remetiens reparatur, fitque iterum plena, quæ interierat: cit. lib. ii. Od. 18. v. 16. *Novæque pergunt interire Lunæ.* At nos mortales, cùm semel interiimus, haud ampliùs réparamur aut reviviscimus. Moschus Idyll. iii. Bionis deflens interitum. Hei, hei, *malvæ in hortis, apium, anethum, cùm interîere, tamen renascuntur posteà*, inquit: *nos verò, qui magni, fortes, sapientes, ubi primùm mortui sumus, obscuri in terrâ somnum dormimus longum, infinitum, μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα νήγρετον ὕπνον*, &c.

15. *Quò pius Æneas.*] Ad inferos nempe. Sensus est, non pietas Æneam non opes Tullum Hostilium, non Ancum Martium virtus ac fortitudo à morte vindicârunt: quis ergo sibi spondeat immortalitatem? *Æneas* famâ super æthera per Virgilium notus. *Tullus et Ancus,* ille tertius, hic quartus Rex Romam. Tit. Liv. lib. i. Dionys. Halic. lib. iii. &c.

16. *Pulvis et umbra sumus.*] Eurip. Ἄνθρωπος ἐστὶ πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον, *Homo est flatus et umbra tantum.* Sophocles in Ajace, Εἴδωλα καὶ κούφην σκιὰν. *Simulacra et levem umbram* homines appellat: Anac. Ὀλίγην κόνιν, *Exiguum pulverem.* Jac. Apost. Epist. cap. iv. 14. Ἀτμὶς πρὸς ὀλίγον φαινομένη, καὶ ἔπειτα ἀφανιζομένη. Vita est, *vapor modicè apparens et mox evanescens.*

17. *Summæ.*] Numero dierum quos viximus. Quidam leg. *vitæ.*

Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.
Cùm semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Quæ genio benignè indulseris, *hæc* avaras manus hæredis effugient: postquam interieris, et Minos de te judicium ultimum protulerit; nec stirps *nobilis*, nec eloquentia, nec pietas reparabit, te, *ô* Torquate. Enimverò neque Diana castum Hippolytum eximit Inferorum tenebris, nec Theseus dilecti Pirithoi catenas infernales potest solvere.

## ODE VIII. AD MARTIUM CENSORINUM.

*Nihil præter carmina dare posse: at illa rebus omnibus esse præferenda.*

DONAREM pateras grataque commodus,
Censorine, meis æra sodalibus;
Donarem tripodas, præmia fortium

O, Censorine crateras et [394] jucunda ex ære *vasa* ultro darem sociis meis; darem tripodas, Græcorum strenuorum munera.

### *ANNOTATIONES.*

21. *Splendida arbitria.*] Non malè Heins. interpretatur; gravia majestatis, plena: vet. interpretes æquè bene, vera et manifesta.

*Minos.*] Apud inferos judex. Vide lib. i. Ode 28. v. 9. lib. ii. Ode 15.

25. *Infernis neque enim*, &c.] Morte nec liberant Dii sibi delectos. Diana non inferis eripit Hippolytum, castitatis famâ inclytum. Vide Ov. Metamorph. xv. Senec. Tragœd. Hippolyt. &c. Hic Thesei et Hippolytæ Amazonis filius, cœlibem vitam ac venationis studium colens, et hinc Dianæ charus interpellantem de stupro Phædram novercam strenuè repulit. Hæc illum apud Theseum detulit, quasi ipsam ad flagitium pellexisset. Hippolytus fugiens iratum patrem currum conscendit: at equi phocis exterriti currum et ipsum aurigam per devia trahentes discerpsêrunt, nomenque fecêrunt Hippolyti, ab ἵππος, *equus*, et λύω, *dissolvo.* Extinctum tamen Dianæ precibus incolumitati pristinæ restituit Æsculapius: unde Virbium se voluit appellari, quasi bis virum. At demum fato omnibus communi, functus decessit. Quapropter ab inferis minimè l[iberatum] dicit Horatius. Vide Gell. lib. x. cap. [illegible]

27. *Lethæa.*] Lethe fluvius inferorum p[ro] ipsis inferis ponitur frequenter.

*Theseus.*] Hic filius Ægæi regis Athenarum tot egregiis facinoribus insignis, ut pro Hercule habitus sit: Pirithoum præcipuâ coluit amicitiâ, comitemque assumpsit ad Inferos profectus rapiendæ Proserpinæ causâ. Porrò ab Hercule ex Inferis ereptus secum voluit Pirithoum attrahere. Hic verò superveniente terræ motu ab eo distractus ac diremptus, ibidem vinculis constrictus mansit. Plutarch. in vitâ Thesei. Diodor. Sicul. lib. v. cap. 5. &c.

2[8]. *Pirithoo.*] Ixionis ille filius, ope Thesei Centauros vicit, &c. Vide lib. iii. Ode 4. in fine, ibique Annot.

Ode VIII.—Metrum est idem quod Ode 1. lib. i.

1. *Donarem pateras*, &c.] Non abs re Theodorus Marcilius existimat Oden hanc munus esse Saturnalitium, sive Saturnalibus, missum Censorino, quo tempore amici munera invicem missitabant, C. Martius ille Censorinus Consul fuit cum Asinio Gallo anno U. C. 746.

*Pateras.*] Varro iv. de Ling. Lat. *In poculis sunt pateræ*, inquit, *à patendo dictæ.* Anglicè, GOBLETS. Ejusmodi pocula argentea in sacris adhibebantur: dono etiam dabantur. Plaut. Ampbitr. Scen. 1.

*Post ob virtutem hero Amphitruoni patera*
*donata aurea est,*
*Quâ Pterela potitare rex solitus est.*

*Commodus.*] Benignus, facilis, liberalis. Quidam legunt, commodis, sed perperam.

2. *Æra.*] Vasa ex ære capacia, lebetas, Ang. CHAULDRONS, quæ multiplici erant usu.

3. *Tripodas.*] Mensas vel sellas aliqui dicunt fuisse; alii, ansatas ollas: tripodas certè appellârunt, quòd ternis pedibus infima pars [su]stineatur, inquit Athen. mox citandus. Cæ[te]rùm apud priscos tripodum genera duo fuere, quæ ambo lebetas aliquando nominârunt; alterum caldarium, quod igni admovebatur, ideoque dicebatur, ἐμπυριβήτης, et λοετροχόος, quo utebantur, ad calefaciendam aquam loturis: alterum fuit, poculum, genus tripodis, de quo Homerus:

Ἐπτ' ἀπύρους τρίποδας.

In his miscebatur vinum, ac temperabatur. Utiles erant etiam adornandis ædibus; et quia non igni adhibebantur, ἄπυροι dicti; atque horum auriti quidam extitere. Athen. lib. ii. cap. 2. ubi et ait, in Bacchi certaminibus præmium victoris tripodem fuisse. Tripodas apud Græcos mercedem datam rei fortiter gestæ ac virtutis, constat ex Homero variis locis; fortasse

Graiorum: neque tu pessima munerum
Ferres; divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus [395]
Solers nunc hominem ponere, nunc Deum
Sed non hæc mihi vis, nec tibi talium
Res est, aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneris.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugæ, [396]
Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ,
Non incendia Carthaginis impiæ,

Tu verò non minima acciperes, si opulentus *forem* artibus, quas provexit vel Parrhasius vel Scopas; alter lapide, coloribus alter peritus, effingere modò virum, modò Deum. At mihi facultas ista non *adest*: nec res tua *familiaris*, vel animus *tuus* indigent istis deliciis. Versibus delectaris: versus dare possumus et doni æstimationem eloqui. Non *statuæ* marmoreæ publicis inscriptionibus insculptæ, per quas bonis imperatoribus fato functis redditur spiritus et vita; non Annibalis fuga præceps, minæque retro pulsæ, nec sceleratæ Carthaginis incendia magis declarant virtutes

## *ANNOTATIONES.*

quia, velut symbolum, firmitudinem animi ac robur corporis stabilitate suâ tripus exhibebat Virg. Æneid. ix. 263.

*Bina dabo argento perfecta atque aspera signis*
*Pocula* ——————————————
——————————————————
*Et tripodas geminos.*———

Vide Cœl. Rhodig. lib. viii. cap. 15.

6. *Parrhasius.*] Florebat hic anno ante Christum 400. Pictor insignis Zeuxidi coætaneus, *quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinâsse subtiliùs lineas traditur*, inquit Fab. Quintil. xii. cap. 10. Plinius autem lib. xxxv. cap. 10. *Parrhasius descendisse in certamen cum Zeuxide traditur. Et, cùm ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent; ipse detulisse linteum pictum ita veritate repræsentatâ, ut Zeuxis alitum judicio tumens flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque, intellecto errore, palmam concederet, ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem*————*Parrhasius Ephesi natus, primus symmetriam picturæ dedit; primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum, in lineis extremis palmam adeptus*, &c. Vide Athenæum lib. xii. cap. 11. et lib. xv. cap. 10.

*Scopas.*] Eximius ille statuarius vixit anno ante Christum 430. aut circiter. Pausanias in Corinth. ait Parium fuisse Scopam, et saxei Herculis meminit ab eo cælati. Ejus quoque celebrantur Venus et Phaëton, quæ imagines apud Samothraciam religiosè servatæ. Plin. lib. xxxvi. cap. 5. multa alia ab eo signa egregiè facta memorat.

9. *Nec tibi talium Res est, aut animus deliciarum egens.*] Domus tua non eget, imò abundat talibus ornamentis, nec plurimùm cupidus est tuus animus. Tabulas pictas et signa apud Romanos in deliciis fuisse nemo nescit. Cicero in Verrem testis locupletissimus, &c.

12. *Pretium dicere muneris.*] Eruditus quisque legit *muneri;* atque interpretatur, pretium facere, ponere, constituere. Quod hic facit poëta, cùm carmen rebus omnibus antefert; dicitque plus valere ad memoriam viri magni propagandam, quàm tabulas, signa, statuas, et publica monimenta.

13. *Incisa notis marmora publicis.*] Imagines ære vel marmore incisæ, cum epigraphe honorificâ in basi, quæ breviter et compendiosè elogia contineat.

*Publicis.*] Quæ in loco publico et à publicâ auctoritate erectæ et positæ.

*Notis.*] Διὰ σημείων; prioribus duntaxat et majusculis literis ascriptus, ut S. P. Q. R. P. Scipioni Africano P. C. Senatus Populusque Romanus, &c. poni vel ponendum curavit. Observa intelligendas hìc statuas mortuo Scipione erectas. Nam vivus repudiaverat, et ex Africâ reversus Populo Romano erigere volenti obstitit ipse per modestiam.

14. *Per quæ spiritus et vita redit bonis*, &c.] Cic. de Harusp. Resp. *Statuæ et imagines non animorum simulacra sunt sed corporum.* At carmen animi virtutes exhibet et repræsentat. Hinc Ovid.

*Scindentur vestes, gemmæ frangentur et aurum;*
*Carmina quam tribuent fama perennis erit.*

Et noster infrà lib. ii. Ep. 1. v. 248. ad Augustum;

*Nec magis expressi vultus per ahenea signa,*
*Quàm per vatis opus mores animique virorum*
*Clarorum apparent.*

15. *Celeres fugæ, Rejectæque retrorsum Hannibalis*, &c.] Quando Annibal *incubans Italiæ*, ejusque *visceribus inhærens, summotus* tandem et coactus est citò in Africam redire ad opem ferendam Carthagini, cujus portas quatiebat Scipio; qui sic ad hostes traduxit *rejecitque minas* et belli mala atque incommoda, quibus sui cives antea vexabantur. Vide Tit. Liv. lib. xxviii. xxix. xxx. Flor. lib. ii. cap. 6.

17. *Incendia Carthaginis impiæ.*] Pub. Scipio Africanus id nominis prior est adeptus, quòd Annibale devicto Carthaginem tributariam fecisset. Fuit posteà Scipio *Paulo Macedonico procreatus, Africani illius magni filius, in decus gentis assumptus, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret* ————*per continuos decem et septem dies vix*

Ejus qui domitâ nomen ab Africâ
Lucratus rediit, clariùs indicant
Laudes, quàm Calabræ Pierides; neque
Si chartæ sileant quòd benè feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus, et favor, et lingua potentium
Vatum, divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori:

illius qui reversus est adeptus titulum ab Africâ devictâ, quàm Musæ Calabræ. Ac, si taceant scripta, nihil [397] præmii haberes, *ex eo* quòd laudabiliter gesseris. Quid esset filius Iliæ et Martis, si invidiosum silentium obrueret laudes Romuli? Vis et gratia et facundia Poëtarum valuit Æacum liberare Inferorum fluminibus, et consecrare beatis insulis. Viro laude digno Musa confert immortalitatem:

## *ANNOTATIONES.*

*potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant*, &c. Flor. lib. ii. cap. 15. Porrò, ut vides, lector, utrumque hìc per licentiam poëticam Horatius confundit, ob affinitatem rerum ac nominum.

*Carthaginis impiæ.*] Quæ scilicet contra jus et fas bellum renovârat. *Pudebat nobilem populum (ablato mari, captis insulis) dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc———Annibal causas novorum motuum quærens, Saguntum Hispaniæ civitatem opulentam, fidei erga Romanos magnum sed triste monimentum evertit; ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est*, &c. Flor. cit. lib. ii. cap. 6.

18. *Ejus qui domitâ nomen ab Africâ Lucratus rediit.*] Vide Cicero. lib. iii. de Offic. initium.

20. *Calabræ Pierides.*] Versus Ennii è Calabriâ oriundi, Rudiis nimirùm nati. *Ennio cive nobiles Rudiæ*, ait Mela. Is natus Q. Valerio et C. Manilio Consulibus, inquit Gellius ex Varrone, atque septimum et sexagesimum annum agens scripsit duodecimum annalem. Ex Eusebio Tarenti natus à Catone Quæstore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu, atque unius ancillæ ministerio contentus; septuagenario major articulari morbo periit; sepultusque est in Scipionis monumento, viâ Appiâ, intra primum ab urbe milliarium. De eo Quint. lib. x. cap. 1. *Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora jam non tantam speciem habent quam religionem.* Cic. Pro Archiâ Poëta, sic habet: *Carus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore———Rudium hominem majores nostri in civitatem recepêrunt.* Is Annalium libris celebravit laudes Scipionis Majoris, Catonis, Fabii Maximi, M. Marcelli, Fulvii, non sine Populi Romani decore, famâ, gloriâ, ut asserit ibid. Tullius.

*Calabræ.*] Calabria est hodie ampla regio regni Neapolitani versùs Austrum ad Siciliam. De eâ jam lib. i. Od. 31. v. 5. Martialis lib. v. Epigram. 31. Horatianum *lyram Calabram* appellat, quia Venusium Horatii patria, Calabriæ vicinum. *Pierides* unde dictæ disserui suprà, Od. 3. v. 18.

22. *Quid foret Iliæ Mavortisque puer*, &c.] Ipse Gentis Romanæ conditor Romulus vix hodie notus esset, *si chartæ sileant*, si nemo scripsisset quæ ad illum pertinent, quasi invidens ejus laudi famæ, memoriæ. Singularia ipsius merita *jacerent in tenebris, nisi literarum lumen accessisset*, quod ait Tullius. Videtur Horatius Theocriti sententiam expressisse, scribentis: *Quis Priami filios nôsset, nisi bella superiora cecinissent Poëtæ?* Vide Idyll. xvi. et Pindar. Od. vii. Nem. ait, *Maximas virtutes tenebris obscurari, si hymnis et præconibus destituantur*, &c. *laborum verò et præclarè gestarum summam remunerationem esse inclytos carminum cantus.*

*Iliæ Mavortisque puer.*] De *Iliâ* matre Romuli. lib. i. Od. 2. stroph. 5. de Romulo eod. Od. 12. stroph. 9. *Mavors* quasi *magna vertens* dicitur Mars, ex Cic. de Natur. Deorum iii. Græcis Μάμερτος, Sabinis *Mamers*, ex Varrone.

25. *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum*, &c.] Per carmina Poëtarum Æacus, oblivioni adeòque inferis ereptus ad posteros memoriam transmisit suam. De *Æaco* lib. ii. Ode 13. v. 22. De *Styge*, lib. i. Od. 34. v. 10.

27. *Divitibus consecrat insulis.*] Μακάρων νῆσους, *beatorum insulas* Græci vocant, insulas fortunatas, ex Strabone, sitas ad finem Mauritaniæ, Latini dicunt; et in iis quidam statuunt Campos Elysios: quos describit Virgil. Æneid. vi. 640. *Lætas sedes* Horatius appellat lib. 1. Od. 10. v. 17. infra, Epod. 16. v. 41.

*———arva, beata*
*Petamus arva, divites et insulas.*

Insula dicitur quasi in salo posita. Fest. Isidor. &c.

28. *Dignum laude virum Musa vetat mori.*] Theocrit. Idyll. cit. xvi. *à Musis illustrem venire famam*, asserit.

Ovid. iv. de Ponto, Eleg. 8.

*Carmine fit vivax virtus, expersque sepulchri,*
*Notitiam seræ posteritatis habet.*
*Scripta ferunt annos. Scriptis Agamemnona*
*nosti*, &c.

Non mirum ergo quòd Alexander ille Magnus, cùm ad Achillis sepulchrum devenisset, beatum eum pronunciavit, cui rerum gestarum contigisset eximius præco, scilicet Homerus.

Musa cœlis inserit. Ita Jovis conviviis accumbit fortis Hercules. *Ita* filii Tyndari, lucida sidera, è mari profundo vindicant naves labefactas. *Ita* Bacchus pampino virenti coronatum *habens* caput, felicem dat eventum precibus *mortalium*.

Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules: [398]
Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis 31
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

## ODE IX. AD M. LOLLIUM.

*Res ab eo gestas suis carminibus oblivione se vindicaturum.*

Ne fortè existimes perituros sermones, quos *ego* natus ad Aufidum latè resonantem loquor per artes novas fidibus jungendos. Etsi Homerus Mæonius primas obtinet partes, haud tamen obscura est Musa Pindari,

Ne fortè credas interitura, quæ
Longè sonantem natus ad Aufidum,
Non antè vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Mæonius tenet [399]
Sedes Homerus, Pindaricæ latent, 6

### ANNOTATIONES.

29. *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.*] A Poëtis et carminibus habet Hercules, quod inter cœlites credatur Jovis mensæ et epulis adesse et accumbere, nectareque et ambrosiâ vesci. Vide lib. iii. Od. 3. stroph. 3. Homer. Odys. λ. Pindar. Nem. Idyll. i. Ovid. loco modò cit.

*Dii quoque carminibus (si fas est dicere) fiunt,*
*Tantaque majestas ore canentis eget.*

31. *Clarum Tyndaridæ sidus,* &c.] Sic etiam Castor et Pollux habentur Dii, putanturque periclitantes in mari juvare. Lib. i. Od. 3. v. 2. et Od. 12. stroph. 7.

33. *Ornatus viridi,* &c.] Hàc denique ratione Bacchus inter Deos numeratur, crediturque hominum vota suscipere, et optata largiri. Vide lib. iii. Od. 25. ibique Annot.

Quantâ demum varietate longam narrationem Poëta distinguat et exornet, observa, lector studiose.

Ode IX.—Metrum idem quod Od. 9. lib. i.

1. *Ne fortè,* &c.] Artificium singulare exhibet hæc Ode, argumentum verò par cum superiori.

2. *Natus ad Aufidum.*] Natus in Apuliæ finibus, ubi fluvius Aufidus altè strepit, et murmurat. Vide lib. iii. Od. ult. v. 10.

3. *Non antè vulgatas per artes.*] Lyricis versibus, à me primo Latinè compositis lib. iii. Ode ult. et lib. iv. Od. 3. in fine.

4. *Socianda chordis.*] Lyræ aptanda, voce pariter et fidibus canenda.

5. *Non, si priores,* &c.] Etsi primas obtinet Homerus, non alii tamen inglorii, qui post illum scripsère. Vide Gell. lib. iii. cap. 11. ubi refert dubitatùm à multis, uter ætate prior, Hesiodusne an Homerus, et lib. xvii. cap. 21. asserit eos ætatem simul egisse, vel Homerum aliquantò esse antiquiorem.

*Mæonius.*] Mæonis filius: vel natus in Mæoniâ seu Lydiâ, Scilicet è Smyrnâ urbe, quanquam,

*Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,*
*Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ.*

6. *Homerus.*] Hic ingeniorum et omnis *doctrinæ* fons dictus. De quo vide Suidam, &c. Plutarchus scribet nomen à cæcitate Homero inditum, quoniam à Cumæis et Ionibus ὅμηροι vocantur qui oculis capti sunt, eò quòd egeant ductoribus, ὁμηρευόντων: aliam quoque etymologiam ibidem profert. Herodot. lib. ii. ait Homerum annis ante se quadringentis extitisse. Cornel. Nepos Chron. et Gell. lib. xvii. cap. 21. aliique, annis ante Romam conditam centum et sexaginta; pariter vet. Schol. Juvenal. ad Sat. vii. 30. Alii aliter. Ad verum accedere propiùs videntur, qui scribunt, floruisse circiter annis centum quadraginta post bellum Trojanum. Apollodor. &c. Cic. de Clar. Orator. *Etsi Homêri incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum,* et de Orat. *Pisistratus,* inquit, *Homeri libros antea confusos sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.* Quintil. lib. x. cap. 1. ut fluviis et fontibus initium dat Oceanus, sic omnibus eloquentiæ partibus exemplum et ortum dedit Homerus. *Nemo,* inquit, *magnis in rebus sublimitate, in parvis proprietate illum superavit. Idem lætus ac pressus, jucundus et gravis, tum copiâ, cùm brevitate mirabilis,* &c. Quanti faceret Homeri opera Alexander Magnus, egregiè Plinius explicat lib. vii. cap. 29. Vide et Cœl. Rhodig. lib. xiv. cap. 1. ubi inter mulieres doctrinâ celebres numerat Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos condendis versibus præcellentem, unde multa ad sui poëmatis cultum Homerus transtulisse creditus. Cæterùm velut numini cuidam etiam fana et sacella Homero fuisse erecta multis in locis constat, ut Smyrnæ, Alexandriæ, et alibi.

*Pindaricæ.*] De Pindaro fusè suprà, Od. 2, hujus libri.

Ceæque, et Alcæi minaces,
Stesichorique graves Camenæ;
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas: spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comptos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus,
Et comites, Helene Lacæna:
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens

Simonidis, Alcæi minacis, ac Stesichori gravis; neque tempus abolevit id quod
[400] Anacreon olim cecinit. Vivit etiamnum amor, ac spirant ardores mandati chordis Æoliæ virginis. Non una Helene Spartana adamavit pexos mœchi capillos, admirata vestes auro distinctus, ornatum regium *ingentemq;* comitatum. Nec Teucer primus sagittas contorsit arcu Cretensi. Haud unâ vice Troja *fuit*
[401] expugnata. Non solus audax

*ANNOTATIONES.*

7. *Ceæque.*] Simonides Ceius, Pausaniæ Lacedæmonum Principi, valdè honoratus, perinde ac Hieroni Siciliæ Tyranno, floruit circa Olympiad. 65. Aliter alii; sed non mirum: vixit enim ille perdiu. Divinum hunc Poëtam nuncupare divinus ipse Plato, et aliquot ejus versus afferre non dubitavit. Præclarum ex illius Threnis fragmentum exhibit Dion. Halic. ubi Danaæ ab Acrisio fluctibus maris ad certum naufragium exposita suum deflet infortunium. Vide quæ de eo jam annotavi lib. ii. Od. 1. in fine. Valer. Maxim. lib. i. cap. 7. et 8. Suidam, &c.

*Alcæi minaces.*] Scilicet is Tyrannis infestus, quosdam etiam suis versibus exterminari fecit. De eo non semel antea, lib. i. Od. 32. et lib. ii. Od. 13.

8. *Stesichorique graves Camenæ.*] Quintil. cit. *Stesichorum, quàm sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces, atque Epici carminis onera lyrâ sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul et loquendo debitam dignitatem: ac, si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse; sed redundat atque effunditur; quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est.* Is erat ex Himerâ urbe Siciliæ. Florebat Olympiade 42. ante Christum annis decem et sexcentis. Ejus pauculi admodùm versus ad nos usque pervenerunt. Non prætermittam quod aiunt, proscissâ carmine Helenâ immissam ab iratis ejus fratribus Castore et Polluce Stesichoro cæcitatem, quanquam palinodiam canenti. Dictus quod Ἔστησεν χορὸν πρῶτος ἐν κιθαρῳδίᾳ, *statuerit chorum primus in citharæ cantu;* nam ante Tisias vocabatur. Suidas. Ei statuam elegantem fuisse positam, quæ summo fuerit propter ingenium honore et nomine, testis Cicero in Verrem. Vide Plin. lib. x. cap. 29. ubi ait, *suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori infantis luscinia cecinit.*

9. *Anacreon.*] *Lusit,* inquit propriè Horatius: is enim amatoria præcipuè scripsit: Ionicam secutus dialectum, quippe in mediâ natus Ioniâ, Teio civitate. Floruit ante Christum annis propè quingentis. Ex Suidâ, scripsit vitiosa carmina, Iambos, item quosdam versus metri peculiaris, qui ab eo Anacreontici nuncupati sunt. Hos venustos, dulces ac lepidissimos appellat Gellius lib. xix. cap. 9. De eo jam lib. i. Od. 17. stroph. 5. ad has voces, *fide Teiâ.* Vid. Epod. 14. v. 10.

12. *Æoliæ puellæ.*] De Sappho Æoliâ sive Lesbiâ lib. ii. Od. 13. v. 24.

13. *Non sola comptos arsit,* &c.] Exemplis conglobatis probat, si desit poëta, res quasque laudabiliter confectas interire: ante Helenam, inquit fuerunt et aliæ mulieres bellorum causæ, quæ tamen ignorantur, quia nullus scriptor ea literis commendavit. Vide Athen. lib. xiii. cap. 1. ubi multa præter Trojanum bella propter mulieres exarsisse adductis exemplis ostendit.

16. *Helene Lacæna.*] De hâc, ejusque adultero Paride, lib. i. Od. 15. init. et lib. iii. Od. 3. *Mirata aurum,* &c. Insolitus nempe Spartanis cultus et luxus. At contrà Phrygii acu vestes pingere auroque exornare primi instituêrunt. Hinc Helena corporis neglectui et parsimoniæ innutrita Paridis ejusque comitum regalem pompam demiratur. Ovid. Epist. Paridis ad Helenam:

*O quoties dices; quàm pauper Achaia nostra est;*
---
*Parca sed est Sparte: tu cultu divite digna.*
*Ad talem formam non facit iste locus.*
*Cùm videas cultus nostrâ de gente virorum,*
*Quales Dardanias credis habere nurus?*

17. *Primusve Teucer,* &c.] Telamonis ille filius, Ajacis frater, ab Homero tam celebratus ob artem et peritiam jaculandi, non tamen fuit primus eâ solertiâ insignis; eximii extitère ante illum jaculatores. At hi minimè sunt clari, quia præcone et vate caruerunt. Homer. Iliad. θ. primos quosque Trojanorum arcu Teucer perdidit, ibique octo nominantur ejus sagittis prostrati. Vide et lib. i. Ode 7. sub finem.

*Cydonio arcu.*] Apud Cydonem Cretæ insulæ civitatem arcus vel inventi, vel optimi fiebant; aptæ quoque ibidem ad sagittas cannæ meminit Virgil. Eclog. x. 59.

18. *Non semel Ilios Vexata.*] Arx illa Trojæ sæpiùs pro ipsâ urbe usurpatur. Expugnata

Idomeneus aut Sthenelus pugnas confecit *a* Musis cani dignas. Non primus Hector acer, aut strenuus Deïphobus ingentes plagas tulit pro suis uxoribus ac filiis. Ante Agamemnonem generosi fuêre complures. Verùm cuncti indefleti et obscuri premuntur oblivione sempiternâ, quoniam sanctum poëtam non habûere. Virtus incognita parùm differt ab ignaviâ despectâ. O, Lolli, ego te non relinquam sine meorum carminum ornatu; neque tantas virtutes tuas sinam injustè sepelire invidâ oblivione. Mens tibi est rerum sciens, æqua in prosperis

Idomeneus Sthenelusve solus
Dicenda Musis prælia: non ferox
Hector, vel acer Deïphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerisque primus.
Vixêre fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles [402]
Urgentur ignotique longâ
Nocte, carent quia vate sacro.
Paulùm sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impunè, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis

## *ANNOTATIONES.*

fuit Troja primò ab Hercule, deinde ab Amazonibus, denique à Græcis. Priora tamen ea bella et excidia vix nota sunt; posterius verò quam celebre per Homeri carmen? Vide lib. iii. Ode 3. stroph. 6.

20. *Idomeneus.*] Filius Deucalionis ille, Rex Cretensium, Minoïs nepos; armatus fulguri, pugnans apro comparatur ab Homero Iliad. *v.*

*Sthenelus.*] Is *impavidus et pugnæ sciens* decitur lib. i. Ode 15. v. 23. Vide ibid. Annot.

22. *Hector.*] Hunc Trojanorum fortissimum Homerus Marti et *igni* cuncta devastanti similem dicit. De eo jam lib. iii. Ode 3. stroph. 7. frater ejus fuit *Deïphobus*, post illum virtute præcipuus. De his, deque totâ excidii Trojani serie multiplicique historiâ, consule Dictyn Cretensem, et Daretem Phrygium. Hic refert *Priamum regem Trojanorum* (patrem Hectoris, Deïphobi, Paridis, aliorumque plurium, ex Cic. Tusc. i.) *vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blæsum, candidum, crispum, strabonem, pernicibus membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum et amori aptum. Deïphobum similem patri, dissimilem naturâ, fortem. Alexandrum, sive Paridem, candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli et flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii.*

*Graves Excepit ictus*, &c.] *Hector* enim diris plagis tandem ab Achille confectus circa muros Trojæ ter ab eo raptatus est. Homer. Iliad. xxiii. Virgil. *Æneid.* i.

*Deïphobus.*] Helenâ post mortem Paridis in uxorem assumptâ, ejus dolo Græcis proditus est, atque ab his crudeliter necatus, truncatis manibus, pedibus, naribus, auribus, oculis evulsis, Virg. *Æneid.* vi. 495.

25. *Vixêre fortes ante Agamemnona Multi.*] Ut apud Trojanos præter Hectorem, Deïphobum, aliosque aliquot; sic etiam apud Græcos præter et ante Agamemnonem et quosdam alios multi fortissimè dimicarunt, laudeque bellicâ inclaruêrunt; omnes tamen illi ignorantur, quorum non celebravit virtutes Homerus, aut alius vates.

*Agamemnona.*] Exercitûs Græcorum princeps et coryphæus, à Darete suprà cit. describitur, *alto corpore, magnus, membris valentibus, facundus, prudens, nobilis.*

28. *Vate sacro.*] Seu quod instinctu divino afflatur Poëta, *Sacer* vocatur; seu quia *Musarum* mysta, et *Sacerdos*, lib. iii. Od. 1. init. seu quia *poëta veluti Deorum aliquo dono et munere commendati nobis esse videantur;* quod ait Cicer. de Arusp. Resp. xviii. ex Ennio Ovid. iii. de Arte.

*Est Deus in nobis, sunt et commercia cœli,*
*Sedibus æthereis spiritus ille venit.*

Et alibi,

*At sacri vates et Divûm cura vocantur,*
*Sunt etiam qui nos numen habere putant.*

29. *Paulùm sepultæ distat inertiæ Celata virtus.*] Virtus, quæ non est conspicua, nihilo felicior est, quàm inertia et desidia, quam omnes aspernantur.

32. *Totve tuos patiar labores.*] Lollius gravia gessit bella, in Germaniâ, Thraciâ, Galatiâ. Vide Dion. lib. liv.

33. *Lolli.*] M. Lollius Consul fuit cum Q. Æmilio Lepido. A. U. C. 732. Horatio annum ætatis agente 44. Quod ipse indicat lib. i. Epist. ult. v. 26. ubi scribit;

*Forte meum si quis te percontabitur ævum,*
*Me quater undenos sciat implevisse Decembres,*
*Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.*

Ad hunc binæ sunt Horatii Epist. 2. et 18. lib. ii. in quarum priore *Maximum* eum appellat.

34. *Est animus tibi Rerum prudens.*] Philosophiæ notitiâ, vel usu et prudentiâ instructus, sagax, judicii et consilii vim habens. Non ergo mirum, si Augustus Caio Cæsari filio in Armeniam proficiscenti moderatorem custodemque Lollium dedit.

35. *Secundis Temporibus dubiisque rectus.*]

Temporibus dubiisque rectus;
Vindex avaræ fraudis, et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniæ:
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Judex honestum prætulit utili, et
Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Rectè beatum: rectiùs occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque letho flagitium timet:
Non ille pro caris amicis,
Aut patriâ timidus perire.

et adversis, avaritiæ datis inimica, et spernens pecu-
[403] niam ad se omnia trahentem; non unius anni Consul, sed quotiescunque judex innocens et fidelis honestum utile anteposuit atque fronte excelsâ repudiavit munera improborum, suaque arma triumphans protulit per turmas impedire *volentes.* Non rectè appellaveris felicem *eum,* qui multa habet; rectiùs autem felicis titulum meretur, qui benè uti donis Deorum, molestamque egestatem ferre: et plus horret scelus quàm mortem. Is pro familiaribus et patriâ occumbere non veretur.

## ODE X. AD LIGURINUM.

O, CRUDELIS adhuc, et Veneris muneribus potens,
Insperata tuæ cùm veniet pluma superbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et qui color est puniceæ flore prior rosæ,

O, dure hactenus, et Veneris donis superbe, quan-
[404] do inexpectata penna accesserit tuæ arrogantiæ, atque defluxerint capilli, qui nunc per humeros diffunduntur, et qui nunc rosâ purpureâ micantior est color

### *ANNOTATIONES.*

Æquam servas mentem arduis in rebus, non secus ac in bonis temperatam, lib. ii. Ode 3.

37. *Vindex avaræ fraudis, et abstinens.*] Laus hæc minimè Lollio idonea, quem pecuniæ quam rectè faciendi in omnia cupidiorem testatur Velleius Paterculus. Ergo vel tunc latebat adhuc, cùm scriberet hæc Horatius, Lollii avaritia, quæ posteà innotuit; vel huc facit Symmachianum illud, quod habet Sidon. Apollinar. lib. viii. Epist. 10. *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.* Constat subinde Cæsarem Lollio offensum, seu quòd Orientis provincias expilâsset, seu aliâ de causâ. Velleius lib. ii. Sueton. Tiber. cap. xiii. Plin. lib. ix. cap. 35, &c.

39. *Consulque non unius anni.*] Reipublicæ consuluisti quidem anno uno, ut alii Consules; at ipse tibi semper dominaris, cupiditatesque frænas et coërces, imò passim de illis triumphas, exerens arma tua ubique victricia, scilicet abstinentiam, justitiam, &c. optima certè allegoria, per quam Stoæ dogmata luculenter venditat Horatius.

49. *Duramque callet pauperiem pati.*] Vide lib. iii. Ode 2. init.

50. *Pejusque letho flagitium timet.*] Juvenal. Sat. viii. 38.

*Summum crede nefas animam præferre pudori,*
*Et propter vitam vivendi perdere causas.*

51. *Non ille pro caris amicis,* &c.] Lib. iii. Od. 2. et 19.

Ode X.—Metrum idem quod Ode 11. lib. *i.*

1. *O, crudelis adhuc,* &c.] Speciosi istius pueri amore captum se declarat Horatius hujus libri Od. i. v. 33. Hinc patet vel constantem in tuendâ pudicitiâ Ligurinum extitisse; vel Poëtæ nostro non respondisse.

*Veneris muneribus potens.*] Pulchritudine, gratiâ, ætatis flore, spectabilis.

2. *Insperata tuæ cùm veniet,* &c.] Cùm juventutis ac pueritiæ flos abierit, quod nunc non cogitas.

*Pluma.*] Barba, lanugo, pili. Marcilius tamen contendit non de crescente barbâ, sed de senescente Ligurino locum hunc intelligendum, citatque Ovid. Trist. iv. Eleg. xviii.

*Jam mea cycneas imitantur tempora plumas.*

Novus interpres sanè audacior veteres omnes proscindens, imò inquit, Horatius Græcorum ritu locutus est, qui alas venisse rei alicui dicunt ad significandum illam periisse ac velut avolâsse; sensusque est, cùm superbia Ligurini abscesserit, vel perierit forma quâ superbus erat, tum demùm fore ut prioris arrogantiæ pœniteat. Acuta sanè interpretatio, cui non dubitârim refragari, et potiùs ab omnium antiquorum partibus stare.

3. *Deciderint comæ.*] Hæc verba stabiliunt opinionem Marcilii, quam modò retuli. Id est, cùm jam pauci per tempora capilli cani superfuerint cumque μεσαιπόλιος, Hom. Il. xiii. 36.

deperditus Ligurinum mutarit in vultum hirsutum; *tunc* quandocunque te diversum aspexeris in speculo, dices: Eheu, qui nunc adest animus, quare idem non adfuit juveni *mihi?* vel quare huic menti non revertuntur integræ malæ?

Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam;
Dices: heu (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit? [405]
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

## ODE XI. AD PHYLLIDEM.

*Die natali Mæcenatis invitat eam ad convivium.*

O, Phylli, amphoram habeo plenam Albani *vini* nonum annum transgressi; habeo in horto apium ad corollas texendas; habeo magnam hederæ copiam, quâ vinctis capillis resplendes. Nitent ædes argenteis *vasis*, ara verbenis puris coronata optat respergi *cruore* agni mactati. Manus omnium strenuè laborant; famulæ servis junctæ huc illucque discurrunt.

EST mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederæ vis
Multa, quâ crines religata fulges.
Ridet argento domus, ara castis
Vincta verbenis avet immolato [406]
Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc et illuc
Cursitant mistæ pueris puellæ:

### ANNOTATIONES.

vel σπαργοπόλιος, erit Ligurinus, qui nunc spissâ gloriatur cæsarie. Vide lib. ii. Od. 5. in fine, et lib. iii. Od. 20. sub finem. Alii tamen explicant de pubertate: eò quòd apud veteres comam tondendi mos esset puberibus saltem honestis et castis, qui sic ab effeminatis et delicatis distinguebantur. Alioquin enim impuberes quilibet comam studiosè nutriebant: unde comati et capillati nuncupabantur. De more præcisam eâ ætate cæsariem Diis, præsertimque Apollini, qui comatus fingebatur, consecrandi, dixi alibi.

5. *Ligurinum.*] Quidam legunt *Ligurine*, voluntque verbum *vertere* absolutè poni ut apud Virgil. Æneid. i. 104. *Tum prora avertit.* Sed vulgatam lectionem præferendam censeo.

6. *Speculo.*] Velut effeminato quod feminæ est tribuit speculum. Sic Juvenalis Othonem Imperatorem vellicat etiam in castris, speculum circumferentem. Sat. ii. 99. et 803. *Consilium formæ* speculum bellè vocat Martialis.

*Alterum.*] Longè mutatum, è lævi et polito hispidum, pilosum, horridum.

7. *Quæ mens est hodie,* &c.] Dum annis et pulchritudine florebam, cur non ego quæstum meretricium feci?

8. *Vel cur his animis,* &c.] Aut quare non redeunt mihi imberbes genæ, cùm jam tempore didici ætatem labi et formam perire?

*Incolumes.*] Colore et juventute nitentes, nullis tum rugis deformatæ, ætatis vigore florentes.

Ode XI.—Metrum idem quod supra Od. 2. lib. ii.

1. *Est mihi,* &c.] Natalem Mæcenatis celebraturus Poëta noster, Phyllidem ad epulas invitat, laudatque spondet fore omnia; ne verò illa Telephi amore retineatur, multis conatur efficere. Virgil. Eclog. iii. 76.

*Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.*

*Nonum superantis annum Plenus Albani cadus.*] Cadus vini ante novem annos conditi, proindeque maturi et boni.

2. *Albani.*] Quod ex Italicis suavissimum et gratissimum asserit Athenæus, lib. i. cap. 25. idem testatur Plin. lib. xiv. cap. 2. et 6. et alibi. Martial. lib. xiii. Epigram. 109.

3. *Phylli.*] De eâ jam lib. ii. Od. 4. v. 14.

*Apium.*] Hoc arceri ebrietatem, bonumque corpori odorem conferri aiunt; hinc ex eo coronæ. Vide Plin. lib. xx. cap. 11. et lib. 19. cap. 8. sub finem. Vide et lib. i. Od. 36. v. 17. et lib. ii. Od. 7. v. 24. Annot.

4. *Hederæ.*] Hæc Baccho sacra, atque ebrietatis antipharmacum. Apud Theocrit. Idyl. iii. pastor coronam ex hederâ et apio implexam gestat Amaryllidis suæ gratiâ.

6. *Ridet argento domus.*] Non displicet novi interpretis mens locum istum sic explicantis: Ædes meæ nitent quasi argentum; munda passim omnia sunt; nec enim tantæ Horatii opes, ut argento reverâ domus colluceret; ut eruditè et sagaciter, more quidem suo, ait ibidem Dacerius, quem honoris causâ nomino.

*Ara castis Vincta,* &c.] E vivo cespite structa ara, puris ex more herbis coronata, mox imbuetur mactati agni sanguine.

7. *Verbenis.*] Vide lib. i. Od. 19. Annot. ad v. 24.

*Immolato.*] Cædendæ victimæ caput aspergebatur molâ salsâ, id est, farre tosto et sale commixtis: hinc vox, *immolare.*

9. *Cuncta festinat manus,* &c.] Cuncti allaborant, ancillæ famulique et simul diligentèr parant quæcumque sunt ad convivium necessaria.

Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen nôris, quibus advoceris
Gaudiis, Idus tibi sunt agendæ;
Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem;
Jure solennis mihi, sanctiorque
Penè natali proprio, quòd ex hâc
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit
(Non tuæ sortis juvenem) puella
Dives et lasciva, tenetque gratâ
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaëton avaras
Spes; et exemplum grave præbet ales

Ignis tremit atrum fumum circumvolvens in apicem. Attamen ut scias ad quam lætitiam invitaris, celebrandæ tibi sunt Idus, qui dies Aprilem die vidit Veneri maritimæ *sacrum*; merito mihi festivus, atque sacratior [407] ferè meo natali, quoniam ab eâ die Mæcenas amicus accrescentes annos computat. Telephum *porro*, nequaquam tuæ conditionis adolescentem, quem concupiscis, cepit virgo opulenta et protervat, retinetque jucundis vinculis astrictum. *Cæterum* Phaëton concrematus desideria cupida comprimit; volucris autem

## ANNOTATIONES.

11. *Sordidum flammæ,* &c.] Culinæ meæ focus plurimum habet ignis, è quo flammæ sursum feruntur in verticem, et rotæ modo contorquentur ac trepidant, aguntque fumum densum ac sordidum.

13. *Ut tamen nôris,* &c.] Ut intelligas quale sit gaudium hodiernum, quanta sit hilaritatis causa, ad quam te voco: Idus sunt Apriles, in quibus natalem celebro Mæcenatis, meo natali juri mihi potiorem.

14. *Idus.*] Macrob. lib. i. Saturnal. cap. 15. *Nonnullis placet Idus vocatus* ἀπὸ τοῦ εἴδους, *quòd eâ die plenam speciem Luna demonstret. Sunt qui existiment Idus ab ove eduli dictas; quam hoc nomine vocant Tusci, et omnibus Idibus ovis immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis verò proprior existimatur, ut Idus vocemus diem, qui mensem dividit. Iduare enim Hetruscâ linguâ dividere est; unde et vidua, quasi valdè idua, id est, valde divisa, vel à viro divisa:* Hinc patet cur Aprilem findere, id est, quasi medium secare ab Horatio dicatur. Idus enim fiunt decimâ quintâ die Mensium Martii Maii, Julii, Octobris; in reliquis autem mensibus sunt die tertiâ decimâ.

15. *Mensem Veneris marinæ,* &c.] Aprilis secundus anni Romanorum mensis ab aperiendo dictus, quasi aperilis, quòd eo tempore arbores et plantæ aperire se in germen incipiant. Alii dictum putant quasi Aprilem cum aspiratione ab ἀφροῦ, maris spuma, è quâ Venus orta creditur, quæ et Ἀφροδίτη inde Græcis appellata. Porro ut primum mensem à patre suo Marte, ita secundum ab Æneæ matre Venere nominavit Romulus; et in eo Veneri sacrum fieri à matronis, posteà constitutum. Hæc Macrob. lib. i. Saturnal. cap. 12. et ejusdem lib. cap. 21. *Cùm Sol vernalis Æquinoctii transgreditur fines, augendo diem, tunc et Venus læta, et pulchra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideò majores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt.* Lege ibid. aliâ quædam scitu non indigna. Vide et suprà lib. iii. Od. 26. v. 5. Annot.

18. *Quòd ex hâc Luce Mæcenas,* &c.] Idibus Aprilis natus Mæcenas prodiit in lucem, Mæcenas, inquam, *præsidium et dulce decus meum,* ô dies natali proprio mihi sanctior! Nam et ejus vitam meæ longè antepono.

19. *Affluentes Ordinat annos.*] Exinde venientes annos vitæ numerat, ætatemque ordinat. Ut à Consulibus publicè, sic privatim à natali suo quisque annos computabat, inquit Torrent.

21. *Telephum.*] De eo jam lib. i. Od. 13. v. 2. et lib. iii. Od. 19. v. 25. hic *spissâ nitidus comâ puroque similis vespero* commendatur: illic *rosea cervix et cerea brachia* laudantur.

22. *Non tuæ sortis.*] O, Phylli, ne differ ad me proficisci tui percupidum; nec, te remoretur Telephi amor. Hunc enim omninò excutere animo tuo debes, tum quod tibi est is dispar valdè, tum quia occupatus est puellâ suæ sortis divite scilicet, ut ipse, et ingenuâ, non meretriciæ conditionis, ut tu.

*Puella Dives et lasciva.*] An illa Chloë, de quâ lib. iii. Od. 19. v. 27.

23. *Tenetque gratâ Compede vinctum.*] Suis amoribus suæque velut servituti prorsus addictum habet.

25. *Terret ambustus Phaëton avaras Spes.*] Exemplis probat Horatius non esse id appetendum quod est supra nos, quodque vix sperare aut assequi fas videatur. Nota est cuilibet historia et casus Phaëtontis, qui cùm Solis currum equosque regere cupiisset, *currûs auriga paterni* temerarius *magnis excidit ausis,* in Eridanum Jovis fulmine dejectus. Vide Platon. in Timæo. Ovid. Metam. ii. Lucret. lib. v. &c.

26. *Ales Pegasus, terrenum equitem gravatus,* &c.] De Pegaso alato equo, inter sidera relato, dixi lib. i. Od. 27. in finem. *Terrenum equitem,* mortalem, nempè *Bellerophontem,* qui à Bellero Corinthi rege interfecto vocabulum sortitus est, Hipponomus anteà dictus. Quod verò

Pegasus graviter ferens Bellerophontem equitem terrestrem, insigne documentum præstat, ut nunquam non sectere tibi convenientia, fugiasque dissimilem, nefas existimando petere plus quàm licet. Heus amorum terminus meorum deinceps (nam in posterum alteram mulierem non amabo) disce numeros quos suavi moduleris voce. Cantu mulcebuntur ægritudines importunæ.

Pegasus, terrenum equitem gravatus [408]
Bellerophontem,
Semper ut te digna sequare, et ultrà
Quàm licet sperare, nefas putando,
Disparem vites. Age, jam meorum
Finis amorum;
(Non enim posthac aliâ calebo
Fœminâ) condisce modos, amandâ
Voce quos reddas. Minuentur atræ
Carmine curæ.

## ODE XII. AD VIRGILIUM.

*Vernam tempestatem describit: tum invitat eum ad epulas et ad hilaritatem.*

Nunc auræ Thraciæ vernum tempus comitantes, et mare tranquillum reddentes, vela pulsant. Jam neque prata sunt *gelu* constricta, nec flumina murmurant hyemis nivibus inflata. Nidum struit avis

JAM veris comites, quæ mare temperant [409]
Impellunt animæ lintea Thraciæ;
Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hibernâ nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,

*ANNOTATIONES.*

pertinet ad rem præsentem, dicitur is post occisam auxilio Pegasi Chimæram secundis rebus elatus, tentasse in cœlum etiam ejusdem Pegasi ope ascendere, ut quid ageret illic Jupiter perspiceret. At œstro à Jovi immisso Pegasus fatigatus sessorem excussit, qui membris confractis decidens curiosæ ambitionis pœnas exsolvit. Vide lib. i. Od. 27. cit. et lib. iii. Od. 7. et 12.

29. *Ut te digna sequare*, &c.] Ut virum conditione tibi similem sequare; qualis Horatius; disparem verò, qualis Telephus, non tantum non speres aut sequaris, sed vites. Alias malè tibi cedet; quemadmodum cessit pessimè Phaëtonti ac Bellerophonti altiora se quærentibus.

31. *Meorum Finis amorum.*] Age, Phylli, quam constanter amare constitui, Telephi oblita confer te ad me. Propert. lib. i. Eleg. 2. v. 30.

*Me neque amare aliam, neque ab hac desistere fas est,*
*Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.*

34. *Condisce modos*, &c.] Vel disce cantilenas quas in convivio amabili vòce decantes ad diei jucunditatem et hilaritatem: vel è Lyricis meis carminibus disce aliquid, quo in amorem meum alliciaris, canendo apud me inter epulas.

35. *Minuentur atræ Carmine curæ.*] Meos etiam modulando versus, pelles ægritudinem illam curasque illas, quas Telephi tibi amor invexit.

Ode XII.—Metrum est idem quod Od. 6. lib. i.

1. *Jam veris*, &c.] Egregiè Parthenius more suo, in hâc eleganti Ode, notat verba lectissima, et dictiones haud vulgares: aitque merito dignam videri, quæ ad Virgilium mitteretur; nec enim vel ipsum tot coloribus, tot florum varietatibus efflorescere. Valeant ergo qui adulterinum nescio quem titulum huic Ode præfixum, è veteribus nonnullis codicibus eruunt perperam, quasi Horatius scripserit ad Virgilium quendam myropolum seu unguentarium. Certè enim intelligendus hic est Virgilius Poëta, qui rectè *cliens nobilium juvenum*, non alter quisquam censeatur. Vide infrà Annot.

*Veris comites*, &c.] Zephyri procul dubio, quicquid alii sentiant; hi enim ver comitari duntaxat, et maria temperare dici possunt. At cur *Thraciæ animæ* vocantur; nam propriè Boreas è Thraciâ in Italiam spirat? Ita, lib. i. Od. 25 v. 11. Scilicet Thracia ventorum quorumlibet sedes et officina est, teste Eustathio ad Iliad. ix. vel potiùs, noster Homerum, ut alibi sæpè, insecutus, minus accuratè locutus est. Bene citato loco Homerus Boream et Zephyrum è Thraciâ flantes pariter exhibet: at non item Horatius. Hic siquidem Italus, ille verò è partibus Minoris Asiæ. Atqui diversi planè venti è Thraciâ Italiam Asiamque perflant, inter hanc et illam ferè mediâ.

*Quæ mare temperant.*] De Zephyris maria solventibus ac ver parturientibus, lib. iii. Od. 7. initio.

2. *Animæ.*] Allusio ad Græcam vocem ἄνεμος, *ventus*, Virgil. Æneid. viii. 403.

*Quantum ignes animæque valent.*——

Lucret. lib. v. 237.

*Aurarumque leves animas* ——

*Impellunt lintea.*] Ad navigandum utilis sunt.

3. *Nec fluvii strepunt.*] Qui nivibus liquefactis intumuerant paulò antè, ac vehementiori cursu strepitum edebant, jam nunc imminuti haud ampliùs strepunt.

5. *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens*, &c.] Hirundo jam nidificat.

*Ityn.*] Homero *Itylum.*

Infelix avis, et Cecropiæ domûs
Æternum opprobrium, quòd malè barbaras
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistulâ,
Delectantque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxêre sitim tempora, Virgilî:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere,
Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpitiis accubat horreis,

infortunata, Ityn lugens
[410] miserabiliter, ac sempiterna ignominia Atheniensis familiæ, quia sceleratè vindicavit immanem regis lasciviam.
10 Pastores ovium in herbâ molli cantilenas resonant fistulâ, atque recreant numen, quod gregibus gaudet et umbrosis collibus Arcadiæ. O, Virgilî, tempus advexit sitim: at si
[411] cupis bibere vinum Calibus
16 expressum, *tu*, cliens illustrium adolescentum, accipies vinum *dato* unguento. Exiguum vas unguenti amphoram trahet; quæ nunc conditur apothecis Sulpitiis,

*ANNOTATIONES.*

6. *Infelix avis.*] Progne et Philomela Pandionis Atheniensium regis filiæ erant. Illa Tereo regi Thraciæ nupta, Ityn communem filium marito epulandum apposuit, ultura sororem suam ab eo constupratam. Tereus utramque stricto pugione ad necem persequitur. Ecce verò Progne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys in phasianum, vel ut alii volunt, in carduelem, Tereus denique in upupam transmutatur. Ita fabulatores. Vide Ovid. Metamor. Fab. 7. &c.

*Cecropiæ domûs Æternum opprobrium,* &c.] A Cecrope Atheniensium primo rege denominatur quicquid ad Athenas vel reges Athenarum pertinet. Significatur itaque hic Pandionis familia, etsi minimè Cecropi vel Cecropidis cognata. *Opprobrium* quia *malè* et injustè mactato Ity filio, *libidinem* ejus patris Terei ulcisci voluit ipsa mater Progne.

9. *Dicunt in tenero,* &c.] Pastores ludunt fistulâ in gramine sedentes, canuntque laudes Panos gregibus præsidentis et collibus Arcadiæ. Vide lib. iii. Od. 18. Virgil. Eclog. ii. 32.

*Pan primus calamos cerâ conjungere plures*
*Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.*

Et Eclog. x. 26.

*Pan Deus Arcadiæ.*———

11. *Nigri Colles.*] Vel, umbriferi ob sylvas; vel fertiles, nam Virgil. Georgic. ii. 203.

*Nigra ferè et presso pinguis sub vomere terra*
*Optima frumentis.*

12. *Arcadiæ.*] Peloponnesi regio est mediterranea, ab Arcade Jovis et Callistûs filio nuncupata, montanis pascuis amœna, et hinc gregibus educandis, colendoque Pani devota: poëtis passim decantatissima.

13. *Adduxêre sitim tempora.*] Adultum ver ac jam provectum (in Italiâ videlicet calidius quàm apud Borealiores) adduxit æstum ac *sitim,* proinde suadet pocula. Quidam putant notari horam diei cœnæ destinatam, puta nonam vel octavam: quo sensu Virg. Georg. iii. 327.

*Inde ubi quarta sitim cœli collìgerit hora.*

14. *Pressum Calibus Liberum.*] Cur Liber nominetur Bacchus, et pro vino ponatur, vel sciolis compertum. De *Calibus* urbe Campaniæ deque vini Caleni bonitate dixi lib. i. Od. 20. v. 9. ubi *prœlo domitam Caleno uvam:* item Ode 31. v. 9. *premant Calenâ falce vitem,* &c.

*Liberum.*] Seneca de Tranquil. cap. xv. *Non ob linguæ licentiam dictus Liber, sed quia liberat servitio curarum animum, vegetioremque et audaciorem in omnes conatus facit Bacchus, inventor vini.*

15. *Juvenum nobilium cliens.*] O, Publî Virgilî Maro, qui colis Tiberium Drusumque Nerones, Liviæ filios, Marcellum Augusti generum atque adoptione filium, aliosque Romanæ juventutis ac nobilitatis Principes.

16. *Nardo vina merebere.*] Affer unguentum è nardo, ego vina conferam. De nardini unguenti pretio et naturâ, lib. ii. Od. 11. v. 16. Annot. Catullus è contrario Ode xiii. ita præscribit ad Fabullum:

*Cœnabis benè, mi Fabulle, apud me,*
*Si tecum attuleris bonam atque magnam*
*Cœnam*———————————
*Sed contra accipies meos amores,*
*Seu quid suavius elegantiusve.*
*Nam unguentum dabo,* &c.

17. *Nardi parvus onyx eliciet cadum,* &c.] Modicum unguenti à te collatum à me compensabitur integro vini optimi cado, quod ego petam et mercabor ex horreis publicis.

*Onyx.*] Græca vox unguem significans pariter et alabastriten, i. e. lapidem colore similem humano ungui. De eo Plin. lib. xxxvi. cap. 7. *Onychen etiamnum in Arabiæ montibus, nec alibi usquam nosci putarere nostri veteres.* Et cap. seq. *Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optimè ibi servari incorruptaque nardus dicitur.* Addit et alia quædam lib. xxxvii. cap. 6. in fine. Dioscorid. lib. v. cap. 153. meminit etiam ejus lapidis, è quo facta vasa ὄνυχες dicebantur, Isidor lib. xvi. cap. 15. *Alabastrites,* inquit, *lapis candidus, intertinctus variis coloribus, è quo fuit vasculum unguenti evangelici. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria.* Martial. lib. vii. Epigram. 93.

*Unguentum fuerat, quod onyx modo parva*
*gerebat.*

18. *Sulpitiis accubat horreis.*] Quædam erant horrea seu apothecæ in urbis regionibus variis, in quibus venalia seu vina seu fruges

spem novam dare liberalis, et molestam ægritudinem discutere idonea. *Quòd* si ad istam hilaritatem festinas, accede protinus cum tuâ merce. Scyphis ego meis rigare te nihil conferentem nolo, quasi opulentus in ædibus refertis. Sed abjice retardationem et quæstûs curam; atque dum potes recordatus atri rogi brevem insaniam admisce sapientiæ. Tempestivè insanire suave est.

Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.
Ad quæ si properas gaudia, cum tuâ
Velox merce veni. Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis, [412]
Plenâ dives ut in domo.
Verùm pone moras, et studium lucri,
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

## ODE XIII. IN LYCEN VETULAM.

O, Lyce, Dii exaudiverunt meas preces; Lyce, Dii exaudiverunt. *Jam* vetula es, ac nihilominus cupis apparere speciosa; et jocaris et potas sine pudore; atque trementi voce amorem tardum excitas ebria. *At* ille vigilat, in malis formosis Chiæ

AUDIVERE, Lyce, Dii mea vota; Dii
Audivêre Lyce. Fis anus, et tamen
Vis formosa videri, [413]
Ludisque, et bibis impudens;
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ

*ANNOTATIONES.*

condebantur, donec emerentur. Inter alia erant quæ ædificàrat Sulpitius Galba, et de ejus nomine appellabantur; deque his loquitur Horatius.

19. *Spes donare novas largus*, &c.] Hæc vini est virtus et proprietas, ut audaciam timidis donet, anxiis solicitudines eximat, &c. Vide lib. iii. Ode 21. strophe 5. Hinc et lib. ii. Ode 7. v. 21. *Massicum* vocat *obliviosum*, id est, curarum oblivionem inducens.

21. *Ad quæ si properas gaudia, cum tuâ*, &c.] Ergo si cupis mecum jucundè epulari, atque è meo vino bibere, quasi mercator accede, et affer quod commutes, redones, remuneres. Ne asymbolus aut immunis venias: para nimirum quæstiones eruditas, lepidasque argutiolas, florentem vino animum lacessentes, quæ sint veluti secundarum mensarum tragemata seu bellaria; de quibus Aul. Gell. lib. vi. cap. 13. et hâc quidem *merce* instructus jubetur venire ab Horatio Virgilius.

23. *Immunem.*] Apud Erasmum proverbium est, *immunem venire*. Quædam olim erat cœna ex communi collecta, in quam suam quisque symbolam afferebat. Vide lib. iii. Ode 23. v. 17.

24. *Plenâ dives ut in domo.*] Ut facere posset dives rebus omnibus abundans, nihilque opus habens remunerationis.

25. *Studium lucri.*] Jocus admodum facetus, quo Virgilium abstrahit à musæo, et à condendis assiduè carminibus ipsi profectò quæstuosis; nam pro iis sat liberaliter donatus ab Augusto aliisque proceribus jam fuerat.

26. *Nigrorumque memor, dum licet, ignium*, &c.] Mortis memor, tristisque ac funebris rogi, in quo cremabantur cadavera; quamdiu licet ac vivis, gaudia hujus vitæ carpere festina.

27. *Misce stultitiam consiliis brevem.*] Severitatem aliquantulà hilaritate tempera; intermitte seria, jocis paululum vaca. Qui relaxandi animi gratià ludendo lasciviunt, quasi insanire videntur. Hinc Poëta *brevem stultitiam* appellat: Anacreon verò σάφρονα λύσσην *sapientem furorem.*

28. *Dulce est desipere in loco.*] Congruo tempore et loco animi severitatem abjicere expedit. Senec. de Tranquil. lib. i. cap. ult. *Si Græco Poëtæ credimus*, inquit, *interdum et insanire jucundum est.* Menander in Comœdià cui titulus πωλούμενοι, *venales*, οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρὸν, καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ. *Non semper sapientiam decet adesse, et insanire cum aliis quandoque oportet.* Ubi vulgò συμβῆναι legi perperam, sententiæ et prosodiæ ratio luculenter evincit.

Ode XIII.—Metrum idem quod Ode 5. lib. i.

1. *Lyce.*] Hujus olim juventute et formà splendidæ amores arrogantiamque persecutus fuerat Horatius lib. iii. Ode 10. Eidem nunc senio deturpatæ insultat. Sic et Lydiæ quondam pulchræ, jam verò deformatæ illudit lib. i. Od. 25.

4. *Bibis impudens.*] Vinosas semper fuisse mulieres impudicas, notum est; contra, pudicæ vino abstinebant. Vide lib. iii. Od. 15. in fine; ibique Annot.

5. *Cantu tremulo.*] Hoc referunt quidam ad vitium ingravescentis ætatis, sed melius alii ad animum libidinosum, vocemque ad mollitiem inflexam Sic Persius Sat. i. 21.

——————*cum carmina lumbum* [*versu.*
*Intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima*

7. *Doctæ psallere Chiæ.*] Meretrices ut

Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit, te quia luridi
Dentes, te quia rugæ
Turpant et capitis nives.
Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel
Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.
Quò fugit Venus? heu! Quòve color? decens
Quò motus? Quid habes illius, illius,
Quæ spirabat amores,
Quæ me surpuerat mihi:
Felix post Cynaram, notaque et artium

*ætate* florentis et scientis psallere. Nam quercus arescentes deserit, inquietus, avolatque: quoniam te dentes lividi, te rugæ et canities capillorum fœdant. Neque *verò* purpureæ *vestes* Coæ, nec lapilli splendentes [414] nunc reddunt tibi annos, quos fluxum tempus condidit inclusos annalibus publicis. Eheu, quò venustas, quò nitor, quò agilitas abiit? Ecquid tibi restat ejus, ejus *inquam*, quæ amores exhalabat, quæ mihi me abstulerat: post Cynaram felix, et famosa, vultu artificiosè et bellè *composito?*

## *ANNOTATIONES.*

plurimùm psaltriæ erant, id est, cantare simul et citharam pulsare noverant. Hæc nomen habebat ab insulâ maris Ægæi, Chio dictâ, hodie *Scio*, ann. 1565. à Turcis per nefas et contra fidem occupata: vino optimo celebrata quondam. Vide lib. iii. Ode 19. v. 5.

8. *Excubat.*] Viget, agit in juvenili facie, in senili verò quasi sopitus clanguescit, segnis, emortuus.

9. *Importunus.*] Levis, mobilis, inconstans: alii perperàm; non benè conveniens.

*Aridas Quercus.*] Sic lib. i. Ode 25. v. 19. De Lydiâ, *aridas frondes*, id est, meretrices vetustate deformes, in quibus nec succus, nec color, nec species, ut olim.

12. *Capitis nives.*] Velut duriusculam hanc translationem ac metaphoram, atque à longinquâ ductam similitudine notat Quintilianus, lib. viii. cap. 6. Verùm talia Poëtis quidem, non ità vero prosæ convenire ibid. subjungit.

13. *Nec Coæ referunt*, &c.] Præteritos annos, formam pristinam non reducunt seu vestes pretiosæ seu gemmæ et lapilli, nec quivis corporis cultus et ornatus. Auson.

*Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas,*
*Nec revocare potes qui periêre dies.*

*Coæ purpuræ.*] Cos Asiæ insula versùs oram Cariæ littoralem, hodie *Lango;* valdè ferax, ut proverbio diceretur, *quem Cos non nutrit, hunc neque Ægyptus*, in eos quibus vix maxima satisfaciunt. Eustath. Iliad. xiv. Apellis eximii illius pictoris patria fuit. In eâ texebantur panni subtilissimi è bombyce: non procul autem purpura fiebat exquisita. Ergò vel de purpureis reipsâ vestibus intellige locum hunc, vel de bombycinis candore eximio nitentibus. Vide Annot. ad v. 10. Ode 1. hujus lib. Lege et Plin. lib. xi. cap. 22. ubi, *Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri rursùsque texere invenit in Co mulier Pamphila*, &c. et cap. 23. *Bombycas et in Co insulâ nasci tradunt . . . fieri autem primò papiliones parvos nudosque, mox frigorum impatientiâ villis inhorrescere, et adversùm hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera: hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuarique, ceu pectine*, &c. Falli porrò Plinium constat: nec enim è foliis, quibus insidet papilio, sed ex alvo suâ promit tenuem istam lanuginem, filaque ac totum opus.

15. *Notis condita fastis.*] In fastis perscribebantur nomina anni, facta magnorum virorum: seu, fasti libri erant, in quibus cujusque diei annique gesta notabantur ad memoriam posterorum. Ciceron. Epistol. *Decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur . . . Quod cum ego dabam Bruto, notam esse in fastis gravissimæ victoriæ memorem volebam.* Sensus Horatii est: sicut non redeunt anni Consulum aliorumve in fastis et annalibus scripti; sic prior ætàs Lyces famosè transacta non redibit. Juventus, forma, gratia, dudum abierunt, nunquam reparabuntur aut redibunt.

18. *Quò motus?*] Ubi decorus ille pridem incessus, gestus, et in saltando agilitas, quæ te spectabilem faciebant.

*Quid habes illius*, &c.] Quid jam habes residuum è pristinâ tuâ pulchritudine, quâ fueram captus et mihimet ereptus? Virgil. Eclog. viii. 41.

*Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!*

19. *Spirabat amores.*] Anacreon scripserat, παῖδα Κύπριν πνέουσαν, *Puellam quæ Venerem spirat.* Acta Apostolorum. cap. ix. 1. Ὁ δὲ Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου. *Saulus spirans minarum et cædis.*

21. *Felix post Cynaram.*] Uni cedens Cynaræ, elegantiâ scilicet et venustate; post Cynaram secunda. Vel, post mortuam Cynaram mihi tum demum adamata. Vide suprà hujus lib. Ode 1. v. 4.

*Notaque et artium Gratarum facies?*] Artificiosè composita, fucis exornata; vel iis à naturâ dotibus instructa, quæ amorem excitant et pelliciunt, quales frons hilaris et aperta, oculorum fulgor, superciliorum nutus, genarum candor aliquo rubore distinctus. Quidam legunt *facie;* nec malè.

Gratarum facies? Sed Cynaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem [415]
Cornicis vetulæ temporibus Lycen;
Possent ut juvenes visere fervidi,
Multo non sine risu,
Dilapsam in cineres facem.

At Cynaræ non longam vitam sors indulsit; diu conservatura Lycen longævæ cornici ætate æqualem; ut adolescentes callidi queant videre facem in favillas redactam haud sine ludibrio.

## ODE XIV. AD AUGUSTUM.

*Sat magnos honores ei tribui non posse.*

QUÆ cura patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos, memoresque fastos
Æternet? O, quà Sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principùm, [416]
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicêre nuper
Quid Marte posses. Milite nàm tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Brennosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis
Dejecit acer plùs vice simplici.
Major Neronum mox grave prælium

Quod Senatorum, vel quod Populi Romani studium amplis honorum donis tuas, Auguste, virtutes in sempiternum propaget per inscriptiones et fastos memoriam custodientes? O maxime Principum, quacunque Sol habitabiles terras illuminat, quem Vindelici Imperio Romano nondum subditi senserunt quantum re militari valeas. Tuis enim exercitibus Drusus non semel strenuè profligavit Genaunos, immanem gentem, et Brennos celeres, castellaque Alpibus horrificis exstructa. Deinde Neronum major *natu* acriter

### *ANNOTATIONES.*

24. *Parem Cornicis vetulæ,* &c.] Cornicis ætas diuturna, hinc dicta annosa lib. iii. Ode 17. v. 13. Vide ibi Annot.

26. *Possent ut juvenes,* &c.] Ad hoc, ô Lyce, protraxisti vitam usque ad senectutem, ut esses ludibrio juvenibus te videntibus mutatam et depravatam senio, ac velut extinctam et in viles *cineres dilapsam*; instar facis, postquam ingens lumen splendoremque emisit, tempore consumptæ et in favillas tenues et siccas redactæ.

Ode XIV.—Metrum idem quod Ode 9. lib. i.

1. *Quæ cura,* &c.] Præclarum et luminosum ex abrupto exordium hujus Odes, quæ ut elegantiâ dictionum et sublimitate materiæ, sic et arte et ingenio par omninò est quartæ hujus libri. Hìc Tiberii, sicut illic Drusi virtutes celebrat Poëta, utrobique verò gloriam omnem in Augustum confert, singulari prorsùs industriâ et artificio.

2. *Honorum muneribus.*] Publicis monumentis, statuis, inscriptionibus honorificis, &c.

4. *Memores fastos.*] Commentarios publicos, quibus virorum illustrium nomina et facinora inscribuntur cum laude, ac posteritati commendantur, rebus per annos et tempora digestis et consignatis.

5. *Æternet?*] Non. Marcel. ex Varrone, Rer. Human. lib. ii. *Literisque ac laudibus æternare.*

*O, quà Sol habitabiles,* &c.] Auguste, maxime Principum, qui habitabili terrâ quâcunque sunt ac dominantur.

8. *Vindelici.*] Suprà Ode 4. v. 18.

9. *Milite nam tuo,* &c.] Tuis nimirùm auspiciis, tuâ felicitate hostes devicit Drusus.

10. *Genaunos, Brennos.*] Alii frustrà, *Geraunos, Tenaunos;* item *Brennos, Brencos,* &c. ex Strabone, disertè Genauni et Brenni partem Alpium exteriorem cum Noricis et Vindelicis habitabant. Unde noster mox, *arces Alpibus impositas.* Vide Flor. lib. iv. et Vell. Patercul. anteà cit. Ode 4. hujus libri. v. 18.

*Implacidum genus.*] Ex Strab. cit. cùm illi urbem expugnarent non viros occidebant solùm, sed infantes etiam masculos, imò mulieres prægnantes, si masculis gravidas vates respondissent.

12. *Alpibus tremendis.*] Ob nives et præruptas cautes aditu difficillimas, atque, ut ait Florus, *quo bellum non posse ascendere videbatur.* Adde *Gentes numero frequentes; feritate truces,* &c. quod habet Vell. Patercul.

13. *Plùs vice simplici.*] Nonnulli sic interpretantur: Non simpliciter vices reddens hostibus, sed multò acceptis majora iis mala et damna invehens.

14. *Major Neronum.*] Claudius Tiber. Nero de quo suprà, Ode 4. v. 18. Is Druso fratri datus adjutor ac in subsidium missus præclarè bellum confecit, ut fusè narrat Vell. Patercul.

Commisit immanesque Rhætos
    Auspiciis pepulit secundis;
Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberæ
    Quantis fatigaret ruinis;
        Indomitas propè qualis undas
Exercet Auster, Pleïadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
    Vexare turmas, et frementem
        Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni perfluit Appuli,
    Cùm sævit, horrendamque cultis
        Diluviem meditatur agris:
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
    Primosque et extremos metendo
        Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium, et tuos
Præbente Divos. Nam tibi, quo die

depugnavit, et felicibus auspiciis *tuis* repressit Rhætos feroces: spectari dignus in prælio Martis, quàm magnis cladibus vexaret corda neci pro libertate addicta; acer exagitare hostium catervas, et agere [417] frendentem equum per medias flammas, ferè quomodo Notus agitat mare turbatissimum, Vergiliis nubes rumpentibus. Aufidus tauri formam habens et Dauni Appuli regionem irrigans sic fluit rapidè, quando grassatur et magnam eluvionem parat agris cultis; ut Tiberius Nero Barbarorum copias armis instructas ingenti strage cecidit, atque primos et ultimos sternens, terram operuit *cadaveribus*, victor sine damno: te milites, te consilium, te Deos tuos suppeditante. Enimverò quo [418] die

## *ANNOTATIONES.*

15. *Rhætos.*] Suprà Ode 4. v. 17.

16. *Auspiciis pepulit secundis.*] Auspiciis Augusti fretus.

*Pepulit.*] Rectè et ex fide historiæ. Nam quos perdomitos adulatoriè Velleius scribit, veriùs coërcitos duntaxat ait Suetonius, Octav. cap. xxi. Vide et Euseb. Chron. ad Olympiad. 193.

18. *Devota morti pectora liberæ.*] Mori paratos potiùs libertate fruentes, quàm vivere serviendo.

20. *Indomitas propè qualis*, &c.] Similitudine conglobatâ rem illustrat, et mirum quantum auget. Nec leviter præteri, lector, istas ingenii opes.

21. *Auster.*] Ventus Meridianus excitandis tempestatibus famosus, ut alibi fusiùs annotavi.

*Pleïadum.*] Septem stellæ sunt inter arietis caudam et tauri collum, quarum ortus occasusque nimbos ac tempestates ciet. *Choro.* Ex Hygino. Astron. lib. ii. cap. 22. *Pleïades choreas ducere existimantur.* Ita dictæ, vel quasi πλείονες, *plures;* vel potiùs à πλέω, *navigo;* quia navigandi tempus indicant ortu suo matutino, scilicet circa æquinoctium vernum; hinc et Latinis Vergiliæ dicuntur à vere. Harum meminit Cic. de Nat. Deor. ii.

24. *Medios per ignes.*] Per medium pugnæ fervorem, hostium cuneos perrumpendo; vel, per accensos reverà hostibus ignes, per incensa castra, &c.

25. *Tauriformis Aufidus.*] De eo flumine lib. iii. Ode ult. v. 10. et hujus lib. Ode 9. v. 2. *Tauriformis*, quia rapido cursu, et allisis ad ripas aquis ingens murmur edat, quasi tauri mugitum. Hinc nomen et fabula. Aliàs alii, sed longiùs et perperàm etymologias petunt.

26. *Dauni Appuli.*] Lib. i. Ode 22. stroph. 4. lib. ii. Od. 1. v. 35. Item Od. 6. v. 27. hujus libri.

27. *Cùm sævit.*] Quando exundat, agrisque infert vastitatem, et *sternit sata læta boumque labores;* quod canit Virgil. Æneid. ii.

28. *Meditatur.*] Dictio perelegans pro quâ ineptè alii, *minitatur.*

29. *Barbarorum.*] Rhætorum.

*Claudius.*] Tiberius Nero, de quo antè.

32. *Sine clade victor.*] Ex Velleio Paterc. cit. ad Oden 4. hujus libri, *sine ullo detrimento commissi exercitûs: quod præcipuè huic duci semper curæ fuit*, &c.

33. *Te copias, te consilium*, &c.] Omnis ergo laus et gloria victoriæ cessit Augusto; cujus auspiciis Tiberius victor extiterat. Nam solius Imperatoris etiam absentis valere auspicia ad gerenda bella veteres existimabant. Et hinc ad eum semper victoriam referebant, cujus auspiciis debellatum fuerat. Sueton. Octav. cap. xxi. *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam . . . . Item Rhætiam, et Vindelicos*, &c. Ovid. Trist. ii.

*Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas;*
*Auspicium cui das grande, Deosque tuos.*

34. *Nam tibi, quo die*, &c.] Quo die captam Alexandriam victor intrâsti, eodem die post annos quindecim per Tiberium Rhætos debellâsti, secundosque exitus et optatum decus habuisti.

*Quo die.*] Ultimo die Sextilis mensis, A. U. C. 723. prior illa de Antonio et Cleopatrâ victoria Augusto contigerat; posterior autem de Rhætis, Vindelicis, &c. A. U. C. 738. Clemens Alexandrinus Stromat. lib. i. post

Alexandria supplicans tibi portus et aulam desertam aperuit, post tertium lustrum fortuna obsecundans prosperum militiæ finem præbuit, et honores expetitamque gloriam confectis expeditionibus tribuit. Te Cantaber anteà invictus, et Medus atque Indus, te Scytha vagus reverentur, ô *Cæsar*, certum columen Italiæ ac Romæ Principis! Te Nilus aquarum scaturiginem abscondens, te Danubius, te vehemens Tigris, te Oceanus belluas educans qui separatis

Portus Alexandrīa supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber non antè domabilis,
Medusque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, ô tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines, [419]
Nilusque et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis

*ANNOTATIONES.*

medium, hunc Horatii locum affert. Vide Euseb. Chron. Seuton. Vel. Patercul. Flor, &c.

35. *Portus.*] Quidam legunt *portas.*

*Alexandria.*] Alexandri opus, ab eo magna etiam olim dicta, urbs Ægypti primaria, portum habet commodissimum emporiumque celebre.

36. *Vacuam patefecit aulam.*] Cùm in eam urbem confugissent Antonius et Cleopatra, invadentibus Romanis domum, ille sibi manus attulit violentas, deportarique semianimis voluit in Mausoleum à Cleopatrâ conditum, quò et hæc se recepit. *Vacuam* ergò *aulam* victor Augustus reperit.

39. *Peractis Imperiis,* &c.] Confecto jam bello Rhætico et Vindelico, item Pannonico atque Germanico: finitis expeditionibus, feliciterque orbe pacato. Vide Oden seq.

*Optatum decus.*] Hoc alii referunt ad Tiberium, qui, ob res benè gestas et confectas, ovans urbem ingressus est; meliùs alii ad Augustum; cui decreti tum demum sunt honores divini, dominatusque perpetuus.

41. *Te Cantaber,* &c.] Adverte, studiose lector, amplificandi ubertatem et felicitatem verborum dictionumque copiam et lumen. De Cantabris lib. ii. Od. 6. init. et lib. iii. Od. 8. v. 21.

*Servit Hispanæ vetus hostis oræ*
*Cantaber, serâ domitus catenâ.*

42. *Medusque, et Indus.*] Lib. i. Od. 12. v. 56. lib. iii. Od. 8. v. 19.

*Scythes.*] Lib. i. Od. 19. v. 10. et 35. v. 9. lib. ii. Od. 9. in fine, lib. iii. Od. 8. v. 23. et 24. v. 9.

43. *Tutela præsens Italiæ.*] Lib. iii. Od. 5. v. 2.

*Præsens divus habebitur Augustus.*

Virgil. Eclog. i. 42.

*———neque servitio me exire licebat*
*Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.*

46. *Nilus.*] Metonym. pro Ægypto devictâ, quam rigat et fœcundam reddit exundatione suâ fluvius ille vel solo notus nomine. De eo plura lib. iii. Od. 3. stroph. 12. *fontium qui celat origines,* Plin. lib. v. cap. 9. *Nilus incertis ortus fontibus,* &c. Ita quidem veteres: at modò compertus est oriri duobus è fontibus in Æthiopiâ superiori regnoque Abissinorum, in terrâ Sachalâ, inter excelsos montes; augetur verò primùm fluviis Gema Kelti, Branti, aliisque subinde compluribus. De Nili origine nuper disseruit eruditè Isaacus Vossius; nec non Michael Ant. Baudrandus in suo Lexico seu Commentario ad Philipp. Ferrarium.

*Ister.*] Seu Danubius, fluvius Germaniæ maximus, per ostia sex aut septem in Euxinum mare labitur. Ammian. Marcell. Ptolem. &c. Synecd. pro Germaniâ, quam *sic perdomuit* Tiberius Nero, *ut in formam pœnè stipendiariæ redigeret provinciæ;* quare *tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est.* Vell. Paterc. lib. ii. jam sæpè citato. Vel potiùs intelligendi sunt devicti populi ad Istrum usque, scilicet Vindelici, Paunonii, Daci, &c.

*Rapidus Tigris.*] Is Armeniæ fluvius oritur è montibus Ararat, Euphratem recipit, in sinum Persicum effunditur. Supra omnes Asiæ fluvios rapidus, nomen adeptus est; eò quòd tam velox esse videatur quàm sagitta, quæ Tigris appellatur apud Medos. Vide Plin. lib. vi. cap. 27. Porrò indicantur hic Parthi, qui Armeniâ quam tenebant, Augusto jubente, cesserunt, imò signa victis Romanis erepta ultrò remiserunt, ut dictum est Ode 5. lib. iii. v. 4.

47. *Te belluosus qui,* &c.] Oceanus Britannicus pro ipsâ Britanniâ majore, quæ nunc Anglia nuncupatur; nam ab hujus insulæ primoribus ad Augustum missæ sunt legationes ad amicitiam ejus deposcendam; ut annotavi ad Oden 5. lib. iii. v. 3.

*Belluosus.*] Novum epithetum, sed aptissimum; quod ut intelligas, lector, consule Plin. lib. ix. cap. 5. ubi sic habet; *D. Augusto legatus Galliæ scripsit, complures in littore apparere exanimes Nereïdas———Tiberio Principe contra littus insularum Lugdunensis provinciæ belluas ampliùs trecentas simul reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis et magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore; interque reliquas, elephantos et arietes———expulsam belluam in littora Gaditana, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem centum et viginti, maximi dodrantium mensurâ, minimi semipedum. Belluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Judææ Joppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate suâ M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta,*

Obstrepit Oceanus Britannis,
Te non paventis funera Galliæ,
Duræque tellus audit Iberiæ:
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Britannis obmurmurat, te
[420] regio Galliæ mortem haud
timentis, atque Hispania
ferox veneratur. Tibi crudeles Sicambri conditis armis obtemperant.

## ODE XV. AUGUSTI LAUDES.

PHŒBUS volentem prœlia me loqui,
Victas et urbes, increpuit lyrâ,
Ne parva Tyrrhenum per æquor
Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris retulit uberes
Et signa nostro restituit Jovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus; et vacuum duellis
Janum Quirini clausit, et ordinem

Meditantem me canere certamina et urbes expugnatas Apollo citharâ objurgavit, ne vela exigua committerem Tyrrheno mari.
[421] Tuum, Auguste, ævum revocavit agris messem fœcundam, nostroque Jovi reddidit vexilla arrogantibus Parthorum valvis ablata; obseravit Janum Quirini bellis vacuum,

### ANNOTATIONES.

*altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.*

48. *Britannis.*] De adjectis Augusti Imperio hisce populis dixi lib. iii. Od. 5. v. 3. Jam qui sint illi dicendum. Insula est in Oceano Septentrionali maxima, olim Albion dicta, Galliæ obversa, Britannis pridem habitata. Hos avitis sedibus expulerunt Angli, Germanica natio, circa Annum Christi 441. In Cismarinam porrò migrantibus illis regionem, quæ primùm Armorica dicebatur, exinde Britannia Minor vocata, et nunc pars est regni Francorum.

49. *Non paventis funera Galliæ.*] Galli præ ferocitate mortem spernebant adeò, ut imminens evidensque vitæ periculum declinare cùm possent, minimè tamen vellent: fortasse quòd metempsychosin à Druidis edocti spem reviviscendi conciperent. Hinc et coronati pugnabant. Testis Ælianus, Var. Histor. lib. xii. cap. 18. Cæsar Bell. Gall. lib. vi. cap. 13. *In primis Druides hoc volunt persuadere non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto,* &c.

50. *Duræ tellus Iberiæ.*] Hispani labore et militiâ indurati. Vide suprà Annot. hujus libri Ode 5. v. 28.

51. *Sicambri.*] Suprà hujus libri Ode 2. v. 36. Annot.

Ode XV.—Metrum idem quod suprà Ode 9, lib. i.

1. *Phœbus volentem,* &c.] Perperam certè nonnulli codices Oden hanc præcedenti junctam habent et continuam. Imò Poëta in Augusti laudes passim effusus, ut annotavi antea, cùm cæteris omnibus ipsique Augusto satisfaceret, ipse verò sibi nunquam satisfacit. Hinc est quod istic à Phœbo se ait monitum atque objurgatum, quod laudandum Cæsarem pro meritis singularibus assumeret, qui omni esset laude major: sicque novum laudis genus contexit. Lib. iii. Ode 3. v. 70. similiter,

*Quò, Musa, tendis? Desine pervicax*
*Magna modis tenuare parvis.*

2. *Increpuit lyrâ.*] Vulgò jungunt vocem *lyrâ* cum verbo *loqui;* sed profectò duriusculus foret contextus: nec tam disjuncta opus est connectere ad optimum sensum. Arbiter esto lector emunctæ naris.

3. *Ne parva Tyrrhenum,* &c.] Ne vellem exiguâ cymbâ navigare ingens æquor; id est, ne tenui facultate dicendi præditus ad magna Augusti merita laudibus extollenda me accingerem infelici exitu. Ita modestiæ suæ quidem Horatius, Augusti vero magnitudini disertè velificatur. De mari Tyrrheno lib. i. Ode 11. v. 6. et alibi. Hic vero pro quolibet vasto mari ponitur, per metonymiam.

4. *Tua, Cæsar, ætas Fruges et agris retulit uberes.*] Hâc ætate tuâ cultos videmus agros, uberesque messes habemus per providentiam tuam; cùm anteà bellis civilibus aut hostilibus sterilitas et vastitas rura deformarent atque depopularentur. Supra Od. v. hujus libri.

6. *Signa nostro restituit Jovi.*] Reposita sunt in Jovis Capitolini templo signa Romana, ibidem servari solita; quæ quidem profligatis Crasso Antonioque Parthi ademerant, templorumque suorum parietibus et columnis suspenderant velut ἀναθήματα, non sine ingenti suâ superbiâ, parique ignominiâ Romani nominis. Verùm illi Augusto obsequentes restituerunt vexilla nostra. Lib. iii. Od. 5. Vide Justin. lib. xlii. in fine, Sueton. Octav. cap. xxi. &c. necnon. Pers. Sat. vi. 45. Memineris autem hæc à Poetâ non temerè Augusto sæpius occini, quod nôsset perquam grata esse; nam et cusi sunt nummi cum hac epigraphe, SIGNIS RECEPTIS, et Marti Vindici fanum Cæsar ædificavit. Testis Dio.

9. *Janum Quirini clausit.*] Templum scilicet Jano conditum et consecratum à Quirino seu Romulo Augustus finitis bellis clausit. De Jano fusè disserit Macrob. i. Saturn. cap. 9.

Rectum et vaganti fræna licentiæ [422]
Injecit; emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes;
Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevêre vires, famaque et imperî
Porrecta majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis, aut vis exiget otium;
Non ira quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes: [423]

justas etiam leges et modum imposuit licentiæ effrænatæ; abstulitque flagitia; nec non antiquas reparavit disciplinas; quibus nomen Romanum opesque Italiæ amplificatæ sunt, atque Imperii gloria potentiaque ab Occasu ad Orientem *est* propagata. Augusto Rempublicam tenente, pacem non turbabit civilis tumultus vel impetus, nec odium quod gladios fabricat et civitates efficit adversas ac miseras:

*ANNOTATIONES.*

*in sacris*, inquit, *invocamus Janum geminum . . . Janum, patrem quasi Deorum Deum . . . Janum Quirinum, quasi bellorum potentem ab hastâ quam Sabini curim vocant. Janum Patuleium, et Clausium; quia bello valvæ ejus patent, pace cluduntur.* Causam porrò et originem istius ritûs petit à bello Sabino; quo, irruentibus in urbem *per patentem portam Janualem* hostibus, *ex æde Jani magna torrentium vis erupit*, hostesque *undis scatentibus, ferventi aquâ, rapidâque vortigine*, aut excussit, aut devoravit. *Eâ re placitum, ut belli tempore, velut ad urbis auxilium profecto Deo fores reserarentur.* Sed et facile est augurari, ideò Jani templum belli temporibus apertum, ut ad eum populi vota precesque deferrent, quem *bellorum potentem* credebant. Ita Macr. modò cit.

*Clausit.*] Suet. Oct. cap. xxii. *Janum Quirinum semel atque iterum à conditâ urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terrâ marique pace partâ ter clausit.* Orosius lib. vi. cap. 20. et seq. distinguit tempora: *Primo post Actiacam pugnam; iterum victis Cantabris.* (Et de hâc secundâ Jani templi clausurâ loquitur istic Horatius, qui tertiam minimè vidit, jam tum fato functus) *tertiò gentibus omnibus terrâ marique pace compositis.* Dio pariter lib. liii. et liv. ubi clausum ab Augusto Janum notat, primo in quinto suo consulatu: secundò, in consulatu decimo; tertiò, consulatu undecimo; ex lapide qui Emeritæ in Hispaniâ:

IMP. CÆS. DIVI.
F. AUGUSTUS PONT. X. MAX.
COS. XI.
TRIBUNIC. POT. X. IMP. VIII.
ORBE MARI ET TERRA
PACATO. TEMPLO JANI CLAUSO.

Vide Just. Lips. Elect. i. cap. 20. ubi luculenter redarguit eos, qui ex Livio et Plutarcho, *quasi rem confessam sumunt* incassum quidem, *Janum non ter ab Augusto, sed tantùm semel clausum, idque post Actiacum bellum.* Unde et Glareanus perperam emendat Suetonium cit. *Tertiò clausit*, pro, *Ter clausit.* Quibus egregiè occinit Lips. ibid. *Parcite boni manes, non ego vos solicito: tamen hic largiter errâstis.*

10. *Et vaganti.*] Quidam legunt, *evaganti*, junguntque sic priores voces cum sequentibus; *Ordinem rectum evaganti fræna licentiæ injecit.* De coërcitis grassatoribus ab Augusto, Suet. xxxii.

11. *Emovitque culpas.*] Suetonius Octavio, cap. xxxiv. *Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit: ut sumptuariam; de adulteriis, de pudicitiâ, de ambitu, de maritandis ordinibus . . . . . . . divortiis modum imposuit*, &c. Vide et cap. xlii. &c.

12. *Veteres revocavit artes; Per quas*, &c.] Priscas virtutes, Religionem, Fidem, Justitiam, Temperantiam, Patientiam, per quas primi Romani hostibus formidabiles perinde atque admirabiles amabilesque extiterunt. Vell. Paterc. *Finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorum furor, restituta vis legibus, judiciis auctoritas, Senatui majestas, et prisca illa et antiqua Reipublicæ forma revocata; rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio; leges emendatæ utiliter, latæ salubriter*, &c.

14. *Imperî Porrecta majestas ad ortum*, &c.] *Augustus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus unâ pace compositis, Jani portas tertiò ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim ferè annos quietissimo semper obser atas otio ipsa etiam rubigo consignavit.* Oros lib. vi. cit.

15. *Ad ortum Solis ab Hesperio cubili.*] Sol dum occidit, Atlantico Oceano conditur, et quasi requiescit *cubili;* quod *Hesperium* dicitur ab Hespero stellâ, quæ vesperi ad Occidentem apparet; unde et Hesperiæ ultimæ nomen datum Hispaniæ, eò quòd ultima sit ad occasum regio. Cùm verò simpliciter Hesperiam vocant auctores, indicant Italiam ab Hespero, Atlantis fratre, qui eò se ex Africâ contulit, sic nominatam.

20. *Inimicat.*] Quintus Cicero de petitione consulatûs. *Sin autem neges, statim sese alienant, et inimicantur.* Alii tamen codices aliter, nec habent vocem *inimicantur;* sed tantùm; *Sin autem id neges, certè abalienes et statim et plures.*

Non qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia; non Getæ,
Non Seres, infidive Persæ,
Non Tanaïm prope flumen orti.
Nosque et profestis lucibus, et sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole, matronisque nostris,
Ritè Deos priùs apprecati,
Virtute functos, more patrum, duces,
Lydis remisto carmine tibiis,
Trojamque et Anchisen, et almæ
Progeniem Veneris canemus.

21 Julias leges haud frangent, qui altum Danubium potant, non Getæ, non Seres, aut Persæ fallaces, nec nati ad amnem Tanaïm. Nos
25 autem diebus tam festis quàm profestis inter dona hilaris Bacchi, cum liberis et conjugibus nostris, numinibus antea ritè invocatis, more majorum, adjuncto carmine Lydiis fistulis,
[424] celebrabimus duces virtute
31 insignitos, atque Trojam et Anchisen, sobolemque jucundæ Veneris.

## *ANNOTATIONES.*

21. *Qui Danubium bibunt.*] Accolæ Danubii fluminis, nempè Suevi, Norici, Vindelici, Daci, Pannonii, Germani; de quibus antè. De Danubio sive Istro, præced. Od. 14. Vide et Od. 5. hujus libri.

22. *Edicta Julia.*] Suprà ad voces, *emoritque culpas.* Ex Sueton. Octav. xxxiv. Dion. lib. liii. et liv. Vide et Carmen seculare post Epod.

*Getæ.*] Et hi Danubium prope habitant ac bibunt, hodie Moldavi; Scythis vicini sunt, et inter Dacos numerantur.

23. *Seres.*] Scythæ, Indi, &c. Vide plura de his lib. i. Od. 12. v. 56.

*Infidive Persæ.*] Parthi regionem Perside comprehensam incolentes, de quibus lib. i. Od. 12. et 19. et lib. iii. Od. 5. *Infidi*, qui Crassum simulatâ pace occiderunt.

24. *Tanaïm prope flumen orti.*] Scythæ, de quibus lib. i. Od. 19. lib. ii. Od. 9. lib. iii. Od. 24. De Tanaï, quem *Scythicum amnem* vocat. Horat. lib. iii. Od. 4. v. 36. Od. 10. v. 1. Od. 29. v. 28. Vide ibi Annot.

25. *Nosque et profestis*, &c.] Nos Romani tot ab Augusto beneficiis cumulati, ipsum ejusque majores canere non intermittemus, tam *profestis lucibus*, quàm *sacris;* atque adeò quotidiè, in conviviis publicis privatisque, honorem Augusto deferemus per libationes, etiam et vota precationesque. Vide Annot. suprà Od. 5. stroph. 8. et seq.

*Profestis lucibus, et sacris.*] Macrob. Saturnal. lib. i. cap. 16. ita scribit; *Festi Diis dicati sunt, profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi*, &c. Et postea, *profesti et qui ex his procedunt, sunt fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares.* Hos deinde singulos explicat, ibid.

26. *Jocosi munera Liberi.*] Vina sunt Bacchi munera; is verò *lætitiæ dator*, Virg. Æn. i. 734.

28. *Ritè Deos priùs apprecati.*] Inter libationes Dii invocabantur.

29. *Virtute functos.*] Cic. Tuscul. i. *Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere.*

*Duces canemus Lydis remisto carmine tibiis.*] Cic. modò cit. Tusc. i. initio. *Est in originibus*, inquit, *solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.* De Legib. ii. *Honoratorum virorum laudes ad cantus et ad tibicinem prosequuntur.* Valer. Maxim. lib. ii. cap. 1. in fine. *Majores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quò ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent.*

30 *Lydis.*] Modis ac numeris hilarioribus. Nam tibiarum modi varii; Doricus gravis; Ionicus floridus; Phrygius religiosus; at *Lydius* mollis et suavis. Sicut *Lydi* Asiæ Minoris populi Ionibus Phrygibusque affines ac medii, malè semper audierunt, velut effeminati, et cupediarum, voluptatum, deliciarumque sectatores. Proverb. *Lydio more*, apud Herodotum, Suidam, Athenæum, lib. xii.

31. *Trojam et Anchisen*, &c.] Canemus Trojam, Anchisen, Æneamque ejus et Veneris filium, totamque gentem Juliam inde ortam. Julium Cæsarem, Augustum in Juliam familiam ascitum, Tiberium, Drusum. Lucret. lib. i. 1.

*Æneadum genitrix, hominum Divûmque voluptas,*
*Alma Venus.*——————

# Q. HORATII FLACCI

# EPODON LIBER;

SIVE

# ODARUM

## LIBER QUINTUS.

### ODE I. AD MÆCENATEM.

*Cui ad bellum Actiacum ire paranti offert se comitem.*

Navigabis, O, amice, Liburnicis *navibus* inter excelsa navium munimenta,

IBIS Liburnis inter alta navium, [425]
Amice, propugnacula;

*ANNOTATIONES.*

Metrum est Iambicum. Prior quisque versus est trimeter; alter quisque dimeter.

De hujus libri titulo primùm dicam pauca. Illum Horatius non inscripsit unquam: excogitavere enim Grammatici, multis pòst annis, imò post aliquot secula, Horatii Odas aliaque opera colligentes, compingentes, et eo ordine quem modò videmus, digerentes. Unde verò Epodos commenti sunt? Certant etiamnum eruditi. An quòd ultimus sit Odarum liber, et quasi post Odas? At levicula ratio. An quòd Odæ istæ sint post alias factæ? Imò verò pleræque hujus libri aliis sunt priores, v. g. Epod. 9. manifestè antecedit Oden 37. lib. i. An quòd longiori versui brevior attexitur? Atqui hujus generis Odæ reperiuntur etiam in cæteris libris; et in hoc ipso libro ultima et penultima est monocolos et ejusdem metri. Quid? quod doctus et sagax Muretus ingenuè fatetur, non satis intelligere se cur Epodon liber hic vocetur; Fabricius autem scribit in libris prioribus Horatium imitatum esse Alcæum et Sapphonem: in isto verò Archilochum atque Lucilium. Certè Martius Victorinus lib. iii. sic habet. *Archilochus fuit singularis artificii in excogitandis et formandis novis metris, primusque Epodos excogitavit; alios breviores, alios longiores, detrahens unum pedem seu colum metro, ut illi subjiceret id quod ex ipso detractum esse videbatur . . . Horatius ejus exemplum secutus est in eâ Ode,*

*Solvitur acris hyems gratâ vice veris et Favoni,*
*Trahuntque siccas machinæ carinas.*

Ergo 'Επαδῶν librum hunc inscripsêre Grammatici, seu quòd Archilochi et Lucilii exemplo maledictis conferta pleraque carmina contineat, seu quòd Iambicis trimetris subtexantur accinanturque dimetri, longioribus quibuscunque versibus breviores. Et hæc mea quidem sententia. Enimverò parùm satisfacit quod aiunt alii, quoniam Epodus est velut Odes clausula, additurque post strophen et antistrophen, hinc ἐπῳδοὺς vocari eos versus minores, qui subjecti longioribus sensum finiunt et concludunt. Contrarium siquidem in nonnullis Horatii Epodis agnoscitur. Vide Marium Victorinum lib. i. Galenum de usu partium, Epilogo lib. xvii. Diomeden lib. iii. cap. 4. Isidorum lib. i. cap. 38. Terentianum Maurum lib. de metris. Scaligerum Poët. lib. i. cap. 44. &c.

1. *Ibis Liburnis,* &c.] Ergone ibis hinc procul sine me, qui te carere vix queo? Ibis, Mæcenas, ad bellum cum Augusto adversus Antonium et Cleopatram, nullum non paratus subire periculum pro Cæsare tuendo.

*Liburnis.*] Naves Liburnæ minores erant, leviores, agiliores, proindeque bello idoneæ. His itaque Augustus Antonianas mole graviores facilè profligavit, fugentemque persecutus debellavit Antonium. Nomen à Liburnis, hodie Croatis, populis Illyrii; qui, piraticæ causâ faciendæ genus illud navium invenerant sibi percommodum. Vide Veget. de Re Milit. lib. iv. cap. 28. et seq.

*Inter alta navium propugnacula.*] Naves Antonii designat ingentes quidem, extructis in prorâ et puppi tabulatis turrium instar, Cæsarianis terribiles. L. Flor. lib. iv. cap. 11. *Nobis quadringentæ ampliùs naves, ducentæ non minùs hostium; sed numerum pensabat magnitudo. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus atque tabulatis alleratæ castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit . . . . .*

Paratus omne Cæsaris periculum
  Subire, Mæcenas, tuo.
Quid nos, quibus te vita sit superstite
  Jucunda; si contrà, gravis?
Utrumne jussi persequemur otium
  Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet
  Quâ ferre non molles viros?
Feremus. Et te vel per Alpium juga,
  Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum,
  Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo,
  Imbellis ac firmus parùm?
Comes minore sum futurus in metu,
  Qui major absentes habet:
Ut assidens implumibus pullis avis

[426] Augusti discrimen quodlibet promptus obire tuo *periculo*. Quid *agemus* nos, [427] quibus vita te vivente grata fuerit; si secùs, molesta? An ex mandatis otio fruemur minimè jucundo, nisi unà tecum? An *verò* istum laborem toleraturi *sumus eo* animo, quo tolerare debent viri non segnes? Tolerabimus *certè*, atque te sectabimur generosâ mente per altas Alpes, et Caucasum inhabitabilem, et ad extrema Occidentis maria. [428] Quæres, quid tuum laborem meo sublevem ego non aptus militiæ, minimèque strenuus? *Scilicet te* comitans minorem habebo *pro te* timorem, qui graviùs angit absentes: veluti avis incubans pullis implumibus,

*ANNOTATIONES.*

*Immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur*, &c. Plutarchus in Anton. similiter refert, Cæsaris naves Brundusii et Tarenti fabricatas ad celeritatem, non ad roboris ostentationem: Antonianas contrà ligneis turribus excelsas, è quibus in hostem catapultas emittebat. Plin. lib. xxxii. cap. 1. *Armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana . . . . Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam navim Antonii pisciculus . . Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinùs venit.* Vide Veget. lib. iv. cap. 44. nec non Dionem Nicæum, sive Joan. Xiphilinum in Augusto, ubi scribit: *Pugnatum est apud Actium, ubi nunc Nicopolis . . . Naves Antonii erant navibus hostium longè majores, deciremes complures . . . In his altissimas turres ædificari, atque magnum numerum hominum imponi in turribus jusserat . . . De superiore loco hostes obruebant atque submergebant lapidibus aliisque machinis*, &c.

3. *Paratus omne Cæsaris periculum Subire.*] Teste Appiano, secutus est Augustum Mæcenas cum M. Agrippâ, in Siciliam adversus Sext. Pompeium; item contra M. Antonium et Cleopatram, ad Actium Epiri promontorium. Vide apud Virgil. Æneid. viii. præsertim à versu 675 ad 695. Actiacæ victoriæ descriptionem; ubi egregia Agrippæ quidem laudatio: at mirum quòd ibidem Mæcenatis nulla mentio. Contra Xiphilinus mox citatus alterum ab altero non separat, ita scribens: *Cæsar eo prælio navali superior . . . Agrippa in eo bello Cæsari magno usui fuit. Nam et Antonii quasdam urbes evertit, in quibus habebant bellicos apparatus, et ejus adversarios crebrò vicit. Quas ob res ei atque Mæcenati tantam potestatem detulit Cæsar in rebus omnibus, ut literas quascunque ad Senatum vel alios mitteret, ipsi priùs legere possent, et ex eis quæ vellent immutare: cujus rei causâ annulum ab eo acceperunt, quo literas obsignarent.* Et postea, *de Imperio deponendo Cæsar deliberationem habuit cum Agrippâ et Mæcenate, cum quibus communicabat omnia arcana consilia. Ex his Agrippa consulebat justiùs . . . Mæcenas majorem utilitatis habebat rationem . . . . . Cæsar Mæcenati assensus est, sumpsitque nomen Imperatorium*, &c.

5. *Te vita sit superstite Jucunda, si contrà, gravis.*] Vide lib. ii. Od. 17. Al. leg. *sit*.

7. *Utrumne jussi persequemur otium*, &c.] An dum laborabis et periclitaberis tu, otium ego persequi potero? Certè quantumvis jubeas, parere hâc in re et morem tibi gerere haud valeo.

9. *An hunc laborem*, &c.] Prolepsis, quâ ipse sibi Horatius objicit: at militiæ ærumnas ferre minùs sum idoneus; respondet verò, sibi cum Mæcenate quælibet tolerabilia videri. Cit. Ode lib. ii.

*Me nec Chimæræ spiritus igneæ,*
*Nec si resurgat centimanus Gyas,*
*Divellet unquam.*

11. *Per Alpium juga.*] Quæ quidem superâsse tanti stetit ipsi Annibali aliisque. Vide Tit. Liv. lib. xxi. cap. 36. et seq. istos montes quibus Italia quasi vallatur, *transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento propè majores habuere.* Plin. Procem. lib. xxxvi.

12. *Inhospitalem et Caucasum.*] Montem Asiæ altissimum, ubi glacies et nives perpetuum horrorem faciunt. Vide lib. i. Ode 22.

13. *Occidentis usque ad ultimum sinum.*] Ad Gaditanum usque Oceanum, ultra Columnas Herculis, quem mundi finem statuebant Romani, versus Occidentem. Vide lib. ii. Ode 2. v. 11. Annot.

18. *Qui major absentes habet.*] Ita est; rei amatæ, quando abest, plus timetur, et mille falsa pericula amans sibi fingit, illique formidat semper.

19. *Ut assidens implumibus*, &c.] Non

plus *iis* relictis metuit incursiones anguium: majorem opem non præstitura, etiamsi præsentibus astiterit. Hanc et *aliam* quamlibet militiam obibo amicitiæ tuæ gratia; nequaquam ut pluribus meis bobus annexa aratra portentur; aut greges è pascuis Lucanis transeant in Calabra, ante ardens astrum: neque ut villa candida *vicina* alti Tusculi pertingat muros Circæos. *Imò* tua munificentia locupletavit me sufficienter et abundè. Absit ut accumulem quæ vel terræ infodiam, velut Chremes avarus, vel dilapidem, sicut helluo dissolutus.

Serpentium allapsus timet
Magis relictis: non ut adsit, auxil
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ:
Non ut juvencis illigata pluribus
Aratra nitantur mea:
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucana mutet pascua:
Nec ut superni villa candens Tusculi [429]
Circæa tangat mœnia.
Satìs supèrque me benignitas tua
Ditavit. Haud paravero,
Quod aut avarus ut Chremes terrâ premam;
Discinctus aut perdam, ut nepos.

ANNOTATIONES.

quidem præsens ego te juvare plurimùm sperem; sicut avis, etsi pullis assideat, parùm eos defendit à serpentibus: attamen iis relictis absens magis timet.

23. *Libenter hoc,* &c.] Hoc igitur bellum quantumvis grave adibo intrepidus, ut te præsente fruar, ô Mæcenas; tibique meum amorem testificer.

25. *Non ut juvencis,* &c.] Neque verò inde velim à te mereri vel consequi donationes majores prioribus. Nequaquam plura cupiam agri jugera, ad quæ aranda pluribus juvencis ac bobus mihi opus sit. Neque talia à te petó.

27. *Pecusve Calabris,* &c.] Neque pariter numerosiores greges habere exoptem, vel diversa pascua in diversis regionibus; ut secundum varias cœli affectiones, commodè semper illi pascantur, modò in his, modò in istis. Varro de Re Rust. lib. iii. cap. ult. in fine; Appuli solent pecuarii, propter calores, in montes Sabinos pecus ducere.

*Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua.*] Pro *Calabris pascuis,* ubi æstus fervidior, *mutet Lucana,* ubi cœlum magis est temperatum; *mutet* inquam, et ab illis in hæc deducatur, *ante sidus fervidum,* id est, ante Caniculam, cujus ardor nimius pecori est noxius et infestus. De *Calabriâ,* lib. i. Ode 31. De Caniculâ, lib. i. Ode 17. v. 17. et lib. iii. Ode 13. v. 9.

28. *Lucana.*] Lucania Italiæ regio, in Regno Neapolitano, inter Apuliam, Brutios, Picentes, atque oram Tyrrheni maris; continetur in eâ quæ *Basilicata* provincia nunc dicitur. Plin. lib. xiv. cap. 6. vina Lucana commendat his verbis; *Verùm et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloriâ, Tarentina . . . . Lucanaque.*

29. *Nec ut superni,* &c.] Neque ut villa mea in agro Tusculano sita, prædiumque quod ibi habeo à te mihi donatum, magis ac magis amplificetur, extendaturque ad usque Tusculum, urbem in edito colle extructam.

*Villa candens.*] E marmore candido ædificatam nonnulli explicant. Quasi verò villula Horatii, quâ licèt modicâ contentum se pluribus locis apertè jactitat, fuisset marmorea. Ergò, vel splendidulam, vel è candenti lapide extructam intellige. Plin. lib. xxxvi. cap. 22. *In Liguriâ, Umbriâ, et Venetiâ albus lapis dentatâ serrâ secatur.*

30. *Circæa mœnia.*] Tusculana; quippe Tusculum condiderat Telegonus Circes et Ulyssis filius, lib. iii. Ode 29. v. 8. *Telegoni juga parricidæ.* Vide ibid. Annot.

31. *Satìs supèrque me benignitas,* &c.] Horatius à Mæcenate donatus fuerat prædiis aliquot, ut jam dixi; iis verò se planè contentum esse, nec plura flagitare prædicat. lib. ii. Od. 18. v. 12. quanquam plura donare paratum sciret Mæcenatem, ut declarat, lib. iii. Od. 16. strophe penultimâ. Si vacas, lector, lege etiam Annot. lib. iii. Od. 13. v. 1. et init. Epist. 16. ubi suam ipse villam describit Horatius.

32. *Haud paravero, Quod,* &c.] Nolim insanire divitias accumulando stultè et infodiendo occultandoque in terrâ, sicut Chremes ille senex avarus apud Terent. comœd.

34. *Discinctus aut perdam, ut nepos.*] Absit etiam ut opes habeam, quas malè perdam ac prodigè effundam.

*Discinctus.*] Mollis, iners, ignavus, luxuriosus: contra *cinctus* vocatur gnavus ac fortis. Apud Romanos discinctum seu non cinctum prodire in publicum, dissoluti ac perditi luxuriâ hominis nota erat. Proverb. *Discincta vestis, discinctus animus.* Pers. Sat. iii. 21.

*Non pudet in morem discincti vivere Nattæ?*

*Nepos.*] Ita vocatur luxuriosus, quod ei non major cura sit rei suæ familiaris, quàm solet esse juveni, cujus pater et avus adhuc vivant, quos sibi novit opes congerere, et opimam hæreditatem comparare. Festus.

## ODE II. VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

BEATUS ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore:
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare:
Forumque vitat, et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adultâ vitium propagine

[430] Felix ille, qui longè *à* negotiis, et liber *ab usuris* omnibus, agros paternos colit propriis bobus, sicut homines antiqui: neque bellator excitatur gravi sono [431] tubæ, nec timet procellosum 6 mare: fugit lites et domos superbas opulentorum civium. Itaque vel palmites vitium crescentes

### ANNOTATIONES.

Ode II.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Beatus ille*, &c.] Hæc Ode, vel confitente Hypercritico, *sanè longè pulcherrima*. Inducitur fœnerator Alphius vitam rusticorum ita laudans, ut videatur jamjam, abjecto fœnerandi studio, illam amplexurus: qui tamen ad solitam quæstûs curam mox abripitur; et ad suos mores redit: adeò valet consuetudo inveterata.

*Beatus ille qui procul negotiis*, &c.] Pleraque hujus Odes lumina mutuatus est Horatius à Virgilio Georgic. ii. sub finem. Quæ verò hic fusè extulit, ille sedulò perstrinxit: et contrà, quæ Virgilius contractè dixerat, Horatius dilatare et explicare curavit. Virgil. Georg. lib. ii. 458. sic rusticæ vitæ laudes auspicatur;

*O, fortunatos nimiùm, sua si bona nôrint,*
*Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,*
*Fundit humo facilem victum justissima tellus.*

2. *Ut prisca gens mortalium.*] Primis seculis, nempe aureis, mortales in agris degebant, felices terram exercebant, innocentem et beatam agebant vitam. Vide Plin. lib. xviii. init. Val. Max. lib. vii. cap. 1. Virgil. antè cit. v. 532.

*Hanc olim veteres vitam coluêre Sabini;*
*Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit:*
*Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.*

---

*Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.*

3. *Paterna rura bobus exercet suis.*] Non ingentia prædia usuris comparata, sed modica à parentibus sibi relicta. lib. i. Ode 1. v. 11. *Gaudentem patrios findere sarculo Agros.* Vide Tit. Liv. lib. iii. cap. 26. ubi *L. Quinctius Cincinnatus, spes unica Imperii Pop. Rom. quatuor jugerum colens agrum, à legatis* ad Dictaturam vocatur, inventus *seu fossam fodiens, bipalio innixus, seu cùm araret; operi certè, id quod constat, agresti intentus.*

4. *Solutus omni fœnore.*] Qui nequaquam fœnori operam dedit unquam, nec dare velit: avaritiæ et cupiditatis labe nullâ aspersus. Fœnus sive usuram prohibent leges divinæ et humanæ. Deuteron. cap. xxiii. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.* Cato, *Majores nostri sic habuerunt, et in legibus posuerunt: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli; quanto pejorem existimaverunt fœneratorem quàm furem.* Cic. Offic. i. *Primùm improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum et fœneratorum.* Vide Alex. ab Alex. lib. i. cap. 7. &c.

5. *Nec excitatur classico miles.*] Dormit somnum pacatum et placidum: nec, ut miles, tubæ sonitu excitatur.

*Truci.*] Quicquid ad arma bellumque attinet, truculentum est et horribile. Porrò, *classica sunt cornua, quæ convocandi causâ fuerunt facta; et à calando classicum quasi calassicum dicitur.* Isidor. lib. xviii. cap. 4. Vide infra versus Virgilii mox afferendos, huc et ad sequentia pertinentes.

6. *Nec horret iratum mare.*] Nec, ut negotiatores ac mercatores, navigationis fert incommoda, aut maris irati horrores experitur. Vide Juv. Sat. xii. Item quæ annotavi lib. i. Od. 3. v. 9.

7. *Forumque vitat.*] Strepitûs forensis caret molestiâ. Litigandi quantus sit furor, quantus et labor, noverat Plutarchus, qui lib. de fœnore asserit, forum esse *impiorum regionem.* Anacharsis scribit, *locum esse ad fallendum invicem, atque ad dandas avaritiæ manus destinatum.* Columella ait, exerceri *in foro caninum quoddam allatrandi, et contra innocentes, et pro nocentibus studium;* atque videri *concessum intra mœnia latrocinium;* additque; ibi *nisi dorophagos expleas sordidosque ac nummarios*, prorsùs *ludi operam.*

*Superba civium Potentiorum limina.*] Profectò gravis erat servitus clientium superbo capiti quotidiana officia præstantium; primâ luce salutabant, deinde ad forum comitabantur, noctu etiam patronis adesse per urbem currentibus cogebantur, &c. Vide Juv. Sat. iii. 124. et seq. Virgil. Geor. ii. 461.

*Si non ingentem foribus domus alta superbis*
*Manè salutantum totis vomit ædibus undam.*

Et postea, v. 502.

*Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.*
*Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntque*
*In ferrum, penetrant aulas et limina regum,* &c.

9. *Ergo aut adultâ*, &c.] Postquam ostendit

Altas maritat populos,
Inutilesque falce ramos amputans, [432]
Feliciores inserit :
Aut in reductâ valle mugientium
Prospectat errantes greges ;
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves.
Vel cùm decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem et uvam purpuræ,
Quâ muneretur te, Priape, et te, pater
Sylvane, tutor finium !
Libet jacere modò sub antiquâ ilice, [433]
Modò in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ,
Queruntur in sylvis aves ;

alligat excelsis populis, atque steriles surculos falce resecans, fertiliores inserit: vel in remotâ valle pascentes mugientium greges contemplatur; vel extracta *favis* mella recondit *in* vasis mundis : vel tondet oves imbecilles. Cùm verò autumnus campis erexit caput dulcibus fructibus ornatum, quam lætatur colligens pyra insitiva, et uvas purpuræ æmulas, quas tibi offerat, O, Priape, tibique, Sylvane parens, agrorum custos ! Nunc placet recumbere sub annosâ quercu, nunc super herbam virescentem. Intereà dum amnis defluit ripis sublimibus, canunt aves in nemoribus ;

## *ANNOTATIONES.*

agricolas esse immunes à malis, quæ comitari solent varias hominum conditiones, v. g. fœneratorum, militum, mercatorum, caussidicorum, clientium; jam exponit rusticæ vitæ emolumenta, et voluptates singulis anni tempestatibus proprias. Ver habet amœnitatem; æstas hortorum, frugum, et pecoris fœcunditatem; autumnus fructuum multiplicem proventum; hyems aucupium et venationem.

*Propagine.*] Plin. lib. xvii. cap. 10. *Arbores aut semine proveniunt, aut plantatâ radice, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito et consecto arboris trunco.*

10. *Altas maritat populos.*] Plin. lib. xvii. cap. 23. scribit longo usu compertum, *Nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis; adeo excelsitate proficitur. Hâc ratione et arbores eliguntur. Prima omnium ulmus . deinde populus . . . minùs densa folio,* &c. Varro de Re Rust. lib. i. cap. 8. ita scribit; *Vineæ aliæ humiles, ut in Hispaniâ; aliæ sublimes, ut pleræque in Italia,* &c. et in fine; *ubi natura terræ humida, ibi vitis altiùs tollenda, quòd in partu et alimonio vinum non, ut in calice, quærit aquam, sed solem; itaque ideò, ut arbitror, primùm è vineâ in arbores ascendit vitis.* Vide lib. iv. Od. 5. v. 30.

11. *Inutilesque falce ramos amputans.*] Plin. modò cit. *Arbusta arari quàm altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit . . . . Deputantur cum vite pariter, interlucatâ densitate ramorum, qui sunt supervacui et absumunt alimenta.*

12. *Feliciores inserit.*] Vide Plin. lib. xvii. cap. 14. ubi geminam insitionis affert rationem: altera fit trunco leniter fisso : altera est inoculatio, fitque exciso cortice, et aperiendo in arbore oculum, semenque illic includendo. Hanc docuere aves et natura. *Tradunt monedulam,* inquit ille, *condentem semina in thesauros cavernarum, ejusdem rei præbere causas.* Et paulò ante: *Inserere quoque natura docuit, semine ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas ; unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro,* &c.

14. *Prospectat errantes greges.*] Greges pastoresque invisit, et an rectè se habeant cuncta, considerat.

15. *Pressa puris mella condit amphoris.*] Virg. Geor. iv. 140.

> ———*Spumantia cogere pressis*
> *Mella favis.*———

Vide Columell. lib. ix. cap. 15. Plin. lib. xi. cap. 12. et seq.

16. *Infirmas oves.*] Delicatas, morbis obnoxias.

17. *Decorum pomis caput,* &c.] Ita nempe solet pingi autumnus.

19. *Insitiva pyra.*] Proprio labore insita et educata, et hinc longè jucundiora.

20. *Certantem et uvam purpuræ.*] Maturam scilicet, et purpureo colore gratam.

21. *Priape.*] Hortorum Deus et Tutor.

22 *Sylvane.*] Agrorum præses et custos. Virg. Georg. ii. 493.

> *Fortunatus et ille, Deos qui novit agrestes,*
> *Panaque Sylvanumque senem,* &c.

Et posteà, v. 516.

> *Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,*
> *Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi.*
> ———————————
> *Et varios ponit fœtus autumnus: et altè*
> *Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.*

23. *Libet jacere modò.*] Hoc frustrà putant aliqui novæ Odes initium: Virg. Georg. ii. 469.

> *Speluncæ, vivique lacus ; at frigida Tempe,*
> *Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni*
> *Non absunt. Illic saltus ac lustra ferarum.*

25. *Labuntur altis interim ripis aquæ.*] Vel

Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cùm tonantis annus hybernus Jovis
Imbres nivesque comparat:
Aut trudit acres hinc et hinc multâ cane
Apros in obstantes plagas:
Aut amite levi rara tendit retia
Turdis edacibus dolos;
Pavidumve leporem, et advenam laqueo gruem,
Jucunda captat præmia. [434]
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviscitur?
Quod si pudica mulier in partem juvans
Domum, atque dulces liberos;
(Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli)
Sacrum vetustis exstruat lignis focum

rivulique murmur edunt aquis loquentibus quod placidum conciliet soporem. Quando autem tempestas hyemalis Jove sæviente pluvias et nives procreat; vel plurimis canibus apros feroces undequaque propellit in retia opposita; vel perticâ lævigatâ plagas haud strictas expandit turdis voracibus insidiosas, ac timidum leporem, gruemque transmarinam prædam jucundam captat. Inter ista quis recordatur molestiarum quas amor gignit? Quod si casta uxor *ex parte* suâ curans familiam dilectosque natos (velut Sabina vel conjux Appuli velocis, adusta solis ardore) è lignis aridis componat sacratum focum

*ANNOTATIONES.*

ex alto quodam loco defluunt; vel, profundo currunt alveo. Virg. Geor. ii. 485.

*Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes.*

27. *Lymphis obstrepunt.*] Avibus quasi accinunt, suo murmure ac strepitu avium cantus provocant.

29. *At cùm tonantis,* &c.] Hyemalis tempestas ubi cœpit ingruere, venationi datur opera.

*Jovis.*] Jam alibi diximus Jovem poni pro aëre; *tonantis,* tempestuosi, pluvii, pruinosi. Virgil. Georgic. ii. 519.

*Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.*

At Georgic. i. 305.

*Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,*
*Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:*
*Tunc gruibus pedicas, et retia ponere cervis,*
*Auritosque sequi lepores* ————
————————————
*Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.*

31. *Multâ cane.*] Canes fœminino genere poni solent, cùm de venatione agitur, ut volunt; quoniam, inquiunt nonnulli, velociores et sagaciores ut plurimùm sunt canes fœmininæ.

33. *Amite.*] Ames est furcula seu pertica, quâ rete suspenditur aut tenditur ad captandas aves.

34. *Turdis.*] Qui præcipui sunt saporis, Gall. *Grives.* Ang. Thrushes. De his Varro de Re Rust. lib. iii. cap. 5. Athen. lib. ii. cap. 24.

35. *Advenam gruem.*] Varro modò cit. *Volucres partim advenæ sunt, ut hirundines et grues; partim vernaculæ, ut gallinæ et columbæ. De illo genere adventitio sunt turdi, ac in Italiam quotannis trans mare advolant ad æquinoctium autumnale, et eòdem revolant ad æquinoctium vernum.* Cic. de Nat. Deor. ii. *Grues, cùm calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli formam efficere animadversum; ejus autem summo angulo aër ab iis adversus pellitur; deinde sensim ab utroque latere tanquam remis ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi ventis adjuvatur; hæque in tergo prævolantium colla et capita reponunt.* Vide et Plin. lib. x. cap. 23.

37. *Quis non malarum,* &c.] Phrasis Græca, pro, quis non obliviscitur malarum curarum, quas amor habet?

39. *Quod si pudica,* &c.] Vir. Geor. ii. 523.

*Intereà dulces pendent circum oscula nati;*
*Casta pudicitiam servat domus.*————

Ecclesiasticus cap. xxvi. *Mulieris bonæ beatus vir: numerus annorum illius duplex; annos vitæ in pace implebit.*

41. *Sabina qualis.*] Juvenal. Sat. vi. 162.

*Intactior omni Sabinâ.*

42. *Uxor Appuli.*] Appulæ, ut et Sabinæ mulieres, castitatis et frugalitatis laude florebant. Juvenal. modò cit.

*Malo Venusinam, quam te, Cornelia, mater Gracchorum,* &c.

Sabini ab Apennino ad Tiberim et Anienem fluvios extendebantur olim: Velino autem flumine media regio irrigabatur. Illic hodie continentur Sabina provincia, pars Umbriæ orientalis, et Aprutii ulterioris portio non modica. Apulia duplex, Daunia, et Peucetia; utraque regno Neapolitano concluditur. Daunia, hodie *Capitanata,* est admodum fertilis, sita est inter Aufidum et Tiphurnum fluvios. Peucetia, hodie *Terra di Barri,* continet Barianam provinciam, et partem Basilicatæ; lætissimis abundat pascuis.

*Perusta solibus.*] Tum quòd ea regio calidior, tum quòd eæ mulieres rei domesticæ curam etiam apud villas et agros gerentes, æstum non rarò tolerabant, solisque ardoribus torrebantur.

43. *Sacrum vetustis.* &c.] E lignis dudum

paulò ante reditum mariti fatigati; et caulis includens gregem saturum mulgeat plena ubera: atque vinum hujus anni educens ex amphorâ non insuavi habet cœnam non *aliunde* quæsitam; *hæc inquam si adsint*, non prætulerim ostrea Lucrina, vel rhombos, vel scaros, si aliquos *ex* Orientali mari in hoc *Italicum* protrudat sæva tempestas; nec volucris Africana veniat in meum ventrem, vel attagen Asiana gratior, quàm oliva decerpta è ramis arborum pinguissimis; vel folia rumicis prata amantis, et malvæ salutares ægro corpori, aut agna immolata *in* sacro *die* Terminalium,

Lassi sub adventum viri:
Claudensque textis cratibus lætum pecus
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci vina promens dolio [435]
Dapes inemptas apparet:
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,
Si quos Eoïs intonata fluctibus
Hyems ad hoc vertat mare:
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Jucundior, quàm lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum; [436]
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
Malvæ salubres corpori,
Vel agna festis cæsa Terminalibus,

*ANNOTATIONES.*

congestis adeòque siccis focum exstruat, ad ignem accendendum adventanti viro diurnis laboribus defesso.

*Sacrum.*] Tum ob Lares ac Penates Deos, tum ob Vestam. Vide Macrob. lib. iii. Saturn. cap. 4. &c.

47. *Horna dulci vina promens dolio.*] Hornum vinum vixque maturum viro laborioso dulce videtur, nec requirit vina vetustate delicatiora. Lib. iii. Ode 23. v. 3. *Hornam frugem.*

48. *Dapes inemptas.*] Non aliunde pretio comparatas; sed domi quæsitas, seu ex horto, seu è caulis, &c.

49. *Lucrina conchylia.*] Ostrea exquisita è Baïano seu Lucrino lacu. Strabo. lib. v. Val. Maxim. lib. ix. cap. 1. Plin. lib. ix. cap. 54. Juvenal. Sat. iv. 141.

50. *Rhombus.*] De eo pisce vide Juven. mox cit. Sat. iv. 39. et seq. Plin. &c. Galli ut et Angl. *turbot* appellant, omnes pretium nôrunt.

*Scari.*] Scaros pisces interdum in mare Tyrrhenum adigit tempestas. Huic pisci tributum esse principatum, scribit Plin. lib. ix. cap. 17. *Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium discitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus; mari Carpathio frequens,* &c. Et lib. xi. cap. 37. *Dentes piscibus omnibus serrati, præter scarum: huic uni aquatilium plani.* Et lib. xxxii. cap. 2. ait, *Scarum nassis inclusam non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere; sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum ejus si fortè alius scarus videat extrinsecus, apprehensâ mordicus caudâ, adjuvat nisus erumpentis.* Inde verò nomen factum aiunt, à σκαίρω, *salio.* Athen. lib. vii. cap. 20. similia refert ex Aristotele. Multa verò Casaubonus eruditè ibidem emendat de eo pisce jactari solita. Epicharmus eo loci apud Athen. *Nos piscamur scaros, quorum nec stercus fas est Diis rejicere.* Quod ideò dictum asserit Casaubonus, quia solius hujus piscis intestina comedebant gulæ proceres. Vide Macrob. lib. iii. Saturnal. cap. 16. ubi scribit, scaros adeò Italicis littoribus ignotos, ut nec Latinum ejus piscis nomen habeamus; magno numero illuc advectos ac in mari Ostiam inter et Campaniæ littora sparsos, ac velut in terrâ fruges aliquas fuisse seminatos.

53. *Afra avis.*] Gallina Africana, aliis Numidica, vel Garamantica. Juvenal. Sat. xi. 142. ejus meminit, item Martial. lib. xiii. Epigr. 73. Varro de Re Rust. cap. ix. ait, *Meleagrides Græcis vocari, novissimas in triclinium ganearum introïsse ac magno vendi, propter hominum fastidium.*

54. *Attagen Ionicus.*] Perdix Asiana, quibusdam; est enim Ionia minoris Asiæ regio. Plin. lib. ix. cap. 48. *Attagen maximè Ionicus celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens,* &c. Athen. lib. ix. cap. 8. et 9. ex Aristophane. *Attagen carnis suavissimæ.* Ex Alexandro Myndio, *Paulò major perdice, variis notis dorso distinguitur, colore fictilium, magis tamen subrubescente,* &c. S. Hieron. ad Salvinam: *Procul sint à conviviis tuis phasides aves, crassi turtures, attagen Ionicus.* Martial. lib. xiii. Epigram. 61.

*Inter sapores fertur alitum primus*
*Ionicarum gustus attagenarum.*

57. *Herba lapathi.*] Λάπαθον Græcis, Rumex Latinis. Gall. *ozeille, vinette, patience.* Ang. SORREL, ex Dioscoride stomachum roborat, ventrem purgat, urinam provocat, cibi appetitum restituit. Ex Plin. lib. xx. cap. 21 lapathum excellentes habet effectus: aliud sativum, aliud sylvestre: *in palustribus nascitur; foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minimâ; nostri verò rumicem vocant,* &c.

58. *Malvæ.*] Plin. modò cit. *In magnis est laudibus malva utraque, sativa, et sylvestris. Omne solum, in quo feruntur, pingue faciunt,* &c. Nos de eâ jam lib. i. Ode 31. sub finem.

59. *Terminalibus.*] In festo Dei Termini, quem prisci velut agrorum limites custodientem ac tuentem colebant; ita Festus. Ejus

Vel hœdus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido;
Positosque vernas, ditis examen domûs,
Circùm renidentes Lares!
Hæc ubi locutus fœnerator Alphius,
Jamjam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Calendis ponere.

aut hœdus lupo detractus. Inter istam cœnam, quàm jucundum est cernere oves saturas domum revertentes, intueri boves fatigatos languenti cervice inversum aratrum ducentes, et servulos opulentæ familiæ *adjunctos velut* examen, circa Lares splendentes, *ordine*
[437] dispositos! Posteaquam Alphius fœnerator ista dixit, *quasi* mox rura habitaturus, universam pecuniam Idibus collegit, Calendis *verò* quærit collocare *ad fœnus*.

## ODE III. AD MÆCENATEM.

*Detestatur allium, quod apud ipsum cœnans comederat.*

PARENTIS olim si quis impiâ manu
Senile guttur fregerit,
Edat cicutis allium nocentius.
O, dura messorum ilia!

Si deinceps aliquis manu sceleratâ ruperit cervicem patris vetuli, comedat allium cicutâ perniciosius. O, viscera rusticorum
[438] prædura!

### ANNOTATIONES.

sacra peragebantur die 21. Februarii, ex Numæ instituto. Dion. Hal. lib. ii. Ovid. Fast. ii. Juvenal. Sat. xvi. 39.

60. *Hœdus ereptus lupo.*] Sicut venatori sus præda in primis grata est; ita rustico quicquid è lupi gulâ cripuit. Volunt aliqui cum Mureto, hic alludi ad id quod tradit Plutarchus in Sympos. scilicet *earum pecudum, quas lupus momorderit, carnem effici teneriorem, lanam verò corrumpi*, &c.

65. *Positosque vernas.*] Servarum filios heris accedere et apponi, seu accrescere, non secùs ac apum examen, nemo ignorat.

66. *Circùm renidentes Lares.*] Columel. lib. xii. de villico, *consuescat rusticos circa Larem domini focumque familiarem semper epulari.* De *Laribus* lib. i. Od. 12. stroph. 11. et lib. ii. Ode 18. ad hæc verba: *Paternos in sinu ferens Deos.*

67. *Hæc ubi locutus*, &c.] Satiricè hæc et sarcasticè in avarum fœneratorem.

69. *Relegit.*] Al. *redegit*, quæ quidem vox Ciceroni aliisque usitatior. In Verr. *Bona vendit, pecuniam redigit.*

*Idibus.*] Mense dimidio. Vide lib. iv. Ode 11. strophe 4. Is erat mos, creditam pecuniam, vel fœnus è credito Idibus repetere. Cic. Catalin. i. *Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties.*

70. *Quærit Calendis ponere.*] Quas Idibus pecunias à debitoribus collegit, has Calendis sequentibus ad fœnus rursum collocare satagit, usuras usuris accumulans. Non abs re novus Interpres et Criticus existimat Alphium solitum exigere fœnus bis in mense, adeò ut contra fas omne, ab Idibus ad Calendas, et à Calendis ad Idus fœneraretur. De *Calendis* lib. iii. Ode 8. v. 1. Macrob. lib. i. Saturnal. cap. 15. &c.

Ode III.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Parentis olim*, &c.] Vel ex Ode hâc intellige, studiose lector, nullum esse adeò exile et sterile argumentum, quod vena dives non dicatur amplificare et locupletare. Sic *Nucem* Ovidius, *Culicem* Virgilius, Homerus *pugnam ranarum ac murium*; Horatius verò *casum arboris*, lib. ii. Ode 13. hic autem *allium*, eleganti carmine prosecuti sunt.

*Si quis impiâ manu*, &c.] Si quis parricidio inquinatus deinceps puniendus erit, ne cicutâ, sed allio plectatur.

3. *Edat.*] Quidam legunt, *edit*. Sic *duit*, *prodet*; *faxit*, &c. lib. ii. Sat. 8. v. 90.

*Quàm si cum lumbis quis edit.*

*Cicutis allium nocentius.*] Cicuta enim frigore quidem suo nativum calorem sine dolore extinguit: at allium torquet, adurit, enecat. Cicutæ succum morte damnati bibere cogebantur apud Athenienses. Plin. lib. xxv. cap. 13. *Cicuta*, inquit, *venenum est, publica Atheniensium pœna invisa.* Ita Socrates extinctus. Vide Pers. Sat. iv. 2.

*Allium.*] Sunt qui per unicum *l* scribant *alium*, et dictum volunt quòd oleat; alii ab *halando halium* scribunt. Alii ab ἄλλεσθαι quòd exiliendo crescat, allium deducunt. Melius alii à voce ἀγλιθες, alliorum capita significante.

4. *O, dura messorum ilia!*] Quòd videlicet impunè devorent et concoquant allium, quod meis in præcordiis ita sævit. Galen. Therapeut. lib. xii. allium vocat *rusticorum theriacam.* Virgil. Eclog. ii. 11.

*Allia, serpyllumque, herbas contundit olentes.*

Quid hoc veneni sævit in præcordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? An malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum juga [439]
Perunxit hoc Jasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem
Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosæ Appuliæ;
Nec munus humeris efficacis Herculis

Quale toxicum istud in meis intestinis æstuat? An viperarum sanguis istis immixtus herbis decepit me? Nunquid Canidia noxios *hosce* cibos contrectavit? *Certè* quando Medea adamavit Jasonem Argonautarum Principem, præ cæteris pulchrum, isto illum tinxit, insueto jugo tauros *indomitos* subjecturum; isto *etiam* infecit munera, *quibus cùm* se de pellice vindicâsset, aufugit *curru* alatis draconibus *tracto*. Nunquam tantus astrorum calor incendit Appuliam siccam. Neque donum *fatale* vehementius inflammavit humeros Herculis

## *ANNOTATIONES.*

5. *Quid hoc veneni,* &c.] Quod genus est illud veneni, quo sic discrucior? Allium sanè utpote callidum, acre, gravè olens, coctu etiam difficile, stomacho delicatiori ac temperamento fervidiori et πικρόχολα, seu amariori bili obnoxio, quale habebat Horatius, grave esse debebat; at contrà homini frigidiori vel robustiori salubre est. Suidas ait, *Thraces alliis delectari, nec immeritò,* inquit; *allia quippe calida sunt: illi verò frigidam incolunt regionem.*

6. *Num viperinus his cruor,* &c.] An verò allium istud incoctum fuerat in viperino sanguine, quod imprudens ego devoraverim? Vide lib. i. Ode 8. v. 9. Plin. lib. xi. cap. 53. Cœl. Rhodig. lib. xxiii. cap. 11.

7. *An malas Canidia,* &c.] An dapes quas cœnavi, infecit veneno Canidia venefica illa insignis? De eâ posteà fusè in seq. Epod.

9. *Ut Argonautas,* &c.] Crediderim sanè non alio medicamento instructum à Medeâ Jasonem fuisse, adversus tauros formidabiles; nec alio pariter usam veneficio ipsam Medeam, ad perdendam invisam sibi pellicem. Insurgit hîc suo more Scaliger in nostrum Poëtam hypercriticè; *Non est illud,* inquit, *supino aut oscitanti judicio admittendum. Quippe ait Jasonem à Medeâ perunctum allio, scilicet ut eo medicamento esset à tauris tutus. At enimvero eodem unxit vestem, quâ Creüsa flagraret?* Æquus arbiter esto, lector, nec supinus, nec oscitans. Medea vestem pellici mittendam allio quasi veneno unxit. Eadem per allium pariter Jasonem tutum præstitit adversus tauros, nempe tauri allii odore gravi et tetro perdomiti sunt. Glauce vi mortiferâ allii enecta est et conflagravit. Quid hîc abhorret à vero et ratione? Quid ita reprehendendum in hâc utrâque sententiâ? Adde quòd, per idem venenum vario modo dilutum, variisque pharmacis admixtum ac temperatum diversa effici, nihil vetat.

*Argonautas.*] Jason Æsonis Thessaliæ regis filius, cum sociis plus quinquaginta fortibus sanè viris profectus est Colchos, ad rapiendum vellus aureum, quod famâ celebrabatur. Ibi à Medeâ Colchorum regis filiâ adamatus, ab eâ veneficiis pollente edoctus est, quâ ratione posset domare tauros æripedes et ignivomos, jugoque submittere; draconem etiam pervigilem sopire et profligare; ac demum vellus aureum auferre. *Argonautæ* porrò dicti ab Argo navi, quâ ad expeditionem Colchiam vecti sunt. Præcipui nominantur Hercules, Orpheus, Castor, Pollux, Telamon, Zethus, Calais, Theseus, Typhis, &c. Ipsa verò navis appellata est Argo vel ab artifice et fabro: vel ab Argivis seu Græcis heroïbus; vel à celeritate; ἀργὸς, *velox.* Vide Diodor. Sicul. lib. v. cap. 3. Valer. Flacc. Argonaut.

13. *Hoc delibutis,* &c.] Eodem Medea infecit munera quæ misit ad Glaucen, vel, ut scribunt alii, Creüsam filiam Creontis regis Corinthiorum. Hanc enim cùm Jason superinduxisset pellicem, iram dissimulavit Medea Jasonis uxor. Itaque tempus nacta venenatam ei vestem dedit; quam cum Glauce induisset, fatali incendio consumpta est. Vide Epod. 5. post medium.

*Donis.*] Non vestem, sed alia quæpiam dona in scrinio missa, venenis quidem tincta, scribunt alii; aperto autem scrinio pellicem cum totâ regiâ conflagrâsse.

14. *Serpente fugit alite.*] Irati scilicet et vindictam anhelantis Jasonis, Creontisque iram Medea fugit, per aërem asportata curru pennatis vecto serpentibus. Vide Euripid. Medeam, in fine. Ovid. Metam. vii. et ix. &c.

15. *Nec tantus unquam,* &c.] Non majoribus Apulia ardoribus torretur, quam mea viscera nunc uruntur calore et vi funestâ allii, quod comedi. *Siderum,* dum sævit Canicula et fervet. De eâ lib. i. Od. 17. v. 17. et lib. iii. Od. 13. v. 9. De *Apuliâ* ejusque cœlo torrido, lib. iii. Ode 30. v. 11. et Epod. præced. v. 42.

17. *Nec munus humeris,* &c.] Nessus Centaurus ab Hercule vulneratus, sui ulciscendi hanc iniit rationem; Deïaniræ suasit, posse sibi amorem Herculis asserere, induendo illum tunicâ aspersâ sanguine suis è vulneribus profluente. Itaque illa videns subinde Herculem Ioles amore irretitum, quod Nessus improbè et fallaciter præceperat, effecit; sicque illum interemit. Nam tanto est ardore correptus,

Inarsit æstuosiùs.
At si quid unquam tale concupiveris,
Jocose Mæcenas, precor
Manum puella suavio opponat tuo,
Extremâ et in spondâ cubet.

laboriosi. Verùm enimvero,
[440] si quidpiam ejusmodi ultra appetas, ô Mæcenas, jocis gaudens, velim adolescentula objiciat manum osculo tuo, atque in remotam *lecti* partem recedat.

## ODE IV. AD MENAM POMPEII MAGNI LIBERTUM.

*Ejus ex mutatâ conditione superbiam insectatur.*

LUPIS et agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Ibericis peruste funibus latus

Quanta naturaliter inimicitia lupis atque agnis congenita est, tanta mihi
[441] inest contra te, *O Mena, qui habes* latus concisum flagellis sparteis,

### *ANNOTATIONES.*

ut suos ipse artus dilaniaret, ac demum incensâ pyrâ se confecerit. Vide Senecæ Herculem Oetæum. Et posteà Epod. 17. v. 31. Cicero. Tusc. ii. ex Sophocl. Trachin. ita scribit; *Cum Deïanira sanguine Centauri tinctam tunicam Herculi induisset, inhæsissetque ea visceribus,* ait ille :——————

*Hæc me irretivit veste furiali inscium*
*Quæ lateri adhærens morsu lacerat viscera,*
*Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus.*

———————————————

*Ipse alligatus peste interimor textili,* &c.

Idem Philip. xiii. *Non tamen Deïanira voluit Herculi nocere, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit.*

19. *At si quid unquam,* &c.] Quod si, ô Mæcenas unquam allium comedere concupiveris, in pœnam cupio, ut te abhorreat amica, seu Terentia tua; similiter et, si quis vir fœtidum ac pestilentem ejusmodi cibum appetierit, precor ut ipsius uxor ejus oscula repellat, et seorsim cubare velit, halitum graveolentem non ferens.

20. *Jocose Mæcenas.*] Jocari familiariter cum Mæcenate solebat Horatius: Hinc Persius Sat. i. 116.

*Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico*
*Tangit; et admissus circum præcordia ludit;*
*Callidus excusso populum suspendere naso.*

22. *Spondâ.*] Lecti pars ultima, vel etiam exterior. Isidor. lib. xx. cap. 11.

Ode IV.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Lupis et agnis,* &c.] Habes, lector, in hâc Ode exquisitam servi descriptionem, et acrem asperamque ejus arrogantiæ insectationem.

*Quanta sortitò obtigit.*] Quantum inter se odium naturâ partiente veluti et dante, sortiuntur et obtinent. Plin. lib. x. cap. 74. agit de naturali quorundam animalium dissidio.

2. *Tecum mihi discordia est.*] Ego enim fidem observantissimè et religiosissimè colo: tu perfidiam. Nempè Menas Pompeii Magni libertus, eo mortuo, Sexti partes amplexus ab eo magnis muneribus locupletatus, quin et classi præfectus est contra Cæsarem Augustum. Ad hunc verò subinde transfugit, et ab ipso mox equestri dignitate ornatus. Tum rediit ad Sextum Pompeium, relicto Augusto. Posteà Sextum rursus prodens ac deserens ad Augustum reversus, ab eo tandem, quod pridem concupiverat, Tribunus militum factus est. At isto insignis honore qui fit ut tam liberè ab Horatio proscindatur? Tum nempè rerum atque temporum cogente difficultate ac necessitate, prudens Cæsar proditoris sceleratâ operâ utebatur quidem, ejus verò proditiones ac perfidiosum animum detestari non latebat. Vell. Patercul. lib. ii. Appian. Bell. Civ. lib. v. Dio. lib. xlviii. Sueton. Octav. cap. xlvii. ubi scribit: *Neminem unquam libertorum adhibitum cœnæ ab Augusto, excepto Menâ, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem.* Idem Menas anteà Augustum perdere simul et Antonium cogitaverat. Testis Plutarchus in Antonio. Sic habet: *Tenebat Sextus eâ tempestate Siciliam; et prædatoriâ classe, cui Menas pirata præerat, Italiæ oras et omne circum pelagus infestabat . . . . fœdera cum Pompeio facta . . . . Post hæc mutuò se ad cœnam invitant,* nimirum Augustus Antonio junctus, et Sextus Pompeius. *Huic forte evenit, ut illos primus convivio exciperet in prætoriâ navi, . . . fervente convivio, ferventibus et jocis, Menas pirata Pompeio adhærens clam ei insusurravit: Visne, Sexte, anchoras succidam, et te Romani Imperii faciam dominum? Hæc cum Sextus paulisper secum agitâsset: Oportuit, inquit, ô Mena, hæc per teipsum, me inscio, fecisse: nunc verò quod est, eo contenti simus. Et enim pejerare nequaquam meum.* Porrò, ne cum nonnullis arbitrere, lector, hunc Menam, eundem esse ac Vulteium Menam, cujus mentio est in Epistolâ 7. lib. i. alter enim ab altero longè diversus.

3. *Ibericis peruste funibus latus.*] Corpus habens notatum plagis et flagellis servilibus.

*Ibericis.*] Hispanicis. Metonym. Species pro genere. Flagella fiebant è funibus; funes autem è sparto, cujus in Hispaniâ magna copia. Plin. lib. xix. cap. 2.

*Peruste.*] Propriè et signanter. Nam flagra à flagrando dicta. Certè repetitis flagris calor in cute, carne, sanguine, inflammari cognos-

et crura vinculis attrita. Quamvis incedas tumidus *propter* opes, fortuna non mutat originem. Quando *autem* pergis per viam sacram, indutus togâ sex ulnarum, an non animadvertis quomodo ira maximè aperta reflectat vultum ambulantium ultrò citròque? Iste, *inquiunt*, cæsus flagris Triumvirorum *usque* ad Præconis tædium, colit mille jugera agri Falerni; atque viam Appiam equis calcat; nec non insignis eques primis in subselliis

Et crura dura compede.
Licèt superbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam, [442]
Cum bis ter ulnarum togâ,
Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic Triumviralibus
Præconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi jugera;
Et Appiam mannis terit;
Sedilibusque magnus in primis eques, [443]

## *ANNOTATIONES.*

citur. Inde flagriones dicti sunt servi quoniam flagris erant subditi. Festus, Vossius, &c.

4. *Crura dura compede.*] Compede stricta membri pars indurescit.

5. *Superbus pecuniâ.*] Menas locupletatus dominorum liberalitate, honores etiam captârat, jam liber, mox eques, denique tribunus.

6. *Fortuna non mutat genus.*] E liberto nobilem haud faciunt opes. Humilis, sordidus, vafer, nequam, servilis animus semper manet.

*Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret,*

inquit noster. lib. i. Epist. 10. v. 24. Vide Pers. Sat. v. 70. deinceps.

7. *Videsne, sacram,* &c.] Scilicet ignoras quantâ indignatione homines obvii te aspiciant superbè et arroganter incedentem, qui genus servile nôrunt. An ergo, inquiunt, more nobilium jactabit se Menas hodie libertus, paulò antè servus?

*Sacram metiente te viam.*] Hæc urbis via, quâ ibatur in Palatium et Capitolium, valdè frequentabatur; per eam triumphalis quæque pompa procedebat: *Sacra* dicta; seu quòd per eam sacra in arcem quot mensibus ferebantur, indeque auguria captarent augures; seu quòd in eâ fœdus olim sanxerat Romulus ac Tatius. Varr. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 18. &c. Hinc ergo Menas *viam sacram* metiebatur sæpiùs, tum ad palatium crebrò pergens, tum se ostentans insigni togâ splendidum, et composito gradu conspicuum. Hinc et Sacravienses dicti nobiles, qui per viam sacram frequenter ambularent.

8. *Cum bis ter ulnarum togâ.*] Amplam gerebant nobiles togam et laxissimam; contrà angustam et arctam pauperes. Quidam hìc volunt significari latum clavum, quæ vestis sex ulnarum esset, ac propria Tribunorum, ut et aliorum magistratuum. Luxum in laxis vestibus ita reprehendit Cic. Catalin. ii. *Quos pexo capillo nitidos videtis, imberbes, aut benè barbatos; manicatis et talaribus tunicis, velis amictos, non togis.*

9. *Vertat.*] Vox ista duo significare potest; vel *convertat*, ad hominem subsannandum; vel *avertat*, præ indignatione. Est autem indignatio, justus dolor ex secundis rebus ejus qui illis indignus videtur.

10. *Liberrima indignatio?*] Tanta est animorum ob arrogantiam tuam offensio, ut non clam solùm, sed et apertè ac liberè indignentur, et sarcasmos, dicteria, scommata palàm jaculentur.

11. *Sectus flagellis,* &c.] Hæc populi indignantis verba in Menam; scilicet iste paulò antè servilibus pœnis obnoxius, jam se magnum ostentat.

*Triumviralibus.*] Abjectæ conditionis homines, fures, servi, peregrini, non apud Prætorem, ut cives, judicabantur, sed apud Triumviros. *Fures ac servi nequam apud Triumviros capitales ad columnam Meniam puniri solent,* inquit Asconius.

12. *Præconis ad fastidium.*] Non Triumviri tantùm, sed et iis absentibus Præco servos jubebat plecti, et flagris cædi à lictore. *Fastidium* tamen *Præconis* libet magis intelligere ex crebrâ repetitione, altâ quidem voce, tituli sive Elogii, v. g. *Hic reus, ac nocens flagris cæditur, quia neglexit edictum,* &c.

13. *Falerni.*] Agri optimi et pretiosissimi, lib. i. Ode 20. v. 10.

*Mille jugera.*] Atque cives olim honoratissimi non plus quàm septem agri jugera possidere ex lege poterant.

14. *Appiam.*] *Appia* via publica ducebat ad agrum Falernum; ab Appio Claudio, Tribuno plebis lapidibus strata, indeque nomen sortita.

*Mannis.*] Equis gradariis, nullâ vectoris molestiâ incendentibus, Gall. *Haquenées,* Ang. PALFREYS, NAGS. Dicti sunt quòd manus per mansuetudinem sequantur. Hos inequitabant proceres duntaxàt; Menas autem fortassè et currui junctos adhibebat, singulari quidem ambitione, mollitie, luxu.

15. *Sedilibusque magnis in primis eques.*] In Amphitheatro Rom. sedentibus ad spectandum distincti erant gradus, pro diversâ cujusque dignitate. Orchestram Senatores obtinebant. Deinde gradus quatuordecim Equitibus Romanis erant destinati; quorum primo Tribuni excepti. In his itaque sedendi jus habebat Menas, reclamante quamvis lege, de quâ mox dicam. Dio. lib. xxxvi.

Othone contempto, sedet.
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum,
Hoc, hoc, Tribuno militum?

16 sedet, Othone spreto. Quid juvat *ærata* rostra tot navium ingenti magnitudine dirigi adversus prædones et servorum turmas, isto, isto, *inquam*, militum præfecto?

## ODE V. IN CANIDIAM VENEFICAM.

AT, ô Deorum quicquid in cœlo regit
Terras et humanum genus,
Quid iste fert tumultus? Aut quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris affuit;
Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid ut noverca me intueris, aut uti

Sed, ô Numina, quot- [444] quot in cœlo gubernatis hunc orbem atque homines, quid sibi vult ille strepitus! Vel quorsum facies omnium *istarum apparent* terribiles adversus me solum! Te oro per filios, si Diana adfuit veris partubus invocata; per vanum istud insigne purpuræ: per Jovem talia condemnaturum: quare me aspicis quasi noverca, vel ut,

### *ANNOTATIONES.*

16. *Othone contempto.*] L. Roscius Otho Tribunus plebis legem tulerat, quâ Nobiles in Theatro à Plebeiis separati aderant. Hinc Juvenal. Sat. iii. 159.

*Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.*

Porrò lex eadem vetabat Equitem fieri, ac in gradibus Amphitheatri quatuordecim sedere eum, cui vel patri ejus avoque non adfuisset equestris census, id est, quadringenta sestertiûm millia. At nihilo tamen minùs ita jubente Principe tempori quidem serviente, ut dixi, Menas nequaquam ingenuus, jam opulentus, contemptâ Othonis lege, Eques factus, imò et Tribunus, prima sedilia in spectaculis occupabat; quanquam ab iis dignitatibus arcebantur liberti atque libertini.

17. *Quid attinet,* &c.] Ergone contra servorum et prædonum exercitum instruere copias navales oportet Menam, qui et ipse prædo et servus à naturâ factus, non ita pridem eorum dux fuit? Sunt qui existiment loqui Horatium de fugitivis quos ad arma vocaverat Sextus Pompeius, et quibus Tribunum Menam præfecerat. At alii meliùs intelligunt reliquias exercitûs Sexti Pompeii, quas Menæ ductu et operâ jam victor Augustus persequebatur.

*Navium gravi pondere.*] Vide Epod. 1. v. 1. ibique Annot.

20. *Hoc, hoc, Tribuno militum.*] Plutarchus antè citat. ubique piratam vocat Menam. *Tribuni militum* officium erat milites in castris continere, et ad exercitationem producere; claves portarum suscipere; vigilias interdùm circumire; frumentationibus commilitonum interesse; frumentum probare; fraudem mensorum coërcere; militum querelas audire, delicta castigare, &c.

Ode V.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *At, ô Deorum.*] Julius Scaliger, vir alioqui summus, (quis credat?) hanc Oden pessimè intellexit, pessimè carpsit. Singulas ejus cavillationes, lector, cognosce, et judica, ad loca singula relatas, ac, ni fallor, probè dilutas. At rem totam diligenter antè accipe: nec enim caret difficultatibus, et quædam sanè supplenda ex magorum institutis. Hæc summa est. Conveniunt ad veneficium quatuor sagæ, quarum Canidia princeps, quæ Varum, suos amores spernentem, ulcisci, illumque ad se trahere per incantamenta satagebat. Itaque primùm ex elixatis tum herbis, tum aliis rebus unguentum seu pharmacum conficit; illudque adhibet ad ceream Vari imaginem, quam de more illic statuit supponendam; rata nimirùm perinde in Varum agere, ac si adesset, et unguento illo ipse perfunderetur. At cùm animadvertit Canidia prius hoc minùs valuisse incantamentum, quòd Varus contrariis se pharmacis præmunisset; tum verò alterum parat efficacius, ac velut extremum remedium, scilicet philtrum seu potionem amatoriam è medullis et jecore pueri terræ infossi, quem ex ediâ contabescere et expirare faciunt. Hæc omnia porrò mirè describit ac variè exornat Poëta. Jam singula inspiciamus.

3. *Quid iste fert tumultus?* &c.] Inducitur loquens puer, quem veneficæ illæ raptum terræ infodere parant, ad conficiendum ex ejus intestinis philtrum, seu amoris poculum. Truculentas verò facies expavescens ista profert.

5. *Si vocata partubus Lucina veris affuit.*] Hæc ait, quoniam supposititios fœtus alebant interdùm veneficæ ad sua scelerata consilia utiles. Vide Epod. 17. Annot. ad eas voces, *venter partumeius.*

6. *Lucina.*] In partu invocabatur Diana, ut adesset tum parturienti, tum prodeunti in lucem infantulo. Hinc cognomen *Lucina.* Vide lib. iii. Od. 22. Annot.

7. *Inane purpuræ decus.*] Quippe quo non deterremini ab inferendâ mihi nece.

8. *Improbaturum hæc Jovem.*] A juvando

fera telo confixa? Postquam puer ore trepidanti has fudit querelas, ornamentis exutus est. Corpus *erat* sine pube, quod posset flectere corda Thracum ferocia. *Tum* Canidia exiguis viperis implexos *habens* capillos, et incompositum caput, mandat caprificos evulsas tumulis, mandat ferales cupressos, et fœdæ rubetæ cruore aspersa ova, plumasque strigis nocturnæ, et herbas quas producit Iolchos atque Iberia venenis fertiles, et ossa erepta ex ore canis famelicæ, cremari ignibus Colchicis. Mox Sagana succincta per totas ædes inspersit Avernales aquas, habens crines rigidos velut echinus marinus aut aper currens.

Petita ferro bellua?
Ut hæc trementi questus ore, constitit [445]
Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora:
Canidia brevibus implicata viperis
Crines et incomptum caput,
Jubet sepulchris caprificos erutas,
Jubet cupressos funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumamque nocturnæ strigis,
Herbasque, quas Iolchos atque Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis, [446]
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas,
Horret capillis, ut marinus, asperis
Echinus, aut currens aper.

*ANNOTATIONES.*

Jupiter dictus, scelerum vindex est omnium.

12. *Insignibus raptis.*] Detractis prætextâ et bullâ, quæ nobilitatis ac ætatis istius erant insignia. *Custos purpura* nuncupatur à Pers. Sat. v. 30. *quòd prætextâ infirmitatem pueritiæ sacram fieri et venerabilem*, non secùs ac sacerdotem vestibus suis existimarent veteres, teste Quintil. ex Macrob. lib. i. Saturn. cap. 6. Tarq. Priscus instituit prætextam, simul et bullam cordis effigie collo appendi solitam, quà pueri *corde præstare* monerentur; utque *communiret pectus puerile*, inquit Asconius. Plura de istis annotavi ad prædictum Persii locum, et ad Juv. Sat. v. 164.

13. *Impube corpus.*] Nondum scilicet adeptum annos ætatis quatuordecim, adeòque sine pube, sine pilis.

14. *Thracum.*] Qui barbari et inhumani valdè. Vide lib. i. Ode 18. v. 9.

15. *Implicata viperis.*] Furiarum instar.

17. *Caprificos.*] Silvestres ficus et cupressi arbores sunt funestæ et ferales. Vide lib. ii. Od. 14. v. 23.

*Erutas.*] Nec enim amputari, sed erui oportebat ad usum magicum.

19. *Ranæ sanguine.*] Ranarum aliæ sunt aquatiles, minores innoxiæ; aliæ terrestres, majores, turpiores, desides, venenosæ, aliter rubetæ dicuntur. Gall. *Crapaud.* Angl. A TOAD. Et hæ ad veneficia adhibebantur. Plin. lib. xxxii. cap. 5. Juv. Sat. i. 70. Sat. iii. 44. Sat. vi. 658.

*At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ.*

20. *Plumamque nocturnæ strigis.*] Rubetæ viscera pariter et strigis plumas, ad amorem concitandum valere, Propert. etiam testis lib. iii. El. 6. v. 27.

*Illum turgentis ranæ portenta rubetæ,*
*Et lecta exsectis unguibus ossa trahunt,*
*Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ,*
&c.

*Strigis.*] Strix avis, noctu volans tantùm, à stridore vocis dicta, mali ominis olim habita est, sicut hodie noctua, cui certè similis. Plin. lib. xi. cap. 39. ita scribit: *Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit; sed quæ sit avium, constare non arbitror.*

21. *Iolchos.*] Est urbs Thessaliæ ad sinum Pelasgicum, ad radices Pelii montis. Quidam legunt, *Colchos* sed perperàm; nam propè sequitur vox *Colchicis.* Et sic ruit prima Scaligeri querela in 5. Epod. *Loca sunt minùs ingenua*, inquit, *anxia dico, neque libero spiritu edita, qualis ille versus,*

*Herbasque, quas et Colchos atque Iberia.*

*Est sonus insuavis, que, quas.* Priorem lectionem ex manuscriptis codicibus tuentur Cruquius, et alii.

*Iberia.*] Regio Pontica (non Hispanica) apud Asiam Minorem, hodie Georgia. vern. *Gurgistan;* Moschicis montibus separatur à Colchide.

23. *Ossa ab ore rapta jejunæ canis.*] Per hæc amoris quasi famem gigni credebant superstitiosè.

24. *Flammis aduri Colchicis.*] Simul hæc omnia igne coqui seu elixari jubet Canidia; ad ritum Medeæ Colchicæ, de quâ posteà. Colchis hodie Mingrelia, Asiæ Minoris regio, ad oram Euxini maris. In eâ regnavit Æeta Medeæ pater.

25. *Sagana.*] Altera hæc venefica operam confert Canidiæ, et magico ritu spargit aquas ex *Averno.* Is Campaniæ lacus apud antrum Sibyllæ Cumanæ percelebris; ac per eum ad Inferos descensum esse fabulati sunt. Vide Virg. Æneid. iv. 512. et Æneid. vi. 126. De Saganâ iterum lib. i. Sat. 8. v. 25.

28. *Echinus.*] Gall. *hèrisson.* Angl. A HEDGE-

Abacta nullâ Veïa conscientiâ,
  Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus;
  Quâ posset infossus puer
Longo die bis terve mutatæ dapis
  Inemori spectaculo,
Cùm promineret ore, quantum extant aquâ
  Suspensa mento corpora:
Exucta uti medulla et aridum jecur
  Amoris esset poculum,
Interminato cùm semel fixæ cibo
  Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
  Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,
  Et omne vicinum oppidum;
Quæ sidera excantata voce Thessalâ
  Lunamque cœlo deripit.

*Inde* Veïa nullis conscientiæ *stimulis* absterrita labore ingemiscens, duro bipalio effodiebat terram, in quâ puer immissus diuturno tempore mori posset, aspectu ciborum bis aut ter immutatorum, si quidem capite extabat quan- [447] tum corpora mento suspensa eminent super aquam, ut arescens medulla et hepar exsiccatum fieret amoris pharmacum, postquam contabuissent pupillæ semel infixæ cibo interdicto. *Porrò* et otiosa Neapolis et urbes vicinæ omnes crediderunt *istis veneficiis* adfuisse Foliam Ariminensem nefandâ libidine *famosam*, quæ verbis [448] Thessalicis incantata astra et Lunam cœlo detrahit.

## *ANNOTATIONES.*

HOG, alter est terrestris, qui et herinaceus; alter aquatilis seu marinus. Uterque spinis inhorrescit. Plin.

*Aper currens.*] Tunc enim apri dorso rigescunt setæ, cum currit, seu venatorem fugit, seu invadit: quod iræ ac furoris argumentum.

29. *Abacta nullâ Veïa conscientiâ.*] Veïa tertia est venefica, quæ scrobem facit, humumque egerit infodiendo puero. Quid vero Scaliger? *Imò malâ conscientiâ*, inquit, *multorum sibi facinorum consciâ. Sed intelligendum est non fuisse abactam seu distractam à malis facinoribus: omninò durum est: et sonus quanquam dispar temporibus, tamen idem plebeius.* Si quid durum, egregiè exhibet ferream Veïæ mentem. Nec plebeia dictio est, quin potiùs elegans et nobilis; indicatque mulierem sceleribus adeò assuetam, ut sine ullo metu ea perpetret. Perditam ejusmodi conscientiam exprimit Pers. Sat. iii. 32.

——*Fibris increvit opimum*
*Pingue; caret culpâ*, &c.

33. *Bis terve mutatæ dapis Inemori spectaculo.*] Nimirum puer infossus duos tresve dies vivere poterat, capite extans, mutatos subinde cibos prope os habens, augescente eorum appetitu et fame diversarum dapum, quas attingere non poterat, in eas fixum tenens aspectum, et sic tandem emoriens. Existimabant nempe hominis in eâ aviditate mortui jecur et medullas vim habere exstimulandi amoris.

35. *Cùm promineret ore*, &c.] *Non intelligo*, inquit Hypercriticus, *quid sit*, quantum extant aquâ suspensa mento corpora. *Quænam in patibulo suspensa extant ab aquâ?* Quæso, lector, an hæc non facilè tu intelligis? Non ita certè capies, quod Scaliger velit per suum *patibulum*, de quo hìc nulla mentio; cùm sit collatio natantis, atque adeò aquâ mersi et suspensi, extante ab aquâ solo capite, cum puero terrâ cooperto et ore duntaxat prominenti.

37. *Aridum jecur.*] *Jecur* amoris sedes.

*Aridum.*] Deficiente succo, et subtracto cibo, cujus appositi et præsentis desiderium majus fuerit.

39. *Interminato cùm semel*, &c.] Et hæc sibi ignota Scaliger proclamat. *Nam interminatus est infinitus*, inquit, *at ille finitum ostendit, cùm dixit, bis terve mutatam dapem.* Et hæc nunquam scripserit, cui *mens non læva fuisset*, inquam ego *Interminatus* idem est ac minando vetitus, uno verbo prohibitus, nemine Grammatico reclamante. Porrò addit ille tam ineptè, quàm priùs; *et quâ naturâ doctus scripsit fixas esse pupulas ab inediâ?* Ohe, magne Juli, infixas cibo apposito pupulas, inediâ verò intabescentes scribit Horatius, totâ acclamante naturâ.

42. *Ariminensem Foliam.*] Quarta est hæc venefica, ex Arimino urbe, hodie *Rimini*, in Romandiolâ provinciâ, in orâ maris Hadriatici; prope fontes Tiberis alluitur fluvio cognomine.

43. *Otiosa Neapolis.*] Hæc urbs Italiæ clarissima, ad delicias, secessum, et otium amœno situ comparata; olim dicta Parthenope, Virg. Georg. iv. 563.

*Illo Virgilium me tempore dulcis alebat*
*Parthenope, studiis florentem ignobilis otî.*

Ovidius *in otia natam Parthenopen dixit.* Cerutus *otiosa*, interpretatur, *Neapolitani minùs curiosi.*

44. *Omne vicinum oppidum.*] Fredericus Cerutus intelligit Puteolanam civitatem: alii vicinas urbes, v. g. Capuam, Cumas, Puteolos, Baias, Nolam, Atellam, &c.

45. *Voce Thessalâ.*] More et ritu vocibusque Thessalorum, qui arte magicâ præstabant. Vide lib. i. Ode 27. stroph. ult.

46. *Lunamque cœlo deripit.*] Vir. Ecl. viii. 69.

Tum *verò* ferox Canidia dente livido rodens *unguem* pollicis non amputatum quid locuta est? vel quid non dixit? O, rebus meis, *inquit*, testes faventes, nox et Diana silentium faciens quando secreta peraguntur mysteria, jam, jam adjuvate: jam in ædes inimicorum convertite iram et potestatem divinam. Interim dum belluæ absconduntur silvis formidinem creantibus pacato somno vacantes, canes Suburanæ allatrent mœchum senem (quod cunctis ludibrio sit) perfusum unguento, quo præstantius nullum elaborârunt meæ manus. *Verùm* quid evenit? Quare acria *hæc* pharmaca minùs

Hìc irresectum sæva dente lìvido
  Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O, rebus meis
  Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana, quæ silentium regis,
  Arcana cùm fiunt sacra;
Nunc, nunc adeste, nunc in hostiles domos
  Iram atque numen vertite.
Formidolosis dum latent silvis feræ,
  Dulci sopore languidæ,
Senem (quod omnes rideant) adulterum
  Latrent Suburanæ canes
Nardo perunctum, quale non perfectius [449]
  Meæ laborârunt manus.
Quid accidit? Cur dira barbaræ minùs

## *ANNOTATIONES.*

*Carmina vel cælo possunt deducere Lunam.*] Ita veteres credebant, cùm Luna deliquium pateretur, tum magorum incantationibus vexari, et hinc rubescere, quòd reluctaretur ne in terram devocaretur invita, ut in herbas despumaret ad veneficia conficienda profuturas. Quin eò superstitio invaluerat, ut laboranti Lunæ subvenire se crepitu cymbalorum arbitrarentur. Unde apud Senec. Trag. Hippolyt. Act. ii. Chorus ita loquitur de Lunâ:

*Et nuper rubuit: nullaque lucidis*
*Nubes sordidior vultibus obstitit.*
*At nos solliciti lumine turbido,*
*Tractam Thessalicis carminibus rati,*
*Tinnitus dedimus.*

Huic vulgi opinioni prima locum dedit Aglaonice Hegetoris filia, quæ astrologiæ perita, cùm Luna esset in defectu seu eclipsi, se eam incantare et deducere simulavit. Plutarch. lib. de Orac. defectu post init. Vide Plin. lib. xxx. cap. 1. et 2.

47. *Irresectum.*] Sordes notat fœdis illis mulieribus affectatas.

48. *Rodens pollicem.*] Altâ cogitatione defixum et percitum furore animum exhibet.

51. *Nox, et Diana.*] Noctem et tenebras amant tenebriones. Christus in Evangelio, *Qui malè agit, odit lucem, ut non arguantur opera ejus.* Magi et venefici sua flagitia noctu semper exequi aggrediuntur: Porrò sacra plerumque nocturna celebrabant Ethnici, affulgente Lunâ et quasi silentium imperante, ut existimabant, et favente.

53. *In hostiles domos.*] In Varum atque pellices, quibus ille detinetur, et à me avertitur.

57. *Senem (quod omnes rideant) adulterum.*] Juvenis instar lascivientem. Ovid.

*Turpe senex miles: turpe senilis amor.*

58. *Suburanæ canes.*] Subura urbis Romæ regio, ubi meretricum erant domicilia: illuc ventitabat noctu Varus, parùm memor Canidiæ, hinc amore illinc dolore tabescentis, proindeque vindicationem ac vindicias petentis quâcunque viâ, seu, per fas et nefas.

59. *Nardo perunctum.*] Unguentum e nardo pretiosum absurdè explicant ferè omnes: et hinc Gratidiam Neapolitanam unguentariam sub nomine Canidiæ vellicari perperam comminiscuntur; absurdiùsque delibutum eo Varum senem ad meretricios amores captandos aiunt. Cerutus *unguento venefico ad amorem conciliandum efficaci Varum senem perunctum* interpretatur. Sed nihil minus certè ad sensum Horatii quàm ista Απροσδιόνυσα. Quid ergo? *Nardum* vocat Canidia suum illud eximium pharmacum, de quo ante, magicum, summâ curâ perfectum et quo perfectius nullum unquam elaboravit, ut ipsa ait. Eo verò perungit imaginem Vari ceream magico ritu, ut per istius unguenti vim reddatur ipse Varus pellicibus quibusvis odiosus, utque Suburanis canibus horribilem in modum allatrantibus â Suburâ deterreatur, et ad se tandem redire cogatur. Qui attentiùs leget Virgilii Pharmaceutriam Ecl. viii. inde lumen hauriet non parvum ad eruendos sensus hujus Odes paululùm abstrusos, et quos expiscati sunt huc usque pauci.

61. *Cur dira barbaræ, &c.*] Hæc loquitur stupens Canidia: unde verò fit ut mea veneficia minùs valeant? Enimverò similia sunt iis, quibus usa est Medea ad perdendam Creusam pellicem. Nam exquisitas herbas quasque novi et adhibui. Cur ergo Varus liber ac solutus ut antè pergit ad pellicum mearum cubilia? Non moror quæ in hunc locum deblaterat Scaliger. Hunc, lector, si vacat, audi: *Hæc diligentiùs inspicienda,* inquit. *Namque accipit hìc sua venena, quæ ait efficacia fuisse Medeæ, sibi minùs valere. At quæ venena? Quibus cremavit pellicem. At ea non exercuit adversus Varum: sed philtris tantùm egit. Itaque ait hic:* amoris esse poculum: et Non usitatis, Vare, potionibus ad me recurres: *Ego potiùs dicerem:* Cur dira barbaræ magis venena Medeæ valent, *scilicet quàm nostra.* Canidia adversùs Varum non exercuit Medeæ veneficia: nec enim eum cremare et occidere cupiebat: sed pari virtute ac ritu paravit phar-

Venena Medeæ valent,
Quibus superba fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cùm palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit?
Atque nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.
Ah, ah, solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput!
Ad me recurres: nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.
Majus parabo, majus infundam tibi
Fastidienti poculum,
Priùsque cœlum sidet inferius mari,
Tellure porrectâ super,
Quàm non amore sic meo flagres, utì
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut antè, mollibus
Lenire verbis impias:
Sed, dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces.

pollent *venenis* barbaræ Medeæ, quibus superbiens aufugit, sumptâ ultione de pellice, magni Creontis [450] filiâ; quando chlamys, donum toxico infectum, novam sponsam incendio extinxit? At nec herba nec radix crescens in arduis locis me effugit. *Nimirùm* Varus cubat *in* lectis cunctarum pellicum inunctis oblivione. Ah, ah, liber *ille* incedit per pharmaca veneficæ *cujuspiam me* doctioris. *Atqui per* insolita medicamenta *faciam ut* ad me redeas, ô Vare, homo plurima perpessure: neque animus tuus Marsis incantamentis restituetur aut curabitur. *Scilicet* parabo pharmacum potentius, quod tibi *me* aspernanti adhibebo. Et *certè* infra mare cadet cœlum terrâ [451] superjectâ, potiùs quàm non exardescas amore meo, sicuti bitumen nigris ignibus. Post hæc puer, nequaquam, ut priùs, blandimentis mollire sceleratas *mulieres tentat*, sed, anceps quid primùm diceret, emisit execrationes Thyestis.

## *ANNOTATIONES.*

maca ad illum ad se revocandum; quæ quidem nihil effecisse obstupescit primò: deinde verò agnoscit causam cur parùm valuerint. Quod verò Hypercriticus subjungit, Canidiam philtris tantùm egisse, omninò refellitur ex lectione textûs Horatii, quem fusè explicavi initio hujus Odes, seu in primâ annotatione meâ. Unguentum primò quidem ac posteà philtrum adhibuit Canidia, ut dixi. Meminisse porro debebat vir omni literaturâ perpolitus, voces istas, *venena, pharmaca, potiones, incantamenta*, sæpè usurpari promiscuè pro quolibet veneficio. Servius in Georg. i. ad eas voces *ille malum virus* v. 129. testatur ita vocari illud omne quod mutat naturam ejus rei cui adhibetur, sive occidendo sive sanando; Græci pharmacum, Latini venenum aut virus, appellitant.

63. *Ulta pellicem, Magni Creontis filiam.*] De Medeâ, deque ejus ulciscendi ratione, vide Epod. 3. ibique Annot.

69. *Indormit unctis omnium cubilibus*, &c.] Tranquillè fruitur amoribus pellicum mearum, mei planè oblitus. Vel quiescit in quibus vult cubilibus, ungendo illa magico ungueuto, omnium aliarum mulierum oblivionem procurante. *Ah, ah, scientioris* me *veneficæ* arte adjutum Varum intelligo. Quapropter illum jam aggrediar *non usitatis potionibus* et pharmacis, ut ad me recurrat vel invitus, inquit Canidia.

76. *Marsis vocibus.*] Marsi Italiæ populi in Latio inter continua Appennini montis juga, à Marso Circes veneficio insignis, filio dicti, et veneficia incantationesque edocti, teste Solino. Apud Non. Lucil. Sat. lib. xx.

*Jam disrumpetur medius; jam ut Marsus colubras*
*Disrumpit cantu*, &c.

Virgil Æneid. vii. 758.

——*Marsis quæsitæ in montibus herbæ.*

Vide Plin. lib. xxviii. cap. 13. et lib. xxi. cap. 2. et 3. Item Gell. lib. xxvi. cap. 11. ubi scribit. *Gens in Italiâ Marsorum orta fertur à Marso Circes filio: propterea Marsis . . . vi quâdam genitali datum, ut serpentium virulentorum domitores sint et incantationibus herbarumque succis faciant medelarum miracula.*

77. *Majus parabo*, &c.] Jam Canidia puerum infodere statuit, et inediâ interficere: ad parandum Varo philtrum è pueri exsuctis medullis et arefacto jecore, eoque pervincendam Vari quantamlibet obstinationem sibi spondet.

81. *Utì Bitumen atris ignibus.*] Hæc dicens Canidia bitumen injicit in ignibus, atraque inde flamma accenditur. Quippe et hoc intelligendum et supponendum hîc. Quod quidem, ut et alia benè multa, Dacerius acutè et eruditè more suo observavit.

86. *Misit Thyesteas preces.*] Diras execrationes et imprecationes emisit in Canidiam ejusque socias, quemadmodùm olim Thyestes

Venena magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos: dira detestatio
Nullâ expiatur victimâ.
Quin ubi perire jussus expiravero,
Nocturnus occurram furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus, [452]
(Quæ vis Deorum est Manium)
Et inquietis assidens præcordiis,
Pavore somnos auferam.
Vos turba, vicatim hinc et hinc saxis petens,
Contundet obscœnas anus.
Pòst insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites.
Neque hoc parentes, heu! mihi superstites,
Effugerit spectaculum.

Veneficia *inquit*, magnum fas ac nefas *confundant licet, at* nequeunt immutare sortem mortalium. Persequar vos execrationibus. Dira detestatio nullo sacrificio purgatur. Imò, postquam *à vobis* coactus interiero, adero furor nocturnus, atque umbra facies *vestras* curvis unguibus invadam (*nam* hæc potestas est Deorum Manium) atque præcordiis inhærens minimè quiescentibus, formidine eripiam somnum. *Deinde* plebs per singulos vicos undique lapidibus vos incessens, execrabiles vetulas obruet. Denique membra *vestra* insepulta discerpent lupi et volucres Esquilinæ; illud *verò* spectaculum videbunt parentes *mei* (heu!) post me viventes.

## *ANNOTATIONES.*

in Atreum fratrem, cùm jugulatos filios, in frustra dissectos, coctos, edendosque sibi ab eo fuisse appositos, accepit. De his lib. i. Ode 6. v. 8. et Ode 16. v. 17. Vide Senec. Tragœd. Thyesten. Cicer. Tusc. 1. *Exsecratur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus,* &c. . . *Neque sepulchrum, quo recipiatur, habeat, portum corporis: ubi remissâ humanâ vitâ, corpus requiescat à malis.* Et in Pisonem. *Thyestea ista execratio est Poëtæ, vulgi animos, non sapientum, moventis:* ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis, evisceratus latere penderes *(ut ait ille)* saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro.

87. *Venena magnum fas,* &c.] Veneficia fas nefasque confundant, pervertant, violent licet: at rerum humanarum vicissitudines non sistent aut mutabunt. Itaque vos sceleratæ ac detestabiles veneficæ, quæ me sic improbè occiditis, vicem vestram expectate. Nam certè peribitis tandem miserabili modo, ac insepultas laniabunt feræ, &c.

89. *Detestatio Nullâ expiatur victimâ.*] Sic putabant veteres non posse averti aut expiari mala, quæ quis ardens justâ irâ, cùm gravi fuerat injuriâ læsus, ei qui læserat imprecatus esset. Huc pertinet quod scribit Plin. xxviii. cap. 2. *Defigi diris detestationibus nemo non metuit.*

92. *Nocturnus occurram furor,* &c.] Sic Virgil. Æneid. iv. 386. Dido ad Æneam:

*Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.*

Ovid. in Ibin: v. 157.

*Insequar et vultus ossea forma tuos*
*Me vigilans cernes; tacitis ego noctis in umbris*
*Excutiam somnos, visus adesse, tuos.*

94. *Quæ vis Deorum est Manium.*] Ut se ulciscantur de morte injustè illatâ, vim et potestatem habent animæ à corpore solutæ. Hæ scilicet, *Manes* et *Dii*, honoris causâ, vocantur. Hinc iis aræ quoque erigebantur. Virg. Ecl. v. 66. Daphnidi mortuo aræ duæ. Æneid. iii. 63. Polydori animæ pariter; *stant manibus aræ,* inquit, et v. 305. animæ Hectoris Andromache *sacraverat aras.* Et v. 303. *Manesque vocabat.* Quid propriè sint Manes, et varias ejus vocis acceptationes explicat luculenter ac disertè Apuleius lib. de Deo Socratis, *Animum humanum,* inquit, *emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem, vetere Latinâ Linguâ reperio Lemurem dictitatum. Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris. Qui verò ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incertâ vagatione seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, cæterùm noxium malis; id genus plerique Larvas perhibent. Cùm verò incertum est quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant.* Animadverte has voces postremas ad rem præsentem maximè facientes.

95. *Assidens præcordiis.*] Sicut Promethei jecur vultur seu aquila tundit et vellicat lib. ii. Od. 13. v. 37.

99. *Insepulta membra.*] Hoc apud antiquos gravissimum malorum æstimabatur; quod errare anima, donec sepulchro corpus esset conditum, putaretur. Vide lib. i. Od. 28. v. 24. Item Sophocl. Ajac. Act. ult.

100. *Esquilinæ alites.*] Esquiliæ, unus è Romæ collibus. Accipitres circa Esquilias volitabant frequenter, quia illic erant sepulchreta: imò et reorum ac morte damnatorum abjecta cadavera; itaque prædam ibi subodorabantur et quæritabant.

101. *Neque hoc parentes,* &c.] Hocque illis qualecunque solatium.

Posteriora criminationum Scaligeri capita tam futilia sunt, ne dicam insulsa, ut illa describere etiam pigeat. Ne tamen ea desideres, Lector, en ita ille:

Indormit unctis omnium cubilibus Oblivione

## ODE VI. IN CASSIUM SEVERUM.

QUID immerentes hospites vexas, canis,
  Ignavus adversùm lupos?
Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
  Et me remorsurum petis?
Nam qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
  Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublatâ nives,
  Quæcumque præcedet fera.

[453] Quare externos nihil mali meritos exagitas, ó canis iners contra lupos? Cur [454] non istuc vanas minas convertis si vales, ac lacessis me par pari redditurum? Etenim velut Molossus vel Lacedæmonius *canis* rufus, *quæ est* defensio grata pastoribus, per excelsas nives erectis auribus persequar quamcunque feram fugientem.

### *ANNOTATIONES.*

pellicum. *Neque structura placet; et hæc hiant, disjuncta à superioribus, et verbum* indormit *insuave est.*

Ad me recurres; nec revocata mens tua Marsis redibit vocibus. *Si fiat amens, quomodò fastidiat poculum quod mox minatur? et omninò illa sunt durissima,* venena magnum fas nefasque, &c.

*Profectò si jam lapidibus insectata est plebs, si interemptæ anus, si insepultæ à lupis et avibus laceratæ, quid addit?* neque hoc parentes effugerit spectaculum, *Quid enim agant parentes tunc?*

*Animadverte vocem hanc,* alites, *multis in locis ab Horatio repetitam; quam adeò amarit, ut maluerit, hîc, quàm, quod potuit,* vultures; *et fugisset licentiam neglectæ collisionis.* Hàctenus Jul. Scaliger.

1. Nec structura, nec verbum *indormit*, insuavia videntur nisi hypercritico. Quòd à superioribus disjunctum est, non hiatum facit, sed impetum animi Canidiæ audaciâ et scelere furentis optimè depingit, quæ res non pacatè cogitat, aut loquitur contextè et continenter, sed profert salutatim.

2. Dormitabat sanè bonus Scaliger, cùm ista culpabat. Imò si Varus fiet amens, non nisi post et per *poculum* quod mox ei *majus* Canidia minatur.

Porrò hæc, *venena, magnum fas,* &c.] Durissima omninò sint, vix tamen satìs, ad rerum duritiam quas indicant, et parùm ad frangendum veneficæ improbitatis adamantem.

3. Profectò nihil agendum parentibus; sed tali fruendum spectaculo, ad mœstitiam utcunque leniendam, prædicit puer.

4. *Vultures* placeant homini carpendi et vellicandi avido; at æquum æstimatorem non offendent *Æsquilinæ alites;* quin collisio, et ipsa vox, *alites,* pulchra sanè, vel *deciès repetita* oblectabit.

Ode VI.—Metrum idem quod suprà Epod. i.

1. *Quid immerentes,* &c.] Hàc Ode volunt notari Cassium Severum, oratorem petulantissimum, accusationibus in Senatu quanquàm exitu semper infelici, et conatibus vanis famosum, item scriptis maledicis in quemlibet etiam magnatum. Nonium certè Asprenatem, Augusto licèt *arctiùs junctum,* veneficii reum agere non dubitavit. Testes sunt Suetonius Octav. cap. 56. Plin. lib. xxxv. cap. 12. Is ob libellos famosos in vulgus sparsos, ad insulam Cretam primùm, deindè in Seriphum est deportatus. Ejus meminit pluribus locis Corn. Tacitus, item Quintilianus. Ille sic habet in Dialogo de Oratoribus; *Cassium Severum affirmant primùm flexisse ab illâ vetere dicendi viâ directâ, non infirmitate ingenii, nec inscitiâ literarum; sed judicio et intellectu. Vidit namque cum conditione temporum ac diversitate aurium formam atque speciem orationis esse mutandam,* &c. Et posteà; *Equidem non negaverim Cassium Severum oratorem vocari, quanquàm in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat, quàm sanguinis. Primus enim contempto ordine rerum, omissâ modestiâ et pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, et studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur. Cæterùm varietate eruditionis et lepore urbanitatis, et ipsarum virium robore multùm cæteros superat.* Fab. autem Quintilianus lib. x. cap. 1. *Cassius,* inquit, *Severus, si cum judicio legatur multa dabit imitatione digna. Quòd si cæteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam et ingenii plurimum est in eo, et acerbitas mira, et urbanitatis, et vis summa; sed plus stomacho quàm consilio dedit; præterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.* Ejus scripta ex Senatusconsulto abolita sunt, teste Suetonio.

*Canis ignavus adversùm lupos.*] Acer in ignavos, ignavus in fortes; quod argumentum socordiæ est.

3. *Quin huc inanes,* &c.] Quin me lacessis meique similes acriter remorsuros te mordentem, vel potiùs allatrantem?

5. *Molossus.*] Canis ingens et validus, Gallicè *dogue.* Ang. a MASTIFF. Ex Epiro, ubi populi fuêre quondam Molossi, Strabo lib. vii.

*Fulvus Lacon.*] Canis agilitate commendatus simul et robore, Gallicè, *levrier;* Anglicè, GREYHOUND. Laconiâ Peloponnesi regione, seu ex urbe Spartâ. Virg. Georg. iii. 405.

*Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum.*

6. *Amica vis pastoribus.*] Ad arcendos à grege lupos aliasque feras. Theocrit. κύων φιλοποίμνιος, *canis Pastorum amans.*

7. *Agam per altas.*] Expeditus ego sum ad insectandos quoscunque mihi injuriam facientes. Pergit scilicet noster in metaphora.

Tu, cùm timendâ voce complêsti nemus,
Projectum odoraris cibum.
Cave, cave: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua:
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiverit, [455]
Inultus ut flebo puer?

Tu verò, postquam formidabili latratu implevisti silvam, olfacis dapes oblatas. Cave, cave; nam *ego* adversùs improbos acerrimus dirigo statim cornua; non secùs ac gener contemptus à Lycambe perfido, vel inimicus Bupalo infensissimus. *Quod* si me quisquam dente nigro laceràrit, numquid plorabo velut puer imbellis?

## ODE VII. AD POPULUM ROMANUM.

### *Detestatio bellorum civilium.*

QUO, quò scelesti ruitis? Aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super [456]
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret:

Quò, quò scelerati properatis? vel cur inclusi *vaginâ* gladii dextris inseruntur? An non satis Latini sanguinis effusum est terrâ marique? non *quidem* ut Romani incenderent excelsa castella æmulæ Carthaginis,

### *ANNOTATIONES.*

9. *Tu cum timendâ*, &c.] Tu verò cùm ingenti latratu maximè terribilis visus fuisti, repentè mitis et imbellis appares, objecto pretio sedatus; quemadmodùm canis iners, anteà horrendum latrans, projectum cibum arripiens, mutus subitò fit.

12. *Tollo cornua.*] Vires exero, animos et bilem accendo, graviterque ulciscor.

13. *Qualis Lycambæ*, &c.] Sicut Poëta Archilochus fecit in Lycamben. Hic enim Neobulen filiam anteà desponsatam, fractâ fide, illi negavit uxorem, generumque habere sprevit. At Archilochus Iambicos versus à se inventos tam acerbos et amarulentos scripsit in Lycamben ut eum ad desperationem, tandemque ad suspendium adegisse referatur. Vide Epist. ad Pisones, v. 79.

14. *Acer hostis Bupalo.*] Hipponax Poëta circa Olympiadem sexagesimam florebat, quinque circiter ante Christum seculis. Staturâ parvus, vultu pravus ac deformis. Contigit ut offensi duo fratres Bupalus et Anthermus, sive pictores, sive sculptores, ejus imaginem omninò ridiculam effinxerint, populique ludibrio exposuerint: verùm non impunè. *Hipponacti notabilis fœditas vultûs erat. Quamobrem imaginem ejus lasciviâ jocorum ridentium circulis in promptu fecêre* (alii proposuêre.) *Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus eos ad laqueum compulisse. Quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulachra posteà fecêre.* Hæc Plin. lib. xxxvi. cap. 5. Alii scribunt Epheso urbe duntaxat cedere coactos præ pudore et irâ, propter acerbitatem versuum Hipponactis. Ex Dionys. Halic. Hipponax trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut graviùs feriret. Cic. de Nat. Deorum. iii. *quem Hipponactis Iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus*, &c.

15. *An si quis atro dente*, &c.] Si verò me quisquam impetat conviciis, an ad lachrymas, pueri more, confugiam? imò ut vir ad arma et ultionem convolabo; persequar adversarium usquequàque, donec graviores acceptis plagas infligam.

Ode VII.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Quò, quò*, &c.] Ambigitur quod civile bellum hic Poëta execratur; an illud quod gestum est hinc Bruto et Cassio, illinc Augusto, M. Antonio et M. Lepido ducibus; an bellum Actiacum, cujus finem et exitum Augusto felicem celebravit Epod. 9. an potiùs illud, quod post cladem Philippensem Sextus Pompeius reparabat? Vide lib. i. Od. 14. lib. ii. Od. 7. lib. iii. Od. 4. et 6. Denique Epod. 16. ibique Annot.

*Scelesti.*] In cives et patriam injuriosi et sævientes.

2. *Enses conditi.*] Pax enim facta fuerat, aliquanto post dimicationem Philippensem, Pompeianos inter et Augustum atque Antonium.

3. *Campis atque Neptuno super.*] In *campis* Philippensibus et in mari Siculo. De hoc; Epod. 4. de illis lib. ii. Od. 7. *Neptunus* maris deus pro ipso mari.

5. *Non ut superbas*, &c.] Enimverò tantum sanguinis Romani nuper fusum non est pro defensione patriæ vel ultione, ut olim quando Scipione duce deleta et incensa Carthago est. Tunc certè gloriosè pugnatum est; at certàrunt nuper cives in seipsos impiè, ut et nunc armantur.

*Invidæ Carthaginis.*] Carthago Romæ æmula, quamdiù stetit, fuit. Vide lib. iii. Od. 5. Vell. Patercul. lib. i. et ii.

Intactus aut Britannus ut descenderet
 Sacrâ catenatus via :
Sed ut, secundùm vota Parthorum, suâ
 Urbs hæc periret dexterâ.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
 Unquam, nisi in dispar, feris.
Furorne cæcus, an rapit vis acrior?
 An culpa? Responsum date.
Tacent, et ora pallor albus inficit,
 Mentesque perculsæ stupent.
Sic est. Acerba fata Romanos agunt,
 Scelusque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
 Sacer nepotibus cruor.

vel ut Britanni hâctenus indomiti per viam sacram vincti traherentur; Sed ut juxta Parthorum optata destrueretur hæc civitas per vires proprias. Atque nec lupis hæc consuetudo, nec leonibus unquam fuit, [457] sævire, nisi contra dissimile animal. An cœca rabies agit vos, an vis superior, an crimen aliquod? Respondete. Silent: atque pallidus color vultum tingit; animique attoniti obstupescunt. Ita est, Romanos exagitat sors inimica, et crimen cædis fraternæ, ex quo effusus est humi sanguis Remi innocentis posteris luendus.

*ANNOTATIONES.*

7. *Intactus aut Britannus.*] Neque tunc fusus est Latinus sanguis, ut Britanni nondum subacti Romano imperio, vincerentur, atque in triumpho ducerentur ex more ad Capitolium per Viam Sacram. Vide Sueton. Octav. cap. 25. Dion. lib. xl. init. Cæsaris Comment. lib. v. item Annot. lib. iii. Ode 5. et lib. iv. Ode 14.

*Descenderet.*] Declivis nempè ad forum usque Romanum erat *Via Sacra;* de quâ. Epod. 4. v. 7. at à foro Rom. ad Capitolium posteà ascendebatur.

9. *Sed ut, secundum vota Parthorum,* &c.] Hoc scilicet habebant in votis hostes Romanorum, ut quod Imperium alienis non poterat, propriis viribus interiret. Epod. 16. v. 2.

*Suis et ipsa Roma viribus ruit,*
*Quam nec finitimi valuerunt perdere Marsi,*

&c. de Parthis Romæ semper infestis, lib. i. Ode 12. et 19.

11. *Neque hic lupis mos,* &c.] Feræ non sæviunt in sui similes; quare ergo homo est homini lupus? ut habet adagium. Plin Procm. lib. vii. *cætera animantia in suo genere probè degunt. Congregari videmus et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentes. Nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.* Senec. Epist. 104. *ab homine homini quotidianum periculum. Adversus hoc te expedi,* &c. Et de Clement lib. i. cap. 26. *Apud homines tantum, nec à necessariis quidem rabies temperat sibi.* Sanctus Augustinus de Civ. Dei lib 15 *neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones qualia inter se homines bella gesserunt.* Juvenal. Sat. xv. 159.

*Sed jam serpentum major concordia: parcit*
*Cognatis maculis similis fera. Quando leoni*
*Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam*
*Expiravit aper majoris dentibus apri!*
*Indica tigris agit rabidâ cum tigride pacem*
*Perpetuam. Sævis inter se convenit ursis.*
*Ast homini ferrum lethale incude nefandâ*
*Produxisse parùm est.*

12. *In dispar feris.*] Al. *in dispar genus.*

13. *Furorne cæcus,* &c.] Quid vos rapit ad bellum tam tetrum? An furor; an fatalis quædam necessitas; an culpa, propter quam Dii infensi, vestris vos manibus plectant? Cicero pro M. Marcello, *omnes qui ad illa arma fato sumus nescio quo Reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, à scelere certè liberati sumus.*

15. *Tacent, et ora pallor,* &c.] *Silentium et pallor* arguunt sceleris conscientiam; *stupor* verò notat immissam à Diis offensis pœnam.

17. *Sic est,* &c.] Ità sanè Deorum fit ut Romani in Romanos incurrant sæviantque. Nimirùm luimus crimen Romuli, qui Remum fratrem occidit. Ode 6. lib. iii.

*Delicta majorum immeritus lues,*
*Romane,* &c.

19. *Remi sacer cruor.*] Jus naturale violârat Romulus, dominandi causâ, fratrem innoxium et immerentem trucidans. Hinc illius Romanorum parentis et conditoris scelus in nepotes aspersum identidem immissis malis vindicatur. De nefandâ illâ Remi cæde variè scribunt. Flor. lib. i. cap. 1. *Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur; cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit: munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit.* Tit. Liv. lib. i. cap. 6. Romulus ac Remus, certatim nomen et auspicia daturi novæ urbi, auguria captant. *Intervenit avitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum à satìs miti principio; quoniàm gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset; ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent qui nomen novæ urbi daret, conditam imperio regeret: Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures: jamque, nunciato augurio, cùm duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque Regem sua multitudo consalutaverat, tempore illi præcepto; at hi numero avium regnum trahebant.*

## ODE VIII. IN VETULAM.

Te diuturno ævo fœtentem *decètne* quærere quid exhauriat vires meas? Licèt nigri sunt tibi dentes et frons sulcata rugis senii * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Sis opulenta: et imagines triumphales decorent exequias tuas: nullaque sit matrona quæ incedat ornata rotundioribus margaritis: *tu tamen mihi sordescis* * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROGARE longo putidam te sæculo, [458]
Vires quid enervet meas?
Cùm sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret;
Hietque turpis inter aridas nates
Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, et mammæ putres,
Equina quales ubera;
Venterque mollis, et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata: funus atque imagines
Ducant triumphales tuum:
Nec sit marita, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.
Quid, quòd libelli Stoici inter sericos [459]
Jacere pulvillos amant,
Illiterati num minùs nervi rigent?
Minùsve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

### *ANNOTATIONES.*

*Inde cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. Ibi in turbâ ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum: ita solus potitus imperio Romulus,* &c. Vide et Aurel. Victorem. Plut. in Romulo. Oros. lib. ii. S. August. lib. iii. de Civitat. Dei. cap. 6. Ovid. Fastor. iv.

Ode VIII.—Metrum idem quod Epod. i.

1. *Rogare,* &c.] Ellipsis et Aposiopesis indignationi serviens. *Putidam te* non pudet, &c.

11. *Funus atque imagines,* &c.] In funere nobilium præferebantur imagines majorum qui triumphalem honorem adepti fuerant. Cic. ii. de Orat et pro Milone, Plin. lib. xxxv. cap. 2 Lips. Elect. i. cap. 29.

13. *Rotundioribus.*] Rotunditas uniones commendat. Plin. lib. ix. cap. 35. *Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere.* Erant tamen etiam oblongæ in pretio margaritæ, dicebanturque elenchi, et auribus appendebantur. Juven. Sat. vi. 458.

*Auribus extensis magnos commisit elenchos.*] Sat. ii. 61. *cylindros* vocat,

*Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.*

14. *Onusta.*] Plin. modò cit. *Uniones digitis suspendere et binos ac ternos auribus fœminarum gloria est.* Petron. *Tribaccam margaritam* appellat. Sen. de Benefic. lib. vii. cap. 9. *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos. Jam enim exercitatæ* mulieres *oneri ferendo sunt. Junguntur inter se; et insuper alii bini superimponuntur. Nec satìs muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.*

*Baccis.*] Baccæ propriè sunt fructus lauri, oleæ, &c. ob similitudinem verò pro unionibus pronuntur. Pers. Sat. ii. 66. ambitio et mollities, inquit, docuit *baccam conchæ rasisse.*

15. *Quid, quòd libelli Stoici,* &c.] At dices te esse imbutam literis et Philosophiâ Stoicorum. Scilicet hoc lenocinio, hâc illecebrâ captas me studiosum: verùm nihil proficis; inquit Horatius. De Stoicorum placitis agam ad Sat. 3. lib. i. et ii, &c.

*Inter pulvillos.*] Super pulvinos scilicet lectuli tricliniaris, accubitorii, lucubratorii; in quo veteres lectioni et scriptioni vacabant. Pers. Sat. i. 53.

*Quicquid denique lectis scribitur in citreis.*

Cætera hujus Odes absit ut explanare aggrediar, aut alia multis locis similia. Quintiliano morem geram libens, lib. i. cap. 8. sic scribenti. *Horatium in quibusdam nolim interpretari.* Pudor nempe vetat. Quin et Scaliger Hypercrit. ita censet Epod. viii. et xii. *Nebulonis et nequam esse oportuit, non Horatii.*

## ODE IX. AD MÆCENATEM.

*Præsentit voluptatem mox futuram ex Augusti ad Actium Victoriâ.*

QUANDO repôstum Cæcubum ad festas dapes
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub altâ (sic Jovi gratum) domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mistum tibiis carmen lyrâ
Hâc Dorium, illis Barbarum?
Ut nuper, actus cùm freto Neptunius
Dux fugit, ustis navibus,

Ecquando *vinum* Cæcu-
[460] bum ad solemnes epulas re-
servatum, lætus *ego ob* vic-
toriam Augusti, potabo te-
cum, O felix Mæcenas, in
ædibus magnificis, canente
cum fistulis citharâ, hâc
Dorium modum, illis Phry-
gium? *Sanè* ita placet Jo-
vi. Haud jam pridem sic
[461] *fecimus*, quando Neptunius
Imperator freto *Siculo* pul-
sus fugam arripuit, post in-
censas naves;

### ANNOTATIONES.

Ode IX.—Metrum idem quod Epod. i.

1. *Quando repôstum*, &c.] Vel ex istâ Ode liquet nec libros nec Odas Horatii eo dispositas ordine, quo factæ sunt: siquidem hîc lætitia expromitur de futurâ mox Victoriâ Actiacâ quæ jam consummata celebrabatur in Ode 37. lib. i. Hic, inquam, poëta scribens ad Mæcenatem inter bellicos tumultus ad Actium adhuc versantem, gaudium suum exprimit ex primo nuncio fugæ Antonii et Cleopatræ.

*Cæcubum.*] Vinum optimum, de quo plura lib. i. Ode 20. v. 9.

*Ad festas dapes.*] In sacris et festis, in honorem Deorum, instruebantur epulæ opiparæ, et ponebantur vina melioris notæ.

2. *Victore Cæsare.*] Xiphilin. in Augusto, *Cæsar superior fuit eo prælio navali, ad quartum Nonas Septembris confecto; quem diem propterea notari, quòd eo penes unum Cæsarem summa rerum fuit, ut ex eo anni principatûs ejus numerentur. Cæsar urbem ædificavit eo loco, in quo sibi victoriam pepererat, eamque Nicopolim appellavit*, &c. Ibidem quoque ludos Quinquennales instituit, et Apollini templum dedicavit, ut tam insignis in Epiro victoriæ dignum Augusto monimentum permaneret. Vide Epod. i. Init. et totam Oden. 37. lib. i. ibique Annot.

3. *Sub altâ domo.*] Altis columnis ex marmore adornatâ, lib. iii. Ode 29. v. 10.

*Molem propinquam nubibus arduis.*

*Sic Jovi gratum.*] Jovi Diisque fore gratum ait gaudium ob victorem Augustum, quippe cui ex voluntate Numinum orbis Imperium destinatum erat: quod quidem asseruit, lib. i. Ode 2. et alibi.

6. *Hâc Dorium, illis Barbarum.*] Lyrâ sonante Dorium carmen seu modum; tibiis verò canentibus barbarum sive Phrygium. Tres erant vulgares modi, Ionius sive Lydius in *Ut*; Dorius in *Re*; Phrygius in *Mi*, de quibus fusè Glareanus in hunc locum. Primus acutus rebus lætis serviebat; secundus gravis et sedatus, rebus seriis; tertius medius, rebus sacris. Vide Athen. lib xiv. cap. 5. Item Cœl. Rhod. lib. ix. cap. 3. ubi ex Cassiodoro sic scribit; *Dorius prudentiæ largitor est, et castitatis effector: Phrygius pugnas excitat, votum furoris inflammat; Æolius animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit; Lydius intellectum obtusis acuit; et terreno desiderio gravatis cælestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.* Hinc apparet cur pueros Doricam in primis harmoniam edocendos moneat Aristoteles, Polit. viii.

*Barbarum.*] Asiatici omnes à Græcis vocabantur Barbari; hinc barbarum dicitur quicquid est à Phrygiâ Asiæ regione, lib. ii. Ode iv. v. 9.

*Barbaræ postquam cecidêre turmæ.*

*Barbaricum aurum*, Æneid. ii. 504. et *barbara crurum tegmina*, Æneid. xi. 777. quæ Phrygiâ erant acu picta et elaborata. Athen. cit. lib. xiv. cap. 5. *Tres sunt Harmoniarum differentiæ quot et Græciæ nationes;* Æolica nempe, Dorica, Ionica. *Phrygium autem ac Lydium Græci didicerunt à Lydis ac Phrygibus, qui cum Pelope venerunt in Peloponnesum.*

7. *Ut nuper.*] Sicut liberaliter sanè bibimus nuper, seu ante annos quinque cùm Sextus Pompeius navali prælio debellatus ab Augusto est, ad fretum Siculum, indeque pulsus fugit.

*Neptunius Dux.*] *Sextus Pompeius ruptis ergastulis mare obsedit; interceptis commeatibus Italiam vexavit; et, cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est:* Aurel. Vict. de Viris Illustribus, cap. vii. Alii scribunt, eum, cùm ejus pater Magnus Pompeius exactis piratis et hostibus mari dominatus esset, hinc se Neptuni filium dixisse, et cœruleâ veste indutum juveniliter superbiendo depugnâsse. Appian. Bell. Civil. lib. v. Dio. lib. xlviii.

8. *Fugit.*] Aur. Vict. cit. *Sextus ab Augusto per Agrippam navali prælio victus in Asiam fugit ubi ab Antonianis militibus occisus est.* Florus lib. iv. cap. 8. Sextus Pompeius *perditis rebus profugit; Asiamque velis petit, venturus ibi in hostium manus et catenas . . . Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens ac respectans, et tamen non timens ne periret.*

*Ustis navibus.*] M. Agrippæ operâ, scilicet à quo fugatas Sexti Pompeii naves scribit

Minatus urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis:
Romanus (eheu posteri negabitis) [462]
Emancipatus fœminæ
Fert vallum et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest.
Interque signa (turpe!) militaria
Sol aspicit conopium.
Ad hoc frementes verterunt bis mille equos
Galli, canentes Cæsarem:
Hostiliùmque navium portu latent
Puppes sinistrorsùm citæ.

minatus civibus *injicere* catenas, quas detraxerat servis infidelibus. Romanus (eheu nepotes haud credetis) mulieris factus mancipium, miles portat palum atque arma, nec erubescit servire eunuchis rugosis. Interque vexilla bellica (*proh* fœdam *rem!*) Sol videt conopium. Ad hoc *Spectaculum* Galli indignantes, Augustum inclamando, converterunt duo millia equorum; et puppes navium hostium ad sinistram fugientes *in* portu delitescunt.

## *ANNOTATIONES.*

Suet. Oct. cap. 16. Tit. Liv. Epit. lib. cxxix. *Adversùs Sext. Pompeium*, inquit, *vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est; ita ut ex duabus Cæsaris classibus, altera cui Agrippa præerat vinceret; altera quam Cæsar duxerat deleta . . . victus deinde Pompeius in Siciliam profugit.* (Hæc prior fuga; postrema illa de quâ paulò ante dixi ex Floro.) *M. Agrippa navali coronâ à Cæsare donatus est, qui honos ante eum nemini habitus erat.*

9. *Minatus urbi vincla, quæ detraxerat,* &c.] Servos ad arma Pompeius ille Sextus et magno quidem numero vocârat. Testes Dio. et Liv. Flor. cit. *Cum ergastula armâsset, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam et classe medium mare insederat. O quàm diversus à patre! Ille Cilicias extinxerat: hic secum piratas navales agitabat.* Vide et Annot. ad Epod. 4. in fine.

10. *Servis amicus perfidis.*] Fugitivis nempe et erga dominos perfidis libertatem et arma debat, benignè excipiens et amicè, in quos animadverti graviter oportebat.

11. *Romanus.*] Antonius ejusque asseclæ Romanorum permulti.

12. *Fœminæ.*] Cleopatræ, de quâ lib i. Od. 37.

13. *Fert vallum,* &c.] Virg. Georg. ii. 25.

*Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos.*] Ubi Servius monet, bis idem dictum: nam et valli et sudes idem sunt: Gall. *des Pieux.* Angl. Palisadoes. Vegetius lib iii. cap. 8. ita rem explicat: *Super aggerem valli, hoc est, sudes, vel tribuli lignei, digeruntur,* nimirum ad muniendam castra. Porrò Romanus quisque miles debebat ferre secum duodecim sudes, arma, viaticum, ollam, veru, securim, ligonem, falcem, &c.

*Spadonibus servire.*] Cleopatram illi comitabantur, adeòque imperabant Romanis militantibus sub ejus vel Antonii signis; quod eis turpe et indignum. Vide lib. i. Od. 37. v. 9. *Spado* à σπαν, *evellere,* dictus. *Rugosis* quia plurimæ illis rugæ ob virilitatis adeòque caloris amissionem.

16. *Conopium.*] Aliàs scrib. *Conopeum* penultimâ longâ; κωνωπεῖον, tentorii genus, quo utebantur Ægyptiæ mulieres ad arcendos culices qui κώνωπες nuncupantur à Græcis. Hi sunt enim illic frequentes ob maris viciniam. Horatius indignitatem auget ex eo quòd muliebre tabernaculum erat pro Prætorio seu Imperatorio tentorio.

17. *Ad hoc frementes,* &c.] Adversùs Antonium arma verterunt Galli, qui in ejus exercitu merebant, scilicet indignati quòd servire juberentur fœminæ, et effœminatis *spadonibus rugosis.*

*Verterunt bis mille equos.*] Scaliger, suo more, *illa,* inquit, *ferre nequeo: nam et insuavia sunt, nec conveniunt pugnæ navali.* Imò Gallorum fremitum ètmorum asperitatem bellè exprimunt. Deinde an Hypercriticus nesciebat præter navales copias, ad littus adfuisse terrestres peditum equitumque? Itaque ab exercitu illo terrestri Antonii ad Cæsarianum transiisse illa duo millia equitum Gallorum, qui victoriam Cæsaris promoverunt: ut testatur Servius ad Æneid. vi. et Plutarchus in Antonio; *Terrestribus copiis ab Antonio Canidius præerat: à Cæsare Taurus; qui utrinque instructâ acie in littore quiescebant, eventum navalis pugnæ expectantes.*

18. *Canentes Cæsarem.*] Nos vernaculè diceremus, Crying, God Save the King.

19. *Hostiliumque navium portu latent Puppes.*] Continuò excandescens Julius Scaliger, *Si latent Puppes, proræ non latent,* inquit. Egregiè admodùm; nam paratis ad fugam navibus latebant puppes duntaxat, apparebant autem proræ mari obversæ. Ergò malè redarguitur iste locus. Horatius notat sexaginta naves Cleopatræ post classem Antonii collocatas, sublatis velis expeditas ad fugam primo quoque tempore capessendam, et vela facienda in Ægyptum. Plutarch. modò cit.

20. *Sinistrorsùm citæ.*] Hostiles naves è portu Actiaco prodeuntes ad sinistram habebant Peloponnesum, quò fugerunt, et inde Alexandriam. Plutarch. in Antonio; *Naves sexaginta Cleopatræ, quæ post magnas naves erant sitæ, velis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suosque perturbant. Cæsariani non sine admiratione spectant fugientes naves in Peloponnesum conversas; nec* quâ de causâ *id fieret intelligebant.* Additque Antonium non viri aut ducis consiliis usum, sed amantis; tractum scilicet à muliere, et post-

Io triumphe! tu moraris aureos
Currus, et intactas boves.
Io triumphe! nec Jugurthino parem
Bello reportâsti ducem;
Neque Africanum, cui super Carthaginem
Virtus sepulchrum condidit.
Terrâ marique victus hostis Punico
Lugubre mutavit sagum.
Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauseam coërceat,
Metire nobis Cæcubum.

[463] Io triumphe, tu retardas auratos currus et juvencas integras. Io triumphe, non revexisti Imperatorem talem seu *in* bello Jugurthino, seu *in* Africano *eum* cui *sua* virtus tumulum erexit super Carthaginem. Hostis superatus [464] *in* terrâ et mari sagulum purpureum mutavit lugubre. *Nunc* ille vel in Cretam centum urbibus claram fugit adversis ventis: vel ad Syrtes Austro vexatas; vel errat anceps per maria. Famule, huc affer cyathos majores, et vina Chia, vel Lesbia; quin *potius* infunde nobis Cæcubum, quod reprimat nauseam fluitantem.

## *ANNOTATIONES.*

habitis omnibus, Cleopatram insecutum.

21. *Io.*] Vox lætitiæ index, quâ triumphanti duci milites acclamabant.

*Triumphe.*] Triumphum alloquitur et compellat veluti Deum. Sic. lib. iv. Od. 2. v. 49.

*Tuque dum procedis, Io triumphe.*

*Aureos Currus.*] Triumphales Augusto debitos. Horum formam describit Zonaras his verbis; Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερές: ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο. *Currus autem,* triumphalis scilicet, *neque Circensi neque bellico similis; sed in turris rotundæ modum factus erat.*

22. *Intactas boves.*] Qui triumphabat juvencas *intactas,* id est, vel tauro vel jugo nondum subditas immolabat. Virg. Georg. iv. 540.

*Delige et intactâ totidem cervice juvencas.*

23. *Nec Jugurthino parem.*] Non parem sed longè Augusto inferiorem Marium Jugurthæ victorem. Vide lib. ii. Od. i. stroph. 7. ibique Annot. ad vocem *Jugurtha.*

25. *Neque Africanum.*] Nec Cæsari parem Scipionem, quanquam diruit hic Carthaginem Imperii æmulam; ita ut ejus urbis ruinæ sint illustre veluti mausoleum P. Cornel. Scipionis, ob ejus virtutes planè singulares quæ in Africano bello et triumpho eluxerunt.

26. *Sepulchrum.*] Vetus interpres hic sic annotat; *Tangit historiam, in quâ scriptum est, ex Oraculo, ad compescendos Afros debere sepulchrum Scipioni Africano ita constitui, ut Africam intueretur. Hoc autem Deorum monitu positum est inter Ostiam et portum.* At contrà Plutarchus scribit sepulcrum Scipionis Linterni extare. Mancinello teste, apud Caietam in marmore sepulcro æneâque urnâ hæc leguntur;

*Devicto Annibale, et capta Carthagine et aucto*
*Imperio, hos cineres marmore tectos habes;*
*Cui non Europe, non obstitit Africa quondam,*
*Respice res hominum, quàm brevis urna premit!*

27. *Terrâ marique victus hostis.*] Antonius, post cujus fugam Ægyptum, terrestris ejus exercitus duce Canidio ad Augusti partes transit.

*Punico Lugubre mutavit sagum.*] In signum mœroris, exuit sagum punicei, coccinei, purpurei, rubei coloris; induitque aliud pullum, atrum, lugubre. *Phœnicius* seu puniceus color *exuberantiam splendoremque significat ruboris;* inquit Gellius, lib. vi. cap. 26. *Sagum* vestis erat in bello usitata, brevior, subnexa per fibulam circa dextrum humerum. Alii volunt sagum habuisse manicas instar tunicæ. Erat porrò coloris rubei, tum quòd is Marti convenit; tum ut cruor è vulneribus manans ob similem colorem minùs appareret.

29. *Aut ille,* &c.] Quò tenderit Antonii classis, ignorabatur. Sciebatur tamen versùs Peloponnseum navigâsse; ut antè dixi ex Plutarcho. Posteà verò cognitum est Cretæ oram legisse; ut in Egyptum pergeret.

*Cretam.*] De eâ insulâ, lib. iii. Od. 27. stroph. 9.

30. *Ventis non suis.*] Sibi non propitiis.

31. *Noto.*] Vento Meridionali.

*Syrtes.*] In Lybico mari sunt eæ, vulgò *Seches de Barbarie,* à σύρω *traho,* quòd in eas maris partes arenæ cumulos, limum, et saxa aggerant et trahunt fluctus. Vide lib. ii. Od. 6. v. 3.

32. *Fertur incerto mari.*] Quò fugiat incertus, rebus desperatis.

33. *Capaciores affer,* &c.] In festis, et in magnâ lætitiâ, Græco more, majoribus poculis et largiter bibebatur.

34. *Chia vina aut Lesbia.*] Transmarina vina, ideòque pretiosa; è Chio et Lesbio insulis maris Ægei. Plin. lib. xiv. cap. 7. et 14. De Chii vini bonitate, lib iii. Od. 19. v. 5. De Lesbio, lib. i. Od. 17. stroph. 6.

36. *Cæcubum.*] Vinum generosum è Cæcubo, Latii monte; de illo lib. i. Ode 20. v. 9. habet virtutem coërcendi nauseam, inquiunt; quòd

*Certè* decet abstergere sollicitudinem ac formidinem *pro* rebus Augusti *bibendo* suave vinum.

Curam metumque Cæsaris rerum juvat
Dulci Lyæo solvere.

## ODE X. IN MÆVIUM POETAM.

### *Ei Naufragium imprecatur.*

Navis abit soluta *portu* infelici auspicio, vehens fætentem Mævium. Auster fac ut tetris fluctibus vexes utrumque latus *navis*. Eurus ater mari perturbato despergat funes et remos disruptos. Exsurgat Aquilo tam vehemens, quàm cùm frangit ilices in excelsis montibus concussas. Nec propitium *ullum* affulgeat astrum nocte obscurà quâ Orion occidit. Nec tranquilliore mari naviget quàm exercitus Græcorum victor, quando Minerva ab incensâ Trojâ iram convertit in sceleratam Ajacis navim. O quantus sudor imminet tuis nautis; tibi verò pallor flavus, atque ejulatio viro indigna,

MALA soluta navis exit alite [465]
Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus
Auster, memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus, inverso mari,
Fractosque remos differat.
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes ilices.
Nec sidus atrâ nocte amicum appareat
Quâ tristis Orion cadit.
Quietiore nec feratur æquore, [466]
Quàm Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis ejulatio,

### *ANNOTATIONES.*

austerum sit et pungens, adeòque fluxum sistat aut restringat phlegmatis. Porrò ejusmodi vinum petit Horatius, ut possit affatim bibere sine nauseâ et vomitu.

37. *Curam metumque Cæsaris.*] Magno se fuisse in metu pro Cæsare indicat; neque verò Romæ tunc fuisse trepidationem parvam refert Dio; at, hoste in fugam verso, jam lætus, vino se discussurum ait quicquid pavoris et curæ animo diu insedit.

38. *Lyæo.*] Ita dicitur Bacchus, ac proinde vinum, à λυειν *solvere*, ut jam notavi, lib. i. Od. 7. v. 22.

Ode X.—Metrum idem quod Epod. 1.

1. *Malâ soluta*, &c.] Amico Virgilio et bono Poëtæ faustam navigationem est apprecatus. Ode 3. lib. i. at Mævio contraria omnia hic.

*Malâ alite.*] Sunt qui *alitem* fœminino genere poni velint pro malo semper augurio. Lactant. in Papin. Stat. Thebaid. 3.

2. *Olentem Mævium.*] Is obsoletarum vocum sectator, bonorumque Poëtarum insectator, duobus istis vitiis duntaxat famosus Poëta, Virgilii atque Horatii temporibus tam invisus bonis quàm invidus. Virgil. Eclog. iii. 90.

*Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,*
*Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.*

Auctor lib. de caus. corrupt. eloq. ita præcipit; *Quædam arceantur ut jam obliterata et olentia*, id est, nimiam vetustatem ac veluti situm redolentia.

4. *Auster memento*, &c.] *Austrum* à meridie flantem et in Ionio mari valdè sævientiem primùm invocat adversùs Mævium navigantem: deinde *Eurum* ab Oriente: tum Boream seu *Aquilonem* à Septentrione: ut colluctantes mare subvertant, Mæviumque fluctibus obruant. Virgil. Æneid. i. 89.

*Unà Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis*
*Africus.*

10. *Orion.*] De hujus sideris occasu procelloso et navigantibus tristi, lib. i. Od. 28. v. 21 lib. ii. Od. 13. in fine, lib. iii. Od. 4. sub finem, &c.

12. *Graia victorum manus.*] Ad Caphareum Eubœæ promontorium disjecta classis Græcorum tempestatibus tantùm non tota periit, cùm reverterentur post expugnatam Trojam.

13. *Cùm Pallas usto vertit iram ab Ilio.*] Offensa primùm illa fuerat judicio Paridis, adeòque Trojanis infesta: deinde Græcis etiam; tum quòd Ulysses et Diomedes è suo templo Palladium rapuissent; tum ut canit Virgilius; Æneid. i. v. 41

*Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei.*

14. *Impiam Ajacis ratem.*] Impius certè Ajax Oileus et sacrilegus, qui Cassandram ad ipsas Palladis aras violàrat. Unde navis ejus diffracta; ipse verò mox in saxum enatans fulmine pariter percussus.

Preces et aversum ad Jovem:
Ionius udo cùm remugiens sinus
Noto carinam ruperit!
Opima quòd si præda curvo littore
Porrecta mergos juveris,
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna tempestatibus.

et vota ad Jovem surdum; cùm murmurans Ionium mare fregerit navim Austro humido! Quod si *tu in* curvo littore jacens pascas mergos, opimum spolium, *à me* procellis sacrificabitur lascivus hircus, et *nigra* ovicula.

## ODE XI. AD PETTIUM.

*Amore se Lycisci occupatum non posse versibus condendis vacare.*

PETTI, nihil me, sicut anteà juvat
Scribere versiculos amore percussum gravi;
Amore, qui me, præter omnes, expetit
Mollibus in pueris, aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachiâ furere, silvis honorem decutit.
Heu me! per urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pænitet,
In queis amantem et languor et silentium
Arguit, et latere petitus imo spiritus!
Contraque lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium querebar, applorans tibi;

O Petti, nequaquam placet ut prius, [467] versus facere, *quia* amore gravi occupor; amore, qui me præ cunctis incendere cupit erga teneros pueros vel puellas. Hic tertius December spoliat arbores foliis, ex quo desii deperire Inachiam. Heu me, quanta fui fabula per urbem! [468] (Nam pudet *me* tanti mali) pœnitet etiam conviviorum, in quibus amans declarat se languore, taciturnitate, et suspiriis è profundo pectore deductis! *Tum verò* simul ac ardente vino incalueram, et numen pudore carens secreta *mea* dimoverat loco *suo;*

### ANNOTATIONES.

18. *Aversum ad Jovem.*] Preces et vota minimè audientem, scilicet improbo iratum.

19. *Ionius.*] Ionium mare inter Epirum ac Peloponnesum ab ortu, et magnam Græciam Siciliamque ab occasu porrigitur.

21. *Opima quòd si præda.*] Quòd si tuum cadaver in littore pascat avas marinas, sacra spondeo tempestatibus.

23. *Caper.*] Quia Mævius petulans et olens ut caper.

24. *Agna.*] Virg. Æn. iii. 120. *nigram hyemi pecudem.* Æneid. v. 772. *tempestatibus agnam.*

*Tempestatibus.*] His quoque templum erat Romæ dedicatum olim à Scipione. Ov. Fast. vi. 193.

*Te quoque, tempestas, meritam delubra fatemur.*

Cic. de Nat. Deor. 3. asserit in Deorum numerum referandas esse tempestates, *quæ populi Romani ritibus consecratæ sunt . . . nostri quidem duces mare ingredientes immolare hostias fluctibus consueverunt.*

Ode XI.—Hanc Oden aliqui faciunt dicolon distrophon, cujus primus quisque versus fit Iambicus Hipponacteus trimeter acatalectus, ut Epod. i. *Ibis Liburnis,* &c.

Secundus Sapphicus, constans penthemimeri heroicâ, et dimetro Iambico; id est, duobus dactylis, et syllabâ; deinde quatuor Iambis recepto tamen imparibus locis spondæo.

Aliis placet, esse tricolon tristrophon; ut primus quisque versus sit Iambicus trimeter, ut antè dictum est. Alter quisque Dactylicus dimeter, ut lib. iv. Od. 7. *Arboribusque comæ.* Tertius Iambicus dimeter, ut Epod. i. *Amice propugnacula.*

1. *Petti, nihil me,* &c.] Apud Pettium sive Pectium contubernalem suum queritur, quòd per amorem nunquam sibi liceat interquiescere, modò puellam modò puerum aliquem depereunti.

*Nihil juvat Scribere versiculos Amore percussum gravi.*] Contrà Propertius amore se ait incitari ad condendos versus lib. ii. Eleg. 1.

*Quæritis unde mibi toties scribantur amores?*
*Unde meus veniat mollis in ora liber?*
*Non mi Calliope, non hæc mihi cantat Apollo:*
*Ingenium nobis ipsa puella facit.*
*Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,*
*Invenio causas mille, poëta, novas,* &c.

5. *Tertius December.*] Tertius itaque annus est.

8. *Fabula quanta fui.*] Quot rumores, quot sermones vagati de me, ob Inachiæ amorem, imò furorem!

11. *Contraque lucrum,* &c.] Adversus rivalium ditiorum munera opima nihil me posse ac proficere apud Inachiam avaram meretricem. Quidam legunt, *Contranè lucrum, nil valere candidum Pauperis ingenium.*

*Candidum pauperis ingenium.*] Candidos

Simul calentis inverecundus Deus
Fervidiore mero arcana promôrat loco.
Quòd si meis inæstuet præcordiis
Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
Desinet imparibus certare summotus pudor.

Ubi hæc severus te palâm laudaveram, [469]
Jussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu, mihi postes, et heu
Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.

Nunc gloriantis quam libet mulierculam
Vincere mollitiâ amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
Libera consilia, nec contumeliæ graves;
Sed alius ardor aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

ego flens apud te conquerebar, *quòd* sincera mens pauperis non prævaleret quæstui. *Addebam porrò:* Quòd si libera indignatio cor meum inflammet, ut in auras dissipet molesta hæc pabula nequaquam sublevantia dolorem improbum; *protinus* abjecta verecundia cessabit pugnare adversùs inæquales. *At* postquam ista coram te graviter statueram, accepto mandato discedendi in ædes *meas*, dubio gressu ibam ad fores eheu mihi non propitias et dura eheu vestibula, *in* quibus rupi lumbos et latus. Jam me occupat amor Lycisci gloriantis omnem fœminam superare mollitia: Quo *me* exsolvere non possint sincera amicorum monita vel objurgationes acerbæ; sed *tantum* alius amor, sive adolescentulæ speciosæ, sive rotunduli pueri prolixos capillos nodo colligentis.

## *ANNOTATIONES.*

mores, ingenii vim et acumen, sapientiam, eruditionem, aliasque animi dotes eximias.

13. *Simul calentis,* &c.] Quoties verò Bacchus, id est, vinum, me ebrium fecerat, atque adeò loquacem et inverecundum: toties *applorans tibi* nudabam mentis meæ vulnera, amoris tormenta et cruciatus.

15. *Quod si meis,* &c.] Ex contemptu sui amoris oriebatur indignatio et ira adversùs Inachiam, et hinc comminatio se eam oblivioni daturum. Sed brevi redibat ad priorem erga illam ardorem; quo vel invitus ad eam ferebatur ac trahebatur.

16. *Ut hæc ingrata ventis dividat,* &c.] Ut procul expellat, et penitùs ex animo excutiat ac deleat ista amoris *fomenta* alimentaque nempe suspiria, silentium, lacrymas, querimonias, anxias animi secum luctationes; quæ omnia accendunt potiùs amorem et augent cruciatum, quàm levant aut sedant.

18. *Desinet imparibus certare summotus pudor.*] Alii aliter locum hunc intelligunt. Suum cuique sit arbitrium expiscandi sensus novos; ego interpretor cum Pulmanno; non ampliùs Inachiæ procaci me summittam pudens nimium; sed eam asperuabor, desinamque sectari imparem, id est, amori meo non respondentem. Vel sic; cum *imparibus,* id est, rivalibus me potentioribus certare desinam, iisque sine pudore concedam mulierem lucri magis cupidam, quàm sinceri et candidi ingenii amantem; adeòque indignam meis amoribus. Priori interpretationi favet quod ait Horat. lib. i. Ode 33. v. 10. Veneri placere interdum jungere *impares formas atque animos,* &c. lib. iv. Ode 11. v. 31.

*Disparem vites. Age, jam meorum*
*Finis amorum.*

Denique Epod. xv. 14.

*Et quæret iratus parem.*

19. *Ubi hæc severus,* &c.] Postquam ego constanter et magnificè apud te dixeram, me abjecturum occupationes ejusmodi vanas et importunas; atque à te, Petti amice, *jussus* eram abire domum, et propositâ quiete frui; contrà subito redeunte et trahente amore Inachiæ, ad ejus ædes ferebar. Tibull. Lib. ii. Eleg. 6. v. 13.

*Jurari quoties rediturum ad limina nunquam?*
*Cum benè jurari, pes tamen ipse redit.*

22. *Limina dura.*] Vel propter immitem dominam, vel potiùs quòd in iis jacens pernoctansque lumbos et latus infregerat; ex more amantium, de quo fusè lib. iii. Od. 10. Ovid. Remed. Amor. 508.

*Nec latus in duro limine pone tuum.*

23. *Mulierculam vincere mollitiâ.*] Ludus est in voce *mulier,* quasi *mollior* à mollitie dicta. Isidor. lib. xi. cap. 11. Præclarè Petrus Blesensis serm. i. id Adven. Angelicam salutationem explicans; *ave benedicta inter mulieres,* inquit, *id est, sola robusta inter molles.*

26. *Liberi consilia.*] Amicè data, sine ullâ adulatione, vel offensionis metu.

26. *Contumeliæ graves.*] Jactata scommata ab amicis objicientibus mihi amorem probrosum. Alii explicant; injuriæ ab Lycisco vel meretrice quâlibet irrogatæ; minùs ad rem, ut mihi quidem videtur.

27. *Sed alius ardor,* &c.] Cicer. Tuscul. 4. *Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant.* Ovid. Remed. Amor. 462.

*Successore novo tollitur omnis amor.*

28. *Teretis.*] Habentis membra succi plena, solida, polita, obesula.

28. *Longam renodantis comam.*] Catamiti illi seu pueri meritori, capillos instar mulierum

## ODE XII. IN ANUM FŒTIDAM.

QUID tibi vis, mulier, nigris dignissima barris? [470]
Munera cur mihi, quidve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
Namque sagaciùs unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quàm canis acer ubi lateat sus.
Quis sudor vietis et quàm malus undique membris
Crescit odor! cùm pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Jam manet humida creta colorque
Stercore fucatus crocodili, jamq; subando [471]
Tenta cubilia tectaque rumpit.
Vel mea cùm sævis agitat fastidia verbis;
Inachiâ langues minùs ac me:
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat malè, quæ te,
Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem;
Cùm mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
Quàm nova collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? Tibi nempe;
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua, quàm te.

Quid petis, fœmina atris barris digna? Quare dona, quare literas mittis mihi, nec valido adolescenti, nec hebetis nasi? *Ego* quippe subtiliùs olfacio *utrùm sit tibi* polypus, an olens caper resideat in axillis pilosis, quàm sagax canis ubi aper delitescat. *At, at* quantus sudor, et quam teter odor undique emanat è membris flaccidis! * * * * *
* * * * * * * *
neque ei stat uda creta, et color fucatus fimo crocodili
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *
* * * * * * * *

Cui *verò* parabatur lana bis tincta purpuræ Tyriæ? Nimirùm tibi: ut nullus esset contubernalis inter socios, quem plus amaret sua mulier, *quàm* ego te.

### *ANNOTATIONES.*

alebant, et in nodum colligebant. Vide lib. 2 Ode 5. in fine. Et lib. iv. Od. 10. v. 3.

Ode XII.—Metrum idem quod Od 7. lib. i.

1. *Quid tibi vis?*] Vide An. ad calcem Epod. 8. *Dignissima barris.*] Digna mulier amatoribus sordidis ac deformibus, quales barri, seu bajuli sole adusti, stupidi, impoliti: vel similibus elephantis, qui *odore graves, formâ truces, mole terribiles.* Vide lib. i. Sat. 4. Annot. *Barrus inops.* Porrò elephas dicitur barrus ob gravitatem, Græcè βάρος; nam inter quadrupedes mole præstat; vel à voce *bar,* quæ peregrinum significat: vel à voce *beira* quæ idem quod *behemoth* Hebraicè significat, scilicet ingentem bestiam.

3. *Naris obesæ.*] Ex Aristot. Physiogn. cap. 6. *Qui nasum habent in summo crassum, ii stupidi sunt.*

5. *Polypus.*] Est morbus narium fœtidus; sive est caruncula in naso putida, respirationem obstruens, et tetrum emittens anhelitum. *Hircus in alis.*] Fœtens humor in axillis, tam grave olens quàm hircus.

7. *Quis sudor,* &c.] Loquitur Horatius; O quàm gravis odor, et fœtens sudor exit è membris anûs putidæ!

9. *Nec illi Jam manet humida creta.*] Cum olenti sudore defluit pariter fucus ille, quo faciem incrustàrat; quippe rugas cretà seu gypso obduxerat, obtexerat. Plin. lib. 35. cap. 16. *Est in medicaminibus et Chia terra candicans, usûs ad mulierum maximè cutem.* Item. ibid. cap. seq. *Cretæ plura genera . . . candidum et ad purpurissum inclinans, vis utrisque naturâ ad discutiendos tumores . . . Refrigerandi quoque natura cretæ est; sudoresque immodicos sistit illita,* &c. Petronius, cap. 23 *Perfluebant per frontem sudantis acaciæ rivi, et inter rugas malarum tantum erat cretæ, ut putares detectum parietem nimbo laborare.*

10. *Colorque Stercore fucatus crocodili.*] E terrestris crocodili fimo cerussâ admixto, fit medicamentum ad extenuandam cutim, nitidamque reddendam. Plin. lib. xxviii. cap. 8. *Alter* crocodilus (cordylum vocant) *ei similis, multùm infra magnitudinem, in terrâ tantùm, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farta.* Ejus stercus *crocodileam* appellant; quæ illita *ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit; ex aquâ verò morbos omnes, quorum natura serpit in facie; nitoremque reddit: lentigines tollit ac varos, omnesque maculas.* Clemens Alexandrin. Pædagog. lib. iii. cap. 2. Ex Antiphane Comico, ita refert: *Ter, non semel, dignæ sunt perire, quæ crocodilorum excrementis utuntur, et spumâ sepiarum unguntur, et supercilia fuligine illinunt, et fuco genas terunt.*

21. *Muricibus Tyriis,* &c.] Tibi parabatur

O, ego minimè fortunata, quam tu fugis non secùs ac agna lupos, et capra leones validos expavescit!

O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos, capreæque leones!

## ODE XIII. AD AMICOS.

*Ut genio indulgeant, omni solicitudine posthabitâ.*

Ater nimbus obduxit cœlum, et pluviæ nivesque demittunt Jovem: Jam mare et silvæ strident boreâ Thracio: O sodales, ne omittamus opportunitatem temporis: et quamdiu valent genua, dumque convenit, explicetur frons senio contracta. Tu profer vina calcata *sub* Consule meo Torquato:

HORRIDA tempestas cœlum contraxit, et imbres [472]
Nivesque deducunt Jovem:
Nunc mare, nunc silüæ
Threïcio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die:
Dumque virent genua
Et decet, obductâ solvatur fronte senectus. [473]
Tu vina Torquato move
Consule pressa meo.

### ANNOTATIONES.

cum magnâ curâ, diligentiâ, celeritate, vestis purpurea, bis tincta muricis pisciculi sanguine, qui frequens et optimus in eâ maris Mediterranei parte, quæ proxima est Tyro urbi Phœniciæ. Unde Tyriæ purpuræ celebritas maxima. De purpurâ dibaphâ, iteratâ, seu iterum tinctâ, lib. ii. Od. 16. v. 35. et 18. v. 7. De Tyro urbe, lib. iii. Od. 49. v. 60. Vide Plin. lib. 9. cap. 36.

Ode XIII.—Quibusdam hæc Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est hexameter heroicus: alter quisque est Archilochius constans dimetro Iambico, ac duobus dactylis cum unâ syllabâ.

Aliis, et meliùs quidem, est tricolos tristrophos. Primus versus est heroicus hexameter catalecticus, ut iste, Od. 7. lib. i.

*Laudabunt alii claram Rhodon*, &c.

Secundus est Iambicus Archilochius dimeter acatalecticus, ut Epod. i.

*Amice propugnacula.*

Tertius est Dactylicus Archilochius dimeter hypercatalecticus, ut Ode 7. lib. iv.

*Arboribusque comæ.*

1. *Horrida tempestas.*] Vel hyems, vel nimbosum cœlum, vel utrumque.

*Cœlum contraxit.*] Contractis et condensatis nubibus cœlum obtexit et obscuravit. Non desunt qui allegoricè locutum velint Poëtam de nescio quo civili tumultu, vel hostili incursu, vel clade et calamitate quâpiam. Nonnihil ejusmodi videtur innuere, ubi ait, v. 10.

*Cætera mitte loqui: Deus hæc fortasse benignâ*
*Reducet in sedem vice.*

*Imbres Nivesque deducunt Jovem.*] Quoniam, ut alibi dixi, Jupiter est aër, hinc et in terram descendere ac deduci putabatur, cùm solvitur in pluvias aut nives decidentes. Virg. Eclog. vii. 60.

*Jupiter et læto descendet plurimus imbri.*

3. *Silüæ.*] Diæresis, per quam vox ista fit trium syllabarum.

4. *Threïcio Aquilone.*] Flante è Thraciæ partibus Aquilone vento, qui est inter Septentrionem et ortum solstitialem. NORTH NORTH-EAST. De eo jam lib. i. Ode 25. v. 11.

5. *Occasionem.*] Cic. de Inv. i. *Occasio autem est pars temporis, habens in se alicujus rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem.*

*De die.*] De tali die pluvio, nimboso, tristi sumamus occasionem compotandi. Alii meliùs sic; dum per diem ac tempus licet, dumque sinunt ætas et vires, vitæ gaudia carpamus.

6. *Dumque virent genua.*] Theocrit. Idyl. 14. v. 69.

——————————Ἕρπει
Λευκαίναν ὁ χρόνος· ποιεῖν τί δεῖ οἷς
γόνυ χλαρὸν
——*Serpit*
*Canos faciens tempus, gerere aliquid oportet*
*eos quibus est genu viride.*

Genu viret, i. e. juventus viget, ex Erasmo, *Genibus inest vitalitas. Namque in ipsâ genu utriusque commissurâ dextrâ lævâque, à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, quâ perfossâ, ceu jugulo spiritus fugit*, Plin. lib. xi. cap. 45.

7. *Obductâ solvatur fronte senectus.*] Vel, pellatur recordatio senectutis, quæ rugosâ et tristi fronte depingitur; vel potiùs, solvatur et porrigatur læta frons, quæ senili morositate contrahi solet atque obduci. Procul hinc à nobis ea severitas ac tristitia, quam affert senium.

8. *Vina Torquato*, &c.] Diffusa in cados vina sub Consulatu L. Manlii Torquati adeòque mihi coœva: nam eo anno prodii in lucem: proindeque *meum consulem* eum appello. Vide lib. iii. Ode 21. ubi,

*O nata mecum Consule Manlio* Amphora

Cætera mitte loqui. Deus hæc fortasse benignâ
Reducet in sedem vice.
Nunc et Achæmeniâ
Perfundi nardo juvat, et fide Cylleneâ
Levare duris pectora
Sollicitudinibus :
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno :
Invicte mortalis, Deâ
Nate puer Thetide,
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina,
Lubricus et Simoïs :
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupêre ; nec mater domum
Cœrula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis ægrimoniæ
Dulcibus alloquiis.

omitte verba facere de aliis *quibuslibet*. Ea forsan Deus restituet in *pristinum* statum mutatione propitiâ. Jam expedit ungi nardo Persicâ, et curas molestas ex animo pellere chordis Mercurii. Sic illustris Centaurus admonebat alumnum generosum : Vir insuperabilis, fili Deæ Thetidis, expectat te regio [474] Assaraci, quam rigant fluvii, Scamander exiguus, et Simoïs rapidus ; unde regressum tibi intercluserunt Parcæ terminato filo : neque parens marina te domum reducet. Ibi *ergo* quasvis ærumnas mitiga *per* vinum et carmina, *quæ duo sunt* grata remedia horridæ ægritudinis.

## *ANNOTATIONES.*

10. *Cætera.*] Quæ mœrorem nobis creare possent, ex animo et memoriâ deleantur ; ut hilaritati vacemus, *Deus hæc* mala *fortasse in* melius mutabit. Ex his, ut dixi initio, suspicari licet, tunc, cum hanc Oden scriberet Poëta, intervenisse quandam tristitiæ causam, quæ certè nobis comperta non est.

12. *Achæmeniâ nardo.*] Unguento è Perside, ubi regnavit Achæmenes. Vide lib. iii. Ode 1. sub finem, Annot. ad has voces *Achæmenium costum*. Optimum fiebat unguentum è frutice seu herbâ cui nomen nardus, de quâ Dioscorid. lib. i. cap. 6. &c. Plin. lib. xii. cap. 12. ita scribit : *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassâ radice, pingui, situm redolente*————*Apud Gangem nascens*, &c. Vide lib. 2. Od. 11. v. 16. ibique Annot.

13. *Fide Cylleneâ.*] Lyrâ, cujus auctor fertur Mercurius, à Cyllene Nymphâ suâ matre, vel à Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus educatusque est, dictus Cyllenius. Vide lib. i. Ode 10. v. 6.

16. *Centaurus alumno.*] Chiron Achilli, quem educavit, docuitque citharam pulsare ; meminit Juv. Sat. vii. 210. Centauri Thessaliæ populi, de quibus lib. i. Ode 18. v. 8. Inter eos verò quidam virtute celebres fuêre. Præcipui nominantur Amycus, Rhœtus, Lycidas, Eurytus, Pholus, et alii ; quorum facilè Princeps Chiron, cui ob insignem sapientiæ famam traditi sunt in disciplinam Æsculapius, Hercules, Jason, Achilles.

17. *Invicte mortalis.*] Achilles solâ quidem eâ pedis parte vulnerabilis, quâ tenebat eum sua mater in Stygiam paludem immergens, ut immortalem faceret. De Achille lib. i. Od. 6. v. 6. et Od. 8. v. 14. lib. ii. Ode 4. v. 4. lib. iv. Ode 6. v. 4. Vide ibi Annot.

18. *Nate puer Thetide.*] Achilles Pelei filius ac Thetidis Nymphæ seu Deæ marinæ, quæ propterea mox vocabitur *Cœrula*.

19. *Te manet Assaraci*, &c.] Ibis ad expeditionem Trojanam, quippe sine te Troja nunquam expugnari potest ex oraculo.

*Assaraci tellus.*] Phrygia Troas, ubi regnavit Assaracus Trois filius, Ili frater.

20. *Scamandri.*] Scamander aliàs Xanthus, ex Idâ monte, parvo fonte scaturit. Hinc epithetum *parvi :* quod somniatores explicant, quoniam is fuerat è fluviis, qui ab exercitu Xerxis poti defecisse narrantur.

21. *Simoïs.*] Hic fluvius Troadis in Scamandrum illabitur : uterque Homero, Virgilioque aliisque nominatissimus.

22. *Unde tibi redditum*, &c.] Achilli prædicit Chiron præmaturam apud Trojanos mortem ; quod nôrat, seu ex Astrologiâ, cujus erat peritissimus ; seu à Thetide, quæ apud Homerum Achilli filio fatum ipsius prænunciat. Ibidem verò describitur ipse se consolari *vino* et *cantu* heroicarum virtutum. Quod inde Poëta noster est imitatus hâc Ode.

*Subtemine.*] Subtemen filum est, quod stamini subtexitur. Catull. Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis,

*Currite ducentes subtemina, currite fusi.*

De parcis fata nentibus, volventibus dispensantibusque annos vitæ mortalium, vide lib. ii. Ode 3. v. 16.

26. *Deformis ægrimoniæ.*] Deformes reddit ægritudo animi. Ciceron. lib. xii. ad Attic. Epist. vii. *Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset.*

27. *Dulcibus alloquiis.*] Vide, lector, ut has voces velut appositas ad præcedentia, *vino cantuque* intelligas. *Alloquia* veteribus solatia et levamina dicebantur, Græc. παραμυθία. Varro de Ling. Lat. lib. v. circa medium, *Allocutum mulieres ire, aiunt, cum eunt ad aliquem locum consulendi causâ.* Valer. Max. lib. ii. cap. 7. art. 6. *Incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur.* Sapient. cap.

## ODE XIV. AD MÆCENATEM.

*Phrynes Amore se impediri, ne promissos Iambos absolvat.*

MOLLIS inertia cur tantam diffuderit imis [475]
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,
Candide Mæcenas, occidis sæpè rogando.
Deus, Deus, nam me vetat,
Inceptos, olim promissum carmen, Iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo [476]
Anacreonta Teïum,
Qui persæpè cavâ testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser. Quòd si non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tuâ: me libertina, neque uno
Contenta, Phryne macerat.

Optime Mæcenas, interficis *me*, quærendo sæpius quare otiosa ignavia intimis præcordiis induxerit talem oblivionem, velut si gutture sitibundo hauserim aquas Lethæas soporem conciliantes. Enimverò Deus, Deus, *inquam*, me prohibet inchoatum carmen Iambicum jam pridem *tibi* promissum ad finem perducere. Simili modo narrant Bathylli Samii *amore* incensum fuisse Anacreontem Teïum qui sæpe lyrâ amores cecinit ad metrum facile. Ipse *verò tu amore* cruciaris. Quòd si non formosior ignis cremavit Trojam oppugnatam, lætare *de* tuâ conditione. *Nam* urit me Phryne libertina, uno *amatore* minimè contenta.

### *ANNOTATIONES.*

8. art. 9. *Sapientia mecum communicabit de bonis; et erit allocutio cogitationis ac tædii mei.*

Ode XIV.—Ode est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter; secundus est Iambicus dimeter.

1. *Mollis inertia cur,* &c.] Non desidiâ sed amore se detineri ait.

3. *Pocula Lethæos,* &c.] Metonymia subjecti pro adjuncto, ut alibi sæpe. Sensus est, videor nempe tibi hausisse majus poculum è Lethe fluvio inferorum, qui rerum omnium oblivionem induxerit; vel soporiferas quasdam potiones bibisse: vel laborare veterno seu lethargiâ, adeò ut somno inexpugnabili correptus sim.

6. *Deus.*] Amor, magnus Deus et maximè imperiosus. Ex S. Hieron. lib. ii. adversus Jovianum, *Amor rationis oblivio est, turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit; insaniæ est proximus.* Plaut. Cistell. 2. 1. 5.

———————*ita nubilam mentem*
*Animi habeo; ubi sum, ibi non sum; ubi*
*non sum, ibi est animus.*

*Deus me vetat.*] Vide perelegantem Paulini Epist. 1. ad Auson. ubi.

*Nunc alia mentem vis agit, major Deus.*

8. *Ad umbilicum adducere.*] Græci dicunt, Colophonem vel coronidem addere. Latini, ad umbilicum perducere; id est, ultimam manum admovere. Inde verò fluxit iste loquendi modus, quòd solebant veteres absolutis voluminibus addere ornamenta ossea, cornea, eburnea, lignea, umbilici nostri formam imitantia, in medio scilicet integumenti extantia. Erasm. Illa Eustathius bullas interpretatur. Martial. lib. i. Epigr. 67. v. 11. dicit librum *umbilicis cultum.* lib. iii. Epigr. 2. v. 9. *pictis luxuriantem umbilicis.* lib. 5. Epigram. 6. *umbilicis crescentem,* lib. iv. Epigram. ult.

*Ohe jam satis est, ohe libelle;*
*Jam pervenimus usque ad umbilicum.*

9. *Samio.*] Oriundo è Samo insulâ.

*Bathyllo.*] Puero, quem in deliciis habebat Anacreon, describit verò ac pingit, Od. suâ 29.

10. *Anacreonta Teïum.*] Hic Poëta erat è Teo Ioniæ civitate litorali, vel è Teïo Paphlagoniæ urbe, in orâ maris Euxini; ut quidam volunt. Scripsit Hymnos, Elegias, Iambos, et alia quædam. Nonnulla verò intercidisse patet vel ex eo quod ait Horatius, *persæpe* illum *flevisse amorem;* de Bathyllo enim duas tantùm Odas habemus Anacreontis. De eo vide Annot. lib. iv. Od. 9. v. 9.

12. *Non elaboratum ad pedem.*] Sunt qui interpretentur versus facili venâ effusos; meliùs alii referunt ad neglectos numeros, pedumque non exactam rationem. Nec absurdus in eo fuit Poëta plus amori indulgendo et affectibus, quàm syllabarum dimensioni.

13. *Ureris ipse miser.*] O Mæcenas; tuâ propriâ experientiâ nôsti satìs, quid amor possit; debes ergo mihi condonare.

*Quòd si non pulchrior ignis.*] Atqui Helena, quæ causa fuit excidii ei incendii urbis Trojæ non erat nobilior aut pulchrior eâ muliere, quam tu deperis: (Terentia nempe, quæ et Licinia) unde tibi gratulor. Virg. Ecl. iii. 66.

———————*Meus ignis Amyntas.*

16. *Phryne.*] Hujus nominis apud Græcos plures fuêre meretrices. Una præ cæteris laudatur Athen. lib. xiii. cap. 6. quæ multorum criminum quæ admiserat rea, tamen absoluta est à Judicibus, ejus pulchritudine singulari captis.

## ODE XV. AD NEÆRAM.

*Non servatam ab eâ fidem queritur.*

NOX erat, et cœlo fulgebat Luna sereno
Inter minora sidera;
Cùm tu, magnorum numen læsura Deorum,
In verba jurabas mea,
Arctiùs atque hederâ procera astringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis:
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hybernum mare,
Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O, dolitura meâ multùm virtute, Neæra!
Nam, si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;
Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrârit dolor.
At tu quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multâ dives tellure licebit,

[477] Nox erat, et Luna micabat inter astra minora, sudo ære; quando tu violatura numen magnorum Deorum, in meo verba jurabas, mollibus brachiis complexa *me* strictiùs quàm hedera altæ ilici adhæret; dum lupus *insidiaretur* ovibus, atque Orion nautis inimicus subverteret mare hyemale, et ventus moveret capillos Phœbi prolixos; hunc amorem fore parem. O Neæra, [478] dolebis *aliquando* plurimùm meâ virtute! Etenim si aliquid est roboris in Horatio, nequaquam patietur te noctes frequenter concedere alteri *quem præfers:* atque irritatus quæret fidelem *amicam;* sique verus dolor corripiat, *mea* firmitudo non vincetur *tuâ* pulchritudine semel invisâ. Tu verò quisquis es *nunc* potior, ac meo detrimento jam exultas arrogans, quamvis multis gregibus et agris sis locuples,

### ANNOTATIONES.

Ode XV.—Metrum idem quod Epod. anteced.

1. *Nox erat,* &c.] Noctem, Lunam, Sidera, testes adhibet perjurii Neæræ. Juven. Sat. viii. 150.

*—Sed Luna videt; sed sidera testes*
*Intendunt oculos——*

2. *Inter minora sidera.*] Sic. lib. i. Od. 12. v. 47.

*————————Inter ignes*
*Luna minores.———*

3. *Magnorum Deorum.*] Veneris et Cupidinis, aiunt quidam; meliùs alii, Jovis, Apollinis, Minervæ, Martis, Mercurii, aliorumque quos Æneas detulit in Italiam; ex Virg. Æneid. iii. 11.

*————————Feror exul in altum*
*Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis Dis.*

Vide Macrob. Saturnal. lib. iii. cap. 4.

4. *In verba jurabas mea.*] Ego verba concipiebam juramenti, tibique dictabam: tu sequebaris me verba præeuntem, et suggesta repetebas.

7. *Orion.*] Sidus tempestates ciens. De eo lib. i. Ode 28. v. 21. lib. ii. Ode 13. in fine, lib. iii. Ode 4. sub finem.

9. *Intonsosque,* &c.] Dum intonsus foret; id est, quamdiu radii à sole non poterunt avelli; ex Macrob. Saturn. lib. i. cap. 17. Vide lib. i. Ode 21. v. 2. Annot.

10. *Fore hunc amorem mutuum.*] Ita solent amantes invicem conjurare; solus soli. Vide Plaut. Mercat. Act. iii. Sc. i.

11. *O, dolitura,* &c.] Exclamatio hæc omninò apposité subjungitur prædictis. Sensus est; O Neæra, pœnitebit aliquando istius perjurii, et offensæ; nec dum satìs virtutem meam et firmitudinem nôsti; sed brevi senties et dolebis.

12. *Si quid viri.*] Herodot. lib. vii. ait, multos quidem esse homines, at viros paucos.

13. *Potiori.*] Rivali meo, cui plura das, quàm mihi, amoris testimonia.

14. *Parem.*] Quæ respondeat amori meo.

15. *Semel offensæ.*] Quæ semel offenderit me, vel cui semel offensus fuero et iratus.

16. *Si certus intrârit dolor.*] Id vulgò referunt ad Horatium: non absurdè quidam ad Neæram: hoc sensu; Tanta est iræ meæ constantia, inquit Flaccus, ut si tibi, Neæra, semel irascar, etsi te pœniteat me offendisse, teque verus dolor capiat, ac tum velis redire in gratiam mecum, haud tamen ego cedam aut veniam dem.

17. *Quicunque es felicior.*] Quicunque es meus rivalis, et potior apud Neæram mihique proinde insultas, quòd illa, me spreto, indulgeat atque obsequatur tibi.

19. *Sis pecore,* &c.] Quamvis opibus valeas, sapientiâ inclarescas, venustate conspicuus fueris. Ubi tria vides afferri amorem excitare consueta. Sic Virg. Eclog. ii. 21.

*Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.*
*————————————————*
*Canto, quæ solitus,*
*Amphion,——————————*
*Nec sum adeò informis,* &c.

tibique fluat Pactolus, neque tibi lateant mysteria Pythagoræ redivivi, ac Nireum superes oris specie: Eheu! *brevi* dolebis amores alteri datos, ego verò *tum* ridebo meâ vice.

Tibique Pactolus fluat,
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formâque vincas Nirea;
Eheu! translatos alio mœribis amores [479]
Ast ego vicissim risero.

## ODE XVI. AD ROMANOS.

*Bellorum civilium finem nullum esse conqueritur.*

Secunda jam ætas absumitur bellis civilibus, et Romam propria disperdit potentia. Quam labefactare nequiverunt Marsi vicini, vel Thuscus exercitus superbi Porsenæ,

ALTERA jam teritur bellis civilibus ætas;
Suis et ipsa Roma viribus ruit.
Quam neq; finitimi valuerunt perdere Marsi, [480]
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus;

### ANNOTATIONES.

20. *Tibique Pactolus fluat.*] Licèt te ditet Pactolus Lydiæ fluvius, per quem Crœsus rex olim dicitur auro abundâsse. Is propterea Chrysorrhoas etiam appellatus; hodie *Sarbat.* Quinque in orbe flumina ramenta auri cum aquis et arenis volvisse prædicantur; Tagus in Hispaniâ, Padus in Italiâ, Hebrus in Thraciâ, Pactolus in Asiâ minori, Ganges in Indiâ. Plin. lib. xxxiii. cap. 4.

21. *Ne te Pythagoræ,* &c.] Etsi fueris sapiens ut Pythagoras. De eo Gell. lib. i. cap. 9. Suidas quoque, *quòd non minùs verum diceret, quam Apollo Pythius,* nomen ejus interpretatur. Philostratus, Deorum usum consuetudine affirmat, et ab eis accepisse quâtenus hominibus delectentur, et quâtenus eos aversentur, ex eoque de naturâ disseruisse. Porrò tanta fuit apud antiquos Pythagoræ veneratio, ut domum ejus, templi instar, ipsum verò tanquam numen, haberent.

*Renati.*] Scilicet ille sapientiæ quasi antistes, multa tamen deliravit de animarum in aliud et aliud corpus transmigratione: ac seipsum aiebat primum Æthalidem fuisse, deinde Euphorbum, denique Pythagoram. Vide lib. i. Ode 28. v. 10. Annot.

22. *Nirea.*] Nireus inter Græcos, qui ad Trojanam expeditionem profecti sunt formosissimus, uno excepto Achille. Homer. Iliad. ii. De illo jam lib iii. Ode 20. v. 15.

23. *Translatos alio mœrebis amores.*] Tu quoque Neæræ levitatem et inconstantiam experiere: tum verò tibi ego insultabo vicissim; et affatim gaudebo, sicut tu modò gaudes malo meo, quod ab illâ contemnar. Ex Aristot. Rhet. ii. *Iram semper comitatur voluptas de spe puniendi. Nam jucundum est putare id eventurum, quod exoptamus.*

Ode XVI.—Ode hæc est dicolos distrophos. Primus quisque versus est heroicus hexameter. Alter quisque est Iambicus trimeter è puris Iambis: quod non alibi fecisse Horatium reperies Benè Scaliger. *Sexta decima,* inquit, *elaborata est alternis Iambis puris: idcirco, et factu difficilis, et emendatu.*

1. *Altera jam,* &c.] Quàm variè et quàm irritis et cassis ictibus hanc Oden petit Scaliger hìc saltem plusquam Hypercriticus! Tuam fidem, tuum judicium, lector, rogo; an *durissima multis locis,* an *tota inepta?* Imò durum et ineptum censebis esse cavillatorem, quisquis Poëtam emunctæ naris ita calumniatur. Ad singula veniamus.

*Altera jam teritur bellis civilibus ætas.*] Unum prope sæculum consumptum fuerat bellis civilibus Syllæ et Sulpitii, Octavii et Cinnæ; Marii et Syllæ; Pompeii et Cæsaris; denique post interfectum Julium hunc Cæsarem, bello Mutinensi, adversùs Marcum Antonium; Perusino contra L Antonium Marci fratrem; Siciliensi in Sextum Pompeium, præsertim verò Phillipensi, adversùs Brutum et Cassium Augusto dimicante. Huc usque velut unam ætatem bellicis fragoribus attritam statuit Horatius. Cùm verò exardesceret novum Bellum Augustum inter atque Antonium et Cleopatram, de quo antea Epod. 1. et 9. et lib. i. Od. 37. tam diuturni mali pertæsus in has erumpit voces; Ergone altera ætas pariter ut prior bellorum calamitatibus atteretur? Suis ipsa viribus Roma destruetur? Et quam hostes nulli diruere valuerunt, ipsi perdent ac pessùm dabunt Romani cives? Vide anteà Epod. 7.

2. *Suis et ipsa Roma viribus ruit.*] Magnitudine laborat suâ, ut ait Tit. Livius Et Propertius; 3. 13. 60.

*Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.*

3. *Marsi.*] Italiæ populi fuère sub Samnitibus juxta lacum Fucinum, hodie *Ducato di Marsi:* olim pugnacissimi, *de quibus nunquam triumphus visus. Nec enim sine Marsis, nec de Marsis hàctenus triumphatum,* quod testatur Appian. bel. civil. lib. i. Hi duce Popedio bellum Sociale moverunt primi, omnesque Italiæ nationes ad arma concitârunt. Supra lib. iii. Od. 14. strophe 5. Oros. lib. v. cap. 18. Flor. lib. iii. cap. 18. cum *omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam urbem consurgerent, . . . auctore belli discursante Popedio, diversa per populos et urbes signa cecinêre. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio.*

4. *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.*] *Porsena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat,* inquit L. Flor.

Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer
Novisque rebus infidelis Allobrox,
Nec fera cæruleâ domuit Germania pube,
Parentibusque abominatus Hannibal;
Impia perdemus devoti sanguinis ætas:
Ferisque rursus occupabitur solum.
Barbarus, heu, cineres insistet victor et urbem
Eques sonante verberabit ungulâ.
Quæque carent ventis et solibus ossa Quirini,
(Nefas videre) dissipabit insolens.
Forte, quid expediat, communiter aut melior pars
Malis carere quæritis laboribus?
Nulla sit hâc potior sententia: (Phocæorum

nec invida Capuæ vis; nec ferox Spartacus, atque Allobroges perfidi, rebus no- [481] vis *studentes*, nec vicit trux Germania juvenibus cœruleis, et Annibal parentibus execrabilis; *soli hanc* pessum dabimus *ipsi nos* homines conscelerati, *quorum* addictus est cruor: atque terra *hæc* à bestiis iterùm tenebitur. Eheu victor barbarus stabit super favillas urbis et equorum pedibus strepentibus conculcabit; et, [482] *quod* horrendum visu, ossa Romuli solis ac venti expertia disperget superbus. Forte universi vel pars major interrogabitis quid utile sit ad evitandos *tales* ærumnas? Nulla videatur sententia melior *quàm*

## *ANNOTATIONES.*

lib. i. cap. 10. *Non unquam aliàs antè tantus terror Senatum invasit; adeò valida res tum Clusina erat, magnumque Porsenæ nomen*, &c. quæ habet Tit. Livius lib. ii. cap. 9.

5. *Æmula nec virtus Capuæ.*] Æmula Romæ non Carthago tantùm, ut dictum est lib. iii. Ode 5. v. 39. sed et Capua, urbs Campaniæ primaria. Hanc *pelago, cultuque, penuque potentem, deliciis, opibus, famâque*, scribit Ausonius; *alteram Romam* vocat ipse Tullius Philip. 12. et alibi *superbiæ domicilium*. Tum verò præsertim Capuenses Italiæ imperium sibi pollicebantur cùm Romanas vires ab Annibale imminutas cernerent. Nam et eam ob rem secundo bello Punico à Romanis defecère, et societatem iniêre cum Annibale et Pœnis, *ut videretur jam deletum Romanum nomen*, inquit Livius lib. xxiii. Vide et Flor. lib. iii. cap. 6. &c.

*Spartacus acer.*] Hujus tanta fuit audacia, ut *fuderit imbelles aquilas servilibus armis*, ita canit Claudianus de bell. Gett. Vide lib. iii. Ode 14. v. 19.

6. *Novisque rebus infidelis Allobrox.*] Allobroges (qui sunt hodie Sabaudi atque Delphinates) accolæ Rhodani fluvii populi rebus novis studuêre semper, nemini fidem, nec suis quidem ducibus servare asueti; conjurationem Catilinæ Ciceroni tùm Consuli patefecère, quamvis cum Lentulo priùs consensissent. Vide Cic. Catil. iii. Sallust. Bell. Catil. L. Flor. lib. iii. cap. 2. præsertim verò lib. iv. cap. 1. Quidam volunt ab Horatio hìc Gallos omnes significari; nec absurdè.

7. *Cæruleâ Germania.*] Germanis *truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora.* Corn. Tacit. Non est dubium quin hìc notentur Cimbri, Teutonesque, Italiam invadentes armis tam sævis, ut pronunciàrit de eo bello Florus, *actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille tamen non ausus congredi statim . . barbari verò non segniùs quàm minati fuerant, tripartito agmine, per Alpes, id est, claustra Italiæ ferebantur.* Nimirùm cùm terras eorum inundâsset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant, &c. quæ describit. Flor. lib. iii. cap. 3.

8. *Parentibusque abominatus Hannibal.*] Ut lib. i. Ode 1. v. 24. *Bella matribus detestata.* Sic et hoc loco *parentibus*, quorum filii periêre tot bellis ab eo motis, *abominatus Annibal* dux Carthaginiensis exercitûs, vel unâ clade Cannensi Romanis formidolosus adeò, ut nihil magis Romæ quàm Annibal timeretur: unde proverb. *Annibal ad portas*, ad significandum extremum quodvis periculum. Vide Tit. Liv. Valer. Max. lib. ix. cap. iv. Plutarch. Flor. &c. et quæ nos lib. ii. Ode 12. v. 2. annotavimus.

9. *Devoti sanguinis ætas.*] Noster enim sanguis, sacer, addictus, et destinatus videtur esse placandæ iræ Numinum: *Majorum delicta immeriti luemus:* quippe ut ait suprà Epod. 7. v. 17.

*———acerba fata Romanos agunt,*
*Scelusque fraternæ necis,*
*Ut immerentis fluxit in terram Remi*
*Sacer nepotibus cruor.*

Vide ibi annotationem.

10. *Ferisque rursùs occupabitur solum.*] Dirutâ urbe, antiqua ibi erit solitudo, virgulta et silvæ nascentur in quibus, ut olim, stabulentur et pascantur feræ. Virg. Æn. viii. 348. *Capitolia*, inquit,

*Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.*

Et anteà ibidem. 314.

*Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant.*

11. *Barbarus victor.*] Barbaris populis quibuslibet Roma cedet in direptionem, prædam et ludibrium. Sunt qui velint hæc ab Horatio dici, quòd in exercitibus Augusti atque Antonii militarent barbari complures in subsidium vocati.

13. *Quæque carent ventis*, &c.] Ossa Romuli sepulchro condita, adeòque nec vento commota nec sole adusta extrahet *victor insolens* et *dissipabit* impiè. Erat opinio quorundam raptum in cœlos Romulum esse; alii verò cum Varrone asserebant sepultum Romæ post Rostra, vel in suo templo.

17. *Nulla sit hâc potior sententia.*] Excandescit Scaliger ad hunc modum, exclamatque: *Quis paululùm modò pudens ausit hortari tre-*

Velut profugit execrata civitas,
Agros atque Lares proprios, habitandaque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis)
Ire pedes quocunque ferent, quocunque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? An melius quis habet suadere? Secundâ
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc; simul imis saxa renârint
Vadis levata, ne redire sit nefas:
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando [483]
Padus Matina laverit cacumina;
In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novâque monstra junxerit libidine
Mirus amor; juvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba milüo,

hæc: *oportet* abire quæcunque ferent pedes, quocunque per mare impellet Auster vel Africus vehemens; quemadmodùm Phocæorum urbs post execrationes abscessit, suas domos agrosque et templa dimittens occupanda apris et lupis voracibus. Ita censeo. Habetne quispiam melius *aliquid* proferre? Quid tardamus navim conscendere faustis avibus? At *prius* jurejurando nos obstringamus, in hæc *verba:* ne reverti liceat, *nisi* cùm emergent lapides aquis profundis elati; neve displiceat vela facere versùs patriam, quando Padus rigabit verticem Matini *montis*, aut altus Apenninus in mare proruet; atque amor prodigiosus insolitâ libidine copulabit feras, *adeò* ut tigrides cupiant jungi cervis, et columba milvo;

*ANNOTATIONES.*

*centa millia civium Romanorum ad urbem deserendam?* Ohe, vir salsissime, *Pictoribus atque Poëtis Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* Porrò quid absurdum cives Romanos in eas insulas ab Horatio vocari, ad quas concupivit divertere Julius ipse Cæsar, earum amœnitate illectus; in quas demigrandi etiam fuit Sertorio maximum desiderium. Testis Plutarchus in Sertorii vitâ, ubi et egregiè describit earum insularum felicitatem. Vide infrà.

*Phocæorum Velut profugit execrata civitas.*] Phocæi Ioniæ populi ab Harpago Cyri Regis præfecto obsidione pressi non aliam invenêre viam et rationem vitandæ hostium servitiæ ac servitutis, quàm ut cederent fortioribus, desertâque urbe suâ, alias sedes quærerent. Hæc narrat Herodot. lib. i. sect. 42. Inde venisse in Galliam, et Massiliam urbem condidisse aiunt. Vide Strab. lib. iv. Justin. lib xliii.

18. *Execrata civitas.*] Execrationes ante discessum jaculati Phocæi in regionem quam deserebant. Vel potiùs, ut refert Herodot. modo cit. communi consilio mutuis execrationibus dirisque devotionibus sese astrinxerunt jurantes nunquam alios ab aliis discessuros, aut patriam Phocæam repetituros.

22. *Notus, Africus.*] De his ventis meridionalibus, lib. i. Ode I. v. 15. et 3. v. 14. *quocunque vocabit,* sive in Cyrnum insulam, sive Rhegium, sive in Galliæ oras. In eas enim regiones migraturis Notus et Africus venti utiles erant.

25. *Sed juremus in hæc,* &c.] Antequam hinc demigremus, nos oportet solemni sacramento obligari, non redituros in patriam, nec alios ab aliis disjungendos.

*Simul imis saxa renârint Vadis levata.*] Ex Herodoto cit. Post execrationes, Phocenses in mare demerserunt saxum ingens, seu candens ferrum ut alii contendunt; et juramento confirmant non priùs de repetendâ Phocæâ cogitaturos, quàm massa illa sive ferrea, sive saxea emergeret, et super aquas nataret. Ad hunc jurandi ritum pertinet, quòd Helvetii demigraturi mœnia sua incenderint, quod *sacramentum* esset, *ne redirent.* Teste L. Floro.

27. *Quando Padus Matina laverit cacumina.*] Adynaton multiplex aggregat et accumulat hic Horatius stylo juveniliter lasciviente; quod si reprehendisset Jul. Scaliger, ex judicii legibus fecisset. Hoc certè notare debuerat potiùs, quàm tricari circa *cæruleam Germaniam,* velut durum epithetum; circa vocem *carent,* quasi antiquè nimis usurpatam; *perprimat* velut fœtentem. Sensus hujus loci est; tum ne pigeat Romam redire quando Padus fluvius Matinum montem supergredietur, ejus cacumen ascendens ac decurrens.

28. *Padus.*] Qui et Eridanus Italiæ maximus fluvius ex Alpibus scaturit in limite Galliæ, rigat Pedemontium, Mediolanensem, Placentinam, Mantuanam, Ferrariensem, aliasque regiones; denique in mare Adriaticum illabitur. Galliam Cisalpinam divisit olim in Cispadanam et Transpadanam.

*Matina.*] Saltus et mons Matinus erat in Apuliæ Lucaniæque confinio. De eo jam lib. i. Ode 28. v. 3.

29. *In mare seu celsus procurrerit Apenninus.*] Sive cùm mari submergetur Apenninus mons altissimus, Italiam secans longo et continuo tractu et jugo ab Alpibus maritimis ad Brutios et Salentinos.

30. *Novâque monstra,* &c.] Monstrum sanè foret, si cervi suâ naturâ timidi jungantur tigribus feritate horribilibus, Plin. lib. 8. si columba item mansueta copuletur milvo inter

Credula nec flavos timeant armenta leones,
  Ametque salsa lævis hircus æquora.
Hæc, et quæ poterunt reditus abscindere dulces,
  Eamus omnis execrata civitas,
Aut pars indocili melior grege: mollis et exspes
  Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
  Hetrusca præter et volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
  Petamus arva, divites et insulas;
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
  Et imputata floret usque vinea;

atque greges sine metu credant se leonibus fulvis, glaberque *fiat* caper, et gaudeat mari salso. *Posteaquam* [484] ista et quæcunque valebunt tollere *spem* gratam remigrandi adjuraverimus, proficiscamus omnes, aut pars melior plebe indocili. *Pars autem* iners et spe carens occupet semper hæc domicilia inauspicata. Vos præditi virtute, fœmineo abstinete ejulatu; et properate ultra Thuscum littus. Nos expectat Oceanus circumfluens. Eamus in terram felicem et insulas beatas, ubi solum incultum fert messem annis singulis, et vitis non recisa nihilominus florescit;

*ANNOTATIONES.*

accipitres rapacitate et magnitudine præcipuo. Plin. lib. x. cap 10.

33. *Credula nec flavos*, &c.] Cùm greges et armenta sponte se offerent leonibus devoranda, amissâ naturali ab his fugâ et metu.

34. *Ametque salsa lævis hircus æquora.*] Quando hircus habebit duo naturæ et indoli suæ contraria, primum ut setis ac pilis carens fiat lævis; alterum ut aquas frequentet et innatare amet; quandoquidem amat potiùs montes et arduos saltus, estque hirsutus valdè ac pilosus. Audite verò Scaligerum; *Ubi* inquit, *reperit hircum quem hîc poneret abhorrentem à mari? nam nullum est animalium, quod magis amet sal. Quare non aut simiam aut felem dixit potiùs, quibus bestiis nulla pejus odit aquas?* Mirari certè libet gravis alioqui viri tantam hîc lævitatem. Verùm et mox profert aliquid multò magis absurdum, suoque prorsus ingenio indignum. Legit enim paulò post; *Aut pars indocili melior grege: mollis.* Et nescio quid de apibus comminiscitur, quod ne cogitavit quidem Horatius. Ergone dormitasse bonum Homerum dicemus, an Hypercriticam bilem ita inflammatam, ut mentem aliàs bonam malitiosâ et pravâ caligine asperserit, vel atro quodam humore depravârit?

37. *Pars indocili melior grege.*] Civium pars sapientior saniorque adeoque melior plebe indocili. Nam hæc abripitur animi quolibet pravo et perverso impetu; illa autem rectâ ducitur ratione.

*Mollis et exspes Inominata*, &c.] Permaneat hîc, si volet, vulgus ignavum, eâque generosâ spe carens, quam viri magnanimi concipiunt, cum ad grandia quædam suscipienda accenduntur. Alludit Poëta ad id quod refert Herodotus ante citatus, Phocæorum partem dimidiam patrii solii captam dulcedine, in Phocæam violato juramento remigrâsse, at alios jurejurando satisfacientes Cyrnum seu Corsicam rectà navigâsse, ibique communiter per quinque annos cum prioribus colonis habitâsse, &c.

39. *Muliebrem tollite luctum.*] Ne mulierum more lugete amissam patriam sedesque assuetas; imò tanquam viri tollite animos ad meliora quærenda; ac mementote, *ibi esse patriam ubicunque benè;* vel totum orbem terrarum viro forti patriam existimari.

40. *Hetrusca præter et volate littora.*] Quamprimùm ultra maria nota contendite, ac Tyrrheno prætern avigato, festinate ad felices insulas in Oceano positas.

41. *Circumvagus.*] Vel circumfusus orbi universo, vel insulis fortunatis. Vide lib. iv. Od. 8. sub finem.

43. *Reddit ubi Cererem*, &c.] Beatas insulas describit Horatius miro artificio imitatus Virgilium Georgic. ii. 143. et seq. Italiæ laudes persequentem.

*Sed gravidæ fruges, et Bacchi Massicus humor*
*Implevêre; tenent oleæque, armentaque læta.*

---

*Hîc, ver assiduum, atque alienis mensibus æstas.*
*Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos*, &c.

Plutarchus in Sertorio, de Atlanticis insulis, quas vocant Beatas, ita scribit. *Duæ sunt parvo mari divisæ inter se; decem millibus stadiorum distant à Libyâ. Imbres illic rari mediocresque, venti suaves plurimum ac roriferi: solum pingue, nec arari modò plantarive facile; sed etiam ex se sine ullâ humanâ industriâ et labore, fructum produci——aër sincerus ac temperatus*, &c. *ut etiam apud Barbaros increbuerit fides, Elysios ibi esse campos, et beatorum domicilia ab Homero decantata. Hæc igitur cum audisset Sertorius, mirabilis eum cupido cepit eas insulas adeundi incolendique et illic quietè vivendi sine magistratuum atque bellorum curis. At Cilices pacis et quietis impatientes, rapinarumque avidi, Sertorii animum frustrati sunt, et in Libyam statim navigârunt.*

44. *Imputata floret usque vinea.*] Vitis etsi non putata, floret tamen et fructum affert. Non. Marc. *Putare dicitur purgare, rarefacere*, inquit affertque illud è Georg. ii. 407. *fingitque putando.* Aul. Gell. lib. vi. cap. 5. sic scribit; *Putare veteres dixêre, vacantia ex quâque re ac non necessariâ, aut etiam obstantia et aliena auferre et excidere; et quod esse utile et sine vitio videretur, relinquere. Sic arbores et*

atque ramus oleæ nunquam non germen et fructum producit et ficus matura propriam arborem exornat; mel fluit è cavatâ quercu; aqua leniter obmurmurans dimanat è montium cacumine. Ibi capræ sponte veniunt ad mulctram, et grex benignus reportat plena ubera; non ursus vespere fremit circum caules; nec terra viperarum *latebris* assurgit aut sit tumida. Plura verò beati cum admiratione *videbimus* ut *quòd* Eurus nimbosus agros non infestet nimiis pluviis, neque semina optima urantur, vel arescant glebæ; *quippe* cœlitum rex utrobique temperiem dat. Illuc non accessit navis remigibus Argois; nec obscœno Colchis gressum infixit. Eò non appulerunt Sidonii, vel ærumnosi comites Ulyssis. Ibi nulla gregem lues infestat, nec adurit æstus vehementior ullius sideris.

Germinat et nunquam fallentis termes olivæ, [485]
Suamque pulla ficus ornat arborem;
Mella cavâ manant ex ilice; montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera;
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile
Nec intumescit alta viperis humus:
Pluraque felices mirabimur; ut neque largis [486]
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis;
Utrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoö contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem:
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulysseï.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.
Jupiter illa piæ secrevit littora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum:
Ære, dehinc ferro duravit sæcula, quorum
Piis secunda vate me datur fuga.

*ANNOTATIONES.*

*vites, sic et rationes putari dictæ.* Originem deducit Festus à *voce putum,* quæ idem quod *purum* significat.

45. *Termes.*] A terminandis agris dictus termes: eratque ramus ex arbore direptus, habens folia in summitate; reliquis fermè excussis; quem in divisione agrorum figebant, priusquam metæ ponerentur. Festus.

*Nunquam fallentis olivæ.*] Sic lib. iii. Ode 1. v. 30. *fundum mendacem* vocat, qui fructum non afferens spem agricolæ frustretur.

46. *Suamque pulla ficus ornat arborem.*] Ficus gignitur è surculo naturali et non insito.

48. *Levis crepante lympha desilit pede.*] Cum leni murmure decurrit. Alludit Poëta ad Nympham Deam fontis præsidem, eleganter quidem; at in vellicando pertinax Scaliger, *Epithetum,* levis, inquit, *non convenit; desilit enim quia gravis.* Sic et paulò ante: *Quid vinea quæ semper floret? puto eam nullum unquam fructum laturam.* O, meras nugas! sanè dices, lector æquissime.

49. *Ad mulctra.*] Mulctrum, mulctrale, et mulctra,—æ, dicitur vas in quo recipitur lac quod mulgetur.

52. *Nec intumescit alta viperis humus.*] Nullæ ibi venenatæ serpentes. Ibi terra non tumet foraminibus et cavernis viperarum. Propriè: nam terrâ condunt se viperæ: aliæ autem serpentes saxorum aut arborum cavis. Virg. Georg. ii. 151. et seq. Italiam sic laudat:

*At rabidæ tigres absunt*———

———

*Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto*
*Squameus in spiram tractu se colligit anguis.*

De *viperis* quædam annotavi lib. i. Od. 8. v. 9. De *Euro* lib. i. Od. 28. v. 25.

54. *Radat.*] Devastet abradendo et auferendo segetes.

56. *Utrumque rege temperante cœlitum.*] Jove omnia temperante, hyemem juxta ac æstatem, frigus, et calorem.

57. *Non huc Argoö,* &c.] Terram hanc nón adieruut Argonautæ velleris aurei prædatores; nec Medea Jasonis amoribus, patrisque et patriæ proditione totque veneficiis famosa. De *Colchide* lib. ii. Od. 13. v 8. De Argonautis, deque Medeâ regis Colchorum filiâ, Epod. iii. v. 10. Virg. Georg. ii. 140. ita canit.

*Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem*
*Invertêre, satis immanis dentibus hydri:*
*Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis.*

59. *Non huc Sidonii,* &c.] Eò non appulêre Sidonii, Phæniciæ maritimam oram urbemque incolentes, navigatione et mercaturâ celeberrimi; ac proinde non intulerunt illuc fraudes et avaritiam, familiaria negotiatoribus vitia.

*Torserunt cornua.*] Virg. Æn. iii. 549.

*Cornua velatarum obvertimus antennarum.*

60. *Nec cohors Ulysseï.*] Neque illuc corruptelam invexerunt homines libidinosi, suisque cupiditatibus obnoxii, quales erant Ulyssis comites, de quibus lib. i. Epist. ii. v. 24.

*Laboriosa.*] Ob longos per maria errores et labores. Epod. seq. v. 16.

*Laboriosi remiges Ulyssei.*

64. *Ut inquinavit,* &c.] Ex quo Jupiter aureum sæculum mutavit in deterius, scilicet æreum ac deinde ferreum. Ovid. Metamorphos. i. cap. 3. &c.

66. *Vate me.*] Non temerè, sed numinum

## ODE XVII. AD CANIDIAM.

*Veniam ab eâ petit ironicè: et hoc graviùs illam accusat.*

JAM jam efficaci do manus scientiæ;
Supplex et oro regna per Proserpinæ,
Per et Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
  efixa cœlo devocare sidera,
Canidia, parce vocibus tandem sacris,
Citumque retrò solve, solve turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinârat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.

[487] Jam cedo potenti scientiæ; veniam peto, et oro per regna Proserpinæ, et per numen Dianæ minimè lacessendum, et per codices incantationum vim habentium deducendi *in terram*
[488] astra cœlo abstracta, O, Canidia, tandem abstine verbis execrantibus, quàm primùm converte retrorsùm, converte rhombum. Telephus exoravit nepotem Nerei, contra quem Mysorum exercitum superbus instruxerat, et sagittas acutas vibrarât.

*ANNOTATIONES.*

instinctu, sic vobis suadeo ego Phœbi et *Musarum sacerdos* ac mystes.

Ode XVII.—Carmen monocolon ex Iambicis versibus senariis.

1. *Jam jam efficaci*, &c.] Læserat Canidiam Horatius, ac laceraverat Iambis, qui quidem ad nos usque non pervenerunt. Hoc verò carmine dum fingit se illam exorare, acerbius vellicat et insectatur. *Non est palinodia, ut scripsêre; sed simulata recantatio, in quâ apparent opprobria manifesta.* Scaliger Hypercritic. Porrò si vis, lector, hoc carmen seu Epod. ult. intelligere, evolve priùs attentè Epod. 5. ac deinde Sat. 8. lib. i. cum annotationibus; tum demum non sine voluptate hanc Oden capies.

*Efficaci do manus scientiæ.*] Efficaciam agnosco scientiæ magicæ, cujus vanitatem ante deriseram. Vide Plin. lib. xxx. cap. 1. alibi; *Fraudulentissima hæc artium in toto terrarum orbe plurimum valuit——— sola tres aries alias imperiosissimas humanæ mentis complexa.———Nata primum è medicinæ specie salutari——— blandissimis promissis vires religionis addidit, atque admiscuit artes Mathematicas; nemine non avido futura de se sciendi eaque de cœlo peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum adolevit, ut hodieque etiam in magnâ parte gentium prævaleat et in Oriente regum regibus imperet*, &c. Vide Cœl. Rhodig. lib. ix 2. 23.

2. *Regna per Proserpinæ.*] Per Deas tibi maximè venerandas; per Proserpinam Inferorum Deam; Dianam seu Lunam veneficiis præsidentem.

3. *Dianæ non movenda numina.*] Illa quippe *iracunda*, ut est in epist. ad Pisones et ad se ulciscendam parata, patet exemplis Orionis, Actæonis, Niobes ejusque filiorum, lib. i. Ode 12, et 21. lib. iii. Ode 22. Item suprà Epod. 5. huc pertinet quòd lunatici vocantur, quos illa percusserit, dementesque fecerit.

4. *Libros carminum*, &c.] Libros continentes disciplinam magicam. Plin. loco modò cit. *orta sine dubio in Perside à Zoroastre ut inter auctores convenit.———Hermippus de eâ ante scripsit diligentissimè*, &c.——— *Democritus illustravit.——— Est et alia magices factio à Mosc, et Jamne*, &c. Hic unus è magis Pharaonis.

5. *Cœlo devocare sidera.*] Vide Epod. 5.

6. *Parce vocibus sacris.*] Desine uti in me incantationibus. Jam enim me victum fateor.

7. *Retrò solve, solve turbinem.*] Legunt alii, *volve*. Sensus est; in contrariam partem verte rhombum magicum, ut mens mea à te impulsa, jam solvatur ac libera fiat. Is turbo seu trochus æneus, ferreus, ligneusve erât. Illum ad arbitrium agitabant mari, rati à se pariter hominis cujuslibet animum flecti quocumque vellent. Sic apud Theocrit. Idyl. ii. Phamaceutria, *ut æneus iste rhombus*, inquit, *volvitur, ope Veneris, ita ille vir ad nostras fores vertatur.* Martial. lib. ix. Epigr. 30.

*Quæ nunc Thessalico Lunam deducere rhombo,*
*Quæ sciet?* &c.

Meminit, et Lucretius.

*Traxerunt torti magicâ vertigine fili.*

Et Propertius, iii. 6. 26.

*Stamineâ rhombi ducitur ille rotâ*

8. *Movit nepotem*, &c.] Exemplis ostendit pervicacissimos exorari à supplicantibus.

*Nepotem Nereïum.*] Achillem filium Thetidis filiæ Nereï.

*Telephus.*] Rex ille Mysorum Græcos ad expeditionem Trojanam euntes prohibere voluit aditu ac transitu regni sui. Itaque ad arma et manus ventum est. Ab Achille verò graviter vulneratus medelam non inveniebat; donec oraculum consuluit; responsumque tulit, inde petendum remedium, unde vulnus acceperat. Ergo ad Achillem se contulit, et ab eo sanatus est seu hastæ cuspidis limaturâ, seu herbâ quâdam ab Achille inventâ. Plin. lib. xxv. cap. 5. *Invenit Achilles discipulus Chironis, quâ herbâ vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hâc sanasse*

Unxêre matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam, relictis mœnibus, rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achilleï.
Setosa duris exuêre pellibus [489]
Laboriosi remiges Ulysseï,
Volente Circe, membra: tunc mens et sonus
Relatus, atque notus in vultus honor.
Dedi satis superque pœnarum tibi,
Amata nautis multùm et institoribus.
Fugit juventas, et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta luridâ.
Tuis capillus albus est odoribus,
Nullum à labore me reclinat otium:
Urget diem nox, et dies noctem: neque est
Levare tenta spiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputque Marsâ dissilire næniâ.
Quid amplius vis? O, mare, et terra! ardeo [490]
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervidâ

Trojanæ matronæ sepeliêrunt Hectorem bellicosum feris volucribus et canibus damnatum postquam rex urbe discedens advolvit se pedibus Achillis, eheu inexorabilis. Remiges Ulyssis laboribus exerciti setosos artus exuerint duris pellibus, concedente Circe; *ac* tum restituta *sunt* ratio, sermo et pristinus faciei decor. Abundè et plusculum à te sum punitus, ó dilecta valdè nautis et negotiatoribus. *En* juvenilis abiit vigor, et color purpureus deseruit ossa coöperta cute tabidâ. Crines *mei per tua* pharmaca cani sunt *facti:* nulla me quies relaxat à pœnis. Nox premit diem, et dies noctem: neque licet recreare præcordia respiratione impeditâ. Itaque miser cogor credere quod negaram, *nempe* Sabellis incantationibus mentem dimoveri, et Marsorum carminibus caput disrumpi. Quid ultra petis? O, mare, ac terra! flagro plusquam Hercules inunctus putrido Nessi sanguine, et *plusquam* Siculus ignis

*ANNOTATIONES.*

*Telephum dicitur. Aliis primùm æruginem invenisse, utilissimum emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnera Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt.*

11. *Unxêre matres Iliæ*, &c.] Alii legunt, *luxere*; eodem propè sensu; id est, quamvis interfectum Hectorem canibus et accipitribus dare insepultum Achilles statuisset; Priamo tamen supplicanti indulsit, concessitque illius cadaver, quod quidem matronæ Trojanæ ex more unxerunt, sepeliêrunt, luxerunt ac supremis honoribus decoraverunt.

12. *Homicidam Hectorem.*] Qui multos homines in bello occiderat. Epithet. Homer. ἀνδροφόνης. Iliad.

13. *Postquam, relictis mœnibus, rex procidit*, &c.] Cùm degressus Trojâ Priamus ad Achillem supplex cum magnis muneribus accessit, impetravitque ab eo, ut filii sui Hectoris condonaret sibi cadaver terræ mandandum. Vide lib. i. Od. 10. v. 14. ibique Annot.

15. *Setosa duris*, &c.] Ulyssis comites in porcos transformàrat Circe per veneficia: at Ulyssis precibus exorata in pristinam formam illos restituit. Itaque exuerunt pelles setosas, ac resumpserunt humanum statum, vultum, sermonem, rationis usum: Homer. Odyss. x. Virg. Eclog. viii. et Æn. iii. Ovid. Metam. xiv. S. Chrysost. ait *maleficam Circen ita brutis voluptatibus inescasse Ulyssis comites, ut si fuissent porci.* Vide lib. i. Epist. 2. v. 23. ibique Annot.

17. *Circe.*] Hæc filia Solis ac Perses Nymphæ veneficiis inclyta, herbarum peritissima, *Diis etiam ascripta*, ex Plin. lib. xxv. cap. 2.

20. *Amata nautis*, &c.] Adeòque vile scortum, sordidis hominibus expositum, et obviis quibuscunque.

21. *Fugit juventas*, &c.] En per tuas vexationes amisi juvenile robur ac decus.

*Verecundus color.*] Ingenuis proprius rubor verecundiæ index. Cato dicebat, *placere sibi juvenes, qui moniti erubescerent, non qui pallescerent.* Scaliger hallucinatur turpiter, ita scribens: *ruborem juvenilem in veneficâ minus prudenter appellat verecundum.* Imò de seipso loquitur Horatius, nequaquam de Canidiâ, ut probat contextus.

23. *Tuis capillus*, &c.] Ante tempus senex factus sum per tua veneficia.

28. *Sabella pectus*, &c.] Sabelli sive Samnites artis magicæ et incantationum periti. Plin. lib. iii. cap. 12. *Samnitium, quos Sabellos dixêre.*

29. *Marsâ næniâ.*] De *Marsis* veneficiorum magistris dixi in Epod. 5. De *næniâ*, lib. ii. Od. 1. in fine. Hic verò næniam usurpat Horat. pro incantatione.

31. *Delibutus Hercules Nessi cruore.*] Vide Epod. 3. sub finem, ibique Annot.

32. *Sicana fervidâ Furens in Ætnâ flamma.*] Quidam legunt *virens*, aliique *Urens.* De *Ætnâ* Siciliæ monte, *monte Gibel;* ejusque incendiis sane prodigiosis: Just. lib. iv. Gell. lib. xvii. cap. 10. Virgil. Georg. i. 472. Æn. iii. 555. 570. et alibi. Lucret. lib. vi. fusè. Plin. lib. ii. cap. 103. *Ætna in tantum flagrat, ut ad quinquagena et centena millia passuum arenas eructet et flammarum globos.*

Furens in Ætnâ flamma. Tu, donec cinis
Injuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? aut quod me manet stipendium?
Effare: jussas cum fide pœnas luam,
Paratus expiare, seu poposceris
Centum juvencos, sive mendaci lyrâ
Voles sonari. Tu pudica, tu proba
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice,
Fraterque magni Castoris, victi prece,
Adempta vati reddidêre lumina.
Et tu (potes nam) solve me dementiâ,
O, nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulchris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus, et puræ manus;
Tuusque venter partumeius; et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exsilis puerpera.

in ardente Ætnâ sæviens. *Ergòne* tu fervebis officina venenorum Colchicorum, donec *ego*, sicca favilla, abripiar ventis injuriam facientibus? Quis terminus? vel quæ mulcta expectat me *denique?* Loquere; fideliter exolvam pœnas quascunque imperaveris; expeditus ad satisfaciendum, sive petieris centum juvencos, seu volueris mendaci lyrâ à *me* decantari. Tu casta, tu bona inter sidera fulgebis astrum insigne. [491] Castor et magni Castoris frater *ob* Helenæ infamiâ notatæ contumeliam irati, ademerant Poëtæ visum, *quem ei* restituerunt exorati precibus. Tu quoque (nam potes) insaniam depelle à me. O, nec turpis *es* ignobilitate majorum; nec vetula sciens dispergere cineres [492] novendiales in sepulchris pauperum. Tibi cor benignum; et manus innoxiæ; uterusque tuus partui aptus; atque obstetrix lavit pannos tuo sanguine rubros, quoties exurgis puerpera minimè debilis.

## ODE XVIII. CANIDIÆ RESPONSIO.

QUID obseratis auribus fundis preces?

Quorsum vota facis ad [492] aures clausas?

### ANNOTATIONES.

33. *Tu, donec cinis,* &c.] Donec ego in cinerem redactus fuero, non desines me incendere, et Colchicis ignibus me urere.

35. *Cales venenis officina Colchicis.*] Parandis venenis ferves, ut Medea illa quondam insignis in Colchide venefica. Vide lib. ii. Od. 13. et suprà Epod. 3. et 5.

36. *Quod me manet stipendium?*] Quid tandem persolvendum est à me tibi, ac placandum tuum animum? profectò solvam.

39. *Centum juvencos.*] Hecatomben, non secus ac Proserpinæ vel Plutoni. lib. ii. Od. 14. v. 7.

*Sive mendaci lyrâ,* &c.] Sive jubeas ut mentiens te laudem quasi probam, pudicam, innoxiam, benignam, &c.

42. *Infamis Helenæ,* &c.] Stesichorus Poëta (de quo lib. iv. Od. 9. v. 16.) maledicis versibus ignominiam inusserat Helenæ, eamque infamem exhibuerat. At Castor et Pollux Helenæ fratres (de quibus lib. i. Od. 3. v. 2.) eam ulti, injurioso vati oculos ademerant. Visum tamen ei reddiderunt veniam postulanti, et palinodiam seu carmen alterum ad Helenæ laudem canenti.

46. *Paternis obsoleta sordibus.*] Sive ex adulterio, nata, sive è vili et ignobili stirpe propagata.

47. *In sepulchris pauperum,* &c.] Divitum sepulchris custodes adhibebantur adversùs magos et veneficos. Virg. Æneid. xi. 200.

——*Semustaque servant*
*Busta.*——

Illi verò pauperum cineres eruebant ac dissipabant sua veneficia peracturi.

48. *Novendiales.*] Sepulturæ jam datos. Servius ad Virg. Æn. v. 64. *Apud majores* inquit, *ubicunque aliquis extinctus fuisset, ad domum suam referebatur; ibique septem erat diebus: octavo die incendebatur; nono sepeliebatur. Unde Horatius.*

Novendiales dissipare pulveres.

Vide lib. i. Sat. 8.

49. *Puræ manus.*] Quæ nemini vim aut necem intulerint. Vide contraria his omnia, tum in Epod. 5. tum in Sat. 8. lib. i.

50. *Partumeius.*] Fœcundus; vel propriè, pariens quasi meiat sine labore aut doloribus. Vox ad ludibrium, per quam exprobat Canidiæ fictos partus, unde et *puerperam* mox vocat *fortem*, id est, minimè debilitatam. Quamobrem verò fœtus à se editos mentirentur veneficæ, dixi in Epod. 5. nimirùm alienos infantes surreptos alebant, quibus ad sua veneficia uterentur crudeliter enectis. Valeant qui legunt *Pactumeius*, et comminiscuntur Canidiæ filium hunc fuisse ita nominatum, vel quasi ex pacto datum. Commentum, inquam, id habetur. Sed Bentl. aliter censet.

*Tuo Cruore rubros.*] Quasi reverà peperceris. Ironiam salsissimam singulæ voces olent.

Ode XVIII.—Metrum idem quod Epod. Anteced.

1. *Quid obseratis.*] Canidiam respondentem sibi Horatius facit, novo ludibrio.

Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hybernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et Esquilini pontifex venefici
Impunè ut urbem nomine implêris meo? [493]
Quid proderit ditâsse Pelignas anus,
Velociusve miscuisse toxicum,
Si tardiora fata te votis manent?
Ingrata misero vita ducenda est in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;

Mare hyemale tumidis fluctibus haud verberat scopulos surdiores erga nautas nudos. *Scilicet* impunè tu deriseris Cotyttia *mysteria* revelata, amori libero consecrata? Et *tanquam* pontifex Esquilini incantamenti impleveris civitatem meo nomine? Quid juvabit locupletasse vetulas Pelignas, aut violentius venenum parasse, si tibi mors accidit lentior, quàm cupis? *Atqui* vita misera infortunato protrahenda est *tibi* ad hoc *tantùm*, ut diutiùs novas ærumnas perpetiare. Tantalus Pelopis infidelis pater semper carens expetito cibo, requiem desiderat:

## *ANNOTATIONES.*

2. *Non saxa nudis*, &c.] Saxa non surdiora sunt clamoribus naufragorum ac nautarum, rebus omnibus jam perditis, egentium, quando hyemalibus ventis ac tempestatibus subvertitur mare, et scopulos fluctibus tundit. Sicut, inquam, naufragi opem frustrà tunc à rupibus implorant, sic tu à me modò.

*Nudis.*] Scaliger *nudos in hyeme nautas* ab Horatio poni, reprehendit; sed perperàm. Quippe denudatos bonis omnibus in naufragio, et vitam duntaxat incolumem petentes rectè Poëta exhibit.

3. *Salo.*] Σαλὺειν, *agitare*, item, *fluitare*, σαλὸς, *agitatio*, *mare*, &c.

4. *Tu riseris Cotyttia Vulgata.*] Pleræque membranæ habent *Cocytia*, id est, infernalia à Cocyto inferorum fluvio, quâ voce veneficia bellè significantur. Quod verò additur *sacrum, liberi Cupidinis*, movit Angelum Politianum, ut corruptum hunc locum putaret, adeòque restituendum; primusque legendum censuerit, *Cotyttia*, id est, flagitosa sacra, promiscuâ libidine turpia, Bacchi Orgiis similia, quæ à veneficiis celebrabantur. Cotytto Dea spurcitiæ et impudentiæ ab Atheniensibus, Corinthiis, Thracibus, aliisque colebatur nocturnis sacris omni libidinum genere infamibus, meminit Juvenalis Sat. ii. 92.

5. *Vulgata.*] A te cum ludibrio divulgata: vel quæ ego piè tibi patefeci, tu impiè derisisti: nempe Epod. 5. et Sat. 8. lib. i.

6. *Et Esquilini pontifex venefici*, &c.] Quasi summus arbiter, sacerdos, ac censor, jus habens, cognoscendi et judicandi de rebus omnibus ad religionem pertinentibus, adeòque de sacris illis ac veneficiis, quæ fiunt à me extra portam Esquilinam, vel in Esquiliis, de quibus Epod. 5. in fine.

*Esquilini.*] Quia sepulchretum illic erat, hinc locus erat ad veneficia idoneus, nimirùm ossibus vel cineribus mortuorum legendi, vel evocandis animabus, &c. Vid. supra carm. ad finem.

*Pontifex.*] Ex Dionys. Halicarn. lib. ii. *Pontifices sunt rerum maximarum domini. Etenim dijudicant sacras omnes causas; privatisque et magistratibus et ministris Deorum statuunt, quæcunque sunt sacrorum non scripta atque incognita . . . Sacerdotes etiam omnes recensent, eorumque famulos ac ministros, quibus utuntur ad sacra, observant; ne quis peccet in sacris legibus——Et si quos animadvertunt peccantes mulctant, ad unum quodque negotium respicientes.* Hinc Plaut. Rud. v. 3. 21.

*Libet jurare; tun' meo Pontifex perjurio es?*

7. *Impunè ut urbem nomine implêris meo?*] Postquam ego te participem feci veneficiorum, et sacrorum in Esquiliis à me peractorum patiar ut ea derideas, divulges, meque plebis fabulam et ludibrium facias? Absit: impunè haud feres: dabis pœnas.

8. *Quid proderit ditâsse Pelignas anus.*] Hoc alii referunt ad Horatium, alii ad Canidiam. Prior erit sensus, ut Canidia dicat Horatio: Nihil tibi proderunt aliarum veneficarum incantamenta, quibus te adversus mea tueri voluisti conductis pretio Pelignis mulieribus. Posteriori sensu, ipsa Canidia de se ait. Ergone frustrà in opem vocârim Pelignas anus, quibus mercedem erogavi? vel, quid proderit mihi Pelignas docuisse artem meam, quâ ditantur passim; si ego ipsa non præsto quod in te molior?

*Pelignas.*] Peligni populi Marsis et Samnitibus vicini, ac perinde veneficiorum periti.

9. *Velociusve miscuisse toxicum.*] Hoc pariter aliâ et aliâ ratione potest accipi. Vel Canidia dicit Horatio: Frustrà est, quod venenum tibi miscui velocius, ad fugienda, per mortem citam, quæ tibi mala et tormenta infero: nam vives, et vives ad ærumnas quaslibet exantlandas, ita me volente. Vel ipsa ait, Quid prodest mihi præsentissimum venenum parare posse cùm libet, si tu vivis? Atqui placet ut vivas, ut longiùs ac diutiùs discruciem.

13. *Pelopis infidus pater.*] Tantalus in Deos perfidus, quorum nempe arcana impiè revelavit. Alii legunt, *infidi*. Pelops enim adversus Oenomaum, deinde Myrtilum infidelis extitit. Vide lib. i. Od. 28. v. 7. lib. ii. Od. 13. v. 37. et 18. v. 37 et posteà lib. i. Sat. 1. v. 68.

Optat Prometheus obligatus aliti;
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum: sed vetant leges Jovis.
Voles modò altis desilire turribus,
Modò ense pectus Norico recludere;
Frustraque vincula gutturi innectes tuo,
Fastidiosâ tristis ægrimoniâ.
Vectabor humeris tunc ego inimicis eques;
Meæque terra cedet insolentiæ.
An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nôsti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possum meis,
Possum crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare pocula;
Plorem artis in te nil valentis exitum?

poscit *etiam* Prometheus vulturi addictus. Sisyphus *pariter* cupit reponere lapidem in montis vertice. At [494] non sinit edictum Jovis. *Sic et tu* cupies jam te dare præcipitem è celsis turribus; jam pectus confodere gladio Norico: quin etiam ægritudine tædiosâ mœstus collum tuum inseres laqueo, *sed* frustra. Ego *verò* tum infensis humeris inequitabo; orbisque vincetur audaciâ meâ. Numquid *enimvero ego* quæ valeo commovere cereas effigies, quemadmodum ipse curiosus observasti; quæque meis incantationibus devoco Lunam è cœlo; et combustis cadaveribus vitam reddere valeo, atque amatorias potiones conficere; *nimirum* defleam *vanum* exitum artis adversùm te inefficacis?

## *ANNOTATIONES.*

15. *Prometheus.*] De eo lib. i. Od. 3. v. 27. et 16. v. 13. lib. ii. Od. 13. v. 37. &c.

16. *Sisyphus*] Hunc mortalium astutissimum vocat Homerus. Theognis, *Si quis plura norit quàm Sisyphus.* Cic. Tusc. i. *Tentarem Sisyphi prudentiam.* Est et Proverb. *Sisyphi artes.* De eo jam lib. ii. Od. 14. v. 20.

*Optat collocare In monte saxum.*] Cic. Tusc. lib. i. cap. 18. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus . . . Sisyphus versat saxum sudans nitendo, neque proficit hilum.*

17. *Sed vetant leges Jovis.*] Ergo quietem optatam, vetante Jove, minimè nanciscentur illi quamvis callidissimi, Tantalus, Prometheus, Sisyphus; ita, me obstante, nec tu, qui ausus es mea sacra deridere, tuamque superbiam venditare.

18. *Voles modò.*] Sæpius mortem quæras nec invenies, quamdiu vetabo, inquit Canidia.

19. *Norico.*] E ferro exquisito de Noricis fodinis, lib. i. Od. 16. v. 9.

22. *Vectabor humeris,* &c.] Tibi insultabo, te subactum et calcatum premam.

23. *Meæque terra cedet insolentiæ.*] Insolentem meam potestatem universi verebuntur.

24. *Movere cereas imagines.*] Ex arte magicâ. De his jam dixi in Epod. 5. at plura dicam ad Sat. 8. lib. i. Vide ibi Annot.

25. *Ut ipse nôsti curiosus.*] Quippe adfuisti, teque admisi ad nostra mysteria. Epod. 5. Sat. 8. lib. i.

*Polo Deripere Lunam.*] Vide Epod. 5. v. 46. ibique Annot.

27. *Crematos excitare mortuos.*] Redacta etiam in cineres cadavera suscitare, animas evocare ab inferis, &c. Virg. Eclog. viii. 98.

——*Sæpe animas imis exeire sepulchris.*

Tibull. i. 2. 47.

*Hæc cantu finditque solum, manesque sepulchris*
*Elicit, et tepido devocat ossa rogo.*

Lib. 1. Sam. cap. xxviii. mulier Pythonem habens suscitat animam Samuelis, jubente Saule rege. Vide Sat. 8. lib. i.

28. *Desiderîque temperare pocula.*] Ad philtrum Hippomanes adhibebatur; contra ad odii poculum, fel diversorum animalium. Origen. lib vii. contra Celsum. *Dæmones invocant ad philtrum vel misetra,*

29. *Plorem artis in te nil valentis exitum?*] Tuetur hanc lectionem Theod. Marcilius. *Nihil habentis* ἔχειν, Atticè valere et posse significat, inquit. Joan. cap. xxv. ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδὲν, *in me non habet quidquam.*

Alii legunt, *nil agentis;* alii *valentis;* alii verò *plorem artis* (supple, *causâ,* inquiunt) *nullum habentis exitum;* vel, *nil habentis exitûs;* afferuntque illud Virgilii, Æn. xi. 126.

*Justitiæ ne priùs mirer, belli ne laborum?*

Et ibidem, v. 280.

————*lætorve malorum.*

Ubi certè intelligitur ἕνεκα, *causâ.*

# Q. HORATII FLACCI

# CARMEN SÆCULARE.

*Pro Imperii Romani Incolumitate.*

O, Apollo, et Diana silvarum domina, illustre cœli ornamentum; O, semper honorandi,

PHŒBE, silvarumque potens Diana, [495]
Lucidum cœli decus, ô colendi

*ANNOTATIONES.*

*Carmen sæculare.*] Ex Jul. Scalig. lib. Poët. 6. Horatii *Carmen sæculare doctum, plenum, tersum, laboratum, felix.* Anno ab urbe conditâ 736, quintos Augustus sæculares ludos celebraturus, Carmen hocce in iis ex more canendum, ab Horatio scribi jussit. Horatius huic operam sedulò impendit, imò tam feliciter, vel suo ipsius judicio, ut et sibi applaudere, et choros nobiles illud decantaturos ad exequendum diligenter sacrum munus antea exhortari non veritus sit. Duplici Ode hæc præstat, nimirùm vigesimâ primâ libri primi et sextâ libri quarti; quam vulgus utramque sæculare Carmen nihilominùs huc usque nuncupavit, sed perperàm. Nam in priori monet duntaxat pueros ac virgines, ut ritè canant Apollinis ac Dianæ laudes: in posteriori verò de se ipso et magnificè quidem loquitur Poëta. Quæ planè esse contra rationem hymni, in quo laudari tantùm Deos atque invocari decet, nemo negaverit.

Porrò quæ ad ludos seculares attinent, paucula saltem hîc ascribere non pigebit. Hi centesimo decimo quoque anno peragi solebant, in campo Martio, per tres dies continuos atque noctes. Primo quidem Princeps civitatis in Capitolium ascendebat cum quindecim viris istarum ceremoniarum procuratoribus, ibique sacra fiebant. Tum in Theatris omnibus edebantur ludi. Deinde Junoni supplicabant matronæ. Postremò in æde Palatinâ ter novem pueri nobilissimi, totidemque virgines Patriciæ, in ternos utrinque choros divisi, Græcâ Latinâque voce Apollini Dianæque hymnum decantabant, quem vocârunt sæculare Carmen, in quo mala quæque deprecari, bona deposcere, moris erat. Quæ quidem omnia si observarentur, incolumitatem Imperio, et prosperitatem æternam Sibylla suis carminibus spoponderat. Quapropter curandorum istorum causâ Duumviri primùm à Tarquinio Superbo, posteà Decemviri, denique Syllâ Dictatore Quindecim viri creati sunt. Ludos sæculares institutos à Numâ Pompilio alii scribunt, alii à Valerio Poplicolâ, alii veriùs longè post exactos reges. Neque scriptores consentiunt de tempore quo celebrati fuerunt. Sunt enim qui velint post centum annos, alii post centum ac decem. Constat anticipatum aliquando tempus. Cornel. Tacit. Annal. xi. 11. *Iisdem Consulibus ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam anno, quarto et sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt——Domitianus quoque edidit ludos sæculares; iisque intentiùs affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantiâ refero; sed quia collegio Quindecimvirûm antiquitùs ea cura, et magistratus potissimum exequebantur officia ceremoniarum.* Sueton. Claud. cap. xxi. *Fecit et sæculares ludos quàsi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multo post, diligentissimè annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Quare vox præconis irrisa est,* (observa, lector, ritum solemnem) *invitantis more solemni ad ludos quos nec spectâsset quisquam, nec spectaturus esset; cùm superessent adhuc qui spectaverant, et quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur.* Idem Domitian. cap. iv. *Fecit et ludos sæculares computatâ ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, sed quo olim Augustus ediderat.* Vide Dion. lib. liv. Censorin. cap. 5. de die natali. Val. Maxim. lib. ii. cap. 4. Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 19. præ cæteris autem Onuph. Panvin. nec non Sibyl. carm. ab Opsopœeo edita. Zosim. lib. ii. Histor. ubi sic etiam scribit: *Eodem sacrificio ad tempus neglecto, cùm rursus adversi casus accidissent, Octav. Augustus ludos renovavit, factos anteà, L. Censorino et Manlio Publio Coss.*

1. *Phœbe, silvarumque potens Diana.*] Dii quidem omnes in ludis sæcularibus coli debebant; præcipuè verò invocabantur isti tanquam ἀλεξίκακοι et averrunci malorum; tum quòd annum Sol, menses Luna, regat. Testatur Zosim. cit. ibidemque numina sacris illis solemnibus placanda recensentur, Jupiter, Juno, Latona, Apollo, Diana, Parcæ, Ceres, Pluto, Proserpina.

2 *Lucidum cœli decus.*] Apollinem pariter et Dianam, seu Solem ac Lunam ita compellat.

*Colendi Semper et culti.*] Hi quippe ab

Semper et culti, date quæ precamur
    Tempore sacro:
Quo Sibyllini monuêre versus
Virgines lectas puerosque castos
Dîs, quibus septem placuere colles,
    Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nasceris; possis nihil urbe Româ
    Visere majus.
Ritè maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres:
Sive tu Lucina probas vocari,
    Seu Genitalis.
Diva, producas sobolem, patrumque

et honorati, concedite quæ rogamus diebus solemnibus *istis:* in quibus carmina Si-
[496] byllæ jubent puellas eximi-
6 as et pueros castos hymnum decantare numinibus,
[497] à quibus proteguntur septem colles. Sol *omnia* conservans, qui splendido curru lucem producis et aufers, diversusque et idem oriris, *utinam* nihil queas aspicere excellentius civitate Romanâ. O, Ilithyia benigne procurans tempestivos partus; seu Lucina seu Genitalis amas nominari, defende matres. O, Dea prolem Romanam

*ANNOTATIONES.*

omni ævo Romanis religiosè culti, velut Romani conditores Imperii. Unde posteà *Roma si vestrum est opus,* &c.

4. *Tempore sacro.*] Hisce diebus festis secularibus, quibus sacra fiebat in omnibus fanis, ac populus universus religioni intentus erat.

5. *Sybillini monuêre versus,* &c.] Ritus, ut dixi jam, secularium sacrorum Sibyllæ carminibus præscriptus erat. Apud Zosim. cit. ità canit illa.

> Μεμνῆσθαι Ῥωμαῖε, καὶ ὀυ μάλα λήσεαι αὐτῶν,
> Μεμνῆσθαι ταδε παντα· θεοις μὲν ἀθανάτοισι
> Ῥεζειν ἐν πέδιω παρὰ Θυβρίδος ἄπλετον υδωρ, &c.

De Sibyllis ac Sibyllinis versibus fusè disserui ad Juvenal. Sat. 3. init. At prodière nuper eruditissimæ de his lucubrationes Petri Petiti Philosophi et Doctoris Medici Parisiensis, Lipsiæ editæ Ann. 1686. in quibus egregiè asserit unicam Sibyllam extitisse Erythræam; quæ cùm diutissimè vixerit, et per varias orbis regiones sit peregrinata, atque in singulis commorata et vaticinata, plurium Sibyllarum opinionem vulgo fecerit.

6. *Virgines lectas puerosque.*] Bene vocat *lectas* et eximias. Nam præterquam quòd illi debebant esse in primis nobiles, etiam jubebantur esse patrimi omnes et matrimi, id est, parentem utrumque habere viventem. Quorsum verò? Quoniam Apollinis ac Dianæ laudibus ritè canendis placandisque numinibus parùm idonei videbantur ii pueri, quorum parentibus Dii illi velut irati vitam ademissent. Nimirùm ea veteribus insederat opinio, quotquot mortalium interirent, Apollinis aut Dianæ telis perimi. Zosim. cit. Tit. Liv. lib. xxxvii. &c. Vide et lib. i. Od. 21. et lib. iv. Od. 6.

7. *Dîs, quibus . . em placuere colles.*] Dii tutelares, præsides, custodes urbis ac gentis Romanæ ipsorum auspiciis conditæ. Romam in septem collibus ædificatam esse nôrunt omnes; sive ejus pomœrio colles septem contineri; nempe Aventinum, Esquilinum, Capitolinum, Cœlium, Palatinum, Viminalem, Quirinalem.

9. *Alme Sol.*] Apollo idem qui Sol, Macrob. Saturnal. lib. i. cap. 21. Hujus autem in hæc inferiora magna virtus scilicet calore producit, alit, fovet, auget; lumine recreat, &c.

*Curru nitido diem qui Promis,* &c.] Quadrigis vehi sol circa terram poetis dicitur.

10. *Aliusque et idem Nasceris.*] Idem est sol hodie qui heri: hodiernus tamen dies alius est ab hesterno.

14. *Ilithyia.*] Hæc inter generationis præsides recensetur, imò eadem est quæ Lucina, Dea quæ parientibus opitulatur, seu Diana, seu etiam Juno. Junonis filiam quidam faciunt. Hom. Paus. Dionys. Halic. Plato. Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 24. ita scribit: *Ilithyia, sive* Εἰλείθυια *ex Hyberboreis appulsa Delum Latonæ affuit parienti, teste Pausaniâ. Hinc rem divinam Ilithyiæ obeunt Delii, à quibus didicerint cæteri. Dictamnum herbam juvare insigniter fœcunditatem atque* εὐτοκίαν, *atque ob id corollas Ilithyiæ ex dictamno contexi suetas, observatum. Ilithyia multis Luna credita est, eamque mitem ac lysizonon adesse parturientes precabantur.* Hæc ille. Ejus meminerunt Hesiod. Pindar. Nem. Od. vii. init. et Theocr. xvii. 60.

15. *Lucina.*] Sic dicta quòd prodentibus in lucem faveat infantulis.

16. *Genitalis.*] Quòd adjuvet ac promoveat generationem. Et quemadmodum solis calore fœtus animatur, sic nutritur humore Lunæ et gignitur. Ex his intelligitur cur à Poëtâ nostro dicatur *maturos aperire partus Lenis.* Vide lib. iii. Od. 22. et lib. iv. Od. 6. stroph. penult. Annot.

17. *Producas sobolem.*] Romanam gentem adeòque potentiam auge, amplifica.

multiplica, et promove Senatusconsulta de jungendis *connubio* mulieribus, et lege maritali novæ sobolis fertili. Circulus etiam centum et decem annis evolutus reducat cantilenas ac ludos celebres tribus diebus lucidis totidemque noctibus jucundis. Vos autem Parcæ, quæ semel statuta verè prænunciàstis, et fixus ordo rerum custodit, prospera fata addite jam transactis. Terra frugibus fœcunda et gregibus det Cereri coronam è spicis: Salubres aquæ et aër Jovis alant fœtus. Phœbe sagittis reconditis clemens et benigne,

Prosperes decreta super jugandis [498]
Fœminis, prolisque novæ feraci
Lege maritâ:
Certus undenos decies per annos
Orbis et cantus referatque ludos
Ter die claro, totiesque gratâ
Nocte frequentes.
Vosque veraces cecinisse Parcæ,
Quod semel dictum est, stabilisque rerum
Terminus servat, bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecorisque Tellus
Spiceâ donet Cererem coronâ: [499]
Nutriant fœtus et aquæ salubres,
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidusque telo

*ANNOTATIONES.*

18. *Decreta super jugandis Fœminis,* &c.] De connubiis ritè contrahendis ad generandam prolem, supplendosque exercitus. Censorum jus et officium erat, cœlibes ad matrimonium cogere.

20. *Lege maritâ.*] Intellige non legem Poppæam, quæ mortuo jam pridem Horatio, et post ludos istos seculares annis 25. lata est; sed Juliam maritalem seu de maritandis ordinibus, tunc temporis latam, quæ conjugatis præmia, pœnas autem adversus cœlibes decernebat; præterea ingenuis quibuslibet (exceptis tamen Senatoribus ac Senatorum filiis) uxores libertini generis ducere permittebat. Vide Gell. lib. i. cap. 6. Cicer. de Legib. Zonar. Dion. Cornel. Tacit. Annal. Suet. Octav.

21. *Certus undenos,* &c.] Precamur etiam ut post evolutum rursus certum illud spatium annorum centum ac decem, quod seculum appellatur, referantur et repræsententur iterum ac deinceps ludi istis similes, semperque adeò floreat urbs et Imperium Romanum. Alii legunt *certus ut denos,* ac centenis duntaxat annis seculum definiunt. Quod tamen haud ita probant eruditi, refraganturque Sibyllini versus,

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιστος ἴκῃ χρόνος ἀνθρώποισι
Ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων, &c.

23. *Ter die claro, totiesque nocte.*] Ternis diebus ac totidem noctibus agebantur ludi sæculares, ut ante jam annotavi.

25. *Vosque veraces cecinisse Parcæ.*] Lucinæ sive Ilithyiæ subjungit Parcas. His nimirùm assidere illam scribit Pindar. Od. vii. Nem. ante cit. Ἐλείθυια πάρεδρος Μοιρᾶν βαθυφρόνων παῖς Ἥρας, γενέτειρα τέκνων, &c. *Ilithyia assidens Parcis profundè cogitantibus, filia Junonis genetrix liberorum,* &c.

26. *Stabilisque rerum Terminus servat.*] Quidam legunt, *servet*, sed vix contextus eam feret lectionem. Alii, *hæret*, Nihil clarius nostrâ illâ lectione. Sensus est: O, Parcæ quæ veracitèr protulistis ac profertis id *quod semel* à Jove *dictum*, fatum et sancitum est præsertim de Imperii Romani æternitate. Virg. *Imperium sine fine dedi:* quod quidem hactenus *ordo rerum stabilis ac terminus servat*, constitutæ jam Romanorum potentiæ et gloriæ novam semper adjungite. Vel si mavis generaliter accipere: Parcæ quæ verè cecinistis id *quod semel dictum*, quodque immutabili necessitate fixum oportet servari, concessam Romanis felicitatem perpetuam facite.

30. *Spiceâ donet Cererem coronâ.*] Hoc debitum et aptum munus pro acceptâ frugum abundantiâ, Tibull. lib. i. Eleg. 1. v. 15.

*Flava Ceres tibi sit nostro de rure corona*
*Spicea*———

Et lib. ii. Eleg. 1. v. 5.

——*Spicis tempora cinge Ceres.*

31. *Nutriant fœtus et aquæ salubres, Et Jovis auræ.*] Aërem et aquas pestilentes deprecatur; oratque ne *tabida membris, Corrupto cœli tractu, miserandaque venit Arboribusque satisque lues, et lethifer annus;* ut ait Virg. Æneid. iii. 138. Hor. lib. i. Od. 21. v. 13.

*Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem*
*Pestemque à populo et principe Cæsare, in*
*Persas atque Britannos*
*Vestrâ motus aget prece.*

32. *Jovis auræ.*] Hinc Virg. Eclog. iii. 60. *Jovis omnia plena.* Macrob. in Somn. Scip. cap. xvii. Jupiter pro cœlo ponitur; et Juno pro aëre, Jovisque conjux; quia aër scilicet inferior, cœlo est subjectus velut aëri superiori. Idem Saturnal. lib. iii. cap. 4. *Esse autem medium æthera Jovem, Junonem verò imum aëra,* aiunt, &c.

33. *Condito mitis placidusque telo.*] Contrà exerto vel intorto metuendus ac terribilis, lib. ii. Od. 10. stroph. penult. Adde quod ante annotavi, ita veteribus superstitiosè existimatum, mortalium neminem interire, aut morte mactari, nisi Apollinis aut Dianæ telis percussum. Vide Macrob. lib. i. Saturn. cap. 17. ubi Apollinis arcu et sagittis Solis radios significari,

Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis audi,
Luna, puellas:
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare lares et urbem,
Sospite cursu:
Cui per ardentem sine fraude Trojam
Castus Æneas, patriæ superstes,
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis.
Dî probos mores docili juventæ,
Dî senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque, prolem-
Que et decus omne.
Quique vos bobus veneratur albis

exaudi pueros supplicantes: O, Luna bicornis, astrorum princeps, exaudi virgines: Si *quidem* Roma est vestrum opus, et ad ripam Italicam felici navigatione appulerunt catervæ Trojanæ,
[500] homines jussi mutare domicilia et civitatem quibus pius Æneas viam tutam paravit inter incensam Trojam illæsis, *ipseque* post patriam stans, ampliora donaturus *quàm* relicta *fuerant*. O, Numina date bonam indolem juventuti flexibili, tranquillitatem senectuti, populo *denique* Romano divitias, sobolem, gloriam integram. Illustris verò pro-
[501] genies Anchisæ et Veneris,

*ANNOTATIONES.*

morbosque hinc vel sanitatem ab eo immitti creditum olim, probè asseritur.

34. *Audi pueros, Apollo,* &c.] Apollinem, ut vides lector, pueri invocabant, puellæ verò Dianam, in separatos hinc et illinc choros distributi, et sic jusserat Sibylla:

. . . Χωρὶς δὲ κόραι χόρον αὐταὶ ἔχοιεν,
Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στίχος· ἀλλὰ γονήων
Παντῶν ζωόντων· οις ἀμφιθαλης ἔτι φύτλη.

*Seorsim verò puellæ chorum ipsæ habeant,*
*Et seorsim puerorum masculus ordo, sed parentum*
*Omnium viventium, quibus utrinque florens adhuc genus extet.*

35. *Bicornis Luna.*] Non temerarium hoc epithetum, imò proprium maximè. Nam tempore novilunii agebantur ludi sæculares, et carmen illud sæculare concinendum erat *ad bicornem lunam.*

37. *Roma si vestrum est opus,* &c.] Idcirco Roma dicitur Apollinis opus, quòd Æneas Apollinis oraculo obsecutus venit cum suis in Italiam, ibique consedit.

38. *Littus Etruscum.*] Italicum, Tiberinum littus.

39. *Jussa pars mutare lares,* &c.] Accepta ab Apolline mandata itemque beneficia non sine grati ac religiosi animi testificatione apud ipsum numen referuntur. Virg. Æneid. iii. 88. sic Æneas Phœbo;

——*Quòve ire jubes? ubi ponere sedes?*

Phœbus autem sic Æneæ respondet; v. 94.

*Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum*
*Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto*
*Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.*
*Hîc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,*
*Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.*

Et v. 161. sic monent Penates Dii Apollinis responsa interpretantes;

*Mutandæ sedes*——————
*Surge,*——*age*——————————
——————————*Corytum, terrasque require*
*Ausonias.*————————

Et postea; v. 254.

*Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.*

39. *Pars.*] Propriè nam et Trojanorum alii Antenore duce in Italiam devenerunt. Virg. Æneid. i. 246.

41. *Cui per ardentem,* &c.] Illi Trojanorum parti à te, Apollo, jussæ, novas quærere duce Æneâ sedes, is dux, te adjutore, tutum *munivit iter,* longum fugæ laborem ut ipse jussus erat, minimè deserens. Virg. Æneid. iii. 160.

*Per ardentem,* &c.] Virg. Æneid. ii. 632.

——————*flammam inter et hostes*
*Expedior; dant tela locum: flammæque recedunt.*

*Sine fraude.*] Impunè, sine noxâ et damno sui aut suorum. Vide lib. ii. Od. 19. v. 20.

43. *Daturus Plura relictis.*] Sic enim idem Apollinis oraculum promiserat per Deos Penates, ibid. Æneid. iii. antè cit.

————*Venturos tollemus in astra nepotes;*
*Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis*
*Magna para*————
*Est locus Hesperiam Graii cognomine dicunt;*
*Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.*

Itaque Æneas eo responso fretus, Trojanis militibus spondet majora in Italiâ, quàm quæ in Troade reliquerant et amiserant.

45. *Dî probos mores.*] Vide quàm recta et justa petat. Quòd autem Romanæ genti precatur *rem* seu opes, meminit eas esse quasi nervum Reipublicæ; quòd *prolem,* Imperii populique perennitatem exoptat: quòd *decus,* id exprimit, quod habet Cic. pro lege Manil. lib. vii. Romanos *semper appetentes gloriæ preter cæteras gentes atque avidos laudis* extitisse.

49. *Quique vos bobus veneratur albis.*] Hæc peculiaria sunt ac sigillatim pro Cæsare Augusto vota. Is nimirùm *Anchisæ Venerisque sanguis;* mater enim Augusti neptis erat Julii Cæsaris sororis, Julius autem ab Iulo prognatus erat, Iulus autem Æneæ filius; Æneas de-

quæ *nunc* juvencis candidis vos colit, regnet superior hoste bellum inferente, mitis autem erga subjectum. Jam terrâ marique Parthus formidat vires magnas atque auctoritatem Romanorum. Jam mandata expectant Scythæ Indique paulò ante ferociores. Jam Fides, et Pax, et Honor, atque antiquus Pudor, et Virtus contempta remigrare non dubitat; et abundantia referto cornu felix procedit. Apollo vaticiniis et arcu splendido conspicuus, novemque Musis amicus qui arte medicâ sublevat ægrotantia corporis membra, si placidè intuetur arces Palatinas, in lustrum sequens ac meliorem semper ætatem propaget imperium Romanum, Italiam que prosperet.

Clarus Anchisæ Venerisque sanguis,
Imperet, bellante prior, jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terrâque manus potentes
Medus, Albanasque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Jam Fides, et Pax, et Honor, Pudorque
Priscus, et neglecta redire Virtus
Audet, apparetque beata pleno
Copia Cornu.
Augur et fulgente decorus arcu [502]
Phœbus, acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus arces,
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper
Proroget ævum.

*ANNOTATIONES.*

nique Anchise ac Venere natus. Quanquam et hoc referuut aliqui ad Populum Romanum ab Æneâ propagatum.

*Bobus albis.*] Jovi mactari debebant tauri albi; pariter et Phœbo Dianæque utpote lucidis numinibus, candidæ victimæ; Junoni juvenca nitida; Terræ scrofa nigra; Parcis furvæ agnæ vel capræ. Ita enim jubebant Sibyllina carmina, apud Zosim. Hist. lib. ii. jam cit.

*Δευκοί ταυροι δε Διος παρὰ βωμὸν 'αγέσθων*
*'Ημασι μηδ' ἐπὶ νυκτὶ*, &c.

51. *Bellante prior, jacentem Lenis in hostem.*] Virg. Æneid. vi. 851.

*Tu regere imperio populos, Romane, memento.*

*Parcere subjectis, et debellare superbos.*

54. *Medus.*] Vide lib. iv. Od. 5. et 14. Dio. lib. liv. Paul. Oros. lib. iv. cap. 21. Sueton. Octav. cap. xxi.

*Albanas timet secures.*] Romanorum majores Albæ priùs quàm Romæ regnàrunt. Hinc *Albanas* pro *Romanas*. Virg. Æneid. i. 267.

*At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iülo.*

*———Regnumque ab sede Lavini*
*Transferet, et longam multâ vi muniet Albam.*

Et antea: *———genus unde Latinum,*
*Albanique patres.*

Porrò *secures*, insignia Magistratum, pro potestate ac majestate poni, notum etiam sciolis.

55. *Scythæ responsa petunt.*] Augusti ac Romanorum expetunt amicitiam, mandata leges. Suprà cit. lib. iv. Od. 5. et 14. modo cit. Flor. lib. iv. ult. &c. De Scythis, lib. i. Od. 19. lib. ii. Od. 9. lib. iii. Od. 24.

56. *Indi.*] De his anteà lib. i. Od. 12. &c. Oros. in fine lib. vi.

58. *Neglecta redire Virtus Audet*, &c.] Sunt enim quædam *tempora virtuti inimica*, ut ait Cic. in Orat. Eò pertinet etiam quod Poëtæ scribunt, invalescentibus vitiis Astream terras reliquisse, et in cœlum evolasse. At cùm ad meliorem se frugem homines recipiunt, tum dicitur redire virtus, atque rerum ubertatem honorumque omnium copiam secum referre. Ovid. Met. i. 129.

*——fugêre pudor, verumque, fidesque*, &c.

Quod e Theognide expressum videtur, *ὤχετο μεν πίστις, abiit fides*, &c.

61. *Augur.*] Vaticinandi facultatem à Jove Apollo accepit.

*Fulgente decorus arcu.*] Ἀργυρότοξος, apud Homer. Virgil. Æneid. xii. 393.

*Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo,*
*Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.*

62. *Acceptusque novem Camœnis.*] Utpote musicæ, lyræ, carminumque Inventor ac Deus.

63. *Qui salutari levat arte*, &c.] Apud Ovid. Met. i. 521. ita de se jactat Phœbus:

*Inventum medicina meum est, opiferque per orbem*
*Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.*

Vide et Macrob. lib. i. 17. antè cit.

65. *Palatinas arces.*] In suo palatio ædem Apollini sacraverat Augustus, cum bibliothecâ et porticu. Vide lib. i. Od. 31. Porrò in hâc æde Palatinâ canebatur Sæculare Carmen tertio die ludorum, ut observat Zosim. antè cit.

67. *Alterum in lustrum.*] Vel accipe *lustrum* simpliciter pro spatio quinque annorum, atqui adeò synecdochicos, pro tempore sequenti; vel signanter et præcipuè pro altero sæculo; nam ludis sæcularibus fiebat insignis lustratio. Zosim. cit.

Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
Applicet aures.
Hæc Jovem sentire Deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus, et Dianæ
Dicere laudes.

Diana verò quæ Aventino *monti* præsidet, et Algido, suscipiat vota quindecim virûm, atque propitias aures præbeat juvenum precibus. [503] *Ego* chorus peritus canendi laudes Apollinis ac Dianæ, domum refero bonam certamque fiduciam, in talia consentire Jovem et Deos universos.

## *ANNOTATIONES.*

69. *Quæque Aventinum tenet Algidumque.*] Dianæ erant fana, fiebantque sacra, in utroque isto monte. Aventinus unus erat è septem urbis collibus. Algidus ab assiduo frigore dictus, non procul Romà.

70. *Quindecim Diana preces virorum curet.*] Quindecim viri sacerdotes erant, quorum jus, potestas, et officium erat, Sibyllinos libros consulere de rebus gravioribus, ut calamitatibus publicis; de iis responsa dare, placationes et expiationes edicere, sacris faciendis præesse, ceremonias exequi, libros et carmina Sibyllarum tueri; et, quod facit ad rem præsentem, ludorum sæcularium curam gerere. Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 16.

73. *Hæc Jovem sentire,* &c.] His annuere, rata habere vota nostra.

75. *Chorus.*] Licèt è multis personis chorus constet, unius tamen partis agit ac sustinet. Epist. ad Pison. v. 193.

*Actoris partes chorus officiumque virile*
*Defendat.*———

# APPENDIX

## AD NOSTRAS ANNOTATIONES

## IN LIBROS ODARUM, SEU CARMINUM

# HORATII.

QUONIAM plerisque locis attulimus Julii Cæsaris Scaligeri censuras, et grave est à tanto viro notari; ne quis forte ob id vel quidquam detrahendum arbitretur de summâ laude, quam per secula meruerunt Odæ Horatii, aut temerè credat Scaligerum, velut quâdam Zoili vesaniâ percitum, adversùs Lyricorum Principem debacchatum esse; operæ pretium duximus hìc describere integram illustris Hypercritici sententiam, quâ nemini dubium relinquatur quanti illas ipse æstimârit. Sic habet Poët. lib. vi. *Est Horatius omnium Latinorum Græcorumque Poëtarum elaboratissimus. Nam in Lyricis quem sonum, quos numeros, quam majestatem quæsivit, obtinuit, quæ omnia cùm in aliis neglexit operibus, omisit sine gloriæ dispendio: quam puritatem, elegantiam, venustatem in utrisque appetiit, consecutus est.* Et posteà: *Nunc ad politissima ejus carmina contemplanda transeamus: in quibus considerandis major laudis et admirationis, quàm castigationis apparatus erit.*

*Carminum igitur libri vel jucundâ inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum tum novitate tum varietate, majores sunt omni non solùm vituperatione, sed etiam laude: neque solo dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti; verùm etiam sublimi maximè commendandi. Quid enim altius aut præclarius illis?*

Post ignem æthereâ domo
   Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors:
   Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

*Item istis?* Scribêris Vario fortis, et hostium
Victor Mæonii carminis alite, &c.

*Item?* Quis Martem tunicâ tectum adamantinâ
Digne scripserit, &c.

*Item?* Sub lacrymosa Trojæ
Funera, ne virilis
   Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas.

*Item?* Permitte Divis cætera, qui simul
Stravêre ventos æquore fervido
Deprælïantes; nec cupressi,
   Nec veteres agitantur orni.

*Hæc et alia per portiunculas. At illa tota,*

Quem virum aut heroa lyrâ, vel acri
Tibiâ sumes celebrare, Clio?
Quem Deum, &c.

*Item decima quarta, decima quinta, quarta et vicesima. Tricesima verò prima adeò assurgit, ut facilè probet judicium nostrum. Nec inferior tricesima quinta.*

*Porrò 2. Lib. prima Ode est altiloqua, sicut et quinta decima. Par spiritus in undevicesima et in sequenti.*

*Sed et 3. Lib. prima dicendi genere magnifico structa est, pariter et secunda. Tertia verò gravissima. Quarta nec Pindaro cedit ac ne quinta quidem. Quin sexta quoque altissimè sonat. Haud paulò minor sexta decima. At vicesima nona incipit lenissimè: tum verò semper assurgit eò usque, quo nemo aliorum pervenire possit. Ultimâ ejusdem libri miscuit etiam fastum cum majestate.*

*Quarta Lib.* iv. *profectò aliarum nulli cedit magniloquentiâ. Quam quæ sequitur, tametsi eò non aspirat, in eâdem tamen luce versatur; sicut et sexta, quæ simul nitore quodam venustatis perfusa est. Non altior et severior: qualis et quarta decima: nec minor eam sequens.*

*Quæ recensere coactus sum, ut virum maximum atque etiam dum ipsi Pindaro in hisce conferendum, à calumniâ vindicarem. Nam et Pindaro accuratior est, et sententiis crebrior, neque sibi, ut ille, indulgens: sed non sine auditoris reverentiâ, audax ad eam præstandam magnitudinem, quæ neque illi oneri, et nobis miraculo sit. In eo nihil laxum est, nihil hiat: omnia coherent, ita et unum tota illa esse videantur.*

*Cæteræ Cantiones partim in humili dicendi stylo, ut*

Vitas hinnuleo me similis Chloë, &c.
*Et* Ne sit ancillæ tibi amor puderi: &c.

*Aliæ in mediocri, ut illæ:*

Mæcenas atavis edite regibus: &c.
*Et* Otium Divos rogat in patenti, &c.

*Omnes, inquam, tantæ sunt venustatis, ut mihi et aliis prudentioribus omnem ademerint spem talium studiorum.*

*Inter alias verò, duas animadverti, quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est 3. Lib.* iv. Quem tu Melpomene, &c. *Altera nona Lib.* iii. Donec gratus eram tibi. *Quarum similes malim à me compositas, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse, quam esse totius Tarraconensis rex.*

*At tametsi tam magnificè de Horatii Carminibus sentio: tamen dabunt ingenuo nobilique pudori nostro veniam studiosi, sicubi etiam optavimus potiora.*

VIRI CLARI ANDR. DACERII

# PRÆFATIO

## IN HORATII SATIRAS

### DE ORIGINE ET PROGRESSU SATIRÆ ROMANÆ, ET QUAS MUTATIONES SUBIERIT.

HORATII *Satiras* duobus Libris comprehensas, nunc *Sermones* nunc *Satiras*, nullo discrimine appellavit ipse: verùm quum *Ideas* modis quibusdam distinctas animo repræsentent ea vocabula, operæ pretium facturus videor, si, quid antiqui Romani per *Satiram* intellexerint, exponam. Primus doctissimus Casaubonus, atque adeò solus in eo feliciter operam posuit, ut demonstraret quæ et qualis esset Poësis Satyrica Græcorum, quæ Satira Romanorum. Est ille liber quantivis pretii: nec diffiteor me inde plurimum adjutum fuisse.

Hic enim est fructus, quem ex excellentium virorum laboribus percipere debemus: qui ideò nobis præiverunt, ut in spissis antiquitatis tenebris facem succedentibus præferrent. Non tamen in superiores ita oculi defigendi, ut propriis etiam gressibus non attendamus: per illas enim incedunt aliquando semitas, in quibus non tutum sit eos sequi: id quod et ego hìc cavi, sæpe vias parùm tritas secutus, ut in progressu patebit.

Est autem Satira quædam Poëseos species aliis quàm Romanis prorsus incognita, nec ullâ cum Satyricâ Græcorum poësi cognatione conjuncta, quæ tamen quorundam doctorum opinio fuit. Quintilianus omnem dubitationem tollit, cùm scribit Lib. i. cap. 10. *Satira quidem tota nostra est.* Inde est quod Horatius Sat. 10. Lib. i. ver. 66. *Græcis intactum carmen* dixerat.

Ecce tibi germanam hujus vocis Etymologiam: Latini *Saturum* usurpabant pro *pleno*, cui ad perfectionem nihil deesset: hinc *Satur color* cùm lana colorem plenè combibisset, nec quicquam ad tincturam adjici potuisset. Ex *Satur* factum *Satura*, quod *Satira* etiam per *i* efferebant, quemadmodum *maximas* et *maxumas*, *optumus* et *optimus*. Est igitur *Nomen Adjectivum*, quod relationem habet ad *Substantivum* intellectum: dicebant enim prisci *Saturam* intelligentes *lancem*. Erat autem *Satura lanx* vas (Gallicè *un bassin)* omne genus fructibus repletum, quos Cereri quotannis et Baccho, ut totius anni proventuum primitias, offerre solebant; cujusmodi oblationes ex variis generibus inter se confusis non erant Græcis omnino incognitæ, qui eas appellabant παγκαρπον θυσιαν, πανσπερμιαν. et in leguminibus πανοψιαν. Diomedes Grammaticus accuratè et hunc Romanorum morem et vocis *Saturæ* naturam explicavit his verbis, *Lanx referta variis multisque primitiis Sacris Cereris inferebatur, et à copiâ* et saturi-

tate *rei* Satura *vocabatur. Cujus generis* lancium *et Virgilius in Georgicis meminit, cùm hoc modo dicit,*

*Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.*
Et *——lancesque et liba feremus.*

Deinceps ad alia miscellanea translata est. Fest. *Satira cibi genus ex variis rebus conditum.* Migravit inde ad ea, quæ mentis et ingenii sunt; nam *leges Saturas* nuncupârunt, quæ plura capita, aut plures titulos complectebantur, ut *legem Juliam, Papiam, Poppæam,* quæ dicebatur *miscella,* quod idem est, ac *Satura;* unde profecta est et illa locutio *per Saturam legem ferre,* cùm non rogatis ex ordine Senatoribus, non collectis, nec dinumeratis sententiis, omnes simul et promiscuè sententiam ferebant, quod propriè dicebatur per *Saturam sententias exquirere,* quo modo post Lælium locutus est Sallustius. Neque hic constiterunt; etiam *libros* quosdam hâc appellatione insigniverunt, ut Pescennius Festus, qui *Historias Saturas* vel *per Saturam* nobis dedit.

Ex his omnibus exemplis facili quis negotio sibi persuadebit Horatii opera hinc traxisse nomen, *Satirasque* appellatas, quòd *multis et variis rebus hoc carmen refertum esset,* quomodo dicit Porphyrio. Quod quidem ex parte verum est: cave enim putes, vocem nullis intercedentibus gradibus, qui transitum præberent, statim huc deductam: ejus migrationes antiquiores erant in alias res, quas propinquiùs *Horatii Sermones* contingerent. Ad quam rem explicandam jam accingimur, eum secuturi ordinem, qui ipsi Casaubono in mentem non videtur venisse; quippe rem eâ luce perfundit, ut nulla amplius cuiquam relinquatur ad dubitandum materia.

Romani cùm quadringentos circiter annos Scenicos ludos ignorarent, casu dum dies festos per licentiam et lasciviam agitarent, in Versus Saturnios et Fescenninos inciderunt, qui postea in Scenis per centum et viginti ferè annos locum suum tutati sunt.

Fuerunt isti Versus impoliti et parùm numerosi, utpote subitanei, et à populo fusi adhuc rudi et agresti, quique non alium magistrum nosset, quàm Cererem et Bacchum. Hoc genus carminis implebant cavillationes et opprobria rustica, adhibitis Gesticulationibus et Saltationibus ridiculis. Rem intelliges, si ob oculos tibi proponas bonos de pago viros rusticorum more saltantes, sese mutuò extemporaneis conviciis insectantes, eaque in vices exprobantes, quorum alius alii conscii sunt. Hoc est quod Horatius dicit Epist. 1. lib. ii. v. 145.

*Fescennina per hunc inventa licentia morem*
*Versibus alternis opprobria rustica fudit.*

Infrenam hanc et impotentem licentiam excepit non ita multò pòst alius generis carmen, castigatius quidem illud, sed refertum etiam dicteriis ad movendum risum comparatis, quod tamen nihil turpitudinis admiserit; comparuit hoc carmen sub Satiræ nomine ob varietatem suam: quæ quidem Satira certos habuit *modos,* i. e. musicum et congruentem motum, relegatis gestibus minus honestis. Titus Livius, lib. vii. cap. 2. *Vernaculis artificibus, quia* Hister *Tusco verbo* Ludio *vocabatur, nomen* histrionibus *inditum, qui non, sicut ante, Fescennino versu similem incompositum temerè ac rudem alternis jaciebant, sed impletas modis Saturas, descripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti peragebant.* Non abludebat

hæc Satira à nostris *Farces* pudentioribus, ubi promiscuè et Spectatoribus et Actoribus Scenico sale defricabantur auriculæ.

Atque ita se habebat res Scenica; cùm *Livius Andronicus* ad *Comœdias et Tragœdias* ad Græcorum imitationem conscribendas primus animum appulit: quæ cùm esset oblectatio et liberalior et absolutior, mox huc undique catervatim concursum est, neglectâ ad tempus *Satirâ*, quam tamen paulo post reprehensam erant qui Comœdiis jam peractis non absurdè subnecterent (quod Galli in suis *Farces* hodieque faciunt) Attellanis certè, mutato tum primùm *Satyrarum* nomine in *Exodia*, quod in posterum mansit.

Atque hæc fuit prima et antiquissima Romanæ Satiræ forma. Erant quidem duæ aliæ, quanquam à primâ multum discrepabant, ei tamen quasi enatæ suffragines ortum suum referebant; quod quam brevissimè potero, jam confirmatum dabo.

Uno anno postquam Livius primas dedisset fabulas, natus est in Italiâ Ennius: qui cum adolevisset, et diligentiùs considerasset, quantopere hujusmodi Satiris delectaretur populus; rectè et id vidit, Poëmata, quæ licèt Theatro non destinarentur, suffusos felle sales et dicteria Satirarum mordacia conservarent tamen, non posse non placere populo; periculum fecit atque edidit *Sermones* quos Satiras servato antiquo nomine appellavit. Erant hi Sermones Horatianis, quòd ad argumentum et varietatem rerum, per omnia similes: Excepto, quòd Ennius ad quorundam Græcorum, ipsius etiam Homeri exemplum, id sibi juris sumpserit, ut plura carminum genera, confusis *Hexametris, Iambicis, Trimetris*, et *Tetrametris, Trochaicis* commisceret, ut ex fragmentis quæ supersunt, satis liquet.

Videtis Tetrametrorum exemplum ab Aulo Gellio conservatum, dignum sanè, quod ob eximiam pulchritudinem hîc reponatur.

*Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,*
*Nequid expectes amicos, quod tutè agere possis.*

Annumeraverim porro *Ennii Satiris* alteram illam speciem Versuum, qui eâ sunt venustate, eâ elegantiâ, ut seculum longè superare videantur. Rem non ingratam fecero, si Lectoris oculis subjecero:

*Non habeo denique nauci Marsum* Augurem,
*Non vicanos Aruspices, non de Circo Astrologos,*
*Non Isiacos Conjectores, non Interpretes somniûm:*
*Non enim sunt ii, aut scientiâ, aut arte* Divini;
*Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,*
*Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:*
*Qui sui quæstûs causâ fictas suscitant sententias,*
*Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam,*
*Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam petunt;*
*De divitiis deducant drachmam, reddant cætera.*

Plurima ex his Satiris desumpsit Horatius, ut manifestum erit notas nostras consulenti.

Post Ennium ortus Pacuvius, Satiras ipse quoque sive Avunculum, sive Avum ex matre imitatus, scripsit.

Natus est Lucilius eo tempore, quo maximè florebat Pacuvius. Composuit et ille Satiras, sed quibus novam novatâ scribendi ratione gratiam conciliavit, ut qui Antiquæ Comœdiæ Grææ characterem propriùs ex-

primere voluerit: cujus admodum imperfecta ex priscâ Latinâ Satirâ haberi poterat notitia, quale scilicet faceret carmen, quod sola Natura dictitaverat, antequam injecta esset Romanis Græcos imitandi, eorumque spoliis se locupletandi, cogitatio. Ex quibus facilè intelligi potest illud Horatii, Sat. 1. lib. ii. v. 62.

*——Quid? cùm est Lucilius ausus*
*Primus in hunc operis componere carmina morem?*

Noli putare Horatium voluisse dicere, nullas ante Lucilium Satiras factas: cùm Lucilium præcesserint Ennius et Pacuvius, quorum ille exemplum secutus est. Id solum voluit, Lucilium novam faciem huic carmini induisse, quod perpoliverit, et propterea pro primo quasi auctore habendum. In eâdem fuit sententiâ Quintilianus, lib. x. cap. 1. *Satira quidem tota nostra est, in quâ primus insignem laudem adeptus est Lucilius.* Cave hîc pedibus in Casauboni sententiam eas, qui Diomedis fide fretus, Ennii et Lucilii Satiras toto genere dissentire credidit. Vide ipsa Grammatica verba, quæ subacti judicii Criticum in errorem induxerunt. *Satira est carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos, maledicum, et ad carpenda hominum vitia, Archææ Comœdiæ charactere compositum, quale scripserunt Lucilius, et Horatius, et Persius. Sed olim carmen, quod ex variis poëmatibus constabat, Satira dicebatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius.* Apparet Diomedem distinguere Satiram Lucilii, ab eâ quam scripsit Ennius et Pacuvius. Ridicula autem et omnino falsa est hujus distinctionis ea, quam reddit, ratio. Non satis investigaverat homo simplex naturam et originem utriusque Satiræ, quæ omnino conveniebant tam materiâ quàm formâ. Nam nihil eo attulerat Lucilius præter nitoris et salis plusculum, in summâ rei nullâ insigni variatione factâ. Et quanquam non conjunxerat plura versuum genera in eodem carmine, sicut Ennius: fecerat tamen diversa carmina, quorum alia integra Versibus Hexametris, alia Iambicis, alia Trochaïcis constabant, ut liquèt ex ipsius fragmentis. Ut verbo dicam, si Lucilianæ Satiræ diversi generis ab Ennianis ideò censendæ sint, quòd ille hunc scribendi arte longè superaverit, uti voluit Casaubonus, consequens erit Horatii quoque Satiras à Lucilianis diversi prorsus fuisse generis, quandoquidem Horatius non minus evexit Satiras suas supra Lucilium quàm ille suas supra Ennium et Pacuvium evexerat. Douzam quoque fefellit iste Diomedis locus. Hoc non eò dixi quòd errorem levem tantorum virorum notare gaudeam, sed solùm ut demonstrem, quantâ cum curâ et cautelâ eorum opera legere oporteat, ubi de re agitur obscurâ adeò et antiquâ.

Antiquæ Satiræ ad Scenæ usum compositæ Naturam declaravi; planum feci inde exemplum sibi sumpsisse Ennium: satis denique confirmatum dedi Ennii Pacuviique ejusdem esse generis cum Satiris Lucilii et Horatii, quod tamen carmen non nisi ab Horatio ad supremum fastigium perductum est. Jam ad alterum Satiræ genus, quod recepi exponendum, quod et ipsum quoque ab antiquâ originem duxit, tempus est accedere: ea est quæ appellatur *Satira Varroniana* vel *Manippea*, quòd primus ejus auctor esset Varro Romanorum doctissimus, quòdque in eo opere Menippi Gadarensis, Philosophi Cynici, mores imitatus esset.

Nec solâ carminum varietate mista est ista Satira: nam Varro ei interposuerat prosam orationem, promiscuo etiam usu Græci et Latini Sermonis. Quintilianus de Lucilii Satirâ locutus addit, *Alterum illud est*

*et prius Satiræ genus, quod non solùm carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus;* cujus loci unica difficultas in eo posita est, quòd affirmat Quintilianus hanc Satiram Varronianam fuisse priorem. Quo enim pacto illud fieri potuit, cùm ætate multo posterior Lucilio fuerit Varro? At Satiram Varronis tempore priorem fuisse, ea vero non est Quintiliani mens, quippe qui probe sciret eam multis annis fuisse recentiorem. Id voluit, Satiram hanc ita mistam magis compositam esse ad Ennii et Pacuvii, qui in Satiris suis multa sibi licere voluerunt, quàm ad Lucilii exemplum, qui musas coluit severiores.

Nihil nobis restat hodie ex Varronis Satiris, præter fragmenta quædam, eaque maximam in partem corruptissima, titulosque, quorum plurimi sunt duplices, qui indicio sunt, quanta esset varietas materiarum, quas Varro illic tractaverat.

Senecæ Apocolocyntosis, Boëtii de Consolatione Philosophiæ libellus, et Petronii Arbitri Satyricon sunt Satiræ Varronianis omnino similes.

Hæc habui de Satiris in genere dicenda: plura in hoc argumento disserere supervacuum esset. In notis nostris commodior erit locus Horationarum Satyrarum naturam enarrandi. Interea illud velim animadvertat Lector, Latinum Vocabulum Satiræ tam designare Sermones qui Virtutem commendent, quàm qui vitia insectentur. Omnino aliter se res habet in linguâ nostrâ, ubi vel nomen ipsum Satiræ terrorem incutit illis, qui se simulant id esse quod non sunt; apud nos enim audito Satiræ nomine *convicium* intelligitur. Eadem tamen utrobique vox est. Sed Latini plerumque in librorum titulis respexerunt vocis ipsius naturam, et integram significationem, quam habet ex etymologia, cùm Galli respiciant primum et frequentiorem vocis usum, tributæ jam inde ab initio dicteriis et obtrectationibus.

Scribenda autem ea vox Latinè per *u* vel per *i*, Gallicè per *i* simplex. Qui per *y* scripserunt, ii cum *Scaligero*, *Heinsio*, multisque aliis crediderunt, ex Numinibus Rusticis, quos Græci Σατυρους, Romani *Faunos*, nuncupabant, nomine dicta fuisse ejusmodi poëmata, èque voce *Satyrus*, ductam vocem *Satyra;* istas præterea *Satyras* carminibus Græcorum *Satyricis* valdè fuisse affines: quod esse falsissimum luculenter demonstravit Casaubonus, ubi docet à *Satyrus* ex analogiâ formari non *Satyra*, sed *Satyrica*, plurimumque interesse inter Græcorum Satyrica, et Romanorum Satiras.

*Spanhemius* in pulchrâ suâ ad *Juliani Imperatoris Cæsaris* Præfatione, plura de novo observata contulit ad ea quæ ante ea de re protulerat celeberrimus *Criticus*, descriptis magno cum judicio duorum poëmatum quinque aut sex discriminibus insignioribus, quæ si videre cupias, auctorem adi. Nihil unquam fuit apud Græcos Romanæ Satiræ finitimum præter *Sillos* suos, mordax Poëmatis genus, quod ex fragmentis *Sillorum Timonis* facilè colligi potest; at hoc intereat, quòd *Silli* Græcorum meræ essent *Parodiæ*, quod de Romanâ *Satirâ* dici nequit, ubi si forte aliquando in Parodiam incidas, videbis tamen Poëtam cavisse ne abuteretur. Unde liquet Parodiis naturalem esse in Sillis sedem, non item in Satiris.

Expositâ tandem naturâ, origine, et progressu Satiræ, pauca de ipso Horatio mihi sunt dicenda, qui quidem qualis in hoc opere sit, non potest commodiùs demonstrari, quàm si eum Silenorum statuis compares, quibus Alcibiades in Symposio Socratem comparat, quæ nihil extra habe-

bant pulchri, nihil ornati, at si illas aperuisses, omnium Deorum Dearumque imagines, detexisses. Ad eum modum se nobis exhibet in Satiris Horatius, nihil magnum præ se fert, quod nos detinere debeat: dignior videtur esse, qui pueris teratur, quam qui viros occupatos teneat: sed seposito velo, et Horatio propiùs inspecto, omnium illico Divorum oculis se ingerunt imagines, hoc est, omnes virtutes, ad quas assiduè exercendi sunt, qui vitiis suis corrigendis seriò student. Oculis parùm intentis illum adspexere antehac mortales; neque possum non mirari Satiras per tot secula lectas, atque relectas, paucis admodum fuisse intellectas, aut explicatas. Substiterunt in ipso cortice, verbisque interpretandis intenti, nihil ultra petière: quod quidem fecerunt ut Grammaticis par erat, non ut Philosophis: planè quasi scripsisset Horatius solùm ut verborum construendorum rationem videremus, dedissetque nobis librum horis in Schola fallendis, non animis ad virtutem formandis. Prorsus aliud sibi in hoc opere proposuerat Poëta. Namque finis verborum est actio, cujus etiam gratiâ verba ipsa fuerunt reperta, quæ nisi illum assequantur finem, nihil nisi futiles soni: aures quidem feriunt, ad animum verò non pertinent.

Docere nos voluit Horatius in his Satiris, contra vitia nostra militare, affectus temperare, naturam in cupiditatibus moderandis ducem sequi, verum à falso, et à rebus ipsis rerum species discernere, præjudicatas temerè opiniones abjicere, principia et causas actionum nostrarum perspectas habere, ridiculam denique eorum pertinaciam evitare, qui, quibus à magistellis suis opinionibus imbuti olim fuerunt, iis obstinatè inhærent, nullâ habitâ ratione quibus innitantur fundamentis: uno verbo, in eo elaboravit, ut nos nobis felices, amicis jucundos et fideles, omnibus quibuscum vivimus, commodos, utiles, et benignos præstaret.

Interpretari Auctoris verba, in *Figuras* digitum intendere, Lectores per orationis involùtæ labyrinthos, aut parentheseos obscuræ tenebras, ducere, hæc omnia nihil eximium habent, nec ut loquitur *Epictetus*, quidquam pulchri aut sapiente dignum. Ad hoc nobis annitendum est; hoc opus nostrum est palmarium, usum et rationes horum præceptorum ostendere, eademque auctoritatibus fulcire, ut palam omnibus fiat, eos qui mores suos ad hoc seculum componere negligunt, paria facere ægrotis, qui libros, ubi remedia morbis suis præscribuntur, legere contenti, Medici consilio tantum abest ut utantur, ut ne intelligant quidem ejus utilitatem.

Non quòd ego in commentariis meis quicquam sciens volens prætermiserim, quod ad Grammatici officium pertineat. Spero id sensuros esse Lectores, neque jam ullam superfuturam in verbis Horatii difficultatem: ac in hanc curam præcipuè incubui, ut argumenta, quæ tractat, illustrarem; rationum, quas adhibet, soliditatem indigitarem; ut expedirem circuitus et ambages, per quas nonnunquam incedit ad placita sua confirmanda, et ad contraria refutanda, vel eludenda: ut veritatem assertionum ipsius stabilirem; ut vafritiem ejus, ubi quasi ex insidiis agit, quæ Lectorem imperitum facilè fugiat, oculis exponerem; ut denique in apricum proferrem ridiculum illud, quod in omnibus quas oppugnat rebus adhibuit. Hæc sunt quæ fecit ante me nemo. Nam ut est Horatius verus Proteus, sæpe formas variando, interpretes suos sæpe effugit, qui cùm ipsum reprehendere nequirent, stupentes fecerunt, quod potuerunt. Affixerunt ei sæpenumerò sensum non solùm diversum, sed etiam adversum, quemque ipse eo loco refellere voluit. Non quòd ego quicquam detractum eis velim, qui ante me Horatio illustrando laborem suum contulerunt: laudo

conatus illorum, illi mihi viam aperuerunt. Si quâ in re ego illos superavi, omne illud acceptum refero magnis istis ex antiquitate viris, quos majore cum curâ, majore certè otio, legi, Homerum dico, Platonem, Aristotelem, aliosque tam Græcos, quàm Latinos, quos assiduè tero, ut ad eorum gestum reformem meum, eorumque fontibus Ingenii et Judicii mei hortulos irrigem.

Non desunt, scio, his temporibus qui magna illa Nomina risu excipiunt, qui reclamant laudibus, quibus per omnia secula celebrati ornatique sunt, quique illos spoliare velint iis coronis, quas tanto suo merito de Tribunalibus adeò augustis reportarunt. At hi, dum nimio efferuntur studio eam devitandi admirationem, cujus *mater* est *ignorantia*, imprudentes discedunt ab altera illa, quam Plato nuncupat *matrem sapientiæ*, quæque prima oculos hominibus aperuit. Minimè miror pulchritudinem illam divinam, quæ apud Scriptores longè præstantissimos elucet, istos homines non capere, neque trahere: nempe infirmiores sunt, quàm ut oculos tantis splendoribus intentos diu tenere queant: ne dicam facilem esse rem Antiquos contemnere, laboriosam verò intelligere.

Quod ad me attinet, Divinos illos Viros ex animo totus admiror venerorque. Eos mihi semper ob oculos pono, velut, Judices verendos et incorruptos, apud quos libenter fingo reddendam mihi esse scriptorum meorum rationem.

Magnâ interim ducor Posteritatis reverentiâ: timidior quàm fidentior cogito, quale de operibus meis, si bono suo fato eo pervenire possint, judicium latura sit. Non ideò tamen minoris æstimo doctos viros, qui hodie vivunt; multi sunt, fateor, qui seculum nostrum exornant, qui priora potuissent exornare; in quibus tamen ne unum quidem novi, qui non honoret et colat antiquos, cui non idem quod illis sapiat, aut qui eorum præcepta non observet, unde quantum aberraveris, tantum ab ipsâ naturâ et veritate discesseris. Neque verear confirmare, non esse difficilius sine luce aut oculis objecta perspicere, quàm solidam laudem adipisci, et ingenium excolere aliis rationibus, quàm quas Græci et Romani nobis præscripserunt: Sive enim propriis felicis ingenii viribus innixi, sive ab arte et studiis instructi, earum vestigiis succedimus tamen. Qui autem Antiquos damnant, causâ non cognitâ, non abs re erit, eos semel et simul tanto errore liberare, ut ipsis palam fiat, se, dum nimio in hanc ætatem studio transversi rapiuntur, ejus famæ apud posteros gravissimum vulnus imprudentes infligere. Quod nam enim excogitari potest clarius argumentum ad seculi cujusvis ignorantiam, aut potiùs barbariem demonstrandum, quàm quòd ibi Homerus audiat ineptus, Plato ad fastidium prolixus, Aristoteles parùm doctus, Demosthenes et Cicero è trivio Oratorculi, Virgilius Poëta nullis gratiis, nullo ornatu, Horatius denique rudis, humilis, et sine nervis? Barbaræ illæ gentes, quæ Græciam et Italiam populantes, tanto furore grassabantur, quid unquam in delendis pulcherrimis vetustatis monumentis tetrius ausi sunt? Quid magis horrendum? Verùm spes est non toti seculo imputatum iri quorundam perversum judicium, nec Antiquis fraudi fore.

Frustra Imperator ille arma in Homerum, Virgilium, Titum Livium movit: Incassum cecidere tanti conatus: bellum absolutissimis operibus indictum quid aliud egit, nisi ad numerum ineptiarum accessit, quo laborat ipsius historia, cumulatioremque ipsi invidiam apud posteros conflavit?

# Q. HORATII FLACCI

# SATIRARUM

## LIBER I.

### SATIRA I.

*Adversùs hominum inconstantiam, et exinde in avaritiam invehitur.*

QUI fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem [505]
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illâ [506]
Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O, fortunati mercatores! gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contrà mercator, navim jactantibus Austris,
Militia est potior. Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. [507]

INTERPRETATIO.

Quomodo fit, ô Mæcenas, ut nullus vivat contentus eâ conditione, quam sibi vel consilium dederit, vel fortuna obtulerit; *sed quisque* præferat sectantes diversa *instituta?* Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno, dicit: *ô* felices mercatores! E contrario negotiator, cùm Notus exagitat navim, ait: melius est bellum. Enimvero confligitur: horæ spatio brevi mors velox accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatos agricolas æstimat, quando consultor januam *ejus* verberat ad gallicinium.

*ANNOTATIONES.*

Duobus Satirarum libris Horatius Stoïcè carpit vitia, callidè tamen, atque, ut ait Persius Sat. i. 116.

*Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico*
*Tangit, et admissus circum præcordia ludit,*
*Callidus excusso populum suspendere naso.*

Egregiè et appositè Seneca, in lib. quo probat in sapientem non cadere injuriam. *Cæteri sapientes,* inquit, *molliter et blandè ut familiares medici ægris corporibus, non quâ optimum est, medentur; sed quâ licet. Stoïci virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, curæ habent; sed ut quamprimum nos eripiant, et in illum editum verticem educant, qui adeò extra communem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.* Horatii Satiras commendat Quintil. lib. x. cap. 1. his verbis: *Multo est tersior ac purus magis Horatius; et ad notandos hominum mores præcipuus.* De nomine et origine Satiræ disserui ad Juvenalem, tum in Præfatione, tum v. 30. Sat. 1. ubi admonui non à Satyrorum dicacitate appellatum hoc carmen, sed à saturâ lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret diis agrestibus offerendos, illa verò multa et diversa preferret edicta; ita Satira multiplex argumentum complecteretur; variaque pertractaret. Hancque etymologiam afferunt eruditissimi quique viri. Ad quos, lector, accedes, reclamante licèt Julio Scaligero. Poët. lib. i. cap. 12. Porro ne mirere, quòd Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerumque, non inscripserimus. Vetant graves et docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quàm Epistolæ; in utrisque scilicet reperitur æquè sermo, id est, *oratio remissa et finitima quotidianæ locutioni;* ut definit Cicero ad Heren. iii. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1. *Quî fit, Mæcenas.*] Non abs re tanti literarum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii operum, Od. Epod. Satir. Epist.

2. *Seu ratio dederit, seu fors objecerit.*] *Ratio,* consilium, voluntas Deorum, ex quâ fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoïci statuebant.

*Fors.*] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3. *Diversa.*] Diversa studia, ac vitæ instituta.

6. *Austris.*] Lib. i. Ode 3. *Rabiem Noti.* Vide et Lib. iii. Ode 3. v. 5. *Dux inquieti turbidus Adriæ Auster.*

10. *Sub galli cantum.*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam verò laudat, quoniam tum ejus solùm commoda intuetur. Sic jurisperitus agricolâ se infeliciorem putat, quandocunque importuni adsunt consultores, et summo mane ostia pulsant, somnum et quietem interturbantes, seu cum narrationibus vel interrogationibus sæpe futilibus et insulsis caput obtundunt.

*Galli cantum.*] Vide Plin. lib. x. cap. 21. ubi sic habet: *Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Nôrunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartâque castrensi vigiliâ ad curas laboremque revocant; nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem*

Ille, datis vadibus, qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeò sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quò rem deducam. Si quis Deus, En ego, dicat,
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modò miles,
Mercator: tu, consultus modò, rusticus: Hinc vos,
Vos hinc mutatis decedite partibus. Eja!
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, meritò quin illis Jupiter ambas
Iratus buccas inflet; neque se fore posthac [508]
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, (nè sic, ut qui jocularia, ridens
Percurram: quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? Ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima:

Is *verò* qui datis sponsoribus rure reductus est in civitatem, solos prædicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt, *ut* fatigare queant verbosum Fabium. Ne te retardem, audi quò tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego jam præstabo quod desideratis: tu qui miles *eras* anteà, fies mercator: tu jurisperitus, *jam eris* agricola. Vos illinc, vos istinc abite, mutatis *vivendi* institutis. Eja! cur cunctamini? At *illi* abnuunt. Verumtamen conceditur *vobis* esse fortunatos. *Ergo* quare Jupiter utramque maxillam non inflet *contra* illos et justè *quidem;* dicatque, se deinceps tam facilem haud futurum, ut postulatis aurem det? Porrò ne jlocalariter *hæc* perscribam, sicut qui ridicula *proferunt:* tametsi quid prohibet jocosè veritatem loqui? Quemadmodum præceptores assentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta.

## *ANNOTATIONES.*

*nunciant cantu.* Cicero de Divin. lib. ii. *Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et modificato cibo cantus edere quiete satiatos; qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus russis cantu, plausuque premunt alas.* Cœl. Rhodig. lib. xvi. cap. 13. multa de his.

*Consultor.*] Cicero pro Muræna, artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum jurisperito, confert: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò, quò intendit maturè cum exercitu perveniat. Te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.*

11. *Ille, datis vadibus,* &c.] Agricola verò in jus venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea quæ sentit incommoda, statim eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores qui pro altero se obligant ejusque suscipiunt causam, ac reos se pro eo præstant, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus,* ex eo quòd qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. Cic. de Finib. ii. *Vadem te ad mortem Tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo Tyranno?* Quod fusè explicat. Offic. iii. *Damonem et Pythiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius Tyrannus diem necis destinavisset, et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset; vas factus sit alter ejus sistendi; ut si ille non revertisset moriendum esset ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent.*

14. *Fabium.*] Quis ille fuerit, haud planè liquet. Vetus Interpres *Fabius Narbonensis,* inquit, *Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus de sectâ Stoïcâ nonnunquam cum Horatio acriter contendit; scripsit etiam aliquot libros de Philosophiâ Stoïcâ.* Sunt qui clamosum, verbosum, et loquacem caussidicum fuisse dicant eum quem hic vellicat Poëta.

15. *Si quis Deus,* &c.] Præclaram huic loco dat lucem Seneca, Epist. 95. ubi sic scribit: *Multa videri volumus velle, sed nolumus . . . sæpè aliud volumus, aliud optamus, id est à Diis petimus; et verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent et annuerent, damna nobis sæpe maxima, aut mala, quæ minimè vellemus, durent.*

18. *Mutatis partibus.*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis.

20. *Ambas Iratus buccas inflet.*] Hoc indignationis et gravis iræ indicium est et affectus. Tunc enim crebri concitatique spiritus ad os prorumpunt, buccasque distendunt: atque animi motum, sanguinisque fervorem exprimunt; tum verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, et quasi fulgurans. Noster ad Pisones, *tumido delitigat ore,* ait eodem sensu. Sic et Græci loquuntur. Demosthenes de Æschine, *Ambulat clamitans se affectum contumeliâ,* . . *buccas inflans,* τὰς γνάθους φύσαν.

24. *Ridentem dicere verum.*] Postea 10. v. 14.
——————*Ridiculum acri*
*Fortiùs et meliùs magnas plerumq; secat res.*

25. *Crustula.*] Fiebant è farinâ, lacte, caseo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam sponte disciplinam, ac libentiùs animum ad discenda prima literarum elementa applicandum. Plato 7. de Republ. vetat pueros vi adigi ad disciplinam, vult autem quasi ludendo invitari; tum quia sic appareat, ad quod disciplinæ genus quisque sit aptus: tum quòd nulla disciplina cum

Sed tamen amoto quæramus seria ludo.)
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles, nautæque, per omne
Audaces mare qui currunt, hâc mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cùm sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit quodcunq; potest, atq; addit acervo [509]
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit, et illis utitur antè
Quæsitis sapiens; cùm te neque fervidus æstus,
Demoveat lucro, neq; hyems, ignis, mare, ferrum:
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossâ timidum deponere terrâ?
Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?

Attamen secluso joco seria prosequamur. Is qui humum desudans colit duro vomere, fraudulentus iste caupo, miles, et nautæ cuncta maria intrepide navigantes, affirmant *universi* eo se consilio labores exantlare, ut in senectute quietem securam capessant, postquam sibi alimenta comparaverint; non secus ac exigua formica (nam præbet exemplum) ingenti labore defert ore quicquid potest, et adjungit cumulo quem aggerit, præscia et provida futuræ *hyemis*. Verumtamen illa, statim atque annum abeuntem vexat Aquarius, non ampliùs foras egreditur, iisque prudens victitat, quæ priùs accumulavit; te verò nec ardens æstus, nec hyems, ignis, mare, ferrum, [510] à quæstu deterret. Nihil te remoratur; modò ut alius nemo te locupletior existat. Quid *verò* prodest tibi ingentem auri vel argenti summam humo clam egestâ occultare, non sine metu? *Respondes.* At si detrahatur *quidpiam*, redigetur *acervus* ad parvum assem. *Respondeo ego.* Atqui nisi illud agatur, quid præclari habet cumulus congestus?

*ANNOTATIONES.*

vi conjuncta stabilis in animo permaneat.

28. *Ille gravem duro,* &c.] In avaritiam deinceps pugnat.

29. *Perfidus hic caupo.*] *Perfidus,* seu quòd vinum aquâ mixtum venderent tanquam mustum purum; seu quòd iniquis mensuris uterentur. Hinc Ædiles, inter alia sua officia, in hos animadvertere debebant. Pers. Sat. i. 130.

*Fregerit heminas Aretî Ædilis iniquas.*

33. *Nam exemplo est.*] Sapiens. Prov. vi. 6. *Vade ad formicam, ô piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam.*

*Magni formica laboris.*] Phocylides in carmine admonitorio; *Formica,* inquit, *gens exigua, sed valdè laboriosa est; φῦλον δ' ὀλίγον τελέθει πολύμοχθον.* Ib. describuntur formicæ labores; ut et Virg. Georg. i. 186. et 380. Æneid. iv. 402. Plin. lib. xi. cap. 30. &c.

34. *Ore trahit quodcunque potest.*] Plin. lib. xi. cap. 30. *Si quis comparet onera corporibus earum,* (formicarum) *fateatur nullis portione vires esse majores. Gerunt ea morsu; majora aversæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Est iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, nè rursus in fruges exeant è terrâ. Majora ad introïtum* (cavernæ) *dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plenâ lunâ. Eadem interlunio cessant. Jam in opere qui labor? quæ sedulitas?* &c.

36. *Quæ, simul inversum,* &c.] Poëta ipso formicarum exemplo utitur adversùs avarum, cujus insatiabilis pecuniæ fames est. Atqui formica, inquit, quiescit aliquando, cessatque laborare et congerere, utiturque sapiens ac victitat congestis. At tibi laborandi et quæstum faciendi nullus est finis.

*Contristat Aquarius annum.*] Cùm hyems advenerit, et cùm mense Januario ferè medio Aquarius tristem facit annum, tum verò formica non prodit foras, manet in suâ cavernulâ, ibique vescitur quæsitis æstate cibariis.

*Aquarius.*] Unum è duodecim signis zodiaci, quod sol ingreditur xvii. Cal. Feb. Virgil. Georg. iii. 303.

*——————cùm frigidus olim*
*Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.*

38. *Neque fervidus æstus Demoveat lucro.*] Juv. Sat. xiv. 135.

*Sed quo divitias hæc per tormenta coactas?*
*Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta phrenesis,*
*Ut locuples moriaris egenti vivere fato?*
*Intereà pleno cùm turget sacculus ore,*
*Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.*
*Et minùs hanc optat qui non habet.——*

Theognis, *Divitiarum,* inquit, *nullus finis est hominibus. Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis saturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus sunt amentia.*

*Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα——*
*Χρήματα τοις θνητοῖς γίγνεται ἀφροσύνη.*

43. *Quod si comminuas,* &c.] Jam per multiplicem prolepsin diluit ac discutit varius prætextus, quibus solent avari sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpè, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigetur; ego verò mox egestate conflictabor.

44. *At ni id fit,* &c.] Respondet Poëta. At nisi utaris pecuniâ tuâ, quid ex eâ pulchri facies? Quid erit absconditum aurum et argentum? lib. ii. Od. 2. init.

Millia frumenti tua triverit area centum:
Non tuus hoc capiet venter plus quàm meus: ut si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Fortè vehas humero; nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portârit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum, an
Mille aret. At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut, tibi si sit opus liquidi non amplius urnâ,
Vel cyatho, et dicas; Magno de flumine mallem
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectat copia justo,
Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus acer. [511]
At qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neq; vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso, 61
Nil satis est, inquit; quia tanti quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit: ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo

*Etsi* area tua contriverit centies mille tritici *modios*, non propterea venter tuus plus devorabit quàm meus; sicut si servorum unus *tu* sacculum panis onerato humero forte deferas, nihil *tamen* amplius accipies, quàm qui nihil gestaverit. Aut dic quid intersit victitanti intra naturæ limites, *utrum* jugera centena colat, an millena. Verùm, *inquies*, jucundum est sumere ex ingenti cumulo. *Imò*, si tantundem relinquas nobis accipiendum è modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris? perinde ac si egeas aquæ urnâ vel cyatho duntaxat, dicasque; Mallem tantundem haurire magno de fluvio, quàm de isto fonte parvulo. Hinc *verò* fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam hos cum ripâ abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa, ait; Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere, quantum possidebis. Quid huic agas? sine *illum* esse infelicem, quandoquidem id sponte agit. Ità quidam narratur Athenis *extitisse* avarus et opulentus, verba plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat: *ego* verò mihimet domi applaudo,

*ANNOTATIONES.*

*Nullus argento color est, avaris*
*Abditæ terris inimice lamnæ,*
*Crispe Sallusti, nisi temperato*
*Splendeat usu.*

45. *Millia frumenti*, &c.] Et si agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non ideò plus devorabis quàm ego qui pauca possideo.

47. *Reticulum panis.*] Sacculum è reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei, lib. xviii. cap. 13. *Annona retica dicitur*, inquit, *quoniam ad retia deportatur.*

*Venales inter.*] Inter venalitios servos, venum expositos.

49. *Intra Naturæ fines viventi.*] Senec. Epist. 16. *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper; si ad opiniones, nunquam eris dives.*

50. *Jugera.*] Jugerum agri pedes 240 in longum, 120 in latum continet; sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest, Isidor.

*Centum, an Mille aret.*] Aurel. Victor de Manio Curio Dentato sic refert: *Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit; sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.*

51. *At suave est ex magno.*] Hæc dicit avarus contrà.

52. *Dum ex parvo nobis.*] Avarum Poëta refutat.

53. *Cumeris.*] Vasis fictilibus, vimineis, sparteis, palmeis in quibus tenuiores frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

58. *Cum ripâ simul avulsos ferat Aufidus.*] Qui plus divitiarum appetunt, quàm par est, sæpe rerum copia illos perdit; sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non rarò demergitur ac perit.

*Aufidus.*] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo lib. iii. Od. 30. ubi, *violens Aufidus.*

59. *Neque limo Turbatam haurit aquam.*] Plus limi trahunt majores fluvii; contrà fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos, qui opes magnas avidè quærunt, multis turbari curis, nonnunquam obrui et absumi.

61. *Cupidine falso.*] Cupiditas imagine recti et justi fallit. Nimirùm honestè vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo decet opes accumulare ad sumptus necessarios faciendos.

64. *Ut quidam memoratur Athenis.*] Quis ille, ignoratur. Timonem quendam misanthropum perperàm hìc intelligunt interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius. Timon ille contrà avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter *insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa*, apud Stobæum. De eo Diogenes Laertius, et Lucianus.

66. *Populus me sibilat*, &c.] Solebat populus plausu et acclamationibus excipere viros insignes de Rep. benè meritos, sibique grati-

Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arcâ.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris [512]
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem præbeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes; hoc juvat? horum
Semper ego optârim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit, habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet, ac reddat natis carisque propinquis.
Non uxor salvum te vult, non filius: omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.
Miraris, cùm tu argento post omnia ponas, [513]
Si nemo præstat, quem non merearis, amorem?
At si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis, servareque amicos;
Infelix operam perdas; ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis.
Denique sit finis quærendi; cumque habeas plus,
Pauperiem metuas minùs, et finire laborem
Incipias, parto quod avebas: nec facias quod

quoties nummos in arcâ conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios à labiis recedentes. Cur rides? de te, nomine *solùm* mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos undequaque accumulatos: et cogeris abstinere velut à *rebus* sacris, vel delectari quasi tabulis *pictis*. *An* ignoras ad quid pecunia utilis sit ac necessaria? Ematur panis, olera, vini sextarius; adjunge *illa* quibus non concessis ægrè se habeat natura humana. *Verùm* an expedit vigilare pavidum, et diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, servos, ne te deprædentur ac fugam arripiant? Ego *certè* ejusmodi bonus carere semper exoptaverim. *Dices verò;* At si corpus algore vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affigat te cubili, præstò est qui adsit, medicamenta subministret, medicum precetur ut te sanum præstet ac restituat liberis et dilectis cognatis. *Erras, inquam ego.* Non conjux, non filius, te incolumem cupit; te aversantur vicini cuncti, familiares, pueri et puellæ. *Scilicet* quando pecuniæ tu posthabes universa, *an* miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quinimò si cupias addictos semper habere *eos* quos tibi propinquos natura donat sine ullo labore, miser, *sanè* operam perdas; non secus ac si quispiam doceat asinum habenis regi, et per campum decurrere. Tandem sit modus acquirendi; et quandoquidem plusculum possides, *paulò* minus *deinceps* time egestatem, atque incipe *aliquando* finire laborem, comparatis *facultatibus*, quas petebas.

## *ANNOTATIONES.*

osos, cùm theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi infensos et invidiosos, sibilis prosequebatur. Cic. in Pisonem. *Da te populo, committe ludis, sibilum metuis!* Ad. Attic. lib. ii. Epist. 18. *Fusium clamoribus, et conviciis, et sibilis consectantur.*

68. *Tantalus à labris,* &c.] Egregiam aposiopesin observa, lector; quâ Poëta longiusculam, ut videtur, narrationem exorditur, statimque abrumpit, aitque avaro *Quid rides!* De Tantalo, vide Annot. lib. i. Od. 28. et lib. ii. Od. 23. Bellè Petronius, cap. 82.

*Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit*
*Tantalus infelix, quem sua fata premunt.*
*Divitis hæc magni facies erit, omnia latè*
*Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.*

72. *Pictis gaudere tabellis.*] Intuendo tantùm, nunquam utendo.

74. *Vini sextarius.*] Sexta congii pars, continens cyathos duodecim.

76. *An vigilare metu exanimem,* &c.] Urget Poëta ostenditque gravia divitiarum incommoda, Juvenal. Sat. 14. v. 303.

*Tantis parta malis, curâ majore metuque*
*Servantur. Misera est magni custodia censûs.*

80. *At si condoluit,* &c.] Objicit avarus necessitatem pecuniæ. Juvenal. Sat. 14. v. 156.

*Scilicet et morbis et debilitate carebis,*
*Et luctum et curam effugies.*

84. *Non uxor salvum te vult,* &c.] Redarguit Poëta; imò verò cùm speras opes intactas servando, subsidia tibi comparare, omnium odium incurris; iis ipsis intolerabilis es, quibus maximè carus esse debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cætera aspernaris; quâ ratione velis à quoquam diligi? huc facit versiculus ille; Θάνοιμ' ἂν εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν.

*Mori velim, si me omnes exoptent mortuum.*

90. *Ut si quis asellum,* &c.] Adagium est, de eo qui operam inanem sumit ac molitur.

Umidius, qui tam (non longa est fabula) dives,
Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se
Non unquam servo meliùs vestiret: ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victûs
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
Quid mî igitur suades? Ut vivam Mænius? aut sic,
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere. Non ego avarum [514]
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaïm quiddam socerumq; Viselli:
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultrà citràque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo. Nemon' ut avarus
Se probet; ac potiùs laudet diversa sequentes?
Quòdque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum
Turbæ comparet; hunc atq; hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut cùm carceribus missos rapit ungula currus,

Ne verò *idem* agas quod Umidius, qui adeò opulentus (haud prolixa est narratio) ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam se vestiret meliùs servo. *Is* ad ultimum *vitæ* finem reformidabat ne periret inopiâ ciborum. At illum securi discidit medium liberta Tyndaridarum fortissima. Quid ergo mihi suades? *inquis:* Vivamne sicut Mænius, aut Nomentanus? *Respondeo.* Continuò res oppositas conjungis adversis frontibus. Quando te avarum esse prohibeo, non te volo *esse* nequam et perditum. Est aliquod *discrimen* inter Tanaïm et socerum Viselli. Est mediocritas in rebus: adeoque sunt certi limites, ultra vel citra quos rectum stare non potest. Revertor *illuc* unde digressus fui. *Ergone* nullus, perinde ac avarus se probabit: et quisque laudabit sectantes diversa instituta? Et *invidiâ* contabescat, quòd capra alterius ferat ubera pleniora? nec se conferat majori numero pauperiorum? illum atque istum supergredi conetur? *profectò* sic properanti semper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando ungula abripit currus repagulis emissos,

## *ANNOTATIONES.*

95. *Umidius.*] Legunt alii, *Numidius;* alii *Unidius*, et perinde est.

96. *Metiretur nummos.*] Scilicet numerare foret longiùs prope innumerabiles. Petron. cap. 37. *Uxor Trimalchionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Suidas. *μεδιμνῳ τ' ἀργυριον ἀπομετρειν.*

100. *Fortissima Tyndaridarum.*] Velut altera Clytemnestra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægistho mœcho adjuta. Juv. Sat. 6. v. 656.

——— *Tyndaris illa bipennem*
*Insulsam et fatuam dextrâ lævâque tenebat.*

Fortasse etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris; luditque Poëta et alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101. *Ut vivam Mænius? aut sic, Ut Nomentanus?*] Uterque ille bonorum decoctor. Malè quidam legunt *Nævius*, hic enim avarus fuit, de quo lib. ii. Sat. 2. At de Mænio, paternæ maternæque hæreditatis dilapidatore, iterum post Epist. 15. lib. i. *Nomentanus* à Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Cassius, famosus luxuriâ extitit.

102. *Pergis pugnantia*, &c.] In extrema ruis, cùm eligendum sit amplectendumque medium, in quo virtus quæque consistit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

104. *Vappam.*] Nequam, et similem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. lib. xiv. cap. 20. *Vitiumque musto quibusdam in locis, iterùm sponte fervere: quâ calamitate deperit sapor; vappaque accipit nomen. Probro sic etiam homini fit cùm degeneraverit animus.* S. Chrysost. *οἰνου μὲν ἀρετης βλάβη τὸ παρατραπηναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσειν.* Latine, vinum vappescens. Gall. *du vin qui se tourne.*

*Nebulonem.*] Levis instar nebulæ, qui nullo consilio, nullâ ratione ducitur. Vel qui non pluris æstimandus quàm nebula. Quidam deducunt à *ne* et *obolo*, quasi nec obolo dignus. Non. Marcel. *Nebulones et tenebriones dicuntur qui mendaciis et astutiis suis nebulam quandam et tenebras objiciunt.*

105. *Tanaïm.*] Libertum Mæcenatis, spadonem.

*Socerum Viselli.*] Herniosum. Inter utrumque est ille cui integra sunt corporis membra, nihil verè superfluum.

108. *Nemon' ut avarus Se probet?* Nemone contentus erit suâ conditione et alienam laudabit quisque, sicut avarus satis opum se habere nunquam putat, aliosque se beatiores ac ditiores semper existimat?

111. *Neque se majori pauperiorum Turbæ comparet.*] Hinc mali origo. Plures se pauperiores non considerat avarus; at unum aut alterum opulentiores fortè ob oculos semper habet, eosque superare satagit.

113. *Sic festinanti semper locupletior obstat.*] Qui sic affectus est, ut velit opibus omnes vincere, huic semper videbitur aliquis esse locupletior ac felicior, is invidiâ et cupiditate contabescet; nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius, Art. Am. 4. l. 349.

*Fertilior seges est alienis semper in agris;*
*Vicinumque pecus grandius uber habet.*

114. *Ut cùm carceribus*, &c.] Similitudine

Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est: nè me Crispini scrinia lippi
Compilâsse putes, verbum non ampliùs addam.

[515] auriga *conatur* assequi equos, qui præverterunt suos, spernens eum quem præcurrit inter ultimos euntem. Hinc fit ut rarò possimus invenire *hominem*, qui se dicat beatum vixisse, *quique* emenso vitæ spatio decedat contentus, ut conviva satiatus. *At* jam sufficit: nec *ullum* ultrà verbum adjiciam, ne suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini Lippi.

## SATIRA II.

*Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.*

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ,

[516] Tibicinarum cœtus, pharmacopolæ,

### ANNOTATIONES.

illustrat quod dixit. Qui quadrigarum cursu in stadio certat, non respicit unquam posteriores, sed despicit; at priores aspicit, ac nititur assequi et antevertere.

*Carceribus.*] Hi quasi *arceres* dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, ne currant, antequam magistratus signum dederit. Servius ex Varrone. Hic lib. iv. de Ling. Lat. sic scribit. *Circus dictus, quòd circum spectaculis ædificatus ubi ludi fiunt; et quòd ibi circum metas fertur pompa, et equi currunt . . . In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Vide lib. i. Od. 1. ubi de *curriculo, pulvere Olympico, metâque fervidis evitatâ rotis.*

*Ungula.*] Pro equo ungulas habente, synecdoche.

*Currus.*] Bigas, quadrigas.

118. *Exacto contentus tempore vitæ.*] Senec. ad Lucil. Epist. xv. hunc locum videtur interpretari voluisse: ubi, *itaque quàm multa sis consecutus recordare. Cùm aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversùs D[illegible], et adversùs vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris.*

119. *Cedat, uti conviva satur.*] Desumpta sententia è Lucretio, lib. iii. 496.

*Quid tibi tantopere est, mortalis, quòd nimis ægres*
*Luctibus indulges? Quid mortem congemis, ac fles?*

---

*Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?*

Et v. 270.

*Sed quia semper aves quod abest, præsentia temnis;*
*Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,*
*Et nec opinanti mors ad caput astitit ante,*
*Quàm satur, ac plenus possis discedere rerum.*

120. *Crispini.*] Is Stoïcus Philosophus valdè loquax fuisse dicitur, et versibus multis et inconditis doctrinam Stoïcam complexus. Hinc lepidè noster per hujus spermologi mentionem Stoïca dogmata venditare desinit.

*Scrinia.*] Scripta in arculis, capsis, scriniis, inclusa.

*Lippi.*] Vel hoc erat cognomen, vel oculis reverà lippientibus ille erat. Absurdè vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit *non oculorum ratione, sed mentis; quòd fuerit insulsus poëta.* Tales argutiolas non venatur sublimis spiritûs vates, qualis Horatius.

Satira II.—1. *Ambubaiarum.*] Jul. Scalig. Poët. lib. vi. cap. 7. de hâc Satirâ; *In secundâ*, inquit, *de mœchis exempla usque ad fastidium.* Sanè: et hic scopus esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi loquens de Martiale Poëtâ sic habet; *alia ejus fœda ne legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.* Ego simile quid hîc si dixero vel fecero, condonabis, imò gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis et utile quidpiam occurret.

*Ambubaiarum.*] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologiâ; Syriacam agnosco sponte cum veteri interprete, qui sic scribit; *Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ linguâ Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.* Gravis doctrinæ et ingenii adstipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac Casaubonus, &c. Jul. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem *simpulum. Syriacum est*, inquit, *nam ut Abbub, ambub αὐλὸς, ambubaiarum collegia; à copher, camphora; à sadin, sindon; à sabbeca, quod est apud Danielem, sambuca; sic à sephel, sempel, et inde simpulum fecerunt.* Ergò *per ambubaiarum collegia*, debemus intelligere quot artes exercebant impudicas, ludicras, parasiticas, &c. Sueton. Neron. cap. 27. *Cœnitabat nonnunquam in publico, inter scortorum totius urbis ambubajarumque ministeria.* Porrò non solùm tibias, aliaque instrumenta musica, sed et tibicines, ac tibicinas corporis quæstu et tibiarum cantu vitam sustentantes, è Syriâ Romam confluxisse docet Juvenalis etiam Sat. 3. v. 62.

*Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,*
*Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas*

Mendici, mimæ, balatrones; hoc genus omne
Mœstum ac sollicitum est cantoris morte Tigellî;
[517]
Quippe benignus erat. Contrà hic, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingratâ stringat malus ingluvie rem,
Omnia conductis coëmens obsonia nummis; [518]
Sordidus atque animi quòd parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,

circulatores, mimæ, balatrones, omnes isti homines sunt tristes et anxii ob mortem Tigellî cantoris; nam munificus erat *erga illos*. E contrario alius timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus et sævam famem. Istum si interroges, quamobrem avi patrisque magnas opes perperam absumat voracitate injucundâ, emens dapes quaslibet *exquisitas* pecuniâ *fœnore* comparatâ, respondet; quia timet æstimari *homo* parcus et animi exigui. Laudatur ab quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fufidius locuples agris, et pecuniâ fœnori datâ,

## *ANNOTATIONES.*

*Obliquas, necnon gentilia tympana secum*
*Vexit, et ad Circum jussus prostare puellas.*

Ubi observa, propriè *tympana* vocari *gentilia*, quippe vox est à *tuppin* Syriacâ.

*Pharmacopolæ.*] Pharmacum et medicamentum, testibus Nonio et Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam et malam partem usurpari solitæ: unde et pro veneno non nunquam accipi docuimus alibi. Sic et pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, et quotquot aromata et odores, item qui medicatis potiones quascunque divendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei et argyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magìs autem verba vendunt, per fora et compita urbium cursitantes. De his Cato apud Gell. lib. i. cap. 15. *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur; verùm ei se nemo committat, si æger est.*

2. *Mendici.*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chiromantici; imprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes et quicunque vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

*Mimæ.*] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. Ἀπὸ τοῦ μιμεῖσθαι *ab imitando*, vocatur mimus vel mima, quisquis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lasciviâ seu voce, seu præcipuè gestu, *nutu manibusque loquax*, ut canit Claudianus.

*Balatrones.*] De vocis hujus origine et significatione, adhuc sub judice lis est. Vetus Interpres *luxuriosos ac perditos à Servilio Balatrone* dictos vult, additque; *ab hoc similis vitæ homines sunt appellati balatrones; à balatu fortassè dicti, quæ vox intorta est et ridicula. Legitur et barathrones, qui bona sua devorando, quasi in barathrum mittunt. Iidem et blaterones propriè dicti sunt, à blatiendo, id est, vaniloqui.* Triplex hic etymon vides; quorum tertium mihi magis probaretur. Sunt qui à βαλάζω deducunt balatronem quasi *aquariolum;* vel à βάλλειν et βαλλίζειν quasi *saltatorem:* Inde verò non dubitem esse vernacula hæc nostra, *bal*, *bales*, *baller*. Cœlius Rhodig. lib. xv. cap. 25. ita scribit; balatronem invenio scurram fuisse virulentum, unde Horatius lib. ii. Sat. 8. v. 64.

—— *Balatro suspendens omnia naso.*

Et S. Hieron. *Ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis reprobare.* Constat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam. Italis *balatroni*, Gallis *belitre*, ut placet nonnullis; quam ego etymologiam explodo.

3. *Tigellî.*] M. Tigellius è Sardiniâ oriundus, moribus haud probis, perinde ac sui populares, malè audiebat. Is tamen ob sales et jocos valdè festivos, præcipuè verò ob eximiam vocem, gratiosus admodum fuit Julio Cæsari, Augusto, Cleopatræ. Ab his remuneratus, in suæ farinæ homines copiosiùs etiam effundebat ac prodigebat ultrò, quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hîc, item Satirâ 3. et 10. seq. quia, ut aiunt, ejus versus parùm numerosos ac modulatos dixerat. Ejus meminit Cic. lib. vii. Epist. 24. quæ est ad M. Fab. Gallum; *Amoris quidem tui, quoquô mea verti, vestigia; vel proximè de Tigellio . . . . Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patriam suam . . . Ille autem qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit à me, ut mihi videbatur, iratior; Habes Sardos venales, alium alio nequiorem,* (Tigellium et ejus nepotem) *cognôsti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem:* Salaconem vocant mollem, et propter opes insolentem.

4. *Contrà hic.*] Avarus quispiam longè à Tigellio dissentiens, in contrarium vitium impingit.

8. *Ingratâ stringat malus ingluvie rem.*] Bona sua velut in unam pillulam stricta et compressa deglutiat. Apud Athen. lib. iv. cap. 18. ex Alexide; *Diodorus lucro patrimonium fecit pilam, adeò celeriter omnia absorpsit.* Σφαῖραν ἐποίησε τὴν πατρῴαν οὐσίαν οὕτω συνεστρόγγυλεν ἰταμῶς καὶ τάχυ. Adagium est Græcum; quasi diceres metaphoricè uno bolo, globulo, catapotio, omnia sua devoravit.

*Ingratâ ingluvie.*] Nam quæ sic gulosè atque instar pilæ sorbentur, sine ullo grati saporis gustu per fauces transmittuntur.

12. *Fufidius.*] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat; atque
Quantò perditior quisque est, tanto acriùs urget:
Nomina sectatur, modò sumptâ veste virili
Sub patribus duris, tironum. Maxime, quis non, [519]
Jupiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
Pro quæstu sumptum facit hic. Vix credere possis
Quàm sibi non sit amicus: ità ut pater ille, Terentî
Fabula quem miserum nato vixisse fugato
Inducit, non se pejùs cruciaverit atque hic.

reformidat existimationem perditi et decoctoris. Is de sorte deducit usuras quinas, et quo luxuriosior quisque est, eo ardentius consectatur; quærit nomina juvenum, qui virilem togam nuper induerunt sub patribus valdè parcis. Quis *autem* audiens talia, non statim exclamat; Proh summe Jupiter! Verùm, *inquies*, ille *præclaros fortasse* sumptus facit, secundùm *ingens* lucrum. *Quin imò* vix tibi persuadere queas, quantum sibi sit inimicus. Adcò ut non iste crudeliùs sese discruciaverit pater ille, quem Terentii comœdia exhibet infelicem vixisse, *ex quo* filium *à se* fugaverat.

## *ANNOTATIONES.*

*Vappæ et nebulonis.*] Has voces excussimus Sat. præced.

14. *Quinas hic capiti mercedes exsecat.*] *Caput* est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal;* hujus verò fructus, reditus, fœnora, usuras *mercedes* vocat Horatius; Gall. *l'interest, la rente.* Usura centesima dicitur cum de centum nummis mensibus singulis unus solvitur; adcò ut centesimo mense usura sortem adæquet. At Fufidius iniquior multò, singulis mensibus non simplices, de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat; quas ut haberet, perditissimo cuique, pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in cap. 12. Tob. *veniunt Calendæ; parit sors centesimam, veniunt menses singuli, generantur usuræ, crevit centesima; petitur, nec solvitur; applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.*

*Exsecat.*] Propriè. Nam illi pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primi mensis demebant è sorte, seu ex ipsâ quam credebant summâ. De usurâ legibus humanis ac divinis prohibitâ dixi in Epod. 2. v. 4.

15. *Quantò perditior,* &c.] Quo magìs novit luxuriæ deditum juvenem, adeòque pecuniæ avidiorem eò diligentiùs hunc adit, et quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

16. *Nomina sectatur tironum,* &c.] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam à duris patribus pecuniam aut valdè exiguam accipientes; quâcunque viâ, quovis fœnore quæritabant ac sumebant, quà suæ libidini satisfacerent eâ ætate fervente. Atque id quidam scelus diu grassatum est. At posteà ex Senatuscons. adempta est actio et petitio iis, qui filiis familiâs pecuniam credidissent in mortem patrum; ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est à Macedone isto fœneratore. Suet. Vespas. cap. 11. *Auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorum familiâs fœneratoribus exigendi credita jus esset unquam, hoc est, nè post patrum quidem mortem.*

*Nomina.*] Sic vocantur tam credita quàm debita, eò quòd creditores in commentarios seu tabulas referrent et inscriberent nomina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc *nomina facere* dicuntur tam debitores quàm creditores.

17. *Tironum.*] Id est adolescentum. Tirones alii militiæ, alii forensis exercitationis et eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17, post pubertatem scilicet, prætextam deponebant, induebant verò togam puram nivei candoris, quæ virilis dicta est, ut ait Alex. ab Alex. lib. v. cap. 18. *candidum umbonem* vocat. Pers. Sat. 5. v. 33. Plin. lib. viii. cap. 48. *Togâ purâ tirones induuntur.* Cœl. Rhodig. lib. xiv. cap. 16. *Quoniam verò,* inquit, *ut in Magiâ Apuleius scribit, eruditissimi juvenes laudis gratiâ, primum hoc forensis operæ rudimentum subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur, qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos fuerat concessus; togam item candidam, qui hoc facerent tirones induebantur ipso tirocinii die; sic enim appellabant, cùm eloquentiam auspicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tirocinio filii Ciceronis togam illi puram dedisse Arpini.*

*Maxime, quis non,* &c.] Quis verò non detestetur ejusmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum et nequitiam non abominetur? τόκους usuras Græci appellant, quòd multos et graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. ii. *Quid fœnerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere?*

20. *Quàm sibi non sit amicus.*] Quàm sit sordidè parcus suum defraudans genium, etiam necessaria sibi denegans, ac de se pœnas velut exigens, instar Menedemi apud Terentium.

*Terentî Fabula quem miserum,* &c.] Heautontimorumenos, ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, *seipsum discrucians,* titulus est Terentianæ comœdiæ, in quâ filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate sordidâque avaritiâ, compulit durus pater Menedemus; at postea facti pœnitens sese angebat, quòd tam iniquè à se amandâsset ac fugâsset proprium filium senectutis suæ baculum et columen.

22. *Atque hic.*] Quàm fœnerator iste pessimus

Si quis nunc quærat; Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demissis ambulat. Est qui
Inguen ad obscœnum subductis usque facetus. [520]
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse, nisi illas
Quarum subsutâ talos tegat instita veste.
Contrà alius nullam nisi olenti in fornice stantem.
Quidam notus homo cùm exiret fornice, Macte [521]
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis;
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.

*Quòd* si petat aliquis quorsum hæc spectant? eò nempe; dum insani fugiunt vitia, incidunt in opposita. Malthinus prolixis tunicis incedit. *Alius* est qui succinctis usque ad umbilicum, *se* ridiculum *præbeat*. Rufillus pastillos redolet; Gorgonius *verò* caprum. Nihil mediocre reperitur. Sunt qui renuant attrectare *mulieres*, præter eas quarum talos operit fascia *purpurea* stolæ subsuta. Alius è contrario nullam nisi prostantem in fœdo lupanari, *sicque se* tuetur: Cùm nobilis quispiam vir è fornice egrederetur, Cato divinus *ita* est effatus; Cresce virtute; quippe cùm fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet; non *autem* corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius *verò* sectator mulierum *vestes* candidas *gestantium*, ait;

## *ANNOTATIONES.*

25. *Malthinus tunicis demissis ambulat.*] Vetus quidem lex jubebat; *Demissam ad talos togam quisque in urbe habeto.* Sub Augusto, neque restrictis neque fusis incedere, laudabatur. Quintil. lib. xi. cap. ult. *Cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infrà genua paulùm; posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infrà, mulierum est; suprà centurionum.* Hinc patet, quod alibi notavimus, discinctum, sive *demissis tunicis ambulare*, mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuisse, nec non superbæ et vanæ ostentationis; succinctas autem vestes aut præcinctas viris frugi et virtute claris proprias extitisse. Vide Epod. 1. v. ult. et Epod. 4. v. 8.

*Malthinus.*] Quis ille? certè haud nobis liquet. Mollis ac effeminatus notatur. Non. Marcel. *Maltos appellari molles, antiqui voluerunt, a Græco quasi μαλθακους.* Lucil. lib. xxvii. *Insanum vocant quem maltum ac fœminam dici vident.* Quidam designari volunt Menam illum, de quo Epod. 4. Alii ipsum Mæcenatem. *Hunc esse qui solutis tunicis in urbem semper incesserit;* inquit Seneca Epist. 114. Julius Scaliger, Poët. lib. iii. cap. 98. ita scribit; *Satirographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui nè à Mæcenate quidem abstinere potuit; si quidem quod aiunt verum est, Malthinum ab eo appellatum, cujus demissas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa à divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu suo posset malefici oculi visum intercipere, quo minùs tunicarum demissione offenderetur.* Hæc Scaliger invidiâ semper in Horatium hostili. Verùm esto, ipsum Mæcenatem vellicet Poëta, numquid *barbaro et servili animo* id faciebat? Imò *ridenti amico*, quod ait Persius, *vafer tangit vitium, et admissus circum præcordia ludit* festivus et gratus; accepti verò beneficii passim memor.

*Est qui,* &c.] Alius aliud omninò vitium habet Agrippa, inquiunt, vestibus ad nates usque decisis et subjectis uti solitus.

27. *Pastillos.*] Trochiscos, seu globulos odoratos. A *panis* fit diminut. paniculus, panicillus, pastillus. Alii deducunt à παστὸς, *conspersus*, nempè odorifero pulvere, et similibus.

*Gorgonius hircum.*] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat; Rufillus nimium cultum et munditiem. Isto versiculo invidiam sibi creatam notat Horatius Sat. 4. v. 93. et seq. Unde colligimus adversùm nonnullos, Rufillum et Gorgonium nequaquam viles et ignobiles extitisse.

28. *Nil medium.*] Vix reperire est *auream* illam *mediocritatem*, lib. ii. Od. 20.

*Sunt qui nolint tetigisse,* &c.] Jam demum à flagitiis deterret triplici argumento; quòd rem familiarem exhauriant et perdant; quòd corpus faciant obnoxium multis doloribus; quòd honori et famæ damnum invehant.

*Illas Quarum subsutâ,* &c.] Matronas, quæ talares habent stolas, quarum imam partem assuta ambit fasciola, quæ instita dicitur. Synecdoch. Catull. Eleg. lxii. 308.

————————*restis*
*Candida purpureâ talos incinxerat orâ.*

30. *Olenti in fornice.*] Malè olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis sarcasticè in Messalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famosam, ita scribens, Sat. vi. 117.

*Ausa palatino tegetem præferre cubili,*
*Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.*

Et v. 130.

*Obscurisque genis turpis, fumoque lucernæ,*
*Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.*

31. *Macte.*] Magis auctus esto.

32. *Sententia dia Catonis.*] Hujus viri gravis et censorii auctoritate vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum è lupanari exeuntem aliquatenus laudavit: ut cum ventitantem illuc sæpius animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens, laudavi te, quòd huc interdum venires, non quòd istic habitares.

34. *Descendere.*] Apta vox. Nam sub fornicibus et subterraneis locis erant ganea.

36. *Mirator Cupiennius.*] Cupiennius Libo

Audire est operæ pretium, procedere rectè
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter sæpè pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit. Ille flagellis
Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit acrem [522]
Prædonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Jure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secundâ!
Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minùs insanit, quàm qui mœchatur. At hic si
Quà res, quà ratio suaderet, quàque modestè
Munificum esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno, [523]

*Ego quidem* nolim ita commendari. *At vos* qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, et quot voluptas eis eveniat anxietatibus perturbata, et quidem infrequens, *ac* sæpius non sine gravibus periculis *Ergo auscultate.* Iste *mœchus è* tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus *est ad* necem *usque.* Ille *noctu fugiens* currit in sævas grassatorum manus. Alius pecuniâ redimit corpus * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * Meritò *factum* cuncti *dicunt.* Galba *verò* negabat. Sed quàm securior est merx in mediâ conditione! Libertinarum dico *scilicet*; erga quas Sallustius non minùs insanum se præstat, quàm qui *matronas* sectatur. Verùm enimverò si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates et ratio permitterent, et quatenus decet esse moderatè liberalem; donaret quantum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret, et probrum.

## *ANNOTATIONES.*

Cumanus, Augusti familiaritate clarus, cultùs verò corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candidâ indutarum, scilicet matronarum, ut posteà dicemus.

37. *Audire est operæ pretium*, &c.] Ennii sunt hi versus ab Horatio paulum immutati. Sic ille.

*Audire est operæ pretium, procedere rectè*
*Qui rem Romanam Latiumq; augescere vultis.*

39. *Corrupta dolore voluptas.*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis et malis circumsepta. Præclarè Cicero, in Anton. *Libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* At debuisset damnare saltem ut iniqua, et lumini naturali adversa: *Quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris.*

41. *Hic se præcipitem*, &c.] Quoniam, ut modò è Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Val. Maxim. lib. vi. cap. 1. *Sed ut eos*, inquit, *strictim percurram, qui in vindicandâ pudicitiâ dolore suo pro publicâ lege usi sunt. Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius, L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit. Carbo Attienus à Vibieno, item M. Pontius à Pub. Cernio deprehensi, castrati sunt*, &c.

*Se præcipitem tecto dedit.*] Fugiens vindicem maritum.

*Ille flagellis Ad mortem cæsus.*] Gell. lib. xvii. cap. 18. ex Varrone, *C. Sallustius scriptor seriæ illius et severæ orationis, in cujus historiâ notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris benè cæsus est, et cùm dedisset pecuniam dimissus.* Idem refert Asconius. Juv. Sat. x. 311.

——————*Fiet adulter*
*Publicus, et pœnas metuet quascumque maritus*
*Exigit iratus: nec erit felicior astro*
*Martis, ut in laqueos nunquam incidat*——
——————*Necat hic ferro, secat ille cruentis*
*Verberibus, quosdam mœchos et mugilis intrat.*

44. *Calones.*] Servi militum, quòd palos et ligneas clavas gerebant ita dicti, item *clavatores* ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt à ferendis lignis, quæ Græcè κάλα.

46. *Jure omnes.*] Omnes aiunt, jure illos punitos, et dignas flagitio pœnas dedisse.

*Galba negabat.*] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cùm esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47. *Tutior at quanto merx.*] Lex Julia plecti jubebat eos solùm, qui peccâssent in ingenuis, quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locâssent.

*In classe secundâ.*] Tres Poëta classes mulierum statuit: 1. Matronarum. 2. Libertinarum. 3. Meretricum.

48. *Sallustius.*] Is est de quo lib. ii. Od. 2. Nonnulli perperàm intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ità ratio temporum, ut observat eruditè Torrentius. Hic à Censoribus in Senatu reprehensus, quòd in libertinas insaniret, respondit se matronas non affectari, quasi se criminis expertem excusans. Ejectus verò est à Senatu. Vide Bell. Catil.

49. *Mœchatur.*] Vox ista propriè hîc ponitur pro eo, qui alienam uxorem ingenuam in adulterium pellicit.

52. *Damno, Dedecorique.*] Damno bonorum et famæ.

At *contrà* illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam, sicut olim Marsæus iste Originis amasius qui mimæ tribuit paterna prædia, et domum ; dicitque : Mihi *quidem* nulla *consuetudo* fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus, à quibus graviorem perniciem depromit existimatio, quàm res *familiaris*. Sufficitne tibi fugere personam, non *autem* quodcunque ubicunque nocet? Perdere bonam existimationem, dilapidare patrimonium, semper malum est. Quid refert utrum pecces in matronâ, *an in* libertinâ, *an in* meretrice? Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illusus, ob Faustam pœnas luit secundùm et ultra meritum, pugnis contusus, et ferro appetitus ; ejectus domo, cùm Longarenus esset intus. Qui si libidinis tot et tanta incommoda cernentis

Dedecorique foret. Verùm hoc se amplectitur uno,
Hoc amat, et laudat. Matronam nullam ego tango.
Ut quondam Marsæus amator Originis, ille
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque :
Nil fuerit mî, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verùm est cum mimis, est cum meretricibus ; unde
Fama malum gravius quàm res trahit. An tibi abundè
Personam satis est, non illud quidquid ubique
Officit, evitare ? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter——
Est in matronâ, ancillâ, peccesve togatâ?
Villius in Faustâ Sullæ gener, hoc miser uno [524]
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superque
Quàm satis est ; pugnis cæsus, ferroque petitus,
Exclusus fore, cùm Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis

## *ANNOTATIONES.*

53. *Hoc se amplectitur uno.*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat et venditat, quòd libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55. *Marsæus,* &c.] Ignotus ille nobis Originis mimæ et meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Eclogâ ultimâ, Gallo Poëtæ priùs dilectam, quæ postea Antonium in castra secuta est.

57. *Nil fuerit mî, inquit,* &c.] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58. *Verùm est cum mimis,* &c.] Respondet Horatius. Esto, nihil tibi sit cum uxoribus alienis ; at insanis in mimas et meretrices, à quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius : quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. Act. ii. 7. *Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam; miserum infert in pauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.* Sapiens Rex Proverb. v. 3. et seq. *Ne attendas fallaciæ mulieris, favus enim distillans labia meretricis; et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant . . . longè fac ab eâ viam tuam; et ne appropinques foribus domûs ejus, ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo alienâ,* &c.

62. *Quid interest,* &c.] Ex opinione Stoïcorum paria esse quævis peccata dicentium.

63. *In matronâ, ancillâ, peccesve togatâ.*] Tres gradus peccati statuit Poëta; in matronâ, in libertinâ, in meretrice. Has triplex vestis colorisque genus distinguebat. Matronæ stolâ candidâ induebantur; ancillæ et libertinæ togâ pullâ ; meretrices Coâ seu pellucidâ. Errat vetus interpres his attribuens quod erat libertinarum; ait nempè meretriciam togam pullam fuisse, quòd refellitur vel ex frequenti textu id quod modò dixi stabiliente. Porrò est operæ pretium observare matronas, quæ adulterii convictæ à viris repudiabantur, stolâ candidâ solitas exui, et togâ vestiri, ignominiæ causâ. *Stola plebeiis quamvis honestis non dabatur; si quidem Patriciæ et grandes natu matres eam deferebant honoris causâ. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat.* Contrà, *meretrices togam subductiorem,* et virili similem gestabant. Alex. ab Alex. lib. v. cap. 18. Festus. *Matronas appellabant, quibus stolam habendi jus erat.* Non. Marcell. ex Varrone, *Toga commune vestimentum, diurnum et nocturnum; muliebre et virile.*

64. *Villius in Faustâ Sullæ gener.*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iste non reverà gener, sed ob frequentissimam cum Faustâ Sullæ filiâ consuetudinem, ita vocatur; seu quòd eam uxorem sibi fore speraret. Unde sequitur; *hoc miser uno nomine deceptus.* Grandi scilicet nomine, ex antiquâ Scipionum gente; à quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magistratus tamen, Quæsturam, Consulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, pessumdatâ Rep. occupavit. Cic. in Verr.

67. *Longarenus.*] Ignobilis quispiam, Villio tamen felicior mœchus, et gratiosior Faustæ.

68. *Huic si mutonis verbis,* &c.] Prosopopœia paulum obscœna, sed lepida et elegans

Diceret hæc animus; Quid vis tibi? Nunquid ego à te
Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatumque stolâ, mea cùm conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet, pugnantiaque istis
Dives opis natura suæ, tu si modò rectè
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio, rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te, [525]
Desine matronas sectarier; unde laboris
Plus haurire mali est, quàm ex re decerpere fructûs.
Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos,
Sit licet hoc Cerinthe tuum, tenerum est femur aut crus
Rectius; atque etiam melius persæpe togatæ est.
Adde huc quòd mercem sine fucis gestat, apertè
Quod venale habet, ostendit: nec, si quid honesti est,
Jactat, habetque palàm, quærit quo turpia celet.
Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos
Inspiciunt; ne, si facies (ut sæpè) decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quòd pulchræ clunes, breve quòd caput, ardua cervix.
Hoc illi rectè: ne corporis optima Lyncei [526]
Contemplere oculis, Hypsæâ cæcior, illa
Quæ mala sunt spectes. O, crus! ô brachia! verùm

nomine mens tali *homini* loqueretur ista; Quid petis? quando meus ardor fuerit accensus, an ego à te flagito mulierem illustri consule genitam, et stolâ vestitam? Quod responsum daret? *nempe* illustri patre orta est puella. Verùm quanto meliora et his contraria suadet natura suis opibus locuples! Si modò tu benè uti velis, et non confundere evitanda cum exoptandis: an credis nihil interesse utrum egeas, per tuam vitiosam cupiditatem, an per rerum *penuriam?* Quapropter ut non doleas *aliquando,* abstine deperire matronas; unde plus mœroris percipitur, quàm utilitatis ex re colligitur. Neq; hæc quamvis sit inter lapillos candidos et virides, femur habet mollius aut crus rectius quàm tuum, O, Cerinthe, imò sæpius pulchrius *est* plebeiæ. Adde quòd *hæc* mercem portat haud fucatam: ac si quid est venustum, haud venditat et ostentat: *neque* satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando emunt equos, obtectos considerant, ne facies (quod non rarò *fit*) elegans, si tenerâ ungulâ subnixa fuerit, *in errorem* impellat emptorem avidum; eò quòd *sint* decoræ clunes, breve caput, erecta cervix. Illi rectè *quidem* hoc *faciunt. Tu ergo pariter* ne oculis acutissimis intueare *partes* corporis formosas: Hypsæâ *verò* cæcior, ea quæ deformia sunt aspicias. O, crus *venustum!* ô brachia *concinna!* at

## ANNOTATIONES.

76. *Tuo vitio, rerumne labores.*] Nostro vitio laboramus, cùm dolemus non adesse perdicem aut phasianum; at rerum vitium seu penuria est, si desit panis aut cibus vulgaris quilibet.

78. *Matronas sectarier.*] Ulpian. *Aliud est appellare, aliud sectari. Appellare est blandâ oratione alterius pudicitiam attentare;* assectatur *qui tacitus frequenter sequitur; assidua enim assectatio præbet nonnullam infamiam.*

80. *Niveos viridesque lapillos.*] Uniones, et smaragdos.

81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum.*] Is erat amator pariter et deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratiâ, præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83. *Mercem.*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86. *Regibus.*] Nobiles ac divites appellantur sæpe reges ob potentiam et auctoritatem, quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt.

*Opertos Inspiciunt.*] Pugnant exemplaria. Plura certè *opertos* habent. Sensus est; opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emptorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parùm prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructa sint vitiosis: ità equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit. Cavendum igitur maximè ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos,* quod placet nonnullis, ob clariorem certè sensum.

88. *Hiantem.*] Præ admiratione partium quarundam valdè concinnarum; præque emendi cupiditate.

89. *Pulchræ clunes,* &c.] Virg. Georg. iii. 79.

——— *Illi ardua cervix.*
*Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga.*

Non. Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* fœminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: *clunes infractos gero.*

90. *Lyncei oculis.*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eò quòd primus è fodinis metalla eruisset.

91. *Hypsæâ cæcior.*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos, ut aiunt, oculos habebat. Fortasse notatur ab Horatio, quòd invenustum quempiam deperiret.

92. *O, crus! ô brachia!*] Quasi diceret Poëta:

Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo est.
Matronæ præter faciem nil cernere possis,
Cætera, ni Catia est, demissâ veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te
Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res;
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa, et circumdata palla,
Plurima quæ invideant purè apparere tibi rem.
Altera nil obstat. Coïs tibi pœne videre est [527]
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculis latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque evellier ante
Quàm mercem ostendi? Leporem venator ut altâ
In nive sectatur, positum sic tangere nolit:
Captat, et apponit: Meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.

**grandiori est naso, brevi latere, et pede longiori. *Præterea* nihil matronæ præter vultum videre queas, cæteras *partes* abscondentis prolixâ stolâ; nisi *fortè* Catia est. Quòd si cupias *cernere* denegata, *quasi* munimentis cincta; (quippe hoc te insanire facit) plurimæ res tunc impedimento tibi sunt; custodes, lectica, cinerarii, parasitæ, stola ad talos demissa, et palla circumjecta, multa impedientia *ne* res à te manifestè videatur. Altera nihil impedit. *Per* Coas *enim vestes* licet tibi cernere ferè quasi nudam; si pravo sit crure, aut pede: latus oculis dimetiri queas. An *verò* mavis decipi, et mercedem tibi priùs extorqueri, quàm merx exhibeatur. *At enim cantabis? mihi aliquod:* ut venator leporem in celsâ nive prosequitur; appositum *verò* sine labore nec attingere dignatur. Capit *autem; et jucundè tum* apponit. Huic similis est meus amor, *inquis;* contemnit enim in propatulo constituta, ardua verò desiderat.

## *ANNOTATIONES.*

Dum admiraris crus et brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omninò deformia.

93. *Depygis.*] Quasi sine pygâ, *πυγὴ*, *nates.* Epod. 8. *aridas nates*, additque *femur tumentibus exile suris Additum:* quod hìc significat per *breve latus.*

*Nasuta.* Catull. xli. 1.

*Salve nec minimo puella naso,*
*Nec bello pede*, &c.

*Pede longo.*] Ovid. Am. iii. 3. 7.

*Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma.*

95. *Catia.*] Hæc domûs nobilis quidem, sed parùm casta et pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96. *Interdicta.*] Partes maximè tectas et multiplici tunicâ vallatas.

98. *Lectica.*] Clausa sanè et operta. Torrentius hìc acri ut solet judicio contra cæteros interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum contendit, sed interius aliquod in ædibus conclave, quo se matronæ continerent; qualis erat lecticula illa lucubratoria Augusti apud Sueton. cap. 78. Ejusmodi quoque lecticulam domesticam agnoscit Just. Lipsius Elect. i. cap. 19.

*Ciniflones.*] A flando in cineres dicuntur *ciniflones*, qui calamistra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad crispandos mulierum crines: item cinerarii; necnon ornatrices, Gall. *Coeffuses.* Angl. Tire-women.

*Parasitæ.*] Garrulæ quædam et assentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99. *Palla.*] Amplus et sinuosus amictus tunicæ et stolæ superindui solitus, velut pallium quoddam honestæ mulieri proprium. Non. Marcell. Gall. *Manteau de ceremonie;* simile propè vestimentum hodiè vocant, *un surtout.* Angl. a Morning-gown.

101. *Coïs.*] Vestibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex insulâ Co; sive Coö, sitâ in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango;* quæ tam ferax et dives, ut proverbium esset; *quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus*, Eustath. Coas vestes Juvenalis appellat *multitia.* Galli *de la Gaze.* Harum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex insulâ Coö. Aristot. Histor. Animal. lib. vi. Tibull. lib. ii. Eleg. 3. v. 57.

*Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa*
*Texuit, auratas disposuitque vias.*

Propert. lib. ii. Eleg. 1. v. 5.

*Sive togis illam fulgentem incedere Coïs.*

Varro *togas vitreas* appellat. S. Hieron. ad Lætam ita scribit: *Talia paret vestimenta, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.*

Et te monitum velim, lector, in quibusdam vett. codd. legi, *Chlorin* pro *Coïs.* Porrò jam suprà insinuavimus istis vestibus Romæ quidem solas meretrices indui consuevisse.

105. *Leporem venator ut altâ*, &c.] Hi sunt è Callimacho versiculi, veluti cantiunculæ quædam, quas Horatius ponit in ore sectantis matronas. Sensus est; ut venator leporem per nives sectari et capere gaudet, quem appositum sibi sine ullo labore nec tangere dignetur; captum autem venando et cum difficultate libens apponit sibi et amicis; sic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas sperno; at matronas depereo, quibus frui arduum est.

107. *Captat, et apponit.*] Ingens hìc pugna, ingens dissentio. Sagaciter Lambinus ita correxit. Omnes tamen codices huc usque habuerunt, *cantat.* Interpretes in angustiis constituti venatorios clamores, quibus revocari solent canes, adhibuerunt, et Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem, parvum, magnum: et sic vocem *cantat* explicant, seque ut licet expedi-

Hiscene versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus, curasque graves è pectore pelli?
Nonne, cupidinibus statuat natura modum quem, [528]
Quid latura sibi, quid sit dolitura negatum,
Quærere plus prodest, et inane abscindere soldo?
Num, tibi cùm fauces urit sitis, aurea quæris
Pocula? Num esuriens fastidis omnia præter
Pavonem rhombumque? Tument tibi cùm inguina, num, si
Ancilla, aut verna est præstò puer, impetus in quem
Continuò fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego: namq; parabilem amo Venerem facilemq;
Illam, Pòst paulo; Sed pluris; Si exierit vir;
Gallis: hanc Philodemus ait sibi, quæ neq; magno
Stet pretio, neque cunctetur, cùm est jussa venire.
Candida rectaque sit, munda hactenus, ut neq; longa,
Nec magis alba velit, quàm det natura, videri. [529]
Hæc ubi supposuit dextro corpus mihi lævum,
Ilia, et Egeria est: do nomen quodlibet illi;
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Janua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vel pallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet;

An *igitur* ejusmodi cantilena speras corde tuo abigi posse anxietates, solicitudines, mœroresque molestissimos? Annon satius est investigare quem finem natura ponat cupiditatibus, quid sibi denegatum patienter ferat, et quid doleat; atque inutile amputare à solido? An quando sitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? An fame urgente spernis omnia præter pavonem et rhombum? * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * Non ego *certè*. Quippe amo Venerem promptam et expeditam. *Quæ verò dicit*, Paulò post; at majori pretio: si vir discesserit; illam Philodemus ait Gallis *relinquendam; sibi autem peti eam*, quæ nec cariori pretio constet, nec moretur venire cùm advocatur: candida sit, et recta, adeò concinna, ut non cupiat apparere grandior, aut candidior quàm natura concessit, * * * * * * hæc *mihi* Ilia et Egeria est: illi tribuo quascunque blanditias. Nec metuo * * * * ne vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent; fœmina pallens descendat è cubili; *ancilla* conscia exclamet se infortunatam;

## *ANNOTATIONES.*

unt. Verùm si retinenda vetus lectio, *cantat*, referendum est ad cantilenam quam matronarum sectator canit; et vox *apponit*, explicanda est, *addit*, seu *prosequitur;* ut ingeniosè solerterque Dacerius noster subodoratus est et sensit.

109. *Hiscene versiculis.*] Horatius ad illum qui cantavit Callimachi versiculos, respondet; siccine per leviculam cantionem speras eluctari graves curas, et mœrores, aliaque mala, quæ matronarum amorem comitantur? an non satius tibi foret modum sequi à naturâ præscriptum? &c.

113. *Inane abscindere soldo?*] *Inane*, quo sibi denegata natura facilè careat, *soldo*, sive solido et necessario, quod sine dolore nequeat non habere, sibique negari haud patienter ferat.

114. *Aurea quæris Pocula?*] Senec. Epist. 120. *Natura hoc unum jubet, sitim extingui. Utrum sit aureum poculum, an crystallinum, an Tiburtinus calix, manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu, ministretur.*

116. *Pavonem.*] *Pavonem cibi gratiâ Romæ primùs occidit orator Hortensius, augurali cœnâ sacerdotii: saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæstu reditus sestertium sexagena M. habuit.* Plin. lib. x. cap. 20. Varro, Ælian. Vide Macrob. Sat. iii. 9. ubi scribit; *M. Varro de pavonibus in villâ nutriendis loquens, sic ait: Primus hos Q. Hortensius augurali cœnâ dicitur posuisse.* Hinc factum *ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facilè quinquagenis*, &c.

*Rhombum.*] Exquisiti saporis piscem. Gall. *turbot.* De eo Epod. 2. v. 50.

121. *Gallis.*] Cybeles sacerdotibus, eviratis, castratis, adeoque moram sponte ferentibus.

*Philodemus.*] Quis ille, incertum. Afferunt vulgò Poëtam Epicurum patriâ Gadaræum qui Græcè scripsit quædam Epigrammata. Meminêre Strabo, Asconius, &c.

123. *Neque longa*, &c.] *Adjuta cothurnis*, ut ait Juvenal. Sat. vi. 505.

124. *Magis alba.*] Pictis et dealbatis cretâ vel cerussâ genis, *cerussati buccis*, ut loquitur Cicero in Pison. Propert. lib. iii. Eleg. 24. v. 8.

*Cùm tibi quæsitus candor in ore foret.*

Martial. lib. ix. Epig. 24.

*Et Cerussatâ candidiora cute.*

126. *Ilia, et Egeria est.*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem et Egeriam Nympham, cum quâ Numæ consuetudo.

129. *Vel pallida.*] Alii legunt, *væpallida* ut apud Pers. *vægrandis*, augente significationem particulâ; valdè pallens et pavens.

130. *Conscia.*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, herilis flagitii particeps

hæc timeat cruribus; deprehensa doti; ego *denique* mihi. Fugiendum est veste non cinctâ, et pedibus nudis; nè luant nummi, nates, vel demum existimatio. Miserum est deprehendi; vincam etiam Fabio judice.

Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mî.
Discinctâ tunicâ fugiendum est, ac pede nudo;
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam.

## SATIRA III.

*Aliena quisque peccata videt, ad propria cæcutit. Vitia leviora in amicis debent excusari. Malè Stoïci asserunt paria esse omnia peccata.*

Cunctis hoc inest vitium cantoribus, ut cùm familiaribus rogati cantare semper renuant; minime rogati nunquam cessent. Id habebat Tigellius ille Sardus. Augustus, qui cogere potuisset, si rogaret per benevolentiam patris, et suam, nihil obtinebat. Quòd si placeret, ab ovo usque ad poma repetebat, Io Bacche, nunc supremâ voce, nunc infimâ quæ resonat *in* fidibus quatuor.

OMNIBUS hoc vitium est cantoribus, inter amicos [530]
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris, atque suum, non
Quidquam proficeret: si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala iteraret, Io Bacche; modò summâ
Voce, modò hâc, resonat quæ chordis quatuor imâ. [531]

### *ANNOTATIONES.*

ancilla; proindèque metuens ne iratus herus furorem in ipsam vertat ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131. *Doti deprensa.*] Uxor à viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti; id est, ne dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, et marito adjudicabat; interficere verò deprehensam patri quidem permittebat, non autem marito; cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. regul. Tit. vi. Cato apud Gellium, lib. x. cap. 23. Valer. Max. lib. viii. cap. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cùm Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiâsset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio nummo, Titinnium autem summâ totius dotis damnavit; præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quòd sibi liqueret Titinnium impudicam ex animo duxisse, et ejus doti insidias strueret.

*Egomet mî.*] Ne verbera, plágas, necem subire cogar, aut saltem pecuniâ me redimere.

133. *Aut pyga.*] Ne mihi perna succidatur; aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis antè citatus.

*Aut fama.*] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

134. *Fabio vel judice vincam.*] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum falsè notat Horatius; *vincam*, inquiens, *judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, *miserum* esse *deprehendi*.

Satira III.—1. *Omnibus hoc.*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hâc, ut et in præcedenti, callidus ubique Horatius et summè vafer, ab jocoso exordio quo animum lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. *Hic scopus est, Virgilium animæ dimidium suæ tueri adversùs obtrectatores quosdam, qui ingentis alioqui virum ingenii, ob leviora quæpiam vitia, iniquiùs vellicabant.*

3. *Sardus Tigellius.*] Vel nomen est proprium *Sardus*, vel gentile ab Sardiniâ patriâ. Neque certè idem est qui Hermogenes, de quo postmodum. Utrique nomen *Tigellius:* at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta scriberet, ut legenti patet: ille verò jam vitâ cesserat: quod quidem perspicuum est ex Satiræ precedentis initio.

4. *Cogere posset.*] Pro summâ et Imperatoriâ auctoritate.

5. *Patris.*] Patris sui per adoptionem, Julii nempè Cæsaris, à quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, et gratiâ singulari honoratus fuerat, ut dictum est in superioribus.

6. *Ab ovo Usque ad mala.*] A principio cœnæ ad finem. Poma et bellaria ad secundam mensam pertinere, notum est: initium verò cœnæ duci ab ovis, vel Epistola ad Pætum quæ est 20. lib. ix. Cic. satis ostendit; *integram famem ad ovum affero*, inquit. Hinc et Apuleius ova gustulum cœnæ vocat. Vide Just. Lips. Antiq. Lect. lib. iii.

7. *Iteraret, Io Bacche.*] Iteraret carmen ab ipsomet fortasse compositum sic incipiens; *Io Bacche;* vel cujus hoc esset epodium rhythmi, versiculus intercalaris, recantatio, Gall. *le refrein, la reprise.* Apagè qui legunt *Io Bacchæ*, id est, Bacchantes. Te verò, lector, nè moveat brevis syllaba in voce *Bacche;* id enim et concinnum et elegans, cùm ipsa formula citatur.

*Summâ voce.*] Gravissimâ. Gall. *la basse.*

8. *Imâ.*] Acutissima. Gall. *le dessus.*

Nil æquale homini fuit illi: sæpe velut qui
Currebat fugiens hostem, persæpe velut qui
Junonis sacra ferret. Habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem servos: modò Reges, atq; Tetrarchas,
Omnia magna loquens; modò, Sit mihi mensa tripes, et
Concha salis puri, et toga, quæ defendere frigus, [532]
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totam stertebat: nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi, Quid tu?
Nullane habes vitia? Imò alia, et fortasse minora.

In illo homine nihil simile erat: qui interdum currebat quasi hostem fugeret, aliàs *lentus incedebat*, tanquam Junonis sacra portaret. Aliquando famulos habebat ducentos, sæpiùs decem. Nunc jactitans reges et præfectos, et cuncta summa: mox *verò aiebat*: Adsit mihi *tantum* mensa tripes, et concha puri salis, ac toga quantumvis crassa, quæ arcere frigus valeat. Huic *autem* parco paucis contento *si* donâsses decies centena, post quinque dies nihil supererat in crumenâ. Vigil traducebat noctes usque ad *lucem* matutinam; die *verò* integrâ dormiebat. Nihil unquam fuit æquè sibi dissimile. Jam mihi non nemo dixerit; Tu *autem* quid? nullane habes vitia? imò *habeo* sed diversa, et forsitan leviora.

## *ANNOTATIONES.*

*Resonat quæ chordis quatuor.*] Tigellius voce pariter et fidibus canebat, tetrachordo scilicet, seu instrumento musico quatuor chordarum, modò supremas, modò infimas tangens partes, voci nunc summæ nunc imæ accommodans; vel summos imis modulos ac numeros ex arte miscens, atque attemperans.

9 *Nil æquale homini fuit illi.*] Ille homo sibimet passim dissimilis erat, varius, inconstans.

*Sæpe Currebat*, &c.] Sallust. Bell. Catil. cap. 15. *citus modò, modò tardus incessus erat.* Cic. Offic. i. *Cavendum est autem, nè aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festationibus suscipiamus nimias celeritates; quæ cùm fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur; ex quibus magna significatio sit, non adesse constantiam.* Vide Senec. Epist. xxii.

10. *Velut qui Junonis sacra ferret.*] Proverbium est Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium seu Junonis ad instar procedere:* inde natum, quòd Junonii incessûs gravitas et majestas celebretur. Virg. Æneid. i. 46. Quapropter etiam boves ad ejus sacra quæsitas idem refert Georg. iii. 532. nimiam ob tarditatem. Hinc et virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi et lento gradu procedebant in Junonis sacris, imposita capitibus canistra ferentes, in quibus continebantur res ad illa necessariæ, Cic. in Verrem iv. *Erant ænea præterea duo signa, non maxima, verùm eximiâ venustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur.* Ovid. Met. ii. 711.

*Illâ fortè die castæ de more puellæ,*
*Vertice supposito, festas in Palladis arces*
*Pura coronatis portabant sacra canistris.*

Ex his patet canephoros fuisse Junoni, Cereri, Palladi. Vide lib. ii. Sat. 8. v. 14.

12. *Tetrarchas.*] Præfectos quarti regni partis.

13. *Sit mihi mensa tripes.*] Paulò antè grandia et summa quæque in ore habebat: Jam verò ait pauca et parva sufficiunt: modicam et vilem volo suppellectilem; satis mihi est una *mensa tripes*, &c. ut vulgò. Nam magnatibus non unica, sed plurimæ, eæque uno pede nixæ, saltem quædam. Luxuriam istam proscribit Juvenalis Sat. xi. 122.

*——————latos sustinet orbes*
*Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu.*

Dio in Nerone refert, Senecæ adfuisse mensas tripedes è cedro quingentas. Just. Lipsius ante cit. rem luculenter exponit: in cœnaculo, inquit, mensa collocabatur rotundo, plebeiorum tripes, et è simplici ligno; divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat argentea, ac pes eburneus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, sustinebat.

14. *Concha salis puri.*] Tenue salinum è conchâ: vel merus sal, pro omni obsonio. Vide lib. ii. Sat. 2. v. 17.

*——————Cum sale panis*
*Latrantem stomachum benè leniet.*

Porrò cur assidua veteribus et quasi sacra mentio salini et salis, intelliges, lector, ex Plutarcho Sympos. lib. v. cap. 10. ubi et citatur Homerus *salem divinum* nuncupans.

*Toga crassa.*] Juvenal. Sat. ix. 28. *pingues lacernas* vocat. Martialis lib. iv. Epigram. 19. *pinguem Sequanicæ textricis alumnam* dicit.

15. *Decies centena.*] Hîc ut alibi semper intellige, *millia sestertiûm:* interdum et *decies* solummodo auctores scribunt, supple, *millia sestertium*, ad significandam ingentem summam. Juvenal. Sat. x.

*——Decies centena dabuntur.*

Quæ summa ex Budæi supputatione facit monetæ nostræ Gallicæ 2500 *écus.*

16. *Quinque diebus Nil erat in loculis.*] Hunc Tigellium omnino profusum ac prodigum ostendit Satira præcedens.

19. *Nunc aliquis dicat*, &c.] Prolepsis eximia.

Mænius absentem Novium cùm carperet, Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mî ignosco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor est, dignusq; notari.
Cùm tua prævideas oculis mala lippus inunctis; [533]
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius? At tibi contrà
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulò; minùs aptus acutis
Naribus horum hominum: rideri possit, eò quòd
Rusticiùs tonso toga defluit, et malè laxus
In pede calceus hæret. At est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam; at tibi amicus; et ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim [534]
Natura, aut etiam consuetudo mala. Namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.

Cum *aliquando* Mænius reprehenderet Novium absentem, quidam dixit; Heus tu, non te ipsum nôsti? an velut incognitum nobis imponere contendis? *Tum* Mænius respondit, Ipse mihi indulgeo. *Atqui, retulit alter*, iste amor insanus est et iniquus ac reprehensionem meretur. *Enimverò* quandoquidem tua vitia, parùm vides lippiens oculis unctis; quare in peccatis amicorum adeò perspicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius? Verùm tibi vicissim accidit, ut etiam vitia tua alii pariter inquirant. *Sic quidam aiunt*: Ad iram *ille* paululum est pronior: parum idoneus naribus istorùm hominum illudi potest quòd toga delabitur *ei* inconcinnè tonso; atque laxior calceus pedi non benè adhæret. Sed probus est vir, *inquam ego adeò*, ut nemo sit probior; sed tibi amicus; sed mens magna tegitur eo corpore non ita *bellè* composito. Uno verbo temet examina; utrum vitia quæpiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo. Etenim filix comburenda crescit in agris incultis.

## *ANNOTATIONES.*

21. *Mænius absentem Novium.*] Mænius ille est de quo jam Sat. præced. v. 101. qui scurrilitate magnus evasit: ac dilapidatis bonis, tandemque divenditâ, quam habebat residuam, ad forum domo, unam sibi columnam excepit, è quâ gladiatores spectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hîc vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur pòst in Sat. 6.

*Absentem cùm carperet.*] Mænius sic describitur dicax et vorax lib. i. Epist. 15. v. 30.

*Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;*
*Pernicies, et tempestas, barathrumque macelli;*
*Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro.*

———————*Mænius idem,*
*Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne*
*Verterat in fumum et cinerem*——

25. *Prævideas oculis mala lippus inunctis.*] Quamvis vix videas tua mala, quasi *lippus*, habensque oculos mordaci pituitâ suffusos, quâ visûs acies obtunditur et obscuratur.

27. *Aquila.*] Acuto prorsùs visu pollet. Plin. lib. x. cap. 3. Vide quæ annotavi. lib. iv. Od. 4.

*Serpens Epidaurius.*] Metonym. pro quolibet serpente, seu potiùs dracone, qui à δέρκειν vel δρακεῖν, *videre*, nomen accepit: quasi ὀξὺ βλέπον, *acutè perspiciens.* Hinc thesauris incubantes dracones, causâ custodiæ, antiqui finxerunt. Fest. De *Epidaurio serpente.* Tit. Liv. lib. xi. Epitom. Valer. Maxim. lib. i. cap. 8. et alii. Nempe cùm peste urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti sunt Epidaurum Peloponnesi civitatem, ubi Æsculapius colebatur. Cùmque numen invitarent ut Romam se conferret, serpens seu Æsculapius anguis specie, conspectus est ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in insulâ Tiberis cùm triduo visus esset, posteà non comparuit. Illic autem posuerunt illius simulacrum.

29. *Iracundior est paulò.*] His versibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

*Minùs aptus acutis Naribus horum hominum.*] Parùm aptus ad congressus aulicorum hominum, qui solent esse dicaces ac derisores: quales sunt qui *acutis* sunt *naribus.* Pers. Sat. i. 40.

————————*Rides (ait) et nimis uncis*
*Naribus indulges.*

31. *Rusticiùs tonso toga defluit,* &c.] Tria scilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quòd iracundior, quòd morosior esset, quòd corporis nitorem habitûsque concinnitatem haud curaret. In hac porrò cultûs negligentiâ tria hîc notantur: quòd, rusticorum more, barba malè tonsa, et capilli inæqualiter decurtati; quòd toga non satis composita; quòd calcei pedibus haud benè apti et accommodati. Art. Am. i. 516.

*Nec vagus in laxâ pes tibi pelle natet.*

32. *At est bonus,* &c.] Tres virtutes affert conspicuas, quarum splendor leviores nævos debeat obtegere et compensare. Erat enim Virgilius vir optimus: erat fidei in amicos observantissimus; erat ingenio grandi præditus.

37. *Neglectis urenda filix innascitur agris.*] Sicut inutiles et noxiæ herbæ crescunt in agro inculto, sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

Illuc prævertamur, amatorem quòd amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnæ.
Vellem in amicitiâ sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire. Strabonem
Appellat Pætum pater; et Pullum, malè parvus [535]
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc Varum, distortis cruribus; illum
Balbutit Scaurum, pravis fultum malè talis.
Parciùs hic vivit? frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulò est; concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior, atque
Plus æquo liber; simplex fortisque habeatur.
Caldior est? acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et jungit, junctos et servat amicos.

Huc potiùs deveniamus, quòd amatori conniventi vitia amicæ vel maxima non videntur, quin et jucunda sunt; quemadmodum Balbino polypus Hagnæ. Optarem *ut* sic deciperemur erga amicos; et virtus decorum nomen imposuisset isti errori. Verùm debemus non aspernari vitium amici, si aliquod inest; velut pater filii *nævos haud fastidit.* Strabonem pater vocat Pætum; et Pullum dicit, qui filium habet pusionem, qualis abortivus extitit pridem Sisyphus; hunc *qui* distortus *est* cruribus appellat Varum; illum *verò* malè nixum pravis talis, balbutiendo Scaurum nuncupat. *Sic igitur si* quis *amicorum* parciùs victitat, appelletur frugalis. Qui nimis importunus atque jactabundus fuerit, *dicamus*; cupit lepidus videri familiaribus; sed est asperior et paulò liberior; *is* æstimetur sincerus et animosus; ferventior est, inter fortes censeatur. Hoc, *ut* arbitror, et amicos sociat et consociatos retinet.

## *ANNOTATIONES.*

38. *Amatorem quòd amicæ Turpia decipiunt cæcum vitia.*] Theocrit. Idyll. vi. 10. Ἔρωτι πολλάκις τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. *Amori sæpè non pulchra pulchra videntur:* Idem Idyll. 10. *ὁ Bombyce venusta, omnes te Syram vocant, macram, sole adustam; ego verò solus dico te flavam esse, sicut mel.*

39. *Aut etiam ipsa hæc Delectant.*] Cic. de Nat. Deor. i. *Nobis qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpè jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus. Illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus dilexit municipem tuum Roscium——huic Deo pulchrior. At erat, sicut hodie est, perversissimis oculis. Quid refert, hoc ipsum salsum illi et venustum videbatur?* Huic etiam pertinet quod scribit Lucret. lib. iv. 1273.

*Nec divinitùs est interdum, Venerisque sagittis,*
*Deteriore fit ut formâ muliercula ametur.*

———————————————

*Quod superest, consuetudo concinnat amorem.*

Et v. 1147.

*Nam faciunt homines plerumque cupidine cæci;*

———————————————

———————*Pravas turpesque videmus*
*Esse in deliciis.*———

40. *Balbinum polypus Hagnæ.*] Hagnæ amicæ polypus licèt fœtens delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo, vide Epod. 12. v. 5.

41. *In amicitiâ sic erraremus.*] Amicorum vitia dissimulantes, excusantes, obvelantes.

*Isti Errori nomen virtus posuisset honestum.*] Quintil. lib. iii. cap. 7. *Quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proximâ derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus; quæ eadem etiam contra valent.*

44. *Strabonem Appellat Pætum.*] *Strabo* cujus oculi sunt distorti. Gall. *louche.*

45. *Pætum.*] Cujus oculi sunt semiclausi, leviter declinati; item qui tremuli huc et illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuisse non sine aliquâ gratiâ et decore, aiunt.

*Pullum.*] Sueton. Calig. cap. 13. *Exoptatissimus erat princeps,————quòd infantem plerique cognoverant;————super fausta nomina, Sidus, et Pullum, et Puppum, et Alumnum appellabant.*

*Malè parvus.*] Nanus, pusio, pumilio; quasi *abortivus*, cui justam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare solet.

47. *Sisyphus.*] Filius M. Antonii Triumviri, staturâ quidem fuit tantùm bipedali, sed ingenio acutissimo; unde nomen, quod perinde callidus esset ac Sisyphus ille fabulosus, de quo lib. ii. Od. 14. v. 20. et Epod. ult. v. 16.

*Varum.*] Qui pedes habet introrsum retortos.

48. *Scaurum.*] Talos habentem extantes, vel aversos ac tortuosos.

*Balbutit.*] Invidiæ minuendæ causâ balbutiendo Scaulum vocat, *l* pro *r* pronuncians; quod familiare est balbis. Porrò nobiles, Romæ fuisse Strabones, Varos, Scauros, Pætos nemo nescit.

49. *Ineptus.*] Cic. de Orat. ii. *Qui aut tempus quid postulet non videt; aut qui plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.*

50. *Concinnus.*] Commodus, se attemperans moribus et ingenio eorum quibuscum versatur ac vivit. Gall. *de bonne humeur, complaisant, de bonne compagnie.*

52. *Liber.*] Liberè veritatem eloquens.

At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit? multùm est demissus homo. Illi [536]
Tardo cognomen pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum?
Cùm genus hoc inter vitæ versemur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina: pro benè sano
Ac non incauto, fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis, et est (qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas) ut fortè legentem
Aùt tacitum impellat quovis sermone molestus?
Communi sensu planè caret, inquimus. Eheu
Quàm temerè in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce,
(Si modò plura mihi bona sunt) inclinet; amari
Si volet hâc lege, in trutinâ ponetur eâdem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat; ignoscat verrucis illius. Æquum est, [537]
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique quatenus excidi penitùs vitium iræ,
Cætera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur? ac res
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coërcet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus

At nos ipsas virtutes malè interpretamur, et vas purum inficere volumus. Si bonus aliquis nobiscum vivit; homo *est* abjectus valdè, *inquimus*. Isti lento damus cognomen crassi. Ille dolos omnes eluctatur, et nemini improbo expositum latus præbet, quandoquidem conversemur cum iis hominibus, apud quos regnant vehemens invidia et criminationes; *hunc* non prudentem et cautum, *sed* versipellem et malitiosum dicimus. Si quis apertior (qualem non rarò tibi me sponte exhibui, *ô* Mæcenas) ut lectioni vacantem vel cogitabundum casu interpellet quâcunque allocutione importunus; dicimus, sensu communi omninò est *ille* destitutus. Eheu quàm injustam conditionem nobis statuimus imprudenter! nullus enim sine vitiis nascitur; *atque* is qui levioribus premitur, perfectissimus habetur. Benignus amicus, ut par est, meas virtutes, cum vitiis comparet; in illas majores (si quidem majores habeo virtutes, *quàm vitia*) propendeat, si diligi cupiat; *ac* pari conditione in eàdem librâ ponderabitur. Quisquis vult amicum non lædere suis tuberibus, parcat ejus verrucis. Justum est, ut qui postulat indulgentiam *suis* delictis, *is* parem referat. Denique quoniam omninò resecari vitium iracundiæ, aliaque stultis inhærentia minimè possunt; quare non ratio adhibet examen et judicium suum, atque pœnis cohibet peccata, secundùm rei cujusque meritum? si aliquis cruce plectat eum famulum, qui jussus auferre catinum,

## *ANNOTATIONES.*

55. *Invertimus.*] Ipsa bona detorquemus in malum.

56. *Sincerum cupimus vas incrustare.*] Similes sumus ei qui vasi puro tectorium induceret impurum; adeoque inquinaret alioqui bonum et sincerum per sese, malè incrustando. Lucil.

*——————regionibus illis*
*Incrustatu' calix rutâ caulive bibetur.*

57. *Illi Tardo cognomen pingui damus.*] Si quis tardior in deliberando, hunc stupidum vocamus, cùm prudens in hoc magis dicendus foret. Cic. Acad. iv. *Vide quàm sit cautus is, quem isti tardum vocant.*

63. *Simplicior.*] Non dissimulator, aut assentator, qui *tempora fandi mollia*, et commoda non observans amicum interpellet seria quæpiam agentem vel meditantem.

*Qualem me sæpe*, &c.] Dum ita semetipsum accusat Horatius, callidè removet à se astutiæ et calliditatis opinionem et famam, quâ eum nonnulli aspergebant: atque ipsum Mæcenatem adhibet testem suæ simplicitatis.

68. *Vitiis nemo sine nascitur.*] Demosthen. De coronâ. Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ θεῶν, *nihil peccare Deorum est.* Propert. ii. 22. 17.

*Unicuique dedit vitium natura creato.*

Huc pertinet quod ait Juvenalis, Sat. xiv. 15.

*Mitem animum et mores modicis erroribus æquos*
*Præcipit.*

73. *Tuberibus.*] Vitiis paulò majoribus. Tuber, Gall. *une bosse.* Potest etiam referri huc quod Plinius lib. xix. cap. 2. callum terræ vocat *tubera.* Gall. *des truffles.*

74. *Verrucis.*] Minoribus vitiis. *Verruca,* caruncula callosa. Gall. *un poireau.* A Gell. lib. iii. cap. 7. *Ire jubeas milites ad verrucam illam; sic enim M. Cato locum editum appellat;* nempè ob similitudinem.

78. *Ponderibus modulisque suis.*] Ita exprimitur egregiè animi pars seu facultas æstimatrix rerum, quâ de singulis judicat, et expensis hinc et inde momentis, quæ potiora sint, arbitratur, censet, decernit, statuit. Græcis κριτήριον, *hoc veritas dignoscitur,* inquit Laërt. in Zen.

80. *Si quis eum servum,* &c.] Quamvis in

Semesos pisces tepidumque ligurrierit jus,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur? Quanto hoc furiosius, atque
Majus peccatum est? paulum deliquit amicus,
Quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus,
Odisti, et fugis, ut Drusonem debitor æris, [538]
Qui nisi, cùm tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensâve catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem,
Aut positum antè meâ quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minùs hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit?
Queis paria esse ferè placuit peccata, laborant,
Cùm ventum ad verum est: sensus moresque repugnant,

delibârit semesos pisces, et jusculum *adhuc* tepens: *ille* dementior Labeone putabitur à sapientibus. *At* quanto gravius illo et tetrius est delictum *istud?* amicus peccavit aliquantulum; quod si non ignoscas, censeberis amarior et ferocior: aversaris et fugis non secùs ac Drusonem pecuniæ debitor; qui quoties tristes Calendæ infelici advenerunt, fœnus aut pecuniam *creditam* undecunque expedit; veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum *discubitorium* urinâ inquinaverit ebrius, vel mensâ detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc, vel quòd esuriens præripuerit pullum in meâ parte patinæ constitutum, an amicus idcircò minùs dulcis mihi fuerit? *Ergò* quid agam si furatus sit *quidpiam*, vel si credita fidei *suæ* revelârit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta, hærent quando venitur ad *inquisitionem* veritatis: sensus *communis* et mores reclamant,

*ANNOTATIONES.*

servos jus vitæ ac necis habent domini; nè tamen in eos sæviant quasi tyranni, monet eleganter Macr. Saturn. lib. i. 11. *Non quantum decet, sed quantum libet exercere volumus in servos . . . . virgâ murmur omne compescitur . . . . . . tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur,* &c.

81. *Ligurrierit.*] A Gr. λείχειν, *lingere.* Gall. *lecher,* vel ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ, quod suave significat. A Liguribus populis, non nisi ineptus quispiam et indoctus crediderit posse deduci. *Ligurrierit jus,* Gall. *qui aura trempè ses doigts dans la sauce.*

82. *In cruce suffigat.*] Crux differebat à furcâ sive patibulo. Hæc erat stipes rectus habens duo cornua, inter quæ inserebatur cervix facinorosi, manus autem ramis illis seu cornibus alligabantur. Itaque nequam gestans furcam seu patibulum, virgis cædebatur, à conservis, aut etiam à carnifice: posteà verò in crucem interdum agebatur, clavis in eâ confixus. Isidor. Orig. lib. v. cap. 27. *Patibuli minor pœna quàm crucis. Nam patibulum statim appensos exanimat strangulando; crux autem suffixos diu torquet et cruciat.* De his multa eruditè Salmas. Ep. ad Th. Barthol. item Lips. de cruce.

*Labeone insanior.*] M. Antistius Labeo, Jurisconsultus, tam petulanti linguâ et pervicaciâ, ut in Augustum multa effutiret, ejusque perperàm leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio. lib. liv. Gellius. lib. xiii. cap. 12. *Agitabat hominum libertas quædam nimia atque vecors usque eò ut, D. Augusto jam principe et Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil habere, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.*

*Inter Sanos dicatur.*] Vult enim sana mens, ut nec frustrà loquare, quod inutile fore cognoscitur; nec temerè Principem offendas; denique memineris quod docet Cato:

*Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.*

86. *Drusonem.*] Fœnerator ille improbissimus perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat à debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent; quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87. *Tristes Calendæ.*] Quòd eo tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent. Vide Annot. Epod. 3. v. ult.

88. *Mercedem aut nummos.*] Fœnus, vel summam creditam.

89. *Porrecto jugulo.*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus et jugulari paratus. Epist. ad Pisones, v. 474.

*Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;*
*Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.*

91. *Evandri manibus tritum.*] Antiquitate pretiosum, fricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadiâ profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca, in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. viii. Evander Atheniensis plastes à M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96. *Queis paria esse,* &c.] Jam transit ad refellenda quædam Stoïcorum placita. Cic. de Fin. iv. Zeno Stoïcæ disciplinæ antistes sic statuit: *æquè miseros esse omnes qui non sunt sapientes; contrà, sapientes omnes summè beatos esse; rectè facta omnia æqualia; omnia peccata paria.*

97. *Sensus moresque repugnant.*] Cic. modò cit. *Hæc magnificè primò dici videntur; considerata minus probantur. Sensus enim cujus*

Atque ipsa utilitas, justi propè mater et æqui. [539]
Cùm prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atq; cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atq; ità porrò
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenêre: dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, et ponere leges, [540]
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,

ipsaque utilitas, *quæ* ferè *est* parens justi et æqui. Quando è primis terris homines prodierunt, mutum ac vile pecus; pro glande et cubili certabant unguibus et pugnis, tum fustibus, ac deinceps armis, quæ demum indigentia finxerat; donec invenerunt vocabula et appellationes, quibus significarent sermonem et cogitationes *suas.*

Posteà inceperunt bello abstinere, urbes moliri, leges condere, nè ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim antè Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta: at illi interciderunt obscurâ morte, quos ruentes in libidinem obviam belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum confitearis oportet,

## *ANNOTATIONES.*

*que, et natura rerum, atque ipsa veritas clamat, quodammodo non posse adduci, ut inter eas res quas Zeno exæquaret, nihil interesset.*

98. *Utilitas justi mater.*] Ex opinione quorundam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem à naturâ esse justum. Vide Cic. de Leg. i. *Lex est ratio summa, insita in naturâ, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria . . . . à lege ducendum est juris exordium. Ea est enim naturæ vis; ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula.*

99. *Cùm prorepserunt,* &c.] Primos homines è terrâ formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices et Ægyptii.

100. *Mutum et turpe pecus.*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. i. *Fuit quoddam tempus, cùm in agris passim homines bestiarum modo vagabantur; et sibi victu ferino vitam propagabant.* Tusc. v. *O, vitæ Philosophia dux . . . tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocâsti: tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, cum literarum et vocum communione junxisti: tu inventrix legum,* &c.

*Glandem.*] Is primus fuit hominum cibus. Plin. lib. xvi. cap. 5. Lucret. lib. v. 937.

*Glandiferas inter curabant corpora quercus.*

Vide Juvenal. Sat. vi. 10. et Sat. xiii. 57.

101. *Unguibus et pugnis.*] Lucret. v. 1282.

*Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,*
*Et lapides, et item silvarum fragmina rami.*

102. *Armis, quæ post fabricaverat usus.*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus Genes. iv. 22. *Tubal-cain fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri.* Lucret. lib. v. 1285.

*Posterius ferri vis est ærisque reperta:*
*Et prior æris erat quàm ferri cognitus usus:*
*Quò facilis magis est natura, et copia major.*

103. *Donec verba, quibus,* &c.] Lucret. lib. v. 1040.

*Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse*
*Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,*
*Desipere est; nam cur hic posset cuncta notare*
*Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ;*
*Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?*

Et paulò post: v. 1055.

*Postremò, quid in hâc mirabile tantopere est re,*
*Si genus humanum, cui vox, et lingua vigeret,*
*Pro vario sensu varias res voce notaret,*
*Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum*
*Dissimiles soleant voces variasque ciere,*
*Cùm metus aut dolor est, et cùm jam gaudia gliscunt?*

105. *Oppida cœperunt munire.*] Vide Juven. Sat. xv. 151. &c.

*Oppida.*] Ab ope dicuntur, quòd opus causâ, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone lib. iv. de Ling. Lat. Festus autem, ex Cicerone, dici ait, quòd opem præbeant, quòdque suas opes illuc conferant homines.

106. *Latro.*] Nomen hoc alii deducunt, seu quòd latenter insidias struat, seu quòd à latere adoriatur prætereuntes; Isidor. Fest. Prisc. Alii quòd ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites Regis aut principis latus stipantes, qui inde *latrones* olim dicti, quasi *laterones:* Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107. *Nam fuit ante Helenam,* &c.] De Helenâ Trojani excidii causâ, lib. i. Od. 15. Sæpius autem fœminas bellis occasionem dedisse, liquèt ex Herodot. lib. i. Athen. lib. xiii. cap. 1. item ex sacris paginis. Genes. cap. xxxiv. Judic. cap. xix. et xx.

108. *Ignotis perierunt mortibus.*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet historias priorum temporum.

111. *Jura inventa metu injusti.*] Conditas

'Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis.
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemq;
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Ut qui nocturnus Divûm sacra legerit. Adsit [541]
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scuticâ dignum horribili sectêre flagello.[1]
Nam, ut ferulâ cædas meritum majora subire
Verbera, non vereor; cùm dicas esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus, et solus formosus, et est rex:
Cur optas quod habes? Non nôsti quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

si mundi tempora et annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum à malo *et res* evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quòd tam graviter delinquat *is* qui novellas brassicas diruperit in alterius hortulo, quàm *ille* qui noctu rapuerit Deorum sacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas *eum qui* lorum *duntaxat* meritus est. Etenim haud metuo nè ferulâ *tantùm* plectas graviori dignum castigatione, si quidem asseveras æqualia esse latrociniis furta; et prædicas eâdem te falce amputaturum magna et parva crimina, si regnum tibi deferant homines. *At enim* si sapiens *quisque* est opulentus, et peritus sutor, et solus pulcher, imò etiam rex: quare petis *id* quod possides? *Ohe,* respondet *ille:* Nequaquam intelligis quid loquatur magister Chrysippus. Sapiens nunquam sibi fecit

### *ANNOTATIONES.*

leges ad coërcendas injurias, et injustas actiones, pro publicâ utilitate et societate constabiliendâ.

112. *Fastos evolvere.*] Evolvere scilicet involutas et complicatas membranas; in quibus scripta ratio temporum historiàque continetur.

113. *Nec natura potest justo secernere iniquum,* &c.] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contrà malum, et adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. v. 13. *Peccatum non imputabatur, cùm lex non esset,* et cap. vii. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem. Non concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.*

117. *Sacra legerit.*] Sacrilegium perpetrârit.

118. *Pœnas irroget æquas.*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contrà Stoïci, apud Cic. pro Muræna. *Omne delictum scelus esse nefarium; nec minùs delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm eum qui patrem suffocaverit.* Istam verò disciplinam austeriorem hauserunt è legibus Draconis cuilibet peccato vel leviori pœnam statuentis mortem; unde non atramento sed sanguine scriptas aiebat Demades. Plutarch. in Solone.

119. *Scuticâ.*] Σκύτος, *corium;* è quo flagellum levius.

*Horribili flagello.*] Nimirum è virgis fascibusque magistratuum, *flagellis triumviralibus,* Epod. 4. v. 11. Quod quidem et ignominiam et pœnam atrociorem inurebat.

122. *Furta latrociniis.*] Fures agunt clam, et surripiunt apud incautos; latrones vim apertam adhibent. Quanto verò hi quàm illi nocentiores sint, nemo non sentit; quod tamen Stoïci negabant.

123. *Falce simili.*] Æquali severitate pœnam eandem statuendo, gravem scilicet tam parvis quàm majoribus peccatis; quod rationi repugnat, ut antè dictum est.

124. *Si dives, qui sapiens,* &c.] Ex occasione deridet aliud Stoïcorum placitum, *solum sapientem esse regem et omnia.*

126. *Non nôsti quid,* &c.] Stoïcus respondet, mentem et disciplinam nostram parùm capis.

*Pater.*] Sectæ nostræ princeps.

127. *Chrysippus.*] Zenonis discipulus. De quo Laërt. lib. vii. *Nisi Chrysippus fuisset, porticus non esset.* Cic. Academ. iv. *Fulcire putatur porticum Stoïcorum.* Ibid. paulò ante. *De eo queri solent Stoïci: dum studiosa omnia conquisierit contra sensus et perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem fuisse; itaque ab eo armatum esse Carneadem.* De Nat. Deor. i. *Stoïcorum somniorum vaferrimus interpres.* Et postea: *Zeno Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocat.* Quintil. lib. i. cap. 1. et alibi ejus meminit.

*Sapiens crepidas sibi,* &c.] Explicat mentem Stoïcorum.

*Crepidas soleas.*] Κρηπὶς, *fundamentum, basis.* Gell. lib. xiii. cap. 21. ait, *soleas* à Romanis, à Græcis autem κρηπῖδας crepidas, seu crepidulas vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantùm infimæ teguntur, cætera propè nuda, et teretibus habenis juncta sunt. Porrò primam corripi syllabam, certè contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse, declarat et Persius Sat. i. 127.

*Non hic qui in crepidas Grajorum ludere gestit.*

Nec soleas fecit; sutor tamen est sapiens. Qui? [542]
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausaque tabernâ,
Sutor erat: sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus. Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces, [543]
Urgeris turbâ circum te stante, miserque
Rumperis, et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis; neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccâro stultus, amici;
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

crepidas aut soleas; sapiens tamen sutor est. Quâ *ratione?* Quemadmodum licèt taceat Hermogenes, nihilominus est bonus cantor ac musicus; sicut *etiam* Alfenus *ille* solers, relicto quolibet artis *suæ* instrumento, et clausâ tabernâ, erat sutor; ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus. *Attamen* barbam tibi vellunt petulantes pueri; quos baculo si non abigas, premeris turbâ circumsistente, et infelix vociferando frangeris, ô magnorum regum maxime. Ne prolixior sim; quamdiu te lavatum ibis ô rex, *dato* quadrante, nec te comitabitur quispiam satelles, nisi fatuus Crispinus; mihi et quamdiu amici faciles indulgebunt, si quod stultus *ego* admisero delictum; et vicissim illorum peccata facilè tolerabo, et vivam privatus te rege felicior.

## *ANNOTATIONES.*

129. *Hermogenes.*] Cantor et musicus iste etiam dum tacet peritus est tamen canendi et modulandi; sive canoram habet vocem, atque musicorum solertiam modulorum.

130. *Alfenus.*] Hunc falsè mordet et vellicat, quasi aliud agens. Alfenus olim Cremonæ sutrinam exercuerat; sed quòd valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus *Servii Sulpitii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus,* ut habet Gell. lib. vi. cap. 5. juris scientiâ clarus evasit, summo etiam Consulatûs honore perfunctus.

133. *Sic rex solus.*] Non tantùm sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. iii. de Finib. *Rectiùs enim sapiens appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectiùs magister populi (is enim est Dictator) quàm Sylla, qui trium pestiferorum, vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, credulitatis magister fuit: rectiùs dives quàm Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nullâ belli causâ transire voluisset. Rectè ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus. Rectè pulcher etiam appellabitur; animi enim lineamenta sunt pulchriora quàm corporis; rectè solus liber nec dominationi cujusdam parens, neque obediens cupiditati; rectè invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint,* &c.

*Vellunt tibi barbam,* &c.] Reponit Horatius; quanquam te jactas regem, ô Stoïce, tibi tamen impunè illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, et insultare.

*Vellunt barbam.*] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. iv. 4.

———*Barbatum hæc crede magistrum*
*Dicere* ———

Barbam autem vellere, dici, pro illudere, pariter ostendi, ad Pers. Sat. i. 133. ubi

*Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.*

Et Sat. ii. 28.

*Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam*
*Jupiter?*———

134. *Fuste.*] Hoc velut sceptrum, Cynicis baculum tribuunt Laërt. in Antisthene; Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. iv. Auson. Epigram. lii. de Diogene.

*Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex*
*Ista fuit Cynici,* &c.

135. *Urgeris turbâ,* &c.] Vix fuste et clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi insultantium molestissimè.

137. *Quadrante.*] Quartâ assis parte, quam plebeii mercedem exiguam solvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Pers. Sat. v. 126.

*Lavatum.*] Is erat priscis mos lavandi frequenter, præsertim ante cœnam. Plin. Epist. iii. 1. 8. *Ubi hora balnei nunciata est, quæ est hyeme nona, æstate octava*———*Lotus accubat, et paulisper cibum differt; Interim audit legentem remissius aliquid et dulcius*———*apponitur cœna,* &c.———

138. *Neque te quisquam stipator,* &c.] Sensus est; quamdiù inops, abjectus, et despicatissimus cuilibet eris; licèt regem te existimes; et quamdiu benigni amici mihi condonabunt si quid stultus offendero; non tantùm ego vicissim illorum offensiones facilè tolerabo: sed etiam, quamvis privatus, vivam felicior quàm tu qui regem te esse opinaris.

139. *Crispinum.*] Is est Stoïcus ille, de quo in fine Satiræ primæ.

*Mihi dulces Ignoscent, si quid,* &c.] Vide Plin. lib. viii. Epist. 22. ubi sic scribit: *Eos etiam qui non indigent clementiâ ullius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tanquam nemini ignoscat*——— *Mandemus memoriæ quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus Thrasca crebrò dicere solebat:* Qui vitia odit, homines odit.

## SATIRA IV.

*Refutat nonnullos, qui maledicos vocant eos Poëtas, à quibus justè notantur. Ait verò se in vitiosos stylum distringere, ut et ipsis et sibimet horrorem incutiat vitiorum.*

EUPOLIS, atque Cratinus, Aristophanesque poëtæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est, [544]
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus, multâ cum libertate notabant. [545]
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus, 6

Eupolis, Cratinus, et Aristophanes, aliique veteris comœdiæ auctores, si quispiam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter, aut homicida, vel qualitercunque infamis; *hunc* carpebant, multâ cum libertate. Hos totus Lucilius imitatur, et sequitur,

*ANNOTATIONES.*

1. *Eupolis,* &c.] In hâc Satirâ ingeniosè defendit se Horatius contra malevolos qui ipsum et nimis mordacem, et Lucilio inferiorem aiebant.

*Eupolis, Cratinus, Aristophanes.*] Tres isti Poëtæ eâdem ætate vixerunt, annis antè Christum circiter quadringentis. Cratinus primus: post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus: sequitur Aristophanes, quem Plato medium inter illos dicit, nempè Cratino non minus vehementem, minùs tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. i. *Quis enim abundè mirari potest, quòd eminentissima cujusque professionis ingenia, in idem arctati temporis spatium congregantur——Una, nec multorum annorum intervallo divisa ætas, per divini spiritûs viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem, illustravit tragœdias: una priscam illam, et veterem sub Cratino, Aristophane et Eupolide comœdiam; ac novam comicam Menandrus, æqualesque ejus,* &c. Jul. Pollux, Macrob. Plutarch. Athen.

*Cratinus.*] Is Athenis oriundus, ibidem primus satyricam fabulam produxit in Dionysium; bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

*Eupolis.*] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio, quod Athenienses adversùs Lacedæmonios commiserunt juxtà Hellespontum. Ejus interitum adeò luxerunt sui populares, ut edixerint ne deinceps ullus poëta militaret. Suidas, Macrob. lib. vii. Saturnal. cap. 5. *Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas.*

*Aristophanes.*] In hujus corde templum sibi struxisse Gratias, ait Plato. Is quippe Atticos lepores summè excoluit extulitque. Dubitatur nihilominùs an fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor et quinquaginta, è quibus supersunt nobis undecim; à Suida recensentur. Nec præteribo quod aiunt sancto Johanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assiduè fuisse. Quidni? cùm et Plautum versârit sæpe S. Hieronymus, in mediis Christianarum exercitationum intervallis, ac subcisivis temporibus: quod ipse quidem scribit ad Eustochium.

2. *Comœdia prisca.*] De hâc plura dicam in Epist. ad Pisones. Quintil. lib. x. cap. 1. *Antiqua illa comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen habet virium in cæteris etiam partibus. Nam et grandis et elegans et venusta; nescio an ulla et post Homerum tamen, (quem ut Achillem semper excipi par est,) aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Aristophanes tamen, et Eupolis, Cratinusque præcipui.*

5. *Multâ cum libertate notabant.*] Pers. Sat. i. 123. *audacem* carpendis vitiis *Cratinum* dicit: ibid. *iratum Eupolidem.* Porrò Socratem ipsum vexare non veritus Aristophanes in Nubibus; in populum autem Atheniensem probra jactavit haud levia; à quo nihilominus plausus et acclamationes consecutus est et laureas. Vide Epist. ad Pisones v. 282. ad ista verba,

——*in vitium libertas excidit, et vim*
*Dignam lege regi.*——

Cic. de Rep. iv. *Quem illa* (vetus comœdia) *non attigit? vel potiùs quem non vexavit? cui pepercit? Esto; populares homines, improbos, in Remp. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit; patiamur. Etsi hujusmodi cives à Censore melius est, quàm à poëtâ notari. Sed Periclem, cùm jam suæ civitati maximâ auctoritate plurimos annos domi et belli præfuisset, violari versibus, et eos agi in Scenâ non plus decuit, quàm si Plautus noster voluisset, aut Nævius P. et Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.*

6. *Hinc omnis pendet Lucilius.*] Totus est in illis imitandis; Iambica eorum duntaxat in hexametra commutavit; ex Comœdiâ Satiram fecit; perinde mordax et maledicus in cives; at ego, inquit Horatius, tantùm facetus, homines è vitiis solerter deterreo.

Mutatis tantùm pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus. In horâ sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat, stans pede in uno:
Cùm flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atq; piger scribendi ferre laborem; [546]
Scribendi rectè: nam ut multum, nil moror. Ecce
Crispinus minimo me provocat. Accipe, si vis:
Accipe jam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes: videamus, uter plus scribere possit.
Dî benè fecerunt, inopis me quòdque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultrò
Delatis capsis et imagine: cùm mea nemo [547]
Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quòd sunt quos genus hoc minimè juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis mediâ erue turbâ:

mutatis solummodo pedibus ac numeris, perurbanus, acri judicio, durus in condendis versibus. Etenim fuit *in hoc* vitiosus. *Unâ* horâ sæpè versus ducentos, stans in uno pede (quasi *aliquid* magnum) dictabat; cùm flueret cænosus, habebat quod velles delere; verbosus, et segnis exantlare laborem scribendi, rectè *inquam* scribendi; etenim multa *scribere* nihil æstimo. Ecce *verò* Crispinus me lacessit minimo *digito*. *Heus tu*, inquit, sume, si lubet, sume tabellas jam; assignetur nobis locus, hora, observatores: videamus uter plura scribere valeat. Rectè egerunt Dii, quòd me finxerunt ingenii mediocris et parvi, raró et pauca valdè loquentis. Tu verò quantumlibet æmulare ventos hœdinis pellibus inclusos, semper laborantes, donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis sponte scriniis, et suâ effigie; dum nullus mea scripta legit: *et ego* metuo *illa* recitare populo, quoniam sunt quibus non placent ejusmodi *scriptiones*; nempe complures *extant* reprehensione digni. *Enimverò* quemlibet è medio populo assume;

## *ANNOTATIONES.*

*Lucilius.*] Is *Auruncæ alumnus*, ex Juvenal. Sat. i. 20. id est, ex Auruncâ Latii urbe oriundus, Romanæ Satiræ ferè auctor, nobiles quosque arripuit, insignem in eo scribendi genere laudem est adeptus; valdè tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. lib. x cap. 1. Cic. ad Attic. lib. xii. Epist. 5. de Finib. 1. de Orat. 2. Juvenal. Sat. i. 165.

*Ense velut stricto quoties Lucilius ardens*
*Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est*
*Criminibus, tacitâ sudant præcordia culpâ;*
*Inde iræ et lacrymæ.*————

Pers. Sat. i. 114.

————*Secuit Lucilius urbem;*
*Te, Lupe; Te, Muti;* &c.

10. *Stans pede in uno.*] Brevi tempore, sine magno conatu et labore.

11. *Cùm flueret lutulentus,* &c.] Quum versus profunderet impolitos et inelaboratos.

*Quod tollere velles.*] Quia ut ait ipse, Sat. x. 51. *Ferebat plura tollenda* relinquendis, et sic hoc et sequentia accepit Quintilianus, lib. x. cap. 1.

14. *Crispinus minimo me provocat.*] Id est, non totas vires objicit, sed minimas, ut indicet suum adversarii contemptum.

*Accipe, si vis,* &c.] Verba sunt Crispini Horatium provocantis ad extemporalis scriptionis certamen. Sic et Martialem Statius lacessivit.

15. *Accipe jam tabulas.*] Legunt alii, *accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementiam hominis temerè ac stolidè lacessentis meliùs notat.

16. *Custodes.*] Qui caveant ne aliena juvet opera alterutrum.

17. *Dî benè fecerunt.*] Modesta Horatii responsio.

19. *At tu conclusas,* &c.] Tumidos sic futiles funde versus. Similitudo à follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Pers. Sat. v. 10.

*Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,*
*Folle premis ventos.*————

*Hircinis follibus.*] E pellibus hircorum. Virgil. *taurinis follibus.* Georgic. iv. 171. ubi egregiè Cyclopum opus describit: eosdemque versus repetit leviter mutatos, Æn. viii. 449.

————*Alii ventosis follibus auras*
*Accipiunt redduntque,* &c.————

21. *Beatus Fannius, ultrò Delatis,* &c.] Fannium Quadratum insulsum poëtam bellè suggillat. Bonis quidem poëtis hic honor, ut eorum effigies et carmina deferrentur in Palatinam Augusti bibliothecam, auctoritate publicâ; at ille sua ipse scripta invexit, et imaginem sibi statuit, non meritò gloriam consecutus, sed ambitione venatus. Plin. lib. xxxiv. cap. 5. *Notatum ab auctoribus L. Actium Poëtam in Camœnarum æde statuam sibi posuisse.* Vide Plin. lib. vii. cap. 30. Valer. Maxim. lib. viii. cap. 15.

22. *Cùm mea nemo Scripta legat.*] Paucis nimirùm se suaque Horatius ostentabat: abhorrens ab eà publicè recitantium ambitione. De hâc Persius, Sat. i. 15. et seq. Juvenal. pluribus locis. Plin lib. i. Epist. 13. et nos ad cit. Pers. annotavimus complura.

24. *Genus hoc minimè juvat.*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria, et ignominiam reformidantibus.

Aut ob avaritiam, aut miserâ ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære:
Hic mutat merces surgente à sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio: quin per mare præceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summâ deperdat metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odêre poëtas.
Fœnum habet in cornu; longè fuge; dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quodcumque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet à furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. Agedum pauca accipe contrà. [548]
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtis,
Excerpam numero. Neq; enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque si quis scribat, uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, comœdia necne poëma

inquinatus est avaritiâ vel ambitione infelici. Ille nuptas, iste pueros, sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum *vasorum:* Albius amat ænea. Ille negotiatur ab Oriente sole, ad eum quo terra Occidentalis incalescit: imò rapidè currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus, timens nè de acervo *suo* aliquid detrahatur, vel ut opes augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur. Habet fœnum ad cornu, *inquiunt,* procul fuge; ut sibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini: et quicquid semel scriptitârit, cupiet sciri *à* cunctis revertentibus à clibano vel fonte, à juvenibus ac vetulis. Heus tu quæpiam contraria exaudi. Ego me primum eximam *è* numero eorum, quos poëtas esse concesserim. Namque haud dixeris satis esse versum finire: et si quispiam, velut ego, scribat similia *quotidiano* sermoni, hunc poëtam esse nequaquam censebis. *Verùm* cui fuerit ingenium, cui mens divinior, et facundia res grandes elocutura, *huic* tribue insignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitârunt *utrùm* comœdia esset poëma, an non;

## *ANNOTATIONES.*

26. *Aut ob avaritiam.*] Benè Marcilius corrigit, *ab avaritiâ.*

28. *Stupet Albius ære.*] Gaudet luxuriâ et copiâ vasorum ex ære Corinthio.

29. *Surgente à sole, ad eum quo,* &c.] Ab oriente ad occidentem. Pers. Sat. v. 54.

*Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti*
*Rugosum piper.*———

30. *Per mare.*] Navigantium et peregrinantium quanta enimverò pericula, discrimina, ærumnæ!

31. *Ne quid Summâ deperdat.*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

34. *Fœnum habet in cornu.*] Proverb. ex eo petitam quod alligari consueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo sibi cavere moneretur quisque obvius; aliàs damnum luebat dominus, ex lege xii. Tab. Plutarch. in Crasso. Deus quoque suo populo eâ de re gravia edixerat; Exod. cap. xxi. 29. *Si bos cornupeta fuerit, nec recluserit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident,* &c.

37. *A furno redeuntes lacuque.*] A coquendo pane, vel hauriendâ aquâ; à furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores solent spargi et ventilati inter servos et infimæ plebis homines; inde porrò redeuntes solent per vias cantillare, si quid est novi carminis seu cantilenæ in vulgus editæ.

40. *Neque enim concludere versum,* &c.] Cic. de Orat. iii. scribit, *facilem esse rationem vel sine ratione ipsum exercitationem verborum eligendorum et collocandorum, et concludendorum; rerum autem copiam non facilem.* Huc referri potest, quod idem Tull. ait. vix uno seculo poëtam eximium reperiri.

42. *Sermoni propiora.*] Epist. 1. v. 250. lib. ii ad Augustum;

*Sermones per humum repentes.*

43. *Ingenium cui sit,* &c.] Egregia descriptio excellentis poëtæ longèque disparis loquacibus et futilibus, quos lepidè Aristophanes vocat ἐπιφυλλίδας, et στωμύλματα. Eleganter Petronius; cap. 118. *Multos carmen decepit; nam, ut quisque versum pedibus instruxit, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat se continuò in Heliconem venisse. . . cæterùm neque generosior spiritus vanitatem amat; neque concipere aut edere partum mens potest, nisi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate; sumendæque voces à plebe summotæ, ut fiat, Odi profanum vulgus et arceo. Prætereà curandum est, ne sententiæ emineant extra corpus orationis expressæ, sed intecto vestibus colore niteant. Homerus testis, et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas,* &c. Juvenal. Sat. vii. 53.

*Vatem egregium, cui non sit publica vena,* &c.

45. *Comœdia necne poëma.*] Cic. in Orat. Pers. *At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpè sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus et versus intelligi possit.* Et in eodem. *Itaque video visum esse nonnullis Platonis ac Democriti locutionem, etsi absit à versu, tamen quòd incitatius feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potiùs poëma putandum,*

Esset, quæsivêre: quòd acer spiritus, ac vis
Nec verbis, nec rebus inest; nisi quòd pede certo
Differt sermoni sermo merus. At pater ardens
Sævit, quòd meretrice nepos insanus amicâ,
Filius, uxorem grandi cum dote recuset; [549]
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa, modosque et quod priùs ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis:
Non, ut si solvas: *Postquàm discordia tetra*
*Belli ferratos postes portasque refregit;* [550]
Invenias etiam disjecta membra poëtæ.
Hactenus hæc. Aliàs justum sit, necne, poëma:
Nunc illud tantùm quæram, meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer

quia vehemens spiritus virtusque nec dictioni nec rebus inest: tantùmque definitis numeris oratio pura distinguitur oratione *solutâ*. *Dices.* Atque fervens pater excandescit, quoniam filius luxuriosus meretricem deperit amicam, uxorem *verò* ingenti cum dote respuit, atque temulentus cum facibus ante noctem discurrit; quod grande probrum est. *Respondeo.* An *quæso* Pomponius his minora audiret, si pater *ejus* viveret? Itaque non sufficit versum componere meris vocibus, quem si resolvas, eodem modò quilibet irascatur ac pater personatus. His *versibus* quos ego jam *scribo*, et quos olim scripsit Lucilius, si auferas quasdam mensuras ac numeros, atque posteriori loco statuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non *erit idem* ac si dissolvas *hæc;* Postquam tetra discordia refregit postes ferratos et portas belli. *In his enim* reperias adhuc partes discerpti poëtæ. Sed ista huc usque. Alio tempore *expendam utrùm comœdia* sit verum carmen, an non. Jam verò id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus Sulcius ardens

## *ANNOTATIONES.*

*quàm comicorum poëtarum; apud quos, nisi quòd versiculi sint, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.*

48. *At pater ardens*, &c.] Prolepsis. At inquies, persona comica interdum assurgit, v. g. iratus pater in filium luxuriosum ardenter sævit; Theuropides in Mostell. Plaut. apud Terent. Chremes, in Andr. et Phorm. Demea in Adelph. Vide Epist. ad Pis. v. 93.

*Interdum tamen et vocem comœdia tollit;*
*Iratusque Chremes tumido delitigat ore.*

51. *Ambulet ante Noctem cum facibus.*] Dixi ad Od. 10. lib. iii. de eo more juvenum et amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque ante illarum januam cantabant. Addo hìc, solitos interdum quoque vagari commessantes ac personatos discurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam et interdiu; quod et hodie aliquando nostrates faciunt. Gall. *aller au bal; aller en masque.* Porrò effervescit pater hoc magis adversùs lascivientem filium, quòd ante noctem, et de die ob oculos omnium ebrius grassetur, magno suo suæque familiæ probro; et *siccis dedecus* obstet *Cognatis,* . . . . atque *rem patriam rumore sinistro.*
*Limen ad obscœnum frangat,* ut canit Persius, Sat. v. 165.

52. *Numquid Pomponius,* &c.] Respondet Horatius objectioni; sermone quidem ille ardentiori utitur, quia sic iratus quilibet suevit loqui; et filium suum tali modo objurgaret Pomponius, si viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quàm solerter et falsè vellicet Poëta libidinosum adolescentem, velut aliud agens et ἐν παρέργῳ.

56. *Personatus pater.*] Comœdus personam sustinens patris in filium stomachantis, succensentis, increpantis.

58. *Tempora certa, modosque.*] Syllabarum quantitatem, certos pedes, certamque eorum dispositionem et collocationem.

60. *Non, ut si solvas:* Postquàm discordia, &c.] Nam contrà in his, licet corpus ac membra carminis discerpas, non proinde vim ac spiritum dissipes; inverte ordinem verborum, orationem solve numerosam; remanebit semper Poëtica locutio vulgari dissimilis: versum frange ac disjice; in disjecto etiam versu apparebit sermo sublimior et à quotidiano remotus, v. g. Postquam tetra discordia refregit ferratos postes et portas belli.

*Postquam discordia tetra,* &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. poëtico sanè pleni spiritu. Hoc imitatus Virgil. Æneid. i. 293.

————*Diræ ferro et compagibus arctis*
*Claudentur belli portæ.*————

Et Æneid. vii. 621.

*Impulit ipsa manu portas, et cardine verso*
*Belli ferratos rupit Saturnia postes.*

61. *Belli postes portasque refregit.*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide lib. iv. Od. 15. v. 9. ibique Annot. Item Plutarch. in Numâ, ubi scribit, ædem Jani Romæ bifores fuisse, et Januam belli appellatam.

65. *Genus hoc scribendi.*] Carmen satiricum, carpens vitia, et notans vitiosos.

Ambulat, et Caprius, rauci malè, cùmque libellis;
Magnus uterque timor latronibus. At benè si quis
Et puris vivat manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœli Birrhique latronum;
Non ego sim Caprii, neq; Sulci. Cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Queis manus insudet vulgi, Hermogenisque Tigellî.
Non recito cuiquam, nisi amicis, idque coactus
Non ubivis, coramve, quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi: quiq; lavantes: [551]
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Lædere gaudes,
Inquis, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me jacis? Est auctor quis deniq; eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis:
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
Qui nequit: hic niger est: hunc tu, Romane, caveto.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;

incedit, *pariter* et Caprius, miserè rauci, et cum libellis; atque latronibus valde formidabiles. Sed quisquis probè et innocenter vivit, spernat utrumque. Sis tu licèt prædonum Cœli atque Birrhi similis, non ego *proinde* sim Caprii aut Sulci. Quare ergo times me? *Adde* quòd nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis et Hermogenis Tigellii. *Præterea* nemini recito prætérquam familiaribus et invitus quidem; nec ubicunque, nec ante quoscunque. *Sat* multi sunt qui scripta recitent in medio foro, et qui dum in balneis sunt; *ubi* clausus locus *facit* vocem jucundè resonantem. Illud placet vanis, non observantibus an stultè, an tempore minimè opportuno id agant. At *enim* amas vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde *verò* illud quæsivisti *quod* mihi objicis? *An* demum adstipulatorem habes aliquem eorum quibuscum vixi? *Imò* qui absentem amicum carpit, qui *eum* non tueter *ab* alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, et haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave, *ô* Romane. *Porrò* frequenter aspicias tribus in lectis quaternos epulari;

## *ANNOTATIONES.*

*Sulcius et Caprius.*] Ambo delatores et accusatores acerrimi, assiduâ actione rauci. *Cum libellis,* accusationis causas et rationes continentibus, ac reorum nomina.

69. *Cœli Birrhique latronum.*] Hi duo perditissimi luxuriâ juvenes, omni tunc facinorum audaciâ necnon latrociniis infames erant.

71. *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*] Nec in tabernis vilioribus plebeiorum et artificum meæ satiræ à nugacibus jactantur; nec prostant venales emptori cuilibet expositæ apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones v. 373. ibique Annot.

72. *Hermogenisque Tigellî.*] De hoc Sat. 3. v. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio sit initio Sat. 2. et 3. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemptûs causâ plebi accenset, unumque è multis facit, qui eximius haberi volebat.

76. *Suave locus voci resonat conclusus.*] In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, et recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Mart. lib. iii. Epig. 44.

*Et stanti legis, et legis sedenti,*
*In thermas fugio, sonas ad aurem.*

78. *Lædere gaudes,* &c.] Jam Poëta refellit eos, à quibus incessebatur velut dicax et sycophanta; *studio pravus,* pravè affectans aliis obtrectare, et quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

79. *Unde petitum,* &c.] Unde habes ita me pravè affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82. *Qui non defendit.*] Atqui Virgilium Horatius defendit suprà, Sat. 3.

85. *Niger est.*] Homo pestilens, malus, perniciosus; contrà est candidus, albus; ut alibi fusiùs dictum.

86. *Sæpe tribus lectis,* &c.] Sensus et propositum Horatii iste est; quotidie videmus, inquit, lepidè jocos et sales jactari à quolibet in quemlibet; idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quòd nonnullos facetè reprehendo?

*Tribus lectis videas cœnare quaternos.*] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer. Odyss. x. ἥμεθα δαινύμενοι, sedimus *epulantes.* Virg. Æneid. vii. 176.

———*soliti patres considere mensis.*

Posteà, gliscente mollitie, discubuerunt in lectis, qui tres erant circa mensam dispositi; unde triclinium appellatum. In singulis autem convivæ terni, aut quaterni; nonnunquam et quini; quod sordidulum. Cicero testis, in Pis. *nihil apud hunc lautum, nihil elegans*——
——*Græci quini stipati in lectulis, sæpè plures.*
Porrò situs hic erat discumbentium; infera pars corporis jacebat porrecta aut leviter inflexa; superior reclinata et cubito innixa; dor-

E quibus unus avet quâvis aspergere cunctos, [552]
Præter eum, qui præbet aquam: pòst, hunc quoq; potus,
Condita cùm verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, et urbanus, liberque videtur
Infesto nigris. Ego si risi, quòd ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi. Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causâque meâ permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quòd vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. Hic nigræ succus loliginis: hæc est
Ærugo mera: quod vitium procul abfore chartis, [553]
Atque animo priùs, ut si quid promittere de me
Possim aliud, verè promitto. Liberiùs si
Dixero quid, si fortè jocosiùs: hoc mihi juris
Cum veniâ dabis. Insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quæque notando.

quorum unus omnes cupit proscindere quacumque *ratione*, excepto eo qui aquam suppediat: *atque* hunc etiam *paulò* pòst ebrius, quando Bacchus veridicus revelat secreta mentis. *Attamen* iste comis et lepidus et sincerus existimatur tibi inimico pravis. Ego *verò*, si risi quòd insulsus Rufillus redolet pastillos, Gorgonius *autem* caprum; à te prædicabor malignus et dicax. *Quin imò audi.* Si mentio quædam fiat de furtis Petillii Capitolini, te præsente; *protinus*, ut soles, tueris; *aisque*, Me Capitolinus à pueritià convivam habuit et familiarem, rogatusque benè multa egit in mei gratiam; gaudeo certè quod Romæ sospes degit; attamen demiror quâ ratione effugerit istam damnationem. *En* ille humor est atræ sepiæ; illud merum virus; quod malum à scriptis *meis* atque anteà *ab* animo *meo* longè futurum sincerè spondeo, quantum de me aliquid spondere licet. *At verò*, si quidpiam locutus fuero nimis liberè, aut casu nimis festivè, hanc mihi licentiam cum indulgentiâ condonabis. *Etenim* optimus pater *meus ad* id me consuefecit, indigitando exempla singulorum vitiorum, ut *eâ* evitarem.

## ANNOTATIONES.

sum pulvillis suffultum, capite modicè erecto. At quì fiebat ut omnes æquâ parte ad mensam accederent? Primus decumbebat ad caput lecti, pedibus quidem pòne dorsum secundi porrectis; secundus obvertebat sinciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino; hujus autem pedes ad tergum jacebant tertii; sicque tertius pariter et quartus. Quæ omnia suo more Just. Lipsius luculenter explicat lib. v. Antiquar. Lect.

87. *E quibus unus avet*, &c.] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti; et tamen is urbanus existimatur, nequaquam verò sycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88. *Qui præbet aquam.*] Ita convivii magister solet designari, quòd præbeat balneum lavando ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miscendo temperandoque vino. Vide lib. iii. Od. 19. v. 6.

92. *Pastillos Rufillus olet*, &c.] Versum hunc explanatum vide supra in Sat. 2.

94. *De Capitolini furtis Petilli.*] Nomen istud pariter et cognomen Romæ nobilia fuisse novimus; at non ita perspicuum quis ille, quæve furta ejus; an peculator, an sacrilegus. Aiunt, ex veteri Interprete, Petillium hunc, dum Capitolio præfectus esset, Jovis Capitolini auream coronam suffuratum; furti quidem reum causam dixisse; à Judicibus autem absolutum utpote Augusti familiarem.

100. *Hic nigræ succus loliginis.*] Sensus est; talis oratio, etsi blanda videatur, est pravo animo et studio referta; hocque maledicentior et acerbior, quod amicitiæ speciem præfert.

*Nigræ succus loliginis.*] Metaph. loligo piscis, è sepiarum genere, humorem atrum pro sanguine habet; unde intus nigra, externè alba exprimit optimè livorem, et mentis improbitatem verbis suavibus palliatam veluti et obvelatam. Psalm liv. *molliti sunt sermones ejus super oleum, at ipsi sunt jacula.*

101. *Ærugo mera.*] Merum virus.

*Ærugo.*] Gall. *la rouille de l'airain, le vert de gris.* Angl. VERDIGRIS.

*Quod vitium procul abfore*, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum pravè, nec in chartis scripturum malignè, fictâ in quemquam benevolentiâ. *Eo ingenio natus sum; amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.* ——Ennius.

105. *Insuevit pater optimus hoc me.*] Ad hoc vel in hoc me assuefecit. Legunt alii, *insuevit pater optimus hoc mî.* Id est, hoc mihi mores indidit. Eodem recidit Marcilius, ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *hoic* pro *huic*, unde librarii fecerint *hoc:* non absurdus omninò. Ita veteres saltem scripsisse liquet.

106. *Ut fugerem exemplis*, &c.] Ut me deterreret à vitiis, objiciebat exempla vitiosorum: ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet *homines ampliùs oculis quàm auribus credunt; deinde, longum iter est per præcepta, breve et*

Cùm me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mî ipse parâsset:
Nonne vides, Albî ut malè vivat filius, utque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cùm deterreret, Sectani dissimilis sis. [554]
Ne sequerer mœchas, concessâ cùm Venere uti
Possim: deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit, melius causas reddet tibi: mî satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possim: simul ac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis: et, sive jubebat,
Ut facerem quid; Habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex Judicibus selectis objiciebat:
Sive vetabat; an hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit, addubites flagret rumore malo cùm
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quæcunq; ferunt; mediocribus, et queis [555]
Ignoscas vitiis, tentor. Fortassis et istinc

*Sic*, quoties me admonebat ut victitarem parcè, frugaliter, et contentus iis bonis quæ ille mihi comparasset, *aiebat:* Advertisne quàm difficulter victitet filius Albii, et quàm miser sit Barrus? *Hoc* graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare, caveat. Cùm *me* avocaret à fœdis amoribus meretricum, *dicebat*, Ne imitare Sectanum. *Quando præcipiebat* ne sectarer adulteras, cum liceret frui permissâ voluptate: *certè* pulchra non est existimatio Trebonii deprehensi, inquiebat, *porrò* philosophus offeret tibi rationes *propter quas* hoc fugere, illud quærere expediat: mihi sufficit pro viribus custodire institutam à veteribus disciplinam, atque integram continere vitam et existimationem tuam, quamdiu pædagogo indiges: *at*, posteaquam ætas confirmârit tuum corpus ac mentem, natabis sine subere. Ita me puerum *ille* præceptis imbuebat: et, seu moneret ut aliquid agerem, *addebat*, Ducem habes quo facias istud; *simulque* afferebat aliquem è Judicibus selectis; seu dehortaretur, *subjungebat;* An ambigeres utrùm illud indecorum atque perniciosum factu sit an non, quandoquidem turpi famâ laborat hic et ille? *Certè* non secus ac funus vicini terret ægrotos edaciores, atque abstinere cogit mortis metu; ità juvenum mentem non raró à peccatis avertit ignominia alterius. Per ejusmodi institutionem carui *majoribus* iis vitiis quæ exitium creant; tantùmque exiguis conflictor, et quibus *facilè* indulgeas. Ex his etiam

## *ANNOTATIONES.*

*efficax per exempla.* Seneca ad Lucil. hinc similiter apud Terent. Adelph. iii. 3. 60. Demea narrans quomodo erudiat, *consuefacio*, inquit, *inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium; jubeo atque ex aliis sumere exemplum sibi; hoc facito; hoc laudi est; hoc vitio datur.*

109. *Albî.*] Albium Tibullum intelligunt absurdè quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cùm ab optimo patre hæc precepta audiret Horatius, Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110. *Barrus.*] Tit. Vetur. Barrus ex luxuriâ inops. De eo rursus Sat. 6. et 7.

112. *Sectani.*] Turpis mœchi.

113. *Mœchas.*] Matronas. Supra, Sat. 2.

114. *Treboni.*] Is adulter expertus erat, quod anteà dictum, *deprehendi miserum est.*

115. *Sapiens, vitatu,* &c.] Concinna planè dictio patris literis et philosophiâ minimè imbuti, tantùmque bonos mores è bonâ educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honestatis documenta, tibi tradere gestio; at, cùm frequentabis scholas Sapientum, hi causas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum sit.

120. *Nabis sine cortice.*] Poverb. et metaph. à pueris qui ope suberis natare discunt. Olim quippe suber corpori supponebant, ut hodie nostri cucurbitas, Gall. *calebaces.* Sensus est hic; per te ipse intelliges quid fugiendum, quid expetendum; nec egebis alieno consilio.

123. *Unum ex Judicibus selectis.*] Aliquem integritate, æquitate, probitate insignem, hocque nomine selectum et succenturiatum Judicibus, Magistratibus, Senatoribus.

124. *Inutile factu.*] Malum, noxium. Adverte, lector, vim et notionem hujus vocabuli. Cic. de Inv. i. *Inutilis seu perniciosus patriæ civis alitur.* Similis est sententia Christi in Evangelio dicentis, *qui non est mecum, contra me est.*

130. *Mediocribus vitiis tentor.*] Al. *teneor*, id est, obnoxius sum adhuc vitiis illis mediocribus.

Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus,
Consilium proprium. Neq; enim, cùm lectulus, aut me
Porticus excepit, desum mihi: rectius hoc est;
Hoc faciens vivam meliùs: sic dulcis amicis
Occurram: hoc quidam non bellè: numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur otî,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quæ
Sit mihi (nam multò plures sumus) ac veluti te [556]
Judæi, cogemus in hanc concedere turbam.

multum absterget ætas provectior, amicus sincerus, ratio propria. Enimverò quando versor in cubili, vel in porticu, nequaquam mihi desum. *Tunc autem sic reputo*; Istud melius est, id agens rectiùs vivam; ità me præstabo gratum familiaribus; hoc non benè quidam *fecit; egone imprudens aliquando* faciam idem quod iste? Similia tacitus ego mecum revolvo; cùm *verò* per tempus licet, in membranis ludens scribo. *Atque* hoc unum est è vitiis illis minoribus; cui si veniam deneges, magna poëtarum multitudo accedet opem mihi latura; (complures enim sumus) teque ad multitudinem illam adjungere, tanquam Judæi compellemus.

## SATIRA V.

*Facetè describit iter suum ab urbe Româ Brundusium usque.*

EGRESSUM magnâ me accepit Aricia Româ

Magnâ Româ egressum me excepit Aricia

### ANNOTATIONES.

132. *Liber amicus.*] Antisthenes dicebat; opus esse, vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo, à peccatis avertunt. Plutarch.

133. *Cùm lectulus, aut me, Porticus excepit,* &c.] Sive decumbo in lectulo, sive in porticu deambulo, non est otiosa mens mea: tum enim quid honestum, quid rectum, quid minùs decorum factu sit meditor, meque ipse fingo et confirmo in amore et actione virtutis. Pythagoras discipulos jubebat recensere vesperi quæ interdiu fecissent, et secum agitare, quo ivi? quid egi? quid omisi faciendum? &c. Seneca lib. iii. de irâ; *animus quotidiè ad reddendam rationem vocandus . . . . . . . quod hodie malum sanasti! cui vitio obstitisti? quâ parte melior es?*

134. *Porticus.*] Ejusmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi et captando frigori accommodatæ; erant et privatæ. Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 23.

139. *Chartis.*] Chartæ primum e papyro, Ægyptiâ plantâ; divisis acu vel scalpello ejus tunicis in tenues sed latas phyliras. *Has Alexandri Magni victoriâ repertas auctor est M. Varro, conditâ in Ægypto Alexandriâ; anteà verò non fuisse chartarum usum.* Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo charta frequentior; anteà tamen inventa et cognita. *In foliis palmarum* (alii legendum contendunt *malvarum) primò scriptitatum; deinde quarumdam arborum libris;* id est, corticibus, vel potiùs, tunicis corticem inter et lignum subtilioribus. *Posteà monumenta publica plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici cœpta, aut cereis.* Linteos libros commemorat T. Livius, lib. iv. *Supprimente chartas Ptolemæo. Item Varro membranas Pergami tradit repertas. Posteà promiscuè patuit usus rei quâ constat immortalitas hominum.* Plin. lib. xiii. cap. 11. Vide cap. 12.

142. *Multò plures sumus.*] Indicat plurimos tunc fuisse, qui versus factitarent. Hos autem callidè vellicat, quòd se *putarent esse poëtas, sermoni propria scribentes, vel in uno stantes pede* multa, *concludere versum purisque verbis* contexere satis esse, existimantes.

*Veluti Judæi.*] Hi sub Augusto Romæ magno numero degebant, et quoscunque poterant ad suos ritus suamque religionem pertrahere satagebant. Huc pertinet quod ait Christus Matth. cap. xxiii. 15. "Væ vobis Scribæ et "Pharisæi, Hypocritæ; quia circuitis mare "et aridam terram, ut faciatis unum proselytum: et cùm fuerit factus, facitis eum filium "gehennæ duplò quàm vos."

143. *In hanc concedere turbam.*] Inter poëtas nomen dare, cum tot aliis carmina perscribenda animum appellere, etiamsi reluctetur Minerva.

Satira V.—1. *Egressum magnâ,* &c.] Lucilius Satirâ suâ iii. descripserat iter quod ab urbe Româ Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat: hìc noster poëta ejus exemplo suum Româ Brundusium iter facetè admòdum describit, plus μωμοσκόπον agens quàm τοπογράφον, ut ait Cruquius. Anno scil. U. C. 713. Antonianis et Octavianis dissidentibus, utrinque delecti viri sunt qui res Antonium inter et Augustum componerent. Itaque Brundusium, quod Antonii exercitus obsidione premebat, convenère legati, Mæcenas ab Augusto, Fonteius ab Antonio, cum Cocceio perinde utriusque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecère pacem, fœdusque Brundusinum inde dictum sanxerunt. Porrò Mæcenatem

Hospitio modico. Rhetor comes Heliodorus
Græcorum longè doctissimus. Inde Forum Appî
Differtum nautis, cauponibus atque malignis. [557]
Hoc iter ignavi divisimus, altiùs ac nos
Præcinctis unum. Minùs est gravis Appia tardis.
Hîc ego propter aquam, quòd erat teterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris
Umbras, et cœlo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ
Ingerere: Huc appelle: trecentos inseris: ohe,
Jam satis est. Dum æs exigitur, dum mula ligatur, [558]
Tota abit hora. Mali culices, ranæque palustres

parvo hospitio. Comitabatur *me* Heliodorus rhetor inter Græcos eruditissimus. Hinc *perreximus* ad mercatum Appii *oppidi*, plenum nautis et cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri, *quod* unicum *fuisset viatoribus* altius quàm nos succinctis. Appia *via* minùs est molesta lentè progredientibus. Ego istic bellum facio ventri ob aquam, quia *ibi* pessima est; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox properabat terris umbras inducere ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria inferre *cœperunt:* huc navem applica; trecentos introducis: ohe, jam sat *multi* sunt. Hora integra absumitur, dum pecunia exigitur, dum*que* mula alligatur. Molesti culices et ranæ palustres

## *ANNOTATIONES.*

illuc officii causâ secuti Horatius, Virgilius, et alii.

*Aricia.*] Oppidulum in Appiâ viâ, distans Româ mil. pass. 16. hod. *la Riccia.* Ducatus insignia ostentat.

2. *Rhetor comes Heliodorus.*] Huc pertinet quod aiunt: *facundus comes in viâ pro vehiculo est:* maximè quòd Horatius Græci erat sermonis studiosissimus.

3. *Græcorum longè doctissimus.*] Quidam legunt *Græcæ linguæ doctissimus:* sed perperàm. Quippe, ut redarguunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprimè callere?

*Forum Appî.*] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam juxta Paludes Pomptinas; quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitabant, caupones item, quia frequens ea via et celebris. Vide Epist. ad Pis. v. 65. ad hæc verba, *sterilisque palus,* &c. Annot.

4. *Malignis.*] Fraudulentis, iniquâ uti mensurâ consuetis. Suprà Sat. i. v. 29. *Perfidus hic caupo.*

5. *Hoc iter ignavi divisimus,* &c.] Quòd expediti magis quàm nos unâ die confecissent, in eo biduum posuimus.

6. *Præcinctis.*] Strenuis, expeditis, εὐζώνοις, contrà discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

*Minùs est gravis Appia tardis.*] Quia crebra sunt diversoria, quibus licet commorari quoties libet.

7. *Ventri Indico bellum.*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quòd nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram, nec merum, propter opthalmiam, de quâ posteà. Hinc *cœnantes* incœnatus *haud æquo expectans animo.*

9. *Jam nox inducere,* &c.] Quia terrestris via difficilior erat vehiculis, idcircò ab Appii foro navigabatur Feroniam usque, noctu quidem; teste Strabone mox citando. Hinc facilè intelliges, lector, quæ deinde sequuntur; ut quòd puerorum nautarumque vociferatio audita subitò: quòd *nil procedere lintrem* viatores haud sensere: quòd vix *horâ quartâ* perventum sit eò, quò ad ortum solis appellere oportuerat.

10. *Cœlo diffundere signa parabat.*] Non hæc *sermoni propiora,* quod ait Sat. præced. imò sublimior dictio, ut et alibi interdum Poëtæ excelso vel excidit; seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11. *Tum pueri nautis,* &c.] Servi à dominis præmissi ad comparandum navigium, cum nautis rixantur et conviciantur; quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

*Convicia.*] Quasi *convocia,* vociferationem plurimorum confusam significant. Festus. Alii aliter. *Vocis contentionem* notat eâ voce Tullius variis locis. Epist. 5. lib. i. *Pompeius, cùm pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.* Orat. *Convicio aurium mihi extorta veritas est.*

12. *Huc appelle,* &c.] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstûs causâ excipiebant in navim; *trecentos,* id est nimis multos, non sine periculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13. *Dum æs exigitur.*] Naulum, navigationis pretium.

*Mula ligatur.*] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. v. *propè Tarracinam iter facienti Romam fossa ad Appiam apponitur et quidem multis in locis, quam et palustres et fluviatiles implent aquæ: Per eam nocturna maximè fit navigatio, ut qui primis conscendant tenebris, oriente sole egressi, viæ Appiæ reliquum evadant, et interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.*

14. *Mali culices.*] Culex ab aculeo dictus, vel quasi cutilex, quòd cutem lacessat.

*Ranæque palustres.*] Ad discrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, et in sentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus seu navigantibus somnum adimunt, per importunum ac frequens βρεκεκὲξ κοὰξ κοάξ. Aristophan. Ran.

Avertunt somnos. Absentem cantat amicam
Multâ prolutus vappâ nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Jamq; dies aderat, cùm nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ nautæque caput lumbosque saligno
Fuste dolat. Quartâ vix demum exponimur horâ:
Ora, manusq; tuâ lavimus, Feronia, lymphâ. [559]
Millia tum pransi tria repimus; atque subimus
Impositum saxis latè candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mæcenas optimus, atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati; aversos soliti componere amicos.
Hîc oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Intereà Mæcenas advenit, atque

impediunt soporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam absentem Denique viator fatigatus dormire incipit; tumque ignavus nauta ad saxum ligat funem mulæ ad pabulum dimissæ, atque dormit supinus. Jam verò lux fulgebat, quando advertimus cymbam minimè progredi, donec iracundus quidam exilit, et mulæ nautæque caput ac lumbos verberat saligno fuste. Tandem vix horà quartà descendimus *è navi; statimque* faciem et manus abluimus aquâ tuâ, *ô* Feronia. Deinde *verò* pransi lenti processimus *ad* tria *passuum* millia: ac pervenimus Anxur extructum super rupes eminus *apparentes* ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mæcenas atque Coccelus, legati ambo ad negotia missi gravissima; *cæterùm* assueti reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim accessit Mæcenas et

## *ANNOTATIONES.*

15. *Cantat.*] Ad sublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac silentii.

16. *Prolutus.*] Virgil. Æneid. i. 739.

——————*Pleno se proluit auro.*

18. *Ac missæ pastum,* &c.] Ubi nauta, qui mulam moderatur, sensit dormire viatores, et ipse dormiturieus mulam solvit, pastumque dimittit, funem verò navigii religat ad saxum, moxque sopori se tradit humi stratus, parùm solicitus quà horâ perveniret ad destinatum locum.

21. *Donec cerebrosus,* &c.] Donec unus viatorum seu navigantium ad terram prosilit, atque è salicibus littori adsitis virgam secat, quâ iratus nautam dormientem excitat, ejus caput et lumbos percutiendo, nec ipsi parcit mulæ *cerebrosus,* in obvium quidlibet exonerans indignationem suam ac bilem.

23. *Dolat.*] Metaphora à fabris lignariis, qui dolabrâ coæquant expoliuntque ligna.

*Quartâ vix demum exponimur horâ.*] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, horâ post exortum solem quartâ, id est, decimâ nostrâ matutinâ; in æquinoctio nempè: quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Persii Sat. iv. initium.

24. *Ora, manusque tuâ lavimus,* &c.] Ex religioso veterum erga Deam illam cultu; quæ in Soracte monte habebat sacrum fontem, lucum, templum; nomenque dedit urbi Feroniæ, inter Circæos et Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula: alterum quòd Deæ illius afflati numine ardentes prunas nudis pedibus sine noxâ calcare aiunt. Alterum est quòd Feroniæ lucus aliquando cùm arsisset; indeque auferre simulacrum accolæ meditarentur, subitò nemus reviruit. Hinc Virgil. Æn. vii. 800.

—————— *Viridi gaudens Feronia luco.*

Vide Strab. lib. v. Dionys. Halic. Plin. Porrò quæ fuerit illa Dea, haud planè compertum. Dionysius afferit Feroniam consecratam à Lacedæmoniis illis, qui tempore Lycurgi in Italiam appulsi locum istum dicârint, numenque coluerint sub hoc nomine, eò quòd illuc ferri non infeliciter contigisset. Alii volunt ipsam Junonem esse quæ ibi Feronia vocatur, coliturque, sicut apud Anxur urbem non longè remotam Jupiter Anxurus. Certè Virgil. cit. utriusque pariter ibidem meminit. Constat Feroniam nemorum Deam fuisse, à ferendis arboribus appellatam. Imò veteres numen fecère ex illâ vi arcanâ arboribus insitâ, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25. *Millia tum pransi,* &c.] Postquàm sumus pransi Feroniæ tria passuum millia confecimus, lento quidem gradu, tum propter stomachi repletionem, cùm ob locorum acclivitatem: contendimusque Anxur.

26. *Anxur.*] Urbs hæc Latii, post dicta Tarracina, colli et saxo imposita, mari Tyrrheno imminet. Olim etiam Trachine appellata, ab asperitate loci.

28. *Cocceius.*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illustris Jurisconsultus, Augusto pariter atque Antonio gratiosus.

*Missi magnis de rebus uterque Legati.*] Inde enim pax Imperii et Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adversos exercitus propè Brundusium, saucito fœdere, in una coëgère castra. Antonio verò in matrimonium data Octavia Augusti soror. Tit. Liv. lib. cxxvii. Appian. lib. v. Sueton. Octav. cap. xvii.

30. *Collyria.*] Oculorum medicamenta, propriè, σποδιακὰ et τέφρια, ob cinereum colorem; unde Horatius vocat *nigra.* Cornel. Cels. lib. vi. cap. 6. παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥοῦν ab inhibendâ fluxione, dictum volunt colly-

Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magìs alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco prætore libenter [560]
Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, et latum clavum, prunæque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus, [561]
Murenâ præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multò gratissima: namque

Cocceius, unâque Fonteius Capito, vir ad amussim factus, *ità* gratiosus Antonio, ut nemo magis. Sponte deseruimus Fundos, *ubi* Prætor *erat* Aufidius Luscus, deridentes munera scribæ insanientis, prætextam, latum clavum, et batillum ignis. Posteà fatigati commoramur in civitate Mamurrarum Muræná hospitium, Capitone cœnam dante. Postera dies illuxit longè amœnissima. Etenim

*ANNOTATIONES.*

rion: sed multos etiam alios ad usus adhibetur.

32. *Capito Fonteius.*] Hunc Dio Consulem cum Germanico fuisse scribit. Livius et Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mæcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem: nullam verò Capitonis faciunt mentionem.

*Ad unguem Factus homo.*] Eximiis dotibus vir ornatissimus, metaph. à marmorariis, qui lævitatem et juncturas explorant superducto ungui. Hinc Pers. Sat. i. 65.

——— *Ut per læve severos*
*Effundat junctura ungues.*

34. *Fundos Aufidio*, &c.] Fundis minimè commorati sumus, sed prandimus tantùm: posteà Formias progressi, ubi pernoctavimus.

*Fundos.*] Oppidum in viâ Appiâ, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter et Formias medium, ad decem ferè pass. mill. vino generoso celebratur.

*Aufidio Lusco prætore.*] Prætor dicitur quòd præeat vel præsit juri dicendo. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 15.

35. *Insani ridentes præmia scribæ.*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeòque vile censebatur; attamen magistratus in municipiis sæpè merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at, quòd suâ dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mæcenati aliisque qui cum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos à Fundano illo Prætore, honoris causâ, salutatos intelligendum est. Apud Sueton. Caligul. cap. xxiii. *ex publicis monumentis certum, Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum.*

36. *Prætextam.*] Ex Varrone lib. v. de Ling. Lat. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solùm, sed et magistratuum. Unde et prætextatus à togato differt, ut magistratus à privato. Hanc *supra tunicas honorati quique induebant*, inquit Non. Marcell. De eâ veste jam dixi in Epod. 5.

*Latum clavum.*] Vestis hæc nobiliorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore, angustioribus in equite, Unde Ovid. Trist. vii. Eleg. ult.

——— *clavi mensura coacta est.*

Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam et earum vestis habebat patagium, quod erat *aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur*, ex Nonio. Porrò nomen deducunt à similitudine cum clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperàm alii etymon hoc rejiciunt, qui asserunt clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrinque tunicæ assutos: tunicæ inquam; nam latus clavus erat interior vestis supra quam assuebatur prætexta; et hoc plerique non animadvertunt, contrariumque scripserunt, certè immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, at minimè laticlavum.

*Prunæque batillum.*] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est, foculo ansato et gestatili, juberet, ad instar virorum Principum et Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index et insigne. Frustrà quidam intelligunt vas parvum, in quo nempè suffitus fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus et convivis.

37. *In Mamurrarum urbe.*] Sunt qui Mamurras urbem afferunt inter Fundos et Formias, vern. *Itros* vel *Itri*, cujus etiamnum extant ibidem rudera. Philip. Ferrar. Verùm ipsæ hic Formiæ accipiendæ sunt, è quibus oriunda Mamurrarum familia et Romæ quidem Senatoria. Adde quòd illius oppidi maximam partem obtinebat Mamurra, Eques Romanus, Cæsaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat sanè hic noster; ut et Catullus: *Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domûs suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram, Formiis natum, Equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ . . . . . nullamque nisi è marmore columnam habuisse omnes solidas è Carystio aut Lunensi . . . . . hic est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia.* Hæc Plin. lib. xxxvi. cap. 6. Vide lib. iii. Od. 17. ubi Lamiarum originem è Formiis urbe celebrat Horatius.

*Lassi manemus.*] Nam à Tarracinâ seu Anxure Formiæ distant ducentis propè stadiis. Quadringinta numerat Strabo certè hallucinatus.

38. *Murenâ præbente domum*, &c.] Muræna et Capito Formiis habentes domum uterque, officium partiti erga præclaros hospites, alter hospitium, alter epulas præbent. Muræna ille frater erat Liciniæ, quæ posteà nupsit Mæcenati. Vide lib. iii. Ode 19. v. 11.

Plotius et Varius Sinuessæ, Virgiliusque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit; neque queis me sit devinctior alter.
O, qui complexus, et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quæ villula, tectum [562]
Præbuit; et parochi, quæ debent, ligna salemque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiliusq; [563]

Plotius, Varius, atque Virgilius obviàm *nobis* fuerunt Sinuessæ; homines tales, *ut* nec meliores terra protulerit, nec quisquam sit me conjunctior *cum illis*. O, quales amplexus, et quàm magna lætitia extitit! Ego *dum mente* sanà *ero*, nihil æquabo fideli amico. Villula quæ vicina *est* ponti Campano hospitium dedit; parochi verò quæ debent ligna et salem *præbuerant*. Indè muli Capuæ deponunt clitellas tempestivè. Mæcenas ivit lusum; ego verò ac Virgilius dormitum *ivimus;*

## *ANNOTATIONES.*

40 *Plotius et Varius.*] Hi sunt eximii poëtæ. Virgilio perinde ac Horatio amicissimi, quibus ab Augusto commissa est cura emendandæ Æneidos post mortem Virgilii, hàc lege ut nihil adderent. Cum Plotio et Vario tertius erat Tucca, et ipse eruditione clarus, ad recensendum opus divinum. Servius.

*Sinuessæ.*] Hæc urbs Campaniæ, ad ostia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone*, ibi desinit Massicus mons. Martial. lib. xiii. Epig. 111.

*De Sinuessanis venerunt Massica prælis.*

Sinuessanas porrò aquas sterilitatem fœminis, maribus autem insaniam auferre tradunt. Plin. &c.

44. *Nil ego contulerim jucundo sanus amico.*] Exceptà sapientià nihil homini præstantius amicitià, meliusque à Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. cap. xviii. ver. ult. *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.* Ecclesiastici cap vi. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio . . . medicamentum est vitæ et immortalitatis.*

45. *Proxima Campano,* &c.] Sinuessæ pransi jucundiùs quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in quà pernoctàrunt.

*Campano ponti.*] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46. *Parochi.*] Quasi præbitores à παρέχειν, *præbere*, curatores erant publici per urbes et loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, unde peregrinis et legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine. Tull. ad Attic. lib. xiii. Epist. 2. *Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . omninò eum Sestius noster parochiis publicis occuparit;* id est, (præbitionibus ac muneribus publicis.) Alii legunt, *parochus publicus*, quod quidem facilè patior. *Veruntamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me diverset'ur.* Jam res patet de peregrino: de legatis autem auctoritate publicà missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. lib. v. Epist. 16. ita scribit: *maximà expectatione in perditam et planè eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, prid. Cal. Sextil. morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synadæ, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus,* &c. . . . . *Levantur tamen miseræ civitates, quòd nullus sit sumptus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quenquam. Scito, non modò nos fœnum, aut quod lege Julià dari solet, non accipere, sed nè ligna quidem; nec præter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis nè tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque . . Mehercule etiam, adventu nostro, reviviscunt justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit.* Præclaram etiam huic loco lucem dabit Livius lib. xlii cap. 1. *Antè L. Posthumium Consulem,* inquit, *nemo sociis unquam in ullà re oneri aut sumptui fuit. Ideò magistratus mulis, tabernaculisque, et omni alio instrumento militari ornabantur, nè quid tale imperarent sociis; privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant; domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati qui repentè aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter quà faciendum erat, imperabant: aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.* At ipse, cùm senatui placuisset *Consulem, ad agrum publicum à privato terminandum in Campaniam ire, . . . priusquam ab Romà proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviàm exiret, locum publicè pararet ubi diverteretur; jumentaque, cùm exiret indè, præstò essent.*

47. *Hinc muli Capuæ,* &c.] Ab eà villulà mulis vecti Capuam venimus et tempestivè quidem; nam eà die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

*Capuæ.*] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum et arrogantiæ pridem fuit. *Alteram Romam* vocat Cicero Philip. xii. alibi verò *superbiæ domicilium*. Annibalis virtutem corrupit ac fregit illa *pelago, cultuque, penuque, polens* civitas *deliciis, opibus, famàque;* ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem inde milliaribus versùs Boream excitata est Capua nova veteri haudquaquam par. De eà in Epod. 16.

48. *Lusum it Mæcenas,* &c.] Pilà palmarià: cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem et benè affecto: at crudis noxia et κακοστομάχοις, qualis Virgilius: contrà salubris somnus et quies; pariter et lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis vehemens ciet irritatque humores; quos non nisi

Namque pilâ lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quæ super est Claudî caupones. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicerri,
Musa, velim memores: et quo patre natus uterq;
Contulerit lites. Messî clarum genus Osci:
Sarmenti domina exstat. Ab his majoribus orti
Ad pugnam venêre. Prior Sarmentus: Equi te [564]
Esse feri similem dico. Ridemus. Et ipse
Messius, Accipio; caput et movet. O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cùm
Sic mutilus miniteris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,

nam pilæ *ludus est* noxius lippis atque crudis. Istinc ad Cocceii villam pergimus copiosissimam, quæ sita est supra tabernas Claudii. Jam precor, *ô* Musa, *ut* mihi referas paucis verbis Sarmenti scurræ certamen atque Messii Cicerri; et quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illustris Messii origo ab Oscis: Sarmenti domina *etiamnum* vivit. Ab istis prognati majoribus in certamen devenêre. Sarmentus prior *locutus*: Aio, te esse similem equi indomiti. Cachinnos sustulimus. Tum Messius, Accipio, *inquit;* simulque caput agitat. *Continuò Messius* dixit; O, quid agas, si cornu tuâ fronte non esset amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformârat hirsutæ frontis *partem* sinistram. *Hinc* plures jocos in vultum Campanumque morbum jactans,

*ANNOTATIONES.*

lentè coquit calor naturalis. Adde quòd oculorum acies non parùm laborat in observandâ pilâ. Cornel. Cels. lib. i. cap. 2. Galenus lib. iv. de Symptom. Caus. cap. 5.

49. *Pilâ.*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isiodoro. Alii à πιλουν densare deducunt originem, sive quòd pila potissimùm conficiatur è πιλω, id est, lanâ coactâ et compactâ. Quadruplex erat. 1. Harpastum, è corio confecta minor pila, quam solo repercussam remittebant. 2. Follis, ex alutâ; major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. Trigonalis, sive trigon: nomen à triangulari situ ludentium ternorum, qui sibi invicem ita pilam reddebant, diligenter caventes ne excideret manu sive dextrâ, sive sinistrâ. 4. Paganica, à pago et paganis dicta; ab his enim ad urbem venit: Plumis referta erat; durior folle, mollior trigone. Quæ omnia bellè notat et exprimit Martialis lib. iv. Epigram 19. lib. xii. Epigram. 84. lib. xiv. Epigram. 45. 46. 47. Vide infra lib. ii. Sat. 2. v. 11. Annot.

50. *Hinc nos Cocceii,* &c.] Inde processimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc sita est *supra cauponas Claudii* cujusdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potiùs cum aliis, *Caudi:* nam inter Capuam et Beneventum sunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia*, item valles et Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani sub jugum turpiter missi sunt; quam tamen ignominiam paulò post gravi ultione eluerunt. Tit. Liv. lib. ix.

51. *Nunc mihi paucis,* &c.] Facetè admodum Poëta Musas in re ludicrâ invocat, veluti solet fieri in gravibus argumentis. Descripturus nempè duorum scurrarum ridiculam contentionem, seriò videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

54. *Messî clarum genus Osci.*] Ironicè prorsùs. Nam hi Campaniæ populi in Latii et Samnii confinio degentes, non solùm ignobiles, sed et infames erant. Vide Strabon. Huc etiam facit quòd *obscœnum* quidam ab Oscis deducunt. Festus Oscos, priùs Opscos, teste Ennio, dictos ait; et stupra inconcessæ libidinis ab ejus gentis pravâ consuetudine, obscœna dici, ex Verrio.

55. *Sarmenti domina exstat.*] Ergo servus erat ille, aut è servili genere. Hic scurra Augusto fuisse deliciis, atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho, cap. 59. *Antonio infensa erat Cleopatra; quòd in cœna dixisset, ipsis quidem acidum vinum infundi. Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat verò Sarmentus Cæsaris servulus ex iis qui festivitatis causâ haberi solent, quos Romani delicias appellant.* Juvenalis initio Sat. v. meminit hujus scurræ.

58. *O, tua cornu,* &c.] Pergit conviciari Messio Sarmentus: Quid faceres, si frons tua esset adhuc armata illo cornu, quod exsectum tibi est, nimis terribili et feroci? sarcasmus.

60. *Illi fœda cicatrix,* &c.] Nempè Messii in fronte apparebat cicatrix exsectæ verrucæ, quæ amputati cornu speciem exhibebat.

62. *Campanum in morbum.*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas; vel turpem quamdam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantiâ creatam. Non absurdè Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. lib. xxvi. cap. 1. *Sensit et facies hominum novos omnique ævo priore incognitos non Italiæ modò, verùm etiam universæ Europæ, morbos . . . sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitæ; sed tantâ fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset. Gravissimum ex his lichenas appellavêre Græco nomine; Latinè mentagram, quoniam à mento ferè oriebatur, joculari primum lasciviâ dictam; ut est procax natura multorum in alienis miseriis; occupat in multis totos utique vultus, oculis tantùm immunibus; descenditque in colla, pectusque, et manus, fœdo cutis furfure.* Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larvâ, aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicerrus ad hæc: Donâsset jamne catenam [565]
Ex voto Laribus, quærebat: scriba quòd esset,
Nihilo deterius dominæ jus esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tàmque pusillo.
Prorsus jucundè cœnam produximus illam.
Tendimus hinc rectâ Beneventum, ubi sedulus hospes
Pænè arsit, macros dum turdos versat in igne.
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam [566]
Vulcano, summum properabat lambere tectum.

orabat ut saltaret *ad modum* Cyclopis pastoris; neque enim larvâ aut cothurnis tragicis ipsum indigere. Ad ista *denique* Cicerrus plurima retorsit: interrogabat, numquid jam ex voto *sua* vincula consecrâsset Laribus: quamvis esset scriba, nihilominus heræ jus *in eum* superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando *ipse*, cui sufficeret una farris libra, *scilicet* adeò tenui et parvo. Hilariter sanè peregimus eam cœnam. Inde rectà nos contulimus Beneventum, ubi hospes officiosor propemodum deflagravit, cùm turdos macilentos ad focum torreret. Enim verò exarsit ignis, *et* flamma per vetustam culinam grassata propè attingebat tectum.

## *ANNOTATIONES.*

63. *Pastorem saltaret uti Cyclopa.*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore et immani staturâ hirsutâque fronte, in quâ etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larvâ* facies turpis, nec crura sat procera indigerent *cothurnis*, id est, altis calceis, quibus ad Majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de Honestâ Disciplinâ. lib. xvii. cap. 3. appositè omninò, *inter voluptates scenicas*, inquit, *celebrari video Cyclopa. Sic vocarunt cùm Cyclopem in scenâ saltantem proferrent, habitu et ornamentis, quibus Polyphemus apud Poëtas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur, paulò indiligentiùs ab aliis expositum. Itaque sic allusit cum de Sarmento scurrâ et Messio Osco, eorumque litibus disserit: ac Messium ore fœdo et facie turpi similemque larvæ reddit. Quo loco* saltare Cyclopa *nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quàm et fronte et habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scenâ saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facilè commovere.* Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. ix. Virgil. Æneid. iii. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse fertur: id est, juxta cerebrum, quia prudentiâ plus videbat. Verùm Ulysses eum prudentiâ superavit: et ab hoc eum cœcâsse fingitur. Vide et Euripid. Cyclop.

65. *Donâsset jamne catenam,* &c.] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui consecrabant vincula quibus olim stricti fuerunt. Ita Cicerrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 20.

66. *Scriba.*] Alii scribæ dicebantur à suâ functione; alii erant magistratuum, putà Quæstorii, Prætorii, Ædilitii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 2.

67. *Nihilo deterius dominæ jus esse.*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarium, v. g. sartiendi vestes, suendi calceos, &c.

68. *Cur fugisset.*] Nullum servo probrum gravius, quàm fugisse. Hinc enim contumeliosè furcifer appellabatur, eò quòd hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

*Cui satis una Farris libra foret.*] Hæc sæpiùs erat servis fugiendi causa, quòd nimis parcè à dominis alerentur. At Cicerrus utpotè gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, unâ videlicet farris librâ servis quotidie dari solitâ ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. lib. xx. cap. 1. Debitori in carcere retento lex 12. Tab. jubebat dari indies libram farris ab eo qui vinctum tenebat.

71. *Beneventum.*] Hæc urbs Hirpinorum à Diomede condita, 28 mill. pass. à Capuâ, olim dicta Maleventum: at deductâ eò coloniâ Romani ad melius omen mutari nomen, et Beneventum dici in posterum voluerunt. Fest. Plin. &c. &c.

72. *Turdos.*] Gall. *des grives.* Horum aviaria veteres habebant et tanta quidem ut ex his agri stercorarentur, optimo certè fimo. Plin. lib. xvii. cap. 9. Varro. Columella. Porrò ex omni occasione captans jocum Satiricus noster *macros* notat *turdos*, quos magnâ tamen sedulitate *hospes* ad ignem versabat hospitibus apponendos; adeò ut ipse penè arserit ejusque domus pariter.

74. *Vulcano.*] Hic Deus ignis ponitur non rarò pro ipso igne. Metonym. vide lib. i. Od. 4. v. 8.

*Summum properabat lambere tectum.*] Hujus incendii facilè grassantis ut rationem intelligas, scire te, lector, oportet quod cum aliis scribit Cœlius Rhodig. lib. xxvi. cap. 21. *habuisse veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochem,* id est, fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, sed in medio cubiculo hyberno; siquidem in æstivo non

Convivas avidos cœnam, servosque timentes
Tum rapere, atq; omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hîc ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam expecto noctem; somnus tamen aufert
Intentum Veneri: tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventremq; supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis, [567]
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est:
Signis perfacile est: vænit vilissima rerum
Hîc aqua: sed panis longè pulcherrimus; ultrò
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusî lapidosus; aquæ non ditior urna:
Qui locus à forti Diomede est conditus olim.

Mox aspexisses convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, et cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit ostendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabulus; quosque nunquam præteriissemus nos nisi, excepisset villa Trivici proxima, haud sine fumo lacrymas elicente, *dum in* foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem expecto *frustra* ad mediam usque noctem. Tum verò super *me* invasit * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * * Inde rhedis vehimur per quatuor et viginti millia *passuum*, commoraturi in parvâ urbe quam indicare non licet versu *hexametro;* signis *autem* est facillimum: Ibi venditur aqua rerum vilissima: at panis *est* optimus certè; *adeò* ut prudens viator cousueverit sponte humeris ferre; quia Canusii *est* lapidosus; urna *autem* aquæ haud felicior; quod oppidum ædificatum est quondam à strenuo Diomede.

## *ANNOTATIONES.*

erat focus Vitruv. lib. vii. cap. 3. Hinc et nunc abutimur voce *caminus*, fornacem, hypocaustum, ignem, significante: quam tamen usurpamus pro fumario, seu gulâ fumum emittente extra tectum. Isidor. lib. xix. cap. 6.

75. *Convivas avidos*, &c.] Cœnam jam paratam servare satagunt famelici illi magis quàm ædes scilicet alienas.

77. *Incipit ex illo montes*, &c.] Benevento egressis incipiunt aspici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notissima; exinde orto videlicet. *Apulid* lib. iii. Od. 30. v. 10. et Epod. 2. v. 42.

78. *Atabulus.*] Ventus Apuliam infestans dictus quasi ἄτην βάλλων, immittens calamitatem. Plin. lib. xvii. cap. 24. Gell. lib. ii. cap. 22. hunc, ut volunt, eundem noster vocat Iapyga. lib. i. Od. 3. v. 4.

79. *Erepsemus.*] Syncope pro *erepsissemus*, id est, transivissemus. Sic posteà Sat. 9. v. 73. *surrexe*, pro *surrexisse*. Virgil. Æneid. iv. 606. *extinxem* pro *extinxissem*. Lucretius pariter *confluxet*. Terentius in Adelph. *produxe*, &c.

*Trivici.*] Hoc oppidum est in Campaniæ finibus, montosâ valdè regione, viisque arduis, ac difficilibus; quapropter in villâ proximâ subsistere sæpiùs necesse est.

87. *Oppidulo, quod versu dicere non est.*] Scilicet Equotutico, quæ vox stare nequit in versu hexametro. Equotutium, vel, ut legunt alii, Equotuticum, sive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum: hodie *Ariano* dicitur, aliis *Foggia:* in colle situm est ad Appenninum montem: à Benevento in ortum distat milliaribus duodecim ex Sansone. Illius meminit Cicero ad Attic. lib. vi. Epist. 1. *Scire vis tuas ego quas acceperim literas. Omnes ferè quas commemoras, præter eas quas scribis Lentuli pueris Equotutico ac Brundusio datas.*

*Quod versu dicere non est.*] Imitatio est Lucilii, ità Sigillaria indicantis Sat. vii.
————*Servorum festus dies est,*
*Quem planè hexametro versu non dicere possis.*
De hoc servorum die continuò post Saturnalia celebrari consueto, Macrob. lib. i. cap. 10.

88. *Vænit vilissima rerum Hîc aqua.*] Quæ scilicet aliundè petenda et longè è fonte aliquo.

89. *Ultrò Callidus.*] Quidem legunt *ultra*, id est, in ulteriorem regionem. Quod satis placet.

91. *Canusî.*] Canusium Apuliæ oppidum, hodie *Canosa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem, à Cannis excisis distans tribus milliaribus.

*Lapidosus.*] Lapidis instar durus et insipidus; vel lapidibus plenus, è farinâ minimè durâ; sive malè concinnatâ molâ, sive non sat durâ, quæ grana conterendo ipsa deteratur, ruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

*Aquæ non ditior urna.*] An quòd Aufidus est duntaxat lacus, quemadmodum Strabo asserit; cujus proinde aqua potu injucunda esset, an ut scribunt nonnulli, quòd Aufidi fluvii alveus interdum arescit.

92. *Qui locus à forti Diomede est conditus olim.*] Diomedes Ætoliæ rex, post Achillem et Ajacem fortissimus inter Græcos, singulari pugnâ cum Hectore et Ænea congressus est, Palladium abstulit; Martem quoque et Venerem vulnerâsse in bello Trojano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeò perdidit, ut ille tum ab ipsâ tum à patriâ abhorruerit, diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit; memorantur Canusium, Arpos sive Argos, Hippium, quæ et Argyrippa.

Flentibus hîc Varius discedit mœstus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum [568]
Carpentes iter, et factum corruptius imbre.
Postera tempestas melior, via pejor, ad usque
Barî mœnia piscosi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit risusque, jocosque;
Dum flammâ sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,
Non ego. Namque Deos didici securum agere
ævum; [569]
Nec, siquid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brundusium longæ finis chartæque viæque.

Illinc Varius tristis abscessit ab amicis dolentibus. Hinc Rubos perreximus fatigati, quòd longius iter fecerimus, atque ob pluviam molestius. Postridiè tempus fuit magis opportunum, *at* via deterior usque ad muros Barii piscosi. Deinde Egnatia infensis aquis condita præbuit risum ac ludum quòd persuadere volunt thura sine igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus, ego *certè* minimè *credam*. Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere; ac, si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam à numinibus solicitis immitti è summis ædibus Olympi. Brundusium terminus *fuit* prolixi itineris, *erit* etiam *hujus* descriptionis.

## *ANNOTATIONES.*

93. *Varius discedit.*] Vacantibus aliò negotiis. Alii volunt ad castra Cæsaris contendisse aliâ viâ.

94. *Rubos.*] Rubi urbs Apuliæ, quibusdam *Ruvo* dicta, Canusium inter et Barium.

*Fessi.*] Confectis à Canusio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96. *Postera tempestas melior,* &c.] Cœlum non pluvium, ut heri.

*Via pejor.*] Ob hesternum imbrem, locorumque difficultatem.

97. *Barî mœnia piscosi.*] Barium Apuliæ oppidum regioni nomen dedit Barianæ dictæ: mari alluitur, ad oram sinûs Veneti, quare *piscosum* vocat Horatius. Conditum est et nominatum ab incolis Baræ parvæ insulæ apud Brundusium, teste Festo.

*Gnatia.*] Hæc et Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel *Nazzi;* urbs Salentinorum etiam maritima, media ferè inter Barium et Brundusium, ab utroque distans triginta circiter milliaribus.

*Lymphis Iratis extructa.*] Seu quòd aquæ dulcis penuriâ laborat: seu potiùs quòd sic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos, id est, insanos, quippe qui non modò credant, sed et aliis persuadere velint rem incredibilem aut superstitiosam, de quâ mox. Vide Festum in voce *lympha*, ubi egregiè ostendit lympham dici pro nymphâ, mutatâ literulâ: et lymphatos dici furiosos, eò quòd creditum veteribus, à nymphis, si conspicerentur, furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambiguâ voce.

99. *Dum flammâ sine thura liquescere,* &c.] Hujus miraculi superstitiosi meminit Plinius lib. ii. cap. 107. ita scribens; *In Salentino oppido Egnatiâ, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.* Porrò notavimus alibi cognitos Ethnicis sacros codices, è quibus non pauca mutata fabulis asperserunt. Certè patet adumbratum hîc quod habetur lib. 1. Reg. cap. xviii. 38. de vocato cœlitùs igne Eliæ precibus, quo repentè consumpta sunt holocaustum, et ligna, et altare lapideum, et superfusa copiosè aqua. Vide lib. ii. Od. 19.

100. *Credat Judæus.*] Insimulat Horatius Judæos superstitionis, quòd modò relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc et rem Gnatianam ejusmodi credulis hominibus narrandam suadendamque remittit; quæ sibi suisque comitibus non nisi *risus dedit et jocos.* Romanos tamen non parùm superstitionibus addictos lege apud Plin. lib. xxviii. cap. 2. &c.

*Apella.*] Quasi sine pelle in præputio circumciso; recutitus. Pers. Sat. v. 114. *recutita sabbata* deridet; ubi nos plura de hâc lege Judæis à Deo datâ; idem ad Juven. Sat. xiv. 90. Salmasius etymologiam istam doctè refellit; tum quòd nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *apella,* tum quòd potiùs dicendum foret *impella*, vel *appella*, sicut dicitur imberbis, et absimilis, &c. Solerter autem et appositè ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine Apellam, ad quem sanè Horatius respexerit.

101. *Deos didici securum agere ævum.*] Ab Epicuro sic statuente, mortalia et inferiora quæque minimè Diis curæ esse. Vide lib. i. Od. 34. lege et Plin. lib. ii. cap. 7.

104. *Brundusium.*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provinciâ Hydruntinâ, ad oram maris Adriatici. *Brindisi.* Ennius.

*Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.*

*Longæ finis viæ.*] Viæ causa et finis patet ex dictis initio.

*Longæ.*] Nam Româ distat Brundusium milliaribus trecentis et sexaginta. Hæc verò confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperàm.

## SATIRA VI.

*Vera nobilitas non generis splendore aut avorum titulis metienda: sed virtute et honestate morum. Reprehenduntur qui majora se appetunt. Bona educatio præferenda claris natalibus. Mediocris fortuna opulentiæ præstat.*

NON quia, Mæcenas, Lydorum quicquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te; [570]
Nec quòd avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitârint,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cùm referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus. Persuades hoc tibi verè,
Ante potestatem Tullî, atque ignobile regnum,
Multos sæpè viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra Lævinum Valerî genus, undè Superbus [571]

O, Mæcenas, quòd nobilior te nullus sit ex Lydis, quotquot Tusciæ terram habitârunt, aut quòd habuisti avos paternos ac maternos, qui pridem magnis exercitibus præfuere, non *proptereà*, more multorum, subsannas obscuros, sicut me libertini patris filium; quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodò probus sit. Benè *profectò* existimas, antè Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpius viros ignotis ortos majoribus et bonos extitisse, et magnis dignitatibus amplificatos; è contrario Lævinum è Valerii stirpe, per quem Tarquinius Superbus

### *ANNOTATIONES.*

1. *Non quia,* &c.] Satira hæc tota nitescit cùm veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus et emolumentis, tum grati in bonum parentem animi testificatione.

*Non quia, Mæcenas, Lydorum,* &c.] Non tu Mæcenas, licèt nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, humiles ac plebeios aspernaris. Enimverò me libertino patre natum adeò non despexisti, et contrà *esse in amicorum numero* jusseris, quòd me *purum et insontem* comperisti.

*Lydorum quicquid,* &c.] Ferunt nempè Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse; unde Hetrusci dicuntur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. ix. 11.

*Lydorumque manum.*

At Æneid. ii. 781.

*Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva*
*Inter opima virûm leni fluit agmine Tibris.*

De Mæcenatis, ex Hetruriæ principibus, origine, fusè lib. i. Od. 1. &c.

*Etruscos fines.*] Etruria sive Hetruria, quæ et Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernaculè *la Toscane:* ab ortu rigatur fluvio Tiberi, à meridie mari Tyrrheno.

2. *Generosior.*] A genere *generosus* antonomasticôs dicitur, cui opponitur *degener.* Senec. Trag. Troad.

*Generosa in ortus semina exurgunt suos.*

3. *Nec quòd avus tibi,* &c.] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mæcenatem.

4. *Legionibus.*] Synecdoche. Propriè verò legio ad Romanos pertinebat; continebat sex hominum millia; singulis autem millibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii. Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ antea quatuor millium fuerat. Vide Isidor. lib. ix. cap. 3. Veget. lib. ii. Fest. &c.

5. *Naso suspendis adunco.*] Vafrè et salsè derides. Quintil. lib. xi. cap. 3. *naribus quidem derisus, contemptus, fastidium significari solet.* Plin. lib. xi. cap. 37. *altior homini tantum nasus, quàm novi mores subdolæ irrisioni dicavêre.*

6. *Libertino.*] Servus manumissus vocatur libertus; ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8. *Ingenuus.*] Non propriè adhibetur vox ista hoc loco; significat autem hîc non liberum, sed moribus præditum bonis, ingenuo et nobili viro dignis.

9. *Ante potestatem Tullî.*] Antequam Romæ sextus Rex regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor et gener, Ocrisiâ matre captivâ natus. Unde noster ejus *regnum ignobile* appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valdè nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. lib. iv. Tit. Liv. lib. i. cap. 41. ubi Tanaquil. uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc; *Erige te, Deosque duces sequere; qui sis, non undè natus sis, reputa; et nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum,* &c.

10. *Nullis majoribus ortos.*] Originem trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, et nullius fuerant nominis ac celebritatis.

12. *Contra Lævinum,* &c.] Contrà verò domi nobiles interdum tam degenerâsse, ut etiam contemptui fuerunt, nullesque adepti magistratus.

Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quem nôsti, populo; qui stultus honores
Sæpè dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis, et imaginibus. Quid oportet
Nos facere, à vulgo longè latèque remotos?
Namque esto, populus Lævino mallet honorem,
Quàm Decio mandare novo; Censorq; moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus: [572]
Vel meritò, quoniam in propriâ non pelle quiêssem.
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minùs ignotos generosis. Quò tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribunum?

dejectus imperio est, uno asse pluris nunquam estimatum esse judicio populi; quem scis insanum frequenter attribuere dignitates immeritis, et stolidè famam sequi; nec non admirari titulos atque imagines. *Ergò* quid nos decet agere à vulgo plane differentes? Nam certè populos dignitatem Lævino deferre mallet, quàm Decio ignoto; et Appius Censor arceret *me*, si liberto parente non essem genitus; et quidem jure, quia non mansissem in propriâ conditione. Verùm enim gloria splendente *suo* curru nexos allicit tam obscuros quàm illustres. Quid *prodest* tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, et creari Tribunum?

## *ANNOTATIONES.*

12. *Lævinum, Valerî genus.*] Pub. Valerius Lævinus, quòd virtute careret, vel populo despectus; quanquam erat è familiâ perillustri, per quam reges exacti Româ. P. enim Valerius Publicola suffectus olim Consul, Collatino abdicare coacto, unà cùm Junio Bruto collegâ regno pepulit Tarquinium Superbum. Tit. Liv. lib. ii.

15. *Qui stultus honores,* &c.] Ubi nempè viget Democratia, seu populi dominatio, ut Romæ. Tit. Liv. passim. Lucilius olim dixerat;

*————honorem*
*Judicium est crassis.*

16. *Famæ servit ineptus.*] Plus ducitur vanâ opinione et ventosâ existimatione, quàm verâ virtute et gloriâ. Unde omnia deferre solet ei quicumque natalium splendore, domesticâ formâ et opibus præfulget, tametsi per se haud ullum virtutis specimen ediderit. Isocrat. ad Demon. *vulgus ignorat veritatem, et famam respicit.* Τὴν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί.

17. *Stupet in titulis, et imaginibus.*] Nobilitatis insignia demiratur, non ipsam virtutem quæ sola est nobilitas; stupet videns honorum titulos, statuas majoribus constitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta et concessa fuisse. Cic. in Pison. *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione famosarum imaginum, quarum nihil habes simile præter colorem.*

Juvenal. Sat. viii. 1.

*Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo*
*Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus*
*Majorum? et stantes in curribus Æmilianos.*

*Quid oportet nos,* &c.] Quid nos sentire et judicare decet, si quidem à vulgi errore liberi, et sapientum institutis informati sumus?

19. *Lævino mallet honorem, Quàm Decio mandare novo.*] Homini majorum gloriâ collustrato, per se verò ignobili; potiùs quàm viro propriâ laude conspicuo, cujus majores non anteà clari. Pub. Decius Mus è Deciis primus summâ in Rempublicam fide consulatum meritò est adeptus, fortiterque et gloriosè administravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. i. Tit. Liv. lib. viii. &c.

20. *Censorque moveret Appius.*] Repelleret ac summoveret me à petendo magistratu Appius ille Claudius Cœcus severâ notus censurâ, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. cap. xvi. et xxiv. Vide Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 13. ubi Censorum origo et potestas explicatur. Inter alia debebant Senatores legere et coöptare, summotis indignis, et honestissimis allectis. Censoria lex ita jubebat. *Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu nè relinquunto,* &c.

22. *Quoniam in propriâ non pelle quiêssem.*] Quia vellem assurgere suprà meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leoninâ pelle contecti. Æsop.

23. *Sed fulgente trahit,* &c.] Neque verò mirandum quòd ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent: si quidem hi, perinde ac generosi, nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum velut currum constrictos rapit. Cic. Offic. i. *Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. At fortis animus et magnus duabus rebus maximè cernitur, quarum una in rerum externarum despicientiâ ponitur,* &c. Et posteà. *Carenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio.*

24. *Quò tibi, Tulli,* &c.] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem et dignitatem Senatoriam, quem tibi Cæsar ademerat? Porrò non benè est notus ille. Sic habet Vet. Comment. *Tullius hic Senatu motus est à Cæsare quasi Pompeianus: occiso verò Cæsare recipit latum clavum, et Tribunus militum factus est.*

25. *Tribunum?*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustrà. Tribunus militum nemo fiebat, quin prius alam duxisset; alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto

Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisq; insanus nigris medium impediit crus
Pellibus, et latum demisit pectore clavum, [573]
Audit continuò, Quis homo hic est? quo patre natus?
Ut si qui ægrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus; eat quàcunque, puellis
Injiciat curam quærendi singula; quali
Sit facie, surâ quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem sibi curæ
Imperium fore, et Italiam, et delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignotâ matre inhonestus,
Omnes mortales curare, et quærere cogit.
Tune Syrî, Damæ, aut Dionysî filius, audes
Dejicere è saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno: [574]
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paulus,

*Scilicet* aucta est invidia, quæ minor erga privatum foret. Etenim cùm primùm aliquis demens mediam tibiam inseruit cothurno, et laticlavio pectus operuit, statim audit, Quis est vir iste? cujus filius? Quemadmodum si quispiam *eodem* quo Barrus morbo laboret, et velit censeri pulcher; quàlibet pergat, desiderium puellis creabit sciscitandi singula; quali sit vultu, quali surâ, pede, dente, capillo; ita qui pollicetur curaturum se populum, civitatem, imperium, Italiam, et templa numinum; *is* cunctos homines cogit solicitè percontari quo sit editus parente, an obscurus matre ignobili. Num tu filius Syrii, Demetrii, vel Dionysii audes è rupe *Tarpeiâ* præcipitare cives, aut Cadmo tradere? At, *inquies*, Novius collega uno post me gradu considet; est enim ipse quod erat parens meus. Ob id *nempè* tibi videris *esse* Paulus

## *ANNOTATIONES.*

audientes, ad exercitationes ducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias et munitiones die noctuque circuire, militum nomina memoriâ tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent, cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 28. &c.

26. *Privato quæ minor esset.*] Si degeres sine magistratu, nemo tibi invideret; nunc verò tibi dignitatem nacto plures invident.

27. *Nam ut quisque insanus,* &c.] Cic. cit. Offic. i. *Nec imperia expetenda; at potiùs aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam . . . . . Multi quærentes eam tranquillitatem à negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his et nobilissimi Philosophi longèque principes, et quidam homines severi et graves,* &c. Ex quibus patet insanire quemque qui publicam rem ultrò capessit, exiguis munitus adjumentis.

*Nigris medium impediit crus Pellibus,* &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus; ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus; item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum differebant à plebeiis. Hujus crassiores; illorum tenuiores ex alutâ, seu molli et subtili corio quales gestavêre pridem reges Albanorum. Festus. Martial. lib. ii. Epigram. 29.

*Coccina non læsum pingit aluta pedem.*

Isidor. lib. 19. cap. 33. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad medium crus pervenisse, quatuor corrigiis religatos, et fibulis aureis vel argenteis; assutam denique desuper habuisse lunæ crescentis effigium, seu potiùs literam c, quæ centenarium primùm numerum fuisse Senatorum notabat. Vide Plutarch. Quæst. Centur. Rom. Item, Cœl. Rhodig. lib. xx. cap. 28. Juvenal. Sat. vii. 192.

*Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.*

28. *Latum demisit pectore clavum.*] De eâ interiori veste et tunicâ nobilibus propriâ, dixi fusè Sat. præced. v. 36.

29. *Audit continuò,* &c.] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30. *Quo morbo Barrus.*] Mulierum amore effræni, proindeque formositatis affectatione. Sat. 4. præced. v. 110. *Barrus inops.*

34. *Qui promittit, cives, urbem,* &c.] Cruquius observat hìc formulam quandam juramenti ejus qui magistratum accipit. Certè senatoribus ac magistratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

38. *Syrî, Damæ, Dionysî.*] Nomina servorum sunt ista.

*Audes Dejicere è saxo cives,* &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoris aut Tribuni plebis officio fungi, civesque Rom. morti addicere, ac lictori tradere è rupe Tarpeiâ dejiciendos?

39. *Dejicere è saxo cives.*] Usitatum erat hoc Romæ supplicium. Vide Plin. lib. vii. cap. 44.

*Tradere Cadmo?*] Lictori seu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

40. *At Novius,* &c.] Respondet Tullius ille, collegam suum uno gradu inferiorem se esse et ignobiliorem. Nempè Novius erat libertus; Tullius verò libertinus. De Novio illo posteà sub finem hujus Satiræ.

41. *Hoc tibi Paulus, Et Messala videris?*] Tullio reponit Horatius; scilicet quòd à servili conditione distas uno gradu plus quàm Novius, an ideò tibi videris esse perinde nobi-

Et Messala videris? At hic, si plaustra ducenta,
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincatq; tubas. Saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum;
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Mæcenas, convictor; at olim
Quòd mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ità te quoq; amicum;
Præsertim cautum dignos assumere, pravâ
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quòd te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixêre quid essem. [575]
Ut veni coràm, singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari.)
Non ego me claro natum patre, non ego circùm
Me Satureiano vectari rura caballo:
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca. Abeo: et revocas nono pòst mense, jubesq;
Esse in amicorum numero: magnum hoc ego duco,
Quòd placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vitâ et pectore puro.
Atqui, si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si
Egregio inspersos reprêndas corpore nævos;)
Si neque avaritiam, neque sordes ac mala lustra
Objiciet verè quisquam mihi; purus, et insons
(Ut me collaudem) si vivo, et carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavî ludum me mittere, magni

et Messala? Verùm hic, si ducenti carri tresque pompæ funebres in foro simul procedant, tollet vocem ingentem cornua et buccinas superantem. Id saltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis liberti filium, cui exprobrant universi originem è patre libertino, eò quòd nunc sum tuus conviva, ô Mæcenas; quondam verò præfectus essem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt: Quamvis enim dignitatem *istam* mihi fortasse meritò quispiam invidere queat, *at* non pariter tuam amicitiam; maximè cùm dignos eligere cures, perversâ ambitione longè *pulsâ*. *Ob* hoc me fortunatum appellare nequeo, quòd fortuitò nactus *sim* te amicum; nulla quippe fortuna mihi dedit te; *sed* eximius primò Virgilius, ac deinde Varius, narraverunt quis essem. Cùm verò steti coram te, modica dixi interruptis verbis. (Nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui.) Non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed, quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo; meque post novem menses accersis; præcipisque esse inter amicos *tuos*. Illud ego magni facio quòd placui tibi qui pravum à recto distinguis, non *per* nobilem patrem, sed *per* mores et animum innocentem. Verùm, si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est, de cætero proba; (quemadmodum si maculas formoso corpore effusas damnes;) si nec sordidam cupiditatem, nec impura ganea ullus mihi justè exprobret; si etiam (ut me approbem) *ob* integritatem et innocentiam gratiosus amicis vivo; his causam præbuit meus parens, qui, modico agro non dives, noluit me *tamen* mittere ad scholam Flavii, ad quam pergebant clari

*ANNOTATIONES.*

lis ac Paulus Æmilius, et Messala Corvinus apud Romanos illustrissimi? De illo lib i. Od. 12. v. 38. De Valerio Messalâ Corvino, Aurel. Victor, &c.

42. *At hic*, &c.] Salsa ironia in ejusmodi homines novos honoribus exornatos Indicat Poëta Novium digniorem fuisse præconis munere, quàm Senatoriâ dignitate; quippe ingenti voce præditum à naturâ, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44. *Cornua quod vincatque tubas.*] In funeribus adhiberi solebant cornua tubæque. Pers. Sat. iii. 108. *Hinc tuba, candelæ*, &c. Propert. lib. iv. Eleg. 12. v. 9.

*Sic mœstæ cecinêre tubæ.*

48. *Quòd mihi pareret legio Romana.*] Cùm in Bruti castris militarem. Vide lib. ii. Od. 7. init.

49. *Dissimile hoc illi est.*] Honoribus quisque invidere potest, quos non rarò indignis etiam dat fortuna; non verò amicitiæ et gratiæ apud virum sapientem, qui non nisi dignos eligere cognoscitur.

55. *Varius.*] De eo Sat. præced. aliàs *Varus*. De Quintilio Varo, lib. i. Od. 18.

59. *Satureiano.*] E Saturcianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum quisbusdam Satyreum, v. *Saturo*, hodie vicus hortis amœnus; olim oppidum in Calabriâ, ex Servio. Secundùm alios, regio Tarento vicina.

72. *Flavî ludum.*] Is erat arithmeticæ, sive

Quo pueri magnis è centurionibus orti,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto, [576]
Ibant, octonis referentes Idibus æra.
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos: vestem servosque sequentes
In magno ut populo si quis vidisset, avitâ
Ex re præberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circùm doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solùm facto, verùm opprobrio quoque turpi:
Nec timuit sibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor
Mercedés sequerer. Neque ego essem questus. Ob hoc nunc [577]
Laus illi debetur, et à me gratia major.
Nil me pœniteat sanum patris hujus: eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quòd non ingenuos habeat clarosque parentes,

juvenes illustrium centurionum filii sinistro brachio suspensum *ferentes* sacculum et tabulam; supputantes lucrum Iduum octonarum. Quinimo non dubitavit *me* puerum Romam ducere informandum disciplinis, quibus filios suos instituat quilibet eques aut senator: adeò ut si quis in urbe populosâ consideràsset vestimenta *mea*, et famulos comitantes, *facilè* sibi persuaderet impensas istas mihi suppeditari ex avorum facultatibus. Ipse mihi pædagogus integerrimus non discedebat *à me* apud præceptores quoscunque. Uno verbo, castum *me* præstitit, ab omni non tantùm actione, sed et suspicione infami immunem (qui primus decor *est* virtutis) neque formidavit nè quispiam ipsum redargueret, si exiguas merces præco vel coactor (qualis ipse fuit) aliquando sectarer. Neque ego conquestus fuerim. *Imò* hanc ob rem laudabilis est, plusque illi ego debeo. Certè patris ejusmodi sapientem me nunquam pœniteat; adeoque me non tuebor, sicut multi, dicentes nequaquam suâ culpâ accidisse, quòd non sortiti fuerint parentes liberos et illustres.

## *ANNOTATIONES.*

computandi, numerandi, rationes et calculos conferendi magister et doctor famosus; ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant et avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. v. 326. ubi

*Romani pueri longis rationibus assem*
*Discunt in partes centum diducere*, &c.

73. *Magnis è centurionibus orti.*] Centurio qui centum milites regit; quod additur *magnis*, videtur significare primipilos et primorum ordinum ductores, qui ferè Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem et avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum et sordes magis formare curantium, quàm ad probitatem et virtutem. At longè diversam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quamvis *macro pauper agello*, non ut illi pinguibus et opimis prædiis locupletes.

74. *Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.*] Centurionum filii, euntes ad ludum seu scholam, ipsi sua gestabant, nec unus famulus aderat; præ avaritiâ patrum: at contrà Horatium sequebantur servi portantes ipsi necessaria; ut scribit mox. *Loculos*, in quibus calculi, *tabulam*, chartas, scrinia. Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume et aux jettons.*

75. *Octonis referentes Idibus æra.*] Sunt qui interpretentur: mercedem afferentes magistro singulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verùm, licèt apud nos hodie ludi magistris merces pendatur menstrua: at apud Romanos annuam fuisse docet Juvenalis Sat. vii. in fine. Et Macrob. Saturnal. i. cap. 12 *Annus à Martino incipiebat . . . hoc mense magistris exsolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.* Meliùs itaque intelligunt alii locum hunc de calculo et rationibus confectis: ut pueri quasi pensum ex mandato præceptoris domi expeditum referant, scripto ostendentes in tabulâ quantum lucri rediret singulis mensibus ex certâ summâ pecuniæ ad fœnus creditâ. Porrò, quòd *Idibus* solerent usuræ colligi, fusè explicavi ad calcem Epod. 2. sub finem Iduum verò etymon lib. iv. Od. 11. stroph. 4.

76. *Romam portare.*] E patriâ Venusio minori oppido transferre Romam urbium reginam et artium omnium emporium nobile.

78. *Vestem servosque sequentes, &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, sanè illum credebat re familiari copiosâ, avitisque facultatibus probè instructum adeò non ullis parcebat sumptibus pater, ut honestam filio et bonam daret indolem, educationem, disciplinam, institutionem.

86. *Præco, coactor.*] Præco res venales in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

*Coactor.*] A cogendâ seu redigendâ pecuniâ nominatus, rerum venditarum pretium prosequebatur et colligebat: unde et collectarius aliquando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum et vectigalia exigebat. Gal. *un Sergent.*

Sic me defendam. Longè mea discrepat istis
Et vox et ratio. Nam, si natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum quoscunq; parentes
Optaret sibi quisque; meis contentus, onustos
Fascibus et sellis nolim mihi sumere; demens
Judicio vulgi, sanus fortasse tuo; quòd
Nollem onus, haud unquam solitus, portare molestum.
Nam mihi continuò major quærenda foret res;
Atque salutandi plures: ducendus et unus
Et comes alter; uti nè solus rusve peregreve
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto [578]
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum;
Mantica cui lumbos onere ulceret, atq; eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tullî,
Cùm Tiburte viâ Prætorem quinque sequuntur
Te pueri lasanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodiùs, quàm tu, præclare Senator,

Sermo meus atque judicium abest procul ab istis. Enimverò si natura imperaret denuò percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, et alios parentes assumere ad ostentationem quoscunque quisque vellet; *ego* meis contentus nollem accipere mihi claros fascibus et sellis *curulibus:* insanus à plebe *quidem*, à te *verò* sapiens judicandus, ni fallor; quòd ferre grave onus recusarem, *ad id* minimè assuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; nec non plures invisere; ac circumducere duos asseclas: nec *liceret* solum proficisci rus, aut peregrinari: nutriendi *forent* plures equi et famuli: pertrahenda vehicula. Jam *verò* etiam Tarentum usque, si placet, decurtato possim vehi mulo; cui lumbos sarcina, armos verò sessor vulneret. Nullus mihi sordidam *avaritiam* exprobrabit; sicut tibi, Tulli, quando Tiburtinâ viâ Prætorem *te* comitantur servi quinque lasanum ferentes et vas vinarium. *Ob* hoc et alia multa vivo beatior te, ô illustris Senator,

*ANNOTATIONES.*

96. *Onustos Fascibus et sellis.*] Quidam legunt *honestos*. Fasces, et sellæ curules, insignia magistratuum: synecdoche pro magistratibus et dignitatibus. De *fascibus* disserui alibi fusè. De *sellâ* curuli dicam postea in lib. i. Epist. Interim ex Gell. lib. iii. cap. 18. hæc accipe; *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru vehebantur in curiam, honoris gratiâ; in eo verò curru sella erat, super quam considerent; quæ ob eam causam Curulis appellata. Senatores autem, majoribus honoribus nondum perfuncti, pedibus itabant in curiam; unde et pedarii nominabantur.* Alii tamen aliter de sellæ curulis origine sentiunt.

99. *Onus.*] Onera et incommoda nobilis conditionis et dignitatis honoresque capessentis gerentisque.

101. *Salutandi plures.*] Ambiendo suffragia, benevolentiam captando, Magistratum petendo; ut moris est.

*Ducendus et unus Et comes alter*, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majestas, dignitas.

104. *Petorrita.*] Petorritum est genus carri quatuor rotarum ab Æoliâ *πέτορες* pro *τέσσαρες*, vel ab Oscâ voce, *petora*, similiter quatuor significante. Dicitur etiam Gallicum esse vehiculum, non absurdè; ut Galli acceperint à Massiliensibus Græcâ linguâ utentibus. Sunt qui etymon ducant à Britannis et Celtis, apud quos *pedar* est quatuor; sed perperàm. Vide Festum: item A. Gell. lib. li. cap. 30.

*Curto mulo.*] Vili, turpi, cui decurtata est cauda. Propert. lib. iv. Eleg. 1. *curto equo.*

105. *Usque Tarentum.*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, lib. i. Od. 28. v. 29. lib. ii. Od. 6. lib. iii. Od. 5. v. 56.

106. *Mantica cui lumbos*, &c.] Ex Lucilio; *Mantica Cantherii costas gravitate premebat.* Ad rem Seneca. Epist. xxviii. *O, quantum erat seculi decus, Imperatorem, triumphalem, Censorium, et, quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, ac ne toto quidem; partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.*

107. *Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tullî.*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure potest quòd sordidè vivas et parùm decorè; non ita verò privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis et plebeiis, quæ in Magistratibus et Patriciis minimè.

108. *Tiburte viâ.*] Ante omnium oculos viâ frequenti et celebri, quæ ducit ad Tibur; de quâ urbe lib. i. Od. 7. et 18. lib. ii. Od. 6.

109. *Lasanum portantes.*] Instrumenta et vasa quælibet vilissima, coquendis etiam cibariis utilia; nè aut hæc, aut illa, aut aliud quidpiam pretio comparare sit opus in meritoriis tabernis ac diversoriis; quod quidem præparci est hominis ac sordidissimi. Lasanum, Græcis λάσανον, duo significat, matulam, et lebetem; posteriori sanè accipiendum est hic sensu. Hesychio, Suidæ, Polluci λάσανον idem est quod χυτρόποες *olla pedes habens;* pariter et Schol. Aristoph. In Pace.

Multis atque aliis vivo. Quacunque libido est,
Incedo solus: percunctor quanti olus, ac far:
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpè forum: assisto divinis: inde domum me [579]
Ad porri et ciceris refero lachanique catinum.
Cœna ministratur pueris tribus: et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet. Adstat echinus
Vilis, cum paterâ guttus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quòd cras [580]
Surgendum sit manè, obeundus Marsya, qui se

aliisque benè multis. Ambulo solus quacunque placet; quæro frumentum, et herba quanti *veneant;* perlustro circum fraudulentum, et forum vespertinum frequento; asto ad hariolos; hinc redeo domum ad patinam porri, ac ciceris, et lachani. Cœnanti *porrò mihi* famulantur servi tres; lapis autem candidus portat binos scyphos cum cyatho. Adest vilis echinus, *et* guttus cum paterâ, supellex è Campaniâ. Postea vado cubitum minimè anxius, quòd *die* crastinâ surgendum sit diluculo, visendusque Marsyas, qui

## *ANNOTATIONES.*

111. *Multis atque aliis.*] Legunt alii, *millibus atque aliis.* Rursùm alii aliter interpretantur: quidam sic, ob hoc et alia multa commodiùs vivo, &c.

113. *Fallacem circum.*] Circum maximum, à Tarquinio Prisco spectaculis designatum, Palatinum inter et Aventinum montem, tria stadia et ampliùs longum, quatuor verò jugera latum. Dionys. Halic. lib. iii. Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 25. *Fallacem*; ubi sortilegi, somniorum interpretes, astrologi, circulatores, et alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut *quæstûs causâ hariolantes,* ut ait Tull. i. de Divin. sub finem. Vide Juvenal. Sat. vi. 581. et seq.

*Vespertinum forum.*] Vel quòd vesperi minor frequentia in foro, quàm manè: tuncque illuc conveniunt nugatores et otiosi homines ad confabulandum, et si quid novi spargendum ac ventilandum; vel ambulandi causâ, cùm adsint porticus ad id commodæ.

114. *Assisto divinis.*] Apage qui explicant, rebus divinis et sacris intersum; imò nihil ad rem. Intellige verò; animi gratiâ audio divinos et hariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

*Inde domum me.*] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus et leguminibus constantem.

115. *Lachani.*] Sic placet legere; non, ut alii *lagani,* quod quidem placentæ genus, et ad delicias magis pertinet; at Horatii mens et sensus innuit potius lachanum. Nam λάχανον, *olus,* vel *beta* Atticis, pertinet ad cœnam facilem et parabilem, magisque cum *porro* et *cicere* convenit.

116. *Lapis albus.*] Describit apparatum non cœnæ modò suæ ac cibariorum, sed et abaci vasorumque in eo repositorum.

*Lapis albus.*] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet.*

117. *Pocula duo.*] Alterum vini, alterum aquæ; atque ita bina semper singulis conviviis ponebantur.

*Cum cyatho.*] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur, aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat κυαθίζειν dictus Græcis. Non omittendus hic jocus Marcelli gravis et lepidus æquè. Cùm Syracusas obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut, depressâ puppi vel prorâ, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus, Archimedem suis navibus pro cyathis uti, Plutarch. &c.

*Echinus.*] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt; alii ampullam scorteam aut vitream; alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec ineptè quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin à laver les mains;* ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118. *Paterâ.*] Ad libationes; quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirùm offerebant in paterâ seu vinum seu primitias ciborum; atque his vesci religioni ducebant. Unde Cic. ii. de Finib. *Atque reperiemus,* inquit, *asotos primum ita non religiosos, ut edant de patellâ.*

*Guttus.*] Vas ita dictum quod guttatim fundat et minutatim. Varro iv. de Ling. Latin. Gell. lib. xvii. cap. 8. &c. Non absurdè quidam volunt guttum illum ad uncturam sive unctionem epularem adfuisse; id est, ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut aliud condimentum quodlibet *patinis irrorandum,* ut loquitur Persius, Satira vi. Suum verò sit cuique judicium, ego dicam quod sentio; movet me quòd Poëta jungat *cum paterâ guttum;* sicque videtur indicare guttum, libando vino destinatum. Quocirca malim *echinum* suprà interpretari salinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, si lubet; ut *guttus* nequaquam sit aqualis, seu vas aquam abluendis manibus affundens.

*Campana supellex.*] Ista porrò vasa fictilia sunt ex iis quæ in Campaniâ fiunt ex argillâ.

120. *Obeundus Marsya.*] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo; sive ad sumendam à fœnatoribus pecuniam, aut solvendas usuras; nam ab his abhorreo. In primâ fori parte erat pro rostris Marsyæ statua, ad liti-

Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam jaceo. Post hanc vagor; aut ego lecto,
Aut scripto, quod me tacitum juvet. Ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis;
Ast, ubi me fessum sol acrior ire lavatum [581]
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.
Pransus non avidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare: domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum miserâ ambitione gravique.
His me consolor: victurus suaviùs, ac si
Quæstor avus, pater atque meus, patruusque fuisset.

asserit intolerabilem sibi esse conspectum junioris Noviorum. Decumbo *usque* ad *horam* decimam. Deinde prodeo *foras:* vel lectito aut scriptito quod silentem me recreet. Ungor oleo, non quo impurus Natta lychnos defraudans. Cùm verò sol ardentior fatigatum me monet inire balnea, evito sideris rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo esse ventre *per* diem *integram; domi resideo* otiosus. Hæc vita est carentium infelici et molestâ ambitione. Istis me sublevo; vivamque fortunatior quàm si Quæstor fuisset meus pater, avus, atque patruus.

## SATIRA VII.

*Rixam Rupilii cum Græculo Persio describit.*

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum

Cunctis puto cognitum esse lippis ac tonsoribus, quâ ratione Persius ibrida vindicarit pus et viris Rupilii Regis proscripti.

### ANNOTATIONES.

gatorum terrorem posita; ad quam vadimonia sistebantur; conveniebant etiam causidici, aliique negotia tractantes et componentes; nec non ibidem sedebant fœneratores. Porrò Marsyam nôrunt omnes fuisse Phrygium tibicinem, quem ab Apolline, quòd temerè cum eo contendisset, excoriatum fabulantur. Satyrum fuisse scribit Ovidius. Metam. vi. cap. 5. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 12.

*Qui se Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.*] Quòd illa statua Marsyæ sublata erat manu, satyricè et sarcasticè noster interpretatur Marsyam aversari, velut indignabundum quòd Novius libertus inter judices et senatores allectus esset; et, quod pejus, turpi fœnerandi studio totus incumberet; unde gestu ostendat abhorrere se ab istis sordibus, et ab ejus aspectu.

121. *Noviorum minoris.*] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marsyæ statuam quotidie sedebat. De illo suprà, v. 40.

122. *Ad quartam jaceo.*] In cubili jaceo ad horam usque decimam matutinam; quod non semel jam explanavi.

*Aut ego lecto, Aut scripto.*] Si foras non prodeo, postquàm è lecto exilui, operam do lectioni vel scriptioni. Valeat Theod. Marcilius, qui pertinaciter hìc è Nominibus facta Verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos esse absolutè positos; ut sit sensus; aut ego, postquàm legi aut scripsi quod tacitum me juvet, ungor olivo, &c. prior certè præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro *lectito, scripto* pro *scriptito* dixerit Horatius.

124. *Non quo fraudatis,* &c.] Ungor olivo optimo, non lucenario, laternario, ac fœtente, adeòque lucernis quasi fraudatis detracto; ut facit *Natta* per sordidam ac turpèm avaritiam. Pari sensu Juvenalis scripsit Sat. v. 87. *Qui Pallidus offertur misero tibi caulis olebit Lacernam.*

*Natta.*] Quidam legunt *Nacca.* De sordido isto homine, et noster alibi, et Juvenalis Sat. viii. 95. Persius Sat. iii. 31.

*Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?*

125. *Ast, ubi me fessum sol acrior,* &c.] Æstivo tempore, ac diebus Canicularibus. Minùs sapiunt qui intelligunt solem meridianum cujusque diei. Nam, qui modicè curare se cuticulam prædicat, longè abest, ut innuat quotidie se balneis uti, quòd certè luxuriem et delicias aleret.

126. *Rabiosi tempora signi.*] Tunc sublevo me, et mitigo ardores Caniculæ; de quâ libri. Od. 17. v. 17. lib. iii. Od. 13. v. 9. Pers. Sat. iii. initio,

*——Siccas insana Canicula messes*
*Jamdudum coquit; et patulâ pecus omne sub ulmo est.*

127. *Pransus non avidè.*] Antiqui nimirum haud bis in die epulabantur; modico verò circa meridiem sumpto cibo, vesperi cœnabant; atque ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem verò curandis corporibus. Domitianus tamen refertur lautè prandisse, parcè autem cœnitasse, et apud nos nunc plerique facere amant, ità suadente medicinâ et sanitatis ratione.

128. *Domesticus otior.*] Otio liberali vaco, non inerti et ignavo.

Satira VII.—1. *Proscripti,* &c.] Superiore Satirâ refutavit Horatius obtrectatores et malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes, tum nempè cùm Mæcenati gratiosus esset: qui et Augustum ei reconciliavit, at longè anteà idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cùm Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat Rupilius, in eumque illud

Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor [582]
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui possit vincere Regem;
Confidens tumidusque; adeò sermonis amari,
Sisennas, Barrosque ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumq;
Convenit (hoc etenim sunt omnes jure molesti, [583]
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors;
Non aliam ob causam, nisi quòd virtus in utroque
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedat pigrior, ultrò
Muneribus missis.) Bruto Prætore tenente

Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis nec non graves rixas cum Rege; homo pervicax, et qui molestiâ vincere posset Regem; arrogans et superbus; *denique* tam acerbâ dicacitate, ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cùm nulla utriq; concordia *esset* (nam molesti omnes eodem sunt animo, quo strenui quibus contraria pugna contigit: *sic* inter Hectorem Priami filium et fortem Achillem odium extitit implacabile, quod sola mors tandem dirimeret: haud aliâ de causâ quàm quòd ambobus summa virtus inerat. *At* si contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, puta Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis sponte muneribus.) *Dum* Prætor Brutus ageret

*ANNOTATIONES.*

convicii effutierat. Itàque noster opportuno tempore se ultus est, datâ occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

*Proscripti Regis*, &c.] Rupilius cognomento Rex in urbe Præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

*Pus atque venenum.*] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil.

*Luciu' marcebat febris, senium, vomitus, pus.*

2. *Ibrida.*] Perperàm alii *hybrida* scribunt, frustrà, et deducunt ab ὕβρις vel ὑβριστὴς sive ὑβριδὴς, ut significetur conviciator, petulcus et contumeliosus. Benè viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus matre autem Romanâ. Nam antiqui spurios item diverso genere procreatos dicebant umbros, imbros, indeque ibros et ibridas. Sic ibridæ canes lyciscæ. Isidor. lib. xii. cap. 1. *In animantibus*, inquit, *bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equâ et asino, burdo ex equo et asinâ, ibridæ ex apris et porcis*, &c. Plin. lib. viii. cap. 45. *E musmonibus et ovibus natos prisci umbros vocârunt:* et cap. 53. *Semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translatâ.* Ita apud Valer. Maxim. lib. viii. cap. 6. *Q. Varius propter obscurum jus civitatis Ibrida cognominatus*, &c. natus nimirùm Hispano patre, matre Veronensi.

3. *Lippis notum et tonsoribus.*] Proverbialis dictio. Lippi quòd rarò foràs prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiosè percontantur ab invisentibus, quid sit novi per urbem: tonstrinæ verò, in quas multi conveniunt otiosi et loquaces, sunt proinde rumorum et confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, *tonstrinæ compotationes sine vino.*

5. *Clazomenis.*] Urbs ista minoris Asiæ in Ionia, ad oram maris Ægæi inter Smyrnam et Chium: priùs dicta Gryne, unde Apollo Grynæus, Anaxagoræ patria fuit.

8. *Sisennas, Barros.*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantiâ. De *Barris* anteà. Sisenna cognomen erat Aproniorum et Corneliorum. Dio lib. 54. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vitâ in Senatu reprehensus ausus fuit dicere, se illam sciente et suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum eâ consuetudinem, quam nuptiis delatam vellet, apertè et falsò notaverit.

*Equis præcurrerit albis.*] Figurata locutio inde nata quòd equi albi credantur velocissimi. Plaut. Asin. ii. 2. 12.

*Si huic occasioni se tempus subterduxerit,*
*Nunquam, ædepol, quadrigis albis indipiscet posteà.*

10. *Hoc etenim sunt omnes jure molesti*, &c.] Ut fortes, sic et molesti nunquam cedere volunt; illud est eorum ingenium et velut jus quoddam à naturâ comparatum, lib. i. Od. 6. v. 6. *gravem.*

*Pelidæ stomachum cedere nescii.*

13. *Ultima divideret mors.*] Ira enim non senescit nisi per mortem, ut ait Sophocles; θύμου γῆρας οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ πλὴν θανεῖν.

16. *Diomedi Cum Lycio Glauco*, &c.] Ex Iliad. vi. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademisse, indeque Glaucus arma aurea sua cum Diomedis æreis permutâsse. De *Diomede* suprà Sat. 5. Glaucus Lyciorum dux ad auxilium Trojanorum venit; erat præterea nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener et regni hæres fuit.

18. *Bruto Prætore tenente Ditem Asiam.*] Ne accipe, Lector, Asiæ Prætorem Brutum;

Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat, uti non
Compositus meliùs cum Bitho Bacchius. In jus
Acres procurrunt; magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam: ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum, laudatque cohortem:
Solem Asiæ Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege: Canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat [584]
Flumen ut hibernum, fertur quò rara securis.
Tum Prænestinus salso multùmque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia; durus
Vindemiator et invictus, cui sæpè viator
Cessisset, magnâ compellans voce cucullum.

in opimâ Asiâ, dimicavit par Rupilii atque Persii, *adeò* ut non convenientiùs sit commissus Bacchius cum Bitho. Ad judicium ardentes properant: ambo spectaculum ingens. Persius rem explicat; cœtus universus cachinnos tollit: laudat *ille* Brutum, laudat comites. Brutum vocat Asiæ solem, comites verò salutaria sidera nuncupat, dempto Rege; hunc *enim* accessisse *velut* Caniculam, æstrum agricolis infestum; fluebat velut amnis hyeme, ad quem securis infrequenter accedit. Tunc Præneste natus *illi* mordaci et valde copioso dicteria retorquet *ex* arbustivâ vite deprompta, vinitor acer ac vinci nescius, cui frequenter viator cessisset grandi voce appellans cucullum.

## *ANNOTATIONES.*

imò tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Asiam verò se contulerat ad contrahenda adversùs Augustum auxilia: ibique permulta gessit laude digna.

19. *Ditem Asiam.*] Cic. pro lege Maniliâ. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.*

20. *Cum Bitho Bacchius.*] Par gladiatorum insigne erant Bithus et Bacchius. Suet. Octav. Erasm. Adag.

25. *Canem illum,* &c.] Alios Bruti comites stellas quasi salutares venisse, at Rupilium fatale sidus ac veluti Caniculam. De hâc Virgil. Æn. x. 273.

———————*Sirius ardor,*
*Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris,*
*Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.*

Vide, si vacat, Annot. ad Od. 17. v. 17. lib. i. et Od. 13. v. 9. lib. iii.

26. *Ruebat Flumen ut hibernum.*] Persii oratio fluebat rapide torrentis instar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumescentis et exundantis. Vide lib. iv. Od. 2. v. 5.

27. *Fertur quò rara securis.*] Ad cujus fluminis ripam raro venit frondator cum securi quâ ligna cædat; seu quòd ipse metuit nè exundante fluvio abripiatur, seu quòd adsitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur et auferuntur.

28. *Prænestinus.*] Rupilius Rex oriundus Præneste. Hæc Latii civitas Româ distat 21. mill. pass. Ortum versùs; hodie *Palæstrina.* Condita fertur et nomen sortita à Prænesto Ulyssis et Circes filio.

*Salso multumque fluenti.*] Malè quidam hæc jungunt cum sequenti voce *arbusto;* quæ certè referenda sunt ad Persium, de quo ante Heinsius asseveranter legendum contendit, *mustoque fluenti,* ut respondeat sequenti vocabulo *vindemiator.* Sed conjectura hæc audacior sanè est; et quicquid dicat, de eâ lectione dubitabimus.

29. *Expressa arbusto regerit convicia.*] Velut durus vindemiator in viatorem dicteriis lacessentem scommata regerit ex arbusto suo; ità Rupilius acerba convicia reddidit Persio magnâ linguæ volubilitate et petulantiâ contumelias ingerenti.

*Arbusto.*] Id est, vite arbori innixâ: de quâ Plin lib. xvii. cap. 23. ubi scribit; *nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis adeò excelsitate proficitur,* &c. Columell. lib. iv. *vites,* inquit, *maximè gaudent arboribus . . . . hoc genus vitiam arbustivum vocamus.*

30. *Vindemiator.*] Observa, lector, vocem istam esse hic quatuor syllabarum, atque in unam coïre *i* et *a,* ut metri constet ratio.

*Cui sæpè viator,* &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus seu vineam putantibus, item cum frondatoribus, certare conviciis. Auson. in Mosellâ:

——————— *Inde viator*
*Riparum subjecta terens, hinc navita labens*
*Probra canunt seris cultoribus.*

31. *Magnâ compellans voce cucullum.*] Stolidum, fatuum, desidem, et pigrum, instar cuculi: vel quòd vinitores putationem et culturam vineæ donec cuculi vox audiatur, seriùs tardantes viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. lib. xviii. cap. 26. *Putationem æquinoctio peractam habeto.* Et posteà. *Sic ferè in vi. Id. Maïi . . . . . quo temporis intervallo,* xv. *diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab istâ volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cùm primo vere ludantur.*

*Cucullum.*] Vel potiùs, *cuculum,* mediâ productâ, κόκκυξ, avis verna, à voce, quam sæpius ingeminat, appellata. Unde et κόκκυγας Græci vocant homines molestos, eadem sæpius insulsè repetendo caput obtundentes. Plin. lib. x. cap. 9. *Procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidi, maximè palumbium, majori ex parte singula*

At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto, [585]
Persius exclamat: Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consuêsti tollere, cur non
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

Tum Græculus Persius, posteaquam salibus Italicis aspersus fuit exclamat: O, Brute, per magnos te Deos obsecro, qui reges exterminare solitus es, quare non istum Regem tollis? Hoc, mihi crede *unum* est, è tuis facinoribus.

## SATIRA VIII.

*Priapum inducit Canidiæ et Saganæ veneficia describentem ac detestantem.*

OLIM truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cùm faber incertus scamnum, faceretne Priapum, [586]
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum, aviumq;
Maxima formido. Nam fures dextra coërcet,
Obscœnoque ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunas volucres in vertice arundo

Eram anteà stipes ficulnus, lignum iners: quando artifex dubius *an* scamnum fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus *extiti* ingens terror prædonum atque volucrum. Etenim dextra *mea* arcet prædones * * * * * * * * * * at arundo in summo capite infixa deterret aves molestas,

### ANNOTATIONES

*ova, quod nulla alia avis, rarò bina. Causa subjiciendi pullos, quòd sciat se invisam cunctis avibus. Nam minutas quoque infestat. Ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, nisi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, . . . . . . pullus avidus ex naturâ præripit cibos reliquis pullis. Itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit. Illa gaudet ejus specie, miraturque seipsam quòd talem pepererit: suos comparatione ejus damnat ut alienos, absumique etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens:* ex genere accipitrum, quanquam *nec aduncis unguibus nec capite similis illis, nec alio colore ac rictu,* seu aspectu, *quàm columbi.*

32. *Italo perfusus aceto.*] Italicâ dicacitate Rupilii: *mordaci lotus aceto,* ut ait Pers. Sat. v. 86. Plaut. Pseud. ii. 4. 49.

*Ecquid habet is homo aceti in pectore!*—

33. *Exclamat.*] Erumpente irâ tandem, quam exstimulàrat *homo acidæ linguæ,* ut loquitur Seneca, Controv.

34. *Qui reges consuêsti tollere.*] Tarquinios olim quidem majores tui, putà Junius Brutus, tu verò deinde ipse Julium Cæsarem.

35. *Hunc regem.*] Ludus in vocabulo.

*Operum hoc, mihi crede, tuorum est.*] Et hoc te dignum est opus, ut jugules ac tollas molestum et indignum hunc vitâ hominem.

Satira VIII—.1. *Olim,* &c.] Prosopopœia est lepida prorsùs et faceta, quâ Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidia:

*Et Esquilini Pontifex venefici,* &c.

Porrò mirè hîc Deastrorum vanitas et falsitas sugillatur. Unde S. Hieronym. lib. xii. in Isai. cap. 44. sub finem ita scribit: *Flaccus in satirâ, deridens simulacra gentium ait;* Olim truncus eram, &c.

*Truncus eram.*] Sic Propert. lib. iv. Eleg. 2. v. 59. Vertumnus de se dicit:

*Stipes acernus eram properanti falce dolatus,*
*Ante Numam gratâ pauper in urbe Deus.*

*Truncus ficulnus.*] Truncus fici arboris.

*Inutile lignum.*] Minimè apta ad opus materia ob fragilitatem. Quò etiam referri potest, quòd sub finem hujus satiræ dicitur, *diffissâ nate.* Vel *inutile,* id est, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum et formatum.

2. *Priapum.*] Is Bacchi et Veneris filius hortis praesse velut custos credebatur. Diodor. Sic. lib. v. cap. 1. mox citand. Ejus statua rudis et informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimùm fiebat, quòd lignum fragile et ad alia opera artificiosè fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt quòd ficus admodum fertilis, Priapus verò fœcunditatem designet teste Plutarcho de Iside et Osir.

4. *Fures dextra coërcet.*] Diodor. Sicul. cit. *Priapus non solum in urbium templis sed et in agrestibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans.* Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quasi fures illâ confossurus, seu prostraturus. Columell. de Hortorum Cultu, v. 31. ità de Priapo:

——— *Sed truncum forte dolatum*
*Arboris antiquæ numen venerare Ithyphalli,*
———*medio qui semper in horto,*
———*prædoni falce minatur.*

Virgil. Georg. iv. 110.

*Et custos furum atq; avium cum falce salignâ,*
*Hellespontiaci servet tutela Priapi.*

6. *In vertice arundo Terret fixa.*] Hoc avibus terriculamentum poni solebat. Tibullo ascriptum Epigramma sic habet:

*Placet, Priape, qui sub arboris comâ*
*Soles sacrum revincte pampino caput*
*Ruber sedere, . . . . sæpè floribus novis*
*Tuas sine arte deligavimus comas.*

Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc priùs angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arcâ: [587]
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulchrum, 10
Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti:
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hìc dabat; hæredes monumentum nè sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, quo modò tristes [588]
Albis informem spectabant ossibus agrum. 16
Cùm mihi non tantùm furesque feræque suëtæ
Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,
Quantùm carminibus quæ versant atque venenis

ac prohibet consistere in hortis recentibus. Anteà conservus cadavera cellis arctis ejecta locabat istuc efferenda in vili sandapilà. Hoc erat commune plebeculæ sepulchrum, Pantolabo sannioni, et Nomentano patrimonii dissipatori. Istic cippus assignabat *agri* pedes millenos in latitudinem, trecentos *verò* in longitudinem, *velabatque* ne sepulchrum ad hæredes pertineret. Jam verò licet habitare in Esquiliis salubribus, et ambulare in colle aprico, ubi nuper mœsti cernebant agrum albis ossibus deformem. Quanquam non tam me angunt et vexant prædones ac feræ agrum istum infestare solitæ, quàm *mulieres*, quæ humanas mentes inflectunt incantamentis et veneficiis.

## *ANNOTATIONES.*

7. *Novis in hortis.*] Quos nuper in Esquiliis, Mæcenas instituit, ob salubrem ejus loci aërem, ut dicetur posteà.

8. *Huc priùs*, &c.] Ubi modò stat Priapus, in hortis scilicet istis novis, ibi anteà sepulchretum erat. In hunc ipsum locum plebeiorum cadavera portabantur humanda.

*Angustis ejecta*, &c.] Adverte singulas voces ad contemptum facientes.

*Angustis ejecta cadavera cellis.*] Non atriis aulisve magnis elata cum honore ad sepulturam more divitum. *Cellæ* enim dicuntur mansicunculæ præsertim servorum.

9. *Conservus portanda locabat.*] Viles et abjectos vilis abjectusque vespillo sepeliebat. Nam vespillones, inquit Festus, appellantur, qui vespertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt. At contrà divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic verò subministros adhibet pollinctores, sandapilarios, vespillones.

*In arcâ vili.*] Non in feretro exornato, ut divites solent, sed in brevi loculo, seu communi sandapilâ, quam Martialis vocat *Orcinianam spondam*, quâ egenorum itemque damnatorum cadavera portabantur à sandapilariis. Juvenal. Sat. iii. 32.

*Conducere——portandum ad busta cadaver.*

10. *Hoc miseræ plebi.*] Esquilina regio sepulchris servorum atque miserorum dedicata erat: inquit Vet. Comment.

11. *Pantolabo scurræ.*] Aptum nomen scurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam à pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille *Pantolabus* sepulchro pauperum et miserorum infertur, sicut et Cassius *Nomentanus* patrimonii decoctor insignis.

12. *Mille pedes in fronte*, &c.] Datus olim fuerat locus ille ad sepulturam plebeiorum, continens *mille pedes*, &c. Quod quidem agri spatium hæredibus detractum erat. Et hæc cippo inscripta notabantur ex more. Erat enim *cippus* in agro erectus lapis seu limes, in quo designabatur certi pars agri excepta et ex testamento data legataque plebi, vel alicui privato.

*Mille pedes in fronte*, &c.] Juxta vias erant sepulchra. Ergo sepulchri frons est latitudo, at longitudo in agrum quaquà versùs intelligenda. Ita vetus inscriptio. IN FRONTE LAT. PED. XX. IN AGR. LONG. PED. XX. &c. Valeant qui Geographice longitudinem his accipiunt in majori distantià. Nec enim ad locum habet nisi in Geographicis. Ptolem. lib. i. cap. 6.

13. *Hæredes monumentum*, &c.] In cippo scribi et notari solebant literæ istæ, H. M. H. N. S. Hoc monumentum hæredes non sequitur. Frederic. Cerutus Veronensis sic interpretatur locum hunc, luculenter quidem; hic in Esquiliis extabat cippus his notatus literis; ab eà parte, quæ publicam viam attingit mille pedes agri ad sepulturam plebis tribuuntur; ab eà verò parte, quæ conjunctos agros spectat, pedes trecenti. Hàc inscriptione: HÆRES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VINDICET.

14. *Nunc licet Esquiliis*, &c.] Nunc verò sepulchreti amotà fœditate per Mæcenatem jam licet frui Esquiliarum salubri aëre; licet hìc habitare quin et deambulare in amœnis hortis, ubi priùs arida mortuorum ossa tristem aspectum dabant.

*Esquiliis.*] Hæc urbis Romæ regio. Epod. 5. v. 10. et ult. v. 6.

*Salubribus.*] Illuc propterea, et ad hortos Mæcenatianos in Esquiliis secedebat Tiberius ad quietem, Augustus verò æger ad valetudinem procurandam. Sueton.

17. *Cùm mihi non tantùm.*] In hortis quidem sedeo amœnitate cœlique temperie pergratis inquit Priapus, at id mihi molestum, quòd veneficas inde exterminare nequeo sepulchra frequentare assuetas. Fures avesque facilè abigo, at non ità improbas anus istas.

*Furesque*, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquisitos fructus surripiendos: *feræ* autem ad projecta supplicio affectorum cadavera olim venire assuetæ inde vix absterrebantur; sem-

Humanos animos. Has nullo pérdere possum,
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Saganâ majore ululantem. Pallor utrasq;
Fecerat horrendas aspectu. Scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicùs agnam
Cœperunt. Cruor in fossam confusus, ut indè
Manes elicerent, animas responsa daturas. [589]
Lanea et effigies erat, altera cerea ; major
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea supplicitèr stabat, servilibus ut quæ
Jam peritura modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonem. Serpentes, atque videres
Infernas errare canes: Lunamque rubentem,
Nè foret his testis, post magna latere sepulchra.

Has nullâ ratione possum abigere, aut prohibere quò minùs colligant ossa et herbas noxias, statim atque luna currens pulchrum ostendit vultum. Ego ipse conspexi Canidiam atrâ veste succinctam incedere nudis pedibus, crinibus solutis, ejulantem cum Saganâ seniore. Pallor ambas fecerat visu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere: *moxque* discerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in scrobem effusus *est*, ut hinc umbras evocarent, animas responsa reddituras. *Porrò* aderat imago lanea, et altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem *ceream* plecteret. Cerea supplex procumbebat, servili ratione quippe mox interitura. *Veneficarum* altera inclamat Hecaten, altera diram Tisiphonem. Tum aspiceres currere angues, et canes Stygias; lunam verò erubescentem se abscondere post majora monumenta, ne testis adesset istis *sceleribus.*

## *ANNOTATIONES.*

perque ad locum notum, cupitamque prædam recurrebant.

20. *Has.*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21. *Simul ac vaga luna,* &c.] Decorem suum ostentat luna, dum plena est; et hoc præsertim tempus ad perpetranda veneficia assumunt. Vide Epod. 5. et ult.

22. *Ossa legant.*] Paulus jurisconsultus: *qui è sepulchro corpora extraxerint, vel ossa eruerint humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur; honestiores autem in insulam deportantur; aliàs aut relegantur, aut ad metalla damnantur.* Vide Epod. ult. sub finem.

*Herbasque nocentes.*] E sepulchris natas, quasi sacras Diis Manibus, proindeque veneficiis idoneas. Menthâ præ cæteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuisse Plutonis, à Proserpinâ demum concerpta et in herbam sui nominis transformata. Porrò notandum Mæcenatis hortis non totas Esquilias occupatas; superfuisse verò illic aliquot sepulchra.

25. *Cum Saganâ majore.*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui à Triumviris proscriptus est: habuit verò sororem natu minorem se. Ita vetus Commentatór.

28. *Ut indè Manes elicerent.*] Cruore scilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

29. *Animas responsa daturas.*] Necromantia est, quâ magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine, ibique Annot. lib. 1. Sam. cap. xxviii. Saul rex per Pythonissam suscitat impiè animam Samuelis Prophetæ: ab eoque discit suam suorumque perniciem proximè futuram. *Statimque Saul cecidit porrectus in terram; extimuerat enim verba Samuelis,* &c.

30. *Lanea et effigies erat,* &c.] Erat ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem, altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam et sic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epist. vi. 89.

*Per tumulos errat passis discincta capillis,*
*Certaque de tepidis colligit ossa rogis.*
*Devovet absentes, simulacraque cerea fingit,*
*Et miseram tenues in jecur urget acus.*

32. *Cerea supplicitèr stabat.*] Hæc repræsentans eum quem perditum ibant et cupiebant. At laneum simulacrum referebat carum veneficis illis caput, quod alterius sagæ incantamentis liberare et exsolvere contendebant

33. *Hecaten vocat altera.*] Canidia invocat Proserpinam umbrarum dominam, sacrorum magicorum præsidem; dictam *Hecaten* seu quòd victimis centum placaretur, seu quòd annos centum errare faciat insepultos. Ità Servius. Alii quòd centum, id est, varias habeat virtutes et potestates. Nam et idcircò *tergemina Hecate* vocatur à Virgilio, Æneid. iv. Est nempè Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina in inferis. Alii etiam aliter, quòd Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus soror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς, *longè,* quasi radios eminùs ad nos vibrans.

34. *Altera Tisiphonem.*] Sagana vocat Tisiphonem unam è Furiis, à plectendis cædibus ità nominatam.

*Serpentes, atque videres Infernas errare canes.*] Canes infernæ adventantem Proserpinam præcurrendo annunciabant: serpentes autem Tisiphonem. Duas enim illas ejusmodi asseclæ nunquam non comitantur. Furiarum capillos serpentibus implexos, manusque pariter armatas finxêre.

35. *Lunamque rubentem.*] Pudore suffusam, et abhorrentem à talibus flagitiis veneficiisque.

36. *Post magna latere sepulchra.*] Hinc patet, quod ante jam annotavi, ad Esquilias et

Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis [590]
Corvorum; atque in me veniant mictum atque cacatum
Julius, et fragilis Pedacia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Saganâ resonarent triste et acutum?
Utque lupi barbam variæ cum dentæ colubræ
Abdiderint furtim terris, et imagine cereâ
Largior arserit ignis? et ut non testis inultus,
Horruerim voces Furiarum et facta duarum? [591]
Nam, displosa sonat quantùm vesica, pepedi
Diffissâ nate ficus. At illæ currere in urbem:
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum

Quod si aliquid mentior, conspurcetur *meum* caput, merdis albis corvorum: ac mictum et cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, et Voranus fur. Quid referam singula? Quemadmodum alternatim colloquerentur animæ cum Saganâ, voce tenui et stridula? Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, et dentes colubræ maculosæ: *utque* ignis ingens corripuerit effigiem ceream; denique quo pacto aversatus sim præsens, atque vindicaverim verba et actiones ambarum Furiarum *istarum?* Etenim quanto *sonitu* crepat vesica disrupta; *tanto ego* ficulnus *olim truncus* divisis natibus crepui. *Protinus* autem illæ *veneficæ* fugere in urbem *cœperunt. Tumque* non sine ludibrio et cachinnis aspexisses Canidiæ dentes, ac sublimem Saganæ comam

*ANNOTATIONES.*

hortos Mæcenatis, propè extitisse quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuissent atque submota.

37. *Merdis caput inquiner albis Corvorum.*] Huc facit quod in Epigram. antè cit. ad Priapum scribit Tibullus:

*Abegimusque voce sæpè, cùm tibi*
*Senexve corvus, impigerve graculus*
*Sacrum feriret ore corneo caput.*

Arnobius autem lib. vi. disertè. *Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stelliones, sorices, murices, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere . . . . In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus volatus innectere stridularum possint imprudentiamque muscarum? Hirundines intrà ipsos ædium circumvolantes tholos jaculari stercora plenius; et modò ipsos vultus, modò numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis?*

39. *Julius,* &c.] Quidam luxuriè perditus, cætera minimè notus.

*Pedacia.*] Muliebri nomine ob mollitiem et impudicitiam vocat per contemptum et ludibrium. Is Pedacius, vel Pediacius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum verò patrimonium abligurisse flagitiosisque posteà libidinibus servisse.

*Furque Voranus.*] Iste fuit Q. Luctatii Catuli libertus, furax et astutus apprimè: qui cùm nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque. Deprehenso verò ad calceos alludens quispiam subridensque ait: Belle, si te non ἐκχαλκεύει, id est, verberibus tanquam æs tundat ac recudat.

41. *Triste et acutum?*] Sic Æneid. vi. 491. umbræ seu animæ Græcorum apud inferos Æneam videndos obstupescunt, *pars vertere terga . . . pars tollere vocem exiguam,* id est, exilem, lugubrem, deductam, unde et *inceptus clamor frustratur hiantes.* Ibid.

42. *Lupi barbam.*] Egregiè Marcilius, *vide,* inquit, *offucias magicæ artis:* barba lupi veneficium: at rostrum lupi veneficiis resistit, atqui barba lupi in rostro. Plin. lib. xxviii. cap. 10. *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt.*

43. *Imagine cereâ Largior arserit ignis.*] Virgil. Eclog. viii. 105.

*Aspice: corripuit tremulis altaria flammis*
*Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit!*

Ergo hic indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cereâ adumbratus erat. Absurdè quidam putant ignem adfuisse, et liquescente cerâ exarsisse. Imò cit. Virgilii locus contrarium docet; verbaque ista clarè ostendunt, *sponte suâ.*

45. *Furiarum duarum?*] Canidiæ et Saganæ Furiis similium.

47. *Diffissâ nate.*] Ità lignum recens et adhuc viride, si in opus fingatur, finditur et crepat.

*Ficus.*] Ego Priapus ex arbore ficu deus factus.

*At illæ currere in urbem.*] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles levi peditu terrentur, ac fugantur.

48. *Canidiæ dentes,* &c.] Tanto pavore percelluntur illæ, ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes;* Saganæ verò glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

*Altum caliendrum.*] Adulterini capillitii suggestum ut vocat Papinius, Juvenal. Sat. vi. 501. *compagibus altum Ædificat caput.* Hinc patet novum non esse, quòd nostro seculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

*Caliendrum.*] Κάλλυντρον est *ornamentum,* καλύπτρον *operimentum.* Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel suppositum; alii reticulum, redimiculum, galericulum; ve-

Excidere, atque herbas atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres.

decidere, herbas item et licia brachiis fascinata.

## SATIRA IX.

### *Describit obvii cujusdam importunam et obstinatam loquacitatem.*

IBAM fortè viâ sacrâ, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, et totus in illis : [592]
Accurrit quidam notus mihi nomine tantùm ;
Arreptâque manu, Quid agis, dulcissime rerum ?
Suaviter, ut nunc est, inquam ; et cupio omnia quæ vis.
Cùm assectaretur, Num quid vis? occupo. At ille,
Nôris nos, inquit; docti sumus. Hîc ego: Pluris
Hôc, inquam, mihi eris. Miserè discedere quærens,
Ire modò ociùs; interdum consistere; in aurem
Dicere nescio quid puero. Cùm sudor ad imos
Manaret talos; O, te, Bollane, cerebri
Felicem: aiebam tacitus. Cùm quidlibet ille
Garriret, vícos, urbem laudaret; ut illi
Nil respondebam: Miserè cupis, inquit, abire,
Jamdudum video: sed nil agis: usque tenebo:
Persequar: hinc quò nunc iter est tibi? Nil opus est te
Circumagi: quemdam volo visere, non tibi notum:
Trans Tiberim longè cubat is, prope Cæsaris hortos. [593]

Pergebam casu *per* viam sacram, nugas nescio quas, ut soleo, *mente* versans, et iis plene intentus. Accurrit quidam nomine duntaxat mihi cognitus atque apprehensâ manu *meâ, ait.* Quomodo te habes omnium suavissime? Respondi, Benè, nunc quidem; *tibi* pariter apprecor cuncta quæ exoptas. Cùm *verò me* sequeretur, præveniens dixi. An *aliud* quidpiam exposcis *à me?* Mox ille, ut me cognoscas, inquit; sum eruditus. Tum ego. Eò majoris à me æstimaberis. Vehementer *autem* abire cupiens jam velociùs incedebam, identidem subsistebam; famulo nescio quid in aurem insurrabam; interea sudor ad imos talos defluebat. Cogitabam apud me: quàm beatus tu Bollane *tali* cerebro! Cùm *verò* iste quidvis effutiret, laudaret civitatem ac regiones: quòd nihil responsi facerem, ait; Sollicitè quæris discedere; jam pridem intelligo; verùm operam perdis; semper adhærebo; assectabor; quò jamjam istinc contendis? *Cui ego,* Nequaquam necesse est te circumduci: aliquem invisere cupio tibi minimè cognitum; hic procul manet, ultra Tiberim, juxta hortos *Julii* Cæsaris.

### *ANNOTATIONES.*

tus Interpres, peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur *Virgula divina.* Arnobius item lib. vi. 50.

50. *Vincula.*] His hominum animos alligabant, vinciebant, detinebant. Virgil. Eclog. viii. 73.

*Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore*
*Licia circumdo.*——

Satira IX.—1. *Viâ sacrâ.*] De eâ Epod. 4. v. 7. et Epod. 7. v. 8. Vide ibi Annot.

2. *Nugarum.*] Versiculorum.

4. *Arreptâque manu.*] Quasi valdè familiaris et consuetus, quamvis nomine vix Horatio notus; ergò imprudenter et ineptè.

5. *Suaviter, ut nunc est,* &c.] Indolem Horatii bonam, imò egregiæ fructum educationis in eo considera, qui hominem passim molestum quin et pertinaciter importunum æquo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quid quidem deinceps animadverte.

*Cupio omnia quæ vis?*] Ita loquebantur olim ad amicos.

6. *Num quid vis?*] Hæc erat dictio abire volentium, ne id durè facere viderentur; ut observat Donatus in Terent. Eunuch. Act. ii. Scen. ad hæc verba;

*Dum hæc dicit, abiit hora. Rogo, num quid velit?*
*Rectè, inquit. Abeo.*

7. *Nôris.*] Cupio ut nôris me; sum enim doctus. O, insulsam orationem!

10. *Cùm sudor ad imos Manaret talos.*] Præ animi angore et æstu.

11. *Boilane.*] Is ὀξύχολος, iracundus, stomachosus, atque, ut ait noster Sat. 5. præced. cerebrosus, nugaces et ineptos quosque verbis asperis amoliebatur statim, et abire procul à se abigebat, loquacitatis et loquacium omninò impatiens.

14. *Miserè cupis, inquit, abire,* &c.] Confer impudentem hunc garruli sermonem cum Horatii modestâ responsione, *nil opus est te circumagi,* &c. Gal. *c'est vous donner trop de peine.*

18. *Cubat.*] Sunt qui interpretentur, ægrotat: sicut Sat. 3. v. 289. lib. ii.

Nil habeo quod agam, et non sum piger: usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus,
Cùm gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si benè me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citiùs possit versus? quis membra movere
Molliùs? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
Cognati, queis te salvo est opus? Haud mihi quisquam:
Omnes composui. Felices! Nunc ego resto:
Confice: namq; instatfatummihi triste, Sabella [594]
Quod puero cecinit divinâ motâ anus urnâ:

*Ille verò.* Nihil agendum instat mihi, neque sum deses; quòlibet te comitabor. *Tum ego* deprimo aures velut asinus impatiens, quando plusculum oneris tergo imponitur. Ille *autem* exorsus est. Si me benè cognosco, non Viscum, non Varium cariorem *me* familiarem habebis. Ecquis enim versus plures ac velociùs quàm ego facere valeat? Quis saltare decentiùs? Ego sic cano, ut etiam Hermogenes invideat Hæc erat occasio interrumpendi: *Itàque aio illi.* Habesne matrem *aut* propinquos, quibus necessaria sit tua salus? *Respondit.* Nemo *superest* mihi; cunctos sepelivi. *Tum ego tacitè; Illi* fortunati! *Miser* ego jam vivo: interfice. Enimvero urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella vetula præsagiit commotâ urnâ divinans.

*ANNOTATIONES.*

*Mater ait pueri menses jam quinque cubantis.*

*Prope Cæsaris hortos.*] Longinquam proponit urbis regionem, ad abigendum garrulum, sed frustra. Sueton. iu Jul. Cæsar. cap. 93. *Populo hortos circa Tiberim publicè et viritìm trecentos sestertios legavit.* Tiber. cap. 72. *Triremi usque ad proximos Naumachiæ hortos subvectus est; dispositâ statione per ripas Tiberis,* &c. Vide et Plutarch. in M. Bruto, ubi scribit, cùm testamento Cæsar civi cuilibet septuaginta et quinque drachmas legavisset; præterea verò etiam *hortos, qui trans Tiberim erant,* ubi nunc est Fortunæ templum, ingentem et benevolentiam et admirabile desiderium omnibus fuisse.

20. *Demitto auriculas,* &c.] Metaphora à jumentis, quæ aures demittendo ostendunt suam defatigationem, ac velle se excutere impositum onus. Plin. lib. xi. cap. 37. *Aures in equis et omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.*

22. *Viscum, Varium.*] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio et eruditione claris; Horatio certè amicissimi. De Visco posteà Sat. seq. et alibi. De Vario Sat. 5. v. 40. præced. item. lib. i. Od. 6.

25. *Hermogenes.*] Cantor famosus, de quo Sat. 3. præcedenti. v. 129.

26. *Est tibi mater,* &c.] Callidè vult Horatius monere garrulum, ut suæ saluti consulat in gratiam propinquorum, neve sine causâ ita se circumagat ac defatiget, quin potiùs ipse se tantum virum totque et tam eximiis dotibus insignem familiæ suæ diu conservet.

28. *Omnes composui.*] De hujus vocis significatione dixi, ad Pers. Sat. iii. 104.

*Felices!*] Qui nimirùm tuâ garrulitate et ineptiis sunt liberati. At ego miser *resto* discruciandus à te ac jugulandus.

29. *Sabella.*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis sive Samnitibus artium ejusmodi vanarum antesignanis, dixi in Epod. 17. v. 28.

30. *Divinâ motâ anus urnâ.*] Sortilega mulier et fatidica conjectis in urnam sortibus, commotis, eductis, fatum eliciens, et futura prædicens. Ista divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictionesque permultæ, quæ permixtæ in urnâ, et mox eductæ vel effusæ, si quid exprimerent casu et forte conjunctæ, id esse in fatis divinitùs præmonstrari credebantur. *Sortes, taleolæ aut surculi è ligno fuêre non grandes; quibus literæ ad divinandum insculptæ, sive notæ. Eæ privatim habitæ, eæ publicè. Sed quæ in publico, in primis religiosæ et canâ quâdam veritate sacræ, in templis servabantur in arcâ reconditæ, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ.* Hæc J. Lips. Elect. ii. cap. 12. ubi *attenuatas* sponte sortes apud Liv. mox citand. ingeniosè corrigit *extæniatas,* id est, tæniis vittisque solutas. Sortes Præneste inventas refert Cicero ii. de Divin. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. *Hoc genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulchritudo et vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium nomen retinent, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Cæteris verò in locis sortes planè refrixerunt.* Hæc ille ibidem: et paulò antè. *Quid sors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. Quibus temeritas et casus, non ratio vel consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.* Sueton. Tiber. cap. 63. Prænestinarum sortium majestate deterritum aliquando Tiberium scribit T. Livius initio. lib. xxii. inter prodigia quædam et hoc refert: *Sortes suâ sponte attenuatas unamque excidisse ita scriptam:* MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT: *et per idem*

Hunc neque dira venena, nec hosticus auferet ensis,
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra:
Garrulus hunc quando consumet cumque: Loquaces
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit ætas.
Ventum erat ad Vestæ, quartâ jam parte diei
Præteritâ, et casu tunc respondere vadato [595]
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulùm hîc ades. Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia jura:
Et propero quò scis. Dubius sum quid faciam, inquit;
Tene relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille:
Et præcedere cœpit. Ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. Mæcenas quomodo tecum?
Hinc repetit. Paucorum hominum, et mentis benè sanæ.
Nemo dexteriùs fortunâ est usus. Haberes

Istum, *aiebat*, nec sæva toxica, nec gladius hostilis interimet; nec laterum dolor, vel tussis, nec iners podagra; occidet verò loquax aliquando tandem. *Ergò* ubi primùm ætate adultâ erit, fugiat garrulus, si prudens est. Deveneramus ad *templum* Vestæ transactâ jam parte diei quartâ: et fortè debebat tunc vadato respondere, vel causâ cadere, nisi *vadimonium* obiisset. Dicit *verò*; Quæso paulùm istic *me* adjuva. *At ego*; Moriar, si valeo stare vel scio leges civiles: adde quòd festino *illuc* quo nôsti. *Tum* ille ait: Incertus sum quid agam, an te deseram, an litem. *Cui ego:* Me, obsecro. Nequaquam, *inquit* iste; et cœpit præire. *Ego*, quoniam cum fortiori pugnare arduum est, sequor. Inde *verò sermonem ille* resumit: Mæcenas quomodo tecum *agit?* Paucos amicos *recipit, inquam:* et certè sapit. *Ille:* Nemo unquam usus est fortunâ callidius *quàm tu*.

## *ANNOTATIONES.*

*tempus Romæ signum Martis Appiâ viâ sudâsse.*

31. *Hunc neque dira venena*, &c.] Verba sunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32. *Laterum dolor.*] Pleuritis Cic. de Orat. iii. *Crassus cum febri domum rediit, dieque septimo est lateris dolore consumptus.*

33. *Loquaces.*] Vide Plutarch. de Garrulitate, ubi statim initio pronunciat illam esse morbum curari difficilem.

35. *Vestæ.*] Ædem Romæ habebat Vesta ad clivum Capitolinum inter Palatium et Capitolium. Varro, Festus, &c. Cic. de Nat. Deor. lib. ii. de Vestâ disserit. *Hæc Dea*, inquit, *est rerum custos intimarum. . . Græcis* ἑστία *dicitur. . . . Ejus vis ad aras et focos pertinet. . . . Non absunt longè ab eâ Dii Penates*, &c.

*Quartâ jam parte diei.*] Diximus alibi diem naturalem horas seu partes duodecim complecti, scilicet ab ortu Solis ad occasum. Ergò diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, et respondet nostræ nonæ matutinæ. Porrò quod sequitur, *et casu tunc respondere vadato. Debebat*, explicatur per Martial. Epigram. 8. lib. iv. ubi consuetæ Romanis occupationes ad horas singulas notantur.

*Prima salutantes atque altera continet hora.*
*Exercet raucos tertia causidicos.*
*In quintam varios extendit Roma labores.*
*Sexta quies lassis*, &c.

36. *Respondere vadato Debebat.*] Garrulus in jus à quodam vocatus erat, vadesque dederat: ergo nisi adfuisset, vades ejus ac fidejussores condemnati ipsum posteà egissent reum, ex lege.

38. *Paulùm hîc ades.*] In judicium veni quæso mecum, ad proximum tribunal Prætoris, ibique me juva contra adversarium.

*Si valeo stare.*] Infirmis ego cruribus haud valeo diu stans manere, in foro ante Prætorem; ubi sedere non licet. Alii *stare* interpretantur, stare in jure, seu contendere ac depugnare contra adversarium, ut faciunt Jurisconsulti, patroni, causidici.

39. *Aut novi civilia jura.*] Non sum idoneus ad suggerenda tibi verba legis ac juris causæ tuæ faventia; proindeque tibi adesse nequeo.

40. *Propero quò scis.*] *Volo visere* hominem *quemdam*, ut antè dixi, *propè hortos Cæsaris* habitantem. Viam itaque sat longam obire *propero*.

41. *Me, sodes.*] Me relinque potiùs quàm rem tuam.

*Non faciam.*] Minimè verò te relinquam. Scilicet sperabat garrulus per Horatium adipisci Mæcenatis familiaritatem, quod pluris æstimabat perdendâ lite.

43. *Mæcenas quomodo tecum?*] Sermocinationem inde repetit ille: Estne semper amicus tibi Mæcenas?

44. *Paucorum hominum.*] Non cuivis se familiarem exhibet; paucos admittit in suam amicitiam. Macrob. lib. iii. Saturnal. cap. 16. *Paucorum hominum est iste acipenser.* Ex Cicerone, de Fato.

45. *Nemo dexteriùs fortunâ est usus.*] Tu bellè admodum usus es fortunâ, qui Mæcenatem ità demerueris. Quòd si me ad ipsum perduceres, juvarem te mirum in modum: nec primus ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem: imò alios omnes hoc pacto facilè summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas, [596]
Hunc hominem si velles tradere: dispeream, ni
Summôsses omnes. Non isto vivimus illîc
Quo tu rere modo: domus hâc nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mî officit unquam,
Ditior hic, aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo: quæ tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit: eòque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero: [597]
Muneribus servos corrumpam: non hodie si
Exclusus fuero, desistam: tempora quæram:
Occurram in triviis: deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Hæc dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit mihi carus, et illum
Qui pulchrè nôsset. Consistimus. Unde venis? et
Quò tendis? rogat, et respondet. Vellere cœpi,

*Næ* tu magnum auxiliatorem haberes, secundas quidem *partes* agendi peritum, si velles *ad Mæcenatem* perducere hunc virum: moriar, nisi cunctos amoliri *posses. Ego verò:* Minimè eâ ratione quâ putas illic agimus; nulla domus ab ejusmodi malis est purgatior aut remotior quàm illa; nihil unquam nocet mihi, quòd alius opulentior adfuerit vel doctior; suum quisque gradum obtinet. *Tum garrulus:* Rem *sanè* magnam dicis, *et quæ propè* supra fidem *sit.* Verum enim ità est, *inquam. Mox ille:* Inflammas ut ardentiùs velim ad eum accedere. *Respondeo;* Satis est cupias; vinces, pro tuâ virtute; atque *is* est qui expugnari queat; ideoque difficilem præstat priorem accessum. Diligentiam adhibebo, *inquit ille:* famulos donis captabo; si hodie repulsum patior, minimè abscedam; occasionibus insidiabor; obviàm ibo in plateis; comitabor. Nihil sine magnis ærumnis vita hominibus largitur. En *verò* dum ista versat *iste* occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, et qui probè cognoscebat hunc *garrulum.* Subsistimus. Unde venis? et quò vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellicare

## *ANNOTATIONES.*

46. *Posset qui ferre secundas.*] Metaphora à Scenicis ludis et actoribus. Hàc pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, et huic loco dabit lucem. *Qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet . . . Apuleium esse video proximum subscriptorem . . . deinde habet Allienum; hunc tamen à subselliis. . . . Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulet laudi et existimationi tuæ; et ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantùm remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus; sæpè illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cùm possit aliquanto clariùs dicere quàm ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quàm maximè excellat; sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minùs aliquanto contendet quàm potest.*

47. *Hunc hominem.*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Bacchid. *Hunc hominem decet auro expendi.*

*Tradere.*] Commendare, Mæcenatis amicitiam conciliare.

48. *Non isto vivimus,* &c.] Respondit Horatius. Alia est longè conditio amicorum Mæcenatis. Ab his procul exulant mala et pestes quibus solent ædes magnatum vexari et corrumpi. Inde verò absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Supra Sat. 6. v. 51. Mæcenatem dixit *cautum dignos assumere, pravâ ambitione procul.*

54. *Velis tantummodo,* &c.] Non sine salsâ derisione fatuum, vanum et arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facilè amicitiam spondens Mæcenatis.

55. *Eòque Difficiles aditus primos habet.*] Eò quod nôrit se vinci paulò faciliorem; ironicè. Alii perperàm pro antecedenti dictione *possit,* legunt, *poscit:* et hìc intelligunt, Mæcenatem assiduis officiis et obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem et consuetudinem, quam scit amœnissimam. Apage ista quæ omninò pugnant cum indole Mæcenatis, quam hìc et alibi commendat Horatius.

56. *Difficiles aditus primos habet.*] Vide suprà Sat. 6. v. 60. et seq.

*Haud mihi deero,* &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quàm stultum et futilem, animadverte.

57. *Muneribus servos corrumpam.*] Ità plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo. Juvenal. Sat. iii. 184.

—*Quid das ut Cossum aliquando salutes?*

59. *Nil sine magno Vita labore,* &c.] Pulchra sed malè collocata sententia ut ait Lambinus. Ex Epicharmo.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί.

*Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.*

61. *Fuscus Aristius.*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta Od. 22. lib. i. et Epist. 10. lib. i.

63. *Rogat, et respondet.*] Interrogat me Fuscus *unde venis? et quo tendis?* atque mihi similia roganti *respondet.*

*Vellere cœpi, Et prensare manu,* &c.] Quos nobis adesse gaudemus, et à quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus et brachia,

Et prensare manu lentissima brachia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Malè salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certè nescio quid secretò velle loqui te
Aiebas mecum. Memini benè; sed meliori [598]
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin'tu
Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mî; sum paulò infirmior; unus
Multorum; ignosces; aliàs loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrêxe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi [599]
Adversarius; et, Quò tu, turpissime? magnâ
Inclamat voce; et, Licet antestari? Ego verò
Oppono auriculam; rapit in jus. Clamor utrinque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo. [599]

et stringere brachia mollissima, innuens, oculos torquens, ut me liberaret. *Hic verò* malignè versatus ridet ac dissimulat; bilis autem uret jecur meum. *Porrò addidi*; Dicebas profectò velle te mecum nescio quem arcanum conferre sermonem. Recordo sanè, *ait* sed tempore loquar aptiore; hodie tricesima sabbata *sunt*. An velles recutitis Judæis oppedere? Haud religioni duxero, inquam. Ego verò, *ait;* sum paulò superstitiosior, *atque* pluribus similis; indulge *mihi;* aliàs alloquar. *Tum demum ego; Ergone merui* diem hunc adeò funestum mihi esse? *Interim* fugit malignus, ac me sub gladio deseruit. *Verùm ecce* adversarius isti *garrulo* fortè occurrit, *statimque* vociferatur; Ecquò *nempè* tu, vilissime, abis? *ad me* vero, Potes testis esse? Ego mox aurem offero. *Tum hic illum* ad judicium trahit. Exclamant ambo. Hinc et inde *plebs* affluit. Ità me Apollo liberavit.

*ANNOTATIONES.*

præcipuè cùm angimur, nec apertè licet conqueri. Cruq.

64. *Prensare.*] Legunt alii, *pressare.*

*Lentissima brachia.*] Malignè cedentia, illo dissimulante intelligere quid vellem. Alii non malè interpretantur, segnia, tarda, stupida, quæ vellicatione et prensatione non movebantur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. *Nihil ego illo novi impudentius, astutius, lentius.* Sueton. Tiber. 57. *Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.*

*Nutans, Distorquens oculos.*] Nutibus oculisque signum dans.

67. *Certè nescio quid secretò,* &c.] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat; sed hic omnes ejus eluctatur conatus, ridens, dissimulans, denique *malè salsus.*

69. *Hodie tricesima sabbata.*] Hodie Judæi solemne festum celebrant, quo intermitti omne negotium fas est. His ego astipulor; quare nec morari, nec sermones tecum conferre licet.

*Tricesima sabbata.*] Quidam explicant Neomeniam, quòd novilunio sabbatum magnum Judæis haberetur. Psalm. lxxxi. v. 3. *Buccinate in Neomeniâ tubâ, in insigni die solemnitatis vestræ.* Alii interpretantur Calendas mensis Nisan, qui primus in æquinoctio verno dies habebat triginta. Alii intelligunt maximum sabbatum et vetus Pascha, quo agnum commedebant ritu sanctissimo. Quare verò *tricesima?* Quod reverà ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad illam solemnitatem; videlicet à Septembri mense quem *Tisri* vocabant ad dimidium ferè Aprilis, *Nisan;* quo Pascha celebrabant. De sabbato Judæorum disserui ad Juvenal. Sat. vi. 158. et Pers. Sat. v. 184.

70. *Curtis.*] Vide Sat. 5. in fine, Annot. ad istas voces, *Judæus Appella.*

*Oppedere.*] Vox ridicula ad contemptum apposita. Τὸ καταπέρδειν ventris crepitum emittere contra, id est, respuere, aspernari, ludibrio habere.

*Nulla mihi, inquam, Religio est.*] Sanè Judaïcos ritus sine religione violàrim, illosque flocci facio, inquit Horatius.

71. *At mî.*] Respondet Aristius: Ego contrà, mores Judæorum colo, unde religio mihi esse, hodiernum festum cum illis non celebrare.

*Unus Multorum.*] Εἷς τῶν πολλῶν, unus è plebe, ejus similis ego, pariter infirmus et superstitiosus; si libet, ità me appella; at mihi veniam dabis, Horati, si in hoc tibi contradicam.

73. *Surrêxe.*] Vide suprà Sat. 5. v. 79. ad vocem *erepsemus.*

76. *Et, Licet antestari?*] Et conversus ad me, dixit, Vis antestari? Cui libentissimè annui, ac de more aurem obtuli tangendam. Lex. xii. Tab. ita jubebat: *Si in jus vocatus, non it, antestatus manus injicito: aurem antestati capito;* vel, ut habet J. Lips. Epistolic. Quæst. lib. iv. Epist. 26. *Si vis vocatione fuat, antestaminor; ni it, aurem capito antestati.* Quod sic ille ibid. explicat; in antestatione, inquit, actor imam auriculam tangebat antestati, addens hoc verbum, *Memento.*

77. *Oppono auriculam.*] Plin. lib. xi. cap. 45. *Est in aure imâ memoriæ locus, quam tangentes attestantur,* vel potiùs *antestantur;* ut contra Rœvardum ex lege et more veteri asserit Lipsius modò citatus.

*Rapit in jus.*] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78. *Apollo.*] Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum ubi erat statua Apollinis eburnea eo ipso in loco, in quo jus dicebatur. Plin. lib. xxxvi. cap. 5. Juvenal. Sat. i. 128.

*Sportula, deinde forum, jurisque peritus Apollo.*

## SATIRA X.

*Quod de Lucilio in quartâ superiori scripserat, in hâc asserit et explicat.*

Scripsi nimirùm Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stultè est Lucilii defensor, ut id minimè concedat? Verùm *ille* ipse eâdem in membranâ laudatur, quòd acerbitate plurimà civitatem perfricuit. Neque verò, id *ei* largiens, alia perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulchra carmina celebrarem. Itaque non sufficit risu extendere cachinnos

NEMPE incomposito dixi pede currere versus
Lucilî. Quis tam Lucilî fautor ineptè est
Ut non hoc fateatur? At idem quòd sale multo
Urbem defricuit, chartâ laudatur eâdem, [600]
Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera: nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poëmata, mirer.
Ergò non satis est risu diducere rictum

### ANNOTATIONES.

Hoc primùm te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis, quos nè desideres, hìc apponendos censui. Sic habent;

*Lucilî, quàm sis mendosus, teste Catone*
*Defensore tuo, pervincam, qui malè factos*
*Emendare parat versus. Hoc lenius ille*
*Est quo vir melior. Longè subtilior ille*
*Qui multum puer, et loris et funibus udis*
*Exornatus, ut esset opem qui ferre poëtis*
*Antiquis posset contra fastidia nostra,*
*Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.*
*Nempè incomposito,* &c.

Horum sensus est iste: Si quidem Cato, Lucilii admirator, ejus tamen versus complures emendare apparat, certè non carent mendis. Verùm est, qui Lucilium Catone meliùs defendat: is nempè qui secum defert funes et flagella, quibus percutiat et coërceat eos omnes qui obtrectàrint Lucilio et veteribus Poëtis. Et hæc ironicè. Quæ quidem ostendunt et Lucilium habuisse reprehensores dudum, et pariter fautores etiam *ineptè*, quod ait hìc Horatius.

1. *Nempè incomposito,* &c.] Hoc certè esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

*Incomposito dixi pede,* &c.] Lucilium, fateor, reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus; sed laudavi pariter quòd vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron. Epist. 45. ad Pammach. *mordetur,* inquit, *et Lucilius, quòd incomposito pede currat, et tamen sales ejus leposque laudantur.*

3. *Ut non hoc fateatur?*] Sic est. Sunt qui probent omnia in eo quod aliquâ parte admodum placuit; nolintque fateri nævos inesse ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen *nihil est ex omni parte beatum.*

*Sale multo Urbem defricuit.*] Sanctus Hieron. Epist. 47. de Vitand. Susp. Contub. *ubi illa quondam constantia, quâ multo sale urbem defricans Lucilianum quidpiam retulisti?* Pers. Sat. i. 114.

——————*secuit Lucilius urbem:*
*Te Lupe; Te Muti,* &c.

Lege Cic. lib. i. de Finib. ubi Lucilii refert versus. Vide et quæ annotavi ad Pers. cit.

5. *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cætera.*] Ità profectò æquus rerum æstimator est Horatius et rectus judex: quidquid velit Quintil. lib. x. cap. 1. ubi, *Lucilius,* inquit, *quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego, quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, et libertas atque inde acerbitas, et abundè salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus.* Sensus Horatii: Tribuens Lucilio quòd salibus et acerbitate polleat, non proinde fateor pulchra esse, concinna, et perfecta ejus poëmata. Alias etiam laudare et mirari oporteret mimos, utpote dicacitate præstantes.

6. *Laberî mimos.*] Comœdias Laberii salibus et facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæsar. cap. 39. *Ludis mimum suum egit Decimus Laberius eques:* et quòd Cæsari admodum placuisset, *donatus quingentis sestertiis, et annulo aureo, sessum in quatuordecim è scenâ per orchestram transit:* Hunc verò transitum minimè ferens Cicero, eos ludos tum spectans, Laberio sedile quærenti ait: *Recepissem te, nisi angustè sederem;* simul et illum respuens, et in novum Senatum jocatus, cujus numerum Cæsar suprà fas auxerat. Id verò non impunè. Respondit enim Laberius: *Mirùm si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere;* exprobrans Ciceroni levitatem et lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. lib. ii. cap. 3. et lib. vii. cap. 3. Vide ejusdem lib. ii. cap. 7. Gell. lib. x. cap. 17. et Cic. lib. vii. Epist. 11.

*Mimos.*] Mimus erat fabula planè dicax, ab uno actore agi solita, nec in plures actus divisa; sine exordiis, sine cantu et gesticulatione. Diomed. Item, est factorum cum lasciviâ imitatio; unde nomen à μιμεῖσθαι *imitari.* Gell. lib. xvii. cap. 14. *C. Cæsarem,* inquit, *ità Laberii maledicentia et arrogantia offendebant.*

Auditoris: et est quædam tamen hîc quoque virtus:
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se [601]
Impediat verbis lassas onerantibus aures:
Et sermone opus est, modò tristi, sæpè jocoso,
Defendente vicem modò rhetoris, atque poëtæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consultò. Ridiculum acri
Fortiùs et meliùs magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est, [602]
Hoc, stabant, hoc sunt imitandi; quos neq; pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.

auditoris; quanquam est in hoc quoque nonnulla virtus. Brevitas requiritur, ut sententia fluat, neve se involvat dictionibus aures offendentibus et fatigantibus. Item requiritur sermo nunc severus, nunc hilaris, sustinens vices quandoque rhetoris, ac poëtæ, aliàs, faceti, qui vires continet, et illas datâ operâ diminuit. *Certè* res magnas aliquando jocosum decidit efficaciùs et aptiùs quàm acerbum. Eo pollebant, *in* eo sunt imitatione digni homines illi à quibus vetus comœdia condita est: quos nunquam evolvit aut bellus Hermogenes, aut simius iste, nihil sciens canere nisi Calvum et Catullum.

## *ANNOTATIONES.*

*ut acceptiores et probatiores sibi esse Publii quàm Laberii mimos prædicaret.*

9. *Ut currat sententia.*] Ne vel nimia brevitas obscuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animam legentis oneret et impediat; in quo peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Augustus Agrippinam neptim admonebat in quàdam Epistolà; ejus nempè laudans ingenium, cùm de suâ vitâ casibusque suorum commentarios scriberet, aiebat; *Opus est dare te operam ne molestè scribas.* Sueton. Octav. cap. 86. Tacit. Annal. iv.

12. *Modo rhetoris, atque poëtæ, Interdum urbani.*] Horatius, egregiè suo more, tres istas virtutes requirit in satirographo; defendat vicem *rhetoris*, argumentis pugnando; *poëtæ*, solertem et aptam dictionem adhibendo; *urbani*, salibus et jocis quædam etiam gravia traducendo solvendoque. Cic. 1. de Orat. *Accedat lepos quidam, facetiæque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas respondendi et lacessendi, subtili venustatè et urbanitate conjuncta.*

13. *Parcentis viribus.*] Sapienter, consultò, callidè, stylum acrem aliquando coërcentis; neque semper acerbè excandèscentis aut mordicùs lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui passim *ense velut stricto ardens infremit;* Juvenal. Sat. i. 165. atque auditorem ita dente carpit ut etiam *genuinum frangat.* Pers. Sat. i. 115. Noster contrà, ut ait ibid. Persius;

*Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico*
*Tangit, et admissus circum præcordia ludit,*
*Callidus excusso populum suspendere naso.*

14. *Ridiculum acri Fortiùs,* &c.] Nonnunquàm sermo hilaris, facetus, salsus, festivus plus valet et efficit quàm vehemens, gravis, pugnax, dicax, acerbus. Hic enim adversarium irritat, et vires novas colligere impellit; at ille quasi nervos succidit, ac prosternit. Georgias Leontinus dicebat, res severas risu, risum rebus severis discuti; ex Aristot. lib. iii. de arte dicendi. Gell. lib. xii. cap. 12. ita scribit. *Hæc quoque disciplina rhetorica est, callidè et cum astu res criminosas citra periculum confiteri, ut si objectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione joculari eludas . . . Ita Cicero, urbano facetoque dicto diluit id quod inficiari non poterat,* &c.] Scilicet cùm à Pub. Sylla, qui tum reus erat, pecuniam mutuò, ad emendam in palatio domum, accepisset, atque hæc ei exprobrarentur: utrumque firmiter negavit; atque tum, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. At re subinde proditâ, emptaque domo, cùm hoc mendacium in Senatu ei ab inimicis objiceretur, risit, satis, responditque; *Parùm certè consulti homines estis, qui ignoratis prudentis et cauti patris familias esse, quod emere velit empturum se negare propter competitores emptionis.* Id. ibid. Vide Orat. pro L. Muræna; ubi cavillans astutè Cicero adversarii Catonis auctoritatem eludit vincitque.

16. *Illi, scripta quibus,* &c.] Comœdiæ veteris auctores Eupolis, Cratinus, Aristophanes, &c. De quibus Sat. iv. præced.

17. *Hoc stabant,* &c.] His virtutibus, quas modo laudavi, excellebant; variâ eruditione, sententiarum argutâ brevitate, satiricum salem aptè affricabant acrimoniam styli modo exerentes, interdum cohibentes, et consultò viribus parcentes, &c.

18. *Hermogenes.*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat. iii. præced.

*Simius iste.*] Demetrius poëta et fabularum actor, de quo paulò post: *simius*, corpore deformis; vel ineptus et insulsus imitator.

19. *Nil præter Calvum,* &c.] Uterque ille hos tantùm poëtas amatoria scriptitantes legebat, nunquam verò eximios illos veteris Comœdiæ ac perfectorum hujus generis carminum scriptores. Sic Horatius Hermogenem et Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ; indeque probat Satiræ veras ignorâsse virtutes; et hinc illos esse ineptos admiratores Lucilii.

*Calvum.*] Cor. Licinius Calvus in poëmatibus scribendis perelegans, igenio lepido et urbano; Catulli poëtæ amicus fuit. Cicero in Epist. eum laudat, aitque Iambicis præsti-

At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quîne putetis [603]
Difficile et mirum Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo linguâ concinnus utrâque
Suavior, ut Chio nota si commista Falerni est.
Cùm versus facias, teipsum percontor, an, et cùm
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî;
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cùm Pedius causas exsudet Poplicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?

At enim *Lucilius* laudabile *hoc* præstitit, quòd Græcas voces Latinis miscuit. O stupidi in literis! *Ergone* existimatis arduum et admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius? Sed, *inquies*, dulcior *est* oratio utroque sermone constans, velut si vinum Falernum misceatur Chio. *Verùm enimverò* quandoquidem condis *tu* carmina, quæro *à te*, si tibi defendenda esset difficilis causa Petillii accusati, utrum patriæ videlicet et Latini parentis immemor, satageres quæsita foris vocabula patriis admiscere, ad instar Canusini duplici linguâ utentis; contra quem Pedius Poplicola et Corvinus orationes *puras* elaborant?

*ANNOTATIONES.*

tisse; quibus civitatis etiam Principes, C. Cæsarem et Pompeium acerrimè insectari minimè dubitavit. Quintil. et Seneca Calvum scribunt contendisse cum M. Tullio de principatu eloquentiæ, Petr. Crinit. Gregor. Gyrald. &c.

*Catullum.*] C. Valer. Catullus Veronensis, in urbe claruit quo tempore Terentius Varro; Docti cognomen adeptus est peculiari epitheto, ex eruditorum consensu; Val. Martialis ad Macrum, x. 78.

*Nec multos mihi præferas poëtas,*
*Uno sed tibi sim minor Catullo.*

Scripsit Lyrica, Elegias, Epigrammata; commendatur mirum in modum à Gellio. Crinit. de eo vulgatum est distichon istud.

*Tantum parva suo debet Verona Catullo,*
*Quantum magna suo Mantua Virgilio.*

20. *At magnum fecit,* &c.] Ità loquuntur Lucilii fautores; quos refellit Horatius deinceps. Insulsi nimirùm palati homines laudabant quod est fatuum et vitio vertendum; nempè *verbis Græca Latinis miscere.* Lucilius apud Cicer. de Finib. i. 19.

Χαῖρε, *inquam, Tite* . . . χαῖρε, &c. De Finib. ii.

*———Læliu' clamores sophos ille solebat*
*Edere,* &c.

Apud Non. Marcell. in voce *compernes:* Lucil. Sat. lib. iii.

*Nunc censes* καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον *illam.*

---

*Compernem aut varam fuisse Amphitryonis*
Ακοιτιν
*Alcmenam*
Τυρῶ ευπατέρειαν, &c.

21. *O, seri studiorum.*] Ὀψιμαθεῖς, qui serò animum ad studia appulerunt, proindeque minùs eruditi: contrà παιδομαθεῖς, qui ab ipsâ pueritiâ literis incubuerunt.

*Quîne putetis.*] Al. *Quire:* quæ particula respondet Græca γὲ *utique, certè:* nec redundare est existimanda. Priscian. lib xvi. cap. 1. Alii interrogativè accipiunt.

22. *Pitholeonti.*] Pitholeon, ex insulà Rhodo, Epigrammata quædam insulsa composuit; et Græcis vocibus infercire amavit.

24. *Ut Chio nota si,* &c.] Falernum vinum paulò austerius temperabatur lenitate Chii. Quid sit *nota* illa vide lib. ii. Od. 3. v. 8. ubi et de *Falerno,* pariter et lib. i. Ode 20. De *Chio* lib. 3. Ode 9. v. 5.

26. *Petillî.*] De Petillio fure aureæ Jovis coronæ jam mentio fuit in Sat. iv. superiori. v. 94.

27. *Latini.*] Quidam legunt *Latinè,* et jungunt cùm sequentibus. Sed non placet ista mutatio, quanquam à viris sanè gravibus invecta.

28. *Pedius Poplicola.*] Hic filius fuit Q. Pedii, qui à Jul. Cæsare scriptus hæres; et Consulatum Romæ gessit cum Augusto, post Hirtium et Pansam.

*Exsudet.*] Magnis sudoribus elaboret, ad puritatem sermonis patrii asserendam.

29. *Corvinus.*] Messala Corvinus domi valde nobilis ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis infensus, Σχοινοβάτην, Latinè funambulum, reddidisse fertur. Quintil. lib. x. cap. 1. *Messala,* inquit, *nitidus et candidus, et quodammodo præ se ferent in dicendo nobilitatem suam.* Crinitus de bon. discipl. lib. cap. 12. inter alia de illo non pauca, sic habet; De ejus singulari prudentià et gravitate testimonium extat amplissimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum; Messalæ inquit, excellentiam non possum silentio præterire. Cave putes quemquam esse illi similem constantiâ, curâ et studio Reipublicæ atque eloquentiâ, quâ mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cùm provectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei bienno antè obitum contigit; quod Orbilio itidem Beneventano accidisse constat. Vide et Cœl. Rhodig. lib. xi. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 20. &c.

30. *Canusini more bilinguis.*] De Canusio, oppido Apuliæ, jam dixi supra ad Sat. v sub finem. Hoc à Diomede conditum; hincque cives partim Græcè partim Latinè loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus Magna Græcia est appellatus.

Atqui ego cùm Græcos facerem, natus mâre citra, [604]
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera:
In silvam non ligna feras insaniùs, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumq;
Diffingit Rheni luteum caput, hæc ego ludo,
Quæ nec in æde sonent certantia, judice Tarpâ; [605]
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Argutâ meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente senem, comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani. Pollio regum

At cùm versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit post mediam noctem, *tunc* quandò vera *sunt* insomnia, *ac* me prohibuit his verbis; Non stultiùs in silvam portes ligna, quàm magnas Græcorum turmas augere studeas. *Itaque* dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, et dum cænosum Rheni fontem deformat; ego ista scribo ludens, nec recitanda in Apollinis templo ad certamen, Tarpâ Judice; nec reponenda bis terque *in* theatro ad spectaculum. *Tu quidem, ò* Fundani, solus viventium nôsti urbanè scribere versus *comicos, in quibus* meretrix astuta et servus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum

## *ANNOTATIONES.*

31. *Natus mare citra.*] Apud fines Apuliæ in Italiâ; non ultra mare in Græciâ.

32. *Vetuit me tali voce Quirinus.*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor et conditor deterruit à scribendis Græcè versiculis.

33. *Cùm somnia vera.*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ità statuebat veterum superstitio. Tertull. de ànimâ, cap. xxii. *Certiora et collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore,* &c. Philostrat. lib. ii. *Si tempus antelucanum sit et somni matutini; conjectant somnium illud, quasi tunc animâ verum vidente.* Theocrit. Idyll. xix. initio scribit, à Venere immissum Europæ somnium, cùm tertia pars noctis staret, proximâ jam aurorâ, quando somnus oculos molli vinculo detinet, ac tum veracia pascuntur insomnia, Tibull. lib. iii. Eleg. 4.

*Dii meliora ferant, nè sint insomnia vera,*
*Quæ tulit extremâ proxima nocte quies.*

Ovid. Epist. Heronis. xix. 195.

*Namque sub aurorâ, jam dormitante lucernâ,*
*Somnia quo cerni tempore vera solem.*

34. *In silvam non ligna,* &c.] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35. *Magnas Græcorum catervas.*] Ingentem numerum Græcorum Poëtarum vel Poëmatum.

36. *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona.*] Ego, inquit noster, à Quirino edoctus has ludo satiras; dum alii carmen heroicum miserè disperduut, temerè ac ineptè attentantes grave scribendi genus; v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogoniâ) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem et turgidis versibus ut ipse magis quàm Achilles Memnonem jugulâsse videatur.

*Alpinus.*] Aulus Cornelius Alpinus iste longè est alius ab insigni poëtâ Cornelio Gallo, de quo Virgil. Eclog. x. ut eruditè monet Torrentius contra Cruquium.

37. *Diffingit Rheni luteum caput.*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de Bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeò perditè, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulchroque capiti quasi luteum, grandi certè argumento sordes aspergens. Non abs re putes hic alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humanâ, ex urnâ aquam fundentes. Sunt qui legunt *defingit;* alii *depingit;* sed minùs benè.

38. *Quæ nec in æde sonent certantia.*] Hæc inquam, scribo ludens, minimè vero proferenda in certaminibus et commissionibus poëtarum ab Augusto institutis, apud Apollinis Palatini templum. De quo disserui dudum in Persii Prologo. Vide Sueton. Octav. cap. 89.

*Judice Tarpâ.*] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor assiduus; unusque è quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Musarum proponebantur; nec in scenam præferebantur quæ ab eis fuissent explosa. De illo iterum in Epist. ad Pisones, v. 307.

39. *Iterum spectanda theatris.*] Neque dramata composui in scenam producenda, ad aurem vulgi et publicum favorem captandum. Hâc sum etenim ambitione procul.

40. *Argutâ meretrice potes,* &c.] O Fundani, solus poëtarum qui modò vivunt, peritus es, atque unus scitè et facetè vales scribere comœdias; in quibus *arguta meretrix* et servus astutus *comiter garrientes eludunt senem,* ejus crumenam emungunt, &c.

*Davoque Chremeta.*] Allusio est ad Terentii Andriam, ubi Chremes senex, Davus servus, notæ sunt personæ comicæ.

41. *Comis.*] Hæ voces comis, comœdia, comessatio, habent originem, à κῶμος *festivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis et lasciviæ. Varro 6. deLing. Lat.

42. *Fundani.*] Mirum sanè quòd à nemine usquam laudatur Fundanius ille, quem tam insigni elogio exornat Horatius.

*Pollio regum Facta canit.*] Tragœdias eleganter scribit; *pede ter percusso;* versibus

Facta canit pede ter percusso. Forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenæ. [606]
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino,
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multâ cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quæso,
Tu nihil in magno doctus reprêndis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Attí?

gesta refert pede ter percusso. Varius carmen heroicum exequitur magis strenuè quàm ullus alius. Musæ silvarum amantes donârunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat à Varrone Atacino et aliquot aliis tentatum frustrà, quod felicius expedire possem ego, auctore *tamen* inferior; cui nequaquam velim auferre lauream magnâ cum laude capiti *ejus* aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpe vehentem damnanda et plura quidem, quàm approbanda. Dic *verò*, præcor, num quid tu eruditus nihil redarguis in Homero magno? Numquid Lucilius *ipse* facetus nihil mutat Attii Tragœdiarum scriptoris?

## *ANNOTATIONES.*

senariis tres dimensiones habentibus; qui *senos reddunt ictus,* ut est in Epist. ad Pison. v. 253. In tragœdiis nempè, ut nôrunt omnes, *facta regum* sunt argumenta consueta, et versus Iambici trimetri duntaxat adhibentur. Vide lib. ii. Od i. ubi de Pollione, &c.

43. *Forte epos.*] Varius epicum carmen strenuè exequitur; *forte,* quippe quòd nequit expediri sine forti et constanti spiritu, et venâ abundanti ac divite, estque opus longum, animique solertis ac diu multumquè attenti. Vide lib. i. Od 6. ubi de Vario excellenti poëta. Item Petr. Crinit. Poët. Lat. lib. iii. cap. 44.

44. *Molle atque facetum Virgilio,* &c.] Virgilius Bucolica et Georgica stylo molli et idoneo composuit. Tunc nimirùm Æneis nondum in lucem prodierat, cùm scriberet ista Horatius.

*Facetum.*] Quintil. lib. vi. cap. 3. *Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus naturâ concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto. Ideòque in Epistolis Cicero hæc Bruti verba refert:* næ illi sunt pedes faceti, &c. *quod convenit cum illo Horatiano:* Molle atque facetum.

46. *Hoc erat, experto.*] Carmen satiricum erat, quod ego melius aliis multis possem scribere; non tamen par Lucilio inventori.

*Experto frustrà Varrone Atacino.*] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero et Hortensius clari habebantur in eloquentiâ; ingenio præclaro fuit; scripsit Epigrammata, Elegias, et alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrant Probus Valerius, aliique Grammatici, et ex illis sæpè versiculos referunt. At in Satiris frustrà desudavit. Adeò verum est quod canit in Eclog. Virgilius; *non omnia possumus omnes.* Vide Pet. Crinitum. lib. ii. cap. 13. Quintil. lib. x. cap. 1. ità scribit; *Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem; verùm ad augendam facultatem dicendi parùm locuples.* Ejus etiam meminit Euseb. Chron. natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti è morte Lucilii; et Græcas literas summo studio didicisse anno ætatis 35.

48. *Inventore minor.* Quòd Lucilius Satiras primas *scripsit,* et quòd *miram eruditionem, libertatem, acerbitatem et abundè salis* habet, hinc eò se minorem profitetur noster, quamquam *tersior multò ac purus magis, et ad notandos mores præcipuus;* ut fatetur Quintil. antè citatus.

52. *Homero?*] Qui, bonus licèt et magnus, interdum ipse dormitâsse reperitur, neque omninò est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facilè princeps. Vide Longinum.

53. *Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?*] Si Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat; cur nos Lucilium ad trutinam non revocabimus?

*L. Attius.*] (*Accius* scribunt quidam) Tragœdiarum scriptor, Pacuvio paulò junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exornari templorum ac monumentorum aditus volebat Decimus Brutus, teste Cicerone in orat. pro Archiâ poëtâ. Pacuvius autem Acci Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem et sonoram: reprehendit verò quasi subacidam et duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque se non pœnitere; quia, sicut poma acerba primùm et dura paulatim fiunt mitia; ita et ingenia: contrà quæ vieta gignuntur et mollia, ad veram frugem et maturitatem nunquam perveniunt, sed potius ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis, lib. i cap. 1. Gell. lib. xiii. cap. 2. lib. xviii. cap. ult. ubi sic scribit in fine: *posteà Q. Ennius, et juxta Cæcilius et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in poëmatibus eorum abtrectandis Lucilius fuit.* Attius Tragœdias benè multas scripsit, quarum fragmenta quædam supersunt; Comœdias etiam. Quam fortassis ob rem *comis Tragicus* hic appellatur. Vulgò tamen vox *comis* non in Genit. accipitur, sed in Nominat. referturque ad seq. *Lucilius.* Tragœdiæ Acci celebrantur, Phænice, Medea, Menalippus, Alcmæon, Prometheus, Atreus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. imprimis autem Argonautæ, unde est illud

Non ridet versus Ennî gravitate minores,
Cùm de se loquitur, non ut majore reprênsis?
Quid vetat et nosmet Lucilî scripta legentes
Quærere, num illius, num rerum dura negârit
Versiculos natura magis factos, et euntes
Molliùs, ac si quis pedibus quid claudere senis
(Hoc tantùm) contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus? Etrusci

*An* non deridet Enni versus *quosdam* leviores? quando loquitur de seipso haud tanquam perfectiore iis quos carpit. Quid pariter impedit nos scripta Lucilii evolventes disquirere, an ejus, an rerum natura difficilis prohibuerit versùs limatiores et suavius fluentes quàm si aliquis id unum satis habeat *carmen* aliquod includere sex pedibus; *et* gaudeat fecisse ducentos versus ante cœnam, ac totidem post? qualis fuit vena Cassii Etrusci

*ANNOTATIONES.*

carmen de Argo navi laudatissimum:

——— *Tanta moles labitur*
*Fremebunda ex alto, ingenti sonitu, et strepitu,*
*Præ se undas volvit: vortices vi suscitat.*
*Ruit prolapsa, pelagus respergit: profluit.*
*Ità dum interruptum credas nimbum volvier:*
*Dum quod sublimi ventis expulsum rapier*
*Saxum; aut procellis, vel globosos turbines*
*Existere ictos undis concursantibus;*
*Nisi quas terrestres pontus strages conciet:*
*Aut forte Triton fuscinâ verrens specus*
*Subter radices pœnitus undanti in freto*
*Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.*

Vide et apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. i. &c.

54. *Ennî.*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum. Tullius pro Archia, *Rudium hominem* vocat, et mirè commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide comitate, probitate, doctrinâ omninò singulari. Floruit temporibus Plauti Comici et M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine, Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio, lib. i. cap. 118.

*Ennius . . . . primus amœno*
*Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,*
*Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.*

Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum ac sacros vetustate lucos in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. i. &c. Vide et Macrob. Saturnal. lib. vi.

*Ridet versus gravitate minores.*] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam rectè reprehendit ac deridet Lucilius tanquam haud satis graviter et accuratè scripta. Annæus Seneca Epist. ad Lucil. *Admiror,* inquit, *eloquentissimos viros et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudâsse:* et hosce de Cethego versus Enni affert:

*Is dictus cunctis ollis popularibus olim*
*Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant,*
*Flos delibatus populi, Suadæque medulla.*

Ennium tamen defendit Gell. lib. xii. cap. ii. Macrob. Saturnal. lib. i. cap. iv. et lib. 6. cap. 3. *Nemo,* inquit, *ex hoc viles putet veteres poëtas, quòd versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat: diuque laboravit ætas secuta, ut magis hunc molliori stylo temperarent.* Neque verò præterire hic licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos:

*O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.*
*At tuba terribili sonitu taratantara dixit.*

55. *Cùm de se loquitur,* &c.] Cùm Lucilius quosdam Ennii versus ridet ac reprehendit, non tamen eò se majorem dicit: sic ego Lucilii quædam reprehendens, haudquaquam me illi præferendum existimem. Ista verba Horatii de Ennio intelligenda contendit Heinsius, explosisque aliorum interpretationibus cantat εὕρηκα, *inveni;* verùm quàm longe ab Horatii mente aberrârit, luculenter et eruditè, ut certè alia, exequitur noster Dacerius, ad quem te paulùm divertere, lector, nusquam pigeat.

57. *Num illius, num rerum dura negârit naturâ,* &c.] Utrum Lucilianorum versuum composito rudis et impolita ex materiæ et rerum naturâ difficili prodierit; an ex ipsius ingenio duriori, vel certe ex indiligentiâ, et quod scribentem *offenderit limæ labor et mora?* Epist. ad Pis. v. 290.

58. *Versiculos magis factos.*] Cic. in Bruto, *Intellectum est quantum vim habeat accurata et facta quodammodo oratio.*

*Euntes Molliùs.*] Martial. Epigr. 11. 91.

*Carmina nulla probas molli quæ limite currunt,*
*Sed quæ per salebras, altaque saxa cadunt.*

59. *Ac si quis.*] Quanta hìc varietas difficultasque? Alii legunt, *ac si quis,* junguntque cum antecedentibus, et sic explicant: *Versiculos, euntes Molliùs, ac si quis pedibus,* &c. Id est, versus molliores et concinniores, quos facere soleat poëta negligens, qui satis habuit plures scribere parvo labore versus, parùm etiam venustos. Alii, *aut si quis.* Alii, *an si quis,* &c. Prima legendi ratio satis placet; malim tamen, *an sit qui pedibus,* &c. hoc sensu: quid vetat nos scripta Lucilii recensentes quærere unde fiat, ut plerique versus ejus incompositi, non magis facti, et molliùs eant? an ex vitio rerum; an ex ipsius rudiore naturâ; an is ipse fuerit qui *pedibus quid claudere senis. Hoc tantum contentus, amarerit scripsisse ducentos,* &c. nec studuerit recensere, emendare, ac *malè tornatos incudi reddere versus;* ut est in Epist. ad Pis. v. 441.

61. *Etrusci Quale fuit,* &c.] Cassius Par-

Quale fuit Cassî rapido ferventius amni [609]
Ingenium; capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quàm rudis et Græcis intacti carminis auctor,
Quàmque poëtarum seniorum turba: sed ille
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur: et in versu faciendo [610]
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stylum vertas, iterum quæ digna legi sint

vehemente fluvio rapidior; quem narrant crematum fuisse scriniis et scriptis suis. Dico *igitur*: *Esto*, fuerit Lucilius facetus ac lepidus; fuerit etiam magis politus quàm inventor poëmatis nondum exculti, atque Græcis haud tentati et quàm omnes poëtas superiores; atque si ipse ad nostram hanc ætatem reservatus à fatis esset, *certè* plurima sibi resecaret; quicquid transgreditur perfectum *modum*, rescinderet; atque in condendis carminibus frequenter caput scalperet, atque ungues ad vivum morderet. Sæpe stylum converte, editurus quæ mereantur haud semel evolvi;

## *ANNOTATIONES.*

mensis abundantis ac fœcunde magis quàm divitis et pulchræ venæ poëta, ab Augusto jussus interfici, tum quòd ipsi obtrectare pergeret, tum præcipuè quòd Jul. Cæsaris percussoribus hostibusquè suis semper adhæserat. Hinc eum sponte vellicat Horatius Augusto velificans. Sueton. Octav. cap. 4. *Cassius Parmensis quâdam epistolâ non tantùm ut pistoris sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Augustum;* materna tibi farina; siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius. Vide Vell. Paterc. lib. ii. Oros. lib. vi. cap. 19. Appian. bell. civil. lib. v. item Valer. Max. lib. i. cap. 7. Crinit. lib. iii. cap. 47.

63. *Capsis librisque Ambustum propriis.*] Tot liberos ac versus futiles ille scripserat, inquit noster jocosè et dicaciter, ut cremando ejus cadaveri suffecerint. Quod ex Senatusconsulto factum asserit vet. Comment. Verùm id refellitur ex verbis, *fama est.*

Cassì Parmensis de Orpheo carmén hoc afferunt.

*Argutæ primùm cùm plectra parentis et auro*
*Distinctam sumpsit citharam Rhodopeïus heros,*
*Ridebant segnes pulsus, digitosque micantes*
*Seriùs, et chordis indoctæ dissona vocis.*
*Mox pudor exardens, et gloria dulcis honesti*
*Lusibus avertit puerilibus, omnis et illuc*
*Perditus incumbens Musæ pallebat amore.*
*Et nunc maternis inhiat, nunc ille paternis*
*Cantibus, hinc illinc discens dependet utrimq;*
*Nulla Venus faciem cepit mentita dolosis*
*Compedibus; soni fuerat parcusque Lyæi;*
*Donec ridiculus dudum modulamine silvas,*
*Evulsosque suis scopulos radicibus egit;*
*Ausus et ire viam viventibus inconcessam,*
*Pœnarum oblitos demulsit carmine Manes.*
*Non levis ascensus, si quis petit ardua. Sudor*
*Plurimus hunc tollit, nocturnò exsomnis olivo*
*Immoritur, delet quod mox laudaverit in se,*
*Qui cupit æternæ donari frondis honore.*

66. *Quàm rudis et Græcis intacti carminis auctor.*] Quàm Ennius, qui primus omnium satiras sed rudes omninò scripsit; at Lucilius subinde limatiores et perfectiores. Quare hic satiræ quasi primus auctor aut certè artifex jure habeatur. Alii vocem *rudis* in casu nominativo accipiunt, sicque interpretantur; fuerit Lucilius limatior quàm rudior, &c. Sed perperàm.

*Græcis intacti.*] Græcorum nemo Satiras scripsit. Unde Quintilianus lib. x. cap. 1. *Satira quidem tota nostra est, in quâ primus insignem laudem adeptus est Lucilius,* &c. Aliter sensit Jul. Scaliger, Poët. lib. i. cap. 12. et lib. iii. cap. 98. Vide Casaub. de Satirâ.

67. *Poëtarum seniorum.*] De his Sat. iv. præc.

69. *Recideret omne quod,* &c.] Superflua, inconciuna, *ambitiosa recidet ornamenta,* inquit noster ad Pis. v. 447. item *omne supervacuum pleno de pectore manat,* v. 377. Vide illùc annotanda.

71. *Caput scaberet.*] Hæc enim haud rarò facit quisquis accuratæ et perfectæ compositioni operam navat. Marcilius et alii quidam hìc alludi volunt ad Minervam è cerebro Jovis editam.

*Vivos et roderet ungues.*] Pers. Sat. i. 106.
*Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.* Sic leviter scribendi genus significat ille, ut notat. lib. x. cap. 3.

72. *Sæpè stylum vertas,* &c.] Quintil lib. x. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Neque enim sine causâ creditum est, stylum non minus agere cùm delet. Hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in iis simpliciusque judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt; premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam et damnanda sunt quæ placuerant; et invenienda quæ fugerant.*

*Stylum vertas.*] Veteres nimirum in ceratâ scribentes tabellâ utebantur stylo, cujus pars altera acuta erat, et acumen dicebatur; altera obtusa quâ debebant id quod erat exaratum, complanantes et æquantes ceram, ut novam scripturam exararent. Ergò qui aliquid volebat mutare, stylum vertebat, atque alteram ejus partem adhibebat. Rem graphicè exponit P. Crinitus lib. xvii. de Hon. Discipl. cap. 4. et Prudent. Hym. de coronis;

*Inde alii stimulos et acumina ferrea vibrant*
*Quà parte aratis cera sulcis scribitur;*

Scripturus: neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego. Nam satis est equitem mihi plaudere: ut audax,
Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.
Men' moveat cimex Pantilius? aut crucier, quòd
Vellicet absentem Demetrius, aut quòd ineptus [611]
Fannius Hermogenis lædat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus, et hæc utinam Viscorum laudet uterque;
Ambitione relegatâ te dicere possum,
Pollio; te, Messala, tuo cum fratre; simulque
Vos Bibuli, et Servi; simul his te, candide Furni;
Complures alios, doctos ego quos et amicos [612]
Prudens prætereo: quibus hæc sint qualiacumque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deteriùs nostrâ. Demetri, teque, Tigelli,

nec satagas ut te plebs admiretur; *imò* satis habes ut pauci *tua* legant. An verò stultè gaudèas tuos versus dictari in scholis ignobilioribus? Ego nequaquam. Sufficit enim ut equites mihi applaudant; quemadmodum Arbuscula explosa constanter aiebat, cæteris spretis. An moveat me Pantilius cimex? aut doleam quòd absentem *me* Demetrius reprehendat, aut quòd redarguat nugax Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mæcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius, et Fuscus; nec non ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, ô Polllio; te, ô Messala, cum tuo fratre; vos quoque Bibule, et Servi; ac te pariter, *ô* sincere Furni; atque alios non paucos eruditos amicosque quos taceo sponte; quibus ista, qualiacumque sint, placere cupio; ægre laturus, si minus arideant, quàm spero. Te *autem, ô* Demetri, *teque ô* Tigelli,

## *ANNOTATIONES.*

*Et quâ secti apices abolentur et æquoris hirti*
*Rursus nitescens innovatur area.*

75. *Vilibus in ludis dictari carmina.*] Pers. Sat. i. 29.

*Ten' cirratorum centum dictata fuisse*
*Pro nihilo pendas?*

77. *Explosa Arbuscula dixit.*] Mima illa cùm à plebe et vulgo explodebatur, parvi ducebat, dummodo paucis nobilioribus placuisset. Illius meminit Cicero ad Attic. lib. iv. Epist. 14. *Quæris nunc de Arbusculâ? Valde placuit. Ludi magnifici et grati.*

78. *Men' moveat cimex Pantilius.*] Profitetur Horatius parùm se moveri dicteriis Pantilii scurræ ipsi obtrectare assueti.

*Cimex.*] Gall. *Punaise.* Angl. A Bed-Bug, metaph. homo putidus et mordax instar illius insecti omnibus invisi et molesti ob aculeum et fœtorem.

79. *Demetrius.*] Hunc anteà simium vocavit.

80. *Fannius.*] De hoc vili poëtâ, item de Hermogene Tigellio, in Sat. iv. superiore.

81. *Plotius, et Varius.*] *De Plotio* Tucca, in Sat. v. præced. De *Vario*, lib. i. Od. 6.

*Mæcenas.*] Is literatorum patronus et ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentiâ mediocriter excelluit, et poëticâ facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragœdias. De sepulchri contemptu fertur cecinisse;

*Nec tumulum curo; sepelit natura relictos.*

*Virgilius.*] De hoc poëtarum certè principe nulla quàm pauca annotâsse præstat.

82. *Valgius.*] T. Valgius consulari ortus familiâ, elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam ita scribente, lib. iv. Eleg. 4. v. 179.

*Est tibi qui possit magnis se accingere rebus*
*Valgius; æterno proprior non alter Homero.*

De eo jam lib. ii. Od. 9. inscriptâ.

*Octavius optimus.*] Optimus nempè is poëta historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83. *Fuscus.*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam antè, lib. i. Od. 22. ipsi inscriptâ, item. Sat. ix. præced. iterumque postea lib. i. Epist. 10.

*Vicorum uterque.*] Duo nempè fratres erant, bonus uterque poëta; nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus et gratiâ apud Augustum pollente.

84. *Ambitione relegatâ.*] Citra adulationem.

85. *Pollio.*] Asinius Pollio orator præclarus, Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem; primus scripta sua recitavit, primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris et Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimum, consilii et animi satis habebat, teste Quintiliano; at nitore carebat et jucunditate Ciceronis. Vide lib. ii. Od. i. illi inscriptam.

*Messala.*] De hoc anteà v. 29. ad vocem *Corvinus.*

86. *Vos Bibuli, et Servi.*] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epist. lib. iv.

*Furni.*] Furnius historiarum scriptor elegans et accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

jubeo flere inter sedilia discipularum. Vade ô famule, et quamprimum hæc adjunge scriptis meis.

Discipularum inter jubeo plorare cathedras.
I puer; atque meo citus hæc subscribe libello.

## ANNOTATIONES.

91. *Discipularum inter,* &c.] Locum hunc pleriq; interpretum transiliunt intactum, quanquam, ut mihi videtur, stylo non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum et infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis et insulsis scriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere studerent. Ego verò sic interpretor Horatium quasi dicat; Ite molles et effœminati, pergite adolescentibus corruptis, vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili et affectatâ ad mollitiem; juxta id quod habet Persius, Sat. 1. 4. 34.

——*Vatum plorabile si quid,*
*Eliquat, et tenero supplantat verba palato.*

92. *Meo citus hæc subscribe libello.*] Iis quæ anteà de Lucilio scripsi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc attexi jubet, quæ illam et explicat et asserit.

# Q. HORATII FLACCI
# SATIRARUM
## LIBER II.

### SATIRA I.

*Se non posse Trebatii consilium sequi à scribendâ Satirâ dehortantis.*

SUNT quibus in Satirâ videar nimis acer, et ultra [613]
Legem tendere opus. Sine nervis altera, quicquid
Composui, pars esse putat; similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam præscribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, [614]
Omnino versus? Aio. Peream malè, si non
Optimum erat: verùm nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.

INTERPRETATIO.

*HOR.*] Sunt *homines* quibus videar nimis asper in Satira, et carmen intendere supra modum. Pars altera existimat sine viribus esse id omne quod scripsi; atque *uno* die condi posse mille versus æquales meis. O Trebati, jube quid agam. *TREBAT.* Abstine. *HOR.* Dicis, ne omnino scribam versus? *TREB.* Dico. *HOR.* Miserè intercam, nisi optimum foret; at dormire non possum. *TREB.* Qui egent profundo sopore, *oleo* delibuti ter Tiberim transnatent, atque vesperi vino corpus irrigent.

ANNOTATIONES.

1. *Sunt quibus*, &c.] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempè magni nominis Jurisconsultum facetè consulit ille quid agat, num Satiras scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes, ac legum etiam præscripta, risu solvit Horatius.

*Videar nimis acer.*] Nimis dicacem et acerbum me redarguunt alii; alii contrà velut enervatum et satirico sale destitutum. O hominum judicia!

*Ultra legem.*] Vel, ultra modum Satiræ convenientem: quæ quidem lepida, jocosa, salsa potiùs quàm aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quàm jubet lex seu 12. Tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quemquam famoso carmine aut libello violari. Vide posteà v. 82. Item Epist. ad Pis. v. 282. ubi sic habetur.

———*Sed in vitium libertas excidit, et vim*
*Dignam lege regi*, &c.

2. *Tendere opus.*] Metaph. ab. instrumentis musicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4. *Deduci.*] Epist. ad Augustum.

———*Tenui deducta poëmata filo.*

*Trebati.*] C. Trebatius Testas probitate, juris scientiâ, bellicâ etiam virtute insignis: Eques Romanus, Julio Cæsari charus, et assecla comesque ad bellum Gallicum; Tullio Ciceroni perquam familiaris, et amicus, passimque laudatus. Epist. ad Famil. lib. vii. ad Attic. lib. x. Epist. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 23. scribit. *Trebatium sub disciplinâ Ciceronis Juris peritissimum aliquot libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: nec non heroico versu plurimum valuisse, atque inter poëtas annumeratum.*

5. *Quiescas . . . . . Aio.*] Adverte dictiones Jurisconsulto præscribenti accommodatas.

7. *Ter uncti Transnanto*, &c.] Jocosæ querimoniæ, jocosa et callida responsio, certè apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius, lib. vii. Epist. 10. *In re militari multò es cautior, quàm in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . sed jam satis jocati sumus*, &c.

*Ter.*] Corporis defatigatio somnum conciliat.

*Uncti.*] Olei calore muniebant se nataturi adversùs aquæ frigus.

9. *Irriguumque mero*, &c.] Neque hoc à Trebatii moribus et ingenio prorsùs abhorrens; ait enim ad eum Tullius lib. vii. Epist. 22. *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram*, &c.

Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fractâ pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
Attamen et justum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero, [615]
Cùm res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem:
Cui malè si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quantò rectiùs hoc, quàm tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem?
Cùm sibi quisque timet, quanquam est intactus, et odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem
Pugnis: quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba
Lucilî ritu, nostrûm melioris utroque. [616]

Vel, si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus. *HOR.* O bone parens, cupientem nervi destituunt. Nec enim quilibet *valet* dicere cohortes spiculis asperas, aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes *præ* vulneribus. *TREB.* Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare, sicut prudens Lucilius Scipionem.

*HOR.* Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio; *Verumtamen* non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam aduleris, respuit munitus undequaque. *TREB.* Quantò melius, id, quàm molesto carmine offendere Pantolabum scurram, et Nomentanum decoctorem? quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur *poëtam*, etiam minimè lacessiti. *HOR.* Quid agam? *Enimverò* saltat Milonius cùm primùm capiti *per* vinum percusso accrevit ardor et numerus lampadibus. *Sic*, et Castor equis, eodem *autem* ovo editus cœstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris.

## *ANNOTATIONES.*

12. *Pater optime.*] Cic. lib. vii. Epist. 16. *Tu, mi vetule, non serò*, &c.

14. *Fractâ pereuntes cuspide Gallos.*] Ex historiâ C. Marii, quem adversùs Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitâsse. Scilicet hasta lignea quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri solebat; tunc autem Marius alteram ut ante reliquit; alterâ verò exemptâ clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eo consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur; corpori autem vulnerato inhæreret ferrum à ligno separatum; aut lignum transversâ cuspide hærens deorsum penderet, quo fiebat, ut vix evelli obliquè infixum, certè ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15. *Labentis equo describat vulnera Parthi.*] De his lib. i. Od. 12. et 19. et lib. iii. Od. 5.

16. *Attamen et justum*, &c.] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certè justitiam, animi magnitudinem, aliasque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20. *Undique tutus.*] Rerum cognitione et sapientiâ affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

22. *Pantolabum scurram, Nomentanumque.*] De his nebulonibus jam dictum, Sat. 8. lib. i.

23. *Cùm sibi quisque timet*, &c.] Naturâ duce id nobis ti nemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24. *Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel* &c.] Non magis à scribendâ Satirâ possum temperare, quàm à saltando Milonius temulentus, Cic. pro Muræna. *Nemo ferè saltat sobrius (nisi forte insanit) neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.*

25. *Numerusque lucernis.*] Vini vaporibus concutitur mens et caput, nec sibi constat: simul oculorum nervis nimiùm et inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur; et hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. Sect. iii. Athen lib. x. Cœl. Rhodig. lib. 28. cap. 34. Lucret. lib. xxxiv. 452.

*Bina lucernarum flagrantia lumina flammis,*
*Et duplices hominum facies, et corpora bina.*

Juvenal. Sat. vi. 302.

————*geminis exurgit mensa lucernis*

Huc etiam referri potest quod ait Virg. Æn. iv. 470.

*Et solem geminum, et duplices se ostendere*
*Thebas:*———

26. *Castor gaudet equis*, &c.] De Castore et Polluce lib. i. Od. 3. et 12.

*Hunc equis, illum superare pugnis*
*Nobilem.*

27. *Quot capitum vivunt, totidem studiorum Millia.*] Terent. Phorm. ii. 3. 14.

*Quot homines, tot sententiæ.*

Pers. Sat. v. 52.

*Mille hominum species, et rerum discolor usus,*
*Velle suum cuique est; nec voto vivitur uno.*
*Hic campo indulget*, &c.

29. *Melioris.*] Poëticâ facultate. Alii malè refe-

Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si malè cesserat, usquam
Decurrens aliò, neque si benè: quo fit ut omnis
Votivâ pateat veluti descripta tabellâ
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Appulus, anceps;
Nam Venusinus arat finem sub utrumq; colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quò ne per vacuum Romano incurreret hostis:
Sive quòd Appula gens, seu quòd Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stylus haud petet ultro [617]
Quemquam animantem, et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus. Quem cur distringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O, pater et rex
Jupiter! ut pereat positum rubigine telum:
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille
Qui me commôrit (melius non tangere, clamo)
Flebit, et insignis totâ cantabitur urbe.
Servius iratus leges minitatur et urnam:
Canidia Albutî quibus est inimica, venenum;
Grande malum Turius, si quis se judice certet.

Is pridem *sua* secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec aliò confugiebat unquam, sive prosperè sive infeliciter *res* caderent. Unde venit ut senis *illius* vita omnis appareat quasi depicta *in* tabellâ ex voto factâ. Hunc imitor *ego* dubius utrum Lucanus *sim an* Appulus; quippe Venusinus agricola *terram* exercet ad utriusque limites; eam ob rem deductus *istuc*, post ejectos Samnites (quemadmodum antiqua fert opinio) ut hostis per inane non irrueret in Romanos; vel quia natio seu Appulorum seu Lucanorum gravia bella molirentur. *Verum* aculeus iste *meus* neminem vivum sponte lædet, me verò tuebitur ut gladius vaginâ conditus. *Etenim* quare hunc eduxerim securus ab infensis latronibus? O parens et dominator Jupiter, *faxis* ut ensis tectus rubigine absumatur: nullusque me provocet amantissimum pacis. Sed quisquis me lacesset (satiùs *esse* moneo non provocare *me*) pœnas dabit, et famosus *per* omnem civitatem decantabitur. *Ità* Servius offensus interminatur leges et judicium; Canidia Albutii *filia* toxicum *his* quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, si quispiam disceptârit *apud* se Judicem.

*ANNOTATIONES.*

runt ad nobilitatem et opes: de quibus infrà, 75.

31. *Malè cesserat.*] Legunt alii, *gesserat.*

32. *Decurrens aliò.*] Id est, non aliud quærebat levamentum aut solatium in adversis; nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat.

33. *Votivâ tabellâ.*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, lib. i. Od. 5.

34. *Vita senis.*] *Senem* vocat Lucilium poëta non tam ætatis quàm honoris et venerationis causâ. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. lib. x. cap. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valdè certum est mortem Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quòd veteribus poëtis accenseatur Lucilius, lib. i. Sat. 4. et 10.

*Lucanus an Appulus, anceps.*] Quid hæc Poëtæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis ità se jocosè et facetè ostendit ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35. *Venusinus.*] Venusia, hodiè *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucaniique sita confinio. Horatii patria. Vide lib. iii. Od 4. v. 9.

36. *Missus ad hoc,* &c.] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est Samnitibus: qui quàm graves fuerint Romanis hostes passim legitur, apud Tit. Liv. lib. vii. viii. ix. x. Porrò ne à Samnitibus crederetur oriundus noster Poëta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Româ fuisse transmissam, unde originem habuerit.

*Sabellis.*] Hi à Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37. *Per vacuum.*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrissent *hostes* inde pulsi, nempè Samnites; vel Appuli ac Lucani res continuò novas moliri potuissent.

38. *Appula gens . . . Lucania.*] De Lucaniâ, Epod. 1. sub finem. De Apuliâ lib. iii. Od. 30. et Epod. 2.

46 *Insignis totâ cantabitur urbe.*] Populi fabula erit, si quem ego infamavero. Plato monebat, si quis infamari metueret, ne ullum offenderet Poëtarum; hos enim valere plurimùm ad famam; seu laudent, seu vituperent.

47. *Servius.*] Al. Cervius, is certè delator ac Sycophanta crebris accusationibus insignis et formidolosus. *Leges minitatur*, minatur se acturum reos, et accusaturum quos odit.

*Urnam.*] Judiciariam nimirùm. Num quia cautum est tacitè ferri suffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A, id est, absolvo; aliæ literam C, id est, condemno. Cic. 3. de leg. Ascon. in divin. Sign. de Judic. Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 5. Juvenal Sat. xiii. 4.

*Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.*

48. *Canidia.*] De eâ veneficâ insigni. Epod. 3. v. 17. *Canidiâ Albuti.* Sic Virg. Æn. vi. 36.

*Deïphobe Glauci.*

49. *Turius.*] Judex maximè severus et corruptus, atque in primis iracundus.

Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intus,
Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti [618]
Matrem; nil faciet sceleris pia dextera; (mirum,
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit bos:)
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam, seu me tranquilla senectus
Expectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops, Romæ, seu fors ita jusserit, exul:
Quisquis erit vitæ, scribam, color. O, puer, ut sis
Vitalis, metuo, et majorum nè quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cùm est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus quâ quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius, aut qui
Duxit ab oppressâ meritum Carthagine nomen, [619]
Ingenio offensi? aut læso doluêre Metello,
Famosisque Lupo coöperto versibus? Atqui

Quod *autem* quisque terreat invisos *eâ parte* quà valet *plurimùm*, et quòd hoc suadeat natura maximè, ita mecum intellige. Lupus dente, taurus cornu impetit. Unde *hoc*, si non intus suggeratur? Scævæ luxurioso committe parentem longævam; Illius bona manus haud patrabit ullum crimen (mirandum *scilicet*, ita nec pedibus lupus, nec dentibus taurus, ullum impetit:) Sed improba cicuta melle admixto vetulam interficiet. Ne diu morer, sive quieta senectus mihi erit, sive mors nigris aliis circa me volat; seu dives, aut pauper; *seu* extorris *vixero*, sic volente fortunâ; quicunque futurus est vitæ status, *ego versus* condam. *TREB.* O, juvenis, timeo nè non diu vivas: ac nè aliquis magnatum *tibi modò* amicus, *aspectu* frigido tè percutiat. *HOR.* Quid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, et auferre larvam quâ quisque facie decorus incedebat, fœdus *licet intùs:* an Lælius, vel *is* qui justum elogium à deletâ Carthagine retulit, animo irato *fuerunt?* an ulti sunt Metellum offensum, ac Lupum carmine dicaci proscissum? Attamen

## *ANNOTATIONES.*

52. *Dente lupus,* &c.] Cic. de Nat. D. ii. *Jam illa cernimus, ut contra metum et vim suis se armis quæque defendat. Cornubus tauri, apri dentibus, morsu leones; aliæ fugâ se, aliæ occultatione tutantur,* &c. Lucret. lib. v.1032.

*Sentit enim vim quisque suam, quà possit abuti;*
*Cornua nata priùs vitulo quàm frontibus extent;*
*Illis iratus petit, atque infensus inurget.*
*At catuli pantherarum, scymnique leonum*
*Unguibus, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,*
*Vix jam etiam cùm sunt dentes unguesque [creati.*

Antè hos autem Phocylid. carm. admonuit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε Θεός, &c. *arma* (inquit ille) *unicuique deus attribuit, avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeos innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum est homini, ac telum omni telo potentius.*

53. *Scævæ.*] Hic veneno matrem impiè necaverat, melle dulcem effectam potionem ei propinans. De *cicutæ* succo ob nimium frigus lethifero dixi ad Epod. 3. v. 3.

60. *O, puer.*] Horatius patrem vocavit Trebatium initio.

*Ut sis Vitalis, metuo.*] Plaut. Bacchid. iv. 9. 75. *Dasi esse salvum vis me aut vitalem tibi.*] Homer. Iliad. xviii. ad Achillem filium sic Thetis. Ὠκύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις

61. *Majorum nè quis amicus Frigore te feriat.*] Nè quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulsciscatur; vel, nè Mæcenas aliquando tandem aversetur et excludat te ab suâ familiaritate velut contumeliosum et sycophantam. Ita Persius Sat. i. 108.

*Vide sis, nè majorum tibi fortè limina frigescant.*

62. *Frigore.*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

*Quid? cùm est Lucilius ausus,* &c.] Trebatio respondet Horatius; seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valdè acres, nec vitæ damnum tulit nec ab amicorum familiaritate excidit.

64. *Detrahere et pellem,* &c.] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti et probi existimabantur.

65. *Lælius,* &c.] Scipionis Africani impensè ille amicus, magnâ sapientiæ famâ apud Romanos inclytus. Hujus nomine Dialogum de Amicitiâ Cicero inscripsit.

*Qui Duxit ab oppressâ,* &c.] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deletâ incendio Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67. *Metello.*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitère, rebus præclarè gestis insignes. Macedonicus à domitâ Macedoniâ cognominatus cum Scipione simultates exercuerat: posteà Metellus Numidicus, Jugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Metellum, amicum ultus, haud constat. Vide Valer. Max. lib. vii. cap. 1. et seq. Plin. lib. vii. cap. 43. et 44.

68. *Lupo.*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus à Lucilio istis versibus:

*Si Lupus aut Carbo, aut Neptuni filiu' Divos*

Primores populi arripuit populumque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis.
Quin ubi se à vulgo et scenâ in secreta remôrant
Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Læli;
Nugari cum illo et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quicquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque; tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffingere possum.
Sed tamen ut monitus caveas, ne fortè negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est
Judiciumque. Esto, si quis mala: sed bona si quis

ille insectatus erat populi primates et singulas tribus, soli nimirum virtuti ejusque studiosis parcens. Imò verò cùm à publico et spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio et sapiens benignusque Lœlius, cum Lucilio nugari consueverunt et liberè jocari, dum herbæ coquerentur. Qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus et ingenio, cum proceribus tamen vixisse *me* vel invita fatebitur invidia: *quæ* si dentem volet imprimere fragili, impinget *ad* solidum: nisi tu aliter judicas, crudite Trebati. *TREB.* Certè nihil in hoc cassare queo. At nihilominùs, ut monitus tibi consulas, ne forte damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum; *hoc scito:* Si quis malos versus fecerit in quempiam, jus et judicium existit. *HOR.* Fateor, si quis malos: at si bonos

## *ANNOTATIONES.*

*Esse putâsset, tam impius aut perjuru' fuisset?*
Vide Cicer. de Nat. Deor. lib. i. Rutilius iste Lupus neglectâ aruspicum obnunciatione adversùs Marsos pugnans, ipse cum exercitu contrucidatus est.

69. *Primores populi*, &c.] Consules, Prætores.

*Tributim.*] De Pop. Rom. in tribus xxxv. diviso Tit. Liv. &c. Cic. Ver. lib. iii. *Credent omnes quinque et triginta Tribus homini gravissimo.*

73. *Discincti.*] Solutis vestibus et animis ab omni curâ.

*Ludere.*] Cic. de Orat. lib. ii. Ità Catulus loquitur: *Sæpè ex socero meo audivi cùm is diceret socerum suum Lœlium semper ferè cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cùm rus ex urbe, tanquam è vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos ad Cajetam et ad Laurentum legere consuêsse, et ad omnem animi remissionem ludumque descendere.* Vetus Comment. in hunc locum sic habet: Scipio Africanus et Lælius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, cum obtortâ mappâ quasi percussurus sequeretur.

*Donec Decoqueretur olus.*] Dum parabatur cœna frugalis ex oleribus, ex lege nimirùm sumptuariâ, quæ tunc vigebat. Vide A. Gell. lib. ii. cap. 24.

*Olus.*] Malvæ, betæ helvolæ, fungi, aliaque, quæ quidem ità condiebant, ut nihil esset suavius; teste Cic. lib. vii. Epist. 26. ubi etiam de seipso ita scribit. *Qui me ostreis et murænis facilè abstinebam, à betâ et malvâ deceptus sum.*

75. *Infra Lucilî censum.*] Lucilius erat è Patriciâ gente, utpote cujus soror fuerit avia Magni Pompeii.

*Census.*] Equestris census erat sestertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. v. 383. ibique Annot.

76. *Cum magnis.*] Augusto, Mæcenate, Pollione.

77. *Fragili quærens illidere dentem*, &c.] Alludit ad Fabulam de Viperâ et Limâ. Phædr. lib. iv. Fab. 7.

78. *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis.*] Hoc modestiæ et reverentiæ causâ dictum quidam referunt ad sequentem sententiam: ego cum aliis ad præsentem; nec verba hæc, *Equidem nihil hinc*, &c. attribuenda putem Horatio, sed potiùs Trebatio; ut mox dicam; quanquam non nemo contrà sentiat.

79. *Equidem nihil hinc diffingere possum.*] *Hinc*, inquit Clar. Bentleius, habent, non *hic* codices meliores. Clara utique sententia, nisi nodum in scirpo quærere cupimus. *Equidem*, inquit Trebatius, *nihil ex his, quæ dixisti, diffingere, hoc est, cassare, infirmare, refutare, convellere, labefactare possum. Poteris igitur in Satiris scribendis pergere: neque vereri, ne in magnorum amicorum offensionem incurras. Nam et Lucilii exemplum bono animo te jubet. Illud tamen vide, ut intra jus et leges et licentiam satirarum te coerceas: si quis enim malum carmen et famosum in aliquem scribat, lege agere contra eum licebit.*

82. *Si mala condiderit in quem*, &c.] Vide Annot. lib. ii. Epist. 1. v. 153. ubi sic habetur:

*Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam*
*Describi.*

*Jus est Judiciumque.*] Datur actio adversùs eum qui libellos famosos in quemquam scripserit; isque reus agitur ex lege.

83. *Esto, si quis mala.*] Ludit Poëta in voce *mala*, significante *maledica;* quam tamen jo

Judice condiderit laudatur Cæsare: si quis
Opprobriis dignum laceraverit, integer ipse, [621]
Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

scripserit, laudatur Augusto arbitro: si quisqam innocens probrosum vellicârit, libelli disrumpentur cachinnis: tu *verò* absolutus discedes.

## SATIRA II.

*Sumptuosi victûs incommoda; frugalitatis emolumenta.*

QUÆ virtus et quanta, boni, sit vivere parvo:
(Nec meus hic sermo est sed quæ præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassâque Minervâ)
Discite, non inter lances, mensasque nitentes,
Cùm stupet insanis acies fulgoribus, et cùm
Acclinis falsis animus meliora recusat; [622]
Verum hîc impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam si potero. Malè verum examinat omnis
Corruptus judex: Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel si Romana fatigat
Militia assuetum græcari, seu pila velox,

Quæ quantaque virtus sit modico victitare (neque mea est hæc oratio, sed quæ docuit Ofellus agrestis, sapiens sine disciplinâ, et rudis,) O boni, accipite, non inter catinos epulasque lautas: quando oculi percelluntur vano splendore, mensque decepta falsis respuit præstantiora; sed hìc mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam benè disquirit veritatem. *Cùm fueris* venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito; aut si Romanæ exercitationes deterrent *te* Græcos imitari solitum: sive levis pila,

### ANNOTATIONES.

cosè accipit pro inconcinnis et ineptis carminibus; Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. 10. libri primi tradit, v. 14.

——*Ridiculum acri*
*Fortiùs ac meliùs magnas plerumque secat res.*

84. *Judice laudatur Cæsare.*] Augustus enim et versus faciebat interdum, et quotquot bonos facerent amabat.

86. *Solventur risu tabulæ.*] Non sine ludibrio ejus qui dignè fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accusatoris, seu libelli in reum conflati accusationem frivolam et futilem continentes.

*Tu missus abibis.*] Poëta quilibet, opprobriis dignum hominem insectatus jurè ac meritò, absolutus dimittetur et impunè.

1. *Quæ virtus,* &c.] Sub Ofelli rustici quidem, at boni et sapientis viri personâ, insectatur hominès luxui et sumptui deditos: tum frugalis victûs emolumenta percenset. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longè dissimilem.

*Boni.*] Legunt aliqui, *bonis:* nec ita perperam, ut videtur nonnullis.

3. *Abnormis.*] A naturâ, non in scholis institutus bonosque mores sortitus. Alii leg. *abnormi,* et jungunt cum sequenti voce, *Minerva.* Hoc facit quod Tullius scripsit in Lælio.

*Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium*
——*ad istorum normam fuisse sapientes.*

*Crassâque Minervâ.*] Simplex, rectus, sincerus, licèt minimè imbutus Philosophicis regulis et documentis, aut iis artibus ac scientiis quibus præest Minerva. Tullius modò cit. *agamus igitur pingui Minervâ, ut aiunt.* Scilicet proverbium est de hominibus ingenii rudioris et impoliti.

4. *Discite, non inter lances.*] Pers. Sat. iv. 30.

——*Ecce inter pocula quærunt*
*Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.*

*Mensasque nitentes.*] Tum copiâ ciborum, tum vasis aureis, argenteis, &c.

5. *Cùm stupet insanis.*] Tunc enim et mens malè feriata nequit rectè judicare de temperantiæ virtute et præstantiâ: quin imò in omnem errorem facilè propendet.

9. *Leporem sectatus,* &c.] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11. *Assuetum græcari.*] Delicati quidam à duris laboribus et exercitationibus ante dictis abhorrentes, ludis duntaxat Græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione Græcâ interpretantur; cujus ita meminit Cic. in Verr. lib. i. *Discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Græco more biberetur: hospes hortatur: potant majoribus poculis; celebratur omnium sermone lætitiâque convivium.* In istis Græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties deos aut charos nominâssent; Lex autem erat ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Hanc refert et explicat Cicero Tusc. lib. v. *Et rectè,* inquit, *aut enim fruatur cum aliis pariter voluptate potandi; aut, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, antè discedat.*

*Pila velox.*] Apud Veteres ludus pilæ et folliculi præcipuæ commendationes et magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavianus, alii-

Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco:
Cùm labor extuderit fastidia: siccus, inanis
Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno [623]
Nè biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum benè leniet. Undè putas, aut
Quî partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in teipso est: tu pulmentaria quære

sive discus te delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem: quando, *inquàm*, labor expulerit nauseam, sitiens et famelicus respue viles escas: neque bibas Falernum *vinum* nisi melle Hymettià mitigatum. Cellarius exierit foras; et mare procellosum inhibeat pisces; panis cum sale optimè sedabit stomachum obmurmurantem. Unde credis vel quomodo *sic factum?* *Nimirum* summa voluptas haud in odore *ciborum* exquisitorum, sed in temet consistit. Tu condimenta para *tibi*

## *ANNOTATIONES.*

que viri graves, putà Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis et animi vegetandi causâ studiosissimè lusêre. Rom. autem juventus in campo Martio frequenter ludebat pilà seu paganicâ, seu trigonali; in quà sinistræ usus præcipuus traditur magis quàm dextræ: corporis autem agilitas maximè valebat: ut sciret aptè pilam jacere atque excipere, modò incurrere, modò recurrere. Hæc Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 11. Pilâ etiam mulieres lusitâsse, Homerus docet. De Mæcenate constat ex lib. i. Sat. 5. v. 48. Vide ibi. Annot.

12. *Studio fallente laborem.*] Gall. *L'application et le divertissement fait oublier la peine.*

13. *Discus.*] Nomen à δίκω, *jacio.* Moles erat saxea, plumbea, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altiùs, aut, longiùs, aut propiùs destinatam metam projecisset. Vide jam annotata, lib. i. Od. 8.

*Cedentem aëra.*] Projecto disco cedit äer: ut potè gravioribus corporibus leviora cedunt

14. *Cùm labor extuderit fastidia.*] Postquam labor satietatem discusserit, famemque revocârit excitàritque: tum profectò quemlibet vilem cibum ac potum cum voluptate capies. Hippocratis præceptum est: ὁ πόνος σίτον ἡγείσθω, *labor cibo præeat.* Cic. de Fin. 2. *Socratem audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim.* Tusc. lib. v. *Socratem ferunt, cùm usque ad vesperam contentiùs ambularet, quæsitumque esset ab eo, quare id faceret, respondisse se, quo meliùs cœnaret, opsonare ambulando famem.*

15. *Sperne cibum vilem.*] Id est, profectò non spernes cibum vilem, quando inani stomacho fueris.

*Nisi Hymettia mella Falerno Nè biberis diluta.*] Hypallage, id est, nè biberis nisi optimum vinum melle optimo dilutum et suave effectum. De *Falerno* vino lib. i. Od.20. *Hymettus* regionis Atticæ mons, Athenis proximus, thymi atque adeò mellis excellentissimi copià celebratus. Porrò vini austeritatem veteres temperare solebant melle admixto, vel alio vino mitiori; ut est, lib. i. Sat. 10. v. 24. Vide et infrà Sat. 4. v. 24. Virgil. Georg. iv. 101.

*Dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum*
*Et liquida; et durum Bacchi domitura saporem.*

16. *Foris est promus,* &c.] Si domo abfuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opsonia et dapes; vel tempestas hyberna impedient piscari; tum certè esurienti satisfaciet *cum sale panis* simplex. Cic. Tus. 5. *Aperta res est et quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus.*

17. *Cum sale panis.*] Plin lib. xxxi. cap 7. *Varro pulmentarii vice usos variis veteres auctor est; esitâsse enim salem cum pane et caseo, ut proverbio apparet.* Ex Plutarchi Symp. lib. iv. citra salem nihil propè est edendo; qui panem quoque gratum facit additus. Hincque Neptunus eodem quo Ceres templo colitur. Cic. Tusc. 5. ex Xenophonte *Persæ nihil ad panem adhibebant quidquam præter nasturtium.*

18. *Undè putas,* &c.] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis et parabilis?

20. *Pulmentaria quære Sudando.*] Opsonare famem laborando, tuque fac ut tibi quævis esca videatur suavis et optima. Cic. Tusc. lib. 5. *Parvo cultû natura contenta. Quis non vidit desideriis condiri omnia? Darius in fugâ, cùm aquam turbidam et cadaveribus inquinatam bibisset, negarit unquam se bibisse jucundiùs. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cùm peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius.* Lege ibidem quod Dionysio tyranno jus quoddam nigrum fastidienti respondit coquus; *Scilicet condimenta defuêre; labor in venatu, sudor, cursus, fames, sitis.*

*Pulmentaria.*] Plin. lib. xviii. cap. 8. *Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur.* Porrò pulmenta et pulmentaria usurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucundè titillantibus, patet ex

Sudando. Pinguem vitiis, albumque, nec ostrea, [624]
Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagoïs.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potiùs quàm gallinâ tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis, et pictâ pandat spectacula caudâ:
Tanquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris istâ,
Quam laudas, plumâ? coctove num adest honor idem? [625]
Carne tamen quamvis distat nihil hâc magis illâ;
Imparibus formis deceptum te patet. Esto.
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto

ad sudorem *usque* laborando. *Enimverò* vitiosè opimum et pallidum non delectabunt ostrea, vel scarus, vel lagoïs externa. Attamen vix obtinebo, *si* pavo apponatur, ut non hoc libentius quàm gallinâ fricare palatum velis, *scilicet* vanâ rerum *specie* delusus: eò quòd avis rara vendatur auri *pretio*, et spectaculum præbeat caudâ pictâ; quasi ad rem aliquid faciat. An commedes eam plumam quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter et illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sanè. Unde animadvertis *utrùm* appositus iste lupus Tiberi an mari

## *ANNOTATIONES.*

Macrob. lib. vii. cap. 4. sub. finem, ubi sunt hæc verba ad rem præsentem omninò pertinentia; *Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula, ultra quàm naturæ necesse est, lacessitur; et fit inde congeries, dum pruritu desiderii ampliùs, vel certè de singulis parva libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui ultra sitim famemque sedandam producunt appetentiam,* &c.

21. *Pinguem vitiis, albumque,* &c.] Nimio cibo potuque plenum, atque ex cruditate et ægrâ coctione laborantem, et inde pallidum, te non juvabunt exquisita quævis ostrea, scarus, lagoïs. Seneca de Brev. Vitæ; *Quàm multi continuis voluptatibus pallent?* Vide infrà, v. 76.

*Album.*] Quidam interpretantur, nitidum cute benè curatâ et candidâ; quales esse solent qui optimo victu utuntur abundantes quidem. Pers. Sat. iii. 98.

*Turgidus his epulis, atque albo ventre lavatur.*

*Ostrea.*] Ostreis delectatos Romanos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. iv. 140. et seq. Item Sat. viii. 85. Plin. lib. xxxii. cap. 6. Gell. lib. vii. cap. 16.

22. *Scarus.*] Gall. *Sarget.* De hoc pisce exquisito, Epod. 2. v. 50. Annot.

*Peregrina lagoïs.*] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur lepus. Plin. lib. viii. cap. 57. *Censoriæ leges cœnis adimere conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Piscem esse lagoin perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. lib. xxxii. cap. 1. lepus marinus *venenum est in cibo vel potu datus atque etiam visus,* &c. Eo extinctus est Titus Imperator, à Domitiano fratre consorte imperii et successore, ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxvi. cap. 30.

23. *Vix tamen eripiam,* &c.] Neque tamen istis rationibus et argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vanâ specie delusæ. Quin, si tibi apponantur simul pavo et gallina, huic illum anteferes: et suaviorem putabis pavonem, quia carior et rarior, quàm gallina, tametsi non est reverà melior.

24. *Tergere palatum.*] Pers. Sat. iii. 113.

*Tentemus fauces; tenero latet ulcus in ore*
*Putre, quod haud deceat plebeiâ radere betâ.*

25. *Quia veneat auro.*] Juven. Sat. xi. 14.

*Interea gustus elementa per omina quærunt,*
*Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si*
*Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.*

27. *Tanquàm ad rem attineat quidquam.*] Quasi ad gustum et saporem faciat plumarum fulgor. Cic. de Finib. lib iii. *Quædam à naturâ ad usum donata sunt ut crura, pedes; alia nullam ob utilitatem, sed ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni.* Vide Athen. lib. viii. cap. 12. Idem lib. xiv. cap. 20. ex Anaxandride. *An non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?* Ibid. Strattis; *Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, et aliæ vestræ nugæ, quas domi pascitis ob pennarum pulchritudinem.* Vide lib. i. Sat. ii. v. 116. ibique Annot.

28. *Coctove num adest honor idem?*] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor et splendor?

29. *Carne tamen quamvis,* &c.] Ergò cùm discrimen nullum sit inter carnem pavonis et gallinæ, patet te delusum specie et formâ pavonis, ut hanc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulchritudine.

31. *Unde datum sentis,* &c.] Unde habes ut gustu explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempè; an in alto mari, an in Tiberi; neque hoc solùm, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O, sagacem et ingeniosam nimis profectò gulam! Juvenal. Sat. 4. 140. similiter canit.

———*Circeis natæ forent, an*
*Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo*

Captus hiet? pontesne inter jactatus, an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem [626]
Mullum; in singula quem minuas pulmenta necesse
est
Ducit te species, video. Quò pertinet ergo
Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.
Jejunus raro stomachus vulgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,

captus os pandat? an inter pontes exagitatus, an ad ostium fluminis Hetrusci? Stulte, laudas barbum trium librarum quem oportet dividas in plura frustula. Capit te forma, *ut* cognosco. Quorsum igitur spernis lupos ingentes? nempè quòd natura mensuram ampliorem tribuit illis, istis *verò* minorem. Stomachus esuriens raro communia respuit. Cuperem videre ingentem *mullum* ingenti patinâ expansum, inquit gula digna rapacibus Harpyiis. Sed vos

## ANNOTATIONES.

*Ostrea, callebat primo deprehendere morsu:*
*Et semel aspecti littus dicebat echini.*

32. *Hiet?*] Piscis iste à voracitate dictus lupus hianti ore bellè exprimitur; sive quòd pisces omnes recèns capti os diducunt.

*Pontesne inter jactatus*, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur, atque hos inter lupus marinus. Porrò ex fastidiosi helluonum seu catillonum palati judicio, bonus erat ille è medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui inter pontes concitatiori aquâ jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior, effectus fuerat. Columel. lib. xii. cap. 16. *Multorum gula subtilior . . et erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigâsset.* Plin. lib. ix. cap. 54. *Quando*, inquit, *eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora; sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes; rhombus Ravennæ, Muræna in Siciliâ*, &c. Vide Macrob. lib. iii. Saturn. cap. 16. ubi ex Varrone et Lucilio statuit lupum marinum *egregrii saporis* habitum, qui inter duos pontes captus esset: Atque à Lucilio piscem hunc dici *catillonem quasi liguritorem; scilicet quia proximè ripas stercus insectaretur; . . . pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.* Id. ibid. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente: *Edimus turdum pinguem, bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*

*Amnis Tusci.*] Tiberis Tusciam alluentis et à Latio disterminantis. Virg. Georg. i. sub finem. *Tuscum Tiberim.*

33. *Laudas, insane, trilibrem Mullum*, &c.] Delicatorum et catillonum erat etiam aliud vitiosi fastidii genus inter pisces naturâ parvos laudabant volebantque magnos; contra parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit. Itaque Horatius in ejusmodi fastidiosos helluones insurgens, *laudas*, inquit, *insane, trilibrem Mullum*, eò quòd raro talis inveniatur; *odisti* verò lupum marinum qui procerus est et magni ponderis. Plin. lib. ix. cap. 17. *Ex reliquâ nobilitate et gratiâ maxima est et copia mullis, si et magnitudo modica; binasque libras ponderis raro admodum exuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt . . . algâ vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne.*

34. *Mullum.*] Barbatulos vocat Cicero, Gall. *Barbeau;* Angl. a Barbel, quidam tamen sunt imberbes, at minùs laudantur. Plin. modò cit. *Barbâ geminâ insigniuntur inferiori labro . . . laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella* (mullis) *à colore mulleorum calceamentorum datum putat . . . mullum expirantem versicolori quâdam et numerosâ varietate spectari, proceres gulæ narrant . . . Asinus Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummûm.* Vide Senec. Epist. 95. Sueton. Tiber. cap. 34. refert, *tres mullos triginta millibus nummum venisse;* quod damnavit Tiberius. Vide Macrob. lib. iii. cap. 16. Juvenal. Sat. iv. 15.

———*Mullum sex millibus emit*
*Æquantem sanè paribus sestertia libris.*

In quem locum olim pluribus disserui, ut et Sat. 5. v. 92.

39. *Porrectum magno*, &c.] Observa, lector studiose, versum hunc crebris spondæis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis et integris opsoniis. Juv. Sat. i. 140.

———*Quanta est gula quæ sibi totos*
*Ponit apros?*

Contra Tiberius: *Ut parsimo. iam publicam exemplo quoque juvaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa apsonia apposuit, affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.* Sueton. Tiber. cap. 34.

40. *Harpyiis gula digna.*] Harpyiæ appellatione et numero incertæ; in primis celebrantur; Aello, Celæno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab ἁρπάζω, *rapio.* Has describit Virgil. Æn. iii. 215. et seq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, a Jove excæcatus immissis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in inferis esse et vocari Furias Servius affirmat) apposita statim opsonia rapiebant ex alto devolantes; quin et relictas fortè dapes tetro odore fœdabant et corrumpebant. Virgil. cit.

*Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris*
*Proluvies, uncæque manus, et pallida semper*

Austri, adeste atque horum dapes corrumpite; quamquam fœtit aper et rhombus recens cùm mala abundantia vexat morbosum stomachum; quando satur expetit rapas et inulas acres. *Verùm* omnis *cibus* vilior nondum exulat à mensâ divitum. Etenim admittuntur ova et olivæ nigræ; neque dudum Gallonii præconis mensa acipensere infamata fuit. Quid? *An* tunc mare minus nutrivit rhombos? Securus rhombus, et secura nido ciconia

Præsentes Austri, coquite horum opsoniâ: quamquam [627]
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum sollicitat stomachum; cùm rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ità pridem
Galloni præconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tum rhombos minùs æquor alebat? [628]
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido;

*ANNOTATIONES.*

*Ora fame . . nec sævior ulla*
*Pestis, et ira Deûm Stygiis sese extulit undis*
——————*Quatiunt clangoribus alas,*
*Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant*
*Immundo*, &c.

41. *Præsentes Austri, coquite horum opsoniâ.*] Satiricus excandescens in gulosos helluones, invocat Austros meridionales ventos, qui humido suo calore illorum cibos putrefaciant. Sed mox ipse se corrigit, memor scilicet iis putrida videri quævis opsonia.

*Quamquam Putet aper*, &c.] Verùm non opus est Austri flatu, ipsa illorum satietas nauseam movet stomacho repleto; atque facit putere cibos etiam recentes.

42. *Rhombus.*] De eo pisce laudatissimo, Gall. et Ang. TURBOT, in Epod. 2. v. 50.

43. *Cùm rapula plenus*, &c.] Cùm satur, cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, discussis viscosâ pituitâ crudisque humoribus.

*Rapula.*] Gall. *des raves.* De his plura narrat Plin. lib. xviii. cap. 13. Item. lib. x. cap. 3. *Est et rapo vis medica*, inquit.

44. *Inulas.*] Gall *de l'Aulnée:* Angl. ELECAMPANE. Plin. lib. xix. cap. 5. Idem lib. xx. cap. 5. inulæ virtutes affert; priori loco sic habet; *amarior inula per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victâ gratiam invenit . . . . defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Juliæ Augustæ quotidiano cibo.*

*Necdum omnis abacta Pauperies*, &c.] Cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in mensâ et conviviis divitum. Nam *ova* caput cœnæ sunt; ab iis semper ducitur initium epulandi; ut dixi lib. i. Sat. 3. v. 6. ad hæc verba *ab ovo usque ad mala.*

46. *Nigris oleis.*] Nigror in oleis et uvis maturitatem indicat.

47. *Galloni.*] Is helluo insignis, primus apposuit acipenserem, exquisitissimum piscem; atque ob id à Lucilio carpitur satirâ suâ 4. istis versibus, quos etiam refert Cic. de Finibus, lib. ii.

*O Publi, O gurges Galloni, es homo miser,* inquit,
*Cœnasti in vitâ nunquam benè, cùm omnia in istâ*
*Consumis squillâ, atque acipensere cum decumano.*

Ibid posteà. *Quid ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius*, &c. Idem Cicero pro Quintio. *Qui, relictâ bonorum virorum disciplinâ, et questum et sumptum Gallonii sequi maluerunt.*

*Acipensere.*] Acipenser vel acipensis. Gall. *Eturgeon*, Ang. a STURGEON. Vulgò tursio, vel sturio, sed perperàm; Galeno γαλαξιας; Rondeletio ex genere galeorum est; valdè pretiosus et nobilis; utpote qui singulari pompâ inferretur mensæ divitum. Plin. lib. ix. cap. 17. *Piscium nobilissimus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat . . . . rarus inventu.* Macrob. lib. ii. cap. 12. *Nec acipenser illius seculi delicias evasit . . . . quo in honore fuerit hic piscis apud P Scipionem Africanum illum et Numantinum, accipite ex Cicer. dialog. de fato. Nam cùm esset apud Lavernium Scipio, unàque Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur: sed est piscis in primis nobilis . . . . acipenser iste paucorum hominum est . . . à coronatis ministris cum tibicine introferri solitus . . . . hæc Sammonicus, prodens venerationem quâ piscis habebatur ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quâdam veluti non deliciarum sed numinis pompâ.* Athen. lib. iv. cap. 5. *His præerat fortissimus imperator acipenser, insignis hastâ; quem etsi jam satur gustare percupivi; ambrosia certè is mihi visus est.* Lib. vii. cap. 12. *Quem acipenserem vocant Romani, cum tibiis et coronis circumferunt in cœnis; coronatis etiam illis qui portant . . Acipenser minor est galeo, rostro longiore, figurâ magis triangulari.* Quæ cùm ità sint, nè Lector, mirère quod scribit Martial. lib. xiii. Epig. 91.

*Ad palatinas acipenserem mittite mensas,*
*Ambrosias ornent munera rara dapes.*

48. *Infamis.*] Nam et Gallonius à Lucilio *gurges* vocatus; et quivis gulâ et helluationibus turpis Gallonii similis vulgò dictus. Patet ex cit. Cicer. de Finibus 2. &c.

*Tum rhombos minùs æquor alebat?*] Ostendit Poëta non tam obsoniorum bonitatem quàm

Donec vos auctor docuit Prætorius. Ergò
Siquis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus à tenui victu distabit, Ofello
Judice. Nam frustrà vitium vitaveris illud,
Si te alio pravus detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna;
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et
Cujus odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur, et horum
Utrum imitabitur? Hâc urget lupus, hâc canis angit.

degebat, usque quo Prætorius indicavit primus. Itaque si aliquis nunc suadeat jucundos esse mergos assa- [629] tos, *continuò* auscultabit Romana juventus, facilis doceri vitiosa. Sordidus cibus à frugali differt, Ofello judice. Enimverò frustrà vitium hoc declinabis, si te in aliud malè convertas. Avidienus, canis meritò appellatus, edit olivas quinquennes et corna silvestria; nec libenter defundit vinum nisi corruptum; ipse *verò è vase* corneo duas libras *continente*, brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, largè quidem fundens acetum; [630] quamvis repotia, natales, aliosque dies festos colat indutus veste candidâ. Quo ergò victu utetur sapiens; et quem istorum imitabitur? inde premit lupus, illinc instat canis.

*ANNOTATIONES.*

gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit acipenser in pretio ac deliciis fuit, deinde rhombus; alias ciconia, pavo, &c. imò si quis modò novas dapes excogitat, etsi minimè bonas, v. g. mergos assos; hos continuò cæteris omnibus anteponi et opimos haberi cernas.

50. *Donec vos auctor docuit Prætorius.*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit Augusti temporibus, illum vocat Satiricus *Prætorium* ironicè; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est; hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi;

*Ciconiarum Rufus iste conditor,*
*Hic est duobus elegantior Plancis;*
*Suffragiorum puncta non tulit septem.*
*Ciconiarum populos ultus est mortem.*

51. *Mergos assos.*] Gall. *Plongeons.* Hi cùm sint macri admodùm, si etiam assentur, nihil præter ossa ac pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus et magister edicat mergos assos suaves esse, et sic apponi debere; parebit juventus stultè, et quasi bonos devorabit.

53. *Sordidus à tenui victu distabit.*] Prudenter monet Poëta tenuem frugalemque victum differre à sordido; hunc vitiosum ad turpem, illum contra honestum, dignum laude.

55. *Avidienus,* &c.] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus à sordibus et immunditiâ canis cognominatus verè est, quippe qui vescitur oleis vetustate corruptis, et cornis silvestribus; caules verò aspergit exiguo oleo vetere et fœtente, acetum duntaxat abundè affundens. Hæc certè vivendi ratio sordida est.

58. *Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum.*] Etiam in libationibus ad honorem deorum fieri solitis, ille vappam adhibet; nec vinum paterâ defundit nisi acescens.

60. *Repotia.*] Festus. *Postridiè nuptias apud novum maritum cœnatur, et quasi reficitur potatio;* quæ inde ἐπαυλια dicitur, pridiè verò nuptiarum προαυλία, inquit Cœlius lib. xv. cap. 18. et 24. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 5. Repotia, inquit, postridiè nuptias lætiore convictu amici apud novum maritum percolebant; quâ die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, et dominam agere simul, et rem divinam facere assuêrat.

*Natales.*] Vide Pers. init. Sat. ii. ubi natalem diem *meliore lapillo numerandum*, hilariterque transigendum atque in eâ *fundendum Genio merum* præcipit.

*Aliosve dierum Festos.*] In his mos erat optimum vinum promere, et quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam; nam *lætitia Bacchus datur,* ex Virgil. Æneid. i. 734. At Avidienus contrà.

61. *Albatus.*] Ex more veterum; togâ indutus recèns lotâ et dealbatâ. Pers. Sat. ii. 40.

——————negato
*Jupiter hæc illi, quamvis te albata rogarit.*

*Cornu ipse bilibri Caulibus instillat, veteris.*] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes; è vasculo in olus vile guttas aliquot olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus nè alter copiosius affundat; vel nè servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

*Veteris.*] Hoc epithetum alii jungunt cum præcedenti voce, *olei;* alii cum sequente, *aceti.* Simile quid habet Pers. Sat. iii. 27. et seq.

*Pannosam fœcem morientis sorbet aceti.*

63. *Horum Utrum imitabitur?*] An Gallonium luxuriosum et prodigum, an Avidienum sordidum et nimis parcum?

64. *Hâc urget lupus, hâc canis angit.*] Loco vocis *angit,* quidam leg. *aiunt.* Certè proverbium est. Porrò comminiscuntur hinc edacitatem et ingluviem *lupi,* illinc immunditiam *canis:* item delicias interpontani lupi, de quo suprà, atque sordes Avidieni Canis cognominati.

Mundus erit qui non offendet sordibus, atque
In neutram partem cultûs miser. Hic neque servis
Albucî senis exemplo, dum munia didit,
Sævus erit; nec sic ut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam. Vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc victus tenuis quæ quantaque secum
Afferat. In primis valeas benè: nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ [631]
Quæ simplex olim tibi sederit. At simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoq; tumultum

Nitidus erit qui nec sordidà peccârit *vivendi* ratione, nec se miserè curabit hâc aut illâ parte. Is neque verberabit famulos officia distribuens, ad instar Albucii vetuli; neque, ut Nævius inconsultus, dabit convivis aquam immundam. *Est enim* hoc etiam grande peccatum. Jam disce quæ et quanta *bona* secum advehat frugalitas. Primò sanitatem habebis. Etenim ciborum diversitatem esse homini perniciosam minimè dubitabis, recordatus ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit. Verùm si miscueris elixa *cum* assatis, et conchylia cum turdis: dulcia mutabunt se in bilem atque iners pituita stomachum perturbabit.

*ANNOTATIONES.*

65. *Mundus erit*, &c.] Is erit mundus, honestus, bonus, rectus in vivendi modo, qui medium tenebit ac modum; nec profusè sumptuosus nec indecorà parsimonià sordidus.

*Non offendet sordibus, In neutram partem cultûs miser.*] Non se odiosum aut miserum præstabit; cultu seu sumptibus seu parcitate immoderatâ; neutrà parte nimius erit. Vocem *cultûs*, accipe in genit. id est, curæ sui majoris quàm par sit.

67. *Albucî senis exemplo.*] Hunc avaritiæ quidam, alii contrà profusionis accusari volunt. Neutri bene. Horatius primò culpavit intemperantiam et immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac sordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ et elegantiæ studium in struendo parandove convivio, atque huic contrarium negligentiæ vitium: affertque exempla Albucii et Nævii opposita. Albucius nimià curà peccat, qui sævit etiam in famulos injunctis officiis paulò minus sedulos, ac si quid non satis accuratum comperit, durè plectit: imò, inquiunt, servos ille antè verberabat; seu ad arcendam statim segnitiem, seu nè posteà peccantes cædere non vacaret. Contrà Nævius indiligens et parùm lautus: ut mox dicetur.

*Didit.*] Dat, dividit. Vetus est verbum *Dido, is*, quod frequens usurpat Lucretius; quin et Virgil. Æneid. vii. 144.

*Diditur hìc subitò Trojana per agmina rumor.*

Et Æneid. viii. 132.

———*Tua terris didita fama.*

68. *Simplex Nævius.*] Negligens parùm sapiens et prudens, non satis mundus, quippe qui aquam impuram, lutulentam, sordibus contaminatam præbet convivis admiscendam vino ac bibendam. Ergò Albucius ille plus æquo erat curiosus in epularum apparatu: Nævius autem minùs quàm decet: quod utrumque vitium magnum est.

70. *Accipe nunc victus tenuis*, &c.] Cic. Tuscul. v. *Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.* Et Offic. ii. *Valetudo sustentatur . . . continentiâ in victu omni atque cultu*, &c.

72. *Credas, memor illius escæ*, &c.] Facilè credas varietatem ciborum homini esse noxiam, si modò velis meminisse quàm utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placidè cocta, bono succo, atque, ut aiunt, chylo, reparârit vires corporis: et è contrario, quantum molestiæ tibi creârit esca multiplex; quoties deglutisti simul assa cum elixis, carnes cum piscibus, &c.

73. *Tibi sederit.*] Quieverit concocta sine ullà ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate cibi dissimiles invicem se corrumpunt et seditionem concitant. Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει, Plut. Sympos. 4. *Ciborum copia turbat et corrumpit.* Senec. Epist. 2. *Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ uti varia sunt et diversa, non alunt. Sed inquietant et inquinant.* Vide Macrobium Saturn. lib. vii. cap. 4. et 5. hâc de re pluribus et luculenter disserentem. *Qui simplicem cibum sumit, facilè, quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur, usu docente cognoscit: atque ita cujus causa deprehensa est, noxam facilè devitat. Qui autem multiplicem, diversitate succorum diversas patitur qualitates: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur; et in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo ex repugnantium sibi humorum discordiâ*, &c.

74. *Conchylia.*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cic. in Pisonem. *Mensa exstructa non conchyliis aut piscibus, sed multâ carne.* Plin. lib. viii. cap. 57. *Censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademêre conchylia, et ex alio orbe convectas aves.* Cœl. Rhodig. lib. xxvii. cap. 23. ex Phalereo Demetrio, et Sophrone mimographo, *Conchylia*, inquit, *gulæ proceribus adeò probata ut vel inde fit conformatum adagium;* esse conchylia viduarum cupedias.

*Turdis.*] Gall. *grives*. De his jam lib. i. Sat. 5. et posteà lib. i. Epist. 15. *obeso nil melius turdo.* Vide ibi Annot.

75. *Dulcia se in bilem vertent.*] Quæ scilicet non benè cocta fuerint in ventriculo, maximè

Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis
Cœnâ desurgat dubiâ? quin corpus onustum [632]
Hesternis vitiis animum quoque prægravat unà,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citiùs curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam;
Sive diem festum rediens advexerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubive
Accedent anni, et tractari molliùs ætas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer et validus præsumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant; non quia nasus
Illis nullus erat; sed credo, hâc mente, quòd hospes [633]
Tardiùs adveniens vitiatum commodiùs quàm
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam? Grandes rhombi patinæq;

*An* aspicis quemadmodum quisque pallens surgat è convivio sumptuoso? Imò corpus oppressum præcedenti intemperantià simul deprimit animum et prosternit in terram divini spiritûs portionem. Alter *contrà*, postquam recreavit corpus brevi cibo et somno, exurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilo minus iste poterit transire interdum ad lautiorem *cibum*, seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu cupiet debilitatum corpus reficere: item cùm anni multiplicati fuerint, atque meliùs curari poscet ætas ingravescens. Tu *verò* ad eam mollitiem quam *adhuc* juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cùm vel ægritudo molesta vel senectus pigra acciderit? Prisci amabant aprum rancidulum, non quòd carerent odoratu: sed, *ut* opinor, eo consilio quòd hospes serò accedens aptiùs comedat *paulò* corruptum, quàm vorax dominus incorruptum. Utinam me prima terra genuisset inter istos heroas. An quidpiam tribuis existimationi, quæ jucundo carmine intrat *in* aures hominum? Magni rhombi et catini

## *ANNOTATIONES.*

verò dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

*Stomachoque tumultum Lenta feret pituita.*] Pituita humidus ac frigidus humor à cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatum bilem calidam et siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macr. antè cit. *Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, et in venas cum tumultu suo transeunt.*

76. *Pallidus omnis,* &c.] Decolor, malè habens, dum ægrè coquitur cibus multiplex et varius, qui calorem naturalem gravat imbecilliorem, et extinguit, atque hinc pallor.

77. *Cœnâ dubiâ?*] Sumptuosa, tam copiosa, ut quem è tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. act. ii. Ph. *Cœna dubia apponitur.* Ge. *Quid istuc verbi est?* Ph. *Ubi tu dubites quid sumas potissimum.*

78. *Animum prægravat unà.*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui cum divinæ consors naturæ sit, sursum debet et ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tuscul. v. *Quid, quòd nè mente quidèm rectè uti possumus multo cibo et potione completi?*

79. *Affigit humo.*] Al. *Affigit humi.* Cic. de Senectute. *Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, et quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.*

*Divinæ particulam auræ.*] Cic. Tus. v. *Humanus animus ex divinâ mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.* Senec. Epist. lvi. ratio nihil aliud est, quàm in corpus humanum pars divini spiritûs mersa. Juvenal. Sat. xv. 146.

*Sensum à cœlesti demissum traximus arce.*
Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausêre ex sacris codicibus, quos non ignoravêre, ut alibi dixi. *Genes.* cap. ii. v. 7. "Formavit "Dominus Deus hominem de limo terræ et in-"spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ: et "factus est homo in animam viventem."

80. *Alter, ubi dicto citiùs,* &c.] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer et expeditus ad solitas actiones: Contra, qui hesternis epulis adhuc graves, ad resumendum manè laborem parùm sunt vegeti.

82. *Hic tamen ad melius,* &c.] Qui cibum quotidie capit exiguum, poterit interdum lautiori se convivio exhilarare et recreare, seu publicæ lætitiæ causâ et occasione, seu ob propriam necessitatem. Qui verò molliter vivit, senio vel ægritudini incidenti quod præbeat, levamen aut solatium nullum insuper habet.

94. *Quæ carmine gratior.*] Vel, quæ gratior quâvis modulatione: vel quæ fit per carmen celebrior. Nôrunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidisse, quòd nactus esset eximium laudum suarum præconem Homerum.

Grande ferunt unà cum damno dedecus. Adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustrà mortis cupidum, cùm deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquis, Thrasius istis
Jurgatur verbis: ego vectigalia magna,
Divitiasq; habeo tribus amplas regibus. Ergo [634]
Quod superat, non est meliùs quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam, te divite? Quare
Templa ruunt antiqua Deûm? Cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?
Uni nimirùm tibi rectè semper erunt res?
O, magnus posthac inimicis risus! uterne
Ad casus dubios fidet sibi certiùs; hic, qui
Pluribus assuêrit mentem corpusque superbum;
An qui contentus parvo, metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptârit idonea bello?
Quo magis his credas: puer hunc ego parvus Ofellum,

magnum probrum simul cum detrimento afferunt. Adjunge infensum patruum, viciuos, temet tibi inimicum, et frustra mori quærentem quando inopi non aderit as pretium restis.

Dices: meritò *quidem* Thrasius ejusmodi sermonibus increpatur: Ego *verò* reditus ingentes possideo, et opes tribus regibus suffecturas. *An* igitur deest melior ratio insumendi quod superfluum est? Quare inops est aliquis immeritus, *dum* tu es opulentus? Cur vetusta numinum fana decidunt? Quare, pessime, è tam abundanti cumulo non detrahis quidquam dilectæ patriæ *largiendum?* Scilicet tibi soli benè semper fluent omnia? O, cachinnus ingens deinde adversariis! Uter duorum sibi confidet securiùs in casibus incertis; *an* is qui animum et corpus arrogans assueverit multis, an qui modico contentus et futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti *solet* sapiens? *Verùm* ut majorem his habeas fidem: Ego parvus puer Ofellum,

## *ANNOTATIONES.*

96. *Adde Iratum patruum,* &c.] Præter allata jam luxuriosi victùs mala, adde quòd odium incurris propinquorum, amicorum, imò et vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic. pro Muren. *Odit Populus Roman. privatam luxuriam.* Offic. lib. i. *Turpè est diffiuere luxuriâ——————Luxuria cùm omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est.*

*Patruum.*] Cujus es tutelæ commissus, et cui proinde obsequi te par est à prodigendo patrimonio deterrenti, sumptus nimios vetanti.

*Te tibi iniquum.*] Quippe qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reservans, seu quo ingruenti inopiæ subvenias, seu quo in desperatione rerum tuarum mortem tibi consciscas.

99. *As, laquei pretium.*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio *as* hoc sensu: ut nec assem unum habeas superstitem quo emas restem, ad suspendium finiendasque simul cum vitâ ærumnas et miseriam summæ egestatis asseclas. Huc spectat adagium: *ad assem redactus.*

*Thrasius.*] Homo prodigus et hinc prorsùs inops et egens rerum omnium.

100. *Ego vectigalia magna,* &c.] Prolepsis est. Qui non amplas habet et magnas opes, ac sumptus facit magnos, is jure admonetur et objurgatur; atqui ego non ita. Nam ingentes divitias possideo cuilibet magno sumptui pares.

*Vectigalia.*] Privatos reditus copiosos publicis vectigalibus æquales.

101. *Tribus amplas regibus.*] Plutarchus ità scribit, Marium ædes et opes habuisse multis regibus pares.

*Ergo Quod superat, non est meliùs quo,* &c.] Respondet Horatius; Atque divitias illas ingentes non dilapidare, sed rectè insumere oportet quæ superflua tibi multa sunt. Quin iis sublevas cives quos iniqua sors pauperes fecit meliori conditione dignos? Quin instauranda cures diruta vetustate deorum templa? Quin è tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. et patriæ, quæ tibi certè chara esse debet?

106. *Uni nimirùm tibi,* &c.] Attende verò quàm stultè præsenti rerum statui confidas, quasi prospera semper habiturus. Imò cave nè, altè corruens lapsu graviore, præbeas et inimicis risum ac ludibrium, malitiosæ fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis, *mimum,* Sat. vi. 607.

107. *Uterne Ad casus dubios,* &c.] Urget porrò noster Poëta; Dic amabo: uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copiâ semper se satiârit, an qui bonis licèt affluens modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper mutatam sortem vix sentit; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, *futuri metuens:* atque *in pace,* et secundis rebus, *ut sapiens, aptans idonea bello* et egestati presidia, nempè tolerantiæ studium, animumque et corpus *contentum parvo.*

112. *Ofellum.*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademptos. Sic et Propertius prædia amisit: quod ipse conqueritur: et Virgilius ipse suorum possessione depulsus, ac tantùm non spoliatus est. Patet ex Bucolicis Eclog. 1. et 9. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit; ac deinceps velut alienum mercede conductum excoluit: suoque labore et operâ rusticâ se suamque familiam sustentavit et aluit.

Integris opibus novi non latiùs usum,
Quàm nunc accisis. Videas metato in agello [635]
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temerè edi luce profestâ
Quidquam præter olus fumosæ cum pede pernæ.
At mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus; benè erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat cuppâ potare magistrâ:
Ac venerata Ceres, ut culmo surgeret alto, [636]
Explicuit vino contractæ seria frontis.
Sæviat, atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantùm hinc imminuet? quantò aut ego parciùs, aut vos,
O, pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,

hunc animadverti non largiùs usum facultatibus integris, quàm nunc attritis. Cernas jam in dimenso agro cum liberis et grege strenuum agricolam mercenarium *sic* loquentem: Haud ego die non festâ comedi quidpiam temerè nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando verò hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti; lautæ erant *epulæ* non è piscibus urbe quæsitis, sed è pullo et capro. Deinde pensiles uvæ, et nuces, et crassiores ficus instruebant secundam mensam. Posteà ludus erat bibere cratere magistro. *Denique* Ceres rogata, ut celsam aristam erigeret, vino porrigebat frontem rugosam et solicitam. *Ergò* sors adversetur, novaque bella moliatur, quid inde auferet? Quantò minùs vel ego, vel vos, ô pueri, culti fuistis, ex quo novus inquilinus istuc accessit? Etenim proprii agri dominum neque hunc

## *ANNOTATIONES.*

114. *Metato in agello.*] Salmasius *metatum* interpretatur opimum, quasi electum et assignatum. Malim tamen cum aliis intelligere simpliciùs, perticâ dimensum. Nam ita cuique certa mensura, certa jugera assignabantur. Virg. in Diris.

*Pertica quæ nostros mentata est impia agellos.*

Propert. lib. iv. et lib. i. 130.

*Abstulit excultas pertica tristis opes.*

116. *Non ego,* &c.] Hæc et quæ sequantur ad finem hujus Satiræ Ofelli *narrantis* verba sunt.

117. *Pernæ.*] Pernam cum petasone malè confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens: *perna* est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cum ipso pede. Undè patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non *pernam* sed *pedem* tantùm pernæ partem deteriorem comederet, etiam dum *integræ opes erant.*

119. *Per imbrem.*] Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

121. *Pensilis uva.*] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de Re Rust. lib. i. cap. 58. *Cato ait———uvas quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, amineas, et scantianas;* et cap. 68. *pensilia, ut uvæ, mala, et sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat; quòd colore mutato, et contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum, descensura se minitantur.* Plin. lib. xiv. cap. 4. *Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ, conglomeratæ.* Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122. *Cum duplice ficu.*] Alii intelligunt caricas seu ficus siccas duplicis generis, albas et nigras præcoces et serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt significari mariscas, quæ sunt ficus grandiores at insipidæ, viles, *fatuæ,* Martial. lib. vii. Epig. 24. certè Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Probl. ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχισμέναι. Vide Columel. lib. xii. cap. 15. Plin. lib. xv. cap. 18. Macrob. lib. iii. cap. 20.

123. *Ludus erat cuppâ potare magistrâ.*] Nullâ archiposiâ, nullo convivii rege bibendi modum præscribente; sed quasi ipsâ cuppâ duntaxat dominâ, potabamus ad arbitrium, liberè, quantam placeret. De rege ac legibus convivii, lib. i. Od. 4. et lib. ii. Od. 7. Quidam legunt *culpâ,* ut qui peccâsset adversùs leges convivii et symposiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur; afferuntque Plaut. Stich. v. 4. 43. *uter demutâssit poculo multabitur.* Verùm hæc parùm congruunt simplicitati rusticæ et moribus Ofelli.

*Cuppâ.*] A κύββα, *poculum:* Hesych. Gall. *Une cuppe.* Angl. a Cup.

124. *Venerata Ceres.*] Religiosâ libatione Cererem venerabamur ac precabamur ut amplam daret messem: tumque bonâ spe conceptâ hilaritati indulgebamus. Antiqui *venero* et *veneror* dixerunt. Virgil. Æneid. iii. 460. *Venerata sacerdos,* passivâ significatione, ut hoc Horatii loco.

126. *Sæviat, atque novos,* &c.] Fortunam rectè provocat Ofellus *angustam pauperiem pati* assuetus. Ad rem omninò Senec. Epist. xi. *Quod necessitati sat est, Fortuna debet etiam irata.*

127. *Quantò aut ego parciùs,* &c.] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum sensimus? an corporis color ac nitor deperiit. Imò cibi parabiles, ut antè, in promptu semper adfuerunt: eadem vivendi agendique ratio; idem animus.

129. *Nam propriæ telluris herum,* &c.] Cic.

neque me, ullum natura constituit; iste nos abegit; istum abiget vel fraus, vel ignoratis tricarum juris, tandem certè hæres superstes. Ager ille nunc sub nomine Umbreni, paulo ante Ofelli nuncupatus, nemini proprius est; at fructum afferet jam mihi, mox alteri. Quapropter constantes estote; et rebus contrariis magnos animos objicite.

Nec me, nec quemquam statuit. Nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,
Postremò expellet certè vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli [637]
Dictus, erit nulli proprius; sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes;
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

## SATIRA III.

*Fusè tractat paradoxum illud Stoïcum: Omnes stultos insanire.*

*DAMASIP.* Sic infrequenter scribis, *adeò* ut anno integro vix quater petas membranam, singula *tua* scripta retexens;

SIC raro scribis, ut toto non quater anno [638]
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens;

### *ANNOTATIONES.*

Offic. i. *Sunt autem privata nulla naturâ, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoriâ, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte.* Senec. Epist. 88. *Non dominus istic, sed colonus intrâsti.*

131. *Illum aut nequities,* &c.] Sua ipsius luxuria, vel aliena fraus et improbitas, *Vafri inscitia juris;* Gall. *une chicane malicieuse.* Vide posteà lib. ii. Epist. 2. v. 127. et seq.

132. *Vivacior hæres.*] Horat. Ep. 2. lib. ii. v. 175.

*—Perpetuus nulli datur usus; et hæres*
*Hæredem alterius, velut unda supervenit undam.*

133. *Nunc ager Umbreni,* &c.] Expressa dictio ex Luciani Epigrammate,

Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ, Μενίππου
Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μὲ ποτ' ὤετο, καὶ πάλιν οὗτος
Οἴεται εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης.

*Ager Achæmenidæ olim, nunc verò Menippi. Et rursus ab alio transibo ad alium. Etenim ille possidere me putabat; et hinc nunc putat. Nullius autem omninò sum sed Fortunæ.*

134. *Cedet in usum Nunc mihi, nunc alii.*] Lib. ii. Epist. 2. v. 171.

*——————tanquam,*
*Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ,*
*Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte supremâ,*
*Permutet dominos, et cedat in altera jura.*

135. *Quocirca vivite fortes;* &c.] Quæ cùm ita sint, ô pueri mei, discite exemplo meo nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, et sic fortunæ vim frangere.

Satira III.—1. *Sic raro,* &c.] Plures hic dialogismi, sed duo sunt præcipui: prior Damasippi philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoïco supercilio redarguit, quòd nihil novi scriberet; alter est Stertinii item Stoïci cum Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum et cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hâc Satiricus noster, exequtiendo solemne Stoïcis placitum, acutè vellicat plerosque vanæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

*Ut toto non quater,* &c.] Primùm se castigari insimularique desidiæ à Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat, atque *vafer vitium* ac vulnus, quod rescindere vult, *tangat;* quemadmodum ait Persius, Sat. i. 116.

2. *Membranam poscas.*] Ex adversariis in membranam nihil transcribis velut emendatum, atque hominum lectioni dandum; multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuò retexis, sed pauca aut nulla in chartam et mundum refers. Prisci nimirùm scriptitavere primò in ceratis tabellis; ut annotavi lib. i. Sat. 10. Deinde in chartâ seu papyro; lib. i. Sat. 4. Posteà in membranis quæ pelles animalium, quòd Pergami inventæ et aptatæ ad scribendum, Pergamenæ dictæ sunt. Plin. lib. xiii. cap. 11. S. Hieron. Epist. ad Chromatium; *tum parvam Epistolam miseritis. . . . . chartam defuisse non puto, Egypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus* (Eumenes) *membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur; unde et Pergamenorum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.* Ubi ex occasione et ἐν παρόδῳ, Lector, meminisse oportet, Pergami reges ferè omnes appellari consuevisse Attalos; pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui anteà Pharaones.

*Retexens.*] In tabellis enim, verso stylo, ceràque complanatâ, licebat mutare et rescribere quidlibet; non perinde in membranis. Ovid.

*Incipit, et dubitat; scribit, damnatq; tabellas.*
*Et notat, et delet; mutat, culpatque, probatque.*

Vide Quintil. lib. xvi. cap. 3. sub finem.

Iratus tibi, quòd vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas: quid fiet? ab ipsis
Saturnalibus huc fugisti sobrius. Ergò
Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustrà calami; immeritusque laborat [639]
Iratis natus paries Dìs atque poëtis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin Archiloco? Comites educere tantos?
Invidiam placare paras, virtute relictâ?

adversùs temetipsum iratus, quòd vino et somno indulgens nihil componas dignum celebrari; quid erit? sobrius venisti ab ipsis Saturnalibus. Igitur scribe quidpiam pollicitis respondens. Age: nihil prohibet. Sine causâ calamos accusas; nec jure cæditur paries factus adversis numinibus et poëtis. At vultu multa et eximia spondebas, cùm primùm villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro? atqui Eupolin Archilocho? assumpsisse comites egregios? *An* spernas invidiam sedare virtutem deserendo?

### *ANNOTATIONES.*

3. *Iratus tibi, quòd,* &c.] Quòd satis elaboratum nihil tibi videatur, irasceris et succenses tibimet; hinc relegis, deles, vertis donec aliquid menti occurrat quod ipse probes, dignumque judices evulgari et tradi lectitandum eruditis. Epist. ad Pisones. v. 292.

——*Carmen reprehendite, quod non*
*Multa dies et multa litura coërcuit,* &c.

4. *Dignum sermone.*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi et laudari.

*Ab ipsis Saturnalibus huc fugisti.*] Quorsum huc secessisti in villam tepidiori cœlo, vel foco luculentiori commodum, quasi ad scribendum aptiorem?

5. *Saturnalibus.*] In memoriam priscæ libertatis sub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia 14. Cal. Januar. tumque servis domini præstabant epulas, ipsisque ministrabant; omni datâ quidvis loquendi licentiâ. Vide Macrob. lib. i. Saturnal cap. 10. Athen. lib. xiv. et infrà Sat. 7. v 4. ubi de *libertate Decembri.*

*Sobrius. Ergò Dic aliquid,* &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus commessationes ac tumultus fugiens huc venisti, et quiete exoptatâ jam frueris, vinoque et somno parcè indulgere licet, jam scribe quidpiam sobriâ mente dignum.

6. *Nil est.*] Nihil excusationis habes.

7. *Culpantur frustrà calami.*] Non est quòd pueriliter culpam rejicias in calamos parùm idoneos. Vide Pers. Sat. iii. 12. ubi,

*Tum queritur crassus calamo quòd pendeat humor,*

———

*An tali studeam calamo?*

*Immeritusque laborat,* &c.] Immeritò cædes parietem, iratus quòd votis respondentia non pariat mens, Pers. Sat. i. 106. *nec pluteum cædit,* &c. Quintil. lib. x. cap. 3. *Tum illa, quæ apertiorem animi motum sequuntur, . . . jactare manum, torquere vultum, . . . quæque Persius notat,* &c. Hìc nonnulli perperàm asserunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent, si quid mente occurreret. At fuerint tabulæ ceratæ; quas quidem, vel fortasse ipsas parietibus lecto proximas appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8. *Iratis natus paries Dìs,* &c.] Qui nempe toties immeritò verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem et iram quòd animus eximia non excogitaret. Ita veteres dixère Diis adversis fieri, si quid malè cederet.

10. *Si vacuum tepido,* &c.] Horatius, impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. Lib. ii. Od. 6. v. 17.

*Ver ubi longum, tepidasque præbet*
*Jupiter brumas.*———

Lib. i. Epist. 7. v. 10.

*Quòd si bruma nives Albanis illinet agris.*
*Ad mare descendet vates tuus,* &c.] Vide et Epist. xvi.

11. *Quorsum pertinuit,* &c.] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? *Platonem,* ad sententias. Epist. ad Pis. *Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ. Menandrum,* ad morum imitationem, quâ præcellit. *Eupolidem et Archilochum,* ad sales et acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia Satiræ desumpta.

*Platona.*] Cic. de Orat. *Non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister Plato.* Et posteà; *Platonis locutio potiùs poëma putandum, quàm Comicorum Poëtarum.*

*Menandro?*] Hic Athenis oriundus, novæ comœdiæ scriptor eximius; quem Terentius secutus est. Quint. lib. x. cap. 1. *vel unus,* inquit, *diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander, ità omnem vitæ imaginem expressit; tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas; ità est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus . . in omnibus mirè custoditur ab hoc Poëtâ decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, et fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.*

12. *Eupolin Archilocho?*] De hoc in Epod. 6. de illo Sat. 4. lib. i.

13. *Invidiam placare paras,* &c.] An times homines malos offendere, carpendo vitia eo-

O, infelix despectui eris. Fugienda est inertia, mala Siren; vel pariter amittendum id omne quod meliore vitâ acquisivisti. *HORAT.* O, Damasippe, Dii, Deæque propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verùm quomodo tam benè me cognoscis? *DAMASIP.* Postquam cunctæ meæ facultates perierunt apud Janum medium, rerum alienarum satago, dimotus à propriis. Etenim pridem cordi erat investigare, quo *vase* æreo pedes abluisset Sisyphus ille callidus: quid sine arte incisum, quid imperitè conflatum esset? *Ego* solers illi statuæ *pretium* statuebam centena millia; solusque noveram hortos et ædes magnificas emere cum quæstu. Quocirca plateæ celebres cognominârant me Mercurii amicum. *HOR.* Scio et admiror te liberatum eo morbo. *DAMASIP.* Nimirum veterem *morbum* novus depulit miro modo; sicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo transit ad stomachum:

Contemnêre miser. Vitanda est, improba Siren, [640]
Desidia ; aut quidquid vitâ meliore parâsti,
Ponendum æquo animo. Dì te, Damasippe, deæq;
Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
Tam benè me nôsti ? Postquam omnis res mea Janum
Ad medium fracta est ; aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quærere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære ; [641]
Quid sculptum infabre, quid fusum duriùs esset.
Callidus huic signo ponebam millia centum :
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro nôram ; unde frequentia Mercuriale
Imposuêre mihi cognomen compita. Novi,
Et morbi miror purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mirè novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisve dolore :

## *ANNOTATIONES.*

rum, et satiricum salem iis affricando: An verò sic invidiam formidare incipis et inimicitias improborum? Cic. Catil. i. *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.*

14. *Improba Siren, Desidia.*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur et perniciem affert. Frustra est quod Cruquius hic comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laërt. lib. x. in vitâ Epicuri; quasi ad eas invidiosè alluserit Stoïcus Damasippus. De Sirenibus lib. i. Epist. 2. v. 23.

15. *Vitâ meliore.*] Meliore vitæ parte, eâ nimirùm quæ peracta est virtutem colendo et exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16. *Damasippe.*] Is Senatoriâ dignitate clarus ad inepta mercaturæ studia et negotia deflexit; in quo perditis facultatibus, futile Stoïci Philosophi nomen captavit et habitum.

17. *Donent tonsore.*] Lepida pariter et salsa gratiarum actio; adsit tonsor qui radat et tondeat aptè barbam illam tuam philosophicam prolixiorem. Nihil certè aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem et sapientiam æstimanti; quanquam barbâ tenus sapienti et philosopho.

18. *Postquam omnis res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi, antiquas imagines et statuas, villas item et ædes egregias emendo, venditandoque; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo; sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

*Janum Ad medium.*] Ad medium Romæ forum, nimirùm hinc et inde Jani duplex erat effigies; medius autem locus mercatoribus frequens erat; dicebaturque Janus medius, eò quòd esset duas inter Jani statuas, quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur. Hinc posteà lib. i. Epist. 1. v. 54. *Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo Perdocet.*

Meminit etiam Tull. in fine lib. ii. Offic. *à quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodiùs disputatur de quærendâ, de collocandâ, etiam de utendâ pecuniâ.* Et Philip. vi. *de statuâ illò palmari non possem sine risu dicere.* L. ANTONIO JANI MEDII PATRONO. *Itane? Janus medius in L. Antonii clientelâ fit?*

20. *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere; v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, cælata; nec non quæ haberentur molliùs ac solertiùs fabricata.

21. *Sisyphus.*] Æoli filius Corinthi regis, de quo lib. ii. Od. 14. v. 20. et Epod. ult. v. 16.

23. *Callidus huic signo, &c.*] Tanquam peritissimus istarum rerum æstimator, et negotiator famosus, ego pretium imponebam signis, statuis, ædibus magnificis, &c.

*Millia centum.*] Supple, sestertiùm. Vide Annot. lib. i. Sat. 3. v. 15.

24. *Hortos egregiasque domos, &c.*] Cic. lib. vii. Epist. 23. emptorem exoptat vanum quempiam et fatuè curiosum Damasippi similem, cui vendere possit signa quædam haud sibi grata. Et Epist. 32. lib. xxii. Atticum rogat ut Damasippum aggrediatur, atque ab eo quosdam agros sibi mercetur ad ripam Tiberis sitos.

25. *Mercuriale.*] Antonomasticè nimirùm. Nam commune hoc alioqui mercatorum et lucrionum cognomen. Quidam leg. Mercuriali, pari sensu. Mercurium præesse lucro et mercaturæ, cuilibet est compertum. lib. i. Od. 10.

27. *Morbi miror purgatum.*] Miror te purgatum eâ vesanâ libidine mercandi cum lucro.

28. *In cor Trajecto lateris capitisve dolore.*] Nè hìc cor ipsum, sed stomachum aut ventri-

Ut lethargicus hic cùm fit pugil, et medicum urget.
Dum nè quid simile huic, esto ut lubet. O, bone, nè te
Frustrêre, insanis et tu, stultiq; propè omnes, [642]
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam,
Atque à Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam malè re gestâ, cùm vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit; et, cave faxis
Te quidquam indignum: pudor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primùm nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo; nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia, et quemcunque inscitia veri
Cœcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges, [643]

atque lethargicus aliquis fit pugil, et medicum verberat. *HOR.* Esto quod vis, dummodo non *accidat* quidquam par isti. *DAMASIP.* O, bone, nè aberres, tu quoque insanus es, pariterque stulti omnes, si *quidem* vera docet Stertinius; à quo ego pulchra hæc documenta sponte hausi tum cùm me consolatus, præcepit alere barbam sapientem, ac lætum redire à ponte Fabricio. Enimverò perditis opibus cùm obvoluto capite vellem me præcipitare in fluvium, opportunus adfuit, aitque (*Stertinius*) Cave nè perpetres, aliquid te indignum; improba te verecundia efficit, qui times insanus existimari ab insanis. Etenim sciscitabor primùm, quid sit insanire: Quod si reperiatur in te uno, nihil ultrà loquar, nè impavidè mortem oppetas. *Atqui* schola et discipuli Chrysippi statuunt insanum *esse* quemcunque prava socordia et quemcunque veritatis ignorantia detinet in errore. Atque sententia ista populos æquè ac principes complectitur,

## ANNOTATIONES.

culum intellige. Græcis καρδία cor significat, item stomachum sive os ventriculi superius, indeque pro ipso ventriculo ponitur. Eo sensu percommodè intelligitur quod dicitur hìc in cor è capite vel latere dolorem trajici: primùm quidem, cùm pituita corrupta in ventriculum è capite defluit: alterùm verò, cùm bilis in latere sæviens effunditur in ventriculum; atque illinc ægritudinem huc et malum transfert, osque ventriculi afficit.

30. *Ut lethargicus hic cùm fit pugil.*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior et abundantior pituita; quæ, si quâ ratione accenditur, cerebri membranas inflammat, mentisque perturbationem, delirium, furorem gignit: Quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat, quasi *pugil*, nec ipsi parcat medico. Corn. Cels. lib. ii. cap. 20

31. *Dum nè quid simile huic,* &c.] Festivè hoc et satiricè Horatius: O, Damasippe, sis licèt insanus ac, mutato morbo, phreneticus quantum libet, modò ne pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

*O, bone, nè Frustrêre,* &c.] En arripit occasionem Stoïcum dogma aggrediendi et expendendi.

33. *Stertinius.*] Ut gravis auctor profertur ille statim, ad fidem faciendam. De eo posteà lib. i. Epist. 12.

35. *Jussit sapientem pascere barbam.*] Nimirùm externam sapientiæ speciem assumere jussit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum usque promissam. Is erat Philosophorum habitus, seu ad venerationem, seu ad neglectum corporis indicandum. Pers. Sat. iv. init. *barbatum magistrum* vocat Socratem. Arnob. lib. vi. Æsculapii gravitatem notat ex *barbâ amplissimâ, boni ponderis, ac philosophicæ densitatis.*

36. *Atque à Fabricio,* &c.] Et prohibuit nè in rerum mearum desperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim è ponte Fabricio.

*Fabricio.*] Is insulam Tiberinam urbi Romæ jungit à Fabricio Consule ædificatus: hodie *Ponte guideo*, quod Judæis habitetur; item *Ponte di quatro capi*, seu quatuor capitum, vulgò dicitur, ob quadrifrontis Jani statuam ibi extantem.

37. *Operto capite.*] Seu pudoris et indignationis causâ; seu ob contemptum lucis hujus ac vitæ.

38. *Dexter.*] Contrà *lævus* malum et infortunium designat.

43. *Mala stultitia.*] Vitiosa animi affectio à veri cognitione aliena, sapientiæ contraria; nam alioqui furor seu phrenesis sapienti etiam contingere potest ex atrâ bile, nec vitio cuiquam verti debet.

44. *Chrysippi porticus.*] Porticus Græcè στοὰ significat scholam Stoïcam; eò quòd in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philosopharentur. *Chrysippi* verò dicitur hìc, quòd eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vide lib. i. Sat. 3. v. 127. Annot.

45. *Formula.*] Apud Jurisconsultos formulæ dicuntur solemnes quædam propositiones ad veritatis indagationem dirigentes; axiomata seu placita vocant philosophi.

Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes, æquè ac tu, qui tibi nomen
Insano posuêre. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille sinistrorsùm, hic dextrorsùm abit; unus utriq;
Error, sed variis illudit partibus. Hoc te
Crede modo insanum; nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ, nihilum metuenda timentis: ut ignes
Ut rupes, fluviosq; in campo obstare queratur.
Alterum et huic varium, et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor:
Hîc fossa est ingens, hîc rupes maxima: serva:
Non magìs audierit, quàm Fusius ebrius olim,
Cùm Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,
Mater, te appello, clamantibus: huic ego vulgum [644]
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto.

*uno* excepto sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu insaniant omnes qui te insanum vocant. Quemadmodum *in* silvis, ubi passim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam; iste ad dextram pergit; ambo æquè aberrant, etsi diversâ ratione decepti. Sic te desipere existima, ut qui te illudit haud minùs insipiens caudam trahat. Est fatuitatis altera species, metuentis ea quæ formidari non debent; velut *si quis* conqueratur flammas, scopulos, flumina, *sibi* obstare in campo; altera priori dissimilis, minimè verò sanior, *temerè* petentis medios ignes ac fluvios. *Quamvis autem* sedula parens, bona soror, pater, conjux, propinqui *omnes* increpent: Illic *est* barathrum immane, illic horrendus scopulus; cave *tibi;* haud magis auscultabit quàm Fusius quondam temulentus, dum sopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catieni inclamabant: O, parens, te invoco. *Porrò* ostendam homines universos huic pari insaniâ laborare. Desipit *certè* Damasippus mercando antiquas imagines. *An verò* sapit qui credit Damasippo?

## *ANNOTATIONES.*

53. *Caudam trahat.*] Æquè, ut tu, ridiculus et insanus habendus. Dictio proverbialis ex eo facta, quòd ebriis et insanis pueri soliti sint tergo appendere quidpiam, instar caudæ, ad ludibrium, veluti exprobrantes sic hominibus illis quòd in bestiæ naturam et speciem degenerârint. Absurdi sunt qui *caudam trahere* interpretantur, superbè incedere, et terram syrmate verrere.

60. *Fusius ebrius.*] Actor ille tragicus, cùm dormientis Hecubæ sive Ilionæ somnum simulare deberet, ex vino et potu verè sopitus, frustra ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61. *Ilionam.*] Ex tragœdiâ Attii, vel Pacuvii, in quâ Polydori, à Polymnestore Thraciæ rege clam interfecti umbra sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hìc intelligi Hecubam, tum quòd esset verè Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide et Cicerone; conjiciuntque Hecubam alio nomine Ilionam fortasse dictam. Sed quid opus istis? Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut veneratione, aut etiam miserationis excitandæ causâ. Adde quòd puer ille domi fuerat ab Ilionâ velut à parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. iii. Cic. Academ. Quæst. ii. &c.

*Catienis mille ducentis Clamantibus.*] Certè histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare verò dicuntur clamâsse plures Catieni? vel Catienus pluries iterâsse ac repetisse? Mater te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potiùs spectatores errorem intelligentes suggilantesque succlamârunt; atque ut est in Epist. ad Pisones, *Romani pedites equitesque cachinnum Sustulerunt.* Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur; tum quòd unius Actoris partes sustinet chorus; tum præsertim quòd videatur esse contra decorum, ut matrem appellet chorus similiter cum Polydoro, et accinat umbræ, quæ sola soli apparere et loqui fingenda est.

62. *Mater, te appello.*] Tull. i. Tuscul. *Ecce alius exoritur è terrâ, qui matrem dormire non sinat.*

*Mater, te appello, tu quæ curam somno suspensum levas;*
*Neque te mei miseret. Surge, sepeli natum,*
*Priusquam feræ volucresque,* &c.

Pro P. Sextio. *Cum veniret, emergebat subitò, cùm sub tabulas subrepserat, ut,* Mater, te appello, *Dicturus videretur.* Acad. 1. 2. *Quid Iliona somno illo? Mater, te appello. Nonne illa credit filium locutum, ut verè experrecta etiam crederet.*

*Huic ego vulgum,* &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat à studio lucri; imò sæpe non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstûs fertur.

65. *Damasippi creditor?*] Perillius, de quo mox, qui stultè Damasippo versipelli et doloso credit seu statuas, vasa, domos; seu pecuniam his emendis; stultè quoque et frustra operâ Nerii argentarii, et solertiâ Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum

Accipe, quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam:
Tune insanus eris, si acceperis? an magìs excors,
Rejectâ prædâ, quam præsens Mercurius fert?
Scribe decem à Nerio; non est satis: adde Cicutæ [645]
Nodosi tabulas centum: mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cùm rapies in jus malis ridentem alienis;
Fiet aper, modò avis, modò saxum, et, cùm volet, arbor.
Si malè rem gerere insani est; contrà benè, sani;
Putidius multò cerebrum est (mihi crede) Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis. [646]
Audire, atque togam jubeo componere, quisquis
Ambitione malâ, aut argenti pallet amore;
Quisquis luxuriâ tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet. Huc propiùs me,

Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddas, an tu desipere *existimeris*, si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris à Mercurio propitio oblatam? *Jube* scribi *accepta* à Nerio decem *millia*, nec sufficit; adjunge centenas cautiones et millena vincula vafri Cicutæ; istas *omnes* catenas nihilominus excutiet improbus Proteus. Cumque ad judicium pertrahes exultantem in ærumnis aliorum, fiet aper, mox avis, deinde rupes et arbor quando libuerit. Si insipientis est bona disperdere, contrarium *verò facere*, sapientis, fidem habe mihi, longè insanior est Perilli mens scribi jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicunque improbâ bonorum vel pecuniæ cupiditate afficitur; quicunque luxuriâ vel mœstâ superstitione aliove animi morbo exæstuat, togam aptet, meque auscultet velim. Appropinquate istuc,

## *ANNOTATIONES.*

bellè ac ritè debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet ut debitum nunquam reddat.

69. *Scribe decem à Nerio.*] Ità Perillius Damasippo tradens mutuò pecuniam suam dictare intelligendus apud Nerium; O, Damasippe, scribe te decem millia æris è pecuniâ meâ accepisse à Nerio, sive per manus Nerii, ut aiunt; scilicet in commentariis seu codicillis Nerei argentarii mei syngrapham et chirographam inscribe, ad majorem crediti mei securitatem.

. *Adde Cicutæ Nodosi tabulas.*] Adde, si vis, astutiam et nodos quibus scit callidus Cicuta debitores constringere; confice tabulas conceptis ritè et cautè verbis; uno verbo adhibe quaslibet cautiones, stipulationes et obligationum instrumenta, velut totidem nexus et catenas: Hæc omnia profectò cassa et vana erunt. Juvenal. Sat. viii. 50.

————*Juris nodos, et legum ænigmata.*

71. *Proteus.*] Is Ægypti rex in varias se species transformabat, ut fabulantur, sicque facilè fugiebat quosvis persequentes; huic similem dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiversando, præscribendo, creditoris actiones creditum reposcentis improbè eluctatur.

72. *Cùm rapies in jus malis ridentem alienis.*] Cùm jure persequeris debitorem sceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuasque vanas solicitudines affatim et impensè deridet. Alia pridem erat lectio, *cùm rapies in jura malis ridentem alienis:* quam quidem utpote clariorem expressi in interpretatione meâ. Placuit verò subindè eruditis dictionem ac sensum rimari subtiliorem, et asserere expressam hic ab Horatio sententiam ex Homeri Odyss. xx. 346. ut *alienis ridere malis*, id est, *maxillis*, fit effusè cachinarri, soluto risu, propriis malis seu maxillis haud parcendo perinde ac alienis, quemadmodum rei alienæ ac mutuò sumptæ minus parcitur quàm propriæ. Locus Homeri est, *μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη, Ἄσβεστον γέλον ὦρσε . . . οἱ δὲ γναθμοῖσι γελώων ἀλλοτρίοισιν, procis autem Pallas immoderatum risum movit . . . illi verò maxillis ridebant alienis.*

73. *Fiet aper, modò avis,* &c.] Alludere videtur ad morem regum Ægyptiorum, de quo Diodorus. Hi enim modò leonis, tauri, draconis effigiem, modò arborem, modò ignem, aliàs unguenta supra caput gestabant, principatûs insignia; tum ad ornatum suum, cùm ad superstitionem populis injiciendam. Et hinc sanè manavit fabula de mutabilitate et multiplici variàque transformatione Protei.

75. *Perilli.*] Creditoris, non tabellionis, ut putat Torrentius: refragatur enim sensus. Minùs quippe tabellionis, at certè maximè creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76. *Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.*] Tibi mutuum præbentis adeòque dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porrò quia obligatio fiebat scriptura hinc *scribere* significat mutuò sumere: proindeque *rescribere* est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm.

*Illud argentum mihi jube rescribi.*

77. *Togam jubeo componere.*] Nè defluens illa vos interturbet dum me attenderis de re gravi loquentem.

80. *Mentis morbo calet.*] Ut febri corpus, ità mens vitiis æstuat. S. Ambr. in Lucæ cap. 4. *Variis criminum febribus caro nostra languebat et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amo-*

Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multò pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidêre sepulchro;
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî: [647]
Frumenti quantum metit Africa. Sive ego pravè,
Seu rectè hoc volui, nè sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberî prudentem animum voluisse. Quid ergo
Sensit, cùm summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit?—quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acriùs: ut, si
Fortè minùs locuples uno quadrante periret,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina, humanaq; pulchris [648]
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille

*atque* ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longè maxima pars ellebori danda est avaris: *At* ignoro num ratio illis destinet Anticyram totam. Staberii hæredes *legatam sibi* summam insculpsère tumulo: quod nisi fecissent, debebant populo dare centum paria gladiatorum, et convivium, ad libitum Arrii; *tantum etiam* tritici quantum colligit Africa. *Præterea voluerit ascribi:* Seu malè seu benè illud ego jussi, nè sis mihi censor. Existimo sapienter hoc à Staberio jussum. *DAMAS.* Quid igitur voluit quando pecuniæ *legatæ* summam jussit sepulchro ab hæredibus incidi? *STERTIN.* *Nempè* quamdiu in vivis fuit, censuit paupertatem summum esse malum, nihilque magis *ille* fugit *quàm eam*: nè si fortè obiisset minus dives uno quadrante, ipsi sibi inimicus *fuisse* existimaretur. Enimverò præclaris opibus obediunt universa, probitas, existimatio, gloria, divina atque humana;

*ANNOTATIONES.*

*ris esse dixerim quàm caloris. Itaque ille animum, hæc corpus inflammat. Febris nostra avaritia est; febris nostra libido est: febris nostra luxuria est; febris nostra ambitio est; febris nostra iracundia est.*

82. *Danda est ellebori pars maxima avaris.*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. lib. xxv. cap. 5. *Nigrum elleborum medetur paralyticis insanientibus . . . trahit alvum, et bilem, pituitasque.*

83. *Anticyram.*] Insulam ellebori feracissimam. Vide Epist. ad. Pis. v. 300. Annot. Plin. modò cit. *Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitiali morbo constat liberatum eo medicamento apud Anticyram. Ibi enim tutissimè sumitur,* &c. Pers. Sat. iv. 16.

———*Anticyras melior sorbere meracas.*

84. *Hæredes Staberî,* &c.] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ità deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeòque à paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus non contestaretur ingentes divitias hæredibus à se relictas.

85. *Ni sic fecissent.*] Apponit damnationem et pœnas, quo hæredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

86. *Epulum, arbitrio Arrî.*] Ac proinde sumptuosum ex ingenio Arrii hominis valdè sumptuosi. Cic. in Vatin. quærit à Vatinio, cur, *in epulo Qu. Arrii atratus,* seu, *cum togâ pullâ accubuisset . . .* subditque; *ita illud epulum est funebre, ut munus sit funeris,* &c. et paulò post; *ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non explêres.*

87. *Frumenti quantum metit Africa.*] Hanc frumento abundare jam dictum lib. i. Od. 1. v. 10. jam verò dicendum, ex hâc magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licèt è Siciliâ et Sardiniâ frumenti plurimum colligerent, tamen Ægyptus et Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de Re Rustic. lib. ii. *Manus movere maluerunt in theatro ac circo quàm in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehat, quo saturi fiamus ex Africâ et Sardiniâ,* &c. Cornel. Tacit. Annal. 12. *Olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant; neque nunc in fœcunditate laboratur; sed Africam potiùs et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Rom. permissa est.* Apud Claudian. de Bello Gildonis, v. 52. Roma sic loquens inducitur;

*Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedêre,*
*Ut dominam plebem, bellatoremque Senatum*
*Classibus æstivis alerent; geminoque vicissim*
*Littore diversi complerent horrea venti.*
*Stabat certa salus. Memphis si fortè negâsset,*
*Pensabam Pharium Gætulis messibus annum.*
*Frugiferas certare rates, latèque videbam*
*Punica Niliacis concurrere carbasa velis.*

*Sive ego pravè,* &c.] Hoc referunt ad Damasippum nonnulli, certè perperàm: meliùs alii ad Staberium.

88. *Nè sis patruus mihi.*] Noli me reprehendere, ut solet ultrò patruus nepotes. Vide lib. iv. Od. 12.

*Credo Hoc Staberî prudentem,* &c.] Loquitur Stertinius.

*Prudentem animum voluisse.*] Alii legunt *prudentem animum voluisse,* et explicant, *providisse sagaciter;* nec absurdè.

94. *Videretur sibi nequior.*] Utpote qui non navâsset ingens malum, cùm posset; nec bona tot sibi procurâsset ex opibus manantia.

Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, et rex,
Et quidquid volet; hoc veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus, qui servos projicere aurum
In mediâ jussit Libyâ, quia tardiùs irent
Propter onus segnes? Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum litem quod lite resolvit.
Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ, nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor; nautica vela [649]
Aversus mercaturis; delirus et amens
Undique dicatur meritò. Quî discrepat istis
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensq; velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Projectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potiùs foliis parcus vescatur amaris:
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis (nihil est, tercentum millibus) acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arcâ:
Nimirùm insanus paucis videatur, eò quòd
Maxima pars hominum morbo jactatur eodem.
  Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Diis inimice senex, custodis, nè tibi desit?

quisquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, strenuus, justus; prudens quoque, nec non rex, et quodcunque libuerit. *Itaque ille sibi* pollicitus est hoc magno honori futurum tanquam à virtute profectum. Quid simile huic *egit* Græcus Aristippus; qui famulis imperavit, in mediâ Libyâ aurum abjicere, eò quòd lentiùs progrederentur ob onus graves? Uter horum magis desipit? *DAM.* Nihil prodest exemplum quod controversiam controversiâ dirimit. *Si* quis emat citharas, emptasque unum in *locum* deferat, nec peritus citharæ *pulsandæ* aut ullius musicæ: Si scalpra et formas *congerat qui* non *est* sutor; *aut* vela nautica qui à mercaturâ abhorret; insanus et vecors ab omnibus jure appelletur.

*At enim* quid his differt *ille* qui aurum et nummos accumulat, ignorans *benè* uti comparatis, ac timens *illa* contingere quasi rem sacram? Si quispiam jacens continuò excubet prope magnum tritici cumulum, *armatus* ingenti fuste; nec inde famelicus audeat granum accipere, *licet* dominus, imò parcens *illi* alat se oleribus acerbis; si conditis in *cellâ* Chii et Falerni vetusti cadis mille (parùm est, *imò* trecentis millibus) acre bibat acetum: Quin etiam si in stramine decumbat annos ætatis habens octoginta uno minùs, cui in arculâ putrescat stragulum vestimentum, lumbricorum et vermiculorum cibus; *is* videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima simili vitio laborat. *Vah*, senex numinibus invise, *an* ea servas, ut filius vel etiam libertus hæres absumat; *an* ne egeas?

## *ANNOTATIONES.*

98. *Hoc veluti virtute paratum*, &c.] Hinc igitur tantâ curâ divitias congessit ac servavit, quòd ex his sibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi et præstantissimi, ut quidem existimabat fatuè. Juven. Sat. xiv. 136.

*Cùm furor haud dubius, cùm sit manifesta*
*phrenesis,*
*Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.*

99. *Quid simile isti Græcus*, &c.] Sic varia sunt insaniæ genera. Staberius insaniebat pecuniæ amore; contrà desipit Aristippus nimio ejus contemptu; quippe qui necessarium abjiciat viaticum, futili prorsùs ratione.

100. *Aristippus?*] Is genere Cyrenaicus, Athenas venit Socratem auditurus; sectæ Cyrenaicæ auctor fuit; primus Socraticorum institutionis mercedem exegit. Gestabat ejus famulus in itinere pecuniam; et cum onere se pressum quæstus esset: Effunde quod nimis est, inquit Aristippus, et fer quod potes. Laert. ex Bioni, Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porrò quòd *Græcus* appellatur hìc, ratio varia affertur, vel quòd Græcè philosophatus sit, vel quòd Socratis audiendi causâ Athenis commoratus sit, vel quòd esset ex insulâ Therâ, quæ Græca erat colonia.

102. *Uter.*] An Staberius, an Aristippus?

103. *Nil agit exemplum*, &c.] Incertum quidem ex incerto, obscurum ex obscuro minimè elucescit.

104. *Si quis emat citharas*, &c.] Conglobatis exemplis explicatur avari insania. Qui pecunias quæ sunt ad usum, et χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno studio congerit, nec iis utitur; prorsùs est similis homini citharas comparanti quas pulsare nescit, &c.

106. *Scalpra et formas.*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114. *Foliis amaris.*] Vel silvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel male conditis, et hinc insipidis et acerbis.

115. *Chii.*] Vini exquisiti ex insulâ Chio. lib. iii. Od. 19. v. 5. *Falerni*, lib. i. Od. 20. v. 10.

117. *Acetum.*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

*Stramentis incubet.*] Strato vili ac duro, cùm habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

123. *Diis inimice.*] Dant enim Dii utilia

Quantulùm enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexâ fœdum porrigine? quare,
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? Tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias servosve, tuo quos ære parâris;
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ.
Cùm laqueo uxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? quid enim? neq; tu hoc facis Argis,
Nec ferro, ut demens genitricem occidit Orestes.
An tu reris eum occisâ insanîsse parente,
Ac non antè malis dementem actum Furiis, quàm
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo est habitus malè tutæ mentis Orestes,
Nil sanè fecit quod tu reprehendere possis:
Non Pyladem ferro violare aususve sororem
Electram: tantùm maledicit, utriq; vocando
Hanc furiam, hunc aliud, jussit quod splendida bilis.
  Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Vejentanum festis potare diebus
Campanâ solitus trullâ, vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus; ut hæres
Jam circum loculos et claves lætus ovansque

etenim quàm minimum ex acervo diminuet quæque dies, etiamsi meliore oleo perfundere inceperis brassicas, et caput impexum ac porrigine immundum? Quòd si quidlibet *parvum* sufficere *dicas*, cur violas fidem, cur deprædaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum aut famulos tuâ pecuniâ emptos, insanire te dicent pueri cuncti et puellæ. Quando reste conjugem, vel toxico matrem occidis, an mente sanâ es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; sicut Orestes furiosus interemit parentem. Numquid putas eum in furorem actum post matrem interfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parentis? imò ex quo *tempore* Orestes dicitur insaniisse, certò nihil commisit quod tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio petiit, ambos dicteriis duntaxat incessit, hanc vocans furiam, illum *autem* aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens auro et argento domi reconditis, qui poculo fictili è Campaniâ bibere Vejentanum consueverat festis diebus vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeò ut hæres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam et claves.

## *ANNOTATIONES.*

hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant: at avarus adeò metuit nè sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cùm iis quæ adsunt non utatur.

125. *Ungere si caules.*] Si victu paulò meliore ac lautiore utaris. Vide lib. i. Sat. 6. sub finem.

126. *Porrigine.*] E sordibus et incuriâ pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farinâ obsitum in squamulas quasdam resolvitur.

131. *Cùm laqueo uxorem,* &c.] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus lib. Sat. i. v. 53. et Nerius, de quo Pers. Sat. i. 14.

*Nerio jam tertia ducitur uxor.*

Hic nempè ut dotibus potiretur, uxores necabat ille matri vitam eripuit, ut hæreditatem adiret, vel nè diutiùs aleret.

132. *Neque tu hoc facis Argis.*] Non in urbe Græcâ, sed Romæ.

133. *Nec ferro.*] Sed veneno. Sarcasmus, cit. Sat. 1. hujus libri.

*Orestes.*] Hic matrem Clytemnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab eâ interfectum. Vide Sophocl. Electram: Euripid. Orestem: Senec. Agamemnonem.

135. *Antè dementem.*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior et insanior.

*Actum Furiis.*] Virgil. Æn. iv. 471.

*—Agamemnonius scenis agitatus Orestes,*
*Armatam facibus matrem et serpentibus atris*
*Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.*

139. *Pyladem.*] Amicum. Vid. Cic. de Amicit. 124. Porrò singularis Orestem inter et Pyladem amicitia etiam proverbio decantata. Tull. de Finib. 2. *Pyladea amicitia.*

140. *Maledicit, utrique.*] Aliter paulò Euripides. Sed poëtis licet adjuncta rei immutare, et comminisci nova: ut dicitur in Epist. ad Pis.

141. *Aliud, jussit quod splendida bilis.*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia, seu furor è flavâ bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. iii. 8. *Vitrea bilis.*

142. *Pauper Opimius.*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino et marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quàm quod non habet, ut habet adagium.

143. *Vejentanum.*] Vinum insipidum et vile è Vejentano Hetruriæ agro, meminit Pers. Sat. v. 157.

*——Vejentanumque rubellum*
*Exhalet vapidâ læsum pice sessilis obba.*

*Festis diebus.*] Quibus tamen lætitiæ causâ vinum optimum debet poni.

144. *Campanâ trullâ.*] Vase fictili è Campaniâ.

*Vappam.*] Corruptum vinum lib. i. Sat. 1.

146. *Claves.*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

Curreret. Hunc medicus multùm celer atque fidelis
Excitat hoc pacto; mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum; accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud:
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.
Men' vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age: Quid vis?
Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? agedum: sume hoc ptisanarium oryzæ. [652]
Quanti emptæ? Parvo. Quanti ergo? Octo assibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus:
Continuò sanus? Minimè. Cur, Stoïce? Dicam.
Non est cardiacus (Craterum dixisse putato)
Hic æger. Rectè est igitur, surgetque? Negabit,
Quòd latus aut renes morbo tentantur acuto.
Non est perjurus neque sordidus. Immolet æquis
Hic porcum Laribus. Verùm ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis? [653]

At hunc medicus fidus et velox expergefecit istâ ratione; mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ità virum excitavit, adjungens hæc etiam *verba: Nisi* tua defendis, ea mox hæres inhians asportabit. Me *scilicet* vivente? *exclamat æger.* Ergò ut vitam retineas, *inquit medicus,* expergiscere; istud cura. Quid præcipis? Venæ te imbecillum destituent, nisi alimenta et fulcrum validum adhibeantur labenti stomacho. Quid moraris? age; accipe hanc pultem oryzæ. Quanti constat? Vili. Quantis? *inquam.* Octo assibus. Eheu! quid interest utrùm moriar ægritudine, an furtis et rapinis? *DAMASIP.* Quis ergò *tandem* sapit? *STERTIN.* *Is* qui non vecors. *DAMASIP.* Quid avarus? *STERTIN.* Fatuus *est* et demens. *DAMASIP.* Ecquid? Si aliquis non avarus sit, an proinde sapiens? *STERTIN.* Nequaquam. *DAMASIP.* Quarè, ô Stoïce? *STERTIN.* Explicabo. Ægrotus iste non est cardiacus (crede tibi Craterum loqui) an ergò benè valet, atque exsurget, Minimè, inquiet, nam latus vel renes officiuntur acri morbo. Non est perjurus nec sordidè parcus. Ille suem mactet benignis Laribus. Atqui *est* ambitiosus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim interest, utrum bona tua projicias in barathrum, an acquisitis utare nunquam?

## *ANNOTATIONES.*

152. ***Men vivo?***] Inquit expergiscens ille è veterno, ad sonitum pecuniæ commotæ, et ad voces jacturam illius minantes.

*Hoc age: Quid vis?*] Sermocinatio est lethargici vix evigilantis, et medici lethalem soporem discutere satagentis.

155. *Ptisanarium.*] Diminutivum est à ptisanâ; *πτίσσειν*, pinsere, decorticare, est *πτισάνη* vel *πτισσάνη*, ptisana, seu hordeum pistum et cortice purgatum, unde fit puls optimi et salubris succi restaurandis viribus accommodati. Galen. lib. i.

*Oryzæ.*] Ex oryzâ, Gall. *du ris*, Angl. Rice. Fit pariter, ut ex hordei farinâ, puls sanitati perutilis. Plin. lib. xviii. cap. 7. *Inde maximè quidem oryzâ gaudent Italicâ* (Al. ut Itali) *è quâ ptisanam conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.*

156. *Quanti emptæ?*] Adverte sordes avari moribundi plus quidem etiam tum auxii de pretio remedii necessarii ad salutem, quàm de propriâ salute.

*Octo assibus.*] Al. octussibus, Gallicâ monetâ circiter *deux sols, dix deniers.*

158. *Quisnam igitur sanus?*] Damasippus loquitur Stertinio.

161. *Cardiacus.*] Ore ventriculi affectus, laborans eo morbo, quem Græci *καρδιαλγίαν* nuncupant; Gall. *mal d'estomac.*

*Craterum.*] Illustrem medicum tempore Augusti. Eum laudat Persius Sat. iii. 65. nec non Tullius ad Atticum.

164. *Immolet æquis Hic porcum Laribus.*] Laribus diis domesticis creditam hominum curam veteres existimabant. Hinc iis sacrificabant sive ut à vitiis ac malis essent liberi eorum præsidio; sive pro collatâ ope grati. Quoniam verò mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulsionem insaniæ, quæ Græcis *μανία*. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, pater ex Od. 23. lib. ii.

166. *Naviget Anticyram.*] Elleborum scilicet ibi quæsiturus, ad expurgandum insaniam quâ laborat. Vide suprà.

*Barathrone.*] Ventri admodum voraci. Qui-

Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives
Antiquo censu, natis divîsse duobus
Fertur, et hoc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum : Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare, et ludere vidi ;
Te, Tiberi, numerare cavis abscondere tristem ;
Extimui, ne vos ageret vesania discors :
Tu Nomentanum, tu nè sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave nè minuas : tu nè majus facias id
Quod satis esse putat pater, et natura coërcet.
Præterea nè vos titillet gloria, jure-
Jurando obstringam ambos: uter Ædilis fuerit vel [654]
Vestrûm Prætor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere, atque fabâ, bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in circo spatiere, et æneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis ?
Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,

Servius Oppidius veteri censu locuples duo prædia duobus filiis Canusi partitus esse narratur; moribundus autem vocâsse liberos ad cubile, et sic allocutus: Ex quo te, Aule, perspexi talos ac nuces operto sinu portare, necnon largiri atque ludere: Te, *verò*, Tiberi, mœstum supputare, et in cavis occultare; veritus *equidem* sum nè vecordia dispar vos teneret; ne tu Nomentanum, tu Cicutam imitareris. Quamobrem per deos penates ambos obsecro, tu nè dilapides, tu nè augeas id quod pater sufficiens arbitratur, ac natura definit. Insuper utrumque sacramento obligabo, ne vos capiat honorum *cupiditas:* uter vestrum Ædilis aut Prætor fuerit, is testimonii expers et exectandus esto. *Nempe* ut in circo magnificè incedas, vel stes ex ære conflatus, tu stulte, opes in cicere et fabâ et lupinis effundas, ac prædiis et pecuniis à patre acceptis spoliere? Nimirùm ut plausus quos accipit Agrippa, tu *quoque* accipias,

*ANNOTATIONES.*

dam explicant, ambitioni, quæ est veluti gurges. Propriè *barathrum* locus erat Athenis profundissimus, in quem demittebantur noxii et capite damnati. Sensus Horatii est; quid differt utrum prodigalitate an avaritiâ pecces, et ad insaniam ruas?

168. *Servius Oppidius.*] Rem illustrat exemplo patris prudentissimi filios duos à diversâ insaniæ specie deterrentis.

*Canusî.*] Hæc urbs erat Apuliæ, de quâ lib. i. Sat. 5.

169. *Divîsse.*] Divisisse, syncope.

171. *Aule.*] Filî mî.

*Talos.*] Ne tesseras lusorias, Gall. *dez*, accipe Lector, sed ocellatos. His enim, non item illis lusitabant pueri. Suet. Oct. cap. lxxxiii. *Animi laxandi causâ, modò piscabatur hamo ; modò talis aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis,* ubi *ossiculis,* alii, alii *ocillis,* legunt ; alii etiam *ocellatis nucibus,* id est, in oculi figuram compositis.

172. *Ferre sinu laxo.*] Sine magnâ curâ, negligenter.

173. *Tiberi.*] Alter hic est Servii Oppidii filius.

174. *Vesania discors.*] In pueris nempe elucebant mores, jam studia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem. Tiberius ad avaritiam vergebat.

175. *Nomentanum.*] Hominem profusione et luxuriâ famosum : de eo lib. i. Sat. 8.

*Cicutam.*] Fœneratorem avaritiæ sordidæ.

178. *Natura coërcet.*] Nimirùm illa paucis contenta non nisi quod sufficiat requirat.

179. *Nè vos titillet gloria.*] Ne vos ambitione duci et teneri contingat ; nè ambiatis ullum magistratum. Præturam, &c.

181. *Intestabilis*] Adempto jure testimonii dicendi et condendi testamenti infamis. Gell. lib. vi. cap. 7. et lib. xv. cap. 13.

182. *In cicere, atque fabâ.*] Ejusmodi nempè donaria et congiaria faciebant demulcendæ et captandæ plebis gratiâ, qui ad magistratus sibi viam munire studebant ; spargebant in vulgus legumina quæ magni tum æstimabantur à populo nondum locuplete et superbiente. Plin. lib. xviii. cap. 12. varia cicerum genera affert ; ejusdem verò capitis initio ità scribit. *Inter legumina maximus honos fabæ ; quippe ex quâ tentatus sit etiam panis,* cap. xiv. *lupino,* inquit, *usus est proximus ; cum sit homini, et quadrupedum generi ungulas habenti communis ;* et posteà ; *maceratum callidâ aquâ homini quoque in cibo est.*

183. *Latus ut in circo,* &c.] Ut in circo magnificè et gloriosè, ambules, cùm Ædilis ex more ludos Florales procurabis, tumque munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Pers. Sat. v. 177.

*————— cicer ingere largè*
*Rixanti populo, nostra ut Floralia possint*
*Aprici meminisse senes.—————*

*Æneus ut stes.*] Ut erigatur tibi statua ex ære.

184. *Nudus agris,* &c.] Plures certè bona sua profuderunt in missilibus et donariis ; et Milo quidem tria dicitur patrimonia consumpsisse auram venando popularem congiariis.

185. *Agrippa.*] Augusti gener, populo item dilectissimus : de eo lib. i. Od. 6.

Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Nè quis humâsse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultrà quæro plebeius. Et æquam [655]
Rem imperito, ac si cui videor non justus, inulto
Dicere quod sentit permitto. Maxime regum,
Dî tibi dent captâ classem deducere Trojâ.
Ergò consulere, et mox respondere licebit?
Consule. Cur Ajax heros ab Achille secundus
Putrescit, toties servatis clarus Achivis;
Gaudeat ut populus Priami Priamusq; inhumato
Per quem tot juvenes patrio caruêre sepulchro?
Mille ovium insanus morti dedit, inclytum Ulyssem
Et Menelaüm unà mecum se occidere clamans.
Tum cùm pro vitulâ statuis dulcem Aulide natam [656]

*quasi* vafra vulpes generosum leonem æmulata? O, Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem? *AGAMEMNON.* *Quia* rex sum. *STERTIN.* *Ego* unus è plebe nihil ampliùs interrogo. *AGAMEM.* *Quin* et rem justam jubeo. Quòd si quis me iniquum judicat, *huic* per me licet impunè loqui quicquid censet *STERT.* O, regum maxime, tibi numina largiantur, ut expugnatâ Trojâ classem reducas *incolumem.* Igitur interrogare, statimque responsum dare permittis? *AGAMEM.* *Permitto.* *STERTIN.* Quare Ajax heros post Achillem maximus computrescit, Græcis toties liberatis inclytus? An ut lætetur populus Priami, *ipseque* Priamus *quòd ille maneat* insepultus, per quem tot adolescentes patriâ sepulturâ privati sunt? *AGAMEM.* *Imò quòd* mille oves furens trucidavit, vociferans, mactare se præclarum Ulyssem ac Menelaüm, atque ipsum me. *STERT.* At, quando tu *in* Aulide

*ANNOTATIONES.*

186. *Astuta ingenuum,* &c.] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi Fabulam de Vulpe, seu Asino Cumano leoninis exuviis induto.

187. *Nè quis humâsse velit,* &c.] Novus Dialogus, quo ambitiosus pariter insanire demonstratur; asseriturque id quod est suprà, v. 45. *Hæc magnos formula reges tenet.* Itaque Stertinius seu plebeius quisquam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut *regum maximus* appelletur, grande piaculum, non dubitat perpetrare; videlicet propriam filiam ambitioni suæ magìs immolat, quàm Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

*Ajacem.*] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum; eorumque *insigne propugnaculum,* atque inter cæteros *capite et latis humeris eminentiorem:* teste Homero, Iliad. ii. et iii. Vide lib. ii. Od. 4. v. 5.

*Vetas cur?*] Ajacem propriâ manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur; at prohibitus est jussu Agamemnonis, eò quòd hostilem in Græcos animum ille præbuisset, ut mox explicabitur.

188. *Nil ultrà quæro.*] Quidam legunt, *quære,* ut continuus sit Agamemnonis sermo.

195. *Gaudeat ut populus Priami.*] Gaudium nempè hostibus Trojanis ingens paras: ex Iliad. i.

*Priamus.*] Is non Trojæ solùm, sed propè totius Asiæ rex; pater Hectoris, Paridis, aliorumque numero 50 teste Cic. Tus. I. quorum 17 è legitimâ uxore. Hos bello Trojano ferè omnes vidit ab hostibus occisos; ipse denique Trojâ captâ interemptus à Pyrrho, Achillis filio.

197. *Mille ovium insanus morti dedit,* &c.] De armis Achillis mortui contendit Ajax cum Ulysse; causâ verò cecidit; unde irâ et furore percitus in Græcos ulcisci putans, pecudes benè multas trucidavit. Demùm ad mentem reversus facinoris pudore semet gladio peremit. Vide Sophocl. Ajac. flagel. Ovid. Metam. 13. &c.

*Mille ovium.*] De hâc loquendi formulâ *Mille hominum,* &c. Gell. lib. i. cap. 16. Macrob. Saturn. lib. i. cap. 5.

198. *Menelaüm.*] Agamemnonis fratrem, Spartæ regem; cujus uxor Helena à Paride rapta, Trojæ incendio flammas suppeditavit.

*Unà mecum se occidere clamans.*] Arietes nempè grandiores ac boves occidens Ajax arbitrabatur se mactare Agamemnonem, Ulyssem, Menelaum; et scommata etiam in eos jactabat. Sophocl. cit. Juvenal. Sat. xiv. 286.

*Hic bove percussa mugire Agamenona credit.*

199. *Tum cùm pro vitulâ,* &c.] Vide Euripid. Iphig. in Aulide. Virgil. Æn. ii. 116.

*Sanguine placâsti ventos, et virgine cæsâ.*

Porrò totam hunc fabulam confinxerunt Poëtæ ex Historiâ Jephthæ, lib. Judic. cap. xi. Item ex sacrificio Abrahæ, Genes. cap. xxii. Præclarè Cicero lib. iii. *Quid Agamemnon, cùm devovisset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno* (observa, Lector, Historiæ varietatem seu variam narrationem) *immolavit Iphigeniam, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulchrius? Promissum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergò et promissa non facienda nonnunquam.* Sic profectò et Jephthe culpatur, tum quòd vovit stultè, tum quòd putavit stultum votum ad implendum esse.

*Statuis dulcem Aulide natam Ante aras.*] Ad Aulidem Bœotiæ portum detinebatur classis Græcorum, suspensis ventis, et grassante pestilentiâ, ob Dianæ cervum ab Agamemnone imprudenter venando interfectum. Quâ de re consulti vates responderunt placandos esse Deos mactatâ Iphigeniâ Agamemnonis filiâ. Itaque sacrificio peracto Græci prosperam na-

Ante aras, spargisque molâ caput, improbe, salsâ;
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax
Fecit, cùm stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore, et nato; mala multa precatus Atridis;
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
Verùm ego, ut hærentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
Qui species alias veris, scelerisque tumultu [657]
Permistas capiet, commotus habebitur, atque
Stultitiâne erret, nihilum distabit an irâ.
Ajax immeritos dum occidit, desipit, agnos?
Cùm prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?
Si quis lecticâ nitidam gestare amet agnam,

filiam delectam loco juvencæ aribus admoves, caputque, molâ salsâ, scelerate, conspergis, *num* tenes judicii æquitatem? *AGAM.* Quid *loqueris? STERT.* Enimverò quid peccavit Ajax furiosus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem et filium læsit, diras *quidem* in filios Atrei jactavit: *at* nec Teucrum, nec ipsum Ulyssem percussit. *AGAM.* Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego ritè nomina placavi sanguine. *STERT.* Tuo videlicet, insane? *AGAM.* Meo, *inquam*, sed minimè insanus. *STERT. Verùm* qui speciebus falsis et scelere confusis conspurcatisque ducitur, *certè* furiosus censeri *debet:* nec interest utrum per insaniam an per iram peccet. *Nunquid* Ajax insaniat cùm agnos perimit innocentes? *an tu* mente sanâ es, quando sponte crimen perpetras ob vanam gloriam? *utrum* culpâ caret animus, dum superbit? *Age verò* si quis agnam lecticâ circumferre gaudeat,

## *ANNOTATIONES.*

vigationem habuerunt, Trojamque exciderunt. Euripid. cit. Ovid. Metam. xii. Alii aliter. Vide Cic. antè cit. Offic. iii

200. *Spargisque molâ caput*, &c.] Ex solemni ritu sacrificiorum; qui quidem talis erat: 1. Inter cornua victimæ deponebant molam ex farre molito et sale; unde facta vox *immolare.* Vide lib. iii. Od. 23. ubi *farre pio et saliente micâ.* 2. In caput hostiæ affundebatur vinum; à quo priùs tum Sacerdos tum astantes degustare seu delibare solebant: hincque dicta libatio. 3. Ipse manu setas avellebat inter hostiæ cornua: atque in ignem, velut prima libamina projiciebat. 4. Victimarius mandabat hostiam cædere ac jugulare. 5. Aruspex cultro ferreo viscera explorabat, an perlitatum foret. 6. Ministri è singulis visceribus ac membris certas partes exsecabant, farinâque involutas et in calathis compositas sacrificanti offerebant; hic verò aris imponebat, accensoque foculo cremabat. 7. Epulas instruebant, circum aras saltabant, choreas ducebant, hymnos Diis concinebant.

203. *Uxore.*] Tecmessâ. *Nato*, Eurysace. *Atridis*, Agamemnone et Menelao.

204. *Teucrum.*] Fratrem suum.

*Ulyssem.*] Cui tamen Ajax iratus maximè.

208. *Qui species alias veris*, &c.] Urget Stertinius, quasi diceret: Imò furiosus es ac demens quippe falsis rerum speciebus illusus, atque (ut ait Tull. Tusc. cap. v.) *mentem* habes *imbutam pravitatis erroribus.* Quòd si *animo stares*, si *commotus* non esses, veras utique species habuisses, *rectum animi servâsses*, atque adeò intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, à quibus vita nobis tribuitur; neque vanâ honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosâ religionis umbrâ velatum stultè admisisses. Certè sana mens *causas rerum et consecutiones videt.* Cic. de finibus 2.

212. *Ob titulos inanes.*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut totius Græciæ exercitûs imperator dicaris. Vide Il. ii. sub finem; ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui verò isti; Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminorum, Ajax Oileus Locrensium, Mnestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadum, &c. Quibus omnibus, id est, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenensium rex.

213. *Stas animo?*] An non tua mens de suâ sede mota ac dejecta est? cùm enim stat illa, rectè sentit, rectè agit.

*Purum est, vitio tibi cùm tumidum est cor?*] Alii sic interpungunt: *purum est vitio, tibi cùm tumidum est cor:* certè bonus utrobique sensus.

214. *Si quis lecticâ*, &c.] Aliud argumentum à simili. Porrò ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat, lib. 2. Sam. cap. xii. v. 3. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine Davidem regem redarguit: *Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens; eratque illi sicut filia.* Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirùm Imperator ille equo suo, *præter æquile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegu-*

Huic vestem, ut natæ, paret ancillas, paret aurum,
Pusam aut pusillam appellet, fortique marito [658]
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid! si quis natam pro mutâ devovet agnâ;
Integer est animi? Ne dixeris. Ergò ubi prava
Stultitia, hîc summa est insania. Qui sceleratus,
Et furiosus erit. Quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,
Edicit, piscator utî, pomarius, auceps, [659]
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Manè domum veniant. Quid tum? venêre frequentes.

ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat; puellam vel puellulam nominet: atque viro generoso conjugem dare velit: Isti Prætor edicto omnem auferat potestatem; curaque sit penès cognatos sapientes. Quid! si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit *morti?* an mente constat? Nequaquam affirmes. Itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus *fuerit*, hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta. *STERT. ad DAMAS.* Jam verò mecum excute luxuriam et Nomentanum, quippe ratio probabit luxuriosos desipere et furere. Iste ubi à patre accepit mille talenta, *statim* venire manè in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratam Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde? magno numero confluxêre.

## *ANNOTATIONES.*

*menta, ac monile è gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautiùs nomine ejus invitati acciperentur: Consulatum quoque traditur destinasse.* Quid verò Xerxes platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herod. lib. vii. Vide Annot. lib. ii. Od. 15. v. 4.

216. *Pusam aut pusillam.*] Pusus et pusa, undè pusilla et pusio, idem significant quod puer et puella: Varro vi. de Ling. Lat. Alii legunt *pupam et pupillam.*

217. *Interdicto huic omne adimat jus Prætor.*] Huic homini tanquam malè sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218. *Abeat tutela.*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur et committatur propinquis. Lex. 12. tab. ita statuebat: *si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniæque ejus potestas esto.*

219. *Quid, si quis natam,* &c.] Quid ergò Agamemnon morti addicens filiam, et aris devovens, num integrâ mente est?

221. *Qui sceleratus, Et furiosus erit.*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. xxxv. v. 8. *Via sancta vocabitur et directa, ita ut stulti non errent per eam.*

222. *Vitrea fama.*] Vel fragilis; vel splendens, instar vitri.

223. *Hunc circumtonuit,* &c.] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum et stultè appetentiorem, scilicet attonitum indèque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. iv. 123.

———*Ut Fanaticus æstro*
*Percussus, Bellona, tuo.*———

Græcis ἐμβρόντητος, vesanus fulmine vel tonitru stupefactus; ἐμβροντησία, stupor, vesania.

224. *Nunc, age, luxuriam,* &c.] Ostendimus insanire avaros et ambitiosos; nunc ambitiosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

*Nomentanum.*] Hominem profusione et luxuriâ famosum, de eo jam lib. i. Sat. 8. et lib. ii. Sat. 1.

226. *Hic simul accepit,* &c.] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

*Mille talenta.*] Gallicæ monetæ *six cens mille écus*; siquidem unumquodque talentum ad rationes nostras, facit nummos sexcentos.

227. *Pomarius.*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228. *Unguentarius.*] Pharmacopola, lib i. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

*Tusci turba impia vici.*] Quotque voluptatum asseclæ et ministri habitant vicum Tuscum; qui Palatium inter et Capitolium situs est: dictus à Tuscis incolis. Quam appellandi rationem variè quidem explicant. Varro de Ling. Lat. lib. iv. Tit. Liv. lib. iii. Dion. Halic. Vide Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 18. In eo meretrices habitârunt; item unguentarii; unde et Thurarius dictus est; certè malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. ii. 3. 2. *Tusco modo indignè dotem quæras corpore.* Et Curcul. iv. 2. 2. *in Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.*

229. *Scurris.*] Gall. *Bouffons.*

*Fartor.*] Qui aves farcit et saginat; qui lucanicas aliaque id genus farcimina facit et condit.

*Cum Velabro omne macellum.*] Cuncti simul cupediarum ac deliciarum artifices et ministri.

*Velabro.*] Velabrum à vehendo dictum volunt aliqui cum Varrone lib. iv. de Ling. Lat.

Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum; et vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contrà juvenis responderit æquus.
Tu nive Lucanâ dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego: tu pisces hiberno ex æquore verris: [660]
Segnis ego, indignus qui tantum possideam; aufer;
Sume tibi decies: tibi tantundem: tibi triplex,
Undè uxor mediâ currit de nocte vocata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,
(Scilicet ut decies solidûm exsorberet,) aceto
Diluit insignem baccam: quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum,
Nequitiâ et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas: [661]

Leno preloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta; ac seu mox, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: Tu in nivibus Lucaniæ pernoctas ocreis indutus, ut aprum ego comedam: Tu pisces hyeme in mari quæris *mihi*. Ego *certè* deses haud mereor tantas *opes* habere. Tolle, accipe tibi decies *centena millia sestertiûm*; tibi tantundem; triplum *verò* tibi, per quem festinat conjux mediâ nocte arcersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ ablatam aceto liquefecit, nempe ut absorberet decies *centena* simul; nonne tam insanus, quàm si id ipsum projecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arii, par fratrum illustre, improbitate, et scurrilitate, et criminum studio simillimum; assueti comedere luscinias magno *pretio* emptas:

*ANNOTATIONES.*

paluslris et aquosus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit, donec ab Augusto in alveum est coactus quemadmodum dicitur in Arte Poët. v. 67. hinc et Tibul. lib. ii. Eleg. 5.

*At quà Velabri regio patet, ire solebat*
*Exiguus pulsâ per vada linter aquâ.*

Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibusdam, in foro boario; ex aliis, in foro olitorio; hod. *S. Giorgio in Velabro.* Nomen alii deducunt ex eo quòd locus erat obtentus velis, sub quibus vendebantur oleum, casei, et similia. Plaut. Captiv. iii. 1. 29. *quasi in Velabro olearii.* Martial. lib. xiii. Epigr. 34. caseum Velabrensem commendat.

*Macellum.*] Locus obsoniis vendendis Romæ destinatus; à mactandis pecoribus ac venundandis appellatus; vel à quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231. *Leno.*] Hic vel à leniendo vel ab alliciendo dictus, accommodatum planè suo nomine sermonem habet ob juvenem prodigum.

233. *Æquus.*] Ironicè Nomentanus scilicet erga nequam illos homines ac jucundos libidinum ministros benignus ac liberalis.

234. *Tu nive Lucanâ,* &c.] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, venando in Lucaniæ montibus ac silvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas! de Lucaniâ, in Epod. 1. sub finem.

235. *Verris.*] Hinc retis genus piscatorium vocârunt *everriculum.* Non. Marcel.

237. *Sume tibi decies.*] En vobis præmia rependere statui; dono videlicet tibi, venator, decies centena millia sestertiûm; tantumdem quoque tibi, piscator; tibi verò, triplum, O, leno, qui sedulò mihi voluptates procuras.

239. *Filius Æsopi,* &c.] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum et luxuriosus. Sed Clodius ejus filius decoxit ab eo relictam sibi hæreditatem ducenties sestertiûm, ut aiunt; et cùm à Cæciliâ Metellâ adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactam exsorbuit. Vide Valer. Max. lib. ix. cap. 1. Macrob. lib. iii. cap. 14. Plin. lib. ix. cap. 35. ubi de Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: *Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiret Antonius, penè Histrioni comparatus,* &c. Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240. *Scilicet ut decies solidûm exsorberet.*] Plin. modò cit. *Duo fuêre maximi uniones per omne ævum; utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidiè Antonius saginaretur epulis, superque simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, unâ se cœnâ centies sestertiûm absumpturam,* &c.

*Aceto Diluit.*] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. lib. iii. cap. 3. Macrob. lib. iii. cap. 17. Plin. cit. *Ex præcepto ministri unum tantùm vas ante eam posuêre aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.* Item lib. xxiii. cap. 1. sub finem; *acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.*

243. *Quinti progenies Arrî,* &c.] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo suprà, v. 86.

245. *Luscinias soliti impenso prandere.*] Valer. Max. cit. Æsopi Tragœdi filius, inquit, *non solùm perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emptas pretiis in cœnâ pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quàm celerrimè objicere cupiens.* Plin. lib. x. cap. 51. *Insignis est Æsopi histrionis tragici patina sex-*

Quorsum abeant sani? cretâ an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longâ,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam differre, utrùmne in pulvere, trimus
Quale priùs, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quæro, faciasne quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

quâ parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat extruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo fuste, *hunc dicas* agi vesaniâ. Si [662] ratio vincat, amare puerilius esse quàm ista: nec ullum esse discrimen utrum in areâ ludas *iisdem* ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lachrymare; rogo *te*, num acturus sis quod Polemo quondam *egit* errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, palliolum, faucium operimenta; quemadmodum ille commessatus narratur coronas capite detraxisse,

## *ANNOTATIONES.*

*centis millibus sestertiûm taxata; in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas; nullâ inductus suavitate, nisi ut in his imitationes hominis manderet, nè quæstus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos; dignus prorsus filio, à quo devoratas dixi margaritas.*

*Prandere.*] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarchi Sympos. viii. cap. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet; cœna verò convivium paratum et elaboratum. Unde et soli prandebant, at cœnabant in cœtu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 21.

246. *Quorsum abeant sani?*] Quomodo sanis annumerentur? Marcilius haud absurdè corrigit: Quorsum abeant? sanin'? cretâ an carbone notandi?

*Cretâ an carbone notandi?*] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. v. 108.

*Illa prius cretâ, mox hæc carbone notâsti.*

247. *Ædificare casas*, &c.] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quàm solent pueri domunculas extruentes è cœno et lapillis; mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248. *Ludere par impar.*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fabarum, castanearum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sitne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitârunt interdum, imò et Augustus. Sueton. Octav. cap. lxxi. *Aleæ rumorem nullo modo expavit; lusitque simpliciter et palam oblectamenti causâ etiam senex.* Et posteà, *scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.* De his Jul. Pollux. lib. ix. cap. 7. Ovid. de Nuce, v. 80.

*Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an impar,*
*Ut divinitas auferat augur opes.*

*Equitare in arundine longâ.*] Ita cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates, nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

249. *Si quem delectet barbatum.*] Id est, si quis barbatus et senex ludos istos puerilitèr consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulò antè, tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. 1. hujus lib.

254. *Mutatus Polemon?*] Is adolescens Atheniensis luxuriâ perditus, die quâdam ebrius et commessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc verò cùm de temperantiâ, sobrietate, pudicitiâ vehementer disputantem audisset, adeò commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem extemplò ejurârit. Quin et factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magnâ cum laude. Diog. Laërt. lib. iv. Valer. Max. lib. vi. cap. ult. Suidas, &c. Meminit et S. Ambros. lib. de Eliâ, cap. xii.

255. *Fasciolas.*] Integumenta pariter et ornamenta, quibus tibias et crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant: Latini subligas, caligas, braccas, feminalia. Gall. *bas et haut de chausses.* Cic. de Harus. respon. *P. Clodius à mitrâ, à muliebribus soleis, à purpureis fasciolis, à strophio . . . est factus repentè popularis.* Quintil. lib. xi. cap. 3. *fascias quibus crura vestiuntur.*

*Cubital.*] Pulvillum cœnantis cubito supponendum aliqui interpretantur, sed absurdè. Nam quid ad rem? Imò erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. modò cit.

*Focalia.*] Torques, coronas floreas, inquiunt. Imò colli ac faucium involucrum et fomentum, è fasciis laneis. Vide Pers. Sat. i 17. Annot. Quintil. citat. *Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.* Senec. Natur. quæst. 4. *Videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.* Martial. lib. iv. Epig. 142.

*Si recitaturus dedero tibi forte libellum,*
*Hoc focale tuus asserat auriculus.*

Et lib. iv. Epig. 41.

*Quid recitaturus circumdas vellera collo?*

*Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.*] Valer. Max. citat. *Polemo . . .*

Postquam est impransi correptus voce magistri.
Porrigis irato puero cùm poma, recusat: [663]
Sume, catelle; negat: si non des; optat: amator
Exclusus quî distat; agit ubi secum, eat an non,
Quò rediturus erat non arcessitus; et hæret
Invisis foribus. Nec nunc, cùm me vocat ultro,
Accedam? an potiùs mediter finire dolores?
Exclusit; revocat; redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus non paulò sapientior. O, Here; quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala: bellum,
Pax rursum. Hæc si quis tempestatis propè ritu [664]
Mobilia, et cæcâ fluitantia sorte, laboret
Reddere certa sibi; nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certâ ratione modoque.

statim ut reprehensus est à sobrio præceptore. Si offers poma irato puero, respuit. Accipe, *mi pusille, inquies: ille* abjicit. Quòd si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cùm animo pugnat: redeat *ne accersitus*, an non, *eò* quo reversurus fuerat *etiam* non revocatus: nec recedit ab infestâ januâ. Quamvis me nunc sponte accersat, an ibo? an finem doloribus conquiram? Repulit: jam accersit, *an revertar?* minimè; licèt precetur. En famulus longè prudentior. O, domine, consilio et ratione haud geritur negotium modo et ratione carens. In amore hæc sunt incommoda; bellum *ac* deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur, *quæ* tempestatis instar incerta *sunt*, atque cæco impetu moventur; *is* non magis proficiat, quàm si velit desipere certâ ratione et modo.

## *ANNOTATIONES.*

*Vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucidâ veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turbâ doctorum hominum refertam . . . Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primùm coronam capite detrectam projecit; paulò post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore, oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.*

257. *Postquam est impransi correptus voce magistri.*] Ex Diogene Laërtio cit. et aliis. Xenocrates valdè sobrius et continens fuit. Ergò quòd *impransus* hic dicitur ille; et quòd ait Persius Sat. v. 85. *cur quis non prandeat, hoc est?* similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, nè *multo cibo et potione completi minus rectè uti possent mente* ac ingenio, ut loquitur Cic. Tusc. 5. Porrò ut siccus Xenocrates, ità et castus. Nam et Phrynes et Laïdis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demùm victæ prædicârunt non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. iv. &c.

*Correptus voce magistri.*] Val. Max. antè cit. *Non contentus* Polemo *tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet.* At Xenocrates *vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de Modestiâ ac Temperantiâ loqui cœpit.* ——— ——Itaque Polemo *unius orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitiâ, non habitavit.*

258. *Porrigis irato puero*, &c.] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

259. *Amator Exclusus.*] Ex Terentii Eunuch. Sc. 1. ubi Phædria expulsus à Thaïde meretrice, ac post accersitus, ita secum agit ac deliberat.

*Quid igitur faciam? non eam? nè nunc quidem,*
*Cum accersor ultro? an potiùs ità me comparem*
*Non perpeti meretricum contumelias;*
*Exclusit; revocat; redeam? Non si me obsecret.*

Pers. Sat. v. 171.

*Nunc ferus et violens, at si vocet, haud mora, dicas:*
*Quidnam igitur faciam? nè nunc, cùm accersat et ultrò*
*Supplicet, accedam?*

261. *Hæret Invisis foribus.*] Odit et aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab eâ potest discedere. Vide Pers. modò cit.

263. *An potiùs mediter finire dolores?*] Pers. cit.

————————*finire dolores*
*Præteritos meditor.*

265. *Servus non paulò sapientior.*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longè sapientior.

*Quæ res Nec modum habet*, &c.] Ex Terentio cit.

*Here, quæ res in se neque consilium neque modum*
*Habet ullum, eam consilio regere non potes.*
*In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,*
*Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,*
*Bellum, pax rursum. Incertâ hæc si tu postules*
*Ratione certa facere, nihilo plus agas,*
*Quàm si des operam ut cum ratione insanias.*

Plutarch. amant, oderunt; eundem absentem desiderant, præsentem metuunt; adulantur, convicia dicunt; pro amato moriuntur, occidunt; optant non amare, abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cist. Sc. 4. *Credo ego*, &c.

Quid? cùm Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percûsti fortè, penès te es?
Quid? cùm balba feras annoso verba palato,
Ædificante casas quî sanior? adde cruorem
Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare: modò, inquam,
Hellade percussâ, Marius cùm præcipitat se,
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis manè senex manibus currebat, et, Unum,
(Quid tam magnum? addens,) unum me sûrpite morti,
(Dîs etenim facile est) orabat: sanus utrisque

Quid? cùm Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias *tectum* convexum; *an* tui es compos? Quid? quando senili palato molliculas voces fingis, num sapientior *es puero* domunculas extruente? adjunge sanguinem dementiæ, et flammam ense rimare. *Dic verò*, Marius nuper Hellade occisâ præcipitem se dans, fuitne furiosus? num insaniâ laborasse illum negabis, ac sceleratum ipsummet affirmabis proximâ, ut fit, appellatione res *quasque* designans? Erat libertinus *quidam* vetulus manè jejunus discurrens per plateas, manibus lautis, atque ita precabatur: Unum me (quid tam magnum? aiebat) unum, *inquam*, ab interitu vindicate, O, dii; nam potestis. *Is* aures ambas et oculos integros habebat;

## *ANNOTATIONES*

272. *Quid? cùm Picenis*, &c.] Alias amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirùm solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare et in altum ejaculari, quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant; seque rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. lib. ix. cap. 7.

*Picenis.*] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis; laudabantur verò illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ hodie complectitur Marchiam Anconitanam et partem Aprutii.

273. *Gaudes, si cameram*, &c.] Ineptè et pueriliter exultas leni ac futili de causâ: an ergò sapis?

274. *Cùm balba*, &c.] Cùm tu senex molliusculè verba effers et pueri ad instar balbutiendo pronuncias, blanditiarum causâ, ad captandum puellæ benevolentiam. Tibul.

*Et tibi blanditias tremulâ componere voce.*

Persius simile quid habet, Sat. i. 33.

*Rancidulum quiddam balbâ de nare locutus*
*Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid*
*Eliquat; et tenero supplantat verba palato.*

275. *Adde cruorem Stultitiæ.*] Verùm amor non tantùm facit insanos, sed et crudeliter furiosos. Nam ad cædes etiam perpetrandas impellit et cogit.

276. *Ignem gladio scrutare.*] Pythagoricum illud symbolum ac præceptum erat; *Ignem gladio ne fodito:* id est, hominis, præsertim verò potentis, iram jam ardentem ne magis accende et move. Diog. Laert. lib. viii. Hìc Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu, ut amore abreptus, alio insuper affectu, ut irâ, commovetur, omninò insanire, imò ad quodvis patrandum facinus et crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam, quam deperibat, præ irâ et zelotypiâ trucidavit; ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam poëta commemorat.

278. *Cerritus.*] Quasi Cereritus, id est, à Cerere perculsus, et in furorem actus.

*An commotæ crimine mentis*, &c.] Urget valdè hæc ratio: An, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quàm fateri insanum? verùm quoquo modo respondeas, nihil proficis; si quidem improbus quilibet insanit.

281. *Libertinus erat*, &c.] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

*Circum compita.*] In compitis coli penates jusserat Augustus.

*Siccus manè senex*, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum et hoc magis superstitiosum notantes.

282. *Lautis manibus.*] Ritè omnia peragit, purasque manus ad deos tollere satagit, fatuè tamen.

283. *Quid tam magnum?*] Quid hoc diis magnum et difficile? unum scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *quidnam magnum?* Alii vulgò, *quiddam magnum addens.* Verùm nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

*Unum me sûrpite morti.*] Immortalitatem concedite mihi vestrûm observantissimo. Huc pertinet verum etymon vocis *superstitio*, cujus meminit Cic. 2. De nat. Deor. *Qui totos dies precabantur et immolabant, sui ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati; quod nomen postea latiùs patuit.* Contrà tamen pugnat Lactant. lib. iv. De verâ sap. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus, qui superstites esse cupiebant vehementiùs, mortem abhorrentes plusculum, et vitam à diis enixè flagitantes.

Auribus atque oculis: mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cùm venderet. Hoc quoque vulgus [666]
Chrysippus ponit fœcundâ in gente Meneni.
Jupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Manè die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levârit
Ægrum ex præcipiti; mater delira necabit [667]
In gelidâ fixum ripâ, febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius, sapientûm octavus, amico

*ut* mentem exciperet eum venundans herus, si lites fugisset. Atque hoc etiam *hominum* genus recenset Chrysippus in numeroso Menenii grege. Mater pueri à quinque mensibus ægrotantis ita orabat: O, Jupiter, qui magnas ægritudines immittis et aufers, si frigida quartana reliquerit *meum hunc* filiolum, nudus in Tiberi stabit mane, quâ die tu jejunia præscribis; *itaque seu* casus seu medicus ægrotum è periculo liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocatâ febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum. *DAMASIP. ad Horat.* Ista mihi *velut* amico dedit arma Stertinius, sapientûm octavus,

## *ANNOTATIONES.*

285. *Mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus,* &c.] Id est, libertinus ille, sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: quocirca si eum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo nollet; atque adeò sanum asseverans, mentem debebat excipere. Cic. Offic. 3. *In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide Gell. lib. iv. cap. 2. ubi sic scribit: *In edicto ædilium curulium, quâ parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum sic fuit: Titulus servorum singulorum ut scriptus sit curato, ita ut intelligi rectè possit quid morbi vitiique cuique sit,* &c. Unde si morbosum aut vitiosum, noxave non solutum ignorasset emptor, redhibere poterat ex lege.

286. *Hoc quoque vulgus,* &c.] Hanc superstitiosorum turbam accenset Chrysippus numerosæ genti ac multitudini insanorum, sive similium Menenii. De Chrysippo lib. i. Sat. 3. v. 127.

287. *Fœcundâ in gente.*] Sap. *Stultorum infinitus est numerus.*

*Menenî.*] Hic parùm integræ sanæve mentis vivebat Horatii tempore, superstes unus ex illâ Meneniorum familiâ pridem celebri quamvis plebeiâ. Notus in primis extitit Agrippa ille Menenius, qui solerti membrorum ac ventris dissidentium apologo, patres et plebem alienatos in concordiam reduxit. Tit. Liv. lib. ii.

288. *Jupiter, ingentes,* &c.] Aliud superstitionis genus et exemplum. Mater stultè votum facit ac stultiùs adimplet. Vovet pro incolumitate filii, voti rea incolumem ipsa enecat.

290. *Frigida quartana.*] Ex atrâ bile quartana febris proficiscitur: atque hujus paroxysmo incipiente, totum corpus frigore et horrore concutitur.

*Illo die, quo,* &c.] Die nempe Jovis, quo jejunia indicebantur à magistratibus ac sacerdotibus, quæ à populo in Jovis honorem observanda erant. Morem certè hunc hauserant à Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad solemnes festos se jejuniis præparabant, ut et hodie Christiani.

291. *Nudus In Tiberi stabit.*] Quasi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis sacra procederet: is veterum mos erat superstitioque. Virgil. Æn. ii. 719.

*Attrectare nefas, donec me flumine vivo*
*Abluero.*

Juvenal. Sat. vi. 521.

*Hybernum fractâ glacie descendet in amnem:*
*Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis*
*Vorticibus timidum caput abluet.*

Pers. Sat. ii. 15.

*Hæc sanctè ut poscas, Tiberino in gurgite mergis*
*Manè caput bis terque,* &c.

292. *Casus medicusve levârit.*] Sæpiùs enim parùm valet medici industria adversùs quartanam: quæ proinde vocatur *Medicorum opprobrium.*

293. *Mater delira necabit.*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, et filium enecabit.

295. *Timore deorum.*] Cic. De nat. Deor. 1. *In superstitione inest timor inanis deorum; religio deorum cultu pio continetur.*

296. *Hæc mihi Stertinius,* &c.] Damasippus sermonem finiens. Hæc ego documenta, inquit, hausi et accepi à Stertinio, qui sanè meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ vero illa? (adverte quàm acre ludibrium) nimirùm tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quòd omnes stultos esse docuerit.

*Sapientûm octavus.*] Sic Juvenal. Sat. ii. 40.

*Tertius è cœlo cecidit Cato.*

De septem illis viris sapientiæ famâ inclytis, ita Cic. De finibus 2. *Septem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.* Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, quibus alii alios subnectunt.

Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoïce, post damnum sic vendas omnia pluris
Quâ me stultitiâ (quoniam non est genus unum) [668]
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum demens cùm portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum: tantùm hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. Accipe: primùm
Ædificas: hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum. Quî ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Mæcenas, te quoq; verum est,
Tantò dissimilem, et tantò certare minorem?

ne deinceps, impunè *dicteriis* incesserer. Quisquis me dementem appellârit, pariter *à me* vocabitur, monebiturque advertere pendentia dorso averso. *HOR.* O, Stoïce, post jacturam *bonorum*, ita venundes cuncta pluris; *dic verò*, quandoquidem diversa sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimverò sapere me existimo. *DAMAS.* Quid? furens Agave miseri filii caput gestans amputatum, *num* se credit insanire? *HOR.* Fatebor quod res est; concedo me dementem, imò et vesanum: at saltem doce, quâ me animi noxâ affectum arbitreris. *DAMASIP.* Audi, ædes construis; id est, tu à vertice ad calcem vix duos pedes altus, æmularis proceros: ipseque armati Turbonis animum et gressum corpore majorem deridens, quomodo *videare*, minùs illo ridiculus? Quicquid *autem* præstat Mæcenas, an expedit te certatim moliri tanto disparem et inferiorem?

## *ANNOTATIONES.*

Ergò et isti celebrantur; Aristodemus, quoque, Cleobulus, Periander, Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laërt. lib. i. Cic. 2. De leg. *Thales sapientissimus inter septem,* inquit.

297. *Ne compellarer inultus.*] O, egregium sapientiæ fructum! imò ridiculam vanitatem; non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, quippè qui pariter alios possit stultos vocare, didiceritque ferè omnes insanire; unde convicianti conviciari queat.

299. *Ignoto discet pendentia tergo.*] Nimirùm fabulatus est Æsopus, homines duas habere peras hinc et illinc pendentes; in anteriore aliena reponi vitia, propria verò in posteriore, quæ à tergo est; quo fit ut illa facilè videant, hæc non ita. Sensus itaque est, discet scrutari et cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull Carm. xx. 21.

*Sed non videmus, manticæ quod in tergo est.*

Pers. Sat. iv. 24.

*Sed præcedenti spectatur mantica tergo.*

Non absurdus omninò, sed aphrosdionysus, qui locum hunc interpretur ex verbis anteà positis *caudam trahit;* hoc sensu: discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam, insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat et libet, v. 53.

300. *Stoïce post damnum,* &c.] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

*Sic vendas omnia pluris,* &c.] Ironica prorsus apprecatio; faxint dii, ut quæstuosâ negotiatione resarcias priora damna jacturasque olim factas; quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelâsti. At cum me insanum tam asseveranter pronuncies, quì fit ut sanus ipse mihi videar?

303. *Quid? caput abscissum,* &c.] Tibi nempè sanus videris; nec tamen sanus es. Enimverò in propriis cæcutimus. Dic amabo, nunquid Agave se furere noverat, cùm maximè fureret?

*Agave.*] Hæc cum aliis Bacchantibus Orgia peragens, Pentheum filium sacra illa contemnentem, et ad ea curiosiùs et contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Metam. 3. et Pers. Sat. i. 100. et quæ adnotavi lib. ii. Od. 19. v. 14.

305. *Stultum me fateor.*] Victus istâ ratione Horatius fatetur quod antè negabat; inquirit tamen, quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium. Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308. *Ædificas.*] Hoc primùm; ædificandi libidine vexatus, magnates ambitiosè æmulatus.

*Longos imitaris.*] Ludus est in ambiguâ voce *longos.* Tu pusillus magnos, tenuis et modicis bonis opulentos ac divites vis imitari stultè quidem; ædes moliris facultatibus majores.

309. *Moduli bipedalis.*] Minima certè hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. lib. vii. cap. 16.

310. *Turbonis.*] Gladiator ille staturâ exiguus erat, cæterùm grandis animo, incessu, actione.

312. *An quodcunque facit Mæcenas,* &c.] Hic in Esquiliis sumptuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

Absentis ranæ pullis vituli pede pressis, [669]
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane? num tandem, se inflans, sic magna fuisset?
Major dimidio. Num tantùm? cùm magis atque
Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc à te non multùm abludit imago.
Adde poëmata nunc, hoc est, oleum adde camino,
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. (Jam desine) cultum
Majorem censu (Teneas, Damasippe, tuis te)
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O, major, tandem parcas, insane, minori.

*Sic profectò fabulantur:* Absentis ranæ pullis vituli pede contritis, unum effugisse. Is *verò* matri edisserit, quâ ratione immanis bestia consanguineos oppresserit. Illa sciscitatur, quanta? atque intumescens *quærit,* an ergo tanta esset? Major dimidio. Deinde, an sic? Cumque plus et plus intumesceret; ait *pullus,* Etiam si diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina, id est, oleum igni appone, quæ si condit sapiens quisquam, tu quoque sapis, *illa* faciens. Taceo iracundiam graviorem. *(HORAT.* Ohe satis est) nitorem facultates excedentem. *(HORAT.* O, Damasippe, rerum satage duntaxat tuarum) amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum. *HORAT.* O, stultorum maxime, indulge denique minori.

## SATIRA IV.

### *Præcepta culinaria Epicureorum quorundam salsè irridet.*

UNDE, et quò Catius? Non est mihi tempus aventi [670]

*HORAT.* Unde *venit,* et quò *vadit* Catius? *CAT. Tibi respondere* non licet mihi per tempus cupienti

*ANNOTATIONES.*

314. *Absentis ranæ pullis,* &c.] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulò immutavit.

321. *Adde poëmata* ] Apud Stoïcos pridem, ut et plerumque apud alios, et etiamnùm, vix bene sani poëtæ habiti sunt. Epist. ad Pisones, v. 296.

———*excludit sanos Helicone poëtas*
*Democritus.*———

*Oleum adde camino.*] Proverbium est. Indicat hìc hominem jam fortè insanum, si versus faciendi prurigine insuper titilletur, duplici insaniâ laborare.

323. *Horrendam rabiem,* &c.] Patientiam imprimis colebant Stoïci; cultum verò corporis, et nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundum, seu *irasci facilem* se innuit, tum in Epist. ult. lib. i. tum alibi non semel: *cultum verò* mundiorem, atque *majorem censu* etiam declarat lib. i. Sat. 6. v. 78.

*Jam desine.*] Hæc et sequentia quædam iracundulus reponit Horatius crebrò, Damasippum interpellans, tam lepidè quàm salsè.

324. *Teneas, Damasippe, tuis te.*] Tua vitia discute, non mea.

325. *Mille puellarum,* &c.] Erat enim libidinosus admodùm, atque *in Venerem putris,* ut loquitur Pers. Sat. v.

326. *Major, tandem parcas,* &c.] Cùm sis maximè insanus, mihi parce minus te insano.

Satira IV.—1. *Unde, et quò,* &c.] Quemadmodum satirâ præcedenti falsos et adulterinos Stoïcos sub Damasippi personâ Horatius insectatus est; sic in hâc sophistas Epicureos exagitat sub personâ Catii.

*Unde, et quò.*] Fortuitum occursum fingit poëta. Simile est exordium Phædri Platonici.

*Catius.*] Hic ipse est M. Catius Epicureus philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero et Quintilianus: Quintil. lib x. cap. 1. ita scribit: *In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius:* nempe is de rerum naturâ, et de summo bono quatuor libros scripsit, inquit vet. comment. teste verò Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream Latinè descripsit. Cic. lib. xv. Epist. 16. Cassium à Stoïcâ ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat; *Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus,* &c. . . . *Jam biennium aut triennium est, cùm virtuti nuncium remisisti delinitus illecebris voluptatis.* Epist. 18. seq. *Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culinâ, mea molesta est.* Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet: *Non mehercule in hac meâ peregrinatione quidquam libentiùs facio, quàm scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo ubi proxima epistola tot rusticos Stoïcos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. . . . Difficile est hominibus persuadere* τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν *esse:* ἡδονὴν *verò et* ἀταραξίαν *virtute, justitiâ,* τῷ καλῷ *parari, et verum, et præterea probabile*

Ponere signa novis præceptis, qualia vincant
Pythagoram, Anytique reum, doctumque Platona. [671]
Peccatum fateor, cùm te sic tempore lævo
Interpellârim: sed des veniam bonus, oro:
Quòd si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturæ hoc, sive artis, mirus utroque.
Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen; simul an Romanus, an hospes.
Ipsa memor præcepta canam: celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis [267]

notare nova documenta, quæ supergrediantur Pythagoram, et accusatum ab Anyto, atque eruditum Platonem. *HOR.* Confiteor erratum, quòd te avocarim horâ tam importunâ: sed precor, indulge benignus; si enim excidat tibi modò quidpiam, seu illud pendet à naturâ, seu ab arte revocabis facilè, cum utrâque polleas. *CAT.* Imò satagebam, ut singula retinerem, quippe subtilia subtili dictione comprehensa. *HOR.* Eloquere nomen viri, pariterque dic, an Romanus *sit*, an externus. *CAT.* Præcepta quidem recitabo memoriter; *at* reticebo auctorem. Cura ut opponas ova figuræ oblongæ, utpote gratioris saporis, atque rotundis candidiora.

## *ANNOTATIONES.*

*est. Ipse enim Epicurus, à quo omnes Catii et Amasinii mali verborum interpretes proficiscuntur, dicit,* οὐκ ἔϛιν ἡδέως ἄνευ του καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. *Itaque et Pansa, qui* ἡδονὴν *sequitur, virtutem retinet; et ii qui à nobis* φιλήδονοι *vocantur, sunt* φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι; *omnesque virtutes, et colunt et retinent.* Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana, et quorundam Epicureorum, è quorum se esse numero Cassius ille ostendit; insana verò aliorum plurimum, inter quos iste Catius, quem hic subsannat poëta. Hi nimirùm ad corporis voluptates perperàm referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati duntaxat ei, quam animus è virtute percipit ac metit. Vide Sat. 8. seq.

*Non est mihi tempus,* &c.] Interpellantem amovet et amandat, quasi rem gravem moliatur anxiè, dum culinæ mysteria pertractat.

2. *Ponere signa.*] Hæc σημεῖα καὶ μνημεῖα vocat Plato in Cratylo: et certè non minus per imagines quàm per literas rerum memoria conservatur. Vid. Cic. 3. ad Heren. Senec. Epist. vi.

*Qualia vincant Pythagoram.*] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur, quàm quæ scripsere Pythagoras, Socrates, Plato; quocirca laboro, ne quid memoriâ effluat, ait Catius.

3. *Pythagoram.*] Samo insulâ oriundus ille floruit ante Christum annis fermè sexcentis. Discendi cupidus ad Ægyptos et Babylonios se contulit. Diog. Laert. lib. viii. Venit in Italiam, regnante Tarquinio Superbo, eamque regionem quæ Magna Græcia dicta est, privatim et publicè exornavit præstantissimis institutis et artibus. Cùm verò doctrina ejus longè latèque flueret, permanavit in urbem Romam. Hæc Cicero Tusc. 1. Tusc. 4. Tusc. 5 De eo jam anteà lib. 1. Od. 28. et Epod. 15.

*Anytique reum.*] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, et Lycon orator, quasi malè de diis sentientem. Alia ab aliis accusationis capita referuntur: invidiâ et calumniis oppressum constat. *Quæ verò publicè damnârat Atheniensium civitas, publicè luxit;* atque in ejus accusatores indignationem et ultionem convertit; ut scribit August. De civ. Dei, lib. viii. cap. 2. Vide Lactant. lib. v. cap. 14. Platon. Apologiam Socratis: Apul. De asino aur. lib. x. Athen. lib. xiii. Nec prætermitte Cicer. cùm variis locis, tum præcipuè Tusc. 1. *Socrates,* inquit, *impiis damnatus sententiis . . cùm jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, sed in cœlum videretur ascendere.* De Socrate jam dixi non pauca lib. iii. Od. 21.

*Platona.*] Hic Socratis auditor, magistro par aut major evasit *divini* etiam consecutus elogium: facundus adeò et eloquens, ut Platonicè locuturum fuisse Jovem, si Græcè loqui voluisset, vulgò dicerent. Cœlebs, et castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. v. 11. Annot. item Cœl. Rhodig. lib. xxii. cap. 4. lib. x. cap. ult. et alibi sæpe.

7. *Mirus utroque.*] Memoriâ valens tum naturali tum artificiali, ac mirum in modum solers. Ita nempe Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11. *Celabitur auctor.*] Videlicet eò quòd Epicuri nomen erat vulgò odiosum, inquiunt. Verùm quid hæc ad Epicurum præcepta attinent?

12. *Longa quibus,* &c.] Incipit Catius disserere. Sunt qui velint ridiculum exhiberi Catium, quòd statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum dissidentia; plusque consulat palato quàm valetudini. Verùm tamen quædam affert satis probabilia et vera. Ergò ridiculus ille potiùs, quòd rem futilem, putà, culinariam, ut jam dixi, tam studiosè anxièque moliatur, quàm alii res quasque gravissimas.

*Longa quibus facies ovis erit,* &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vide lib. i. Sat. 3. v. 6.

13. *Ut succi melioris.*] Plin. lib. x. cap. 52.

Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior. Irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subitò te oppresserit hospes,
Ne gallina malùm responset dura palato,
Doctus eris vivam musto mersare Falerno:
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis malè creditur. Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris [673]
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendosè: quoniam vacuis committere venis

Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata, suavior *est* suburbanâ. *Certè* nihil est magis exsuccum horto sæpè rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit serò, ne gallina durior palato malignè reluctetur, memento *adhuc* spirantem perfundere Falerno musto; id molliculam reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes, alii non tutò commeduntur. Ille æstates sanas traducet, qui finiet prandia moris nigris ex arbore decerptis ante solem ardentem. Aufidius mel immiscebat Falerno valentiori, malè *quidem:* nam vacuis venis

## *ANNOTATIONES.*

*Quæ oblonga sunt ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur; reliqua marem.* Columel. pariter scribit: *Cùm volet quis mares excludi, ova longissima et acutissima subjiciet; et rursus cùm fœminas, rotundissima.* Contrarium verò his omninò docet Aristot. Histor animal. lib. vi. nimirùm rotundis et obtusis ovis mares, longis et acutis fœminas produci. Vide Cœl. Rhodig. lib. xxvii. cap. 17. ubi ex Avicenna et Alberto sic habet: *Ex orbiculari ovo brevique progignitur mas; ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum, et suffragatur ratio; siquidem virtutis perfectio in masculinis ovis ambit æqualiter, et continet extrema; at in fœminis à centro longiùs abit materia, in quo est vitalis calor; hoc verò planè imperfectionis argumentum est.* Certi tamen nihil est in istis. Nam et è longioribus ovis mares excluduntur.

14. *Callosa.*] Densiora, proindeque duriuscula; veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen, sive testicula; alii intelligunt albumen; sed perperàm.

15. *Caule suburbano,* &c.] Sive quòd siccum solum caulibus est aptum, seu quòd irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit, detergit, demit. Porrò suburbanos hortos tenent olitores, eosque rigant crebriùs. Sic enim celeriùs et copiosiùs oleta gignuntur, sed minùs bona.

19. *Vivam musto mersare Falerno.*] Fit tenerior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aquâ frigidâ; magisque si in musto Falerno submergatur; sic enim fortiùs repercutiuntur includunturque spiritus naturales, quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram efficiendi gallinam. *Sume,* inquit, *quodlibet lapathi genus; hanc herbam in ollam, in quâ gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, imponito; hoc teneras faciet.*

20. *Pratensibus optima fungis Natura est.*] Certè aperto aëre crescentia quælibet meliora sunt; fungos verò ubique reperiri alios bonos, alios malos etiam constat. Vide Plin. lib. xxii. cap. 23. ubi sic habet: *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interemêre fungi et tota convivia, Annæum Serenum, præfectum Neronis vigilum, et tribunos et centuriones.* Corn. Tac. Ann. 13. et Senec. Epist. 63.

22. *Qui nigris prandia moris Finiet.*] Imò, teste Galeno, quòd facilè corrumpantur mora, noxia sunt post alios cibos sumpta; initio verò cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem et modicum duntaxat cibum manè capiebant; nimirùm è refrigerantibus valdè moris prandium utile esse æstate, hæc apud nos in jentaculo plerique amant.

23. *Ante gravem quæ legerit arbore solem.*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti et perfecti, ex arbore decerpi debent fervente potissimùm die.

24. *Aufidius.*] Ejus meminit Plin. lib. x. cap. 10. *Mar. Aufidius Lucro saginare primus instituit pavones, circa novissimum piraticum bellum: ex eoque quæstu reditus sestertiûm sexaginta millia habuit.*

*Forti miscebat mella Falerno.*] Jam antè est observatum Sat. 2. huj. lib. v. 15. solitos veteres inchoare convivia à promulside seu potione mulsi, id est, vini cum melle mixti, à mulcendo factum nomen, quòd venas mulceat lenitate suâ. Varro De re rust. lib. iii. cap. 16. *Venit favus ad altaria, et mel ad principia convivii.* Porrò melle si potionem confectam interdum apponebant: aliquando vinum et mel separatim; ut conviva utrumque temperans, sibi mulsum arbitrio quisque suo faceret. Mulsum laudat Plin. 22. cap. xxiv. *Multi senectam longam mulsi tantùm nutritu tolerare, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis exemplo. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus, hospes interrogavit, quânam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit; Intus mulso, foris oleo.*

25. *Mendosè: quoniam vacuis,* &c.] Imò benè. Quippe ex cit. modò Plin. *Mulsum ex veteri vino utilissimum, facillimèque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam eve-*

Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris meliùs. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchæ, [674]
Et lapathi brevis herba; sed albo non sine Coö.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baïano melior Lucrina peloris;
Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini. [675]

nihil debet infundi nisi dulce. Viscera suavi melicrato perfundes aptiùs. Si piger ac durus fuerit venter, obices removebunt mitulus et conchæ viliores, et rumex herba *foliis* brevioribus, sed non sine albo Coö. Luna crescens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima testacea. Baïano murice præstat peloris Lucrina: Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini verò è Miseno proveniunt.

## *ANNOTATIONES.*

*nit. Ex austero factum, non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quid ferè evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Vide Dioscorid. lib. v. cap. 16. et Macrob. lib. vii. cap. 12.

26. *Leni præcordia mulso Prolueris meliùs.*] Delicato et fastidioso Catii palato mulsum è Massico leniori placuisset magis quàm è forti Falerno; cujus tamen austeritas melle et quâdam vetustate mitigata, virtus autem adhuc salis vegeta roborando stomacho longè utilior. Docet Martialis, lib. xiii. Epig. 108.

*Attica nectareum turbastis mella Falernum.*
*Misceri decet hoc à Ganymede merum.*

28. *Mitulus et viles pellent obstantia conchæ.*] Alvum duram emollient obstructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum salsus humor, lapathi herbæ succus, et vinum album; hoc scilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celsus, lib. ii. cap. 29. *Alvum,* inquit, *movent cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides, echini, musculi, et omnes ferè conchulæ, maximè jus earum.* Athen. lib. iii. cap. 9. *Ex conchyliis, alvo movendo ciendoque lotio excellunt pectines, musculi, chamæ, ostrea.* Vide Caton. De re rust. cap. 158. Plin. lib. xxxii. cap. 9.

*Mitulus.*] Alii scribunt, *mytilus,* et *mutilus.* Pisciculus est è concharum genere, in arenosis potissimùm locis proveniens. Martial. meminit lib. iii. Epigr. 59. Non defuit, qui isto Horatii loco legerit, *mugilis.*

29. *Lapathi.*] De lapatho jam in Epod. 2. Lucilius apud Cicer. De fin. ii.

*O lapathe, ut jactere necesse est cognitu' cui sis.*

*Coö.*] Cos sive Coös, hod. *Lango,* insula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum solventia; quæ idcirco *lubrica* vocat Persius Sat. iii. 135.

30. *Lubrica.*] Lubricantia, alvum solventia. Alii absurdè interpretantur polita intus et lævia. Athen. lib. iii. cit. *Ostrea cum malvâ et lapatho aut piscibus ventrem leniter ducunt.*

*Nascentes implent conchylia lunæ.*] Lucilius:

*Luna alit ostrea et implet echinos; muribu' fibras,*
*Et pecu' addit.*

Idem scribunt Cicero ii. De divin. Gell. lib. xx. cap. 7. Plin. lib. ii. cap. 41. *Lunari potestati augeri rursusque minui corpora ostrearum, conchyliorumque omnium; quin et soricum fibras respondere numero lunæ.* Verùm errorem hunc jam dudum experientia contraria discussit.

32. *Murice Baïano,* &c.] Baïani sinûs murice melior est peloris capta in Lucrino lacu. De *Baïis* lib. ii. Od. 18. v. 20. *Murex* piscis aculeos habens et cuspides complures. Plin. lib. ix. cap. 33. *Firmioris jam testæ murices et concharum genera; in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, lævibus, rugatis, vertice muricatim intorto,* &c.

*Lucrina peloris.*] Hoc conchylium nomen habet à Peloro Siciliæ promontorio ubi frequenter capitur; non autem à voce Græca ϖέλωριον *magnum,* ut scribunt quidam ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

*Lucrina.*] Lucrinus lacus, ad intimum sinus Puteolani recessum, piscibus olim delicatissimis abundabat; at modo cœnosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam lib. ii. Od. 15. v. 3.

33. *Ostrea Circæis.*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circæum promontorium, quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit, olim civitas Latii, nominata à Circe sorore Medeæ. Circæis ostreis *nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est,* inquit Plin. lib. xxxii. cap. 6. At Lucrina tamen in primis laudabantur; ut dictum est in Epod. 2. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius lib. vii. cap. 13.

*Miseno.*] Misenum urbs et promontorium juxta Baïas, dictum à Miseno Æneæ nauclero ibidem submerso et sepulto.

*Echini.*] Echinus, Gall. *herisson:* Ang. *an* URCHIN, *or* HEDGE-HOG, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus, alius terrestris, alius marinus. Plin. lib. ix. cap. 31. Nomen habet ἀπὸ τοῦ ἔχειν ἑαυτον, quòd convolvulus ita se condat et contineat, ut nullæ carnes appareant; vel ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quòd teneri minimè possit ob aculeos, quibus totus inhorrescit et contegitur; unde echinum vocarunt *spinosum castaneæ operculum.* Plin. lib. xxvii. cap. 9. *In cacumine capitula sunt echinata spinis.* Inquit Martial. lib. xiii. Epig. 86.

*Iste licet digitos testudine pungat acutâ,*
*Cortice deposito, mollis echinus erit.*

Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temerè arroget artem,
Non priùs exactâ tenui ratione saporum.
Nec satis est carâ pisces averrere mensâ,
Ignarum quibus est jus aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet. [676]
Umber, et illignâ nutritus glande, rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea summittit capreas non semper edules.
Fœcundæ leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quæ natura, et foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæsita palatum.

Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo sibi temerè attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiles exploraverit sapores. Nec è mensâ pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum, et quibus assis *excitatus* conviva jam satur in cubitum sese reponet. Aper ex Umbria, et quernâ glande nutritus, rotundas oneret patinas aversantis carnem flaccidum. Nec enim bonus est Laurens palustribus herbis et arundinibus saginatus. Vinea capellas haud semper facit esui bonas. Prudens requiret humeros leporis fœcundæ. Ante meum gustum nemo scivit distinguere quæ natura, ætasque sit piscibus et avibus.

## ANNOTATIONES.

34. *Pectinibus patulis.*] Hi pisces, Gall. *petoncles*, Ang. COCKLES, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob allatam rationem. *Patulos* dicit Horatius ob apertum os et testam. Aristot. lib. iv. Histor. animal. cap. 4. *Testaceorum alia sunt patula, ut pectines, musculi,* &c. Athen. lib. iii. cit. cap. 9. et seq. de his plura.

*Molle Tarentum.*] De hâc urbe lib. i. Od. 28. v. 29. lib. ii. Od. 6. lib. iii. Od. 5. sub finem. *Molle*, vel propter aërem molliorem, vel ob purpuram et lanas exquisitas, atque luxuriam; vel à *Tereno* Sabinorum linguâ *molle* significante. Macrob. lib. iii. cap. 18.

35. *Cœnarum arroget artem.*] Est coquorum gens arrogans et fastuosa, teste Athenæo lib. vii. cap. 11. ubi refert quorundam coquorum vanos sermones non infacetos. *Ambrosiam ego reperi; jam mortui si olfecerint, ut reviviscant ego efficiam.* Item alius: *Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modo contingere, præ odoris suavitate nemo poterit hâc angiporti præterire viâ. Si quis autem propiùs accedat ad has fores; aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, et mutus, donec aliquis accurrens nares prehensas vellat.*

37. *Averrere mensâ.*] Quasi evericulo abstrahere pisces omnes in mensâ piscatoriâ expositos et venales.

38. *Quibus est jus aptius, et quibus assis.*] Qui pisces elixari debeant, et in jusculo condiri et inferri; item quos assari magis conveniat, et sine ullo condimento et jure apponi. Ex Non. Marcello, *assum in obsoniis* dicitur, quod est *sine pigmento saporis alieni; sicut merum dicitur solum.*

39. *In cubitum jam se conviva reponet.*] Excitatus quasi novâ fame novos cibos appetens, et ad jucundè comedendos se rursus componens. Eum porrò discumbendi morum veterum et rationem fusè exemplicavi lib. i. Od. 27. ad has voces, *et cubito remanete presso*: item lib. i. Sat. 4. v. 89.

40. *Umber.*] Umbria Italiæ regio inter Hetruriam, Picenum, et mare Adriaticum, Apennine monte divisa. Statius Sylv. iv. carm. 4.

——*cur Tuscus aper generosior Umbro.*

41. *Curvet aper lances.*] Pondere scilicet magno. Integros enim apros olim appositos docet Juvenalis Sat. i. 140.

——*quanta est gula, quæ sibi totos*
*Ponit apros, animal propter convivia natum!*

42. *Laurens malus.*] Insipidus est aper ex agro Laurenti paludoso; quem idcircò ranis aptiorem dicit Martialis lib. x. Laurentes agri et populi Lavinio proximi fuere versùs oram Tyrrheni maris. Virgil. Æneid. x. 707.

————*de montibus altis*
*Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos*
*Defendit, multosque palus Laurentia) sylvâ*
*Pastus arundineâ.*————

43. *Vinea summittit capreas,* &c.] Non semper gustui grata est caro caprearum et capreolorum vitis palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. ii. 371. docet, vitem sepibus muniendam adversùs capreas sequaces.

44. *Fœcundæ leporis.*] Plin. lib. viii. cap. 55. disserit de leporum et cuniculorum innumerâ fœcunditate. Quidam legunt, *fœcundi;* nempè incerti sexûs habitus est lepus apud veteres.

*Sapiens.*] Qui subtili et sagaci est palato gustuque. Cic. ii. De fin. *Non sequitur,* inquit, *ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatum.*

*Sectabitur armos.*] Plerique nostrûm sectantur potiùs lumbum, *le rable*, velut sublimioris saporis et succi; non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At suum cuique judicium est, similiter et palatum.

45. *Piscibus atque avibus quæ natura,* &c.] Sic apud Juvenal. Sat. iv. 139. Montanus ille describitur delicati et solertis admodùm palati:

——*nulli major fuit usus edendi*
*Tempestate meâ. Circæis nata forent, an*
*Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo*
*Ostrea, callebat primo deprendere morsu;*
*Et semel aspecti littus dicebat echini.*

Sunt quorum ingenium nova tantùm crustula promit. [677]
Nequaquam satis in re unâ consumere curam :
Ut si quis solùm hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturnâ, si quid crassi est, tenuabitur aurâ,
Et decedet odor nervis inimicus ; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ
Vina, columbino limum benè colligit ovo ;
Quatenùs ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afrâ [678]
Potorem cochleâ : nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho : pernâ magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici : quin omnia malit

Sunt quorum ingenium novas duntaxat placentas excogitat. Non sufficit unam rem curare ; quemadmodum si quispiam hoc tantum satagat, ut vinum sit exquisitum, parùm sollicitus quo oleo pisces inungat. Si aperto aëri exponas vina Massica, quicquid crassi inest, expurgabitur nocturnâ aurâ et abigetur odor infestus nervis : illa verò lino percolata omnem amittunt saporem. Qui vinum Surrentinum Falernæ fæci scite infundit limum bene coërcet ovo columbæ ; quoniam vitellus decidens in fundum, *simul* abripit aliena. Potorem languentem excitabis per squillas tostas et cochleas Africanas. Etenim post epulas lactuca innatat acerbo stomacho. Quin potiùs ad edendum restaurari debet pernâ atque hillis vellicatus. Imò præferret cuncta

*ANNOTATIONES.*

47. *Crustula.*] Gall. *de la patisserie.* De his scriptum à Catio librum refert vet. comment. Eò fortasse respicit et alludit satiricus noster.

51. *Massica si cœlo supponas vina,* &c.] Plin. lib. xiv. cap. 21. *Mitioris plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ, tota aut ad portionem sitûs ; item cœlum præbent ; alibi vero impositis tectis arcent.* Et posteà: *Campaniæ nobilissima vina exposita sub dio in cadis, verberari sole, lunâ, imbre, ventis, aptissimum videtur.* Scilicet ubi cœlum calidius, vina sub dio relinquuntur; ubi frigidius, defodiuntur tota; ubi medium, partim abduntur terrâ, partim cœlo permittuntur, inquit Dalecampius. Athenæus lib. i. cap. 25. pariter docet vina quædam aperto loco sub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia expirando minuatur. De *Massici* vini bonitate, lib i. Od. 1. v. 19.

53. *Et decedet odor nervis inimicus.*] Plin. lib. xxiii. cap. i scribit, nervis prodesse Albanum; non item Falernum; et paulò post, *Vinum illud quod vetustate dulcescit, minùs infestare nervos.*

54. *Integrum perdunt lino vitiata saporem.*] Per saccum lineum transmittebant et colebant vina ad ea defæcanda; vel ad frangendum vim. Plin. lib. xiv. &c. Martial. lib. xii. Epig. 41.

*Turbida sollicito transmittere Cæcuba sacco.*

55. *Surrentina vafer qui miscet fæce Falernâ.*] Nimirum ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulò austerius. *Falerno* lib. i. Od. 20. *Surrentinum,* ex agro Campaniæ prope Surrentum urbem, convalescentibus optimum, caput minimè tentans, ac stomachi et intestinorum rheumatismos cohibens: ex Plin. lib. xiv. cap. 6. et lib. xxiii. cap. 1.

56. *Columbino limum benè colligit ovo.*] Vitellus ovi, vel, ut alii asserunt, albumen potiùs, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena,* id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58. *Tostis squillis.*] Assis, vel frictis. *Squilla* est è cancrorum genere. Plin. lib. ix. cap. 42.

*Afrâ cochleâ.*] Varro 3. De re rust. cap. 14. has commendat.

59. *Lactuca innatat acri Post vinum stomacho.*] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas et vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud,

*Grataque nobilium requies lactuca ciborum.*

Posteà verò contrà factum, atque initio cœnæ intulerunt, seu ad movendam et lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. lib. xi. Epig. 53.

*Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo*
*Utilis.*

Et lib. xiii. Epig. 14.

*Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,*
*Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?*

60. *Hillis.*] Tomaculis, lucanicis. Gall. *Andouilles, saucisses.* Ang. CHITTERLINGS, *or* SAUSAGES. Varro 4. De re. rust. *Hilla ab hilo, id est, minimo dicta.* Festus autem ab hirâ intestino, quod jejunum vocant, fit diminutivum hilla sive hilium, inquit: et inde ponitur pro suillis intestinis et carnibus minutatim concisis et arvinâ fartis; ut modò dictum.

61. *In morsus refici.*] Ut modò, sic et olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem; v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaque edulia aceto et sinapi macerata, pernæ, &c. Vide Athen. lib. 4. Quidam explicant, *impransus, jejunus;* absurdè quidem, ut animadverterunt doctiores; significat enim idem quod *vellicatus, excitatus, punctus, pervulsus.*

Quæcunque immundis fervent allata popinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam. Simplex è dulci constat olivo:
At pingui miscere mero muriâque decebit,
Non aliâ quàm quâ Byzantia putruit orca. [679]
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit; insuper addes
Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo:
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis:
Rectiùs Albanam fumo duraveris uvam:
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et alec,
Primus et invenior piper album cum sale nigro [680]
Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movent stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit;

quæ ex popinis minimè lautis *afferantur* calida. Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex *quidem* conficitur ex oleo dulci, cui opportebit immiscere crassum vinum et muriam non aliam quàm quæ putruit orcâ Byzantinâ. Postquam *autem* hoc herbis concisis mixtum *atque* incoctum est, et Corycio croco perfusum conquievit, adjunge prætereа quod exprimitur è baccâ Venafranâ. Picentina poma succo præstant Tiburtinis *licèt* pulchrioribus. Venucula *uva* ollis apta est: Albanam aptiùs fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illam circumposuisse cum pomis item fæcem atque alec, nec non piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia *sestertiûm*, et pisces vagabundos arctâ patinâ congerere. Ingentem nauseam stomacho faciunt, sive famulus scyphum contrectavit sordidus manibus, dum ligurit surrepta;

## *ANNOTATIONES.*

63. *Duplicis pernoscere juris Naturam.*] Simplex jus ex olivo dulci tantùm; duplex autem, seu mixtum, cùm insuper illi adduntur, muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65. *Muriâ.*] Isidorus lib. xx. cap. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen salsum. Plin. lib. xxxi. cap. 7. et 8. *Aliud etiamnum,* inquit, *liquoris exquisiti genus, quod garum vocarere, intestinis piscium, cæterisque quæ abjiciendi essent sale maceratis ut sit illa putrescentium sanies.* Illud garum seu liquamen exquisitum è scombris fiebat, et divitum erat; aliud erat pauperum vile è thunnis. Vide Martial. lib. xiii.

66. *Byzantiâ orcâ.*] De eâ marinâ belluâ Plin. lib. ix. cap. vi. Quidam intelligunt thunnum, qui quidem in Bosphorum Thracium seu fretum Byzantinum aliquando penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset, quale Byzantii frequens erat usu. Persius eo sensu dixit, Sat. iii. 76.

*Mænaque quod prima nondum defecerit orca.*

*Byzantiâ.*] Byzantium urbs ad Bosphorum Thracium celebratissima; Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68. *Corycioque croco.*] Corycus urbs et mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

*Stetit.*] Deferbuit. Alii explicant, concrevit; quos bene redarguit Torrentius, ex eo quòd liquidum esse oporteat, minimè verò concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

*Insuper addes,* &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt, aspergitur crocum, et affunditur oleum *Venafranum.* De hujus excellentiâ lib. ii. Od. 6. v. 16.

70. *Picenis cedunt pomis.*] Deinceps præcepta dat ad secundam mensam pertinentia. *Picena* poma jam laudavit Horatius in Satirâ præced. et meminit Plinius lib. xv. cap. 15. De Tibure ac *Tiburtino* agro dixi lib. 1. Od. 7. et 18. Item lib. ii. Od. 6.

71. *Venucula convenit ollis.*] Albana uva optimè servatur passa et fumo indurata; at Venucula in ollis meliùs custoditur. Hinc *ollares* uvæ apud Martial. lib. vii. Epig. 19. Item apud Columel. Hic lib. iii. cap. 2. *Uvæ,* inquit, *temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venuculæ.* Vide et lib. xii. cap. 43. Macrob. lib. iii. Saturn. cap. 20. appellat *Venunculam.* Plinius autem *Veniculam,* dicit, *ollis aptissimam,* lib. xiv. cap. 2. capite verò primo, *Durant,* inquit, *aliæ post hyemem, pensili concatenatæ nodo, aliæ in suâ tantum continentur animâ ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ . . . aliis gratiam, qui et vinis fumus affert fabrilis,* &c.

73. *Hanc ego cum malis,* &c.] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam; item alec seu muriam, &c. *circumposuisse;* vel singulis convivis aut certè binis catillum unum, vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facilè acciperent plures.

*Fæcem et alec,* &c.] Denotat ἐν διὰ δυοῖν: nempè vel pisces fæcatos seu fæce conditos; vel pisciculorum fæcem, seu è tabefactis illorum intestinis. Enimverò *alec* non est certi piscis nomen; imò significat minimos quosvis pisciculos, aut certè liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

75. *Incretum.*] Vel mixtum; vel, incerniculo seu cribro quodam à furfure expurgatum; ab incerno, purgo.

77. *Angustoque vagos,* &c.] Sumptuoso et vano luxu accumulatos pisces uno catino ap-

Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulentâ radere palmâ,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes, [681]
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Hæc habeant, tanto reprehendi justiùs illis,
Quæ nisi divitibus nequeunt contingere mensis?
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quòcunque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,

sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quàm parvæ sunt impensæ, in scopis, in mappis, in scobe; *tam* gravis culpa *est*, si negligantur. An convenit te lapides varii *coloris* mundare palmâ cœnosâ, et Tyria operimenta imponere toralibus immundis, immemorem, quò minor sumptus et cura est in his, eò redargui justiùs *quàm* iis, quæ non possunt occurrere nisi *in* mensis divitum? *HORAT.* Erudite Cati, oro te per deos et familiaritatem *nostram*, fac ut me deducas ad audiendum, quocunque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula,

## ANNOTATIONES.

ponere, emptos videlicet tribus millibus sestertiûm; Gall. *pour soixante et quinze écus de poissons dans un plat.*

81. *Vilibus in scopis,* &c.] Ut nimius sumptus in obsoniis damnatur, ita certè negligentiam vel sordes in vasis ac suppellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet; ut etiam præcipitur lib i. Epist. 5.

*Mappis.*] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantùm; mantile ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia, seu privata seu publica, suam quisque mappam detulit pridem; at mantili sternebat mensam, qui convivium præbebat. Vide Martial. lib. xii. Epig. 29.

*Scobe.*] Scobs est limatura, sive ramentum et strigmentum è materiâ quâlibet, dum vel serrâ discinditur, vel terebrâ perforatur, vel limâ imminuitur aut politur. Gall. *Limaille, scieure.* Ang. FILINGS, PIN-DUST or SAW-DUST. Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda faciliùs post cœnam purgamenta, et scopis auferenda. Senec. Controv. lib. ix. declam. 2. *Inter purgamenta, et jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.* Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur. Lamprid. Heliogabal. *Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quòd non posset et electri.* Adhibebatur quoque lignea scobs, ad atria emundanda. Juvenal. Sat. xiv. 54.

*Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino*
*Atria displiceant oculis venientis amici;*
*Ne perfusa luto sit porticus; et tamen uno*
*Semodio scobis hæc emendat servulus unus.*

Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes, mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

83. *Lapides varios.*] Pavimentum è versicoloribus lapidibus et marmoribus. Vide lib. ii. Od. 14. in fine.

*Palmâ.*] Scopis è palmâ. Martial. lib. xiv. Epig. 82.

*In pretio scopas testatur palma fuisse.*

84. *Tyrias vestes.*] Stragula et peristromata pretiosa seu purpurea ex urbe Tyro: de qua lib. iii. Od. 29 in fine.

*Toralia.*] Torus à tortis herbis dictus; quòd in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. *Toral,* quod ante torum est, ex Varrone 4. De ling. Lat. putà congestæ herbæ, paleæ arundines, item lanæ, vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *paillasse, matelas, loudier.* Hæc verò interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam et fastum. Cicer. Tuscul. 5. *Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.* Ubi tria vides, lector, distingui, lectum, toral, sive stratum stragulum. Ovid. Metam. viii. 655.

——*In medio torus est de mollibus ulvis;*
*Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo*
*Sternere consuêrant.*

Lamprid. cit. Heliogabulus *primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.* Ex his intelligi potest iste Horatii locus satis commodè. Verùm magis ad rem videtur, quòd *toral* significat etiam segestria sive amictum, vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversùs cœnantium purgamenta et jactus atque ad custodiendam à sordibus stragulam pretiosam; quod quidem toral seu tegmen, quando sordidum erat, lavabatur et eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet; ut innuitur lib. i. Epist. 5. v. 22.

————*ne turpe toral, ne sordida mappa*
*Corruget nares.*

Isidorus, lib. xix. cap. 26. hoc sensu *toralia* dicit esse *longas perpetuasque mappas à toro appellatas.* Ergò hîc Horatius vel potiùs Catius damnat incuriam hominis *toralia* expurgare negligentis, sed ea *illota* et immunda *vestibus Tyriis,* seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ *circumdantis et* circumponentis.

Non tamen interpres tantumdem juveris. Adde
Vultum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos, [682]
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

at renuncians haud ita prodest. Adde hominis vultum gestumque cujus tu potiùs aspectu non multi æstimas, quoniam hoc habuisti; ego verò magnopere cupio ignotos posse adire fontes, et percipere documenta vitæ fortunatæ.

## SATIRA V.

*Describit artes et insidias captantium testamenta et hæreditates.*

Hoc quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde; quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? Jamne, dolose,
Non satis est Ithacam revehi, patriosq; penates [683]
Aspicere? O, nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate; neq; illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus: atqui
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior algâ est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe quâ ratione queas ditescere. Turdus,
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc

*ULYSS.* O, Tiresia, præter *jam* responsa, illud *etiam* quæso dic, quibus rationibus et artibus resarcire possim facultates perditas. Quare rides? *TIRES.* Ergone *tibi*, versute non sufficit Ithacam repetere, ac revisere domum paternam? *ULYSS.* O, nemini falsa locute, cernis quemadmodum spoliatus et egens revertar in patriam *ex* tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verùm enim et origo et virtus vilior est algâ, si opibus destituantur. *TIRES.* Quandoquidem sine tergiversatione paupertatem aversaris, audi quo pacto locupletari liceat. Si donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, statim deferatur cò

### *ANNOTATIONES.*

91. *Adde Vultum habitumque hominis.*] Seneca Epist. xxxiv. *Conspectus, et præsentia, et conversatio habet aliquid vitæ voluptatis.*

94. *Fontes remotos.*] Ipsos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SatiraV.—1. *Hoc quoque*, &c.] Non sine multo sale persequitur noster satiricus, quibus Romæ blandimentis et artibus senum animos inescarent captatores, ut hæredes ab iis scriberentur. Inducit itaque Ulyssem apud inferos cum Tiresià vate sermocinantem, et post alia multa quærentem modos sarciendi suas res afflictas. Unde est initium illud, *Hoc quoque*, velut continuatio sermonis, quem Ulysses habuit consulens Tiresiam de suo reditu. Apud Homer. Odyss. xi. vel, si mavis, fingit Horatius Ulyssem ad inferos reversum post amissa naufragio bona, rursumque à Tiresià responsa perscrutantem de reparandis opibus.

*Tiresia.*] Thebanus ille vates apud inferos etiam gratiosus Proserpinæ fuit; quæ illi mortuo mentem firmam ac sapientem soli tribuisse dicitur, Odyss. x. sub finem: ubi Circe Ulyssi persuadet ut ad inferos descendat Tiresiam consulturus. Ejus meminit Cic. 1. De divin. Tusc. 5. De nat. Deor. 2.

2. *Amissas res.*] Tiresias enim Ulyssi prædixerat reditum in patriam, si modò ipse ac socii non violarent boves Solis in Sicilià pascentes. Verùm illi, Ulysse dormiente, mactatos devorarunt. Qui naufragio perierunt scelerati; Ulysses autem nudus vix enatavit.

3. *Jamne, dolose.*] Videtur Tiresias Ulyssi exprobrare crimen sociorum vel dolosè permissum, vel non satis diligenter ab eo impeditum.

4. *Non satis est Ithacam revehi.*] Quod maximum erat, et in votis Ulyssis præcipuum. Cic. 1. De Orat. *Patria nos delectat; ejusque rei tanta vis est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulam affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.*

*Ithacam.*] Hæc insula maris Ionii, hod. *Val di Compare*, inter Cephaloniam ad occasum et Echinadas ad ortum, Ulyssis patria fuit.

6. *Te vate.*] Odyss. xi. cit. reditum fore difficilem prænunciarat Tiresias: et mala quamvis patientem Ithacam perventurum, modò suum Ulysses ac sociorum animum coërceret, illæsique omitterentur boves Solis. Quod nisi caveret, navim ac socios interituros; ipsum verò calamitosum fore, domique reperturum superbos viros ipsius victum absumentes.

7. *Apotheca.*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum; seu fruges, seu vinum, &c.

*Aut pecus.*] Odyss. i. proci Penelopes dicuntur cibo vesci alieno; atque ad epulandum mactabant boves et oves Ulyssis, quod et Minerva queritur.

10. *Turdus.*] Vide lib. i. Sat. 5. v. 72. et hujus lib. Sat. 2. v. 74.

11. *Privum.*] Propriis deliciis reservatum.

Res ubi magna nitet domino sene. Dulcia poma,
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives.
Qui quamvis perjurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ [684]
Me gessi, certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare jubebo,
Et quondam majora tuli: tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic, augur, acervos.
Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum: neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine natis, improbus, ultrò
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor. Famâ civem causâque priorem
Sperne, domi si natus erit fœcundave conjux. [685]
Quinte, putà, aut Publi (gaudent prænomine molles

ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto. Quoscunque fructus exquisitos et munera producet ager excultus, degustet *ea senex* opulentus præ Laribus colendus. Qui licèt perfidus fuerit, ignobilis fratricida, servus; ne tamen dubites eum assectari, tu comes inferior, si petat. *ULYSS.* Egone turpis Damæ sim assecla? minimè sic vixi apud Trojam, *imò* præstantioribus nunquam cessi. *TIRES.* Inops igitur vives. *ULYSS.* Imperabo animo id ferre viriliter: et pejora dudum sustinui. At tu vates, doce quamprimum, unde congeram opum cumulos. *TIRES.* Certè docui, ac repeto, callidus passim aucupare legata senum; ac si unus aut alter effugerit captatorem, hamo circumroso; ne vel spem abjicias, vel deceptus studium deseras. Si quando *in* foro disceptetur *de* re *seu* gravi *seu* parvâ; quisquis erit dives et sine liberis, ejus propugnator sis, qui sceleratus ac petulans meliorem sponte lacessiverit. Contemne *verò* civem existimatione et jure potiorem, si liberos aut uxorem fœcundam habuerit. *Et quoniam* aures delicatæ amant prænomen, *sic alloquere*; Quinte, scilicet, vel Publi,

## *ANNOTATIONES.*

14. *Ante Larem.*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide lib. iii. Od. 23. et hujus lib. Sat. 3. v. 165.

15. *Sine gente.*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus, Cic. Topic. *Gentiles sunt, qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt diminuti.*

17. *Comes exterior.*] Inferiori parte incedens, honoris deferendi causâ. *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18. *Utne tegam.*] Gall. *Moi? je servirois à estafier à un coquin?* Abhorret magnus Ulyssis animus à sordidâ et infami illâ ditescendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur, qui virum honoratum vel stipat ut satelles, vel comitatur ut assecla: atque ad ejus capessenda imperia est expeditus.

*Damæ.*] Servi nomen est diminut. à Demetrio. Vide lib. i. Sat. 6. v. 38. item Pers. Sat. 6. v. 76. et 79.

19. *Certans melioribus.*] Virtute et gloriâ contendens cum Agamemnone, Ajace, &c.

20. *Fortem hoc animum,* &c.] Paupertatis ærumnas ferre conabor potiùs quàm vitæ sceleratæ infamiam. Aliter vulgò interpretantur, sed absurdè planè, qui decorum et notos Ulyssis mores grave immutari velint ab Horatio, contra id quod ipse tam luculenter præcipit, Epist. ad Pis. v. 119.

21. *Tu protinus,* &c.] Ne mihi illude, vates optime; turpem res perditas reparandi modum ne propone; meliori quæso verba profer, meoque nomine dignas rationes doce.

23. *Dixi equidem, et dico.*] Satiricus in instituto pergit, atque per veridicum vatem effert quicquid reipsâ fiebat turpiter Romæ passim ab improbis testamentorum captatoribus.

25. *Præroso fugerit hamo.*] Sicut piscis escam prærodens, hamum verò non arripiens; ità fortè quispiam veterator mentem tuam intelligens callidè operâ tuâ, officiis tuis ac donis abutetur, nec te scribet hæredem; sed ne statim despera, nec ab incepto desiste; sic enim rem aliquando facies, ac si unus effugerit, alios captabis.

28. *Vivet uter,* &c.] Considera uter litigantium vivet locuples et sine gnatis; atque huic causam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præsta.

31. *Sperne, domi si natus erit,* &c.] Juvenal. Sat. v. 140.

*Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.*

32. *Quinte, putà, aut Publi.*] Ejusmodi prænomina erant nobilium duntaxat; Gall. *Monseigneur.* Porrò virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut, *Cæsar, Pulcro.*

*Molles auriculæ.*] Assentationibus assuetæ.

Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum.
Jus anceps novi: causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citiùs mihi, quàm te
Contemptum cassâ nuce pauperet. Hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus. Ire domum, atq;
Pelliculam curare jube: fi cognitor ipse:
Persta, atque obdura; seu rubra canicula findet
Infantes statuas; seu pingui tentus omaso
Furius hybernas canâ nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem propè tangens [686]
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures annabunt thynni, et cetaria crescent.
Si cui præterea validus malè filius in re
Præclarâ sublatus aletur; ne manifestum

tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo; causas orare valeo; quilibet oculos mihi eruet, priusquam te victum defraudet nuce vacuâ. Ista mea est solicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis. *Mox* suade ut domum se recipiat, et genio indidgeat. *Interim* tumet procurator esto; labora et persevera, sive ardens canicula dissecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus. *Tum enim* quispiam proximum cubito pulsans, monebit: At non advertis quàm ille patiens, quàm sedulus, quàm amicis *sit* commodus? *Mox* adnatabunt thynni plurimi, et augescent piscinæ. Porrò si aliquis filium valetudine parùm firmâ educet ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta

## *ANNOTATIONES.*

34. *Jus anceps.*] Quod in utramque partem sæpiùs trahi potest. Unde *varium* et *controversum* dicit Tullius. Verùm *juris ignoratio potiùs litigiosa est quàm scientia*, inquit ipse, De legib. 1.

36. *Cassâ nuce.*] Re quâlibet inani et minimâ.

38. *Fi cognitor ipse.*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem suscipe. *Cognitor* dicitur, qui præsentis causam novit, et sic tuetur ut suam, inquit Ascon. in 1. Verr. Porrò, *fi* est imperandi modus à fio, quo et Plautus non semel usus est. Alii legunt *sis*.

39. *Seu rubra canicula,* &c.] Æstatis et hyemis incommoda, æstum et frigus, sustine patienter. De *caniculâ* alibi dixi.

*Findet Infantes statuas.*] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi *statuas* lapideas, ligneas, &c. quas et *infantes* vocat. Dura sanè dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poëtæ nobis ignoti, at notari proscindique ab Horatio merentis; quemadmodum et mox Furii metaphoram, *conspuet.*

40. *Pingui tentus omaso.*] Omasum intestinum, pro ventre, Synecd. Ita Pers. Sat. i. Calvi poëtæ *aqualiculam sesquipede extantem* ridet.

41. *Furius hybernas,* &c.] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter et notat Quintil. lib. viii. cap. 6. Furius nempè hyemem describens, dixerat,

*Jupiter hybernas canâ nive conspuit Alpes.*

Cæterùm poëta ille cognomento Bibaculus summo ingenio et in primis lepido fuisse narratur, ut non minorem laudem tulerit quàm Catullus aut Horatius. Certè quædam ex eo mutari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt, iisdem temporibus, quibus Lucilius et Sext. Turpilius interierunt: et in carmine iambico egregiè versatum. P. Crinit. lib. ii. De poet. Lat. cap. 31. Macrob. Saturnal. lib. vi. Quintil. lib. x. cap. 1. Gell. lib. xviii. cap. 11. Crinitus cit. hos Furii versus affert de villâ Tusculanâ Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus cesserat.

*Catonis modò, Galle, Tusculanum*
*Tota creditor urbe venditabat.*
*Mirati sumus unicum magistrum,*
*Summum grammaticum, optimum poëtam,*
*Omnes solvere posse quæstiones,*
*Nullum difficile expedire nomen.*
*En cor Zenodoti, en jecur Crateis.*

42. *Nonne vides (aliquis,* &c.) Hæc si feceris, aliquis seni astans tuam sedulitatem laudabit, dicetque ei, Videsne hominis tibi addicti studium et laborem, &c.

*Cubito tangens.*] Pers. Sat. iv. 34.

*Est prope te ignotus cubito qui tangat,* &c.

44. *Plures annabunt thynni.*] Plures exinde senes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam assiduaque officia contemplati, seque ultrò suasque res tuæ fidei et curæ committent. *Thynni* sunt pisces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. lib. ix. cap. 15. Cum his aptè comparantur senes opibus potentes, ut et captator cum piscatore. Similiter Juvenal. Sat. xii. 112. orbum senem ab insidiatore captum dicit *inclusum carcere nassæ.* Sic habet:

*——— si Libitinam evaserit æger,*
*Delebit tabulas inclusus carcere nassæ,*
*Post meritum sanè mirandum.*

*Cetaria crescent.*] Allegoria. Cete, Cicerone pristes, sunt pisces maximi: hinc *cætaria* sunt vivaria seu piscinæ, in quibus aluntur magni quilibet pisces.

46. *Sublatus aletur.*] Propriè: nam infantes olim in lucem modò editi humi deponebantur. Tum tollebantur, utque ut adolescerent educandi tradebantur, si placerent parentibus; dicebanturque sublati. Alii contrà spernebantur, jubebanturque exponi, ac fortunæ permit-

Cælibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et si quis casus puerum egerit Orco, [687]
In vacuum venias. Perrarò hæc alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
Abnuere, et tabulas à te removere memento:
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex Quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
Num furis, an prudens ludis me, obscura canendo?
O, Laërtiade, quicquid dicam, aut erit, aut non;
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo. [688]
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Æneâ, tellure marique

cœlibis observantia te detegat, sensim per officia perveni ad spem, ut hæres substituaris: ac si casus aliquis puerum ad inferos demiserit, locum vacantem subeas. Iste ludus valdè rarò frustratur. *At* quicunque tabulas offeret tibi legendas, cura recusare, atque à te codices rejicere; ita nihilo minus ut obliquis *oculis* inspicias quid prima *tabula* cerata edicat in secundâ lineâ. Celeri aspectu observa, *an* solus an cum pluribus *sis* hæres. *Enim verò* nonnunquam scriba ex Quinqueviro factus hiantem corvum frustrabitur, et Nasica insidiator Corano ludum præbebit. *ULYSS.* An insanis, an sciens ludificaris me involuta respondendo? *TIRES.* O, Laërtis fili, quodcunque prænunciavero, vel fiet, vel non. Quippè magnus Apollo dat mihi vaticinandi *peritiam*. *ULYSS.* Attamen si fas est, dic quid significet hæc fabula. *TIRES.* Quo tempore adolescens Parthis formidolosus, propagata soboles ab excelso Æneâ, terrâ et mari

## *ANNOTATIONES.*

ti, seu in viâ publicâ, seu in sylvâ, seu in ripâ maris aut fluminis.

*Ne manifestum Cælibis obsequium nudet te.*] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque insidias, prudenter age et cautè; paulatim ejus animum demerere ne suspicioni locum des.

48. *Secundus Hæres.*] Secundo gradu hæres, substitutus hæredi seu filio parùm valenti, si hæreditatem non adierit: ut tum succedas ei fortè è vivis excedenti, vacuumque locum des.

49. *Egerit Orco.*] Morti addixerit. Orcus inferorum fluvius est quibusdam, aliis est Cerberus, Ciceroni est ipse Pluto, 3. De nat. Deor. ab ὅρκος *juramentum*, quod nihil sit religiosius, quàm cùm per Stygiam paludem juratur. Festus scribit *orchum*, et ab urgendo vult dici, quod ad mortem urgeat

50. *Perrarò hæc alea fallit.*] Rarò fit ut inanis sit labor iste, et ars captandi; imò ferè semper optatum sortitur eventum.

52. *Tabulas à te removere memento.*] Callidè nimirùm, ne suspiciosus videare.

53. *Rapias.*] Raptim et celeriter legas et observes.

*Prima Cera.*] In ceratis tabulis olim scribebant, ut jam dictum lib. i. Sat. 10. ubi de stylo. Itaque *prima cera* significat primam testamenti paginam. Vide Sueton. Nero. cap. 17.

*Secundo versu.*] In primo versu nomen testatoris, in secundo hæredis nomen, in imo substitutiones scribebantur.

55. *Recoctus Scriba ex Quinqueviro.*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, astutus; utpote qui diu scriba fuerit, ac magistratus etiam in provincias comitatus sit; vel in municipiis Quinquevir extiterit, publicâ interdum aliquâ administratione et procuratione functus: à numero dicti Duumviri, Triumviri, &c.

56. *Corvum deludet hiantem.*] Captatorem alienæ hæreditati inhiantem eludet, non secus ac vulpes corvum in Æsopi fabulâ.

57. *Dabit risus Nasica Corano.*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Nasica olim delusus Corano seni. Vide infrà.

58. *Num furis.*] An more vatum furore correptus? an sanus et tui compos?

59. *Laërtiade.*] Ulysses filius Laërtis, Ithacæ et Dulichii insularum rex: vir facundus, vafer, bellicosus, laborum patientissimus, inter Græcos principes eximius, ab Homero totâ Odysseâ celebratus.

*Aut erit, aut non.*] Magna hìc inter doctores etiam controversia. Alii contendunt, seriò loqui Horatium, sive Tiresiam hoc sensu; cæteri vates loquuntur obscura et per ambages; ego verò loquor apertè et sine ambagibus; quodque futurum prædico, erit; et contra non erit quicquid dico non futurum. Alii volunt jocari Horatium, et satiricè irridere ambigua vatum responsa.

62. *Tempore quo,* &c.] Tiresias designat non tantùm personas, et nomina, sed et tempus ipsum, quo res eventuræ sunt; quod alii vates non solent facere. Horatius autem aptè inducit Tiresiam velut divinantem ac prædicentem futura, quæ nuper facta eo tempore noscebantur. Sunt in Æneide multa ejusmodi longinqua egregiè à Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëseos. Vide Æneid. vi. sub finem.

*Juvenis Parthis horrendus.*] Augustus: de cujus in Parthos victoriâ, terrore, famâ, receptisque signis, lib. iii. Od. 5. et lib. iv. Od. 15.

*Ab alto Demissum genus Æneâ.*] De Augusti origine lib. iii. Od. 5. et lib. iv. Od. 15. in fine.

Magnus erit; forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit, atque
Ut legat, orabit. Multùm Nasica negatas
Accipiet tandem, et tacitus leget, invenietq; [689]
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo: mulier si fortè dolosa,
Libertusve senem delirum temperet; illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens.
Adjuvat hoc quoque: sed vincit longè priùs ipsum
Expugnare caput. Scribit mala carmina vecors?
Laudato. Scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. Putasne,
Perduci poterit tam frugi tàmque pudica,
Quam nequiêre proci recto depellere cursu?
Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantùm Veneris, quantùm studiosa culinæ.
Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel uno
De sene gustârit, tecum partita lucellum,
Ut canis à corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis [690]
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres:
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quòd nimium institerat viventi. Cautus adito:

potens existet; strenuo Corano locabitur grandis filia Nasicæ detrectantis exsolvere integrum *debitum*. Tum gener hoc aget: testamentum offeret socero, rogabitque ut legat. Nasica diu recusatum tandem capiet, ac leget secretò; videbitq; nihil sibi et suis relictum, nisi fletus. Istis hæc monita addo. Si fortè astuta fœmina vel libertus regat senem delirantem, adjunge te his socium: lauda *eos*, ut absentem *ii* te laudent. *Nam* et hoc prodest; verùm multò utilius est ipsum hominem captare. *Qui* si demens inconditos faciat versus, applaude. *Si* mœchus fuerit, *ne* te oret cave; sponte ei potiori *tuam* Penelopen facilis dona. *ULYSS.* An credis tam probam et castam posse flecti, quam proci à rectâ viâ dimovere non potuerunt? *TIRES.* *Scilicet* ad eam accessere juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris, quàm gulæ sectatores. Hinc Pudicam habes Penelopen: quæ si simul delibârit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio. Dum senex eram, contigit *id* quod enarrabo: Apud Thebas vetula *quædam* malitiosa ad sepulchrum sic elata est ex testamento; hæres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum; nempe si posset mortua effugere; quia, ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede;

## *ANNOTATIONES.*

64. *Forti Corano.*] Juv. Sat. xvi. 54. meminit pariter Corani. Sic habet:

———*Ergo Coranum*
*Signorum comitem castrorumque æra merentem,*
*Quamvis jam tremulus captat pater.*

65. *Nasicæ metuentis reddere soldum.*] Nasica avarus pecuniam metuò acceperat à Corano sene perinde avaro, sed astutiore; cumque fugeret exsolvere debitum, filiam tradidit; sperans insuper, atque ita captans Corani hæreditatem. Nasicæ mentem Coranus intellexit, sibique mimum fecit è delusâ insidiatoris captatione. Neque modò nihil testamento reliquit, sed et voluit Nasicam rescire nihil sibi legatum; atque ex ejus dolore ac mœstitiâ gaudium sibi affatim risumque dedit.

*Soldum.*] Seu dotem filiæ, seu debitam dudum summam pecuniæ integram.

66. *Gener socero.*] Coranus Nasicæ. Ironiæ plena animadverte passim verba; eòque magis, quòd seria prorsùs et gravis dictio videretur. Sic et paulò antè *nubet procera forti Corano Filia Nasicæ*, &c.

67. *Multùm Nasica negatas*, &c.] Callidè nimirùm ex more captatorum, ad movendam suspicionem, ut antè jam dictum.

69. *Sibi suisque.*] Nec sibi, nec filiæ suæ.

76. *Putasne, Perduci poterit.*] Persuaderi ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyssis invictam pudicitiam totus Homerus cantat. Porrò, sicut priùs *Damæ latus tegere* Ulysses recusavit, ita et suam Penelopen turpiter addicere multò magis negare intelligendus.

79. *Venit enim magnum donandi*, &c.] Muneribus expugnari sæpe castitatem notat.

80. *Studiosa culinæ.*] Suprà Annotat. v. 7.

83. *Ut canis à corio*, &c.] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum et sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84. *Me sene, quod dicam*, &c.] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, scilicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

*Anus improba Thebis.*] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cùm non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirùm suo testamento, ut cadaver multo perunctum oleo nudis humeris hæres efferret, qua-

Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus ultro :
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multùm similis metuenti :
Obsequio grassare : mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput : extrahe turbâ
Oppositis humeris : aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari ? donec, Ohe ! jam
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit ; urge, et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cùm te servitio longo curâque levârit : [691]
Et certùm vigilans, Quartæ sit partis Ulysses,
Audieris, hæres : Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est ? unde mihi tam fortem, tamq ; fidelem ?
Sparge subinde : et, si paulùm, potes, illacrymare. Est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulchrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue : funus
Egregiè factum laudet vicinia. Si quis
Fortè cohæredum senior malè tussiet ; huic tu
Dic, ex parte tuâ, seu fundi, sive domûs sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina. Vive, valeque.

nec labori parce, nec plus æquo urge. Verbosus sponte displicebit moroso et difficili ; ne verò taceas. Esto Davus comicus ; permane inflexo capite, valdè similis timenti ; per officia irrepe. Si ventus acrior ingruat, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende à turbâ objectis humeris ; aurem accommoda garrulo. *Quòd si* plusculum laudari amat ; insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat : Heus, satis est. Quando *verò* te liberaverit diuturnâ servitute et sollicitudine, ac verè experrectus, audiveris, Ulysses esto hæres quartæ partis ; *tum exclama,* Igitur non extat ampliùs amicus Dama ? Repete *verò* identidem, Ubi reperiam æquè fidum, æquè constantem ? sique vales, effunde lachrymas aliquot ; oportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulchrum *tuæ* voluntati commissum ædifica sumptuosè. Vicini celebrent præclarè factas exsequias. Quòd si aliquis cohæredum ætate provectus laboret tussi periculosà, sive prædium, sive domum emere velit, huic tu dic, lætè *quidem* sestertio te ei traditurum partem tuam. At me Proserpina dominatrix *jam* revocat. Vive, et vale.

## *ANNOTATIONES.*

si elabi cupiens, illumque legatis fraudare. Ea quippe conditio erat : ut si portanti cadaver, portans hæreditate excideret.

*Thebis.*] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaïdis, Hecatompylos dicta, in Ægypto, hodie *Minio ;* sed hìc mentio est de aliâ in Bœotiâ, hodie *Stives,* Heptapylos cognominatâ, patriâ Herculis, Bacchi, Pindari, Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

91. *Non etiam sileas.*] Ne contrà nimis taciturnum te exhibeas.

*Davus sis comicus.*] Talis esto, qualis Davus comicus, qui timidè et verecundè semper herum alloquitur.

92. *Capite obstipo.*] In alterum humerum inclinato et immoto ; quod hominem notat modestum, subditum, et obsequi paratissimum.

95. *Aurem substringe loquaci.*] Accinge te ad audiendas quascunque ejus narrationes, molestas licèt et graves. Apage qui interpretantur, adulatoriè prehende auriculam.

98. *Crescentem tumidis infla sermonibus.*] Homini vano adulationibus gaudenti affatim tribue et indulge, donec ille, velut plenus vento uter, amplius non expetat ; imò dicat, Ohe, satis est.

99. *Cùm te servitio, &c. levârit.*] Per mortem suam.

108. *Ex parte tuâ.*] Ex parte hæreditatis tibi relictæ.

109. *Gaudentem nummo te addicere.*] Alii sic explicant : Dic te pecuniam malle quàm fundum, ideoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de fictâ et simulatâ venditione. Lex nempe vetabat rem testamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res verè empta et vendita dicebatur.

*Sed me Imperiosa trahit Proserpina.*] Aptè omninò sermo abrumpitur, ne Ulysses loquatur id, quod loqui decorè non poterat. Bene verò Tiresiam repentè revocat Proserpina, uxor Plutonis, et inferorum domina, pro suo in mortuos summo imperio. Vide lib. i. Od. 28. item Virg. Æn. vi. 545.

## SATIRA VI.

*Sorte suâ mediocri contentum se esse. Otium rusticum præstat urbanis tumultibus et molestiis.*

HOC erat in votis: modus agri non ita magnus: [692]
Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulùm silvæ super his foret. Auctius atque
Dî melius fecêre. Benè est: nihil amplius oro,
Maiâ nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione malâ rem, 6
Nec sum facturus vitio culpâve minorem;
Si veneror stultus nihil horum: O, si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O, si urnam argenti fors quæ mihi monstret! ut illi, [693]
Thesauro invento, qui mercenarius, agrum 11
Illum ipsum mercatus, aravit, dives amico
Hercule: si quod adest, gratum juvat; hâc prece te oro,
Pingue pecus domino facias, et cætera, præter
Ingenium; utq; soles, custos mihi maximus adsis.
Ergò ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid priùs illustrem satiris musâq; pedestri? 17

*HORAT.* Illud fuerat in optatis: mensura agri non valdè ampla, ubi esset hortus et fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter ista. Dii amplius ac melius *quidpiam* concesserunt. Abundè est. O, fili Maiæ, nihil ultra peto, nisi ut ista bona mihi perpetua facias. *Ergò* si nec opes auxi malis artibus, nec absumpturus sum peccatis ac sceleribus; si nihil insanus efflagito ejusmodi: O, si angulus iste vicinus, qui agrum *meum* deformat, adjungatur; O, si fortuna alicubi ostendat mihi urnam pecuniâ *refertam*, quemadmodum ei, qui, cùm thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus emit et coluit eundem agrum, *quem antea colebat* conductus: si contentus sum iis, quæ habeo; à te peto tantùm hoc, *ut* pingues efficias greges, et alia, præter ingenium; atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor perpetuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles et arcem, quid potiùs exornem quàm satiras et musam pedestrem?

### *ANNOTATIONES.*

1. *Hoc erat in votis.*] Lepida est hæc satira, et quædam præcepta morum habet valdè luculenta: nonnulla etiam grati animi testimonia erga Mæcenatem.

*Modus agri.*] Modicum prædium. Virgil. Georg. ii. 412.

*Laudato ingentia rura: Exiguum colito.*

Columel. *Modus erit sua suique moderata voluntas facultasque.* Vide Plin. lib. xviii. cap. 5. et 6. *Modum agri imprimis servandum antiqui putavere,* &c.

3. *Auctius atque Dii melius fecêre.*] De villâ Horatianâ lib. i. Epist. 16. Jamque de eâ ante nonnihil lib. i. Od. 7. lib. ii. Od. 18. lib. iii. Od. 13. et Epod. 1.

4. *Nihil amplius oro.*] Vide lib. iii. Od. 16. v. 43.

*——— Bene est cui Deus obtulit*
*Parcâ quod satis est manu:*

et Epod. 1. v. 31.

*Satis superque me benignitas tua ditavit.*

5. *Maiâ nate*] Mercurium præcipuè colit, et invocat Horatius, memor frequentis ejus tutelæ; de quâ lib. Od. 7. et 13. &c.

8. *Veneror.*] Enixè et votis importunis exposco. Quidem legunt *venor,* sed perperàm.

*O, si angulus ille.*] O, si haberem partem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit. Persius Sat. vi. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9. *Denormat.*] Vitruv. lib. vii. *Anguli ad normam respondentes exigantur; longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.*

10. *O, si urnam argenti,* &c.] O, si thesaurum terræ infossum, inveniam. Pers. Sat. ii. 20.

*——— O, si*
*Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro*
*Hercule.*

Porrò thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat; etenim thesaurus censetur, quod metùs vel custodiæ causâ terræ infossum conditumque fuerit.

12. *Amico Hercule.*] Hic lucro inopinato et recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. lib. v. cap. 2. Macrob. lib. iii. cap. 12. Plutarch problem. Arnob. lib. iv.

14. *Præter Ingenium.*] Ludit in ambiguâ significatione vocis *pingue.* Sensus est; ne verò ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15. *Custos mihi maximus adsis.*] Poëtæ nimirùm in tutelâ sunt Mercurii. lib. ii. Od. 1. et 17.

16. *In arcem.*] Villam Tusculanam in edito colle sitam. Epod. I. sub finem. Item lib. i. Epist. 16.

17. *Quid priùs illustrem satiris,* &c.] Sunt qui sic interpretentur: Quid prius canam, et carminibus celebrem, quàm deos agrestes, Sa-

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnusve gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.
Matutine Pater, seu Jane libentiùs audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt, (sic Diis placitum) tu carminis esto
Principium. Romæ sponsorem me rapis: Eja,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.

*Illic* neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster, vel autumnus morbifer, lucrum *præstans* duræ Libitinæ. O, Pater Matutine, sive mavis, Jane, à quo homines exordiuntur primos labores auctuosæ vitæ (ita numinibus placet) tu initium sis versuum *meorum. Quando* Romæ *sum,* me fidejussorem esse cogis: Eja, *inquis,* propera, ne quisquam officiosior ante respondeat. Sive Aquilo stringat terras; sive hyems contrahat dies nivosos orbe interiori, oportet ire.

## *ANNOTATIONES.*

tyros, Faunos, &c. Vide lib. iii. Od. 18. Alii meliùs: Quid aptiùs scribam, quàm satiras, oratione quidem strictâ, sed quæ solutæ similis videatur et vulgari *sermoni propior:* ac proinde *musa pedestris* vocari queat. Vide lib. i. Sat. 4. v. 40. et seq.

18. *Plumbeus Auster.*] Gravia et tardiora efficiens corpora. Lib. ii. Od. 14. v. 15.

*Frustra per autumnos nocentem*
*Corporibus metuemus Austrum.*

19. *Autumnusve gravis.*] Juvenal. Sat. 4. *lethiferum* appellat; benè quidem, tunc enim acutiores morbi sunt et frequentiores. Hippocrat. Gal. &c. Idem. Sat. vi. 516.

——— *metuique jubet Septembris et Austri*
*Adventum.*

Cur autem Horatius in suâ villâ non metuat Austrum in autumno, quamvis noxium, ipse explicat lib. i. Epist. 16. v. 15. sita nempe illa opportunè et salubriter haud excipiebat pestilentes Ausri flatus.

*Hæ latebræ dulces, etiam, si credis, amœnæ,*
*Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.*

*Libitinæ quæstus acerbæ.*] Pluribus enim in autumno morientibus, majorem quæstum habent ii, qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii, à Libitinâ funerum deâ; de quâ lib. iii. Od. 30. Seneca 6. De beneficiis, comparat vota eorum, qui testamenta captant, cum votis Libitinariorum; nempe utrique lucri gratiâ mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Huc verò præcipuè facit, quod ex instituto Servii Tulli, Rom. regis, nascentes recensebantur in æde Junonis Lucinæ; puberes in Juventæ; morientes in Veneris Libitinæ; nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. iv. Hinc Sueton. Neron. cap. 39. *Tantis ex principe malis probrisque accesserunt quædam et fortuita: pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.*

20. *Matutine Pater.*] Janus dicitur *Matutinus* à Matutâ, sive Aurorâ; et quod manè primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. iii. *Quem in cunctis ante ponitis precibus.* Et alibi: *Incipiamus ego solemniter ab Fano et nostro patre.*

*Pater.*] *Janum vocamus* Patrem, *quasi deorum Deum,* inquit, Macrob. lib. i. Saturn. cap. 1.

*Jane.*] Sic appellatur, quod quasi janua sit ad novum annum, imò ad menses singulos; omniaque regat tempora. Macrob. cit.

*Libentiùs audis.*] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluribus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causâ. Macrob. *In sacris invocamus Janum geminum, Janum patrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Conrivium, Janum Patulcium et Clusium,* &c. Sic et Horat. Carm. Secul. v. 14.

*Lenis Ilithya, tuere matres;*
*Sive tu Lucina, probas vocari,*
*Seu Genitalis.*

22. *Sic Diis placitum.*] Ut præsideas temporibus et primus hominum laboribus, desque iis felix auspicium: Quippe tu *in Italiâ primùm Diis templa fecisti, et ritus instituisti sacrorum; unde in sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.* Macrob. jam. cit.

*Carminis esto Principium.*] Fave mihi hanc satiram exordienti in quâ urbanæ vitæ incommoda à matutinis horis persequor.

23. *Romæ sponsorem me rapis.*] Hoc primum est incommodum, quòd pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24. *Ne prior officio.*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere et juva; officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25. *Aquilo.*] Septentrionalis ventus, à vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, 'απὸ τῆς βοῆς, *à boatu;* quoniam sint violenti flatus et sonori. Gell. lib. ii. cap. 22.

*Bruma.*] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone et Fest. Alii factum nomen putant è βραχὺ ἦμαρ; *brevis dies,* Macrob. Sat. i. Isidor. lib. v. Jul. Scalig. lib. i. De caus. L. L. *Bruma,* sive solstitium hyemale, ex Ovid. Fast. i. est dies.

*Prima novi, veterisque novissima solis.*

26. *Interiore gyro.*] Breviori cursu et ambitu circulum minorem, utpote qui centro proprior sit, sole in Capricorum decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in spherâ nostrâ obliquâ hyemalis tropicus ita ab hori-

Postmodò quod mî obsit clarè certumque locuto,
Luctandum in turbâ; facienda injuria tardis.
Quid vis, insane, et quas res agis? Improbus urget
Iratis precibus: Tu pulses omne quod obstat,
Ad Mæcenatem memori si mente recurras? [696]
Hoc juvat, et melli est; non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.

Posteà *verò* quàm apertè et manifestè dixi quod mihi noceat, cogor contra turbam; vis facienda lentis. Hi *verò increpant.* Quid petis, stulte, et quid moliris? *Quidam autem* iracundas addit imprecationes. An *igitur* evertas quicquid obsistit *tibi* ad Mæcenatem festinanti, urgente memoriâ! *Ut* verum dicam, illud jucundum et suave est. Verùm cùm ad Esquilias atras perveni, alieni centum negotia invadunt caput et latera. Roscius poscit *ut* ei cras opituleris ad Puteal ante *horam* secundam.

## *ANNOTATIONES.*

zonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terrâ existat. Cic. ii. De nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato,

*Cursu interiore brevi convertitur orbe.*

*Ire necesse est.*] Ad spondendum pro altero.

27. *Postmodò quod mî obsit,* &c.] Alterum est incommodum; quod postquam spopondi, vix è turbâ me eripere liceat; quodque luctandum et jurgandum sit cum obviis et remorantibus.

*Quod mî obsit.*] Certe rarò est expers molestiæ et damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. vi. 1. 2. *Si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.* Bias sapienter admodum dicebat: *Sponde, noxa præstò est.* Cic Epist. ad Brut. *Dependendum tibi est quod mihi pro illo spospondisti.*

*Clarè certumque locuto.*] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis et sine ambagibus. Alii locum hunc minùs rectè intelligunt de avocatione et peroratione causarum; afferuntque verba Tulli De petit. consul. *Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti, necesse est:* et alibi. *Quos læsisti, cùm pro amico contra eos diceres.*

28. *Facienda injuria tardis.*] In forensi turbâ pulsare oportet et objurgare tardiùs euntes, dum inde quamprimùm exire contendo.

29. *Quid vis, insane.*] Ita reluctatur, qui ab Horatio festinante pulsatus est; trudentem retrudit, atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversùs Horatium excandescentis, quòd ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur.

31. *Ad Mæcenatem memori si mente recurras?*] Dum properas adire Mæcenatem condicto tempore; vel quòd acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32. *Hoc juvat, et melli est,* &c.] Objurgationes ejusmodi, quantumvis invidiosæ, me quidem delectant, et quasi mel, dulces videntur, adeò Mæcenatis mentio, nomen, et recordatio veneranda mihi sunt.

*At simul atras Ventum est,* &c.] Tertium hoc genus molestiarum urbanarum est. Cùm verò ad Mæcenatis ædes in Esquiliis sitas veni, assiliunt importuni plerique sua mihi negotia commendantes; quos amoliri nefas. De Mæcenatis ædibus apud Esquilias, lib. iii. Od. 29. v. 10. et lib. i. Sat. 8. v. 14. Vide ibi Annot.

*Atras Esquilias.*] De atris curis quidam interpretantur; at meliùs alii de sepulchreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fusè disserui ad Epod. 5. v. 100. Epod. 18. v. 6. et lib. i. Sat. 8.

34. *Per caput et circa saliunt latus.*] Undique adoriuntur et circumobsident. Præclara hypotyposis.

*Ante secundam.*] Maturè ut tempus habeat de re suâ disserendi tecum, priusquam forum aperiatur ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *A huit heures precises du matin plutôt devant qu' après:* Ang. *At eight of the clock in the morning, rather before than after.* Unâ scilicet horâ ante judicia, quæ horâ tertiâ exercebantur.

*Exercet raucos tertia causidicos,*

Martial. lib. iv. Epig. 8. ubi et dici varias occupationes pro diversis horis explicat. Porrò ex alibi annotatis, lector, intellige illam dici naturalem horam tertiam Romanorum nobis quidem Francis nonam esse matutinam. Vide lib. i. Epist. 16. v. 8. et Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 20.

35. *Sibi adesses.*] Quasi advocatus adjutor, fautor. Apud judices actor, et patronus rei causam dicebat. At aderant præterea quidam advocati, suâque præsentiâ vel testimonio etiam, si opus esset, reum adjuvabant.

*Ad Puteal.*] Ad judicium. *Puteal* locus erant in comitio Romæ, ubi jus reddebatur. Lib. i. Epist. 19. v. 8. *Forum Putealque Libonis Mandabo siccis.* Nimirùm in ipsis gradibus, ad lævam curiæ, statua erat Actii Navii auguris, qui inspectante Tarquinio Prisco rege, cotem novaculâ disciderat. Ibidem porrò cotem illam et novaculam esse defossam tradunt, supraque impositum puteal, id est, umbellam sive operculum, quale puteis imponi solet. Cic. de Divin. i. Illic etiam fœneratores convenire solitos idem testatur pro Sextio. *Puteali et fœneratorum gregibus inflatus.* Item Pers. Sat. 4.

De re communi scribæ magnâ atque novâ te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti. [697]
Imprimat his, cura, Mæcenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo proprior jam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rhedâ
Vellet, iter faciens; et cui concredere nugas
Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina
Syro par?
Matutina parùm cautos jam frigora mordent:
Et quæ rimosâ benè deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat unà,
Luserat in campo, fortunæ filius, omnes.
Frigidus à rostris manat per compita rumor; [698]
Quicunq; obvius est, me consulit: O, bone (nam
te
Scire, deos quoniam propiùs contingis, oportet)
Num quid de Dacis audìsti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes Dî exagitent me,
Si quicquam. Quid? militibus promissa Triquetrâ

Horati, scribæ te rogant *ut* hodie redeas ad negotium commune ac novum. Fac ut Mæcenas has tabellas obsignet. *Quod si his* respondeam: Tentabo: *est qui* reponat et urgeat: *Atqui* potes, sì lubet. Prope finem habet annus septimus, et mox octavus *incipiet*, ex quo *tempore* Mæcenas inter familiares me ascivit; ad id *verò* solùm, quem in currum assumere placeret, quando viam init; et cum quo loqueretur futilia ejusmodi: Quota est hora? Gallina Thracius estne par Syro? Incautos jam stringit frigus matutinum; et *similia* quæ committi queant auribus perfluentibus. Exinde *verò* magis ac magis obnoxius invidiæ *fui*. *Aiunt* plerique, noster fortunæ filius ludos omnes spectavit, in campo *Martio* certavit cum *Mæcenate*. *Quod si* è rostris per plateas frigidus rumor discurrat; quisquis occurrerit, interrogat me: O, bone, an de Dacis aliquis accepisti? quippè te scire oportet, qui ad magnates accedis. *Tum ego:* Nihil certè. *Illi continuò.* Ergone tu semper derisor fueris? Me, *inquam*, disperdant omnes dii, si quidquam *scio*. Ecquid? *aiunt* agros militibus promissos *an* assignabit Augustus in Sicilià

*ANNOTATIONES.*

*Si puteal multâ cautus vibice flagellas.* Vide Cœl. Rhodig. lib. x. cap. 17.

36. *De re communi scribæ*, &c.] De scribarum se numero fuisse ostendit.

*Scribæ.*] Gall. *Les Greffiers,* ou *secretaires de l'Epargne.* Angl. REGISTERS OR SECRETARIES. Horum officium erat, acta publica literis mandare, literas publicas scribere, &c. Constat scribas maximæ probitatis à questoribus allectos. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 2.

38. *Imprimat his, cura,* &c.] Alius ita rogat: O, Horati, cura ut Mæcenas sigillo muniat has tabellas; oro te etiam atque etiam.

*Signa.*] De sigillo sive annulo Augusti intellige. Hunc enim ab eo concreditum Mæcenati, diximus ad Epod. I. v. 3. constat ex Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. li.

39. *Dixeris, Experiar.*] Si huic dixero, Curabo, et experiar, numquid à Mæcenate id beneficii queam obtinere tibi. Hîc Horatii modestiam, adverte, lector, suam apud Mæcenatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summè valere diceretur. Vide et quæ sequuntur.

40. *Septimus octavo proprior.*] Septimus hic annus prope est elapsus, et mox octavus agetur, ex quo, &c.

42. *Duntaxat ad hoc.*] Non ad res graves sed ad nugas, ad jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum me adhibet Mæcenas, inquit noster, duntaxat.

44. *Thrax est Gallina Syro par?*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritiâ? ille secutor huic retiario: ille Thrax huic Mirmilloni? Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fusè explicavi ad Juv. Sat. ii. 1. et 143. et Sat. viii. 200.

45. *Matutina parùm cautos,* &c.] Verba hæc innuunt scriptam autumni tempore hanc satiram.

46. *Et quæ rimosâ,* &c.] Et similia, quæ loquacissimo cuilibet possunt committi, atque homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosque statim effundenti; qualis ille apud Terent. de seipso prædicans:

*Plenus rimarum sum; hac atq; illac perfluo.*

48. *Noster ludos spectaverat unà,* &c.] Sic de Horatio loquuntur invidi. En ille fortunæ filius simul cum Mæcenate ludos spectavit: en cum ipso lusit in campo Martio. De hoc vide lib. i. Od. 8. Annotat.

50. *Rostris.*] In foro Rom. erant rostra, id est, suggestum ante Curiam Hostiliam extructum, ornatum verò navium rostris ab Antiatibus captarum, unde nomen. Titi Liv. lib. viii. Varro lib. iv. de Lat Ling. Ex eo loco leges ferebantur, et conciones ad populum habebantur; imò et jus dicebatur.

*Rumor.*] Est fama incerta sine capite, id est, sine auctore, *frigidus,* vel tristis, vel levis.

52. *Deos.* Augustum, Mæcenatem.

53 *De Dacis.*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide lib. ii. Od. 20.

55. *Militibus promissa Prædia.*] Sicut jam

Prædia Cæsar, an est Italâ tellure daturus?
Jurantem me scire nihil,mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silentî.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis.
O, rus quando ego te aspiciam? quandoq; licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis,
Ducere solicitæ jucunda oblivia vitæ?
O, quando faba Pythagoræ cognata, simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo? [699]
O, noctes, cœnæque Deûm quibus ipse, meique
Ante Larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva, solutus
Legibus insanis: seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis humescit lætiùs. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis;
Nec malè necne Lepos saltet: sed quod magis ad nos

an *in* Italicâ regione? *At* affirmantem me nihil scire, admirantur, velut hominem raræ et profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix, non absque desideriis. O, villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam, *ibi* modò scripta veterum *legendo*, modò dormiendo et otiando? ô quando apponetur faba Pythagoræ affinis, simulque olera condita lardo pingui? O, noctes et epulæ Deorum, *in* quibus ego et familiares cœnamus ad Larem meum, ac protervos famulos alo cibis libatis. *Ibi* quisque liber à stultis legibus, ad arbitrium exhaurit scyphos diversos, sive capax ingentes sumit calices, sive minoribus cupit madescere. Tum fit confabulatio, non de aliorum prædiis vel ædibus; neque *utrum* Lepos ineptè saltet, an non: sed quod utilius,

## *ANNOTATIONES.*

assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide suprà Sat. 2. v. 110. et seq. item Virgil. Eclog. i.

*Triquetrâ.*] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam; habetque in triplici angulo triplex promontorium, Pelorum, Pachynum, Lilybæum. Hinc Ovid. Fast. iv.

*Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor*
*Trinacris; à positu nomen adepta loci.*

63. *O, quando faba,* &c.] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c. tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscunque.

*Faba Pythagoræ cognata.*] Varia hic varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironicè quidem et satiricè, quasi homini coævam et consanguineam: nempè quòd ille assereret fabam ex eadem origine et eodem tempore cum homine natam; eamque, si pyxide inclusa servetur, vel infodiatur, in carnem et sanguinem converti. Ego nec fabulas nec metempsychosim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim, aliisque leguminibus atque oletibus, omnique cibo parabili Pythagoras et Pythagorei libenter vescebantur; carnibus autem vix aut nunquam, frugalitatis quidem et sanitatis gratiâ, quanquam nonnulli contrarium scribunt. Vide Cic. De divin. 2. Diog. Laert. lib. viii. Athen. lib. iv. et x. Plin. lib. xviii. cap. 12. Gell. lib. iv. cap. 11. Cœl. Rhodig. lib. xxi. cap. 3. lib. xxviii. cap. 12. lib. xxx. cap. 36. et quæ nos ad Juven. Sat. xv. 173. ubi de anthropophagis quibusdam ita scribit:

——— *Quid diceret ergò,*
*Vel quò non fugeret, si nunc hæc nostra videret*
*Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui*
*Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?*

*Pythagoræ.*] Vide lib. i Od. 28. Epod. 15. et Sat. 4. hujus lib.

65. *O, noctes, cœnæque Deûm.*] O, quieti somni! ô epulæ tranquillæ et jucundæ; quantumvis sobriæ et frugales, certè nectari et ambrosiæ deorum æquiparandæ! *noctes* dicit poëta, quòd olim in multam noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66. *Ante Larem proprium.*] Religiosè diis domesticis libans, et primitias offerens rusticarum dapum; ac postea è *libatis dapibus* hilariter cum familiaribus et servis cœnans. Vide lib. i. Od. 12.

*Vernas.*] Sic vocantur, qui ex ancillis nati sunt verno tempore. Festus, *procaces*, à procando, sive poscendo.

69. *Legibus insanis.*] De his conviviorum legibus vide lib. ii. Od. 7. Annot.

*Seu quis capit acria fortis Pocula.*] Plin. lib. xiv. cap. 22. refert *Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum*, atque ebrietatis mala eleganter describit. Vide Macrob. Saturn. ii. cap. ultimo. Gell. lib. xv. cap. 2.

70. *Humescit.*] Al. *urescit.* Lib. iv. Od. 5. in fine, *uridi*, id est, bene poti, madidi ac pleni vino.

71. *Non de villis domibusve alienis.*] De his invidi et avari sermocinantur; ut deliciarum sectatores et voluptarii de saltatoribus et scurris.

72. *Lepos.*] Augusti scurra, archimimus, egregius saltator, Lepos dictus, à molli, scitâ, et lepidâ saltandi ratione.

*Quod magis ad nos Pertinet,* &c.] De aptis

Pertinet, et nescire malum est, agitamus: Utrùmne
Divitiis homines, an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos; [700]
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus.
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Nam si quis laudat Arellî
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
Asper, et attentus quæsitis; ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ:
Aridum et ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrectus in hornâ, [701]
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga: quo, bone, circà,
Dum licet, in rebus jucundiss vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta

quodque ignorare sit nefas, quærimus; an opibus homines, an virtute felices existant: utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum: item quid sit bonum, et quæ ejus perfectio. Interea Cervius vicinus aniles fabulas apposite narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxias Arelli divitias, ita exorditur: Quondam mus agrestis urbanum murem cavernulà dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, et studiosus *rerum* congestarum, *ita* tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratiâ. Quid plura? nec parcè dedit è congesto cicere, nec ex avenâ oblongâ: ore portans acinum desiccatum, et semesa lardi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiosè singula delibantis superbo dente; dum ipse ædium dominis in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocutus est; Amice, quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? anne vis homines et urbem præferre silvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingrede.e; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi *ratio* est sive parvo sive magno. Quocirca, O bone, quamdiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quam brevi *tempore* sis victurus. Sermonibus illis excitatus rusticus, prosilit alacer è domicilio. Hinc

*ANNOTATIONES.*

convivio sermonibus. Gell. lib. xiii. cap. 11. &c.

75. *Usus, rectumve.*] Alii quippè sentiebant amicitias propter utilitatem colendas, alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium, ubi *Solem*, inquit, *è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt*———*Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere*, &c.

*Rectumne.*] Cic. mox. cit. *Virtus amicitiam et gignit et continet*———*Virtutum amicitia adjutrix à naturâ data est.* Et in fine ejusdem lib. *Vos hortor, ut ità virtutem locetis, sine quâ amicitia esse non potest, ut, eâ exceptâ, nihil amicitiâ præstabiliùs esse putetis.*

76. *Summumque quid ejus.*] In quo consistat summum bonum; hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. De finib. Tusc. Quæst. &c.

78. *Ex re fabellas.*] Sunt fabulæ ad persuadendum valdè commodæ et efficaces, si appositè adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis et parabolis inspersi sunt, hisque persæpè usus est Christus Dominus, veritas Dei et sapientia. *Ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem et exempla teneatur.* S. Hieronym. lib. iii. Comment in Matth.

*Arellî.*] Arellius famosè avarus: contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert aptè exemplum et apologum rustici muris et urbani.

83. *Hospitiis.*] Hospitibus amicè excipiendis.

84. *Nec longæ invidit avenæ.*] Hellenismus.

86. *Variâ cœnâ.*] *Dubiam cœnam* dixit suprà Sat. 2. v. 77.

88. *Hornâ.*] Novâ, hujus anni. lib. iii. Od. 23. v. 3.

89. *Ador.*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel quòd aduratur, ut è tosto fiat mola salsa ad sacrificia utilis. Festus. Alii aliter.

93. *Terrestria quando*, &c.] Vel ex personâ murium, aliorumque brutorum; vel ex personâ atheorum hoc dicit poëta.

97. *Vive memor, quàm sis ævi brevis.*] Eandem hanc orationem tribuit Herculi Euripides in Alcestide, ut benè observavit Muretus.

Agrestem pepulêre, domo levis exilit. Inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magnâ superessent fercula cœnâ,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpureâ porrectùm in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes, nec non verniliter ipsis [702]
Fungitur officiis, prælibans omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam: cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hâc, ait, et valeas: me silva, cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, et plurimæ dapes restabant è lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportulis congestæ. Postquam igitur rusticum statuit in stragulâ pretiosâ recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat, cibos cibis accumulat, et instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat. Ille quietus lætatur mutatâ conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortunâ; quando magnus repentè forium strepitus toris ambos expulit. *Mox* trepidi *cœperunt* fugere per omne cubiculum, gravius autem expavescere *quasi* moribundi, cùm ædes amplæ insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dixit; Nequaquam me juvat vita ista, *eique* nuncium remitto: me nemus et cavernula à periculis libera consolabuntur exiguo legumine.

## SATIRA VII.

*Inducitur servus, pro libertate Saturnalium, heri vitia taxans et carpens.*

JAM dudum ausculto; et, cupiens tibi dicere servus [703]
Pauca, reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembrî
(Quando ita majores voluerunt) utere: narra.

*DAVUS.* Jam diu *est quod te* audio; atque avens tibi pauca loqui, *ego* famulis timeo. *HORAT.* Numquid Davus? *DAV.* Etiam, Davus, hero servus fidelis ac frugalis abundè; id est, ut vitâ dignum existimes. *HOR.* Age, fruere licentiâ *mensis* Decembris, quandoquidem ita sanxerunt majores *nostri:* loquere.

### ANNOTATIONES.

104. *Fercula.*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, et per Synecd. ipsa edulia, &c.

108 *Vernaliter.*] Al. *Verniliter,* more servorum prælambens dapes quas affert.

114. *Molossis.*] Ingentibus canibus è Molossiâ regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117. *Ervo.*] Quovis legumine, Synecd. *Ervum,* Græcis ὄροβος, Gall. *ers,* Angl. *vetches, or tares.* Legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columell. Plin. Virg. Ecl. iii. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent *arvo,* aliæ *ervo.*

Satira VII.—1. *Jamdudum ausculto.*] Suum ipse servum vitia sibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitiosus à servo suo pariter reprehendi se justè quidem putet et sentiat. Porrò sententiam hanc assert, solum sapientem esse liberum, quam tractat Cicero Parad. v. et Pers. Sat. v.

*Ausculto.*] Ad omne obsequium paratus asto.

2. *Davusne?*] Ipsene *Davus* hæc loquitur?

4. *Ut vitale putes.*] Habebant domini in servos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro sedulâ et diuturnâ servitute videre sibi meruisse apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longè petitas. Quidam volunt Davum significare se mediocriter bonæ esse indolis, quòd contra rarò sint longævi, qui indole sunt eximiâ. Seneca Controv. 1. *Tam immaturè magnum ingenium non esse vitale.* Alii sic: Davus ostendit se in victu moderatum ac temperatum diutiùs esse victurum, contra morem servorum, quos edacitas brevi conficit.

*Libertate Decembri utere.*] Dic liberè quicquid volueris, siquidem hoc tibi dant Saturna-

Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum: pars multa natat; modò recta capessens, [704]
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus
Cum tribus annellis, modò lævâ Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas:
Ædibus ex magnis subitò se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honestè:
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctus Athenis
Vivere; Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi justa chiragra [705]
Contudit articulos, qui pro se tolleret, atque

*DAV.* Plerique hominum obstinatè vitiis delectantur, et perseverant in *pravis* moribus: alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, aliàs vitiis obsequentes. *Sic* Priscus frequenter visus *est* cum tribus annulis; paulò *verò* post sinistrâ vacuâ, diversus vixit, *adeò* ut vestem mutaret horis *singulis*: exiens *autem* superbâ è basilicâ repentè migraret *illuc*, unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modò Romæ adulter, modò Athenis eruditus degere cuperet; certè natus infestis omnibus Vertumnis. *Contrà* Volanerius sannio, quando justa chiragra illi fregit digitos, *hominem* quotidianâ mercede conductum aluit, qui taxillos pro se colligeret, ac

*ANNOTATIONES.*

lia. Ea nempe 14. cal. Jan. celebrabantur in honorem Saturni, et monumentum aurei sub ejus regno seculi, quo tempore cuncti æquales erant, tam servi quàm ingenui. Macrob. lib. i. cap. 10. *Saturnalia uno die solita peragi; post in triduum propagatio, adjunctis à Cæsare huic mensi diebus; deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit—— ——sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit.* Alex. ab. Alex. lib. ii. cap. 22. *Saturni festis diebus servos ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, et à liberis nullo discrimine differre, stipesque invicem dare, et munera missitare, servatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, et tanquam reges imperitare, magistratûs purpuram induere, reliquos in veste candidâ diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis et exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacra appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis, eorumque unus stolâ sumptâ dominabatur,* &c. Vide supra Sat. 3.

7. *Natat.*] Instabilis est: sicut natantes modò contra flumen, modò currente feruntur amne.

9. *Cum tribus annellis.*] Plures annulos gestare luxuriosus habebatur.

*Priscus.*] Hic orator fuisse dicitur, senatorii quidem, vel certè equestris ordinis.

*Lævâ inani.*] Sine ullo annulo, quod egestatis signum. In lævâ, utpote minùs actuosâ, annuli gestabantur. Macrob. lib. vii. cap. 15, *Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, et manu præcipuè sinistrâ gestandum esse.* Gell. lib. x. cap. 10. *Repertum est nervum quendam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.* Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. lib. xxxiii. cap. 1. ubi de origine et jure annulorum aureorum. Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 9. &c.

10. *Inæqualis.*] Sibi parùm constans.

*Clavum.*] Modo latum, modo angustum sumens. De eâ veste præclarâ lib. i. Sat. 5. v. 56.

11. *Ædibus ex magnis.*] E superbo domicilio in vile et abjectum migraret.

13. *Jam mœchus Romæ.*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

*Jam mallet doctus Athenis Vivere.*] Modò otiosum et luxuriosum præferens vitæ genus, modò studia literarum et honestos doctrinæ ac philosophiæ labores.

*Athenis.*] Ubi fons omnium doctrinarum. Cic. De orat. *Ubi artium exquisitarum officina; ubi præcipuè coluntur ea mysteria, quibus ex agresti immanique vitâ exculti ad humanitatem et eruditionem mitigati sumus.* Id. De leg. 4. *Ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter deos certamen fuerit; ut jam fractum propè ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laudi nitatur.* Id. Orat.

14. *Vertumnis.*] Vertumnus, deus anno vertendo præsidens, multiformis erat; et variè pingebatur, et variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis: modò fossor, modò arator, seminator, plantator, messor. Hinc plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam sensus et cogitationes hominum ab eo verti. Unde iratis Vertumnis dicitur natus, quisquis semper incertus et inconstans aliis aliisque affectibus agitatur. Tibul. iv. 2, 13.

*Talis in æthereo felix vertumnus olympo*
*Mille habet ornatus, mille decenter habet.*

15. *Chiragra.*] Vel metri causâ licenter et contra etymon primam corripit syllabam; vel poëta scripsit *cheragra*, ut volunt quidam ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, poëticè χερός. *Justa*, digna luxuriæ pœna. Pers. Sat. 5. v. 58.

——————*Sed cum lapidosa chiragra*
*Fregerit articulos.*

Scilicet morbus ille articularis manûs ac digitorum usum præpedit, non secus ac si fracti et contusi essent articuli manuum.

16. *Qui pro se tolleret.*] Cùm talis semper ludere consuevisset, interclusâ manus suas movendi facultate, alienâ manu talos colligebat, movebat, jactabat.

Mitteret in phimum talos, mercede diurnâ
Conductum pavit: quanto constantior idem
In vitiis, tanto leviùs miser ac prior ille,
Qui jam contento, jam laxo fune laborat.
Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam et mores antiquæ plebis, et idem,
Si quis ad illa Deus subitò te agat, usque recuses:
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse;
Aut quia non firmus rectum defendis; & hæres,
Nequicquam cœno cupiens evellere plantam. [706]
Romæ rus optas, absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis: si nusquam es fortè vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus; ac velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quòd nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire
Convivam, Nemon' oleum feret ociùs? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Milvius et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem: nasum nidore supinor:
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu cùm sis quòd ego, et fortassis nequior, ultrò

immitteret in alveolum; quanto magis constans in pravis, tanto minus infelix quàm prior iste, qui nunc intento, nunc laxato fune luctatur. *HORAT.* An non hodie declarabis, furcifer, quo spectent illa adeò inepta? *DAV.* Dico, ad temetipsum. *HOR.* Ecquâ ratione, ô nequam? *DAV.* Extollis conditionem et instituta prisci populi; tuque ipse fortiter abnuas, si numen aliquod ad ea te redigat; sive quòd non *firmiter* tenes melius esse id quod asseris; sive quòd non constanter virtutem propugnas; atque hæsitas, frustra exoptans pedem luto extrahere. *Cùm* Romæ *versaris,* cupis ruri *degere;* cùm ruri degis, remotam urbem laudas inconstans. Si à nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla, et quasi pergas coactus, sic te beatum prædicas, atque gratularis *tibi,* quòd apud nullum cœnare contingit. *Verùm* si Mæcenas vocet *te* cœnatum apud se vesperi ad primas candelas; horrendùm vociferaris furibundus. Nullusne afferet unguenta citiùs? quisnam auscultat? *Tum verò* Milvius et parasiti, abeunt, tibi imprecati minimè narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem *esse,* adde *etiam* popinarum sectatorem, si lubet; non inficiabor. Tu *verò* cùm sis *servus,* ut ego, et fortasse sis pejor;

## *ANNOTATIONES.*

17. *Phimum.*] Vasculum ligneum, corneum, eburneum, oris angusti, è quo tali anteà agitati effunduntur in alveum seu tabulam. *Fritillum* vocant Juvenalis et Seneca, *orcam* Persius, *turriculam* Martialis, *pyrgum* (quæ vox Græca turriculam designat) alii, et hìc Horatius, ut placet multis, hisque doctissimis. Gall. *cornet à dez,* Angl. THE DICE BOX. Jul. Pol. lib. x. cap. 13. phimum, Φῖμον, numerat inter aleatoris instrumenta: item Æschines in Timarch. apud Suidam.

20. *Qui jam contento.*] Metaphorica dictio. Velut Priscus modò parcus admodùm et frugalis, modò laxus, magnificus, luxuriosus; utrinque nimius et vitio laborans.

21. *Putida.*] Auditu ingrata: translatio à naribus ad aures.

22. *Furcifer?*] Servus hoc probro incessebatur, cùm ob delictum quodpiam levius appensam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causâ.

23. *Mores antiquæ plebis.*] Probos nimirùm et castos. Nam subinde vitia sensim gliscere visa sunt.

27. *Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.*] Frustrà cupiens è gurgite vitiorum emergere.

30. *Laudas securum olus.*] Tranquillam domi cœnam è cibo parabili laudas, et præfers quibuslibet lautis et opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

*Velut usquam Vinctus eas.*] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus, invitus: ac felicem te dicis quòd nemo te vocarit. Verùm tu dissimulas.

33. *Serum sub lumina prima.*] Magnates quidem serò cœnabant pluribus negotiis occupati: at alii vulgò circa tertiam aut quartam horam pomeridianam. Martial. lib. iv. Epig. 8.
*Imperat extructos frangere nona toros.*

34. *Nemon' oleum feret ociùs?* &c.] Clamitas moræ impatiens, et mirum quantum properans ire illuc bene lotus, bene unctus. Sic nimirùm veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35. *Furisque.*] Alii leg. *fugisque,* id est, cum magna festinatione domo abis, et ad Mæcenatis cœnam curris.

36. *Milvius et scurræ,* &c.] Parasiti et scurræ apud te cœnâ speratâ fraudati, diras in te jactant, imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38. *Nasum nidore supinor.*] Elatum habeo nasum ad captandos odores obsoniorum; tanquam ventris et gulæ mancipium cœnas venor.

Insectere velut melior, verbisque decoris
Obvolvas vitium? quid, si me stultior ipse [707]
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere: manum stomachumque teneto,
Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nôstrum cruce dignius? acris ubi me
Natura incendit; sub clarâ nuda lucernâ,
Quæcunque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit, neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu cùm, projectis insignibus, annulo equestri,
Romanoque habitu, prodis ex judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacernâ;
Non es quod simulas! Metuens induceris, atque [708]
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari
Auctoratus eas, an turpi clausus in arcâ,
Quò te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambos justa potestas?
In corruptorem vel justior. Illa tamen se

cur me sponte reprehendis quasi præstantior? quare præclaris sermonibus tegis *quod* pravum habes? quid si tu agnosceris insanior me, *quem* emisti drachmis quingentis? Desine vultu terrorem mihi facere; coërce manum atque iram, dum loquor ea, quæ didici â Crispini janitore. Tu sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrûm cruce dignior peccat? Cum me ardens libido inflammat,
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
*ab eâ* discedo, nec infamis, nec anxius, ne opulentior vel pulchrior eâdem potiatur. Tu *verò* quando, exutis ornamentis, annulo equestri, et Romanâ veste è judice mutaris in vilem servum cucullo obvolvente caput unguentis delibatum; *an* non es quod fingis? Pavidus *quidem* intromitteris, et corpore concuteris, metu adversùs cupiditates luctante. *Age vero*, quid interest *an* pergas addictus virgis cædi, et gladio interfici? an infami inclusus arcâ in quam te compegit *ancilla* flagitii heræ particeps, genibus tangas caput inflexum? *Dic porrò*, si vir matronæ delinquentis jus habet adversùs utrumque, an non æquiùs contra adulterum? Certè fœmina hæc suum

## *ANNOTATIONES.*

43. *Quingentis empto drachmis.*] Gall. *acheté cinquante écus.* Angl. THAT COST YOU BUT FIFTY CROWNS. Siquidem drachma Attica sex asses sive solidos nostræ monetæ continebat.

*Me stultior deprenderis?* Ego enim vitia mea ipse agnosco et fateor; tu verò tua celas, et vano decore tegis: et hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes, stultè.

44. *Manum stomachumque teneto.*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45. *Dum quæ Crispini docuit me janitor, edo.*] Doctum se servus à servo philosophi aptè dicit. Certè à magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam scholarum in quibus docebant; audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulùm ingeniosi essent. De *Crispino* Stoicam sectam amplexo, lib. i. Sat. 1. et 3.

46. *Te conjux aliena capit.*] Adulteriorum sectator quilibet hic arguitur, non ipse Horatius: qui ab iis abhorrebat, lib. i. Sat. 2.

53. *Tu cùm, projectis insignibus.*] Depositâ togâ, exuto angusto clavo, equestrique annulo et dignitate, quibus ab Augusto es insignitus; servilem autem indutus habitum ne agnoscaris: jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. lib. xiii. cap. 20.

54. *Ex judice.*] Certarum rerum cognitio et judicium ad equites Rom. pertinebat, sive quod eligebantur judices tam ex equestri quàm senatorio ordine.

55. *Lacernâ.*] Pallio caput etiam adversùs imbres protegente. *Cucullum* vocat Juvenalis, Sat. iii. 6. et 8. Gall. *une cape*. Angl. *a cowl*.

56. *Metuens induceris.*] In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus lib. i Sat. 2.

58. *Quid refert uri virgis*, &c.] Gladiatores emens has illis conditiones proponebat; flammis uri, virgis cædi et secari, ferro necari; quas cùm accepissent certo quidem pretio, auctoritati dicebantur, seu obligati et obstricti ad quidlibet perpetiendum. Sensus est; Tu servili metu continuò pressus, servili auctoramento quasi addictus, an non vere servus es? Nihil certè interest gladiatorem inter et adulterum. Gladiator virgis cædendum ferroque necandum se addicit: tu pariter cùm adulteria committis. Quid enim cum timens adulteræ maritum in arcâ recluderis?

61. *Estne marito Matronæ*, &c.] Olim adulterum in adulterio deprehensum marito licebat occidere, simul et adulteram. Lex subinde Julia de adulteris nonnihil immutavit, atque flagitiorum ejusmodi cognitionem ad certos judices referri jussit. Vide Annot. lib. i. Sat. 2.

Non habitu mutatve loco, peccatve supernè,
Cùm te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis sub furcam prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evasti? credo, metues doctusque cavebis.
Quæres quando iterum paveas, iterumque perire
Possis. O, toties servus! Quæ bellua ruptis,
Cùm semel effugit, se prava catenis?
Non sum mœchus, ais. Neque ego hercule fur, ubi vasa
Prætereo sapiens argentea. Tolle perîclum,
Jam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam miserâ formidine privet?
Adde suprà dictis, quod non leviùs valeat. Nam
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens; sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent:
Responsare cupidinibus, contemnere honores

non mutat habitum, vel locum; * * * quoniam te metuit, nec amanti fidit. Sponte feres patibulum, atque hero furioso addices cuncta bona, vitam corpus, existimationem. *Quod si incolumis* evadas, *deinceps* fortasse vereberis, et eruditus evitabis. *Imò verò* inquires rursum timendi pereundique occasiones. O multis modis mancipatus! Ecqua fera vinculis fractis improbè se religat, si quando evasit? *At enim* non sum adulter, inquis. Nec ego certè fur, quando argentea vasa cautus transeo. Aufer *verò* periculum, statim indoles solata erumpet sublatis frenis. *Quæ cùm ita sint*, an meus *es* herus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum? quem virga *prætoris* ter aut quater incussa non unquam liberet molesto metu? His adjunge, quòd non minoris momenti sit. Etenim seu vicarius est, qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? scilicet ipse, qui mihi dominaris, aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac lignea effigies viribus non propriis. *HORAT.* Ergò quisnam liber? *DAV.* Sapiens, qui sibi dominatur; quem nec egestas, nec mors, nec catenæ territant; *qui* valet repugnare cupiditatibus, et spernere dignitates,

## *ANNOTATIONES.*

64. *Non habitu mutatve loco.*] Adultera non egreditur domo suâ, non insignia deponit, ut tu; proindeque longè pejus illâ facis, justiorque pœna te sequitur.

66. *Ibis sub furcam prudens.*] Sponte subis servilem ignominiam et pœnam.

*Dominoque furenti*, &c.] Vel irato et ultionem anhelanti marito; vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannicè dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68. *Evasti? credo metues*, &c.] Ironicè. Quòd si è vitæ periculo emergas fortasse cautus deinceps simile discrimen longè fuges. Imò verò quæres semper novas mœchandi, totiesque periclitandi occasiones; adeò mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70. *Quæ bellua ruptis*, &c.] Hunc Horatii locum imitatus est Persius, Sat. v. 168. et seq.

72. *Non sum mœchus, ais*, &c.] Si tu non es mœchus eò quòd apertè non sectaris matronas; nec ego fur sum, qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palam. Verùm si periculi formido removeatur jam ego furabor, et tu mœchaberis; et vitiosæ indoli ambo serviemus. Ergo tu perinde servus ac ego. Huc pertinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quàm factum.

75. *Rerum imperiis hominumque Tot tantisque minor?*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quâ è servitute prætor eximere te non valet.

76. *Vindicta.*] Tribus modis è servitute vindicabatur, et in libertatem asserebatur servus: 1. Censu. 2. Testamento. 3. Vindictâ: nempè cum virgâ capiti serviliter incussâ ritè manumittebat servum prætor. Vide Pers. Sat. v. 88. ubi sic habet:

*Vindictâ postquàm meus à prætore recessi.*

77. *Haud unquam miserâ formidine privet?*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79. *Vicarius.*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimùm atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum, habebàtque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi; communem etenim habebant dominum.

82. *Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.*] Tu, qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque ab eis duceris, perinde ac imagunculæ ligneæ certis nervis et fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam torquere, &c. Gell.

Fortis, et in seipso totus teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per læve morari;
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his, ut proprium, quid noscere? Quinq; talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelidâ, rursus vocat. Eripe turpi
Colla jugo. Liber, liber sum, dic age. Non quis:
Urget enim dominus mentem non lenis, et acres
Subjectat lasso stimulos, versatque negantem,
Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ, [711]
Quî peccas minus atque ego, cùm Fulvi, Rutubæq;
Aut Placideiani contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone, velut si
Re verâ pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus: at ipse
Subtilis veterum judex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis.

atque *est* in semet omninò æqualis et globosus, ut nihil externi queat hærere per expolitum; quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare? Fœmina talenta quinque à te exigit, urget, domo ejicit, aquâ aspergit, interum accersit. Exime cervicem infami servitute. Heus dic, Liber, liber sum. *Atqui* non vales; quippe animum premit herus gravis, acresque stimulos subdit fatigato, et reluctantem exagitat. Verùm enim verò quando stupens miraris tabellam à Pausiâ *pictam*, quâ ratione læviùs delinquis quàm ego, cùm attentius contemplor pugnas Fulvii, Rutubæ, et Placideiani, rubricâ, vel carbone delineatas, intento poplite *altero*, quasi re ipsâ viri decertent, moveant arma, impetant, declinent? *Nempe* Davus iners et pravus *habebitur*; tu verò solers et peritus cognitor *rerum* antiquarum prædicaberis. Si trahor *odore* placentæ calidæ, *homo* nihil sum; *at* tibi magna virtus et mens temnit lautas dapes.

## *ANNOTATIONES.*

lib. xiv. cap. 1. *Nihil arbitratu suo faciunt,* inquit, *sed ludicra νευρόσπαστα esse videntur, id est, nervis moventia.*

86. *Totus teres atque rotundus.*] Tam lævis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facilè moveatur, nihilque asperum ansatumve habeat, quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quâdam externâ. Pers. Sat. i. 64.

*——— Ut per læve severos*
*Effundat junctura ungues.———*

88. *In quem manca ruit semper fortuna.*] Sic ut affectibus non servit, ita nec fortunæ; et quemadmodum irruentium vitiorum, sic et fortunæ impetum frangit.

91. *Perfundit gelidâ.*] Mulierum ea est improbitas. De quâ Pers. Sat. 5. v. 169.

*Soleâ puer objurgabere rubrâ.*

*Eripe turpe Colla jugo.*] Si tu liber es, age, te liberum ostende: spernentem te meretriculam sperne et desere. Atque non vales, cupiditate subditus. Cic. Parad. 5. *An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur; qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Poscit? dandum est. Vocat? veniendum. Ejicit? abeundum. Minatur? extimescendum. Ego verò istum non modò servum, sed nequissimum servum puto.*

93. *Urget enim dominus.*] Dominatur tibi libido, invitumque trahit. Pers. cit. Sat. 3. 124.

*Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdite rebus?*
*An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?*

95. *Vel cùm Pausiacâ torpes, insane, tabellâ.*] Cùm præ immoderato pictarum egregiè tabellarum studio velut insanis. Cic. Parad. 5. *Sunt pari stultitiâ, quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnificia nimioperè delectant. ———————————— Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti ———————— intuentem te, admirantem, clamores tollentem. video, servum te esse ineptiarum omnium judicio. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut delectamenta puerorum.*

*Pausiacâ.*] Pausias insignis pictor, de quo Plin. lib. xxi. cap. 2. et lib. xxxv. cap. 11.

96. *Fulvi, Rutubæ, Placideiani.*] Hi famosi erant gladiatores.

97. *Contento poplite.*] Is gestus est certantium digladiantium.

98. *Prælia, rubricâ picta aut carbone.*] Publicè et propalàm exposita. Plin. lib. xxxv. cap. 7. *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores; ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Ponticâ, ex nigris atramento———publicas porticus investivit picturâ gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis—— ——————— Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi, cœpta à C. Terentio Lucano.*

101. *Subtilis veterum judex et callidus audis.*] Cic. ante citat. *Nos quoque oculus eruditos habemus.*

Quare *verò* damnosius mihi est obtemperare ventri? *nimirùm* quia dorsum verberatur. *Sed* quo pacto minus tu puniris, quoties appetis edulia ista, quæ *pretio* exiguo haberi non possunt? Quinimò amaræ fiunt dapes frequentiùs captatæ, et pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum. *Denique* nunquid peccat servus quispiam pro uvâ dans strigilem subreptam circa noctem? qui verò gulæ indulgens prædia venundat, nihil servile exhibet? Adde quòd tu nequis *unà* horâ tecum versari, nec benè uti otio; atque temet fugis, *ut servitutem* abhorrens et vagabundus; nunc vino, nunc somno quærens levare sollicitudines: inutiliter: quippe *hæ* tristes asseclæ fugientem urgent ac persequuntur. *HORAT.* Quâ parte habebo lapidem? *DAVUS.* Ecquid necesse est? *HORAT.* Ubi tela inveniam? *DAVUS.* Vel furit homo *noster*, vel condit carmina. *HORAT.* Nisi hinc abis velociter, ibis ad agrum *meum* Sabinum nonus operarius.

Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim: qui tu impunitior, illa,
Quæ parvo sumi nequeunt, cùm obsonia captas?
Nempè inamarescunt epulæ sine fine petitæ, [712]
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtivâ mutat strigili? Qui prædia vendit,
Nil servile gulæ parens habet? Adde quòd idem
Non horam tecum esse potes, non otia rectè
Ponere; teque ipsum vitas fugitivus et erro;
Jam vino quærens, jam somno fallere curam:
Frustra: nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
Aut insanit homo, aut versus facit. Ocyùs hinc te
Nî rapis, accedes opera agro nona Sabino. [713]

## SATIRA VIII.

*Cœnæ Nasidieni luxum minimè lautum irridet.*

*HORATIUS.* Quomodo te oblectavit cœna Nasidieni ditis? Etenim herè mihi *te* cœnaturum *apud me* perquirenti dictum *est te* ibi

UT Nasidieni juvit te cœna beati?
Nam mihi convivam quærenti dictus herè illic

### *ANNOTATIONES.*

105. *Qui tu impunitior.*] Pers. Sat. v. 130. similiter.

——— *quî tu impunitior exis?*

107. *Nempè inamarescunt epulæ.*] Immodicè epulatus das pœnas, cùm debilitatum cruditate corpus vexatur; pedesque bono succo et alimento, proindeque viribus destituti, vacillant, solitumque officium non præstant. Vide Sat. 2. hujus libri, v. 75. seq.

110. *Furtivâ mutat strigili?*] Dans strigilem, quam furatus est, ad habendam uvam, quam appetit. Strigil instrumentum est æneum, ferreum, argenteum, quo in balneis sudorem veteres detergebant.

112. *Non horam tecum esse potes.*] Variis distractus cupiditatum illecebris, unà horâ manere et apud te solus esse vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde *otia rectè ponere*, utiliterque tempus insumere non vales in rebus seriis et honestis. Pers. in fine Sat. iv. *Tecum habita.* Nunquam minus solus sapiens, quàm cùm solus est.

113. *Teque ipsum vitas.*] Vitiosi sibimetipsis graves sunt, maximè si soli sint; quia tunc recurrente flagitiorum memoriâ et conscientiâ ampliùs torquentur.

*Fugitivus et erro.*] A te discedere cupias vel omninò, vel ad tempus: sicut molestum dominum evitat servus *fugitivus*, redire nunquam valens: aut saltem velut *erro*, dies multos absens, tandemque rediens.

116. *Unde mihi lapidem*, &c.] Unde lapidem habebo, quo feriam impudentem servum? *Unde sagittas*, quibus illum confodiam?

117. *Aut versus facit.*] Poëtico furore abreptus. Satira 3. hujus libri in fine:

*Adde poëmata nunc; (hoc est, oleum adde camino.)*

118. *Accedes opera agro nona Sabino.*] Protinùs hinc te amandabo ad ergastula prædii et villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo servis operi rustico incumbas; fiasque agrestis ex urbano, vinctus è soluto, sordidus et abjectus è præcipuo. Juvenal. Sat. v. 24. *Carcer Rusticus.* Plin. lib. xviii. cap. 3. *Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.* Et cap. 6. *Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur à desperantibus.*

Satira VIII.—1. *Ut Nasid.*] Horatius à Fundanio percunctatur, qualis fuerit cœna illa, quam vanus ostentator Nasidienus præbuerat Mæcenati, et cui ille interfuerat.

*Nasidieni.*] Is eques Rom. fuisse dicitur. Porro ad metri legem, vel quadrisyllabam vocem accipe, ut *vindemiator*, lib. i. Sat. 7. v. 30. vel anapæstum loco dactyli. Apage qui legunt, *Ut te Nasid.* &c. vel, *Nasidieni quî juvit te*, &c. Nam reclamant codices: nec non Priscianus lib. xvii.

2. *Herè.*] *Heri et herè* dicebant veteres: ut *vespere et vesperi.* Priscian. Juvenalis Sat. v. 23.

De medio potare die. Sic ut mihi nunquam
In vitâ fuerit melius. Dic, (si grave non est,)
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
[714] In primis Lucanus aper leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cœnæ pater; acria circùm
Rapula, lactucæ, radices; qualia lassum
Pervellunt stomachum; siser, alec, fæcula Coa.
His, ubi, sublatis, puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcunque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere: ut Attica virgo
Cùm sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens: Alcon, Chium maris expers.
Hìc herus: Albanum, Mæcenas, sive Falernum [715]
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.
Divitias miseras! sed queis cœnantibus unà,
Fundani, pulchrè fuerit tibi, nosse laboro.
Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infrà,

epulari à meridie. *FUNDANIUS.* Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectùs habuerim. *HOR.* Si molestum non est, dic quod edulium primò sedaret graviorem famem. *FUNDAN.* Initio fuit aper è Lucaniâ Austro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator; circa *erant* acres rapæ, lactucæ, radices; et quæ languentum stomachum excitant; siser, alec, fæx *vini* Coi. Postquam remota sunt ista, servus altè succinctus mensam ex acere detersit mappâ villosâ purpureâ; alter autem corrasit quicquid supervacuum, et quod posset nauseam creare conviviis. *Tum* subniger Hydaspes progrediens ad instar puellæ Atheniensis, quando sacra Cereris portat, vinum Cæcubum detulit: Alcon *autem* Chium sine marinâ *aquâ*. Mox dominus dixit: Si *forte* Albanum vel Falernum, ò Mæcenas, te plusculùm juvat, *quàm* quæ allata sunt, utrumque adest. *HOR.* O infortunatas opes! at aveo scire, quibuscum epulantibus *tam* lautè cœnaveris, O Fundani. *FUNDAN.* Ego supremo in thoro, et juxta me Viscus Thurinus *accumbebat;* atque inferiori loco,

## *ANNOTATIONES.*

3. *De medio potare die.*] Solemnes ergo epulæ, quæ tam maturè inirentur, contra morem, de quo alibi Juvenal, Sat. xi. 88.

——*Ad has epulas solito maturiùs ibat.*

6. *Lucanus aper.*] De Lucaniâ Italiæ regione apris fœcundâ, jam dictum est Sat. 3. hujus libri.

*Leni Austro Captus.*] Frustra conatur Nasidienus venditare, sic teneriores factas esse illius apri carnes, et frustra excusat fœtorem inductum vehementori Austri flatu, cùm nares convivarum eo offenderentur. Vide Sat. 2. hujus lib. v. 40.

*Cœnæ pater.*] Convivii præfectus, infrà *Parochus*, nempe Nasidienus.

*Acria circum Rapula*, &c.] Aptè satis ad emendandum fœtorem apri.

*Siser.*] Olus utile stomacho, urinam ciens, appetitum excitans. Gall. *Cherris*, Ang. *Skirret.* Dioscorid. Plin. &c. Tiberius Cæsar eo delectatus narratur.

*Alec.*] Vide Sat. 4. hujus libri, v. 73.

*Fæcula Coa.*] Condimentum è fæce, sive è crassiori sedimento Coi vini. Suprà Sat. 4.

10. *Alte cinctus.*] Quo expeditior foret.

*Acernam mensam.*] Ex acere arbore. Gall. *Erable.* Angl. *Maple:* Plin. lib. xvi. cap. 15. *Acer*, inquit, *operum elegantiâ et subtilitate citro secundum.* Pariter et Martial. lib. xiv. Epigr. 90.

11. *Gausape purpureo mensam pertersit.*] Gausape et gausapa, peristroma seu tapes, quo mensa insternebatur At hic adhibetur ad tergendam mensam, quæ nullo mantili tecta fuisse ostenditur.

13. *Ut Attica virgo.*] Ut Cereris sacra in canistris portat virgo Attica, sublatis supra caput manibus; ita famulus altè defert vasa vinaria, proceditque lento gradu, ad fastum et pompam. Vide lib. i. Sat. 3.

14. *Hydaspes.*] Puer famosus, ortus in Parthiâ, prope Hydaspen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide lib. i. Od. 22.

15. *Cæcuba.*] De his lib. i. Od. 20.

*Alcon.*] Alter famulus.

*Chium maris expers.*] De Chio vino suprà Sat. 4. Quod addit, *maris expers*, vel indicat vinum in Italiâ factum, adeoque non transmarinum, quod tamen pro Chio et Græco venderetur; vel hinc jactat purum esse, et cui nihil aquæ marinæ admixtum sit. Nam solebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, et incorruptius redderetur. Columel. Athen. lib. i. Plin. lib. xxiii. cap. 1. Huc pertinet oraculum quoddam pastoribus editum, quod jubebat Dionysium in mare mergere.

16. *Albanum.*] Lib. iii. Od. 11.

*Falernum.*] Lib. i. Od. 20.

18. *Divitias miseras!*] Hoc alii dici volunt à Fundanio, alii ab Horatio. Sensus est: Miseras divitias, quæ divitem non faciant beatum, imò persæpè sordidum et miserum reddant! Certè hìc sordes Nasidienus exhibet, qui non statim optima vina Mæcenati depromat. Eccui enim verò alii reservabat Albanum suum et Falernum?

19. *Fundani.*] Hic erat eo tempore poëta, comico sale et facetiis clarus.

20. *Summus ego.*] Ego summus in summo lecto. De situ discumbentium, et ratione discumbendi ad mensam, egi lib. i. Od. 27. Item lib. i. Sat. 4. v. 86. Porrò notandum est, honoratiorem in quoque thoro locum fuisse medium, et convivii dominum in imo lecto semper accubuisse. Itaque hìc in summo thoro

Si memini, Varius: cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat, umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infrà,
Ridiculus totas simul absorbere placentas:
Nomentanus ad hoc, qui, si quid fortè lateret, [716]
Indice monstraret digito. Nam cætera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces,
Longè dissimilem noto celantia succum:
Ut vel continuò patuit, cùm passeris assi, et
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit, melimela rubere, minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
Audieris meliùs. Tum Vibidius Balatroni,
Nos, nisi damnosè bibimus, moriemur inulti;
Et calices poscit majores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acres [717]
Potores; vel quòd maledicunt liberiùs, vel
Fervida quòd subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota

si, *bene* recordor, Varius. *Aderant in medio lecto* Servilius Balatro, et Vibidius, quos asseclas adduxerat Mæcenas. *In imo* erat Nomentanus supra Nasidienum, infrà *verò* Porcius, risum præbens, *cùm* devoraret simul integras placentas. *Porrò* Nomentanus propterea *aderat*, ut digito indicaret, si quid forte *apponeretur* reconditi *saporis*. Etenim reliqui è vulgo, nos, inquam, comedimus aves, conchylia, pisciculos, saporem habentia valdè cognito disparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia passeris assi et rhombi, qualia non *ante* gustâram. Tum me docuit, melimela rubicundiora esse, *si* decerpantur imminutâ lunâ. Quid *autem* id referat, ab ipso melius acceperis. Deinde Vibidiùs *ait* Balatroni: Nisi potamus cum damno *præbentis cœnam*, moriemur sine ultione; *statimque* petit scyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vultum dantis epulas, nihil tam formidantis quàm validos potores: sive quòd dicaciores fiunt, sive quia vini calor habetat gustum acutiorem. Jam Vibidius et Balatro, cunctique pariter urnas integras exhauriunt *poculis* Allifanis;

## *ANNOTATIONES.*

medius erat Fundanius, Viscum Thurinum superiorem inter et Varium inferiorem. In medio lecto medius Mæcenas Balatronem inter et Vibidium, *quos adduxerat umbras.* In imo Nasidienus cum suis convivis, Nomentano scilicet et Porcio.

*Viscus Thurinus.*] Thurio Calabriæ oppido oriundus. Lib. i. Sat. 10. v. 83.

21. *Varius.*] De eo celebri poetâ lib. i. Od. 6. init. lib. i. Sat. 5. v 40. et alibi.

22. *Umbras.*] Scurras, parasitos, homines non invitatos a convivatore, sed ab invitatis addictos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hospitis confisus benevolentiâ, quosdam deducebat asseclas secum; quibus nomen datum ex eo quòd invitatum sequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympos. lib. vii. cap. 6. et alibi.

23. *Nomentanus.*] De eo luxurioso nepote lib. i. Sat. 8. v. 11. et alibi.

*Porcius.*] Famosus nepos.

24. *Placentas :*] Hæ censebantur inter præcipuas veterum cupedias et delicias. Casaubon. in Athen. lib. iii. cap. 29. Perditissimi catillonis sit, inquit, non alimentis vesci, sed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, placentâ fervente devoratâ. Hieronym. ad Marcellam: *Suaves non sunt epulæ, quæ non placentas redolent.*

25. *Si quid fortè lateret,* &c.] Ad hoc præsertim vocatus ille, ut cibos quosque indicaret, et eorem saporem velut exquisitum venditaret. Scilicet erat insignis obsoniorum artifex, seu gulæ antistes et mysta.

28. *Longè dissimilem* &c.] Ironia. Sensus est: Si illi vano ostentatori et garrulo fides, cœnabamus exquisita omnia, et succum habentia longè dissimilem ei, quem gustare consuetum est.

29. *Ut vel continuò patuit.*] Pergit ironicè loqui.

*Passeris.*] Passer piscis planus. Gall. *Garrelet* Angl. A PLAICE. A rhombo differt situ corporis duntaxat. Nam *dexter resupinatus rhombo passeri lævus.* Plin. lib. vi. cap. 20.

31. *Melimela.*] Gall. *Pommes de Paradis.* Angl. APPLES OF PARADISE. Plin. lib. xv. cap. 14. Mala *mustea à celeritate mitescendi seu maturescendi, quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.*

*Minorem ad lunam.*] Alii crescentem, alii decrescentem interpretantur. Ego certè *lunam minorem* dixerim potiùs quando minuitur, quàm cùm augetur et crescit · astipulatur Plinius, qui imminui lunam ait, pro, decrescere.

32. *Quid hoc intersit.*] Quanti referat, ut hoc vel illo statu lunæ melimela colligantur, ab ipso Nasidieno didiceris meliùs. Nempe ille magnâ verborum pompâ de re futili quâlibet usque ad nauseam disserebat.

34. *Nos, nisi damnosè bibimus,* &c.] Nasidieni ejùsque convivii insulsitatem ulcisci aliter non possumus, quàm vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipsius et dolore.

35. *Vertere pallor.*] Avarum subit indignatio, ubi œnophora sua inverti conspicit.

36. *Parochi.*] Παρέχω, præbeo.

38. *Fervida quòd subtile* &c.] Ex personâ avari honestam dolendi rationem prætexit quasi palatum immodici potûs calore obtusum jam vini bonitatem sapere nequeat.

39. *Allifanis.*] Majoribus et capacioribus poculis, ex Allifis urbe Samnii, ad amuem

Vibidius Balatroque, secutis omnibus: imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur squillas inter muræna natantes
In patinâ porrecta. Sub hoc herus, Hæc gravidâ, inquit [718]
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mistum jus est oleo, quod prima Venafri
Presssit cella, garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquenni, verùm citrà mare nato,
Dum coquitur, (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud) pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras

infimi verò tori homines minimè læserunt lagenas. *Mox* apponitur murena in catinâ extensâ inter squillas juscu-lo immersas. Tum dominus ait; Ista prægnans capta est, *quæ* minùs bonâ carne fuisset, postquàm pepe-risset. His affusum est jus, oleo expresso è præcipuâ Venafri cellâ, garo è succo piscium Hispanorum, vino quinque annorum, at cismarino, dum coquitur: cocto *vero* ita Chium aptum est, ut nullum aliud aptius *sit*, non sine pipere albo, et aceto, quod vinum Lesbium corruperit. Primus ego erucas virides et inulas acerbas;

*ANNOTATIONES.*

Vulturnum, in planitie sitâ non longè ab Apennino: quæ nunc in ruderibus jacet. Allifani agri meminit Tullius 2. contra Rullum: et Plancio.

40. *Imi Convivæ lecti*, &c.] Nasidienus, ejusque asseclæ duo, Nomentanus et Porcius, in imo lecto discumbentes, parùm aut nihil biberunt; quia nos majoribus scyphis brevi lagenas exhausimus, et vinaria tota invertimus, ut paulò ante dictum, sive quòd illi attoniti spectarent alios tam acriter et strenuè potantes; seu quòd Nomentanus et Porcius Nasidieno familiari suo jam pallenti ex avaritiâ novum dolorem creare formidarent, si saltem ipsi vino ejus haud perpercissent. Horatii locum hunc alii aliter interpungunt, *secutus omnibus imis. Convivæ lecti*, &c atque interpretantur ut libuerit; judicabit æquus lector sensum fore confusum et ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiscitur, id est, selectos, honoratos. Certè unus Mæcenas ibi primarius vir. Porrò quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis*, à potu sibi temperarunt, seu temperantiam servarunt? Neque verò aptiùs huc intruduntur imi subselli homines, parasiti, scurræ: quorum nulla est ibi mentio.

42. *Squillas.*] Squilla pisciculus est è cancrorum genere, de quo jam antè Sat. 4. v. 58. Cic. De nat. Deor. *Pinna* (quæ est è conchis marinis) *cum parvâ squillâ coit societatem comparandi cibi.* Plinius lib. ix. cap. 42. rem festivè explicat; nec pigebit transcribere: *Concharum generis pinna est. Nascitur in limosis, subtecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnotheram, vocant alii pinnophylacem. Is est squilla parva, alibi cancer, dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus: et ubi licentiâ audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index morsu levi significat. Illa, ore compresso, quicquid inclusit, exanimat; partemque socio tribuit.*

*Muræna.*] Piscis carens pinnis et bronchiis, de genere eorum, qui *flectuoso corporum impulsu, ita mari utantur, ut serpentes terrâ: in sicco etiam repentes.* Plin. lib. ix. cap 20. et 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vivaria, et earum sex millia in cœnis triumphalibus Cæsaris dictatoris.

43. *Porrecta.*] Ergò magna et procera. Sat. 2. v. 39. hujus libri.

*Porrectum magno magnum spectare catino*
*Vellem*, &c.

*Gravida capta est.*] Quod hoc ad rem? et quæ ratio fulciat ea, quæ mox adduntur? Profectò insulsi convivatoris vana somnia.

45. *Venafri.*] De præstantiâ olei Venafrani Plin. lib. xv. cap. 2. *In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia, maximè agro Venafrano.* De eo jam suprà Sat. 4. v. 69. De urbe Venafro lib. ii. Od. 6. in fine.

46. *Garo de succis piscis Iberi.*] Garum muriæ genus laudatissimum è scombris piscibus, qui frequentes sunt ad Iberiæ seu Hispaniæ littora, præsertim ad Carthaginem novam. Plin. lib. xxxi. cap. 8. Vide suprà Sat. 4. v. 65. Nec prætermittendum, adjacere parvam insulam Scombriariam et promontorium ejusdem nominis, sic appellata à frequenti piscatione scombrorum. Strabo.

*Iberi.*] Iberus fluvius Hispaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem et ulteriorem, ei quoque sæpius apud poëtas appellationem tribuit.

47. *Citrà mare nato.*] Vernaculo, Italico.

49 *Aceto, Quod Methymnæam*, &c.] Aceto optimo ex optimo vino Lesbi insulæ. Vide lib. i. Od. 17. v. 21. Methymna ibi civitas post Mytilenen præclara, vino generoso celebris: Silius. Ital. lib. vii.

*Tmolus, et ambrosiis Arvisa pocula succis,*
*Ac Methymna ferax Latiis cessere Falernis.*

51. *Erucas.*] Gall. *de la roquette.* Ang. THE HERB ROCKET. Hæc herba urinam ciet, coctionem juvat, alvum laxat. Casaub. in Athen. lib. iii. cap. 2. *Erucæ*, inquit, *in tenuiorum*

Monstravi incoquere; illutos Curtillus echinos,
Ut meliùs muriâ quam testa marina remittit. [719]
Intereà suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri,
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, postquàm nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obîsset, flere. Quis esset
Finis, nî sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret? Heu fortuna, quis est crudelior in nos
Te Deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappâ compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
Hæc est conditio vivendi, aiebat; eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne malè conditum jus apponatur; ut omnes
Præcincti rectè pueri comptique ministrent? [720]
Adde hos prætereà casus: aulæa ruant si,
Ut modò; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, utì ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi dii, quæcunq; preceris
Commoda dent; ita vir bonus es, convivaq; comis.
Et soleas poscit. Tum lecto quoque videres

Curtillus *autem* herinaceos non lotos, velut convenientiùs, coquenda instituimus muria, quam testa marina reddit. Interim appensa aulææ graviter collapsa sunt in catinum, *tantumque* nigri pulveris extulerunt, quantum non movet Aquilo in agris Campanis. Nos timentes *aliquid* gravius, ubi comperimus nihil mali impendere, bono animo fuimus. Rufus *Nasidienus* contra demisso capite lacrymatus est, quasi filius intempestivè esset mortuus. Ecquis modus adfuisset, nisi callidus Nomentanus ita familiarem solatus esset? Eheu fortuna, quod numen est inclementius erga nos quàm tu? quantum semper gaudium captas res humanas ludendo! Varius cachinos mappa coercere vix poterat. Balatro cuncta in jocum trahens, dicebat. Ea sors est hujus vitæ, ideoque nunquam fama æqua respondebit labori tuo. Itane *verò oportet* te sollicitari multiplici curâ discerptum, ut ego lautas *epulas* capiam? ne adustus panis, ne jus malè conditum inferatur; ut benè expediti ministri omnes nitidique famulentur? His adjunge infortunia, *putà,* si tentoria collabantur, ut modò *contigit;* si offenso pede servus catinum disrumpat. Verùm sicut imperatoris, *ita* convivium præbentis animum res contrariæ ostendere prosperæ occultare consueverunt. Nasidienus ad ista *respondit;* Quæcunque bona postulabis, Dii largiantur tibi; adeò vir probus es, et facetus conviva. *Tumque* petit crepidas. Mox in singulis thoris aspexisses

*ÆNNOTATIONES.*

*lautitiis, aliquando etiam in beatorum mensam admissæ, ut in cœna Nasidieni.*

*Inulas.*] Gall. *de l'aunée.* Ang. ELICAMPANE. *Tristes* vocat Collumella: Horat. supra Sat. 2. v. 44. *acidas.*

52. *Illutos Curtillus echinos,* &c.] Curtillus Epicureus docuit non faciendam è maceratis echinis muriam, sed integros potius coquendos esse *illutos,* id est, non ablutos, et suâ salsugine non purgatos, sed quales depromuntur è vasis, in quibus saliti fuerunt.

*Echinos.*] De his Sat. 4. hujus, libri, v. 33.

53. *Ut melius.*] Asserens nihil esse melius, quàm ita illos incoquere in muriâ sive succo illo salso, qui reperitur in murinæ testâ.

54. *Suspensa grares aulæa ruinas,* &c.] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo seu tabernaculo obtendebatur ad accipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æneid. i. 698.

56. *Campanis excitat agris.*] Campania quòd sit plana et campestris regio, plus habet pulveris.

57 *Nos majus rerili.*] Scilicet ruinam et casum tecti ac domûs.

63. *Mappâ compescere risum.*] Appositâ ori mappâ.

64. *Suspendens omnia naso.*] Lib. i. Sat. 6. v. 5.

65. *Hæc est conditio vivendi.*] Ut nullum sit bonum purum, et stabile; sed *extrema gaudii luctus occupet.*

66. *Responsura tuo nunquam,* &c.] Fama nunquam satis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gravi aulæorum casu interturbata est.

70. *Comptique ministrent?*] Hoc maximè ad convivii lautitiam pertinere credebant, olim, ut formosi et nitidi essent ministri, quorum aspectu convivæ oblectarentur.

72. *Agaso.*] Propriè qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier.* Ang. *An* HOSTLER *or* GROOM. Non caret sarcasmo dictio illa; qualis enim erat agaso, ut ministraret convivis?

77. *Et soleas poscit.*] Veteres priusquam accumberent, togas mutabant vestibus, quas à re *cœnatoria* dixerunt. Petron *Cœnatoria repetimus, et in proximam cellam ducti sumus, in quâ tres lecti strati erant.* Tum etiam soleas pedibus demebant, ne lectum lectique stragula et toralia conspurcarent. Martial lib. iii. Epig. 50.

*Deposui soleas, affertur protinus ingens*

Stridere secretâ divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectâsse. Sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quòd sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo; [721]
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre:
Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi,
Et leporum avulsos, ut multò suaviùs, armos,
Quàm si cum lumbis quis edat: tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni, et sine clune palumbes:
Suaves res, si non causas narraret earum, et [722]

clam ad aurem fieri susurrationes diversas. *Certè* nullos velim ludos spectasse potiùs quàm istos. *HORAT.* At refer ea, quæ postea jocum tibi dedere. *FUNDANIUS.* *Risimus* dum famulos interrogavit Vibidius, an fracta etiam lagena sit, quòd postulanti sibi pocula non præberentur. Dum *verò* conflatur risus è simulatis rebus, Balatrone obsecundante; *en* revertitur Nasidienus mutatâ fronte, quasi ingenio reparaturus infortunia. Ponè sequebantur famuli *in* prægrandi lance gestantes membra gruis divisa, plurimo sale itemque farre *conspersa; necnon* jecur albi anseris pinguibus ficis saginatum; humeros etiam leporinos abstractos, tanquam longè melius *quid*, quàm si cum lumbis edantur. Jam aspeximus afferri merulas adusto pectore, et palumbes sine natibus: quæ *quidem*, jucunda *extitissent*, si causas earum et

*ANNOTATIONES.*

*Inter lactucas oxygorumque liber.* Quò verò pergit Nasidienus soleis resumptis? Convivium aulæorum casu et multo pulvere inquinatum vult reparare, Balatronis sermone scilicet erectus et ipse reparatus. Vide J. Lips. Antiq. lect. lib. iii.

*Soleas.*] Calceamenti genus plantas tegens pedum, annexum teretibus habenis cætera propè, nuda vincientibus. Factum nomen, quòd soleam duntaxat seu plantam obtegerent. Porrò calceis veteres foris utebantur, at domi soleis. Has etiam appellabant crepidas et crepidulas, à Græcâ voce κρηπῖδες. Gell. lib. xiii. cap. 20.

78. *Stridere secretâ,* &c.] Alter alteri insusurrat: Ecquo pergit ille? quid molitur? Observa, lector, in hoc versu frequentiorem literam S, belle susurros exprimentem.

83. *Fictis rerum.*] Ridendi, prætextus fingebatur, ne se erideri Nasidienus adverterit, cùm maximè rideretur. Sat. ii. v. 25. hujus libri. *Vanis rerum corruptus.*

*Balatrone secundo.*] Secundas partes agente, Vibidium adjuvante, ad movendum risum.

84. *Mutatæ frontis.*] Hilaris è mœsto factus, læto animo lætitiam instauraturus.

86. *Mazonomo.*] Genus est lancis magnæ: dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν μάζας, à distribuendo mazas, id est, edulia quædam è farinâ et lacte, ut vult Suid. è farinâ, aquâ, et oleo, ut placet Hesychio. Varro usus est eâ voce lib. iii. cap. 4. De re rust. *Lucullus,* inquit, *è turdis aviarium fecit in Tusculano; ut alios videret positos in mazonomo coctos, alios circum fenestras volitantes.*

*Discerpta ferentes Membra gruis.*] Quale hoc edulium è recisis gruis membris multo sale farrato conspersis? Alli intelligunt τραχήλια seu edulia è partibus avium extremis maximè cervicibus. Plin. lib. x. cap. 23. *Cornelius Nepos, qui D. Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè captos saginari; addidit, ciconias magis placere quàm grues; cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigisse.*

88. *Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi.*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin lib. x. cap. 22. *Nostri sapientiores, qui eos* (anseres) *jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit, . . . exemptum quoque lacte mulso augetur.* Juvenal. Sat. v.

*Anseris ante ipsum magni jecur.*

Pers. Sat. vi.

——— *Satur anseris extis.*

Martial. lib. xiii. Epigr. 38.

*Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus.*

Vide Athen. lib. ix. cap. 8.

*Anseris albi.*] Talem in primis commendant Varro De re rust lib. iii. cap. 10.

89. *Et leporum avulsos,* &c.] Vide hujus lib. Sat. 4. v. 44.

——— *Leporis sapiens sectabitur armos.*

Martial. de anate; lib. xiii. epig. 52.

*Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantùm*
*Et cervice sapit. Cætera redde coquo.*

91. *Merulas.*] Gall. *Des merles.* Angl BLACKBIRDS.

*Palumbes.*] Silvestres columbas. Gall. *Ramiers.* Angl. RING-DOVES.

*Sine clune.*] Quæ tamen pars optima est, et palato suavissima. Vide Gell. lib. xv. cap. 8. *Negant ullam avem præter ficedulam totam comesse oportere; cæterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur ut à clunaculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopiâ sordere; superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere,* &c.

92. *Suaves res, si non,* &c.] Quæ quidem obsonia nobis fortasse jucunda extitissent, si non importunâ garrulitate ea Nasidienus

Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omninò gustaremus, velut illis
Canidia afflâsset pejor serpentibus Afris.

naturas *importunè* herus non commemorasset. *Ergo,* hunc nos ulti *sumus* ita fugientes, nihilque prorsùs delibantes perinde ac si Canidia Africanis anguibus pestilentior illa aspirando infecisset.

## *ANNOTATIONES.*

nimiùm venditasset; ac velut optima collaudaret, quæ sunt deteriora, adductis perperàm à rerum naturâ causis et rationibus.

93. *Fugimus ulti, Ut nihil,* &c.] Ulti sumus, nihil gustando ex iis quæ sic ineptè venditârat.

94. *Velut illis Canidia afflâsset,* &c.] Ut si afflatu suo venenum lethiferum affudisset *Canidia,* venefica celebris, de quà in Epod. ult. Columel. *Cavendum ne à serpentibus afflentur, quarum odor tam pestilens, ut interimat universos.*

95. *Serpentibas Afris.*] Africa monstrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

# Q. HORATII FLACCI

# EPISTOLARUM

## LIBER I.

HÆC pars Horatii Sermonum alter dici potest, continens epistolas, in quibus eleganter et ornatè quidem ad amicos scribit, non tam de rebus domesticis et futilibus, quàm de gravissimis quibusque, putà de moribus verâ virtute informandis. Meritò igitur *Sapientes Epistolas* nuncupat Scaliger. Quod si novum, at certè pulchrum est, versibus et strictâ oratione scribere ejusmodi epistolas. Hinc etenim et major familiaritas in suos elucet, et nonnullam scribenti libertatem et amœnitatem tribuunt Musæ. Ita sanè quædam faciliùs enarrantur, et quæ per se austera, jucundiùs excipiuntur.

Prima hæc epistola Mæcenatis hortatu scripta satis apparet, et quidem ætate jam provecto poëtâ nostro. In eâ reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis posthabere soliti et quæ ad corpus, quàm quæ ad animum spectant, multò studiosiùs inquirentes. Jul. Scaliger Poët. lib. vi. quanquam durus aliàs castigator, *nitidioris styli* fatetur esse Epistolas. *Prima*, inquit, *quovis melle dulcior est: sententiæ appositæ, dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium factam, primam positam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epistolarum librum Satiris postponendum censeo. Id quod cùm in vetustis exemplaribus videamus, nescio quid consilii in mentem venerit iis, qui inventum ordinem subverterunt. Grammatico nihil infelicius. Credo quòd viderent versum illum*, summâ dicende camœnâ: *quasi verò non hanc ipsam intelligeret.*

## EPISTOLA I. Ad MÆCENATEM.

*Inconstantiam hominum redarguit, et pravum judicium de opibus et honoribus.*

PRIMA dicte mihi, summâ dicende Camœnâ, [724]
Spectatum satis, et donatum jam rude quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.
Est mihi purgatam crebrò qui personet aurem : [725]
Solve senescentem maturè sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus, et cætera ludicra pono :
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum :

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, à me celebrate primis carminibus, et celebrande postremis, me sat probatum, jamque libertate, fruentem, vis rursum obstringere veteri exercitatione. *Atqui* non eadem ætas adest, non *idem* ingenium. En Veianius, armis in Herculis æde suspensis, delitescit quietus ruri, ne amplius populum deprecetur in ultimâ arenâ. Certè adest, qui sæpius insusurret ad aurem meam sapientem: Dimitte prudens tempestivè equum ad senium vergentem, ne sub finem deficiat, atque *ægrè* anhelitum trahens derideatur. Ergò jam carminibus, aliisque jocis nuncium remitto. Satago deinceps et quæro, quid bonum, quid honestum *sit;* atque in id incumbo totus.

### ANNOTATIONES.

1. *Primâ dicte mihi,* &c.] Similem dictionem legas apud Græcos poëtas, Hesiod. Homer. Theocrit. Theogn. præsertim erga Deos: unde Horatius Mæcenatem, quasi numen venerari se ostendit. Sic Eclogâ viii. 11. Virgilius sive Pollionem sive Augustum alloquitur,

*A te principium, tibi desinet: accipe jussis*
*Carmina cœpta tuis.*

2. *Donatum rude.*] Acceptâ missione jam liberum. *Rudis* virga erat (palmea si quibusdam fides) quâ donabantur gladiatores, in signum exauctorationis: ut deinceps cessarent à gladiaturâ, et alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii. Priscian. Sueton. Tiber. cap. vii. *Munus gladiatorium dedit diversis temporibus ac locis. Primum in forò, secundum in amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenûm millium.*

3. *Antiquo ludo.*] Scribendis etiamnum lyricis et amatoriis carminibus, velut olim in juvenili fiore et facultate. Atqui minùs aptus nunc sum istis rebus: imò seria, honesta, philosophica dein consector.

4. *Veianius.*] Illustris gladiator.

*Armis Herculis ad postem fixis.*] Armis post emerita stipendia suspensis ex more in Herculis sacello, quod erat ad amphitheatrum: ut notat Theod. Marcilius. Cujus certè magis arridet sententia, quam opinantium idcircò præ cæteris diis Herculem nominari, quòd ille cum monstris luctatus toties victor fuerit.

5. *Latet abditus agro.*] Apud villulam suam rusticam otio fruitur.

6. *Ne populum extremâ,* &c.] Ne ultrâ cogatur supplicare populo in theatro sedenti; seu ad petendam vacationem, seu ad deprecandam mortem: *extremâ arenâ,* in ultimo vitæ discrimine, et jamjam à pari suo victore necandus: vel, extremâ amphitheatri margine, ubi certabatur.

7. *Est mihi purgatam,* &c.] Prima ratio seu excusatio non scribendi fuit Veianii rudiarii exemplum; altera est rationis monitum recte et sapienter suggerentis, maturè cessandum, ne prior gloria posterioribus scriptis et animo jam marcescente obscuretur.

*Purgatam.*] Philosophiæ documentis excultam, et sanam mentem. Pers. Sat. v

——*purgatas inseris aures*
*Fruge Cleantheâ*——

8. *Solve senescentem.*] Sicut prudentis est incitatoris, equum ætate fatiscentem jamque minus alacrem solvere à curru, et mature à circo removere, ne iliosus ac suspiriosus in curruli certamine deficiat, prioresque victorias dehonestet: ita debet scriptor ingeniosus tempestivè se quieti dare, et à scribendo cessare, cùm senio fatiscens eximia, ut ante, depromere non valet. Ennius.

*Sicut fortis equus, spatio qui sæpè supremo*
*Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.*

De circensibus Romam translatis, de positis metis, de solemnibus curriculis, deque septeno aurigarum ad metam circuitu, ac cæteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. lib. v. cap. 8. &c.

9. *Ilia ducat.*] Spiritùs ducendi laborans difficultate, circi decurrere spatia pari ut olim velocitate et ardore, adeòque alios secum certantes prævertere et superare nequeat. Plin. lib xxvi. cap. 6. *Tanta vis,* inquit, *verbasco est ut jumentis non modò tussientibus, sed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.*

10. *Cætera ludicra.*] Nugas, jocos, lyrica, satirica.

11. *Quid verum atque decens,* &c.] Philosophiæ morali operam do sedulam.

Condo, et compono, quæ mox depromere possim.
Ac ne fortè roges, quo me duce, quo lare tuter;
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes. [726]
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos, rigidusque satelles;
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor;
Et mihi res, non me rebus, subjungere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diesq;
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingrataq; tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod
Æquè pauperibus prodest, locupletibus æquè;
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerq; elementis.
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi; [727]
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosâ corpus nolis prohibere chiragrâ.

Colligo et contexo, quæ statim adhibere queam *ad usum*. Ac ne fortè sciscitcris, quem ego magistrum, quam disciplinam sequar; nullius *videlicet* præceptoris opinionibus me addico; sed velut hospes feror, quocunque me impetus agit. Modò sum actuosus et feip. negotiis occupor, acer virtutis sinceræ defensor et observans; modò clam redeo ad Aristippi documenta; mihique res, non me rebus velim subjici. Sicut *autem* longa nox *iis*, quos meretrix fallit, et dies longa operi debito adstrictis videtur; annus verò tardus pupillis severæ disciplinæ novercarum obnoxiis; ita mihi lentum et molestum tempus labitur, quod spem differt ac desiderium exequendi strenuè illud, quod inopibus pariter ac divitibus utile sit; spretum *verò* pueris ac senibus similiter nocebit. Superest ut me ipse his præceptionibus regam et tuear. *Enimverò quamvis* nequeas *tam* acutè videre quam Lynceus, non ideò tamen desinas ungere oculos lippientes; ac licèt non speres robur fortis Glyconis, non *propterea* negligas à corpore arcere chiragram innodantem.

## *ANNOTATIONES.*

12. *Condo, et compono.*] Moralia documenta in mente meâ recondo et rumino, ac post in ordinem digesta scribo, tum ad meam, tum ad aliorum ultilitatem.

13. *Quò duce, quo lare,* &c.] Quam sectam amplectar. Lib. i. Od. 9. *Socraticam domum.* Plures nempe philosophorum familiæ celebres suum quæque ducem ac principem colebant; Academici Platonem, Peripatetici Aristotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Aristippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laërt.

14. *Nullius addictus jurare,* &c.] *Nullis unius disciplinæ legibus adstricti, quibus in philosophiâ necessariò paremus, quid sit in quâque re maximè probabile semper requiremus.* Cicer. Tuscul. 4.

*Jurare in verba.*] Metaphora est à re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique se obstringunt sacramento.

16. *Nunc agilis fio,* &c.] Interdum Stoïcus, proscriptis voluptatibus, summum bonum in virtute repono, et sapientem à capessendâ republ. non removeo.

18. *Nunc in Aristippi,* &c.] Aliàs voluptates corporis consector, atque in his summum bonum statuo: rei verò publicæ administratione sapienti interdico; pariter sentiens cum Cyrenaicis et Epicureis, cumque horum ducibus Aristippo et Epicuro. Cic. 4. Acad. *Alii voluptatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici——————Aristippus, quasi animum nullum habeamus, ita corpus solum tuetur*

19. *Et mihi res, non me rebus,* &c.] Quid hoc sibi velit, Aristippus ipse dicat et explicet. Nimirùm cùm objiceretur; Habere eum Laida; minimè erubescens, *Habeo Laïda,* inquit, *non habeor à Laïde.* Cicer. lib. ix. Epist. 26.

24. *Agendi gnaviter id. quod.*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26. *Pueris senibusq.*] Pers Sat. v. 65.

————*Petite hinc, juvenesque senesque,*
*Finem animo certum, miserisque viatica canis.*

27. *Elementis.*] Primis philosophiæ documentis, morum regulis.

29. *Non tamen idcirco,* &c.] Etsi nequeas tam acres habere oculos, quàm Lynceus; non ideò tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel sanandam lippitudinem. De *Lynceis* oculis, lib. i. Sat. 2.

30. *Glyconis.*] Is fuisse robustus pugil dicitur. Quidem legunt, *Milonis*; nempe Crotoniatæ mentionem hic esse volunt, qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinsius ingeniosè et eruditè contendit intelligendum esse hîc Glyconem philosophum, quem Laërtius scribit, *firmo corpore et habitu prorsùs athletico* extitisse.

31. *Nodosâ chiragrâ.*] *De chiragrâ* lib. ii. Sat. 7. v. 15. *Nodosa,* quia nodis quasi præpedit motum et usum manuum. Seu quòd humor crassus digitorum internodia occupans, turgescere faciat velut nodos et lapillos quos-

Est quôdam prodire tenus, si non datur ultrà.
Fervet avaritiâ, miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima [728]
Stultitiâ caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea, quæ stultè miraris et optas,
Discere et audire, et meliori credere non vis?
Quis circùm pagos et circùm compita pugnax,

Licet aliquatènus progredi, tametsi non liceat alteriùs. *Verùm enim* si animus æstuat avaritiâ, et cupiditate miseros *faciente; in promptu* adsunt sermones, quibus mitigare queas hoc malum et magnam istius ægritudinis partem depellere. *Si* gloriæ studio inardesces, habes quædam remedia, quibus curari possis, libro ter sanctè perlecto. *Denique,* invidus, iracundus, piger ebríosus, perditè amans et quantumvis inhumánus quisque *profectò* sanari potest, si quidem animum docilem præbet disciplinæ. Virtus est fugere vitium, et prima sapientia liberum esse à fatuitate. Cernis, quanto animi corporis nisu declines mala, quæ putas esse maxima; *videlicet,* paupertatem, ac repulsam ignominiosam. *Sic tu* negotiator ad ultimos Indos contendis, inopiam strenuè devitans per mare, per scopulos, per flammas: *at verò* detrectas auscultare sapientiori, ac erudiri, ut scias ea contemnere, quæ fatuè æstimas magni, et concupiscis? Ecquis peritus certandi in pagis et compitis,

## ANNOTATIONES.

dam. Unde Persius *lapidosam* dicit chiragram Sat. v. 58.

32. *Est quôdam prodire tenus,* &c.] Al. *quâdam.* Sensus est; Quanquam non licet reconditissima philosophiæ arcana scrutari, at prodest tamen plurimùm vel primis *elementis* imbui, et saltem delibare nonnihil ex istis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos, qui sapientiæ studium hinc dissuadebant, quòd eam assequi perfectè nemo possit.

34. *Sunt verba et voces,* &c.] Doctrina morum habet remedia adversùs quemlibet animi morbum.

36. *Piacula, quæ te Ter purè lecto,* &c.] Adverte tria verba à rebus sacris et religione translata ad sapientiæ studium *Piacula:* lib. i. Od. 2. v. 29. et Epod. 5. v. 90. *Ter:* de ternario numero in sacris solemni dixi alibi. Juvenal Sat. vi. 522. Pers. Sat. ii. 16. *Pure:* purâ mente. Tibull.

*Casta placent superis: purâ cum veste venite:*
*Et manibus puris sumite fontis aquam.*

40. *Si modò culturæ patientem,* &c.] Cic. Tusc. 2. *Cultura animi philosophia est, quæ vitia radicitùs extrahit, ac præparat animum ad satus excipiendos: eaque mandat et serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.*

42. *Stultitiâ caruisse.*] Carere vitiis. Is enim vitiosus, qui falsis ac stultis vulgi opinionibus velut normâ vivendi abutitur. Contrà qui rectæ rationis lumen sequitur, bonus et sapiens est.

43. *Turpemque repulsam.*] In petendo magistratu. Cic. pro Plancio; *C. Marius duas Ædilitias accepit repulsas.* Offic. I. *Cum offensiones tum repulsas quasi quandam ignominiam timet et infamiam.*

44. *Capitisque labore.*] Synecd. pars pro toto.

45. *Ad Indos.*] Ad remotissimas orbis regiones. Vide lib. i. Od. 12. v. 56.

46. *Per mare pauperiem fugiens.*] Juvenal. Sat. xiv. 275.

*——————Aspice portus*
*Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam*
*In pelago. Veniet classis quocunque vocarit*
*Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaque tantum*
*Æquora transiliet,* &c.

46. *Per saxa.*] Per scopulos marinos, per quælibet vitæ discrimina.

*Per ignes.*] Vel per gravissima pericula, vel per mundi partes Zonæ torridæ subjectas. Lib. iii. Od. 3. v. 55. Virgil. Georg i. 234.

47. *Ne cures ea,* &c.] Ut minora mala declines; v. g. paupertatem, nullum non laborem subeundum ultro credis; cur igitur detrectas facilè doceri, quo pacto fugias multò gravius malum? Scilicet *audire piget* ac *discere* et *credere non vis* asserenti philosopho, *Stultum* esse *mirari et optare,* seu avidè consectari opes et honores tantis *curis* atque laboribus.

48. *Discere et audire.*] Ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire* quàm *discere.*

49. *Quis circum pagos,* &c.] Majorem gloriam minori præfert vel rusticus et hebes quivis. Quare ergo tu virtutis decus, et gloriosum pecuniæ contemptum non anteponis ipsis opibus; præsertim cùm hæ non nisi ægrè et vix haberi queant, illa verò facilè possint comparari per studium sapientiæ?

Magnâ coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ? [729]
*Vilius* argentum est auro, virtutibus aurum.
O, cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet: hæc recinunt juvenes dictata senesq;
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Si quadringentis sex septem millia desint,
Est animus tibi, sunt mores, et lingua, fidesque;
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si rectè facies. *Hic* murus aheneus esto,
*Nil* conscire sibi, nullâ pallescere culpâ.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est [730]
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, et decantata Camillis?
Isne tibi meliùs suadet, qui ut rem facias; rem,
Si possis rectè; si non, quocunque modo rem;
Ut propiùs spectes lacrymosa poëmata Puppî;

non malit victor esse in celebribus Olympicis, si spes facilis adsit adipiscendæ victoriæ sine *magno* labore? *Enimverò* ut argentum auro, *sic* aurum virtutibus postponi debet. *Nec audiendus qui sic moneat*: O, cives, cives, opes primò sunt comparandæ: virtus autem post pecuniam. Illud *quidem* monstrat Janus summus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quàm senes, brachio sinistro appensa *gestantes* loculos et tabulam. *Adde quòd* si sex *aut* septem millia desiderantur ad quadringenta, *licet* habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem; *nihilominus eris* plebeius. *Verùm quanto melius* pueri inter ludendum edicunt, Rex eris, si rectè agas? *Ita sanè.* Hic *tibi* murus sit ex ære; nullius peccati conscium esse, nullius flagitii *probrum timere.* Age, responde, an Roscia lex præstantior, an puerorum edictum, quo bene agentibus regnum defertur, fortibus Curiis et Camillis celebratum? An ille tibi meliora suggerit, qui *admonet,* ut opes acquiras justè *quidem,* si *fieri* potest; si ne autem, quâcunque ratione opes *congeras,* ut propiùs spectes flebilia carmina Puppî;

### *ANNOTATIONES.*

50. *Olympiâ.*] Olympicis in ludis. Vide lib. i. Od. 1. v. 3.

51. *Sine pulvere.*] 'Ακονιτὶ, Thucyd. et Herodian. Metaph. *citra laborem, nullo certamine et periculo.* Ita etiam 'ανιδιτὶ et ανιδρωτὶ, *sine sudore* 'αναιμωτὶ νίκᾶν, *sine sanguine,* seu *incruentam victoriam referre.*

52. *Vilius argentum est auro,* &c.] Cassian. Collat. xxiii. cap. 3. præclaram similiter gradationem instituit: *Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemma margaritis, margaritæ sanctitate.*

53. *O, cives, cives,* &c.] Prosopopœia, quâ stultè loquens inducitur quispiam è vulgo.

54. *Hæc Janus summus,* &c.] Id norunt et docent fœneratores ac trapezitæ in foro considentes duas inter Jani statuas. De his lib. ii. Sat. 3. v. 18.

56. *Lævo suspensi,* &c.] Hunc eundem versum anteà jam positum explanavi, lib. i. Sat. 6. v. 24. *Loculos,* ad fœnus reponendum, vel in quibus calculi ad numerandum: *tabulam,* vel in quâ debitorum nomina descripta sunt, vel super quam positis calculis aut numeris supputatur.

57. *Quadringentis.*] Supple millibus sestertiûm: qui sensus equestris est, ut alibi annotavi. Quidam legunt, *Sed quadringentis,* &c. ut sic loquatur avarus idem et ambitiosus: Quidni opes congeram, ut à plebe me segregem, et ad equestrem censum, ordinem, dignitatem, assurgam? At prior lectio et interpretatio præferenda.

59. *At pueri ludentes.*] Confutatio est stultorum præceptorum Jani, ex naturale lumine et recto puerorum judicio. Hi nimirum verè, sanctè, justè sentientes, inter ludendum spondent principatum ei, qui rectiùs egerit, non ei, qui sit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jul. Poll. lib. ix. cap. 7. ubi de basilindâ, aliisque ludis puerorum.

60. *Hic murus aheneus esto.*] Proverbialis, dictio. Sensus est: nihil firmius tene quàm doctrinam hanc: vel, ut explicat Erasmus, hoc certum sit tibi et immutabile animi decretum. Item muro quolibet aheneo fortior et inexpugnabilior est innocentia et integritas. Hæc tibi sit velut propugnaculum ære validius.

62. *Roscia lex.*] Lex theatralis lata à Roscio Othone trib. pleb. quâ vetuit equitem Rom. fieri, nisi qui possideret quadringenta millia sestertium. Vide Epod. 4. v. 16. ibique Annot.

63. *Nænia.*] Propriè lugubris cantio, sed ad alia quoque transfertur. Hic significat solemne dictum puerorum, de quo mox.

64. *Maribus Curiis et Camillis.*] Fortissimis Romanorum masculâ virtute præditis. lib. i. Od. 12. v. 41. et v. 42.

65. *Isne tibi meliùs.*] Roscius ille theatralis legis auctor, tibi suadens ut studeas lucro per fas et nefas.

67. *Ut propiùs spectes,* &c.] Equestribus in gradibus sedens. Nempe ludos spectabant senatores ex orchestrâ, qui proximus erat proscenio locus; equites Romani deinde è quatuordecim theatri gradibus ex Othonis lege; denique plebs è caveâ.

*Lacrymosa poëmata Puppî.*] Ironicè. Tragœdias Puppii tragici poëtæ, quem vetus interpres narrat ita movisse affectus spectantium, ut etiam lacrymari cogeret; ac proinde de seipso fecisse hoc distichon iambicum.

*Flebunt amici et benè noti mortem meam:*
*Nam populus in me vivo lacrymavit satis.*

An qui fortunæ te responsare superbæ
Liberum et erectum præsens hortatur, et optat?
Quòd si me populus Romanus fortè roget, cur
Non ut porticibus, sic judiciis fruar îsdem,
Nec sequar, aut fugiam quæ diligit ipse vel odit; [731]
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Respondit, referam: Quia me vestigia terrent
Omnia te adversùm spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar, aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras, [732]
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res fœnore: verùm

an qui presens suadet ac desiderat, ut expeditus ac fortis arroganti fortunæ obsistas? Quòd si populus Rom. à me fortè percunctetur, quare non eadem *cum ipso* judicia habeam, sicut porticus *habeo communes*; et *cur* non amem vel oderim quæ ipse amat aut aversatur; respondebo *idem*, quod olim astuta vulpes aiebat leoni ægrotanti: Quia me deterrent vestigia ad te conversa omnia, nulla *autem* retro. O *populus*, bellua es plurium capitum. Quid verò aut quem sequar? Pars hominum gaudet conducere *vectigalia* publica; sunt qui viduas avaras captent crustulis et pomis; atque circumveniunt senes, quos mittunt in vivaria. Multi opes augent occulto fænore. At

## *ANNOTATIONES.*

68. *An qui fortunæ.*] An verò melius tibi non suadet morum præceptor, vel animus tuus philosophiâ imputus, cùm docet calcandam fortunæ adversantis superbiam; cumque hortatur, ut à vitiis liber ad virtutes erigaris?

70. *Cur non ut porticibus, sic,* &c.] Cur non cum ipso pariter sentiam de honoribus et divitiis, sicut promiscuè cum illo rebus communibus utor; v. g. publicis ambulationibus, congressibus, colloquiis.

71. *Porticibus.*] De porticibus Romæ variis atque insignioribus fusè Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 23. Nos etiam aliquid lib. ii. Od. 15. Celebris in primis erat porticus Augusti in palatio cum bibliothecâ Græcâ Latinâque, Numidico marmore eleganter extructa, nec non eximiis imaginibus, tum laureatis et magnificis operibus exculta. Erat præterea porticus Catuli de manubiis Cimbricis facta; porticus Pompeii ante ipsius curiam; porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in qua Augustus collocavit signa militaria olim Domitio a Dalmatis erepta; Philippi porticus, in qua effigies Herculis, et Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata; porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio insignis, ubi matronæ vectari et spatiari solebant; porticus Quirini antiquo opere spectanda; porticus Claudiæ, ubi ambulationes subdiales, miro ingenio constructæ et ornatæ, &c.

73. *Olim quod vulpes,* &c.] Apologus est Æsopi, celebratus etiam a Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat; feras jam plures officii causâ adeuntes devoraverat. Accedit et vulpes ad ostium cavernæ; at cùm ingredi renueret, quid ita officiùm sola detrectaret? leoni interroganti, respondit: Quia me deterrent belluarum vestigia, quibus ad te spectantibus universis, cognosco multas adiisse, rediisse nullas. Apud Non. Lucil. lib. xxx.

*Quid sibi vult, quare sit ut introversus et ad te*
*Spectent, atque ferant vestigia se omnia prorsùs?*

74. *Referam.*] Sic ego, inquit Horatius, populo querenti cur non amem et *sequar* eadem, quæ *ipse diligit,* nec *fugiam* quod *ipse odit;* respondebo; quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam, at paucos inde emergere; imò fere omnes avaritiâ et ambitione inveteratâ miserè absumptos.

76. *Bellua multorum es capitum.*] Velut Hydra. Egregia populi descriptio.

77. *Conducere publica.*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum verò ex Caio Jurisc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos; quoniam aliæ urbes membra censeantur reip. Rom. *Eum,* inquit, *qui vectigal populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus causis ad pop. Rom. respicit; civitates enim loco privatorum habentur.* Porrò triplex olim vectigal exigebatur; primum ex importatione rerum et exportatione, dicebaturque *portorium*, exactores autem *portitores;* alterum ex agris, nimirùm decima pars frumenti excipiebatur; quod qui redimebant, *decumani* appellabantur, quòd *decumas* exigerent; tertium è silvis, seu è pastione pecorum, et *scriptura* vocabatur; qui verò pascua publica conducebant, *magistri scripturæ,* seu scripturarii, dicebantur, à describendis ejusmodi vectigalibus. Quartum è salinis instituit Ancus Martius. Cic. pro lege Maniliâ, ita scribit; Cùm hostium copiæ non longè absunt, etiamsi irruptio nulla facta est; tamen *pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit.* Ita neque ex *portu,* neque ex *decumis,* neque ex *scripturâ* vectigal conservari potest.

78. *Crustis.*] Quidam leg. *frustis,* minùs benè. Alii *fructis,* pro fructibus; quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At *crustula* jam habemus lib. i. Sat. 1. v. 25. Posita pro muneribus ac donis vilioribus et parvis.

79. *Excipiantque senes,* &c.] Senum ac vi-

Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives; lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis fabri. Lectus genialis in aulâ est?
Nil ait esse prius, melius nil cœlibe vitâ:
Si non est, jurat benè solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? ride. Mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonsores: conducto navigio æquè
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cùm pugnat sententia secum;
Quod petiit, spernit; repetit quod nuper omisit;
Æstuat, et vitæ disconvenit ordine toto:
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me, neque rides,

licet diversi diversa consectentur negotia et proposita, *numquid* ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples
85 dicat, Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis; *statim* lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis. *Quòd* si perversum studium *ædificandi* augurium ei dederit, cras
[733] ferramenta transportabitis
91 Teanum ò artifices. *Porrò si* genialis thorus in aulâ ejus sit; affirmat nihil præstabilius esse, nihil optabilius vitâ cœlibe. Si non adest, asseverat solos con-
95 juges beatos esse. Quoniam laqueo stringam Proteum vultus variantem? Inops *autem* quid *agit?* ride; mutat domicilium, thoros, balnea, tonsores; conductæ cymbæ fastidio pariter af-
100 ficitur, ut dives qui proprio vehitur navigio. Si obvius tibi fiam habens capillos inæqualiter recisos à tonsore, cachinnos tollis: si subucula detrita supposita fuerit tunicæ mundæ, vel si toga inæqualis disconvenit; in risum solveris. Quid *verò*, cum mea mens secum luctatur? contemnit quod cupivit, requirit quod modò abjecit; agitatur ac discordat toto vitæ ordine: destruit, extruit, quadrata mutat rotundis? *tum certè* existimas me communi insaniâ laborare, neque derides,

## *ANNOTATIONES.*

duarum opibus et hæreditatibus insidiantur nonnulli.

*Quos in vivaria mittant.*] Devorandos à se, quasi pisces in vivariis educatos.

83. *Nullus in orbe,* &c.] Jam levitatem hominum et inconstantiam in proposito reprehendit.

*Baiis.*] De hâc urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depravaret, dixi jam lib. ii. Od. 18. v. 20.

84. *Lacus et mare.*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo lib. ii. Od. 15. v. 3. et lib. ii. Sat. 4. v. 32.

85. *Festinantis heri.*] Cupidè properant in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. iii. 4.

*Janua Baiarum est, et gratum littus amœni Secessûs.*

*Cuî si vitiosa libido Fecerit auspicium,* &c.] Si libido suo instinctu, vel pruritu incitarit, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit; statim Baiis relictis, Teanum aliòve festinabit; eòque cæmenta, ligna, serramenta, cæteraque instrumenta ad ædificandum necessaria transferri jubebit.

86. *Teanum.*] Cognomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle extructa inter Cales et Suessam, non longè habet acidulas aquas calculosis valdè salubres. Plin. lib. xxxi. cap. 2.

87. *Lectus genialis in aulâ est?*] Si uxorem habet, cœlibes laudat; si non habet, felices prædicat matrimonio junctos; adeò levis est animi et propositi, diversaque semper expetit.

*Genialis.*] In nuptiis sternebatur lectus ad honorem Genii: cui nomen ab antiquo geno, i. e. gigno. Festus. Vide Catull. de nuptiis Pelei ac Thetidis.

90. *Proteo.*] Lib. ii. Sat. 3. v. 71.

91. *Quid pauper?*] Neque dives modò, sed et pauper inconstantiæ vitio laborat.

*Cœnaculo.*] Ita vocabatur superior ædium contignatio, ad quam scalis ascenditur: quod quidem tenuiores domicilium mercede conducebant. Fest. Meminit Juvenalis Sat. x. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Metamorphos. Prudentius;

*Omnis quæ celsa scandit cœnacula vulgus.*

Porrò cœnatio divitum erat, cœnaculum verò pauperum; quod quidem non unum cubiculum continebat aut significabat, imò quasdam habebat appendices. Gall. *Un appartement.*

94. *Si curtatus inæquali,* &c.] Senec. De brev. vitæ. *Quis istorum non malit remp. turbari quàm comam? quis non solicitior de capitis decore, quam de salute?* &c.

95. *Si fortè subucula pexæ.*] Si vestium inæqualitatem, discrepantiam, inconcinnam positionem videris, rides; quid verò si mentem meam à seipsâ dissentientem animadvertas?

100. *Mutat quadrata rotundis.*] Quadratam ædificationem rotundâ mutat. Illa nimirum paulò ante placuerat hæc verò jam magis placet.

101. *Insanire putas solemnia me.*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

nec putas indigere medico vel curatore à prætore assignato; cùm sis columen rerum mearum, ô *Mæcænas*, et indigneris propter malè recisum unguem amici à te pendentis, teque *velut unicum præsidium* intuentis. Denique sapiens Jove solo est inferior, opulentus, liber, insignis, formosus, imò rex regum; sanus præsertim, nisi quando pituita ægritudinem procreat.

Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati; rerum tutela mearum [734]
Cùm sis, et pravè sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summum sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Præcipuè sanus, nisi cùm pituita molesta est.

## EPISTOLA II. Ad LOLLIUM.

### *Reprimendæ cupiditates. Virtus maturè excolenda.*

Dum tu, Lolli, summe vir, Romæ recitas scriptorem belli Trojani, ego Præneste *hunc* revolvi; qui perfectiùs et uberiùs, quàm Chrysippus et Crantor, docet quid honestum sit, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id sic statuerim. Carmen, quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita bello ob cupidinem Paridis,

TROJANI belli scriptorem, maxime Lolli, [735]
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi:
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Pleniùs ac meliùs Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, quâ Paridis propter narratur amorem [736]
Græcia Barbariæ lento collisa duello,

*ANNOTATIONES.*

102. *Nec medici credis*, &c.] Non me credis insanum, qui helleboro sanandus sim; et cui prætor curatorem dare debeat, ut dictum est, lib. ii. Sat. 3. v. 208.

104. *Pravè sectum ob unguem.*] Ob lævissima quævis errata, vitia, incommoda.

105. *De te pendentis.*] Clientis te velut patronum et præsidium unicum respicientis.

108. *Nisi cum pituita molesta est.*] Irridere videtur Stoïcos, asseverantes, sapientem etsi ægrotet, nihilominùs sanum esse; item, sapientem non dolere. *Pituita*, quòd petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida et salsa morborum fons est, quæcunque à distillatione fiunt, teste Platone in Timæo.

1. *Trojani belli.*] Eximia est hìc laudatio poëmatum Homeri; qui sanè velut optimus scriptor epicus exemplis ostendit luculentis, quid fugere, quid sectari debeas; ita virtutis bona, vitii autem mala exprimens, ut studiosus quisque lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de Homero. Plin. lib. vii. cap. 29, &c.

*Maxime Lolli.*] Huic nobili adolescenti inscripta est Od. 9. lib. iv. item seq. Epist. 18. Ejus meminit Vel. Paterc. lib. ii. Sueton. Tiber. cap. 12, et 13. Dio. lib. liv. Ex quibus apparet cur *maximus* dicatur. Nempè is subinde militum tribunus Caio Cæsari in Armeniam pergenti rector datus est ab Augusto patre. Quo magni ingenii summæque integritatis indicio non potest afferri aliud clarius.

2. *Dum tu declamas.*] Dum tu exercitii causâ ex Homeri scriptis recitas aliquid, ac præclarè disseris de virtute. Hoc faciebant Romæ præstantes quique viri.

*Præneste.*] Secesserat Horatius in eam Latii urbem edito colli inædificatam Tusculum inter et Tiberim; hod. *Palestrina* dicitur. Eam commendat Gell. lib. xvi. cap. 13. ubi refert Prænastinos à Tiberio imper. municipes factos, pro referendâ gratiâ, quòd sub eorum oppido ex capitali morbo revaluisset.

4. *Chrysippo.*] Stoïcus ille philosophus, imo Stoïcorum coryphæus et columen. De eo lib. i. Sat. 3. v. 127. nec non lib. ii. Sat. 3. v. 44.

*Crantore.*] Academicus iste, Platonis auditor Xenocratis condiscipulus, mirè laudatur à Cicerone, tum alibi, tum Academ. qu. 4. ubi sic habet. *Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus——et ad verbum ediscendus libellus.*

6. *Fabula, quâ Paridis*, &c.] Ilias viginti quatuor libris comprehensa, opus omni laude majus, à summo poëtarum antistite conscriptum de bello Græcorum adversùs Trojanos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob singularem pulchritudinem per Paridem raptæ.

*Fabula.*] Sic vocatur epicum carmen, item dramaticum; quia in his conficta multa inseruntur: differuntque ab historiâ, quæ nihil nisi verè gestum debet complecti. Vide Epist. ad Pisones, v. 111, 151, 338.

*Paridis.*] Hic erat Priami et Hecubæ filius, frater Hectoris regis Trojæ, alio nomine Alexander vocatus; quem utero mater gestans, verè somniavit facem se ardentem parere; nam Trojani excidii incendiique causa fuit. De eo jam. lib. i. Od. 15.

7. *Barbariæ.*] Cur sic appelletur Phrygia, repete ex annotatis lib. ii. Od. 4. v. 9. Item Epod. 9. v. 6.

*Lento.*] Quòd annis decem continuum fuit.

Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peleiden festinat et inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
*Quicquid* delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, et irâ, [737]
Iliacos intra muros peccatur, et extra.
Rursum quid virtus, et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem;
Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes,
Et mores hominum inspexit; latumq; per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circes pocula nôsti:

complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit *esse* resecandam: ad quod Paris affirmat *se* impelli non posse; etiam ut tutus regnet ac felix vivat. Nestor Achillem inter et Agamemnonem dissensiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter accendit. Quodcunque peccant magnates, luunt Græci. Tam intra quàm extra muros Trojæ grassantur seditiones, fraudes flagitia, cupiditas, iracundia. Jam verò quid virtus quid prudentia valeat, *idem Homerus* exhibet nobis utili exemplo Ulyssis; qui post expugnatam Trojam perlustravit diversos populos, *eorumque* mores callidus *observavit*; et dum sibi sociisque reditum procurat, gravia plurima, subiit immenso mari, contrariis negotiorum fluctibus nusquam submersus. Scis cantus Sirenum, atque Circes pharmaca:

## *ANNOTATIONES.*

8. *Regum et populorum.*] Tam Græcorum quàm Phrygum.

9. *Antenor censet*, &c.] Unus ille ex Trojanorum principibus, qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus. Iliad. 7. Paris autem negavit. Ibid.

11. *Nestor.*] Græcus princeps, de quo plura lib. i. Od. 15. et lib. ii. Od. 9.

12. *Peleiden.*] Pelei filium, de quo lib. i. Od. 6. 9. 15. lib. ii. Od. 4. 16. lib. iv. Od. 6. Epod. 13, et 17.

*Atreiden.*] Atrei filium, de quo lib. ii. Od. 4. lib. iv. Od. 9. lib. iii. Sat. 3. v. 187.

13. *Hunc amor, ira quidem*, &c.] Incitatio fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon, Achilli eam sortitò eripuit, quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14. *Quicquid delirant reges*, &c.] Peccata regum luunt plebeii.

*Delirant.*] Lira est sulcus; lirare, arando sulcos dùcere. Hinc delirare significat, à rectà viâ declinare, aberrare, desipere. Non. Mar. Fest. Isid.

*Achivi.*] Ita vocantur ab Achaiâ Græciæ regione, vel ab Achæo rege.

15. *Seditione.*] Achillis à reliquo exercitu secedentis. De quo lib. i. Od. 15. in fine.

*Dolis.*] Ulyssis Palamedem circumvenientis.

*Scelere, libidine, irâ.*] Passim exemplaria legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum est lib. ii. Sat. 3. De Ajace furioso ibid, &c.

18. *Proposuit nobis exemplar Ulyssem.*] In Odysseâ, ubi Ulysses infinita mari terrâque pericula modò virtute, modò arte vicisse ostenditur; non solùm contra homines et monstra, sed et contra deos luctatus. Jupiter et Neptunus concutiunt et frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læstrygonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, post annos viginti in patriam tandem redit. *Quàm multa passus est Ulysses in illo errore diuturno!* Cic. Offic. i.

19. *Domitor Trojæ.*] Sic et Homerus πτολίπορθον, *urbis eversorem*, Ulyssem vocat duntaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentiâ magis, quàm robore, maxima quæque peragi significans.

23. *Sirenum voces.*] Ampla hæc seges, fabulatoribus. Sirenibus nomen à σειρὰ catena. Alii aliter. Quidem originem Hebraicam expiscantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucosia, Ligea; superiore corporis specie mulieres, inferiore pisces aut aves. Una tibiis, altera lyrâ, tertia voce concinebat His fata vivere concesserant, quamdiu pertranseuntes cantu morarentur et captarent. Itaque præternavigantes suavi symphoniâ allicere studebant, devorabantque. At Ulysses à Circe edoctus naturam, et comitum auribus cerâ obduratis, ipse verò malo navis alligatus, audivit quidem, et prætervectus est incolumis. Unde illæ se in mare præcipitârunt. Sedem habebant ad Siculum littus; vel, ut alii scribunt, in Sirenusis scopulis, et in Capreis insulâ, atque ad Surrentinum Italiæ promontorium Tyrrheno imminens mari, inter sinum Puteolanum v. *Golfo di Napoli*, et Præstanum, v. *Golfo di Salerno*. Homer. Odyss. 12. Ovid. Met. 5. cap. 9. Sirenes reverà erant meretriculæ tum formâ insigni, tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. Indicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarch. Symp. ix. cap. 14. *Homeri Sirenes*, inquit, *nobis immeritò famulosum injiciunt metum. Innuit verò ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri, et ad cœlestia divinaque pellici.*

23. *Circes pocula.*] De illâ famosâ veneficiorum antistite et antesignanâ fusè dictum est

Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset, [738]
Sub dominâ meretrice fuisset turpis et excors;
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoïque
In cute curandâ plus æquo operata juventus;
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessantem ducere curam.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: [739]
Ut teipsum serves, non expergisceris? Atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni
Posces ante diem librum cum lumine; si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidiâ vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
*Dimidium* facti, qui cœpit, habet. Sapere aude:

quæ si fatuè et avidè potasset, ut *sui* comites, sub dominatu meretricis vixisset infamis et demens, ac velut fædus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos *quidem* sumus *duntaxat* numerus, et vivimus *tantum* ad absumenda alimenta: *sumus quasi* proci Penelopes ignavi, atque Alcinoï juvenes curando corpori nimiam operam dantes; quibus optimum videbatur stertere *usque* ad meridiem, atque citharæ cantu lenire sollicitudines. *At quantum est illud dedecus? Ecce* prædones noctu surgunt ad homines trucidandos; tu *verò* non excitaris ad temet servandum? Verùm si valens detrectas ire, hydropicus festinabis; ac nisi ante lucem petas librum cum lucernâ; nisi mentem applices studio rerum honestarum, vigilans cruciaberis invidiâ vel amore, *aliove affectu. Age verò*, quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit; differs *autem integro* anno sanare quod animum corrumpit? *Heus,* facti dimidium tenet, quisquis incipit. Sapientiæ *studium* audacter amplectere;

*ANNOTATIONES.*

in Epod. 17. Plin. lib. xxv. cap. 2. *Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.* Vide Odyss. xiii.

26. *Amica luto sus.*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutari à Circe veneficâ dicuntur, quia fœdis voluptatibus ita corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. et alii. Vide Epod. 17. v. 15. At Jo. Bodinus Andegavensis De magorum dæmonomaniâ, lib. ii. cap. 3. de ejusmodi hominum in belluis per artem magicam transformationibus fusè disputans, multis et gravibus exemplis ac testimoniis eas reverà fieri asserit, additque; Neque fabulosum est, quod Homerus narrat. Ulyssis comites per Circen maleficam in porcos fuisse transformatos, cùm Augustin. ipse lib. De civ. historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, et illam de Arcadibus. In Alpibus quoque memoriâ suâ frequens fuisse dicat, ut stabulariæ mulieres imbuta malis artibus in caseo darent viatoribus, unde in jumenta illico verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterùm ad se redirent. Videatur S. Augustinus De civ. Dei, lib. xviii. cap. 17. et 18. Item Daniel. cap. iv. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea verò figurâ ejus reversâ ad ipsum, recuperasse pristinum sensum, ac decorem honoremque regni.

27. *Nos numerus sumus.*] Turba sumus sine virtute, exercitûs numerum explentes duntaxat, velut Thersites ille iners et inglorius; videmur tantùm vivere, ut edamus.

28. *Sponsi Penelopes.*] Sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide lib. ii. Sat. 5.

*Alcinoïque In cute curandâ,* &c.] Similes sumus Alcinoö Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus et populis; qui mollitie et voluptatibus perditi, in ignaviâ, socordiâque consenescebant. Proverb. Alcinoï mensa, id est, luxuriosa.

32. *Ut jugulent homines,* &c.] Torrentius ubique sagax errorem hîc subodoratus, librarii incuriâ paginas confusas asserit. Ista nimirùm à v. 32. ad 64. pertinere contendit ad priorem Epistolam, atque reponi debere illic post v. 51. *cui sit conditio.* Materiæ quidem et argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus lector de conjecturâ hâc sat audaci.

34. *Si noles sanus,* &c.] Si dum sanus es, ire nolis ad medicum; curres profectò, cùm ægrotabis. Quidam leg. *Si non is sanus,* &c. Id est, si segnis es, et ire piget, dum sanus es, si torpes ignaviâ; deinde cogeris ire, imò currere, cùm hydropisi cruciaberis: cursu enim, et corporis agitatione ac labore morbus iste minuitur. Sensus est; nisi vitia maturè corrigas, frustra deinde conaberis ea depellere inveterata; quin ab his opprimère. Vulgare est;

*Venienti occurrite morbo.*

34. *Ni Posces ante diem librum,* &c.] Si vigilare nolueris discendæ causâ virtutis ac sapientiæ, fiet, ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium, quo solicitabere.

40. *Dimidium facti,* &c.] Hesiodica sententia est; *Principium est dimidium totius.* Auson.

*Incipe, dimidium facti est cœpisse. Supersit*

Incipe. Vivendi rectè qui prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor, et incultæ pacantur vomere silvæ.
Quod satis est, cui contingit, nihil amplius optet. [740]
Non domus et fundus, non æris acervus et auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, juvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collectâ sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.
Sperne voluptates. Nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget. Certum voto pete finem.
Invidus alterius rebus macrescit opimis:
Invidiâ Siculi non invenêre tyranni
Majus tormentum. *Qui* non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est. Animum rege, qui nisi paret, [741]
Imperat; hunc frænis, hunc tu compesce catenâ.
Fingit equum tenerâ docilem cervice magister

incipe. Qui differt tempus bene vivendi, *est quasi* rusticus expectans donec amnis defluxerit; atqui fluit ille semperque fluens volvetur. *Quorsum verò tam solicitè* comparantur opes, *expetitur* conjux fœcunda gignendæ proli, nec non sterilia nemora aratro domantur? *Verùm enim* qui nactus est quantum sufficit, nihil ultrà cupiat. *Quippe* nec ædes, nec prædia, nec auri et pecuniæ cumulus *possunt* arcere morbos *à* corpore, vel curas ab animo domini laborantis. Oportet *benè* valere possessorem, ut fruatur congestis facultatibus. *Porrò* quisquis *vel* cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodest illi domus et pecunia, quàm lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob sordes contractas malè affectis citharæ *suaviter resonantes. Maturè forma tuos mores. Nam* si vas non est purum, quicquid immittes, vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægrè quæsita. Avarus semper est inops. Modum pone definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus prosperis alterius. Siciliæ tyranni nullum habuerunt cruciatum invidiâ graviorem. Quisquis iram non compresserit, *posteà* cupiet non factum fuisse, quod jusserit animus incitatus, dum vehementiùs *dare* vindictam properat indignationi non satiatæ. Ira est brevis insania. Fræna appetitum, qui dominatur quando non est subactus. Hunc frænis, hunc vinculis stringe. *Nam certè* magister equum flexibilem molli cervice format

## *ANNOTATIONES.*

*Dimidium: rursùm hoc incipe, et efficies.*

42. *Rusticus expectat*, &c.] Similis est rustico illi, qui cùm ad amnem pervenisset, stolidè expectabat, dum afflueret omnis aqua, ut ad alternam ripam transire posset.

44. *Quæritur argentum*, &c.] Curamus omnia, quæ ad corpus spectant; quæ animi sunt, cur negligimus?

49. *Valeat possessor oportet*, &c.] Quid prosunt opes diviti, si æger sit animo, vel corpore? si febri, si metu, vel cupiditate torqueatur, an divitiæ sublevabunt?

52. *Ut lippum pictæ*, &c.] Similitudo conglobata hic, antè, et postea.

53. *Auriculas citharæ*, &c.] Ista quidem leviter oblectant, et paulisper fallunt dolorem; nequaquam sanant.

55. *Nocet empta dolore voluptas.*] Menander; *Quàm sæpe ob voluptates mærore afficimur!* S. Hieronym. contra Jovinian. *Irridet Horatius appetitum ciborum, qui sumpti relinquunt pœnitentiam; dicens,*

*Sperne voluptates; nocet empta*, &c.]

56. *Semper avarus eget.*] Avaro deest tam quod habet, quàm quod non habet.

*Certum voto pete finem.*] Modum et finem statue cupiditati et desideriis. Vide lib. iii. Od. 16.

58. *Siculi tyranni.*] Dionysius et Agathocles Syracusanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Justin. lib. iv. *Singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

60. *Infectum volet esse.*] Facti subinde pœnitebit.

61. *Dum pœnas odio.*] Est enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

62. *Animum rege*, &c.] Appetitum vehementem compesce, qui nisi à ratione prematur, hanc ipse opprimit, et in præceps rapit. Pers. Sat. v. 38.

——*Intortos extendit regula mores:*
*Et premitur ratione animus, vincique laborat.*

Cic. Offic. I. *Duplex est vis animorum ac naturæ. Una pars in appetitu posita, hominem huc et illuc rapit; altera in ratione, docet et explanat, quid faciendum fugiendumve sit. Ita sit, ut ratio præsit; appetitus verò obtemperet.*

————*Efficiendum autem est, ut appetitus obediant rationi; eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant*, &c.

64. *Fingit equum.*] Equus tenerâ cervice domatur, et ad arbitrium fingitur: catulus ad

Ire viam, quam monstrat eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aulâ,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba, puer: nunc te melioribus offer.
*Quo* semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quòd si cessas, aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior, nec præcedentibus insto.

ad currendum quacunque sessor voluerit. Canis venaticus postquam cervi corium domi allatravit, *continuò* venatur in silvis. Jamjam sincerâ mente documenta excipe, *ô* juvenis: jam optima inquire. *Enimverò* testa custodiet semper odorem, quo primùm infecta fuerit. Quòd si deses maneas, vel fortiter præcurris, *ego* neque desidem expecto, neque præeuntes antevertere contendo

## EPISTOLA III. Ad *JULIUM FLORUM.*

*De Tiberio Claudio Nerone, deque literatis quibusdam eum interrogat: deinde hortatur ad studium sapientiæ, et ad fraternam concordiam.*

JULI Flore, quibus terrarum militet oris [742]
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos, Hebrusq; nivali compede vinctus;
An freta vicinas inter currentia turres,

O Juli Flore, nosse desidero *in* qua orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thraciâ ad Hebrum hiemali glacie constrictum, an apud mare defluens inter terras proximas;

### *ANNOTATIONES.*

venationem facilè eruditur: sic puer bonos mores sponte imbibit.

65. *Ex quo Tempore cervinam pellem latravit.*] Quando pellis, cervo interfecto detracta, ejus intestinis et sanguine cum pane impletur, et insuitur, tunc venaticis canibus objicitur eosque ad venationem acuit. Gall. *Faire la curée.*

67. *Militat in silvis.*] Postquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus est, ratione modo allatâ; exinde in silvis feras ultrò venatur.

*Nunc adbibe puro.*] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc purus tibi manet, necdum ullis occupatus aut corruptus est pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adhibe;* ut sit anapæstus pro dactylo.

68. *Nunc te melioribus offer.*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis; vel ad meliorem et sapientorem virum, à quo fingaris ad virtutem et rectum.

69. *Quo semel est imbuta,* &c.] Præclara sententia, quam hinc mutuatus est S. Hieronymus scribens ad Lætam.

70. *Quòd si cessas,* &c.] Si piger es in philosophiæ studio, non expectabo te minimè valentem subsequi me acriorem. Quòd si me studiosior aut ingeniosior fueris, quem assequi non possum, nequaquam invidebo tibi aut instabo; nec ultra vires meas enitar. Aristoteles interrogatus, quo pacto discipuli egregiè proficerent, respondet; *Si cursu præstantes prosequi studeant, tardiores autem minimè expectent.* Dio. Lært.

Epistola III.—1. *Juli Flore.*] *Tota bella est hæc epistola* inquit bellè Parthenius: *pura admodum minimeque ambitiosa,* teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claud. Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cùm Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam Od. 2. lib. iv. item 2. Epist. lib. ii. Porrò in hâc eò collimare videtur poëta, ut ad bene faciendam charitatem fraternam exhortetur; ad quod artificiosâ insinuatione utitur, et per quasdam ambages sensim procedit, ut melius propositum exequatur.

*Juli.*] Theod. Marcilius non abs re, *Luci* reponendum contendit; quod *Julius* nusquam sit prænomen: nomen autem Floro nequeat statui; siquidem Flori non Juliæ, sed Aquiliæ gentis sint.

2. *Claudius Augusti privignus.*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus, repudiatâ Scribonia, marito suo *et quidem prægnantem abduxit, dilexitque et probavit unicè ac perseveranter.* Sueton. Octav. cap. 63. Quinetiam erga ejus *pueros Nerones,* hoc et, in utrumque illum privignum, *animi paterni* fuit. Nam et hos adoptavit, ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit; Tiberio verò Tulliam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide lib. iv. Od. et 14. ibique Annot.

3. *Thraca.*] Gr. Θρῄκη, Thrace vel Thraca pro Thraciâ.

*Hebrus.*] Thraciæ mons et fluvius. Porrò ibi vehemens rigere frigus dixi lib. i. Od. 25.

4. *Freta vicinas inter,* &c.] Hellespontus in angustiis illis fremens scil. inter Sestum Thraciæ et Abydum Asiæ *arces,* vel oppida. Gall. *Les Dardanelles.* Item, *Le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. 1.

*Seston Abydenâ separat urbe fretum.*

*Turres.*] Quid leg. *terras,* i. e. Europam et Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. ii. *Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.*

An pingues Asiæ campi collesque morantur? [743]
Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo:
Quis, sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis, et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musâ;
An tragicâ desævit, et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multùmque monendus,
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet
Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo: [744]
Ne, si fortè suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica jura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia. Quòd si

an in agris et collibus Asiæ opimis? Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire etiam velim; quis suscepit scribenda Augusti facinora? quis bello et pace *gesta* posteritati mandabit? quid *agit* Titius, paulò post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit *ex ipso* fonte Pindari haurire, lacus et rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis laborat; an graviter agit, assurgitque scribendo tragœdias? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias comparet; caveat autem desumere è libellis, quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum excitet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu *verò* quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? *Enimverò* non exiguum, non rude, non asperum ingenium habes: *atque adeò* sive ad causas *orandas* facundiam adhibes; sive te accingis ad interpretandum jus civile: sive amatorios versus conscribis; præcipua tolles munera hederæ victricis. Porrò si

## *ANNOTATIONES.*

5. *Pingues Asiæ campi.*] Cic. pro lege Manil. *Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.*

6. *Studiosa cohors.*] Prætoriani milites literati, vel potiùs docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus et literarum amans, ita secum habebat literatos quosdam et imprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hìc; Titius, et Celsus poëtæ; Florus autem orator, poëta, et jurisperitus. Vide infrà Epist. 8.

9. *Titius.*] Septimus ille cognominatur quibusdam, diciturque lyrica et tragica scripsisse; è quibus nihil extat.

10. *Pindarici fontis qui*, &c.] Qui vulgares et vulgaria contempsit, quasi *lacus et rivos*; ipsum Pindarum lyricorum principem atque fontem addit: Latinisque versibus ausus est æmulari styli ejus sublimitatem et sensus profunditatem. Allegoria.

13. *Thebanos.*] Pindarus Thebis oriundus. Lib. iv. Od. 2.

14. *Desævit.*] Sævientes reges et principes repræsentans, gravesque rerum et animorum exprimens conversiones et motus, ut vulgò in tragœdiis.

*Ampullatur.*] Debet magnus et splendidus esse tragœdiæ stylus. Unde et sæpe significatur cothurno sublimi tragicorum calceamento. Vid. Epist. ad Pis. v. 80.

15. *Celsus.*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet, ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet, venditetque quasi sua. Quo iratum sibi posteà redarguit Horatius obliquè, velut morosum.

16. *Privatas ut quærat opes.*] Ut propriò, quòd aiunt, Marte aliquid inveniat et componat; quæ verò sunt aliorum, ne compilet, sibique attribuat.

17. *Palatinus Apollo.*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcunque judicata fuerant cedro et immortalitate digna.

19. *Moveat cornicula risum.*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, *Æsopicus graculus.* Cornix (vel graculus, ut alii volunt) plumarum suarum pertæsa, alias undequaque mutuata est. At cùm se alienis coloribus ornatum et fulgentem admiraretur, ecce aves, quæ sua erant singulæ repetentes, nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20. *Ipse quid audes?*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta, quos auctores imitaris aut evolvis? unde eximia quæque decerpas, velut apes succum è thymo et floribus optimis.

25. *Prima feres hederæ.*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor et insignis habebere.

abjiceres fomitem sollicitudinum frigidos *efficientem*, *certè* pervenires, quo te summa eveheret sapientia. Id curemus, ad si incumbamus tam parvi quàm magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles. Illud insuper *mihi* significare *te rogo*; nunquid tam carus, quàm decet, tibi sit Munatius; an concordia haud benè reconciliata dirimatur? Verùm sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites; *profectò* non debetis amicitiam fraternam violare; at quacunque in regione versamini, *ego* vestrum in reditum vitulam pasco, diis ex voto *sacrificandam*.

Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quò te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ est, [745]
Quantæ conveniat, Munatius: an malè sarta
Gratia nequicquam coit, et rescinditur? At vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomitâ cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus:
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

## EPISTOLA IV. Ad ALBIUM TIBULLUM.

### *Ad laborem honestum, moxque ad voluptatem hortatur.*

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te nunc in regione Pedana? *Credamne te* componere, quod superet opera Cassii Parmensis;

ALBI, nostrorum sermonum candide judex, [746]
Quid nunc te dicam facere in regione Pedanâ?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat?

### *ANNOTATIONES.*

*Hederæ victricis.*] In commissionibus et certaminibus ingeniosis victores hederâ coronabantur. Vide lib. i. Od. i. v. 29. Dicta est hedera. quòd hæreat; vel quod edita petat; vel quia id, cui adhæserit, edat. In tutelâ Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quòd illa omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

*Quòd si Frigida*, &c.] Amicè castigat Flori vitia.

26. *Frigida curarum fomenta.*] Ambitio et avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent, hominemque reddunt frigidum et segnem ad virtutes et studium sapientiæ.

29. *Si patriæ volumus*, &c.] Vide Cic. de officiis.

31. *Munatius.*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est Od. 7. lib. i. Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur; *fœdus* verò *fraternum* dici posse de amicitiâ.

33. *Calidus sanguis.*] Fervens in juventute, sæpe et facilè ebulliens circa cor, iramque faciens et offensionem. Est in quibus. codd.

*Heu calidus sanguis! heu rerum inscitia vexat!*

*Rerum inscitia vexat.*] Contrà rerum usus et experientia, pariter et doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, et cohibere docet animum temerè effervescentem.

36. *Votiva juvenca.*] Diis vota et promissa pro felici reditu vestro et incolumitate. Huc fortasse pertinet, quòd. ut tragici hircum, ita lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

Epistola IV.—1. *Albi.*] Albius ille Tibullus equestri familiâ Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertiâ et suavitate, nec non præstanti corporis formâ insignis, nobilibus charus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quam familiaris fuerit, patet ex Od. 33. lib. i. et ex hâc Epistolâ.

*Sermonum.*] Satirarum pariter et epistolarum.

*Candide judex.*] Sine invidentiâ et adulatione. Fortasse alludit ad nomen *Albii.* Epist. ad Pison. v. 445.

*Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,*
*Culpabit duros*, &c.

2. *Pedanâ?*] Pedum Latii oppidum fuit, non longè ab urbe Româ. Pedanos simul et Aricinos, Lavinienses ac Veliternos civitate donatos scribit T. Liv. In eâ porrò regione Tibullus prædium habebat amœnum et locuples. Quo cùm secessisset adleniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditque multis donatum muneribus à naturâ, à diis, à fortunâ etiam, frui debere illis, dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis; neque solicitum esse oportere.

3. *Cassî Parmensis.*] Idem is creditur, de quo lib. i. Sat. 13. quique *Etruscus* dicitur. Scripsit tragœdias, elegias, epigrammata. De eo sic vet. comm. Cassius Parmensis, tribunus militum in partibus Cassii et Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eò missus ab Augusto, ut eum interimeret, studentem reperit; illoque perempto, scrinium cum libris abstulit. Unde multi credi-

An tacitum silvas inter reptare salubres
Curantem quicquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Dî tibi formam,
Dî tibi divitias dederant, artemque fruendi. [747]
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quàm sapere, et fari ut possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abundè,
Et mundus victus, non deficiente crumenâ?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.
Grata superveniet, quæ non sperabitur hora.
Me pinguem et nitidum benè curatâ cute vises,
Cùm ridere voles, Epicuri de grege porcum.

an otiosum ambulare in nemoribus amœnis *cæterùm* nihil prætermittentem *eorum*, quæ decent virum probum ac prudentem? *Atqui* tu non corpus es sine mente. Dii elegantem tibi speciem opesque, et *his* bene utendi facultatem largiti sunt. Quid verò nutrix alumno carissimo exoptet meliùs, quàm sapere et ut quæ sentit possit eloqui, et qui favorem habeat, et existimationem, sanitatemque, et victum lautum, et marsupium nunquam vacuum? *Quoniam autem vivimus* inter spem et solicitudines, inter timores atque indignationes *auctor tibi sum, ut* unumquemque diem ultimum tibi lucere existimes. *Sic enim* jucundum tempus accedet minimè speratum. Certè me succi plenum et corpore egregiè culto fulgentem videbis, *imò*, si jocari velis, suem ex harâ Epicuri.

## EPISTOLA V. Ad TORQUATUM.

*Ad Cœnam frugalem invitat, et hilaritatem. Ebrietatis commoda recenset.*

SI potes Archiacis conviva recumbere lectis, [748]
Nec modicâ cœnare times olus omne patellâ,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.

Si conviva potes accumbere *in* thoris brevibus, nec abhorres edere quodvis olus è tenui patinâ, ô Torquate, expectabo te domi occidente sole.

### *ANNOTATIONES.*

dere Thyesten tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

6. *Sine pectore,*] Sine corde, excors, sine animo et ingenio.

*Formam.*] Egregiâ corporis famâ præstitisse dicitur Tibullus.

7. *Dederant.*] Hoc eò referunt aliqui, cùm pauperior jam factus esset Albius: alii explodunt, constanterque legunt, *dederunt;* penultimâ licenter correptâ. Ut et apud ipsum Tibull. lib. ii. Eleg. 5. *Hæc fuerunt olim,* &c. pro *fuerant.* Apud Lucret. lib. v. et Æneid. iii. *constiterunt,* ubi vulgò *constiterant.* Certè consentiunt de Ecl. iv. Virgil.

*Matri longa decem tulerunt fastidia menses.*

*Artemque fruendi.*] Oeconomiæ scientiam et peritiam.

8. *Quid voveat dulci nutricula,* &c.] Persius de his fusè, Sat. ii.

9. *Et cui.*] Leg. al. *utque.*

10. *Gratia.*] Apud magnates. Messala Corvinus mirè Tibullum fovit: pariter Messalam Tibullus celebravit. Ipse testis eo disticho:

*Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus,*
*Messalam terrâ dum sequiturque mari.*

*Fama.*] Apud omnes. Ovid.

*Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma,*
*Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.*

11. *Mundus victus.*] Lib. ii. Sat. 2. v. 65.

*Mundus erit, qui non offendit sordibus, atque*
*In neutram partem cultûs miser.*

12. *Inter spem, curamque,* &c.] His enim vita mortalium perpetuò conflictatur.

14. *Grata superveniet.*] Gratiora sunt, quæ non expectata superveniunt bona, acceduntque insperata.

15. *Me pinguem.*] Se, qualis reipsà erat, pingit Horatius, obesulum, et cultûs corporis studiosum.

16. *Epicuri de grege porcum.*] Abdomini et voluptatibus ultrò indulgentem. Cic. in Pison. *Epicure noster ex harâ producte, non è scholâ.* Apud Athen. lib. vii. cap. 5. non obscurè dicit, sed altâ voce clamat Epicurus: *Quod bonum sit nullum agnosco, præter voluptatem ex gustu et venere.* Contrà tamen sensisse Epicurum, vide in Annot. lib. ii. Sat. 4. init.

Epistola V.—1. *Si potes.*] Si frugalis et tenuis cœnæ apparatus tibi placere potest.

*Archiacis.*] Sicut à Pausiâ pictore *Pausiaca* tabella, Sat.l.ii.7.95. ita ab *Archiâ* fabro *Archiaci* lecti.

*Conviva recumbere lectis.*] Ad mensam accumbere tricliniaribus in lectis antiquo modo fabricatis è rudiori materiâ.

2. *Olus omne*] Durum olus, *betam plebeiam,* Pers. Sat. iii. 112.

3. *Supremo sole.*] Sub vesperam. Perperam aliqui altissimum solem accipiunt, afferuntque illud ex. lib. ii. Sat. 8. *Dimidio potare die:* nec enim hora ista convenit frugali cœnæ: adde quod sequitur de *æstivæ noctis benigno sermone.*

*Torquate.*] Estne is L. Manlius ipse Torquatus, causarum patronus; ad quem est Od 7.

Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas, Sinuessanumque Petrinum. [749]
Sin melius quid habes, arcesse; vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam. Cras nato Cæsare festus
Dat veniam somnumque dies. Impunè licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quò mihi fortunas, si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam, nimiumque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi. [750]
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inermem;

Potabis vinum, Tauro iterum *consule in cados* fusum inter Minturnas paludosas et Petrinum Sinuessanum. Quòd si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jam pridem accensus est *meus* ignis, meaque supellex tui gratià nitescit. Intermitte curam *rerum* futilium, ac labores, *pro* opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris natalibus sacra, indulget licentià dormiendi, fasque erit noctem æstivam gratis colloquiis traducere. Quid opes *juvant* si non licet *his* frui? Si quis parcè *victitat*, nimisque tristis, hæredum causâ *ille* stulto proximus est. *Ego verò contrà*, hoc magis bibam, et spargam flores; nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit? detegit occulta; firmam dat fiduciam; inermem impellit ad certamina;

## *ANNOTATIONES.*

lib. iv. Theod. Marcilius, *Euge*, inquit: *Sic mortuum vocat Quintus scilicet.* Intelligit verò Q. Nonium Asprenatem, qui et Torquatus sit appellatus, Augustoque *junctus arctiùs* dicitur. Sueton. Octav. cap. 56. Vide ibid. cap. 43. ubi sic habetur: *In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit; passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen.*

4. *Vina bibes.*] Nec generosa, quippe è palustribus Minturnis, nec vetustate insignia; nam annis superioribus fusa in amphoras.

*Iterum Tauro.*] Consulum nominibus solita notari vina alibi dictum est. Vide lib. i. Od. 20. et lib. iii. Od. 5. Porrò T. Statilius Taurus, homo novus, ut et Agrippa, sed Augusti amicitià, victoque in Sicilià Lepido, rebusque mox in Africâ gestis (unde et triumphum meruit) amphitheatro etiam extructo fuit clarissimus. Consul primò fuisse dicitur anno U. C. 717. secundò vero 728. cùm Horatius annum ætatis ageret 40. aut circiter. Neroni nupsit ejus abneptis Statilia Messalina.

5. *Minturnas.*] Hæc olim fuit urbs Latii satis culta, prope ostia Liris fluvii, planitie, ubi amphitheatrum et aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur, de urbe verò superest parva turris cum tabernà duntaxat. Non longe aberat ingens palus, in quâ latuit Marius à Sylla profligatus. De quo Juvenal. Sat. x 276.

> *Exilium et carcer, Minturnarumque paludes.*

*Sinuessanumque Petrinum.*] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem, ubi nunc oppidum cum arce apud Sinuessam excisam, V. *Rocca di monte Dragone.* Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat, vini non quidem bonitate, sed copiâ. Sinuessa verò *Sinope*, in orâ ubi Massicus mons desinit, inter ostia Liris et Vulturni fluminum.

6. *Imperium fer.*] Quidam interpretantur, Tu me fac regem convivii: quod mihi quidem absurdum videtur.

7. *Splendet focus,* &c.] Ad convivium parandum, coquendasque dapes.

8. *Mitte leves spes.*] Omitte paululum solitas occupationes molestas, sive pro divitiis, sive pro famâ et honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9. *Moschi.*] Is fuisse rhetor Græcus refertur origine Pergamenus, qui veneficii reus à Torquato defendebatur.

*Cras nato Cæsare festus.*] Cras justitium est, ob natalem Cæsaris; ac proinde silentibus judiciis, ac strepitu forensi, dormire in multam lucem, et epulari, et hilaritati vacare licebit.

*Nato Cæsare.*] Accipiunt vulgò de natali Augusti, qui cùm in Septembri sit circa finem, ex Suetonio, ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Jul. Cæs. qui Julio mense habet *noctes æstivas.* Vide Mac. Sat. i. cap. 12. Dion. lib. xliv.

11. *Æstivam sermone benigno tendere noctem.*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12. *Quò mihi fortunas.*] Ita Muretus, aliique deinceps, Habent tamen codices plerique *Quò mihi fortuna.*

13. *Parcus ob hæredis curam.*] Quisquis sumptui parcit, geniumque defraudat, ut majores hæredibus opes relinquat, insanit propè.

14. *Spargere flores incipiam.*] Splendide cœnam apparabo, atque in secundâ mensâ de more flores inspergam.

16. *Designat.*] Non. Marcell. *designare*, est cum notâ et ignominià aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces: *Modo quid designavit?* est, inquit, novum quid moliri seu malum seu bonum.

17. *Spes jubet esse ratas.*] Lib. iii. Od. 21.

> *Tu spem reducis mentibus anxiis.*

Vide ibi, item lib. iv. Od. 12.

*Inermem.*] Al. *inertem.* Loco mox citato.

> *Viresque et addis cornua pauperi,*
> *Post te nec iratos trementi*

Solicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecêre disertum?
Contractâ quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus; ne turpe toral; ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coëat par [751]
Jungaturque pari. Butram tibi Septimiumque
Et, nisi cœna prior potiorque puella, Sabinum
Detinet, assumam. Locus est et pluribus umbris:
Sed nimis arcta premunt olidæ conviva capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe; et, rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non reddiderunt eloquentem? quem non liberalem *vel* in angustâ inopiâ? *Certè* aptus et non repugnans ego ista jubeor curare; ne toral immundum, ne mappa illota nares *faciat* contrahi; ut vasa et patinæ te tibi repræsentent; ne inter familiares reperiatur, qui dicta exportet extrà; ut pares congregentur. *Porrò* convivas tibi dabo Butram et Septimium, Sabinum quoque dummodò non detineat *eum* cœna prior et amica potior. Est etiam locus multis comitibus: at in convivio nimis constipato caprinus fætor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias. *Mox* autem negotiis abjectis, per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.

## *ANNOTATIONES.*

*Regum apices, neque militum arma.*

18. *Solicitis animus onus eximit.*] Hinc Liber dictus Bacchus.

*Addocet artes.*] Seu quia vinum moderatè sumptum acuit ingenium, sive quòd ebrii plusculùm sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant ineptè quidem.

20. *Solutum.*] Vel ab omni solicitudine paupertatis liberum, vel prodigum in ipsâ paupertate.

21. *Idoneus, et non Invitus.*] Erat enim Horatius agilis, hilaris, necnon munditiei perquam studiosus.

22. *Ne turpe toral.*] Ne thori seu lecti tricliniares offendant convivis sordibus. Vide lib. ii. Sat. 4. sub. finem.

*Ne sordida mappa.*] Ne dum manus abstergant convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat et nauseam, quod naribus corrugatis significatur. Vide loc. mox cit. Sat. iv. lib. 2.

23. *Cantharus et lanx Ostendat tibi te.*] Vasa tam sint nitida, ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

*Cantharus.*] Vas vinarium speciem referens scarabæi, qui κάνθαρος Græcè dicitur: tali poculo usus Bacchus, ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. lib. xxxiii. cap. 11. *C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.* Arnob. sub finem lib. vi. *Quid in Liberi dexterâ pendens potorius cantharus?* Magnum, ansatumque indicat Virgil. Ecl. 6. v. 17.

*Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.*

25. *Sit, qui dicta foras eliminet.*] Ne quis extra limen domus efferat, effutiat, evulget, quæ inter potandum dicta liberiùs fuerint; ex quibus temerè invidia confletur. Apud Lacedæmonios, inquiunt, publica intrantibus convivia aliquis senior ostendiens fores ita monebat; *Per has ne verbum ullum egrediatur.*

25. *Ut coëat par.*] Hinc enim jucundior sit sermocinatio.

26. *Butram tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutum.*

28. *Umbris.*] De his conviviorum sectatoribus lib. ii. Sat. 8.

29. *Sed nimis arcta premunt.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. 12.

30. *Tu quotus esse velis, rescribe.*] Dic quot velis tibi sodales convivas. Varro dicebat convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, et progredi ad Musarum; id est, proficisci à tribus, et consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. lib. xiii. cap. 11.

31. *Postico.*] Plautus *posticulam*, dicit, sub ostium. Petronius *posticulam*, sub januam Gall. *Porte de derriere.* Angl. THE BACK DOOR. Virgil. Æn. ii. 453. ita rem explicat;

*Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus*
*Tectorum inter se Priami, postesque relicti*
*A tergo.*

*Clientem.*] Moschum vel alium, qui in atrio te observet alloquendi cupidus. Hunc autem falle, egrediens per januam posteriorem, et veni ad me.

# EPISTOLA VI. Ad NUMICIUM.

*Felix est, qui nihil timet, nihil cupit.*

NIL admirari propè res est una, Numici, [752]
Solaque quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nullâ
Imbuti spectent. Quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?
Ludicra quid, plausus, et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore? [753]
Qui timet his adversa, ferè miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus;
Improvisa simul species exterret utrumque;
Gaudeat, an doleat, cupiat, metuatne. Quid ad rem?
Si quicquid videt melius pejusve suâ spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultra quàm satis est, virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum, et marmor vetus, æraque et artes
Suspice; cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude, quòd spectant oculi te mille loquentem;

O Numici, nihil mirari, est unica ferè et sola res, quæ possit beatum efficere et servare. Reperiuntur *homines*, qui nullâ trepidatione affecti contemplantur solem hunc, et stellas, et tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de muneribus maris ultimos Arabas Indosque locuplentatis? quid de ludis, et applausu, ac muneribus *populi* Romani serventis? Quo animo, quo judicio vultuque aspicienda *hæc* putas? *Certè* qui formidat istis contraria, eodem modo afficitur, quo *is*, *qui ea* desiderat: *atque* in utroque trepidatio est *æquè* molesta, cum insperata species utrumque perturbat; seu lætetur, seu mœrat, seu cupiditate, seu formidine *percellatur*. Quid *autem* ad propositam, si cùm aliquid aspexerit fortunatiùs aut infeliciùs quàm speravit, oculos *tenet* immotos, atque mente *simul* et corpore obstupescit? Virtutem ipsam si *quis* nimium expetat; sapiens desipere justus injustus esse existimabatur. I modò; admirare argentum et vetus marmor, et fabrefacta ex ære; purpuram et gemmas concupisce; lætare quòd te dicentem mille oculi attendunt:

## *ANNOTATIONES.*

Epistola VI.—1. *Nil admirari.*] *Admirabilis epistola* inquit Parthenius; *erudita* Torrentius: *aurea*, Lambinus. Sanè admirabilis, quæ nihil stultè mirari, luculenter mirè docet; erudita, quæ philosophiæ moralis et Stoæ mysteria reconditissima clarè exhibet, atque solerter insinuat; aurea, quæ *aureæ mediocritatis*, ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

*Nil admirari*, &c.] Non percelli admiratione illâ fatuâ è quâ nascitur cupiditas vel timor, animum perinde torquentes. De eâ Epist. i. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat 'αθαυμασίαν.

*Numici.*] Numicia gens Romæ patricia.

3. *Decedentia certis Tempora momentis.*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vices, ac tempestatum varietates, &c.

4. *Formidine nullâ Imbuti.*] Quod si intrepidi spectant cœlesti, certè multò magis terrena.

5. *Munera terræ?*] Aurum, argentum, &c.

6. *Munera maris?*] Margaritas, gemmas, &c.

*Arabas.*] De his lib. i. Od. 29. lib. xii. Od. 12.

*Indos?*] Lib. i. Od. 12.

7. *Ludicra.*] Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

*Plausus.*] Benevolentiam populi significatam publicè, vel assurgendo, vel consalutando vel acclamando, vel applaudendo. Vide lib. i Od. 20.

*Dona Quiritis?*] Honores et magistratus delatos per suffragia populi Rom. *Qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.* Juvenal. Sat. x. 78.

8. *Quo sensu.*] Stoici dicebant perturbationes omnes opinione constare.

*Ore?*] Fronte: oculis effectus demonstrantur ut plurimùm.

9. *His adversa.*] Inopiam, contemptum, ignominiam, sibilos, explosiones.

10. *Pavor.*] *Metus est mentem loco movens.* Cic. Tuscul. 4.

*Utrobique molestus.*] Al. *utrique*, cupienti ac timenti; timens enim vexatur dolore mali futuri, cupiens autem desiderio boni absentis.

11. *Improvisa simul species exterret utrumque.*] Seu species boni præsentis insperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum, seu species mali præsentis tristiam creans eo graviorem, quo minùs expectabatur. Unde exoritur stupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12. *Quid ad rem.*] Quid ad felicitatem, quam nunc rem investigamus.

17. *I nunc*, &c.] Si res bonas, si virtutem ipsam ultra quàm satis est, expetere stultum est; an licebit cupidè scrutari metalla, vasa, lapillos, purpuram: imò famam, celebritatem nominis, opes, honores, &c.

18. *Tyrios colores.*] Vide lib. ii. Od. 18. v. 8. ibique Annot. Item lib. iii. Od. 20. in fine.

Gnavus manè forum, et vespertinus pete tectum,
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris [754]
Mucius, et (indignum quod sit) pejoribus ortus
Hic tibi sit potiùs, quàm tu mirabilis illi.
Quicquid sub terrâ est, in apricum proferet ætas;
Defodiet condetque nitentia. Cùm benè notum
Porticus Agrippæ, et via te conspexerit Appî;
Ire tamen restat Numa quò devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis rectè vivere? Quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter, [755]
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas:
Mille talenta rotundentur, totidem altera; porrò et

manè forum frequenta sedulus, ac serò domum redi, ne Mucius plus tritici, *quàm tu*, colligat *ex* agris dotalibus, et ne ille (quòd indignum est) ignobiliori stirpe genitus à te suspiciatur magis, quàm tu ab illo. Quodcunque abditum in terrâ *delitescit, id* tempus exponit in apertum; infodiet autem et occultabit conspicua. *Sic* postquam porticus Agrippæ et via Appia te spectaverit valdè illustrem, attamen superest *ut* pergas *eò*, quò Numa et Ancus tandem iverunt. *Age verò*, si latus aut renes graviter dolent, exquiro doloris levamen. *At* visne rectè vivere? Ecquis non vult? *inquies. Ergò*, si sola virtus hoc conferre valet, ad hoc labora strenuè, abjectis voluptatibus. *Quòd* si *contra* virtutem censes *mera esse* verba, sicut lucum arbores, *tantùm*, cura *diligenter* ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates et Bithynos: *cura ut* mille talenta compleantur, totque altera adjiciantur, itemque

*ANNOTATIONES.*

20. *Gnavus manè forum*, &c.] Vel primo manè forum negotiantium pete ibique exerce, quod *Janus summus ab imo perdocet*; hoc est; fænore divitias accumula; Epist i. 54. item lib. ii. Sat. 3. vel forum judiciarium frequenta, et causis agendis quæstum fac. Martial.

*Dives eris Romæ si causas egeris.*

*Vespertinus pete tectum.*] Diem totam lucro faciendo consume; nec domum redi, nisi serò et sub vesperam.

21. *Dotalibus agris.*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22. *Mucius.*] Plebeius et ignobilis.

23. *Quàm tu mirabilis illi.*] Quòd tu patricius illi obscuro et abjecto non sis mirabilis per majores divitias. Prolepsis.

24. *Quicquid sub terrâ est.*] Quicquid nunc *stultè miraris et optas*, peribit; et tu pariter cum istis; quære potiùs virtutem, quæ sola bonum stabile est et solidum. Epist. i. 47.

26. *Porticus Agrippæ.*] M. Agrippa tertiùm consul Pantheon fecit; addidit verò porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro superfusis superbam. Synedoc. pro quâvis porticu, quæ quidem Romæ fuit multiplex. Epist. i. v. 71. In his ambulare, seque ostentare insignes quique consueverant.

*Via Appî.*] Appius Claudius censor viam Româ per portam Capenam Brundusium usque constravit adeò latam, ut plaustra duo sibi occurruntia facilè pertransirent. Hæc à Trojano instaurata Statius 2. Sylv. carm. 2.

*Appia longarum teritur regina viarum.*

27. *Ire tamen restat.*] Postquam te omnibus ostentàris, diuque splendidè egeris, tandem moriendum est; perinde ac ipsi Rom. reges mortui sunt. Vide lib. i. Od. 28. et lib. iv. Od. 7. v. 15.

*Numa.*] Pompilius, secundus à Romulo; rex, justitiâ clarus et religione. T. Liv. lib. i. Plutarch. &c.

*Ancus.*] Martius, rex quartus Rom. Numæ ex filiâ nepos, bellicâ gloriâ effulsit. Tit. Liv. cit.

28. *Si latus aut renes*, &c.] Si labores pleuritide, vel nephritide. Vide lib. ii. Sat. 3. v. 29.

29. *Quære fugam morbi.*] Ut corporis, sic et animi debes morbos fugere, pari saltem diligentiâ.

31. *Virtutem verba putas.*] Si inane quid esse virtutem putas. Hercules apud tragicum quendam, et exinde Brutus (ex Dione lib. lxvii.) deploratis rebus exclamasse fertur; *O misera virtus, eras igitur nugæ tantummodo; ast ego te velut rem solidam sectabor, verum fortunæ serviebas;* tumque vocavit unum è familiaribus, ut se interficeret.

*Ut Lucum Ligna.*] Veruntamen non arbores faciunt lucum, sed religio et consecratio alicui numini.

32. *Cave ne portus occupet alter.*] Ante alios mari te committe: naviga ad Cibyrates et Bithynos; occasiones occupa negotiandi, et ex negotiatione ditescendi. Pers. Sat. 6. v. 75.

*Mercare, atque excute solers Omne latus mundi, ne sit præstantior alter*, &c.

33. *Cibyratica.*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ in confinio Lyciæ, cognomento magna, æquitatis famâ celebris; ex Strabone. Eò verò mitti solebant lucriones, et quotquot valdè quæstum odorari et sectari cognoscebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab orâ maris distans decem propè milliaribus.

*Bithyna.*] Bithynia Asiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina Thracia Asiatica Xenophonti, nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Nicæam, Heracleam, Prusam.

34. *Mille talenta rotundentur.*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gal. *Faire le compte rond;* et Angl. To MAKE UP A ROUND SUM.

*Talenta.*] Talentum, τάλαντον, *statera, lanx*,

Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Det genus, et formam, regina pecunia donat;
Ac benè nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget æris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, [756]
Si posset centum scenæ præbere rogatus;
Quî possum tot? ait: tamen et quæram, et quot habebo,
Mittam. Post paulò scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum: partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum;
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstat;
Mercemur servum qui dictet nomina, lævum

tertia, imò et *quarta*, ut cumulus reddatur quadratus. Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, et fidem, et amicos, et nobilitatem, et pulchritudinem: atque divitem stipant Suada et Venus. *Verùm enim* Cappadociæ rex abundans servis indiget pecuniâ. Ne tu fueris ejusmodi, *sed potiùs Lucullo similis.* Lucullus, inquiunt, interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare respondet: Quâ *ratione* possum tot *præbere?* attamen quæram, et quot inveniam præbebo. Paulò *verò* postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum: *posse igitur* sumi partem vel cunctas. *Hoc est locupletem esse. At contrà* augusta est res familiaris, in quâ non plurima superfluunt, ignoranturque à domino et juvant fures. *Quæ cùm ita sint,* sique opes solæ valent reddere felicem et conservare; hunc laborem primum assume, et ultimum dimitte. Si beatum facit decus *externum* et favor; emamus servum, qui nomina *civium* suggerat, qui latus sinistrum

*ANNOTATIONES.*

*pondus:* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti, aliàs significat certum pondus, quod tamen varium variis gentibus. Celebratur in primis talentum Atticum, quod drachmas sexies mille continebat. Porrò drachma Attica respondet grosso Francico, qui valet octo solidos cum sex denariolis, aut circiter: siquidem marca argenti grossos habet sexaginta quatuor, illaque ut plurimùm valet viginti sex aut septem libellas sive Francicos, ut vocamus. Quæ cùm ita sint; grossi illi sexies millies multiplicati, conficiunt monetæ nostræ libellas 2550. Quanto verò talentum auri majus sit argento, et auri supra argentum valore facilè æstimaveris.

35. *Quæ pars quadret acervum.*] Ut quatuor mille talenta inveniantur integra, completa, et perfecta. Pers. cit.

*Rem duplica: feci: jam triplex, jam mihi*
*quartò,*
*Jam decies redit in rugam.*

38. *Suadela.*] Sive Suada, Gr. Πειωθὰ, persuasionis dea. Videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quòd addit, *Venusque;* tum quòd antè dixit, *uxorem cum dote.*

39. *Mancipiis locuples,* &c.] Cappadocia minoris Asiæ perampla regio, cujus populi ad servitutem adeò nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerunt regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab. Alex. lib. ii. cap. 27. Cic. post redit. in senatum. *Cappadocem modò abreptum de grege venalium diceres.* Pers. jam. cit.

*Cappadocas rigidâ pingues plausisse catastâ.*

40. *Ne fueris hic tu.*] Ne sis qualis rex ille, unâ re abundans, cæterarum inops. Quin potiùs sic ut Lucullus adeò locuples rebus omnibus, ut plus possideret quàm sciret. Vult suadere poeta sapientiæ studendum imprimis, quam habenti omnia præstò adsunt.

*Chlamydes Lucullus,* &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundiâ, opibus, Africam prætor justissimè administravit; Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus à prætore urbano, ut celebrandi causâ spectaculi commodaret chlamydes multas, longè plures etiam obtulit.

43. *Millia quinque Esse domi chlamydum.*] Plutarch. in Luculli vita, cap. 39. minorem numerum designat; centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas: quòd certè propriùs ad verum accedit.

46. *Dominum fallunt.*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

*Prosunt furibus.*] Scilicet è magno numero facilè detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. *Nihil est hic quæsti furibus; ita inaniis sunt oppleta atque araneis.*

47. *Si res sola potest,* &c.] Si opibus fieri beatum credamus, iis maximè congerendis operam demus.

49. *Si fortunatum.*] Si nominis splendore et gratiâ apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus magistratus et dignitates ambiamus: adeoque *mercemur servum* nomenclatorem, qui nobis præeat ut fit, deducatque ad prensandum unumquemque et verbis officiosis demerendum.

50. *Qui dictet nomina,* &c.] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii genere obtinendum sit ejus suffragium. Cic. pro Muræna: *Quid quòd habes nomenclatorem? . . . . si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quàm tibi.* Vide Signon. 3. De judic. cap. 30.

Qui fodiat latus, et cogat trans pondera dextram
Porrigere: Hic multùm in Fabiâ valet, ille Velinâ;
Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur: frater, pater, adde,
Ut cuique est ætas, ita quemque facetus adopta.
Si benè qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus
Quò ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque jubebat;
Unus ut è multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti; Cærite cerâ

[757] pungat, moneatque manum offerre trans moles: *atque insusurret indigitetque.* Iste plurimum potest in Fabiâ tribu, hic in Velinâ: ille, cui voluerit, fasces dabit, et cui libuerit ebur curule detrahet molestus: voca fratrem vel patrem secundùm ætatem cujusque; sic unumquemque urbane tibi concilia. *Quòd* si beatè vivit, qui lautè vescitur; dies est, [758] pergamus quò gula trahit; piscemur, venemur; sicut pridem Gargilius, qui mane per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis, ut coram plebe mulus unus è pluribus reveheret aprum pretio comparatum. *Epulemur etiam,* et balnea subeamus *cibis* non coctis pleni:

*ANNOTATIONES.*

*Lævum Qui fodiat latus.*] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum honoris causâ, quoties obvius repentè fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodiebatque atque insusurrabat, quis et qualis esset ille civis, ut ritè et honestè appellaretur.

51. *Trans pondera dextram Porrigere.*] Varia hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, et olei, vini, cæterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant. Moneat brachium exerere extra togam collectam et complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem fortè civem. Hæc sanè longè quæsita videantur. Verò propius est: Admoneat candidatum occurrenti civi obviàm ire, et manum vel prensando vel adjuvando porrigere, superatis etiam impedimentis, si quæ interveniant; v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in viâ saxaque ponderosa fuerint intermedia, ea transiliendo, et salutandum civem diligenter et officiosè adeundo.

52. *Hic multùm in Fabiâ,* &c.] Sic nomenclator hero candidato suggerit. En ille civis in tribu Fabià multùm valet; eum proinde multis officiis et blandimentis capta.

*Fabiâ, Velinâ.*] Pop. Rom. in 35. tribus seu classes aut familias divisum, nôrunt omnes; et suffragia ferri solita modò viritim, seu per viros singulos; modò tributim aut centuriatim, id est, per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. lib. iv. cap. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque variâ subinde ratione suffragrandi.

*Fabiâ.*] A gente Fabiorum nominatissimâ dicta est.

*Velinâ.*] Seu à Velinâ, editâ urbis regione; seu à Velino lacu cujus incolæ in civitatem asciti. Cætera tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. lib. i. cap. 17, &c.

53. *Cuilibet hic fasces dabit.*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic habet, et afferet cuicunque ille suffragari voluerit; adeò valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et è contrariò.

*Fasces.*] Nemo nescit pro magistratu poni hæc magistratuum insignia. Synecd. Nimirùm dictatori apparebant lictores 24. cum fascibus; consuli duodecim; proconsuli, et prætori sex. *Fasces* autem erant virgæ plures securi circumligatæ, ita ut extaret ferrum, quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi verò quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

*Curule ebur.*] Synecd. magistratum, cui jus est sellæ curulis eburneæ, et in eâ sedendi, seu cùm judicia exercet, seu cùm in curiam vehitur. Gell. lib. iii. cap. 18. Tull. Catil. 4. *Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Juvenal. Sat 10. v. 91.

*——illi sellas donare curules;*
*Illum exercitibus præponere,* &c.

56. *Si benè qui cœnat, benè vivit.*] Pers Sat. 4. v. 17.

*Quæ tibi summa boni est? unctâ vixisse patellâ*
*Semper, et assiduo curata cuticula sole.*

58. *Gargilius.*] Is inanis et stultâ gloriæ cupiditate ductus, videri cupiebat venando cepisse feram, quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61. *Crudi tumidique lavemur.*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citiùs et novâ fama ad epulas redirent.

*Cærite cerâ Digni.*] Digni inferri in tabulas Cæritum, id est, à censore infamiæ labe notari, non secus ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademptum est. Vide Gell. lib. x. cap. 13. Item Petrum Crinit. De hon. disc. lib. vii. cap. 6. ubi sic habet. Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas censor eos referebat, qui notâ vel ignominiâ quâpiam forent insignes. Ex quo eruditè Flaccus in Epistolâ ad Numicium, dignos Cærite cerâ appellat Romanos, qui luxu et voluptatibus turpissimis tenebantur; quem locum Horatiani in-

Digni : remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patriâ fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum ; vivas in amore jocisque. [759]
Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti : si non, his utere mecum.

nec curemus quid honestum sit, et quid indecorum; *præstemus nos licet* censurâ dignos; *imitemur* luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ *regis*, qui patriam posthabuerunt vetitæ voluptati. Si *autem*, ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est sine amore et jocis; in amore et jocis vive. Age, vale. Si quidpiam scis his melius, benignè communica *nobiscum*; si non *autem*, illis mecum utere.

## EPISTOLA VII. Ad MÆCENATEM.

*Mæcenatis in se liberalitatem laudat, at libertatem et otium opibus præfert.*

QUINQUE dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror : atqui
Si me vivere vis sanum rectèque valentem, [760]
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam ; dum ficus prima, calorque
Designatorem decorat lictoribus atris ;

Promiseram tibi, Mæcenas, ruri me commoraturum *non plus* quinque diebus; *ecce autèm* integro *mense* Augusto absum fallax. Verùm si me vis incolumem vivere, et bene valere, quòd ægrotanti concideres, hoc indulge ægrotare metuenti; dum prima ficus, et æstus libitinarium exornat atratis ministris; dum parentes filiis timent;

### ANNOTATIONES.

terpretes ineptissimè, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenùs ille.

63. *Remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei.*] Ulysses à Tiresiâ vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi parârunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumpti patriam non reviserunt. Vide lib. ii. Sat. 5.

65. *Mimnermus.*] Hic poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrnæus, septem sapientibus antiquior vel æqualis; pleraque scripsit amatoria elegiaco versu, tam suaviter et argutè, ut Ligyostades appellaretur. Suidas. *Mimnermus dulces reperit sonos, et mollis pentametri cantum.* Athæn, lib. xiii. cap. 8. Propert. lib. i. Eleg. 9.

*Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.*
*Carmina mansuetus lenia quærit amor.*

Apud Plutarch. lib. De virtute morali, hoc Mimnermi distichon refertur:

Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν, ἄνευ χρυσέης Ἀφροδίτης;
Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλει.

*Quid gratum, quid jucundum aurea si Venus absit.*
*Emoriar, me horum cura relinquet ubi.*

67. *Istis.*] Quæ de summo bono disserui.

Epistola VII.—1. *Quinque dies.*] De hâc epistolâ rectè quidem Scaliger. *Septima*, inquit, *adeo elegans est, adeo urbana, ut ad eas virtutes nihil addi posse videatur.*

*Rure.*] In villâ meâ Sabinâ. Vide infrâ Epist. 16. De illâ jam anteà lib. i. Od. 7. lib. ii. Od. 18. lib. iii. Od. 15. Epod. 1.

2. *Sextilem.*] Hic mensis, ut et Quintilis, à numero dictus, secundùm Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium; nihilominus tamen etiam post præpositos à Numâ Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quinctilis et Sextilis, quamvis non jam quintus et sextus, sed septimus et octavus essent. Posteà verò in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferent M. Antonio Marci filio consule, Quintilis appellatus est Julius, quòd eo mense ad 4. id. Quintil. Julius Cæsar in lucem editus sit. Augustus deinde est qui Sextilis anteà vocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatûs consulto cujus hæc sunt verba. *Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili et primum consulatum inierit, et triumphos tres in urbem intulerit; et ex Janiculo legiones deductæ secutæque sint ejus auspicia ac fidem; et Ægyptus hoc mense in potestatem populi Rom. redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit; placere senatui ut mensis Augustus appelletur.* Macrob. lib. i. cap. 12.

4. *Dabis ægrotare timenti, Mæcenas, veniam.*] Horatium nempe habere comitem assiduum Mæcenas cupiebat. At ille amantior suæ libertatis, hoc servitii genus vix ferebat. Adde quòd poëtæ et carmina secessum atque otium requirunt. Vide posteà v. 34.

5. *Dum ficus prima, calorque.*] Dum fervet canicula, quo tempore maturescunt ficus. Porrò gravis æstate est Romæ habitatio nisi divitibus domicilia quædam et viridaria, sæviente etiam æstu, frigida habentibus.

6. *Designatorem.*] Sic dicitur, qui pompam funebrem, vel ludos scenicos constituit, ordinat, componit; quique locum et tempus ad

Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adducit febres, et testamenta resignat.
Quòd si bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet, [761]
Contractusque leget. Te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine primâ.
Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Jam satis est. At tu quantum vis tolle. Benignè.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus.
Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinques.
Prodigus et stultus donat, quæ spernit et odit.
Hæc seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratum;
Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis. [762]
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.

dum sedulus et officiosus in foro labor gignit febres, atque aperit testamenta. Cùm verò hyems nivibus operiet agros Albanos, *statim* ad mare decurret tuus poëta, suique solicitus rariùs leget. *Demum* ad te revertetur cum Favoniis, et primâ hirundine, si *quidem* ita volueris, ó suavis amice. *Enim verò* nequaquam mihi opes largitus es, quâ ratione hospes Calaber *viatorem* cogit pyra comedere. *CAL.* Comede, quæso, ait. *VIAT.* Abunde est. *CAL.* Aufer quantum placuerit. *VIAT.* Liberalis *es admodum. CAL.* Aufer, *inquam*, dona puerulis grata. *VIAT.* Tantum debeo *tibi ob* munera, quantum si discedam *iis* oneratus. *CAL.* Penes te *sunt omnia* ista, quæ dimittes hodie suibus devoranda. Profusus et fatuus elargitur, quæ contemnit et aversatur; et hæc messis ingratos procreat, semperque procreabit. Probus *autem* vir et prudens profitetur *se* paratum esse largiri dignis; neque tamen nescit, quod discrimen sit *inter* nummos et lupinos. *Ego* quidem me præstabo dignum laude promerentis.

*ANNOTATIONES.*

agendum personis designat. Gall. *Juré crieur:* Item, *Maistre de ceremonies.*

*Decorat lictoribus astris.*] Lepidè, quasi magistratum lictoribus, sic designatorem exhibet poëta noster stipatum et decoratum suis ministris libitinariis, vespillonibus, ustoribus, pollinctoribus, sandapilariis, qui omnes pullâ veste induti adsunt.

7. *Dum pueris omnis pater,* &c.] Ob frequentes et periculosas eâ tempestate ægritudines.

8. *Opella forensis.*] Nimia quidem opera clientibus præstita nimia sedulitas in actione forensi.

9. *Testamenta resignat.*] Scilicet aperiuntur testamenta duntaxat post mortem.

10. *Albanis.*] Circumjectos Romæ agros indicat. *Alba* Latii urbs, Româ antiquior inde distans 14 millia pass. Ascanio condita paulo post excidium Trojanum: nunc jacet in ruderibus. Ex his autem surrexit crevitque Albanum, v. *Albano,* principatus titulo gaudens.

11. *Ad mare descendet.*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepescit, æstate verò friget. De Tarentinâ temperie lib. ii. Od. 6.

*Ver ubi longum tepidasque præbet*
*Jupiter brumas.*

12. *Contractusque leget.*] Legendis libris minùs incumbet. Metaph. à navigantibus, qui vela contrahunt, et littus legunt, tempestate ingruente vel imminente.

13. *Cum Zephyris.*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide lib. iii. Od. i.

*Hirundine primâ.*] Hirundines abeunt hybernis mensibus, apricos secutæ montium recessus; redeunt vere primo. Plin. lib. ii. cap. 47. *Favonii hybernum molliunt cœlum. . . . . . . Favonium statuunt quidam ad 7. Calend. Mart. Chelidoniam vocat ab hirundinis visu.* Id. lib. x. cap. 24. et lib. 18. cap. 16. Cic. ad Heren. lib. iv. *Hirundines æstivo tempore præstò sunt, frigore pulsæ recedunt.* Vide Plutarch. Sympos. lib. viii. cap. 7. et Cœl. Rhodig. lib. xvi. cap. 10. ubi de proverbio, *Una hirundo non facit ver:* item de Aristophanis dicto. *Hirundinibus plurimis indigere:* quo deridebat hominem hyeme attritas vestes habentem; et significabat opus esse illi, ut ver æstasque quamprimùm adessent. Id. Rhodig. lib. xxi. cap. ult. asserit hirundinem albam perdice haud minorem apparuisse in Samo.

14. *Calaber.*] De Calabriâ Italiæ regione lib. i. Od. 3.

21. *Hæc seges ingratos tulit.*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, Τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *Donner de si mauvaise grace, qu'on n'en a point d'obligation.*

22. *Vir bonus, et sapiens,* &c.] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat; cum delectu agit; dignos cum indignis non confundit.

23. *Nec tamen ignorat, quid distent æra lupinis.*] Novit distinguere pretiosum à vili, verum à falso, dignum ab indigno, nummos bonos à malis ludicris, scenicis. *Lupinus* est legumen, quod aliqui dictum putant, quòd lupinâ quâdam indole terram voret; alii tamen melius ἀπὸ τῆς λύπης, quòd vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Georg. 1. *tristem* lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt et compressa: hinc

Quòd si me noles usquam discedere; reddes
Forte latus, nigros angustâ fronte capillos:
Reddes dulce loqui: reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Fortè per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustella procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hâc ego si compellar imagine, cuncta resigno.
Nec somnum plebis laudo satur altilium, nec [763]
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudâsti: rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parciùs absens.
Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud malè Telemachus proles patientis Ulyssei;
Non est aptus equis Ithacæ locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.

Quòd si me nusquam abire permiseris; restitue firmum robur, et nigros crines fronte arctiori; restitue lepidum sermonem, jocos facetos, et dolere Cynaræ lasciviæ discessum inter epulas. *Olim* mus agrestis macer per fissuram subierat tritici alveum, *deinde verò* saturatus exire obeso corpore frustrà nitebatur. Huic mustela è longinquo dixit. Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exhibis gracilis, per quam gracilis intrâsti. Istâ ego similitudine si urgear, omnia *libens* restituo. Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem, nec libertatem opibus Arabum permutare *velim*. Sæpe me laudâsti paucis contentum: *tuque à me* rex et pater celebratus es presens, pariterque absens. Experire, num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus, patientis Ulyssis filius, *aiebat*: Ithacæ regio non est equis idonea, quippe nec campis operta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, ó Menelae, tibi magis idonea.

## *ANNOTATIONES.*

olim iis utebantur in comœdiis ad imitandos nummos, quò alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. Act. 3. Sc. 2.

> Ag. *Agite, inspicite, aurum est.*
> Col. *Profecto, spectatores, comicum.*
> *Maccrato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.*
> *Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.*

25. *Reddes Forte latus,* &c.] Opportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumptos.

26. *Nigros capillos.*] Nigros olim in juventute, jam verò canos.

*Angustâ fronte.*] Dum erant capilli densiores, angustâ; at eis decidentibus, jamque rarioribus, latâ.

27. *Ridere decorum, et Inter vina fugam,* &c.] Levitates amatorias et juveniles.

29. *Fortè per angustam,* &c.] Apologus et similitudo maximè ad rem, quibus solerter et ingeniosè mentem suam declarat Horatius.

30. *Cumeram.*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebeii condebant frumenta. Ejus mentio jam lib i. Sat. 1. v. 53. facta.

32. *Mustella.*] Sive *mustela.* Gall. *une belette,* Ang. A WEASEL.

34. *Cuncta resigno.*] Non temerè aut fictè, sed consultò et ex animi sententiâ loquitur Horatius. Ejus certè menti penitùs insidebat illud:

*Non bene pro toto libertas venditur auro.*

Quòd quidem ostendit luculenter, cùm nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mæcenati Imperator scripserat: *Ante ipse sufficiebam sacribendis epistolis amicorum; nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum à te cupio adducere. Veniet igitur ab istâ parasiticâ mensâ ad hanc regiam, et nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Quid verò ad hæc Horatus? Præclarum nihilominus officium deprecatus est, detractavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum epistolâ, in quâ sic erat: *Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire—neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque* ἀνθυπερηφανοῦμεν. Quæso, lector, ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem et clementiam: quam virtutem principibus idoneam ut magis admirere, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: *Sume tibi aliquid juris apud me tantum si convictor mihi fueris. Rectè enim et non temerè feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.*

35. *Nec somnum plebis laudo satur.*] Neque verò plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cùm sumptuosis epulis abundo et satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus, si egestatis incommoda sentiam. Imò libertatem præfero quibuslibet divitiis.

*Altilium.*] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumptuosiores ac lautiores.

36. *Divitiis Arabum.*] Vid. lib. i. Od. 29.

37. *Rexque paterque Audisti.*] Ellipsis, deest *dici;* hoc sensu: audisti dici te à me *regem* ob munificentiam, *patrem* ob amorem. Sic vulgò aiunt: *bene vel male audire.*

40. *Haud malè Telemachus.*] Manelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. *De*

Parvum parva decent. Mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis,causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque foro nimiùm distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacuâ tonsoris in umbrâ,
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri (puer hic non lævè jussa Philippi
Accipiebat) abi; quære, et refer, unde domo, quis,
Cujus fortunæ, quo sit patre, quove Patrono.
It, redit, et narrat, Vultejum nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco, et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, campo.
Scitari libet ex ipso quodcumque refers: dic
Ad cœnam veniat. Non sanè credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benignè,
Respondet. Negat ille mihi? Negat improbus, et te
Negligit, aut horret. Vultejum manè Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello

Exiguo exigua conveniunt. Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minus [764] frequens, vel Tarentum haud bellicosum. Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis, ab occupationibus *consuetis* revertabatur circa horam *diei* octavam: et jam senior conquerebatur Carinas foro longius abesse. Tum, inquiunt, in tabernâ tonsoris prætonsum quendam vidit ultro ungues otiosè resecantem. *Mox* servo mandata sua strenuè capessenti *imperavit:* Demetri, vade, percunctare, et narra, quis iste, quâ conditione et familiâ,quo patre sit, et quo patrono. *Ille* vadit, revertitur, ac refert, [765] Vultejum Menam vocari, præconem esse, re familiari exiguâ, probum existimari, discurrere, et interquiescere, comparare, et uti; parvis sociis fixoque domicilio frui, necnon spectaculis et campo *Martio* post negotia peracta. *Tum Philippus*; Ab ipso velim quærere ea, quæ narras: ad cœnam voca. Vix fidem habet Mena; apud se attonitus cogitat. Quid plura? Nimis liberaliter, inquit. *PHILIP.* *Itane* recusat iste? *DEMET.* Recusat pertinax, teque curat parum, vel formidat. *Postridiè* Philippus improvisus adoritur, salutatque prior Vultejum exiguas merces venumdantem plebeculæ tunicâ indutæ.

## *ANNOTATIONES.*

*Ulysse*, lib. ii. Sat. 5. *De Ithaca*, ibid. v. 4.

44. *Regia Roma.*] Urbium principem dicit, Lib. iv. Od. 3.

45. *Vacuum Tibur.*] Minus populosum, lib. i. Od. et 18.

*Imbelle Tarentum.*] Voluptatibus magis quàm bello aptum. Lib. i. Od. 28. lib. ii. Od. vi. lib. iii. Od. 5.

46. *Strenuus et fortis*, &c.] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longè præstare quietum vitæ genus, quamvis mediocre et angustum.

*Philippus.*] L. Marcius Philippus, consularis vir ac censorius, gravitate, ingenio, facundiâ, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto. Item in orat. pro Quinctio.

47. *Ab officiis.*] Forensibus fatigatus officiis, quibus tum acriter incumbebat, ut *eloquentiâ florentissimus civitatis* diceretur. Cic. cit.

*Octavam circiter horam.*] Horâ post meridiem ferè secundâ: quòd alibi explanavi fusè.

48. *Carinas.*] Vicus erat Romæ curvus, et oblongus instar carinæ: unde nomen. In eo sita erat Philippi domus. Erant et plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ: quapropter *lautas Carinas* vocat Maro, Æn. viii. 361.

49. *Grandis natu queritur.*] Iter quippe senibus molestum est.

51. *Purgantem leniter ungues.*] Quòd animi tranquillitatem denotabat.

52. *Demetri (puer hic*, &c.] Adverte narrationem et hypotyposin eximiam: rem oculis observari credas, adeò vivida sunt omnia.

56. *Præconem.*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denunciabat.

57. *Properare loco.*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58. *Gaudentem parvis sodalibus.*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, et cum iis exigua sed pacata vitæ gaudia delibantem.

59. *Campo.*] De Martio campo, et frequentibus illic exercitationibus dixi lib. i. Od. 8.

62. *Benignè.*] Responsio blandè recusantis. Gall. *C'est trop d'honneur qu'il me fait. Je lui suis fort obligé. Je le remercie.*

63. *Negat ille mihi?*] Philippus excandescit.

65. *Scruta.*] Gr. et γρύτη, γρυτάρια, frivola.

Hinc *scrutariam facere*, i. e. vilia quædam vasa vendere, apud Apuleium lib. iv. quòd tamen alii aliter exponunt. Hinc et *scrutarium*, locus in quo venduntur scruta; et *scrutarius*, qui vendit. Lucil.

*Quidni? et scruta quidem ut vendat scrutarius laudat,*
*Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.*

Vide Gell. lib. cap. 14.

Occupat, et salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quòd non manè domum venisset; deniq; quòd non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge.
Ut ventum ad cœnam est, dicenda, tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi sæpe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum; 74
Manè cliens, et jam certus conviva, jubetur [766]
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt, ridetque Philippus;
Et sibi dum requiem, dum risus undique quærit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit; persuadet utì mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus ultrà
Quàm satis est, morer, ex nitido si rusticus; atque
Sulcos et vineta crepat mera; præparat ulmos;
Immoritur studiis; et amore senescit habendi.
Verùm ubi oves furto, morbo periere capellæ; [767]
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, mediâ de nocte caballum

Vultejus Philippo obtendit curas et occupationes negotiationis, propter quas ad eum manè non ivisset; *veniamque petit,* quòd eum non prior salutasset. *PHILIP.* Tum demum condonasse me tibi existima, si mecum hodie cœnaveris. *VULT. Faciam* quod jubes. *PHILIP.* Ergo venies post *horam* nonam; jam abi, opesque sedulò congere. Postquam ad cœnam convenit, atque tam proferenda quàm reticenda effutiit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens, *velut* piscis ad uncum obtectum, cliens manè, jamque convictor assuetus jubetur ad villum suburbanum comitari *per ferias* Latinas imperatas. Is equo insidens, agrum et ærem Sabinum valdè laudat. Philippus videt, ac ridet; dumque sibi joca et oblectamenta undequaque perquirit, sestertia septem largitur, aliaque septem commodare spondet; suadetque ut emat prædiolum. *Vultejus* emit. *Ac* ne te prolixo sermone plusculum detineam, de homine polito fit agrestis; et *dein* loquitur solùm de sulcis ac vinetis; arbores disponit; macerat se curis; et in cupiditate possidendi inveterascit. At cùm *cœpit* oves furto, et capras morbo perdere; *cùm* messis spem fefellit, boves *autem* arando confecti sunt; *tum* jacturis perculsis nocte mediâ inscendit equum,

## *ANNOTATIONES.*

*Tunicato popello.*] Infimæ sortis plebi, non togâ, sed tunicâ simplice vestitæ.

69. *Providisset.*] Al. leg. *provisisset.*

71. *Post nonam.*] Ad cænam venies horâ solitâ, nempe tertiâ post meridiem; de quâ nos alibi, et Alex. ab Alex. lib. v. cap. 21. quem adi, multa ibi disquirentem scitu digna.

72. *Dicenda, tacenda locutus.*] Egregiè videlicet potus et cœnatus, atque hilaris è Baccho factus quævis liberè effutiebat; ut ferè fit.

74. *Piscis ad hamum.*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit, velut piscis ad hamum, ignorans quid inde sibi impenderet et conflaretur mali. Nempe ipsius libertas et animi quies in discrimen adducebatur.

75. *Manè cliens.*] Patronum clientes quotidiè mane salutabant, officiumque suum ei deserebant.

*Certus conviva.*] Sic Menæ libertati insidiabatur Philippus, sibique mimum parabat.

76. *Indictis Latinis.*] Feriis, quibus erat *liberis litium et jurgiorum quies, servis autem operum et laborum,* inquit Cicero 2. De leg.

*Indictis.*] Has enim tempore incertas magistratus vel pontifex maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera: Stativæ, statis mensibus ac diebus observatæ; ut Saturnalia, Lupercalia, &c. Conceptivæ; ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia: Imperativæ, quas consul, prætorve, aut pontifex maximus pro arbitrio imperabat; Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefastæ erant. Cætera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. lib. v. cap. 7.

*Latinis.*] Varro 5. de L. L. *Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus à Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carmen petere ex sacris;* scil. ex tauro in *Albano monte* sacrificari solito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius à principio in unum diem indixit. Post reges autem exactos, altera dies adjecta populi jussu. Demùm restitutâ plebe, quæ ad sacrum montem secesserat, à consule vel præfecto Latinarum indictæ sunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas servatasque invenimus in dies decem; ultra quos duo etiam post Latinas religiosi habiti quibus solemne ludicrum in Capitolio exhibebatur quadrigis concito cursu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. modò cit.

77. *Sabinum.*] In Sabinis agris sita erat Philippi villa. Vide Epod. 2.

80. *Septem sestertia.*] Poeticè, pro septem millia sestertiùm. Nec enim agellus septem aut etiam quatuordecim nummis sestertiis emi poterat; ut bene statuunt Budæus et alii. Vide posteà lib ii. Epist. 2 v. 33.

84. *Præparat ulmos.*] Ad vites sustentandas.

Arripit, iratusque Philippi tendit ad ædes.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus:
Durus, ait, Vultei nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per genium, dextramque, deosque Penates,
Obsecro et obtestor, vitæ me redde priori.
Qui semel aspexit,quantum dimissa petitis
Præstent, maturè redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum est.

iratusque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus squalidum cernens atque horridum, dixit; Vultei, nimis te laboriosum et anxium video. *Vultejus* respondit; Certè miserum appellabis, ô patrone, si verè me nominare volueris. Quocirca enixè te rogo per genium, *et* dextram, Penatesque deos, ut restituas me priscæ conditioni. *Itaque* quicunque semel agnovit, quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est *enim, ut* se quisque suâ mensurâ et pede metiatur.

## EPISTOLA VIII. Ad CELSUM ALBINOVANUM.

*Quædam ejus vitia obliquè vellicat.*

CELSO gaudere et benè rem gerere Albinovano, [768]
Musa rogata refer, comiti scribæque Neronis.
Si quæret, quid agam; dic multa et pulchra minantem
Vivere nec rectè, nec suaviter; haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit æstus;
Nec quia longinquis armentum ægrotet in arvis;
Sed quia mente minùs validus, quàm corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum:

O, Musa, Celso Albinovano, comiti et scribæ Neronis renuncia, quæso, salutem et prosperitatem. Si interroget, quid agam; responde, me plurima et præclara spondere, *at* vitam ducere nec bonam nec jucundam; non quòd grando fregerit vites, aut nimius calor olivas arefecerit; nec quòd greges malè se habeant in agris remotis; sed quoniam pejus animo valens quàm toto corpore nihil auscultare, nihil discere velim, quod ægrotum

### ANNOTATIONES.

89. *Iratusque Philippi tendit ad ædes.*] Ergo jam Vultejus hamo captus ejus aculeum sentit; Philippus autem parato indè sibi ludibrio gaudet et oblectatur.

92. *Pol.*] Id est per Pollucem.

94. *Genium.*] Præsidens natalibus numen.

Ib. *Penates.*] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui verò illi fuerint haud constat. Alii statuunt, Jovem, Junonen, et Minervam; alii Neptunum et Apollinem; alii Cœlum et Terram, &c.

*Dextramque.*] Plin. lib. xi. cap. 45. *Inest,* inquit, *hominis dextra quædam religio, observatione gentium.* Sic Virgil. Æneid. iv. 314.

*Per ego has lacrymas, dextramque tuam;*

et Æneid. vii. 234.

*Fata per Æneæ juro dextramque potentem;*

96. *Qui semel aspexit,* &c.] Hæc aliqui dicta volunt à Philippo Vulteii Menæ votis respondente; ego verò, ab Horatio apud Mæcenatem perorante.

98. *Metiri se quemque suo modulo,* &c.] Debet unusquisque seipsum nosse, ac pervidere, quænam sibi conditio potissimùm conveniat ad beatè vivendum. Sic fermè Persius Sat. 4. v. 52.

*Tecum habita et nôris, quàm sit tibi curta suppellex.*

Epistola VIII.—1. *Celso gaudere,* &c.] Scipsum ita hîc poeta reprehendit, ut Celsum in suâ personâ videatur arguere levitatis et arrogantiæ; quem suprà (si quidem is idem est) jam nonnihil vellicavit, Epist. iii. 15. et seq.

*Celso.*] Corneliorum et Papiorum cogomen fuit *Celsus.* Posthumiorum autem *Albinovanus,* ut notat Torr. ex Appiano.

*Gaudere et bene rem gerere.*] Sic amicos salutabant Græci. Χαίρειν καὶ εὐπράττειν quibus exoptabant prospera omnia. Plato sanitatem mentis potiùs optandam aiebat, atque ita salutandos familiares. Σωφρονεῖ, vel γνῶθι σεαυτὸν

2. *Comiti scribæque Neronis.*] Ex iis qui magistratus in provincias sectabantur, alii officii gratiâ, ut scribæ, medici, accensi, &c. alii honoris et amicitiæ causâ duntaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur, de quò suprà Epist. 3. Vide Cic. Ver. 4.

*Scribæ.*] Librario, scribendis literis præposito Gall. *Secretaire des commandemens.*

4. *Nec rectè.*] Non satis secundùm virtutem.

*Nec suaviter.*] Epicurus ipse statuebat, absque virtute neminem posse suaviter vivere.

8. *Nil audire velim,* &c.] Malis meis remedium petere nolim è philosophia, ut *mens sana mihi sit in corpore sano.* Juven. Sat. 10. v. 356.

Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno: [769]
Quæ nocuere, sequar; fugiam quæ profore credam:
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat; quo pacto rem gerat, et se;
Ut placeat juveni, percontare, atque cohorti.
Si dicet, Rectè, primùm gaudere: subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

*me* curet. *Porrò* fidelibus medicis offendar, et amicis irascar, eo, quòd lethargiam fatalem à me depellere studeant, *imo verò* consector noxia, devitem profutura: Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi *autem* Romam. Postea quære, quomodo se habeat, et quantum negotia promoveat; quàmque gratiosus adolescenti *sit*, atque *ejus* familiaribus. Si respondet, bene *omne procedere*; primò salvere *jube;* tum ad aurem insusurra monitum istud. Nos tecum agemus, ó Celse quemadmodum tu fortunâ uteris.

## EPISTOLA IX. Ad CLAUDIUM NERONEM.

*Septimium illi commendat.*

SEPTIMIUS, Claudi, nimirum intelligit unus, [770]
Quanti me facias. Nam cùm rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
Munere cùm fungi proprioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdiùs ipso,
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:

O, Claudi *Nero*, solus nempe Septimius novit, quanti me æstimes. Etenim quando *me* orat instatque precibus, ut ipsum ad te perducam, et commendam, tanquam non indignum amicitiâ et familiaritate principis, *non nisi* probos eligentis, quando putat me censeri inter amicos interiores tuos, animadvertit scitque magis quàm ego ipse, quantum *apud* te valeam. Plurima certè causatus sum, ut me excusarem.

### *ANNOTATIONES.*

9. *Fidis offendar,* &c.] Recta monentibus minimè obtemperans amicis, qui mederi conantur ægritudini meæ.

10. *Veterno.*] Morbo pertinaci, metaph. inconstantiæ animæ superbæ, &c. De *veterno* seu lethargo, lib. ii. Sat. 3. v. 30.

12. *Romæ Tibur amem,* &c.] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, et rusticum otium expeto; cùm verò sum ruri solitudinis impatiens urbanam vitam desidero. lib. ii. Sat. 7. v. 28.

*Romæ rus optas, absentem rusticus urbem*
*Tollis ad astra levis.*

*Tibur.*] Lib. i. Od. 7 et 8. lib. ii. Od. 6.

*Ventosus.*] Vel levis instar venti, vel inflatus vento, et superbiens rebus secundis.

14. *Juveni.*] Tiberio Claudio Neroni; de quo Epist. seq. Item suprà Epist. 3.

*Cohorti.*] Præcipuis amicis et familiaribus. Vide modò cit. Epist. 3. Sueton. Galb. cap. 7. *Per hoc gratisssimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus,* &c. Senec. De clement. lib. i. cap. 10. cohors prima interioris admissionis.

17. *Ut tu fortunam,* &c.] Si ex amicitiâ Claudii Neronis prosperâque fortunâ non extollaris, te semper amicum habebimus. Sin autem tui oblitus superbias, te negligemus velut amicitiâ nostrâ indignum. Lib. iii. Od. 27. v. 74.

——————*bene ferre magnam*
*Disce fortunam.*

Epistola IX.—1. *Septimius.*] Adverte, lector, quàm poëta solers pariter ac modestus; qui quanto suam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget ostenditque, tenere se artem placendi principibus viris.

*Septimius.*] Is est de quo lib. ii. Od. vi.

*Claudi* ] De eo Tib. Claud. Nerone Augusti privigno, suprà Epist. iii. initio.

3. *Tradere coner.*] Cic. lib. vii. Epist. ad Trebat. *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissimè diligentissimèque potui.*

4. *Legentis honesta Neronis.*] Hæc laus gravissima est in magnate, tum verò præsertim in juvene. Epist. præced. v. 14. Vide Psaltis regii Psal. 101. *Non adhæsit mihi cor pravum,* ——— *cum superbo non edebam* ——— *non habitabit in meâ domo, qui loquitur iniquè,* &c.

5. *Proprioris amici.*] Apud Senec. De benef. lib. vii. cap. 33. *Non isti sunt amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.*

7. *Cur excusatus abirem.*] Ne commendatitiam hanc epistolam ad te scriberem, tibique molestus viderer.

Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ mihi commodus uni.
[771] Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quòd si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem;
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

At veritus sum, ne viderer minorem exhibuisse meam auctoritatem, *eamque* voluisse occultare, *ut* mihi soli utilis *forem*. Itaque ego devitans gravioris peccati notam, deveni ad speciem urbani vultûs. Ergo si probas, quod verecundiam abjeci amici gratiâ; hunc tuis aggrega, et existima probum et constantem.

## EPISTOLA X. Ad FUSCUM ARISTIUM.

### *Vitam rusticam præ urbanâ laudat.*

URBIS amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores: hâc in re scilicet unâ
Multùm dissimiles, at cætera penè gemelli,
Fraternis animis; quidquid negat alter, et alter
[772] Annuimus pariter, vetuli notiq; columbi.
Tu nidum servas: ego laudo ruris amœni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui,
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo:
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,

*Nos* ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem; in hoc tantùm dispares valdè, in reliquis autem prope gemini, mente fraternâ; quodcunque alter respuit, *alter* quoque *recusat;* una *verò* consentimus, *ut* vetuli, et noti columbi. Tu nidum custodis: ego villæ jucundæ rivulos, et saxa musco obducta, atque silvam præfero, Quid plura? vivo et rex sum, statim ut discessi ab his, quæ vos laudatis admodùm, vulgo approbante. Placentas autem repudio, velut servus sacerdotis; panem *verò* libis melle conditis suaviorem requiro. Quòd si expedit vivere congruenter naturæ,

### *ANNOTATIONES.*

8. *Mea finxisse minora.*] Exhibuisse minùs posse me, quàm possim.

9. *Opis.*] Æneid. i. 600.

——— *Grates persolvere dignas*
*Non opis est nostræ, Dido.*

*Mihi commodus uni.*] Quod sanè invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus

10. *Majoris opprobria culpæ.*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium et amorem.

11. *Frontis ad urbanæ.*] Solet, qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior, contrà rusticus et agrestis fronte et verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur: *Depositum pudorem.*

*Quòd si depositum laudas,* &c.] Si laudas quòd malui apud te esse confidentior, quàm videri parùm sincerus ac fidelis amicus.

Epistola X.—1. *Fuscum.*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam Oden 22. lib. i. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3. *Gemelli.*] Perquam similes ut solent esse gemini.

5. *Columbi.*] Inter hos plurimus, et mutuus planè amor esse consuevit.

6. *Nidum servas.*] Resides in urbe Româ, quâ mirum in modum delectaris.

*Laudo ruris amœni Rivos,* &c.] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ et quasi consanguineam. Vide Epod. 2. Seneca Hippolyt. Act. 2. vitæ rusticæ commoda sic describit:

*Non alia magis est libera et vitio carens,*
*Ritusque melius vita quæ priscos colat,*
*Quàm quæ relictis mœnibus sylvas amat.*
*Non illum avaræ mentis inflammat furor,*
*Qui se dicavit montium insontem jugis;*
*Non aura populi, et vulgus infidum bonis:*
*Non pestilens invidia, non fragilis favor.*
*Non ille regno servit; aut regno imminens*
*Vanos honores sequitur, aut fluxas opes;*
*Spei metûsque liber,* &c.
*Nec scelera populos inter atque urbes sita*
*Novit,* &c.
*Et* teste cœlo vivit, &c.

9. *Quæ vos ad cœlum effertis.*] Scil. honores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10. *Sacerdotis fugitivus.*] Is fastidiens liba et placentas, quæ sacerdoti è sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit et præfert, herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. 3.

*Liba deis fiunt, succis quia dulcibus idem*
*Gaudet, et à Baccho mella reperta ferunt.*

12. *Vivere naturæ si convenienter.*] Naturæ impertiri duntaxat idonea et necessaria, negare autem, quæ vitiosa expetit libido.

Ponendæque domo quærenda est area primùm;
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis, [773]
Cùm semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minùs invida cura?
Deteriùs Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas;
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.
Naturam expelles furcâ, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis, [774]
Quàm qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges, et regum vitâ præcurrere amicos.
Cervus equum pugnâ melior communibus herbis

atque area primò diligenda est ad extruendam domum; an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne *locus*, in quo tepidiores sint hyemes? in quo mitior aër temperet furorem Caniculæ, et tempora quibus Leo fervens suscipit ardentem solem? Estne locus, in quo molestæ solicitudines minùs perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quàm marmor Numidiæ? An aqua in vicis contendens frangere *tubulos* plumbeos, limpidior *est*, quàm quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores, et laudatur domus habens prospectum ad campos remotos. *Verùm tametsi* furcâ naturam abigas, nihilominus redibit semper, et sensim victrix perfringet improbam libidinem. *Enimverò* qui discrimen ignorârit purpuram Sidoniam inter et lanam Aquinate succo imbutam, detrimentum haud capiet majus, et medullis perniscosius, quàm qui nesciet discernere falsum *à* vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest, *quàm ducunt* principes et principum familiares. Cervus pugnacior equum arcebat pascuis communibus,

## *ANNOTATIONES.*

13. *Ponendæque domo,* &c.] Si vitæ beatæ et tranquillæ fundamenta jacienda sint.

16. *Rabiem Canis.*] Caniculæ ardores molestos. lib. i. Od. 17. v. 17. lib. iii. Od. 13.

*Momenta Leonis,* &c.] Æstum ferventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide lib. v. Od. 29. v. 19.

18. *Invida cura.*] Invidens homini, et eripiens quietem.

19. *Libycis lapillis.*] Lybia pro Numidia, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. Lib. ii. Od. 18. v. 4.

20. *Purior in vicis aqua,* &c.] Per tubos et canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumptu extructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22. *Nempe inter varias,* &c.] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimantur; cùm in mediâ urbe, et in ædibus magnificentissimis nemora construantur, &c.

24. *Naturam expelles furcâ,* &c.] Erasmus, *Sensus est,* inquit, *haud facilè dedisci, quæ nobis natura penitus indidit et inserit. Ducta metaphora â ramis, qui appositâ furcâ torquentur alio quàm natura posuerat, quâ sublatâ, rursum vergunt eodem quo prius.* Alii, *furcâ expellere* interpretantur, per vim asperè, et ignominiosè, expellere. Quòd magis arridet Cic. ad Attic. lib. xvi. Epist. 2. *Sed quoniam furcillâ extrudimur:* quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pac. simili dictione utitur, δικροῖς τὸν Θεὸν ἐώθεν.

——*Tamen ad mores natura recurrit*
*Damnatos, fixa et mutari nescia.*

25. *Et mala perrumpet furtim fastidia.*] Sapienter natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet et damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque malè expetentium, præter, aut etiam contra instinctum naturæ.

26. *Sidonio.*] Sidon et Tyrus urbes Phœniciæ, optimâ purpurâ nobiles. Vide lib. iii. Od. 29. et Epod. 16. sub finem.

*Contendere callidus ostro Nescit Aquinatem,* &c.] Apud Aquinum Latii urbem fiebat purpura, sed quàm periti facilè dignoscebant longè viliorem genuinâ et pretiosâ à Tyro vel Sidone. Alii parùm callidi in Aquinate, quòd Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum, ignobile oppidum, angelici doctoris Thomæ illinc oriundi fama subinde illustravit.

*Ostro.*] Color est subrubens aut violaceus, è sanie confectus ostreorum, maximè verò muricis cujus frequens piscatus est ad urbes modò dictas.

28. *Propiusve medullis.*] Metaph. à venenis aut morbis; quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34. *Cervus equum,* &c.] Stesichoro fabu-

Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frænumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atq;
Serviet æternùm, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tuâ vives sapienter, Aristi;
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura [775]
Cogere quàm satis est, ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potiùs, quàm ducere funem.
Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto, quòd non simul esses, cætera lætus.

donec in diuturnâ pugnâ inferior auxilium petit ab homine, ac frænum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem, nec ore frænum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore, infelix dominum feret, semperque servus erit, quia parvo contentus non est. Cui suæ non congruent facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet, si angustior, lædet. O Aristi, vives sapienter conditione tuâ contentus; meque redargues, quando videbis accumulare plus, quàm sufficit et non desinere. Opes congestæ unicuique dominantur vel serviunt, *at*, debent magis fune trahi, quàm trahere. *Ego* tibi scribebam ista ponè vetus Vacunæ templum, hilaris *sane* per omnia, nisi quòd mecum non sis.

## EPISTOLA XI. Ad BULLATIUM.

### *Ad felicitatem parùm facit locus.*

QUID tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos? [776]
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?

O, Bullati, quid censes de Chio, et de Lesbo celebratissimâ? quid de Samo nitidâ? quìd de Sardi Cræsi regiâ? quid de Smyrnâ et Colophone?

### *ANNOTATIONES.*

lam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. 2.

40. *Dominum vehet improbus,* &c.] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit; sic homo paupertate excussâ mancipium fit cupiditatis et pecuniæ sibi dominantis.

42. *Cui non conveniet sua res.*] Qui opes habebit nimias, ideoque sibi non convenientes, tam ab iis lædetur, quam pes à calceo parùm apto.

*Ut calceus.*] Proverbium est à Græcis derivatum: *Ne supra pedem calceus.*

47. *Imperat aut servit.*] Senec. De vitâ beatâ: *Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.*

48. *Tortum digna sequi,* &c.] Dicito videtur ducta à sacris illis saltationibus Romæ fieri consuetis ad restim, cujus principium tenens præsultor funem ducere, alii verò fune duci, aut ductum funem sequi dicebantur. Tit. Liv. lib. xxvii. *Per manus reste datâ virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.*

49. *Hæc tibi dictabam.*] Puero vel librario dictabam Epistolam hanc tibi mittendam.

*Post fanum putre Vacunæ.*] Hæc vacationis dea, Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetustate et carie detritum, *putre* dicitur. Ingeniosè verò et lepidè se ipsa poëta collocat ad Vacunam, dum vacuus et otiosus scribit ad occupatissimum Fuscum Aristium.

*Vacunæ.*] Vetustissima hæc Sabinorum dea, in agro Reatino, sacra etiam habens nemora, ex Plin. lib. iii. cap. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro Rer. Divin. lib. i. ait esse Victoriam, quæ facit vacare â curis. Vet. Schol. Porrò Vacunalia Decembri mense celebrantur à rusticis jam vacuis operum, post collectos fructus. Ovid. Fast. 6.

*Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,*
*Ante Vacunales stantque sedentque focos.*

Epistola XI.—1. *Quid tibi visa,* &c.] Bullatium clarissimas Asiæ minores urbes pervagatum compellat poëta: et quòd nosset hanc ejus mentem, ut extra Romam vix se beatè vivere existimaret; occasionem sumit asserendi, felicitatem minimè à loco pendere: ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

*Chios.*] Insula maris Ionii: de quâ lib. iii. Od. 19.

*Lesbos.*] Ægæi maris insula *nota* cùm vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi et Sapphonis, de quibus lib. i. Od. 17. et 32. item lib. ii. Od. 13.

2. *Samos.*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum: *concinna,* vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præci-

Smyrna quid, et Colophon? majora minorane famâ?
Cunctane præ campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una? [777]
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus: tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul è terra spectare furentem.
Sed neque qui Capuâ Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in cauponâ vivere: nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plenè præstantia vitam:
Nec si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod [778]

An *habent aliquid* majus aut minus fama? An omnia *videntur* spernenda præ *Martio* compo et fluvio Tiberi? An optæres aliquam è civitatibus Attali? an Lebedum cupias, maris pertæsus atque itinerum? *BULLAT.* Nosti, qualis sit Lebedus; desertum magis oppidum Gabiis et Fidenis: attamen *ego* mallem ibi degere, atque immemor propinquorum, iisque contemptus, è terrâ mare tumidum eminus contemplari. *HORAT.* At nec qui Capuâ Romam pergit, pluviâ et cœno conspurcatus, morari *semper* in cauponâ velit; nec qui contraxit frigus, laudat furnos et balnea, tanquam præbentia vitam omnino felicem. Neque si et vehemens Auster exagitaverit in aperto *mari*, ideò vendas navim ultra mare Ægœum. *Certè hominem* sanæ *mentis non plus* juvat Rhodus et clara Mitylene, quàm

*ANNOTATIONES.*

puo Junonis. Adde celebritatem è vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur; necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

*Crœsi regia Sardis.*] Hæc urbs Lydiæ, regia quondam Crœsi, hodie jacet. *Crœsus* immensis divitiis inclytus, à Cyro subinde victus sensit quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe *fortuna vitrea est: cùm splendet, frangitur.*

3. *Smyrna.*] Urbs Ioniæ maritima, hodie regionis primaria.

*Colophon.*] Hæc civitas Smyrnam inter et Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti, *Colophonem imponere,* id est, ultimam operi manum adhibere. Inde fluxit, quòd cùm exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primùm alteros equitatu suo juvisseut Colophonii. Strabo.

*Majora minorane famâ.*] Suntne urbes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit?

4. *Campo.*] Amœnissimo illo ad Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Româ, lib. i. Od. 8.

*Tiberino flumine.*] Albula pridem dictus is fluvius Romam interluens, Tiberino Albæ rege submerso, novam est appellationem sortitus. Lib. i. Od. 2. Ovid. Fast. 2.

*Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis*
*Reddidit.*

5. *Attalicis ex urbibus una.*] Quædam ex urbibus Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. Lib. i. Od. i. lib. ii. Od. 18.

6. *An Lebedum laudas odio maris,* &c.] Adeone pertædet navigationis et peregrinationis, ut in quovis ignobili et deserto vico malis subsistere ac residere, quàm mare aut quodvis iter amplius inire?

*Lebedum.*] Oppidum Asiæ minoris, ad oram sinûs Ionici; ubi quotannis scenici ludi celebrabantur in honorem Liberi. Strabo. Non desunt, qui vicum esse in Italiâ maritimum dicant.

7. *Scis, Lebedus,* &c.] Responsio est Bullatii, tædium suum *maris et viarum* exhibens. Hæc tamen cæter aque omnia ipsi Horatio tribui possunt.

*Gabiis, Fidenis.*] Duo hæc oppida Latii in Sabinis posita.

10. *Neptunum procul,* &c.] Deum maris. Meton. pro ipso mari. Lucret. lib. ii.

*Suave, mari magno motantibus æquora ventis,*
*E terrâ magnum alterius spectare laborem.*

11. *Sed neque qui Capuâ,* &c.] Vel se ipse poëta corrigit, vel Bullatium refellit similitudine conglobatâ. Quasi viator in cauponâ semper diversari velit, qui lutum itinere collectum illic absterserit, madidasque imbre vestes exsiccaverit; atque imbrium lutique odio viam ac patriam nolit repetere.

*Capua.*] De hac urbe Campaniæ præcipuâ, Epod. 16. et. lib. i. Sat. 5.

*Romam petit.*] Longo itinere.

13. *Furnos et balnea laudat.*] Calida nempe loca.

15. *Auster.*] Ventus meridionalis, pluvius admodum et procellosus. Lib. ii. Od. 4.

16. *Idcirco navem trans Æg.* &c.] Velut nunquam rediturus in patriam satius ducens in regione transmarinâ vitam finire, quàm navigationis incommoda et pericula iterum experiri.

*Ægæum mare.*] Lib. ii. Od. 6.

17. *Incolumi Rhodos,* &c.] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum, aliasve urbes florentissimas, quàm penulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro et tempestatibus, attamen salvus

Penula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, ac vultum servat fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.
Tu, quamcunque Deus tibi fortunaverit horam,
Gratâ sume manu, nec dulcia differ in annum:
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas. Nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi latè maris arbiter, aufert; [779]
Cœlum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hîc est,
Est Ulubris, animus si te non deficit æquus.

lacerna *in* solstitio *æstivo*, campestre tempestate nivali Tyberis hyeme, focus mense Augusto. Dum potes, et sors propitiam exhibet faciem, Romæ lauda Samum, et Chium, et Rhodum procul positas. Quodcumque *verò* tempus felix tibi Deus concesserit, gratâ manu accipe, nec in annum differ lætitiam: ut quâcunque in regione degas, te sponte *ibi* commorari declares. Enimvero si ratio et sapientia, non *autem* situs arcens mare exundans, abigit solicitudines; qui ultra mare navigant, cælum *quidem* mutant, non *verò* animum. Gravis nos tenet socordia; navibus et equis vitam beatam quærimus. *Atqui* hîc est *illud*, quod quæris; est Ulubris modò tibi pacata mens adfuerit.

## EPISTOLA XII. Ad ICCIUM.

*Tantum dives quisque, quantum rebus utitur.*

FRUCTIBUS Agrippæ Siculis, quos colligis,
Icci, [780]

O, Icci, si verè potiaris proventibus Agrippæ, quos *in* Siciliâ percipis, majores

### *ANNOTATIONES.*

evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, &c. Ergo Romam redi quamprimùm, dum vales; ubi apud nos jactes et extollas Rhodi pulchritudinem ac Mitylenæ, Samnum etiam et Chium, &c.

*Rhodos Mitylene.*] Insulæ rebus omnibus felices. Vide lib. i. Od. 7.

18. *Penula solstitio.*] Pallium densum adversùs imbres et frigus, fervente æstu, Junio mense in solstitio æstivo, cùm sol ultrà non progeditur. Macrob. Somn. Scip. lib. iii. cap. 7. *Constat solem neque sursùm ultrà Cancrum, neque ultrà Capricornum deorsum meare; sed cùm ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde et solstitia vocantur. Et quia æstivus tropicus temperatæ nostræ zonæ terminus est, ideò cùm sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.*

*Campestre.*] Subligaculum aliqui interpretantur: alii tenuiorem vestem, quâ induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

19. *Per brumam Tyberis.*] Quasi verò quisquam hyeme cupiat flumen subire, seque in eo lavare aut natare.

*Sextili mense.*] Ardente cœlo et caniculâ. Vide supra Epist. 7.

*Caminus.*] Vox Græca est fornacem significans, ἀπὸ τοῦ καύματος à *calore*. Isidor.

21. *Romæ laudetur Samos,* &c.] Hæc Bullatius; Romæ sim modò, laudabo sponte Samum, Rhodum, &c. at ad eas urbes et insulas navigare ne mihi contingat in posterum. Vel hæc pariter, et quæ sequuntur, intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulò ante.

22. *Tu, quamcunque Deus,* &c.] Reponit Horatius; imò quâcunque horâ et quocunque loco lætus ac beatus esse potes, si ratio et prudentia duces tibi sunt. Vel, interim, dum ad nos redeas, horis felicibus fruere, ubique lætus esto, et æquò animo quævis accipe.

23. *Nec dulcia differ.*] Lib. iii. Od. 8. v. 27. *Dona præsentis rape lætus horæ.*

26. *Locus effusi latè maris arbiter.*] Urbe quævis ad mare pulcherrima et potentissima, portu commoda, navigatione celebris, egregiè munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris assilientes frangit ac domat.

27. *Cœlum, non animum mutant,* &c.] Pythagoras dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28. *Strenua inertia.*] Oxymoron.

*Navibus atque Quadrigis.*] Gall. *Par mer et par terre;* Item, *A pied et à cheval.*

29. *Quod petis hîc est.*] Ne longe quæras quod in promptu est. Si sapis, ubicunque sis, felicitatem præstò habes, vel in quovis angulo et oppidulo maximè obscuro et ignobili; v. g. Ulubris in Italiâ; vel Lebedi in Asiâ.

30. *Ulubris.*] Ulubræ oppidum Latii in Campaniâ prope Velitras, desertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quòd Augustus Cæsar in eo sit educatus.

*Animus si te non deficit æquus.*] Plaut. Aulul. *Pol, si est animus æquus tibi, satis habes qui bene vitam colas.*

Epistola XII.—1. *Fructibus Agrippæ.*] Ad

Si rectè frueris, non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi : tolle querelas :
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri benè, si lateri est, pedibusque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si fortè in medio positarum abstemius herbis
Vivis, et urticâ ; sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret : [781]
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas unâ virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos,
Cultaque, dum peregrè est animus sine corpore velox :
Cùm tu inter scabiem tantam et contagia lucri,

tibi opes dare nequit Jupiter; desine conqueri. Nec enim est inops, qui rerum habet usum. Si venter, si latus ac pedes commodè se habent, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si fortè inter *edulia* possessa sobrius vesceris oleribus et leguminbus, ita porrò victitabis, ut sors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam pecunia nequit indolem mutare; sive quòd omnia infra solam virtutem ponis. *Non est quòd* demiremur, si Democriti agros et sata depascatur grex *alienus*, dum mens agilis *velut* extra corpus peregrinatur: quandoquidem tu in tantâ prurigine et lue quæstus,

## *ANNOTATIONES.*

Iccium hunc est Od. 29. lib. i. ubi sicut et hîc, ejus cupiditas notatur, non sine multo satirico sale.

*Agrippæ.*] Is Augusti gener, de quo lib. i. Od. 5.

*Siculis.*] Sicilia insula Italiæ adjacens, et ab eâ angusto satis freto divisa, triangularis formæ est. Habet in circuitu plus quàm sexcenta passuum milia; omnium maris Mediterranei amplissima censetur; frumenti adeò ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Ver. 5. cap. 2. *Sapiens ille M. Cato penariam cellam reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siliciam nominavit.*

*Quos colligis.*] Velut procurator aut coactor ab Agrippâ constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippâ asserant agros. Verùm quod ait poëta, *fueris*, indicat magis usum fructuum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis, quæ Agrippæ erant.

5. *Si ventri benè,* &c.] Si cibus potusque suppetit, si stratum et cubile, si equus, vel potiùs calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin imò paulò post Stoicus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8. *Urticâ.*] Plin. lib. xxi. cap. 15. *Urtica incipiens nasci vere, non ingrata, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.* Vide et Discorid. lib. iv. cap. 94. Nihil ad rem. *Urtica* pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis, in mari Siculo frequens: de quo Athen. lib. v.

9. *Rivus inauret.*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cùm stolidè optâsset in aurum converti quidquid correctâsset, jamque cibis pariter immutatis fame periret; tandem Bacchi, vel Apollinis consilio se abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit. *Malle te puto à Cæsare consuli, quàm inaurari.*

10. *Vel quia naturam.*] Liberalior non fit avarus, etsi opibus affluat; nec abundante pecuniâ cupiditas imminuitur.

11. *Vel quia cuncta putas,* &c.] Satiricè vellicat ejus parsimoniam; quasi oleribus vescatur præ amore virtutis, et contempu dapum exquisitarum; cùm sordidâ parcitate et avaritiâ potiùs ducatur.

12. *Miramur, si Democriti,* &c.] Adeò mirari non debemus, quòd Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus philosophicis intentus, ut etiam agros et fruges suas permitteret à vicinorum pecoribus devorari. Tu certè, Icci, mirabilior es, qui quidem augendis opibus sedulò vacas, simul et studio rerum maximè sublimium. Irrisio salsissima.

*Democriti.*] Abderites iste philosophus ex atomis constare omnia statuebat. Naturalia, moralia, mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiadem 80. consenuit verò ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat, *Sagacissimum ac vitæ utilissimum.* Cicero passim laudat. De nat. D. lib. i. *Democritus vir magnus in primis cujus fontinibus hortulos suos Epicurus irrigavit.* 69. Et, *Esse corpuscula quædam levia, alia aspera rotunda, alia, partim angulata, curvata quædam et velut adunca; et ex his affectum esse cœlum atque terras, nullâ cogente naturâ, sed concursu quodam fortuito.* Acad. Q. lib. iv. *Ex individuis omnia gigni affirmat;* et *Asperis et levibus, hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse,* &c.

13. *Dum peregrè est animus.*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur; adeoque non advertit, quæ circa se gerantur. Cic. pro Milone. *An verò tu solus ignoras? tu hospes in hâc urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?*

14. *Scabiem.*] Avaritiam instar scabiei

Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;
Stellæ sponte suâ, jussæne vagentur et errent: [782]
Quid premat obscurum lunæ, quid præferat orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors:
Empedocles, an Stertinii deliret acumen.
Verùm seu pisces, seu porrum aut cæpe trucidas,
Utere Pompejo Grospho; et si quid petet, ultrò
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum. [783]
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res;
Cantaber Agrippæ, Claudi virtute Neronis

nihil abjectum cogites, atque excelsa mediteris: *putà* quæ causæ cohibeant mare: quid tempora componat; an sidera per se, an imperata errent ac discurrant; quid lunam faciat sine lumine, quid lumen *ejus* producat; quid valeat efficiatque dissentiens rerum consensio; utrum Empedocles, an Stertinii subtilitas aberret. At sive pisces, sive porrum aut cæpe occidis, *familiariter* adhibe Pompeium Grosphum; ac si aliquid rogarit, sponte dona. Nihil Grosphus petet nisi rectum et justum. Vilis est amicorum proventus, quando bonis quidpiam deest. Ne autem nescias, quo statu se respublica habet; Cantabri ab Agrippâ, Armenii à Claudio Nerone

*ANNOTATIONES.*

adhærescentem, serpentem, mordentem.

16. *Quæ mare compescant causæ.*] Ne terram obruat, cùm eâ sit altius. Propert. lib. iii. Eleg. 4.

*Cùr te suos fines altum non exeat æquor?*

*Quid temperet annum.*] Quid varias temporum faciat commutationes ac vices, quatuor anni tempestates; ver, æstatem, autumnum, hyemem.

17. *Stellæ sponte suâ, jussæne vagentur*, &c.] An motu proprio, an jussu et impulsu externo. Virgil. Æn. ix. 21. *Palantes cœlo stellas* dicit. Plin. lib. ii. de his multa. Cap. 6. *Septem sidera ab incessu vocamus errantia*, inquit, *cùm errant nulla minùs illis*, &c.

18. *Quid premat obscurum lunæ*, &c.] Quid lunam crescere ac decrescere mensibus singulis efficiat. Plin. modo cit. lib. cap. 9. *Omnium admirationem vincit lunæ sidus terris familiarissimum. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maximè sidus indignantium; crescens semper aut senescens: et modò curvata in cornua, modò æquâ portione divisa, modò sinuata;———*
*———Immensa orbe pleno, ac repentè nulla; aliàs pernox, aliàs sera*, &c.

19. *Quid velit et possit rerum concordia discors:*] Quomodo elementa quatuor inter se pugnantia concinnam tamen mundi compagem resque omnes constituant, perinde ac si virtutes non contrarias haberent. Lactant. lib. ii. cap. 10. *Discordi concordiâ mundum constare* dicit. Ovid. Metamorph. lib. i. v. 430.

*Quippe ubi temperiem sumpsêre humorque calorque,*
*Concipiunt; et ab his oriuntur cuncta duobus.*
*Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes*
*Res creat; et discors concordia fœtibus apta est.*

20. *Empedocles, an Stertinii deliret acumen.*] Empedocles, sanè haud cum Stertinio comparandus præterquàm quòd (ut est in Epist. ad Pisones, v. 464.

*————Deus immortalis haberi*
*Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam*
*Insiluit.*

Quâ certè unâ vesaniâ æquavit aut superavit stultitiam multiplicem Stertinii abundè ventilatam. lib. ii. Sat iii. Præterea verò id habentes, simile quòd, ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum versibus Latinis descripsit, ita Empedocles Pythagorea acuto magis quàm utili carmine complexus est: ac sic nimirum uterque philosophiam obscuriorem reddidit, fatuoque se labore pariter maceravit. De Empedocle iterum dicemus ad locum modò cit. Epist. ad Pisones.

21. *Seu pisces, seu porrum*, &c.] Seu lautè, seu frugaliter victitas. Vel, seu Pythagoreus es sobriusque, et ab omni animalium carne abstines, leguminibus autem vesci amas; seu more Epicureorum pisces ac dapes exquisitas sectaris. In deliciis pisces habitos patet ex dictis lib. ii. Sat. 4.

22. *Utere Pompeio Grospho.*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe Pompeium Grosphum, equitem Rom. è Siciliâ oriundum. Hunc Horatii fuisse amicum, cùm ex hoc loco innotescit, tum ex Ode 16, lib. ii.

24. *Vilis amicorum est annona*, &c.] Parvi constant amici, cùm boni viri non omnino sunt divites; hoc enim vili pretio comparabis, tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, sed officiosos; haud in petendo importunos, sed verecundos. At contrà opulentos, quippe ut plurimùm arrogantes ac superbos, demereri, sibique conciliare non ita facile est. Passerarius legit: *Bonis ubi quid des;* sensu non valdè absimili. Plaut. Trinumm. *Carissimam proborum esse annonam, improborum verò proventum multò uberrimum.*

26. *Cantaber Agrippæ*, &c.] Ex his innuitur scripta hæc Epistola, Augusto sextùm consule,

Armenius cecidit: jus, imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor. Aurea fruges
Italiæ pleno diffundit copia cornu.

subacti sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ profundit.

## EPISTOLA XIII. Ad VINNIUM ASELLAM.

*Docet, quâ ratione libros Augusto decenter offerat.*

UT proficiscentem docui te sæpe diùque [784]
Augusto reddes signata volumina, Vinni;
Si validus, si lætus erit, si denique poscet:
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, operâ vehemente minister:
Si te fortè meæ gravis uret sarcina chartæ,

Quemadmodum non semel nec paucis admonui te discedentem, ô Vinni, offeres Cæsari libros *meos* sigillo clausos, si *quidem benè* valeat, si hilari sit *animo*, tandem si petat. *Cave* ne erres per nimium *erga* nos affectum, atque inviam scriptis *nostris* confles nimiâ sedulitate et officiosiore studio. Quòd si librorum meorum onus tibi molestiam facessat,

### *ANNOTATIONES.*

anno imperii ejus decimo sexto qui fuit insignitus triplici ejus victoriâ, Cantabricâ, Armenicâ, Parthicâ. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 773. Cantabros â L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes, Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit. Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt, Phraatesque regnum suum recuperavit.

*Cantaber.*] De Cantabris lib. ii. Od. 6. lib. iii. Od. 8. lib. iv. Od. 14.

*Agrippæi.*] Vide citat. modò lib. ii. Od. 6.

*Claudi virtute Neronis Armenius cecidit.*] Sueton. Tiber. cap. 6. *Stipendia primâ expeditione Cantabricâ tribunus militum fecit. Deinde ducto ad orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit et signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.* De Claud. Nerone suprâ Epist. iii. et ix. De Armeniâ lib. ii. Od. 9.

27. *Phraates.*] Persarum rex et Parthorum. Vide lib. ii. Od. 2. v. 17.

28. *Genibus minor.*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. 11. cap. 25. ita scribit; *Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt; ad hæc manus tendunt; hæc ut aras adorant; fortasse quia inest iis vitalitas.* Virg. Æn. iii. 607.

——*Genua amplexus, genibusque volutans*
*Hærebat.*

Quem in locum Servius, *Genua*, inquit, *misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.*

*Aurea fruges*, &c.] Abundans est frugum annona, et proventus in totâ Italiâ.

29. *Pleno copia cornu.*] Vide lib. i. Od. 17.

Epistola XIII.—1. *Ut proficiscentem.*] Scripto iterat Horatius mandata verbo ante commissa Vinnio suo vel ministro vel familiari. Ruri tum fuisse illum intelligimus.

*Sæpe, diùque.*] Nempe, ut ad Brutum lib. ii. Epist. 16. scribit Cicero, *Permagni interest, quo tempore epistola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempestivè adeunt, molesti sæpe sunt; sic epistolæ offendunt non loco redditæ.*

2. *Signata voluminâ.*] Æquum est enim, ut primo rei missæ aspectu fruatur ille, ad quem mittitur, præsertim si vir sit primarius. Quòd si quis præriperit, aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile et pessum ire censendum.

*Volumina.*] Gall. *Un rouleau de papier.* Ang. A ROLL OF PAPER OR PARCHMENT.

*Vinni.*] Is C. Vinnius Fronto dicitur. Vet. comment.

3. *Si validus, si lætus erit.*] Cicer. modò cit. *Precepi ei, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ——utrùm cùm solicitudinis aliquid haberes, an cùm ab omni molestiâ vacuus esses.* Noster lib. ii. Sat. 1. v. 18.

——*Nisi dextro tempore Flacci*
*Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.*

*Si denique poscet.*] Hinc apparet expetita ab Augusto fuisse carmina, quæ Horatius per Vinnium mittebat. Itaque mandat Vinnio, ut sistat se decenter coram principe, expectetque paulùm, dum suo nomine salutatus Cæsar ultrò quærat, num ab eo sint delata, quæ proposcerat.

4. *Ne studio nostri pecces*, &c.] Quisquis vel non opportunè, vel ineptè rem molitur, peccat. Pindarus egregiè ὁ δὲ καιρὸς παντὸς ἔχει κορυφάν· *opportunitas omnis rei summam, caput, perfectionem continet.* Pyth. Od. 9.

6. *Si te fortè gravis*, &c.] Nihil age omninò potiùs quàm temerè, inconsideratè quidquam agas coram augustissimo imperatore. Cave nè delatum munus parùm decore tradas; aut stolidè festinando, aut præpropererè mandatis perfungi cupiendo.

Abjicito potiùs, quàm quò perferre juberis,
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus: ne fortè sub alâ
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ;
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos auresque morari
Cæsaris. Oratus multâ prece, nitere, porrò.
Vade, vale: cave ne titubes, mandataque frangas.

[785] projice magis, quàm rusticè protrudas sarcinam *illuc* quo deportare imperavi: *sicque* patris *tui* Asinæ cognomen traducas in ludibrium, et fabula fias. Contende per colles, fluvios, lacunas. Cùm *autem* eo deveneris feliciter quò tendis, hunc in modum fasciculum pones; ne sub brachio codices meos deferas, ut agrestis agnum; ut bibax Pyrrhia sphærulas lanæ furto ablatæ: ut plebeius conviva soleas ac pileum. [786] *Præterea* ne obvio cuique effutias, te magno labore portâsse carmina oculos et aures Augusti oblectare idonea. Etiam atque etiam rogatus, perge ultra. Ito, vale: cave ne vacilles, aut præceptorum *quidquam* prætermittas.

## EPISTOLA XIV. Ad VILLICUM SUUM.

*Illum reprehendit, quòd habitationem urbis desideret.*

VILLICE silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et

O, procurator nemorum et prædii me mihi restituentis, quod tu spernis, quinque *licèt* familiis habitatum,

### ANNOTATIONES.

8. *Clitellas.*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut et in sequentibus.

*Ferus.*] Præceps, inurbanus, stupidus.

*Impingas.*] Solent Asini grave molestumque sibi onus excutere, et in terram impingere.

*Asinæque paternum,* &c.] Pater Vinnii *Asina,* hinc *Asellæ* cognomen habebat.

10. *Viribus utêris per clivos.*] Viriliter ac strenuè ascendes superabisque ardua loca urbis septem collibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti pervenias in monte Palatino constitutas.

*Lamas.*] Fluvii fossas, vel majores lacunas aquam pluvium continentes, ἀπὸ τȣ λαιμοῦ quæ vorago viarum est, seu fossa fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum voratrices. Hæc vet. interp. Alii tamen aliter. De istis Ennius:

*Silvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.*

11. *Victor propositi simul ac,* &c.] Cùm propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12. *Sic positum servabis onus,* &c.] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

14. *Pyrrhia.*] Nomen est ancillæ in fabulâ quâdam Titinii; quæ furata lanæ glomos, ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. schol.

15. *Ut cum pileolo soleas.*] Ut vicinus ex eâdem tribu ad cœnam invitatus, pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axillâ. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. *De soleis* dixi ad Sat 8. lib. ii.

18. *Oratus multâ prece, nitere, porrò.*] A me toties rogatus, ô Vinni, diligenter ac sedulò exequere et perfice quod præcepi. Alii sic; Etsi fortè curiosus quispiam oret te percuncteturque, quid rei sit, propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere, imò abi quamprimùm.

19. *Cave ne titubes,* &c.] Constanter age; quæcunque verò docui te sæpe verbo, et nunc scripto hoc, accuratè observa.

Epistola XIV.—1. *Villice silvarum,* &c.] Hujus epistolæ argumentum convenit cum septimâ et decimâ, at diversè tractatur.

*Villice.*] Villæ custos, aliisque servis sibi substitutis agrorum colendorum opus dispensans. Varro lib. i. De re rust. cap. 11. *Villicus agri colendi causâ constitutus, appellatusque à villâ, quòd ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur cùm veneunt.*

*Mihi me reddentis.*] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, inquit poëta; at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse; nam Romæ sum Mæcenatis et amicorum. Vide suprà Epist. 7.

*Agelli.*] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in viâ Valeriâ. Posteà Epist. 16.

2. *Habitatum quinque focis.*] Amplum satis et sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

Quinque bonos solitum Bariam dimittere patres;
Certemus, spinas animone ego fortiùs, an tu [787]
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moretur
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istùc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum.
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur iniquè.
In culpâ est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacitâ prece rura petebas: [788]
Nunc urbem, et ludos, et balnea villicus optas.
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur: eò disconvenit inter
Meque et te: nam quæ deserta et inhospita tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; et odit
Quæ tu pulchra vocas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quòd
Angulus iste feret piper et thus ociùs uvâ:

et probos quinque senes Bariam mittere consuetum; contendamus, utrùm ego diligentiùs *ex animo meo* vepres evellam, an tu *ex* agro; *utque* utrùm plus valeat Horatius, an ejus prædium. Me *Romæ* detinet caritas et amor Lamiæ fratrem desiderantis, et *sic* eum *morte* præreptum dolentis, *ut* nihil solatii admittat: attamen eò me impellit mens et animus, et exoptat frangere repagula spatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri; tu *contra* in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit. Fatuus uterque improbè criminatur locum innoxium. *Imò* accusandus est animus, qui se nunquam deserit. Tu vile mancipium secretis votis rus exoptabas; jam *verò* procurans villam, expetis civitatem, et spectacula, et balnea. Me constantem esse nôsti, ac mœstum abire, quoties molesta negotia. Romam revocant. Haud iisdem *rebus* delectamur; hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera, et inhabitabilia *loca* vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit: et aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea et lautæ popinæ injiciunt cupiditatem urbis, scio; et quòd hic agellus producet thus et piper citiùs *quàm* uvas;

## *ANNOTATIONES.*

3. *Quinque bonos solitum,* &c.] Bonos homines ætatis provectæ, quinque familiarum capita; servos frugi, qui Bariam mittebantur ad nundinas, venalesque fructus eò convehebant. Varro antè cit. Alii interpretantur homines grandes natu mitti solitos ad lites in Bariâ dirimendas; imò et senatores Romam interdum accitos. Verùm auscultandus magis Theod. Marcilius sic scribens in hunc Horatii locum; *Non injucunda stultitia est narrantium hîc de quinque senatoribus, et quasi patribus conscriptis, qui ex Horatii agello Bariam venientes, de summâ Sabinorum rep. delibcrent.*

*Bariam.*] Al. *Variam,* oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4. *Certemus, spinas,* &c.] Videmus an tu diligentiùs agrum colas, an ego animum; utrùm ego studiosiùs curas mentem pungentes resecem, quàm tu vepres, herbasque inutiles noxiasque ex agro avellas.

5. *Melior sit Horatius, an res.*] Ego certè melior, inquit Horatius, quia memet excolere studeo; res verò deterior, quia parùm curas et colis, ô villice, quam fastidis.

6. *Me quamvis Lamiæ,* &c.] Quanquam ego Romæ detineor, et validissimo amoris in Lamiam vinculo constringor: mens mea tamen quærit evadere, perpetuòque tendit rus et in villam.

*Lamiæ pietas.*] Vide lib. v. Od. 17.

8. *Istùc.*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperam cupis.

9. *Amat spatiis obstantia,* &c.] Hinc sæpiùs impedimenta quælibet excutio, frango, transilio; ut libertate, otio, meque ipso fruar apud villam meam; ac spatier tantillùm, animumque reficiam urbani tumultûs pertæsum.

*Claustra.*] Metaph. à circo, in quo certis claustris detinebantur equi, donec liceret signo dato apertoque stadio decurrere.

12. *Locum immeritum causatur iniquè.*] Nec enim locus animi est causa inquieti; sed ipse animus parùm sanus haud quiescit, ubi maximè quietus esse deberet.

13. *Qui se non effugit.*] Adeoque secum defert semper fomitem perturbationum, quocunque migret, et quamvis loca mutet. Vide lib. ii. Od. 16. v. 20.

14. *Mediastinus.*] Servus in *medio stans* ad vilissima quæque ministeria paratus. Quòd mox dicitur *optare balnea,* favet iis, qui *mediastinum* appellari volunt, quòd *mediis* in balneis, seu in *medio* lavantium *stet* ad quæque servitia promptus; quanquam illud *stinus* mera videtur esse productio vocis, ut in *clandestinus.*

19. *Tesqua.*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutientia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta et consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca,* quasi *tuesca,* à tuendis sacris. Varro 6. De ling. Lat. Fest. loca densam umbram facientia esse *tesqua,* ait Scalig.

23. *Angulus iste.*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Nec vicina subest vinum præbere taberna
Quæ possit tibi: nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis; et tamen urges
Jam pridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, et strictis frondibus exples.
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multâ mole docendus aprico parcere prato. [789]
Nunc age, quid nostrum contentum dividat, audi.
Quem tenues decuêre togæ nitidique capilli,
Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi mediâ de luce Falerni,
Cœna brevis juvat, et prope rivum somnus in herba:
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istîc obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis:
Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
Lignorum, et pecoris tibi calo argutus, et horti. [790]
Optat ephippia bos piger: optat arare caballus.

nec prope adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter *pulsans;* ac nihilominus exercet agros dudum incultos; et curos bovem otiosum, saturasque soliis decussis. Porrò desidis laborem auges rivus, si pluvia decidat, constipato aggere prohibendus, ne expositum devastat pratum. Disce nunc quid consentire nos impediat. Me quem *olim* subtiles vestes et crines uncti delectavere; quem nosti sine muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ, et à meridie Falernum potâsse; delectat *nunc* frugalis cœna, et sumnus in gramine juxta rivum. Neque *verò jam* pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea bona invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis et dicteriis depravat. Vicini *autem* approbant versantem glebas et lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expetis: his adjungi vehementer expotas. *Atqui* versutus calo tibi invidet usum lignorum, et pecudum, et hortuli. *Sic* bos iners ephippia: equus aratrum desiderat.

## *ANNOTATIONES.*

*Feret piper,* &c.] Adunaton.

25. *Meretrix tibicina.*] Ut plurimùm tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26. *Terræ gravis.*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rusticâ, inconcinnâ. Vide lib. iii. Od. 18.

*Et tamen urges.*] Ironicè; negligebat enim villicus iste fastidiosus, hæc, quæ hîc enumerantur, sanè ad villæ procurationem facienda.

28. *Disjunctum.*] Jugum solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29. *Addit opus pigro rivus,* &c.] Longè profectò major est opera laborque in moliendo novo aggere per torrentem aquam destructo, quàm fuisset in vetere muniendo ac constipando. Quod si facere pigeat, rivus imbribus repentinis auctus eluvione suâ et exundatione proximum pratum devastabit.

32. *Tenues togæ,* &c.] Juvenili ætati convenientes.

33. *Cynaræ.*] De eâ lib. iii. Od. 13. et lib. iv. Od. 1.

*Rapaci.*] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in Sat. ii. Lib. 1.

34. *Quem bibulum,* &c.] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotâsse à meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant, contrà sobrii non ante horam tertiam, aut etiam seriùs cœnam adibant.

36. *Non incidere ludum.*] Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. viii. 165.

———*breve sit quod turpiter audes.*

37. *Non istîc obliquo.*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Imò vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40. *Cum servis urbana,* &c.] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villà meâ aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuiter victitare è dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attribui solet. Vide J. Lips. Elect. lib. ii. cap. 16. Cœl. Rhodig. lib vii. cap. 31. et lib. 25. cap. 17. et seq.

41. *Invidit usum Lignorum,* &c.] Tu servis urbanis ascribi et annumerari gestis. Contra urbanus *calo,* qui foras it lignatum, &c. *tibi invidet usum* et facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeòque alienam quisque conditionem diligit, suam odit; quia suæ persentit incommoda, non autem alienæ.

42. *Calo.*] Græci lignum καλον dicunt: hinc servus lignis quærendis et subministrandis deputatus, dictus *calo,* quasi *lignarius* seu lignator; quo præcipuè vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens et portans ligna seu ligneas clavas. Fest. Pomp. Non. Marcell. Latinam verò assignat originem Servius, in Æneid. 7. ita. scribens; *Calos dicebant majores nostri, fustes, quos portabant sequentes dominos ad bellum: unde et calones dicti.* Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas;* id est. Serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43. *Optat ephippia bos.*] Proverb. in eos, qui sui muneris officia et onus impatientes

*Ego verò* edicam *ut* quisque gaudens colat artem, quam novit.

*Quam* scit uterque libens, censebo, exerceat artem.

## EPISTOLA XV. Ad NUMONIUM VALAM.

*Percunctatur de Veliâ et Salerno, deque rebus ad jucundè vivendum idoneis.*

O, Vala, *tuum est nobis perscribere, nostrum verò tibi credere perscribenti,* qualis sit hiems apud Veliam, qualis aër apud Salernum, quales homines utriusque regionis, et quæ via (etenim Antonius Musa Bajas, haud mihi utiles *esse dicit;* me verò illis efficit odiosum, quando frigidâ aquâ perfundor rigente frigore. Certè deseri myrteta, et posthaberi *aquas sulfuratas,* existimatas sanare morbum nervos præpedientem, dolet oppidum, invidens ægrotis, qui non verentur caput et pectus subjicere aquis Clusinis, perguntque Gabios et in frigidas regiones.

QUÆ sit hiems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni, [791]
Quorum hominum regio, et qualis via (nam mihi Bajas
Musa supervacuas Antonius; et tamen illis
Me facit invisum, gelidâ cùm perluor undâ
Per medium frigus. Sanè myrteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum [792]
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt et frigida rura.

### *ANNOTATIONES.*

ferunt, aliena verò temerè appetunt.

*Ephippia.*] Ἐφίππιον, stratum sive sella equi, apud Xenophontem.

44. *Quam scit uterque,* &c.] Quæ cùm ita sinit, et cùm suo quemque muneri incumbere expedit; villicus rus colat, calo maneat in urbe, &c. Tusc. 1. *Bene Græcorum proverbio dicitur.*

*Quam quisque nôrit artem, in hâc se exerceat.*

Epistola XV.—1. *Quæ sit hiems,* &c.] Consilio medici profectus Veliam et Salernum Horatius, lippitudinis curandæ causâ, significat quærere se pariter salubritatem atque delicias.

*Veliæ.*] Lucaniæ oppidum est maritimum, olim *Helia.* Plin. lib. iii. cap. 5. Virg. Æn. 6.

———*portusque require Velinos.*

Vide Gell. lib. x. cap. 16.

*Quod cœlum.*] Interrogat quæ sit temperies aëris, et quæ hiemis asperitas illic, ubi hiematurus erat.

*Vala.*] Is dicebatur C. Numonius Vala, aut Vaala.

*Salerni.*] Urbs est Lucaniæ, ad Tyrrheni maris littus, dicta à copiâ salis: portum satis capacem etiamnum ostendit.

2. *Bajas.*] Vide lib. ii. Od 18.

3. *Musa.*] Antonius Musa medicâ arte clarus, ex quo Augustum ancipiti morbo laborantem sanaverat; ab eo non tantum ingenti pecuniâ donatus, sed et statuâ juxta signum Æsculapii erectâ: nec non ipsi, quamvis liberto, imò et quibuscunque medendi artem professis concesso jure annuli aurei. Dio. lib. liii. Sueton. Octav. cap. 59. et 81.

*Supervacuas.*] Acrioris pituitæ in oculis defluxu vehementer affectus poëta noster, solebat proficisci Bajas ad lavacra calida; verùm Ant. Musa contrariis utendum remediis auctor fuit, jussitque ablutiones quærere frigidas, quibus defluens humor retunderetur. Pari scilicet modo Augustum calidis frustrà usum ille frigidis curaverat. Plin. lib. xxix. cap. 1. *Antonius Musa Augustum contrariâ medicinâ gravi periculo exemerat.* Sueton. cit. cap. 81. Octav. *Distillationibus jecinore vitiato ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musâ.*

*Myrteta.*] Amœna loca myrtis consita apud Bajas.

6. *Dictaque cessantem nervis elidere morbum Sulfura.*] Sulfuratas aquas ibidem scaturientes non longè ab Averno lacu, quibus curari dicitur morbus articularis, *cessare* faciens *nervos,* id est, præpediens usum et motum articulorum atque nervorum.

7. *Vicus gemit.*] Bajani indignantur contemni suos fontes toto orbe celebres, suasque myrtos relinqui. Plin. lib. xxxi. cap. 2. *Emicant benignè et passim in plurimis terris aquæ, alibi calidæ, alibi frigidæ, alibi unctæ———alibi tepidæ, auxilia morborum conferentes——— nunquam tamen largius quàm in Bajano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus; aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acidâ salsâve misturâ ———nervis prosunt pedibusque,* &c.

8. *Qui caput et stomachum supponere.*] Ex ægris enim alii medicatas illas aquas bibunt; alii in iis lavantur, alii partes affectas, v. g. caput, ventriculum, renes, stillicidiis aquam ejusmodi affundentibus supponunt unâ horâ per dies aliquot.

*Fontibus Clusinis,* &c.] Aquis frigidis ad Clusium Etruriæ oppidum.

9. *Gabiosque petunt.*] Urbis ista Latii in

Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus. Quò tendis? non mihi Cumas
Est iter, aut Bajas, lævâ stomachosus habenâ
Dicet eques; sed equis fræuato est auris in ore.
Major utrum populum frumenti copia pascat : [793]
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Dulcis aquæ: (nam vina nihil moror illius oræ.
Rure meo possum quidvis preferre patique:
Ad mare cùm veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros;
Utra magis pisces et echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum possim Phæaxque reverti,
Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.
Mænius, ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus cœpit haberi : [794]
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret;

*Itaque* locum mutare oportet, equumque agere ultra diversoria cognita. Quò pergis? haud Cumas vel Bajas contendo inquiet iracundus eques, frænum ad lævum *torquens;* (verùm auricula est in ore frænatis equis) uter populus majore tritici abundantiâ nutriatur; an pluvias collectas potent, an aquas dulces è fontibus perpetuò manantibus. Etenim sperno vina istius regionis. *In* villâ *quidem* meâ quodlibet valeo tolerare ac sustinere, *at* cùm deveni ad mare, desidero *vinum* generosum ac lene quod pellat solicitudines, quod in venas fluens ingentem fiduciam meæ menti conferat, quod verba suppeditet, quod me juvenem gratum reddat Lucanæ meretrici; utra regio plures lepores, utra apros alat; utrum mare meliores pisces et echinos habeat; ut illinc domum redire queam obesus et Phæax. Quemadmodum Mænius, patrimonio devorato, facetum se exhibuit; parasitus ille vagabundus cui certa non esset culina;

*ANNOTATIONES.*

viâ Prænestinâ fere mediâ Romam inter et Prenæste. Virgil. Æneid. vii. 682.

——————*quique arva Gabinæ*
*Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis.*

Illic verò salubres aquas fuisse, testatur Strabo lib. v. *Per hanc planitiem Anio decurrit, et aquæ frigidæ dictæ Albulæ multis è fontibus manant varios ad morbos tum bibentibus salutarus, tum sedentibus infusæ.*

10. *Mutandus locus est.*] Jubente medico relinquendæ sunt Bajanæ deliciæ, pergendumque Veliam aut Salernum, ut lippientibus oculis mederi possim. Plin. cit. lib. xxxi. cap. 2. *Capiti, auribusque privatim medentur; oculis verò Ciceroniæ aquæ*————*In Ænariâ insulâ calculosis*————*Idem contingit in Velino lacu potantibus,* &c.

11. *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii ad equum suum.

*Cumas.*] Urbs est Campaniæ maritima, antro Sibyllæ celebrata, Bajis proxima.

12. *Lævâ stomachosus habenâ.*] Neapolim, indeque Veliam aut Salernum euntibus ad dextram sunt Bajæ, avertendo igitur equo flectenda erat ad sinistram habena.

13. *Equis frenato est auris in ore.*] Equus non verbis sed fræno docetur, percipitque quò sit eundum.

14. *Major utrum populum,* &c.] Repetendus hìc et passim versus 25. *Scribere te nobis, —par est;* scilicet, *major utrum populum,* &c. Adverte ergo, lector, hyperbaton longissimum.

*Utrum populum.*] An Veliensem, an Salerninum.

15. *Collectosne imbres.*] In cisternis.

18. *Ad mare cùm veni.*] Ad aliquam urbem maritimam.

19. *Quod curas abigat,* &c.] Vide lib. i. Od. 18. &c.

20. *Animumque.*] Vini calor spiritus vitales excitat accenditque, hincque animum pariter.

*Quod verba ministret.*] Epist. 5. v. 19.
*Fœcundi calices quem non fecere disertum?*

21. *Commendet amicæ.*] Hilarem et facetum præstando. Apage hinc aliam interpretationem.

22. *Tractus uter.*] Velinus, an Salerninus.

23. *Echinos.*] De his libro 2. Satira 4.

24. *Pinguis ut inde,* &c.] Ut ex istis regionibus possim redire non solùm oculis sanus, sed et toto corpore nitidus, pinguis, et bene curatâ cute. Gall. *Gros et gras, dans l' embonpoint.*

*Phæax.*] Instar Phæacum: de quibus suprà Epist. 2. v. 29.

25. *Accredere.*] Hâc etiam voce utitur Lucretius lib. iii.
*Facilè hoc accredere possis.*

36. *Mænius ut,* &c.] Fab. Mænius Pantolabus gurges et vorax; de quo anteà non semel, lib. i. Sat. 3. Hinc nonnulli dividunt, alteramque epistolam faciunt, sed perperam. Deinceps enim explicat Horatius quod suprà dixit. v. 17. et seq.

27. *Urbanus.*] Lepidus, festivus, ut ad mensas divitum facilè admitteretur.

28. *Scurra vagus.*] Modò huc modò illuc cœnam mendicans et captans per facetias.

*Præsepe.*] Metaph. Est enim propriè locus

Impransus, non qui civem dignosceret hoste;
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies, et tempestas, barathrumque macelli;
Quicquid quæsierat, ventri donabat avaro:
Hic ubi nequitiæ fautoribus et timidis nil
Aut paulùm abstulerat, patinas cœnabat omasi
Vilis, et agnini, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamnâ candente nepotum
Diceret urendos, correctus. Mænius idem
Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne [795]
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror
Aiebat, si qui comedunt bona: cùm sit obeso
Nil melius turdo, nil vulvâ pulchrius amplâ.
Nimirum hic ego sum: nam tuta et parvula laudo
Cùm res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verùm, ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere, et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

qui famelicus civem *ab* hoste non distinguerit: in quemlibet *verò* contumelias quasque dirus confingeret; damnum, procella, et gurges macelli, quodcunque lucratus erat, ventri avido largiebatur; *porrò* iste, cùm parùm aut nihil obtinuerat à luxuriæ patronis et formidolosis, cœnabat è lance plenâ vervecinis extis crassioribus, quantum sufficeret tribus ursis; *adeò* nimirùm ut emendatus, assereret helluonum ventres ardente lamnâ esse inurendos; ipse Mænius cùm in fumum et favillam redigisset, omnia si quid opimum captaverat, dicere *erat solitus*, Haud equidem miror, si nonnulli facultates absumant, quandoquidem nihil jucundius est pingui turdo, nihil suavius prægrandi vulvâ. Talis nempe sum ego: quippe laudo secura et exigua, quando opes desunt, sat constans inter parva; at quando præstantius aliquid et lautius nactus sum, *tum* ipse vos dico sapere, et solos beatos esse qui habetis opes bonis prædiis stabilitas.

## *ANNOTATIONES.*

præseptus, in quo pecudes stabulantur; et per synecd. linter, in quo pabulum jumentis apponitur.

29. *Impransus.*] Theod. Marcilius interpretatur, bene pransus, satur, temulentus.

30. *Quælibet in quemvis*, &c.] Qui fame quasi furore quodam percitus, omnes obvios impetebat, maledico dente carpebat, probris incessebat.

31. *Pernices et tempestas*, &c.] Universa macelli edulia abradens, rapiens, vastans quasi tempestas; et absorbens, quasi vorago et *βάραθρον*.

33. *Ubi nequitiæ fautoribus*, &c.] Mænius iste, cùm nihil fuerat venatus apud divites luxuriam suam fovere et alere solitos, eique faventes, utpote similiter luxuriosos.

*Timidis.*] Avaris sumptum facere timentibus; vel scurrilem nequitiam et maledicentiam reformidantibus, qui cibos interdum offerebant, ne dicteriis ejus lancinarentur.

34. *Patinas cœnabat omasi.*] Vili quâlibet escâ contentus domi cœnabat. Quidam leg. *tabulas* ut sit *tabula* lancis genus planum.

*Omasi.*] Crassior ventriculi pars adipata. Gall. *Des trippes, des fressures.* Ang. TRIPE, Al. caro bubula pinguior.

35. *Agnini.*] Al. *agninæ*, sup. carnis.

*Ursis.*] Quod animal ingens et vorax.

36. *Scilicet ut ventres*, &c.] Mænius vili cibo expletus domi, *correctus*, et agnoscens naturam haud egere lautioribus alimentis, luxuriam ipse ultrò damnans aiebat, luxuriosos esse disperdendos. Vel, *correctus*, eruditus propriâ experientiâ et egestate, quam sibi per luxuriosum victum conflaverat.

37. *Correctus. Mænius idem.*] Quidam leg. *correptus Bestius idem Quicquid*, &c. hoc sensu; Bestius avarus à Mænio luxurioso sordidæ parcitatis accusatus et acriter *correptus*, præ irâ et indignatione dicebat. *Urendos nepotum ventres laminâ candente.* Bestii avaritiam carpit Pers. Sat. 6.

*Mænius idem Quicquid*, &c.] Ille qui domi tenui victu contentus erat, quando lautiores nactus dapes deglutierat, exquisito sapore affectus aiebat, Haud miror quòd opes absumant aliqui, ut delicatiora comedant obsonia.

40. *Obeso Nil melius turdo.*] Martial. lib. xiii. Epigr. 92. inter aves turdo primam saporis gloriam adjudicat. Pers. Sat. vi. 24.

*Tenuem solers turdorum nosse salivam.*

Nempe Romæ catillones erant subtilis adeò palati, ut gustu dignoscerent turdorum sapores varios; an silvestres, an ex aviario; an mares, an fœminæ. Vide suprà lib. i. Sat. 5. et lib. ii. Sat. ii.

*Vulvâ.*] Jucundam palato et maximè delicatam primiparæ suis vulvam, testatur Plin. lib. viii. cap. 51. et lib. xi. cap. 37. Martial lib. xiii. Epigr. 56.

*Me materna gravi de sue vulva capit.*

42. *Hic ego sum.*] Mænio similis sum: parvo et vili contentus, cùm desunt meliora; quando verò suppetunt lautiora, hæc sanè haud sperno, imò collaudo: et quibus opes atque istæ deliciæ adsunt, beatos censeo et prædico.

45. *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.*] Censum habentes fundo certo stabilitum, villam proventus certos referentem: *opes fundatas atque optimè constitutas;* ut ait Cic. pro Rabirio. Idem pro Domo: *fundatissima familiæ ruina.*

## EPISTOLA XVI. Ad QUINCTIUM.

*Descriptio villæ Horatianæ. Quis dicendus vir bonus.*

NE percuncteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ, [796]
Pomisne, an pratis, an amictâ vitibus ulmo;
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opacâ
Valle: sed ut veniens dextrum latus aspiciat sol,
Lævum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benignè
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multâ fruge pecus, multâ dominum juvet umbrâ?
Dicas adductum propriùs frondere Tarentum.
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec [797]
Frigidior Thracam, nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, etiam (si credis) amœnæ,
Incolumem tibi me præstat Septembribus horis.
Tu rectè vives, si curas esse quod audis.
Jactamus jampridem omnis te Roma beatum.
Sed vereor, ne cui de te plus quàm tibi credas;
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;
Neu, si te populus sanum rectèque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi

Ne quæras, ó bone Quincti, *utrum* ager meus dominum frugibus nutriat, an baccis oleæ ditet, an fructibus, an vitibus ulmo circumdatis; *en* tibi verbosè describam speciem et situm prædii *mei*. Perpetui sunt colles, nisi *quòd* separentur valle umbrosâ, ita ut sol oriens aspiciat latus dextrum, abeunte *verò*, curru decedens tepefaciat sinistrum. Temperatum *cœlum* laudaveris. Porrò sentes producunt affatim rubra corna et pruna; quercus et ilices glandem plurimam pecoribus et densam umbram hero suppeditant. Diceres Tarentum prope advectum florere. Interluit quoque fons aptus nomen rivo tribuere, quo neque frigidior, nec limpidior Hebrus Thraciam irrigat, capiti malè affecto, pariter et ventri saluber. Grata hæc latibula, quin et, si fidem habeas, jucunda sanum tibi me faciunt mense Septembri. Tu rectè vives, si studes esse qualis diceris. Te felicem dudum prædicamus omnes Romani. At metuo, ne aliis de te plus credas quàm tibimet ipsi; neve existimes felicem diversum è probo et sapiente; ac si te sanum et benè valentem

### ANNOTATIONES.

Epistola XVI.—1. *Ne percuncteris.*] Per insinuationem agrum suum describit poëta: deinde quis verè sit bonus explicat: ubi Quinctium notat velut adulatoribus nimis credulum.

*Quincti.*] Is videtur esse Quinctius Hirpinus, cui est inscripta Od. 11. lib. ii.

5. *Continui montes,* &c.] Situs ille saluberrimus, vallis amœna ventis orientalibus et occidentalibus exposita, meridie verò et septentrione duobus collibus defensa: quæ porrò temperatâ fruitur aurâ, et fonte irrigetur, cujus aquæ infirmo capiti alvoque medeantur.

6. *Valle.*] Hæc *Ustica* dicebatur, ut volunt quidam. Cruquius verò opinatur nomen hoc fuisse potiùs propinqui montis, cui ex adverso immineret Lucretilis mons, de quo lib. i. Od. 17.

11. *Tarentum.*] Urbem prorsus jucundam et voluptuariam, quam sæpius commemorat Horatius. lib. i. Od. 28. lib. ii. Od. 6. lib. iii. Od. 5.

12. *Fons etiam rivo.*] Blandusia nempe fons in sinibus Sabinorum apud Mandelam pagum. De illo lib. iii. Od. 13. *Rivus* autem *Digentia* vocabatur, atque in Tiberim defluebat per Farfarum fluvium et Vacunæ fanum. Vide postea Epist. 18. v. 104.

*Dare nomen idoneus.*] Tam abundantes aquas ei rivo præbens, ut inter fluvios Sabinorum *Digentia* numeretur et nominetur.

13. *Thracam.*] Vide lib. i. Od. 25.

*Hebrus.*] Ingens Thraciæ fluvius, de quo jam supra Epist. 3. et cit. Od. 25. lib. i.

15. *Hæ latebræ dulces,* &c.] Autumno ineunte secedens in hanc villam meam, à morbis tunc frequentibus me vindico. Juvenalis *lethiferum autumnum* dicit, Sat. iv. 56. ex Hippoc. et Galen. Id. Sat. vi. 516.

——*Metuique jubet Septembris et Austri*
*Adventum.*

17. *Tu rectè vives,* &c.] Cic. Offic. 2. *Præclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret ut qualis haberi vellet, talis esset.*

19. *Sed vereor, ne cui de te plus quàm tibi credas.*] Imitatus Persius Sat. iv. 46.

*Egregium cùm me vicinia dicat,*
*Non credam?*

21. *Neu, si te populo,* &c.] Pers. modò cit.

*Nequicquam populo bibulas donaveris aures.*
*Respue quòd non es, tollat sua munera cerdo:*
*Tecum habita, et noris quàm sit tibi curta*
*supellex.*

22. *Occultam febrem Dissimules,* &c.] Vereor ne vitia tibi certè non obscura dissimules et tegas, donec ea ipse prodas incautus, aut

Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. [798]
Si quis bella tibi terrâ pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures:
Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
Jupiter: Augusti laudes agnoscere possis?
Cùm pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego, ac tu
Qui dedit hoc hodie, cras si volet, auferet: ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone; meum est, inquit. Pono, tritisq; recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis, mutemque colores? [799]
Falsus honor juvat, et mendax infami terret
Quem, nisi mendosum et mendacem? Vir bonus est quis
Qui consulta patrum, qui leges, juraque servat;
Quo multæ magnæque secantur judice lites;
Quo responsore, et quo caussæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus, et vicinia tota
Introrsùs turpem, speciosum pelle decorâ.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat

dicat populus, ne secretam febrem celes circa horam cœnæ usquequò tremulæ fiant manus unctæ. Improba verecundia abscondit ulcera fatuorum putrida. Si aliquis narret certamina terrâ marique â te confecta, atque aures *tuas* patentes deliniat isto sermone: *Utinam* Jupiter, qui te urbemque diligit, incertum *semper* teneat, utrum populus te magis exoptes incolumem, an tu populum: numquid discernere poteris Augusti laudationem? Quando *verò* sinis te appellari sapientem et perfectum, quæso dic an respondes *huic* tuæ appellationi? Scilicet ego probus et sapiens vocari gaudeo, et tu *similiter*. *Verùm* qui hodiè tribuit istud *elogium*, ipse cras eripiet, si lubet; et quasi immeritò honorem detulerit, adimet. Depone, ait *populus, quod* meum est. Depono, ac mœstus abeo. Si *autem* ipse furem me aut impudicum vocet, vel patrem à me straugulatum asserat; *an* percellar falsis *istis* criminationibus, an expallescam? Inanis gloria delectat, et falsa contumelia exterret ecquem, nisi vitiosum et fallacem? *Age;* quis est vir probus? Qui edicta, qui leges et instituta majorum observat; quo judice dirimuntur plures et graves controversiæ; quo adstipulatore, quo testimonium perhibente, causæ obtinentur. At istum cuncta familia omnesque vicini cognoscunt intus flagitiosum, *quamvis* externâ specie honestum. *Verùm enimverò* si mihi

## *ANNOTATIONES.*

vitioso quopiam impetu abreptus, et patefactus qualis es; sicut æger edendi appetens asserit se non tentari febre, nec a cibo temperat, donec ipsa se prodat febris edentisque manus reddat tremulas. Persius Satira 3. v. 100.

*Sed tremor inter vina subit, calidumque triental*
*Excutit è manibus; dentes crepuere retecti;*
*Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.*

24. *Stultorum incurata pudor,* &c.] Stulti sua vitia non curant emendare, sed curant abscondere, per malum pudorem.

26. *Vacuaspermulceat aures.*] Adulationibus gaudentes, et adulatoribus semper apertas.

27. *Tene magis salvum,* &c.] Hi duo versus vel a Varo aliove poëtâ in laudem Augusti scripti fuerant, ac velut noti hic referuntur; vel ab ipso Horatio facti, sub tertiâ personâ adhibentur.

29. *Augusti laudes agnoscere possis?*] An tibi stultè attributes, quod ad Augustum noscitur pertinere? an cognosces non ad te, sed ad ipsum scriptas eas laudes?

30. *Emendatus.*] Vitiis carens.

31. *Nomine?*] Pro *nomini,* ut bene observat Marcilius.

*Nempe vir bonus,* &c.] Responsio est Quintii, quam mox Horatius refellit.

32. *Delector, ac tu.*] Cic. Philip. 1. *Levis est animi lucem splendoremque fugientis, veram gloriam, qui fructus veræ est virtutis, repudiare.*

33. *Qui dedit hoc hodiè, cras,* &c.] Populus nempe inconstans et levis. Verùm ut bonus et sapiens talis est, quamvis à populo non dicatur; sic qui non est, talis non sit, licèt dicatur.

40. *Mendacem?*] Qui se exhibet alium quàm sit, videlicet bonum et sapientem, cum sit turpis et stultus. Sunt qui legunt *medicandum,* id est, egentem medicaminibus philosophiæ, ad mores formandos aut emendandos.

*Vir bonus est quis?*] Ex opinione et fatuâ vulgi sententiâ, quisquis videtur esse bonus, talis existimatur et prædicatur. Itaque per ironiam describitur, qui falsò bonus censetur. Plato 2. De rep. *Si opinio et fama vim affert veritati et penes eam est vitæ beatæ principatus. ——ergo umbracula quædam et ficta virtutis species nobis est quærenda.*

46. *Nec furtum feci.*] Rem illustrat similitudine.

Servus: Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi; Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi: renuit, negat atque Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum miluus hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore:
Tu nihil admittes in te formidine pœnæ. [800]
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis.
Nam de mille fabæ modiis cùm surripis unum,
Damnum est, non facinus mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Jane pater, clarè, clarè cùm dixit, Apollo,
Labra movet metuens audiri, Pulchra Laverna,
Da mihi fallere; da justum sanctumque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cùm se demittet ob assem,
Non video; nam qui cupiet, metuet, quoque; porrò [801]
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.

servus dicat. Haud furatus sum, neque aufugi; respondebo, Mercedem tenes, *scilicet* scuticis minimè cæderis. *Si dicat*, Neminem interfecit, respondebo: *Bonè est*, haud in patibulo corvis escam præbebis. *Dicat*, Probus sum et innocens; Venusinus refragatur et contradicit. Quippe lupus astutus foveam timet, accipiter autem pedicam invisam, et milvius uncum obtectum. Probi fugiunt peccatum *ob* studium virtutis. Tu *verò* non peccabis metu supplicii; *quòd* si latere speres, fas et nefas attentabis. Enimverò quando è mille modiis fabarum unum furaris, injuria sic mihi *quidem*, at non culpa minor *videtur*. *Nempe* vir *ille* honestus, quem forum universum et omnia tribunalia venerantur, quoties diis sacrificat porcum aut bovem, postquam aliâ *voce* pronunciavit Jane pater, vel Phœbe, labia commovet audiri timens, Præclara Laverna, tribue mihi *ut* latere *possim:* concede ut existimer integer et innoxius: crimina caligine, dolos autem nubilo obvela. *Certè* haud intelligo, quâ ratione servo præstantior aut liberior sit avarus, quando in compitis se inclinat propter assem defixum. Etenim quisquis appetet, etiam timebit; qui verò inter metum vitam ducit, *hunc* liberum nunquam censebo.

## *ANNOTATIONES.*

48. *Non pasces in cruce corvos.*] Non affigeris cruci, quod servile pridem erat supplicium; nec tuum cadaver ibi pendens corvis pabulum erit.

49. *Renuit, negat atque Sabellus.*] Ego Horatius contrarium assevero. Sabellis olim expulsis invecti sunt coloni Romani, ac Venusium occupârunt. Vide lib ii. Sat. 1. v. 36.

50. *Cautus enim*, &c.] Similitudine conglobatâ ostendit servum haud posse dici bonum, eò quòd abstinet à peccando metu pœnæ duntaxat.

52. Oderunt *peccare boni* &c.] Bias dicebat; Non metu sed decori gratiâ abstinendum à peccato. Cic. 1. De leg. *Si non ipso honesto movemur, vt viri boni simus, sed utilitate aliquâ aut fructu; callidi sumus, non boni. Nam quid faciet in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel judicem?*

53. *Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.*] Clemens Alexandrinus præclarè scribit, duo esse genera timoris: unum, cui pudor junctus; quo timore bonum principem cives metuunt, et nos Deum timemus, et boni liberi parentes: alterum, cui comes odium; quali officiuntur servi erga dominos asperos.

56. *Damnum est, non facinus*, &c.] Legunt plerique,

*Est damnum levius, sed non facinus, tamen esto,* quod nec stylum Horatianum sapit nec reperitur in ullâ veteri membranâ.

57. *Vir bonus, omne forum*, &c.] Vir iste bonus falsò à te et vulgo existimatus.

60. *Labra movet metuens*, &c.] Videri vult recta precari et orare ab Apolline vel Jano, sed reverà improbus improba precatur. Pers. Sat. 2.

*Mens bona, fama, fides; hæc clarè, et ut audiat hospes;*
*Illa sibi introrsùm et sub linguâ immurmurat;*
*O si*
*Ebulliat patrui præclarum funus*, &c.

*Laverna.*] Dea, sub cujus tutelâ erant fures, hinc laverniones dicti. Nomen vel à λαβεῖν *capere*, quasi *Laberna*, mutato *β* in *v;* vel à lavando, si *lavare* pro *furari*, veteres dixêre: nam *levare* potiùs dixisse, alii affirmant: quod si ita est, *Laverna* dicta est, pro *Laverna.* Alii deducunt à λάφυρα, *spolia*, ut *Laverna* dicatur pro *Lapharna*, quòd minùs arridet. Alex. ab Alex. lib. iv cap. 16. sic scribit: *Laverna furum Dea, in cujus luco, ut impunita essent furta; prædam fures sortiri, et rapacissimum quemque immolare tradiderunt.* Huic erat ædes sacra Romæ, et Lavernalis inde porta.

64. *In triviis fixum cùm se demittit ob assem.*] Cùm ad assem colligendum se inclinat, ac ludibrium subit puerorum, qui assem humi defigunt ad illudendum prætereuntibus. Pers. Sat. 5. 111.

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augendâ festinat et obruitur re.
Vendere cùm possis captivum, occidere noli :
Serviet utiliter. Sine pascat durus, aretque:
Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonæ prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere, Pentheu,
Rectór Thebarum, quid me preferre patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem
Lectos, argentum. Tollas licet. In manicis et
Compedibus, sævo te sub custode tenebo. [802]
Ipse Deus, simulatq ; volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit, Moriar. *Mors* ultima linea rerum est.

Amisit arma, stationem virtutis reliquit, quicunque in opibus amplificandis laborat atque opprimitur. Quandoquidem servum licèt venundare, cave ne interficias: utile ministerium exhibebit: permitte ut ærumnosus *greges* pascat, *agros* colat, navigationem exerceat, ac negotiando hiemem in medio mari traducat; annonam promoveat, triticum et obsonia convehat. *Tandem* vir bonus et sapiens non verebitur *ita* loqui: O Pentheu, rex Thebarum, quid me adiges innoxium sustinere ac subire? Bonis spoliabo. Nimirum *aufcres* greges, suppellectilem, pecuniam. Aufer, potes. Manibus ac pedibus vinctum te retinebo sub custode sævissimo. Ipse Deus liberabit me, ubi primùm cupiam. Credo ego illum ita sentire, Moriar. Mors rerum omnium finis est.

## EPISTOLA XVII. Ad SCÆVAM.

*Spernenda non est amicitia principum. Quomodo comparanda.*

QUAMVIS, Scæva, satis per te tibi consulis, et scis, [803]
Quo tandem pacto deceat majoribus uti;
Disce docendus adhuc, que censet amiculus, ut si
Cæcus iter monstrare velit: tamen aspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.

O Scæva, quanquam ex temetipso abundè sapis, et nosti quâ demum ratione oporteat versari cum magnatibus; adhuc *tamen* erudiendus accipe, quæ existimat parvus amicus *tuus;* velut si viam cæcus indicare tentet. Itaque adverte, si nos etiam aliquid dicamus, quod tuum facere studeas.

### *ANNOTATIONES.*

*Inque luto fixum possis transcendere nummum.*

67. *Perdidit arma,* &c.] Nihil militi est magis ignominiosum, quàm perdere arma aut stationem deserere. Sensus est: qui lucro avidè inhiat, sanam perdidit mentem, quæ hominis est armatura adversùs errores, quibus, ut hostibus, ratio ejus felicitasque impetuntur expugnanturque.

69. *Vendere cùm possis captivum,* &c.] Vel ita ratiocinari avarus est accipiendus, vel sic interpretari licet; Quemadmodum non expedit servum occidere, quem vendere possumus; magisque sinendus est vivere, quia utilis ad multa errat; sic ille avarus cupiditati servire permittendus est. Nec enim inutilis erit publicæ rei. Quippe si ad rem augendam negotietur, frumenta comportet, &c. *annonæ proderit,* eam viliorem faciendo; adeoque cives juvabit.

73. *Vir bonus et sapiens,* &c.] Vir reapsè bonus et sapiens fortiter suam tuetur libertatem inter ipsa quoque vincula.

*Pentheu, Rector Theb.*] Dialogum instituit poëta, imitatus Euripidem in Bacchis, ubi inducitur Bacchus à Pentheo ligatus, nihilominùs audacter loquitur, et constanti animo Penthei regis minas et vincula spernit. Hic adumbrat Horatius virum verè sapientem, quem nec metus, aut minæ, nec carcer, aut ulla vis servum efficere, aut à virtutis gradu valent depellere. De *Pentheo* lib. ii. Od. 19. De *Thebis* lib. iii. Sat. 5.

75. *Adimam bona.*] Cic. Parad. 1. *Nec eum ego dicam bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit.*

78. *Ipse Deus.*] Exsolvet me pater meus Jupiter, inquit Bacchus ad Penthea, apud citat. Euripid. Bacch. Act. i.

*Opinor, hoc sentit.*] Hæc Horatius: Credo sapientem ita secum reputare: quid grave tandem ac durum mihi potest accidere, quod metuam? quid me subigere et vincere valeat? Enimverò quibuscunque ærumnis me exsolvet mors tandem, mors inquam, rebus omnibus brevi finem impositura. Adde quòd corpus est animi carcer: ergò velut è carcere liberatur animus, quando per mortem corpore solvitur.

79. Mors *ultima linea rerum est.*] Metaph. vel à picturâ, vel *à* geometriâ. *Omnium mors est extremum.* Demost. Tull.

Epistola XVII.—1. *Quamvis, Scæva.*] Est hæc epistola gravis, elegans, erudita, callida magnatum affectationibus idonea.

*Scæva.*] Eques Romanus.

*Per te tibi consulis.*] Alieno consilio nequaquam egens. Sic leniter assentatur Horatius, ut animum præparet ad auscultanda monita.

5. *Quod cures proprium fecisse.*] Quod in tuam utilitatem vertas.

Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat; si te pulvis strepitusque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire jubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit malè, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis pauloque benigniùs ipsum [804]
Te tractare voles; accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce; vel junior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu. Rectius hoc et
Splendidius multò est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio; tu poscis vilia rerum,
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem. [805]
Omnis Aristippum decuit color, et status, et res,

Si te juvat tranquillum esse et dormire ad primum *usque diei* horam; si te offendit pulvis et currum fragor, et caupona; suadebo *ut* pergas Ferentinum. Nec enim opulenti soli habent voluptatem; neque vixit infelix, qui natus et moriens latuit. At si tuis commodus esse cupias, teque ipsum aliquantò lautius habere; inops ad opulentum contendes. Si herbis vesci sponte *vellet* Aristippus haud magnates sectaretur. Si cum magnatibus vivere nôsset *is*, qui me carpit, herbas respueret. Utrius istorum dicta factaque præferas, dic; vel junior ausculta, quamobrem melior videatur Aristippi sententia. Etenim Cynicum dicacem ita refellabat, ut inquiunt: Ego mihi ipse scurram ago, tu *verò* plebi. *Atqui* longè potius illud et honestius est. Ut me vehat equus, *et* rex nutriat. *Ego* obsequium præsto; tu res viles petis, donante inferior; tametsi dicis te nullâ *re* indigere. Aristippum decuit quilibet habitus, conditio, et fortuna.

## *ANNOTATIONES.*

6. *Primam in horam.*] Usque ad ortum solis, quæ prima, est, et olim numerabatur hora diei, naturalis videlicet.

7. *Pulvis.*] Ob vehicula in urbe frequentia.

8. *Caupona.*] Ubi rixæ, pugnæ, contentiones, vociferationes, aliaque mala passim grassantur.

*Ferentinum.*] Parùm celebre oppidum Hernicorum. Synec. pro quovis alio ejusmodi, in quo non sunt eadem incommoda, quæ in magnis urbibus; ubi proinde quietam ducere vitam licet.

9. *Nam neque divitibus*, &c.] Imò tenuiores plerumque faciliùs vivunt quàm divites.

10. *Nec vixit malè*, &c.] Epicurus dixerat λάθε βιώσας. Vitæ privatæ bona anteà non semel vidimus. Ovid. Trist.

*Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra*
*Fortunam debet quisque manere suam.*

12. *Accedes siccus ad unctum.*] Magnatum amicitiam, consuetudinem, et familiaritatem requires, quorum ope tibi tuisque utilis fias.

13. *Si pranderet olus*, &c.] Aristippus Alexandri magni sectator, aliquando invenit Diogenem olera lavantem ad cibum capiendum. Hic verò indignanti illi dixit; Si Aristippus oleribus ad victum, ut ego, contentus esset, profectò nollet serviliter obsequi regibus. Tum Diogeni respondit Aristippus: Si Diogenes sciret uti familiaritate regum, certè olera fastideret, malletque, ut ego, principes sectari.

14. *Aristip.*] De eo plura lib. i. Sat. 3. &c.

18. *Mordacem Cynicum.*] Cynici philosophi sectatores Antisthenis, à caninâ mordacitate sic appellati, quòd in mores hominum nullo discrimine inveherentur. Quos inter eluxit Diogenes ille Cynicus, dolio suo, in quo degebat, celebris, victum in singulos dies emendicare solitus, hincque dictus ἡμερόβιος. Alexandrum magnum invisentem vix alloqui dignatus, ei se admirabilem præbuit. Ad annos propè nonaginta consenuit. Plut. Lært. Vide Juv. 14. v. 311.

19. *Scurror ego ipse mihi.*] Ego meam ad utilitatem regibus me gratum præsto: tu *verò* te populo admirabilem exhibes per victum inopem et durum. Atqui quanto rex plebe est excellentior, tanto videtur melius regi quàm populo gratiosum esse. Ita censebat Aristippus, et cum eo noster poeta. Vox *scurror* jam Sat. 2. lib. ii.

20. *Equus ut me portet, alat rex.*] Proverb. Græcâ è Tragœdiâ quadâm inquiunt; in quâ juvenis militiæ ascriptus, cùm ad petendam missionem impelleretur, abnuens respondit, ἵππος μὲ φέρει, βασιλεὺς τρέφει. *equus me portat, rex alit*: quo scilicet ostendebat benè sibi esse.

21. *Officium facio; tu poscis*, &c.] Ego me officiosum regibus exhibens, honestum victum nanciscor; tu autem nullius egentem jactes licet, vilia tamen mendicans, te danti subjicis, quod multò est indignius.

*Vilia rerum, Dante minor.*] Sic habent optimi codices; quod elegantius, et magis Horatianum, quàm ista,

———————*Tu poscis vilia, verùm et*
*Dante minor*, &c.

23. *Omnis Aristippum decuit color*, &c.] Laertio teste, conformabat se Aristippus aptissimè ad omnem vitæ humanæ conditionem, ad locum, tempus, et personam sese accommodans: aiebatque, turpe esse et nefas, non acquiescere præsentibus, et plus semper appetere.

Tentantem majora, ferè præsentibus æquum.
Contrà, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non expectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque:
Alter Mileti textam cane pejùs et angue
Vitabit chlamydem: morietur frigore, si non
Retuleris pannum. Refer, et sine vivat ineptus. [806]
Res gerere, et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Jovis, et cœlestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit ne non succederet. Esto.
Quid? qui pervenit, fecitne viriliter? atqui
Hìc est, aut nusquam, quod quærimus. Hìc onus horret,

Quærebat meliora, *sed* præsentibus contentus *erat*. E contrario, quem tolerantia duplici operit veste, demirabor, si vitæ genus diversum deceat. Alter non expectabit vestem purpuream; et quâcunque vestitus ibit per loca maximè frequentata, nec illepidus sustinebit hunc illumque habitum; alter Milesiam chlamydem fugit plus *quàm* canem aut serpentem; *atque* enecabitur frigore, nisi *suum illi* pannum restituas. Redde, et permitte *ut* vivat insulsus. *Præclara* facinora exequi et subactos hostes civibus exhibere, *est aliquid* potestati divinæ et cœlo proximum. Neque mediocriter laudabile est demereri viros primarios. Non cuilibet datur Corinthium pervenire. Quievit, qui metuit ne successu careret. Esto. At qui adsit, an strenuè se gessit? Verùm enimvero quod petimus hìc stat, vel nusquam *existit* Ille fugit onus

## *ANNOTATIONES.*

25. *Contrà, quem duplici,* &c.] Aristippus in omni statu decorè se gerit, tam in opibus, quàm in inopiâ; at non ita Diogenes, qui inops, quidem præclarè agit, at vix inter opes credam ex decoro et virtute acturum. Plato quidem ita de Aristippo sentiebat.

*Quem duplici panno patientia velat,* &c.] Descriptio est seu periphrasis Diogenis Cynici, de quo Laert. *Pallium, ut volunt quidam, primus duplicatum habuit in usu, tum propter frigus tum ut eo se dormiens involveret.*

27. *Alter purpureum non exp.* &c.] Aristippus si desit vestis purpurea, quâ uti solet, sine morâ induet quamlibet viliorem, nec verebitur pannosus prodire in publicum. Contrà Diogenes pretiosum amictum omnino recusabit; ac si defuerit vilis sibi consuetus, nudus mallet consistere, ac frigore confici.

29. *Personamque feret non inconc.*] Plutarch. Orat. i. de fortunâ et virtute Alexandri; Aristippum mirantur, inquit, quòd tam vili pallio quàm Milesiâ chlamyde utens, in utroque tuebatur personam suam.

30. *Alter.*] Diogenes sordidæ vestis plusculum tenax.

*Mileti textam.*] Ex optimâ lanâ, è Mileto urbe Ioniæ versùs Cariæ fines, apud Asiam minorem hodiè *Melasso*. Ubi mollioris contextus olim chlamydes in matronarum deliciis habitias, testis Virg. Georg. iii. 306.

———— *Quamvis Milesia magno*
*Vellera mutentur, Tyrios incocta colores.*

31. *Si non Retuleris pannum.*] Aiunt Diogenem ab Aristippo invitatum ad balneas: ubi cum essent soli, prior Aristippus exiluit, ac Diogenis vile pallium induit, suumque purpureum ei reliquit. Tum verò pertinaciter repetere Diogenes quod suum erat, ac nudus remanere. Quem Aristippus increpavit ut nimiùm famæ servientem, et perperàm algere malentem, quàm conspici in purpureà veste sibi insolitâ.

32. *Refer et sine vivat ineptus.*] Præclarum schema.

*Ineptus.*] Non ut Aristippus, aptus et concinnus in quocunque fortunæ statu et habitu; nec animo æquo omnia suscipiens.

33. *Res gerere,* &c.] Hactenus ostendit Horatius, laudabilius videri sectari viros principes, quàm obscuram et inopem vitam ducere. Jam dicit arduum esse cum principibus versari, eorumque benevolentiam consequi. Demum ad id quædam monita haud spernenda profert.

35. *Non ultima laus est.*] Prima sit laus egregiam reip. navare operam, et præclarè gestis rebus principatum assequi; secunda erit, summis viris, ac reip. clavum, aut primos in eâ gradus tenentibus placuisse, eorumque gratiam demereri.

36. *Non cuivis homini,* &c.] Hujus proverbii varia offertur origo. Aliud ad magnas Corinthiorum opes et luxum referunt. Strabo. Alii ad Laidem aliasque meretrices nimio quæstu famosas. Gell. lib. i. cap. 8. Alii optimè ad difficultatem adeundi portum Corinthiacum Isthmi causâ geminum; unde bimaris *Corinthus* dicitur. Vide liber i. Od. 7.

37. *Sedit, qui timuit ne non succederet.* &c.] Qui periclitari veretur, quoniam incertum exitum timet, is abstinet navigatione, vel quâlibet aliâ re grandi suscipiendâ; desesque manet. Et is non reprehensione dignus judicatur. Verùm qui non terretur difficultatibus, et laborem ultrò adit, remque exequitur, is sanè viri fortis elogium meretur, et priore longe est laudabilior. Prolepsis est.

39. *Hic est, aut nusquam, quod quærimus.*] In agendo viriliter consistit ea vera laus et

Ut parvis animis et parvo corpore majus:
Hic subit, et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium rectè petit experiens vir. [807]
Coram rege suo de paupertate tacentes,
Plus poscente ferent. Distat, sumasne pudenter,
An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus,
Qui dicit, clamat, Victum date. Succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, et rixæ multo minus invidiæque.
Brundusium comes aut Surrentum ductus amœnum,
Qui queritur salebras, et acerbum frigus, et imbres,
Aut cistam effractam, et subducta viatica plorat;
Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam, [808]
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licèt illi plurima manet

velut superans animum et corpus imbecille; iste subit et sustinet. *Profectò* vel nomen vanum est virtus, vel peritus vir optimè quærit gloriam et præmium. *Ergo hæc animadverte.* Non querentes de inopiâ coram suo principe, plus consequentur *quàm qui* petunt. Interest utrùm accipias verecundè, an extorqueas. Verùm tamen hæc summa et cardo rei est. Quisquis ita loquitur; Sororem habeo sine dote, matrem inopem, et prædium non facile vendi, nec *satis* alimenti præbens; is apertè dicit. Date cibos. *Mox* alter succlamat, Dividatur munus, *ut* etiam mihi pars distribuatur. Verùm si corvus silens ederet, plus ciborum haberet, et longè minus rixarum et invidiæ. *Porrò* qui Brundusium aut Surrentum comes assumptus conqueritur de *itineris* difficultate, de asperitate frigoris, de pluviâ; vel deflet arcam ruptam, et viatica surrepta; *ille* imitatur solitam meretricum astutiam, *quæ* modò catellam, modò periscelidem amissam lacrymantur; *adeò* ut posthac non credantur veræ jacturæ et lacrymæ. Et *verò qui* semel illusus *est,* haud satagit erigere fraudulentum ruptâ tibiâ, quamvis abundantes fletus emittat,

## *ANNOTATIONES.*

virtus quam quærere debemus, et de quâ modò disputamus.

*Onus horret.*] Grave est sanè magnatibus obsequi.

42. *Experiens vir.*] Magnum usum habens rerum maximarum, et de iis rectè judicans.

43. *Coram rege suo.*] Jam præcipit quæ sunt observanda apud viros primarios, ad gratiam eorum promerendam, obtinendumque *decus et pretium*, id est, laudem pariter et præmia.

*De paupertate tacentes, Plus poscente ferent.*] Quippe homo querulus sit importunus et odiosus. At qui modestè et tacitè feret aliqandiu suam pauperiem, patronum movebit ad opem sibi largiùs impertiendam. Porrò si cum pudore sumat, quæ dabuntur, nova indies dona novamque simul gratiam nanciscetur.

45. *An rapias.*] Qui enim avidè accipit aut postulat, velut insatiabilis habetur; mox gradu excidit, et arcetur tanquam indecorè se gerens, indignusque familiaritate nobilium.

*Rerum caput hic fons.*] Hinc pendet omnis ratio captandæ magnatum benevolentiæ et gratiæ, si studeas et scias cum potentioribus decenter versari.

49. *Quadra.*] Vel panis frustum, vel lanx edulia continens. Juven. Sat. 5. *Alienâ vivere quadrâ* Virg. Æneid. 7. *Nec parcere quadris.* Hæc ergo vox significat tum placentam, tum catinum quadratæ figuræ. Metonymia est.

50. *Sed tacitus pasci,* &c.] Vel alludit ad apologum de corvo prædam nacto quam vulpes crocitatione accita dolo intercepit; vel ad communem avium morem, quæ voce strepunt cùm ad cibum accedunt; quòd si tacerent, *plus haberent dapis,* non accitis garritu consortibus.

52. *Brundusium.*] Urbs est Salentinorum maritima, de quâ jam lib. ii. Sat. 5. in fine.

*Surrentum.*] Hæc urbs Picentinorum ad mare vino generoso celebrata est lib. ii. Sat. 4. Ovid. Metam. 5.

*Et Surrentinos generoso palmite colles.*

55. *Catellam.*] Vel parvum canem, quem in deliciis habebat; vel potiùs, monile muliebre, ut si diminutivum à catenâ.

56. *Periscelidem.*] Cruris vinculum et ornamentum: *περὶ circum, τὰ σκέλη crura* vel *genua.* Gall. *Jarretiere.* Periscelides sunt ornamenta crurum mulierum, sive armillæ pedum, quibus earum gressus ornentur, inquit Isidorus.

57. *Nulla fides damnis.*] Sic ille querulus exploditur; ejusque dolor et fletus apud patronum ficti habentur, nihilque muneris obtinent.

59. *Fracto crure planum.*] Πλάνος *fallax, impostor, nebulo*: quâ etiam voce utitur Cicero pro Cluentio, p. 72. *Hic ille planus improbissimus quæstu judiciario pastus.* Erat nempe quidam illusor in triviis lamentari solitus, quasi fractum crus esset, ut in vehicula tolleretur: cui, cùm aliquando id mali vere contigisset, haud etiam tum fides habita est, et fracto genu debilem nemo sublevabat, quoniam anteà sæpius illuserat.

Lacryma; per sanctum juratus dicat Osirim,
Credite: non ludo: crudeles tollite claudum.
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

et sacrum Osirim contestatus clamet; Fidem habete; minimè jocor; ô inhumani debilem erigite. *Huic enim* vicini streuuè respondent; *Heus*, peregrinum invoca.

## EPISTOLA XVIII. Ad LOLLIUM.

*Quæ sint amici officia. Quid animo tranquillitatem conferat.*

SI benè te novi, metues, liberrime Lolli, [809]
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium propè majus:
Asperitas agrestis, et inconcinna, gravisque,
Quæ se commendat tonsâ cute, dentibus atris,
Dum vult libertas mera dici, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.
Alter in obsequium plùs æquo pronus, et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit; [810]
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.

Si bene cognosco te, Lolli maximè liber, cavebis imitari scurram, *te* exhibens amicum. Sicut matrona differt à scorto, ita amicus à fallace scurrâ. Huic vitio est aliud oppositum ferè pejus; *nimirum* duritia *quædam* fera, inurbana, severa, quæ se ostentat tonsâ pelle, *et* nigris dentibus, dum vult existimari integra libertas, et sincera virtus. Virtus media est *inter* vitia, hinc et illinc recedens. Alter obsequentior, *velut* scurra infimi thori, ita potentis nutum *religiosè* veneratur, ita dicta repetit, et voces cadentes attollit, ut putes discipulum recitare dictata à duro præceptore, vel histrionem partes secundas agere.

### *ANNOTATIONES.*

60. *Osirim.*] Ægyptiorum deum; qui hìc præcipuè nominatur, seu quòd planus iste indicare vellet ab Osiride irato immissum sibi crurifragium; seu potiùs, quia Osiris, velut alter Æsculapius, credebatur ægris mederi. Vide Plutarch. de Iside et Osiride. Diodor. Sic. &c.

62. *Quære peregrinum.*] Quære hominem imperitum, qui nesciat fraudes tuas et illusiones, ut ei imponas, nobis enim jam perspecti sunt doli et joci tui.

*Rauca.*] Præ aliâ vociferatione et reclamandi contentione.

Epistola XVIII.—1. *Si benè te novi,* &c.] Idem ferè est argumentum hujus epistolæ, quod præcedentis.

*Lolli.*] Ad hunc inscriptam jam vidimus supra Epistolam 2. item Od. 9. lib. iv. Vide etiam postcà Epist. ult. huj. lib. 5. ult.

*Scurrantis speciem.*] Ut potentiorum ineas amicitiam, nec adulationibus grassabere, nec in contrarium impinges vitium, moribus feris, asperis, agrestibus, nimiùm severis: vitabis scurrilitatem pariter et gravitatem inconcinnam.

3. *Dispar atque Discolor.*] Dispar omninò, tam habitu quàm moribus dissimilis.

7. *Tonsâ cute, dentibus atris.*] Vel squalore hirsuti corporis (nam quæ tondentur, hirsuta pilosaque sunt) vel potiùs agresti mordacitate et dicacitate amicum radendo ad cutem, et durè passim castigando: quasi ea sit loquendi libertas, ac vera virtus.

9. *Utrinque reductum.*] Ab utroque extremo remota est virtus.

10. *Alter in obsequium.*] Assentator divitibus amicis nimis obsequitur.

*Imi Derisor lecti.*] Parasitus in infimo lecto vel in subsellio accumbens aut assidens, risum diviti propinans inter epulas. Plaut. Stich. *Scis me dudum esse imi subselli virum.* Vide lib. i. Sat. 4. v. 86. et lib. ii. Sat. 8. v. 41.

11. *Horret.*] Admiratione et veneratione Virgil. Æneid. vi. 10.

——*Horrendæque procul secreta Sibyllæ:*

id est, sacrum horrorem summamque venerationem, incutientis.

12. *Verba cadentia tollit.*] Quicquid loquitur dives ille amicus, scurra velut eximium miratur ac repetit, nec sinit elabi et cadere sine admirabundis exclamationibus. Epistola ad Pisones, v. 428.

——*Clamabit enim, Pulchrè! benè! rectè!*
*Pallescet; super his etiam stillabit amicis*
*Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.*
*Derisor vero plùs laudatore movetur.*

13. *Ut puerum sævo,* &c.] Sicut discipulus recitare jubetur dicta vel dictata à magistro, nempe ut memoriæ infigantur.

14. *Vel partes mimum tractare secundas.*] Mimus nempe secundarius solet vocem et actionem datâ operâ extenuare, ut primus actor

Alter rixatur de lanâ sæpe caprinâ,
Propugnat nugis armatus. Scilicet, ut non
Sit mihi prima fides; et verè quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat, an Docilis plus:
Brundusium Numici meliùs via ducat, an Appî.
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat; [811]
Gloria quem supra vires et vestit, et ungit;
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga; dives amicus,
Sæpe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut si non odit, regit; ac, veluti pia mater,
Plùs quàm se sapere, et virtutibus esse priorem
Vult, et ait propè vera: *Meæ* (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes: tibi parvula res est.
Arcta decet sanum comitem toga. Desine mecum
Certare. Eutrapelus cuicunque nocere volebat, [812]

Alter jurgatur sæpe de lanâ caprinâ, armaque sumit pro nugis. Nempe, *inquit*, ut certa mihi fides non habeatur; ut non audacter proferam quòd prorsus libet, respuam ego mercedem secundæ ætatis. Enimverò quâ de re quæstio est? *Scilicet*, utrum Castor, an Docilis peritior existat: *Utrum* via Numicia, an Appia rectiùs perducat Brundusium? Quem libido perniciosa et alea præcipitans despoliat; quem fastus excedens facultates vestit, et lautè nutrit; quem occupat gravis pecuniæ cupiditas; qui abhorret ab inopiâ; *hunc* amicus opulentus multò vitiosior frequenter execratur et aversatur; vel si non odio habet, moderari *vult*, atque ut bona parens, optat sapientiorem se esse, et virtutibus superiorem, dicitque *quòd* ferè verum est; Ne conere mihi exæquari; divitiæ meæ insanire me permittunt; tu mediocres facultates nactus es. Prudenti assec læ convenit toga angustior. Ne contende par esse mihi. Eutrapelus, *si* quem pessumdare cupiebat,

## *ANNOTATIONES.*

magis elucescat, et *quam maximè excellat;* ut ait Cicero Ver. 1. Vide lib. i. Sat. 9. v. 46. ibique Annot.

15. *Alter rixatur de lanâ,* &c.] Agrestis reprehensor, *vitio prope majori*, altercatur gravissimè de rebus levioribus: sicut ille quondam, utrùm lanas an pilos setasve capra habeat. Proverbium est.

16. *Scilicet, ut non Sit mihi prima fides;* &c.] Ita ille graviter, sed inconcinnè et insulsè: Liberè inquit, loquar semper, et quodcunque libuerit: neque hanc libertatem perdere velim quovis pretio, etiamsi vita diuturnior ac nova ætas offeratur.

19. *Castor an Docilis.*] Ambo gladiatores, vel pantomimi, ut alii dicunt.

20. *Brundusium.*] De eâ urbe lib. i. Sat. 5. et Epist. præced.

*Numici via, an Appî.*] Utra via meliùs ducat Brundusium. Atqui nihili sunt istæ lites et controversiæ. Sunt qui corrigant *Minuci*, metri gratiâ; sed perperam; de poëticâ licentiâ rixari est.

21. *Damnosa Venus.*] Vide lib. i. Sat. ii. &c.

*Præceps alea.*] Brevi aleatorem redigens ad inopiam. Pers. Sat. v. 55. *Hunc alea decoquit;* vel *præceps* indicat studium aleæ vehemens et pertinax, quod summos etiam viros tenuit. Sueton. Octav. cap. 71. *Aleæ rumorem nullo modo expavit; lusitque simpliciter et palam oblectamenti causâ etiam senex.* Ubi et Augustus de se sic scribit. *Lusimus per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus——— Ego perdidi viginti millia nummûm,* &c. Id. Claud. 33. *Aleam studiosissimè lusit; de cujus arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur.* Alex. ab Alex. lib. iii. cap. 21. Aleâ taxillorum nempe jactu delectati sunt, inquit, Portius Cato, Augustus, Domitianus, Claudius;——inter reliquos Theodoricus Gothorum rex, qui cùm in aleâ vinceret, fertur indulgentissimus fuisse; unde momenta illa promerendis gratiis captare domestici consueverant. Sidonius de Theodorico sic restatur; *Quibus horis tabula cordi est, tesseras colligit rapidè, inspicit solicitè, volvit argutè, mittit instanter, jourlariter compellat, patienter expectat; in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur: ———putes illum et in calculis arma tractare. Sola est illi cura vincendi. Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper severitatem hortatur ad ludum, libertatemque, communionemque; dicam quod sentio, timet timeri,* &c. Vide et an ad Od. 24. lib. iii. sub finem.

22. *Gloria quem,* &c.] Qui superbas vestes et lautas nimium epulas amet.

28. *Meæ Stultitiam patiuntur opes.*] Ingentes opes possidenti mihi licet, quod minimè tibi non ita locupleti. Luxuriari possim ego impunè, tu verò nequaquam.

29. *Stultitiam patiuntur opes.*] Arist. Rhet. 2. *Stultas esse divitias* scribit. Isocrates Areopag. *Cum potentibus ambulat amentia*, inquit.

30. *Arcta decet sanum comitem toga.*] Vel, ut magis splendeat dives ampliori togâ vestitus, cum tu arctiorem habens comitaberis; vel, quòd sicut iter facienti molesta sit toga laxior, ita virum bonum impediunt opes majores. Vide Epod. 4.

31. *Eutrapelus cuicunque,* &c.] Aristot. *Multis,* inquit, *Deus largitur felicitatem, non*

Vestimenta dabat pretiosa. Beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes;
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet: ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,
Commissumque teges, et vino tortus et irâ.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprêndes;
Nec, cùm venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici [813]
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros
Ætolis onerata plagis jumenta, canesque,
Surge, et inhumanæ senium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus empta.
Romanis solemne viris opus, utile famæ,
Vitæque, et membris; præsertim cùm valeas, et
Vel cursu superare canem, vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quòd speciosiùs arma
Non est qui tractet. Scis quo clamore coronæ
Prælia sustineas campestria. Denique sævam
Militiam puer, et Cantabrica bella tulisti

ei pretiosas vestes tribuebat. Etenim, *inquiebat*, splendidus nova proposita et studia cum præclaris vestibus suscipiet; ad diem *usque* dormiet, meretricem decoræ occupationi præferet, nummos aliorum nutriet; denique gladiator fiet, vel equum olitoris pacto pretio circumducet. Tu ne cujusquam secretum expiscari velis unquam; creditum verò ne revela, seu vino, seu irâ pertenteris. Neque tua studia laudabis, aut vituperabis aliena; et cùm ille venatum ire cupiet *tu* versus non proferes. *Nam* sic dissoluta est amicitia duorum fratrum, Amphionis et Zethi, donec cithara aspero invisa siluit. *Ut autem* Amphion narratur cessisse indoli fratris, *sic* tu morem gere æquis desideriis amici opulenti: *et* quotiescunque in agros proferet canes et jumenta Ætolis retibus onusta, exsurge, et severioris Musæ gravitatem abdica, ut simul comedas obsonia labore comparata. *Hoc enim* solemne est Romanis studium, famæ utile, et vitæ, et corpori, maximè cùm sis validus, et queas canem cursu viribus aprum vincere. Adde, quòd nemo est, qui decentiùs tractet arma viris apta. Nôsti quibus circumstantium acclamationibus obeas exercitationes campi *Martii*. Demum *tu* juvenis duram militiam et Cantabrica certamina confecisti

## *ANNOTATIONES.*

*per benevolentiam, sed ut in calamitates incidant graviores.* Sunt qui velint notari Volumnium Eutrapelum Antonii familiarem, cujus meminit Cic. tum in Epist. tum Philip. 13.

35. *Nummos alienos pascet.*] Alienam pecuniam grandi fœnore accipiet, atque ita pascet augebitque.

36. *Thrax erit.*] Plerique gladiatores è Thracia erant. Libro 7. Sat. 6. v. 44.

*Olitoris aget mercede caballum.*] Ad vile quodlibet servitium et ministerium adigetur egestate et paupertate.

37. *Arcanum neque tu,* &c.] Suspectus enim et invisus sit, quisquis ita curiosè scrutari vult aliorum res et arcana.

38. *Vino tortus et irâ.*] His siquidem homines explorantur, quòd ut plurimùm bene poti et irati quidlibet effutiant.

41. *Gratia sic fratrum,* &c.] Amphionis et Zethi concordia dirempta et dissoluta est dissimilibus eorum studiis, cùm alter philosophiæ et musicæ totus vacaret, alter ab istis alienus agrestes et rusticos mores sequeretur. De Amphione lib. iii. Od. 11. Cic. de Orat. *Miror cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, propè bellum indixeris.* Ad Heren. *Uti apud Pacuvium Zethus cum Amphione, quorum controversia de musicâ,* &c.

43. *Conticuit lyra.*] Amphion Zetho fratri obsequens, lyræ studium et usum sponte abjecit, sicque amicitiam resarsit. Sic tu amici potentis voluntati obsequere; et cùm venationem molietur, cave ne musarum studia intempestivè obtrudas.

46. *Ætolis onerata plagis.*] Ætolia regio Achaiæ in Epiri confinio. In hâc erat Calydon urbs, cujus regi Oeneo irata Diana immisit aprum terribilem, non Calydoniæ solùm, sed et totius Ætoliæ agros devastantem. At Meleager Oenei filius validis illum plagis irretitum interfecit. Hinc Ætolæ plagæ velut optimæ celebrantur, ponunturque per Synecd.

48. *Pulmenta laboribus empta.*] E prædâ venando captâ. Quid propriè pulmentum, dixi libro ii. Satira 2. v. 20.

49. *Romanis solemne viris opus.*] Venatio nempe, ut Græcis trochi et disci ludis. Vide lib. iii. Od. 24. libr. ii. Sat 2.

*Utile famæ, Vitæque et membris.*] Agitatio corporis et exercitatio valetudini prodest, roburque confert, et hinc fama fortitudinis.

52. *Speciosiùs.*] Decentiùs quàm tu, Lolli, vel quàm venator quilibet.

54. *Prælia campestria.*] De his lib. i. Od. 8.

55. *Cantabrica bella.*] Vide suprà Epistolam 19. item lib. ii. Od. 6. et lib. iii. Od. 8.

Sub duce, qui templis Parthorum signa refixit;
Et nunc, si quid abest, Italis adjudicat armis.
Ac, ne te retrahas, et inexcusabilis absis,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumq;
Curas, interdum nugaris rure paterno.
Partitur lintres exercitus: Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater: lacus Adria: donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro, et cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est;
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum jecur ulceret ulla, puerve
Intra marmoreum venerandi limen amici;
Ne dominus pueri pulchri, caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur, et quondam non dignum tradimus. Ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitùs notum. Si tentent crimina, serves,

sub imperatore, qui Parthorum templis abstulit vexilla *nostra*, et nunc potestati Romanorum adjungit, si aliquid deest. [814] Ne verò *talia* relinquas; et *hinc* recesisse culperis, quanquam studes nihil agere indecorè et perperàm; *quippe* in villà patris quædam ludicra moliris. *Scilicet* partitis naviculis pugnatur; te auctore certamen Actiacum exhibetur per adolescentes hostium ad instar *dimicantes*. Frater tuus adversarii personam agit: lacus est *velut* mare: donec expedita victoria alterutrum coronet frontibus. *Certè Augustus*, qui süis te studiis convenire intelliget, approbabit vehementer ludicra ista. Ut *autem* admonere te [815] pergam (si quidem monitore opus habes) diligenter adverte, quid de unoque viro, et cui loquaris. Devita percontatorem, qui profectò est loquax: neque aures apertæ fideliter servant credita. Atqui vox prolata celeriter abit, nec potest revocari. Nec in ædibus amici potentis depereas ancillam aut puerum, ne herus pulchri pueri vel puellæ adamatæ remuneret te exiguo dono, vel parùm benignus cruciet. Sedulò expende, quem commendabis; ne paulò pòst alterius delicta probrum tibi faciant. Decipimur, et nonnunquam indignum commendamus. Quem igitur maculabit suum vitium, cave ne illusus defendas velut planè cognitum. Si *verò quispiam* calumniis impetatur, propugna

## *ANNOTATIONES.*

56. *Qui templis Parthorum signa refixit.*] Signa Rom. Crasso erepta à Parthis, Augusto restituta. Libro iv. Od. 15.

58. *Ne te retrahas.*] Ne àb exercitationibus campi Martii te diu removeas.

59. *Extra numerum.*] Metaph. à saltatoribus. Id est, imperitè, ineptè, inconsideratè, perperàm.

60. *Nugaris rure paterno.*] Ludicra prælia institutis apud villam paternam, in quâ diversaris.

61. *Partitur lintres exercitus.*] Ut sint duæ velut adversariæ classes, quæ naumachiam exhibeant, maximè verò pugnam illam navalem, quâ Augustus Antonium debellavit profligavitque apud Actium. De his lib. i. Od. 37. et Epod. i. et 9.

62. *Per pueros.*] Dion. lib. l. narrat pueros Romæ præsignificâsse Antonii cladem. Nimirùm divisi inter se pugnârunt; cùm alii se Antonianos, alii Cæsarianos dicerent. Biduo conflixerunt. Tandemque victi sunt, qui Antoniani vocabantur.

63. *Lacus Adria.*] Lacus ruri paterno vicinus, instar est Adriatici maris. De hoc lib. i. Od. 16. et lib. ii. Od. 11.

64. *Alterutrum.*] Te, vel fratrem.

*Velox victoria.*] Plutarchus, Florus, aliique referunt celerrimam fuisse Actiacam victoriam: vel spectat poëta ad victoriæ naturam, quæ ferè *velox* est.

66. *Fautor utroque tuum laud.*] Augustus, cui sic velificaris; vel, potentior amicus.

*Utroque pollice.*] Impensissimè, valdè comprobabit. Pollice nimirùm compresso favor, inverso condemnatio indicabatur olim. Plin. lib. ii. cap. 2. Juvenal. Sat. iii. v. 36.

69. *Percontatorem fugito.*] Insidiosum indagatorem rerum et secretorum tuorum. Supra monuit, res aliorum non esse indagandas; hîc monet, ab indagatore curioso et subdolo cavendum.

75. *Angat.*] Adamatum puerum aut puellam tibi denegando.

80. *Ut penitùs notum.*] Hoc alii jungunt cum præcedentibus hoc sensu: Cave ne quemquam temerè commendes, neve quem vitiis aut criminibus occultis inquinatum pertinaciter tue-

Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino cùm circumroditur, ecquid
Ad te pòst paulò ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cùm proximus ardet:
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi; [816]
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi.
Potores bibuli media de luce Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos jures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges, et percunctabere doctos,
Quâ ratione queas traducere leniter ævum;
Ne te semper inops agitet vexetque cupido;
Ne pavor, et rerum mediocriter utilium spes:
Virtutem doctrina paret, naturane donet:
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,

et protege auxilio tuo confisum; qui cùm impugnatur morsibus invidiorum, an non sentis imminere tibi *simile* discrimen? Etenim tu periclitaris, quando flagrant vicinæ ædes. Neglecta verò incendia gliscere consueverunt. Imperito jucunda est observantia divitis amici, ac peritus formidat. Tu, dum tua navis in alto est, ad hoc labora, ne te ventus contrarius retro abripiat. Mœsti lætum, mœstum festivi, tardum citi, lenti promptum et alacrem non amant. Qui Falernum usque ad mediam noctem compotare solent, odio prosequuntur *eum*, qui propinatos calices recusat, etsi affirmes te metuere vapores nocturnos. Excute fronte tristitiam; sæpe moderatus severi speciem habet, et taciturnus inhumani. In omnibus consule peritos, et perquire, quo pacto suaviter possis vivere; ne te perturbet aut cruciet cupiditas semper egens; vel metus, vel desiderium rerum non omnino necessariarum. Utrùm eruditio an natura virtutem conferat; quid diminuat solicitudines; quid te tibi amicum efficiat;

## *ANNOTATIONES.*

aris, velut penitùs tibi nota et perspecta sit ejus innocentia. Nam sæpius decipimur. Alii sic: Si quem deceptus improbum commendasti, desere, nec tuearis; at defendas alium quempiam tibi penitùs notum, si criminationibus incessatur; servesque et tuteris innocentem ope tuà fidentem et nixum.

82. *Dente Theonino.*] Theon fuit maledicentissimus, ut aiunt, post Acronem.

84. *Paries cùm proximus ardet.*] Æn. ii. v. 311.

————*jam proximus ardet*
*Ucalegon*————

86. *Dulcis inexpertis,* &c.] Qui non expertus clientelam vel obsequium amici potentis credit facilia et dulcia esse omnia; at qui expertus est quanta sint in eà re incommoda, longè aliter sentit.

87. *Tu, dum tua navis,* &c.] Allegoria est aptissima. Tu, dum gaudes benevolentià principis, vide ne ab eà excidas. Nam ob levem offensionem hoc sæpe accidit, et mutabilis, omnino est potentium favor. Plaut. Pœn. Sc. 11.

*Verùm ita sunt isti nostri divites:*
*Si quid benè facias, levior plumâ est gratia:*
*Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.*

89. *Oderunt hilarem tristes,* &c.] Indolis, morum, et studiorum similitudo parit amicitiam ac necessitudinem; contra dissimilitudo alienationem, et odium.

93. *Nocturnos vapores.*] Al. *tepores,* id est, calores vini, vel febres. Meliùs alii *vapores* vini caput petentes afficientesque, noctu presertim, atque somnum, et quietum impedientes.

94. *Deme supercilio nubem.*] Euripid. Hippolyt. ὀφρύων νέφος. Cic. in Pis. *frontis nubeculam,* id est, fastum, severitatem, ægritudinem mentis, &c. Plin. lib. xi. cap. 37. *Frons homini tantùm index tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis. In ascensu ejus supercilia pariter et alternè mobilia; et in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia alibi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur; huc subit, hîc pendet. Nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset.*

98. *Inops cupido.*] Avarus enim semper eget, dum tam ei deest quod habet, quàm quod non habet.

100. *Virtutem doctrina paret,* &c.] Quæstio est à veteribus agitata plurimùm. Tullius in Partit. Orat. *Quonam pacto virtus pariatur; naturâne, an ratione, an usu.* Pro Archia poetâ sic censet: *Sæpius ad virtutem, naturam sine doctrinâ, quàm sine naturâ valuisse doctrinam.* At optimè Aristoteles in lib. Ethic. ad Nicomach ait, Virtutes morales à naturà inchoatas doctrinâ et usu perfici.

101. *Quid minuat curas.*] Nempe si paucis contentus vivas, si nihil cupidiùs appetas, si nihil humani a te alienum putes.

*Quid te tibi reddat amicum.*] Tibi si vera bona compares, virtutes scilicet, verè amicus tibi eris.

Quid purè tranquillet; honos, an dulce lucellum, [817]
An secretum iter, et fallentis semita vitæ.
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas, quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
Quod superest ævi, si quid superesse volunt Dii:
Sit bona librorum, et provisæ frugis in annum
Copia: neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Hæc satis est orare Jovem, qui donat et aufert;
Det vitam, det opes: æquum mî animum ipse parabo.

quid veram tranquillitatem tribuat; *an* dignitates, an suave lucrum, an vitæ genus et ratio latens et occulta. Quoties *verò* cunque recreat me Digentia frigidus rivus, potum suppeditans Mandelæ vico valdè algenti; quid sentire, quid exoptare me putas, ô amice? *Nempe ut* maneat mihi quod habeo, vel etiam minus; ut mihi impendam quod vitæ restat, si quid amplius Dii largiantur; sit librorum copia, et annona ad annum paratâ; neve anceps hæream expectatione temporis incerti. Sufficit ista à Jove postulare, qui dat et adimit; tribuat vitam *et* facultates; *at* mihimet ipse animum æquabilem præstabo.

## EPISTOLA XIX. Ad MÆCENATEM.

*Vitiosam imitandi rationem damnat.*

PRISCO si credis, Mæcenas docte, Cratino, [818]
Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus. Ut malè sanos

O, Mæcenas erudite, si fidem habes veteri Cratino, nulla poëmata diu placere vel celebrari queunt ab aquæ potoribus condita. Postquam furentes

### ANNOTATIONES.

102. *Quid purè tranquillet.*] Non certè *honos* aut *lucrum:* nam hæc *famam importunam,* et novam indies *sitim* afferunt secum, ut est supra versu 24. Quid ergo? horum contemptus: *nil conscire sibi,* &c. quæ alibi poëta noster haud semel asseruit. Præclarè Cic. De finib. lib. i. *Sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab eâ nec divelli nec distrahi possint. Sic de justitiâ judicandum est quæ non modò nunquam nocet cuique, sed contra semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos, tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desiderat; quemadmodum temeritas, libido, ignavia semper animum excruciant ac solicitant, turbulentæque sunt,* &c.

103. *An secretum iter,* &c.] Vita privata. Vide Epist. præced. v. 10. ibique annot.

*Fallentis semita vitæ.*] Allegoriam pete, si vis, lector, cum quibusdam, à viatoribus callidis, qui paucis cognitas ineunt semitas, vel compendiosiores, vel minimè latronibus infestas. Sic qui vitam agunt privatam, tuti sunt a curis, incommodis, periculis; quibus conflictantur quotquot rempub. capessunt.

104. *Me quoties reficit,* &c.] Cum secessu et quiete, meque ipso fruor in villâ meâ Sabinâ, quam rigat Digentia amnis, aquas præbens oppidanis Mandelæ pagi. De his jam Epist. 16.

105. *Rugosus frigore pagus.*] Ubi pagani præ frigore rugis contrahuntur. Vide Epist. 16.

107. *Mihi vivam.*] Tandem liber à tumultu, à negotiis officiisque urbanis. Vide Epist. 7.

111. *Hæc satis,* &c.] Bona externa.

112. *Æquum mî animum ipse parabo.*] Cic. 3 De nat. Deor. *Judicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam.* Juven. Sat. 10. sub finem.

*Monstro quod ipse tibi possis dare; semita certa*
*Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.*

Epistola XIX.—1. *Prisco si credis.*] Poëtastri quidam vino indulgebant plusculùm; idque jactabant facere se exemplo veterum poëtarum, Cratini, Homeri, Ennii; quasi bonum carmen pangere nequirent, nisi qui Baccho pleni essent. Adversus hanc sententiam pugnat solerter hic noster vates, et Eubulus apud Athen. lib. ii. cap. 6.

*Cratino.* Is à Suidâ valdè bibax et vinosus extitisse traditur; à veteri autem schol. tantæ fuisse ebriositatis, ut soleret immeiere in pelles, supra quas recumbebat. Aristophanes eum pariter deridet velut ebriosum et submejulum, Athen. lib. ii. cap. 3. *Vinum lepido poëta equus velocissimus. Si potantur aquæ, nihil egregium producis. Cratinus hoc dixit, cùm non utrem unum redoleret, sed potiùs dolium integrum.* Epigramma est Nicerato attributum. Vide annot. lib. i. Sat. 4.

3. *Ut malè sanos Adscripsit Liber Satyris.*] Hæc Cratinus, et quæ sequuntur. Ex quo Bacchus poëtas vini calore concitatos, velut suo numine plenos, ascripsit Satyris ac Faunis.

Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
Vina ferè dulces oluerunt manè Camœnæ.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. Forum Putealque Libonis [819]
Mandabo siccis; adimam cantare severis.
Hoc simul edixit, non cessavêre poëtæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid? si quis vultu torvo ferus, et pede nudo,
Exiguæque togæ simulet textore Catonem; [820]
Virtutemne repræsentet moresque Catonis?
Rupit Hyarbitam Timagenis æmula lingua,

poëtas Bacchus annumeravit Satyris et Faunis, Musæ suaves vinum sæpius oluerunt matutino *tempore*. Homerus vinum laudans ebriosus *extitisse* notatur. Antiquus ipse Ennius nunquam nisi temulentus prorupit ad canenda bella. Sobriis committam forum et Puteal Libonis: abstemiis auferam condendi versus *facultatem*. Statim ut id pronunciavit, cæperunt vates noctu vinum certatim *bibere*, diurno fætere. Verùm si quispiam severâ fronte gravis, nudis pedibus, et brevis togæ usu Catonem exhibeat, num *proinde* Catonis referat mores ac virtutem? Hyarbitam perdidit *sua* lingua Timagenem æmulata,

## *ANNOTATIONES.*

4. *Satyris Faunisque.*] Diis agrestibus, bibacibus, quidem et vinosis. De Satyris, lib. i. Od. 1. lib. ii. Ode 19. De Faunis, lib. i. Ode 4. lib. ii. Od. 17. lib. iii. Od. 18.

5. *Vina ferè dulces oluerunt.*] Ipsæ Musæ sobriæ non fuerunt. Vide Plutarch. Sympos. lib. vii cap. 8, 9, 16.

6. *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.*] Iliad. 6. &c.

7. *Ennius.*] De eo lib. i. Sat. 10. *pater* ob antiquitatem. Æschylus pariter inter Græcos nunquam nisi ebrius ad scribendum se accingebat. Alcæus etiam φίλοινος notatur. Athen. lib. x.

8. *Forum.*] Res forenses.

*Puteal Libonis.*] Locum seu tribunal, ubi jus dicebat prætor in foro. Rom. constitutum a Libone Vide lib. ii. Sat. 6. v. 35.

9. *Adimam cantare severis.*] Carmina præclarè scribere interdictum sit iis omnibus, qui Bacchi munere factus non erit entheus et furens. Non videtur hic aprosdionysou quod canit Tibullus lib. iii. Eleg. 6.

*——pascite Bacchi*
*Munera——*
*——*
*Jam venit iratus nimiùm nimiùmque severis.*
*Qui timet irati numina magna, bibat.*

ubi legunt vulgò *severus*. Attamen credam ego reponendum *severis*, id est, sobriis: multo sensu meliori. Quo notantur, non qui convivia fugerent, sed potiùs qui aliorum compotationes et crebras invitationes, et ebrietatem astutè et callidè vitarent. Vid. Epist. præced. v. 91.

*Potores bibuli media de nocte Falerni*
*Oderunt porrecta negantem pocula,* &c.

10. *Hoc simul edixit.*] Magna controversia, quis *edixit;* an Liber, an Ennius, an Cratinus. Pro Cratino facit quod de eo ante annotatum est. Torrentius, ex vet. cod. legit *edixi;* ut ipsi Horatio tribuatur, velut prætorianum hoc edictum. Placet quibusdam conjectura Heinsii transpositâ unâ literulâ legentis, *edixti*, pro edixisti; ut ad Mæcenatem referatur. Sed optima est lectio, *edixit;* solusque optimè Liber edixisse intelligitur, utpote deus poëscos et poëtarum.

*Non cessavêre poëtæ Nocturno,* &c.] Diu noctuque vino se ingurgitàrunt, ut egregia moliri poëmata viderentur.

11. *Nocturno certare mero.*] Romæ frequens hoc erat bibonum certamen vigilem pergræcando noctem ducentium. Et qui sic pervigilàssent strenuè, præmium accipiebant placentam. Jul. Pollux, Athen. lib. xiv. schol. Aristoph. Equit.

*Putere diurno.*] De die *crapulam exhalantes* ut ait Tull. Sic quidem luxuriosi quascunque horas compotationibus idoneas habebant. At viri graves et occupati non adibant cœnam, nisi vesperi et ad lucernas. Unde Alcæus ita queritur, ipse se vinosum arguens in Epigrammate. Πίνωμεν· τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν; *Bibamus; quid lychnum expectamus?*

12. *Quid? si quis vultu,* &c.] Refellit Horatius opinionem antè allatam. Qui Cratinum imitatur in vitiosâ ipsius bibacitate, non proinde poëticam ejus virtutem assequetur; sicut qui habitûs squalorem, aut vultûs severitatem Catonis imitabitur; non continuò mores ejus optimos habebit, &c. Ergo boni exemplaris non vitia, sed virtutes oportet æmulari.

*Pede nudo.*] Cato Uticensis sine calceis et sine togâ prodibat in publicum; imò et prætor sic ad rostra veniebat, judicia exercebat, interdum etiam bene pransus et potus. Plutarch.

13. *Exiguæque togæ textore.*] Breviori togâ vilis texturæ, sicut Epist. i. ait, *Curtatus inæquali tonsore capillos,* pro inæquali tonsurâ. Quod è vili plebeculâ quempiam decuisset, non verò patricium et nobilem, Lucanus Catonem illum Uticensem canit. *Hirtam Romani more Quiritis Induisse togam.* Sunt qui legant, *tesquore*, id est, squalore, inquiunt.

15. *Rupit Hyarb.* &c.] Alii scribunt *Iarbitam*, ab Iarba rege Africani litoris. Hyarbita ignobilis, ac vix nomine notus quidam, volens imitari sales et dicacitatem Timagenis, semet perdidit, ut ille, petulantem ejus linguam emulatus velut urbanam et disertam.

Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile. Quòd si
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O, imitatores, servum pecus, ut mihi sæpe
Bilem, sæpe jocum vestri movêre tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps:
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit
Dux, regit examen: Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus [821]
Archilochi, non res, et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideò brevioribus ornes,
Quòd timui mutare modos et carminis artem:
Temperat Archilochi musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcæus: sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quærit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsæ laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum priùs ore, Latinis
Vulgavi fidicen. Juvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi, manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor

cum lepidus et eloquens videri cupit. Fallit exemplar vitiis imitabile. *Enimverò* si fortè pallidus forem, potarent cumini *succum* pallere *facientem*. O imitatores stolidi et serviles, quàm sæpe agitationes vestræ excitârunt mihi indignationem et risum! *Ego verò* primus intuli pedem in vacua *spatia*, nec secutus sum *vestigia* alterius. Qui confidit sibi, turmam ducit et gubernat. Ego prior iambos protuli apud Latinos, Archilochi Parii metrum et virtutem imitatus, non autem materiam et dictiones Lycamben adigentes *ad suspendium*. Neque verò me propterea minoribus corones frondibus, quoniam veritus sum immutare numeros ac metri legem. *Nam* Archilochi poësim versu mitigat Sappho virilis, etiamque Alcæus: at dissimilis sententii, et dispositione, nec petit socerum acerbo carmine proscindendum, nec sponsæ restim parat versibus contumeliosis. Hunc à nullo alio anteà celebratum, ego lyrâ canens Latinis ostendi. Et gaudeo nova profere[illegible] oculis ingenuorum perlegi, et manibus contrectari. *Porrò si* nôsse cupis, cur lector iniq[illegible] mea carmina collaudet atque in pretio habeat domi, *quidam* foris *autem* improbè vituperet; *nempe* ego levis plebeculæ approbationem non quæro

## *ANNOTATIONES.*

*Timagenis.*] Hic rhetor fuit Alexandrinus, ex aliis Ægyptius; sub Pompeio magno Romam adductus à Gabinio captivus, redemptus à Fausto Syllæ filio, rhetoricam docuit ad tempora Augusti. Demum ob maledicentiam urbe ejectus, in prædio Tusculano diem suum obiit. Suidas.

17. *Decipit exemplar vitiis imitabile.*] Præclarum exemplar quodlibet vix omnino vitiis caret; et stultum imitatorem decipit, qui non quod perfectum, sed quod fortè vitiosum inest, imitari solet.

18. *Biberent exsangue cuminum.*] Poëtastri nostri, inquit Horatius, si pallido essem vultu, pallorem sibi procurarent, ut æmulari me in cæteris etiam crederentur, paremque mihi poëseos facultatem adipisci. Vide Dioscorid. lib. iii. cap. 18. Plin. lib. xx. cap. 14. *Cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi assectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos*, &c. Pers. Sat. v. 55.

———*Pallentis grana cumini.*

21. *Libera per vacuum*, &c.] Ego lyricam poësim Latinam primus tentavi, sine ullo exemplari mihi proposito. *Vacuum*, locum à nemine occupatum. Vide Od. ult. lib. iii. et lib. iv. Od. 3.

23. *Regit examen.*] Metaph. ab apibus. Lyricorum ego princeps aliis deinceps exemplum præbebo.

*Parios ego primus iambos Ostendi Latio.*] Iambos etiam versus Latinè scripsi primus, ad instar Archilochi Græcorum iamborum inventoris, ex insulâ Paro oriundi. De hâc. lib. 1. Od. 19.

25. *Archilochi.*] De isto poëtâ jam antè in Epod. 6 et postea in Epist. ad Pison. v. 79.

*Lycam*[illegible]] Socerum, de quo cit. Epod. 6.

28. *Temperat Archilochi*, &c.] Archilochi asperitatem temperavi suavitate Alcæi et Sapphonis. Scilicet iambi satis acres Epodarum temperantur Alcaicis et Sapphicis Odarum.

*Mascula Sappho.*] Hæc nempe dicitur virilem adepta virtutem, quòd se præcipitârit ex eo saltu, unde viri tantùm solebant se jaculari, præ amoris impatientiâ. Hinc Auson. Idyl. vi. 25.

*Et de nimbosa saltum Leucate minatur*
*Mascula Lesbiacis Sappho peritura sagittis.*

29. *Alcæus.*] Vide lib. i. Od. 32, et lib. ii. Od. 13. ubi etiam de Sapphone.

30. *Socerum.*] Lycamben.

31. *Sponsæ.*] Neobulæ Lycambes filiæ, quæ se quoque post patrem laqueo peremit. Epod. 6.

32. *Hunc.*] Archilochum, quem ante Horatium, nemo Latinorum fuerat imitatus.

37. *Non ego ventosæ*, &c.] Idcirco mihi invidiam creant, quia laudes et approbationem non capto, ut alii plerique, per munera et cœnas assentatoribus datas. Pers. Sat. 1.

———*Calidum scis ponere sumen:*

Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis: [822]
Non ego nobilium scriptorum auditor et ultor
Grammaticas ambire tribus, et pulpita dignor.
Hinc illæ lacrymæ. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, et Jovis auribus ista
Servas: fidis enim manare poëtica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido; et luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen, et iram; [823]
Ira truces inimicitias, et funebre bellum.

sumptuosis cœnis, et donando vestes detritas: auctorum ego illustrium auditor et censor non dignor prensare grammaticorum familias et suggesta. Inde *veniunt* iste querimoniæ. Si dicam; Pudet recitari carmina *mea* frequentibus theatris indigna, et nugas ostentare; *mox aliquis* inquiet, Derisor es, et Jovis auribus hæc reservas: quippe te unum producere mellita carmina confidis, tibimet præclarus. Ad ista ego timeo exhibere sannam; ac ne proscindar acerbo ungue contendentis, locum istum devito, vociferor, et dilationem postulo. Etenim ludus gignit trepidationes, pugnas, indignationes; indignatio *verò* acerba odia, et bellum lugubre.

## EPISTOLA XX. Ad LIBRUM SUUM.

VERTUMNUM Janumque, liber, spectare videris; [824]

*O*, liber, *ut* video, respicis Vertumnum et Janum;

### ANNOTATIONES.

*Scis comitem horridulum tritâ donare lacernâ.*

Martial.

*Quid tam grande Sophos clamat tibi turba togata?*
*Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.*

Vide postea Epist. ad Pis. v. 419.

*Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas;*
*Assentatores jubet ad lucrum ire poëta,*
*Dives agris*, &c.

39. *Auditor.*] Juvenal. Sat. i.

*Semper ego auditor tantùm?*

*Ultor.*] Optimorum auctorum errata notando et castigando, nulli per adulationem parcendo. Quidam interpretantur, mea scripta vicissim recitando. Juvenal. cit.

——*Nunquamne reponam?*

Prior interpretatio magis ad rem. Nam mox ait, *Non ambire pulpita dignor.*

40. *Grammaticas ambire tribus.*] Ut scripta mea discipulis suis dictent et proponant ediscenda. Pers. Sat. i. 29.

*Ten' cirratorum centum dictata fuisse,*
*Pro nihilo pendas?*

*Pulpita.*] E quibus recitentur carmina mea à grammaticis, vel à meipso. De hâc Romanorum ambitiosâ recitatione Persius cit. et nos ibidem non pauca.

41. *Hinc illæ lacrymæ*, &c.] Terentianus iste locus ex Andria in proverbium abiit; eoque utitur etiam Tullius pro M. Cœlio: *Hinc illæ lacrymæ; et hæc causa est omnium scelerum.*

42. *Nugis addere pondus.*] Velut eximium quiddam altè et graviter pronunciando res leviculas.

43. *Ait.*] Quispiam invidus.

*Jovis.*] Augusti; Virgil. Eclog. 2. de eodem.

——*Deus nobis hæc otia fecit.*

44. *Fidis enim manare* &c.] Unum te credis edere suavia poëmata

45. *Tiber pulcher.*] Ipse tibi videris præstare cæteris omnibus: nullumque tibi parem existimas.

*Naribus uti.*] Naribus corrugatis indignationem vel derisionem significare timeo, ne ejusmodi homines iram in me concitem. Pers. Sat. 1.

——*Rides, et nimis uncis*
*Naribus indulges*——

Vide supra lib i. Sat. 6. et lib. ii. Sat. 8.

47. *Iste locus.*] Theatrum, pulpita.

*Diludia*] Ludorum dilationem: id est, spatium intermissionemque, ad accuratiùs emendanda quæ scripsi, antequam vulgentur. Quod luculenter admonet Epistola ad Pisones. Metaphora est â gladiatorio ludo. Nam intra dies pugnæ destinatos, spatium concedebatur gladiatoribus, ut se ad certandum melius compararent. Malim ego tamen cum doctissimo Salmasio legere, *deludia*, et ludendi cessationem et finem interpretari.

48. *Ludus enim*, &c.] Climax est. Ludus certamen, certamen iras, iræ inimicitias, hæ bellum generant aliquando funebre et luctuosum.

Epistola XX.—1. *Vertumnum.*] Per prosopopæiam librum suum à publico deterret, ob imminentia pericula.

*Vertumnum Janumque.*] Hi dii præsidere vendentibus ementibusque credebantur: et ad eorum statuas ac templa erant tabernæ bibliopolarum. De Vertumno lib. ii. Sat. 7. De Jano lib. ii. Sat. 3. et 6.

*Spectare videris.*] In lucem prodire vis, et publicè vendi.

Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves, et grata sigilla pudico;
Paucis ostendi gemis, et communia laudas,
Non ita nutritus. Fuge quò descedere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te læserit: et scis
In breve te cogi, plenus cùm languet amator.
Quòd si non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis; aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui malè parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.

nempe ut venalis fias Sosiorum pumice expolitus. Claves fugis, et sigilla verecundo grata; doles exhiberi paucis, et magni pendis divulgari, minimè sic educatus. Perge quò ire cupis; redire non licebit tibi vulgato. *Tum verò*; Quid infelix egi, quid petii? inquies, [825] quando te non nemo proscindet. Nôsti verò te in arctum compingi, cùm *lector primò* avidus, *mox* fastidiosus negligit. Quòd si non insanit augur odio delinquentis, Romæ in pretio eris, usquequò te juventus deficiat. Cùm autem vulgi manibus tritus negligi incipies, vel clàm nutries blattas inutiles, vel ablegaberis Uticam, *vel* obligatus deportaberis Ilerdam. *Tunc* ridebit castigator non auditus, velut iste, qui asinum non obedientem iratus impulit in præcipitium: ecquis enim conetur invitum servare? Illud etiam tibi continget, ut senex balbutiens te adhibeat docendis pueris primas literas ultimis in vicis.

## *ANNOTATIONES.*

2. *Sosiorum pumice mundus.*] Pellibus integebantur libri: pelles autem pumice lævigari, exæquari, expoliri solebant. *Pumex*, lapis cavernosus, quo rudia et aspera complanantur. Vide Plin. lib. xxxvi. cap. 21. *Sosii* fratres erant bibliopolæ insignes: unde hìc antonomasticè nominantur.

3. *Odisti claves*, &c.] Tædet inclusum residere; amplius in arcâ domi contineri non vis.

5. *Non ita nutritus.*] Non eo consilio tamen scriptus, ut prodires in publicum.

*Discedere.*] Al. *Descendere*, scil. è collibus in Thuscum vicum ad imum Cælii montis, apud Velabrum, ubi Vertumnus ædem habebat; et plures erant tabernæ, librariorum præsertim.

6. *Non erit emisso reditus.*] Cùm semel emissus et vulgatus fueris, non poteris ad me redire, ut expurgeris erratis, quæ in te fortasse notabuntur.

7. *Scis In breve te cogi*, &c.] Scis in angustiam et discrimen redigi te, cùm jam aspernari incipit, qui priùs diligebat. Alii sic; scis te contrahi et complicari; vel, non integrum te legi, sed quædam pervolvi duntaxat, et pleraque præteriri à lectore defesso et languente.

9. *Quòd si non odio*, &c.] Si non omnino fallor, si bene auguror, primò quidem novitate celebraberis, ac sensim in fastidium incurres. Sic enim ferè sit.

12. *Tineas pasces.*] Neglectum et projectum exedent tineæ et blattæ. *Taciturnus*, obscurus et despectui habitus; jam tacentibus de tot hominibus.

13. *Fugies Uticam.*] Tanquam exilio mulctatus, sermone Romanorum haud amplius celebris.

*Uticam.*] Urbs est Africæ, Catone minori nobilitata; in quâ nimirum sibi mortem ille conscivit, et ab eâ dictus Uticensis. Vide lib i. Od. 12. et lib. ii. Od. 1.

*Vinctus mitteris Il.*] Veluti captivus. Ex te fient mercium aut literarum involucra Ilerdam mittendarum. Olim epistolas chartis intectas obligari obsignarique mos erat. Alii legunt, *unctus*, optimo sensu: Nam salsamenta, garum, piper, thus, aliaque ejusmodi bene multa involvi solent chartis inutilibus. Vide lib. ii Ep. i. in fine Catull.

*Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas.*

Pers. Sat. v. 43.

*Nec scombros metuentia carmina, nec thus.*

*Ilerdam.*] Hæc urbs v. *Lerida*, Hispaniæ Tarraconensis sive Cataloniæ, ad Sicorim fluvium. Ejus ita meminit Lucanus, lib. 4.

*——————Fundata vetustâ*
*Surgit Ilerda manu, placidis prælabitur undis.*

15. *Qui malè parentem.*] Quidam rusticus asinum cernens ad præcipitem rupem obstinatè contendere, retrahebat pro viribus; at pertinax bestia renitebatur; tum iratus ille asinum impulit quò tendebat detrusitque in præcipitium.

17. *Ut pueros elementa docentem Occupet*, &c.] Ut attereris vili manu senis cujuspiam balbi, et pueros doceas elementa. Juvenalis pariter notat miseram hanc sortem cùm Virgilii tum nostri Horatii, Sat. 7. v. 226.

*——Cum totus decolor esset*
*Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.*
*Rara tamen merces*, &c.

Vide, si vacet, quæ ibi pridem annotavi.

18. *Extremis in vicis.*] Ludimagistri scholam habere amant in triviis, in quæ incidunt ac desinunt plures vici, loco nempe maximè frequentato. Vel Horatius designat vilem magistrum in remotissimâ urbis regione habitantem.

Cùm tibi sol tepidus plures admoverit aures ; [826]
Me libertino natum patre, et in tenui re
Majores pennas nido extendisse loqueris ;
Ut quantum generi demas, virtutibus addas.
Me primis urbis belli placuisse domîque ;
Corporis exigui, præcanum , solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Fortè meum si quis te percunctabitur ævum ;
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Cumque sol tepescens plures auditores tibi præbuerit, dices me libertini patris filium, quamvis non opulentum, extendisse alas ultra nidulum; *scilicet* tu *tantum* addas virtuti, quantum detraxeris origini. *Narrabis* gratiosum fuisse me Romæ optimabitus *tam* in bello *quàm* in pace ; staturâ brevi, canum ante *tempus*, aprico gavisum, iracundum, sed mitigari facilem. Quòd si quispiam à te inquirat meam ætatem; discat me quater undecim hyemes decurrisse, quo anno Lollius Lepidum collegam sortitus est.

## *ANNOTATIONES.*

19. *Cùm ibit sol tepidus,* &c.] Cùm verò non pueri tantùm, sed et alii plures ad te audiendum confluxerint, fervente æstu; vel sub vesperam, et sole jam defervescente, cùm dictata discipulis traduntur.

20. *Me libertino natum patre,* &c.] Multa de me tum narrabis, ex obscurâ origine evasisse in præclarum nomen ac splendorem, &c.

*Libertino natum patre.*] Vide libro i. Sat. vi.

21. *Majores pennas nido extendisse.*] Natalium ac generis ignobilitatem illustrâsse me nobilibus scriptis.

23. *Primis urbis.*] Mæcenati, Augusto, Pollioni, &c.

24. *Corporis exigui.*] Lib. ii. Sat. 3. v. 308.
——*Longos imitaris, ab imo*
*Ad summum totus moduli bipedalis.*

25. *Irasci celerem, tamen ut,* &c.] Cic. ad Attic. lib. i. Epist. 14. scribit, *Irritabiles esse animos optimorum sæpe virorum, eosdemque placabiles; et esse hanc agilitatem mollitiemque naturæ plerumque bonitati tribuendam.*

27. *Quater undenos,* &c.] Annos ætatis quatuor et quadraginta complevisse, cùm consulatum inirent Lollius ac Lepidus: anno scil. U. C. 732. Nam Horatius natus erat L. Manilio Torquato et L. Aurelio Cotta Coss. an. U. C. 688. ut dictum est lib. iii. Od. 21.

28. *Collegam Lepidum quo,* &c.] M. Lollius virtute singulari et Cæsaris gratiâ adeptus consulatum, gessit laudabiliter cum Q. Æmilio Lepido. Dio. lib. 34. Ad eum sunt Epist. 2. et 18. et lib. iii. Od. 9.

# Q. HORATII FLACCI

# EPISTOLARUM

## LIBER SECUNDUS.

### EPISTOLA I. Ad AUGUSTUM.

*Optimum maximumque principem mirâ solertiâ collaudat. De poësi multa refert, et vetera duntaxat æstimantes redarguit. Demum Cæsaris in poëtas benevolentiam stimulat.*

CUM tot sustineas et tanta negotia solus, [827]
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem, [828]
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravêre suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram,

INTERPRETATIO.

Quandoquidem ô Auguste, portas unus *molem* tot tantarumque rerum, Italiam armis defendis, institutis exornas, legibus corrigis, *ego sanè* peccarem adversùs utilitatem publicam, si prolixâ epistolâ interpellem occupationes tuas *graviores*. Romulus et Bacchus, Castor atque Pollux, post magna facinora admissi in deorum fana, dum in terris versantur cum hominibus, difficilia bella conficiunt, agros distribuunt, urbes ædificant; doluerunt gratum animum non exhiberi meritis suis parem. Qui sævam occidit Hydram,

*ANNOTATIONES.*

Epistola I.—1. *Cum tot.*] Epistolam hanc sane eximiam expressit Augustus ab Horatio, cùm ad eum scripsisset his verbis: *Iratum me tibi scito, quòd non in plerisque ejusmodi scriptis mecum potissimùm loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit quòd videaris familiaris nobis esse?* Nempe legerat Sermones Horatii Cæsar, suique nullam in eis factam mentionem ægrè ferebat. Antea verò jam Seculare carmen imperaverit scribere, item Vindelicam victoriam privignorum suorum Tiberii ac Drusi Neronum, Odarumque lib. iv. Suet. in vitâ Horatii.

*Sustineas.*] Summus princeps alios quidem adhibet in consilium at solus imperii molem sustinet.

*Solus.*] Discussis jam factionibus, victo Lepido Antonio profligato.

2. *Res Italas.*] Rom. Imperii splendorem.

*Moribus.* Optimis institutis, rectâque disciplinâ, quibus mores optimè formantur.

3. *Legibus emendes.*] Cic. Philip. 1. *Lex est recta, et a numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria.* Sueton. Oct. 32. 34. &c. utiliter ab eo sancita pleraque commemorat: et cap. 27. etiam in triumviratu *recepisse morum legumque regimen perpetuum.*

5. *Romulus.*] Quatuor primi versus instar proœmii sunt: jam Augustum extollit supra heroes maximos, per comparationem Vid. lib i. Od. 1.

*Liber pater.*] Indorum victor, animum curis liberans, &c. De hoc alibi.

*Castore Pollux.*] De his Od. 3. et 12. lib. i.

6. *Deorum in templa recepti.*] In deorum numerum adsciti.

7. *Aspera bella Componunt.*] Multa in homines beneficia conferentes.

8. *Agros assignant.*] Colonias deducendo vel mittendo, agrosq; urbibus adjacentes iis distribuendo.

9. *Ploravêre suis non respondere,* &c.] Questi sunt quòd parùm grati populi haud pares suis meritis honores deferrent.

10. *Diram qui contudit hydram.*] Hercules duodecim laboribus exantlatis clarus, quos celebrat Lucret. init. lib. v. Vide lib. i. Od. 3. et lib. iv. Od. iv.

*Non hydra secto corpore firmior*
*Vinci dolentem crevit in Herculem,* &c.

Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: extinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores, [829]
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum aliàs, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hoc populus sapiens et justus in uno,
Te nostris ducibus, te Grajis anteferendo;
Cætera nequaquam simili ratione modoque
Æstimat, et nisi quæ terris semota, suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit:
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinq; viri sanxerunt, fœdera regum [830]
Vel Gabiis, vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,

et *benè* cognita monstra periculorum pleno labore perdomuit, cognovit invidiam *solâ* morte vinci. Nam splendore suo accendit, qui inferiorem industriam opprimit: ipse *verò* mortuus diligetur. Viventi tibi cultum deferimus tempestivum, arasque erigimus, ad quas jurabitur per nomen tuum, profitentes nihil par *tibi* extitisse, nihilque futurum unquam. Verùm tuus ille populus in unâ *re* justus et sapiens, *nempe quod* te imperatoribus Romanis Græcisque præfert, non æque benè judicat de aliis *rebus; scilicet* negligit atque aspernatur *omnia*, præterquam quæ terris abstracta dudumque præterita: adeò vetusta probans tabulas delinquere prohibentes, à decemviris constitutas fœdera regum Romanorum seu apud Gabios, seu cum severis Sabinis composita, jus pontificale, antiqua vatum prædicta,

## *ANNOTATIONES.*

11. *Fatali.*] Erat in fatis, non aliter inserendum cælo Herculem, quàm debellatis monstris.

12. *Invidiam supremo fine domari.*] Non ante mortem; mox rationem ejus rei subdit Quintil. Declam. *Res inter initia urunt: at livor morte solvitur.*

13. *Urit enim fulgore,* &c.] Qui cæteris præcellit, horum excitat invidiam, quia videntur sibi ab eo deprimi. At cùm fato est functus, jam virtus ejus ab invidis etiam colitur, ampliùs non metuentibus viventis fulgore perstringi et obrui.

15. *Præsenti tibi,* &c.] Tu, Cæsar, vivus etiam in deliciis es, invidiamque vicisti; quod est prorsùs singulare. Nempe tua magnitudo cuncta super greditur: invidia verò non reperitur nisi inter æmulos et ferè æquales. Adeoque solus honores divinos adeptus vel dum hìc inter nos degis.

*Præsenti.*] Lib. iii. Od. 5. v. 2.

*Præsens divus habebitur Augustus.*

*Maturos.*] Jam viventi debitos. Servius ad Ecl. 1. *Augustus templa vivus meruit,* inquit, citatque hunc Horatii locum. Propert. lib. iii. Eleg. 4.

*Arma deus Cæsar dites meditatur ad Indos.*

16. *Jurandasque.*] Aram tenentes jurabant olim.

*Tuum per nomen.*] Theod. Marcilius vult, *Tuum per numen.* Sed tantundem est.

*Ponimus aras.*] Vide lib. iv. Od. 5. item Dio, lib. xv. ubi refert edictum senatûs de divinis honoribus Augusto tribuendis. Ovid. Fast. 1.

*Cæsaris arma canant alii, nos Cæsaris aras.*

Tamen constat nullas Romæ fuisse, sed tantùm in provinciis, nisi fortè privatas. Sueton. Octav. 52. et Dio. lib. liv. decretas sibi ex senatûs consulto haud accepisse, imò prohibuisse narrant. *In urbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore, atque argenteas etiam statuas olim sibi positas conflavit omnes; et ex iis aureas cortinas Apollini Palatino collocavit.* De privatis aris Augusto erectis intelligendus ergo hìc Horatius, item Ovid. antè cit. et 1. de Ponto, Eleg. 5. et 3. Eleg. 1. et Virgil. Ecl. 1.

*——————Illius aram*
*Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.*

18. *Sed tuus hoc pop.* &c.] Transit ingeniosè et solerter ad eos reprehendendos, qui vetera sectantur, et quævis nova fastidiunt sine discrimine et judicio.

21. *Terris semota.*] Ex hominum conspectu ablata, carmina poetarum mortuorum.

23. *Tabulas peccare vetantes.*] Leges 12. tab. quas decemviri, ad instar legum Solonis, composuerunt anno U. C. 303. Porrò quæ in eis continerentur, haud comperta omnino, nisi quòd pauca, quæ ad morum disciplinam et judicia spectant, intercisè auctores produnt; ut ait Alex. ab Alex. lib. vi. cap. 10. ubi et fragmenta quædam earum pervetusta et obsoleta refert. *In urbe ne urito, neve sepelito—si quid agro plantaveris, quinque pedes à vicino abesto,* &c.

24. *Fœdera regum,* &c.] Duplex notat fœdus, alterum à Tarquinio Superbo cum captis civibus Gabiis, in ipsâ urbe; alterum à Romulo cum Tito Tatio Sabinorum rege; et hoc *æquatum* sive æquis factum conditionibus; non autem prius illud, quod iniquum potiùs dicatur: ut bene observat. Theod. Marcil. De priori fœdere. Dion. Halic. lib. 4. de posteriori lib. ii. ubi scribit constitutum esse, ùt *Romæ reges essent æque Romulus, et Tatius, paribus suffragiis, et æqualiter honoribus fruerentur.*

25. *Gabiis.*] De his T. Liv. lib. i. Vide annot. nostras lib. i. Epist. 11. et 15.

*Sabinis.*] T. Liv. cit. not. ad Epodon 2.

26. *Pontificum libros.*] Compositos à Numâ, continentes ritus sacrificiorum, precati-

Dictitet Albano Musas in monte locutas. [831]
Si, quia Grajorum sunt antiquissima quæque
Scripta, vel optima, Romani pensantur eâdem
Scriptores trutinâ; non est quòd multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri. 31
Venimus ad summum fortunæ: pingimus, atque
Psallimus, et luctamur Achivis doctiùs unctis.
Si meliora dies, ut vina poëmata reddit, 34
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet, an inter [832]

à Musis in monte Albano fuisse dictata asserat. *Atqui* si, quoniam scripta Græcorum vetustissima etiam præstantissima existunt, Latini scriptores simili ratione æstimantur: pluribus verbis non est opus: nihil in olivâ, nihil extra nucem duri est. Fortunæ apicem attigimus: pingimus, et canimus, et luctamur solertiùs quàm Græci. Si tempus meliora facit carmina, *perinde ac* vina, quæro, quot anni auctoritatem dent libris? Scriptor ab annis centum mortuus debet *ne* censeri inter veteres et bonos, an inter

## *ANNOTATIONES.*

ones, &c. Annales etiam significari volunt. Cic. de orat. *In jure civili, et in pontificum libris et in duodecim tabulas plurima est antiquitatis effigies; quòd et verborum prisca vetustas cognoscitur, et actionum quædam genera majorum consuetudinem vitamque declarant.*

*Annosa volumina vatum.*] Attii Navii, apud Cic. De divin. Servius ad Æn. 5. Macrob. Sat. Marcii duo vaticinia satis incondita profert. T. Liv. lib. xxv. cap. 12. alterum Cannensem cladem prædicens; alterum, jubens institui ludos Apollinares. Non pigebit ea describere. Prius sic fermè canebat.

*Amnem Trojugena Cannam Romane feuge.*
*Ne te alienigenæ in campo cognat Diomedis*
*Conseruisse manus pugnantem. Sed neque credes*
*Ante mihi, doneum compleris sanguine campum,*
*Multaque millia cæsa tuorum deferat amnis*
*In pontum magnum de terrâ frugiferente;*
*Piscibu' pennigerisque ferisque colentibu' terras*
*Ut fuat esca caro tua. Nam m' ita Jupiter infit.*

Posterius carmen obscurius perplexiusque scripturæ genere, ut ait Livius, ita ferè habebat:

*Romulidæ si perduelles expellere voltis,*
*Et vomicam gentum, quæ longè alienigenarum*
*Venit; Apollineri voveatis censeo ludos,*
*Qui deo Apollineri fiunto come quotannis,*
*Quom jam poplicitus populos dederit stipi partem:*
*Conferiunto privatim pro seque suisque.*
*Et prætor ludis faciundis ollu' præesto,*
*Qui summum populo plebique endo urbe dabit jus.*
*At bis quinque viri Græco sacra ritu obeunto;*
*Hæc si faxitis rectè, gaudebiti' semper,*
*Atque adeò fiet melior res poplica vestra.*
*Nam is dius vestros perduelle stinguet ad unum,*
*Qui vestros compos placidè nunc ruraque pascunt.*

27. *Albano Musas in monte locutas.*] Quia monticolæ sunt Musæ, hinc Horat. Musarum Latinarum sedem collocat apud Albanos tumulos, in medio Latii, ubi communia sacra Larum celebrari solebant. Turneb. Alii mimicè in Albano Musas collocari à poëtâ nostro volunt; nempe ob rusticitatem Albani montis, quæ tanta quidem, ut Virgilius Albanorum regum gesta exorsus scribere, omiserit nominum asperitate deterritus; quod testatur Servius ad Eclog. 6. Alii cum Acrone alludi putant ad colloquia Numæ cum Egeriâ nymphâ in monte Albano; præsertim cùm Egeriam unam de Musis fuisse scribat Dionys. Halic. lib ii. et Plutarch in Numâ: quanquam Tull. 1. Leg. eos ut imperitos et bardos explodit, qui Numam cum Egeriâ collocutum credant, item qui apicem Tarquinio ab aquilâ impositum.

28. *Si, quia Græcorum,* &c.] Refellit pöëta vulgi opinionem. Apud Græcos, inquit, vetustissimi quidem pariter etiam optimi sunt. At non ita se habet de scriptoribus Latinis. Imò contrarium omnino fieri judicium debet. Atque tam falsum est arbitrari Latinorum antiquissimos esse præstantissimos, quàm affirmare olivam nihil intus, nucem extra nihil duri habere; item quàm contendere pictores, cantores, athletas Romanos Græcis antecellere, quæ quidem apertè a vero, et ab omnium judicio abhorrent.

31. *Nil intra est oleam,* &c.] Proverbialis sermo iste usurpari solet in eos, qui negant manifestè vera, vel asserunt perspicuè falsa. Enimvero quid certius, quàm in olivâ esse os, et extra nucem esse putamen durum?

*Oleam.*] *Olea* propriè est arbor, oliva fructus; attamen utraque vox in utraque significatione ponitur.

32. *Venimus ad summum fortunæ.*] Uno absurdo posito, multa consequuntur absurda. Nempe dicamus deinceps, inquit poëta nos famâ esse celebriores Græcis, et artium peritiores; quamvis hactenus ii præstare omnibus crediti sint.

33. *Unctis.*] Athletæ ungebantur ante palæstram, ut olei virtute membra fierent tum robustiora, tum etiam lubrica et teneri difficiliora.

34. *Si meliora dies.*] Aliud argumentum a dissimili.

Viles atque novos? Excludat jurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno mense, vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas?
An quos et præsens et postera respuet ætas?
Iste quidem veteres inter ponetur honestè,
Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.
Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello; et demo unum, demo et item unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos, et virtutem æstimat annis;
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens, et fortis, et alter Homerus, [833]
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quò promissa cadant, et somnia Pythagoræa.
Nævius in manibus non est, at mentibus hæret

ignobiles et recentiores? Definitio *temporis* decidat controversiam. Vetus et perfectus est, qui ante annos centum obiit. Quid *vero?* qui uno mense vel anno junior interiit, quibus annumerabitur? an antiquis, an iis, quos ætas nostra et secutura negliget? Ille, *inquies,* inter veteres rectè censebitur, qui mense duntaxat vel anno posterior fuerit. *Ego* concessum assumo, et minutatim detraho quasi pilos caudæ equinæ; atque diminuo unum itemque alterum, donec dilabentis cumuli ratione deceptus vincatur, qui annos numerat, et ex vetustate bonitatem colligit; quique nihil laudat, nisi quod mors consecravit. Ennius et sapiens et strenuus, et Homero secundus, ut aiunt censores, parùm sollicitus est, quò deveniant pollicita et somnia Pythagoræ. Nævius haud legitur, at animo tenetur

## *ANNOTATIONES.*

39. *Est vetus atque,* &c.] Responsio est adversarii, quam mox convellit Horatius.

43. *Iste quidem veteres.*] Ita loquitur adversarius.

45. *Utor permisso.*] Tuâ responsione utor, ac te expugno, inquit poëta.

*Caudæ pilos ut equinæ,* &c.] Ex historiâ Sertorii, qui ut barbaros ac ferociores militum suorum animos erudiret, duos equos adduci jussit, alterum imbecillem, alterum validum. Imbecilli apposuit virum fortem, valido infirmum. Dato signo vir fortis equi imbecillis caudam ambabus captans manibus, totam simul abstrahere et avellere nitebatur frustra; contra vir infirmus fortis equi caudam brevi denudavit, singulos pilos evellens. Tum assurgens in concione Sertorius ait: Videtis, commilitones, industriam plus posse quàm vires; sic quæ uno impetu superari nequeunt, paulatim arte et patientiâ vincuntur. Plutarch.

46. *Demo unum,* &c.] Singulos annos demendo paulatim, corruet acervus ille tuus annorum centum: sensimque deducam te ad postrema tempora. Porrò licebit mihi semper unum annum detrahere; siquidem concessisti, *inter veteres honestè poni, qui toto anno junior est.*

47. *Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.*] Allusio est ad soriten, quæ argumentatio multarum est acervus propositionum: quia dissolvendo singulas, tota vis argumenti solvitur. Sicut autem Chrysippus sistendum in unâ è propositionibus nequaquam dicebat; ita hìc annos non posse definiri ostendit Horatius. Chrysippum sugillat Persius ad calcem Satyræ ultimæ.

———*Depinge ubi sistam*
*Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi.*

49. *Libitina.*] De hac vide lib. iii. Od. 30. et lib. ii. Sat. 6. v. 19.

50. *Ennius et sapiens* &c.] Ennius ipse à criticis agnoscitur pleraque negligenter scripsisse adeoque parùm memor esse promissorum suorum atque somniorum; quamvis ex Pythagoræ opinione et metempsychosi, Homeri in se animam transmigrâsse jactâsset, et poëticâ ejus facultate ac spiritu se informatum. De eâ lib. iv. Od. 8. v. 20. et lib. i. Sat. 10.

*Sapiens.*] Quia cor triplex se habere dicebat, nempe quòd triplicem linguam calleret, Græcam, Oscam, Latinam. Gell. lib. xvii. et cap. 17.

*Fortis.*] Quia militavit. Cic. Tusc. i. et pro Licinio Poëtâ. Claudian.

*Alter Homerus.*] Homericâ poëseos virtute imbutus.

51. *Critici.* Grammatici, vel critici ab Augusto instituti ad recensendos libros in Palatinâ bibliothecâ collocandos. Vide suprà Epistolam 19. et postea Epist. seq.

52. *Somnia Pythag.*] Ennius ipse de se An. 1.

*In somnis mihi visus Homerus adesse poëta.*

De his vide quæ ampliùs annotavi pridem ad Pers. Sat. 6. v. 10.

*Cor jubet hoc Ennî, postquam destertuit esse*
*Mæonides Quintus pavone ex Pythagoræo.*

53. *Nævius in manibus non est,* &c.] Nævii scripta, quippe quæ memoriâ tenentur, non leguntur ampliùs nec egent subsidio literarum; tam hærens animis, ut etiamnum recentia videantur. Nævius Ennio antiquior. Cicero in Bruto sic Ennium alloquitur. *A Nævio sumpsisti multa, si fateris; vel si negas, surripuisti.* Campanus fuit; stipendia meruit bellis Punicis, de quibus et carmen condidit; scripsit comœdias et tragœdias stylo in primis erudito et gravi. Romæ primates probris insectatus, à triumviris in vincula conjectus; inde palinodiâ cantatâ exemptus est. Epigramma suberbiæ Campanæ plenum hoc ab eo factum traditur.

Pæne recens: adeò sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quoties, uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:
Dicitur Afranî toga convenisse Menandro; [834]
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.

velut novus; adeò sacratum est omne carmen antiquum. *Sed* quùm expenditur, quis altero sit præstantior; Pacuvius docti senis, Accius excelsi existimationem obtinet: Afranii toga Menandro congruere putatur, Plautus currere ad instar Epicharmi Siculi, Cælius gravitate, Terentius artificio præstare.

## *ANNOTATIONES.*

*Immortales mortales si foret fas flere,*
*Flerent divæ Camœnæ Nævium poëtam.*
*Itaque postquam est Orci traditus thesauro,*
*Obliti sunt Romæ Latinâ loquier linguâ.*

Nævium laudant Varro, Tullius, Festus, Nonius, Gellius, &c.

55. *Aufert Pacuvius docti famam senis.*] Pacuvius Q. Enni nepos, ut aiunt Eusebius et Plinius, Brundusio oriundus, Romæ claruit ingenii et bonarum disciplinarum luminibus; tragœdias benè multas egregiè scripsit: Hermionam, Atalantam, Antiopam, Ilionam, Medeam, Teucrum, &c. L. Accio paulò antiquior ad annos nonaginta consenuit. Hinc *senex* ab Horatio dicitur. Tullius eum præfert omnibus in tragœdiâ. *Omnes apud hunc ornatos elaboratosque esse versus*, ait lib. De orat.

56. *Accius alti.*] Quintil. lib. x. cap. 1. *Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborumque pondere, et auctoritate personarum. Cæterùm nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus, quàm ipsis defuisse. Virium tamen plus Accio tribuitur, Pacuvium videre doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.* Cicero plerisque locis Accium laudat, ejusque versus affert, maximè verò De nat. Deor. 1. Vide quæ de eo jam annotavi lib. i. Sat. 10.

57. *Dicitur Afranî toga convenisse Menandro.*] Afranius Menandrum prope adæquasse fertur. Afranius poëta comicus Romæ celebratus est togatis fabulis, à togâ Rom. dictis, quia de rebus Romanis tractant. Menandrum imitatus est præcipuè, et ab eo non pauca sumpsit. Ingenio et salibus excelluit, nec non summâ elegantiâ et venustate dictionum. Eum laudat Tullius in Bruto. Quintil. *In togatis excellit Afranius*, inquit. Gell. lib. xiii. cap. 8. Afranii carmen commendat, in quo sic loquitur de sapientiâ.

*Usus me genuit; mater peperit memoria.*
*Sophiam vocant me Graii, vos sapientiam.*

*Menandro.*] De eo poëtâ comico Atheniensi dictum est lib. ii. Sat. 3. v. 11.

58. *Plautus ad exemplar*, &c.] Egregiè Epicharmum imitari in fabulis constituendis et ornandis, atque ad exitum scitè perducendis. Plautus ex Umbria oriundus, ingenio fuit perurbano et maximè festivo. In urbe floruit iisdem temporibus, quibus P. Scipio, et M. Cato. Comœdias scripsit viginti quinque, ex Lælio. Latinæ parens et princeps elegantiæ, dicitur Gellio; et Musas si Latinè loqui vellent, Plautino sermone locuturas, ait Varro ex Stolone. Quintil. cit. Mortuus est P. Claudio et L. Portio Coss. Catone censore; ex Cic. De clar. orat. Hoc sibi epitaphium fecisse dicitur.

*Postquam morte est captus Plautus,*
*Comœdia luget, scena est deserta,*
*Deinde risus, ludusque, jocusque, et numeri*
*Innumeri simul omnes collacrymârunt.*

*Properare.*] Hæc vox indicat officium gnari poëtæ, de quo in Epist. ad Pison. v. 148.

*Semper ad eventum festinat.*

*Siculi Epicharmi.*] Hic Pythagoræ auditor, quædam de naturâ rerum et medecinâ, complures autem comœdias præclarè scripsit; quin et ei comœdiæ inventum aliqui tribuunt. Ab eo multa certè Plato delibavit. Tull. ad Attic. lib. i. Ep. 19. *Vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam*, Νᾶφε, καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν et De petit. Consul. Quamobrem, inquit, Ἐπιχάρμειον illud teneto. *Nervos atque artus esse sapientiæ, non temerè credere.*

59. *Cæcilius.*] Statius Cæcilius, Mediolanensis, ut volunt quidam, scribendis comœdiis in urbe excelluit. Ennii familiaritate ac Terentii usus, hujus etiam scriptorum censor. Fabulæ Cæcilii plus triginta à veteribus celebrantur: Nauclerus, Plocius, Ephestion, Syracusæ, Pausimachus, Epiclerus, Fallacia, Fœnerator, &c. Quintil. *Cæcilium veteres laudibus ferunt*, inquit.

*Terentius.*] P. Terentius poëta comicus Carthagine oriundus, puer adductus Romam, Terentii Lucani patroni diligentiâ institutus, ac brevi manumissus ob egregiam indolem, ingeniique facilitatem et elegantiam. P. Scipione et C. Lælio usus est familiariter, aliisque primoribus civitatis. Statium Cæcilium maximè observavit, eumque censorem adhibebat. Sex fabulas scripsit ab Apollodoro et Menandro Græcis poëtis translatas, tantâ Latini sermonis proprietate et venustate, ut ab eruditis quibusque mirè laudetur. Cic. ad Attic. *Optimum Latinitatis auctorem* dicit. Quintil. jam cit. *Terentii scripta ad Scipionem Africanum referuntur*, nempe ob singularem elegantiam. Ausonius:

*Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,*
*Comis, et abstricto percurris pulpita socco.*

*Arte.*] Terentii solertia præcipua fuit in exprimendis moribus, quam satis nemo laudare queat. Vide Donat. in Terent. Julius Scaliger Poët. lib. iii. cap. 97. *Lectissimam orationem et artem summam Terentii* dicit

Hos ediscunt ac venerantur Romani angustiore Theatro coarcti; hos æstimant, ac censent poëtas ab ætate Livii *Andronici usque* ad nostram. Vulgus aliquando rectè judicat; aliàs aberrat. Si veteres poëtas adeò extollit et amat, ut nihil majus, nihil par credat, hallucinatur. Si *verò* quædam obsoletè, nonnulla inconditè, plurima negligenter eos scripsisse existimat et agnoscit; rectè censet, mihi adstipulatur, et propitio Jove fert judicium. Haud ego certè despicio, nec proscribo, poëmata Andronici, quæ recordor mihi puero dictata ab immiti Orbilio; sed accurata, eximia, et ferè perfecta censeri, indignor; inter quæ si fortè dictio *quæpiam* elegantior sique versiculus unus aut duo venustiores appareant, iniquè *profectò* carmen integrum ostentat et venditat.

Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro [835]
Spectat Roma potens: habet hos, numeratque poëtas,
Ad nostrum tempus, Livî scriptoris ab ævo.
Interdum vulgus rectum videt: est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet; errat.
Si quædam nimis antiquè, si pleraque durè [836]
Dicere credit eos, ignavè multa, fatetur;
Et sapit, et mecum facit, et Jove judicat æquo.
Non equidem insector, delendave carmina Livî
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri,
Pulchraque, et exactis minimùm distantia, miror;
Inter quæ verbum emicuit si fortè decorum, et
Si versus paulò concinnior unus et alter,
Injustè totum ducit venditque poëma.

## *ANNOTATIONES.*

60. *Arcto.*] Præ multitudine affluentium spectatorum.

62. *Livî.*] Livius Andronicus poëta epicus Romæ floruit eo tempore, quo S. P. Q. R. pacem fecit cum Pœnis. Utrâque linguâ apprimè doctus, non sine magnâ commendatione sui nominis. Epos apud Latinos primus dignè scripsit, gesta populi Rom. duodeviginti complexus libris, qui Annales Liviani dicti sunt. Hymnos etiam deorum composuit, inquit Diomedes. Vide T. Liv. init. lib. vii. et Cicer. Tusc. 1. initio, &c.

*Livî scriptoris ab ævo.*] Cum Pœnis pace factâ, Claudio Centone Appii Cæci filio, et M. Sempronio Tuditano consulibus, anno post urbem conditam 514, primus omnium L. Livius poëta fabulas docere Romæ cœpit, post Sophoclis et Euripidis mortem annis plus fere 160. post Menandri, annis circiter 52. Anno dehinc ab U. C. 519, C. Nævius poëta fabulas apud populum dedit, quem M. Varro ait bello Punico primo stipendia fecisse, idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. Annis deinde ferè post 15. M. Cato orator in civitate, et Plautus in scenâ floruerunt. Neque magno intervallo postea Q. Ennius, et juxta Cæcilius, et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene, Accius, clariorque tunc in poëmatibus eorum obtrectandis Lucilius fuit. Hæc ferè ex Gellio. lib. xvii. cap. ult. Quintilianus lib. x. cap. 2. scribit, *Nil in poëtis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra pontificum Annales.*

66. *Nimis antiquè.*] Ἀρχαϊκῶς Gall. *A la vieille mode.* Angl. AFTER THE OLD FASHION. Videtur Horatius loqui ex Augusti sententiâ. Sueton. Octav. cap. 86. *Cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Ipse nimirum *genus eloquendi secutus elegans et temperatum; vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus.*

68. *Jove judicat æquo.*] Rectè sentit, et judicat Jupiter omnis æquitatis fons, ut et scientiæ ac sapientiæ. Unde Minervam ex ejus cerebro procreatam dixerunt.

70. *Plagosum Orbilium.*] Magistrum meum frequentes plagas infligere solitum. Suet. De illustr. gram. cap. 9. sic habet: *Orbilius Pupillus Beneventanus, anno quinquagesimo Romam migravit, consule Cicerone; docuit majore famâ quàm emolumento. Naturæ fuit acerbæ non modò in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos.* De eo Domitius Marsus:

*Si quos Orbilius ferulâ scuticâque cecidit.*

Vixit ad annum ætatis prope centesimum, amissâ jam pridem memoriâ; unde Bibaculi versiculus.

*Orbilius ubinam est, literarum oblivio?*

71. *Videri exactis minimùm distantia, miror.*] Pariter de Livii Andronici scriptis censet Tullius. Quippe ejus fabulas non satis dignas legi asserit, in Bruto, De senectute, &c.

73. *Verbum emicuit si fortè decorum,* &c.] Atqui assutum crassæ ac vili togæ frustum panni fulgentis præclaram vestem haud facit, ut est in Ep ad Pis. v. 15. nec laudatur cælator sat feliciter ære exprimens quidem ungues et capillos: at infelix operis summâ, quia totum benè affingere nescit. Ib. v. 32. Vide ibi Annot.

75. *Ducit.*] Producit in publicum et in scenam, velut opus numeris omnibus absolutum. Metaphoram volunt esse à mangonibus ac negotiatoribus servos venales producentibus. Quintil. Declam. 440. *Mango novitium puerum per publica rostra ducit prætextatum*

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasè [837]
Compositum, illepidève putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et præmia posci.
Rectè necne, crocum floresque perambulet Attæ
Fabula, si dubitem; clament periisse pudorem 80
Cuncti penè patres, ea cùm reprehendere coner,
Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, et quæ
Imberbes didicere, senes perdenda fateri. [838]
Jam Saliare Numæ carmen qui laudat, et illud, 86
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri;

Ægrè fero quidvis culpari, non quòd rusticè vel imperitè scriptum, sed quòd recens: ac veteribus non indulgentiam, sed dignitatem, et palmam exigi. Si expendam, utrum aptè an non Attæ fabula incedat per crocum et flores, universi propè seniores exclamabunt verecundiam nullam esse, quoniam haud dubitem ea redarguere quæ acta sunt ab Æsopo gravi et à solerte Roscio: seu quod nihil bonum æstimant, nisi quod ipsis placuit; seu quòd indignum arbitrantur cedere junioribus, et senes confiteri abjicienda, quæ pueri didicerunt. Nunc qui Saliorum carmen à Numâ *conditum* extollit, vultque credi solus intelligere id quod, ut ego, non capit;

## *ANNOTATIONES.*

*Venditque.*] Ædiles à poëtis emebant poëmata.

76. *Crassè.*] Crassâ et pingui Minervâ, ut aiunt.

77. *Illepidè.*] Sine lepore.

78. *Nec veniam antiquis,* &c.] Excusandos quidem fateor veteres, si rudia, crassa, incondita pleraque habeant, nec enim ars ulla statim perfecta fuit; at indignor eos absolutè laudari et venditari, quasi nihil non accuratum et prorsus elaboratum scripserint. Vide Tull. Orat. ubi de veteribus sentit ac dicet idem cum Horatio.

*Honorem et præmia.*] Imagines poëtis erectas in biblioth Palatinâ, de quibus Pers. in prologo, &c. item applausum in theatro. *Præmia* etiam, quod pretium carminis ad ludos poëtæ solveret ædilis vel prætor. Hinc sequitur:

*Gestit enim nummum in loculos dimittere.*

79. *Recte nècne, crocum,* &c.] Si dubitem, an Attæ fabula mereatur in scenam produci, floribus conspersam et odoribus perfusam de more. Nam ea fuit olim consuetudo. Lucret. lib. ii. v. 416.

*Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.*

Propert. lib. iv. Eleg. i. v. 16.

*Pulpita solemnes non oluere crocos.*

Plin. lib xxi. cap. 6. *Crocum vino mirè congruit, præcipuè dulci: tritum ad theatra replenda.* Spartianus in Hadriano: *In honorem Trajani balsamum et crocum per gradus theatri fluere jussit.* Vide Senec. Epist. 21.

*Attæ.*] T. ille Quinctius togatarum scriptor, à quibusdam magnoperè commendatur: Atta cognominatus ob pedes aut crura vitiosa. Nam attæ dicuntur, qui eo pedum vitio laborent, ut videantur magis inniti plantis, quàm liberè ambulare, ut observat Crinitus: atque hoc satyricè alludere poëtam nostrum volunt, cùm ait, *perambulet Attæ Fabula.* Illius meminerunt Cic. pro Sextio, Isidorus, &c.

*Attæ fabula.*] Hæc inscripta fuisse dicitur Matertera: et præterea citatur Atta in Satyris, ab Isidoro, in Conciliatore, in Ædilibus, in Tirone proficiscente, à Gellio, et aliis. Crinit. lib. ii. De poet. Lat.

80. *Clament periisse pudorem.*] Pers. Sat. 5. v. 103.

——*Exclamat Melicerta perisse.*
*Frontem de rebus.*——

81. *Ea cùm reprehendere coner, Quæ gravis Æsopus,* &c.] Quasi verò histrionis fama et solertia pretium nomenque dare fabulæ queant.

82. *Gravis Æsopus.*] Tragœdiarum actor, gravitate tragicâ et actione vehementi celebris. Hunc laudat Cicero pluribus locis; ac per ipsum actionem in dicendo emendàsse fertur. Quintil. lib. xi. cap. 3. *Roscius citatior, Æsopus gravior,* inquit, *quod ille comœdias, hic tragœdias egit.* Ejus divitias et luxum refert Plinius. lib. x. cap. 51. et lib. liii. cap. 12. Vide et Annot. lib. ii. Sat. 3. v. 239.

*Doctus Roscius.*] Hic præsertim comœdiarum actor insignis arte agendi excelluit. De eo Tullius ad Quinctum fratrem; *Videtisne quàm nihil ab eo histrione nisi perfectè, nihil nisi cum summâ venustate fiat; nisi ita ut docet, et uti omnes moveat ac delectet; Itaque hoc jam diù est consecutus, ut in suo quisquis artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur.* Et pro Archiâ poëtâ, Roscii *excellentem artem ac venustatem* dicit eam fuisse, ut mori omnino non debuisse videretur. Macrob. Sat. lib. iii. cap. 14. Nullus, inquit, ignorat Ciceronem Roscio et Æsopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum suâ solertiâ tueretur, &c.——Is est Roscius, qui etiam L. Syllæ carissimus fuit, et annulo aureo ab eodem dictatore donatus est, &c.

86. *Saliare Numæ carmen.*] Institutum à Numâ rege solemne carmen, quod Salii Martis sacerdotes ancilia gestantes saliendo canebant. Dionys. Halic. lib. ii. Vide et Annot. lib. i. Od. 36.

87. *Quod mecum ignorat.*] Illud enim obscurissimum, atque initium fuit poëtices apud Romanos, teste Varrone 6. De L. L. Quintil lib. i. cap. 6. *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta* dicit; quod vel ex isto versiculo Lucilii patet:

*Præsul ut amptruat inde, et vulgu' redamptruat olli.*

Ingeniis non ille favet, plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat; nos, nostraque lividus odit.
Quòd si tam Græcis novitas invisa fuisset,
Quàm nobis; quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Ut primùm positis nugari Græcia bellis
Cœpit, et in vitium fortunâ labier æquâ;
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum; [839]
Marmoris, aut eboris fabros, aut æris amavit;
Suspendit pictâ vultum mentemque tabellâ;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis.
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupidè petiit, maturè plena reliquit.
Quid placet, aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuêre bonæ, ventique secundi.
Romæ dulce diu fuit, et solemne, reclusâ
Mane domo vigilare, clienti promere jura;
Cautos nominibus certis expendere nummos,
Majores audire, minori dicere, per quæ
Crescere res posset, minui damnosa libido. [840]
Mutavit mentem populus levis, et calet uno

is non favet industria, nec mortuos laudat; sed nostra impetit; nos et nostra in invidiam adducit per livorem. Atqui si Græci tam recentia odissent, quàm nos, quid jam antiquum extaret? vel quid esset, quod quisque in manibus haberet et evolveret *quasi* omnibus commune? *Age verò*, postquàm Græci finitis bellis nugas amare inceperunt, et secundis rebus vitia sectari; modò pugilum, modò equorum amore flagrârunt; artifices marmoris, vel eboris, vel æris coluerunt; oculos animumque tabulis pictis detinuerunt; modò tibiâ canentibus, modò tragœdis gavisi sunt; non secus ac infans puella cùm sub nutrice ludit, quod studiosè quæsiverunt, citò fastidiosi abjecerunt. *Enimverò* quid placet, vel displicet, quod non contrà fiat? Ista per pacem et res prosperas extitere. *Jam verò* apud Romanos diu fuit usitatum et gratum, vigilare manè patente domo, *ibique* jus interpretari clientibus; certis cautionibus pecuniam locare, seniores consulere, juniores docere, quibus *modis* opes augeri, perniciosa *verò* cupiditas extirpari queat. *Subinde* plebs inconstans studia vertit, jamque *versus*

## *ANNOTATIONES.*

Festus sic rem explicat; In Saliorum exultationibus, inquit, quando præsul amptruavit, id est, motus edidit, redamptruare dicuntur, qui eosdem motus invicem referunt. De istis Dionys. Halic. cit. scribit; Ad tibiam movere numerosè, motu armis accommodato nunc simul, nunc vicissim, patrios hymnos cum choreis canentes.

93. *Nugari.*] Levioribus studiis operam dare, Alibi:

*Nugari solitos Græcè.*

94. *In vitium fortunâ labier æquâ.*] Egregiè dixit quidam; *Quem nimium foret fortuna, stultum facit.* Ita nimirum sunt homines comparati: inter adversa et dura virtutem colunt, secundis rebus enervantur. Annibal exemplum est totque alii; imò integra imperia eam sortem experta sunt.

97. *Suspendit pictâ vultum*, &c.] Vel egregiè pictâ tabellâ spectatores detentos indicat, vel in picturæ artificio defixam attentissimè cogitationem Græcorum, ut quod in eâ arte summum est et perfectum assequerentur.

98. *Tibicinibus.*] His volunt designari comœdias, utpote quæ ad tibias agerentur. Diomed. lib. iii. cap. 4. Donat. Prolegom. Terent. Alii non abs re ipsam 'αυλητικὴν interpretantur, seu artem tibiarum sono res et actiones exprimendi. Vide Epist. ad Pisones, v. 202.

101. *Quod non mutabile credas?*] Nihil perpetuò placet aut displicet. Varietas duntaxat reficit ac delectat.

102. *Hoc paces habuere.*] Ita se Græci per pacem et res secundas gessêre. Vel, has artes produxit varias apud Græcos pax.

103. *Romæ dulce diù fuit.*] Jam Romanorum pariter inconstantiam ostendit, ut antè Græcorum.

*Reclusâ Mane domo vigilare*, &c.] Patente domo salutaturis, deque jure interrogantibus. Tull. pro Murenâ: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas.* Supra lib. i. Sat. i.

*Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.*

105. *Cautos nominibus certis.*] Pecuniam collocare apud locupletes et idoneos debitores. Al. *rectis*, id est, legitimis usuris, non illicitis aut immodicis, honestas ob res.

*Expendere.*] Occupare, ne steriles maneant, utque perpetuos sumptus suppeditent; *nummos cautos*, sponsore dato, datis pignoribus, scriptâ syngraphâ.

106. *Majores audire.*] Plin. lib. viii. Epist. 14. *Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque et vetustissimus pro parente——erat enim antiquitùs institutum, ut à majoribus natu non auribus modò, sed et oculis disceremus quæ facienda: mox ipsi per vices quasdam tradenda minoribus haberemus*, &c. Gell. lib. ii. cap. 15. *Apud antiquissimos Rom. nec generi, nec pecuniæ præstantior honos tribui quàm ætati solitus: majoresque natu à minoribus colebantur ad deorum propè et parentum vicem.*

Scribendi studio: pueri patresque severi
Fronde comas vincti cænant, et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior, et priùs orto
Sole, vigil calamum, et chartas, et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet: abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est,
Promittunt medici: tractant fabrilia fabri;
Scribimus indocti doctique poëmata passim.
Hic error tamen, et levis hæc insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus [841]
Non temerè est animus: versus amat, hoc studet unum:
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet:
Non fraudem socio, puerove incogitat ullam
Pupillo: vivit siliquis et pane secundo:
Militiæ quanquam piger et malus, utilis urbi.
Si das hoc, parvis quoque rebus magna juvari:
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,

condere tantùm amat. Juvenes ac senes graves frondibus coronati epulantur, et versus pronunciant. Atque egomet, qui nulla me condere carmina assevero, Parthis mendacior sum, atque ante exortum solem vigilans peto calamum, papyrum, capsas. *Certè* qui nescit gubernare navim, haud regit; qui medendi artem ignorat, nequaquam abrotonum ægroto tradit. Pollicentur medici quod pertinet ad medicinam; opifices opus moliuntur; *at* periti æque et imperiti carmina condimus. Attamen quantas utiliates afferat hoc vitium, et levis ista vesania, sic intellige; Poetæ animus haud facilè est *pecuniæ* cupidus: amat versus, hos duntaxat meditatur; spernit jacturas, fugas servorum, incendia; non machinatur fraudem ullam sodali vel juveni pupillo; victitat leguminibus et pane secundario; quòd si ad bellum minimè proclivis et idoneus, *at* civibus utilis *est*. Sic hoc concedis, parvis etiam rebus magnas adjuvari poeta format vocem pueri balbutientem;

### *ANNOTATIONES.*

110. *Fronde comas vincti.*] Hederâ coronati, more illustrium poëtarum. Pers. Prolog.

*Carmina dictant.*] Istum versus fudendi inter epulas morem tangit Persius Sat. 1.

112. *Parthis mendacior.*] Mendacissimos naturâ fuisse probat, quòd mendacium acriter durisque pœnis coercerent, teste Herodoto. Alii volunt alludi ad Parthorum perfidiam, quâ Romanos duces nonnunquam illuserunt suis fraudibus; præsertim verò cùm induciarum tempore rupto fœdere incautum Crassum oppresserunt. Alii, quòd tum maximè pugnarent cùm fugere viderentur. Vide lib. i. Od. 12. et 19. lib. Od. 5.

113. *Scrinia.*] Capsas, in quibus scripta reponentur et chartæ.

114. *Navim agere ignarus,* &c.] Pers. Sat. 5. v. 112.

*Navim si poscat sibi peronatus arator,*
*Luciferi rudis,* &c.

*Abrotonum ægro Non audet,* &c.] Synecd. Pers. Sat. v. 100.

*Diluis helleborum, certo compescere puncto*
*Nescius examen, vetat hoc natura medendi,*

Abrotonum. Gall. *de l'auronne, ou garderobe.* SOUTHERNWOOD, MALE AND FEMALE. Planta perpetuò virens, amari valdè succi, cujus tum folia tum semen prorsus utilia sunt nervis, tussi, lumbis, urinæ angustiis, item contra venena et veneficia, &c. Plin. lib. xxi. cap. 21. Theophrast. Hist. plant lib. vi. cap. 7. Dioscorid. &c.

118. *Hic error tamen.*] Hoc tamen versùs faciendi cacoëthes et immoderatum studium permulta hominibus affert commoda. Nam dum animum detinet, à vitiis avertit, &c.

119. *Vatis avarus Non temerè est animus.*] Vix, ferè nunquam.

121. *Detrimenta, fugas,* &c.] Adeò faciendis versibus occupatur ac delectatur, ut parùm aut nihil afficiatur bonorum jacturâ, fugâ servorum, conflagratione ædium suarum, &c.

123. *Vivit siliquis.*] Frugali victu contentus agit. *Siliquæ* sunt leguminium involucra: Gall. *la gousse des legumes.* Augl. HUSKS. Pers. Sat. iii. 55.

*Pane secundo.*] Cibarium ejusmodi panem Augustus maximè appetebat. Sueton.

124. *Militiæ quanquam piger.*] Imbellis licèt, non est inutilis civibus. Seipsum facetè notat, poëta noster. Vide lib. ii. Od. 7. ubi de se ait,

————*celerem fugam*
*Sensi, relictâ non benè parmulâ.*

Constat nihilominus fuisse quosdam æquè bonos milites ac poëtas. Vel unus id probat Tyrtæus, de quo in Arte poëticâ. Adde Sophoclem, Æschylum, &c.

125. *Parvis quoque rebus magna juvari.*] Grammaticâ, poëticâ, rempub. juvari et promoveri.

126. *Os tenerum pueri,* &c.] Vocem ac pronunciationem pueri fingit et componit, ut sit distincta, aperta, &c. Quintil. lib. xi. cap. 3. Ab his ætatibus exigendum, ut nomina quædam versusque affectatæ difficultatis ex pluribus asperrimè coeuntibus inter se syllabis catenatos, et velut confragosos, quàm citatissime

Torquet ab obscœnis jam nunc sermonibus aurem;
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, et invidiæ corrector et iræ: [842]
Rectè facta refert orientia tempora notis
Instruit exemplis: inopem solatur et ægrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, et præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas doctâ prece blandus;
Avertit morbos, metuenda pericula pellit:
Impetrat et pacem, et locupletem frugibus annum.
Carmine Dî superi placantur, carmine Manes.
Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus, et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum pueris, et conjuge fidâ, [843]
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem

jam tum detorquet aurem à sermonibus impudicis; paulò post animum quoque imbuit optimis institutis; emendat rusticitatem, livorem, iracundiam. Præclarè gesta narrat; ætatem præsentem instituit exemplis præteritis; consolatur pauperem et laborantem. Unde verò innupta adolescentula, et pueri pudici acciperent precationes, nisi Musæ poetam donâssent? Chorus auxilium petit, et faventes deos animadvertit; flagitat pluvias blandè et ritè supplicans; avertit morbos, arcetque mala independentia; pacem obtinet, atque annum frugibus abundantem. Dii superi carmine placantur, nec non et inferi.

Antiqui agricolæ robusti, et paucis contenti post collectas fruges feriis recreantes corpus, ipsamque mentem spe finis laborum patientem, cum participibus laboris, tam liberis quàm fideli uxore, sacrificabant suem Telluri, lac Silvano, flores et vinum Genio, *qui facit* recordari brevitatis vitæ. Per hanc consuetudinem inducta cavillatio Fescennina

## *ANNOTATIONES.*

volvant, quo sit *absolutius os et expressior sermo,* inquit idem Quintil. lib. i. cap. 1.

127. *Torquet ab obscœnis.*] Præclara sanè cura veteribus fuit conservandæ puerilis castimoniæ. Vide quæ annotavi pridem in præfatione ad Juvenalem, et quæ Juvenalis scribit Sat. iv. 44.

128. *Pectus præceptis format amicis.*] Documentis honestis è morali philosophiâ petitis.

129. *Asperitatis corrector.*] Mores inconcinnos, sævos, duros corrigens, flectens, in melius formans.

130. *Rectè facta refert.*] Majorum virtutes et egregia facinora commemorat, quibus pueri ad imitationem accendantur.

*Orientia tempora notis Instruit exemplis.*] Ex ante bene factis docet quid nunc sit agendum, quid deceat, quid laude dignum esse videatur; ex præteritis presentia moderatur.

133. *Preces.*] Hymnos in honorem deorum, maximè verò seculare carmen in ludis secularibus cantari solitum à pueris ac virginibus. De quibus suo loco dictum est.

134. *Chorus.*] Puerorum et virginium carmen seculare canentium.

135. *Cœlestes implorat aquas.*] In magnâ siccitate sacra Romæ fiebant Jovi, ad eliciendam pluviam: quæ Aquilicia, sacerdotes autem Aquilices dicebantur. Tertull. Apologet. cap. 40. *Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis.* Huc etiam pertinet quod scribet Varro lib. ii. De vitâ pop. Rom. *Manalis lapis in pontificalibus sacris movetur, cùm pluviæ exoptantur.* Rem explicat Festus: Manalem, inquit, lapidem vocabant petram quandam quæ erat extra portam Capenam juxta ædem Martis; quam cùm propter nimiam siccitatem in urbem petraherent, insequebatur pluvia statim.

136. *Avertit morbos,* &c.] Hæc et cætera, legere est in carmine seculari.

138. *Manes.*] Hi nocere viventibus credebantur, nisi placarentur. Vide Epod. 5. v. 49.

139. *Agricolæ prisci,* &c.] Horatius modò explicavit, unde ortum sit carmen sacrum; jam ostendit, quâ ratione profanum habuerit originem atque incrementum.

142. *Cum sociis operum pueris,* &c.] Non ergastulis tunc et servis colebantur agri.

143. *Tellurem porco.*] Pro porcâ. Sic enim terræ fertilitas suis fœcunditate indicabatur. Cic. 2. de legibus.

*Silvanum lacte piabant.*] Aptum sacrificium deo ruris et pastorum. Vide Epod. 2.

144. *Floribus et vino Genium.*] Naturæ deo flores, placentæ, vinum offerebantur; nulla verò cædebatur victima; ut explicavi lib. iii. Od. 17. v. 14. Persius Sat. 2. v. 3.

*Funde merum Genio.*——

145. *Fescennina per hunc invecta,* &c] Sic, inquam, poëta describit originem profanæ poeseos. *Rusticus* jam *laborum liber,* ut est Epist. ad Pis. *festo tempore corpus animumque relevans, rustica opprobria* jactavit; id est, alii alios rudi sed procaci carmine lacessentes oblectamentum quæsivere. Et hinc nata est subinde comœdia; ut dicetur alibi.

*Fescennina licentia.*] Versus petulantes et protervi inter jocosa convivia adversùs quemlibet prolati, locum habuere primo in urbe Hetruriæ Fescenniâ. vern. *citta Castellana.* Hinc quoque ortum est carmen nuptiale, inconditos

Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter; donec jam sævus apertam
In rabiem verti cœpit jocus, et per honestas
Ire domos impunè minax. Doluêre cruento
Dente lacessiti : fuit intactis quoque cura [844]
Conditione super communi : quin etiam lex,
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi. Vertêre modum formidine fustis,
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit et artes
Intulit agresti Latio : sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus

jactavit agrestia dicteria carmine amœbæo, annisque redeuntibus usitata *hæc* licentia hilariter jocata est; usquequò dirum scomma abiit in publicum maledicendi furorem, et nobiles familias temerè impetivit. *Tum* mordacibus dicteriis appetiti gemuerunt: atque etiam *ii, qui* non *fuerant* lacessiti, condoluerunt de publico discrimine. Imò lex et pœna *est* constituta vetans ullum maledicis versibus notari. *Tunc* fustuari metu carmen converterunt, ad laudandum et oblectandum revocati. *Deinde* victa Græcia victorem bellicosum devinxit, invexitque disciplinas in rude Latium. Sic aspera poësis Saturnia desiit, et cultus abegit putidum fœtorem.

## *ANNOTATIONES.*

sales et dicteria nonnihil obscœna continens. Porro exinde versus quilibet obscœni et procaces Fescennini dicti sunt. T. Livius l. 7, initio, multa refert non valdè his consona; sed profectò magis Horatio credendum.

146. *Versibus alternis opprobria rustica fudit.*] Augustus ejusmodi versus Fescenninos, nimirum dicaces et mordaces, in Pollionem aliquando scripsit; quibus quòd non responderet increpantibus, sic locutus fertur Pollio; nec licet, nec libet in eum scribere, qui potest proscribere. Vide Alex. ab Alex. lib. ii. cap. 5.

147. *Libertasque recurrentes,* &c.] Mos iste mutua probra objectandi impunè et liberè, post messem annis singulis usitatus et confirmatus est; donec licentiam nimiam et criminosam coerceri necesse fuit. Huc pertinet, quod lib. i. Sat. 7. v. 31. notatur de rusticis desidiam invicem exprobrantibus,

——*Magnâ compellans voce cucullum.*

148. *Sævus apertam In rabiem verti cœpit jocus.*] Faceta primo libertas cavillandi fuit tantùm, at subinde erupit in maledicentiam publicam; contumeliosè notati sunt honesti quivis viri, nominatim vitiis objectis. Talis fuit vetus comœdia cùm apud Græcos, tum etiam postea apud Romanos.

153. *Conditione super communi.*] Par enim sors omnibus imminebat, et periculum, ne probroso carmine proscinderentur.

*Lex, Pœnaque lata.*] Lex. 12. tab. erat.
*Si quis occentâsset malum carmen, sive condidisset, quod infamiam faxit flagitiumque alteri; capitale esto.* Cic. Tusc. 4. Item 4. De rep. ejusdem meminit. *Nostræ* xii. *tabulæ cum perparvas res sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam afferret flagitiumve alteri.* Arnob. lib. iv. *Carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur et vita, decemviralibus scitis eradere noluistis impunè.* Vide S. August. De civ. Dei lib. ii. cap. 9. et supra, lib. ii. Sat. 1. v. 82.

*Si mala condiderit in quem quis carmina; jus est,*
*Judiciumque.*———

154. *Vertêre modum.*] Desierunt carmina scribere Fescennina, et nominatim vitia notare; satiras verò scripserunt non tam apertè vel dicaciter arguentes vitiosos.

*Formidine fustis.*] Pœna fustuarii decreta fuerat in auctorem carminis maledici; qui quidem ad necem cædi jubebatur fustibus, seu virgis illis, ex quibus simul et securibus constabant fasces magistratuum. Vide supra Cicer. cit. De rep.

155. *Ad bene dicendum delectandumque redacti.*] Ad hæc certè magis nata poësis videtur.

156. *Græcia capta,* &c.] Posteaquam Romani Græcorum imperio subverso Græciam in provinciam redegerunt, artes liberales à Græcis illatæ sunt in Italiam, adhuc rudem, et disciplinis nondum excultam; quarum amœnitate capti sunt Romani.

158. *Numerus Saturnius.*] Prisca barbaries, rudis et impolita compositio versuum, quæ fuerat in Italiâ ab Saturno rege, ac diù etiam post eum. Ascon. in 2. Ver. *Versus Saturnius,* inquit Festus, *appellantur illi antiquissimi, quibus et à Nævio bellum Punicum scriptum est, et à multis âliis plura composita sunt.* Ennius de iisdem.

————————*Scripsere alii rem*
*Versibu' quos olim Fauni vatesque canebant,*
*Cùm neque Musarum scopulos quisquam superârat.*

Porro ii versus omnes erant iambici hypercatalecti; qualis iste.

*Malum dabant Metelli Nævio poëtæ.*

158. *Grave virus Munditiæ pepulêre.*] Venustas Græcorum expulit rusticitatem et inconcinnitatem è sermone et scriptis Romanorum. *Virus,* doctas aures velut enecans; barbara scilicet oratio, atque *reconditorum verborum fœtor;* ut aiebat Augustus, teste Suetonio antea cit. Octav. 86.

Munditiæ pepulêre. Sed in longum tamen ævum [845]
Manserunt, hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Græcis admovit acumina chartis;
Et post Punica bella quietus quærere cœpit,
Quid Sophocles, et Thespis, et Æschylus utile ferrent.
Tentavit quoque, rem si dignè vertere posset;
Et placuit sibi, naturâ sublimis et acer.
Nam spirat tragicum satìs, et feliciter audet: [846]
Sed turpem putat in scriptis, metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum; sed habet comœdia tantò
Plus oneris, quantò veniæ minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,

Attamen diù superfuit, et superest etiamnum quædam rusticitas. Nam tardè *Romani* ingenium appulere ad libros Græcorum; postque bella Carthaginiensia pace fruentes, investigare cœperunt, quid boni continerent Thespis, Æschylus, Sophocles. Quin tentarunt, an scripta illorum pro dignitate possent transferre *in Latinum sermonem:* et placuerunt sibi animo excelsi et vehementes. Quippe habent de tragico spiritu non parùm, nec infeliciter exequuntur: at emendare quod composuerunt, ignominiosum ducunt et aversantur. Putatur comœdia nequaquam esse difficilis, eò quòd materiam sumit è *vitâ* communi. Verùm eò magis operosa est, quò minus habet indulgentiæ. Animadverte, quali modo Plautus sustineat officia adolescentis amatoris,

## *ANNOTATIONES.*

159. *In longum tamen ævum Manserunt,* &c.] Diu in Italiâ, ac Romæ etiam mansit inquinatus sermo, permixtus videlicet è pluribus linguis; Italâ, Græcâ, Oscâ, Phrygiâ. Semigræci erant cùm poëtæ tum oratores. Romani passim Graii vocabantur: adeò ut indignatus Cato exclamaverit in senatu, se non posse ferre ampliùs Græcanicam urbem. Varro 6. De ling. Lat. Dionys. Halic. in fine lib. i. Juvenal. Sat. 3. v. 60.

——*Non possum ferre, Quirites,*
*Græcam urbem,* &c.———

163. *Sophocles, Thespis, Æschylus.*] Hi tres apud Græcos tragici poetæ insignes fuêre. Annis ante Christum plus sexcentis tragœdiam Thespis invenit, Æschylus post annos ferè centum explevit, denique Sophocles mirè perfecit, Æschylo jam sene. De Thespi et Æschylo plura in Epist. ad Pisones.

*Sophocles.*] Is Atheniensis exercitûs dux fortissimus cum Pericle, item et accuratissimus scriptor tragœdiarum 120, ut aiunt; quanquam ex iis habeamus superstites tantùm septem; cœteras autem nobis invidit injuria temporum. Annos vixit nonaginta quinque. Eodem tempore floruit, quo Socrates et Aristophanes: apis dictus ob suavitatem orationis: ter et vicies palmam adeptus. Sophocles Homerus tragicus, Homerus autem Sophocles epicus à Polemone nuncupabatur, teste Diogene Laertio lib. iv. Vid. Val. Max. lib. viii. cap. 7. et lib. ix. cap. 12

164. *Tentavit quoque,* &c.] Tragicorum istorum lectione delectati, quædam ex illis in Latinum sermonem vertere aggressi sunt. Quin integras etiam tragœdias Græcorum Latinitate donatas in scenam dedere Accius, Cæcilius, Pacuvius, Nævius: quarum supersunt etiamnum aliquot fragmenta.

*Rem dignè vertere.*] Græcorum vim, altosque tragœdiæ spiritus assequi, et Latino sermone æmulari.

165. *Placuit sibi, naturâ sublimis et acer.*] Illi tragicorum Græcorum Latini interpretes sibi visi sunt non infeliciter rem moliri, et dignè satis imitari sublimes illorum dictiones et sententias, pro insito nempe Romanis acri et sublimi ingenio, ad sustinendam tragici spiritûs altitudinem valdè apto et idoneo.

167. *Sed turpem putat,* &c.] Atque utinam ab incepto nostri poetæ non destitissent, seu viribus suis nimiùm diffisi, seu quòd eos *offenderet limæ labor et mora.* Quòd si jam tunc illi, aliique deinceps, *lituram* et censuram minus timuissent, certè nunc, *nec virtute foret clarisve potentius armis, Quam linguâ Latium.* Ita sentit et loquitur Horatius tum hìc, tum in Epist. ad Pison. v. 289.

168. *Creditur, ex medio,* &c.] Comœdia difficultatem ostendit, quia poëtæ comico venia non datur: quasi facile sit perfectè exprimere res et actiones vulgares. Verùm exemplo celebrium comicorum probat, arduum opus esse comœdiam.

170. *Adspice, Plautus Quo pacto,* &c.] Vide quâm aberret a scopo ipse Plautus alioqui solers, pariter et Dorsennus: quàm ille parùm sibi constet in tuendis partibus juvenis amantis, &c. quàm alter *edacibus parasitis* sit importunus, quos perpetuò ad nauseam usque repræsentat. Plerique dubitârunt, utrum ab Horatio reprehenderetur hìc Plautus, an culpato Dorsenno præferretur, et velut exemplar optimum exhiberetur. At mentem ipse suam aperuit Horatius in Epist. ad Pisones, v. 270.

*At nostri proavi Plautinos et numeros, et*
*Laudavêre sales, nimiùm patienter utrumque,*
*Ne dicam stultè, mirati.*

171. *Quo pacto partes tutetur,* &c.] Ergo Plautus hic arguitur, quòd nesciat, vel non curet ita *personam formare, ut servetur ad imum, qualis ab incepto processerit, et sibi constet,* ut est in cit. Epist. ad Pis. v. 136.

Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi:
Quantus sit Dorsennus edacibus in parasitis;
Quàm non adstricto percurrat pulpita socco.
Gestit enim nummum in loculos dimittere; post hoc [847]
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit, ac reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,
Quòd numero plures, virtute et honore minores,
Indocti, stolidique, et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum, aut pugiles: his nam plebecula gaudet. [848]
Verùm equitis quoque jam migravit ab aure voluptas

senis avari, lenonis captantis, ut nimius sit Dorsennus in parasitis gulosis: ut dissoluto socco per theatra vadat: enimverò gaudet pecuniam inferre in marsupium; deinde non angitur, *seu* fabula intercidat, seu firmo gradu consistat. Qui ad theatrum ducitur superbo curru gloriæ, occiditur spectatore languido, erigitur attento. Adeò leve et parvum est, quod contristat vel consolatur animum gloriæ cupidum. Apage rem scenicam, si approbatio denegata me reducit mœstum, concessa exultantem. Non rarò quoque audacem poëtam deterret, atque alienat, quòd plures numero, *iique* merito et dignitate inferiores, imperiti et bardi, promptique ad confligendum, si equites dissentiant, mediam inter fabulam petunt vel ursum, vel athletas; his enim plebs delectatur. Sed equites ipsi *abjectâ* aurium voluptate, convertuntur.

## ANNOTATIONES.

172. *Patris attenti.*] Ad lucrum, ad parsimoniam.

*Lenonis insidiosi.*] Loculis amantium insidiantis.

173. *Dorsennus.*] Vel Dossenus, poeta comicus, Atellanarum fabularum scriptor; cujus mentio est apud Plin. lib. xiv. cap. 13. ubi et aliquot ejus versiculi referuntur.

174. *Quàm non adstricto,* &c.] Quàm uterque peccet, et à perfecto distet; adeò falluntur qui credunt minimum esse difficultatis in elaborandâ comœdiâ. Certè in hoc poeta ut plurimùm aut nimius est, aut deficit; quod facere videtur materiæ parvitas. At contrà in tragœdiâ res graves hinc poetæ ingenium stimulant, sublevant, erigunt; illinc autem auditorum animos dum plus afficiunt, etiam avocant à fastidio, et à notandis erroribus.

*Non adstricto socco.*] Allegoria; *soccus* comœdorum calceus, *non astrictus,* laxus, solutus, indicat non accuratum poëtam, inconcinnè scribentem; seu negligat, seu nequeat decorum personarum ubique et semper custodire, vel *descriptas servare vices operumque colores,* &c. Vid. Epist. ad Pis.

175. *Gestit enim.*] Et hoc unius lucri magis quàm laudis studium referri videtur tam ad Plautum quàm ad Dorsennum.

*Nummum.*] Pretium pro fabulà datum à prætore, vel ædilibus; ut annotavi suprà.

176. *Cadat, an recto stet fabula talo.*] An explodatur à populo, an semel approbata sæpius expetatur. Pers. Sat. 5. v. 104.

——*Tibi recto vivere talo*
*Ars dedit.*

177. *Quem tulit ad scenam.*] Neque felicior est poëta fabulas in scenam dandas scribens gloriæ parandæ causâ; tam vanus et clamitosus est hic laudis, quàm ille lucri cupidus.

183. *Numero plures.*] Plebii nempe adversus equestrem ordinem armis contendere parati, si quod stolidè poscunt, negetur.

185. *Si discordet eques.*] Si equites aliud velint quàm plebs; si obsistant plebi flagitanti, ut fabula interrumpatur, aliique ludi producantur; nimirum, ursus, leo, camelus, pugilum certamen, gladiatores, funambulus, &c.

*Media inter carmina.*] In media fabulæ actione post unum aut alterum comœdiæ seu tragœdiæ actum. Vide Terentii Hecyræ prologum, qui totus eâ de re est.

*Hecyra——hæc cum data est nova,*
*Novum intervenit vitium et calamitas;*
*Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:*
*Ita populus studio stupidus in funambulo*
*Animum occupârat————————*
*Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,*
*Funambuli eodem accessit expectatio:*
*Comitum conventus, studium, clamor mulierum*
*Fecêre, ut ante tempus exirem foras.*

————————————

*Primo actu placeo; cum interea rumor venit,*
*Datum iri gladiatores; populus convolat,*
*Tumultuantur, clamant, pugnant de loco,*
*Interea ego meum non potui tutari locum,*
*Nunc turba nulla est, otium et silentium est.*
*Agendi tempus mihi datum est,* &c.

187. *Verùm equitis quoque,* &c.] Sed nunc

Omnis ad incertos oculos, et gaudia vana.
Quatuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditumque catervæ:
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves:
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentiùs ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo: nam quæ pervincere voces

ad oculorum oblectationes instabiles et fluxas; per quatuor aut plures horas vela complicantur, dum fugiunt equitum turmæ et peditum cohortes. Mox reges *antè* fortunati revinctis, à tergo manibus trahuntur; properant esseda, pilenta, petorrita, naves; portatur ebur captivum, et Corinthus captiva. O si Democritus viveret, *quàm* rideret, cùm plebs attentè spectat vel novam bestiam conflatam è pantherâ et camelo, vel candidum elephantem; *Sanè* plebem magis quàm ludos attenderet, velut sibi dantem spectacula plus *quàm* histriones; poetas autem diceret commemorare fabulam surdo asino. Etenim quæ vox

## *ANNOTATIONES.*

equester etiam ordo levitatem popularem sequitur: et spectaculo malunt oculos pascere, quæ voluptas citiùs evanescit, quàm auribus excipere, quod animo certam et diuturniorem afferat voluptatem.

189. *Aulæa premuntur.*] *Aulæa recondita cessant*, ut canit Juvenalis, Sat. 6. ornamenta scenæ et vela removentur, adeòque fabula et carmina intermittuntur, dum ad obsequendum stulto vulgi studio, introducuntur quæpiam spectacula. Cic. Epist. 1. lib. vii. ad Marium ita scribit: *Nôsti reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi; apparatûs enim spectatio tollebat omnem hilaritatem; quo quidem apparatu* non dubito *quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestrâ, aut in equo Trojano craterarum tria millia? aut armatura varia peditatûs aut equitatûs in aliquâ pugnâ? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent*——— *Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissimâ bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur?* &c.

190. *Dum fugiunt equitum turmæ*, &c.] Dum bellorum species repræsentatur, hostium fuga simulatur, ac subinde triumphalis pompa exhibetur. Huc refer quæ sunt lib. i. Epist. 6. v. 40. et seq. de magno numero chlamydum scenæ præstitarum.

192. *Esseda.*] Currus quibus capti reges traducuntur. *Essedum* vehiculi gestatorii genus apud Gallos usitatum.

*Pilenta.*] Reginarum matronarumque captivarum vehicula, quæ et carpenta.

*Petorrita.*] His captiva regum devictorum familia vehebatur: quatuor rotarum erant. Vide Gell. lib. xv. cap. 30.

*Naves.*] Quibus navali prælio reges victi: vel exhibitâ naumachiâ, vel productis navibus, seu pictis in scenâ seu veris in Tiberi, qui theatro proximus, ut vult vetus schol. aut potiùs in amphitheatris, quemadmodum docet Martial. spectac. Epig. 24. ubi de repræsentato navali certamine, subitòque immissâ in amphitheatrum per tubos tantâ aquarum vi, ut peregrinus esse pontum facile credidisset, nisi mox emissam ad munus gladiatorium aquam cerneret.

193. *Captivum portatur ebur.*] Captarum urbium imagines et simulacra ex ebore Meminit Quintilianus lib. vi. cap. 3. *Chrysippus, cùm in triumpho Cæsaris eburnea oppida essent translata, et post dies paucos Fabii Maximi lignea, thecas esse oppidorum Cæsaris dixit.*

*Captiva Corinthus.*] Simulacrum urbis Corinthi à L. Mummio expugnatæ et expilatæ. Alii interpretantur, vasa æris Corinthii à victore direpta et asportata.

194. *Democritus.*] De eo lib. i. Epist. 12.

195. *Diversum confusa genus.*] Cave ne accipias belluam è duabus naturis mixtam: imò designatur optimè camelo pardalis, vulgò *une giraffe.* Varro 4, de ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit; ut Alexandriâ camelopardalis nuper advecta, quòd erat figurâ ut camelus, maculis ut panthera.* Vide Solin. cap. 33. Dion. Lib. 43. Plin. lib. viii. cap. 18. *Camelorum*, inquit, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia; Nabin Æthiopes vocant, collo similem equo, pedibus et curribùs bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus; unde apellata camelopardalis. Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectu magis quàm feritate conspicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.*

196. *Elephas albus.*] Qualis raró invenitur, Vide Ælian. lib. iii cap. 46.

199. *Narrare asello Fabellam surdo.*] Proverb. Narrare surdo, vel asino: id est, oleum et operam perdere: *asello*, plebeculæ stolidæ et contumaci.

200. *Quæ pervincere voces*, &c.] Quis adeò vocalis histrio, quantumvis contenderet, in scenâ posset audiri tantum inter strepitum tu-

Evaluêre sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuscum; [850]
Tanto cum strepitu ludi spectantur, et artes,
Divitiæque peregrinæ, quibus oblitus actor
Cùm stetit in scenâ, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? Nil sanè. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne fortè putes, me, quæ facere ipse recusem,
Cùm rectè tractent alii, laudare malignè;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus; et modò me Thebis, modò ponit Athenis.
Verùm age, et his, qui se lectori credere malunt [851]
Quàm spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam impende brevem; si munus Apolline dignum

posset superare murmur, quod reddunt theatra nostra? Credas stridere Garganoi silvas, vel Hetruscum mare; tanto cum strepitu spectantur ludi, artificium, et opes exoticæ, quibus cùm circumdatus histrio prodit in theatrum, dextra sinistræ jungitur. *An verò* jam quidpiam locutus est? Nihil profectò. Quid igitur admirantur? Pannum Tarentino succo violas imitantem. Ne verò arbitreris, me parcè laudare *ea*, quæ facere detrectem, quando scitè, peragunt cæteri; is poëta mihi videtur posse ambulare per funem extentum, qui meum cor fictis *sermonibus* torquet, stimulat, placat, falsis terroribus concutit, velut magus; ac modò me Thebis, modò Athenis constituit. Age vero, imminue solicitudines eorum etiam, qui malunt, se lectori committere, quàm tolerare contemptum spectatoris fastidiosi; si *quidem* vis scriptis, implere locum Apollini ritè dicatum,

*ANNOTATIONES.*

multuantis populi et vociferantis.

201. *Referunt quem nostra theatra?*] Ob reflexam echo. Vide lib. i. Od. 20.

202. *Garganum.*] Apuliæ montem, de quo lib. ii. Od. 9.

*Mugire nemus.*] Ventis maritimis percussum; *mare*, stridens et resonans, Austro flante, fluctibus collisis.

*Mare Thuscum.*] Mare inferum, et Tyrrhenum, de quo lib. i. Od. 11.

203. *Artes.*] Habitus histrionis artificiosus; apparatus vestium peregrinis opibus et artificio conspicuus.

205. *Concurret dextera lævæ.*] Vel mirabunda plebs junctas manus tollit, vel approbans percutit et complodit.

206. *Dixit adhuc aliquid?*] Tum verò hospes quærere possit: Unde populi admiratio, cùm nihil adhuc pronunciârit auctor? O stultitiam! ad vestimentorum fulgorem percellitur, gestit, exultat insana plebs.

207. *Lana Tarentino violas imitata veneno.*] Vestis è lanâ violacei coloris tincta apud Tarentum; quæ urbs cùm lanâ, tum purpurâ, exquisitâ celebratur. Plin. lib. viii. cap. 48. *Lanæ,* inquit, *circa Tarentum summam nobilitatem habent.* Lib. ix. cap. 39. *Violacea purpura vigebat, cujus libra denariiscentum venebat; nec multò post rubra Tarentina.* Vide et lib. xxi. cap. 6. et 8.

208. *Ac ne fortè putes,* &c.] Removet à se Horatius suspicionem invidentiæ. Ne putes, ô Auguste, me derogare laudem poëtis dramaticis, eò quòd dramata non scribam; profiteor me illos, si peritè rem moliantur, prorsùs admirari.

209. *Laudare malignè.*] Exiguè, quasi invidendo illis. Virgil. Æneid. vi. 270.

*Quale per incertam lunam sub luce malignâ.*

210. *Per extentum funem,* &c.] Moliri et perficere quod difficillimum est.

211. *Qui pectus inaniter angit,* &c.] Qui pro arbitrio movet animum, et in quamlibet partem inflectit, seu ad dolendum, seu ad lætandum; vel ad iram, vel ad miserationem; ad metum, spem, &c. Epist. ad Pison.

*Quocunque volent animum auditoris agunto.*

213. *Magus.*] Præstigiator, oculos fascinans. Vide Cœl. Rhodig. lib. ix. cap. 23. Plin. &c.

*Modò me Thebis,* &c.] Dum ita describuntur et narrantur in scenâ, quæ Thebis vel Athenis gesta sunt, ut illuc interesse videatur sibi auditor, et rem oculis spectare. Aristot. Poët. *tanquam intersit rebus ipsis agendis.* Porro illæ urbes præcipuè nominantur, quòd inde materiam plerumque tragici desumpserint. De Thebis, lib. ii. Sat. 6. de Athenis, lib. ii. Sat. 7.

214. *Verùm age.*] Augustum comœdiâ in primis gaudentem hortatur poëta, ut faveat non solùm dramaticis, sed et epicis; quandoquidem his magis quàm illis heroum nomen ad posteros transmittitur; atque omnes æque præmiis stimulet ad rectè et gnaviter scribendum.

*Qui se lectori,* &c.] Qui odas vel epos malunt componere à posteris legenda, quam drama spectandum à populo, sæpe optimum carmen fastidiente, at ad ineptiam ursi, funambuli, purpureæ vestis spectationem gestiente. Vide suprà.

216. *Curam impende brevem.*] Certa ad victum præbendo subsidia; vel utrosque laudando et fovendo.

*Munus Apolline dignum.*] Bibliothecam a te ædi Apollinis adjunctam in monte Palatino, Lib. i. Epist. 3. v. 17.

Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio majore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poëtæ
(Ut vineta egomet cædam mea) cùm tibi librum
Sollicito damus, aut fesso: cùm lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum;
Cùm loca jam recitata revolvimus irrevocati;
Cùm lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poëmata filo;
Cùm speramus eò rem venturam, ut, simul atque [852]
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultrò
Arcessas, et egere vetes, et scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Æدituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poëtæ.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Chœrilus, incultis qui versibus et malè natis
Retulit acceptos, regale numisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, ferè scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
Qui tam ridiculum tam carè prodigus emit,

ac poëtis cupiditatem augere, ut animosiùs adeant Heliconem præclarum. Certè nobis poetæ multa sæpe mala creamus (ut mea ipse vineta incidam) dum tibi occupato vel fatigato librum porrigimus; dum offendimur, si quis familiarium redarguerit unum è versiculis *nostris;* dum loca jam recitata repetimus non rogati; dum querimur, non adverti labores nostros, et carmina subtili stylo conscripta; dum speramus fore ut, cùm primùm audieris nos versus condere, spontè et benignè advoces *nos*, utque ab egestate vindices, et scribere imperes. Verumtamen oportet expendere, quales ministros sortitur virtus in bello, et pace conspicua, nec tradenda infimo poetæ. Alexandro magno placuit ille Chœrilus, qui pro versibus inconditis et inconcinnis obtinuit Philippos regium numisma. At quemadmodum atramentum contactum, imprimit notam et maculam, *sic* ferè scriptores rudi carmine, inquinant gesta illustria. Is ipse rex, qui tam indignum carmen tam caro *pretio* emit profusus,

## *ANNOTATIONES.*

218. *Helicona.*] Montem Bœotiæ sacrum Musis. Allegoria.

219. *Multa quidem nobis,* &c.] In se et alios poëtas epicos culpam derivat ac rejicit Horatius, quòd minùs Augusto gratiosi sint.

220. *Ut vineta egomet cædam mea.*] Proverb. id est, ut meos ipse errores fatear et emendem.

*Cum tibi Sollicito,* &c.] Poëta noster, ut alios corripiat, seipsum petit notatque; quanquam ab isto peccandi genere longè alienus; ut patet ex datis luculenter Vinnio Asellæ mandatis et præceptis, cùm eum doceret rationem tempestivè et commodè porrigendi Augusto ipsam hanc Epistolam. Vide lib. i. Ep. 13.

224. *Non apparere labores.*] Velut aliud agens Horatius expostulat, quòd plerumque non satis advertat lector vel auditor, quæ ab auctoribus summâ curâ, arte, ingenio sunt scripta.

225. *Tenui deducta poëmata filo.*] Possunt hæc verti in bonam malumque partem; vel eximiè et scitè composita; vel exili et humili stylo; adeòque indigna eà laude, quæ deposcitur ab auctoribus.

226. *Cum speramus,* &c.] Tantum nobis arrogamus perperàm et stulte.

229. *Quales Æditoos habeat,* &c.] Quales præcones deceant virtutem egregiam. Ædem virtuti velut numini erigit Horatius, assignatque laudatores et poëtas velut æditoos.

232. *Alexandro magno.*] Illi Macedonum regi fama super æthera noto.

233. *Chœrilus.*] Insulsus poeta Thucididis et Herodoti vivens temporibus; quem Aristoteles in Top. notat: *Qualia Homerus, non qualia Chœrilus,* inquit. Vide Ep. ad Pisones, v. 357.

234. *Philippos.*] Nummos aureos Philippi Macedonum regis, patris Alexandri magni, effigie signatos. Duos fuisse Chœrilos constat, quicquid nonnulli sentiant. Prior eximius poeta Atheniensium de Xerxe victoriam celebravit; cui pro singulis versibus totidem stateres seu nummos aureos contulerunt Athenienses, facto etiam decreto, ut cum Homero legeretur. Posterior fuit iste Alexandri comes assiduus, testibus Q. Curtio et Plutarcho: de quo variè narrant. Quidam scribunt pepigisse Alexandrum cum Chœrilo, ut pro singulis bonis versibus singulos acciperet Philippos, pro singulis autem malis, totidem colaphos; opere verò confecto, vix septem versus laude dignos extitisse: denique referunt Chærilum inediâ periisse. Vide Suidam, &c. Porrò videtur Horatius isti Chœrilo quæpiam tribuere, quæ prioris sint; ut Alexander sit imitatus, quod fecerant Athenienses, conditum de se carmen pariter remunerans.

236. *Scriptores carmine fœdo.*] Hinc sapienter Augustus, quamvis ingenia sui seculi omni modo foverit, ac benignè patienterque audiverit recitantes non tantùm carmina et historias, sed et orationes atque dialogos; *componi tamen* aliquid de se, nisi et serio et à præstantissimis, offendebatur; admonebatque prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus

Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quòd si
Judicium subtile videndis artibus illud
Ad libros, et ad hæc Musarum dona vocares;
Bœotum in crasso jurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se judicia, atque
Munera, quæ multâ dantis cum laude tulerunt,
Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtæ.
Nec magis expressi vultus per ahenea signa,
Quàm per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quàm res componere gestas,
Terrarumque situs, et flumina dicere, et arces
Montibus impositas, et barbara regna, tuisque

[853] decreto interdixit, ne pingeret se quisquam nisi Apelles, neve alius *quàm* Lysippus effingeret ex ære imagines strenui Alexandri. Quòd si judicium hoc solers in æstimandis artibus vocares ad scripta, et ad munera ista Musarum, affirmares ortum in pingui aëre Bœotiorum. Verùm selecti a te, [854] *Auguste*, poëtæ Virgilius et Varius non turpant tua de se judicia, et dona, quæ acceperunt plurimâ cum gloriâ largientis. Virorum autem illustrium vultus æreâ effigie expressi non plus fulgent, quàm mores et ingenium versibus poëtæ. Ego *verò* non mallem scribere humiles sermones, quàm *tua* celebrare facinora, et situs regionum, et fluvios, et arces montibus inædificatas, et *victos* reges barbaros, et bella tuis

## *ANNOTATIONES.*

obsolefieri. Suet Octav. cap. 89.

239. *Edicto vetuit.*] Cic. lib. v. Epist. 12. *Nec enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimùm pingi, et a Lysippo fingi volebat; sed quòd illorum artem cùm ipsis tum etiam sibi gloriæ fore putabat.* Idem narrat Plutarchus, aitque, è duobus Alexandris, alterum invictum scilicet Philippo natum; alterum ab Apelle factum, non esse imitabilem. Apuleius Florid. 1. sic habet: *Alexander imaginem suam, quò certior posteris daretur, noluit a multis artificibus vulgò contaminari; sed edixit universo orbi suo, ne quis effigiem regis temerè adsimularet ære, colore, cælamine; quin solus eam Polycletus ære duceret, solus Apelles coloribus delinearet, solus Pyrgoteles cælamine excuderet.* Plin. lib. vii. cap. 37. *Edixit imperator ille, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret.* Vide et Valer. Max: lib. 8. cap. 11.

*Apellem.*] Eximius ille pictor ex insulâ Co, toto orbe celebratus pictis ingeniosè et venustè tabellis.

240. *Lysippo.*] Statuarius ille præclarus ad veritatem optimè accessit. Quintiliano teste. Hinc Propertius lib. iii. El. 9. v. 9.

*Gloria Lysippo est animosa effingere signa.*

241. *Fortis Alexandri vultum.*] Cui nempe masculus ac leoninus erat obtutus.

*Quòd si Judicium,* &c.] Alexander de picturâ aliisque artibus benè judicans, quàm ineptè censuit de carminibus! Certè Bœotico fuisse ingenio dixeris. Plinius tamen lib. vii. cap. 29. docet, quanti ab Alexandro æstimati sint Homerus, Pindarus, &c. Ælianus autem Hist. var. lib. ii. non fuisse picturæ æstimandæ peritum ostendit; refert enim, Alexandri equo adhinniente ad equum ab Apelle pictum, quem tamen Alexander haud valdè laudaverat; dixisse Apellem: Atqui, imperator, videtur equus tuus in arte pingendi esse te intelligentior.

244. *Bœotûm in crasso.*] Quanquam sæpius, *fortes creantur fortibus,* contra tamen evenit interdum. Sic Pindarus crassâ licet regione, Bœotiis nempe Thebis, oriundus, sagacissimi nihilominus ingenii fuit. Verùm constat Bœotios ut plurimùm fuisse stupidos et hebetes, aut valdè crassos pro cœli et aëris ratione. Unde nata proverbia: *Sus Bœotica, auris Bœotica, Bœoticum ingenium.* Cic. 1. De leg. *Videmus quàm varia sint terrarum genera ——— aliæ, quæ acuta ingenia gignant, aliæ, quæ retusa. Quæ omnia fiunt ex cœli varietate, et ex disparili aspiratione terrarum.* Idem De fato num. 7. *Inter locorum naturas quantum intersit, videmus; alios esse salubres, alios pestilentes ——— Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis; itaque pingues Thebani,* &c.

247. *Varius.*] De eo lib. i. Od. 6. et lib. i. Sat. ult. sub finem.

248. *Nec magis expressi.*] Plutarchus refert Catonem censorium eos deridere solitum, qui statuarum cupiditate flagrarent, ignorantes se pictorum et fabrorum operibus gloriari; sui verò pulcherrimas imagines extare in civium animis. Vide lib. iv. Od. 8.

250. *Nec sermones ego mallem.*] Adverte prudentiam et modestiam poëtæ nostri. Ego, inquit, si epici carminis scribendi facultate pollerem, certè mallem res ab Augusto præclarè gestas versibus heroicis consignare, quàm satiras pedestri musâ scribere; verùm illius materiæ gravitati vires meas impares sentio; timeremque *splendida facta fœdis scriptis illinere* et maculare.

252. *Arces Montibus impositas.*] *Præsidia et custodias ubique disposuit ——— per Rheni quidem ripam quinquaginta ampliùs castella direxit.* Flor. cap. ult.

253. *Tuis Auspiciis confecta.*] Vide lib. iv. Od. 4.

auspiciis orbe toto finita, et templum includens Janum pacis custodem, et Romam te regnante Parthis metuendam; si *quidem* tantum valerem, quantum exoptarem. At tua majestas non admittit exile carmen; et mea verecundia rem aggredi veretur, ad quam vires minimè sufficiunt. Porrò officia stultè gravant *eum*, quem colunt, præsertim cùm se protrudant versibus et carmine. Enimverò citiùs quisque discit, ac faciliùs recordatur, id quod deridet quàm quod æstimat et miratur. *Ego quidem* sperno sedulitatem, quæ mihi molestiam creat; et nolim usquam cerà effingi malè expresso vultu, aut versibus inconditis laudari: ne erubescam turpi affectus dono, simulque cum laudatore meo patente cistâ jacens deporter in vicum, *ubi* venduntur thus, aromata, piper, et quodcunque involvitur insulsis chartis.

Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis, te principe, Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua; nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stultè, quem diligit, urget;
Præcipuè cùm se numeris commendat, et arte. [855]
Discet enim citiùs, meminitque libentiùs illud,
Quod quis deridet, quàm quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat; ac neque ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec pravè factis decorari versibus opto:
Ne rubeam pingui donatus munere, et unà
Cum scriptore meo capsâ porrectus apertâ,
Deferar in vicum vendentem thus, et odores,
Et piper, et quicquid chartis amicitur ineptis.

## EPISTOLA II. Ad JULIUM FLORUM.

*Excusat se, quòd nec literas nec versus petitos misisset.*

O, Flore, amice fidelis probo et illustri Neroni, si fortè aliquis vellet tibi venundare servum Tibure aut Gabiis oriundum, atque tibi sic loquatur: Iste sincerus, et integer à capite ad calcem, tibi vendetur octo millibus nummorum; famulus promptus obsequi nutibus heri

FLORE, bono claroque fidelis amice Neroni, [856]
Si quis fortè velit puerum tibi vendere natum
Tibure, vel Gabiis, et tecum sic agat: Hic et
Candidus, et talos à vertice pulcher ad imos,
Fiet, eritque tuus nummorum millibus octo:
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,

### *ANNOTATIONES.*

255. *Claustraque custodem*, &c.] Portas itaque Jani clausas, ut pacis tempore, lib. iv. Od 15.

256. *Formidatam Parthis.*] Lib. i. Od. 12. et 19. lib. iii. Od. 5. lib. iv. Od. 15.

260. *Sedulitas autem*, &c.] Intempestivum officium nec utile nec gratum videtur, sed potiùs grave est.

262. *Discet enim citiùs*, &c.] Cic. pro Murænâ. *Cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit.*

264. *Neque ficto In pejus*, &c.] Malim nullam è cerâ imaginem, quàm pravè fabricatam habere: ex more veteri, de quo nos alibi; Juvenalis autem fusè, Sat. 8.

267. *Pingui munere.*] Rudi et inepto carmine, inconditis insulsisque versibus.

268. *Porrectus.*] Quasi cadaver.

270. *Quicquid chartis amicitur ineptis.*] De eâ insulsorum librorum infelici sed justâ sorte dixi alibi. Vide lib. i. Epist. ult. v. 12.

Epistola II.—1. *Flore, bono*, &c.] Julius Florus ad bellum Pannonicum proficiscens cum Tiberio Nerone, petierat ab Horatio ut quæpiam ad se scriberet: cessantem verò, quanquam nihil pollicitum, subinde increpavit. Cui se Horatius excusat hàc Epistolâ: in quâ et eximia quædam ad poësim et ad benè beatèque vivendum pleraque documenta perscribit. Ad hunc ipsum Florum inscriptam vidimus jam Epist. 3. lib. i.

*Amice Neroni.*] Is ipse est Tiberius Claudius Nero, qui Augusto in imperium successit. De eo jam antè.

2. *Si quis fortè velit*, &c.] Similitudo, quâ se apud Florum purgat Horatius.

3. *Tibure.*] Lib. i. Od. 7. et 18. et lib. ii. Od 6.

*Gabiis.*] Lib. i. Epist. 11. et. 15.

*Hic et Candidus.*] Verba sunt mangonis usque ad versum 17.

6. *Verna.*] Servus ex ancillâ, natus domi.

Literulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argillâ quidvis imitaberis udâ:
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi pleniùs æquo
Laudat venales, qui vult extrudere, merces. [857]
Res urget me nulla: meo sum pauper in ære.
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temerè à me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit, et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta nihil te si fuga lædat.
Ille ferat pretium, pœnæ securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum: dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc, et lite moraris iniquâ.
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis propè mancum; ne mea sævus
Jurgares, ad te quòd epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia jura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quòd
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis [858]
Ærumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat: post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, jejunis dentibus acer,
Præsidium regale loco dejecit, ut aiunt,
Summè munito, et multarum divite rerum.

literis Græcis eruditus, omnis disciplinæ capax: *hunc velut* molle latum ut libuerit finges: cantabit etiam sine arte, quod jucundum inter epulas. Nimiæ pollicitationes minuunt fidem, quando plusculum laudat merces venales, qui cupit *eas* citò vendere: at nulla me necessitas premit: in propriis bonis modicus sum: nullus negotiator sic tecum ageret: non alius *à te* idem à me facilè obtineret. Hic semel cessator fuit, atque, ut accidit *interdum*, se occultavit metu scuticarum ad scalas suspensarum. Trade pecuniam, si te non offendit fuga, quam excipio. *Post hæc* accipiet mango nummos sine metu pænæ, ut credo: *tu* sciens emisti pravum: significata tibi fuit conditio: hunc nihilominùs insequeris, et injustâ lite implicas. Te discedentem admonui me pigrum esse, et ad ejusmodi officia minimè sedulum; ne gravis irascereris, si nullas ad te literas mitterem. Quid verò profuit, quandoquidem leges mihi faventes aggrederis? Expostulas quoque, quoniam speratos versus haud misi fallax. *Verùm attende paulisper.* Luculli miles viæ subsidium multis laboribus comparatum amiserat integrum, dum nocte dormiret fatigatus. Inde lupus violens, tam sibi quàm hosti infensus, ardens famelicis dentibus, regis præsidium depulit statione probe munitâ, multisque opibus instructâ;

## *ANNOTATIONES.*

7. *Literulis Græcis imbutus.*] Eruidiebant servos, ut pluris venderent. Terent. Eunuch. *Fac periculum in literis, fac in palæstrâ, in musicis: solertem dabo.*

10. *Multa fidem promissa levant.*] Subdolus negotiator vult videri non dare verba, cùm maximè verba dat.

12. *Meo sum pauper in ære.*] Nullum æs alienum habeo, nil debeo cuiquam. Cic. pro Roscio comœdo: *Locuples erat: nihil debebat: in suis nummis versabatur.*

14. *Semel hic cessavit.*] Versutus mango fugacem servi animum ita declarat metu legis, ut potiùs dissimulare et tegere dicendus sit; adeò rem verbis involvit, extenuat, subornat.

*Ut fit In scalis,* &c.] Quòd segnis fuisset ad mandata peragenda, timuit loris stringi ac cædi. Hinc paululùm delituit, abfuitque domo. Sic per ambages mango loquitur, ne uno verbo eoque odioso dicat, fugit: vel, semel fugit.

15. *In scalis.*] Ad terrorem servorum ita pendebant in scalis scuticæ, quas ob oculos semper haberent, ut à peccando deterrerentur.

16. *Excepta nihil te si fuga lædat.*] Tandem *fugam* dicit breviter, excipitque; quod nisi faceret, redhibere acceptum pretium vel servum cogeretur legibus ædilitiis.

17. *Pœnæ securus.*] Non obnoxius legi ac pœnæ: non timens actionem redhibitoriam. Cic. Offic. 1. *In mancipio vendendo ea vitia dicenda sunt* (ut putà, esse mendacem, aleatorem, furacem, ebriosum, fugacem) *quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.* Vide lib. Sat. 3. v. 285. annotat.

18. *Dicta tibi est lex.*] Pronunciata est tibi venditionis conditio.

21. *Talibus officiis propè mancum.*] Quasi manibus carentem, ac proinde ineptum ad scribendas epistolas.

26. *Luculli miles.*] L. Lucullus Romæ clarissimus, Mithridatem Ponti, Tigranemque Armeniæ reges profligavit, opibus maximis celebratus.

30. *Præsidiam regale.*] A rege Mithridate, vel Tigrane collocatum.

*Loco Summè munito.*] Tigranocertam quidam intelligunt, ex Appiano in Mithridat. *quæ urbs capta exercitum ingenti prædâ ditavit:* seu alii melius, Nisibim Mesopotamiæ civitatem, quæ bene munita Tigranis opes servabat. Dio.

Clarus ob id factum donis ornatur honestis,
Accipit et bis dena supèr sestertia nummûm.
Fortè sub hoc tempus castellum evertere prætor
Nescio quod cupiens, hortari cœpit eundem
Verbis, quæ timido quoque possent addere mentem:
I bone, quò virtus tua te vocat: i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia. Quid stas?
Post hæc ille catus, quantumvis rusticus, Ibit,
Ibit eò, quò vis, qui zonam perdidit, inquit.
Romæ nutriri mihi contigit, atque doceri
Iratus Grajis quantùm nocuisset Achilles,
Adjecêre bonæ paulò plus artis Athenæ : [859]
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quærere verum.
Dura sed emovêre loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit æstus in arma,
Cæsaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primùm me dimisêre Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi; paupertas impulit audax,
Ut versus facerem: sed, quod non desit, habentem
Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ,
Ni melius dormire putem, quàm scribere versus?
Singula de nobis anni prædantur euntes:
Eripuêre jocos, Venerem, convivia, ludum:

ob id *verò* facinus pulchris muneribus afficitur, accipitque plus quàm viginti *millia* sestertiûm nummorum. Eodem fermè tempore volens imperator diruere castrum quoddam, cæpit hunc ipsum *militem* adhortari sermonibus, qui vel ignavo possent animos dare. Ito generose, quò te tua virtus vocat; perge felicibus auspiciis, magna pro faciendis munera consecuturus. Cur moraris? Tum ille astutus, etsi agrestis, ait. Vadat illuc, vadat, quo jubes, qui loculos amiserit. Ego Romæ educatus et edoctus sum quantum damni Græcis attulisset Achilles offensus. *Deinde* insignes Athenæ aliquandò plus doctrinæ contulerunt, nempè ut possem pravum ab honesto distinguere, ac veritatem indagare in nemore Academi. Sed infortunata tempore abstraxerunt me loco jucundo, et civiles fluctus militiæ imperitum appulerunt ad exercitum nequaquam parem viribus Augusti Cæsaris. Unde statim ut Philippi me exemerunt abjectum amputatis alis, spoliatumque domo et bonis paternis; audax inopia adegit carmina componere. Nunc autem possidens quantum sufficit quibus pharmacis unquam curari possim, si satius non ducerem quiescere, quàm versus condere? Ætas defluens omnia *paulatim* aufert *à* nobis; jam eripuit jocos, amores, convivia, facetias:

## *ANNOTATIONES.*

32. *Donis honestis.*] Qualia sunt phaleræ, torques, coronæ.

40. *Zonam.*] Castrensem crumenam et pecuniam, quam milites in zonâ portare consueverant. Evangel. Mar. cap. 6. Gel. lib. xv. cap. 12. sic loquitur C. Gracchus. *Cùm Româ profectus sum, Quirites, zonas, quas argenti plenas extuli, eas ex provinciâ inanes retuli.*

41. *Romæ nutriri mihi contigit.*] Lib. i. Sat. i.

42. *Iratus Grajis quantùm,* &c.] Id est, didici Homeri Iliadem, in quâ refertur Achilles ob ereptam sibi Briseidem iratus secessisse à reliquo exercitu, itaque ita Græcis plurimùm nocuisse. Vide lib. i. Od. 15. ad finem. Porrò studiorum olim initium ducebant pueri ab Homeri Achille. Unde proverbium de rudi et illiterato. *Ne iratum quidem Achillem novit.*

43. *Adjecêre bonæ,* &c.] Dein apud Athenas philosophiæ operam dedi. De Athen. lib. ii. Sat. 7.

45. *Inter silvas Academi.*] Academia locus Athenis suburbanus, arboribus multis amœnus, illustrium etiam virorum monumentis exornatus, ubi philosophiam primus docuit Plato. Diogen. Lært. Alii nomen trahunt ab Academo, qui porticum ibi quandam extruxerit; alii à Cadmo.

46. *Dura sed emovere loco.*] Bello nempe civili flagrante, Brutus adversus Augustum colligens copias, Athenis iter habuit in Macedoniam: unde Horatium et alios quosdam juvenes Romanos ibi literis incumbentes abduxit: nostrum verò poëtam tribunum militum constituit, quamvis *belli rudem*, ut patet.

48. *Cæsaris Augusti.* &c.] Commodè assentatur.

49. *Me dimisere Philippi.*] Ad quam urbem in Thessalicis campis Augustus Brutum profligavit. Vide lib ii. Od. 7.

50. *Decisis humilem pennis,* &c.] Amissis dignitate et patrimonio etiam per proscriptionem.

53. *Cicutæ.*] Non est quòd vox hæc adeò torqueat interpretes sanè pro elleboro posita. Nam et Avicenna cicutam vocat nigrum elleborum. Itaque sensus est; quanta esset insania mea, si scribendis versibus etiamnum caput obtunderem, frangeremve? et quæ frigidiores herbæ possent temperare furorem hunc poëticum?

55. *Singula de nobis,* &c.] Altera non scribendi excusatio.

Tendunt extorquere poëmata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantq: [860]
Carmine tu gaudes; hic delectatur iambis;
Ille Bioneis sermonibus, et sale nigro.
Tres mihi convivæ propè dissentire videntur,
Poscentes vario multùm diversa palato.
Quid dem? quid non dem? Renuis quod tu, jubet alter:
Quod petis, id sané est invisum acidumque duobus.
Præter cætera, me Romæne poëmata censes
Scribere posse, inter tot curas, totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis
Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini:
Hic extremo in Aventino; visendus uterque:
Intervalla vides humanè commoda. Verùm
Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum; [861]
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hâc rabiosa fugit canis; hâc lutulenta ruit sus.
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes,
Ritè cliens Bacchi somno gaudentis et umbrâ.
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere, et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,

conatur et abstrahere *facultatem* poeticam; quid jubes *ut* agam? Denique non omnibus eadem placent. Tu versus lyricos amas, ille iambicos. Hic gaudet satiris et dicteriis mordacibus. *Et quidem* tres convivæ rarò idem appetunt, *quin* diversa longe dissimili gustu volunt. Quid tribuam? quid negem? Tu recusas quod alius petit. Quod cupis, illud amarum et grave duobus videbitur. Prætereà numquid putas me Romæ posse condere carmina tot inter solicitudines et molestias? Hic rogat *ut pro se* spondeam; ille *ut* audiam quæ composuit, dimissis quibuscumque officiis; alter habitat in colle Quirinali, alter in ultimo Aventino; ambos adire oportet; cernis loca satis distantia. At vacuæ sunt viæ, ut nihil cogitabundum impediat. *Imo* occurrit operum conductor *cum* mulis et bajulis properans; machina lapidem aut trabem ingentem attollit; pompa funebris decertat cum magnis plaustris; illâc rabiosa canis, istâc porcus cœnosus discurrit. Age modò, versus optimos animo finge. *Verùm* scriptor omnis petit solitudinem, urbesque vitat, jure cliens Bacchi quietum et otium amantis. Tu *verò* me jubes mediis in tumultibus noctis ac diei Lyrica scribere, et poëtarum ardua studia consectari? Ingeniosus quispiam Athenis tranquillis addictus,

## *ANNOTATIONES.*

58. *Denique non eadem*, &c.] Tertia est hæc ratio et excusatio, quare versus nolit scribere.

60. *Bioneis sermonibus.*] Bion sophistes et poëta, dictus Borysthenites, adeò mordax et dicax ut nemini parceret, sed Homerum ipsum salibus amarissimis prosciderit. Ejus meminit Plutarchus.

65. *Præter cætera.*] Quarta excusatio.

67. *Sponsum.*] Vide libro ii. Satirâ 6. ubi
———*Romæ sponsorem me rapis.*

*Auditum.*] De recitandi more et vesaniâ jam dixi.

68. *Colle Quirini.*] Ad remotissimam urbis regionem.

69. *Extremo in Aventino.*] Ad oppositam urbis partem versus Tiberim.

70. *Intervalla vides*, &c.] Inter utramque illam regionem sunt nempe forum Romanum, templum Jovis Feretrii, Capitolium, Palatium.

*Humanè commoda.*] Ironicè id est, valdè incommoda ob longinquitatem itineris ac regionum diversitatem. Perperam istas voces aliqui separant.

*Verùm Puræ sunt plateæ.*] Prolepsis. At vacuæ impedimentis sunt viæ, atque inter eundum versus meditari licet. Imò, inquit Horatius, molestissima est vel ob istam rationem quælibet urbs valdè frequens et populosa. Vide Juv. Sat. 3:

72. *Calidus redemptor.*] Ardens et inhians ad quæstum. Vide Ode 1. lib. iii.

73. *Ingens machina.*] Vel saxa ad muros, vel tigna ad contignationem attollens.

77. *Scriptorum chorus*, &c.] Ovid. Trist. 1.
*Carmina secessum scribentes et otia quærunt.*
Quintil. lib. x. cap. 3. *Secretum et liberum arbitris locum, et quàm altissimum silentium scribentibus maximè convenire nemo dubitaverit;* et paulò post: *Silentium et secessus et undique liber animus maximè optanda sunt.* Vide Juv. Sat 7. v. 53. et seq.

78. *Cliens Bacchi.*] In tutelâ Bacchi esse poëtas dictum est alibi non semel.

80. *Contracta vestigia vatum?*] Angusta, ardua, difficilia. Vide Juvenal. modò cit. Alii leg. *contacta*, sed ineptè.

81. *Ingenium, sibi quod*, &c.] Si Athenis

Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statuâ taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit: hîc ego rerum
Fluctibus in mediis, et tempestatibus urbis,
Verba lyræ motura sonum connectere digner?
Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores: [862]
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Quî minùs argutos vexat furor iste poëtas?
Carmina compono, hic elegos: mirabile visu!
Cælatumque novem Musis opus. Aspice primùm
Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, si forte vacas, sequere; et procul audi
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur, et totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis? [863]
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,

*ibique* septem *per* annos studiis operatus, sedulæ librorum incumbens *lectioni*, prodit interdum taciturnior *quam* statua, et populo ludibrium exhibet. *Ergone hîc* ego inter agitationes ac strepitus civitatis animum inducam meum aptare voces lyrâ canendas? *Insuper et alia quæ deterreant accipe*: Rhetor *quidam* erat Romæ frater jurisperiti, qui alter alterius perpetuos laudes audiebant. Hic illi quasi Gracchus, ille huic tanquam Mucius prædicabatur. Nihilò *certè* minus insania ista detinet poëtas loquaces? Odas ego scribo, hic elegias, opus admirandum et à novem Musis elaboratum. Animadverte primò quantâ cum arrogantiâ et anxietate contemplemur *Apollinis* templum Romanis poëtis destitutum. Deinde, si per otium licet, assectare quoque et eminus ausculta quid quisque asserat, et cur sibi lauream attribuat. Conficimur, totidemque vulneribus afficimus adversarium, lentâ pugnâ *usque* ad vesperam, *quasi* Samnites. Illius sententiâ sum Alcæus; ille meâ quis *erit?* quis, nisi Callimachus? Si *quid* amplius petere videatur,

## *ANNOTATIONES.*

ludibrio est homo plusculum meditabundus, et quasi lectioni librorum immersus; quid essem ego Romæ, si per vias irem profundâ cogitatione abstractus, et tam à rebus quæ circa me sunt, quàm à me ipso ferè alienatus?

86. *Verba lyræ motura sonum.*] Versus Lyricos.

87. *Frater erat Romæ,* &c.] Quinta ratio, ineptus et vanus poëtarum animus, quem similitudine explicat. Profectò jam pudere debet poëtam esse, inquit Horatius; cùm insulsa vatum nostrorum arrogantia passim nauseam et offensionem ingeneret.

89. *Gracchus.*] Tiberius et Caius Sempronii Gracchi et Corneliæ, de Scipionum familiâ, filii: ambo eloquentiâ claruerunt; sed popularibus tumultibus nimiùm indulgentes miserè et indecorè perierunt. Cic. de Arusp. respons. *Tib. Gracchum secutus est Caius Gracchus, quo ingenio! quantâ vi! quantâ gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem voluntatemque esse conversa.* Item. de clar. orat. *Fuit Gracchus diligentiâ Corneliæ matris à puero doctus, et Græcis literis eruditus———Utinàm in Tib. Gracch. Caioque Carbone talis mens ad Remp. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit. Profectò nemo his viris gloriâ præstitisset.*

*Mucius.*] Pub. Mucius *juris civilis intelligentiâ, atque omni prudentiæ genere præstans.* Cic. modò. cit.

91. *Mirabile visu,* &c.] Judicio quidem ipsorum auctorum futili et insulso.

93. *Circum-Spectemus.*] Se quidem cum istis poëtastris jungit Horatius, ut graviùs eos proscindat et confodiat.

94. *Vacuam Romanis vatibus ædem.*] Quamdiu sua scripta non replebunt *ædem* seu bibliothecam Apollinis, eam Romanis vatibus vacuam putant inepti illi; adeò se mirantur, et aliis omnibus præstantiores existimant.

96. *Quare sibi nectat uterque coronam.*] Quàm stultè laureâ se poëticâ dignos putent.

97. *Cædimur, et totidem,* &c.] Invicem quasi vulneramur, et conficimur inani gloriæ opinione decepti, dum mutuis laudibus vanisque titulis et elogiis alii alios perperam exornamus. Alii de recitandi et audiendi vicissim molestâ occupatione intelligunt, afferuntque illud ex arte Poëticâ; *Recitator acerbus quem arripuit tenet occiditque legendo,* sed minùs bene.

98. *Lento Samnites,* &c.] Parùm ad rem est Samnitum pertinax adversùs Romanos ad finem usque diei pugna, de quâ Tit. Liv. lib. ix. et Ennius:

*Bellum æquis manibus nox intempesta diremit.*

Aptiùs ergo intelligemus illud genus gladiatorum, quos ab armaturâ Samnites ciebant, quosque inter epulas spectaculum adhibebant, adeoque *ad lumina, lento* etiam *duello:* quippe non gladiis sed sudibus decertantes, graves quidem ictus sed minimè plagas aut necem inferebant.

99. *Alcæus.*] Ab eo dicor alter Alcæus. De hoc Lyricorum coryphæo lib. i. Od. 32. et lib. ii. Od. 13.

*Puncto.*] Examine, suffragio, judicio.

100. *Callimachus?*] Hic Elegiographorum princeps apud Græcos, Quintiliano etiam teste. Cyrene in Africa oriundus, floruit sub Ptolomeis Philadelpho et Euergete; plurima certe carmina scripsit, sed pervenerunt ad nos pauca dun-

Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cùm scribo, et supplex populi suffragia capto :
Idem, finitis studiis, et mente receptâ,
Obturem patulas impunè legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina : verùm
Gaudent scribentes ; et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsêre, beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti :
Audebit, quæcunque parùm splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ. [864]
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quæ priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit, et deserta vetustas.
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus.
Vehemens, et liquidus, puroq ; simillimus amni,
Fundet opes, Latiumque beabit divite linguâ :
Luxuriantia compescet ; nimis aspera sano
Lævabit cultu ; virtute carentia tollet :
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.

dicetur Mimnermus, et exornabitur vocabulo quod optaverit.

Multa *quidem* perfero, ne irritem Poëtas, ut plurimùm iracundos, quando *quidpiam* compono, et vulgi approbationem enixis precibus flagito; *at* post finita studia cùm ad memet redii, ipse aures occludam *antè* apertas temerè recitantibus. Deridentur qui scribunt inconcinnos versus, sed auctores ipsi sibi placent et applaudunt, ac felices vindicant quod composuerunt, si à te non laudentur. Verùm quisquis carmen exactum scribere voluerit, *is* cum chartâ accipiet animum boni critici: quæ dictiones minùs aptæ et pulchræ judicabantur, ultrò expunget, etsi reluctantes amoveantur, et adhuc inclusæ sint in Vestæ sacrario: solers adhibebit splendidas rerum appellationes, ac diù populo ignotas producet: quas olim Catones et Cethegi usurpàrunt, nunc *autem* deformat turpis squalor et obsoleta antiquitas: finget novas quas auctor usus propagabit; ad instar fluminis rapidi ac nitidi proferet divitias, ac sermone opulento ditabit Latium; redundantia coercebit, duriora scitè expoliet, inertibus vim addet; quasi ludens circumagetur, velut qui modò Satyrum, modò rudem Cyclopem motu simulat.

## *ANNOTATIONES.*

taxat epigrammata, et hymni. Ex eo quædam imitari interdum et prædari studere Catullus atque Propertius. Quòd breves libros amaret Callimachus insimulantibus aiebat.

*Ingens volumen ingens malum.*

101. *Mimnermus.*] De eo Poëtâ lib. i. Epist. 6. ad finem.

105. *Obturem patulas,* &c.] Interdum ineptias legentium et recitantium ferre cogor; at postea indignor, aversor, abhorreo.

114. *Intra penetralia Vestæ.*] In conclavi, in scrinio scriptoris, quæ nemini præter ipsum scrutari licet; quemadmodum solus olim Pontifex maximus adire poterat *abditos et penetrales focos* apud Vestæ fanum. Cic. vel sicut è templo Vestæ tanquam ex asylo quemvis extraxisse nefas est. *Vestam* hîc pro Lare poni quidam volunt. De Vestâ lib. i. Od 2.

115. *Obscurata diu,* &c.] Art. Poet. v. 70.

*Multa renascentur, quæ jam cecidêre,* &c.

117. *Catonibus atque Cethegis.*] Vetustissimis oratoribus, ferè coævis. Plin. lib. vii. cap. 17. *Cato,* inquit, *primus Porciæ gentis tres summas in homine res præstitisse existimatus est; optimus orator, optimus imperator, optimus senator . . . . . . . . . quater et quadragies causam dixit ; nec quisquam sæpius postulatus, et semper absolutus.*

*Cethegis.*] Intelligendus hîc M. Cornelius Cethegus, quem Cicero in Bruto commendat, ejusque eloquentiæ auctorem idoneum dicit Q. Ennium; quippe qui et ipse eum audierit, et de mortuo scribat; unde nemo suspicari possit, amicitæ causâ esse mentitum. Is cum Pub. Sempronio Tuditano consulatum gessit, bello Punico secundo annis ferè ducentis antequam hæc scriberet Horatius. Ennius in Annal.

*Additur orator Corneliu' suave loquenti*
*Ore Cethegus*——————
*Flos delibatus populi, Suadæque medulla.*

Vide Quintil. lib. ii. cap. 15. ubi horum facit mentionem.

119. *Adscisset nova.*] Vide Art. Poet. v. 46. et seq.

124. *Ludentis speciem dabit.*] Eâ subtilitate scribet ut ludere videatur; adeò res quæque luculenter et facilè scriptæ apparebunt, ut *sibi quivis speret idem ;* at *sudet multum frustraque laboret ausus idem.* Art. Poet. v. 240. Vide ibi annot.

125. *Ut qui Nunc Satyrum, nunc,* &c.] Velut eximius pantomimus gestibus exprimens nunc agilem Satyrum, nunc tardum Cyclopem tantâ quidem arte, ut ipsa Satyri, vel Cyclopis natura et persona agere credatur: quod quidem pariter æmulari se posse quisque spectan-

Prætulerim scriptor delirus inersque videri, [865]
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quàm sapere, et ringi. Fuit haud ignobilis Argis
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ:
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic, ubi cognatorum opibus curisque refectus,
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.
Nimirum sapere est abjectis utile nugis, [866]
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis;
Sed veræ numerosque modosque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitusque recordor:
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis: quod, quantò plura parâsti,
Tantò plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus, tibi monstratâ radice vel herbâ
Non fieret levius, fugeres radice vel herbâ
Proficiente nihil curarier. Audieras, cui

*Ego certè* malim haberi poëta vesanus et insulsus, dummodò placeant mihi, vel etiam ignota sint vitia mea; quàm bene scribere et *animo* cruciari. Argis fuit quidam non plebeius, qui credebat se audire tragœdos excellentes in vacuo theatro sedens et applaudens; cæterùm honestæ vitæ officia non omittebat, probus omninò vicinus, benignus hospes, bonus erga conjugem, mitis in servos, nec supra modum excandescens si fractum *inveniret* lagenæ sigillum: denique rupem vel puteum facilè devitabat. Ille affinium curâ et auxilio sanatus, pulso morbo et bile per elleborum purum, ad mentem sanam reversus, dixit; Profectò me occidistis, ó amici, non servâstis, cui gaudia sic abstulistis, et mentis errorem jucundissimum eripuistis per virtutem *medicamentorum.* Scilicet expedit sapientiæ studere, objectis nugis; et pueris relinquere ludum *ætati* congruum. *Jam* non *ampliùs juvat* sectari voces chordis Latinis canendas, sed rectæ vitæ rationes et instituta scrutari. Quapropter ita mecum reputo, et tacitè statuo; si nulla aquarum abundantia sitim placaret, medicos adires: cur autem nemini audes fateri, quò plus habes, eò plus tu appetere? Si ægritudo non levaretur plantâ vel radice tibi indicatâ, sperneres radicem aut plantam nihil remedii afferentem; auditu acceperas,

## *ANNOTATIONES.*

tium facilè sibi persuaserit: verùm si rem tentet jam difficultatem sentiat. Vide lib. i. Sat. 5. v. 63.

126. *Prætulerim scriptor,* &c.] Videtur per prosopopœiam induci Florus vel alius quispiam, hæc dicens et concludens ex rationibus ab Horatio prolatis.

128. *Ringi.*] Stomachari, intimis sensibus angi. Cic. ad Attic. lib. iv. Epist. 5. *Hi subringentur, qui villam me molestè ferunt habere, quæ Catuli fuerat.*

*Fuit haud ignobilis Argis.*] Homo ille vocabatur Lycas, ex vet. Comment. De *Argis* urbe, lib. i. Od. 7. Annot.

129. *Qui se credebat,* &c.] Idem Abydi gestum narrat Aristoteles. Vide Athenæum lib. xii. in fine, ubi similem refert de insano historiam sat lepidam. Thrasylaus nempe quidam (Thrasyllum vocat Ælianus, Var. lib. iv. cap. 25.) suas esse putabat naves omnes in Piræum appellentes; has recensebat, excipiebatque tanto gaudio, quàm si dominus fuisset earum rerum omnium, quæ advenissent salvæ. Is verò Critonis fratris curâ sanatus, affirmabat lætum se prorsus ac beatum vixisse eâ dementiâ; quoniam omnis molestiæ expers, et multam voluptatem animo perciperet.

134. *Signo læso lagenæ.*] Lagenas vini obsignebant olim adversùs fraudem servorum. Cic. lib. xvi. Epist. 26. ad Tironem; *Olim matrem memini lagenas etiam inanes obsignare, ne dicerentur furtim exsiccatæ fuisse.* Pers. Sat. 6. v. 17. ubi.

*Et signum in vapidâ naso tetigisse lagenâ.*

*Insanire.*] Irasci nimium, usque ad furorem et insaniam.

140. *Mentis gratissimus error.*] Vide Athen. paulò ante cit. ubi ait, jucundissimas esse insanorum delicias.

141. *Nimirum sapere est abjectis,* &c.] Transit ingeniosè Horatius ad aliam materiam, nempe, moribus corrigendis potiùs quàm verbis connectendis et numerandis studere jam expedit, ibi Flori vitia solerter notat.

146. *Si tibi nulla sitim,* &c.] In morbis corporis, consulitur medicus; in morbis animi, dissimulatur celaturque malum, nec ullum proinde remedium quæritur.

151. *Audieras.*] A Stoicis didiceras.

Rem Dî donarent, illi decedere pravam
Stultitiam; et cùm sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus îsdem?
At si divitiæ prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minùs te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis librâ mercatur et ære;
Quædam, si credis consultis, mancipat usus:
Qui te pascit ager, tuus est: et villicus Orbî [867]
Cùm segetes occat, tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit: das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam suprà, nummorum millibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper, an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi,
Emptum cœnat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.
Sed vocat usque suum, quà populus adsita certis
Limitibus vicina refugit jurgia: tanquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte supremâ
Permutet dominos, et cedat in altera jura.
Sic quia perpetuus nulli datur usus, et hæres [868]
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris

Diis opes largientibus hominem insaniâ istâ liberari; factus autem locupletior quanquam nihilo magis sapis, tamen auscultas *semper* eosdum monitores? At si opes meliorem, si minus avarum et solicitum efficerent, *jure* quidem erubesceres, si quisquam in orbe esset te solo cupidior. *Jam verò*, si proprium est quod quisque soluto pretio emit; si quædam usus addicit, ut aiunt jurisperiti, tuus est ager qui te alit, et villicus Orbii occans segetes, ut tibi dein triticum vendat, te herum sentit: datâ pecuniâ mercaris uvam, pullos, ova, cadum vini; ita nimirum paulatim emis agrum fortasse millibus nummorum trecentis vel ampliùs comparatum. Quid interest *seu* nuper seu dudum soluto vivas? Possessor vetus agri Veientis et Aricini emptum comedit olus, quamvis aliter existimet; emptis lignis ahenum calefacit sub noctem frigidam. Atque suum appellat usque ad populum juxta plantatum, *quæ* certis finibus dirimit controversias vicinorum. Quasi *verò* proprium aliquod sit, quod momento fluxi temporis mutet dominos et in alterius possessionem transeat, vel precibus, vel emptione, vel per violentiam, aut per mortem. Quoniam igitur nemo habet usum perpetuum, atque hæres hæredi sic ut fluctus fluctui succedit; quid proficiunt villæ aut horrea? quorsum Lucani agri Calabris

## *ANNOTATIONES.*

154. *Monitoribus îsdem?*] Vel cupiditatibus, vel avaris qui ut rem semper augeas, admonent: quasi sapientia et felicitas unâ cum opibus accrescerent.

158. *Si proprium est, quod quis,* &c.] Agit adversùs eos, qui multos agros emunt, magnam pecuniæ vim congerere student.

*Librâ mercatur et ære.*] Olim rei pretium seu pecunia pendebatur: postea numerari cæpit.

159. *Mancipat.*] Jus et possessionem certam tradit, usu continuato per tempus lege definitum.

160. *Qui te pascit ager, tuus est.*] Tum emptione tum usurpatione proprius tibi dicendus est ager, cujus fructibus uteris licèt emptis. Cic. lib. vii. Epist. 30. *Id cujusque est proprium, quo quisque fruitur atque utitur.*

161. *Occat.*] Sparsum semen terra operit glebas versando et frangendo.

162. *Te dominum sentit.*] Quamvis Orbii dicatur ager et villicus: tu tamen magis dicendus es dominus, cui fructus fert ager, et cui laborat villicus.

166. *Numerato nuper, an olim?*] Qui agrum mercatur, fructus quidem universos præsentes et futuros emit dato semel integro pretio; qui verò necessarios in diem fructus mercatur, agrum emit paulatim numerato pretio et per partes dato.

167. *Aricini.*] Aricia oppidulum Latii.

*Veientis.*] Veii urbs Hetruriæ.

168. *Quamvis aliter putat.*] Non est quod inempta dicat olus et ligna. Scilicet eorum olim pretium numeravit et solvit, quando agros solutâ pecuniâ emit.

170. *Sed vocat usque suum,* &c.] Prolepsis. Vide lib. ii. Sat. 2. sub finem.

173. *Nunc prece,* &c.] Quatuor ista sunt rem capiendi genera; *prece,* per donationem precibus, officiis, aut aliâ ratione captatam; *pretio,* emptione, *vi,* ereptâ veteri domino possessione, seu per vim armorum, seu per fraudem et iniquas lites; *sorte supremâ,* cùm hæreditario jure obveniunt bona.

177. *Quid vici prosunt.*] Quidam legunt, *vites,* id est, vineæ.

*Calabris Saltibus adjecti Lucani.*] Calabriæ pariter et Lucaniæ opima valdè pascua erant. De contiguis illis ad ultimam Italiam regionibus jam dictum in Epod. 1.

Saltibus adjecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curet habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu,
Sylvestrem flammis et ferro mitiget agrum;
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum, [869]
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum
Quodque caput, vultu mutabilis, albus, et ater.
Utar, et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me judicet hæres,
Quòd non plura datis invenerit: et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neq; sumptum
Invitus facias, neque plura parare labores:
Ac potiùs, puer ut festis Quinquatribus, olim

adjuncti, si magna parvaque abripit mors nequaquam auro placabilis? Lapillos, marmor, ebur, Etrusca signa, picturas, argentum, vestes Getulicâ purpurâ tinctas multi non possident; quidam nec cupiunt possidere. Quare fratrum alter otium, nugas, unguenta habere malit, quàm optima palmeta Herodis; alter *autem licèt* opulentus agrum sterilem laboriosè domet igne et vomere, à primâ luce *usque* ad vesperam; novit Genius, qui comitatur sidus ortui præsidens, humanæ naturæ Deus, qui cum singulis hominibus interit, faciem habens multiplicem, propitius, et adversus. *Quæ cùm ità sint*, bonis utar, et ex parvo cumulo desumam quod opus erit; nec curabo quid hæres de me censeat, quia non repererit majores opes quàm mihi donatæ *sint*. Ipse tamen cupiam nôsse quid bonus lætusque differat à luxurioso, et quantum distet frugalis à sordido. Quippe *latum* discrimen est *utrum bona* tua malè profundas, an sponte insumas; nec majora congerere studeas; quin potius raptim utaris deinceps brevi et jucundâ ætate, sicut puer feriis Quinquatribus.

*ANNOTATIONES.*

180. *Tyrrhena sigilla.*] Imagines parvas ex Hetruriâ, quam regionem primò incoluerunt populi à Tyrrheno Atyos (qui unus è posteris Herculis) filio nominati, et è Lydiâ huc deducti.

181. *Gætulo murice.*] *Purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus murices* (pisciculi) *in mediis habent faucibus . . . . Præcipuus in Moninge Africæ et Gætulo littore Oceani.* Plin. lib. vi. cap. 36. De Gætuliâ dixi lib. i. Od. 23. et lib. ii. Od. 20.

183. *Alter fratrum.*] Designat Mitionem et Demeam fratres, quorum alter in urbe quietus degebat, alter ruri duris se laboribus exercebat, apud Terent. Adelph.

184. *Herodis palmetis.*] Agris Judææ fertilissimis, et Jerichuntinis palmis, è quibus opimus redit proventus. Illic vero Herodis regia erat. Strabo lib. xvi. *Hierichus campus à montanâ quâdam circumdatus, quæ in amphitheatri speciem ad ipsum declinat. Ibi est palmetum, habens et alias feraces arbores, sed plures palmas; ad stadia centum extenditur irriguum totum ac villis frequens. Illic etiam visitur Herodis regia, et balsami viridarium. Indè verò amplus est reditus et ingens vectigal.* Vide et Plin. lib. v. cap. 17.

*Herodis.*] Herodes apud Judæos regnavit temporibus Augusti in partibus Syriæ; inquit vet. Schol. ad Persii Sat. v. 180. De eo nos amplius ibidem.

186. *Sylvestrem flammis.*] Rem fusè explicat Virgilius Georgic. i. 84, et seq.

*Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,*
*Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.*
*Sive inde occultas vires, et pabula terræ*
*Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem*
*Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:*
*Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat*
*Spiramenta, novas veniat quâ succus in herbas:*
*Seu durat magis, et venas astringit hiantes:*
*Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis*
*Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.*

187. *Genius.*] Numen quod rebus gignendis præest, et simul cum nascente nasci, cum moriente mori credebatur. Ammian. Marcel. lib. xxi. Censorin. de die natali. Plutarch. lib. de interit. orac. &c.

189. *Albus, et ater.*] Duplicem cuique genium veteres assignabant, bonum et malum. Bruto cubanti narrant observatum olim speciem corporis horrifici, et quærenti, quis Deus vel homo esset, quid vellet; respondisse, Malus ego tuus genius sum; hodiè me ad Philippos videbis. Cui Brutus intrepidè. Videbo. Plutarch.

192. *Plura datis.*] A Mæcenate, ab Augusto.

193. *Simplex.*] Non sumptuosus aut prodigus, at *hilaris* et honestè bonis utens.

197. *Puer ut festis Quinquatribus.*] Plenâ et liberâ mentis hilaritate, quemadmodum pueri hilariter, omninò transigunt dies feriatos sibi concessos in Quinquatribus.

*Quinquatribus.*] Quinquatria vel potiùs Quinquatrus pluralis numeri, dies erant festi in honorem Minervæ, quibus à studio vacabant pueri, et minerval suis magistris deferebant. Nomen vel à dierum numero, quòd celebrarentur quinto die post idus. Varro 5. de Lat. Ling. Gell. lib. ii. cap. 21, &c. vel quòd eâ die

Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda procul domûs absit: ego, utrum
Nave ferar magnâ an parvâ, ferar unus et idem. [870]
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo;
Non tamen adversis ætatem ducimus Austris:
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus; abi. Quid? cætera jam simul isto
Cum vitio fugêre? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et irâ?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?
Natales gratè numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senectâ? [871]
Quid te exempta juvat spinis de pluribus una?
Vivere si rectè nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti:
Tempus abire tibi est; ne potum largiùs æquo
Rideat, et pulset lasciva decentiùs ætas.

Ne *res* familiaris inops aut sordida sit; *cæterum* seu amplâ seu exiguâ cymbâ vehar, ipse idemque ero. Non inflatis *quidem* velis feror prospero Aquilone; at nec Austris contrariis vectito: viribus, ingenio, decore *externo*, virtute, gradu, facultatibus, primorum ultimus *sum*; at ultimos antecedo. Non avarus es; euge; Quid? an cætera quoque vitia cum illo absunt? *num* liber est animus ambitione vanâ, timore mortis, et iracundia? *nunquid* spernis insomnia, magorum terriculamenta, prodigia, veneficas, umbras nocturnas, et Thessalorum ostenta? *num* hilariter annos *tuos* recenses? *an* indulges amicis? *an* ingravescente ætate fis benignior ac probior? *Enimverò* quid tibi prodest unam de multis spinis avulsisse? Si nescis benè vivere, da locum melioribus; sat nugatus es, satis edisti et bibisti: *jam* tempus est, *ut* abscedas; ne plusculum te lascivientem derideant et exagitent juvenes convenientiùs lascivientes.

## *ANNOTATIONES.*

Minervæ ædes in Aventino consecrata sit. Festus. Alii aliter. Ovid. Fast. 3.

*Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ;*
*Nominaque à junctis quinque diebus habent.*

201. *Non agimur tumidis.* &c.] Allegoria. Id est, Ego non opes habeo ingentes, nec sumptuosè vivo; at nec paupertate conflictor, nec sordido victu immundam aut miseram ætatem ago.

208. *Somnia, terrores,* &c.] An sapienter et fortiter contemnis vana quæque terriculamenta? Vide Cœl. Rhodig. lib. xxvii. cap. 9. et seq.

209. *Lemures.*] Pers. Sat. v. 185. *nigros lemures* vocat; id est, umbras seu larvas, quibus noctu infestantur domus; quas procurandi seu expiandi rationem docet Varro lib. i. de vitâ pop. Rom. Ovid. Fast. 4. Vide Plin. lib. vii. Epist. 27. in quâ pleraque refert ejus generis phantasmata tum tuis tum aliorum oculis observata. *Erat Athenis,* inquit, *spatiosa domus sed infamis et pestilens. Per silentium noctis, sonus ferri, et si attenderes acriùs, strepitus vinculorum, longiùs primò, deinde proximè reddebatur: mox apparebat idolon senex macie et squalore confectus, promissâ barbâ, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. Inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur,* &c.

*Portentaque Thessala,* &c.] Miracula perpetrata à Thessalis per artem magicam et veneficia, quibus ii maximè pollebant, à Medeâ edocti, ut aiunt. Plinius lib. xxx. cap. 1. magiam apud Thessalos propagatam scribit. Hinc et *mulier Thessala,* pro magâ et venefica, in proverbium abiit.

*Thessala.*] Thessalia pars fuit regni Macedonici perampla, quanquam distincta regio, inter Peneum fluvium ad Boream, et Thermopylas ad Austrum, ab occidente Epirum habet. Ejus præcipua urbs Larissa fuit, Achillis natalibus inclyta.

210. *Natales gratè numeras?*] Libenterne ætatis annos recenses? an non horres mortis accedentis mentionem? hoc enim pusilli est animi.

211. *Lenior et melior fis accedente senectâ?*] Tunc certè, aut nunquam, minui debent animi perturbationes, tum defervescente sanguine, tum usu rerum et sapientiâ crescente.

212. *Quid te exempta juvat,* &c.] Quid juvat unum vitium expulisse, si alia supersunt et torquent? Quid prodest avaritiam expugnâsse, si ambitio, si ira, metus, superstitio, animum adhuc tuum obsident et cruciant?

214. *Lusisti satis,* &c.] Ex Homeri Odyss. *Affatim edi, bibi, lusi.*

# Q. HORATII FLACCI

# EPISTOLA

AD

# PISONES:

SIVE DE

## ARTE POETICA LIBER.

*SEU è Demetrio Phalereo, seu è Neoptolemo Pario, seu potiùs ex Aristotele, seu è proprii ingenii acrisque judicii fœcunditate, sagacitate, opibus, hauserit potissimùm Flaccus noster: certè eminentissima quæque scribendi carminis præcepta hoc libello complexus est. Attamen Artem Poëticam vix appellem cum Quintiliano et aliis: malim verò Epistolam nuncupare cum nonnullis eruditis; tum ob inspersum identidem satiricum salem, tum ob præceptiones aut carptim aut saltuatim datas. Hinc enimverò animo meo consilium pridem subiit, ordine quodam adhibito illustrare hanc Horatii partem; si quod est eximium illustrari potest. Liberaliter accipe, Lector, opellam hanc meam; dico libellum quo Epistolam ad Pisones in Artis Poëticæ formam utcunque redegi, olim jam editum, nunc verò à me recognitum rursusque tibi propositum.*

# Q. HORATII FLACCI

# EPISTOLA

AD

# PISONES:

SIVE DE

# ARTE POETICA LIBER.

HUMANO capiti cervicem pictor equinam [873]
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa supernè ;
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cujus, velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species ; ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus atque Poëtis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim : [874]
Sed non ut placidis coëant immitia ; non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
  Incœptis gravibus plerumque et magna professis

INTERPRETATIO.

Si pictor humano capiti addat collum equinum, diversasque plumas apponat membris hinc et inde collectis, *adeò* ut mulier vultu pulchra deformem piscis caudam habeat; an cachinnos cohibere *possitis, ó* amici, ad spectandum introducti? *ó* Pisones, credite similem huic tabellæ fore librum, cujus sicut ægrotantis insomnia inanes formæ conflabuntur; *ità* ut nec finis nec principium ad unum quid referatur. *Atqui* pictoribus et poëtis quodcunque libuit semper etiam licuit. Fateor; atque hanc indulgentiam petimus æquè et largimur; verùm non *adeò* ut aspera mitibus, angues volucribus, agni tigribus socientur. Initiis grandibus sæpe et magnificis

*ANNOTATIONES.*

1. *Humano capiti,* &c.] Per ridiculæ et monstrosæ picturæ similitudinem primo loco docet Horatius, uniforme opus, ejusque partes homogeneas esse oportere; tum ut cohæreant et conveniant universa et singula, tum ut ad quid unum omnia respondeant. Vide Aristot. Poët. cap. 1. et seq.

3. *Undique collatis.*] Diversorum animalium membris corpus unum monstrosum conflantibus.

6. *Pisones.*] Horum familia Romæ dudum nobilis ac numerosa. Calpurnii vocati sunt à Calpo Numæ filio; unde posteà, *Vos ó Pompilius sanguis.* Porrò scribit Horatius ad patrem et ad filios Pisones, præsertim verò ad hos: quorum pater L. Piso Consul cum Druso Libone anno U. C. 738. Augusto gratiosus extitit, aliisque muneribus in Rep. egregiè perfunctus est; cæterùm literarum ac literatorum impensè amans.

7. *Ægri somnia.*] Corruptis morbo perturbatisque humoribus, cerebroque malè affecto, portentosa gignuntur insomnia.

12. *Sed non ut placidis.*] Nec pictor, nec poëta debet fingere unquam naturæ repugnantia.

14. *Incœptis gravibus.*] Præcipit vitandas digressiones futiles et ineptas; atque locos communes intempestivè haud tractandos; quem ad scopulum frequenter impingunt illiduntur que poëtastri. Vide quàm aptè et quàm non prolixè Virgilius describat *pestilentiam,* Geor. 3. *famam* Æn. 4. &c. Lucanus contra *more suo omnia ponit in excessu.* Scal. lib. 5.

Purpureus latè qui splendeat unus et alter
Assuitur pannus; cùm lucus et ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus.
Sed nunc non erat his locus: et fortasse cupressum
Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, ære dato qui pingitur? amphora cœpit
Institui: currente rotâ cur urceus exit?
Denique sit quidvis simplex duntaxat et unum.
Maxima pars vatum, (pater, et juvenes patre digni)
Decipimur specie recti. Brevis esse laboro,
Obscurus fio: sectantem lævia, nervi
Deficiunt animique: professus grandia turget:
Serpit humi tutus nimiùm timidusque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.
  Æmilium circa ludum faber imus et ungues
Exprimet, et molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis summâ, quia ponere totum
Nesciet: hunc ego me, si quid componere curem,

subjunguntur unus vel duo centones purpurei, qui longè refulgeant; quando describitur lucus, fanum Dianæ, rivulus per amœnos campos decurrens, aut fluvius Rhenus aut iris. At non erat tunc *aptus* istis locus. Et fortasse nôsti pingere cupressum. Quorsum *verò* istud, si pacto pretio pingendus est *homo* fractâ nave emergens nudus? amphora formari cœpta est; cur rota revoluta urceus prodit? Denique simplex et unum planè sit *id* quod componis.

O pater, et juvenes patre digni, nos poëtæ ut plurimùm imagine recti fallimur. Si conor esse brevis, obscurus evado. Polita conjectanti spiritus et vires haud suppetunt; qui vult loqui sublimia, turgidus fit; securus nimis et ardua metuens fit humilis; qui rem unam plus æquo variare nititur, delphinum silvis, aprum mari appingit. In vitium impellit vitii fuga non solers. Ignobilis statuarius ad Æmilianum ludum *habitans* ungues ac tenues capillos ære finget *optimè*, opus *tamen dabit* inconcinnum, quia totum perficere nequit. Huic ego similis esse quidpiam scribens

## ANNOTATIONES.

cap. 15. Idem de eod. lib. vi. cap. 3. *Lucani effrænis mens, sui inops, serva impetus, atque idcirco immodica, raptaque calore simul et calorem ipsum rapiens.*

15. *Purpureus latè qui*, &c.] Non magis splendet carmen locis communibus perperam tractatis, quàm vestis assuto centone purpureo. Vide supra lib. ii. Epist. 1. 73.

16. *Lucus et ara Dianæ.*] Nemus Aricinum, ubi ara Dianæ sacra: quæ poëtis materia frequens, tum ob amœnitatem loci, tum ob Dianæ Tauricæ Orestisque miram et fatalem historiam multiplicis argumenti fertilem.

18. *Flumen Rhenum.*] Hoc celebrare affectabant in gratiam Aug. Cæsaris, cujus ibi victoriæ multæ et præclaræ, Suet. Octav. cap. 21. et Dio. lib. 34. &c.

*Pluvius arcus.*] In eo describendo sæpiùs insulsè mòrabantur imperiti; at rarò, et paucis Virgilius Æneid. iv. 700.

20. *Si fractis enatat exspes.*] Mos erat naufragorum, pictum in tabella naufragium circumferre ad corrogandam stipem. Vide Pers. Sat. i. 89. Juvenal. Sat. xiv. 301. et seq.

21. *Amphora cœpit Institui*, &c.] *Amphora* vas grande, *urceus* vas exiguum, notant principium grave paulò pòst in minuta et levicula abiens et evanescens. Isto loco utitur S. Hieron. ad Lætam, aptius autem Sidonius Apoll. Epist. 16.

22. *Currente rotâ.*] In operis progressu. Metaph. à rotà figulari.

23. *Quidvis.*] Al. *quodvis.*

25. *Brevis esse laboro, Obscurus fio.*] Quintil. lib. iv. cap. 2. *Nimium corripientes omnia sequitur obscuritas.* Summorum poëtarum et magnum sensum paucis efferre. Virgil. Æneid. iii. 11.

——————*Campos ubi Troja fuit.*

Pers. Sat. v. 38.

*Virtutem videant, intabescantque relictâ.*

26. *Sectantem lævia, nervi Deficiunt.*] Sententiarum majestas, spiritûs poëtici vis et altitudo sæpe deest; deeratque versibus Neronis à Persio derisis. Sat. 1.

27. *Professus grandia turget.*] Magniloquentia orationi inflatæ affinis est.

28. *Serpit humi tutus.*] Qui non audet assurgere, repat necesse est. Id vitii habent Valer. Flacc. Argon. Silius Italic. &c.

29. *Qui variare cupit.*] Varietate carmen ludit ac delectat: at si præter modum illa sit, tam prodigiosa videbitur, quàm delphinus in silvis, aper in mari pictus; quique sic vel tabellam pictor vel carmen poëta insignire gestit, ridiculus evadit. Profana figmenta sacris rebus ineptè interserit Sannazarius.

32. *Æmilium ludum.*] Ludum gladiatorium Æmilii.

Non magis esse velim, quàm pravo vivere naso,
Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus: et versate diu, quid ferre recusent, [876]
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, et præsens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat, promissi carminis auctor.
Dixeris egregiè, notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum: si fortè necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget; dabiturque licentia sumpta pudenter;
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Græco fonte cadant, parcè detorta. Quid autem [877]
Cæcilio, Plautoque dabit Romanus, ademptum
Virgilio, Varioque? ego cur acquirere pauca
Si possum, invideor; cùm lingua Catonis et Ennî

tam nolim, quàm nigris oculis et capillis speciosus, indecoro esse naso.

Quicunque aliquid componitis, eligite materiam viribus vestris parem; diuque perpendite quid possitis et quid nequeatis exequi. Qui rem solerter elegerit, haud carebit elocutione et pulchrâ dispositione.

Ordinis, ut opinor, hæc erit vis et perfectio; ut jam quædam dicat, plura *verò quæ* jam dicenda *videantur* alium in locum reservet. *Porrò* in vocibus proferendis sobrius et prudens; alia assumat, alia relinquat scriptor poëmatis polliciti.

Præclarè dices, si solers conjunctio novum fecerit dictionem vulgarem; quod si oporteat res abstrusas exprimere signis insolitis, licebit procudere *verba* succinctis Cethegis inaudita; *debetque* licentia concedi verecundè usurpata. Voces autem recentes et novæ locum obtinebunt, si à Græca origine deriventur paululùm deflexæ.

Quare verò Cæcilio ac Plauto indulgebant Romani quod Virgilio et Vario negaverint? Quare vetabor ego, si valeo, quæpiam propagare; quandoquidem Catonis atque Ennii

## *ANNOTATIONES.*

37. *Nigris oculis,* &c.] Hi olim in laude erant, ut alibi dictum est.

38. *Sumite materiam.*] Tertium præceptum quod esse primum debuit, inquit Scaliger Poët. lib. vi.

42. *Ordinis hæc virtus.*] Quartum de ordine, *quod sanè mutilè docet.* J. Scalig. modò cit.

43. *Jam nunc dicat,* &c.] Historia rerum seriem enarrat secundùm ordinem temporum: at contrà poësis artificiosam requirit rerum dispositionem. Patet ex Homeri Odysseâ, et Iliade. Sic in Virgilii Æneide liber primus esse debuisset qui secundus est, et tertius esse qui est primus. Vide posteà vers. 146. et seq.

46. *Promissi carminis.*] Diù ante exspectati quod si opinioni non respondet, statim exploditur.

45. *In verbis etiam tenuis.*] Jam de partibus elocutionis. Verba licet nova facere; sed modus servandus. Cic. in Bruto. Quintil. lib. i. cap. 5. *Nova verba non sine quodam periculo fingimus,* &c. Gell. lib. i. cap. 12. *Quod à C. Cæsare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro,* lib. i. *de Analogiâ scriptum est, habe semper in memoriâ atque in pectore, ut tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum:* et paulò antè; *Vive moribus præteritis: loquere verbis præsentibus.*

48. *Junctura.*] Sive in verbo è duobus composito, ut, *postliminium, velivolum* mare, *solivagus, fœdifragus:* sive in oratione, ut arborum *comæ* pro foliis, Epod. 2. et hic v. 58. signatum *præsente notâ* nomen: ubi *notæ* voces novitatis habent gratiam, et quasi novam dictionem faciunt per juncturam non vulgarem. Vide Macrob. Saturn. 1. cap. 4. et 5.

50. *Cinctutis Cethegis.*] M. Corn. Cethegum Tullius in Bruto inter priscos oratores numerat: *cinctutis,* veteri more succinctis, aptatâ infra pectus tunicâ; Epenthesis. Vel, à cinctu scilicet Gabino, sit cinctutus.

53. *Græco fonte cadant.*] Qualia, ephippium, triclinium, propola, bibliotheca, exantlare, &c.

54. *Cæcilio.*] De eo poetâ lib. ii. Epist. 1. v. 59.

*Plauto.*] Lib. modò cit. Epist. cit. vers. 58. et 170.

55. *Virgilio.*] Hic Latinorum poëtarum Coryphæus intulit quædam insolita; lychni, spelæa, Thyas, trieterica Bacchi Orgia, &c.

*Vario.*] De eo lib. i. Od. 6. et lib. i. Sat. 5. et 8.

56. *Invideor.*] Dum agit de fingendis novis vocibus, ipse fingit hanc appositè *invideor,* pro mihi invident.

*Catonis.*] Hic *tempestivum* primus dixisse fertur, Cic. 3. de fin. *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inauditam, inusitatum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?* De eo jam antè non semel.

*Enni.*] Lib. i. Sat. 13. et lib. ii. Epist. 1. Ovid.

*Ennius ingenio maximus, arte rudis.*

Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit
Signatum præsente notâ procudere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentque.
Debemur morti nos, nostraque; sive receptus
Terrâ Neptunus, classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisve diu palus, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, et grave sentit aratrum: [878]
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt;
Nedum sermonum stet honos, et gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidêre; cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penès arbitrium est, et jus, et norma loquendi.
Res gestæ regumque ducumque et tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter junctis querimonia primùm,
Pòst etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,

sermo linguam Romanam locupletavit, inauditaque rerum vocabula induxit? *Certè* licuit semper ac licebit proferre dictiones usu comprobatas.

Quemadmodum vertente anno arboribus folia mutantur, et vetera decidunt; sic antiquarum dictionum auctoritas obsolescit: nuper autem productæ quasi juvenes florescunt ac vigent. Homines humanaque morti obnoxia sunt. Ità mare terrâ receptum, regale opus navigia à ventis tuetur, palus autem *anteà* sterilis et navigabilis *jam* propinquas nutrit civitates et vomere proscinditur. Sic fluvius cursum fruges devastantem convertit, aptiori alveo deductus. Mortalium opera interibunt; tantùm abest ut verborum decor et vis permaneat. Plerumque dudum obsoleta reviviscent; et quæ nunc vigent abrogabuntur, si voluerit usus, à quo pendet sermonum auctoritas et modus. Homerus ostendit quo metro, describi debeant facta et bella principum et imperatorum. Versibus inæqualibus conjunctis scriptæ primùm fuerunt res luctuosæ dein etiam lætæ. Quis verò primus ediderit elegias,

## *ANNOTATIONES.*

57. *Nova rerum Nomina protulerit?*] Quæ quidem eo tempore usu comprobata sunt.

58. *Semperque licebit*, &c.] Quintil. cit. lib. i. cap. 5. ita scribit; *Nova inducta si recepta sint modicam laudem afferunt, repudiata etiam in jocos exeunt; audendum tamen; namque, ut Cicero ait, etiam quæ primo dura visa sunt, usu molliuntur.*

59. *Signatum præsente notâ.*] Metaph. à re nummariâ.

*Procudere.*] Al. *Producere.*

63. *Sive receptus, Terrâ Neptunus.*] Portus quilibet, vel portus Julius apud Bajas, immisso in Lucrinum lacum mari effectus. Sueton. Octav. cap. 16. Dio lib. xlviii. Virgil. Georg. ii. v. 161.

*An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,*
*Atque indignatum,* &c.

65. *Regis opus.*] A Julio Cæsare inchoatum, ab Augusto perfectum. Sueton. modò cit. Plin. lib. xxxvi. cap. 15.

*Sterilisque diu palus*, &c.] Pomptina palus in Campania. Tit. Liv. Epit. lib. xlvi. *Pomptinæ paludes à Corn. Cethego Consule, cui ea provincia obvenerat, siccatæ; agerque ex iis factus,* &c.

66. *Vicinas urbes.*] Setiam, Privernum, Terracinam, &c.

67. *Seu cursum mutavit iniquum.*] Tiberis olim per Velabrum fluens, in alveum aptiorem deductus Augusti jussu, nè urbi agrisque amplius mala et perniciem exundans inveheret.

70. *Multa renascentur.*] Lib. ii. Epist. 2. v. 115. Quintil. cit. lib. cap. 6. *Verba à vetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed et afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione. Nam auctoritatem antiquitatis habent; at quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo . . . nec utique ab ultimis et jam obliteratis repetenda temporibus,* &c.

72. *Jus, et norma loquendi.*] Gell. lib. xii. cap. 13. *Consuetudo omnium domina rerum, tum maximè verborum est.* Quintil. cit. lib. i. cap. 6. *Ridiculum pœnè fuerit, malle sermonem quo locuti sint, quàm quo loquantur. Sed necessarium est judicium . . . . In loquando, non si quid vitiosè multis insederit, pro regulâ sermonis accipiendum . . . . Ergo usum et consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.*

74. *Quo scribi numero.*] Carmine scilicet heroïco.

75. *Versibus impariter junctis.*] Elegiacis, quorum alter hexameter, alter pentameter.

*Querimonia.*] Aptè quidem: nam ut animus lugentis fractus et debilis, sic Elegiæ numerus quasi fractus et claudus. Theod. Marcil.

77. *Exiguos elegos.*] Quorum stylus magis tener et humilis esse debet, quàm altus et magnus. Patet ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio.

*Auctor.*] Callinoum Ephesium alii dicunt, alii Naxium, alii Colophonium quendam, seu Terpsandrum. Vide Isidor. lib. i. cap. 38.

Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est. [879]
Archilochum proprio rabies armavit iambo :
Hunc socci cepêre pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et juvenum curas, et libera vina referre.
Descriptas servare vices, operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poëta salutor?
Cur nescire, pudens pravè, quàm discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult :
Indignatur item privatis ac propè socco [880]
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit ;
Iratusque Chremes tumido delitigat ore ;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cùm pauper et exul uterque,

Grammatici non consentiunt; atque integra etiamnum manet controversia. Archilocum ira armavit iambo suo. Hunc pedem usurpârunt comœdiæ et tragœdiæ, *tanquam* idoneum colloquiis, ac superantem clamores populi, aptumque actioni. Musa jussit lyricis *versibus* cantari Deos, Heroas, athletam victorem, equum cursu priorem, adolescentum amores et libera convivia. *Quòd* si dictas carminum varietates et proprietates nescio, nec valeo observare, quare poëta vocor? quare per malam verecundiam ignorare malo quàm discere? Res comica non debet afferri versibus tragicis. Pariter Thyestæ cœna recusat exponi dictione humili et ferè comicâ. Omnia proprium sibi locum obtineant. Aliquando, tamen comœdia vocem attollit; et Chremes iratus alto sermone altercatur, et nonnunquam tragicus dolet humili dictione. Telephus et Peleus ambo exules et egentes

*ANNOTATIONES.*

79. *Archilochum.*] Hic amarulentum carmen Iambicum invenit stimulante irâ. De eo in Epod. 6. Ovidius in Ibin.

*Tincta Lycambæo sanguine tela feram.*

80 *Socci, cothurni.*] Hi tragœdorum, illi comœdorum calcei. Synecd. *grandes:* tum quòd reverà alti; tum quòd tragicæ res grandes, sublimisque earum stylus: à Sophocle inductus primo in scenam cothurnus; teste Servio in Virgil. Ecl. 8.

81. *Alternis aptum.*] Quia sæpè Iambicus versus imprudentibus nobis excidit, et quòd orationi simillimus, hinc *propter similitudinem veritatis in fabulis adhibetur.* Cic. de Orat. 3. Aristot. Poet. cap. 4.

82. *Populares vincentem strepitus.*] Gravitate propriâ vel altiùs sonantem, vel etiam comprimentem strepitus populi.

*Natum rebus agendis.*] Ob naturalem motum et saltum. Cic. Orat. Quintil. lib. ix. cap. 4. certè alii versus fluere, at Iambicus per saltus ire videtur.

83. *Musa dedit.*] Pindaro, Alcæo, Sapphoni, Anacreonti, Simonidi, &c. necnon et Horatio.

84. *Certamine.*] Olympico.

85. *Libera vina.*] Liberas commessationes, convivia in quibus licet cuique quodcunque libet loqui citra invidiam.

86. *Vices.*] Varias dotes, affectiones, discrimina: vel etiam, dispositionem materiæ ex arte variam, &c. Ergo Claudianus, Ausonius, et alii, versus magis quam carmen fecêre.

*Colores.*] Varium stylum, modò sublimem, modò remissum. Ut in pictura diversa diversis coloribus; sic argumenta varia diverso stylo, variâ dictione, et propriis unaquæque dotibus exornata distinguuntur. Vide Quintil. lib. xii. cap. 10.

89. *Versibus exponi tragicis,* &c.] Tragœdiæ magniloquentia rebus comicis humilibus haud congruit. Sic etiam stylum mediocrem Comœdiæ idoneum respuit Tragœdia, res nimirùm magnas tractans. *Sua cuique propria lex, suus decor est; nec Comœdia in cothurno, nec Tragœdia socco ingreditur.* Quintil.

90. *Privatis.*] Vulgaribus, plebeiis Magistratu fungentes appareant sublimes, privati contra humiles.

91. *Cœna Thyestæ.*] Synecd. pro quâlibet materiâ tragœdiæ aptâ. De Thyeste lib. i. Od. 6. et 16. item Epod. 5. Vide Senec. Trag.

93. *Interdum tamen,* &c.] Si quid infandum horrendumve sit describendum, vocem debet attollere comœdia stylumque aptum adhibere.

94. *Iratusque Chremes.*] Vide Terent. Heauton. Act. v. Scen. 5. item Adelph. Act. v. necnon Donat. Ibid. suprà lib. i. Sat. 4.

———*at pater ardens*
*Sævit.*

95. *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri.*] Quis enim vero dolore pressus grandia loqui possit? Itaque meras nugas effutit Hecuba apud Senec. Troad. cùm tam multa et tam magna dolens proloquitur. Apage *qui frigidum septena Tanain ora pandentem bibit,* &c. Vide quàm aptè contrà apud Euripidem.

96. *Telephus.*] Hic Mysorum rex ad inopiam redactus et mendicitatem, tragœdiæ materiam præbuit. Suidas.

Projicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querelâ.
Non satis est pulchra esse poëmata: dulcia sunto,
Et quocunque volent, animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent
Humani vultus. Si vis me flere dolendum est [881]
Primùm ipsi tibi; tunc tua me infortunia lædent,
Telephe, vel Peleu: malè si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mæstum
Vultum verba decent, iratum plena minarum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.
Format enim Natura priùs nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; juvat, aut impellit ad iram;
Aut ad humum mœrore gravi deducit, et angit:
Pòst effert animi motus interprete linguâ.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multùm, Davusne loquatur, an Eros:
Maturusne senex, an adhuc florente juventâ [882]
Fervidus; an matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli;
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.

respuunt voces tumidas et magnas, si cupiunt *suo* luctu commovere animum spectatoris.
Non sufficit ut carmina splendida sint; sint etiam suavia, et quò voluerint impellant mentem audientis. Sicut ridentibus arridet hominis vultus, ita lugentibus adflet. Si vis me lacrymari, flere temet primùm oportet; tunc ærumnæ tuæ movebunt me, O Telephe, vel Peleu; si ineptè loquaris præscripta, vel obdormiam vel deridebo. Tristi vultui mœsta verba conveniunt, irato minacia, lascivienti procacia, severo seria. Etenim natura primò nostrum animum componit secundùm varios fortunæ status: movet aut provocat ad indignationem; vel gravi tristitia affligit humi, cruciatque; deinde animi affectus depromit lingua explicante.
Si conditioni loquentis sermo non conveniat, nobiles, et plebeii ridebunt effusè. Discrimen *ergo* magnum est; utrum loquatur Davus, an Eros; utrum senex prudens, an juvenis ætate virens et ardens; utrum fæmina insignis, an studiosa nutrix; utrum negotiator, an agricola; *utrum* Colchus, an Assyrius; *an* Thebis, an Argis educatus.

## *ANNOTATIONES.*

*Peleus.*] Tragicum aliud argumentum. Achillis pater ille, à civibus vel ab Æaco pulsus et exagitatus.

97. *Projicit ampullas,* &c.] Inflatas dictiones præsenti rerum statui minimè congruas. In hoc decoro servando cespitavit Sophocles nunquam, Euripides interdum, Seneca Tragicus passim.

99. *Pulchra.*] Diserta, verbis ac versibus magnificis.

*Dulcia sunto.*] Pathetica, affectibus plena; aliàs non delectabunt, nec proinde movebunt auditorem.

100. *Animum auditoris agunto.*] Lib. ii. Ep. 1.
*Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,*
*Ut magus,* &c.

102. *Si vis me flere,* &c.] Cic. *Ardeat qui vult incendere.* Quintil. *Priùs afficiamur ipsi ut alios afficiamus.*

104. *Telephe, vel Peleu.*] Poëta, vel Histrio Telephum vel Pelea exhibens et repræsentans.

108. *Format enim natura,* &c.] Cic. de Orat. *Omnes animi motus suum quendam habent à natura vultum, sonum, gestum; totumque corpus, omnes vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ità sonant ut à quoque animi motu sunt pulsæ.*

*Intus ad omnem,* &c.] In animo imprimit affectus præsenti conditioni idoneos, in adversis mœstitiam, in prosperis gaudium, &c.

109. *Juvat.*] Vel, gaudium gignit: vel, juvat ad irascendum et impellit. Sicque vel una, vel duæ sunt sententiæ.

113. *Romani equites peditesque.*] Quicunque in amphitheatro, spectatores adsunt audiuntque; sive nobilitas, sive plebs. Illa in equo, hæc pedibus militabat.

114. *Intererit multùm.*] Præceptum de decoro personarum observando: ubi quatuor distingui debent, fortuna seu conditio, ætas, vitæ institutum, patria. Terentius alioqui solers sapientum dicta quædam profert malè per ridiculas personas: ut per Sosiam; *Ne quid nimis.* Euripides servis et barbaris mulieribus graves nimis sententias tribuit perperam.

*Davus.*] Servus astutus et versipellis, cui opponitur *Eros,* servus frugi apud Menandrum. Alii legunt, *divesne loquatur an Irus,* id est, pauper. Unde proverb. apud Erasm. *Iro pauperior.* Alii, ut videtur, melius: *Divusne loquatur an heros.*

115. *Maturus senex.*] Ætate et rerum peritiâ adeptus sapientiam.

118. *Colchus, an Assyrius.*] Certè diversarum nationum longè diversi mores, diversaque studia. Colchi naturâ sævi, Assyrii callidi et voluptuarii, Thebani hebetes, Argivi arrogantes et magnanimi, &c. Vide lib. ii. Epist. i. v. 244.

*Colchus.*] Lib. ii. Od. 13.

*Assyrius.*] Lib. ii. Od 11.

*Thebis.*] Lib ii. Sat. 15.

*Argis.*] Triplex Argos: Peloponnesiacum, Argiæ caput: Amphilochium in Epiro; Pelasgicum in Thessalia, hodie *Armiro:* de quo jam lib. i. Od. 7.

Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge,
Scriptor. Honoratum si fortè reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, invictaque; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenæ committis, et audes
Personam formare novam; servetur ad imum [883]
Qualis ad incœpto processerit, et sibi constet.
Difficile est propriè communia dicere; tuque
Rectiùs Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati juris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,

Scribens *Poëma*, vel sequere famam, vel res finge congruentes. Si repræsentas clarum Achillem; incitatus ad iram pronus, inexpugnabilis, vehemens, dicat leges haud sibi positas, omnia *verò* armis *esse* obnoxia. Medea exhibeatur sæva et implacabilis; Ixion perfidus; Io vagabunda; Orestes mœstus. Si *autem* novum aliquid proferre in theatrum, novamque personam fingere audes, cura *ut* qualis ab initio apparuit, talis ad finem *usque* perseveret et secum conveniat.

Arduum est communia loqui propriè; *proindeque* tu majori cum laude argumentum de Iliade in tragædiam rediges, quàm si inaudita et minimè cognita primus ederes.

*Porrò*, materia publica reddetur tibi propria, si nec hæras circa vilem circulum et *omnibus* patentem, nec verbum verbo explicare studeas, *ut* fidelis interpres;

*ANNOTATIONES.*

119. *Aut famam sequere.*] Præceptum de formandâ personâ, seu de charactere personarum servando.

*Famam.*] Communem omnium opinionem.

*Convenientia finge.*] Ex decoro et rectâ ratione.

120. *Honoratum si fortè rep.* &c.] Prima pars præcepti. Si expressos jam ab Homero Achillis mores exponis rursum, vide ut talem eum exhibeas qualis vulgò existimatur, et fuisse cognoscitur, &c.

122. *Jura neget sibi nata.*] Jus omne suis in armis positum asserat. Iliad xxi. et xxii.

123.] *Sit Medea ferox.*] Vide Euripidis Medeam. De eà nos ad Epod. 3. et 5.

*Flebilis Ino.*] Hæc Cadmi filia Athamantem maritum furore percitum fugiens, in mare se cum filio Melicertâ præcipitem dedit. Homer. Odyss. 5.

124. *Ixion.*] Is socerum fraude circumventum peremit. Virgil. Æneid. 6.

*Io.*] Hæc Inachi filia, à Jove adamata atque in vaccam, ut Junoni lateret, conversa: sed Juno rem cum intellexisset, œstro vexatam, in Ægyptum usque egit ac depulit. Æschyl. Prometh. Ovid. Metam. i.

*Orestes.*] Is ob interfectam matrem conscientiæ stimulis vexatus nusquam quiescebat. Vide Euripidem. De eo nos lib. ii. Sat. 3. v. 153.

125. *Si quid inexpertum.*] Alterum præcepti membrum, de personâ novâ, et à nullo ante inductà aut formatâ: qualis Dido apud Virgilium, Octavia apud Senecam, &c.

127. *Sibi constet.*] A suis moribus nunquam recedat, aut aliena appareat. Quod Homerus semper sedulò custodivit. Euripides autem meritò arguitur, quòd Iphigenia in Aulide primò timida mortem deprecatur, deinde verò, Achille pro eâ exorante, animosam exhibeat se repentè, dicatque paratam sponte mactari pro salute Græcorum.

128. *Difficile est.*] Præceptum de scitè imitando, deque notâ personâ potiùs denuo exhibendâ, quàm novâ formandâ: quoniam hoc *audere* et ritè exequi sit difficilius et periculosius, quàm illud præstare; modo tamen quædam observentur solerter evitanda, quæ ab Horatio notantur.

*Propriè.*] Aptâ, convenienti, et propriâ ratione.

*Communia.*] A nullo ante occupata et tractata.

129. *Iliacum carmen.*] Materiam seu personam in Iliade ab Homero tractatam. Nempe is multiplicis argumenti fons uberrimus; Illumque τῆς τραγῳδίας ἡγεμόνα, ποιητικώτατον καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδοποιῶν recte nuncupat Plato de Repub.

131. *Publica materies.*] Publicata, nota, jam tractata, qualis in Iliade vel Odysseâ.

*Privati juris erit.*] Tua dicetur per novam et scitam dispositionem tractationemque à te inventam.

132. *Si nec circa vilem,* &c.] Si passim non sequaris auctorem, quem tibi imitandum proposuisti, universa et singula ab eo desumendo; quod quidem vile, atque omnibus obvium, patens, et facile est. At contra maximæ artis et laudis est, sic imitari, ut nihil non tuum ac proprium esse videatur; ratione jam dictâ et mox dicendâ.

*Patulum orbem.*] Carmen vulgatum: argumenti dispositionem omnibus expositam et cognitam: materiam continuâ serie pertextam, more cyclicorum. Vide postea annot. ad v. 136.

133. *Nec verbum verbo.*] Imo sententias ingeniosè expiscari oportet; quemadmodum Sophocles, Euripides, aliique ex Homero. Quin et pleraque in unâ linguâ nitent, quæ in altera nihil habebunt splendoris.

134. *Nec desilies imitator in arctum,* &c.] Tertius hic est scopulus imitatori cavendus.

Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex. [884]
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim: 136
*Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum.*
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes; nascetur ridiculus mus. 139
Quanto rectiùs hic, qui nil molitur ineptè: [885]
*Dic mihi Musa virum, captæ post tempora Trojæ,*
*Qui mores hominum multorum vidit, et urbès.*
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat, 144
Antiphaten, Scyllamque et cum Cyclope Charybdim.

*præterea* nec imitando conjicias te in angustias, è quibus te expedire nequeat, *seu* ob verecundiam, seu ob legem carminis. Nec incipies sicut olim poëta cyclicus: *Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum.* Ecquid iste promissor dicet tam alto dignum exordio? Montes edunt partum, orietur mus risum excitans. Quanto meliùs is qui nihil perperam agit: Refer mihi, ô Musa virum, qui post excisam Trojam perlustravit mores et civitates plurium hominum. *Is* non fumum è splendore, sed lumen ë fumo educere parat, ut exinde res præclaras et mirandas proferat, Antiphaten, Scyllam, Cyclopem, Charybdim.

## *ANNOTATIONES.*

Ne Dramatici carminis et Epici diversam legem turpiter ignoret aut confundat. Sicut ergo audeatque immutare permulta et nova quædam inserere et affingere Tragœdiæ idonea, nec se coarctet ipse et astringat ad ea duntaxat, quæ induxit Epicus, v. g. Homerus, quem imitatur.

135. *Proferre.*] Al. melius, *referre*, licenter quidem.

136. *Nec sic incipies.*] Præceptum de initio grandiori evitando, quod tam Epicus quàm Tragicus cavere debet. Peccavit Statius in Achilleide, et Thebaide; Seneca in Troade, &c.

*Scriptor cyclicus.*] Circulator; circumforaneus: vagus; trivialis, ἀγύρτης in compitis homines congregans, quibus inconditos versus occinat. Virgil. Ecl. 3.

*———Non tu in triviis indocte solebas*
*Stridenti miserum stipulâ disperdere carmen?*

Cœl. Rhodig. lib. xxviii. cap. 10. In nova comœdiâ inquit, cyclos dici invenio loca ubi venderentur mancipia; fortasse etiam ubi venalia reliqua. Astipulatur Schol. Aristoph. scribens κύκλον fuisse Athenis circum, seu locum, ubi carnes et pisces vendebantur. Sunt qui Mævium hic notari asserant. Casaubonus in Athen. lib. vii. cap. 3. multa eruditè de cyclo et cyclicis; aitque *cyclicos* appellari solitos, quicunque materiam aliquam continuâ serie pertexuissent; sicut Antimachus Thebanam historiam. Additque, quem verò Poëtam intelligat Horatius per *scriptorem cyclicum*, nominatim indicare non possumus. Stasimum docti putant qui auctor parvæ Iliadis extitit; sed repugnat Photius disertè illum separans à cyclicis. Itaque Cyclicus apud Horatium erit potiùs alius quispiam è Cyclo Epico; Nam poëtæ isti non ob præstantiam carminis commendati, sed tantùm propter seriem rerum eo corpore comprehensarum; quod valdè congruit illi Horatii loco, ubi ineptiarum arcessitur is quem cyclicum nominat. Hæc omnia Casaub. cit.

137. *Fortunam Priami.*] Carminis de Priamo deque bello Trojano initium est nimis inflatum.

138. *Hiatu?*] Persius Horatii locum hunc revolvens ita scripsit Satira 5. init.

*Fabula seu mæsto ponatur hianda tragœdo,*
———————————————
*———aut quantas robusti carminis offas*
*Ingeris,* &c.
*Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino*
*Folle premis ventos,* &c.
*Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas.*

139. *Parturiunt montes.*] Ex Æsopi Fab. Phædrus rem explicans sic ait;

*———hoc scriptum est tibi,*
*Qui magna cum minaris, extricas nihil.*

Usurpatur nempe illa dictio proverbialis in eos qui magna ostentant ac pollicentur; minima verò, ut fere sit, præstant. Improbè autem et in suam perniciem tale dicterium aliquando jactârunt Ægyptii cum suo rege Tacha. Lacedæmonios auxiliatores pridem illi exspectârant; ubi Agesilaum regem demum adventare staturâ pusillum aspexerunt, non sine ludibrio dixere; *parturiebat mons; formidabat Jupiter; ille vero murem peperit.* Ὤδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο, τὸ δ' ἔτεκεν μῦν. Quo alienatis Lacedæmoniis Ægyptii profligati arrogantiam suam luerunt.

141. *Dic mihi musa virum.*] Exordium est Odysseæ Homeri.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον, &c.

143. *Non fumum ex fulgore,* &c.] Non è splendidis initiis et promissis exigua et obscura, sed potius è tenui modestoque principio res magnas et nitentes profert.

144. *Miracula.*] Res admirationem moventes. Quanta scilicet pericula incurrit, et quantâ virtute astuque Ulysses est eluctatus.

145. *Antiphaten.*] Læstrygonum regem anthropophagum. Odyss. lib. x.

*Scyllamque.*] Scopulum terribilem in freto Mamertino, ut fabulantur, Phorci filiam, cujus latera canibus latrantibus succincta. Odyss. 12. Cic. contra Verrem. *Hoc infestior nautis Verres quàm Scylla, quòd multo se pluribus et*

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat: et in medias res [886]
Non secus ac notas, auditorem rapit; et quæ
Desperat tractata nitescere posse relinquit.
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego, et populus mecum desideret, audi. [887]

Nec Diomedis reditum incipit *narrare* à Meleagri morte, nec Trojæ expugnationem à duplice ovo. Semper ad finem tendit: et transfert auditorem in medias res velut cognitas; quæ *verò* tractata non fore pulcra judicat, omittat. Porrò sic fingit, sic intermiscet ficta veris, *ut* medium initio, finis medio non discordet.

Accipe quid ego populusque mecum exoptet.

*ANNOTATIONES.*

*majoribus canibus succinxerat.* Et de Harusp. resp. *Quàm Scyllam tam eminentibus canibus tamque jejunis poëtæ fingendo exprimere potuerunt?* Vide Virgil. Ecl. vi. 74.

*Cyclope.*]Polyphemo Cyclopum rege. Odyss. 9. nos. lib. i. Sat. 5.

*Charybdim.*] Voraginem Scyllæ adversam in freto Siculo 12. Odyss. cit. Virgil. Æneid. 3. nos lib. i. Od. 27.

146. *Nec reditum Diomedis,* &c.] Nec in Odysseâ longè nimis exordium aut aliam quamvis narrationem repetit; ut fecit in suo de Diomedis reditu carmine Antimachus, qui et Thebanam scribens historiam viginti quatuor volumina implevit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret. De Diomede lib. i. Sat. 5.

147. *Nec gemino bellum Trojanum,* &c.] Nec Iliadem condens à primâ origine res narrat, aut poëma exorditur; ut in parva Iliade Stasimus, qui et Ledam a Jove adamatam, duo peperisse ova, et ex eorum altero Castorem et Clytæmnestram, ex altero verò prodiisse Pollucem et Helenam, quæ à Paride rapta excidii causa Trojani fuerit, prolixè et otiosè commemorat. Similiter peccàrunt auctores Heracleidis et Theseidis, quos redarguit Aristoteles in suâ Poëticâ.

148. *Semper ad eventum festinat.*] Egregium sanè præceptum, ut leviter perstringantur nonnulla quidem dictu necessaria, graviter autem et potissimùm tractentur quæ propositum maximè remque promoveant. Hoc verò ut et præcedens etiam perditè violavit Statius in Thebaide, ubi et res altius repetit et permulta congerit vel parùm conducibilia vel nihil, quæ quidem integro carmine rescindi queant.

*In medias res,* &c.] Rerum primordia supponi debent ut nota; auditoris autem animus in res medias statim rapiendus: quæ verò præcesserunt, occasione datâ, subinde narrantur solerter et tempestivè. Sic Homerus Iliadem ab Achillis irâ, quæ Trojæ excidium paulò antecessit; et Virgilius Æneidem à septimo errorum Æneæ anno exorsus est. Macrob. Saturnal. lib. v. cap. 2. *Homerus,* inquit, *vitans in Poëmate historicorum similitudinem quibus lex est incipere ab initio rerum, et continuam narrationem ad finem usque perducere; ipse poëticâ disciplinâ à rerum medio cœpit, ad initium post reversus est. Ergo Ulyssis errorem non incipit à Trojano litore describere; sed facit eum primo navigantem de insulâ Calypsonis; et ex personâ suâ perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Trojâ ad Calypsonem pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex personâ propriâ describit Poëta. Quem secutus Maro Æneam de Sicilio perducit ad Lybiam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas navigationem suam de Trojâ usque ad Siciliam,* &c.

150. *Quæ desperat tractata nitescere,* &c.] Præceptum de seligendis præcipuis argumenti partibus et adjunctis, quæ tractata pulcritudinem poëmati conferant; deque cæteris relinquendis quæ nec oratione splendescere nec splendorem argumento et proposito facere possint. Sic pleraque minimum adjuvantia Homerus prætermisit in Iliade et Odysseâ: in hâc Palamedem Ulyssis fraude interfectum: in illâ, raptum Helenæ, Achillis apud Lycomedem regem latebras, &c. Virgilius pari arte et solertiâ nihil dixit de Æneæ in Macedoniam appulsu: nihil de adventu in Laurentum agrum, deque comitum ejus Trojanorum certamine adversùs Latinum regem et Aborgines ea loca tenentes. Tit. Liv. lib. i. init.

151. *Atque ita mentitur,* &c.] Præceptum de affingendis plerisque, ita tamen ut omnia cohæreant, utque à veris falsa vix discerni queant. Est enim fictio velut anima poëseos Arist. Poët. Sic ficta à Virgilio complura, totosque Æneidos libros esse confictos, nemo literatus ambigit. Certè doctis constat Trojam ab Ænea et Antenore proditam, Africam nunquam illum vidisse, nedum Diomedem: Didonem à Sichæi viri morte castissimam vixisse, &c. Huc pertinet quod præcipit Scaliger, lib. iii. cap. 97. *Argumentum sumendum est brevissimum; illudque maximè varium multiplexque faciendum.*

152. *Primo ne medium,* &c.] Quintil. lib. iv. cap. 2. *Prima sit curarum, ut id quod fingimus fieri possit: deinde ut et personæ et loco et tempori congruat; et credibilem rationem et ordinem habeat; si contingat etiam, ut veræ alicui rei cohæreat, aut argumento quod in causâ sit confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipuè, ne quà inter se pugnent; quædam enim partibus blandiuntur; sed in summum non consentiunt. Præterea ne iis*

Si plausoris eges aulæa manentis, et usque
Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat;
Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces jam scit puer, et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temerè, et mutatur in horas.
Imberbis juvenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis
Quærit opes et amicitias, inservit honori;
Commisisse cavet quod mox mutare laboret. [558]
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quòd
Quærit et inventis miser abstinet, ac timet uti:
Vel quòd res omnes timidè gelidèque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne fortè seniles
Mandentur juveni partes, pueroque viriles;
Semper in adjunctis, ævoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Si vis retinere plausorem usque ad peristromata expectantemque donec actor dicat, Vos plaudite; cujusque ætatis mores à te exprimendi sunt et naturis annisque non mutantibus decor tribuendus *est*.

Puer jam loqui sciens, et firmo pede gradiens, ludere amat cum æqualibus, irascitur facilè et placatur, atque horis *singulis* mutatur. Juvenis sine barbâ, dimisso tandem pædagogo, delectatur equis et canibus et campo *Martio;* flexibilis ad vitium, reprehensionis impatiens, utilium contemptor, pecuniam profundens, superbus, ardenter cupiens et cupita cito deserens.

Ætas et animus virilis habet alia *jam* studia; studet comparandis divitiis dignitatibus, amicis; cavet facere, *id* cujus mox pœniteat. Senex pluribus molestiis obnoxius est; seu quia *opes* accumulat, et quæsitis parcit infelix; seu quia pigrè et frigidè cuncta molitur; procrastinator, longinqua sperans, segnis, cupiens *vivere* diutiùs morosus, queribundus, laudator ævi se puero transacti, juniores *autem* arguens *crebrò* et objurgans.

Anni accedentes plura bona secum afferunt, plurima abeuntes auferunt. Ne forte adolescenti committantur officia senis aut puero *quæ* viri *sunt*, diligenter observabit ætatum differentias et proprietates.

Vel res in theatro peragitur, vel facta narratur;

### *ANNOTATIONES.*

*quæ vera esse constabit, adversa sint*, &c.

154. *Si plausoris eges*, &c.] Si vis scribere Tragœdiam, quæ ita populum delectet, ut ad usque finem iu amphitheatro detineat, et donec amoveantur aulæa scenam exornantia.

155. *Vos plaudite.*] Hoc dicebat histrio peractam fabulam indicans. Tullius in Catone, cap. 19. *Sapienti non est usque ad* plaudite *vivendum*, id est, usque ad vitæ finem, scilicet ut honestè vixisse intelligatur.

156. *Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores.*] Præceptum hoc de moribus bene et luculenter exprimendis non semel inculcat Horatius, videlicet præcipuum.

162. *Equis, canibusque, et aprici*, &c.] Venationi, item exercitationibus juventuti Romanæ consuetis in Martio campo, natatu, cursu, palæstrâ, luctâ, &c. Vide lib. i. Od. 8.

163. *Cereus in vitium flecti.*] Mollis et facilis ad suscipiendam quamlibet affectionem perversam, sicut cera ad quamcunque formam et figuram.

164. *Utilium tardus provisor.*] Ut qui nondum egestatis incommoda expertus sit.

167. *Amicitias.*] Quæ *optima et pulcherrima vitæ supellex.* Cic. in Lælio.

*Honori.*] Excellentiam expetit ætas florens. Aristot. Rhetor.

170. *Inventis miser abstinet*, &c.] Sunt avari senes, quòd usu didicerunt et difficilè esse invenire et facilè amittere. Aristot. cit. *Potest quicquam esse absurdius, quàm quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?* Cic. cit.

172. *Spe longus.*] Nemo tam senex, qui annum vivere non speret. Cicero ibidem.

173. *Querulus.*] Nam senes plerumque *contemni se putant, despici et illudi.* Cic. de Senect.

*Laudator temporis acti.*] Senex res olim præteritas cum gaudio in memoriam revocat, aliisque narrat. Arist. cit.

178. *Ævo aptis.*] Ut juveni levitas, adolescenti fervor, viro cura divitiarum, ambitio et cupiditas honoris; seni maturitas et prudentia tribuatur, &c.

179. *Aut agitur res*, &c.] Præceptum grave ne res ulla vel atrocior, vel turpior in scenam proferatur, aut publicè fiat, sed narretur duntaxat. Quod si contra fiat, spectator non movetur suaviter, sed offensus indignatusque explodit.

*Agitur.*] Hinc dramatis et dramaticæ poëseos nomen.

Segniùs irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam; multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet;
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus;
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, et spectata reponi.
Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, et hæreat aptè.
Ille bonis faveatque, et concilietur amicis,

audita minus animum movent quàm quæ videntur, quæque spectator ipse sibi tradit. Attamen in theatro non exhibebis intùs peragenda; et pleraque aspectui non abjicies sed mox oratione repræsentabis *velut* modò *acta*. Nec Medeâ liberos occidat ob oculos spectatorum; vel nequam Atreus palàm coquat humana membra. Nec Progne transformetur in volucrem, aut Cadmus in serpentem. Quicquid mihi sic exhibes, non credo, *imò* aversor.

Nec brevior, nec longior quinque actibus sit fabula, ut *sæpiùs* spectanda reposcatur. Nec Deus adhibeatur nisi difficultas occurrat digna *tali* vindice: Nec quarta persona loquendo desudet. Chorus sustineat personam *unius* actoris et viri. Ne *verò* in mediis actibus quidquam dicat, nisi quod ad rem sit et faciat. Ille probis suffragetur, et amicis opituletur:

*ANNOTATIONES.*

180. *Segniùs irritant animos,* &c.] Curet igitur poëta dramaticus, ut agatur in scenâ quicquid magis afficere potest, ratione tamen, et modò statim explicandis.

181. *Oculis fidelibus.*] Plaut. Trucul.
*Pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decem.*

183. *Scenam.*] Nomen à σκηνὴ umbraculum quòd olim sub arborum umbraculis prima dramata fuerint acta. Postea verò locus tabulatis et contignationibus constructus, aulæisque et picturis rem theatricam adjuvantibus decoratus est.

185. *Nec pueros coram,* &c.] Ut ineptè apud Senecam Tragicum; Qui non immeritò *à paucis probatur.* Scalig. lib. iii. cap. 97.

*Medea trucidet.*] De Medeâ in Epodis. Quod pertinet ad rem præsentem, notandum est præceptum hoc gravissimum à Tragicis Græcis religiosè semper observatum; et eos allucinari qui aliter putant. Apud Æschylum, Agamemnonis in suo palatio trucidati auditur clamor luctuosus; minimè verò cædes spectatur. Apud Sophoclem, Clytæmnestra ab Oreste cæsa intus vociferatur, auditurque; at nequaquam in scenâ occiditur. Hæc et alia benè, multa sagaciter, strenuè graviterque probat vir Dramaticæ rei peritissimus Hedelinus in Praxi Theatricâ; ubi et Sophoclem defendit, quòd Ajax gladio suo palàm incumbat. Verùm in proximo nemore id perpetrare Ajax intelligi potest.

186. *Atreus.*] Supra, v. 91.

187. *Progne.*] Hæc Ityn filium Tereo marito comedendum opposuit, à quo jam ense transfigenda in hirundinem versa est. Philomela ejus soror in avem sui nominis, Itys in phasianum, Tereus ipse demum in upupam. Ovid. Met. 6.

*Cadmus in anguem.*] Agenoris ille filius à patre missus ad Europam sororem quærendam, varias orbis regiones pervagatus, senio tandem ingruente, in serpentem mutatus est. Ovid. Met. 3

189. *Neve minor,* &c.] Hæc certè justa est fabulæ magnitudo. Nam si plures quàm quinque actus sint, nimis laxa tractatio et dispersa vis rem enervabit. Si tres solùm fuerint actus, vel argumentum nimis pressum ac jejunum fiet elumbe; vel rebus et adjunctis pluribus nimium coarctatis erit confusum.

191. *Nec Deus intersit,* &c.] Non enim intervenire in machinâ numen debet, nisi quando res adeò difficilis continget, ut ope nequeat humanâ extricari: et Deum aliquem subvenire, æquum esse decorumque videatur. Hinc vitiosa catastrophe Medeæ Euripidis jure exploditur. Vide Arist. Poëtic. Sed et culpatur idem, quòd sæpius Deos è machinâ producat: Dianam in Hippolyt. Minervam in Iphigen. Tauric. Thetin in Andromach. Castor et Poll. in Helen. &c.

192. *Nec quarta loqui persona laboret.*] Ita saltem consuetum Dramaticis Græcis. Tres personæ duntaxat agunt simul et colloquuntur; atque muta est, si inducatur, quarta. Nihil tamen vetat quartam induci non multa loquentem. Scaliger lib. iii. *Quatuor in eâdem scenâ personas loqui, nulla religio est.* Profectò si parùm agat loquaturve quarta, haud ullam afferet perturbationem aut confusionem.

193. *Actoris partes.*] Chorus eos exhibet, qui rei peractæ interfuerint; plures sunt homines, sed unus loquitur, Coryphæus dictus. Porro Chorum jam pridem obsoletum instaurari velut maximum Scenæ ornamentum non abs re exoptat Hedelinus ante laudatus; ac de istis egregiè disserit. prax. Theatr. lib. iii. cap. 4. ubi redarguit Aristotelem et Scaligerum, apud quos perperam Chorus appellatur *otiosus rerum curator.*

196. *Ille bonis faveatque,* &c.] Chori officia

Et regat iratos, et amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensæ brevis; ille salubrem
Justitiam, legesque, et apertis otia portis:
Ille tegat commissa; Deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non ut nunc orichalco vincta, tubæque
Æmula; sed tenuis, simplexq; foramine pauco, [891]
Aspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu:
Quò sanè populus numerabilis, utpote parvus
Et frugi, castusque, verecundusque coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impunè diebus;
Accessit numerisque modisque licentia major.
Indoctus quid enim saperet, liberque laborum,
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque et luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.
Sic etiam fidibus voces crevêre severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia præceps;
Utiliumque sagax rerum, et divina futuri [892]

iratos placet, et innocentes protegat; laudet frugalitatem, justitiam salutarem, et leges, et pacem fores aperientem: *arcana sibi* credita ne revelet; et numina deprecetur, ut miseris sors melior contingat, pejor *autem* superbis.

Tibia *quondam* non sicut nunc compacta orichalco, et buccinæ par; sed exigua, et simplex, et paucis foraminibus, canentem Chorum adjuvare idonea erat, et sono replere sedes haud tunc valdè refertas. Illuc enim populus numerari facilis, quippe non frequens, et frugalis, et pudicus, et modestus conveniebat. Posteavero quàm victor imperium atque urbis pomœrium amplificavit; ac diurnâ compotatione genio indulserunt impunè diebus festis, *tum quoque* versuum et musicæ luxuria aucta est. Nam quid melius facerent agrestes imperiti et labore soluti cum civibus mixti, et sordidi cum honoratis? Sic antiquæ arti saltationes luxuriosas adjunxit tibicen; et per theatra amplum syrma traxit. Sic et *olim* modesti lyræ soni *per luxum* multiplicati sunt, atque elocutio rapida invexit dictionem *antea* inauditam: nec non sermo utilia documenta continens et futurum præsagiens

## *ANNOTATIONES.*

recenset Horatius. Exempla lege passim apud Tragicos Græcos: nec te moretur Seneca ubique ferè vitiosus.

199. *Apertis otia portis.*] Vel privatarum ædium, vel civitatis, vel etiam templi Jani fores apertæ indicant pacem, clausæ autem bellum. Vide lib. iv. Od. 15.

202. *Tibia non ut nunc.*] Chorus in mediis actibus agebat et loquebatur per Coryphæum, ut antè dictum est. Sed præterea inter unum et alterum Actum canebat saltabatque. Hinc mentionem facit Horatius de instrumentis musicis Chori concentum adjuvantibus.

*Tibia.*] De hàc fusè Scaliger, Poet. lib. i. cap. 20.

*Orichalco vincta.*] Gall. *garnie de laiton.* Ang. Begirt with Brass. Montanum illud æs magno quondam in pretio fuit; quod auri splendorem, et æris duritiam habebat. Isidor. Fest. Servius ad 12. Æneid. *orichalcum omnibus metallis pretiosius fuit*, inquit.

*Tubæque æmula.*] Gall. *aussi grande et aussi éclatante que la trompette.* Angl. As big and as clear sounded as a trumpet.

203. *Foramine pauco.*] Quatuor fuisse primùm foramina scribit Varro; alii tria duntaxat.

205. *Sedilia.*] Caveam, in quâ subsellia ad spectandos ludos. Vide cit. Scalig. lib. i. cap. 21. ubi de theatro, et amphitheatro; deque eorum partibus, incrementis, et ornamentis.

208. *Agros extendere victor, et urbem, &c.*] Iis tantùm licebat urbis mœnia proferre, qui imperii fines propagâssent. Vopisc. in Aureliano.

210. *Placari Genius.*] Vide lib. iii. Od. 17. et lib. ii. Epist. i. v. 144.

*Impunè.*] Sine metu legum et Censorum. De die epulari vetitum olim; et pœnis constitutis luxuriam et sumptus coërcuerunt leges Cornelia, Julia, &c.

211. *Accessit numerisque, &c.*] Gliscente populi luxu, pariter et theatralis apparatus crevit et luxuriatus est.

212. *Indoctus quid enim.*] Licentiam nempe illam majorem in versibus et musicâ postulabant spectatores luxuriosi; plebeii rusticis, nobiles plebeiis inquinati et corrupti.

213. *Confusus, turpis honesto?*] Diu quippe ludos spectârunt confusi nobiles cum populo. Tit. Liv. Valer. Max. lib. ii. cap. 4. Vide Ep. 4. Annot.

216. *Sic etiam fidibus.*] Ut in comœdiâ tibiæ sonos et foramina, ita etiam in tragœdiâ lyræ chordas et modos auxit luxus. In hâc tres primùm deinde septem, post decem fuisse aiunt.

*Severis.*] Cic. 2. leg. *antiquæ musicæ severitas.*

217. *Facundia præceps.*] Versus magniloqui, turgidi, rapidè fluentes, ut torrens.

218. *Utilium sagax rerum.*] Tragœdiæ Cho-

Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper
Incolumi gravitate jocum tentavit; eò quòd
Illecebris erat et gratâ novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verùm ita risores ita commendare dicaces
Conveniet satyros, ita vertere seria ludo;
Ne quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro, [893]
Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia versus,
Ut festis matrona moveri jussa diebus,
Intererit Satyris paulùm pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solùm
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar Tragico differre colori,

vix discrimen habuit à Delphis oracula proferentibus.

Paulo post *is* qui propter vilem hircum contendit carmine tragico, nudos introduxit Satyros rusticos; et acerbus protulit sales, illæsâ severitate tragœdiæ: propterea quòd oblectamentis et jucundâ novitate detinendus erat spectator sacris perfunctus, et ebrius, et sine lege.

At sic oportet Satyros risores et dicaces commendare, sic è seriis *sermonibus* ad jocosas transire, ut quisquis Deus vel Heros producetur, paulò ante in auro et purpurâ conspectus, non loquatur sordidè *quasi* in vili tabernâ; neve terram fugiens sectetur nubila et vacua. Tragœdia versus leviculos respuens, tanquam matrona diebus festis saltare compulsa, lascivos inter Satyros aliquantò verecunda esse *debet*. Ego Satyrica scribens, ó Pisones, non consectabor dictiones inconditas aut simplices duntaxat: neque sic curabo declinare tragœdiæ speciem,

## *ANNOTATIONES.*

rus sententias protulit affectavitque nimium acutas, obscurasque, similes oraculis.

*Divina futuri.*] Ventura prænuncians ad instar Apollinis Delphici.

219. *Sortilegis.*] Vide infrâ ad versum 403.

*Delphis.*] Apollo colebatur, et responsa dabat apud Delphos. Vide lib. i. Od. 7.

220. *Carmine qui tragico.*] Agit Horatius de Satyrico Græcorum dramate: cujus aliqui dicunt inventorem Cratinum in Dionysiis. Suidas autem Pratinam Thespi non multis annis posteriorem. Unum istius generis drama superest nobis *Cyclops* Euripidis. Porro ista Græcorum dramata Latini utcunque imitati sunt in Athellanis fabulis: *quas argumetis dictis que jocularibus similes* Diomedes scribit. Vide Tit. Liv. lib. vii. init.

*Certavit ob hircum.*] Scilicet poetæ suum quisque Satyricum poema certatim edebant. Et qui victor censebatur mercedem accipiebat hircum, quem Baccho sacrificabat. Hinc nomen tragœdia, â τϱάγ@ *hircus* et ωδὴ *cantus.* Alii tamen quasi τϱυγωδίαν dici vòlunt, a τϱύγες *fæces,* quod histriones primùm *ore fæcibus peruncto,* in scenam prodirent agerentque tragœdiam, ante inventum personæ usum. Vide postea v. 277.

221. *Satyros nudavit.*] Satyrica dramata edidit, in quibus erat Chorus è Satyris, Coryphæusque Silenus. Histriones nimirum perizomatis, villosâ tunicâ, hircinis pellibus, Satyrorum habitum et speciem referentes, inter Actus, et post tragœdiam sales et dicteria jactabant: sicque risum moventes populum delectabant.

224. *Functusque sacris.*] Quoniam ludi pars erat religionis et cultûs Deorum, sic fastidium insulsæ plebis fallendum fuit, et *gratâ novitate* jocosis nempe salsisque carminibus detinendi spectatores. T. Liv. cit. lib. vii.

*Potus et exlex.*] Post sacra voluptati duntaxat inhians, suo genio nihil jam negans: quique epulis et vino refertus nullâ jam lege regi potest.

225. *Verùm ita risores.*] Ita plebis fastidio obsequendum, ut decorum non violetur.

227. *Deus.*] Pan, Bacchus, Silenus, &c.]

*Heros.*] Semideus; Hercules, &c.

228. *Regali conspectus in auro,* &c.] In tragœdiâ magnificè locutus ex decoro, idem post in Satyrico dramate abjecta, obscœna, sordida ne effutiat, quasi tabernarius.

229. *Tabernas.*] Alludit Poeta ad tabernarias fabulas, in quibus Personæ viles et argumentum humile. Festus.

230. *Aut dum vitat humum.*] Ergo adhibendus ubique modus: medium teneat, suamque dignitatem servet: nec incidat in comicam parvitatem et humilitatem, nec vanè extollatur et inaniter intumescat.

231. *Effutire leves,* &c.] Tragœdiæ gravitas custodiri debet inter protervos Faunorum sales et jocos. Sic matrona in sacris non leviter et lascivè, sed modestè et graviter saltans nihil sui decoris amittit.

232. *Moveri jussa.*] Erant enim choræ sacræ modò virginum, modò mătronarum, ut in ludis Megalensibus, et in sacris Cybeles: et jussu Pontificis agebantur.

234. *Non ego inornata.*] Docet Poeta Satyrici carminis dictionem esse debere tragicâ inferiorem, at agresti superiorem.

*Inornata.*] Abjecta, vetusta, obsoleta.

*Dominantia.*] Græcis κύϱια, à translatis suo jure non expulsa, res propriè et apertè significantia; qualia sunt quæ res venereas et obscœnitatem clarè et simpliciter denotant.

235. *Satyrorum.*] Al. *satirarum.*

236. *Nec sic enitar.*] Decorum personarum

Ut nihil intersit Davusne loquatur, et audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multùm, frustraque laboret [894
Ausus idem. Tantum series juncturaque pollet:
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac penè forenses,
Aut nimiùm teneris juvenentur versibus unquam:
Aut immunda crepent, ignominiosaque dicta.
Offenduntur enim quibus est equus, et pater, et res
Nec si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.
Syllaba longa brevi subjecta vocatur Iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accrescere jussit
Nomen Iambëis, cùm senos redderet ictus, [895
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in jura paterna recepit,

ut nihil ponam discriminis, utrum loquatur Davus et inverecunda Pythias deluso Simoni talentum extorquens, an Silenus curator et minister dei alumni.

E materiâ vulgatâ sic poëma condam, ut quisque pariter *facere posse* confidat, rem *verò* tentans desudet plurimum, et perdat operam. Tantum valent ordo et connexio: tantum venustatis addunt argumento vulgari.

Satyri è silvis prodeuntes non debent ut opinor, tanquam in urbibus atque in foro educati carmina juvenilia et nimis polita *dicere*, nec obscæna et contumeliosa eructare. *His* enim offenduntur habentes equum, et patrem, et opes, neque probant vel laudant quicquid placet ementibus frictum cicer et nuces.

Syllaba longa brevi subjuncta appellatur Iambus, pes celer; unde et vocati sunt Iambic trimetri; quanquam sex edebat sonos, à primò *usque* ad ultimum æqualis. *Is autem* nuper, u aliquanto lentior et gravior ad aures perveniret, in patriam ditionem ultro admisit firmiore Spondeos,

## *ANNOTATIONES.*

hic etiam, ut et alibi semper observandum est.

*Tragico colori.*] A tragœdiæ magniloquentiâ.

237. *Davus, Pythias, Simo.*] Personæ Comicæ apud Lucilium, Menandrum, Terentium.

238. *Emuncto.*] Terent. *Emunxi argento senes.*

239. *Silenus.*] Gravior quædam persona, qualis ille Bacchi pædagogus.

240. *Ex noto fictum carmen sequar.*] Satyricum ego drama condere volens non confingam argumentum, ut solent Comici; sed potiùs ex notâ materiâ et historiâ desumpto argumento, affictisque ut decet adjunctis, carmen eximiè componam. Sic Euripides *Cyclopem* finxit, ex Homeri Odysseâ ix. Vide supra v. 128. et 129.

241. *Sudet multum.*] Cic. orat. perf. *Illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil experienti minùs.* Vide Quintil. lib. ii. cap. i. et lib. iv. cap. 2.

242. *Series.*] Rerum dispositio scita et ingeniosa.

*Junctura.*] Structura verborum artificiosa.

243. *Accedit honoris.*] Ex illâ solerti inventione, fictione, connectione, ordine.

244. *Silvis deducti.*] Vel agrestes et in silvis educati; vel à proscenio silvestri et nemoroso prodeuntes. Nam triplex erat scenæ forma triplici dramati respondens. Tragica columnis suffulta, suberbisque fastigiis et signis oanata Comica ædium privatarum speciem ostendebat. Satyrica arbores, montes, speluncas, agrestia omnia exhibebat. Vitru lib. vii. cap. 5.

*Fauni.*] Dii silvestres, qui et Sylvani e Satyri: de his jam. lib. i. Od. 4. lib. ii. Od. 17 lib. iii. Od. 18.

246. *Teneris juvenentur versibus.*] Ne ver sibus nimium excultis juveniliter et scurrilite lasciviant sed ubique simplicitatem rusticanan redoleant.

247. *Ignominiosa.*] Famam alicujus labefac tantia.

248. *Quibus est equus, et pater.*] Equite Rom. et Patricii; honesti viri et nobiles.

249. *Fricti ciceris et nucis emptor.*] Homine infimæ sortis è plebe; qui dum spectaculis ade rant, emebant frictum cicer ad levandam fa mem.

*Nucis.*] Frictæ quoque nuces ibi vendebar tur. Plaut. Athen. lib. ii. Festus *nuces ustc* dicit.

251 *Syllaba longa.*] Agit iterum de versibu Dramati propriis. Nam de his jam supr v. 80.

252. *Pes citus.*] Auson. velociorem Parthc rum sagittis dicit.

253. *Cùm senos redderet ictus.*] Cùm sex ha beret pedes, omnes Iambos; ob celeritatei trimetri dicti sunt; quasi tres solùm percuss ones atque tria duntaxat intervalla pronunc ando faciunt. Quint. lib. ix. cap. 4. supr lib. i. Sat. 10. v. 43.

256. *Spondeos stabiles,* &c.] Inserti su Spondei pedes tardiores in versibus Iambici

Commodus et patiens; non ut de sede secundâ
Cederet aut quartâ socialiter. Hic et in Accî
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Ennî.
In scenam missus magno cum pondere versus,
Aut operæ celeris nimiùm curâque carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poëmata judex:
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircone vager, scribamque licenter? an omnes
Visuros peccata putem, mea, tutus, et intra
Spem veniæ cautus? Vitavi denique culpam,
Non laudem meruri. Vos exemplaria Græca [896]
Nocturnâ versate manu, versate diurnâ.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavêre sales: nimiùm patienter utrumque,
Ne dicam stultè, mirati; si modò ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ

non *ita tamen*, ut consorti locum secundum vel quartum concederet. Talis etiam infrequens reperitur in Accii Enniique celebratis Iambicis.

Certè Iambici Spondeis crebris graves in scenam producti, vel properantem nimis operam et negligentiam arguunt, vel turpem artis inscitiam. *At* quilibet judex haud animadvertit inconditos versus: et poëtis Latinis indulgentia immeritò concessa est.

*Ergone* ideò spatier, et parùm accuratè scribam? an omnes credam errata mea cogrituros providus et securus citra spem indulgentiæ? Tum demum culpam effugere *quidem*, *sed* non laudem meruero. *Itaque*, Pisones, die nocteque scripta Græcorum evolvite. Verùm Majores vestri et numeros et jocos Plauti approbaverunt; *certè* utrosque faciliùs quàm par est, ne dicam stolidè, admirati: si quidem ego et vos novimus infacetum sermonem à venusto distinguere, et rectum modulum sentimus digitis atque auribus.

Thespis reperisse fertur Tragicæ musæ genus incognitum,

*ANNOTATIONES.*

ad dandum iis pondus et robur, magisque movendos animos audientium.

258. *Accî.*] Accius, sive Actius, aut Attius, Poëta celebris de quo lib. ii. Sat. 10. et lib. ii. Epist. 1. ubi et de *Ennio*.

259. *Ennî.*] De eo lib. iv. Od. 8. v. 20. Item locis mox citatis.

260. *In Scenam missus.*] Appositè Marcilius corrigit, *missos;* aliàs quæ syntaxis?

263. *Non quivis videt,* &c.] Prolepsis, ad quam mox respondet, *idcircone vager,* &c. Apage versiculum

*Nec tantâ in metris veniâ conceditur uti,*

quem velut Horatii affert Servius ad 5. Æneid. et collocant aliqui ante istum, *Non quivis videt,* &c.

264. *Et data Romanis,* &c.] Vide lib. i. Sat. 4. et 10. lib. ii. Epist. i.

265. *Scribamque licenter.*] Nullâ habitâ ratione pedum et legis metricæ; an Latinorum negligentiam imitabor potiùs quàm exactam rationem Græcorum?

266. *Intra spem veniæ.*] Precisâ spe omni veniæ: quâ si mihi blandirer, oscitanter scriberem nec mihi satis caverem. Sunt qui emendârint, *extra*. Sed veteres codices reluctantur. Vide A. Gell. lib. xii. cap. 13. Extra spem vèniæ est, qui scit nullam fore veniam. Intra spem veniæ cautus et tutus est, qui licèt venium speret, recti amans sibi cavet tamen; et peccare non vult. Hæc ego.

267. *Vitavi denique culpam,* &c.] Quòd si versus Iambicos diligenter condam, nec hoc satis ad la[illegible]m. Plaut. Trinum. Scen. ult.

*Si qui[illegible] [illegible]micum erga bene feci, aut consului fideliter;*
*Non videor meruisse laudem, culpâ caruisse arbitror.*

Qui erratum vitat, quod debet, non ideò laudem meretur; sed qui ingeniosè, rectè, artificiosè scribit, is laudatur.

270. *Plautinos et numeros et sales.*] Donatus in Plauto notat et carpit numeros inconditos et peregrinos, item sales frigidulos interdum atque etiam scurriles, &c. S. Hieronymus Apolog. in Ruffin. *Plautinum salem* dicit, pro scurrili. Laudant tamen Cicero Offic. 1. Macrob. Saturnal. lib. ii. cap. 1. Gell. lib. iii. cap. 3. Vide lib. ii. Epist. 1. v. 58. Item. v. 170.

274. *Digitis et aure.*] Versuum dimensionem digitis faciunt parùm exercitati, aurium verò judicium adhibent peritiores.

275. *Tragicæ genus invenisse.*] Libet altiùs repetere originem Tragœdiæ ac Dramatum. Bacchus Icarium docuerat plantare vites. Hic in Attico agro hircum vineas depopulantem Baccho mactavit, convocatis ad sacrificium vicinis, qui choreis et cantilenis Dei lætitiæ datoris vindictam celebrârunt. Religiosè illud etiam quotannis vendemiarum tempore fieri placuit tum in pagis, tum subinde in urbibus. Mox cœperunt scribere certatim poëtæ *τραγῳδίαν*, id est, carmen hirci, vel de hirco: quod à choro decantatum. Illis carminibus Baccho sacris inserta, addita, substituta quædam alia fuerunt, atque etiam dialogi inter duos aut plures. Hincque natum drama cùm Comicum, tum Tragicum, tum Satyricum. Quod ad inventorem spectat, certè ante Thespim fuerunt Dramatici rudiores quidem: at ille nominatur auctor, quoniam unum actorem induxit; qui dum chorus Bacchi laudes canens

Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent agerentq; peruncti fæcibus ora. [897]
Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Æschylus, et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his Comœdia, non sine multâ
Laude; sed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex est accepta: chorusque [898]
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.
Nil intentatum nostri liquêre poëtæ,
Nec minimum meruêre decus, vestigia Græca

et carpentis circumtulisse carmina, quæ cantarent agerentque vultum *habentes* fæce oblitum. Post eum Æschylus inventor larvæ et stolæ decoræ theatrum parvo tabulato extruxit, atque instituit loqui magnificè et incedere cothurno. His successit vetus Comœdia magnâ cum laude; sed libertas evasit in crimen et audaciam lege coercendam; lex data est: et chorus ignominiosè tacuit, ademptâ potestate maledicendi.

Nostri poëtæ nihil non tentârunt; neque laudem exiguam abstulerunt, qui relictis Græcorum argumentis

## *ANNOTATIONES.*

paululum interquiesceret, herois aut summi cujuspiam viri insigne aliquod facinus carmine celebrabat. Alia insuper ornamenta subjunxit, quibus Tragædia illustrata est.

276. *Dicitur.*] Scilicet res non extra controversiam est. Scalig. Poët. lib. i. cap. 6. sic habet: *Qui primus Tragœdiam dederit, haud ita pro comperto habetur. Satis constat illam, à Thespi nitidiorem factam, qui pensiles scenas in plaustris circumegit: addiditque nudis oribus fæcem pro persona.*

*Plaustris vexisse poëmata.*] Circa vicos Thespis aliique plaustris vecti in obvium quemque scommata jactabant et salsa convicia. Plutarch. in Solone. Hinc Proverb. E plaustro loqui.

*Thespis.*] Atheniensis ille poëta Solonis tempore floruit ante Æschylum plus sexaginta, ante Sophoclem octoginta circiter annis. Thespis Protagonistam seu histrionem induxit cum Coryphæo, aut alio quopiam è Choro loquentem. Æschylus deinde alterum seu Deuteragonistam addidit. Denique Sophocles tertio sive Tritagonista adjuncto Tragœdiam perfecit.

277. *Peruncti fæcibus ora.*] Ideò Thespis aliique vultu cerusâ, vel minio, vel fæce peruncto dicteriis obvios quosque incessebant, ut imitarentur Silenum rubicundum, Satyrosque dicaces Bacchi socios et ministros. Illos Aristophanes τρυγοδαίμονας vocabat. Gall. *Diables barbouilles de lie.* Angl. Merry Andrews bedaubed with Lees. Vini an olei fæcibus tingerent se histriones, disceptant fatali more suo Grammatici, et nugas nugis addunt, inquit Scaliger paulò ante citatus.

278. *Personæ.*] Ne agnoscerentur histriones.

*Pallæ.*] Quæ ad pedes imos usque demissa, et Latina dicebatur, ad discrimen pallæ Gallicæ, quæ brevior.

279. *Æschylus.*] Domi nobilis Poëta iste non militando magis, quàm scribendo acer et audax fuit. In Marathoniâ pugnâ non ultimam laudem tulit: adeò bibax, ut Sophocles ei objiceret, non ipsum, sed vinum tragœdiarum ejus esse auctorem. Has dum scriberet ταυρηδὸν ἔβλεπε, inquit Aristophanes, *tauro furenti similem aspectum habebat.* Non ergo sit incredibile quod narrant ejus Eumenidum terribili spectaculo exanimatos esse pueros aliquot, perculsas âutem prægnantes fæminas ad partum adactas. Ab Æschylo compositos nonaginta fabulas tradunt, quarum ad nos vix septem pervenerunt. Denique casu testudinis eliso capite extinctum referunt.

280. *Cothurno.*] Eminentiori calceo Tragicis proprio.

281. *Vetus Comœdia.*] Hæc à novâ differebat in omnibus, tempore, argumento, apparatu, metro: ut ait Cruq. Vetus, tempore belli fuit Peloponnesiaci: nova, post extinctam populi libertatem, jam rerum potentibus Philippo et Alexandro. In veteri, Duces, Magistratus, Philosophi, Dii ipsi proscindebantur. Patet ex Aristophane, item ex Eupolide. In novâ, sunt amores adolescentum, servorum fraudes, &c. vetus assurgit ad tragicum stylum: nova popularis est. In veteri omnia metrorum genera admittebantur: in novâ solum ferè Iambicum. In vetere mirus apparatus et luxus: in novâ propè nullus, ablato etiam Choro. In veteri personæ ad vivum effingebantur, ut agnoscerentur facilè; nova nihil tale habebat.

282. *Vim Dignam lege regi.*] Nec enim ulli parcebatur; honestique viri, perinde ut alii, dicteriis et convitiis nominatim proscindebantur.

——————*Sævus apertam*
*In rabiem verti cœpit jocus,* &c.

*Lex est accepta.*] Quæ maledicentiam illam effrenatam pœnis propositis vetabat. Vide lib ii. Epist. 1. v. 150. et seq.

——————*Quin etiam lex*
*Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam*
*Describi.*

Cæterum Comœdia Satyrica multum civitati profuit, cùm caveret unusquisque culpam, ne spectaculo cæteris esset, et domestico probo; ut ait Donatus.

286. *Vestigia Græca Ausi deserere,* &c.] Primò quidem Græcas fabulas et historias in

Ausi deserere, et celebrare domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis
Quàm linguâ Latium, si non offenderet unum
Quemque poëtarum limæ labor, et mora. Vos ô
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit, atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.
Ingenium miserâ quia fortunatius arte [899]
Credit, et excludit sanos Helicone Poëtas
Democritus; bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque Poëtæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgo bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora Poëmata. Verùm
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum

gesta Romanorum decantàrunt; sive qui prætextatas *fabulas*, seu qui togatas scripsêre. Nec virtute bellicâ illustriores ac potentiores quàm facundiâ essent Romani, si poetas plerosque non terreret cura et longum tempus expoliendi. *At* vos, ô Numæ proles, redarguite carmen diu et crebrâ recensione haud castigatum, et ad amussim non sæpius emendatum.

Quoniam Democritus existimat ingenium plus valere quàm artem, et poetas non insanientes arcet ab Helicone, plerique negligunt resecare ungues et barbam, secedunt in loca remota, fugiunt balnea. Etenim consequentur, *ut putant*, præmia et laudem poetarum, si tonsori Licino *tondendum* nunquam præbeant caput tribus Anticyris minimè curandum. Quàm ego *sum* parùm cautus, qui bilem expurgo ineunte vere! *At* nemo conderet meliora carmina; sed hoc non tanti puto. Itaque implebo munus cotis,

## *ANNOTATIONES.*

Latinos versus transtulerunt, ut est in Epist. modò cit. v. 164. at postea Marte proprio argumenta ex historiis Romanorum tractârunt laudabiliter Ennius, Pacuvius, Actius, &c.

288. *Prætextas.*] Latinas fabulas graviores, ubi prætextati et nobiles personæ locum habent; quæ respondent tragœdiis Græcorum.

*Togatas.*] Fabulas tabernarias, in quibus agunt personæ privatæ et plebeiæ. Et hæ Comœdiæ Græcorum novæ, sicut veteri Atellana et Satira Latina, respondebant. Illas scripserunt Ælius Lamia, Anton. Rufus, Cn. Melissus, Afranius, Pomponius.

291. *Limæ labor, et mora.*] De curâ et sedulitate diuturnâ emendandi jam alibi dictum. Vide lib. ii. Epist. 1. &c. Ovid. de Ponto lib. iii. Eleg. ult.

*Sæpe piget————————————*
*Corrigere, et longi ferre laboris onus.*
*Corrigere at res et tanto magis ardua, quanto*
*Magnus Aristarcho major Homerus erat.*

292. *Pompilius sanguis.*] Pisones trahentes originem à Numa Pompilio, et â Calpo ejus filio dicti Calphurnii.

294. *Perfectum.*] Al. *præfectum.*

295. *Ingenium miserâ,* &c.] Redarguit Horatius eos, qui non virtutem poëseos, sed vanam opinionem sectabantur.

*Ingenium.*] Poëticam facultatem à naturâ datam.

*Miserâ arte.*] Ironicè; exercitatione et arte quæ parùm valeant ad faciendum bonum poëtam, et laudabile carmen scribendum.

296. *Excludit sanos Helic. P.*] Cic. 1. de Divin. *Negat sine furore Democritus quenquam poëtam magnum esse posse.* Et. 2. De Orat. *Sine inflammatione animorum, et sine quodam afflatu quasi furoris: quod et à Platone scriptis relictum dicunt.*

*Helicone.*] Is mons Bœotiæ Musis sacer, Parnasso vicinus.

297. *Democritus.*] De eo Philos. lib. i. Epist. 12.

*Bona pars non ungues ponere,* &c.] Quasi verò cultum exteriorem negligendo et insaniæ speciem præ se ferendo, boni poëtæ habendi sint.

298. *Non barbam.*] Philosophi quidam alebant barbam; et gravitati tribuebatur. At in cæteris insaniæ species erat.

*Secreta petit loca.*] Hominum conspectum et consuetudinem fugit.

300. *Tribus Anticyris.*] De Anticyrâ insulâ lib. ii. Sat. 3. v. 83. Ibidem de Elleboro in eâ abundanti, quod insaniæ remedium. Quòd autem Horatius tres Anticyras dicit, cùm duas Strabo ponat, auxesis est.

301. *Licino.*] Is Augusti tonsor et libertus, ab eo factus Senator, quòd Pompeium odisset.

302. *Qui purgo bilem.*] Per quam insaniens optima poëmata conderem. Ironia est. Alii *purgor* legunt perperam.

304. *Nil tanti est.*] Absit ut insanire velim ad eximia facienda carmina. Imò sapere malim et nulla componere; valeant Democritus et Democritici.

*Ergo fungar vice cotis.*] Hoc petitum ab Isocrate vel ab Aristotele, ut volunt alii, *αι ἀκοναι αὐταὶ μὲν ταμεῖν οὐ δύνανται, τον δε σίδηρον ὀξέα και τμητικον ποιοῦσι.*

Reddere quæ ferrum valet, exors ipsa secandi.
Munus et officium nil scribens ipse docebo;
Unde parentur opes; quid alat formetq; Poëtam [900]
Quid deceat, quid non; quò virtus, quò ferat error.
Scribendi rectè sapere est et principium et fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ,
Verbaque provisam rèm non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus, et hospes;
Quod sit conscripti, quod judicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profectò
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque jubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis, morataque rectè [901]
Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdiùs oblectat populum, meliùsque moratur,
Quàm versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo

quæ secare non valens reddit ferrum acutum *et secando aptum.* Nihil ego scribens docebo manus et officium *scribendi;* unde facultas petatur; quid erudiat et perficiat poetam; quid conveniat, quid non; quò virtus, quò error deducat.

Sana mens est principium et origo rectè scribendi; materiam tibi suppeditabunt placita Socratis; præparatamque materiam sequetur ultro facundia.

Qui scit quid patriæ, quid amicis debeat; quâ parentes quâ frates et hospites charitate diligendi sunt; quod Senatoris, quod Judicis, quod belli Ducis munus sit; is certè novit tribuere decorem unicuique personæ.

Solers imitator debet intueri exemplar vitæ et morum, atque hinc proprios fingere sermones. Nonnunquam Comœdia locis pulchra, beneque mores exprimens *quamquam* nec elegans nec *verbis* ornata nec artificiosè *disposita,* populo magis placebit, *eum* que melius detinebit, quàm versus sententiis destituti et sonantes nugæ.

Musa Græcis largita est ingenium et politam sermonis facultatem,

## *ANNOTATIONES.*

306. *Nil scribens.*] Nullum carmen Epicum vel Dramaticum.

307. *Opes.*] Adjumenta ad bene scribendum, dives poëseos facultas et virtus.

308. *Error.*] Ignoratio artis et virtutis poeticæ.

310. *Socraticæ chartæ.*] Philosophiæ præsertim moralis scientia; quam Socratis promovit, et ab eo hauserunt Plato, Xenophon, aliique et scriptis illustrârunt. De Socrate, lib. iii. Od. 21. Item lib. ii. Sat. 4.

*Rem poterunt ostendere.*] Scribendi ubertatem præbebunt. Cic. in Bruto. *Habeat omnes Philosophiæ notos et tractatos locos; nihil enim de religione, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de morte, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus, aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore et voluptate, nihil de perturbationibus animi et erroribus (quæ sæpe cadunt in causas ut in poëmata sæpissimè) nihil, inquam sine eâ conscientiâ amplè et copiosè dici et explicari potest;* et alibi; Omnis ubertas et quasi sylva dicendi è disputationibus philosophorum ducta est.

311. *Verbaque provisam rem,* &c.] Si rem bene tenes, si præparatam habes rerum copiam, non deerit elocutio; verbaque et dictiones affatim sequentur; et aptè atque accommodatè dices. Cic. de Orat. 3. *Rerum copia verborum copiam gignit.*

312. *Patriæ quid debeat,* &c.] De variis istis officiis Plato 5. de legibus, &c.

313. *Hospes.*] Contra peregrinos peccata præ illis quæ in cives committuntur, ultori Deo curæ sunt. Nam cùm peregrinus amicis cognatisque careat, majorem apud Deos et apud homines meretur misericordiam, &c. Plato modo citatus.

317. *Respicere exemplar,* &c.] In animo suo eximium et perfectissimum exemplar sibi fingat. Non hominem quempiam privatum, sed perfectissimi et numeris omnibus absoluti hominis sibi proponat imaginem, sive ideam, ut Plato vocat; atque secundum illam scribat et dicat.

318. *Imitatorem.*] Poësis est imitatio, ex Platone, Aristotele, &c.

*Veras voces.*] Rei naturam verè exprimentes. Al. *vivas;* sed apagè.

319. *Speciosa locis,* &c.] Locis communibus et sententiis rerum naturam et mores apprimè exhibentibus, quamvis nullo verborum ornatu. Al. *jocis.* Prior lectio præferenda.

*Morataque rectè Fabula.*] Lege Quintil. lib. vi.

322. *Nugæ canoræ.*] Versus solo verborum sonitu inflati, modulati quamvis et numerosi non sic afficiunt, ut qui verbis inopes quidem, at rebus divites fuerint. Pers. Sat. 5.

*Non equidem hoc studio bullatis ut mihi nugis*
*Pagina turgescat.*

Statius nugas ejusmodi canoras effutiit.

323. *Graiis ingenium.*] Adverte, Lector, quàm sæpe Græcos commendet Horatius: et meritò; cùm scripserint illi sapienter æquè et eleganter, ingeniosè et accuratè. Nempe quòd non quæstui sed gloriæ studebant.

Musa loqui, præter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Uncia, quid superet? poteras dixisse, triens. Eu,
Rem poteris servare tuam. Redit uncia; quid fit?
Semis. An, hæc animos ærugo et cura peculî [902]
Cùm semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, et lævi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtæ;
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitæ.
Quicquid præcipies, esto brevis: ut citô dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causâ sint proxima veris:
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi:
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis:
Celsi prætereunt austera poëmata Rhamnes. [903]

quippe nihil appetentibus nisi laudem. *At contrà* juvenes Romani longis numeris discunt assem dividere in centum partes. Albini filius respondeat; si de quinque unciis dematur una, quid restat? poteras dicere triens. Bene; valebis tua bona conservare. *Quòd* si uncia addatur, quid erit? Semis. Atqui cum ista lues et studium lucri animos occupârit, *an* putamus carmina condi posse cedro illinenda, et fabre factâ cupresso custodienda?

Poëtæ vel cupiunt prodesse, vel delectare; vel jucunda pariter atque utilia dicere ad vitam *bene instituendam*. Si quod præceptum das, *illud* breve sit; ut animus paucis *verbis* comprehensa suscipiat facilè, et sedulò retineat. Omne redundans effluit ex animo pleno.

Ficta ad oblectamentum sint vero simillima: nec quidlibet credi petat fabula: neve devoratum infantem è Lamiæ ventre eximat vivum. *Porrò* quod nihil fructuosum continet, respuitur à cœtu seniorum; elati *verò* Rhamnenses explodunt carmina severiora.

## *ANNOTATIONES.*

325. *Assem Discunt in partes centum diducere.*] Arithmeticam sedulò ediscunt augendis opibus utilem; *longis rationibus;* addendo, dividendo, diminuendo, multiplicando, subtrahendo.

326. *Dicat Filius Albini.*] Prosopopœia. Albinus insignis fœnerator filium ad lucri studium artemque instituens.

327. *Quincunce, triens, semis.*] As duodecim habet partes, sive uncias; *uncia* ab uno dicta, quod una sit è duodecim partibus assis. *Sextans* duæ sunt unciæ, sic dicitur quasi sexta pars assis. *Quadrans*, tres unciæ, quod sit quarta pars. *Triens*, quatuor unciæ, tertia pars. *Quincunx*, quinque unciæ. *Semis*, sex unciæ, sive dimidium assis. *Septunx*, septem unciæ. *Bes* olim *Des*, quasi dempto triente, id est, demptis quatuor unciis de asse, octo continet uncias. *Dodrans*, novem unciæ, quod demptus sit quadrans. *Dextans*, quod demptus sit sextans, *Deunx*, quòd una desit uncia ad assem.

328. *Poteras dixisse.*] Instigatio est, quâ interrogans urget Albini filium, ut respondeat, *triens*.

*Eu.*] Approbatio est bonæ responsionis pueri. Al. *heus*, vel *hem*, &c. sed minùs bene.

330. *Ærugo.*] Æris vitium est. Metaphor. pro avaritiâ et opum cupiditate; quâ bona indoles corrumpitur, ut metalla rubigine.

332. *Linenda Cedro.*] Digna immortalitate quæ significatur per cedrum minimè putrescentem. Hinc olim eximia scripta cedrino oleo linebantur, ne blattis vel ipsâ vetustate corrosa absumptaque interirent. Plin. lib. xvi. cap. 39. *Cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem sentit.*

*Lævi cupresso?*] Cypressinâ arcâ, capsô, scrinio: *cypressus cariem et vetustatem non sentit.* Item, *adversùs cariem tineasque firmissima.* Plin. lib. xvi. cap. 40. et 42.

333. *Aut prodesse volunt*, &c.] Duæ sunt hæ poëseos virtutes, docendi atque delectandi: de quibus præcepta dat Horatius ista duo. Ut doceas utiliter, esto brevis. Ut delectes, finge verisimilia.

338. *Ficta voluptatis causâ*, &c.] Reprehenditur Virgilius, quòd ait, mutatas naves in nymphas Æn. x. v. 83. item Æn. vi. per ramum aureum ad inferos Æneam descendisse; item Didoni comam ab Iride abscissam, Æn. iv. &c.

340. *Neu pransæ Lamiæ*, &c.] Nec fingat poëta puerum a Lamia devoratum, et mox ejus ventre extractum viventem. Hoc fortasse figmentum erat alicujus poetastri illius temporis, ridiculum sanè et a naturâ abhorrens.

*Lamiæ.*] Lamia Philostrato ponitur inter larvas et lemures; Sexto Pompeio est venefica; Suida formosa mulier Libyca, Jovi adamata. Alii aliter. Olim vulgò Lamiæ putabantur mulieres speciosæ, quæ blanditiis allectos juvenes devorabant. Isidorus à laniando dici existimat, quòd infantes corriperent ac laniarent. De Lamiâ Libyiæ reginâ pulchrâ sed crudeli Diod. Sic. lib. xx. Nihil ad rem Lamus rex Læstrygonum humanâ carne solitus vesci.

341. *Centuriæ seniorum.*] Senes amant seria et gravia carmina moribus instituendis utilia. *Centuriæ.* Singulæ tribus olim in centurias divisæ.

342. *Rhamnes.*] Equites et juvenes jucunda petunt; à Romulo dicti Rhamnes seu Rham-

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus.
Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens;
Poscentique gravem persæpe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.
Verùm ubi plura nitent in carmine, non egó paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parùm cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, veniâ caret; et citharœdus
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eâdem:
Sic mihi qui multùm cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoq; bonus dormitat Homerus. [904]
Verùm opere in longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura poësis erit; quæ, si propriùs stes,
Te capiet magis; et quædam, si longiùs abstes.
Hæc amat obscurum: volet hæc sub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen;

*At ille* omnium suffragationem aufert, qui jucundum atque utile cojunxerit, lectorem oblectando simul et docendo: talis codex Sosiis quæstum parat, trans mare portatur, atque auctori famam conciliat et immortalitatem.

Sunt tamen errata, quibus veniam dari velim. Etenim chorda non semper edit sonum, quem vult mens et manus: et petenti gravem aliquando acutum reddit; nec arcus collineabit quocunque tendet. At cùm pars major carminis speciosa fuerit, ego non offendar paucis erroribus, quos vel reliquit indiligentia, vel hominis ingenium *tenue* vix cavere potuerit. Quid igitur *statuendum?* Quemadmodum librorum descriptori, si idem semper erratum admittat etiam admonitus, minimè ignoscitur; et citharista deridetur, qui semper ad eandem chordam offendit. Ita qui sæpiùs *in carmine* allucinatur, videtur *similis* isti Chœrilo, quem bis aut ter elegantem admiror et derideo; ipse nret autem doleo, quotiescunque labitur excellens Homerus. Sed in longo opere cespitare licet.

Poësis est similis picturæ; quædam tibi magis placebit, si adsis proximus; quædam verò si remotior fueris. Altera loco paulùm tenebroso, altera ad lucem *plenam* vult spectari, *scilicet* quæ non timet judicis examen severum;

## *ANNOTATIONE*

nenses, ut Tatienses à Tatio, Luceres à Lucumone, vel à Lucero. Varr. 4. de Lat. Ling. Plutarch. in Romulo, &c.

343. *Omne tulit punctum.*] Suffragia punctis aliquando notabantur. Cic. pro Muræna. *Recordor quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint.*

345. *Sosiis.*] Hi fratres erant celebres Romæ librarii et biliopolæ; de his jam lib. i. Epist. i.

*Mare transit.*] Expetitur ab exteris nationibus.

348. *Nam neque chorda,* &c.] Citharœdus interdum aberrat, pariter et sagittarius non semper scopum ferit aut collineat.

351, 352. *Non ego paucis Offendar maculis.*] Vide Longin. cap. 30.

357. *Qui multùm cessat.*] Sæpiùs iners et negligens, et hinc crebriùs peccans, lib. ii. Epist. 2. v. 14. *semel hic cessavit.*

*Chœrilus.*] De eo lib. ii. Epist. 1. v. 233.

358. *Bis terve bonum miror.*] Demiror quòd non semper malè quodque vel bis aut ter benè scribat.

359. *Indignor, quandoque bonus dormitat.*] Nam bonum poëtam benè semper et concinnè dicere velim. At *peccare humanum est.* Cic. *Nemo est qui omnibus horis sapiat.* Plin. Videtur hic Horatius alludere ad id quod Aristoteles notat, Homerum contra decorum et rationem scribere, Ulyssem prudentissimum ubique et vigilantissimum somno oppressum è navi sublatum à Phæacibus et in litore Ithacensi expositum. Tunc certè Homerus ipse plus quàm Ulysses dormitasse videatur. Alia multa in Homero sunt reprehensa, pariter et in Virgilio pleraque. Vide Macrob. &c.

360. *Verùm opere in longo,* &c.] Quintil. lib. x. cap. 1. *Non semper intendunt animum, oneri cedunt, fatigantur nonnunquam; et Ciceroni dormitare Demosthenes, et Homerus Horatio visi; magni enim sunt, homines tamen.*

361. *Ut pictura poësis erit.*] Pictura est muta poësis; poësis loquens pictura. Plato 10. de Rep. Arist. Poët. Plutarchus ex Simonide, &c. Cic. Tusc. 5. *Tradunt Homerum cæcum fuisse; at ejus picturam non poësim videmus. Quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ species formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut quæ ipse non viderit, nos ut videremus effecerit?*

*Quæ, si propriùs stes,* &c.] Ita quædam poësis haud accurata, raptim si legatur, fortè placebit, duobus locis aut tribus sat nitida. At si diligentiùs consideretur, apparebunt maculæ et vitia permulta, quibus offensus lector aversabitur. Contrà poësis elegans passim et ad amussim facta, ingenioque et arte diù elaborata, quo sæpiùs inspicetur, eo plus admirationem movebit: quia novæ semper veneres et lepores elucescent.

Hæc placuit semel: hæc decies repetita placebit.
O major juvenum, quamvis et voce paternâ
Fingeris ad rectum, et per te sapis; hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
Rectè concedi. Consultus juris, et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalæ, nec scit quantum Cascellius Aulus; [905]
Sed tamen in pretio est: Mediocribus esse poëtis
Non homines, non dii, non concessêre columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver
Offendunt; poterat duci quia cœna sine istis:
Sic animus natum inventumque poëma juvandis,
Si paulùm è summo discessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:
Indoctusque pilæ, discive, trochive, quiescit;
Ne spissæ risum tollant impunè coronæ. [906]

altera semel *duntaxat*, altera decies spectata approbabitur. O major *natu* juvenum *Pisonum*, tametsi patri documentis formaris ad *id quod* perfectum *est*, et ex te sapis; hoc monitum ausculta et retine. *In rebus* quibusdam mediocritas toleratur, et ritè admittitur. Jurisperitus et causidicus mediocris *longè* distat ab eloquentiâ Messalæ; nec *tantum* pollet quantum Aulus Cascellius: attamen laudatur. *Verùm* poëtam mediocrem non ferunt Dii, non homines, non tabernæ. Sicut lautas inter epulas incondita musica, et vile unguentum, et papaver cum melle Sardo *mixtum* respuuntur, quoniam transigi cœna potest sine illis; sic carmen ad animos recreandos factum si tantulum abest à supremo, tendit ad infimum.

Qui ludorum est imperitus, fugit exercitationes campi *Martii;* haud solers pilæ vel disci, vel trochi, *hæc* minimè tractat; ne frequentes circumstantes cachinnos effusè solvant:

## *ANNOTATIONES.*

365. *Hæc decies repetita placebit.*] Plato in Philebo, quæ pulchra sunt, bis et ter repetenda, dixit.

371. *Messalæ.*] Messala Corvinus orator disertissimus; de quo lib. iii. Od. 21. et lib. i. Sat. 10.

*Cascellius.*] Aulus Cascellius Vindex juris civilis scientiâ præcipuus: hunc commendat Valer. Max.

373. *Non homines.*] Certè mavult eruditus quisque nullos quàm mediocres versus audire et legere.

*Non dii.*] Apollo, Bacchus, Musæ; vel dii, in quorum festis canuntur carmina et aguntur ludi. Et quidem nihil nisi præstantissimum diis offerri aut placere fas est.

*Non columnæ.*] Quia non invenient emptores; sed in pulvere et oblivione jacebunt. *Columnæ*, seu pilæ, ad quas libri venales prostabant; librariorum tabernæ publicis porticibus contiguæ et affixæ. De his jam lib. i. Sat. 4. v. 71. ubi.

*Nulla taberna meos habeat neque pila libellos.*

374. *Gratas inter mensas.*] Inter unam et alteram mensam; in secundâ mensâ.

375. *Unguentum.*] Quo utebantur veteres ad delicias, lib. i. Od. 36, et 38.

375. *Sardo cum melle papaver.*] Bellaria è melle deterrimo, quale est Sardoum; factum scil. ex amaris herbis crescentibus in Sardiniâ insulâ Italiæ vicinâ. Sardum mel ut et Corsicum valdè amarum est ut nullius pretii. Plin. lib. xix. cap. 8. *Papaveris sativi tria sunt genera. Candidum, cujus semen tostum in secundâ mensâ cum melle apud antiquos dabatur.* Petronius satyricè vanos declamatores ait, mellitos fundere verborum globulos, et omnia dicta factaque quasi papavere et sesamo sparsa.

379. *Ludere qui nescit.*] Similitudine conglobata ostendit artem poëseos longâ exercitatione ediscendam et excolendam, nec temerè tentandam esse.

*Ludere.*] Luctari, jaculari, currere, equitare, natare, salire; ad quæ se exercebat Romana juventus in campo Martio. Vide lib. i. Od. 8.

380. *Pilæ.*] Lib. i. Sat. 5. v. 41. et lib. ii. Sat. 2. v. 11.

*Disci.*] De eo lib. i. Od. 8. et lib. ii. Sat. 2.

*Trochi.*] Duplex erat is ludus, ut jam dixi lib. iv. Od. 24. v. 57. Priorem describit Virg. Æneid vii. 378.

*Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,*
*Quem pueri magno in gyro vacua atria circum*
*Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ*
*Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,*
*Impubesque manus mirata volubile buxum:*
*Dant animos plagæ.*———

Alter non ita puerilis exercitationem poscebat, à priori longè diversus. Rotula quædam erat seu circulus ex ære vel ferro, cujus axiculis appensi erant annuli inter currendum tinnientes: in locis publicis peragebatur; annulorum verò sonitu monebantur prætereuntes ut declinarent ab incursu trochi. Sive ut scribit Turnebus, Rota erat habens ansam, quo faciliùs mitteretur, axiculisque compacta transvectis jaciebatur; quorum claviculæ et commissuræ aduncæ, dum versabatur missa rota vel circulus orbisve missus, tinniebant, et crepabant. Artis quidem erat mittere scienter. Propert. lib. iii. Eleg. 14.

*Increpat et versi clavis adunca trochi.*

Martial. trochi meminit lib. xi. Epig. 22. lib. xiv. Epig. 168, et 169.

*Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?*
*Cedat ut argutis obvia turba trochis.*

Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni ?
Liber et ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni.
Tu nihil invitâ dices faciesve Minervâ :
Id tibi judicium est, ea mens. Si quid tamen olim
Scripseris, in Mettii descendat judicis aures,
Et patris, et nostras; nonumque prematur in annum;
Membranis intus positis, delere licebit [907]
Quod non edideris. Nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rapidosque leones.
Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, et prece blandâ
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere; sacra profanis;

at carminum rudis *ea* nihilominus audet moliri. Cur non? liber *est* atque ingenuus, imò in censu *repertus possidere* opes ad equestrem *dignitatem* sufficientes, atque omnis expers criminis.

Tu *verò* nihil scribes aut ages, Minervâ repugnante. Hoc tibi est ingenium et judicium. At si quidpiam aliquando scribas, committe *illud* auribus et examini Tarpæ, patrisque *tui*, et nostro. *Quin* et reconde ad annos novem. Dum chartæ *scrinio* manebunt inclusæ, poteris emendare quod non vulgaveris; at verbum editum nequaquam redire valet.

Orpheus divinus et numinum internuncius homines feros avertit à cædibus et turpi vitæ ratione; propterea dictus mitigare tigres et leones ferocissimos. Amphion quoque Thebanæ arcis conditor dicitur lyræ sono suavique cantu lapides movisse et quocunque libuit impulisse. Ea fuit olim sapientia, distinguere publica à privatis, et sacra à profanis,

## *ANNOTATIONES.*

382. *Quidni ?*] Prolepsis. Quasi verò illa essent ad poësim adjumenta, probitas, nobilitas, opes.

383. *Liber.*] Licet ergo facere quodcunque libet.

*Census equestrem.*] De illo in Epod. 4. Item lib. i. Epist. 1.

385. *Tu nihil invitâ,* &c.] Pisonum juvenum majorem alloquitur. Tu quidem cum bonâ indole, sanâ mente, acri judicio pollens, nihil aggredieris perperam; intelligesque quid possis, ut omnia ritè præstes.

*Minervâ invitâ.*] Reluctante et infestâ hâc Deâ artium omnium præside; sine cujus ope nihil feliciter quisquam moliri valet. Unde proverb. in eos qui illud tentant ad quod à naturâ minimè comparati sunt; quod propterea nunquam rectè exequuntur.

387. *Metii.*] Sp. Metius Tarpa criticus optimus; de quo jam ante lib. i. Sat. 10.

388. *Patris.*] Hic enim erat valdè sagax, ingeniosus, eruditusque in primis.

*Et nostras.*] Amicè ac fideliter.

*Nonumque prematur in annum.*] Diu servetur scriptum antequam in lucem edatur, ut limatum otiosè, et expolitum non reformidet acre doctorum judicium, quando vulgabitur. Vide Quint. lib. x. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima. Nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cùm delet; hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. ———Scripta reponantur ad aliquod tempus, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus: ne nobis scripta nostra quasi recentes fœtus blandiantur,* &c. *Cinnæ Smyrnam novem annis accipimus scriptam; et panegyricum Isocratis annis decem elaboratum.* Vide Catull. Epig. 96. in Smyrn. Cinnæ.

391. *Sylvestres homines,* &c.] Poëseos excellentiam ostendit et commendat.

*Silvestres.*] More belluarum in silvis et speluncis degentes.

*Sacer.*] Vates divinus Plato nuncupatur. Cic. pro Archia. *Ennius ille noster sanctos vocat poëtas, quòd quasi Deorum munere commendati nobis esse videantur.* Ovid.

*At sacri vates, et divûm cura vocamur.*
*Sunt etiam qui nos numen habere putant.*

*Interp. Deorum.*] Poëtæ nihil sunt aliud nisi Deorum interpretes, à quocunque numine corripiantur: inquit Plato in Ione.

392. *Cædib. et victu fœdo deterruit.*] Ad humaniorem vitæ rationem et cultum adduxit. Lucret. lib. v. 930.

*Volgi vago vitam tractabant more ferarum.*

Vide supra lib. v. Sat. v. 100. et seq.

*Orpheus.*] Apollinis hic et Calliopes filius, Moysis tempore floruit. Nullum habemus Orphei genuinum carmen. Hymni et alia quædam sub ejus nomine circumferuntur perperam: sunt enim Onomacriti poetæ.

394. *Amphion.*] Jovis ille atque Antiopæ filius Thebas à Cadmo conditas muris et arce instruxit. *Non quòd lyrâ saxa duxerit, sed quòd suaviter affatus homines rupium accolas, et incultis moribus rudes, ad obsequii civilis pellexerit disciplinam:* inquit Solinus, cap. 13. vide lib. iii. Od. 11.

396. *Fuit hæc sapientia,* &c.] Poëtæ quondam sapientes erant, et versibus documenta dabant.

397. *Publica privatis secernere.*] Nam communia et publica tunc erant omnia, et robustior quisque per vim quidlibet rapiebat.

*Sacra prof.*] Nec religio quemquam retinebat.

Concubitu prohibere vago; dare jura maritis; [908]
Oppida moliri; leges incidere ligno.
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit: dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis; ludusque repertus, [909]
Et longorum operum finis; ne fortè pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, et cantor Apollo.
  Naturâ fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine divite venâ,
Nec rude quid prosit video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res et conjurat amicè.
  Qui studet optatam cursu contingere metam,

incerta connubia vetare, maritis modum præscribere, urbes extruere, leges tabulis inscribere. Sic fama et dignitas sacris poetis de versibus contigit. Post illos inclaruit Homerus, ac Tyrtæus viriles animos ad certamina carminibus accendit: fata versibus pronunciata: et vivendi instituta tradita sunt: necnon gratia Principum captata; inventi etiam ludi, atque laboris diuturni solatium: ne fortè verecundiam tibi faciant Musæ lyricorum peritæ et Phœbus canens. Disceptatur jamdudum, *an* bonum poema sit à naturâ, an ab arte. Ego *quidem* non video quid valeat ars sine felici naturâ; vel natura, sine eruditione. Ita res una petit auxilium alterius, et mutuò juvat. Qui cupit metam exoptatam cursu attingere,

*ANNOTATIONES.*

398. *Dare jura maritis.*] Non modò legitima statuendo conjugia, sed et adulteria prohibendo.

399. *Oppida moliri.*] Societatis et opis mutuæ causâ.

*Leges incidere ligno.*] Primæ leges versibus quidem in ligneis tabulis scriptæ: postea ære incisæ, et locis publicis affixæ sunt.

400. *Sic honor,* &c.] Per eam sapientiæ rationem.

401. *Post hos.*] Post primam illam poëseos ætatem venit altera, quâ Homerus aliique rectè facta ducum et summorum virorum celebrarunt.

402. *Tyrtæus.*] Hic post Homerum non ita longè septingentis propè ante Christum annis vivebat. Athenis oriundus, ludimagister ignobilis, luscus, claudus, mutilus: attamen ex Apollinis oraculo profectus belli dux adversùs Messenios, victoriam Lacedemoniis insignem peperit, cùm militum animos præcedentibus cladibus fractos, carmine de verâ virtute et gloriâ stimulasset, atque ad moriendum pro patriâ fortiter incendisset. Carminis istius pretiosæ aliquot reliquiæ ad nos usque pervenerunt. Hunc poëtam laudant Plato 1. de Rep. Pausanias in Messenicis, Strabo lib. vi. Athenæus, lib. xiv. Stobæus multos ejus de bellicâ audaciâ versus profert: Justinus historiam fusè narrat, lib. iii. Plutarch. Suidas, &c.

403. *Dictæ per carmina sortes.*] Apollo versibus quidem heroicis ut plurimùm responsa dabat. Plin. lib. vii. cap. 56. *versum heroicum Pythio oraculo debemus.* Virgil. Æn. 4. *sortes* hoc sensu non semel usurpat. Cic. de Div. lib. ii. cap. 56. *Cùm sors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,* Cræsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim, *hostium vim sese perversurum putavit, pervertit autem suam.* Vide Plutarch. in Theseo.

404. *Vitæ monstrata via est.*] Quidam intelligunt præcepta morum: eò quòd libentiùs audiuntur et faciliùs retinentur quæ strictâ quàm quæ solutâ oratione scripta sunt. Talia sunt apud Hesiodum, Theognidem, Phocylidem, Epimenidem, &c. Alii interpretantur carmina de rebus Physicis, ut *vitæ* sit pro *naturæ,* cujus arcana explicantur. Talia scripsère Empedocles, Lucretius, &c.

*Gratia regum tentata.*] Poëtæ regibus gratiosi extiterunt: sic Callimachus Ptolemæo, Æschylus et Anacreon Polycrati, Euripides Archelao, Simonides Hieroni, Aratus Antigono, Alexandro etiam Chœrilus, Ennius Scipioni, Archias Lucullo, Virgilius et Horatius Augusto ac Mæcenati, Claudianus Honorio, Ausonius Gratiano, &c. Ovid.

*Cura ducum fuerant olim regumque poëtæ.*

405. *Ludusque repertus.*] Fabulæ relaxandis et oblectandis animis aptæ, comœdiæ, &c. certè post longos labores versibus, cantu, dramate, mirum in modum animus recreatur.

406. *Ne fortè pudori,* &c.] Hæc autem recensere volui, Piso, ne te pudeat fortè poëtam videri.

407. *Cantor Apollo.*] Carminum auctor, præses, deus.

408. *Naturâ fieret,* &c.] Vetus controversia est; utrum poëta nascatur, an fiat.

409 *Ego nec studium sine divite venâ.*] Cic. pro Archiâ. *Sic à summis hominibus eruditisque accepimus, cæterarum rerum studia et doctrinâ et præceptis et arte constare; poëtam naturâ ipsâ valere, et mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu afflari.*

410. *Rude ingenium.*] Arte non expolitum: Bene Plutarchus et alii dixerunt, naturam sine disciplinâ cœcam esse.

410. *Alterius sic Altera poscit opem res.*] Cic. modò cit. *Sæpius ad laudem et virtutem natura sine doctrinâ, quàm doctrina sine naturâ valuit. At cùm ad naturam eximiam et illustrem accesserit ratio quædam et confirmatio doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare existit.* Vide et Quintil.

412. *Qui studet optatam.*] Ostendit Poëticam

Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit;
Abstinuit Venere et vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit priùs, extimuitq; magistrum.
Nunc satis est dixisse; ego mira poëmata pango; [910]
Occupet extremum scabies: mihi turpe relinqui est,
Et quod non didici, sanè nescire fateri.
Ut præco ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores jubet ad lucrum ire poëta,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si verò est unctum qui rectè ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum; mirabor, si sciet inter-
Noscere mendacem verùmque beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ: Clamabit enim, Pulcrè! benè! rectè!
Pallescet super his; etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plurà dolentibus ex animo: sic [911]
Derisor vero plùs laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant,

à juventute multa pertulitegitque, æstum et frigus toleravit, voluptates abdicavit. Qui tibià canit in Pythiis, ante eruditus est et magistro subditus fuit. *At* nunc sufficit dicere; ego perfectissima facio carmina; ultimum invadat scabies: pudet me post alios esse, et ingenuè fateri me ignorare quæ non didici.

Sicut præco plebem congregat ad emendas merces, ita adulatores ad quæstum vocat poeta, prædiis locuples et pecuniâ ad fœnus datâ. Qui si lautum velit præbere *convivium*, et se vadem præstare pro egeno, *eumque* litibus obrutum expedire; mirum erit si opulentus distinguere queat amicum fidelem à fallaci. Tu sive largitus sis, seu largiri quidpiam velis alicui, ne *hunc* gaudio exultantem admoveas ad *audiendum* carmen a te compositum. *Is* enim *tunc* exclamabit, Optimè! concinnè! egregiè! ad illud expallescet: atque etiam lacrymarum stillas *aliquot* amicis oculis effundet; tripudiabit ac saltabit. Non secus, ac conducti ad flendum in exequiis, dicunt aguntque ferè plura quàm qui ex animo lugent; ita plus adulator afficitur quàm sincerus approbator.

Aiunt reges scyphis plurimis tentare et vino explorare *cum* quem probare student,

## *ANNOTATIONES.*

artem perinde ac cæteras artes sub magistro discendam esse priusquam exerceatur: neminemque esse poëtam excellentem, nisi longâ eruditione limatum et expolitum.

*Metam.*] Locus unde incipiebat cursus, dicebatur carcer; ubi desinebat, meta.

414. *Abstinuit Venere et vino.*] Abstinentia et temperantia mirè juvant; contrà voluptates corpus animumque corrumpunt, enervant, frangunt, perdunt. D. Paul. ad Cor. I. c. ix. v. 24. &c. *Omnes in stadio currunt, sed unus accipit brabium————————qui in agone contendit ab omnibus abstinet——————ut coronam accipiat.*

*Qui Pythia cantat Tibicen.*] Eximius quisque tibicen vocatus ad canendum in Pythiis ludis Apollini sacris ob interfectum Pythonem serpentem. In iis fiebat certamen citharœdorum.

417. *Occupet extremum scabies.*] Metaph. à pueris ludentibus, qui ut se mutuò ad cursum stimulent, postremo scabiem imprecantur.

418. *Nescire fateri.*] Sic multiplicatur importuna et funesta soboles malorum poëtarum.

419. *Ut præco ad merces,* &c.] Docet Horatius adhibendos esse scriptorum arbitros et censores, eosque fideles et sinceros.

420. *Assentatores jubet ad lucrum ire.*] Præmiis allicit ad laudanda sua carmina. Vide Pers. Sat. 1. Martial.

*Non tu, Pomponi, cœna diserta tua est.*

426. *Tu seu donaris,* &c.] Cave quibus et quando legas tua scripta, ut verum nanciscaris de iis judicium.

427. *Plenum Lætitiæ.*] Seu præmia sperantem, seu paulo ante consecutum.

429. *Pallescet.*] Quasi obstupefactus mirandis scriptis.

*Stillabit Ex oculis,* &c.] Præ simulatâ lætitiâ et admiratione.

431. *Qui conducti plorant.*] Præficæ olim mulieres dictæ, quasi ancillis ejulantibus et lamentantibus præfectæ, in funeribus adhibebantur, luctum ciebant, vellebant crines, tundebant pectus, &c. Nonnius ex Lucil. *Mercede quæ conductæ flent alieno in funere Præficæ multo et capillos scindunt et clamant magis.*

433. *Derisor.*] Fictus laudator.

434. *Reges dicuntur,* &c.] Inebriant hominem, ut explorent num sit loquax, et an temulentus commissa secreta effutiat ac revelet.

*Culullis.*] Poculi genus est. Vide Annot. lib. i. Od. 31. v. 11.

An sit amicitiâ dignus: Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc: meliùs te posse negares,
Bis terque expertum frustra; delere jubebat,
Et malè tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quàm vertere, malles;
Nullum ultrà verbum, aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum; ambitiosa recidet [912]
Ornamenta; parùm claris lucem dare coget;
Arguet ambiguè dictum; mutanda notabit:
Fiet Aristarchus; nec dicet, Cur ego amicum

utrum dignus sit familiaritate *suâ*. Tu si facias versus, *cave* ne te decipiat animus versutus *adulatoris*. Si quidpiam recitavisses Quintilio *Varo*, dicebat: Age, hoc et illud emenda. Si postquam bis aut ter *rem* tentasses, responderes; nequaquam te posse melius: jubebat expungere, et versus inconditos recudere. *Quòd* si errata defendere malles quàm corrigere; nullum amplius verbum, aut curam adhibebat frustra, ne te et tua sine æmulo solus approbares. Vir probus et sagax versus languidos redarguet, asperos damnabit, inconditis nigram notam apponet transverso calamo; luxuriantes ornatus amputabit; jubebit obscura illuminare; ambiguè dicta reprehendet; mutanda designabit: se *velut* Aristarchum præbebit; nec dicet, Quare ego amicum

## *ANNOTATIONES.*

437. *Sub vulpe latentes.*] Alludit ad Fabulam Vulpis et Corvi.

438. *Quintilio.*] Cremonensis ille poëta, solertissimus et acerrimus erat scriptorum judex. Vide lib. i. Od. 18. et 24.

441. *Malè tornatos incudi reddere versus.*] Metalla igne et incude mollita fingi torno constat: et testatur Strabo *de Cibyræ ferro*. Ergo perperam criminantur quòd Horatius duas easque contrarias metaphoras incudis et torni hic veluti conferciat. Alii rectiùs leg. *formatos.*

444. *Teque et tua solus amares.*] Ea est poëtastri stultitia. Cic. Tusc. *Adhuc neminem cognovi poëtam, qui sibi non optimus videretur.*

445. *Vir bonus.*] Ab adulatione alienus, cæterùm ingenio et judicio sagax.

*Versus reprehendet inertes.*] Arte et virtute carentes. Vide lib. ii. Epist. 2. v. 110. et seq.

446. *Duros.*] Inconcinnos, non elaboratos, malè sonantes, *crudos* Persio: suprà cit. Epist. v. 122.

———*nimis aspera sano*
*Lævabit cultu.*———

*Allinet atrum signum.*] Græci ὀβελίζειν dicunt. Expungendi seu delendi, vel mutandi signum et nota erat, virgula quædam recta ὀβελὸς dicta, quod tanquam veru corrigenda transfigerat, versibus et locis reprehensione dignis apponebatur à critico.

447. *Ambitiosa recidet Ornam.*] Quintil. lib. x. cap. 4. *Emendatio pars studiorum longè utilissima, nec sine causâ creditum est, stylum non minus agere cùm delet; hujus operis est, Adjicere, Detrahere, Mutare: simplicius judicium quæ replenda vel dejicienda sunt, duplicis autem operis est, premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere. Nam et damnata quæ placuerant, et invenienda quæ fugerant,* &c. Hujus præcepti sui Horatius ipse videtur immemor fuisse, stylum juveniliter exultantem non castigans, nec ambitiosa et luxuriantia recidens, quando in Ep. 16. v. 28. plura coacervat, ubi unum et simplex erat afferendum. Certè mens dolore pressa haud in multas aut acutas sententias effunditur et spatiatur; nec tot minuta variaque concipit, nedum eleganter et copiosè eloquitur. In quo passim hallucinatus est Seneca Tragicus, Lucanus etiam, &c. Vide Cicer. in Bruto, ubi Gorgiam redarguit.

448. *Parùm claris lucem dare coget.*] Et memet huic documento fateor obnoxium. Auctor Reip. Literariæ 1684. meas ad Juvenal. annotatiunculas recensens, vir certè bonus et prudens animadvertit paululùm dormitasse me, nec satis exposuisse mentem Satyrici, v. 49. Sat. 1. Leviori nimium stylo locum eximium perstrinxeram. Bene Scaliger lib. vi. cap. 7. *In Juvenale inquit, sunt quædam tam acuta dicta, ut vix uni, aut alteri par sit Horatius.* Nec crede omnino, Lector, Hypercritico. In hoc tamen ausculta, quòd ita laudat istum locum:

*Exul ab octavo Marius bibit, et fruitur Diis*
*Iratis.*

Quid enim argutius dici queat (pergit ille) quàm nos fructum capere ex irâ Deorum; ut quod obest juvet? vide quæ jam de his annotavi lib. i. Od. 21. v. 13. ad vocem impune.

450. *Fiet Aristarchus.*] Sagaciter, acriter, fideliter sui amici errata notabit, obelo transfodiet; ut solebat Aristarchus. Hic Grammaticus ætatis suæ princeps, idemque severus operum censor qui Poëtas Græcos accuratissimè castigavit, atque in Homero versùs adulterinos plerosque à legitimis discrevit. Proh dolor! proh fata et temporis injuria! Tanti viri tot voluminum nihil superstes habemus.

Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistrè. [913]
Ut mala quem scabies, aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error, et iracunda Diana;
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poëtam,
Qui sapiunt: agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic dum sublimes versus ructatur, et errat,
Si, veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve; licèt, Sucurrite, longum
Clamet, Io cives; non sit qui tollere curet:
Si quis curet opem ferre, et demittere funem;
Qui scis an prudens huc se projecerit, atque
Servari nolit? dicam; Siculique poëtæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam [914]
Insiluit. Sit jus, liceatque perire poëtis.
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec si retractus erit, jam
Fiet homo, et ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum

molestiâ afficiam pro re levi? *Atqui* res ista levis in vera mala impellit *hominem* delusum semel et malignè approbatum. Qui sanâ mente sunt, ut quem extiosa scabies vexat, vel furor à diis immissus et Diana infesta; sic poëtam insanum contingere formidant, atque aversantur: pueri *verò* et imprudentes consectantur. Is dum versus excelsos meditatur et aberrat, si, quasi auceps ad merulas *captandas* attentus, in puteum aut foveam ruat, nemo reperietur qui extrahere studeat, quamvis diu vociferetur, Heus cives, auxilium date. *Quòd* si aliquis velit subvenire, et funem prætendere, dicam: Unde nôsti nunquid illuc sponte se præcipitaverit, et recuset servari? *mox que* commemorabo mortem Siculi poëtæ. Empedocles gestiens existimari Deus immortalis; frigidè se dejecit in Ætnam ardentem. Sit fas et licentia poëtis interire. Qui invitum servat, peccat æque ac interficiens. Neque semel id fecit; sique educatur *inde*, haud *proinde* fiet homo deinceps, nec famosæ mortis cupiditatem abjiciet. Certè non liquet quamobrem

## *ANNOTATIONES.*

Tempore Callimachi floruit: à Cicerone multis locis laudatur, lib. iii. Epist. 11. *Aristarchus Homeri versus esse negabat quos non probabat.* Ad Attic. lib. xi. Ep. 1. *orationes quarum tu Aristarchus es,* &c. Ejus etiam meminit Plutarchus in vitâ Homeri.

*Nec dicet cur,* &c.] Hæc enim adulatoris est improba oratio, et consuetudo.

452. *In mala derisum.*] Quod pejus malum, quàm se et sua solum amare, cæteris irridentibus justè quidem, atque in perpetuo errore versari?

453. *Ut mala quem scabies,* &c.] Mali poëtæ Horatius exhibet infortunatam conditionem; ut ab eâ deterreat.

*Morbus Regius.*] Eo croceus fit hominis vultus suffuso felle. Arquatus, Ictericus, apud Lucret. lib. iv. Cornel. Cels. lib. iii. cap. 4. Plin. &c. Regius dicitur quod eo affecti sanentur, si regiis deliciis impensè oblectentur.

454. *Fanaticus error.*] Furiis vexati μανιακοὶ, fanatici appellantur; vel quòd in sanis stipem corradant, vel quòd in sacris locis furant et vexentur maximè obversantibus animo inanibus phantasmatibus. Talis fuit Orestes ob interfectam matrem Clytemnestram furiis agitatus.

*Iracunda Diana.*] Hæc lymphaticos efficere credita. Sic Ajax furiosus extitit apud Sophoclem. Pan etiam infestus habebatur. Unde panici terrores dicti.

457. *Hic dum sublimes,* &c.] Vesanus ille poëtaster.

*Sublimes.*] Opinione quidem propriâ, et vanâ æstimatione. Alii leg. *sublimis* pari sensu.

*Errat.*] Animo simul et corpore: adulatoribus nimium credulus.

458. *Decidit in foveam,* &c.] Alludit ad id quod refertur Thales Milesius sidera aspectans in puteum decidisse. Laert. in ejus vitâ, Plato in Theæto, &c.

460. *Clamet, Io cives,* &c.] Vide lib. i. Epist. 17. sub. finem.

463. *Siculi Poëtæ.*] Empedoclis Agrigentini, Philosophi et Poëtæ qui de rerum naturâ carmen scripsit, ut apud Latinos Lucretius. Hic illum celebrat. lib. i. floruit ante Christum annis ferè quingentis. Cic. i. de Orat. *Empedocles Physicus egregium poëma fecit.* De eo jam lib. i. Epist. 12.

465. *Ætnam.*] Siciliæ montem flammas et lapides eructantem.

466. *Insiluit.*] Vel, ut famam divinitatis caperit; vel præ dolore, quòd Ætnæi incendii causas assequi non valeret. Porrò, rejectis ab Ætnæo lacu et camino, unà cum cæterâ materiâ, crepidis ejus æreis, detectam fraudem, aliqui fabulantur.

468. *Nec jam fiet homo.*] Haud desinet velle immortalis existimari; quicquid humani est, alienum à se et indignum se putans, præ stultitiâ et superbiâ. Alii interpretantur: non magis erit rationis compos: insaniet semper.

470. *Cur versus factitet.*] Ob quod scelus aut flagitium Diis invisus hanc luat pœnam, ut malos versus faciendo sese maceret

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certè furit, ac velut ursus,
Objectos caveæ valuit si frangere clathros;
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem verò arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

versibus faciendis incumbat; utrum minxerit in patris cineris, an triste bidental sceleratus violaverit. Profectò furiosus est; et tanquam ursus quando opposita caveæ claustra perrumpere voluit; imperiatum atque eruditum in *fugam* vertit recitator importunus; at quem apprehenderit occupat ac interimit, *velut* sanguisuga non demittens cutem nisi sanguine repleta.

## *ANNOTATIONES.*

471. *Utrum minxerit in patrios cineres.*] Duplex noxa, et sepulchri sanctitatem et paternam pietatem violare. Vide Pers. Sat. i. ubi;

——*pueri, sacer est locus: extra*
*Meiite.*——————

471. *Bidental Moverit incestus.*] Locus fulmine ictus diis sacer habebatur; bidentes arâ ibi erectâ immolabantur: sepimentis inclusam calcare ne fas erat homini præsertim conscelerato. Pers. Sat 2. Gell. lib. xvi. cap. 26. &c.

472. *Incestus.*] Flagitio quodam infando pollutus.

473. *Clathros.*] Græcis κλῆθρα sepimenta, cancellos.

474. *Recitator acerbus.*] Ligurinus ejusmodi fuit, apud Martialem non uno loco.

476. *Hirudo.*] Quæ corpori tamdiu adhæret donec sanguine saturata excidat.

FINIS.

# INDEX RERUM NOTABILIUM

## QUÆ REPERIUNTUR TUM IN CARMINIBUS HORATII, TUM IN ANNOTATIONIBUS NOSTRIS.

*Monendus es, amice Lector, ut in usu hujusce Indicis attendas ad numeros unculis inclusos et in orâ paginæ adscriptos, undè et facilè quidvis in Annotationibus eò spectantibus reperiatur.*

## Q



## R



## S



## T

# INDEX VOCABULORUM OMNIUM

## QUÆ IN HORATIO LEGUNTUR,

*Ita ad Editionem Parisiensem conformatus, ut in aliquo Vocabulo perquirendo Lector non ad numeros in suprema pagina depictos attendat, sed ad illos qui in ejusdem ora adscribuntur.*

---

## A

# F

## O

# S

# V

FINIS.

8